

" મેં વિચાર કર્યો હતો પણ એ એમના કોઈ સંગાનો કામમાં આખો દિવસ રોકાવાના હતા એટલે એમણે ના કહી. "

" નાં આપ કદાચ એમને ત્યાંથી નાથી જાઓ અને એમને આપની પરોણાગતનો લાભ મળતો અટકી નવ્ય તેથી ના કહી. એમના પર એક કામમાં હુકમનામું ચલાવું હતું અને બીજું કામ એમની હવેલી પર ધીરેલા પૈસા ને બરાબ તો હવેલી વેચાવવા સંબંધિત હતું. હવે આપ નગરશેઠને ત્યાં તો બહુ રહ્યા. થોડા દિવસ મારે ત્યાં તો પધારો. "

" હું તો હવે એકાદ દિવસમાં ઉપડી જ જવાનો વિચાર કરું છું. "

" મારે ત્યાં થોડા દિવસ તો - આપને રોકાવું જ પડશે. "

રતનલાલના આમહને વચ્ચે થઈ રા. પ્રબોધ તેમને ત્યાં એક અઠવાડીક રોકાયા. એમનો રસિક આવવાનો હેતુ તે દરમિયાન માર પડ્યો. આ બદિશાળા રસિક યુવાનની રસિક અને સુંદર પત્નીમાં એને રસિયાનગરીની સુક્રમારતા, મૃદતા, અને રસિકતા પ્રતિભાવ જણાયા.

" રતનલાલ, રસિકમાં મારો સમય નથી ગયો ! રસિકએ મને એટ આપી કરતાં પણ બીજું કંઈ થયું છે. "

" અને તે હું આપની આવતી નવલક-

થામાં જોવાની આશા રાખું છું. કહતા હા તો તમારી હવે પછી પ્રગટ થવાનો નવલકથાનું નામ કહું. "

" શું ? "

" નગરશેઠ ! "

રા. પ્રબોધ હવે અને પ્રસંશા બરી ખાંખે રતનલાલ તરફ જોઈ રહ્યા. " હા તમારી કથના તદ્દન ખરી છે. પણ એ નવલકથામાં બીજું કંઈ પણ આવશે. "

એક રસિક, સ્વપુરુષ અને પ્રેમાળ જોડું "

ત્યાર પછી નવલકથાકારે રાસમની રજા લીધી. એમના આગમનને પ્રસંગ કરતાં પણ વધારે મોટી સંખ્યામાં સાહિત્યરસિક જનો નવલકથાકારને વળાવવા આવ્યા હતા. બધામાં મોખરે નગરશેઠ હતા.

સીડી વાળી. દ્રેન ઉપડવાનો તૈયારીમાં હતી. નગરશેઠ સાક્ષરશ્રીની પાસે રૂબરૂમાં જોડા હતા ત્યાંથી ઉઠ્યા. જાણિય તેમને કંઈક યાદ આવ્યું. તેમણે ધીરે સ્વરે રા. પ્રબોધને કહ્યું: " હું તો પેલા વીશ રૂપીયા આપને આપવાનું બંધી જ મેં. હવે તો હું આપને મતી-ઝાંડરથી જરૂર મોકલાવીશ. "

" મોકલજો, મોકલજો " કહેતી હોય તેમ હુકમ કરતી દ્રેન ઉપડી મંડ.

અ. ૧૦ ની અમેરિકન

આજની અમેરિકન સ્ત્રી છત્રના ઉદ્દાસમાં માને છે. નાનપણથી જ તે આત્મવિશ્વાસ ઝળે છે. શિક્ષણ એવી રીતે અપાય છે કે થોડા વખતમાં ઘણી જાનતો વિષે સામાન્ય જરૂર મેળું જ્ઞાન મેળવી લે. પુરુષોના જેવી દરેક જાનતમાં થવાની આકાંક્ષા તેમને થાય છે અને પુરુષો સાથે ઘાડી મિત્રતા ઝાંધે છે. પુરુષ મિત્રાને હંજવા મળવાની હકીકત માગાપથી રૂપાવતી નથી. પેશાક અને પાવડર પરમાં તે પુરુષ નીજાં ખરચે છે. જરૂર પડે તો ખાપ દિ પણ રેશમી મોજા ખરીદે આ બધા સંજોગોને પરિણામે તે સ્વતંત્ર મમજની થાય છે અને પુરુષો પર શોહા બોગવવા મગ્ગે છે. છુટાકેડા માટે અમેરિકાનું ખં કાય છે તે અમેરિકન !

ખાટકી.

લેખિકા: ઘટેલ " નયોદેશના " શુક્લ.

“તે સાંભળ્યું?” જયંતભાઈએ પૂછ્યું
“અને કોણે?” “ચેલા રામલાલને
વિવાહ થયો.”

સરલાને જરા નવાઈ-લાગી. “રામ-
લાલનો વિવાહ થયો?!” એણે પૂછ્યું, “કોની
સાથે?”

જયંતભાઈએ કહ્યું: “કોની સાથે એ
શ્વેતા ઉત્તર દેવો એ જરા અધરો છે.”

“કેમ, દશ બાર વર્ષની દીકરી સાથે
!! વિવાહ નથી કરી ને?”

“ના, કે, એવડી મહેડી રીંગણીને
મિસાલે બીયારો શું કરે?” જયંતભાઈએ
કહ્યું.

“એટલે?” સરલાએ બેઠીતાં બેઠીતાં
પૂછ્યું.

“રામલાલની ભવિષ્યની પત્ની એવારે
માત્ર દાઢ વર્ષની કન્યા છે.” જયંતભાઈએ
કહ્યું.

ધરતીકંપ થયો હોય એમ ત્યાં બેઠેલાં
બંધાં અમકી હાથો. દાઢ વર્ષની કન્યા સાથે
રામલાલનો વિવાહ? જગત આગળ વધે છે
કે પાછળ હટે છે?

x x x

રામલાલ એક વણિક-ગૃહસ્થ છે. એની
હમ્મર લગભગ ત્રીસથી ચાળીસ વર્ષની અંદર
દશે. દશેક વર્ષ પર એની પહેલો વારની
ત્તીએ એના અતિ શુભમયી કંટાળાને
પડીને આપઘાત કર્યો હતો. મૃત્યુ

પત્નીએ ચઢાવેલા આ ક્લંકને લીધે પ્રીત
પત્ની ખરિદવામાં એને બહુ મુશ્કેલી નડી.
મહિનાઓ અને વર્ષો પસાર થયાં પણ એની
આશાને અંકુર ન ફુટ્યા તે ન જ ફુટ્યા.
જ્યાં જ્યાં ન્દાની મ્હોટી કન્યાઓ હતી ત્યાં
બધે થઈ શકે એટલા બધા પ્રયત્ન એણે કર્યા.
કોમળા કાલાવાલા કર્યા, કોમળે પગે પડ્યો,
કોમળે નજરાણાં મોકલ્યાં. મંદિરમાં દેખાને
હિડોળો કરાવી આપવાની માનતા રાખી;
માતાને વાજતે ગાજતે વંધામણ માન્યું;
મહાદેવને સોનાનું છત્ર ચઢાવવાની લાંચ
આપી; પણ કોઈ પ્રસન્ન થયું નહોતું.
ગામ પરગામથી જોડીઓને મોકલાવી
અંકુરોત્પાયા: જપ કરાવ્યા, મૃત કર્યા,
અપવાસ કર્યા; પણ બધી મહેનત નિષ્ફળ
ગઈ. એનું એકલપણ ટાળનાર, એને રાંધી
જમાડનાર, એનું ઘર સંભાળનાર, અને એની
સેવા કરનાર સ્ત્રીઓનું એ પણ પ્રાણી
એ ખરીદી શક્યો નહોતું.

એને રોય ચડ્યો. સ્ત્રી જેની ભુલક વસ્તુ
પ્રાપ્ત કરવા માટે ખાટખાટશે ત્રમ કરવો
પડે એ એને અસહ્ય લાગ્યું. ધણીય મુશ્કેલી
સ્ત્રીઓ પર શુદ્ધમ-ગુન્નર છે; તેમને કોમળે
કશું થઈ નથી. એનો એકલાનો એવો શો
અપરાધ થયો હતો કે એને આટલું બધું
અમરું પડે? સ્ત્રી ભવિષ્ય નામ પણ ન
લેવાનો એણે નિશ્ચય કર્યો.

પણ નિશ્ચય કોનો ટક્યો છે? એજ રાતે

એને સ્વપ્ન આંખ્યુ. જલે પોતે જુદ થયો છે અને મરણ પથારીએ પડ્યો છે; જલે ખાટલાં પાસે એક નવયૌવના સુંદરી મ્હાન વદને અણુ સારતી બેઠી છે; અને એના હાથ, કરમણી વળેલા ઠંડા પગો પર હાથ ફરતી તેમાં અંભી આજ્ઞાનાં મિથ્યા પ્રયાસ કરી રહી છે; જલે એના મોઢ પિત્રાધ બાપ હાથમાં એની મિલકતનું વિલ લઇને એના તરફ જોતો બેઠો છે; કેવું ભયંકર દ્રશ્ય ?

એ ચમકીને જાગી ઉઠ્યો. એની છાતી ધડક ધડક થતી હતી. એને સર્વાંગે ધામ છૂટ્યો હતો. એણે દીવો સળગાવ્યો અને આખા ચોરડામાં નજર ફેરવી લીધી. એની ખાતી યથા કે ચોરડામાં પોતે એકલો હતો. એકલો હતો ? શા માટે એ એકલો હતો ? સ્વપ્નમાં જોયેલી પેલી નવયૌવના સુંદરી એને શા આવી. એનો નિશ્ચય લેતી ગયો. એ જુદ નહોતો. શા માટે એ હજી પ્રયાસ ન કરે ?

બીજો દિવસે સવારે એ ઉઠ્યો. ભારે એનો ફરી પરણવાનો નિશ્ચય દૃઢ થયો હતો. પણ પેલી સ્વપ્નમાંની સુંદરીની હવે એને જરૂરે છરકાર નહોતી. એને ક્યાં પ્રેમ કરવો હતો ? એને તો માત્ર સ્ત્રીભવિત એક પ્રાણી જોઈતું હતું.

પણ એનું નસિત શરૂ હતું. એને દિવસ સારો ઉઝ્યો હતો. આગલી રાતના સ્વપ્ન વિષે વિચાર કરતો એ બેઠો હતો એટલામાં એના નામનો એક તાર આવ્યો. એનો લક્ષ્યાધિપતિ કાઠો હલ્ય બધ પડી નવાઈ એકાએક મરણ પામ્યો હતો. કાકાને કંઈ સંતતિ નહોતી એટલે રામલાલ હોને એકો વારસ હતો.

આ શોકકારક સમાચારની એણે ન્યાતમાં ખમર કરી. સગાં બહાલાં-દોડી આવ્યાં. રામલાલ રડી શકાય એટલું રડ્યો, બે ચાર મિનિટ બેઠુદ પણ થઈ ગયો, પરંતુ અંતે

જુદ સ્ત્રી પુરુષોના આધાસનમાં વચ્ચેનાથી એ શાંત થયો.

દસ દહાડા સુધી એણે કાકાનો પૂરપૂરો શોક પાળ્યો. અતિ આમલ દિના એ કંઈ પણ ખાતો નહો, કાર્મ વિના એક એકર પણ બોલેતો નહો, ગમે એવી હસવા જેવી વાત હોય તો એ હાસ્યની છાયા પણ મ્હોં પર આવવા દેતો નહો. દસ દહાડા પછી કાકાની ઉત્તર ક્રિયા એણે બારે ધામધુમથી કરી. કાકાની પાછળ છૂટે હાથે દાન કર્યાં. શોકો બધા વિશ્મિત થઈ ગયા. જુદ કાકાને માટે જેને આટલી લાગણી છે તેનું હૃદય કેવું કોમળ હોવું એકે એમ બધાને લાગ્યું. કેટલાક એના એકલવાયા જીવનની દયા ખાંવાં લાગ્યા. એની તાણે શ્રીમંતાં એક કેટલાકને એની સાથે મૈત્રી કરવાનું મન થયું. કાકા કાકા માતાઓને પોતાની પુત્રીઓને આ લક્ષ્યાધિપતિનાં ઘરમાં મુલેષી જતીને મ્હાલતી બેવાના પણ કાકા થયા.

x x x

મગન બહેનની ઉમર લગભગ પીસતાં જાણતી ઉપર હતી. એના મ્હોં પર કરમણીએ પડી જે આંખોમાં ભયંકર વિલાસપ્રિયતા અજાય છે. એની જમણે પડી-ધડીએ ઉભી નીચી થયા કરે છે અને વાતો કરતી વખતે મ્હોંના અને આંખોના હાવભાવ જોનારને કમકમા ઉપજાવે છે. એનો અવાજ થકકે છે.

સવારના દસ વાગ્યાં હતાં. મંમનબહેન દેવચાનમાં પાટલા પરબેઠો હતો. એના હાથમાં ઘુજળાની માળા હતી. માળા ફેરવતાં ફેરવતાં એની ઝીણી આંખો જરા જરા વારે રસ્તા પર પડતા ચારણા તરફ જતી હતી. એની છત્રી પુત્રી સુશ્રેયના એક ખૂણમાં બાગેલાં રમકડાં લઈને રમતી હતી. બીજી છોકરીએ પરણીને સાંસરે ગઈ હતી તથા પુત્રો પરાંખ નોકરી પર હતા. એના જુદ પતિ સ્ત્રીઓની

તૈયારી કરતા હતા. જરા વારે, છોકરીને કંઈ વાળુ ને હેલે રડવા માંડ્યું. મગનબહેન ઘાંટા પાડીને પતિને ઉદ્દેશીને બોલ્યાં “ સાંભળ્યું ? આ છોકરી કેમ રડે છે, જરા જુઓ તો ખરા. ”

એટલામાં એણે એક ઓળે એટલા પર ચડતી જોઈ. એણે આંખો બંધ કરી દીધી ને ‘ ને શ્રી કૃષ્ણ ’ નો અરપટ હવ્યાર કરતાં કરતા માળાના મણકા ફેરવવા માંડ્યા.

એટલા પર ચડેલી ઓ અંદર આવીને બોલી: “ કેમ બહેન, અત્યારમાં મહેને કેમ તેડાવી ? ”

પણ મગન બહેનનું ક્યાન માળા ફેરવવામાં હતું. એણે આંખ ઉઘાડીને જોયું પણ નહીં. આવેલી ઓ ત્યાં બેસી ગઈ અને છોકરીને રમાડવા લાગી પાએક કલાકે મગન બહેન પૂજામાંથી નિવૃત્ત થયાં.

“ હરિ બોલો, હરિ બોલો હરિ બે સો બાહ, હાર ન બોલે હેને રામ કુલાહ ”
માતાં માતાં હેલે આંખ ઉઘાડી.

“ ને શ્રી કૃષ્ણ લલિતા બહેન ! ક્યાના આંખો છો ? ” એણે આવેલી ઓને પૂછ્યું.

“ ને શ્રી કૃષ્ણ બહેન, આ જરાવાર યધ. તમે પૂજામાં હતાં એટલે બોલી નહીં. કેમ અસારમાં મહાર શું કામ પડ્યું ? ” લલિતાએ પૂછ્યું.

“ કામ તો શું હોય; ત્હારા જેવા મહોટાં માણસને અમે શું કહીએ ? હવે તો બાઈ લાખખોપતિ થયા એટલે બહેન પણ યવાનાં ને ? ” મગનબહેન મહોં મહામતી બોલ્યાં.

“ ના રે બહેન, મોંઘાં યાનાં ? ને બાઈએ ખીયારો ક્યાં મેધો છે ? દીકરો; મૂઆ આપણા લોકમાં કંઈ અકલ છે ? ”

“ કેમ, કેમ ? ” મગનબહેને ઉતાવળથી પૂછ્યું.

“ કેમ શું ? લાખખોપતિ થયાં એમાં શું વળ્યું ? ખીયારને કાંઈ રોટલા દીધી આપનાર છે ? મૂઆએને ઉમ્મર દીકરીઓ આપતો જા માટે હશે ? ” લલિતાએ ગળગળા અવાજે કહ્યું.

‘ કયાળ પર કરમલીઓ ’ ચડાવતાં ઓણી આંખો કરીને મગનબહેને કહ્યું: “ પણ મહેનો સાંભળ્યું હતું કે. ચંદનગૌરીની છોકરી યજુના...”

“ એ છોકરીનું નામ ન લેશો મહારી આગળ. ” લલિતા ઘાંટા પાડીને બોલી લીધી.

“ કેમ વાર, શું યધ ? ” મગનબહેને અભણા યધ પૂછ્યું.

“ આખું ગામ જાણે છે ને ત્હમેજ નથી જાણતાં ? ” લલિતાએ કેંક અભય-ખીથી પૂછ્યું અને કહ્યું: “ ચંદનગૌરી જાણે કે દીકરીને યોગાંગીએ ફેરવું, ને માઠી વધીએ બેસાડું, ને સોના મોતીએ મઢી લઈ; પણ દીકરીના નસીયમાં દીકરું હોય તે કેમ ટળે ? દીકરીએ ના કહી; જાણે મ્હારા રામલાલ એને પરણવા બેસી રહ્યો હોય ને ? હવે પરણ્યો કાંઈ ટુકડાખાઉ સાથે. હું તો જેવી છોકરીના મ્હો પર યુકું ય નહિ. ”

મગનબહેનની આંખો ચમકવા લાગી. દીકરીને હાલેતાં એનો દમ નીકળી જતો હતો. કેમ સારો જેવો ખરીદનાર મળે તો કાંઈ બોલું હતું ? એણે કહ્યું: “ મૂખો લોકો છે. રામલાલ જેવો જમાણ સાત જાએ ન મળે પણ જરા વખત ખરાબ છે એટલે ચાર છ હજાર રૂપિયા આપવાના કર્યા હોંત તો ઘણા તૈયાર થાત. ”

“ એ તો અમે નથી જાણતાં ? અમે અમારું કરવાનું બાકી રાખ્યું હશે ? પણ મ્હું આજકાલની છોકરીઓથીજ તોળા છે. હું તો કહું છું. મગવાન કાંઈને એવી દીકરી ન આપે. ”

“ દીકરીઓ મ્હોટી કરે ત્યારે સંતાપ ને ? ” મગનબહેન બોલ્યાં. અને પછી સ્થો-

મનને માથે હાથ ફેરવતાં, જાણે સુશોચનાને જ પૂજતાં હોય તેમ હસતાં-હસતાં કહેવા લાગ્યાં : “કેમ છોકરી, તારે સોના મોતીએ મરાણું છે ? હોય તો, રામલાલ સાથે નકી કરી નાખીએ ?”

જાણક સુશોચના માતાને હસતી જોઈને હસવા લાગી મગનબહેન પ્રસન્નમુખે લલિતાના સામું જોઈ બોલ્યા : “હો બહેન, ખા છોકરી તો તૈયાર થઈ ગઈ.”

લલિતા હસી.

“કેમ થાય છે ચિત્ત ?” મગનબહેને પૂછ્યું.

“કાનો ?”

“તારે એ શું મારાં માઈ, આટલું નથી સમજતાં ? કું કું કું કે આપણે જ ગોશ્વી દઈએ ના કહેવારાં કહેતાં રહેશે અને બીજા મોંએ જોયા કરશે. સુશોચના ને રામલાલ; બેકોને કહીએ કે આવી જાઓ.”

“એમ, તે કંઈ થાય નહીં. આવડી જાણક...” લલિતા અચાતી અચકતી બોલી.

“જો હો ! જેમાં તે શું ? પેલો મંછુ સાંઠ વળે દસ વર્ષની કન્યા ઉપાડી લાગ્યો ને ? રામલાલ તો પાંત્રીચના છે.” મગનબહેને દાલલ કરી.

“પણ આ છોકરી ક્યારે મોટી થાય ?”

“અરે, કાલે મોટી થશે, છોકરીની જાતને મોટી થતાં કેટલી વાર ? મળવાના વાંધા છે ત્યાં ન્હાની મોટી શું કરે છો ? આરો, થઈ જાવ તૈયાર, આપણે સંજવ પછુ ગાઠો થશે ને બે વાત. ઢબર જાણ આપજો.”

“હેયુ તો કંઈ નહીં.”

“ત્યારે શો વાંધો છે ? રામલાલ કંઈ ના પાડવાના છે ?”

“ના રે, રામલાલ શા સાર ના પાડે ? દસ દસ વર્ષે એને ત્યાં કંસાર રંધારો, તે

કડવો લાગવાનો છે ?” લલિતા હાથનો ટુંકો કરીને બોલી.

“ત્યારે કયું ?” મગનબહેને હવથેલાં થઈ પૂછ્યું.

“હા બહેન, તારા મોંમાં સાકર.” લલિતાએ કહ્યું. “તારા દીકરીના નસિમમાં એ પૈસો ભોગવવાનો દશે તેથી જ પેલી મૂર્ખાને આણું સજાયું.”

“મારી દીકરી છે જ નસિમદાર. સપમલાંની પણ એવી જ હોં લલિતા બહેન ?” પુત્રીને લીધે મળનાર પૈસાનો ચિત્ત કરતાં મગનબહેને સુશોચનાના શુષ્ક ગાલા એ પછી યોડીક વાતચીત કરીને બેઠે છૂટાં પડ્યાં.

મગનબહેને રસોડામાં જઈને આ આનંદના સમાચાર પતિને જણાવ્યા; અને એની ખુશી લીધાં યોડો કંસાર કરવાની આદા આપી પાછાં મંદાર ખાંચીને માર્ગા ફેરવવા બેઠાં.

એ જ દિવસે બપોરે સુશોચના સાથે રામલાલનો વિવાહ થવાના સમાચાર એની ન્યાતમાં ફરી વળ્યા; સર્મો બદલામાં જાણપણ બદલાયા. રામલાલને ત્યાં ચઢાપાણી થયાં ને માતાને વધામણું દેવાયું.

“પણ રામલાલ આ છોકરીને પરણીને કરશે શું ?” તે રાતે મરલાને ત્યાં એકઠા થયેલા મિત્રાભાનો એક બોલ્યો.

“એને એ જ સમજ નથી પડતી.” સરલા ગમગીન વહેરે બોલી, “આપણને તો આ વાત સાંભળીને પણ કંમકમાં આવે છે. એને એવું કશું થતું નહીં હોય ? છોકરીની વાત જાણીએ મુઠીએ તોયે, એનાં પોતાના દિલની દૃષ્ટિએ પણ આમાં એને શો લાભ થશે ? એ છોકરી ક્યારે મોટી થશે ને ક્યારે એને ત્યાં આવશે ?”

“એને ત્યાં આવશે ત્યારે તો એ ઘરડો

કાસો થયો હશે. ” સરસાનો પતિ કેંક તિર-
સ્કારથી બોલ્યો.

“ આવો વિવાહ એણે ક્યોજ શા માટે ? ”
સરસા ફરી બોલી.

“ એમ થાય છે કે એને ત્યાં જઈને એને
એવો ૧૮કારી કાઢું કે ૧૧ીથી કોઈ બાળક
છોકરીનું નામ દેવાનો પણ કોઈ વિચાર ન
કરે. ” એક મિત્ર બેસથી મુઠીઆ વાળતાં
બોલ્યો.

બીજા એક મિત્રે મનક કરતાં કહ્યું:
“ બીચારાને કામજી પરણાવે નહીં ત્યારે એ
કરે પણ-થું ? કોઈની પણ સાથે વિવાહ
થયો છે એટલું આશ્વાસન તો ખરું ? ”

“ પણ એવું આશ્વાસન તો એ જાડ
સાથે વિવાહ કરીને પણ મેળવી શકત. ”
સરસાએ ચીંચવાડે કહ્યું.

“ હમે જાણતાં નથી ખડેન; જાડ કંઈ
એની જુદાવરણમાં એને કામ લાગવાનું
હતું ? એ મરી જાય પછી એની પાછળ
વૈધવ્ય પાળવાનું હતું ? આ છોકરી તો
પંદર વર્ષે થે મોટી થશે ને ? ” એલા
મિત્રએ કહ્યું.

“ અને મને બીજો પણ એક વિચાર
આવે છે. ” સરસાનો પતિ બોલ્યો, “ ઘરડો

થયા પછી એને પત્ની મળે કે નથે મળે;
એટલે અત્યારથી વિવાહ કરીને એકાદ કન્યા
રિઝર્વડ રાખી હોય તો થું ખોટું ? એ
મોટી થાય ને એને ત્યાં આવે એ દરમ્યાનમાં
તો ચાહે તો એક પછી એ બીજાં એ ચાર
સંગ કરી શકે ને તે પત્નીઓને સ્વધામ
પહોંચાડી શકે; ને ત્યારે છેલ્લીવારે આ તો
તૈયારજ હોય. ”

બધા હસી પડ્યા. પણ સરસાએ મંબિર
મહેરો રાખીને કહ્યું: “ મને આ વાતમાં
આવી મનક જરા પણ ગમતી નથી. ”

એટલામાં બહારથી વાળનો જનિ
આવ્યો. એક ગોલાનો ચાર પાંચ વર્ષનો
છોકરો થોડે ચઢીને ડરણવા જતો હતો.
સરસાના પતિએ કહ્યું: “ પત્નીની કિંમત
રામસાલના મનથી આ ગોલાના છોકરાના
કરતાં વધારે નહીં હોય. ”

“ હમે થે કેવી સરખામણી કરો છો ?
ગોલાના છોકરાને તો સારું માઠું સમજવા
જેટલી શક્તિ નથી, રામસાલ સાથે એની
સરખામણી કરવી એ એને અન્યાય કરવા
જેવું છે. ને સમજવા છતાં આવું કામ કરે
છે તે માણસ તો શાકી ખાનારાં પશુધર્મ
ભંગકર છે. ”

સગન પ્રથાઓ.

બોન્ડા પોરણ (દક્ષિણ દિશ) ની એક જાતિમાં કન્યા પસંદ કરેલા માણસને
જગલમાં લઈ જાય અને ત્યાં તેની પીઠે જાળવું લાકડું લગાડે. જે તે સંકળ કરી લે અને
દુઃખની ચીસ ન પાડે તો વર તરીકે તેની પસંદગી થાય.

આસામની કેટલીક જાતિઓમાં કન્યા સગનનું કહેણ મોકલે છે અને વર તે ક્યુલ
રાખે તો તેણે કન્યાના કુટુંબમાં આવીને રહેવું જોઈએ. અર્થાત વર સાસરે જાય, કન્યા
નહિ. પત્ની ગમે ત્યારે છુટાછેડા કરી તેને હાંકી કાઢે. બાળકો માતા પાસેજ રહે એટલુંજ
નહિ પણ પોતાની તેમજ પતિની કમાણીની ખાલાત પણ પત્ની પાસેજ રહે.

કન્હૈયાને !

લેખક : રા. રમણીક કીશનલાલ ગહેતા.

- જન્હારે થાતો હોય ધર્મનો
અવતાર ધરે તું જ, કન્હૈયા !
પ્રતિષ્ઠાપાલન તું કર આવી
સહવા કચ્ઠાં સૂધી દુઃખ ? કન્હૈયા ! ૧
- જે ભારત તુંજ લીલાસ્થળ ને
વળી સૌનો શિરતાજ, કન્હૈયા !
પાપ તાપથી અજ રહે છે
લાજે મુખ ઢાંકે આજ, કન્હૈયા ! ૨
- મુષુવાને ફરીથી તલપે સૌએ
દિવ્ય બંસીનાં ગાન, કન્હૈયા !
સકલ શાન્તિનો દાતા તું છે
દે ગીતા-રસજ્ઞાન, કન્હૈયા ! ૩
- બૂખે જો ! ભરત ટળવળતું
આખીય કચ્ઠાં તું ખીર ? કન્હૈયા !
નગન નારીઓ આંહી વસે છે
હરીશ કચ્ઠાં તું ચીર ? કન્હૈયા ! ૪
- દુઃખદાયક કળિકાળ પ્રવર્તે
નિમૂંજ યાયે વંશ, કન્હૈયા !
સ્થાય થજે તું સત્વર આવી
આત્મ વંશના હંસ, કન્હૈયા ! ૫
- ચિન્તા સરમાં આજ કુળ્યો છે
આહ અસિત સમ દેશ, કન્હૈયા !
ગજરક્ષા સમ રક્ષણ કરજે
ઘટે ન ગૌરવ દેશ, કન્હૈયા ! ૬

કયમ પ્રિયતમ પ્રતિકુળ બન્યો

થા જ હવે અનુકૂળ, કન્હેયા !

હિન્દ હૃદયેથી જેથી દે ને

ત્રિવિધ તાપની મૂળ, કન્હેયા ! ૭

દેન્ય-દેવે વ્યાધિ—મેષથી

ભારતનો કીધો નાશ, કન્હેયા !

અમીવર્ષથી તહે તવ કીધું

રચીશ કચ્છાં રસરાસ ? કન્હેયા ! ૮

સુખ-નાવડું ઠમમમ રોલે

સ્વાર્થ-સિન્ધુની મ્હાંય, કન્હેયા !

પાર ઉતારણ કુશળ નાવિક

સૌની કરજે રહાય, કન્હેયા ! ૯

સર્વનાથ યાતાં મ્હેલાં જરી

વિચારજે તુજ ભૂલ, કન્હેયા !

આવ્યો અવસર લેશ ચૂક્યો તો

યાશે સપજું ડુલ, કન્હેયા ! ૧૦

ફસાયો વીરા ! કયાં જમને તું ?

જરા ભે ભારત-હાલ, કન્હેયા !

કાળ બકામુર પીડી રહ્યો છે

ગો-ગોપી-ગોપાલ, કન્હેયા ! ૧૧

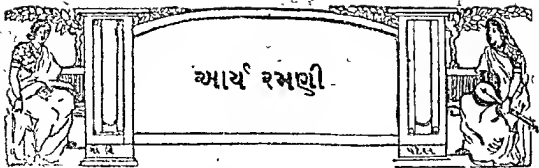
ભરી સમાસાં જેથી રહ્યો છે

હાય ! ફઃયાસન ચીર, કન્હેયા !

હિન્દી- પદ-મુતાની રાખજે

લાજ આજ તું વીર, કન્હેયા ! ૧૨

શ્રુષ્ઠ: મનુભાઈ જોધાણી.

અંધારી ધમધાર રાત અને મેઘથી મંડા-
જોલી; આકાશમાં સર્વ તારાઓ પથ
અદૃશ્ય થઈ ગયા હતા. તમરાઓનો ધીમે પથ
વાતાવરણને બળંકર કરતો ગળુગણુટ સંભ-
ળાતો હતો. રસ્તો તદન નિર્જન થઈ ગયો
હતો. દશ વાગ્યાના સુમારે ચોમાસાની
એ અંધાર પક્ષની બળંકર રાત્રીએ જ્યારે
સર્વ કોઈના દ્વારે બંધ થઈ ગયા હતા,
ત્યારે આ સુપ્રસિદ્ધ ગણિકાના મકાનમાંથી
દિપાવલોનો આછો પ્રકાશ રસ્તા પર પથરા-
જોશે હતો.

“છાકરા !” આંધેડ ઉપરાંત વય વાળી
પથ ગૌરવથી યુવાની બતાવવા પ્રયત્ન કરતી
એ ગણિકાએ પોતાની મખમલ જોડેલી દિડોળા
ખાંટે જોડાજોડા ખૂમ મારી

“કેમ બાપ ?” સોળેક વર્ષની હમ્મરે
પહેંજેલા, યુવાનીમાં પ્રવેશ કરતા એક કુમારે
જવાબ આપ્યો.

“દાર સાવ !”

“દાર.”

છાકરો નંદાર આવ્યો. એણે ડોકાં ખાતી
દાસીને ઢોક મારી સાવધ કરી અને દાર
માગ્યો.

“દાર તો..... નથી.”

“હે ! શું કહ્યું ?”

“હા.....”

“કેમ કહ્યું નહિ ? તને ખબર નથી કે
જ્યારે દાર થઈ રહેવા આવે ત્યારે અગાઉથી

ગણુ કરવું જોઈએ ? બાપને અત્યારે દાર
જોઈએ છે. ક્યાંથી કાઢશું ?” ગુસ્સામાં.
એના હોઠ ખીટાયા; આંખો લાલ બની; અને
એ તિરસ્કારમાં પાછો વળ્યો.

અને પાછળ દાસી નરટાપમાં ખડ ખડ.
ખડ હતી.

“બાપ, દાર.....”

“કેમ, લાગ્યો કે... ?”

એ ચૂપ રહ્યો.

“લા...વો...” ગણિકાના હાથો દાર
લેવા લાગ્યા.

“પથ.....”

“દાં ?”

“દાર તો સાંજનો થઈ રહ્યો છે.”

“તો કેમ લાવી રખ્યો નથી ?” એના
મુખમાંથી ગુસ્સાની જવાબા નીકળી ગઈ.

“મને કોઈએ કહ્યું નહિ. હું શું
જાણું ?”

“આખર તો વાણીએને ? છૂટવાનો
રસ્તો જ શોધે.” ગુસ્સાનો એ ગળુગણુટ
અંધારાના તમરાના ગળુગણુટ સાથે બળી
ગયો અને નીરવ શાન્તી ફેલાઈ. વાતાવરણ
બળંકર થઈ જઈ હતું. અને એ શરીર ધ્રુમવા
હતાં. એક ગુસ્સામાં, ખીચું બહીકમાં.

“પથ દાર વગર મારાથી નહિ રહેવાય,
જા કોઈ કલાસને ત્યાંથી લઈ આવ” બાપનો
દુકમ છૂટ્યો.

“પથ અત્યારે ?”

“ કેમ ? ” એના હોઠ પીસાયા.

“ બહાર તો જુઓ. અંધારં જોષ
જાતીજં ફાટી જાયને ! ”

“ બહીક ! બહીક હવે તારામાં રાસો
રાખી રહી છે ? ” એનાં ભવાં ઉંચા ચડ્યા.

“ બહીક તો બાઈ મને નથી, પણ કસા-
સની દુકાન અત્યારે ઉઠાડી દશે ? ”

“ તે જોવાનું મામ મારું નથી, તારું છે.
ત્ત, તપાસ કર અને મમેતેમ કરી દારૂ લાવ.”

“ વાર...૩...” એનો કુચ્છતો અવાજ
એ રાત્રી દિવાનખાનામાં ધૂંટી પેઠે છેવટના
રણુકારના કુચ્છર પેઠે ધુંજીયો.

[૨]

હીરાશેઠ આ ગામના નગરશેઠ હતા.
પૈગો એમના પમમાં અચકાતો. લક્ષ્મી-
દેવી એમને સાક્ષાત ધસન્ન થએલાં. અને
ભાગ્યવેરી પણ એટલી વૃદ્ધમાન થએલી કે શેઠ
ને ને પાસા નાખે તેમાં હમેશાં પોતારજ
જાય. કળાકારના સ્વપ્ના પણ ન આવે.

ફેદને ઘેર મોટી ઉમરે પુત્ર અવનર્ગો. દાસ
દાસીઓના દાય તળે મેળે. થતાં એ જાડે
વાંતો રમેા, ત્યાં તો શેઠ એને ગામની મુખ
સિદ્ધ મણિકા પાસે લઈ ગયા.

મણિકાએ વૃદ્ધ નગરશેઠને પોતાને ત્યા
આવતા દૂરથી જોયા. એ કહી; અને પોતાના
રાજ સમા કરી વસ્ત્ર સંકોર્ણ. અને એ દૂરથી,
આવતા ફેંડને અનિગિત નખે જોષ રહી.

એના હૃદયમાં દબરો મઝાંજો યજ કહિ
નહી તે આજે આ શેઠ કેમ આવતા દશે વાર ?
અનર્તિ જેના વિચરમાવ કહી ન આવે, તેને
મણિકાએ તરફ નગર કરવાના વખત ક્યાથી
આવ્યો ?

શેઠ મારો પદોત્તપા મણિકાએ એમને
આવજાં આપી આત્મ પર જોસાડ્યા. અને
પેને દર કપડું ખાલી કમી રહી. નષ્ટ મણાલી

મણિકાએ આજે સ્વાભાવિક સજ્જતદેવીનું
આમંત્રણ સ્વીકાર્યું હતું.

દાસદાસીઓ તો બહાર નીકળી ગયાં.
મણિકાએ કંચુ મોઢું મધું અને શેઠ તરફ
તીરછી દૃષ્ટિ ફેંકી શેઠ તો પોતાના વિચાર-
માંજ હતા. જેને કોઈ જાતના અશુદ્ધ વાતા-
વરણમાં અયોગ્ય વિચાર ન સુએ તેને
શીકર શી ?

“ શેઠ...પા...પા.....” મણિકાનો અ-
વાજ મુજબ હતો. એ બોલી ન શકી. બહીક
સરમ અને અમરાટ ગિચ્છિત તેનો અવાજ
જાતીએથી મગામાં સમાઈ ગયો. હોઠે નં
આવ્યો. ને એ છપો મજાગણાટ એના સિવાય
કોઈએ ન સાંભળ્યો.

“ બાઈ, ” શેઠે જોખારો ખાધો, પુત્ર
તરફ વાતસ્યથી જોયું અને મણિકાને ‘સંબોધી.

“ જી ” એટલીજ નમ્રતાથી જવાબ વાળી
એણે શેઠ સામે જોયું. એક પુત્રી કે બહેન
એટલી સ્તેદાળ અને સરમાળ દૃષ્ટિથી પોતાના
પિતા સામે જુએ તેની રીતે તેણે જોયું.

“ આ મહારો એકનો એક પુત્ર છે. બ
વિધ્યમાં એ આ ગામનો નગરશેઠ થવાને
સરજાયો છે. પણ એને યોગ્ય તાલીમ આપ-
વાની ખાસ જરૂર છે. ”

“ એ...હો...! એમાં શું ? બાઈ તો
દેખાય છે જ દુષ્ટિઆર. શું એમનું બગ્ય
લછાટ છે ? જરૂર એ આ નગરનું નાક ય-
વાના. મોરના છાંતે કાંઈ ચિત્રામણી. જરૂર
હેન ? ” મણિકાએ માખણ લેવા માંડ્યું.

“ હા. પણ એણે નીચાળનું જ્ઞાન તો
પંડ્યા પાસેથી લીધું છે. દયે તો બ્યવદારીક
જ્ઞાન એને જોષ છે. ”

“ તે આપના દાય તળે અનુભવો થયો. ”

“ ના. ફતીલામાં પાંચ ઠોણે ચતુરાઈ-
અનુભવ મળે છે તે તમે નથી જાણતા ? ”

અગાત મણિકા એ ન સમજ.

“ અને એ પાંચેમાં વધારે અનુભવી અને આદર્શ થવું હોય તો ઉત્તમ રચણ એકજ છે.”

“ ક્યું ? ” ગણિકાએ ઉત્સુકતામાં સાંભળવા હોઠ લંબાવી. એની સ્વભાવાળી આંખ આંતર યોગ અને એણે પોતાનાં કપડાંને ધમ તળે દબાવ્યાં.

“ તમારે ત્યાં ? ”

“ હે..... ” સાંભળતાંજ ગણિકા ઉભી થઈ ગઈ.

“ શેઠ, મસ્કરી..... ”

“ મસ્કરી ન હોય. સત્ય વાત છે. ”

શેઠની મક્કમતા એણે જોઈ. એને લાગ્યું કે શેઠ સાચું કહે છે. અઘડાઈ, કુટાઈ, સંસારના અનેક કાન્નાદાવા જોઈ, અનેક માણસોના પરિચયમાં આવી, અશુદ્ધ વાતાવરણમાં પણ નિર્દોષ રહી અશ્વિશુદ્ધ આરમ્ય ઉઠજવળ રાખવું હોય અને અનુભવી ધન્ય સંસારના વિકટ પ્રશ્નોની શુષ્ક ઉદ્ધેશવા સમર્થ અને કાળેસ થવું હોય તો ગણિકાના ધર સિંચાય ખીજ કોઈ નિશાળ નથી.

“ તમારે, આ પુત્રને, હું તમારે ત્યાં અનુભવી થવા લાગ્યો છું. ”

“ બહે. ”

“ એ વિદ્યાર્થી તમારી પાસેથી કેવી વિદ્યા મેળવે છે, તે જોયા પછી તમને પ્રનામ મળશે. ” અને શેઠ તો સડસડાટ બહાર નીકળી ગયા.

શેઠનો પુત્ર ડાહ્યો અને આક્રાંક્ષિત હતો. વિદ્યા મેળવવી હોય તો શુ આરાં હમેશા શિરસાવંધ માનવી જોઈએ એમ એ સમજતો અને ગણિકાનો પડયો બોલ એ ઉપાડી લેતો. પણ કાંમ કરવાવાળી દાસીઓનો રોટો ન હતો. એને તો અનુભવ માટે સર્વ રચણે પોતાની નજરુજ ફેરવવાની હતી.

શેઠપુત્રને આ ગણિકા હંમેશા છોકરો કહીનેજ બોલાવતી અને જાણે પોતે એક માફક વરીકે એને ગણતી હોય એમ એની સાથે વર્તતી. પણ એ - સદ્યુ આ શેઠપુત્ર

મહોદુ પેટ રાખી ગળી જતો. વિદ્યા મેળવવા સેવા તો કરવીજ પડે, ને !

[૩]

જરમર જરમર વરસાદના ઝપાટા આવે જતાં હતા. સર્વે અંધાર દતું. પગતળે કચરાતાં કોઈ પાંદડાના ખખડાટે વાતાવરણ ભયંકર થયે જતું. તમરાએતો અનેવાજ કાન ઉપર અપ્રિય થઈ પડ્યો હતો. તેને વખતે શેઠપુત્ર હાથમાં દારૂનો શીશો લઈ બહાર નીકળ્યો.

ભયંકર અંધારી રાત્રી જોઈ-એતું દીલ ધડકવા લાગ્યું. કાળજી કંપી ઉઠ્યું અને એના શરીરમાંથી બ્લીકની કંપારી ફૂટી. આખર બાળક તે બાળકજને !

એ પાછો ગયો.

“ કેમ ? લાગ્યો કે ? ”

“ ના, બાંધ. બહાર જાવુંજ ભયંકર છે. એકલા જતાની કિંમત આલે તેવું નથી. તો...”

“ એ તહિ આલે. જા... .. ” એણે સત્તાવાંકી અવાજે ઉચ્ચાણું.

“ પણ..... ”

“ બહુ બ્લીક લાગે છે ? ”

“ હા. ”

“ અરે બ્લીક કેવી ? આપણે ધારીએને કે એ પોલીસ આગળ અને એ પોલીસ પાછળ આલે છે. આગળ જ્ઞાનસત્તાજો આલે છે અને વચ્ચે જો પોતે આલે છે. ”

“ વાહ કેવી મજાની વાત ! ” પાસે જઈકી એક દાસીજે ઉચ્ચાણું.

શેઠપુત્રે જોયું કે જેમ જેમ મોડું થાય છે, તેમ તેમ ભયંકરતા વધતી જાય છે અને આજે દારૂ આપ્યા બપર આ છોકરે તેમ નથી. એ મૂંઝાયો પણ બુદ્ધિશાળી હોવાથી એણે વખત વિચાર્યો. મજાનમાંથી નીકળી એ રતનાર

હીતળતા અને મધમવાટ પ્રસરી રહી હતો. મુંદર સરોહો ફોયલો કરી રહી હતી. અને સરિ-
નાથું મીઠું આપન મનને આલ્લાહક હતું. માથે
દાર્થ જમ્યા પછી શેઠો નિદ્રાસ્થિતે બોલે
વ્યા પછુ જોતે અદિથી છૂટી બીજાનું મન
આવવાનું હોય એવી વેશ્યાને હંધ કેરી ?

એ હઠીઃ નીચે આવીઃ. અને વારિકામાં
ખાંખા તળે મધ. સુંકર પાંકી કેરી લાઇ એણે
સાર કરી અને તેને ઘોળા તેની એક રસ-
પીચકારી શેઠના ઘોતિયામાં નાખી, જાણે પોતે
કાંઈ જાણતીજ ન હોય એમ એ ચાલી ગઇ.
નમતા પહોરે શેઠપુત્ર જાણે. અને
આજસ મરડી અંગેએ એણે હમમચાબું.
અચાનક એની દષ્ટિ પેલા રસપર પડી.

એની વિષા બુલાઇ ગઇ. એ શરમાયો.
પોતાથી કદી ન થઇ જાય એવી બુલ એણે
જોઇ. એ સ્વમત્ર બમડ્યો. " ગાડો થઇ
ગયો..... "

વળતની શેઠ જોતી બે કીકીઓ જીભ
ઘેરકામાંથી તળવળતી દેખાતી. એ દોડી ભાવી.
" શેઠ, આ શું ? "

શેઠ શરમાઇ ગયા.

" એહો ! એમાં શું ? એને સાફ કરવા
આપવાની જરૂર નથી. નોકર માણસો જાણે
હીક નહિ. લાવો હું ચાટી જઈ ! "

" અર...અર..."

" કાં ? "

" એવું તે ખવાય ? " ખંચાતો એ
શાણે.

" એ તો સ્નેહની મીમત છે સમજ્યા ?
રતિવૃતાને એવોયોગમળવો ધન્ય છે ! " પ્રપંચી
કેસ્યા જાણે એની સ્નેહરાસી પતિવ્રતા પત્ની ન
હોય એવો ડોળ જતાવવા મંડી. નિજીઆત પછુ
જો શેઠ તાકી રહ્યો. એ વેશ્યાની કુક્તિ ન
જો અને એ ચાટતી વેશ્યાના મુખ
ન જરૂર ચોંટી રહી.

" શાઆશ ! એવું તો મારી સ્ત્રી પણ
ન કરે. "

" નાથ, તમારી પ્રસાદી... "

શેઠ લંદુ જનતો ગયો અને છેવટે તો
વેશ્યાએ જાગીર, માથ, મીઠકત, બંગલા
સપજું શેઠ પાસે લખાગી લીધું. એ ત્યાં રહેવા
લાગ્યો. ઘેર મદ્યેલી ચીવના સ્ત્રીને વિરદના
દવમાં જળતી છોડી એ ચાલ્યો ગયો રસ્તાની
બીખારજ ખનાવતાં એને દયા ન આવી.

પછુ ચતુર સ્ત્રી એ સમજી ગઇ, એણે
પોતાના બાગ્યનો દોષ જોયો તે પોતાના
સાસરાના બીજ મકાનમાં રહેવા ગઇ. એણે
પિયર જઇ પિતાના વૈભવને ન ઇચ્છ્યો.
પિતાની પાલખી કરતા સાસરાની ચળી એણે
ઉત્તમ ગણી.

જી માસમાં તો શેઠને વેશ્યાની વૃત્તિ ઉપર
તિરસ્કાર આવ્યો. પોતાની રમરમા એ બીજ
સાથે હસે, અને આનંદ કરે એ એને ન ગમ્યું.
એ ધડીધડીમાં છેડાઇ પડતો. પણ સ્વાર્થ
વેશ્યાને એની શી દરકાર હોય ? મધપૂડામાં
હવે મધ ક્યાં હતું ?

એક દિવસ જાનને લડી પડ્યા. એણે
શેઠને હાસીઓ પાસે ધક્કો મરાતી બહાર
કાઢ્યો. શેઠના પુત્રની આજો લપડી ગઇ.
દષ્ટિ પડજ અદર્ય થયું અને પોતાને રસ્તાનો
ખિખારી વચ્ચે એણે જોયો. એ નિરાશ વદને
ઘેર ગયો. મદ્યકષ્ટે દિવસ ગુજારતી સ્ત્રીએ
પોતાના પતિને આત્માસન આપ્યું. અને એ
જયું શૂલી જવા એણે સમજાવ્યો.

" પણ મેં તને ખડુ હાથ દીધું. " જોશી
યાજા મોઢે શેઠ ખમડ્યા.

" હોય, નાથ " એમા શું ? દિંદુ રમ-
ણીને હમેશા કસોડી તો હોયજ છે. "

" પણ હું એ કપડી સ્ત્રીનો પ્રપંચ ન
જાણી શક્યો.. " એની આખમાં અન્નઓ

દેખાયાં. એ બીની યએલી આંખમાં પરતાવે
સ્પષ્ટ વાંગી શકતો.

“આપણું ભાગ્ય !”

“અને મેં તને રીજાવી. પ્રભુ મને એ
મારું કરશે ?”

“હું માર કંઈ પછી પ્રભુને માર કર-
વાની ના હોયજ ક્યાંથી ?”

“એ...મ...તે...હો...ય !”

“પતિવ્રતા સ્ત્રીનું પ્રાજ્ઞ પ્રભુ કરતાં
પણ વધે. સમજ્યા ?”

“ત્યારે મને માર કર...”

“માર...” એણે સત્રજ નયને પોતાનું
મોઢું છૂંટાડ્યું. પાછળું ફાળ એની આંખે
તરવડું પથ આખર તો આર્થ રમણીને !

[૫]

બુદ્ધિશાળી સ્ત્રીઓ પોતાનો દાવ ખેંચે-છે.
એ ગુમાવેલું પાછું મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે.
અને ઉવટે વિજય વરમાળા પહેરે છે.

એણે અનેક વિચારંગામાંથી મેર આવતા
પહેલાં એક મણકે પકડી લીધો. એનું હૃદય
મેવડા આનંદથી કુદવા લાગ્યું. એની આંખોમાં
તુર અમકપ્પ. એ ઉઠી અને પોતાની વિશ્વાસુ
બહેનપણીને સાથે લઈ એ ઉપડી.

જે મણિકા પાસે અભ્યાસ કરી શેઠનો
પુત્ર પારંગત બનેશે તેની મુલાકાતે એ મઠ.
અંદર વૃદ્ધવરદાને આરે પગ ચૂકતી એ હાંકીએ
બેઠી હતી. એણે એ બંને નરીન આંગણું.
સ્ત્રીઓને નીરખી પણ ઝાળખી ન શકી. એણે
ધીમેથી ઉચ્ચાર્યું.

“બહેન ! ધર મૂલ્યાં લાગે છે.” ખાન-
દાન સ્ત્રીઓને ઝાળખી જતાં એને વાર ન
લાગી. પણ તેઓ કેના ધરની હતી તે ખબર
એને ન હતી.

“કાં ?” બાવનારમાંથી શેઠની પુત્રવધુએ
પ્રશ્ન કર્યો.

“તમે કોઈ તમારાં સગાંને મળવા આવ્યા
જણાવ-છો.”

“હા.”

“અને આતો એક મણિકાનું ધર છે.
સમજ્યા !” જણે શીખામણ આપતી હોય
એમ એણે શબ્દો ઉચ્ચાર્યા. પોતાના ધર
પુરુષોનીજ અવરજવર હોય અને કદી કોઈ
ખાનદાન સ્ત્રીને આવતાં ન જોઈ હોય એ
મણિકાને આવી ખાનદાન સ્ત્રીઓ પોતાને
આંગણે આરેલી જોતાંજ એને કાંઈ કાંઈ
વિચારો આવી ગયા હતા.

બંને રિથર ઉઠી રહી, જવાની નિશાની
ન જણાઈ. અને મણિકાને બહેન પડ્યો.

“બહેન ! કેમ મારુંજ કામ છે ?”

“હા.” મુકમતા દર્શાવતો બવાજ આવ્યો.

“શું ?”

“તમારા શિખાને બચાવવા.”

“કોણ ? ક્યાં શિખ ?”

“નગરશેઠનો પુત્ર !...” એને એ નીચું

જોઈ મઠ.

“અરે...હા...” જણે ધણે દિવસે યાદ
આવ્યું હોય એમ બાંધપમાં એ બોલી ઉઠી.

“તે દુસાયા છે.”

“ન હોય, કદિ ન હોય. મારી પાસે
તાલીમ લેનાર પુરુષ કદિ, ક્યાંક ન દુસાય”
એણે ગર્વથી જવાબ વાળ્યો.

“પણ એ જોડું પડ્યું.”

“હે.....”

“હા.”

“તો તો મારી જાત લાગે. મારું
શિક્ષણ એણે જાય ! મારી જાતે એવું સાંમ-
જવા કરતાં મને અરથ વધુ મળે લાગે.”
એની દૃષ્ટિએ દારને બહેને પેશાબનો શીશ
તરવરવા લાગ્યો.

“પણ એ બધું તમે જણા. હવે એને
બચાવવા કાંઈ કપાય ?”

અશ્વિકા વિચારમાં પડી ગઈ. પણ શેઠની પુત્રવધુ કાંઈ બોલ્યા પુદ્ધિશાળી હતી ? એણે કહ્યું “બાપ, સુંઝાવ માં. મારે તમારી મદદની જરૂર છે. બાકી તો હું સુધારી લઉં.”

“ત્યારે મેં શેઠનું શુભ બાધું છે. એને ખાતે એમે તે કહેશો તે કરીશ.” અશ્વિકા દટાર થતાં બોલી.

“વચન !”

“હા, વચન.”

થયું. અને એ જાનને તરતજ પાછી વળી.”

“બાપા !”

ગાદી ઉપર બેઠા બેઠા નામું લખતા શેઠે મથું ઉંચું ઉપાધ્યું. બાપે પોતાની પુત્રી જોઈ, એ ગળગળા પડ્યું ગયા. ઉઠ્યા અને એને પોતાની પાસે બેસાડી હાથ ફેરવવા માગ્યા. વર્ષો પહેલાનું વાતસલ્ય ઉભરાયું.

“બેટા ! અત્યારે, ક્યાંથી ?”

“બાપા...એક કામ પડ્યું છે.” નીચું જોઈ બોલી.

“એક નહિ પણ એકવીસ. બેસ, બેટા થું કામ છે ?”

“મારે એમને બધું પાછું અપાવવું છે.” શેઠ બધી વાત જાણતા હતા. પુત્રી પુદ્ધિશાળી છે એ એ સમજતાં અને એમણે તરતજ બધી રીતે મદદ કરવા કમુલ્યું.

“બાપા...એ લાખ રૂપિયા આપો. હું તમને એ બધા પાછા આપીશ.”

“નારે, બેટા ! આ બધું કોણ છે ?” મારે તારા વગર બીજું કોણ છે ?” અને એણે એણે ઉપર હાથગીરી જવાઈ. આટલું જોઈ મથું થત વાપરનાર બાકીની બોટ એ પુત્રવધુને જણાઈ અને એ પણ રડી

રૂપિયા લઈ એ ઘેર આવી. અને બીજે દિવસેજ એણે પોતાનો વિચાર. અમલમાં મુકી દીધો.

[૬]

“બાપ, જુઓ તો ખરાં !” દાસીએ આશ્ચર્યમાં પોતાની બાકીને બોલાવી અને નીચે વાળતા બંગી તરફ એણે આંખો કરી.

વેશ્યાએ એ બેધું. સોનાની સળીઓવાળા સાવરણીથી શેરી વાળતા બંગી એણે જોયા. પૈસાની લાલચુ વેશ્યાને એ છીનવી લેવાનો લોભ લાગ્યો. એણે મુકિતથી દાસીને ખસેડીને એ બંગીને પાછળે બારણેથી અંદર બોલાવ્યો. સંકેતવાતો એ બંગી દૂર બેઠો.

“અંદર, આવો. બીજો નહિ.”

“પણ, હું...મ...મ...ગી....”

“અહીં કોણ જાણનાર છે. આવો અંદર આવો.”

બંગીએ પોતાનો પાસો સવળો પડતાં જોયા. એ ધીમે પગલે અંદર ગયો.

એણે પોતાની અગાડની જાંઘી યાદ કરી. સર્વ તેના સ્મરણપટ પર કેતરાઈ ગયું. એ કંપ્યો. પણ દેખારા હીધું નહિ. વેશ્યા પણ એને જોળખી રહી નહિ. એ તો લોભમાં અંધ બની ગઈ હતી.

અને તે દિવસે તો એ સાવરણી મૂરીને ગયો.

બીજે દિવસેજ બીજે સોનાનો સાવરણી લઈને ગયો વળી એ પ્રમાણે બન્યું. અને ત્રીજે દિવસે તો એ ત્યાં જઈને એની સાથે હિંડોળે હિંચવા લાગ્યો. ત્યાં તો શેઠની પુત્રવધુ અને પેલી અશ્વિકા આવી પહોંચ્યા. એમણે કોપથી વેશ્યા તરફ જોયું ! બંગી મુજબતો હોય એમ દેખાયો અને વેશ્યા શરમતી મારી નીચું જોઈ ગઈ.

“આ...કોણ ?” અશ્વિકાએ પ્રશ્ન કર્યો એ બોલી ન શકી.

“ બં...ગી...ધુ...”

“ હેં...બંગી ?...” અને ગુસ્સામાં ગાંધુ કાના હોઠ દબાપા.

“ બાપ, માફ કરો. ભૂલ થઈ. મને ફરત ન કરશો. ”

“ ફરત ! ફરતાઈથી ખીએ છે ? ”

“ હું બૂખે મરી જઈશ. ” એ કરમરી પડી.

“ બીજાને બૂખે મારવામાં આનંદ આવે છે ? ” તેણે શેઠની પુત્રવધુ તરફ આંગળી કરી.

“ એ કોણ ? ” એણે દબાઈને ચહેરે પૂછ્યું.

“ નગરશેઠની પુત્રવધુ. ” હાલ આખેલામાંથી અગ્નિ ઝરવા લાગ્યો.

વેશ્યાને નગરશેઠનો પુત્ર સંભર્યો. એને બીજારી બનાવ્યો તે યાદ આવ્યું. એને નફ્ટ હાથ છૂટ્યું. પશુ એ અંતરમાં જ દબાઈ ગયું. સત્તાવારી અણિકા પાસે એ ડબાઈ ગઈ. શેઠની પુત્રવધુના મ્હેરાની એના ઉપર પ્રતિભા પડતી હતી.

“ માફ કરો. ”

“ માફ... ? ”

અને વેશ્યા રડી પડી, એણે શેઠના પુત્ર આપેલા દસ્તાવેજને અને સપટું ધન પાછું આપી દીધું. એણે પસ્તાવો કર્યો.

“ આજે તો જવા હડંધું. ” પશુ હવેથી ચેતને. આવા પાપી ધંધા માટે.....”

“ મને પણ તિરસ્કાર છે. તમારી સાથે રાખી મને.....”

અને તરતજ શેઠની પુત્રવધુ આવે. “ બહેન ! તમારા સારા વિચારો તમને સદમાર્ગે દોરશે પણ હવે કોઈને.....આને પતિસેવા વગર મોકલ નથી. ”

“ હા. પણ કોઈ મળે તો ને ! ” વેશ્યાનો પસ્તાવો સ્પષ્ટ દેખાતો.

“ મારો તોફાર છે. ” અણિકાએ કહ્યું. એ ન બોલી. પણ એટું હૃદય યુગી હા કહેતું હતું, એ એણે ભેળું.

બીજે દિવસે એમનાં લગ્ન થઈ ગયાં. અને આર્થ રમણીએ એ વેશ્યાને બચારી લઈ અધમતાને માર્ગે દોરાવતા ધનવાનોનો માર્ગ બંધ કર્યો. અપકાર ઉપર ઉપકાર કરનાર એ હુદ્દિયાળી સ્ત્રીએ પોતાની જાહો જલાલી પાછી મેળવી.

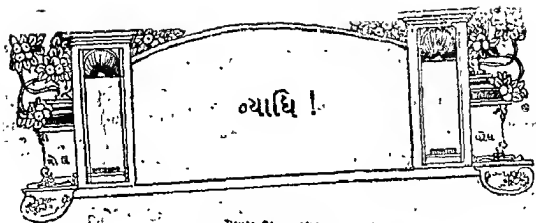
“ પ્રિયે ! આ બધો તારો પ્રવાસ ! ” આનંદ કર્મીઓમાં ઉછળતા નાવે વિદાર કરતાં શેઠે કહ્યું.

“ ના. તમારો. તમે ને બંગી.....” એ કંપી હતી.

અને ખડખડાટ હાથ સંભળાયા: “વેશ્યાને કોઈ ન છેવરે તે તમારાથી છેવરાઈ. ” પાછા જઈ આવતી વેશ્યાએ ‘હૃદયાર્થ’ અને મનની સંકા સમાધાન થતાં, આભાર માની એ ગઈ.

સ્વાક્રમ

અમેરિકામાં જે બાઈજો વસે છે જે હાલમાં મીનેસોટા મુનીવર્સિટીમાં વિદ્યાભ્યાસ કરે છે. તેઓ હાલ તેમનું ‘અર્થ’ કરી રીતે કાઢે છે તે ખાસ જાણવા જેવું છે. એ બંને બાઈજો સાત વર્ષની ઉંમરના હતા ત્યારથી, તેમણે ટપાલની ટીકીટો ભેગી કરવાનું કામ શરૂ કરેલું. આજે એ ધંધામાં તેઓ મહિને ૪૦૦ થી ૪૦૦ ડોલર કમાઈ શકે છે અને એ આવકમાંથી તેમનું કોલેજ ‘અર્થ’ જરાજર નીકળી રહે છે. તેમણે ટીકીટોના સંચય પાત્રમાં એક માસિક પત્ર પણ કાઢવા માંડ્યું છે. આજારે આ બંને બાઈજોનાં નામ અમેરિકાના મોટામાં મોટા ટીકીટ-વેપારીઓના દસ્તર ઉપર ચડી ચૂક્યાં છે.

સંપાદક શ્રી. જલદ.

ડાક્ટર સાહેબ, ત્યારે હવે તમે છેવટના શા નિર્ણય પર આવ્યા છો ? ” બગવાન-દાસ શેઠે દવાખાનામાં પ્રવેશતાં બ્રૂક્સ ક્યો.

“ પધારો ! શેઠ, પધારો, ! હું દીવગીરી કું કે મારાથી આપની વાતનો, કોઈ રીતે સ્વીકાર નહિ થઈ શકે ! ” બાપાગાંધી માથું હંચુ કરી, આગળ તરફ, પુરથી, ફેરવી, વર્તમાનપત્ર મેજ પર મૂકી ડાક્ટર મહેન્દ્ર-કુમારે જવાબ આપ્યો.

“ પણ, તમારે આ અમુક અવસર મુકતાં જોવો નથી હો ! ” આગ્રહ કરતો હોય એ ભાવે શેઠે ડાક્ટરને કહ્યું.

“... ” કેમ ? ” મહેન્દ્રકુમારે ચરમાં લૂછતાં લૂછતાં પૂછ્યું.

“... ” આપને એ તો વિદીત હશે કે અમે એ બાઈઓ વચ્ચે આજળ પાછળ એક પુત્રી જ છે. મારાં સ્વ. વડીલ બાઈ પોતા પાછળ મહિષકુંવર ઉપરાંત ત્રીસ થી ત્રીસ હજારની રોકડ, દસ થી પંદર હજારનો દરદાગીનો અને તેટલી જ કોખતની સ્થાવર મીલકત મૂકતાં ગયા છે. હું પોતે આજ પચાસની કોરેમોરે જઈ ચાલ્યો છું. મારા જેવા અમાગીયાના મૂકે દેવે પાંચળું બંધાય એ વિચાર માત્ર બંધે છે; એટલે મારી જે થોડી જાતી મીલકત છે તેના વારસદાર પણ તમે જ સંભાળો ! અમે તો ખાઈપી હતર્યા છીએ એટલે જલ્દી તો મોકલે મારા દિવાળીઓનાં ફર્ન

કરવાનાં ! પંછી અમારી પુછીને માલીક કોણ ! મોટે જ તમને દયાથી કરું છું કે અમારી મહિષકુંવરનો હાથ તમે સ્વીકારો ” બગવાનદાસે પોતાની તથા તેમના બાઈની તમામ સ્થાવર જંગમ મુકીને સરવાળો કરી બતાવી ડાક્ટરને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો.

“ આપણું કહેવું પથારી છે મેં પણ એ વિષે પુરેપુરો વિચાર કરી લાભાલાભના સરવાળો બાદમાં કરી જોયા છે. એ બધાની તારવણી એટલી જ શેઠ ! મારાથી નાની હા નહિ બની શકે. ” ડાક્ટરે વિવેકપૂર્વક જવાબ આપ્યો.

કેમ ! અમારી દીકરીમાં કેંઈ જોડખા-પણ જુઓ છો ! ” અંતર ચહેરે બગવાન-દાસે પૂછ્યું.

“ એવા સંસ્કાર મેં ક્યારે પણ હિંમતમાં છો ? ” ડાક્ટરે સામો પ્રશ્ન કર્યો.

“ તો પંછી શ્રીજી સ્વીકારવામાં આપને શી દરમત છે ? હકમી સાંદલો કરવા આવે ત્યારે તમે મોં સંતાડશો કે ? ” શેઠે સ્પષ્ટ પ્રશ્ન કર્યો.

“ તમારી મહિષકુંવરની વધ જેતાં એ હજી એક બાળક કહેવાય ! આટલી તાની અને અપરિપક્વ વયે તમે એના વેવિશાળની ઉપાધિમાં પડ્યા છો. એ જાણી મને પારાવાર દીવગીરી થાય છે. અસંખત અને આર્થિક લાભ થવાનો સંભવ છે છતાં એ લાભ ખાતર

એક કુમળી બાળાના કીમતી જીવનને વિનો કારણે અગાડયું એ મારા જવા કેમ પણ શિક્ષિત યુવક માટે અવસર નથી. ” ડાક્ટરે ખરી જીનો નહરે કરી.

“ ડાક્ટર સાહેબ ! તમે બધવા પણ હજી ગયા નથી. આપણા અંટપટા વ્યવહારથી તમે કેવળ અચાનં છો. કન્યા અને ઉછરડા સરખાં કણાં છે; એટલે એમને વધતાં કેટલી વાર ! ચોરીમાંજ કન્યા એક વેતંતો વધે છે ! લગ્ન જાદ પીયેર અને સાસરીયાં વચ્ચે આવળ થશે એટલે એકાદ બે વરસમાં અમારી મશ્વિકું વર જોડી થઈ રહેશે. ” ભગવાનદાસે પેનકેન પ્રકારે ડાક્ટરને સમજાવવા માંડ્યું.

“ એવા દંભી અને એકલપેટા વ્યવહારથી પરમાત્મા મને સર્વદા અચાનં રાખે એમ હું નિરંતર ધન્ય છું. ” ડાક્ટરે રહેજ નેરથી કહ્યું.

“ તમે રવાા અગ્રેજી ભણેલા ! નહિ તો આવા કાર્કમાં વળી જાઈશો વાદવિવાદ શાનો ! હું તો તમારા સુખ માટે આંધ્યા છું, એમાં મારો મુદ્દેય સ્વાર્થ નથી. આ ‘છ’ આનાના ધંધામાં જાટલીઓમાં પાણી ખરી ખરી તમે કેમ દિવસ શ્રીમંત થવાના નથી; અને જો મારું કહું માનશો તો એકજ સપાટે તમે લાખ રૂપીઆના સ્વામી બની જશો. માટે જો તમારા દિલે હોય તો અમારી મશ્વિકું વરનો દાષ સ્વીકારી લો ! ” છેલ્લો પાસો નાખતાં ભગવાનદાસે કહ્યું.

“ એવી પરાધ પુણ પર વધેજ તાજક-ધિન્ના કરવા એ મારો સિદ્ધાન્ત નથી. મને પરમકૃપાળુ પરમાત્મા અને મારા દક્ષિણ દરત ઉપર અવિચળ વિશ્વાસ છે. લક્ષાધિપતિ ન થયો તો કંઈ વાંધો નથી કિંતુ કેમ પણ શ્રીમંતની તમભાર જોડી ખુશીમત કર્યાં વગર, કેવળ નીતિના માર્ગે, અને પરમાત્માની ભક્તિ રહેમથી, મારા પોતાના ‘છ’ આનાના

સ્વતંત્ર ધંધામાં અલો રાટલો પ્રાપ્ત કરાશ તો હું સંતોષ માનીશ. મારા પોતાના સ્વાર્થ આતર એક સુકોમળ અંગનાનો ભોગ લેવાય એ હું જિવો નથી ચાહતો. ” ડાક્ટરે સ્પષ્ટપણે કહ્યું.

“ ત્યારે, હવે આ જેવડોજ જવાબ છે ને ? ” ઉઠતાં ઉઠતાં શેઠે પૂછ્યું.

“ તમારી વાતનો મારે અસ્વીકાર કરવો પડ્યો છે એ જાદસ ક્ષામાં કરેશો. ” અદ્ય પૂર્વક ડાક્ટરે કહ્યું.

“ ભવિષ્યમાં તમને પરતાવાનો અવસર ન આવે તો સારું. ” આટલું કહી, કેમ દર્શિને દવાખાનામાં દાખલ થતો જોઈ, ભગવાનદાસ ઉડ્યા.

ડા. મહેન્દ્રકુમારના પહેલા ધર્મપતિન સૌ. સવિતાગૌરી. હુંક પશ્ચિવિત જીવન ગુળરી, પ્રાયમસનો ભોગ બની, સ્વર્ગમાંથી ચલાવતા. પુરેપુરી સુવાનાવસ્યાએ તેઓ વિધુર બન્યા હતા. સૌ. સવિતાગૌરીને સ્વગર્ય થતાં લગ્ન ભગ. છ માસ થઈ ચુક્યા હતા; અને શોકદર્શક કાળી પાપડી ડાક્ટરના શીરેથી ઉતરી ચુકી હતી. તેઓ કેમ સુધક, સુસંસ્કારી, સિસિત, સદમણી, અને ઉમરલાયક કન્યાની શોષમાં હતા. લાં. તો ભગવાનદાસ પોતાના સ્વ. જાઈ જગમોદનદાસની એકની એક પુત્રી મશ્વિકું વરના પાણિમદણ્ય માટે મહેન્દ્રકુમારને વિનવી રહ્યા હતા.

[૨]

મશ્વિકું વર માંદગીના સંગે મહેન્દ્રકુમાર પાસે દવા લેવા આવતો. તેનું વય માંક. એંચાર વર્ષનું ગણાય. જગમોદનદાસ શેઠ માત્ર અડી વર્ષની મૂઠી પરમોકાસી થયા હતા; એટલે તેને વજેરી જોડી કરી કેળવે સધળો જોળે પ્રભાવતી ઉપર આવી પ્રભાવતી પોતે સાવ નિરદર. તેણે શ્રીમંત મોતપિતાની એ

મણિકુંવરની કેળવણી પાછળ બહુ જ યોગ્ય
ધ્યાન આપ્યું હતું. મણિકુંવરે માતૃપિતાને
થેર કોઈ દિવસ પાછળનો કળશીઓ બરવાં
જેટલો શ્રમ ઉઠાવ્યો ન હતો એટલે તેનું
શરીર દેખાવડું હોવા છતાં ચરબીથી
ફૂલેલું હતું. દાદરા ચઢતાં ઉતરતાં પણ તેને
આસ ચઢી આવતા. પાકાશાઓ તેને મુદ્દેશ
અનુભવ ન હતો. રાંધણકળાથી કેવળ અગાન
રાખવામાં તેના પૂજ્ય વડીલો ઓરવ સમજતા.
મૃદકેળવણી પાછળ જેટલું ધ્યાન આપવામાં
આવ્યું હતું તેથી વિદેશ કળજી લાડપાનમાં
અને ખોટી ટાપટીપ મારે સેવાઈ હતી. નિ
શાળમાં જઈ તેણે લખરા વાંચવા પુરતું શિ-
ક્ષણ સંપાદન કર્યું હતું. સ્વભાવે તે બહુ જ
ભોળા હતી; છતાં સાઈ નરસું પારખવાની
તેનામાં સારી શક્તિ વિકાસ પામી હતી.

હાકર અને પોતાના વચ્ચે થયેલ વાત-
ચિત બ્યારે બમવાનદાસે પોતાની બાબીને કહી
સંભળાવી ત્યારે અંભાસ્વરૂપ પ્રભાવતી અત્યંત
કોપિત થઈને માજી ઉઠી: “તમારા જેવા
નિર્ભીક્ષથી આવાં કામ પાર પડ્યાં છે કે !
આપણી મણિકુંવરમાં શું એજ છે કે જે
હાકરને આવી પરીસમી સ્વરૂપવાન અને બક્ષી-
ના અવતાર સમ હોઈરી ન મમો ! કામડાની
કોટે રતન હોય કે ! તમે તો વાતમાં ને
વાતમાં હાકર, હાકર કરતા હતા પણ હવે
જેવું કે જે હાકરે આપણા જેવા શ્રીમન્તડું
કેવું હાકરડું અપમાન કર્યું છે ! જેના
નશીમમાં જરીમાઈ જ લખાયેલ હોય જે કોઈ
કાળે શ્રીમન્ત થઈ જાયતો નથી ! ભવિષ્યમાં
હવે કું મારું ધારું કરીશ.” આવા પ્રકારની
ઉપાલંબમરી સરસ્વતી (!) સુષી બમવાનદાસ
અંખવાણા પડી ગયા અને આઘા તેના રીસાંધ
માંથી આઘની પડી.

બમવાનદાસ અને મહેન્દ્રકુમાર વચ્ચે થયેલ
અને હજી એકા દિવસ નહિ થયા હશે

ત્યાં તો હાકરને, કાને વાત આવી કે પ્રભા-
વતીએ પોતાનું ધારું જ કર્યું. તેણે કોઈ પણ
સમાં રોહીની સંમતિ વિના, અનુભવીઓની
અનુમતિ વિના અને ચાર ચતુર અને સારા
પુરોહીની સલાહ સિવાય, પાંત્રીએ વર્ષના
વિધુર કુલચંદ સાથે પોતાની લાડકી પુત્રીનું
ભવિષ્ય જોડી દીધું. આ કુલચંદ પ્રભાવતીના
દિવાનખાનાની બાજુની ખોલીમાં રહેતો હતો;
તે તાજેતરમાં જ ધરમંજ થયો હતો. આમલ
ધરવાસથી તેને ચાર સંતાનો પ્રાપ્ત થયાં હતાં
નાની અને છેલ્લી પુત્રી સિવાય ત્રણ બાંકડાઓ
અને માતા પંદર દિવસમાં જ પ્તેમના કારમા
પંજમાં સપડાઈ મૃત્યુવશ થયા હતા. અન્ય
કોઈ લાખા યુવકની બાળ ન કરતાં કે કોઈ
કુટુંબીજનને નહિ એવાવતાં પ્રભાવતીએ આ
અજાણમણે સંમત સાધી એક પ્રકારની
“લાય” જોડારી લીધી હતી. તેના તમામ સમાં-
કોએ અને રોહીઓએ તે દિવસથી તેના
ધરનો ઉંચો ત્વજ દીધો. આવો અયોગ્ય
સંમત પોતાની પુત્રીને રચો કે નહિ તે તપા-
સવાની હિન્દુ માત્રાપોને ક્યાં મરજ રહી છે !
મણિકુંવર પોતે આ વેવિશાળથી સાવ વિરૂદ્ધ
હતી. તે હોએક કહેતી કરતી કે કું ચોરીના
ચોરા ફેરે જીમ કચરી મરીશ. બ્યારે આ
જાહે પ્રભાવતીના જોરા કાને આવતા ત્યારે
મણિકુંવરને ખૂબ સહન કરવું પડતું. મણિ-
કુંવરની આંતરિક સાદ નામરજ છતાં તે જ
વર્ષના વેશાખ માસમાં માત્ર સાડા અગ્યાર
વર્ષની કાચી ઉમરે તેને જળાતકારે અખંડ
સોમાગ્યવતીની ઉપાધિ આપવામાં આવી.
તેના રથૂંગ દેહનો સ્વામી રજળ કુલચંદ થયો.

[૪]

“પ્રભાવતી જોન ! મણિકુંવર તો અ-
ત્યંત સેવાઈ ગઈ છે.” અંજોના ઘેરામાંથી
અવાજ આવ્યો.

“શું કરે! હું તો હવે કાપર થઈ ગઈ છું. કાણ જાણે કેવા કાકાને એ છોકરીએ જન્મ લીધો છે કે જ્યારથી એ અવતરી છે ત્યારથી મારા પરતું નાખ્યોદ વળતું ગયું છે.” શેષભાંજ પ્રભાવતીએ કહ્યું.

“પણ જણાય છે શું?” બીજીએ પ્રશ્ન કર્યો.

“જ્યારથી પરણાવી છે ત્યારથી માંદો ને માંદોજ રહી છે. એકે દિવસ સાંજ મેં જોઈ નથી. આજ લગભગ વર્ષ થવા આવ્યું પણ વાંધા બંધ થતા નથી. એ વાંધાથી શરીર સાવ ધાવાઈ ગયું છે! રહ્યો છે એના શરીર ઉપર લોહીનો છાંટો!” પ્રભાવતીએ જવાબ આપ્યો.

“એમ હોય તો કેમ સુપાણીને જતાલી જુઓ!” એકે સલાહ આપી.

“અત્યંત અને અમણ સુપાણી કરતાં કેમ વિલાસત જમ પાસ થઈ અનુભવ પામેલ બાઈ. ડાક્ટરને જતાવો તો સાચો અભિપ્રાય મળી રહેશે.” બીજીએ પોતાનો અનુભવ કહી જતાવ્યો.

“એવડી મોટી શી ખરચવાની કાંઈ જરૂર નથી. મને એવું દઈ થયું હતું સારે બાણુના ગાપા, જન્મનાંદાસ ડાક્ટરની દવા લઈ આવ્યા; અને એ દવાના એ ભારથીજ મને સંપૂર્ણ મારામ થઈ ગયો.” જોજીએ પોતાની આત્મકથા કહી જતાવી.

“આપણા બાઈ બાઈના દર્દમાં ડાક્ટર શું સમજે! નળબળરવાળા ગોરા ગાંધીનો કાંટાળો ખવડાવો! આઠ આનાના જોસડમાં જેટલો ગુણ છે તેટલો કાપડો ડાક્ટરનો કડવા ઝેર જેવા માટલામાં નથી.” ચોથીએ ચોક્કસ પ્રયોજ્યો.

“પ્રભાવતી બહેન! એ બધું બસે કરો! પણ પહેલાં મારે કશું કરી જુઓ! મુખારોના મંદિરમાં એક સાધુ બેસે છે;

તેની પાસે જઈ પૂછાવી જુઓ. કે કેમ કુળદેવની નકલર તો નથી ને! દેવ ધોડો લઈને મારતા નથી પણ મૂળ ઉબેડી નાખે! આજકાલનાં અંગ્રેજી બજેલા બસે એમાં ન માને પણ આપણા ઘરડાઓ કહી ગયા છે તો ખોટું નથી કહી ગયા! ” પાંચમી બાઈ મર્જના કરતી બોલી.

“પાલખી મહોલ્લાવાળો સેવક એવી પણ વિશેષ હોશિયાર છે. મારી ઝમકુને આપુંજ દઈ થતાં પ્રથમ અમે ડાક્ટર વૈદ પાછળ ફેટલાયે રૂપીયા ખર્ચ્યા પણ કંઈ ન વળ્યું. અંતે એ સેવકે દોરો કરી આપ્યો જેને લોખાનનો ઘૂપ આપી ઝમકુની સાથે પાંચતાં જ એ બર્થ કર ગણતો રોગ જેડમૂળથી નીકળી ગયો. ખરચ પણ પુરું સંવાપાંચ આના!” છઠી બાઈએ પોતાનો અભ્યાસ કહી સંજાળ્યો.

“ધર્મનો છાંટો નાખો! કે કેમ દેવ રધાનની માનતા કરો, અથવા તમે પોતે અધુર યીજો નહિ. ખાવાની ખાધો સો! ધર્મ મધુ કરો તો કેમ દિવસ આડું ઉભું રહેશે!” સાતમી નંજરે પોતાનું મોનવત હોડ્યું.

એક રાતે મણિકંવરની લગ્નવતના સમાચાર જાણવા આવેલ બાઈઓ જેને નેમ શરે તેમ પોતપોતાના અનુભવોનું દિગ્દર્શન કરાવી રહી હતી. વિધિવિધ જાતના સાચા ખોટા વિલોકનો આ ગપ્પોથી સાંભળી અનુભવ વિદોષી પ્રભાવતી પહેલાં તો અવાકુ બની મઈ, પણ એ વાતમાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી વળતે દિવસથી જનતા દરેક કપાયો ચોખવા પોતે વચન લીધું.

બીજેજ દિવસે મણિકંવરની સાથે સેવક દોઢો મંત્રેલ દોરો બાંધવામાં આવ્યો. સાધુના જીએલ અને મંત્રેલ અડદના આખા દાણા

ખવડાવવાનું ચાલુ કરવામાં આવ્યું. કાંઠાળાનો રસ પાવવાનું પણ સાથે સાથે શરૂ કરવામાં આવ્યું. પોતાની એકની એક પુત્રી સાથે નવાય ત્યાંસુધી પ્રભાવતીએ પોતે દૂધ, ઘી અને સાફર ખાવાં બંધ કર્યાં; અને શરીર બરાબર થતાં તેર બોલણી અને સાત બૂદેવો જમાડવાનો મન સાથે સંકલ્પ કર્યો. આ ઉપરાંત અનેક દેવરથાનોનાં નામે નાની મોટી માનતાઓ માની તે તો વધારામાં. આ સામટા ઉપચારોનું પરિણામ એ આવ્યું કે, મણિકુંવરની પ્રકૃતિ વિશેષ ગમડવા માંડી. પહેલાં તો તે દરતી ફરતી હતી પણ હવે તે સાવ પથારીવશ રહેવા લાગી હતી એસવાં આંખે લગ્નર આવતાં; મગજ શરવા લાગ્યું; અને હલ્લના ધ્વજકારા વધુ પડતી સંખ્યામાં સંભળાવા લાગ્યા; તેનું શરીર હવે તદન નીચોવાઈ ગયું હતું. તેની ખીસતી અને અપરિપક્વ કાનામાં જીવલેષુ પાંડુરોને પ્રવેશ કર્યો.

[૪]

: એક દિવસે વધતી જતી અચક્ષિતના પરિણામે મણિકુંવરને તાવ ચડી આવ્યો. છાતીમાંથી સટકા અને પેટમાંથી યુગ નીકળવા માંડ્યા. પ્રભાવતીએ ટપ્પરની કાવળીમાં ગરમ પાણી ભરી પેટ તથા છાતી રોકવાનું શરૂ કર્યું. તાવના જ્વરમાં મણિકુંવર કણસતી હતી. આ દશા અવગોળી મણિની માતાનું ઓઢવન આવ્યું. પ્રભાવતીના નેત્રમાંથી ચોડાક આંસુ ઝીંમતી અનુભા મણિકુંવરના કપાલ પ્રદેશને ઘોળી નોંચે ભરી પડ્યાં. પુત્રી એ મરી ગઈ; કમ્પુ ખોલી માતાની દશા દેશાનું દર્શન કરી દિંમતથી બોલી: “માડી ! શું થા માટે રહે છે ?”

“એટા ! અમસ્તી. ” આંસુએ લૂગદાં પ્રભાવતી બોલી.

“ના ! સાચું કહે. ” મણિકુંવરે આમ કહ્યું.

“આજ તારા પિતા હોત તો આંખના ધરે કીડીખારા મારક માણસો ઉભરાતા હોત ! ” આંખો સાફ કરતાં પ્રભાવતીએ કહ્યું.

“તારે માણસની શી જરૂર છે ? ” મણિકુંવરે તાણીને પૂછ્યું.

“તારી આંચી ગંભીર માંદગીનાં પ્રસંગે હું એકલી કેટલેક દેંકણે પુગી વળું ? ” પ્રભાવતીએ જવાબ આપ્યો.

“એકલી ક્યાં છો ! ફલમંદ નથી ! તને તારા જમાઈ સિવાય ત્રીજા માણસની મંદ પછ ક્યાં પાસવે છે ! ” રોષમયો અવાજે મણિકુંવરે કહ્યું.

જમાઈરાગનું અભિધાન સાંભળી પ્રભાવતી સાવ લેવાઈ ગઈ. કારણ કે આજ ખાર માસ થયા ફલમંદ નોકરી વગર ખવાણીની મારક ભરકોતો હતો. જ્યારથી તેનું વેવિજાળ નક્કી થયું ત્યારથી તેની દાનત ફરી હતી. “શ્રીમંત સાસુની અદગત મીસકતનો ફલ માલીક કલ્પ ” એ રવખાં-એ વિચારોમાં એને નોકરી રચતી નહિ. લગ્ન થયા કે લાગલોજ તે ધરજમાઈ થયો. ખાવાણીરાનું અને સૂચા બેસવાનું પણ તેણે સાસુને લાંબ રાખ્યું. સાસુ પણ ભરાવે તેટલા પગ ભરતો; પ્રભાવતી પાણી પાવ તેટલું પાણી તે પીતો. ફલફટાણીએ ફલમંદ કેવળ સાસુજીવ બચાવે દતો.

પોતાની પુત્રીના મ્હોંએ જમાઈરાગનું નામ સાંભળી પ્રભાવતીના ચહેરે કાળા શાદીના ડાઘા દેખાયા. મણિકુંવરના બોલવાનો બાવાઈ તે ગરાબર સમજી ગઈ. તેને પણ ફલમંદ પ્રભે એક જાતનો તિરકાર હત્યન થયો. પોતાની ડુંગી ઓ-બુદિનું રજ તે પામી ગઈ.

અને મણિકુંવર-જૂલમંદને મુદ્દમેય નથી ચાલતી. તેની પશુ હવે તેને જાણ થયું.

“તે-તાઈ ધાધું ક્યું તો ખીજ પોતાનું ધાધું શા માટે ન કરે ? ” વધુ કહેતો ઉમરો અહાર કાઢતાં મણિકુંવરે કહ્યું.

“એટલે ? ” પ્રભાવતી આંતર નખને પુત્રી તરફ જોઈ રહી.

“એટલે જેનું છે તારા ધરે આરવાની ખીજએને શું મરજ પડી છે ? ” વધુ મેલું મારતાં મણિકુંવરે કહ્યું.

આ વળે સંરખા શબ્દો કાને પડતા પ્રભાવતી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ; પશુ પોતાના ઉમરે સ્વભાવનું પ્રદર્શન પુત્રીની શીથિલ પ્રકૃતિને વિશેષ ક્ષાનીકારક નીવડશે એમ સમજી નર-મોશમરે અવાજે કહ્યું: “મણિ ! મેં તો તું ધાધું કે તારો વર આટલો આજસુધી અંનધા અને પરાઈ પુછ પર નામનારો દશે. ” કાંઈજા ફેરવતાં ફેરવતાં પ્રભાકુમારી બોલી.

“એ તો શીગડા પુછડા વિહોલો પશુ છે. એનામાં પાશવશક્તિ અદ્ભુત વિકાસ પામી છે એ વિલાસી પતિએ મારી કુમળી, કમળ અને ખીલતી રેહલતાને સાવ છુદી નાખી છે. તું જોને વાંધા કહે છે એ વાંધા નથી પણ આજે સ્ત્રીમારણેય ગૃહસ્થાશ્રમનું પરિણામ છે. હવે એ ક્ષેત્રના વાંધા છત્રમેલુ નીવડે એજ મારી પરમાત્મા પ્રત્યે પ્રાર્થના છે. ” કરમુક્ત બેઠી બળતા હૃદયે મણિકુંવરે કહ્યું.

“મણિ ! મણિ ! આ તું શું કહે છે ? ” આશ્ચર્યચક્ર થઈ માતાએ પૂછ્યું.

“હું સત્યજ્ઞ કહું છું. અકસ્મ વાતનું કથન કરી રહી છું. માડી ! આ જહું તારા કુસમદનું પરિણામ છે. જે સધલો દોષ તારા ન છે. સમગ્ર ન્યાતમાં મારો સંગોવડીએ

મુરતીએ કોઈ ન સાંપડ્યો કે કુલ્યંદ જેવા બોલ મુલકનો પનારો મારે પડ્યો છે ! શર-આતથીજ તે મને અંધારા રૂપમાં ઉતારી છે તો હવે મારા સાથે શા માટે આટલી તણાવ છે ? તું આજેજ એને મંગડીયું પકાડવી કે તો આવતી કાલથી નોકરી કરવાનું મુજરો. આપી જ્યાં સુધી તું તારી વીસીમાં ખાંવા પીવાનું આપીશ ત્યાંસુધી એને થી રૂપવાર છે ! ” મણિકુંવરે સાથે સાથે જણાવવા લાગ્યું.

“મણિ ! ગઈશુજરી વિસરી જા ! મારી જૂલનું પરિણામ આજ હું પ્રત્યક્ષ નિહાળું છું. ‘ઓઓની ક્ષુદ્ધિ પાનીએ કહી છે’ એ અસત્ય નથી. તારું શ્રેય સામાં છે એ તારા મોંએ સાંભળવા માગું છું. ” વાત બદલતાં પ્રભાવતીએ પૂછ્યું.

“મારા દંદને દરવા તે ધરના પશુએ આણુડા સાણુડા કર્યાં, પશુ દિન પ્રતિદિન મારી સ્વાસ્થ્યશક્તિ વિશેષ ધસાતી જાય છે. આ મારો વ્યાધિ નાશક માય એમ મને લગતું નથી માટે- ”

“બેટા ! તું આમ ન બોલ ! નિરાશ થયેલીને વધુ નિરાશ ન બનાવ ! મારું સર્વસ્વ ટુંબ છે. ” પુત્રીવેલી માતા ઉસકાં ખાતાં વચમાં બોલી.

“માડી ! હું મારી વેદના બંરાજર સમજું છું. મારી વ્યાધિ અસાધ્ય છે; એનું ખરું કારણ કોઈ હજી કળી શક્યો નથી. ” મણિએ જગસું ખાતાં કહ્યું.

“તોપણ આપણે કોઈ બાહ્યકારકોની સલાહ લઈએ તો કીક. તારા છત્રથી મને પેસા અધિક બહાવા નથી ! બોલ, તને ક્યા કાકરર પર વિશ્વાસ છે, બ્રહ્મા છે ? ” માતાએ પૂછ્યું.

“તેં જણાવનાડી હાટ વેઠોના એસ-ડીમાં મને પાખાં છે; તેટલાજ પેસા દોરવા

ધામા પહોંડે ખોયા છે. ઉપરાંત તે પોતે પણ બની જાય છે. આધારો રાખી છે; છતાં કુ તો સુધરવાને બદલે સોનાપુરને પંથ કાપતી. બકે છું. આજ-મારી એટલીજ મામણી છે કે આવેતી કાલે ડાક્ટર મહેન્દ્રકુમારને અન્ને બોલાવવા. તેમની દવા મને હંમેશાં અતુલ્ય આરે છે” મણિકુંવરે ધીમા સ્વરે કહ્યું.

મહેન્દ્રકુમારનું નામ સાંભળી પ્રભાવતી રાત્રી પીળા થઇ ગઇ. પણ મણિ પાસે આજ સંપૂર્ણપણે પરાજીત થઇ છે એમ સમજી ‘મહે’, કહી તે કાચળીમાં ગરમ પાણી ભરવા રસોડામાં ગઇ.

[૫]

ખીજે દિવસે, મણિકુંવરની ઇચ્છાએ આધીન થઇ તેની તબીબત બાજત સલાહ કાઢે ડૉ. મહેન્દ્રકુમારને ઘરે બોલાવવામાં આવ્યા. ડાક્ટરનાં દર્શન થતાંજ એ માંદલી મણિકુંવરમાં અબજ પ્રકારની રૂઝવિનો સંચાર થયો; એ શક્તિતા ભરે તે પથારીમાંથી બેઠી થઇ ગઇ. ડાક્ટરે તેની રક્તદિન પણ રચના દર્શાવી. પૂરેલી લીધુવણી કાપાને બારીકપણે અવરોધી.

“ ડાક્ટર સાહેબ ! જેવું હોય તેવું કહેજો ! અમે તો આ માંદગી પાછળ હેરાન થઇ ગયા છીએ. ” દયામણા ચહેરે પ્રભાવતીએ કહ્યું.

“ બેન ! શરીરમાં ભોળીનું એક ટીપું રહેવા નથી પામ્યું. તમે પણ વધારે સારવારે જેવવામાં કંઈ મજા રાખી છે કે ? ” ડૉ. વવાનાં ભાવથી ડાક્ટરે કહ્યું.

“ પણ હવે કરવું શું ? ” અધારી પ્રભાવતી બોલી ઊઠી.

“ સપ્તમી પરીક્ષા પરથી મને લાગે છે કે તમારી મણિકુંવર પાંદુરોમના બોમ બની

છે ! એ ભયંકર બાધિમાંથી મુક્ત થતાં એને જોડામાં જોડા ૭ માસ લામશે. સારવાર માટે રક્તવર્ધક દવાનું ઇન્જેક્શન હંમેશાં આપવું ખાસ જરૂરનું છે. ઉપરાંત પીવાની દવા પણ વધારે નિયમસર આપતાં રહેવું. ખોરાકમાં દૂધ, ડાઘ અને મોસંખીના રસ સિવાય બીજી એક પણ ચીજ એને મટે નકામી છે. ”

“ કેટલા ઇન્જેક્શન આપવા પડશે ! ” પ્રભાવતીએ વચમાંજ પૂછ્યું.

“ જોડામાં જોડા બાર. એ મારી સલાહ પ્રમાણે વર્તવા વચન. આપો તો તો મણિકુંવરની તબીબત બરાબર સુધરી જશે. ” ડાક્ટરે નરમ પણ મીઠા શબ્દોમાં ખરી હકીકત સંભળાવી.

“ તમને જેમ શવે તેમ કરો પણ મારી મણિકુંવરને પુરતો આરામ કરી દો. પાંચ પચીસનું વધારે ખર્ચ થાય એની મને પરવા નથી. ” પુનઃ દયામણે ચહેરે પ્રભાવતીએ કહ્યું.

“ આવતી કાલથીજ ઇન્જેક્શન આપવા શરૂ કરીશ; તમારા માણસને દવા માટે દરરોજ મોસંખલા રહેજો. નિયમસર દવાનું સેવન કરશો તો પરમાત્મા બધું સાર કરશે ” દિલાસો આપી ડાક્ટર પાછા વળ્યા.

વળતે દિવસથી મહેન્દ્રકુમાર દરરોજ માણિકુંવરને ઇન્જેક્શન આપવા જતા. ધીમે ધીમે ડાક્ટરની પાંચ પંદર મીનીટની હાજરી મણિકુંવરને રચવા લાગી. ડાક્ટર બપોરે ઇન્જેક્શન આપી ઉંબરા બહાર નીકળવા ત્યારે તે તેમની પાછળ એકી દસે જોઇ રહેતી. ક્યારે ક્યારેક ડાક્ટરના આશ્રમનની રાહ જોઇ પથારીમાં બેઠી રહેતી; તો ક્યારે ક્યારેક ઇન્જેક્શનને સામાન ગરમ કરવા પ્રાયમસ સળમાવવામાં મદદ કરતી છતાં અગવાર દિવસ સુધી મણિકુંવર ડાક્ટર સાથે એક સપ્ત ન બોલે; પ્રભાવતીની હાજરીમાં તેમ વગુ મુરદેલ હવું.

બારમે દિવસે ડાક્ટર ઇન્જેક્શન આપવા હંમેશના નિયમ કરતાં રહેજ મોડા ગયા. બાર ઇન્જેક્શનો પુરા થતાં તેઓ દેવલાક્ષી હવેરે માટે જવાના હોવાથી પ્રભાવતી તથા કૃષ્ણકંઠ કંઈ ખરીદી સાત્ર જહાર ગયા દતા ડાક્ટર પોતાનું કામ પતાવી, ટેટ પહેરી, બર હોડવાની તૈયારી કરતા દતા તથા તો મણિકુંવર ધામે સ્વેરે બોલી, “ મહેન્દ્ર કુમાર ! મારો રોગ મટશે કે ? ”

“ શા માટે નહિ મરે ! બાર દિવસમાંજ તમને આઠ આના સુવાણુ છે તો પાણી જદલ થતાં તમે દતા તેવા થઈ જશો. ” દિંમત આપતાં ડાક્ટરે કહ્યું.

“ ખીન્ને જન્મ ધરીશ ત્યારે દત્તી તેવી થઈશ. ” કંઈ ખિન્ન હૃદયે મણિકુંવર બોલી.

“ આવા દર્દમાં દર્દી દવા પી પી કંટાળી જાય છે. છતાં તમારે જરાયે નિરાશ થવાનું કંઈ પ્રયોજન નથી. ” ડાક્ટરે વ્યાધિનું કેંક સ્વરૂપ સમજાવતાં કહ્યું.

“ મને આજ આઠ આના સુવાણુ જુઓ છો તે તમારાં ઇન્જેક્શનના પ્રતાપ નથી. તમરી થતી દંગેશની હાજરી મારી વ્યાધિ બૂલાવી દે છે. મારી વ્યાધિનું મૂળ કારણ આ... છે. ”

“ મણિકુંવર આં મું કહે છે ! તમે ઓધમથી ખંડિત થાઓ દેહ. ” ડાક્ટરે મણિકુંવરને આગળ બોલતાં અટકાવી કહ્યું.

“ પતિ પ્રત્યેના ઓધોના ધર્મે તમારાથી કેં વધુ મારી રીને સમજું છું. આપણા વૈવિધ્યાગની જવારે વાનો થતી દત્તી ત્યારે હું “ ડાક્ટરની ધર્મથતી સ્વરૂપ ” એ વિચારેજ મનમાં ફેલાતી. જાતિ સંસારના મુખ માટે મેં મારો મગજપ્રદેશમાં અનેક કિલ્લાઓ ગણી રાખ્યા દતા; પણ મહેન્દ્રકુમાર, તમારી પ્રમાણિત અને નિષ્કુર ના ‘જે આજ

મારો આખો નારીમત બમાડ્યો છે. બોલો, મારી સપ્તગી વેદના, વ્યથા કે વ્યાધિનું એકજ કારણ આપ પોતે છો કે નહિ ?... તમે બધે આ રોમને પાંડુ રોગ ગણી સાધ્ય સમજો. દર્દને મરતાં સુધી દિંમત આપવી એ આપનો ધર્મ છે; પણ મારું અંતઃકરણ સાદ સાદ કહે છે કે બાળાને બરમ ફરતી આંતરિક વ્યાધિમાંથી હું બચવાની નથી. દિલનાં દર્દની દવા ક્યારેય સંપડી છે કે ! ” મણિકુંવરે દિંમતપૂર્વક દર્દનું અર્થ કારણ સમજાવતાં કહ્યું.

“ મણિકુંવર ! પાછું જવસરી જાઓ ! પડખું પાડું સુધારી સ્થો. અને મળું સ્વીકારી સ્થો ! એમાંજ તમારી મદદતા- છે. ” ડાક્ટરે કહ્યું.

“ ત્યાંજ આપણા સ્વાર્થ સમાજની નાગાઇનાં દર્શન થાય છે. પરણાવનાર અને પરણનારની બૂલનાં અપકર પરિણામે હજી અમારા જેવી નિરાધાર અખળાઓ ફેટલા વર્ષો સુધી સલા કરશે ! તેઓને માટે સમાજે કંઈ સમજો ધડી છે કે નહિ ! ” તિરસ્કાર- ભરી દ્રષ્ટિએ મણિકુંવરે કહ્યું.

ત્યાં તો દાદરપર કોઇનો પગરવ સંભળાયો, રિચારસમુદમાં હુએલ ડાક્ટરે કંઈ પ્રત્યુત્તર ન વાળ્યો; પંજ પ્રભાવતીના સ્વચ્છંદી મન સ્વીપજાને ચિંતકારતા તે ત્યાંથી ચાલતા થયા.

અને ચાર માસ પછી દેવલાક્ષીથી સમા- ચાર આજના કે એક વર્ષની બાગવયે જે આશામરી આંતરિક વ્યાધિથી પીતાતી, અને પોતાની માતાની જીવે અને પરણનાર પશુ તંદ્ય પતિની અતિશય- રિપવલાસાંને આપ આપતી મણિકુંવરનો જીવન-દીપ ઝાલવાઇ ગયો દાય ! જાજ, લગન ! દાય ! વિપવલાસા !

કલ્લોલિની.*

લેખક: રા. ચન્દ્રકાન્ત મંજળજી ઓઝા.

(હમા રહો તો કહું એક વાતથી બિહારીલાલ : એ રાગ.)

ચાલી ઝહાલી ઉજમાળી ઉમંમમાં, કલ્લોલિની;
 મીઠાં જળને જૂલાવતી હછંગમાં, કલ્લોલિની.
 એ તો પવંત પિતાની કુમારિકા, કલ્લોલિની;
 પૂણ્યભોગની એ પરિચાગિકા, કલ્લોલિની.
 વનવગડા વીંધીને આવતી, કલ્લોલિની;
 રંકે રાયના સમાન ભદ્ર ભાવતી, કલ્લોલિની.
 એ કાંકડે મોતીછોળ છલકતી, કલ્લોલિની;
 અમી જાખથી સદાયે મલકતી, કલ્લોલિની.
 પાય પાવન જ્યાં પ્રેમે ધર્યો, કલ્લોલિની;
 મુખમંડાર ત્યાં અમરે ભર્યો, કલ્લોલિની.
 પતિદેવનાં નિમંત્રણ આવીયાં, કલ્લોલિની;
 ઝહાલા વેણલાં મસ્તકે ચઢાવીયાં, કલ્લોલિની.
 એનો સામરં સાદ્યો ડોલી રહ્યો કલ્લોલિની;
 એના હિલ્લોળના દારને ખેલી રહ્યો, કલ્લોલિની.
 અણુમાંથી વિરાટમાં ભળી ગઇ, કલ્લોલિની;
 દ્રેતમાંથી અદ્રેતમાં મળી ગઇ, કલ્લોલિની.
 અમી મીઠકા અલેહ જગે ભમરો, કલ્લોલિની;
 રવજો મુખડાં સંચારી જનો પામરો, કલ્લોલિની.

* અપ્રસિદ્ધ "રાસમુકુટ" માંથી.

“ મુવાવડમાં સારવાર. ”

લેખક: ડૉ. મોહનલાલ જગન્નાથ પાઠક.

-પાત્રો-

“મુળજીભાઈ...બેલવાડના રોક મંગળદાસના મુનિમ
સંકરપ્રસાદ...મુળજીભાઈના પુરાણમતાગિમાની
મિત્ર.

પ્રો. અંદવદન...બેલવાડની કોલેજના પ્રોફેસર
ડૉ. શ્યામસુંદર, એમ. બી. બી. એસ. લક્ષ્મીને
પુત્રાન ડૉક્ટર

રોક વેણીદાસ...બેલવાડનાં અમરવય આગેવાન
અને વહાર ધનિક

રોક મંગળદાસ...વેણીદાસનાં મિત્ર અને
શ્રીમંત શુદ્ધય

ચૌપદ...સંકરપ્રસાદનો પુત્ર

સમજાઈ... બેલવાડના વેણરાજ
વિજયા. સંકરપ્રસાદની મુવાવડી સ્ત્રી
માસીજા...સંકરપ્રસાદના, અસલના રીતરિવા
જને મહાતારા

દયા—સંકરપ્રસાદની પ્લેટ
રતની—અસલના રિવાજની અભણ અને મઠી
દાયણ

ડૉ. કુશુમ્ભુભારી શાહ, એમ. ડી. વિદ્વાન
લેડી ડૉક્ટર.

એ સિવાય નોટર, લેખાઈ, મોટર ડ્રાઇવર
વિગેરે

અંક ૧ લો.

પ્રવેશ ૧ લો

(બેલવાડનાં એક રસ્તાપર સંકરપ્રસાદ
અને મુળજીભાઈ બેઠા થઈ જાય છે.)

મુળજીભાઈ—જય શ્રી કૃષ્ણ સંકરપ્રસાદભાઈ !

સંકરપ્રસાદ—જય શ્રી કૃષ્ણ, જય શ્રી કૃષ્ણ !

મુળજી—કેમ તમે તો હમણું કંઈ
દેખાતા નથી. અમારે ત્યાં આવતાયે નથી !
કુરો તો નથી થયા ?

સંકરપ્રસાદ—માફ કરો ! મુળજીભાઈ, વાત
કરવાનો વખત નથી, અત્યારે જવા દો.

મુળજી—એટલી ધી ઉતારજો ? ક્યાં
જાય છે ?

સંકરપ્રસાદ—(દયાજનક મુકાથી) થું કંઈ,

ભાઈ ! ઘરમાં તળીયત ઘણી જમડી છે, તેથી
પેલી રતની દાયણને તેડવા ભડકું છું.

મુળજી—પણ વાપ છે થું ?

સંકરપ્રસાદ—આજે પ્રસૂતિ થાય એમ
લાગે છે, બેભાન જની ગઈ છે, થું કંઈ
મુળજીભાઈ ! કાંઈ સુશ્રુત નથી ! (આંખમાંથી
આંસુ ખરવા માડે છે.)

મુળજી—મહારોશી મા, આંસુ પાડવાનો
આ વખત નથી. ચાલો કું પણ તમારી
સંધે આવું.

(એક ગંદી ગલીમાં રતનીને ઘેર જાવું જાય છે.)

સંકરપ્રસાદ—રતની, ઓ રતની; જાણ્યું
ઉઘાડ.

(ઘણી વાર થયા છતાં અંદરથી જવાન
નથી મળતો. સંકરપ્રસાદ ટૂંકી જાણ્યું ખજ.

ડાવી જોરથી બૂમ પાડે છે. રતની આંખો ચોળતી અને બકમડતી બારણું ઉઘાડે છે.)

શંકરપ્રસાદ—ચાલ રતની, જલ્દી ઘેર ચાલ, ઉતાવળ કર.

રતન—અરે રે ! ઉંઠું બધું કે હેઠ તમે આવેલા જોહે નીતો જેટલી વાર ની લગાડતો.

મુળજી—નારું ચાલો, રતની, હવે વાર ન લગાડ. જલ્દી જવું જ જોઈએ.

રતન—હું આ અમથા આવી. જરા વાર ઉભા રેજો.

શંકરપ્રસાદ—(કરમરીને) રતની, જલ્દી કરને બાપ.

(ત્રીસેક મીનીટમાં સૌ ઘર તરફ જાય છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

(સ્થળઃ—શંકરપ્રસાદનું ઘર. એક અંધારા ને ભેજવાળા જોરડામાં વિજ્યા પ્રસૂતિની જીવંત વેદનાથી પીડાય છે. પાસે નથુંદ અને માસીયા બેઠા છે.)

માસીયા—(ચિંતા ને દુઃખમય મુદ્રાથી) બહેન દયા, લાવ બા પેશે માતાજીનો પ્રસાદ. (દયા પ્રસાદ લાવે છે.)

માસીયા—વહુ બેઠા આ પ્રસાદ લે તો.

વિજ્યા—(ગુસ્સાથી) નાખો ચૂલામાં તમારો પ્રસાદ ! વેદનાથી મારો જીવ જલ્દી બેઠો છે, ને તમને પ્રસાદ સહે છે કે. હાકારજી કે મીડવાકને બોલવવા કહું છું, તમારો જીવ જલ્દી જાય છે. ઓ બા, મરી જાય રે !

દયા—બાબી, એવું શું કરતાં હશે. માતાજીનો પ્રસાદ તે તરછોડાય ?

વિજ્યા—હાથ, હવે શું કરું ? મારો જીવ જાય છે. ઉંઠું..... (ચીસ પાડે છે.)

માસીયા—(સ્વામત) માતાજી, સુવા-વડ સુખરૂપ પાંચ પાડો. પાંચ રૂપીયાની પીઠાઈ વહેંચીશ. નાળગેર ચદાવીશ. આ

નાચજી બાવા, વઢારે ધાળો. બાપજી - છોકરો થશે તો તારે બોલે ધરીશ

(રતની અને શંકરપ્રસાદ આવી પહોંચે છે.)

માસીયા—રતની ચાલ માડી વહેલી ચાલ.

(રતની ધરમાં જાય છે. ને ગંદા હાથે પોતાનાં અકાણી કપાળો અજમાવે છે. બીજી બાજુ માસીયા વૈધરાજને તોડવા પોપટને મોકલે છે.)

પ્રવેશ ૩ જો.

(સ્થળઃ—શંકરપ્રસાદનાં ઘરનો આમશે બામ. રામજીમાઘ વૈધ આવે છે. શંકરપ્રસાદ તેમને આવકાર આપે છે.)

શંકરપ્રસાદ—આવો વૈધરાજ.

(રામજીમાઘ વૈધ ચપટી તપશ્ચીર નાકમાં ખોશી ખોખારો ખાય છે.)

રામજીમાઘ—(ખોં, ખોં કરતાં) શું છે બાઈ, શા માટે બોલાવ્યો ?

માસીયા—બાઈ, ક્યારથી વહુ પીડાય છે.

છોકરો થવો નથી. તેથી તમને બોલાવ્યાં.

રામજી—(રૂઆપથી) કંઈ એમા શું ! (એક પડીકરી અમચીમાંથી પહાર કાઢે છે.)

આ જુઓ અમારા બાપાજીએ ખાસ બનાવેલી ચતપુટી અલ્લહ મસ્ત.....

પોપટ—(એક બાજુએ) એમને ચતપુટી ચડવા માંડી છતાં ભરમ કેણું બધું ક્યારે થશે !

રામજી—આ આસવ અમારા બાપાજીએ બહુજ સત્યાગ્રહીક સાચવેશે.

પોપટ—(એક બાજુએ) આ આસવ વાપરવાથી આંસુ સારવાનો વખત જલ્દી આવશે એમ લાગે છે !

રામજીમાઘ—અને આ બાપાજીનું જ બનાવેલું “ દ્રાક્ષાદિષ્ટ ”

પોપટ—(બાજુએ) પ્રશ્ન બોલે કે હવે આ ઉઠવેદ કેવું અરિષ્ટ ઉલું કરશે !

રામજીભાઈ—(માસીયાને) જુઓ, આ મરમ મધમાં મેળવી આપી દો. અબધડી ચુણ ! (એટલામાં વિજયાની કારમી ચીસ સંભળાય છે.)

પોપટ—જાપા હું દાકતરશ્યને બોલાવી લાવું ?

ચંકરપ્રસાદ—ગધેરા, બેસ છાનો, બોલ્યા. દાકતરશ્યને તેડી લાવું ? શું કામ ! અકકલ વગરનો !

રામજીભાઈ—પોપટ ! રે ગાંડા, અમારા વખતમાં ક્યાં હતી એવી દાકતરશ્યો ? તે વખતે નોતી થતી કે સુવાવડ ? (પોપટ પ્રપચુપ બેસી રહે છે.)

માસીયા—વૈદરાજ, હું તો દાકતરશ્યને ઉગરોએ ન જોગંગવા દઉં. !

(રતનીથી કંઈ વળતું નથી. અતે મંત્રેણુ પાણી, હેમગર્મની માત્રા કેશર કંચુરી વિગેરે ઇલાખે કરવામાં આવે છે. માસીયા અનેક દેવ દેવીઓની બાધા, માનતા માને છે. કાપડે કંઈ થતો નથી. રતની અનધક ડંપાયથી બચ્ચું બેંચી કહાડે છે. મા અને જાળક તરતજ મરણ પામે છે. બધા પોક મૂકીને રહ્યા માંડે છે.)

પ્રવેશ ૪ થો.

(પ્રો. મંદ્રવદનનું દીવાનખાનું. પ્રેફિસર અને ડૉ. સ્વામસુંદર વાતો કરતાં બેઠા છે.)

પ્રેફિસર—ડૉક્ટર, આજ કેટલાયે દિવસથી હું તમને ‘પૂછું-પૂછું’, ને જૂલ્હી જાઉં છું. આજે ઠીક વાદ આવ્યું.

ડૉક્ટર—(વચ્ચે) હા, ઠીક સ્મરણ છું. તે દહાડે તમે કહેતા હતા તેમ આજે મને ધ્રુસદ છે. પૂછો, જે ‘પૂછવું’ હોય તે.

પ્રેફિસર—મારો પ્રશ્ન ડૉક્ટર સાહેબ એ છે કે આપણા ગરબમ વર્ગમાં સુવાવડ વખતે આપણી દુઃખદ દુર્દેશા કેમ થતી હશે !

ડૉક્ટર—તમારો પ્રશ્ન સદન સ્પષ્ટ કરી તો ઠીક.

પ્રેફિસર—જેમને આપણે અમણુ, અડા-ણી ને હલકા માનીએ છીએ એવા બીલ દુખળા વીગેરે જાતિનાં લોકોને સુવાવડમાં હેરાનગતી બોગવરી પડતી નથી. જંગલમાં પણ પ્રચલત થનારી અથવા પ્રચલત થયા પછી બીજેજ દહાડે મજુરીએ જનારી સ્ત્રીઓના દાખલાં બહુયે જોવામાં આવે છે. એ લોકોમાં સુવારોગ, કષ્ટ-પ્રસૂતી અને જાળમરણનું ભયંકર પ્રમાણુ કદીયે જોયું છે ?

ડૉક્ટર—તમારો આશય હું સમજ્યો. મહેનત મજુરી કરનારી સ્ત્રીઓની સુવાવડ જુદું રહેલાયથી ને સુખપુરક પાર ઉતરે છે, એ વાત સાચી છે. અમેરિકાનાં રેડ ઇન્ડિયન્સ, આફ્રિકાનાં ત્રિધીઓ વિગેરે લોકોની સ્ત્રીઓને પ્રસૂતીનું કષ્ટ લેશ પણ સહન કરવું પડતું નથી. અને આપણી વાત ! સુખી અને શીમાન કુટુંબની સ્ત્રીઓને પ્રસૂતિકાળ આવે કે, ડૉક્ટર, નર્સ કે મિડવાઈસની સમાચારી શર થઈ જાય છે ! ને દિવસે દિવસે એમાં વધારો થતોજ જવાનો ! ખરેખર તમારો પ્રશ્ન મદતલો અને વિચારવા જેવો છે. એના તરફ સમાજ ન ગાર યદ શકે એવી બેદરકારી જતાયે છે, એ દુઃખજનક છે. આ વિષય બ્યાપક અને વિસ્તૃત હોવાથી એની સંપૂર્ણ ચર્ચા મટે એક આખો દિવસ પણ પૂરતો ન થાય.

પ્રેફિસર—વિસ્તૃત નહિ પણ કેટલીક સ્થૂળ રૂપરેખા આ વિષયની મને કહેશો તો જસ છે.

(એટલામાં ડૉક્ટરનો નોકર તેમને તેડવા આવે છે. અને આ વિષય આટલો અટકે છે.)

ડૉક્ટર—પ્રેફિસર સાહેબ, અમને ધડીની પણ ધ્રુસદ માગી ન મળે. અગાનથી કે જૂલધી રોમના બોમ થઈ પડેલા છે.

નિર્સર્ગ નિર્મિત આરોગ્ય મેળવી આપણું
એજ મારું ઉચ્ચ અને પવિત્ર ધ્યેય હોવાથી
મારે કેટલીયે વાર ગારા પોતાનાં સુખને,
વિનોદને અને વિશ્રાંતીને ઠારે મૂકી ફરજ
અંજાવવી પડે છે. હીક કાલે આપણે આ
વિષયની ચર્ચા કરીશું.

(ડોક્ટર નમ છે.)

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ લો.

(સ્થળ—ડૉ. શ્યામસુંદરની ડિસ્પેન્સરી.
ડૉ. કુસુમકુમારી શાહ, એમ. ડી. ડોક્ટરની
રાહ જોતાં મેડીકલ જર્નલના પાનાં ફેરવી
રહ્યાં છે. થોડીવારે ડોક્ટર આવે છે.)

કુસુમ—ડોક્ટર, કેટલી વાર ? ક્યારથી રાહ
જોકું છું. તમે પણ હીક કસી મરી ધીરજને !
ડોક્ટર—(વિનોદમાં) ઓહો, કેણુ જો ?
ડોક્ટર કુસુમકુમારી શાહ, દીલગીર છું. કામા
કરજો.

કુસુમ—હીક પણ ડોક્ટર પેલી યોજના
માટે તમે શી વ્યવસ્થા કરી તે કહો.

ડોક્ટર—હીક વાદ કહ્યું. તે દિવસે હું
જોકે વેણીદાસને ત્યાં ગયો હતો. આખી યોજના
સમજાવી. તેમણે પોતાના ગત પત્નીના સ્મર-
શબ્દો આ કપડાંમાં નદદ તરીકે સંદેહ દર્શાવ
ફપીઆ આપવા કમ્પુસ કર્યા છે. ખીજી પણ
કેટલીક મદદ આપવાનું આશ્વાસન તેમણે
ઓપ્યું છે.

કુસુમ—સરખાતમાં સરજતા તો સારી
મળી ગણાય.

ડોક્ટર—કેમ ન મળે ? ચળવળમાં બળ
હોય તો સરજતા મળેજ.

કુસુમ—પણ ડોક્ટર, એક ખીજી વાત
તમે જાણો છો ?

ડોક્ટર—(અધીરાધથી) શી ?

કુસુમ—પેલા શંકરપ્રસાદની પત્ની મરણ
પામી. અત્યંત ખેદજનક સ્થિતિમાં.

ડોક્ટર—શાથી ?

કુસુમ—કેળવાયલી, કુશળ નર્સની સહા-
યના અભાવે બિચારીને પરલોકનો રસ્તો ભેલો
પડ્યો. કહે છે કે સુવાતક માટે કેમ અનર્થક
દાયણને જોલાવવામાં આવી હતી.

ડોક્ટર—માય લોર્ડ ! કેવું ધોર અચાનક
આપણા લોકોનું ! પ્રભુ જણે આવી ને આવી
સ્થિતિ ક્યાં સુધી રહેશે !

કુસુમ—આમ જોલ્યે ન ચાલે. સ્થિતિને
સુધારવી એ આપણા હાથની વાત છે. મનુષ્ય
દહ પ્રયત્ન કરે તો આજે નહિ તો કાલે
નિઃસશય યશ મેળવે.

ડોક્ટર—વાર પણ એ શંકરપ્રસાદની સવિ-
સ્તર હકીકત મારે જાણવી છે. કહેશો ?

કુસુમ—ગારે હવે ડિસ્પેન્સરીમાં જવુંજ
જોઈએ. કાલે મળીશ. ચાલો, ડોક્ટર, જયજય.
(ડોક્ટર કુસુમ શાહ નમ છે.)

પ્રવેશ ૨ જો.

(સ્થળ—પ્રો. પ્રેક્ષકનું દિવાનખાનું ડોક્ટર
શ્યામસુંદર અને પ્રેક્ષક વાત કરતાં બેઠાં છે)

ડોક્ટર—ત્યારે, આપણે મર્ઝ કાલનો વિ-
ષય ચર્ચા કરીએ. જ્યે કહેવાતી કેમોમાં પ્રસૂતિ-
ક.જે હુન્નદશા જેમ કમી વાય છે, એ તમારી
પ્રશ્ન ખરું ને ?

પ્રેક્ષક—હા, એ વિષયની રમૂગ રપરેયા
હું જાણતા માંત્ર છું.

ડોક્ટર—પ્રેક્ષક સાહેબ, આજકાલ આ-
પણા દેશમાં જે ગયાનક શારીરિક હાસ થતો
જાય છે, અને તેને લીધે જે શારીરિક અવનતિ
નજરે પડે છે. તેજ આનું મૂળ ને સમગ્ર
કારણ છે આ નાશના સર્વ કારણોની ચર્ચા
કરવા માટે એક ગ્રંથ લખવો પડે છતાં હુંકમાં
કેટલાક કારણો કહું છું. પૌષ્ટિક અને સાત્તિક

આદારનો અભાવ જોવધ અને તેને લગતાં ખીજાં કારણોને લીધે દુષ્ઠ ધીની અછત, બા મામ વિષે બેદરકારી, વતમાન જીવનકલ્પ અને ઉલ્લોમ ધંધાને લીધે શારીરિક આરોગ્ય પર થતી ભયંકર અસર, પરમાપા દ્વારા અવાણું શિક્ષણ, અનેક વિવશોથી મગજ પર વધી જતો ભારે ભોજો, ચઢા, કાશી, દાર, ખીડી, વગેરે ધાતક વ્યસનોનું વધણું જણું પ્રમાણ, બ્રહ્મચર્યવ્રત પાલન પ્રત્યે અશ્રદ્ધ બેદરકારી, બળજબન જેવા અનિષ્ટ સામાજિક રિવાજો અને ધર્મ ને નીતિના બંધનોની શિથિ-લતા વગેરે. એ સિવાય એક ખીજું મહત્વનું અને મૂળ કારણ જોઈશું તો તે આરોગ્ય શાસ્ત્રનું સંપૂર્ણ અજ્ઞાન. રોંકડે પંચાણું ટકા મોકા શરીરનાં આરોગ્ય, દિર્ઘાયુ ને રચ્છતા (અંગત કે સાર્વજનિક) વિષે લેરા પશુ જ્ઞાન ધરાવતાં નથી ! તો પછી આપણા આજનાં યુવકોનું આરોગ્ય અત્યંત શોકજનક હોય તો શી નવાઈ ?...

પ્રોફેસર—(વચ્ચે) પશુ તમે મૂળ વાત તો છોડીજ દોધી !

ડોક્ટર—હા, તેપણ કહું, ધીરજ રાખો. આ સર્વ પરિસ્થિતિનું પરિણામ આપણને સર્વને સદન કરવું પડે છે. એ આપણે જોઈ રહ્યા છીએ. આપણા દેશનું ભયંકર મરણ પ્રમાણ જોતાં મારા કંપનની સત્યતા જણાઈ આવશે.

મૂળમાજ દેશમાં બાલસગનનું પ્રમાણ વધારે છે. તેમાંજ અકાળે અને દિલ કંપી ઉઠે એવા ઇલાજોથી ચતુર રજીદરજન, અવધવો પરીપૂરા ખીસવા પામે તે પહેલાં સ્ત્રીસમા-ગમનો વિધિ, કમ્પેડાથી અથવા અપકવ દસમાં ગર્ભ ધારણ, ધરનાં કહેસાદિથી ગર્ભવતી સ્ત્રીનું ખમ્પેડનું આરોગ્ય, સુવાવડમાં જ્યાં ત્યાં જ-લાની અચરજજતા; આ ગધાની અસર આપણી નિર્ભય અહેનોપર થવા વખત બાજેજ રહે ! આથીજ આપણામાં સુવાવડ પછી

ખીજે જન્મ મળ્યો એમ માનવામાં આવે છે. આ કારણને લીધે જ આપણા દેશમાં આજે કેટલીએ સ્ત્રીઓ પ્રસૂતિ વેળા એજ અથવા તો ત્યાર પછી સુવારોગ જેવા ભયં-કર રોગથી પછાઈ આજે નહિ તો કાલે મરણને શરણ થાય છે. અને બાલ મરણ વિષે તો કાંઈ કહેવાપણું જ નથી ! આખા જન્મતમાં એ બામતમાં દિંદેનો નંખર પ્રથમ આવે છે. આખી શોક સંખ્યાના એક પંચ માથ જોટણું બાલમરણ પ્રમાણ આપણે ત્યાં છે ? ન્યૂયોર્કમાં દળરે ૭૧ માસે મરણ પામે છે ત્યારે આપણા મુંબઈમાં એ સંખ્યા ૫૫૬ થી પશુ વધી જાય છે ! કેટલો ભયં-કર સંદાર !

પ્રોફેસર—ડોક્ટર આજે તમારી વાતથી મને થણું જણવાનું મળ્યું. ખરેખર, આપણી બહેનોની આ દયાજનક દશા જોઈને દિલ દુઃખથી ઉમરાઈ જાય છે. ડોક્ટર, આ દશા-માંથી મુક્ત થવાને કાંઈ યોજના યોજી શકાય કે નહિ ?

ડોક્ટર—હા, શા માટે નહિ ? પશુ એ વિષે આપણે કાલે વાત કરીશું, કેમકે એજ કાર્કને માટે ડો. કુસુમકુમારી શાવ મારે ત્યાં આવવાના છે માટે તમે પણ મારે ત્યાં આજે પધારજો. ચાલો જય જય.

પ્રોફેસર—જય જય.

(ડોક્ટર જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જે.

(રથજા.—ડો. રથ.ગમ્પેદરની કિરેન્સરી. ડો. રથ.ગમ્પેદર, ડો. કુસુમ શાવ અને પ્રોફેસર સંદેવદત્તનો વાર્તાલાપ.)

ડોક્ટર—શોક વેણીદાસે ગઈ કાલે પેલા પંદર દળર રૂપીયા મને આપી દીધા છે.

ડો. કુસુમ—ત્યારે હવે શી યોજના કરીએ ?

ડોક્ટર—એ એક યોજના તૈયાર કરી છે.

પ્રેક્ષિસર—(અધીરાધથી) તે યોજનાની શી છે ?

ડોક્ટર—આપણે ! સ્વાસ્થ્ય સંરક્ષક સંમિતિ ' નામથી એક સંસ્થા સ્થાપીએ. તેને માટે એક કાયમી ફંડ ભેટું કરીએ. સમિતિનો મૂખ્ય ઉદ્દેશ આપણા જનસમાજનાં આરોગ્ય સુધારવાનો રાખીએ છતાં સ્ત્રીઓનાં અને બાલકોનાં આરોગ્યનો અને સુવાવડની સારવારનો સવાલ પ્રથમ હાથ ધરીએ.

ડા. કુસુમ—તમારી આ યોજના ખરેખર પ્રસંશનિય છે. હું એમાં બને એટલી સહાય કરવા એક પગે તૈયાર છું.

ડોક્ટર—(વિનોદથી) હા, તમારો એક પગ અને મારો એક પગ મળીને બે પગ થયા. પછી આપણી સંસ્થા કેમ ન ચાલે ?

પ્રેક્ષિસર—પણ તમારા બે પગને મારી લાકડીના ટેકાની બરફ પડે તો શેશેને ?

ડા. કુસુમ—પ્રે. સાહેબ, તમારી સંસ્થાને માત્ર બેજ પગની જરૂર છે એવું નથી. ' અધિકૃત્ય અધિકં દક્ષ ' !

ડોક્ટર—આશો, હવે આ વિનોદ બહીજ પડતો મજીથું અને આ મદતવના કાર્યનોજ વિચાર કરીશું.

પ્રેક્ષિસર—હવે આ સમિતિ પ્રથમ કયા કાર્ય હાથ ધરશે તે કહેશો ?

ડા. કુસુમ શાહ—તે આ રજા. બાપણો, 'લક્ષ્મીદેવ' તથા 'સિનેમા' અને લેખો દ્વારા જનસમાજમાં આરોગ્ય વિષેનું જ્ઞાન ફેલાવવું, આરોગ્ય, વૈદ્યક, શરીરશાસ્ત્ર વગેરે વિષયોના પુસ્તકો, માસિકો વગેરેથી બરપૂર એવા વાંચનાશયો શહેરનાં મૂખ્ય મૂખ્ય ભાગમાં બેસાડવાં; બાલસ્વાસ્થ્ય સંરક્ષક કાર્યાલય, દવાખાનાં અને સુવિકાશુલો ઉદ્યાનો; ગરીબ તથા નિરાધાર રોગીઓના ધરે જઈ તેમના ચોસડ-ખાણીની વ્યવસ્થા કરવી, રવડાંસેરકોનું મંડળ

ઉભું કરવું; કેળવણીથી સ્ત્રી ડોક્ટરો, નર્સિસ અને દાયણો મારફતે સ્ત્રીસમાજમાં સુવાવડને લગતી માહિતીનો ફેલાવો કરવો; આરોગ્ય ખરાબ કરનારી બાબતોને શોધી કાઢી તેનાં નાશ કરવા માટે મ્યુનિસિપેલીટીનું ધ્યાન ખેંચવું; વિવિધ રથજેથી વિદ્યાર્થીને બોલાવી બાપણો અપાવવાં. અને 'સ્વાસ્થ્ય સંસ્થા' ઉભવવા. આવા અનેક કાર્યો કરી શકાય !

પ્રેક્ષિસર—અધધધ ! કેટલો જમરદસ્ત આ કાર્યક્રમ ! પણ આટલા બધા કાર્યો શી રીતે અમલમાં મૂકી શકાય ?

ડોક્ટર—પ્રેક્ષિસર સાહેબ, જેમ જેમ સંસ્થાની આર્થિક સ્થિતિ સુધરતી જશે, અને જેમ જેમ સંસ્થાના સ્તુત્ય તથા ઉપયુક્ત કાર્યનું મહત્ત્વ લોકો સમજતા જશે, તેમ તેમ એક એક નવું કામ સંસ્થા હાથ ધરતી જશે.

પ્રેક્ષિસર—પણ પ્રથમતઃ કયું વિધાયક કાર્ય આપણે હાથ ધરીએ ?

ડોક્ટર—'સુવાવડ અને બાલકો' એ બે બાબતો પ્રથમ, હાથમાં લેવી જોઈએ. સાથી પહેલી આવશ્યકતા એવીજ છે.

ડા. કુસુમ શાહ—ઠીક ત્યારે, હવે આપણે ઉઠીશું.

(બધા જાય છે.)

અંક ૩ નો

પ્રવેશ ૨ નો

(શેઠ મંગલદાસનું નિવાસસ્થાન શેઠના મુનીમ મુજબમાઈ બદાર ચોપડા લઇને બેઠા છે.)

મંગલી—(બહારાધી) મુનીમજી, મુનીમજી, શેઠને બોલાવો ! બાપ સાહેબ બહુ ખમરાય છે.

મુજબમાઈ—(અધીરાધથી) જોડે, શું હાથ છે ?

મંમલી—સુવાવડ થશે એમ લાગે છે.
બાપ બેબાન થતાં બપ છે.

મુળજીબાપ—(ઉતાવળથી) ઓ દામુ,
મોટર લઇજા અને રોડને જઈ બોલાવી લાવ.
(થોડી વારે રોડ મોટરમાં આવે છે)

રોડ—(ગભરાટ ભર્યા સ્વરે) કેમ મુળજીબાપ
હું છે ?

મુળજીબાપ—રોડાણીની તખીયત વધુ ગમડતી
બપ છે.

રોડ—તો પેલી રતની દાયણને કેમ ન
બોલાવી ?

મુળજીબાપ—સાહેબ કામા કરજો, એ દોઢ
ડાંડી રતનને જુલ્યે ચૂક્યે પછુ ન બોલાવશો.

રોડ—(આશ્ચર્યથી) કારણ ?

મુળજીબાપ—રોડ સાહેબ, તે દિવસે મારા
મિત્ર શંકરપ્રસાદની પત્ની જે રીતે મરણ પામી !
સુવાવડ જેવા પ્રસંગમાં બેદરકારી રાખવાથી
તે મિત્રારી મરણ પામી. તે તો કોઈ કેળવાયેલી
નર્સ કે ડાક્ટરજીને બોલાવવા કહેતી હતી પછુ
કોણ સાંભળે ? રતનીના અણધારે ઇલાજો
અજમાવાયા ! અને અતે પરિણામ ખરાબ
આવ્યું ! આ બધું મેં મારી નજરે દીધું છે.
મોટર કું છું કે અમલુ મંદી દાયણનાં ઉપચારોને
આશરે સુવાવડ જેવા પ્રસંગમાં કહી ન રહેજું.

રોડ—ત્યારે હવે તમારી શી સલાહ છે ?

મુળજીબાપ—મારી તો એ સલાહ છે કે
કોઈ હોંશીયાર કેળવાયેલી ડાક્ટરજીને જ
બોલાવવી.

(એટલામાં રોડ વેળીદાસ આવે છે.)

વેળીદાસ—જય શ્રી કૃષ્ણ રોડ મંગળદાસ !
આ શી ધમાલ છે ?

રોડ—કંઈ નહિ પ્રસૂતિકાળનો સમય છે.
ખાનાં ગેરાઓ કહે છે કે સુવાવડ રહેલાઈથી થાય
એમ લાગતું નથી. કોઈ ડાક્ટરને બોલાવવાની
તબીબી કરીએ છીએ.

વેળીદાસ—અરે અત્યાર સુધી મને કેમ
હ

ન જણાવ્યું ? આવા કેસો તો હમણાજ
વિલાપતથી પાસ ; થઈ આવેલા : જુલિયાં,
ડા. કુસુમકુમારી સાહેબને સોંપવા બેઠેલા
હું તેમને સારી રીતે જાણ્યું છું. મુળજીબાપ
દામુને મોટર લઇને મોકલો. ડા. કુસુમકુમારીને
તરત બોલાવી લાવે. (મોટર લઇને દામુ બપ છે.)

પ્રવેશ ૨ એ.

(સ્થળ—રોડ મંગળદાસનું, બપ. મહાલય.
ડા. કુસુમકુમારી દયિયારની એમ લઇને,
મોટરમાં આવે છે.)

વેળીદાસ—આવો ડાક્ટર, તમને થોડો
શ્રમ આપવો પડ્યો. કામા કરજો.

ડા. કુસુમ—(હસીને) રોડ, એ બપ-
સાબજ એવો છે. એમાં શ્રમ શાનો ? ઠીક
પછુ મને શા માટે આટલી તરાથી બોલાવી !

(ડા. કુસુમને ઘરમાં લઇ બપ છે. ડા.
મરમ પાણીમાં હવા માંખી દાય-સાર કરે
છે. તપાસતાં કુદરતી રીતે સુવાવડ થાય એમ
ન લાગવાથી ચીખીઆનો ઉપયોગ કરી
રહેલમંદીથી બચ્યું જ-આવે છે. પુત્રવત
પ્રાપ્તિથી રોડ મંગળદાસ અને આપતજનો
ખુશી થાય છે. ડા. કુસુમકુમારી સર્વ કાર્યથી
પરવારી બહાર આવે છે.)

રોડ મંગળદાસ—ખરેખર ડાક્ટર, તમારા
અનંત કૌશલ થમા. તમારા આ ઉપકારનો
બધો વાળવા છું. અસમર્થ છું.

ડાક્ટર—એમાં શેનો ઉપકાર ? બાપિ-
મરત તથા સંકટમરત જોને નિઃસ્વાર્થ
ચિંતિથી સદાપ્ર કરવી એ તો અમોહ કર્તવ્ય
છે. અને જેનું પ્યેવાનુસાર મેં મારું જીવન
ગાળવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. પછુ હવે રોડ
લઇ.

મુળજીબાપ—(રોડને બાણીએ લઇ જઈને)
એમની શીડું છું ?

મંગળદાસ—એમને પાંચ સો સોની નોટો આપો. (મુળજીભાઈ ધરમાંથી નોટો લાવી ડોક્ટરને આપે છે.)

ડોક્ટર—અરે, આ શું?

મંગળદાસ—(દાઘ જોડી.) મારી આ અલ્પ ભેટ; કૃત્ર નદિ ને કૃત્રની પાંખડી સ્ત્રી-મારી આભારી કરશો.

ડોક્ટર—નદિ, નદિ, મારે તો તમારી પાસે એક પૈસો પંજુ નથી લેવો. માત્ર અમે સ્થાપેલી સંસ્થાને જાને તેટલી મદદ કરવા તમને આગ્રહપૂર્વક વિનવું છું. તમારા ઉદાર મિત્ર શેઠ વેણીદાસ એ સંસ્થાની સર્વ દર્શક ત જણાવશે. હવે મારે જવું જોઈએ. કાલે મળીશ.

(ડો. કુસુમકુમારી જાય છે.)

મંગળદાસ—(આશ્ચર્યથી) જોયું વેણીદાસ! કેટલી નિષ્કામવૃત્તિ! મારા આશ્ચર્યનો તો પારજ ન રહ્યો.

વેણીદાસ—હા, એમણે પૈતાનું જીવન આ કાર્યનેજ સમર્પણ કરી દીધું છે.

મંગળદાસ—હીં જ્યારે, એ સંસ્થાની દર્શક કહેશે?

(શેઠ વેણીદાસ 'સ્વાસ્થ્ય સંરક્ષક સમિતિ' ની જાંધી દર્શક કહે છે. મંગળદાસને યોજના પસંદ પડે છે. મંગળદાસ ગામ બહારનો પૈતાનો વિદ્યાળ જંગમે સંસ્થાને આપી પૈતાનું વચન આપે છે. શેઠ વેણીદાસ જાય છે.)

પ્રવેશ ૩ જી.

(સ્થળ—ડો. કુસુમકુમારી સાહેબો કન્સલ્ટીંગ ઇમ. ડો. કુસુમકુમારી "માઇક્રોસ્કોપ"—માં રહાઈ તપાસી રહ્યા છે. એટલામાં ડો. સ્વામીદેવ આવે છે.)

ડો. કુસુમકુમારી—આવો ડોક્ટર, મંદ નવલ સમાચાર?

ડોક્ટર—મંદ કાલે એક પારસી ગૃહસ્થ

આપણી સંસ્થાને રૂપિયા એક હજાર આપવાનું કબજા કર્યું છે. અને મ્યુનિસિપાલિટીએ પણ હર વર્ષે રૂ. ૫૦૦ આપવાની કબજાત આપી છે. આ તો ખુબ જરાજર થાય છે પણ—

ડો. કુસુમકુમારી—પણ, કહીને અંટકવા કેમ? આમગ થાયવો.

ડોક્ટર—કાર્યની વસ્તુ શરૂઆત કરવા માટે એક મફતની આવશ્યકતા છે. તે ક્યારે મળે એની મને ચિંતા થયા કરે છે.

ડો. કુસુમ—હા, એ એક મુશ્કેલી છે ખરી. પણ પ્રભુ કૃપાથી આપણી એ મુશ્કેલી ઝટ ટળી જશે. વાર, પણ એને માટે જનસમાજને જાગૃત કરવા માટે આપણે શા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ તે કહેશો?

ડોક્ટર—દાઘ તો એકજ ઉપાય બચાવ્યો. આનોહારા જનસમાજને સર્વ માદિની સરકારથી સમજાવવી.

(એટલામાં શેઠ મંગળદાસના મુનીમ મુળજીભાઈ એક પત્ર લઈ આવે છે ને ડો. કુસુમકુમારીને આપે છે. તેમને પુરસ્કાર બેસાડી ડોક્ટર પત્ર વાંચે છે.)

ડો. કુસુમકુમારી—(આનંદથી) જો ડોક્ટર સાહેબ, હમણાજ આપણે વાત કરી તે પ્રમાણે પ્રશ્નની કૃપા!

ડોક્ટર—(આશ્ચર્યચકિત થઈ) એટલે? એવું તે આમાં શું છે?

ડો. કુસુમકુમારી—મંદ કાલે મને શેઠ મંગળદાસે બોલાવી હતી. પ્રયત્નો મને સદન આશ્ચર્ય થયાં. ત્યાં મંદ તો બાઈ સાહેબ ગમરાતાં હતાં. મેં ઉપચારો કર્યા અને સુખ રૂપ પ્રસૂતિ થઈ.

ડોક્ટર—પછી?

ડો. કુસુમ—તેમણે મને પાંચસો રૂપિયા આપવા માંડ્યા. પણ મેં તો માત્ર આપણી સંસ્થાને જાને એટલી મદદ કરવાની વિનંતી

કરી એક પૈસો પણ ન લીધો. શેઠ વેણીદાસ ત્યાં બેઠેલા હતાં તેમની પાસે સરેયાની માહિતી મેળવવાનું કહી હું ત્યાંથી ખીંજ દરદી માટે આવી ગઈ.

ડોક્ટર—(વિનોદથી.) પછી તેમણે કાંઈ આપ્યું કે નહિ ?

ડો. કુસુમ—આ તેમનો પત્ર જુઓ. તેમણે તેમનો સંદર જાહેરો “ સંતિકાવૃદ્ધ ” (મેટરનીટી હોમ) માટે આપી દીધો છે !

ડોક્ટર—ઓ હો, તમારા સંસ્કૃતી સિદ્ધી થઈ ખરી !

મુગજીભાઈ—(અધવચ્ચે) પણ હવે માલશીને ? સૌ રાહ જોતા હશે.

ડો. કુસુમ—આલો ડોક્ટર !

ડોક્ટર—વળી ક્યાં ?

ડો. કુસુમ—અરે, શેઠ મંગળદાસે આજે આપણને ગાર્ડનપાર્ટીમાં બોલાવ્યા છે.

(બધા શેઠ મંગળદાસને ત્યાં ગાર્ડન પાર્ટીમાં જાય છે પાર્ટી પછી કેટલાક યુદ્ધરથો સાથે જોલખાણ થાય છે. અને સરેયાને વધુ સદાય મળે છે.)*

* ગૃહલક્ષ્મીના આધારે.

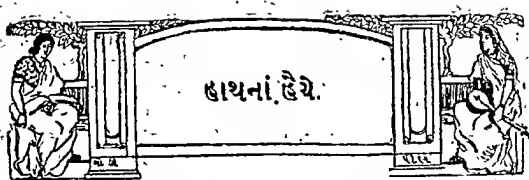
દાણુલીલા.

(સોહગીત)

સંભાદા: રા. મૂળશંકર પ્રેમજી વ્યાસ.

નહિ આણું હો, નંદીજીના લાલ રે,
મેઠાં અમારાં રે;
વાલા વળગોમાં, વિઠ્ઠલરાય રે,
અમે નંદિ તમારાં રે.
કાન વારે ને મારે આજ રે,
થાશે જોયા જેવી રે;
મારે માથે છે મહી કેરાં માટ રે,
ગોવસ જોળી રે.
કાન કાંકરડી મત નાખ રે,
વળતાં વાગે રે;
મારી સાંસુડી ચતુર મુગજુ રે,
ઝમકીને જાગે રે.
તમે જાણીયાંની જાત રે,
કઈ ના જાણે રે;
મારી લાખ ટકાની લાજ રે,
એકવાર રાખો રે.

હાથનાં હૈયે.

લેખક રમણીકલાલ જયશંકરભાઈ દલાલ ખી. એ.

ઉંઢાળાની રત્નઓ પૂરી થઇ. વિદ્યાલયો ઉઘડ્યાં. મેટ્રિક પસાર થયેલા યુવાનો કોલેજમાં દાખલ થવા સહેરો તરફ ઉપડવા લાગ્યા. યુવાન સુખારવિંદ પર નરીન પદ્મી પ્રદર્શિત કરવાં, અતિથય ગંભિર દેખાવા તેઓ પ્રપત્ન આદરતા. આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓ કરતાંય એમનું શાણપણ વધી જતું લાગતું. એમનો દેખાવ જ તફાવત જુદી પડી આવતો. વિશ્વવિદ્યાલયી કહેવરાવવાનો રહેલો સેવાનો સંભવ આવી લાગ્યો હતો. છાત્રવાહીના પાંજરામાં પૂરાઈ રહેલા આત્મસ્વતંત્ર વાતાવરણમાં ઉડતા સમર્થ હતા. પોતાના એક કુમારજીવન પર તુલ્યકારથી દૃષ્ટિપાત કરતા અવનવા સ્વાંગમાંજ સ્થિતિ આગળ ઉપસ્થિત થયા હતા.

રેલ્વે ટ્રેઇનના ઇન્ટર ને ત્રીજા વર્ગના ડબાઓ વિવિધ પ્રકારના સોજાથી ઉભરાતા. ઐરાના ખાસે ડબામાં પણ વાડામાં પૂરાવલાં મેઢાંની કળા દૃષ્ટિગ્રસ્ત રહી. છતાંય એટલી નંદાની જગ્યામાં પણ તેઓ નિરાંતે આનંદમાં એટલાં જણાતાં. 'દય માણસો એસે' વાળા રેલ્વે કમ્પનીની મોટીસ આભી બની અવમાનિત નજર ફેંકી રહી હતી-રેલ્વે કંપની નહિ.

મધ્યરાત્રિનો સુખાર થયો હતો. ટ્રેઇન પાટા પર ધમધમાટ ટોકી રહી હતી. ઉતાડ્યોને ઝોકું પણ આવતું નહિ. ચર્કકલાસની બીડમાં નિદ્રાને સ્થાન મળે ખરું શાન્ત રજની પણ રેલ્વેના પસારે કમ્પતી ગાસતી. અન્ધાર-

ધેરી રાત્રિમાં એક એ તારલા, આગીઆના ઉડતા પ્રકાશ ને પાટાની બાજુમાં જ ઉડતા તણખાના અમત્કાર માત્ર આંખને આનંદતા. એન્જીનના ધુમાડાનાં કાળાં વાદળાં બન્ધાઇ ત્વરાથી ઉંચે ચઢી રહ્યાં હતાં. અવારનવાર આવતો વીજળીનો ઝમ્કો ઉતાડ્યોનાં અન્તર વીધી નીખતો, એમના દેહમાં પણ વસી રહેલા જવલંત આત્માની ઝાંખી કરાવતો. અન્ધકારને ઓથે અવની અદશ્ય થઇ હતી.

બારીઓ ઉઘાડી હોવા છતાં ખંદાર કથું ય જણાતું નહિ. માડીની અંદર ઉતાડ્યોને માંડ ઉભા રહેવાની સગવડ મળે એટલીએ જગ્યાની છૂટ આપવામાં રેલ્વે કમ્પની પાપ માનતી, છતાંય ઓઝો તો ગાદ સખીભાવથી વાતે વળગી હતી. ટ્રેઇનમાં પ્રવાસ કરતાં એમને એ આકર્ષિત સંયોમ હતો તે વાત વિસરાઇ ગઇ હતી. અવનીની અવતાર લીલા યા મનના કલ્પના તરંગમાં પણ રહી મળવાનો સંભવ ન હોતો. આખાય સ્ત્રી સમૂહમાં એક કાઠિયાવાડમાં ઉછરેલી યુવરાત્રી બાઇ વાતચીતમાં ધણેજ આગળ પડતો બામ લેતી. સ્વપ્નસંદિમાંથી થે ઉડી ગયેલી યુવાનીમાં પાંથી પાડતી દશે એ સ્થાને અત્યારે સિદ્ધરેખા જણાતી. એકાન્તતા સાક્ષી રહી હોય તેમ તે પણ સ્વપ્નિમાંથી સરમાતી. એણે ખબે શાલ વીંટી હતી. અલંકારથી સારેલાં અંગનું પ્રદર્શન કરવા ખાસ

સંભાળ લેતી પરન્તુ દંતોવનિવિહોલું એ વદન ધધીળુને ય. કંઈક સામતું. પુષ્કળ બીડ હતી છતાંય કેટલાક સાક્ષા, એથુમિનિ-અમનો એક નહોતો. લોટા ને શાક્તરકારી વગેરેથી વીંટાયલું એક મોટું પોટલું પાડી બા પર આડું-રાખી અહેલીને તે બેઠી હતી. આંધ્રદયા આણી રાખેલો દેખાવ સ્વાશ્રયના સિદ્ધાન્તમાં એની નિશ્ચલતા પ્રમટ કરતો.

ખાંડુમાં નિશાળે જતી એક ન્હાનકડી બાલા, નજરે પડતી. સુધરેલા કુટુંબની જણાતી. હાથ પણ પરાણે મૂકાય તેટલી જગ્યા પર ઠાકડું વળી તે બેઠી હતી. દૂધનના ધનકારે તાલ સાચવતાં પેલી જુદાનાં પાસા-દાર અગ્રે એ કુમળી કળીમાં ખૂંપી જઈ પ્રવાસની દંડાણ પરખાવતાં. પરન્તુ યોડી વાર પછી એ બાહને પરિરિચ્છિતો ખ્યાલ આગ્યો હોય તેમ જણાયું " બેટા ! માથ કરજે " તે જુદાએ પેલી બાલાને ક્યું. " ધરડા માથુ-સને શાંભલાની માથક ટટાર બેસી રહેવું કેટલું અશક્ય છે તે તું સમજે છે. ત્હારી ઉંમરની કું હતી ત્યારે તો દસ દસ રાતો આમ ને, આમ બેસી રહેતી. એવા પરિશ્રમની મ્હને જરાય વિસાત નહોતી. " નિચારી બાલા ! ઉતાર્યોના ધમસાણમાં પહેલેથીજ અતડું સામતું હતું ત્યાં ઉપર પ્રમાણે વચનામૃતો શ્રીલવાં પડ્યાં તેથી એની તો એ શરમાઇ ગઇ કે આજી સ્મિતથીજ પ્રત્યુત્તર વાગી ચાન્ત જતી ગઇ.

ડાખમાં ખીજી બે બાલિકાઓ પણ હતી. તેમનાં વદન પર તન્દુરસ્તીનો ચોક્કસ છાપ હતી. તેમણે આસપાસની રંગનાં રેસમી પોશાકાં પહેલાં હતાં. એમના સ્થાન મુખમંડળ સમયે મળતાં ન આવવાથી વિચિત્ર સામતાં. પોતાના મુવાન જીવનના વિપાકની વાતોમાં તસ્લીન જતી ગયાં હતાં. અબ્બરા સમૃદ્ધમાં પોતાની છૂપી વાતો જરા પણ શોળ તિના

અવિરત વહેવરાવી તેઓ કદાચ સાન્નિધ્ય પામતાં હશે. પેલી જુદાને પણ તેમની વાતોમાં રસ પડ્યો જણાતો હતો. એક બાલાની મા મરી ગઈ હતી. ખીજીની બ્હેન જીવતી નહોતી. એકનો પતિ તેના પર આવ નહોતો રાખતો. ખીજીની સાસુ તેના પર દોર ચલાવતી. આમ વાતો ચાલતી. એટલામાં પેલી ડોસીનો પેલી નિશાળે બજીતી બાલા પર ઓમિતો મિળજ ગયો " અલિ એય ! સાંભલે છે ? ત્હે ત્હારાં ધરેણાં કેમ નથી પહેયાં ? પરણેલી છે, સવાસણ છે, વળી ધરડી પણ નથી યઇ ગઇ છતાંય આમ બેદરકાર કેમ ? ત્હારે બા ! શું કામ છો ? " એ બે બાલામાંથી એક મોટી હતી તેણે જવાબ વાલ્યો : " માણ ! કુખતો તે કાંઈ પાર છે ? પરન્તુ મણાવે શી શયદો ? મ્હારી બત્રીજના લગ્નમાં કું મ્હારે પ્હીજેર ગઇ હતી. ત્યાં કમનસીને મ્હારાં અર્ધાં ધરેણાં ચોરાઈ ગયાં. મ્હારી સાસુએ જે વાત બણી ભારે એવાં તો મ્હેણાં, માયાં કે કોઇએ સાંભળ્યાં હોત તો મ્હનેજ ચોર માની લેત. કું તો સ્કામો જવાનજ ચાતો વાણું ? દીકરાને વેગી એકડું કરેલું ધરેણું બોવાય તે સહુને ય સાથે તુકસાન યજુ તે માટે એમની તરફથી દિલાસો મળે તેની તો આશાજ રાખવાની નહિ. તેથીજ બાકીનાં ધરેણાં ન પહેરવાના મ્હેં સોમંદ લીધા છે. આવું કાંઈ યાય છે ત્યારે એ મોટો મ્હારા જાપને નાંદક ગાળોથી વધાવે છે. એ સાંભળી મ્હારું હૃદય તો બેદાઇ જાય છે. એથી તો ક્યું ન પહેરીએ એજ સાર. "

પેલી નિશાળે જતી બાલાના સુંવાળા અંગમાં પેલી જુદાએ ધીમેથી પોતાના પુંટેણાં ઝાક્યા- " પણ ઢાળ ચડાવેલાં ધરેણાં લાવી પેલાં ચોરાવેલાં ધરેણાંની જગ્યાએ કેમ ન ઝાકી દીધાં ? એ વખત તો શિક્ષામાંથી ગમી જવાત ને પેલા અત્યંત ત્યારે નવાં

ધરેણું લાવી તેમની જગ્યાએ પાછાં મૂકી દેવાત. ”

“ જ્ઞેન ! ” એ બાઈની જાળખીતી એક બાઈ બોલી ઉઠી: “ ત્હમે તો રોકાને અજબ શિખામણુ આપતાં જણાવ છો. પ્રવાસમાં પણ ત્હમારે એમ કર્યાં વિના ચાલતું નથી. ” “ અહા ! ” પેલી વૃદ્ધાએ જવાબ વાળ્યો: “ બીજાનાં દુઃખ જોઈ મ્હારું હૃદય ચીરાઈ જાય છે. એને દુઃખ પડ્યું ત્યારે તે આંસુ સારતી હતી; એટલે એને સલાહ આપવાની મ્હારી રજા નહિ ? પ્રભુએ મ્હને ઉમ્મર ને અનુભવ આપ્યો તો મ્હારે બીજાને મદદ ન કરવી ? મ્હારી પાસે તો બધાંય દુઃખનાં ઈલાજ તૈયાર છે. ”

ટોળામાં એક ન્હાની માતા પણ હતી, આત્યાર સૂધી તે યુગી યુગી સાંભળી રહી હતી. પાટલીના છેક ખૂણે તે બેઠેલી હતી. એના બોળામાં એનું માંડું છોકરું પડ્યું પડ્યું દોંધતું હતું. તે જરાય હાલતું ચાલતું નહિ. માનુષી બાલક કંતાં એ સુડી માછલી જેવું વધારે લાંબતું. તેના નાકે એક મોટી સેલાની વાળા હતી. પુરાણા નગરની બાઈ જેવી તે લાગતી. એણે સુતરાઈ સાડી પહેરી હતી. ધુળ જેવું એક જરા મોટું પડતું પોલકું હતું. પરંતુ પેલા માંઘ બાલકને તો ફાલતીનના ઝમલાં ને શાલથી તલત વોંટી લેવામાં આવ્યું હતું. વધારે પડતાં વસ્ત્રોના વોંટા વાળેલા હોવાથી તેના જરાવારમાં રામ રમી જશે એમ પહેપલ શંકા થતી. એ કમનસીબ બાલક ત્રાસથી વારંવાર પોતાનાં શીજાં ચક્રુએ ઉઘાડતું. રદામે થવા મથતું હોય તેમ રડતું. એના રૂદનથી એની બ્હાલસેથી માતા એની સાંભળ લેવા ટુરત તપ્પર થઈ જતી. મંદી ચાલનાં ચોડાંક વધારે થર છેક તેના નાક સૂધી હંચે ચઢાવતી. એની મતિ પ્રમાણે બાલકને ઉંઘાડવાની એ સારામાં સારી રીત હતી.

પેલી વૃદ્ધાના શિખામણના અપેક્ષી આ યુવાન માતા પર ઠીક પ્રભાવ પડ્યો. સ્વાભાવિક રીતે એ વાતોમાં ભળવા તે આમળ આવી. એટલે પેલી ડોસીની નજરે જરાજર પડી. જરાસાં ખાતાં ને દુઃખ દૂર કરવા આંગળાંના ટચાકા રોકતાં તેણે પ્રશ્ન કર્યો: “ આ છોકરાને કેટલા મહિના થયા હશે ? બિચારું કેટલું સ્તબ્ધી જેવું છે ? એને કેટલામો મહિનો જાય છે ? ”

“ મહિના ! અરે માણ ! એને તો હમણાંજ દોઢ વર્ષ પૂરું થયું. વિધાત્રીની મહેરથી ચોરડીમાંથી એને એક ક્ષણ પણ બહાર કાઢ્યું નથી. યરદો લાગે એવો પ્રસંગજ પાડ્યો નથી. આટલા બધા તાપમાં પણ બા ! હું તો બધીએ બારીએ બંધ રાખું છું; છતાંય માણ ! એની આગળ બધાય દાકતરોના દાય હેડે પડ્યા છે. ”

“ કેાઈની નજર લાગી હશે ” પેલાં માણસે ફોડ પાડ્યો. “ કરનાળા આગળ એક તળાવ છે તેમાં માયાબોળ નવરાવળે એટલે સારું થઈ જશે. ” નજરને નામે કંઈ જાતનું શુભ વળમળું દરી તે તો પ્રભુ જાણે. પરંતુ એ આતૂર માતાના મનમાં માણની સલાહ ટુરત ઈસી ગઈ. “ માણ ! એ તલાવની મ્હને ચોક્કસ નિશાની આપે. રસ્તામાંજ કરનાળા જવાની માડી જલસારી. હું જરૂર મીપામામ ઉતરી પડીશ. ”

એ વૃદ્ધા બાઈની એક વિજ્ઞાનાને સાથી પણ સાથેજ હતી. તેને હંમેશાં ટીકા કરવાની ટેવ પડી ગઈ હતી. ઉપરની વાતચીત સાંભળી તે બોલી ઉઠી: “ જબુ તારાજ્ઞેન ! બીજાનાં છોકરાંની તે આમ મનન હોય ? ત્હમારા ઉંઢવેલાનું અવળું પરિણામ આવ્યું તો ? નાહક બીજાના સાપ શું કામ બોરી ભો છે ? ” આ સાંભળી કરનાળીના તલાવની સંજ્ઞાની ચકિત પર તારાજ્ઞેન એક લાંબું

સચ્ચ માપણુ આપવા જતાં હતાં તેવામાં તેમનું ધ્યાન વળી ખીજે ખેંચાયું.

એક નહાનકડા રોશન આગળ ટ્રેઈન યોલી. એકાએક ધ્યાન ખેંચાવાનું એ કારણ નહોતું. એવા હમકલાથી તારાબહેન ધ્યાનમગ્ન થાપ એ બનેજ નહિ પરંતુ એમના જ ડબ્બાનું આરણ્ય ખોલી એક વિષવા અન્દર ચઢી આતી. સાથે એ ટ્રેક ને તેતરની વિવિધ પ્રકારની ટાપલીઓનું મોહું જન્ડસ પથુ લેતી આતી. તેની પાછળજ એક છોકરોને છોકરી પથુ ચર્યાં. જેનું એ ખામએ આરણ્ય ઉધાડયું કે તુરતજ વર્ષાદના એક ઝાપટાએ પથુ તેની પાછળ આવવાનું ઉચ્ચિત ધામું હતું. આરણ્યની નજીક બેઠેલાં માંથી ધણુકને તેમની માનુષી બાવનાઓ પ્રદર્શિત કરવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો. બિચારીએ વિષવા તરફ બધીયે આંખો ખેંચાઈ તેનો દેખાવ તદ્દન નિર્દોષ હતો; એના માથમાં ક્યાંક ક્યાંક પળાયાં ડોડીયાં કરતાં હતાં; છતાંપ તે ટટાર ને તાંન મજબુત હતી. એના બાળકની વય છ સાત વર્ષની હતી. શાલિકા આર તેર વર્ષની દેખાતી. તે જરાક શ્યામળી, પાતળી ને લંચી હતી. એનાં બાવલીન મોઢાં ગોળ ચણુઓ એને કશીયે ગમ ન પડતી હોય તેવો ભાસ આપતા. એના વાળ બને તેટલા સખત ઓળી પાછળ સખત અંબોડો વાળી લેવાથી એનું વિશાળ કપાળ વધારે વિશાળ લાગતું. વધારે વાળ ન હોવા છતાં પેલા ગોળાકારમાં અંબોડો વાળેલો હોવાથી જરા મોટો દેખાતો તેની મખમમાં પીનો ને સોયા ખડેલા હતા. આખાપ દેખાવમાં લોખંડના આરા ને વાળની કિનારવાળું એ અજન્મ ચક્ર હતું એની આંખો અસાધારણુ શાન્ત હતી પરંતુ તેમાં ભુલિનો રહેજ પથુ ચમકાર નહોતો. એને પહેરવેશ પથુ સારો નહોતો. ટાપલીપથીજ વિચિત્ર. આખંજુ ઉમેરાતું. ડબ્બામાં આવતા

ત્યારે તે તદ્દન ભીંજાઈ ગઈ હતી. એની માતાએ છોકરાને તથા પોતાને બેસવા નેટલીજ જગ્યા કરી એટલે એ જાલિખાને એક ખૂણામાંજ ઉભા રહેવાની-દરજ પડી. વળી એના હાથમાં એક કદરૂપું ભારે પાટણું લટકી રણુ હતું. પોલી વારમાંજ એની માતાનો હુકમ થયો: “કાથી-ઉભી છે કેમ ? બેસી જ” પરંતુ ક્યાં બેસવું એ પ્રશ્ન વિચારવાની એ માતાએ તરફી લીધીજ નહોતી. છતાંપ આગાધારક ખાલા નિવેડો આણી પાણીથી હલકાતા ડબ્બાના તળીયા પર પલાંડી વાળી બેસી ગઈ, અન્યની પોટે પાડીઆ પર જગ્યા કરવાનો. તેને પથુ સરખોજ હક્ક હતો. એ વાત જ તેના મગજમાં ઉતરી નહિ. ઢંગ વગરનાં સાદા વસ્ત્રોથી ખનાકપક ચક્ર પડવાથી ગાઈ ખૂણે ખાંચરે ખાલી જગ્યા પર બેસવા બોલ-વવાની પથુ ગાંધને દયા ન આતી. પરંતુ આટલી બધી વાર સુધી મુગા બેસી-રહેવાનું તારાબહેનના બડમડિયા સ્વભાવને ખીલકુલ ગમ્યું નહિ. ઉતારની સંખ્યામાં છેવંટના ઉમે-રણથી નવિન રાનપાપ્તિ થવાનો સંભવ લાગ્યો. પેલી વિષવાની આતંકયા ને તેના કડંગને ઇતિહાસ સાંભળવા તે તલવાપડ ચક્ર રહ્યાં. એટલે પેલી છોકરી બીના તળીયા પર બરાબર બેસી ચક્રે તે પહેલાં પાનના પાણીથી વામું-મગવણું તારાદેવીનું મોહું ખગખગ અવાજ કરતું તેના નાક આગળ આવેલું જણાયું, એની આછી અક્ષતને પથુ એટલી તો રહમજ પડી કે તે મોંના માલિકને તેનામાં રસ પડશે હનો. પોતાની વિગત જણુવા તે આતુર હતી. પ્રત્યુત્તર વાળવો કે નહિ તે જણુવા તે અર્ધ મુગી છોકરીએ માતા સ્દામી પોતાની દૃષ્ટિ ફેરવી સીધા પ્રશ્નનો જવાબ આપવામાં પથુ અસંખ્ય શાઓમાંના એકાદ આદેશનોય ભંગ ચક્ર જરી એવો તેનો ભવ હતો એટલે કાથીની માતાએજ પુત્રીની જવા-

બહારી ઉઠાવી લીધી: “બહેન ! એ મહારી દીકરી-છે અમે બ્રાહ્મણ છીએ.”

“ત્હમારી દીકરી !” તારાબહેને આશ્ચર્ય અંતાવ્યું: “મહેને તો લાગ્યું કે એ ત્હમારી પોત્રી હશે. કદાચ પાછલી વયમાં સાંપડી હશે; ને આ ત્હમારો પુત્ર છે ?” પ્રત્યુત્તરમાં કાશીની માએ હા બણી. “મારો એ એકતો એક દીકરો પાંચ પાંચ છોકરીઓની માતા થયા પછી મહે પ્રભુની અનેક વાર પ્રાર્થના કરી. અન્તે પ્રભુની મહેર થઇ પરન્તુ નસિય એ ડગલાં આગળતું આગળ ! એવો આનંદ મહારાથી લાંબા સમય સુધી જીરવાય એમ નહોતું, નિમોણું, એક વર્ષનાય નહિ થયો હોય લાં તો તેના આપને પ્રભુએ બોલાવી લીધા.”

માયાજી તારાબહેને માયાથી પોતાતું કપાળ કટયું: “કોઇ ખરાબ ગ્રહ નહ્યો હશે; નહિ તો બા ! આટલું મધુ દુઃખ પડેજ કેમ ? અર્ધાં હજન માંડવાની પીડા કંઈ જાણી હોય છે ? ને બહેન ! આ છોકરીને હજી પરણાવી કેમ નથી ?”

તારાના સ્વભાવનો તાજો ઉબરો જોઇ વિજ્યા તો અકળાઇ રહી. તેની વાતોનું બહેણુ શક્ત્રા તે વચ્ચે પડી: “તારા બહેન ! એની ત્હમારે શી પંચાત ?” પરન્તુ વિજ્યાને સાંભળે જ કોણ ? જરાય અસ્વસ્થ થયા વિના તારાએ તો ચલાવ્યું: “ખીજના દુઃખમાં દુઃખી થવાનું તો શાઓએ પશુ કહ્યું છે. દુઃખીયાં હલ્યને હલકાં કરવાં એ તો સદ્ગતીય ફરજ કહેવાય.” તારાબહેનના એવા ઉત્તર વિચારોથી કાશીની માતાતું હલ્ય બરાઇ આવ્યું: “એના લગનનું નક્કી કરવાજ હું મુંબાઈ જઈ છું; નહિ તો વળી અમે માંમડિયાં આવી રહેવેની મુસાદરીઓ શું કામ બોરી લઇએ. અમામણીના બાપ નહિ ત્યારે મહારે ખીજના પત્ર સુઝવા જવાનું ? એકાદ વરની બાળ મળી છે પરંતુ એ લોકોનો

એવો મિજબ છે કે કન્યાને પતાવવા અમારે મુંબાઈ જવું પડે છે. જેના લોભ લાગ્યા હોય એને પાતે પુત્રીઓ પડે !” છેલ્લા વાક્યથી કાશીનાં નયન હચકાયાં, તેની માતા ને પેલી વૃદ્ધા ઉપર ફરી રહ્યાં. પરન્તુ પલ-વારમાં જ પાછી કોકડુંવાળી વાતચીત સાંભળી રહી. એની આંખમાં અવમાનની છાયા નહોતી. અશ્રુની ચમક નહોતી. વિવાદોર્થાં દુસકાંથી એના હલ્યે પશુ એની માતાના કડુ સખ્દોને પાછા વાળવા પ્રયત્ન કર્યો નહોતો. એવાં કપરાં વેણુ સહેવાતો એનો સ્વભાવજ પડી મથો હતો. અવમાનો ગળી જઇ અન્તર રીઠું બની ગયું હતું. કઠોર સખ્દો કૃપાણુસા કારી ધાવ કરતા એવું કોઇનાય કન્યામાં આવડું નહિ.

તારારોસીએ કાશીને પ્રશ્ન કર્યો “બેટા ! ત્હારું નામ શું ?” કાશીએ વળી પાછું તેની માતા તરફ જોયું. દરેક પળે માતાની સૂચનાની વાટ જોવાની એને ટેવ પડી મધ હતી. “કહે બેટા !” તેની માતાએ આજ્ઞા કરી: “કરોય વાધો નથી.”

બાલિકા જન્મવાથી મહાન અપ્રસાદ થયો હોય તેવું, એના વંદને સ્પષ્ટ જણાવ્યું: “કાશી.”

“બેટા ! પ્રભુ જરૂર સહાય કરશે. ત્હારું લગ્ન જરૂર થશે.” તારાબહેને આશ્વાસન આપ્યું.

વિજ્યાએ મ્હોં પ્રશ્ન: “બહેન ! હવે ત્હારાં ટાયલાં બન્ધ કરને.”

ઉપકારવૃત્તિ વહેવરાવતાં તારાને આ કંટક સાથ્યું: “શા માટે ? હું કાંઈ બેટું કહું છું ?” તારાબહેન વળી કાશીની માતા તરફ વળ્યાં: “જીજ્ઞાસુ બહેન ! મુંબાઈ ઉતરો કે ઘરતજ ત્હમારી કાશી માટે નવા જમાનાનું સરસ નામ શોધી કાઢજો. અત્યારના જવાનીઆ કાશી કે ગંગાને પરણેજ નહિ. એ બધાં બોચરાની સાલનાં નામ.” ખીજ બાજુ

જુટ પહેરવી ચેલી બાલા એકી હતી તેને વાત બહલાવ વિન્યાએ પૂછ્યું: " ખડેન ! ત્હમારં નામ શું ? "

બવાબમાં તે: બાલા આહું હસી: " શોભના. "

મનુષ્યમાત્ર પોતાનાજ વલણનો સેવક છે. આ નવી ખબરનો તારાએ તુરતજ ઉપયોગ કર્યો. પોતાની ઉપકારશક્તિને વધુ બહલાવવા પ્રયત્ન ? આદર્યો. " સાંભળ્યું ને ? " તારા ડોસીએ કાશીની માતાનું ધ્યાન ખેંચ્યું. " એવું કાંઈ નામ ત્હમારી દોકરીનું ? પાડાને. - શોભના-વિગળા-અરવિન્દા-એવું કાંઈ. મ્હારે ? ખડેન ! આઠ દોકરીઓ હતી. ખખાયે કાંઈ સુવર્ણ પ્રતિમાઓ નહોતી પણ નામ પાડવામાં કું કાંઈ પાછી હતું ? કનકલતા, કંચનમૌરી, વગેરે નામ રાખ્યાં હતાં. "

નામના અદ્ભૂત શુભોચી કાશી અવાપિ અચાન હતી, એટલે તે બોલી ઉઠી: " નામમાં તે વળા શું ? " એમ કહી શોભના તરફ દૃષ્ટિપાત કરવાની તક સાધી. સદમાવથી હંમરાતી પોતાની આંખોનો પૂરો આવિર્ભાવ પણ કરી શકી નહિ. નહાનપણથી જ અર્થવિહોણો દૃષ્ટિપાત કરવા ટેવાય ગયેલી હોવાથી એનો આત્મા ચરંગાયો-પિંજરના સળાવામાંથી પહાર નમ્મરે કરતાં બેવ લાગ્યો.

કાશી આગળ આવી એટલે એનો વિરાળ બાલપ્રરેશ દેખાઈ આવ્યો. એના એકેએક વાળ સંભાળથી હોથે સેવામાં આવ્યા હતા; એટલે એ તરફ તારાનું ધ્યાન ખેંચાયું વિના રહ્યું નહિ. આનવાસે પ્રાપ્ત થયેલી ઝીજ પર તે અભિરામ આપવાનું ચુકેજ નહિ. " હાય હાય ! કેવા ખરાગ વાળ બોળ્યા છે. કેટલી અજુકડ રીત ? આમ દેખાવડી નથી ને વળા વાળ આ પ્રમાણે બોળી, કપાળનું સપાટ મેદાન ચોટાનું ફરે એટલે એના રુદાનું ? કાણ જુએ ? " આવી દીકાથી પણ

કાશીને જરાય અસર થતી જણાઈ નહિ. નીચું ધાલી દેવાને ગાદે તેણે ખાલી નેત્ર ટગર ટગર, ભેખાં કમું. તારા ડોસીએ એક શોભનાને આગળ ખેંચી. " જુઓ આણે કેવા સરસ વાળ બોળ્યા છે ? કાશીના વાળ આમ ઢીલા બોળવા બેઠકાએ. એનું મ્હોટું કપાળ જરા ઢાંક્યું સારું. માથાના વાળને તે આમ તાણી બંધાતા હશે ? "

કાશીની જા તો શોભના તરફ જોઈ જ રહી, એની નવિન કળાનો ભેદ ઉઠેલવા મથી રહી. બિચારી શોભના ચરમાઈ ગયું. એણે આહું જોયું: . . .

પરંતુ તારાખડેનની વાણીનો અરુખલિત પ્રવાહ પાછો રાફ થયો. " વરરાજના કુંડે મ્મીઓ આગળ ત્હમારી છોકરીને આમ ઢીલા વાળ બોળીને મોકલજો, કપાળ પર મોતીની સેરા લટકાવજો. સપાટ મેદાન જેવું કપાળ જરા પણ નમ્મરે પડવું ન જોઈએ. "

કાશીની માતાના વદન પર વિવાદ વાદળ ઘવાતું જણાયું. " પણ એ એકધીજ ખોંડ ક્યાં છે ? એ શાંભળી પણ વધારે છે. " તારાંડોસી પ્રમંત્રી તોરથી ઉઠ્યા: " જોડો ! એમાં તે શું ? મ્હે તો આઠ આઠ દોકરીઓ પરજીવેલી કળી છે તેમાં શું સ્થ અધું ? મમે તેવી કાળી કંના લાવોને ? મમે તેવાં કદરવાં એમ છોને રજાં ? એને કું ન પરજીવી આપું તો મ્હારં નામ તોરા નહિ. "

" મ્હારે તો માત્ર છોકરી જોઈએ " તેણે આમગ ચલાવ્યું: " જુઓ કું કું તે સંજો. જંનરમથી ચાર પૈસાનો પાવડર લઈ આવજો. એના વદન પર લાગાવવાથી તે દેખાવડી લાગશે. વળી સૂરજ આવશે મયા પછીજ એ સોડો પાસે જશે. મિજગતીના દિવક પ્રમદાવજો. કાશીને કંડેને દેમાયું જરાય નીચું ન નમાવે. માયું નીચું ન માંવ્યાથી

માણસ કાણું લાગે સમજ્યાં વરના કુટુંબીઓ
એતો હાથ જોવા માગેતો હથેળી બતાવજો."

"પરનું વહુને દિવસે જોવા જોલાવે તો?"
કાશીની બાએ પ્રશ્ન કર્યો. જડબુદ્ધિના આવા
પ્રશ્નથી તારા ડોસી તુલ્લુકારનું હસ્યાં. "જેમ
પણ બને. પણ માગ્યા મેઢ કાંઈ વરસતા નથી.
મ્હારી બાઈ! જરા અક્ષલ દોડાવીજો. જેમ
કઠીએ કે અમારા કુટુંબમાં નવવધુને દિવસે
બતાવવાનો રિવાજ નથી. કોઈ કામમાં નકર
બણાય એટલે એ કાર્ય કોઈ કરેજ નહિ."
તારાડોસીના જવાબના જોરથી ને તે પાછળ
રહેલી તર્કશક્તિથી તે વિષવાને અસર થવા
વિના રહીજ નહિ. તારાબહેનના યાનરૂપી
અદિરાર્થ તે મસ્ત બનવા લાગી. વિજ્યા તો
હસવા લાગી. "તારાબહેન! ત્હમ્હારી તો
ડાંગળી જરા મસાડી જણાય છે."

પરનું તારાબહેન એવાં મહેણાં સાંભળવા
રોકાય-તેવાં ક્યાં હતાં! "ઓહો!" તે તડ-
ક્યાં "આજ ડાહ્યાં ડમરાં! પરાપકાર કરવા
કોઈ જતું હોય તેનેય નાહક અથડાવી મારે."
બાલદર્શને પોતાના યાનબંડારથી સંતોષ
પામી, શોભનાને પોતાના પક્ષમાં લેવા ચિત્ત-
વતી દષ્ટિ ફેંકી, તેમણે વધુ વેગથી ધસારો
કર્યો "અહીં બહેન! તું શું કહે છે?" પણ
શોભના તો માત્ર આણું હસીનેજ પ્રત્યુત્તર
વાળી શરૂ એનું ઉત્તેજન પણ તારાબહેન
માટે આણું નહોતું. પેલા માંદા બાલકવાળા
બાઈ પણ તારાબહેનની પરાપકારી વૃત્તિનો
લાભ લેવા આતુર બની હતી એટલે તેણે આ
તક સાધી. અસારમુધી તે દરતા બ્રુજામાં
બેઠી હતી ત્યાંથી ઉઠી આગળ આવી, "પણ
બહેન! જોવા આવનાર બધાય વરપક્ષનાજ
દશે તેની શી ખાત્રી?" "નારે" કાશીની
માતાએજ વચ્ચેથી એ પ્રશ્ન ઉઠાવી લીધો,
"કુટુંબી નહિ. માત્ર યોગાંજ સગાંસંજથી?"
"તો ત્હમ્હારી પુત્રીને છેલ્લી દબ પ્રમાણે છુગડાં

પહેરાવો. પછી સરસ ફેશનમાં જીમી પડાવો.
જીમી પાડનાર ગમે તેવી કાશી આફતિને
પણ મુદ્દર બનાવી દે છે." તે માંદા બાલક-
વાળાએ અર્ચામાં ઝંપલાવ્યું. "મ્હારે પણ
એક ન્હાની બહેન હતી. એ બિચારીના કાનડું
ઠેકાણું નહોતું. આંખો પણ ટપકાં જેવી હતી
પરનું શેરોમાફર, સાહેબની મહેરબાનીથી
જીમીમાં તો તે પાંખવિહોણી પરી જેવી લાગી.
ત્હારી પુત્રીનું વિશાળ કપાળ ને બેસી મથેલા
ગાલ એની કરામતથી રમણીય બની જશે."
આ વચન સાંભળી કાશી વળી પાછી અવળી
પ્રરી. નવિન અજબ સૂચનાને અવિકારી કાન્ટ
દષ્ટિથી અભિનન્દી. એટલામાં તેની માતાએ
આખજો લગાવ્યો. "અસિ કાશી! આઠલી
મ્હોટી યદ્ય ત્હોય પુતળીની પેટે આમ ઉંચી
નીચી કેમ થાય છે?" બિચારી મહીએ તુર-
તજ અસલ રિયતિ ધારણ કરી લીધી. ખરાબે
ચહેલી નાવ સમી ખાસી.

તારાસુંદરી શોભના તરફ આંગળી કરી
બોધ્યાં: "પણ બહેન! કાશીનો અખોડો આ
બહેન જેવો ઢીલો વાળવાનું ભૂલણું નહિ હોં.
એનાં વાળ બરાબર ન વળે તો માથે એક
ભીનો રેમાલ જોરથી દબાવી રાખજો. એટલે
વાળ નીચા ઝોળાશે ને વદન પણ સુંદર
લાગશે." હવે વિજ્યાનો વારો આવ્યો. તે
આગળ આવી "બહેન! ત્હમ્હારો બધીય
અક્ષલ ખરચી નાંખી તો પાંચી પાંચણું
પુરાણ પણ સાથે સાથે કેમ નથી ઉઠેલતાં?"

ધૈર્યથી અડગ ઉમેલા બાવીર સર્મા તારા-
ડોસી પણ આ વાક્યે લાલચોળ થઈ મથ્યાં.
"એ કહેવામાં શો વાંધો છે? હા! એ વેળા
મ્હારી વાત મારી ગઈ હતી. મ્હારી સાથી
ન્હાની કનકનું મુખ જરા વધારે ચામળું હતું
પાંચી ધાંચણે રંગ લગાવવાનું માથે લીધું
હતું. સર્વ ક્રિયા પૂરી થતાં સુધી રંગ ઉખ-
ડશે નહિ જેમ તેણે ખાત્રી આપી હતી, પરનું

એમ ન થયું ને ત્રણ દિવસમાંજ અમારી ખાજ પકડાઈ ગઈ. એ લોકોએ મ્હારી નાદન દીકરીનું જીવન ઘુળધાણી કરી નાખ્યું. મ્હારે પણ મ્હારાં બહેનનાં વેચવાં પડ્યાં. એ ધાંધળા યમાવતાં હું એ દર્શનના ખાડામાં ઉતરી.”

કાશીની માતાએ ધીમેથી બચાવ કર્યો, “છોકરીને દુઃખ પડે તેમાં આપણે શું કરીએ ? નારીના નશીલમાં તો જ્યાં જુઓ ત્યાં દુઃખ ને દુઃખ. પણ ખહેન ! કાળે કરી બધાય ધા રજાય. મ્હારે માથેથી એક વાર આ બધા ટળે એટલે નિરાંત.” અનુભવા સંકટના બચ્ચાં મ્હારે કાંઈ અજી હકી. તેની માને વગળી પડી. તેના લોભા પાવળા હાય તેની માતાની સાડી પંકડી રચા. પરંતુ માતાએ તો દીકરાને ખોળામાં સધ કાશીને દૂર ખસેડી. “અલિ અપને ! આટલો બાર શોનો મુકે છે ? હબી થાં મનુને માટે મિહાઈ લાવ. બિચારો કેટલો વખત ખાધા વિના પડી રહે ? ત્હારે પણ એકાદ બે કકડા ખાવા હોય તો ખા.” કાશી મીઠાઈ લેવા માલી પરંતુ એને હંભા ધયું પડ્યું : પુરાણા કાળના દેવ રદામું જેતાં હોય તેમ તારાડોસીનું મ્હોં કટાણું થયું—પરંતે સ્વરે બોલવા લાગ્યાં—“આ તે છોકરા કે વાકનું ગાંડ ? આ મામડીયા લોકોને ને અડકલને આલ્વેર. છોકરીઓને બૂખી રાખતાં એમના આપનું શું જણું હશે ? કુંવારી કન્યાને. દુધ ધી ખવરાવવામાંજ એમનો માવજ્જેદ ઉભરાઈ જતો હશે. પરંતુ પુત્રી વધવા માટે એટલે રોડી રોકાય ખરી ? અલિ કાશી ! આમ સિપાઈની પેટે ટટાર કેમ આશે છે ? અત્યારથી જરા લયકાઈને માલતી બા.” પગલે પગલે પોતે નવિન અપરાધમાં આવી પડતી એ કાશીને માણુપ દહું. છોકરીઓને. હંમાં વધવાની ના પાડનારના આરેશની વિરુદ્ધ બધ તેણે માપ ક્યું હવું. એ વાતથી તો તે તદનજ અજણ હતી.

બિચારી બાલા ! અત્યારમુધી અંગની મોહ-કતાનું પ્રયત્નકરણ કરી સુધારણા કરવાની નથી નવી રીતો શોધવામાં તે તદ્દલીન મંત્રી હતી. પરંતુ અત્યારે તો મિહાઈનો હુકડો ખાવાની આસામાં હતી, એટલામાં તારામુન્દરીના ઘડકાથી એને ખીનજ પ્રકારની ખીક લાગી. રખેને મિહાઈ ખાવાથી તે એકાએક હંમી વધી જાય. હાથથી મિહાઈ સંતાડી દીધી. શરીર વાંકુ વાળી, માથું નીચું નમાવી, કુંવારી કન્યા જેમ બેઠી. ખીનથી છૂપાઈને ખાશે તોજ તેનો વાંક નહિ નીકળે એમ તેને લાગ્યું.

સુરત આબુ. ગાડી ઉભી રહી, તારામુન્દરી વિજય સાથે ઉતર્યા. જતાં જતાં તે બોલતાં ગયાં, “એ જો—ખહેન ! સંભાળજો. મ્હારા કલા પ્રમાણે આલશો તો કાશીનું જરૂર કેકાણું પડશે. કામ પતી જાય ત્યારે મ્હારા નામનું કંઈક ધર્મોદા કરજો.”

કાશીની માતા જવાજ આપી ચૂક્યાં : “ખહેન ! મ્હારી યુત્રીનું બાગ્ય ખુલશે તો તદ્દગારી જીવનપરંતુ શુભાગ બની રહીશ.”

[૩]

કાશીના પિતાનો એક પિત્રાઈ ભાઈ મુંબાઈમાં કેાઈ વહેપારીની પેઢી પર મુંબારતી કરતો હતો. કેટલીયે ગડમથલ પછી એક મુનસરના છોકરા જોડે કાશીનો વિવાદ નકકી કર્યો હતો. કાશીનાં કાકી વરના બહુ બહુ વેપાણુ કરતાં : “અરે ! એ મુંબાનની સુન્દરવાની તો વાંતજ પૂછશે ના. જાનનો બંડાર. અથે વર્ષે તો કમનસિજેજ મેટ્રિકમાં નપાસ થયો હતો. આ વેળા કેવો સહેલાઈથી પસાર થઈ ગયો !”

વરનો મામો લગનની દલાલીનો, ધંધો કરતો. ઘણાંય લાકડે માંકડાં વળગાડી આપ્યાં હતાં. એ ધંધાથી એણે એ પૈસા પણ કમા દતા. કિયા ગાંડ શર થાય કે

પેસાથી એ ગોરનું તરબાણું તો ભરાઈ જવું જ
જોઈએ. પદ્માની આજ્ઞાત વેચાઈએ જ્યારે
વાગ્ધુદ માટે ત્યારે એ બાઈ પંચ જની
બેસતા; ને એ પદ્મીની રૂએ કન્યાનાં વડિલો
પાસેથી વળી થોડુંક પડાયતા. કન્યાનો આપ
નિચારો કન્યા આપી ત્યારથીજ દસલો
ગણાય. કાશીને લગ્નગાંડથી ગાંડી તેનું
સંસારનાવ સહેલાઈથી તરવું કરી આપવા
આ માણસે કૃપા કરી સુકાની ઘવા કણ્ઠ્યું
હવું. બદલામાં બે દબર રોકડા, કાશીનું
પક્ષુ ૨ કાશીની માતાનાં થોડાંક ધરેણું પશુ
પડાવવાની વેતરણમાં દતા. કાશીથી મ્હોટી
ચાર પુત્રીઓ પરણાવતાં માતાનાં જ્યાંય
ધરેણું ખલાસ થઈ જવા આવ્યાં દતાં.
કાશીના પિતાની વય કાંઈ ઓછી નહોતી.
કાશીનું મ્હોટું પાડવા તેમણે જેમ તેમ કરી
ઐતલાં ધરેણું કાશીની માતાને સંધરી આપ્યાં
દતાં. એમાંનો મ્હોટો ભાગ દલાલની ત્રીજેરી
બરનાર હતો. કેટલુંક કમાશે પાર ઉતારવામાં
વપરાશેજ, સદાને પશુ ખૂલાવે તેવો એ મદાન
પ્રત્ય હતો.

પાંચી ધાંચણની પશુ તેમને મદદ મળી
ગઈ. જોવા આવનાર આગળ કાશીને હબી
કરવામાં આવી. તેના સુખારવિન્દને ટાપડીપથી
દેખાવડું કરવામાં આવ્યું હતું. તારાડોસીની
સલાહ અક્ષરસઃ પગાઈ હતી. મોહનનાં તમામ
આજ્ઞા સાધેતા ખડકી દેવામાં આવ્યાં દતાં.
ધરેણું તો સાધ્યાંજ દતાં. અસ્ત યતા સૂર્ય
તરફ વદન ફેરવી તે ઉભી.. અદશ્ય યતી
આછી જ્યોત તેને સ્પર્શી રહી. અગદગતા
પ્રકાશમાં મીઠુજતીનો પ્રકાશ બેજવવામાં
આવ્યો. એનો સુવર્ણ નામે પરિચય કરાવવામાં
આવ્યો. યંત્રથી માલતા પુતળા પેઠે તેણે
ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો. જરા નીચી નમી, ઉંચા-
છતે આચ્છાદતી, શરમથી સચકાતી હોય તેમ
ઉભી રહી. જોવા આવનાર કંઈ તેની બલકથી

ચાંલ્યો. “કન્યા કંઈ ખરાબ નથી. માત્ર
કપડાં ને પાવડર વધારે પડતાં છે” દબર
જવાબી દલાલે ટાપડી પૂરી “શું કીએ ?
એ તો આજકાલનો પ્રથા પડી. કન્યાની ખરી
કોમલ આંકવા જરા ઓછી રહી આજ્ઞા મા-
નજો. ખીનું શું ?” કેટલી ઉજ્જવ ગણવી
તેનો નિષ્ણય કરતાં સદુ ગુચવાયા. પરન્તુ એ
પ્રશ્ન ઉઠાવવા તેમણે વિષય બદલ્યો “બહેન !”
તેમણે કન્યાનેજ પ્રશ્ન કર્યો “શું વાચો છો ?”

ખિચારી કાશી ! ખીજ ચોપડી પશુ પૂરો
કરી નહોતી. પરન્તુ આજે તો વાચેલી ચોપ-
ડીઓની એક સાંખી નામાવણિ. તે કડકાટ
ગણાવી ગઈ. પુરાતન કાલથી અર્વાચીન યુગ
સુધીના તમામ શ્રેષ્ઠ મનોનો સમાવેશ કરી
દીધો દતો.

બોલવા માલવાથી માંડી નવવધુનાં તમામ
સફલોની તપાસ થઈ. અન્તે કન્યા પસંદ પડી
છે એમ જાહેર થયું. ઉત્તમ નદિ પરન્તુ કંઈ ખોટી
પશુ નદિ એવો નિષ્કર્ષ થયો. સુવર્ણના સ્વાંગમાં
કાશીને એવી તો આજ્ઞા દૂપાવી દેવામાં
આવી હતી કે પરિક્ષેત્રની અનુભવી આખો
પહેલાંની વ્યક્તિત્વ અસ્તિત્વ ઓળખવાં
અસમર્થ થઈ. વર તો બદારગામ હતો. તેનાં
માત્રાપ પશુ દૂર પડ્યાં દતાં. એ લોકોની
જાણ અતર સુવર્ણની છમી પડાવવામાં આવી.
પાવડર ને કપડાંથી ભર્યક ભરેલી કાશી કરતાંય
એ છમી વધારે દીપી ઉઠી.

સવળા મેદના ચોગે, સુવર્ણનું લગ્ન
નિવિરને સંપૂર્ણ થયું.

સસંજાદ થોડાક દિવસ પછી તે પોતાના
વર સાથે સાસરે આવી. સંજર્ષાઓ મહેમાનો-
થી આજુબંધ થઈ ભરાઈ ગયું હતું. મધ્યાહન
પૂર્વે તપી રહ્યો હતો સુવર્ણની આખો પશુ
રહી રહીને સુખી ગઈ હતી. એવું તમામ
સ્વરૂપ અદશ્ય થઈ ગયું હતું. અલંકાર પશુ
ઉઠી ગયા હતા. એટલે ધાર્યો કરતાં તેવું

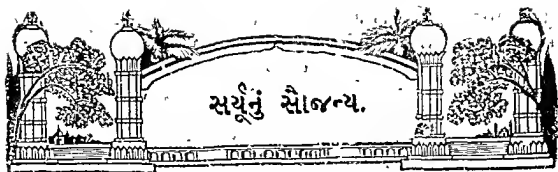
આપણે કમી જણાયું. ગાડીમાંથી નીકળી વર તો વિષ્ણુ વદને બહાર નીકળ્યો. વધુને વધાવવા જતાં સુવર્ણના હાથનો સામળો રંગ સાસુજીની નજરે પડ્યો. એ ચીસ પાડી બાબ્યાં: “ઓ માપ! કેટલી બધી કાળા! બધાં કહેતાં દંતાં ને કે. વહુ તો દેખાવંડી છે!” એના અનુભવી માથાએ પણ એ વજ્રપાતથી મસ્તક નમાવ્યું. “ખરેજ! આપણે હેતરાયાં. તે દિવસે તો તે ગૌરવદની સામગી હતી. મહાર કહ્યું ન માનતા હો તો ધીરમાણને પૂછી જુઓ. તે પણ અમારી સાથેજ હતા.” પરંતુ સાસુજીએ ધીરમાણને પૂછવાની તરફ ન લીધી. એમણે તરતજ નવવધુનો ધુમ્મસ ફર કર્યો. કાથીનું શીકું મુખ નજરે પડ્યું. લગ્નની અનિયમિતતાથી તે શોષાઈ ગઈ હતી. પરંતુ સાસુજીએ તો ત્રાડ પાડી. “ઓપ મા! આ તો કન્યા કે સાવરણીનું હુંકું? આ છોકરી કે કાળુ, ધુવડાં? આરે? આ તો તે વિવસવાળા, તે દિવસે આપણને દેનમાં મળી હતી. તે. હાથ વિધાતા! હું બીજી પર ઉપકાર કરવા ગઈ ત્યાં પરિણામ મ્હારેજ વેંટવું પડ્યું. હાથે કરીને મહારી કટાર મ્હે મ્હારાજ હેવામાં ફેલાવી દીધી. આ કળજીગમાં ધમનું નામ નિશાનજ નથી. કેવું કપટ! શરમ-છ શરમ.” કાથીની પેલી અવિકારી, આંખો ધારણ કરી આ સુવર્ણ સાસુ રહાસુ જોઈ રહી કાથીના પેલા નિપૂણ મામાજીએ-દલાલે-તમામ શક્તિ અજમાવી પોતાના કુટુંબીઓને સાપ આપ્યો. “મહારા સમ-જો આવું વેર ન લઈ તો.

મહારી સાથે આવું જળ ક્યું? વ્યાજ સાથે પાણું ન પાણું તો મહાર નામ નહિ. હું કેણું? હંડેરી સાપ!” તારા ડોસીએ પોતાની પુત્ર વધુનું પૂણ જોયું: “સામળું કે? આ બીજારણું! ઘેર જઈ ત્યાં ત્હારી માતાને કહેજે કે કાળા ચામડી આમ સહેલાઈથી નથી વેચાતી. અમારી બરાબરી કરવા મારામાર સોનું મોકલે ત્યારેજ આ ધરતે પગથીયે ચડજે. મહારા દીકરાને બીજી કન્યા અપાવીશ રહમત!” કાથી આગાધીન વ્યક્તિ પ્રમાણે નીચું જોઈ રહી

ત્રી જન્મથીજ દુઃખમાં મડવાં સુરજવણી છે એ સૂત તેને જન્મથીજ શિષ્યવવામાં આવ્યું હતું. એને તો તારાનાં એ વચનોથી જરાપ નવાઈ ન લાગી સાકડે માંકડું વળગાડતાર મામાજી બોલ્યા: “તારા શું જોઈ રહી છે? બકવાદ બંધ કર. વરકન્યાને વધાવી લે. જે યાપ છે તે સારાનેજ માટે. જ્યારે જ્યારે કલહારની જરૂર પડે ત્યારે માત્ર ચંકલીજ ફેરવવાની રહી!”

આ પ્રમાણે કાથીના પરિણીત જીવનની રાજઆત યદ્ય. પરમાનન્દપૂર્ણ એ નર્તન નાટકની સરસતામાં પોતે ભજવેલા ભાગને તારાસુન્દરીએ બડાઈ હાંકી વર્ણવ્યા કે નહિ તે તો રોમ જાણે! પરંતુ એટલું તો ચોક્કસન કે કાથીની માતાએ તો તારાડોસીનો અન્તઃકરણપૂર્વક આભાર માન્યોજ હશે.

x મુળ લેખિકા સીતાદેવી.

સર્વનું સૌજન્ય.

શબ્દાલ સૌ. કુસુમલતા રમણીકલાલ મોહી.

“રામા, હજી તારા શેઠ દેશન પરથી આવ્યા નથી ?” રસોડામાંથી હાથ લુછતાં લુછતાં આવતી વિમળાએ દીવાનખાનામાં પ્રવેશતાં રામાને પ્રશ્ન કર્યો.

“નાય બાપ. દેશન પર કુણાલા લેવા ગયા છે !” રામાએ અર્ધઅભિત યુજરાતીમાં જવાબ આપ્યો. મુંબઈના રામાએ મોટે ભાગે હવે એવીજ ભાષા બોલવા લાગ્યા છે.

“મેર રાયા, આઠ આઠ દિવસથી ઘરમાં ગવાયાં કરે છે ને હજી તને ખતર નથી ? એતો પેલા મનુભાઈ હમણા મરી ગયા ને ? એતો છાકરો આપણે ત્યાં રહેવા આવવાનો છે. કેણુ જણે, વળી આવીને એ ચું ધાડ મારશે !”

વિમળાના બોલવા પરથી આવનાર વ્યક્તિ તરફ એને કેટલું સન્માન હતું તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવતું હતું. એના ગ્હેરા પર કંઈક ક્રોધ-કચવાટના મિશ્રભાવ દારવરી રહ્યા હતા.

“અરે બાપ, બાપ, ધરમહા બીલાડી મળ.” હેં કહી વિમળા દોડી ને સર્પુને જુમ પાડી. પણ સર્પુ ક્યાંથી સાંભળે ? એ તો પોતાના પિતા તથા બાપને દેશન પરથી આવતા બેવા ગેશરીમાં ઉભી હતી.

[૨]

મણીલાલ સાધારણ સ્થિતિનો-સમજી આણસ હતો. સ્વભાવે તો બુદ્ધિશાળી હતો. કોઈક વખત બ્યારે વિમળા બહુ કંટાળે

આપતી ત્યારે સ્ત્રીડાતો, પણ તેની સ્ત્રીડા સાંભળે વખત રહેતી નહિ. વિમળા દશ વર્ષની ઉંમરે તેને ઘેર આવી હતી. ગામડામાં ઉછરેલી-કંઈક ઉદ્ધત સ્વભાવની વિમળા મુંબઈની નવી નવી રીતભાતો, ગાડી-ધોડા-મોટર-ટ્રામ વગેરે જોઈ પહેલાં તો ગભરાઈ જતી. રસ્તે ઉતરવું હોય તો એકલાં જવાની દિવંતબ નહિ. ચાર વર્ષ સુધી મણીલાલના માતૃશીના હાથ નીચે તે પહોંચ્યા. તેમના અંવસાન પછી તેણે ઘર સંભાળી લીધું. નાનો ઉંમરમાં મણીલાલના ટુંકા પગારમાં પણ તે નીર્ભાવતી. કામકાજમાં તો તે પાવરથી થઈ ગઈ પરંતુ સ્વભાવ તો એનો એજ રહ્યો. કુતરાની પુછડી વાંકી તે સીધી થાય ? તેમ વિમળાને પાત-પાતમાં બોડ કાઢવાની ટેવ જ પડી. મળ. મણીલાલ બહુ નરમ હોવાથી-તેમ ઘરમાં કોઈ નાતું મોટું ન હોવાથી તકરાર-મતભેદ થવાનો પ્રસંગ જવશ્ચેજ ઉભો થતો. કોઈ પ્રસંગે મણીલાલ શુરસે થાય પણ તરજ સર્પુ અને નાના પિતાદની વાતો સાંભળે હસી દેતો. ચાર વર્ષની સર્પુ જણે તેના પિતાની પ્રતિમા રૂપ હતી. તેનો ગૌર સુકુ-માર દેહ દશથી વિમૂષિત હતો. તેની આંખોમાંથી અમીવર્ષણ થતું. તેની વાણીની મિઠાશ અને હારખતું માધુર્ય દરેકને વશ કરવા ચકિતમાન હતાં. તેના બાલીશતાભમાં પરંતુ ગૂઢ પ્રત્યેનો ઉકેલ કરવા મણીલાલ

ચુન્નવાડો ઉઠો હતો. બધામને સર્પ બહુ બહાલી હતી. મણીલાસને તો બધે નયનોનું તેજ. ગોવિંદ તેડવા ન આવ્યો હતો તો સર્પ ગેબરીમાંથી ખસતો નહિ. કચવાતે મને તે, ખા પાસે ગયું.

“ કેમ, અલી, આટલા ઘાંટા પાડ્યા તે સંભળાયા નહિ, કે ? શું કરતીંતી ? ”

“ અરજુભાઈ ને બાપાજીને જોતી હતી. શું કામ છે આ ? ”

“ આવડી મોટી યજ્ઞ તોયે અક્ષત ન આવી ? શું જોવું ? ” એમાં ? ઘરમાં આવે ત્યારે જોજો. શું આપી દેવાના છે તમારા અરજુભાઈ ? આલ આ જરા કાચમરી ચુંડીને સંભારી આપ જોઈ. ”

ભોળો સર્પ માતાનું મર્માણુ વાક્ય સમજી કાઢી નહિ તેથી બોલી : “ આ, વું એમ કેમ કહે છે ? એ, આયે તો આપણાથી કંઈ સેવાપ ? મનુભાઈ ને કાંઈ મરી ગયાં. જેટલે હવે તો હંસડું આપણે એને આપવું જોઈ. એ ને ? હવે તો અરજુભાઈ દરોજ આપણે ઘેર રહેશે કેમ બા ? બાપાજી કહેતા હતા કે એ બહુ સારા છે. ”

“ હવે બેસ બેસ ચીનાવલી, સુંગી સુંગી તારું કામ કર. ”

મણીલાસના બાઈ મનહરલાલ અમદાવાદમાં રહેતા હતા. નાનપણથી જ તે નેકરી અર્થે ગયા અને સાંજ તેમને ગોડી ગયું. તેમનાં પત્ની મનેરમા એ વર્ષ પહેલાં ટાઈફોઈડમાં મુજરી ગયાં. મનુભાઈ (મનહરલાલ) પણ મદીના પહેલાં જ એકાએક દારૂદેઈલ સવાથી સ્વધામ ગયા. અરજુ-તેમને એકત્રેએક -લાડકવાયો પુત્ર નિરાધાર થયો. ભાઈ સંસારમાં અટુલો ઝોલિઆળો થઈ ગયો. મણીલાલ સિવાય તેના કેઈ સંબંધી ન હતાં. એકાંત ઘરમાં ગાતાપિતાની છબી જોઈ અરજુ આંસુ સારતો. એ અત્યુ લુછી આપ્યા-

સન આપનાર. કેઈ ન હતું. અવિધની ચિંતા તેના હૃદયને પ્રભળી રહી હતી. રાત દિવસ એ પ્રભુને સ્મરતો. દુઃખીયાને બેલી રામ એ તો ફનીઆનો ધારો જ છે ને ? મુખમાં ક્યારેય ન સાંભરે તે દુઃખે સાંભરે. મણીલાસના ઉદાર હૃદયમાં એકલવાયા અરજુ માટે લાગણી હતી. તેણે બહુ આગ્રહથી તેને પોતાને ત્યાં આમેઝ્યો, ને અરજુ જવા તૈયાર થયો. ન જાય તો યે શું કરે ? બીજો ઉપાય જ ક્યાં હતો ? હમણું તે મેટ્રોકમાં અભ્યાસ કરતો હતો. બહુતર ન બગડે એ આશયથી તેને જવાની મરજી થઈ, અને મણીલાસને તાર કરી પોતાના આવવાના ખચર આપ્યા. તાર સાંભળતાં જ વિમળાનો બકબકટ શરૂ થયો. કેઈ આવે તે તેને જરીયે ગમતું નહિ. મણીલાસની બીકે બોલાવું નહિ. એટલે મનમાં જ ખોરવાતી ને કેઈની રીસ કેઈ પર ઉતરતી. સર્પુના સખે જોઈ તેના હૃદયમાં તડ પાડી.

“ સર્પ, વિનોદ, શું કરો છો ? જુઓ ” અરજુભાઈ આવ્યા. “ મણીલાસનો અવાજ આવ્યો. સર્પ કેઈમરી સમારતી મુકી દોડી. વિમળા પણ દાઢ પોછને આવી. “ કેમ કાઢી ” કહી અરજુ વિમળાને પગે પડ્યો.

“ આંન. બાઈ, કેમ છે ? તબીબત તો સારી છે ને ? સેવાઈ બહુ ગયો હોં. ”

“ અરજુભાઈ. હવે તમે અહિં રહેશોને ? હું તમને મારાં ને સર્પું બહેનનાં સમકક્ષ દેખાડીશ. ”

“ આલ, હવે અરજુને નંદવડાની જમાડ. એ દિવસનો બપુનો હશે. ફરે આવું છું કપડાં કાઢીને. ” એમ વિમળાને કહી મણીલાલ અંદર ગયા.

[૩]

“ રાંભળો છો કે ? આ અરજુ ક્યાં

સુધી રહેવાનો છે ? ” “ કેમ ક્યાં સુધી રહેવાનો છે ? હવે તો અહિંજ રહેશે ને. બીજા ક્યાં જાય ? ”

“ ક્યાં જાય. તે ગમે ત્યાં જાય. જેને કોઈ ન હોય તે ક્યાં જતા હશે ! આવી મોંઘવારીમાં અમે તો ગમે તેમ કરતાં હોઈએ ત્યાં વળી આ બીજી ભૂતિ ઉભી થઈ. હું તે ક્યાં સુધી વેઠ કરતી ફરું. એ તો તમેજ છો એવા, નહિ તો કોણ હજી રાખવાનું હતું ? ”

“ આવો કેવો હારો સ્વભાવ છે ? ” મણી ઘાલે જરા કડક થઈ કહ્યું “ આપણે હોઈએ ને એ બીજા રહે તે સારું દેખાય ! એ શું તને ખારે પડે છે ? કેવો બંને ને સાલસ છોકરા છે. એના આંખા પછી મ્હારી અર્ધી ચિંતા બોલી થઈ, એ મહીનાથી આંખો છે છતાં જણાયો છે એકે દહાડો ! ”

“ મારે શું ? બોલું મારા આપણું જાય છે ? આ તો જરા રહેજ પુછવા આંખાં તેમાં તો જાણે કેવું કરી મુકે છે. બંને ને ગમે એટલા આવે મારે શું તેમા ! ” બડબડાટ કરતી વિમળા ચાલી મધ. અરણ્ય પર એને બિલકુલ જાય હતો નહિ. એની પાછળ તે ફરેજાળ પગડતી. અરણ્ય ઘણી વખત સાંભળતો. પશુ શું કરે ? કોઈ વખત એકાન્તમાં જઈ આંધુ, સારતો, સર્પ તેને કારણ પુછતી. પણ તે એને હડાવતો. મોળી સર્પ શું જાણે કે તેની માતાજી તેના રક્તનું કારણ છે. તે સમજતી કે મનુકાકા યાદ આવવાથી રડે છે. સર્પ ઘણી વખત અરણ્ય સાથે આનંદથી વાત કરતી. તેને પોતાનું બેશન જતાવતી, કવિતા માતી. સર્પને લીધેજ અરણ્યને ત્યાં મળતું. ઘણી વખત તેને કપડાં હાથે ઘોંવાં પડતાં. પોતાના રૂમમાં કચરો કાઢવો પડતો. પણ બિયારો કંઈ જોસતો નહિ. સર્પ માની બીકે મણીઘાલને ફેરવતી નહિ. તેને અરણ્યની બહુ દયા આવતી, ને હંમેશ તેનું ઉપરાણું તાજતી.

[૪]

બધી રુદોમાં વેકેશન પડી હતી. બંનેને જમીને સર્પ, વિનોદ અને અરણ્ય હિંચકા ખાતા હતા. તેવામાં સર્પનું જ્યાન ન રહ્યું ને વિનોદ હિંચકા પરથી પડી ગયો. વિમળા “ અવાજ સાંભળી ઠોડી આત્રી ને અરણ્યને ધમકાવવા લાગી : “ કેમ અરણ્ય, એટલું તારાથી છોકરાને જોવાનું નથી ? ઉધે માંયે પડ્યો. તે જાન છે કે નહિ ? આખો દિવસ આમ તેમ ફરજ. છે કંઈ બીજો ધંધો ? હવે તું મોટો થયો, કંઈ હાલો નથી કાલ સવારે સત્તરમું બેસશે. ને સર્પ તુંએ હમણાં બહુ છાપરે મઠી છે હોં. અરણ્ય જોડે આખો દિવસ શું મપાટા મારે છે ? હવે મોટી પરણવા જેવડી તો થઈ તોયે અક્કલ ન આવી. એમ કોઈની જોડે જઈ લામને વાતો કરવા બેસી જવું એ સારું ન કહેવાય. કાલથી કરજો મધું કામ પછી જોડું છું કેમ ગરખા મારે છે ? ”

“ બા મ્હે શું મપાટા માર્યા ? અરણ્યભાઈ શું કોઈ છે ? મોટા મોમાના શાંતિ જોડે તો. તું કહે છે વાત નથી કરતી, ને અરણ્યભાઈ મારે એમ કેમ કહે છે ? વિનોદ તો મ્હારે લીધે પડી ગયો તેમાં અરણ્યભાઈને શાં મારે વટે છે ? એ રીસાઈ જશે ત્યારે ? કાલે પાઠમાં આંખનું હતું કે કોઈ ઘેર આવે તેની સારી બરદાસ્ત કરતી. ને એનું મ્હોં કેવું થઈ ગયું ? ”

“ મુંગી મરને તું ! કોણ તને પુછે છે તે કાલથી થવા બેઠી. હમણાંની બહુ જોસતાં થાપી છે તે આનાંજ કામ લાગે છે બધાં. સાંજે એમને આવવા દો. આજે તમારી વાત છે. ”

[૫]

રાત્રે વાણું ક્યાં પછી મણીઘાલ આરામચેર પર પડ્યા પડ્યા આજનું વર્તમાનપત્ર વાંચતા હતા. વિનોદ રમવાનાં પાના લઈ બંને

જનાવવા પ્રયત્ન કરતો, પણ પાના વારંવાર પડી જાય એટલે સર્પને જોલાની જોડવી આપવા હોતો. સર્પ, ૨૫૯ પાસે પડેલી ખુરશી પર બેસી શાળામાંથી લખવા આવેલા 'પ્રમાણિકતા' કપર નિબંધ લખતી હતી. અરજ પાસે પડેલા સોફા પર બેસી. તાજેજ આવેલા 'ગુણસુન્દરી' નો મહિલા ખંડ ઉઘલાવતો હતો. એવામાં વાંચતા વાંચતા મણીલાલને કંઈ યાદ આવ્યું ને તેમણે વાત કાઢી: "અરજ, જરા અહિં આવતો." અરજ પાસે પડેલી ખુરશી પર બેઠો. મણીલાલે ધીમેથી કહ્યું: "અરજ, આપણી માતિના વસંતરાય શહેને તો તું જાણે છે ને? તેમની એકની એક પુત્રી સવર્ણાવું વેવિશાળ તારી સાથે કરવા તેમણે મને જેમાર વખત કહ્યું. આજેજ સવારે મારી આંશીસમાં આવી તેમણે બહુ આમંદ કરી પોતાની માંગણી કમ્પલેટ રાખવા ફેલી ગયા છે. 'એ' તને પૂછ્યા સિવાય મારાથી ન શાય એમ જણાવી આજે તો વાત લંબાવી છે. તારો શું વિચાર છે? તારી પછા કપરાંત કું કંઈ પણ કરવા માંગતો નથી. સર્વજીને તું જાણે છે કે નહિ? ગમે શનીવારે સર્પને તેને ઘેર તેડી જવા આપણે ત્યાં. એ આવી ત્યારે ત્હેં જીને બેઠા છેને? ખાંદાન કુટુંબની એ કન્યા નમ્ર, વિવેકી તેમજ શાષ્ટી છે. માતા પ્રમાણે પુત્રા પૃથુ આવડતવાળા અને વ્યવહારિક જીવિની છે. સર્પની સખી હોવાથી કું તેને સાચી રીતે જાણાયું છું. નામ પ્રમાણેજ તે સર્વજી જેવી શુદ્ધ-નિષ્કલસ છે. તને વાધો ન હોય તો મારી પૂછું સંમતિ છે."

અરજ તો સાંભળીને જાણે હેજતાઈ જ ગયો. તે ધંમસંકટમાં આવી પડ્યો. શું જવાબ આપવો તે તેને સૂઝ્યું નહિ. કાઢતો સમાવ. તે જાણતો હતો. પોતાનાજ શા દાસ છે, તેવું તેને પુરેપુરું બાન હતું. મણીલાલ

તો એ વાતથી અચાતજ હતો. હા કહે તો કાઢીના દાય નીચે નાહક ગિચારી બાળા રીળાય. ના પાડે તો લક્ષ્મી સમી કન્યા દાયથી જાય. નાચે ન કહેવાય ને દાયે ન કહેવાય. તે મૌન રહી નીચું બેઠ રહ્યો. મણીલાલ તેના હૃદયમાં શી ગડમચત્ર ચાલે છે તે સમજી શક્યા નહિ. ૧૨ીથી તેમણે અરજને પૂછ્યું.

"કાકા, હાલમાં શું ઉતાવળ છે. હજી તો કું બાણું છું. હમણું લગ્ન કરવા મ્હારો વિચાર નથી. જ્યાં સુધી કું પુરતું કમાઈ સંતોષકારક રીતે મારું ગુજરાન ન કરી શકું ત્યાં સુધી મ્હારે પરજીવાનો વિચારજ ન કરવો બેઠાએ, એમ કું માનું છું. લગ્ન પછી ફેટલી જવાબદારી માથે પડે છે તે કું સમજું છું. સ્વતંત્ર થવા વગર પરજી કું તે કુમળા કળાને કરમાવવા નથી ઇચ્છતો. અવિનય થતો હોય તો ક્ષમા કરશો. પણ કાકા, તમારા સિવાય જગતમાં મ્હારું કોઈજ નથી. તમારા હૃદય નીચે કું સુખમાં દિવસ ગુજારું છું. તેથીજ આજે છુટથી વાત કરવા લલચાઉં છું. વસંતરાયને થોડાં લાંબે તે જવાબ આપશો."

મણીલાલ પહેલા તો સાંભળીજ રહ્યો. અરજના વિચાર તેમણે વખાણવા પરંતુ વસંતરાયનો આચંદ જોતાં ના પાડી તેમનું મન નારાજ કરવાની દોષિત ચાલતી નહિ. આથી અરજને તેમણે સમજાવવા માંડ્યો: "અરજ-કું બેઠો છું, ત્યાં સુધી તારે શી ચિંતા છે? મ્હારે મન કંઈ તું જુરો નથી. જેવા સર્પ, વિનોદ તેવો તું. મારું તે તારુંજ છે. કું કમાઈું છું તે કેને માટે? તમારાજ સુખને માટે. મ્હારો તો વિચાર છે કે વેવિશાળ કરવાં, લગ્ન આવતે વર્ષે કરવા કહેયું. વસંતરાય સુધારક હોવાથી લગ્ન લંબાવવા વાધો નહિ લે."

પાણીનો લોટા લઇને આવતી વિમળાએ

ખંદાર ઉમા ઉમા મણીલાલના સખ્દો સાંભળ્યા.
વિવાહની વાત સાંભળી એકની સારો જોયો,
એ વિચારે તેને કાયર કરી ને તેનો અકચાર
શર થયો.

“હા હવે ભાઈને પરણાવવો આડી છે,
તે પરણાવી શો. સધું લગન કરવા જેવડી થઈ
એને માટે તો આંખજ ઉઘડતી નથી. ભાઈમાં
હજી કમાવાની તો સંપત નથી, -તો બેરીનું
શું પુર કરશે? હું કંઈ બધાના વૈતરાં કરવાની
નથી. પરણે તો રહે જીવો. કંઈ નહાનો નથી.”

મણીલાલે કંઈ જવાબ દીધો નહિ. બોલ-
વાથી વાત વધી જાય એ વિચારે તે સુપજ રહ્યા
ને હાલ દુરત તો જો વાત બંધ પડી.
સ્વિસે સ્વિસે વિમળાનો પટપટારો વધવાજ
લાગ્યો ને કંટાળી અરણે કાલેજની હોસ્ટેલમાં
રહેવા જવાનો વિચાર કર્યો. મૅટ્રીક્યુલેશનમાં
તે કૃતેહમદીથી પસાર થયો હતો. અને તેણે
ઢેવીયરમાં પ્રીવીયસની ટર્મ ભરી હતી.

[૬]

“અરણુભાઈ, તમે કેમ બધું બાંધો
હા ?”

“તને ખબર નથી જોઈ ? હું હોસ્ટેલમાં
રહેવા જઈ છું.”

“કેમ તમને અહિં નથી ગમતું ? હા,
હું સમજી. આ તમને વટે છે તેમાંજ ને ?
એ તો મને પણ વટે છે. તમે બાપાજીને
કહ્યું ?”

“હા કાકાએ મને માંડમાંડ રજા આપી
છે. જોઈને, તું કંઈ મનમા ન લાગતો. મારે
ક્યાં સુધી અહિં પડી રહેવું ? હવે કંઈ હું
નહાનો નથી. હું દરરોજ તમને મળવા આવેશ,
પણ સધું તારા વગર મને જરાયે નહિ
મળે.” એટલું કહેતાં. અરણુની આંખમાં
ઝગઝગીયાં ભરાઈ આવ્યાં. સધું પણ રડવા
જેવી થઈ ગઈ. બરોબર આઠ મહીને અરણુ

કાકાનું ઘર તજ્યું. વિમળા સિવાય બધાંના
મનને દીલગીરી થઈ. સધું તથા નાનો વિનોદ
અરણુના બંને હાથ પકડી રહ્યાં, ને દરરોજ
આતવાની કણસાતે અરણુ છુટા પડ્યો.

“બાપાજી, અરણુભાઈને કેમ કંઠી
મૂક્યા ? આજે સવારે સધુંજોઈને બહુ રડતી
હતી.”

“શું કરે ભાઈ, કોણ જાણે ક્યે પૂણે
તારી મા મ્હારે પનારે પડી છે. એને લીધે
અરણુ ધરમાંથી ગયો.”

“ત્યારે તમે બાને વંદતા કેમ નથી ?
હવે મને ગમતું નથી. અરણુભાઈ પાછો નહિ
આવે ?” વિનોદ ગળગળો થઈ ગયો. તેની
આંખમાં અશ્રુબિંદુ મમકવા લાગ્યાં.

“ના, ભાઈ, હવે કંઈ આવે ! તું રહ
નહિ હોં. પાછો બોલાવશું. હવે સુખ જ.”
નિર્બોધ બાલક આંખો મીચી સૂઈ ગયો.

[૭]

અરણુ ગયા પછી હોસ્ટેલના આખો
વખત એને સંભારી રડતાં ને પાછો બોલાવવા
કહેતાં. મણીલાલને પણ પાછી ચિંતા આવી
પડી. વિમળા સાથે તે બહુ બોલતો નહિ.
પોતાને આશરે પડેલા-માઆપ વિહોણાં ભત્રીજાને
ધરમાં રથાન નહિ, એ વિચાર એને મુંઝવતો.
વિમળાનો રોજનો પટપટારો ન સદન યવાથી
એણે અરણુને ખંદાર રહેવા સંમતિ આપી.
સંમતિ આપતાં એનું દીલ ધવાયું. ફુનીઆ
તેને શું કહેશે ? વિમળા આમળ તેનું કંઈ
ચાલતું નથી, એમ શોકમાં બોલાશે એ તે
સમજતો હતો. પણ કંકાસથી તે બહુ દૂર
રહેતો. રૂચિ વગર ખાધેલું સ્વાદિષ્ટ બોજન
પણ અપ્રિય થઈ પડે છે એ ન્યાયે તેણે
અરણુને ધરમાં રાખવાનો વિચાર ફરવો.
સધુંને અરણુ વગર મેન પડવું નહિ. અરણુના
માયાજી સ્વભાવે વિમળા સિવાય

મનમાં સહભાવ ઉત્પન્ન કર્યો હતો. શકત વિમળાને જ તે ખુશતો. તેના ગયા પછી સર્થુ વિનોદ આખો દિવસ તેને પુછ્યા કરતાઃ “અરજુભાઈને કેમ કાઢી મૂક્યા ?” પણ વિમળા આથી વધારે ચીકાતી. બે ત્રણ દિવસે અરજુ કાકાને ત્યાં મળવા આવતો હતો. તે દિવસે જાણકારને શેર લોલી મળતું.

“કાશુ, અરજુભાઈ ? તમને જાણે આ વવા દીધા ? હવે જતા નહિ હોં. મને ગમશે નહિ જાને તો આપાજી વધ્યા હતા. તમે જશો તો હું સારી નહિ થાકું.”

“ના બહેન, હું નહિ જાઉં. તું મુઠ રહે. હવે હું અહિંજ રહીશ. જલદી સારી થઈ જા.”

[૭]

આજે શ્રાવણી પૂર્ણિમા જેટલે જાણેરનો તહેવાર છે. આજે કેટલીએ બહેનોનાં અંતરનાં ઉડાણમાંથી નીકળતી આશિષો બંધુઓને સ્નેહમાં ઓતપ્રોત કરી રહી હતી. નાની સરખી રક્ષામાં રહેલા પ્રેમનાં અનંત તત્ત્વો લાખ બહેનના દિવ્ય સ્નેહને રક્ષા રૂપી સાંકળથી જકડી રહ્યાં હતાં. સર્થુને ગન આજના જેવે આનંદદાયી દિવસ ખીજે કોઈ નથી. તે આજે અરજુભાઈને ને વિનોદને, રક્ષાજંધન કરવાની છે. તેણે પોતાને હાથે રક્ષા તૈયાર કરી ને કપર ઓઠ અને દીકાથી નાનો સરખો છઠ્ઠાર કાઢી બેંચો હતો. પહેલા કરતાં તદ્દન બદલાયેલી વિમળા પૂર્ણિમા ઉત્સાહથી રસોઈ કરતી. વસંતરાયની પુત્રી મુખર્જી સાથે આજે અરજુનો સંગઘે બેઠાઈ ચૂકશે હતો, અને આજે તે જમવા આવ પાત્રી હતી દિવંદલનાઓને સામુપદે સ્થાપિત થવાની બહુ હોંચ હોપ છે. વિમળાની એ હોશ ફગાઈ હતી. તેણે હૃદય આજે એ દલાવે લેવા કંઈગી રહ્યું હતું. હવે તે અરજુને પુત્રવત્ પાળે છે. વિનોદ અને અરજુ બંને તેને સમન છે. બપોરે સર્થુ સુવર્ણ (પહેલાંની સખી-હવે તો બાળી) ને તેડવા મઠ. વિમળાએ તેના જમણા પગને આંધોડો કંકુ-લગાડી દુધે ધોળો (જ્યારે વડુ પડેલી વખત આવે છે ત્યારે એ પ્રમાણે પદ ધોવાનો લગભગ ખમી માતિમાં રિવાજ છે.)

પંદરેક દિવસ સુધી અરજુ ઘેર ન આવવાથી સર્થુને ચિંતા થવા માંડી. મણીલાલે ખજાર કાઢી તો અરજુને દશજાર દિવસયા તાવ આવતો હતો એમ જણાયું. મણીલાલ વિમળાને લીધે તેને ઘેર લાવી શક્યો નહિ. તેથી તે તથા સર્થુ લાં જઈ તેની આકરી કરતા. સર્થુની કાળજી ભરી માવજતથી અરજુને ધીમે ધીમે આરામ થવા લાગ્યો. પરંતુ ચિંતા તથા ઉત્તગરાને લીધે સર્થુને તાવ આવવા લાગ્યો. બે દિવસ નો એણે બહુ ગણકાયું નહિ. તેમજ કોઈને કશું પણ નહિ, ત્રીજે દિવસે તાવ બહુ ભેયમાં હતો. ડોક્ટરે નજાણાં તથા મન પર મોજે જણાવી કહ્યું કે “એની લાગણી હસ્તેશય એવી કંઈ પણ વાત એની પાસે કરવી નહિ. શકત એનું મન આનંદમાં રાખવું.” સર્થુ આખો દિવસ અરજુભાઈને કેમ છે. એમ પુછ્યા કરતી ને તેનીજ ઝંખના કરતી તથા એને ઘેર લાવવા કહેતી. સર્થુના તાવે વિમળાને કંઈક નરમ પાડી ને તેણે અરજુને બોલાવી લાવવા મણીલાલને કહ્યું. મણીલાલને તો બંનેની ચિંતા હતી. સર્થુનો મંદવાડ દેવાથી તેનાથી અરજુ પાસે બરાબર જવાતું નહિ. બંને એકજ જગ્યાએ થોડાં તો બંનેનું સમવાપ. તે તરત માડી કરી અરજુને લઈ આવ્યો. અરજુ શકત સર્થુને ખાતરજ આવ્યો. હવે તેનામાં થોડી ચાલશની તાણાટાણા દતી. ધીમેથી સર્થુના બિહાના પાસે આવી નેજે તેના માથા પર હાથ ફેરવ્યો.

અને સુવર્ણા કુમકુમ પમલે ધરમાં આવી. સર્વ-વિનોદના આનંદનું તો પુષ્પજન્યું ? સાંજે સાંભર દેવતાની પૂજા કરી આઠવા પછી બંને ભાઈઓને રાખડી બાંધી. અરણ્ય તરફથી પાંચ અને વિનોદ તરફથી ચાર રૂપીઆ લઈ તે ખખડાવતી રિતા પાસે દોડી ગઈ. અને

એ રૂપીઆના ઝલકારમાંથી નીકળતા દિવ્ય સ્નેહનાં સંગીતમાં લીન થઈ ગઈ. વાંચક ! આવતી વસંતપંચમીએ સર્વ તેના અરણ્ય-ભાષના સગની મિજલસમાં પધારવાનું આમંત્રણ દઈ રહી છે. કેમ, શોભામાં અભિ-રૂદિ કરશે ને ?

રક્ષા બંધન.

લેખિતા: સૌ. દીપકબા દેસાઈ.

(રાગ)

(રાગ-વસંત તથે વારણે સખિ.)

બાંધી રક્ષા અમોલી અતિ હર્ષથી હો બહેન,
ઠંડાલા વીરાનાં લઈ વારણું સખિ !

ભયો ભાવો અનેશ મનમોહથી હો બહેન,
ઠંડાલા વીરાનાં લઈ વારણું સખિ !

(સાખી)

હૈયાના હીરથી ગૂંથી, મનમોહિતકની હાર;
વત્સલતા હીરકણી ઝળે, પ્રેમ પુષ્પ શુભાળ.
શૃંગાર સોળ સજા બની હું સોહામિની;
હૃદયે બ્રાતૃભાવ થો ઉભરાય રે હો બહેન,
ઠંડાલા વીરાનાં લઈ વારણું સખિ !

(સાખી)

શીખા ભાવો વીરના, અમૃત વરસે નેન;
અમીઝરણું શાં જો વહે, બખંડ સ્નેહનાં બહેણ.
ઠંડાલા વીરાની સાથ ભાભી શી સોહાવતી;
વહને શિયલતેજના અંબાર રે હો બહેન,
ઠંડાલા વીરાનાં લઈ વારણું સખિ !

“પેલું પોસ્ટ કાર્ડ” યાને “નિરંજના.”

લેખિકા: કુ જ્ઞેન કાતા

આજે મને વસંતલાસના ગ્રેસમાં રહ્યાને અઢી ત્રણ વર્ષ થયાં. જેમ જેમ દિવસો જાય છે તેમ તેમ મારો જતે વસંત-લાસનો પરિચય વધતો જાય છે. હું અને વસંત કૌલેજમાંથી સાથે-થયેલા અને થી. એ. સુધી એક સરખા સાથેજ પાસ પયા. એટલે વસંત સાથે આજે ૮ વર્ષથી મને મહોળત છે; છતાં આટલા વર્ષમાં મેં કદી એને પ્રકુ-લિત મને ક્યામાં રસ લેતો જોયો નથી. કૌલેજમાં હતા સારે એ બંધો અને એના પુસ્તકો મહાં; અત્યારે જોઈ છું તો એ બંધો, એનું ગ્રેસ-મહુ અને એનું માસિક મહુ. વસંત એમ. એ. થયો. એમ. એ. થયા પછી વસંતે એક માસિક કાદવાનો વિચાર કર્યો. એણે એક ગ્રેસ પણ કાઢ્યું. માસિકનું નામ વસંતે “નિરંજના.” રાખ્યું અને ગ્રેસનું નામ પણ “નિરંજના પ્રીન્ટીંગ ગ્રેસ” રાખ્યું. તે વખતે મને યશું કે નિરંજના નામ વસંતને ધણુંજ પ્રિય હશે.

વસંત ૨૭-૨૮ વર્ષનો પૂર યુવાન શુદ્ધ છે. ચરીરે કઠાવર, કમો અને ધર્મ વર્ણનો એની મુખાકૃતિ જરા લાંબી અને નાક લીધું બધીવાળું છે. એનું કપાળ ભવ્ય છે અને જોનારને લાગે કે એ એક કોષ મહાન હોલિયાર બ્યક્ટિ છે. કોષને પણ તેના પર મોઢ લપને એવો એનો આકર્ષક દેખાવ છે. દારૂ માત્ર કોષકવાર જ એના મુખ પર

બધાવું. એ હંમેશા વિચારમાં રહેતો અને મોજશોખમાં એને ખીલકુલ મજા પડતી નહીં. આ પ્રભાણે મેં એને પ્રથમ કૌલેજમાં જોયો. કૌલેજમાં વસંત અને હું એકજ ખાંડાપર બેસતા અને તેથી અમારી વચ્ચે જાળખાણ યશું. કૌલેજમાં પણ એકજ રમમાં રહેવાનું યશું એટલે અમારી મિત્રાચારીમાં વધારોજ થતો ગયો. વસંતને ધણીવાર હું વિચારમરત જોતો ત્યારે, અને કૌલેજની મોજશોખમાં ખીલકુલ રસ લેતાં જોતો નહિ સારે વસંત બહુ દુઃખી માણસ છે એમ મને તરત લાગતું. એના પરના મદારા રોહને લીધે એની ચિંતા દૂર કરવા મને ધણું મન થતું.

વસંતના જાળપણ માટે હું એટલુંજ જાણતો કે એ માતૃપિતા વિનોના અનાથ જાળક હતો તેથી કૌલેજમાં આવી રહ્યો હતો અને દાસમાં પણ એમ. એ. થયા પછી જે જોરડા રાખી એકલો રહ્યો છે. જાળપણમાં એ એના પિતાશ્રીના કોષ નિકટના સગંધી રસિલાસ કરીને હતા તેને ત્યાં રહેતો હતો. વસંત કૌલેજમાંથી ધણીવાર ત્યાં જતો.

આજે વસંતને મેં સાકાર્યાર વાજે મદારે ઘેર બોલાવ્યો હતો. સાકાર્યાંય થયા તોપણ વસંત ન આવ્યો. છ વાગ્યા સુધી વાટ જોઈ હું કપડાં પહેરી વસંતને ઘેર ગયો. બારણું

ઠોક્યું પશુ કંઈજ ઉત્તર ન મળ્યો. ફરી જરા જોસથી ઠોક્યું એટલે વસંતના આકરે જાણ્યું હવાયું અને હું અંદર ગયો. વસંતના ઓરડામાં હું ધીરે રહીને દાખલ થયો અને જોયું તો વસંત પોતાના લખવાના ટેબલ પર હાથ ટેકી, બેઠો બેઠો પોતાના ટેબલ પર પહેલા એક અતિ સુંદર 'પોસ્ટ કાર્ડ' સામે એકી નજરે જોઈ રહ્યો હતો. વસંત 'પોસ્ટ કાર્ડ' જોવામાં એટલો તો મગ્ન થયો હતો કે મારા જવાની પશુ એને ખબર પડી નહિ. મ્હારી નજર પશુ એ પોસ્ટ કાર્ડ પર પડી. એ 'પોસ્ટ કાર્ડ' અતિ સુંદર કોષ્ટક ઓ હસ્તાક્ષરથી લખાયેલું હતું. વસંતે એને એક સુંદર ફેમમાં મઢાવી ટેબલ પર મુક્યું હતું અને જાણે એ 'પોસ્ટ કાર્ડ' એને પૂજ્ય હોય એમ મને લાગ્યું. આ પોસ્ટ કાર્ડ ત્રણ ચાર દિવસથીજ વસંતના ટેબલ પર મુકાયું હોયું જોઈએ કારણ મેં પહેલા એ કદી જોયું ન હતું.

મ્હારાથી ન રહેવાયું એટલે મેં વસંતને બોલે હાથ મુક્યો. તેને હવે કંઈક માન આપ્યું અને એકદમ ચોંટી નજર ફેંકી કરી. મેં કંઈક આશ્ચર્ય પામ્યો અને શરમાઈ જઈ તરતજ એણે નજર નીચી ઢાળી દીધી.

મેં પૂછ્યું: 'વસંત! આજ તું આટલો ખોટો વિચારમગ્ન કેમ દેખાય છે?' એને વાસે હાથ ફેરવતો બાજુ પર પડેલી ખુરશી પર હું બેઠો. તેના તરફથી કશો જવાબ ન મળવાથી મેં ફરી પૂછ્યું: "આજે તને શું થયું છે? જોની મ્હા તદન ઠંડીમાર થઈ ગઈ છે. ત્હારા મનની મુંઝવણ મને નહિ કહે? તું નથી જાણતો કે તને કુખી જોઈ મ્હારો આત્મા કેટલો બળે છે?"

વસંતના મનમાં કંઈક અસર થઈ હોય એમ મને લાગ્યું. તેણે ઉંચું જોયું. પેલા

પોસ્ટ કાર્ડ સામુંજ ફરી એની નજર પડી અને એ અશ્રુમિંદુ એની આંખમાંથી સર્પી.

મ્હારા ખભાપર પોતાનું મસ્તક ઢાળી દઈ વસંતે કહ્યું: "માઇ જ્યોતિષ! મ્હારા જીવનનું સાર્થક હવે થઈ ચુક્યું છે. મ્હારા માસિકની કિંમત આજે અંકાઈ ચુકી હોય એમ મને લાગે છે. લે જો આ પોસ્ટ કાર્ડ." કદી વસંતે પેલું ફેમમાં ખીડેલું અતિમોહક 'પોસ્ટ કાર્ડ' મ્હારા હાથમાં મુક્યું. મેં તે આતુરતાથી લીધું અને નીચે પ્રમાણે વાંચ્યું:

કુંજ વિલા, મલતાર હીલ,
મુંબઈ તા. ૬ ફા બોમ્બે ૨૬

મી. એડીટર,

"નિરંજના પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ."

સેન્ટરલ રોડ, ગીરગામ.

આપનું 'નિરંજના' નામનું માસિક મેં જોયું છે, ત્યારથી તેમાંના લેખો, વાર્તાઓ, ચિત્રા અને ખીજી અન્ય માહિતીઓ માટે મને ઘણું ગમ્યું છે, માટે આવતા માસથી મ્હારા નામનો આપના આદેશની સંખ્યામાં વધારો કરી આમારી કરશો. લવાજમ મની-ઓર્ડરથી મોકલ્યું છે. એજ -

લી. સૌ નિરંજના શશીકાન્ત દલાલ.

આ પ્રમાણે પોસ્ટ કાર્ડ લખાયેલું હતું. હું તો એ વાચી વિચારમાં પડી ગયો. એક સ્ત્રી આદક વધવાથી વસંતને જીવનનું સાર્થક થી રીતે લાગ્યું. હશે? વળી જે નામનું વસંતનું પ્રેસ-જે નામથી આજનું એવું માસિક, અને તેજ નામની આ સ્ત્રી. આ ખોટો ભેદ હું તો કંઈ સમજી શક્યો નહિ. શું આ જોઈને સાથે વસંતને પહેલેથી કંઈ સંબંધ હતો? પણ આટલા વર્ષથી વસંતને મુખે આ નામ કદી સાંભળ્યું નથી. રિય વાંચક! નિરંજના કોણ હશે તે હું કળી શકતો નથી. આ નિરંજનાએજ વસંતના મનને ઉદ્દેગી બનાવ્યું હોય એમ મને લાગ્યું.

આમ હું વિચાર કરી રહ્યો હતો એટલે વસંતે પૂછ્યું: “ જ્યોતિષ! કેમ કાંઈ બોલતો નથી? શું આ પોસ્ટકાર્ડ તને પણ હિમ્મત કરી દીધો છે? મેં ઉત્તરમાં કહ્યું: “ વસંત! આ બધો ભેદ હું કળી શકતો નથી. આ એક બી માહત્તર તરફથી મળેલા પોસ્ટકાર્ડને આટલી બધી અગત્યતા ને શ્યામટે આપી દશે? એ બધું હું કદાપી શકતો નથી. માત્ર એટલું જ અનુમાન કરી શકું છું કે આ ‘મહેનત’ નામના યાદ રાખવાને ખાતર કદાચ હેં ત્હારા પ્રેમ અને માસિકત્વ નામ ‘નિરંજના’ રાખ્યું હોય.”

વસંતે એક દીર્ઘનિશ્વાસ મુખી કહ્યું: “ જાણ જ્યોતિષ! આજે ત્હને મ્હારી છંછછીતુ બધું રહસ્ય કહી મ્હારાં હૃદયદ્વાર ત્હારી આગળ ખુલ્લાં મૂકવાનું મને મન થાય છે. તેં આજે પાંચ પાંચ ૭ ૭ વર્ષથી મારા જીવનને રસિક બનાવવાનું મથન કર્યું છે. ત્હને મારી વાત ન કહું તો કોને કહું? હે સાંભળ મારી જીવન કથા: મ્હારા બાળપણ વિષે તું તદ્દન અજાણ છે મારે પ્રથમથીજ હું મ્હારે છતિદાસ સર કરીશ. હું માત્ર પિતા વિનાનો અનાથ બાળક છું. નાનપણમાંથી મ્હારા પૂજ્ય માતા પિતા મ્હને માત્ર એન વિનાનો એકલો મુખી આ અંધાર સંસાર છોડી સ્વર્ગે સીધાંબાં. તે વખતે મારું કોઈ નિકટત્વ સ્થળ નહિ હશે, એટલે મ્હારા પિતાથીના ખાસ મિત્ર રસિકલાલ અને પોતાને ઘેર લઈ ગયા અને એક પુત્ર જેટલી મારી માગજી લીધી. અણસમજી હતો એટલે રસિકલાલ અને તેનાં પત્નિ મદનલક્ષ્મીને જ માત્ર પિતા સમજતો અને એના છોકરાઓ પણ અને ‘મોટાભાઈ’ કહી બોલાવતા. પછી હું નિશાળે જતો થયો અને કંઈક સમજાણમાં આવ્યો.

પૌં નિત્યાં અને હું” અંગ્રેજી ૫ થી ૬ ક્લીમાં આવ્યો. તે વખતે રસિકલાલને મોટો છોકરો ૧૧-૧૨ વર્ષનો હતો. એક છોકરી

૯-૧૦ વર્ષની હતી. તેથી નાના બે છોકરાઓ હતા. સર્વે મને મોટાભાઈ કહી સંબોધતાં. એ છોકરાઓને પણ મ્હારા ‘બહેન’ શીખતાં. હું પણ તેમને રીઝવવામાં જ અનંદ પામતો! એ ચાર બેળી પાંચમી અમારા પાઠોસી મોહનલાલની નીચે પણ આવતી. એની ઇશ્મર પણ તે વખતે ૯-૧૦ વર્ષની હતી. મોહનલાલ અમારા જુના પાઠોસી હતા અને ધણીજ માવાણુ મદરસ હતો. તેમને એકજ પુત્રી હતી અને તેનું નામ નિરંજના રાખ્યું હતું ”

“ નિરંજના અમારી બાળરમતમાં બાંગ લેતો અને આખો દિવસ અમારી ‘સાયેજ’ રહેતો. જ્યારે રસિકલાલના છોકરાં શીખવા બેસે કે એ પણ પોતાનું પુસ્તક લાવે ને કહે ‘મ્હને શીખવો.’ કોઈકવાર એ પચિને રીઝવવા હુ વાર્તાઓ બેડી કાઢતો અને દસવાની રમુજી વાતો કહી એ લોકોને ગમમત કરાવતો. નિરંજના જાણમાં મ્હજ રસ લેતી જણાતી. મ્હને પણ રસિકલાલના છોકરાંઓ પર પ્રેમ હતો તેથી વિશેષ નિરંજના પર સાચો. જ્યારે છોકરાઓ મરતો કરતાં ત્યારે મારી નજર નીચે પરજ રહેતી, કોઈવાર અને છોકરાંઓ વાંચવા દેતાં નહિ અને ચોપડી હાથમાંથી ઝુટાવી લેતાં. તેમાં નિરંજના સામેલ હતી. લખતો હોત ત્યારે તો મ્હારો હાથ હલાવી જાય. વંચતો હોત તો છાનામાના આંખો બંધ કરી જાય નિરંજના કોઈક વખત મ્હારી કામની ચોપડી પર લખી પણ જતી. પણ કુદરતી રીતેજ અને જરાય મુસ્તો આવતો નહિ. હું તેમાં દુઃખીતોજ અને મને મજા પડતોજ. પણ શરી એમ ન કરવા એને સમજાવતો. મને લેસન કરવામાં છોકરાંઓ દેરાન કરતા ત્યારે જોમ તેમ સમજાવી બે લોકોને દૂર કરી શરી વાંચવા બેસતો. આ પ્રમાણે દિવસ વ્યતીત

યતા. જેમ જેમ સમય પસાર થયો હતો તેમ તેમ નિરંજનામાં કંઈ નવીનતા જણાતી અને નિરંજનામય જીવન થતું હતું લાગ્યું. એ અદ્ભુત દેવી નિરંજનાએ મ્હારા મનમાં અજ્ઞાન લાગણી પેદા કરી હતી. નિરંજના ધડ વણીની હતી. છતાં એ અતિ મોદક લાગતી. એને ગાવાનો પણ અત્યંત શોખ હતો. ગાંડુ ઘેલું આખો દિવસ લબ્યા કરતી. એના એ અર્થ વિનાના ગીતકાંમાં પણ મને કંઈક અવનવી અધુરતા લાગતી અને મ્હારા મનને અસ્થાસન મળતું હોય એમ મને લાગતું. પણ નિર્દોષ નિરંજના આમાનું કંઈ સમજતી નહિ. આમ દિવસો જતા હું મેટ્રીકમાં આવ્યો. તે વખતે મને એવાં વિચાર આવ્યો કે ભવિષ્યમાં નિરંજનારી થાય તો કેવું સારું? અરે રે! પણ ક્યોતિથિ! આં વસંતના એવાં અહોભાગ્ય ક્યાંથી હોય? હું અનાથ બાળક સમાસંગથી વિનાનો. મોહનલાલ તો મોટા શેડીઆ; વળી એકની એક પુત્રી એટલે મ્હારા જવાને તો નજ આપે, એમ ધારી હું નિરાસ થતો. હું મારા મનનું કંઈ કાઢને કહેતો નહિ. મૂંઝે મોઢે પ્રભુને જે સ્થિતિમાં મૂક્યો હતો તેમાજ આનંદ માનતો અને હજુએ તેમજ છે. "

" એટલામાં મેટ્રીકની પરીક્ષા આવી. બધા વિચારો બાજુએ મૂકી હું વાંચવામાં તંદ્યુન થયો અને મેટ્રીક પાસ થયો. પછી મ્હારે કોલેજમાં જવાના દિવસો પાસે આવ્યા. પિતાજી થોડી પૂંજ મૂકી ગયા હતા એટલે મને વિચાર આવ્યો કે મ્હારે કોલેજની હોસ્ટેલમાં જઈનેજ રહેવું. પૂરતી સમજણમાં આવેલો એટલે એ આખા કુટુંબનો અત્યંત પ્રેમ દોવા છતાંએ મને એ લોકને ત્યાં ધસુ રહેવું અમ્યું નહિ. મ્હારો આ વિચાર મ્હારા પાળક માતાપિતાને મેં જણાવ્યો. એ સાંભળી એ ભાંક ધણ જીલગીર થયા અને મને એ લોકથી વિખુટા ન પડવા ધણ સમજાવ્યો છતાં

હું તો એકનો એ થયો નહિ. આખરે મને હોસ્ટેલમાં રહેવા જવાની તેમણે રજા આપી, પણ મ્હારે રાંજ એ લોકને ઘેર જઈ મળી આવવું, એવું વચન તેમણે લીધું. "

" કોલેજમાં જવાના દિવસો પાસે આવ્યા ત્યારે છાત્રાશાળાને ખજાર પડી કે હું અન્ય સ્થળે રહેવા જઈ છું. આ સાંભળી એ લોકના શોકનો પાર રહ્યો નહિ અને " મોટાભાઈ અમને તમારા વગર નહિ ગમે, અમને એકલાં મૂકી તમે જશો નહિ " વગેરે કહી મને ધણ સમજાવવા લાગ્યા. નિરંજને પણ આ વાતની ખજાર પડી. હું માત્રાપ વિનાનો નિરાધાર બાળક હતો તેથી સસિંધાલને ત્યાં ઉછરી મોટા થયો હતો એમ પણ એણે જણવ્યું. આ સાંભળી નિરંજના બહુ ખાશ્વર્ પામી અને દુઃખી થઈ. "

" એ દિવસની મ્હને આજે સ્મૃતિ આવે છે ત્યારે હૃદય શરી જન્ય છે. એ નિર્દોષ બાળાના સ્મરો મ્હારે કાને અથાગતા હોય એમ મને લાગે છે. તે દિવસે નિરંજના " મોટાભાઈ તમને મારી બા બોલાવે છે " કહી પોતાને ઘેર તેડી ગયા. હું, અર્થે કે તરત રડવા લાગી અને કહ્યું કે " મોટાભાઈ! મને એકલી મૂકી અન્ય સ્થળ રહેવા જશો નો. તમે મારે ત્યાં રહેતા હોવ તો હું. કહી જવા દેત નહિ. તમે જશો પછી મારું હેસનું મને કાણ કરાવશો? " પછી એની માતા આગળ જઈ કહેવા લાગી: " આ! મોટાભાઈને આપણે ત્યાં રાખો. મને તો લાગે છે કે એજ મારા ભાઈ છે. " હું આ બધું સાંભળી બવાસન થઈ ગયો. થોડી વાર યુગા રહ્યા પછી નિરંજને મેં યત પાડી અને સમજાવ્યો કે " કોલેજમાં જઈએ એટલે ત્યાંજ રહેવું પડે. હું કોલેજમાંથી તને ત્હારા પાંડ શીખવવા આનીસ માટે બાંધકુલ મમરાઈસ નહિ. " વિગેરે કહી એ પ્રેમાળ બાળાને રીતરી હું ઘેર ગયો. "

“કોલેજ. ઉપડી અને દરેકને દુઃખી કરી
હું હોસ્ટેલમાં રહેવા ગયો. જ્યોતિષ! ત્યાર
પછીનું તો સર્વ તને વિદત છે. મહારા
જીવનની બાજુ રૂપરેખા તો તારી જાણમાં
છે. માત્ર અંદરનું સમાયલું રહસ્ય જ તને
નિહિત ન હતું. કોલેજમાં ત્હારી સાથે મિત્ર-
મારી થઇ. કોષ સાથે મને બોલવા ગમતું
નહિં પણ મહારા જીવનને રસમય બનાવ-
વાને જેમ કોષ દૈવી શક્તિ મને દેખાઇ હોય
તેમ તું મને લાગ્યો અને ત્હારી સાથે મેં
ગાઢ મૈત્રી કરી. આપણે ખી. એ. સુધી સાથે
જ પાસ થયા કીધું. આ માર વર્ષો દરમ્યાન
નિરંજના થઇ ગઇ.

“હું એમ. એ. માં ગયો. નિરંજના ૧૬
૧૭ વર્ષની યુવાન બાળાં થઇ. એ પેકુ ધણું
અગ્રેજી શીખેલી હતી. મહારા હોસ્ટેલમાં
રહ્યાથી હું એને પેકુ મળતો એટલે અમારો
પરિચય કંઈક જાણી થતો ગયો. વળી એના
પિતાએ સ્વતંત્રિના એક પેસાદાર યુવક સાથે
એના વિવાહ કર્યા અને ૧૮ વર્ષની યાય તે
પહેલાં લગ્ન પણ કરી દીધા. નિરંજના સાસરે
ગઇ પછી હું એને મળ્યો નથી. રસિકલાસ
શેઠ એ મફાન ખાત્રી કરી બીજે ઠેકાણે રહેવા
ગયા હતાં અને નિરંજના લગ્ન પછી મોહનલાલ
શેઠ અચાનક ન્યુમોન્યા થવાથી સ્વર્ગે સીવાળ્યા
હતાં એટલે નિરંજના માતૃથી પોતાને વતન
જઇ રહ્યાં.”

“રસિકલાલને ત્યાં હું વારંવાર જવાજ
કરતો અને હજીએ જાડું છું. રસિકલાલે મને
એક એ વાર લગ્ન માટે પૂછ્યું હતું પણ મેં

નામરજીજ ગતલી હતી. મહારા જીવનમાં મને
કંઈ રસ પડતો નહિ તેથી એમ. એ. થયાં
પછી થું કરવું તે સુઝ્યું નહિ. પણ મારા
વિદ્યાર્થી જીવન દરમ્યાન મને એમજ થતું કે
“ નિરંજનાનું ” નામ કોષ પણ પ્રકારે
જખંડ રહે એવું મારે કંઈ કરવું. વળી આ
જીવન લોકસેવા બજારી પરમાર્થમાં ગાળવાની
પણ મારી મોટી ઉમેદ હતી. આ બંને
ચીજો કયે પ્રકારે એક કાર્યથીજ સાધી શકાય
એમ મને વિચાર આવતાં એક પ્રેસ ઉપાડી
‘ નિરંજના પ્રિન્ટ પ્રેસ ’ નામ રાખ્યું એવા
નિષ્ણય પર આવ્યો અને તે અમલમાં મુક્યો.
પછી સાહિત્ય દ્વારા લોકસેવા કરવા માટે એક
માસિક કાઢવાનું મન થયું અને તેનું નામ
‘ નિરંજના ’ રાખ્યું.

૪૨ી વખતે બોલવા માંડ્યું: “ મહારી
જીંદગીનો હેતુ એ હતો કે હું માસિક કાઢું
અને એ ‘ નિરંજના ’ ના નામે પ્રખ્યાત થાય
અને એના હાથમાં એ આવે અને વાંચી મારી
માહક થાય. આજે એ આશા પણ ‘ પોસ્ટ કાર્ડ ’
પૂરી પાડી છે. ત્રણ ચાર દિવસ પર આ
પોસ્ટ કાર્ડ મને મળ્યું. એ મળતાં મહારા
આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. “ મારા માસિકની
કોમલ આજે અંકાઇ ” એવા હૃદયોદ્ધાર
સુખમાંથી નિકળી પડ્યાં. એ પોસ્ટ કાર્ડને હું
અદિતીય રચન આપું છું અને તેથી મારું
પૂજ્ય ગણી મહારા દેખવંચર ફેમમાં મહારી
રાખ્યું છે. આ પોસ્ટ કાર્ડ મારામાં નવીન
આશા-નવું ચેતન આપ્યું હોય એમ મને
લાગે છે. ” આટલું બોલી વસંત અટક્યો.
એની આંખો અશ્રુથી ભરાઇ આવી.

ખારડોલી.

લેખક: શ્રી. હનનલાલ મોલીલાલ તપોધનમ

(આલો...હોને...ખાત રમત રમીએ નથી...રે.) જે રામ.
સુદર ભારતમાં...અણુમૂલે એક મહાલ છે...રે...

જેનું શુભશુભી રે...ખારડોલી...નામ...

જે, જે ત્રવણે સુખશે...પાતક સર્વ ટળી જશે રે...સુંદર. ૧

(સાખી) કૃપિકારો વસતા થણા.. કરતા કૃષિયું કામ...
અન્યકામ સદુ રનેદયી...સખી રહેતા તમામ...

તાં તો માણ સામે મહેસુલમાં શુદ્ધ થઈ રહે...રે...

જેથી સર્વ પ્રજાનાં મન થયાં ઉદાસ ..

તારે સર્વ જનો તો સંખીને ટાળે મજા રે...સુંદર. ૨

(સાખી) કાધી રહતિ ઇચ્છની...નોંધારા આધાર
વારે ચાલે વિલાસ...સુધી પ્રજાનો પોષાર

જેથી પ્રજાના પેઢાં...રે...તાં આવીયા...રે...

જે છે મરતી શુભર...ગિરાના સરદાર...

જનમાં નામ માંધીને પટેલનાં...દીપાનીયાં...રે...સુંદર. ૩

(સાખી) કાધી પ્રજા સૌ એકઠી...ખારડોલી મુકામ
શાંતિ રચાવી સર્વમાં...આજનાં દિનમત કામ...

પ્રથમે સિમલાની ઝોંટીએ...દાદ થણી કરી...રે...

સખીયું રેવત સધળા થઈ રહી છે હેરાન...

તારે જાણીના દુઃખોની રમખાણો થઈ...રે...સુંદર. ૪

(સાખી) ધન, માલ, ધર અપ્ત કર્યા...વળી દોર, એલ જમીન...

કાપે: સદુએ સંપત્તી...સત્યામદ રચાવિત...

મરીશું...જેલે જલશું...પણ મહેસુલ નદિ...ખાપશું...રે...

એવી સર્વજનોએ લીધી પ્રતિજ્ઞા સાર...

પ્રજા અમ રક પ્રજામાં નવચેતન રચ...રે...સુંદર. ૫

(સાખી) નવચેતન રસ...વેંજીયા...નવજીવન તો થાય...

દિંદુ અને મુશ્કીમ સદુ...સંપે રહેજ સદાય...

જાણે જન્મજૂમીને જનની...સ્વર્ગ સમાન...રે...

લહી સૌ કરમે લન મન...ધન...કુર્યાન...

સદુ પ્રજા ભારતમાં હી...સૌનાનો સ્વગમ્યનો...રે...સુંદર. ૬

ભિખારણુ.

શ્લોક: ૨૬. "વિનાયક"

વર્તમાન સ્થિતિ ગમે તેવી હોય તો પણ એના કરમાયલા, શીકા વદન પર ચારિ-ક્રીથી જોનારને ભૂત અગ્રીરી જાળકતી દેખાયા વિના રહેતી નહિ. આજ કેટલાંય વર્ષના પ્રભાત ઉપાં ને આશર્યાં. કેંકે સિંધાળાની કકડતી કંડી પૃથ્વી માતાની ગોદમાં લપાઈને એણે સહી હતી. કેંકે ઉન્હાળાના પ્રખર તાપ બનિક-લત્તાના માર્મ પર નીતરતે દેહે એણે સંભા દતા. કેંકે ચોમાસાનાં ભયંકર વાવાઝોડાં કંપાવનારાં અગનગર્જન અને આખીય પૃથ્વી જણે દમણાંજ બાળા ભરમ કરશે એવી ત્રાસ-દાયક વિજળી, કાળરાત્રીનાં તુમુલ તોફાન વચ્ચે એણે એક નિર્જન જન્મ મકાનના ઝોટલા-પરજ જોયાં અને સલાં દતાં.

એ એક ભિખારણુ હતી. હતી તો ભિખારણુ 'પણુ એના તરફ જોનાર ભાવશીનો અન્યા વગર ન રહેતો. ઓંઓતી તો એ રહેજે અનુકંપા મેળવતી. અને એ જ્યારે પ્રભાતના પ્રથમ પ્રહરે પોતાના અતિ મધુર કંઠથી ગીત આલાપતી બિહ્વા સેવા નોકળતી, ત્યારે ગીઠી નિદ્રામાંથી જાગતાંજ પ્રભુનું જ્ઞાન થઈ જવું. એનો કંઠ અતિવ મધુર ને કાગળ હતો. એના જ્ઞાનમાં એક એવી આકર્ષક ભાવભરી કરુણતા સતત વણા કરતી કે એ માતી ત્યારે આ યંત્રવત જગતપ્રવાહ શરબ્યાત સ્થિર થઈ જતો. પછી મધુરીએ જતા મધુરનો વખત

પુરાઈ ગયો હોય, કે શાક સેવા નીકળેવા શેઠીઆ કે નોકર-રસોયાને ગમે તેટલું જલદી શાક લાવવાનું હોય; મોનિંગ ટાઈમે મોડું થવાથી હોડતા વેગે જતા વિચારી હોય કે દર્દીની છેલ્લી ઘડીએ વિઝિટ સેવા, કાયદા મુજબના છેલ્લા પાવરથી હોડતી મોટરમાં જતા ડોક્ટર હોય; સર્વેને એ ભિખારણુ પોતાનો મુન્દર આલાપ કાઢે ત્યારે, ત્યાં અરડીજ જવું પડતું.

મધુરતા એ એક પ્રકારનું મદામજ છે. સર્વ આકર્ષણના કેન્દ્ર દેહિયમાન સચિતાદેવે પ્રભાત અને સંધ્યા પ્રકટાવ્યાં કે સાંધ્યાં ન હોત તો એની કોઈ પૂજા ન કરત. બરી પ્રતિના સમ્પૂર્ણ સૌન્દર્ય રમણિય પૂર્ણિમા કે ચાંદની પ્રકટારી કે ચમકાવી ના હોત તો એનાં કાંચો કાણુ રચત ? મધુરતા લાગણીને, ભાવન, મય, જનાની પોષે છે. વિકસાવે છે. અભિમાનીને નમ્રતાના પાંદે પઢાવે છે. કામીઓ પાસે નિષ્કામની કિંમત કરાવે છે. મધુરતા એટલે શ્રેમ અને શ્રેમ એટલે મધુરતા. અને જન્ને એક થયાં એટલે તે સાધુતા. મોટા મોટા મુનિવરોને પ્રતિતિની મધુરતાએજ ધમ્મ રની પ્રથમ ઝાંખી કરાવી છે.

આ ભિખારણુને મધુરત દેવી વરી ના હોત તો આ જીવનમાંથી એ ક્યારનીય જૂખી ને તરસી રિજાઈ રિજાઈ પૂરી થઈ હોત.

x

x

x

એની કયા કરુણ છે. રૂઢિચુ રૂઢિપ્રભને
એમાં ફર ઇતિહાસ છે.

ધણી ઉચ્ચ ગણતી કેટલીક દિન્દુ કેમોમાં
સગનનાં સાટાં યાય છે. એટલે કે પોતાની
પુત્રી આપીને સાટામાં-જદલામાં પુત્રી લેવી.
મણીના કાકાની ઉમ્મર મોટી હોવાથી એના
બાપે કાકાનાં સાટામાં અઢી વર્ષની ઉમ્મરે
એને પરણાવી દીધી હતી. જિયારી દુઃખમાં
જન્મી દુઃખમાંજ મરવા સરભયલી હોય તેમ
છ જ માસ સગને થયા ને એનો બાલપતિ
મરણ પામ્યો. દુઃખના કુંગર બાલપણમાંજ
એના કંપર ખડકાયો.

સુખી કે દુઃખી, દિવસોને જતાં વાર સા-
ગતી નથી. કાળનું ચક્ર નિયમિત ગતિથી એનું
કાર્ય કર્યુંજ નય છે. આજે મણીની વય
૧૬ વર્ષની હતી. હવે એ મોટી થઈ
‘વૈધવ્યધર્મ’ (!) પાળવો જોઈએ.

સપ્તમા શુભ પ્રસંગે ત્યાજ્ય ગણી દુનિ-
યાના જ્યાં દુઃખો પોતાના માની સદા શોકમય
જીવનમાં ઝરાયા કરવું તેનું નામ વૈધવ્યધર્મ.
હવે ખૂલેજ જીવન પસાર કરવું, આ ફાની
દુનિયાની માયાથી વસ્તુઓ ઉપર નજર સુદાં
ન નાખવી, કોઈ પણ પરપુર સાથે બોલવું
નહિ-તેની રદામેય ના જોવું, સાસરે હોય તો
જોડાણી દેરાણી અને પિયર હોય તો જહેન
બોબજનાં હોડાં રમાડવાં, રસોડાં સિવાય
જગતનાં કોઈ પણ અન્ય વ્યાપારમાં
એણે માથું મારવું નહિ-હાં, સમાસજન્મી
કે જોગબાણુ પિછાણમાં કોઈ મરી ગયું
હોય તો ત્યાં જઈ આગણું પાછણું સંભારી,
છતી કુટી, રાગડા તાણી રડવાં આરડવુંજ
જોઈએ. આ બધા વૈધવ્યધર્મના પેટા નિયમો
છે. આ સિવાય અધિકારહીન એક પણ કામ
વિધવા કરે-તો તેનો દૈવ રૂડો. આખું
જગત નર્મમાં નય-એથી હેના સગાસજન્મી

કે આડોશીપાડોશી એને ધગધગતા ઉન્દા દામ
દેતાં ના અચકાય. !

કમનથીજ જિયારી મણી. દુર્ભાગ્યમાં
બાપી હશે તે ઇચ્છે એને સૌન્દર્યવાન બનાવી.
એટલે એને તો નમાલામાં નમાલા નિયમનું
કડકમાં કડક રીતે પાલન કરવાનું. જો સુકી
તો દાર માથાં.

કોઈ પ્રેમના પેગમીએ, જીવનના કલહોમાં
પ્રેમથી રસેડ મેળવી શકાય છે, એમ કહ્યું છે.
જિયારીના કર્મે એ સૂત્ર પણ જુદું હતું.
મણી દેખાવે સુન્દર તેમ સ્વભાવે રોદાગ
હતી. ધણી દુઃખી પ્રાણીઓ એના રોદમર્થો
બે શબ્દોથી શાન્ત પડ્યા હતા. પણ એના
વૈધવ્યધર્મના પાલનમાં એ રોદજ્વલિત શંકા-
રૂપ નીવડી. મણી આબાસદૃઢ સાથે રોદમરી
વર્તણૂક રાખતી. એક વખત કાંઈક કાંઈક કામે
બીજે થેર એને પ્રભુદાસ પાસે જવું પડ્યું.

પ્રભુદાસ એક ઉછળતો આદર્શવાદી નવ-
જુવાન હતો. નવયુગના સંસ્કાર એનામાં
જાગ્યે થયા સામ્યા હતા. યુગરાતને અને તેની
સાથે દિન્દને-જગતને નવસંસ્કૃતિના મદાન-
મનો જીવનમાં રટાવવાના એને સ્વપ્ન આ-
વતાં. એણે સંસ્કૃતિનો જીવનમન્ત્ર પોતામાં
પચાવવા માંડ્યો હતો.

પ્રભુદાસનો રોદબર્થો ગાવ મણીએ અનુ-
ભવ્યો. એણે જીવનમાં આજેજ આવો રોદ
જગતમાં હશે એમ જાણ્યું. તે પછી પ્રભુ-
દાસનું સંસ્કૃત વર્તન એના હૃદયમાં સમી
ગયું. વખત જતાં પસંમ મળતાં મણીએ
એક વખત પોતાની હૃદયકથા પ્રભુદાસને કહી
નાખી. વિધવાનું સંસાર જાગમાં બગાડું જીવન
પ્રભુદાસને અસહ્ય લાગ્યું. તે પછી એણે કોઈ
વખત મળતાં અને બરિધ્ય ઉકેલવા મિથ્યા
પ્રયત્ન કરતાં.

પણ વૈધવ્યધર્મના કાયદાનું મણી આમ
હવેજ ખડન કરે એ દિન્દ સમાજથી

જેઠ રહેવાય ! તો તો દિન્દુ ધર્મ રસાતાળ
જન્ય, દુનિયા નર્કના છીડાથી ખદમદી હોડે !
ભાભીની કરડી આંખ ગણી ઉપર રાશ ધધ.
મામાપ તો ગુજરી ગયાં હતાં. એ તો
દુઃખમાં દુઃખ કમેરાયાજ કરે. જગતનો એવો
ક્રંત ધધ પડ્યો છે. અન્ધ પાડોશી એસં પશુ
આંગળી ચીંધી વાતે વળગ્યાં. ન છુટકે પછી
એ પ્રમ્ત ભાધને દાય પર દેવો પડ્યો ને
ગિયારી વિધવા બહેનને દિન્દુધર્મની દવાતી
ખાતર નોટીસ આપવી પડી. “ પ્રભુદાસ સાથે
બેઠશે તો ઘર બહાર કાઢીશ. ”

“ મણીને દેવે આ અસલ ધધ પડ્યું.
પોતાનાં દુખી જીવનમાં પ્રભુદાસ તરફથી જે
કાંઈ જે શબ્દ શાન્તવનના મળતા તેવં મા
ભાધને ખુશ્મા. ભાભીનો કોપ તો દીને દીને
વિકરાળ રૂપ લેતોજં હતો. એક દિવસ મણીને
ચોરીછુપીથી પ્રભુદાસ સાથે વાત કરતાં
ભાભીએ જોઈ. પરવાની. રાત્રે ભાધ દુકાનેથી
આવ્યા ને ગિયારી નિરાધાર વિધવાને જૂખી
ને જૂખી ટોકર મારી જળજોરીથી બહાર કાઢી.
ખારણા સખત રીતે બોડી દેવામાં આવ્યાં.
એક નિર્દોષ અને નિરાધાર સ્ત્રીના આવા બેઠાસ
ક્યાં પછી ભાઈભાભીને મન શાન્તિ વળી.
પ્રભુનો પ્રકોપ જોઈો થયો જણાયો. જો
દિન્દુસમાજ !!!

x x x
તે દિવસની મણી તેજ આજની ભિખારણુ.

x x x
જાગની શોભાનો સમ્પૂર્ણ આનન્દ
ભોગવતો હોય તો પ્રકૃતિના નિષ્કામ ભક્ત
બનવું પડે. ભિખારણુના નશીએ કે કમનશીએ
એના ગાનનો-એની મિહાસનો એક ઘેસો ભક્ત
આ શહેરમાં જણાયો.

પ્રભુદાસ આજ મહિનાએક થયા અ શહેરમાં
આવ્યો હતો, અહીં એક “ વિશ્વસંઘ ” નામની

સંસ્થા જનસેવાના કાર્યોમાં ધણોજ સારો શોભો
આપતી હતી. એના પ્રમુખ એક પ્રખર વિદ્વાન
અને મહાન તત્ત્વજ્ઞાની હતા. કેટલાંક કાર્યો
પ્રમુખ સાહેબ અઠવાડીયાં માટે પ્રભુદાસના
શહેરમાં ગયા હતા. પ્રભુદાસે એ વખતેજ
બી. એ. એલ. એલ. બી. ની પરીક્ષા ફર્ટ
કલાસ ફર્ટ આવી પસાર કરી હતી. નવ
સંસ્કૃતિનાં સ્વપ્નમાં રાયતા સેવાપરાયણ
દિલને વજીલાતનો જુલો અને લાંચીઓ ધધો
કરવા કરતાં કાંઈક સેવાકાર્ય સાધવું હતું.
એવામાં પેલા પ્રમુખ સાહેબે પોતાના “ વિશ્વ
સંઘ ” દ્વારા વિશ્વમન્વ કુંકરા સંઘમાં જોડાવા
વિનંતિ કરી. વધુ વાટાઘાટ અને સહવાસે
પ્રમુખ સાહેબનું દિલ પ્રભુદાસમાં વધુ પરીવાણું
ને “ વિશ્વસંઘ ” ના મુખ્ય મંત્રી તરીકે
જોડાવા કહ્યું. સંઘના એક મંત્રી અમેરિકા
માનસચાજના ખાસ અધ્યાપક માટે જતા
હોવાથી હોમની જગ્યાએ કોઈ ઉત્સાહી અને
ભાવનાશીલ મંત્રીનો જરૂર હોવાથી પ્રભુ
દાસનાં સ્વપ્નનાં સિદ્ધ કરવાની એને ધણી
જલદી તક મળી ગઈ હતી.

પ્રભુદાસ નિષ્કામ ભક્તિનાં મૂલ મૂલ્લી
સૂતો હતો. એણે પેલી દિને દિને દુખળા થતી
જતી ભિખારણુને પોતાને ત્યાં આગમ્તી. એક
સુંદર મીત વિખાવણે રાશ કીધું. ભિખારણુની
કમરે દીન મુખે જોકેલાં એક નાનકડાં બચ્ચા
તરફ પળે પળે જોતો પ્રભુદાસ ભિખારણુના
ગાનમાં ખાનજુસો બચ્ચો. ગાન પૂરું થયું.
પ્રભુદાસે ભિખારણુના શીક્ષા હાથમાં અડધો
મૂક્યો ગરીબ ગિયારી ભિખારણુ ગદગદ થઈ
ગઈ. એક આભારભરી મીઠી નબર પ્રભુદાસ
ઉપર નાંખી તે જતી રહી.

પ્રભુદાસ આજે તે દિનનો મજબૂત આંધાનો
ફેન્સી પ્રભુદાસ નહોતો. એક ભવંકર માંદગીએ
એને લાવી નાંખ્યો હતો. તે પછી બહુઅમી
આજની કેળવણીના અંતીમ પરિશ્રમે તેણે ને

તેવેજ રહ્યો હતો. અને વિદ્યાર્થી જીવનની શકડતા ત્યજી એણે. સેવા સંધનો ખાદીનો અચળો ઓઢ્યો હતો. ધણાજ પરિવર્તન પામેલા મરદ-જેવડા પ્રભુદાસને ન તો મણી ઓળખી શકી કે ન તો દુબળી અને છોકરાવાળી મણીને પ્રભુદાસ પિછાણી શક્યો.

તો પણ મણી પ્રભુદાસને ત્યાં લગભગ દરરોજ બિદ્યાર્થી આવતી. અને દિને દિને પ્રભુદાસ ત્હેનો ભક્ત બનતો જતો હતો. કેટલોક વખત આ ક્રમ આમનો આમ ચાલ્યો. ધણી વખતે ઉભયના અન્તરમાં વહેમ જાગ્યું થયો હતો. અને ઉભયને એક બીજાને જોતાંજ એક-બીજાની પ્રથમ મૂર્તિ યાદ આવતી હતી. આખરે એક પણ એવી આવી ન્યારે એ જે વચ્ચેનો ભયંકર પડેલો શકી ગયો.

એક દિવસે પ્રભુદાસે વિચારવશ બની મણીને આ દયાનું કારણ પૂછ્યું. મણી આજ કેટલાંય વર્ષે પેલા વિદ્યાર્થી પ્રભુદાસને ત્યાંનો પ્રથમ પ્રસંગ યાદ કરી પોતાની જીવનકથા કહેવા બેઠી. જેમ જેમ વાત આગળ ચાલતી તેમ તેમ પ્રભુદાસની દષ્ટી રહામે જૂતપ્રસંગ ખડા થતા ગયા. તે ક્ષણે ક્ષણે પેલા મરીમ બાળકને જોવા લાગ્યો.

“પછી ?” સ્વપ્નવત્ પ્રભુદાસ વચમાંજ બોલી પડ્યો. એને આ મણીજ હોવી જોઈએ એમ લાગ્યું.

“પછી ? પછી શું ? હું નિર્ભાગી વિધવા બાઈએ પાળેલા કુતરા કરતાંય મધ. ભયંકર કાળરાત્રીએ મ્હને એણે બહાર કાઢી અને બેશાન જેવી હું ક્યાં ગઈ ત્હેનું મ્હને બાન નથી. પણ બીજે દિવસે દુનિયાના નર્કગાર-વેરવાવાડામાં મ્હારી એક ઓ-માસિકના વચનો હું ઉપાડતી હતી એમ મ્હને લાગ્યું.”

મણીનાં અશ્રુ માતાં નથી. નિસાસા સમાતા નથી. પેશું બાળક બેડું બેડું માતાને રોતી જોઈ આંખમાંથી અણબણે અશ્રુ સારવા

લાગ્યું. આવાં બાલક કરતાંય હિન્દુસમાજની સુદ્ધિ અને દયા ગ્યાં છે એ જાણી પ્રભુદાસને કમ્પારી વધુડી. મણીએ બાગળ મલાબું.

“ત્યાં મ્હને ષટકારી શટકારી માતાં શિર્ષવામાં આવ્યું. મ્હારો કંઈ મધુર હતો એટલે હું એને વધુ ઉપયોગી થઈ પડી. હું માતાં શીખી. અને પછી !... જો ભગવાન ! મ્હારો જન્મ આપ્યો તો આપ્યો પણ પુનઃ કોઈ સ્ત્રીને આ હિન્દુસમાજમાં જન્મ ન દેતો.” હંચુ જોઈ ચોધાર અશ્રુપ્રવાહે પ્રભુને પ્રાર્થો એક અતિ કરુણ દાયબર્યો નિઃશ્વાસ પેલાં બાળક તરફ જોઈ એણે નાંખ્યો. પ્રભુદાસથી આ ન જોવાયું-ન રહેવાયું. જોરથી આંખો બંધ કરી, કરુણ દુઃખને દુર ખંખેરી હિંમત લાવતો હોય તેમ એણે બળપૂર્વક માથું હલાવ્યું. મણીએ આ જોયું ને એનો બ્હેમ મનઝુત થયો. ધ્રુજતે હૈયે તેણે આગળ કહેવા માંડ્યું :

“...પછી...પછી તેણે-વેશ્યાએ મ્હારા...
...” મણીથી નથી બોલાવું.

“શું બ્હેન ? બોલ, બોલ કહી નાંખ મ્હારાથી નથી ધીરજ ધરાતી.” પ્રભુદાસ રડવા જોવા થઈ ગયો.

“મ્હારા...શિ...શિવળ...શિવળને વેચી તેણે પેલા કમાવાનું પાણું. મદાબળે ધણો જીલ્લમ સહી હું અકગ રહી. પ...ણ...પણ આખરે હું જીવન હારી ને મ્હાર જીવન મરણ પામ્યું અને...”

ત્હેનાથી ન રહેવાતાં પેલાં બેશાન જેવાં અશ્રુ સારતાં અચ્ચાને લઈ, છાતી સરસું માંખી, દબાવી, નિઃસંયમ રોતાં રોતાં બેથઈ. જેવી પડી ગઈ. ઓઢલા પર તે ચત્તીપાટ પડી ને છાતી ઉપર પેશું પાતળું, માથકાંમળું, તેજ-હીન, છોકરું. ભલા ચિંતકાર, આ બિખારણની કરુણ દયાનું અને એ વાતાવરણ ન

રહમનનાર પેલાં આળકનું ચિત્તું ચીતરી શકશે ?

“...અને આ મહારા જેનીજ દુર્ભાગી છેકરીને માટે હું મદાઈ આશ્રુ જીવન આમ પસાર કરું છું. જો બગવાન ! એક દર્દભરી જૂમથી વાતાવરણ કમ્પી ઉઠ્યું.”

નીતિધર્મની વધારેમાં વધારે કિંમત ઓઝો આંકે છે. શ્રિયજ વખરતું એનું જીવન એ “મૃતજીવન” માને છે. નિર્વિકાર-પરિત્ર જીવન એજ ઓઝોને મન મહાન આદર છે. નીતિ વખરની સંસ્કૃતિ કે ઉત્પત્તિ એને નકામી લાગે છે.

પોતાના કંઈક જીવને પ્રભુદાસ આગળ રહેવું એને અસંભવ થઈ પડ્યું.

અશ્રુ-સારતી આંખને યોગતો પ્રભુદાસ સ્વસ્થ બની જુએ છે તો ન મળે ત્યાં મણી કે પેણું છોકરું.

આજે તાણું વાસી પ્રભુદાસ મણીની શોધમાં નીકળી પડ્યો.

x

x

x

બારડોલી ખેડૂતોને.

(રે. બાલુભા ! કચ્છના રાજા, હેતરીને હેલને નોતો મારવો—એ ઢાળ.)

ધન્ય રે ! બારડોલી ખેડૂત તુજને,

ધન્ય રે ત્હારી જન્મ દેનારી માત.

ખેડૂતો ! બારડોલીના, મરદાઈ દાખી તમે દેશમાં. ૧

સરકાર કહે કર આપેને અદા,

આપો આપો, કેમ લગાડો વાર ?

ખેડૂતો ! બારડોલીના, મરદાઈ દાખી તમે દેશમાં. ૨

ધોળા લૂટારા ! ધાક થકી નહિ ધૂજીએ,

જન જશે, પણ કર ન દઈએ શેષ.

ખેડૂતો ! બારડોલીના, મરદાઈ દાખી તમે દેશમાં. ૩

ધર્મયુદ્ધ આદ્યું. ચરવીરોએ,

લોંચી વલ્લભ વીર તથા સદાસ;

ખેડૂતો ! બારડોલીના, મરદાઈ દાખી તમે દેશમાં. ૪

માંડા ભેગો એક જીવાન રહાંજો નદી કાંઠે શૂન્યવત્ત રરતો હતો. લોકો જ્યારે સોનેરી સન્ધ્યાની મુન્દરતાનું અમૃત હલે ધરતા હતા ત્યારે આ એકશે અડુશે માનવી સરિતાના સલિલ પ્રવાહમાં આંખ નીચેરી અશ્રુ પ્રવાહ ઉમેરતો હતો. પોતાના અમાપ જગમાં આમ ટીપાં ટીપાંથી ઉમેશે કરતા આ ઘેલા મનુષ્યની મૂર્ખતા પર હસતી હોય તેમ મસ્તીમર્થા ઉઠાળા સાથે નદી વહીજ જતી હતી. પણ એની એ મસ્તી-કે મસ્કરીની કશી પરવા વગર એ ત્યાં ક્યાંય સુધી પાણીના પ્રવાહમાં અનિગિય નયને જોતો એક પથર પર બેસી રહ્યો.

જેલમાં જેણે દૂર એક મનુષ્ય ટાણું જોયું. વખર વિચારે એ તે તરફ ચાલ્યો. ત્યાં એક સ્ત્રીના મૃતદેહ ઉપર પંચક્રાસ થઈ રહ્યાં હતાં. તે ચમક્યો.

યુષ્મ મન્ત્રીપદની સર્વ પ્રતિષ્ઠાના બાકુને બાજુ પર રાખી તે શોડ્યો, ટાળાને વીધી તે વચ્ચે ગયો. અને મૃત સ્ત્રી પાસે ગામરું બની બેઠો, રડવું છોકરું એણે ઉંચકી લીધું.

સરકાર કસોટી પૂરી કરશે,

હિંમત નહિ દારશો, ચૂરા વીર !

ખેડૂતો ! બારડોલીના, મરદાઈ દાખી તમે દેશમાં. ૫

લૂંછડરાણી ! શું દેખાડે મૂખડું !

તારા થકી તો જ્ઞાન વશાવાર હોય.

ખેડૂતો ! બારડોલીના, મરદાઈ દાખી તમે દેશમાં. ૬

કાક સમા શું પેટ બરે રસાયી

તેમાં તું શું માણે આનંદ ભર;

ખેડૂતો ! બારડોલીના, મરદાઈ દાખી તમે દેશમાં. ૭

રાખીએ દયાને દીલ સાચવી

જીવે આપણુ એજ પ્રથનાં બાળ;

ખેડૂતો ! બારડોલીના, મરદાઈ દાખી તમે દેશમાં. ૮

વનલીલા. (ઉ. વ. ૧૪).

મનોરાજ્યની મૂર્તિ.

લેખક: રા. રતીલાલ નાનાભાઈ તંત્રા.

નીલરત્ન કળાનો અજન્મ શોખીન હતો. કલકત્તા શહેરમાં એવો એકેય કળાકાર નહોતો કે જે એને ઓળખતો ન હોય. એના વડવાઓએ આદ્યદક્ષા લીધી ત્યારના-પોતાની જાગીરમાં એ વિષેની ચર્ચાથી કંટાળી કલકત્તે આવી વસ્યા હતા. એ વાતને આજ કેટલાંય વર્ષો થઇ ગયાં પણ નીલરત્ન પોતાને વતન ગણે નહોતો-એને જવાની દરકાર નહોતી-કુરસદ નહોતી. એને લા કળાકારોનો દાવરો હમેશા ઓવીશે કલાક જામેશે રહેતો. કોઇને કોઇ કળાકાર એને ત્યાં પડ્યોજ હોય. એક દિવસ કોઇનું સંગીત તો ખીજે દિવસે કોઇની ચિત્રકલાનો પારચય. તો કોઇ વખત કોઇના અભિનયની કંદર આ કલાભિમતે ત્યાં થતી હોય.

કેટલોક વખત થયા આનંદમોહન નામનો કોઇ એક ગાયક કલકત્તા નગરીને પોતાના સંગીતથી ડોલાવી રહ્યો હતો. સંગીતના શોખીનો એનીજ વાતો કરતા, શેરીએ શેરીએ એનું નામ સંભળાતું; એને વિષે, એની રીત-ભાત વિષે, એના સંગીતપરના અદ્ભુત કાણુ વિષે લોકો ભાતભાતની ગપ ઉડાડતા.

આજે નીલરત્નને ત્યાં એનો જલસો હતો. નીલરત્નનો મ્હોટો લાગતો હોલ આજે આમંત્રિત અને અણુ-આમંત્રેજા ગૃહસ્થોથી ચીકાર ભરાઇ ગયો. એટલું જ નહીં પરંતુ રસ્તા પર પણ લોકોની ઠંક એટલી તો ઝામી હતી કે ચાલવાનો એ માર્ગ મદા મુશ્કેલીએ મળતો.

સમય થતાં ગવૈયો આગ્યો; હજિથી સભા માપતો, રિમતથી સહુનાં મનં દરતો, ધીમે ને દહ પગે સતારના સુર મેળવી એક પર એક ઝીઝ હેડી; પછી શુદ્ધ શુદ્ધ વાજત્રે પર પોતાનો અદ્ભુત કાણુ દેખાડી આપ્યો ને અધરાત વીતી જતાં જરા વીસામો ભેવા યંબો.

સંગીતના દર્દીઓ અને નીલરત્નના અંગત રોદીઓ સિવાય મહેશીલમાં કોઇ રહ્યું નહોતું.

આનંદમોહને અત્યાર સુધીમાં એક પછી એક એવા તાર છેડ્યા હતાં કે આખી સભા રડી ચૂકી હતી. એના સંગીત પછાડી ઘસડાતી હતી-પણુ એની અંદર એક જ વ્યક્તિ હતી જે હજી ગવૈયાની આ ચાલાકી પર રિમત કરી રહી હતી; છતાં એની મુખમુદ્રામાંથી ક્યા ટપકતી હોય એમ લાગતું હતું. ચક્રેર ગાયકે નજર ફેરવી અને ચેતી ગયો. ક્ષણેક શારદાની સ્વામી જોઇ રહ્યો.

“આ તે સંગીત કહેવાય ?” ધીમેથી પોતાના મનની પ્રતિર્તી કરાવતાં- શારદાએ પૂછ્યું. ગવૈયાનું અપમાન થવાના ભયથી નીલરત્ને આંખના ખુણામાંથી આ રીતના બેજુ કાઢવા શારદા સ્વામીને એનું ને આંખ ફેરવી લીધી. સભા હોઝરીની ધૂણતા પર હસી; કેટલાક ગવૈયાનો જવાબ સાંભળવા લાગ્યા. ગવૈયાએ ધીરથી પણ દડતાથી પૂછ્યું: “કેમ?”

“કળાકારના માણુને આક્રી આ તે એના આત્માને ડોલાવી શકે ખરું ?” શરદાએ નમ્રતાથી જવાબ દીધો.

“હીક ત્યારે, સંગીતના જાણકાર ! જુઓ.”

કહી આનંદમોહને પોતાની અદ્ભુત કલા દેખાડવા સીતારના સુર ફરી મેળવવા શરૂ કર્યા ને હેડી.

શારદા સંગીતથી મુગ્ધ થઇ સમ્મેજ એ ખરો કળાકાર હતો. અને મહેશીલ ખત્રાસ યાવ તે પહેલાં શારદાને સંગીતનો વધુ અભ્યાસ કરાવવા નીલરત્નને એને રાખી લીધો. અભ્યાસની શરૂઆતમાં ઉસ્તાદજી શારદા-મણિને ત્યાંજ રહેતા હતા પણ થોડો વખત જતાં એમણે દક્ષિણેધર રહેવા માંગ્યું. અને દ્રુત અઠવાડિયામાં એક બે વાર પોતાની શિષ્યાની પ્રગતિ જોવા અને વધારાની મુયના આપવા આવતા.

એ ધણીવાર રાતના સારંગી સહ ગંગા કિનારે પડી રહેતા ને રહવા પડતાં જતાં આવતાં ગામડેકાંને જળદેવી વિષે પૂછતો.

પણ એ જળદેવી કોણ હતી એની કોઈને ખબર નહોતી. ઉસ્તાદજીએ એક દિવસ ચારદા-મંજિને ત્યાંથી આવી કંઈક સ્વપ્ન એણે હતું. તે દિવસથી રોજ રાતના એ ગંગાકિનારે જતા, એની સારંગી છેડતા ને માનતાં કે ચારદા-મંજિએ ચીતરેલ ચિત્રની જેમ એ જળગાંથી ધટિના ત્રણ સત્ત-સુરજિ, સૌંદર્ય ને સંગીતના સત્ત સખી એની જળદેવી ઉદ્ભવશે. એની કંતિ દિમાચગના દિમચાં બ્રહ્માંએ ધડી છે, એની કંટિ સંદ સખી ને જંધાને રથાને કેળના મર્મી મોઢબા છે. એનાં સ્તન લદધિના મોખાં સમા, એની રોમરાજી તે ગળે ગંગાની લહરિ, એના દાંત સમુદ્રીણના, ને સંધ્યાના રાતા રંગ સમે એના બધરેનો વણ છે. એના અલકતી કાગાસ આપણી રાત્રિ ઉછીની લઇને સ્થામ થઇ છે. એની સરંગી, વિષ્ણુ વિદારે પૂરીપર પડી ગયેલા પુષ્પોની બનવેલી અને એનો સુર તો-દૂરથી સંભળાતા જળપ્રપાત અને પક્ષીના કલસરવનું અદ્ભુત મિશ્રણ. એ એની સખી ધશે ને એના સંગીતમાં એવી તો અજબ પ્રેરણા લાવશે કે સ્વર્ગના ગાંધર્વેએ એને સાંભળવા ઉતરશે.

દિવસે દિવસે ઉસ્તાદજીની 'આ' ઘેલછા વધવા માંડી. નીલરત્નને ત્યાં જવાનું પણ બંધ પડ્યું ને ગંગા કિનારે જ પડી રહેવા લાગ્યા.

નીલરત્ન એક દિવસ રાત્રે ઉસ્તાદજીની ખબર મારે ત્યાં આવી પહોંચ્યા. ઉસ્તાદજી વળી પાછો સંગીતે ચડ્યા, એક પર એક ગીત હોવા માંડ્યા. રાત્રિનો પાછો પહોર થતા આવ્યો; વદ આઠમનો ચંદ્ર ધીરે ધીરે એ સંગીત સાંભળવા વાદળાં વીખરેતા આકા-

શને પાટલે આવી ઉભો. ઉસ્તાદજી સંગીત પૂરું થતાં ચંદ્રને એવા જરા ચોખ્ખા.

“અને આનંદમોહનજી તમારી જગ-મૂર્તિનું ગીત.” નીલરત્નને સંગીતના કેશમાં ઉસ્તાદજીને વધુ ખીલવા કહ્યું.

“અરે, હાં !” કંઈક અનેરાં ઉલ્લાસમાં આવી જતા હોય એમ કહી આનંદ-મોહનને સીતાર છેડી.

આ છેલ્લું સંગીત સાંભળવા ગંગાના જળ યંબ્યાં, પવન પાંદડામાં લપાઇ બેઠો, ને નિરવ શાંતિ ભળવવા વૃક્ષોએ સ્થિર થઇ ઉભાં.

પણ એનું કરુણ સંગીત એમ સાંભળ્યું જાય એમ નહોતું. કરુણાથી પીમળી જતો હોય એમ ચંદ્ર દેખાતો બંધ થયો ને આકાશમાંથી શે કરુણ રસના બિંદુ ખરવા લાગ્યાં; એ બિંદુથી ભોળયેત્રી રજકળો પણ એ રસમાં ડૂબી ગઇ.

હજી હંસગાન સમું એનું સંગીત ચાલતું જ હતું. પણ એ ઉભો થઇને પાણી ભણી ચાલવા માંડ્યો, ને આગળ વધ્યો. નીલરત્ન રહમજી શરૂ થતાં નહોં કે આનંદમોહન શું કરે છે. એ પણ-આનંદમોહન પાણીમાં આગળ વધતો પછાડી-ધૂટણ સુધી પાણીમાં ગયો. ને ઘડીરે થોડકે લાગતા એને કંઈક બાન આવ્યું. પરંતુ અંગાડી શું કરવું એ રહમજી શરૂ થતાં નહોં ને સ્તબ્ધ થઇ ઉભો. પણ મંદ્યાને કરાની ખબર નહોતી. એ બાન જૂથો હતો; એ તો આગળજ વધ્યો ગયો. ધીરે ધીરે એની સારંગીનો સ્વર મંદ થયો, પછી કંઈ બંધ પડ્યો અને પેરે પાદ પાણી ભરવા કોષ થયો જૂઠાડતું હોય એવો અવાજ થયો. પાણી ઉપર ફરી વળતાં એ ચાર વર્તુળ થયા, નીલરત્નને પગે અચકાયાં ત્યારે નીલરત્ન રહમજી શક્યો ને અજાડ્યો.

“મનોરાજ્યની મૂર્તિ પછાડી આમ કેટલાં જીવ જતાં હશે ?”

શુભસુદરીના વાંચકોને

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક સુખવશ્ય
અહીં પુછો.

સંપાદક:
હરેન જ્યોત્સ્ના
શુક્લ.

કેવળ પશુ વાંચક જવાબ આપી શકશે
તે સિવાયના સવાલો સંપાદક ઉકેલશે.

રંજનથી એક ભાઈ પૂછે છે:—

(૧) “મને વાંચનનો શોખ છે. વધુ વાંચ-
નથી આંખ પર છારી વળે છે. ડાકટરે ન
વાંચવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાડી. એ વિના મને
આશે એમ નથી. શું કરવું ?”

(૨) “નવું માસિક કે પુસ્તક આવ્યું
હોય, હું ખોલું એ. પહેલાં ‘હા’ છે ?’
એમ કહી હાથમાંથી ઝુટવી લે. ન આપીએ
તો રોષે બરાબ. આપીએ તો ખીન્ન
કામ પડતાં મૂકે. કંઈ ઉપાય ?”

(૩) “શુભસુદરીના છનામી ઉપાખ્યાના
સાચા જવાબ લખનારના નામ શ્રીમતિ-
જોના મથાળા હેઠળ છપાય છે તો શું
એ પુરુષ નામે સ્ત્રીઓ દર્શે ?”

જવાબ:—(૧) ધરમા જે વાંચી ચાલું
હોય એની પાસે વંચાવો. આંખ વિના
ચાલવું ન હોય તો જાને વાંચ્યા વિના
ચલાવી લો. વાંચ્યા વિના ન ચાલવું
હોય તો આખ જગાડવાને મારે તૈયાર
રહો.

(૨) તદ્દમારથી વાંચી ચાલું નથી
એટલે જે ઝુટવી લે છે અને ન આપો
તો રોષે બરાબ છે એને પુસ્તક સોંપી
દા ને કામ પડતાં મૂકે તો તે ત્દને
પૂરાં કરો.

(૩) વાત છેક અસંબવિત નથી.

ત્દને જાણતા દરો કે કેટલાક પુરુષો
એવા હોય છે જેમને કંઈ કરવાની કચ્છા
હોય પણ તેટલી શક્તિ ન હોય. એવા
સંજોગોમાં ત્દમની સ્ત્રીઓ તેમને એ
કામ કરી આપતી હોય તો નવાજ જેવું
શું છે ?

એક બહેન: અમદાવાદ:—

“હું ક્ષત્રિય જાતિની છું. ઉંમર વર્ષ
૨૨ છે. શુભરાત્રી અભ્યાસ પૂરો કર્યો
છે. લગ્નને આઠ વર્ષ થયાં તે મુદતમાં
દુઃખના પહાડ ટુટી પડ્યા છે. પરજ્યો
દારો અચંગ બચસની છે. મારથી હાડકાં
ખોખરાં કરી નાખ્યાં છે. ધરમાર, જમીન
વમામ કપડાં લતાં અધુ વેચીને પણ
દાર પી અત્યારે વચ્ચેની સ્થિતિમાં
લોકોને ઓટલે પડી રહે છે. હું જે વર્ષથી
પીધરમાં રહું છું. આમળ અભ્યાસ શરૂ
કર્યો છે. હવે મારે કેની રીતે જીવન
ગાળવું ?”

જવાબ:—અભ્યાસ વધારીને લોકસેવાના
કાર્યમાં મનને વાળવાનો પ્રયત્ન કરો. જાની
એકે તો કે છ સારી સંસ્થામાં જોડાઓ
ને સેવાભાવથી ખીન્ન દુઃખી બેનોને સંતિ
આપવાનો પ્રયત્ન કરો. સમાજસેવાની
અને દેશસેવાની ભાવના અને તેને અંગે

આસતી પ્રવૃત્તિઓ તમારા જીવનમાં નવો ઉદ્ધાસ પૂરશે.

એક શાસ્ત્રી : અમદાવાદ :—

“મ્હારી પડોશમાં એક રજપૂત રહે છે, એમની ત્રણ વર્ષની દીકરીના વાળ ઉતરાવવા-તે બાળાની મા અને બહેનનો આગ્રહ છે. વાળ કાઢી નખાવવાથી તે લાંબા અને ઘટ ચામ છે એમ તેઓ મને છે. ધણું સમજવું છું પણ માનતા નથી. મારવાડી અને બીજા કામમાં છોકરીઓના વાળ કઠારી નાખે છે, પણ તેમને માથે કંઈ નાગરણા જેવા ચોટલા નથી તો નાહક નિર્દોષ કુમારીકાઓના વાળ શા માટે કઠાવવા ? ખરું શું ?”

જવાબ :— આ માન્યતા ધણે ઠેકાણે જોવામાં આવે છે. પણ વાળ લાંબા કરવા માટે આંતુ કંઈજ કરવાની જરૂર ન હોય. લાંબા થવાનાજ હોય તો કંઈ પણ ઉપાય કર્યા વિના કુદરતી રીતે થાય છે. ચરીર આરોગ્ય અને પવિત્ર રાખવું ને વાળ ચોક્ખા રાખવા એ વાળ વધારવાનો સૌથી સારો ઉપાય છે.

એક બેન : સુરત :—

(૧) “ અમે જે ઘરમાં રહીએ છીએ તે ઘરનું બાહુ પહેલી તારિખે આપણું પડે છે. એટલે દિવસમાં તો ઘરધણી કેટલાયે ફેરા ખાય છે. પહેલીએ બાહુ ન અપાયતો ઘર ખાલી કરવાનું કહે છે. ઘર પબ્લીક રસ્તા પર છે. છોડવું ગમતું નથી. શા ઉપાય ?”

(૨) “ અમે જે સહિયરા છીએ. બહેન મરતાં પણ ગાંઠો સંબંધ છે. તે પાસેના ગામમાં રહે છે. પંદર દિવસ થાય એટલે મળવાનું મન થાય. મહિનો ઘણો જાય પણ મળાય નહીં. તે બેનનું હૈયું એટલું લામણીપ્રધાન છે કે યોગ

દિવસ ન મળીએ તો તેને હીરડીરીખા થઈ આવે છે. સમાજના સંપત્તિ રિવાજને લીધે અમારાથી જોઈએ તેવું મળી શકતું નથી. હું તેને મળું તો તેને શીટ નથી આવતી. આ રોગ મટાડવાનો શો ઉપાય ? ”

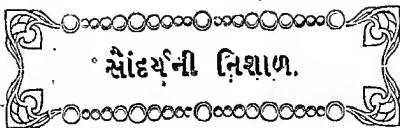
જવાબ :—(૧) બાહુ પહેલી તારિખે આપણું અથવા ઘર ખાલી કરવું એ સિવાય બીજો રસ્તો નથી. ઘર તમને છોડવું નહીં ગમતું હોય, પણ તેના માલિક તમે નથી એ વાત બૂલવી નથી જોઈતી. એક વખત તમે એ બાહુ આપી દો, અને પછી પગાર આવે ત્યારે બીજા માસની પહેલી તારિખે માટે બાહુ અનામત રાખી રૂકો. જો દર મહિને એ પ્રમાણે કરો તો આ સુશકેલી સહેલાઈથી દૂર થાય જોવી છે.

(૨) આપણી બહેનોએ મનનો સંયમ પાળતાં હવે શીખવું જોઈએ. જરા જરામાં દિરડીરીખા થઈ આવે ને ‘શીટ’ આવે એ રિયતિ બહુ માનભરી નથી. એમનું માનસિક બળ કેળવાય એવા પ્રયત્ન તદ્દમારે કરવા જોઈએ. આપણા દેશની વીરાંગનાઓના ચરિત્ર એમને વંચાવે. ખારડોલીની બહાદુર બહેનોની સહત એમને સમજાવે. જરા જરામાં બ્લીક લાગે, ઘડી ઘડીએ મર્છો આવે એ રિયતિમાંથી બહેનોએ હવે મુક્ત થવું જોઈએ.

એક બહેન : નડીઆદ :—

(૧) “ મ્હારાં સાસુજી માંદાં છે. એમના રોમની પહેલી દવા ખોરાક છે. તે ખોરાક કે દવા લેતાં નથી. જો દવા કે ખોરાક નહીં લે તો ચરીર નહીં ચાલે. તેનો ઉપાય બતાવી આપારી કરો. ”

(૨) “ સુખ રોહીને સંતપવા બહુ

સૈંદર્યની નિશાળ.

લેખક: રા. એમ. કે. સીંહલ.

કંકુ કેમ બનાવશો ?

સૌભાગ્યતિલક માટે વપરાતું કંકુ કોષ્ઠકજ ધરે બનાવતું હશે ધણું, કરી અન્નરમાંથી વેચાતુ લાવવામાં આવે છે. આજકાલ અન્ન-રમાં વેચાતું કંકુ હળદરમાંથી બનાવેલું ધણું થોડું વેચાય છે. ધણું બાગે વિલાયતી રંગોના પટ દષ્ટ બનાવેલું હોય છે. નીચેની રીતે ઘેર પેતાને દાયે પવિત્ર સરતુ કંકુ બનાવી શકાય છે. અખતરશ માટે પ્રથમ થોડું નીચેની રીતે બનાવી જોવું; પસંદ પડે તો વધુ બનાવવું.

હળદર તોલા ૧૦

ટંકણખાર તોલા ૨

હીંચુ પાકેલા નંગ ૮

અન્નરમાંથી સારી જોષ આખી હળદર લાવવી અને ટંકણખાર (BORAX) લાવવો અને હીંચુ લાવવાં. હળદરની છાલ છરી વડે છોલીને ખાંડીને ઝીણા તારની ચાળણી વડે ચાળી લેવી. બની શકે તો ઝીણા કાપડથી ચાળી લેવી. જેમ બારીક જુદો થાય તેમ સારું કંકુ થાય. બાદ ટંકણખારને પણ ખાંડીને જુદો

કરી લેવો અને ચાળી કાઢવો. બાદ અન્નેને સારી રીતે ખરલમાં નાખી મીલાવવા. (સોખંડનાં ખલખોટા વાપરવાં નહીં; તેથી કંકુ કાળુ પડી જાય છે. પરંતુ 'સારી' ખરલ વાપરવી) અને આઠ હોંબુનો રસ કઢોડી 'મીલાવવો.' બાદ એક વાર ફરીથી 'સારી રીતે' ખરલમાં મીલાવવું. પછી ચીન ઇ માટીનાં વાસંજમાં ભરી છાયામાં સુકવવું. સારી રીતે સુકાઈ જાય ત્યારે ખરલમાં પીસી ચાળણી વડે ચાળી શીથાઓમાં ભરી લેવું. જો રંગ આજો થાય તો ટંકણખારનું પ્રમાણ વધારવું અને રંગ ઘેરો થાય તો ટંકણખારનું પ્રમાણ ઘટાડવું. એક બે વાર ખરાખર વજન કરીને અને માસ સારો લઈને બનાવવાથી મનપસંદ રંગનું ઉત્તમ પવિત્ર કંકુ બનાવી શકાય છે. સુમધી કંકુ બનાવવું હોય તો સારી જાતનાં અત્તરનાં થોરાં ટીપાં મેળવવાં

ઓખાં ખોપરેલણું કેશવર્ધક સુગંધી તેલ વિલાયતી જોષ બનાવવાની રીત ખીજ વાર લખીશ

રોકાણી: કેમ રે, રામલી વળી પાછી આજ મોંડી ?

મારડી: બાપ, અને ઉંઘ ધીમે ધીમે આવે એટલે આંખ પજુ ધીમે ધીમેજ ઉઘડે ને ?

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ.

સીકવર જ્યુનીલી.

ગુજરાતી પ્રજાને નમ્ર વિનંતી.

ગુજરાતના પાટનગર ગુનાઇ શહેરમાં તા. ૩ જી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૩ ના યાદગાર દિવસે ગુજરાતી પુરુષ આગેવાનોએ ગુજરાતી સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ સાધવા “ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ” સ્થાપવાની યોજનાને વધાવી લીધી ને મુખાધી આગેવાન ગુજરાતી બહેનોએ તે યોજના અમલમાં મૂકી ગુજરાતી સ્ત્રીઓની ઉન્નતિનું બી રોપ્યું. આ બીમાંથી વધી મંડળ હાલ પચીસ વર્ષની યુવાવસ્થાએ પહોંચ્યું છે આટલી લાંબી મુદત સુધી મંડળનું અસ્તિત્વ અવનવા સંલોભમાંથી નિર્વિખે પસાર થઇ હાલની સારી સ્થિતિએ આવી તેનું કામ આજ રહ્યું છે તે સાર પરમકૃપાશુ પરમેશ્વરની શુભ આશીર્વાદથી પ્રાર્થના કરી મંડળના સર્વ સમાસરો તથા તેમના કુટુંબ કબીલાને એકત્ર કરી કરેલા કામ સાથે સંતોષ અને દરે પછી કરવા ધારેલા કામો સત્વર હાથમાં લેવાની કાર્યકલ્પાઓની અભિલાષાઓ પ્રસિદ્ધ કરવા મંડળની સ્થાપનાના ઉજ્જવલ દિવસનો રૂપેરી મહોત્સવ નંવેબર મહિનામાં એક અઠવાડિયા સુધી શહેરમાં ઉજવવાનું મંડળની વ્યવસ્થાપક કમિટીએ કરાવ્યું છે.

આ ઉત્સવ ઉજવવાનું પગલું દેશની હાલની પરિસ્થિતિ તે નિહાળતાં ઉપરલોકે વિચારનારને અનુગત બારો એ સ્વાભાવિક છે. પણ દેશની પ્રજાતિમાં સ્ત્રીઓનું કેવું સ્થાન હોવું જોઈએ એ વિચારતાં સ્ત્રીઓને ઉત્તેજન મળે અને તેઓમાં ઉત્સાહ પત્રી તેઓને કેત પ્રકારની પ્રેરણા આપી તેમને મદદદર્શી થઇ પડવાનો આ ઉત્સવ એ અમુલ્ય પ્રસંગ છે આ ઉપરાંત વડનો લાભ લેવા કથો ગુજરાતી શુકે ૧ આ ઉત્સવમાં સમાસરો ઉપરાંત સમાસરોના છેકરા ઠાકરીઓને પણ લાભ આપી તથા પુરુષોને પણ ખુશાલીમાં આગાદાર બનાવી ગુજરાતી હિંદુ કુટુંબોને મંડળની સર્વ પ્રકારની સ્થિતિથી વાકેફ કરી અવિચળી તેમની આ સંસ્થા પ્રત્યેની ફરજ ચાલે દેવડાવવાની અને દરેક સમાસરને પોતાના મંડળ તરફ માન ઉત્પન્ન થાય તથા પોતાથી બનતા સર્વ પ્રકારના ભોગ આપવા તૈયાર રહી તેની ઉન્નતિમાં પોતાની માતૃશ્રુતિની ઉન્નતિ સાથે એવી ઉમદા નેમ અમારી કમિટીએ રાખી છે. માટે ઉત્સવ ઉજવવાનું પગલું તેના શુભ નાદક ધ્યાનમાં રાખી જોનાર દરેક સમજી મનુષ્ય આવકારદાયકજી લેખરો એવી મારી ખાતરી છે.

ગુજરાત, કચ્છ, કાઠીઆવાડ તથા જુદા જુદા ગુજરાતમાં વસતા સર્વે ગુજરાતી સ્ત્રી પુરુષોની આ માંગલીક પ્રસંગે શુભાશિષા લેવાની અમારી મહત્વાકાંક્ષા છે. સ્વચરંચ દાદામહાજી નવરોજીની ૮૭ મી જન્મતિના દિવસે ગોંડલના યુવશાસ્ત્રી સા. રાજકુવરજીએ મંડળ સંબંધી વિવેચન કરતાં કહ્યું હતું કે. “તમારું મંડળ આપણી આરાધ્ય દેવ છે ને તે આરાધ્યની અનુગતરૂપી અદ્રિકા તમારા મંડળની પ્રમુખ સરળ ને વિશાળ દેવાના જવના નેવા છે... ન બહેનો ! બેસી જવા પડેલાં એટલીજ ઉચ્છાદ્ય છે” મંડળમાં બીજી જમના મેલાઓ થાય.” પ્રાતઃસ્મરણીય સ્મરવાસી જમનાપદેન સક્રમણે પોતાના ઉત્તમ આશિષથી મંડળની ને તેની મારફતે સમસ્ત ગુજરાતની અનુપમ સેવા કરી ગુજરાતનું પ્રેમોરવ સાચવ્યું છે. કવિઓએ શુભિયલ ગુજરાતના બીવ ગાયા છે. ગુજરાતની કીર્તિ જવળ રાખવા

મંડળના કાર્યકર્તાઓએ સમય તેમજ સર્વ સંલગ્નતાને આધીન થઈ ચતુર્ધિવિત્તિકસેવા કરી છે. હજી ગુજરાતી શ્રીઓની જનનિર્માણ મંડળે ફક્ત કોણ છુંડે છે. જુડી જુડી દિવાલે શ્રીઓની સ્થિતિ સુધારવા જરૂરી પડવા લેવાની જરૂર છે. કાર્ય કરવાના રસ્તા ધડાયા છે-સમય અવગણ છે. શ્રીઓમાં ખંડ, ભેદ અને વત્સાલનો જુડસો છે. ખોટા ફક્ત સાધન અને ખરા સેવકોની છે. ગુજરાતને ચરણે આ મંડળ દ્વારા ધણી જનનાજીને સ્વાર્થલુના ભવ લઈ ખંડેનોની સેવા કરવી થઈ નય એ સુવર્ણ સમયની વાટ અમે ભેદએ છીએ.

ન્યુખીલી જેવા મહત્વના પ્રસંગે ખરા દિલથી ગુજરાતની 'શ્રીઓ' દિવ હોડે-ધરનાર દરેક ગુજરાતી બાઈ જાહેનને નમૂનાપૂર્વક અમારી વિનંતી છે કે આ હત્સવ બધી રીતે સફળ થાય તે સાર સર્વેએ વત્સાલ ધરાવવો ભેદએ બધાની મદદ વગર આ કાર્ય સારી રીતે પાર પડી શકે નહીં, એ દેખીતું છે. મંડળના સભાસદોની પોતાની સંસ્થા પ્રત્યેની ફરજ દેખીતી છે. હાથમાં લીધેલું આ કામ સંગોપાંગ પાર ઉતરે તે સાર દરેક ગુજરાતી શ્રીપુરુષને વન મન પનથી મદદ કરવાને હું જાહેરમાં વિનંતિ કરું છું. સાથે સાથે જણાવવાની રત્ન લઈ છું કે મદદકર્તાઓ તરફથી મળેલું ધન તથા તનમનની સેવા અમને અમારાં સત્કાર્યમાં પ્રોત્સાહનજ આપશે; બલિધનમાં અમારું મંડળ લુપ્ત થાયો કાર્ય બળવવા બાળ્યશાળી નીવડશે ને જનસમૂહના શ્રીજર્જની જનનિર્માણ દિવસિવિત્તિકોની આંતર લાજથી સંતોષારો એટલુંજ નહીં પણ દેશોનનિર્માણ તેઓએ પોતાનો યોગ્ય ફાળો આપ્યો છે એ ગુજરાતના બલિધનના ઇતિહાસકાર સુવર્ણકિરે ગુજરાતના નવન ઇતિહાસના પાનાપર લખશે.

ગુજરાતી હિંદુ શ્રીમંડળ ગુજરાતીઓ' છે. તેનો હત્સવ ઉત્સવ એ દરેક 'ગુજરાતી' બાઈ જાહેનની પવિત્ર ફરજ છે. આ ફરજ અહીં કરવાનું છે અને તેમની આજ્ઞા રજુ કરીએ છીએ. પોતાની ફરજ અહીં કરવા ગુજરાતીઓ ધેરાય એવી અમારી પ્રજા પ્રત્યે પ્રેમપૂર્વક પ્રાર્થના છે.

તા. ૨૮ મી જુલાઈ ૧૯૨૮, }
ગુજરાત: }

લક્ષ્મીબાઈ જનમોહનદાસ મરછનદાસ
મંડળનાં પ્રમુખ.

સીલ્વર જ્યુબીલી કમિટીની સંજ્ઞા.

કાર્યાભારી મંડળની નિમણૂક:

મજકુર મંડળની સીલ્વર જ્યુબીલી કમિટીની પહેલી સભા તથા યનિવારે સંજ્ઞા સાડા પાંચ વાગે (૨૫૮) બીજામ બેક રોડ-અમરેલી હાઉસ-મંડળના હોલમાં કાર્યાભારી મંડળની નિમણૂક કરવાને મળી હતી.

ચરઆતમાં લેડા સો. લક્ષ્મીબાઈ જનમોહનદાસ ને. પી. ની હાજીસ્તથી અને ; જ. ચંદાબાઈ કાર્યાભારી દેશાઈના અનુમોદનથી ન્યાયમૂર્તિ શ્રીશ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી પ્રમુખ-સ્થાને બીરાજ્યા હતા.

બાદ મંડળનાં ભે. જો. સેફ્ટરી મં. રસીકમણી બાળમુકદ્દારા દેશાઈએ પ્રાથમિક સભાની સભાની મિનિટ વાંચી સંભળાવી હતી. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે મંડળની મેનેજર કમિટીએ આ હત્સવ મટિ નીચે મુજબ આઠ દિવસના કાર્યક્રમની રૂપરેખા દર્શાવી છે:

૧ શ્રીઓની હસ્તકલાના નમુનાઓનું મદદન વરડ.

૨ વેરાઈટી એન્ટરટેન્મેન્ટ

૩ બાઈન પાર્ટી

ત્યારબાદ શ્રીયુત અબાલાલ જીવાણીયમ બનીએ સીદ્ધર ન્યુગ્રીવી કમિટિના જો. ઓ. સેક્રેટરીએ અને ટ્રેઝરર તરીકે નિમણુંક કરવાને જ. રસીકમણી બાળમુંકરાય દેસાઈ, જ. મંજળાબાઈ મોતીલાલ ફીરચંદ, સો. કલાવંતી બવાનીદાસ મોતીલાલ અને, રા. કેશુલાલ ભટ્ટાચાર્ય, મણી આરના નામો રજુ કીધાં હતાં; અને ક. વિજયાકુમારી રજુકાડાસ વારાએ ટેકા આપવાથી સર્વાનુ-મતે પ્રસાર કરવામાં આવ્યા હતાં.

બાદ શ્રીયુત રા. બવાનીદાલ નારજીદાસ મોતીલાલએ સીદ્ધર ન્યુગ્રીવીની કાર્યવાહક કમિટીમાં સભાસદ તરીકે નિમણુંક કરવાના નામો રજુ કીધાં હતાં તેને ક. સુવેચના કલ્યાણદાસ દેસાઈના અનુમોદનથી સર્વાનુમતે નામ વધારવાની સત્તા સાથે મંજૂર કરવામાં આવ્યાં હતાં. ત્યારબાદ શ્રીયુત કલિલાલ જગનલાલ કાંભેરે સીદ્ધર ન્યુગ્રીવી-ફંડ જાહેરવાની દરખાસ્ત મૂકી હતી તેને સો. સુમનજવરી હીરાલાલ કાલાસાઈ નાણાવહીએ અનુમોદન આપવાથી સર્વાનુમતે પ્રસાર થઈ હતી.

બાદ જો. ઓ. સેક્રેટરી જ. મંજળાબાઈ મોતીલાલ ફીરચંદ, પ્રમુખને, હાજર રહેલા સવળા સી પ્રથેનો આભાર માન્યા હતા. તે બાદ ડાહીઆલાલ નિવાસી, શ્રીયુત પ્રાણજીનદાસ મેઘજી ભેશીએ પ્રચારજ સભામાંથી હાજરી તથા ગુજરાતી શરાવનના કાળે બાઈ સંભળાવ્યા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

સીદ્ધર ન્યુગ્રીવી હસ્તકલા પ્રદર્શન.

નવા પ્રદર્શનમાં ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીઓના હાથે તૈયાર થયેલા નીચે પ્રમાણેના કામો સૈકીના નમુનાઓ મૂકી ચકારો. નમુનાઓ મોકલવાનું તથા તે પાછા માલીકને મોકલી આપવા બદલ કુર્ષિ ખર્ચ લેવામાં આવશે નહીં નમુના મોકલનારે ફરક નમુના ઉપર પોતાના નામ કામ સાથેનું લેખક લગાડવું અને તેઓ એ નમુના લેચવા ઇચ્છે છે કે કેમ અને લેચવા કચ્છા હોય તો કેટલી કીમતે તે તેમણે જણાવવું.

મંડળને ભેટ હાજલ મોકલવામાં આવેલા નમુનાઓ આભાર સાથે સ્વીકારવામાં આવશે. ઉત્તમ નમુનાઓ બદલ બનાવનારને ચારો, ઇનામો અને સર્ટીફિકેટ આપવામાં આવશે. નમુનાઓ મોકલનારને મંડળ તરફથી પહેાંચ આપવામાં આવશે. આ પ્રદર્શન માટે મોકલવાના નમુનાઓ તા. ૩૧ મી ઓક્ટોબર ૧૯૨૮ સુધીમાં લેવામાં આવશે. પ્રદર્શન ખુલ્લું મૂકવાની તારીખ મુકરર થયેથી બહાર પાડવામાં આવશે.

નમુનાઓનું વર્ણન.

શીરજીકામ, છાત્ર શરતકામ, કસળનું શરતકામ, રેસમનું શરતકામ, ઉનનું શુચણ અને બસતકામ, રેસમની રીખીનનું શરતકામ.

દોરાનું શુચણકામ, રેસમના કાસીદાનું કામ, નેટ ઉપર સોયનું કામ, મશીન ઉપર બનવું, દોરા, રેસમ તથા ઉનનું કામ, હાથના વણાંતનું કામ.

મોતીનુંકામ, ઝીણા કીડીબાંનું કામ, ચિત્રકામ, નેતરનું કામ, મોતુંકામ, લંકાકામ, હાંથીદાંતનું કામ, મોઠલ બનાવવાનું કામ, રંગનું કામ.

હિન્દુસ્થાનની બનાવટની સી ઉપયોગી મશીનરી, અથાણા, મુરખા, મીઠાક, પાક, મસાલા, ચણી, પાપક, સેવ, વડી વગેરે.

મંડળનાં સભાસદો અને દિતચિતકોને અરજ.

મંડળનાં સવળા સભાસદોને જણાવવાને બારે પ્રચાલી ઉપજે છે કે આપણા મંડળને ૨૫ વર્ષ પૂરા થયાં છે. મંડળે પોતાની ૨૫ વર્ષની કારકીર્દીમાં ગુજરાતી સ્ત્રીઓની ઉન્નતિની દિશામાં પોતાથી બનવું કીધું છે અને સનિષ્ઠમાં સારી રીતે વ્યવસ્થાપવુંક ગુજરાતી કોમની સ્ત્રીવર્ગની ઉન્નતિના કાર્યક્રમે ઉજારી લેવાની ઇચ્છા ધરાવે છે. મુળાધમાં વસતી ગુજરાતી પ્રબળ આ મંજળ

ને આનંદમય હતસવ પ્રસંગે મંડળની પ્રજ્ઞિ વિષે કેટલીક ભણવા લાયક દલીલો જણાવવાનું થાય છે. મુંબાઈમાં તેમજ દેશવરોમાં વસતા અમારા સુદ્ધ ગુજરાતી બંધુઓ અને બહેનો અમારી આ વિનિતિ ઉપર થાય લક્ષ આપેરો એ વિષે અમોને સંપૂર્ણ ખાતરી છે.

પ્રસંગ એવો છે કે મંડળના કામકામે ભારે ખર્ચ થી અત્યાર સુધી નીભાવી રાખવામાં આવ્યા છે. “ માગ્યા વગર મા પીરો નહી ” એ કહેવતને અનુસરીને તમારી પાસે મંડળના નિસાચ મટિ આ હિતસવ પ્રસંગે મદદની માંગણી અમે કરીએ છીએ.

મંડળની પ્રજ્ઞિઓમાં મુખ્ય શિક્ષણવર્ગો (હોમ ક્લારીસ) છે. દરરોજ રવિવાર સિવાય બપોરના એ વાગ્યાથી પાંચ વાગ્યા સુધીમાં-ગુજરાતી, અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, સંઘીત, કટીંગ, સોઈંગ, પેન્ટીંગ, ફ્લોવર વર્કસ શીખવાના વર્ગો પચાસદાર શ્રોશિક્ષકો રાખી થવાવવામાં આવે છે. આ વર્ગોના લાભ સ્ત્રીઓ મોટી સંખ્યામાં લે છે અને દરેકે દરેકે એ સંખ્યા વધતી જાય છે. સ્ત્રીઓ માટે વાંચનાલય અને પુસ્તકાલય છે તેના લાભ પણ સ્ત્રીઓ સારી સંખ્યામાં લે છે.

મંડળના કાર્યક્ષેત્રોમાં મદદમાર થવા માટે પ્રસંગને અનુસરીને મંડળ વરંધી એક ફંડ ઉધાડવામાં આવ્યું છે તેને “ સીસ્વર ન્યુબીરી ફંડ ” નામ આપવામાં આવ્યું છે.

મંડળનાં તમામ એકેએક સભાસદ પોતાના મનમાં એવો દંડ નિમિત્ત કરે કે મારાથી બનતી મદદ ફૂં કરીશ અને મારા સર્જા, સંબંધીઓ અને સ્નેહી વર્ગોમાંથી મંડળ માટે મદદ મેળવવાનો પ્રયત્ન અતઃકરણ પૂર્વક કરી મંડળ પ્રત્યેની મારી ફજ અદા કરીશ. આવો જુસ્સો, લાગણી અને ખર્ચ અમારી દરેકે દરેક ગુજરાતી સુદ્ધ બહેનો અને બંધુઓમાં પ્રકટાવો એટલી પરમ કૃપાજી પરમેશ્વર પ્રત્યે અમારી પ્રાર્થના છે.

આટલી ટુંક અપીલ લક્ષમાં લઈ અમને આશા છે કે આ સીસ્વર ન્યુબીરી ફંડમાં પોતાનો ફાળો આપવા અને તે ફંડમાં નાણા ઉપરાવવા માટે દરેક સભાસદ આ કાર્યમાં મદદ કરવાને ભેટારો અને સ્ત્રીમંડળના આશીર્વાદ મેળવી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળને આશારી કરશે.

અમરોલી હાલસ,
શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ
જોડામઃ ઘાઠ રોડ, મુંબાઈ. ૪

લી.
અ. રસિકમણી બાળમુકુંદશય હેસાઈ.
અ. મંબળાગોરી મોતીલાલ કુકીરચંદ,
સો. ઉનાવતી કવાનીદાસ મોતીલાલ.
અ. આ. સેકેટરીઓ.

ધન્ય ધન્ય. બારડોલી.

(બાળીના બાવ મને બીજવે રે લોલ. એ રાગ)

ધન્ય ધન્ય બારડોલી તુજને રે લોલ	પુનામાં માંડ્યાં મેરંચા રે લોલ
કીધું, યજ્ઞસ્વી કામળો	ગવર્નરે કીધાં પકકારળો
મોટા તે મહિધર કુળવીયા રે લોલ	આપી સુદત ચૈદ દીવસની રે લોલ
કુળવ્યાં ચારે ખંડળો	કર આપો નહિ (તો) યાઓ તૈયારળો
ધન્ય ધન્ય બારડોલી તુજને રે લોલ	૧ ધન્ય ધન્ય બારડોલી તુજને રે લોલ
લીધી સરદારી વલભમાઈ એ રે લોલ	૩ શંકાં માર્યાં બહુ ગોરા સાહેબે રે લોલ
ગાંધીને રાખ્યા સાથળે	પણુ જાળ્યા નહી તે લખારળો
કરવા તે શુભ કૃપાદારનું રે લોલ	અંતે તે વિશ્વધર્મજ શરદયો રે લોલ
પ્રેમે કર્યો સલામદળે	બારડોલીનો થયો જયકારળો
ધન્ય ધન્ય બારડોલી તુજને રે લોલ	૨ ધન્ય ધન્ય બારડોલી તુજને રે લોલ

શ્રી હર્ષિભૂતિ' માલસાહિત્ય-માળાઃ.
નં. ૭ ગોપીચંદ્ર; નં. ૮ માલ નાટકો; નં. ૯
હંસ અને હંસા; નં. ૧૦. તિરંગાજ; નં. ૧૧
આમલામાં ભજવે; નં. ૧૨ બાળ પ્રવાસો.
સંપાદકો: શ. ત્રિજીભાઈ અને શ્રી. તારાબહેન-
પ્રમણ: શ્રી હર્ષિભૂતિ' પ્રકાશન મંદિર, સાવ-
નર મુલ્ય: માળના આદકો. મુદિ દરેકનો એક
આનો; પ્રકટ દોઢ આનો.

અથ માસના અંકમાં આ સાહિત્યમાળાના
પહેલા છ મહુકાની સમાલોચના અને કરી છે એ
માળાના બીજા ૬ મહુકા પણ પ્રકટ થઈ ચૂક્યા છે.
અત્યાર સુધીમાં જ બાળવાચકોએ પહેલા ૬ મ-
હુકા વાંચ્યા હશે તેઓ જરૂર આ ૬ મહુકા મેળ-
વવા માટે પણ ઉત્સુકતા બતાવશે. નં. ૭ માં
ગોપીચંદ્ર રામની રૂપા બાળકો રમણી વાંચી એવી
કાપામાં શ્રી. લીલાવતીબહેને આલેખી છે. નં. ૮
માં ત્રિજીભાઈના રચેલાં નાના નાના પાંચ બાળ-
નાટકો છે. નં. ૯ માં તેમનીજ હાથે લખાયેલી
સાત બાળવાંચકો છે. નં. ૧૦ માં જમરન તિર-
ંગાજ વિલીખમ રેલની રૂપા બાળકોને વીરતા અને
દેશભક્તિનો સુંદર પાઠ શીખવે એવી સંરગ લા-
ખમાં તેમણે આપી છે. નં. ૧૧ ભોમિષ છવનની
કાંખી કરાવે છે. એમાં આંખવા રણે પરેલ, મેથા
સોની કે રૂડી કોળણ જેવાં પાત્રો બાળકોના નજારાં
મિત્રો થઈ પડે તો નવાઈ નહિ. નં. ૧૨ માં ચાર
પ્રવાસ વર્ણનો આપ્યાં છે. બુધોળ શીખવવાની
એ સૌથી આકર્ષક પદ્ધતિ છે. આ બધે પુસ્તકો
બાળકો હોયે હોયે વાંચશે અને તેમાંથી જ્ઞાન
સાથે અત્યંત આનંદ પણ મેળવશે. દરેક કુટુંબ
પોતાના બાળકને આ પુસ્તકો જરૂર આપે. રમક-
ડાંની ખરજ સારે એવાં પણ રમકડાંથી અધિક
કીમતી આ પુસ્તકો વિના એક પ્રજા કુટુંબ નહિ
ચલાવી શકે. બાળદુનિયાની આ અછમૂલી સેવા
માટે સંપાદકોને અને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

હિંદુ ધર્મની આખ્યાયિકાઓ: લેખક:
શ. નરસિંહપ્રસાદ મ. ભટ્ટ. પ્રકાશક: શ્રી હર્ષિભૂ-
તિ' પ્રકાશન મંદિર, સાવનર. મુલ્ય:
આઠ આના.

વિષયો વગેરેમાં "નાનાભાઈ" ના બહાલસોવા

નામથી જાણીતા શ. નરસિંહપ્રસાદ ભટ્ટની લખેલી
આ આખ્યાયિકાઓ હર્ષિભૂતિ' મુદિના "નાનાભાઈ"
સ્વ. હરગોવિંદ અજરામર પંડ્યાના સ્મારક વરીકે
પ્રકટ કરવા ધારેલી માળાનું પ્રથમ પુસ્તક છે.
મદોમારત અને બીજા ધર્મશાસ્ત્રોમાંથી વસ્તુ લઈ
આ આખ્યાયિકાઓ નાનાભાઈને રચી છે અને
એમ કરવા બાળકોના સતત પરિચય અને બાળ-
સ્વભાવના જોડા અભ્યાસની સામિતી આપી છે.
બાપા અને યેશી એવાં સરળ અને સાદાં છે. કે
બાળકો તેમના વસ્તુ સ્વરૂપે આકર્ષણ એટલુંજ
નહિ પણ એ આખ્યાયિકાઓ આપણા ધર્મતત્ત્વોની
તેમને સ્પષ્ટ કરાવી તેમના ચારિત્ર્ય જનનમાં
સદાયક જનશે. બાળકોને ધર્મશિક્ષણ આપવાનો
પ્રબંધ અત્યારની શિક્ષણપ્રણાલીમાં ક્યાંય દેખાતો
નથી, અને એવા શિક્ષણ વિના શુદ્ધ ચારિત્ર્યની
આશા ન જ રાખી શકાય. આવા પુસ્તકો એ
બોલ સ્વેલામયી પરી સર્ક અને અત્યારના શિક્ષણ
કમળી પૂતિ કરી શકે.

જાતક કથાઓ: લેખક: શ્રીપુત્ર હરભાઈ.
પ્રકાશક: કપર પ્રમાણ મુલ્ય: આઠ આના.

શ્રી હર્ષિભૂતિ' મુદિ બાળના મુદ્દપતિ તરીકે
શ્રી. હરિભાઈને બાળમાનસને અભ્યાસ પણ
નાનાભાઈ કે શ્રીજીભાઈ જેટલોજ જોડો છે. ઉલ્લા
ફસ વર્ષના એમના અનુભવે બાળકોની જરૂરીયો
જાણવાની તેમને તો આપી છે અને એ તકનો
તેમણે સુંદર ઉપયોગ કર્યો છે. બાળવંશ જાતમ
જુધના પૂર્વજની અનેક-અસંખ્ય કથાઓ
છે તેમાંથી સત્તર કથાઓ તેમણે બાળકોને રૂચી
એવી કાપામાં આ પુસ્તકમાં ઉતારી છે. જુદાં વર્ષો
માટે તેમને અનેક પૂર્વ જન્મ લઈ કેવી તેયારીઓ
કરવી પડી હતી તે આ વાંચકોને બતાવે છે પરંતુ
સાથે સાથે તે સમયનાં લોકજીવનની પણ અનેક
રુચિએ એમાં જોખી થાય છે. અમને ખાતરી છે કે
આ બધે પુસ્તકો યુવાન વિદ્યાર્થીઓ અત્યંત
આકર્ષક સંતોષરો.

આજવાતાવલિ: સંપાદક: સી. ડંડા મહેતા,
બી. એ. સોલ એજન્ટ: મેસર્સ સી. જમનાદાસની
કંપની, શ્રી-સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. મુલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦.
આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૮૨ની

આખરમાં પ્રકટ થઈ હતી. દોઢ વર્ષના અરસામાં બીજી આશ્વિતિ પ્રકટ થાય છે એજ બતાવે છે કે બાળકોએ તેને મોટી સંખ્યામાં સંક્રાણું છે. 'બાળસાહિત્ય' નો આકર્ષક ધ્યાનમાં રાખી બાળકોને રહેશે જમી નહય એવી સરળ અને સાદી ભાષામાં બાર વાર્તાઓ આ પુસ્તકમાં સો. -૬૨- આ બ્લેને સંગ્રહી છે. એને આકર્ષક કરવામાં બાઈ રાવલે જે ધમ લીધો છે તે સર્વથા સફળ છે. સારા મોટા ટાઈપમાં છાપી બાળકોની આંખોને પડતો. શ્રમ એટલો થયો છે અને અનેક સાદાં ચિત્રો ઉપરાંત ચાર રંગીન ચિત્રો પણ આપ્યાં છે. આ બધું જોતાં ખેલી આશ્વિતિની દોઢ રૂબીએ કીમત હતી તે કોઈપણ રીતે વધારે ન હતી છતાં આ આશ્વિતિમાં તે ધરી છે એટલે તેને લાભ મોટી સંખ્યામાં લેવારો એવી આશા રાખી શકાય બાળસાહિત્ય બંગ્લાદેશમાં આ પુસ્તક એક અલ્પમૂલ્ય રત્ન છે.

મલ્લિકાન્ત કાવ્યમાળા: આશ્વિતિ ૧૨ મી ઈશ્વર: ૨૫, સંસ્કૃતિ મ. પંડ્યા. સોલ એજન્ટસ: મેસર્સ જે. એમ. પંડ્યા એન્ડ કંપની, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. મૂલ્ય: રૂ. ૩-૦-૦

જે પુસ્તકની અત્યાર સુધીમાં ૨૫૦૦૦ ઉપર નકલો ખપી ગઈ છે તે પુસ્તકની ઉપયોગિતા અને લોકપ્રિયતા કેટલી દૂરો તે કહેવાની બાળેજ જરૂર રહે છે. ૨૫. "મલ્લિકાન્ત" ની સાદી અને સરળ ભાષા આ પુસ્તકને અત્યંત લોકપ્રિય અપાવી રહી છે, વિધવિધ વિધવો પર લખેલાં કાવ્યો વાંચનારને અને સાંભળનારને આનંદ આપે છે એટલું જ નહિ પણ તેમને તેની બાળસાહિત્ય સુધારા કરવા પ્રેરણા કરે છે. અનેક ચિત્રોથી આ પુસ્તકને આકર્ષક બનાવવામાં આવ્યું છે. છપાઈ તેમજ પૂઠું પણ આકર્ષક છે. એમાંના નાના મોટા અનેક કાવ્યો કેટલાંક વાંચકોને તો મોટે યથા-જયાં છે. એ કાવ્યોનું વારંવાર રજૂ કરતાં અગ્રે પણ વાંચકોને જોવાં છે. અમારી ખાતરી છે કે આ આશ્વિતિ પણ થોડા સમયમાં ઉપડી જશે.

બારડોલી સત્યાગ્રહવિજય : મહોત્સવ નિમિત્તે બજાયેલા ગરમાઓ: બારડોલીના એક-તોએ મહમ રહી, અનેક કપટ સહન કરી આખરે પોતાની પ્રવિજ્ઞા પાળી, સરકારને નમાવી અપૂર્વ

વિજય મેળવી છે. એ વિજયને લક્ષ્ય સુરતમાં બારે હતાદયી ઉજવાયો હતો. આ પ્રસંગે સુરતની બહેનોએ સાવજનિક મીડલ સ્કુલમાં આ પુસ્તકમાં આપેલા ચિત્રન અને શીર્ષક પ્રેરતા ગરમાઓ ગાઈ સંભળાવ્યા હતા. ગુજરાતી ભાષા નમાલી નથી એની આ ગરમાઓ સચોટ સાબિતી આપશે.

ગુજરાતી હુલા સંગ્રહ: સં. રા. સાલ મોતીલાલ ન. કાપડિયા, પ્રકાશક: શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સમા, ભાવનગર, મૂલ્ય ૦-૪-૦

"શ્રી જૈન ધર્મ" પ્રકાશના "શ્રી જૈન ધર્મ" પ્રકાશના ૪૨ મા પુસ્તકની ભેટ તરીકે આ પુસ્તક અપાયું છે. સંગ્રહમાં જુદા જુદા ૪૧ વિષય ઉપરના હુલાઓ ઉપરાંત કેટલીક કહેવતો અને સમસ્યો. પણ આ પુસ્તકમાં લેખી કરી છે. મજલ, ગીતિ, સોરઠા વગેરે છંદોમાં, પણ કેટલીક કવિતાઓ છે. આ બધું અસરકારક વાંચન હોઈ જ્ઞાન સાથે આનંદ આપે એવું છે.

કરિયાવર: લેખક: રા. નેમચંદ બી. કાપડિયા, પ્રકાશક: ઉપર, પ્રમણિ મૂલ્ય: ૦-૮-૦.

"શ્રી જૈન ધર્મ" પ્રકાશનો ૪૩ મા ભેટ તરીકે આ અમૂલ્ય પુસ્તક બદાર પડે છે. ડાહી માતા સાસરે જતી દીકરીને એમાં અમૂલ્ય શીખો મળેની દાયકો આવે છે. હીરા મોતીના આશુ-પણા, ફેન્સી અને કીમતી કપડાં અને ફરનીયર કે વાસંતોના બહામાં માતા જે શીખામણી ભેટ દીકરીને આપે છે તેને પાળવામાં આવે તો તે આદર્શ મલ્લિકા, હનુમ. ચંદ્રકાન્ત-અસ્તિત્વ અને લક્ષ્મી માતા બોની રહે અને પોતાનો સંસાર સ્વર્ગ સમો બનાવે ગુજરાતની પ્રત્યેક બહેન આ પુસ્તક વાંચે એમ અમે હૃદયથી જીએ, પુસ્તકના અંતભાગમાં "શુશ્રુષુંદરી" ની "સૌંદર્યની નિરાળ" માંથી "રસોડું" અને "જંદગી" વિશે અમારાં ડાહીબહેનોને લેખ તેમજ બીજા કેટલીક ઉપયોગી આબતો અપાઈ છે, જે પુસ્તકનું મૂલ્ય વધારે છે.

લીસમી સતી-ભેટ પુસ્તક-બેલ: સંપાદક: રા. ગુલામહુસેન હાલમહમદ શિવજી, વંત્રી, "લીસમી સતી"

“ વીસમી સદી ” (માસિક) ના તંત્રી, કળાના સંદર્ભે સ્વ. દાછને ગુજરાતમાં કોણ નથી બોળવતું ? એવા કળાપ્રજ્ઞક પિતાના હાથે લાલ્લીમ અને અનુભવ પામી તેમની કળાબહ્મતાનો સંપૂર્ણ વારસો તેમના મુશ્વેષ્ય પુત્રે મેળવ્યો છે એમ આ પુસ્તક એવાં કોષ પણ કહી શકે. કળાના સ્વ. દાછના આદર્શો તેમણે અકવાદીદ “ વીસમી સદી ” માં મૂર્તિમંત કરી બતાવ્યા છે તેથી વધારે અંશે આ પુસ્તકમાં થયું છે. બાર સુંદર સાહિત્યકૃતિઓ કળાભરી રીતે- અત્યંત આકર્ષક સ્વરૂપમાં આ પુસ્તકમાં પ્રકટ થઈ છે. પાને પાને ચિત્રોની શોધવણી, પુસ્તકને આકર્ષક-મનોહર બનાવે છે. ઉપરાંત અનેક રંગીન તેમજ સાદાં ચિત્રો એવું મૂલ્ય વધારે છે. આવું સર્વાંગસુંદર પુસ્તક પ્રકટ કરી બેઠા-આપવા માટે અને રા. શુભામદુરોનને અભિનંદન આપીએ છીએ.

ગુજરાતમાં પ્રજાવાદીની ખીલવણીઃ લેખક રા. અંબાલાલ મોતીલાલ પરેલ, બી. એલ. પ્ર. રા. ન. ઇ. પરેલ, તંત્રી “ પાટીદાર ”. આ નાનકડું પણ ઉપયોગી પુસ્તક “ પાટીદાર ” ના વધારા તરીકે પ્રકટ થાય છે. લેખકે દુકામાં પણ ઉપયોગી થાય એવી રીતે ફળના ઝોડો કેવી રીતે ફેપવા અને ખીલવવા તેની માહિતી આપી છે. એમાં આપેલી વિગતોએકદમ વર્ગને અત્યંત લાભદાયી થશે.

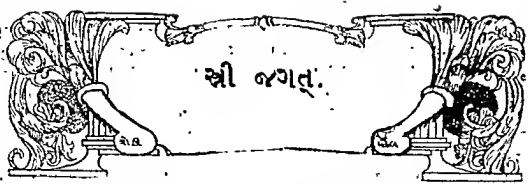
“ ચિત્રમય જગત ” ખાસ રશિયા અંગેઃ સંપાદક રા. દુલ્લભશંકર ગોરીશંકર યાજ્ઞિક જૂન અને જુલાઈ અંગે આ બન્ને અંગે રશિયાની રાજ્યકંતિ અને સમાજ વ્યવસ્થા તેમજ એ દેશને લગતાં બીજા ઉપયોગી વિષયોની માહિતી આપતા વિસ્તૃત લેખોથી ભરપૂર છે. એક વખત ઝારસાહીના પગ તળે કચડાયેલી શુભામી દયા ભોળવતી પ્રાંત સંઘર્ષણ સાથે તો પોતાની ઉત્પત્તિ કેટલે દરજ્જે સાધી ચકે છે તે એ સામગ્રી સાબિત કરે છે. દિવંદની અત્યાદની

સ્થિતિમાં આ અંગેના લેખો આપણને અણમૂલા પાઠ શીખવી ચકે. સમાજ વ્યવસ્થાનો લેખ ગુણ-સુંદરીઓની દૃષ્ટિએ ખાસ ઉપયોગી અણાય. રશિયાને લગતાં અનેક ચિત્રો પણ અપાયાં છે. આ સફળ શ્રમ માટે સંપાદક ગંધુને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

શિવ ભજનાવલી તથા સોળ સોમવારની વ્રત કથાઃ પ્રયોજકઃ પંડિત શ્રી દયારામ રત્નસિંહ શર્મા આવૃત્તિ પાંચમી કીમતઃ રૂ. ૧-૪-૦.

સંસ્કૃત અને ગુજરાતીમાં ચંદ્રે ભજવાના અનેક સ્તુતિ વચનો અને ભજનોથી ‘ ભરણ ’ આ પુસ્તક ભાવિક વૃંતિવાર્ગી વાચકો માટે એક સુંદર સાધન છે. ભજવાન ચંદ્રેના અનેક સુંદર ચિત્રો આ પુસ્તકનો અશ્વમેજ સોભાવે છે. ગદ્યા પુરોષોત્તમ માસમાં આ પાંચમી આવૃત્તિની અનેક નકલો ખપી ગઈ હોય તો અમને આશ્ચર્ય નહિ થાય.

સામાર સ્ત્રીકારઃ (૧) વનિતા વિજ્ઞાનઃ તંત્રીઓઃ શ્રી. બાલગોરી મુન્શી અને શિવગોરી મુન્શી. વ. ૨૦; અંકઃ ૪. વા. લઃ રૂ. ૧-૮-૦. (૨) યશોદાઃ તંત્રીઃ રા. મ. ન. દોશી અને રા. ડ. લ. ઠક્કર. વર્ષ ૧; અંક ૬-૭. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦. (૩) વિશ્વમકારાઃ તંત્રીઃ રા. મ. ન. દોશી. વર્ષ ૨; અંક ૪-૫. વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦. (૪) પાટીદારઃ તંત્રીઃ રા. ઇ. ન. પરેલ. વ. ૫; અંક ૧૦. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦. (૫) ઉપેક્ષા પત્રિકાઃ પ્ર. રા. ગોરધનદાસ રણછોડદાસ. વર્ષ ૧; અંક ૩ (૬) સીનેમા અને રંગભૂમિઃ સં. રા. યશવંદન. પુ. ૧; અંક ૧૧-૧૨-૧૩-૧૪-૧૫. (૭) ત્રિવાર્ષિક અહેવાલઃ શ્રી કચ્છી દયા ઝોરાવાળ પ્રમુદાનો. પ્ર. રા. પૂનશી તેરસી શાહ. (૮) વાર્ષિક રીપોર્ટઃ શ્રી. મ્ને. સ્થાનકવાસી જેન મિત્રમંડળનો. પ્ર. રા. મા. છ. શાહ અને રા. મ. જોધણી. (૯) હેકુ ને દયાઃ તંત્રીઃ રા. મનસુખરામ દા. મહેતા. નાટ્યપદ્ય ખાસ અંક વા. લ. રૂ. ૩-૦-૦.

હિન્દ.

ફીના વધારા વિરુદ્ધ: શાળા અને કોલેજોની ફી આજે વર્ષથી સરકારે વધારી તે વિરુદ્ધ પોદાર ઉઠાવવાં મુંબાઈના યુવ લીગ વરફથી જે સભાઓ યજ્ઞ દેવી, એલફીન્સ્ટન કોલેજની સભામાં મીસ ઇસ્ટર પ્રમુખસ્થાને હતાં. કાયદાની કોલેજમાં મિસિસ ગોખલે, બી. એ પ્રમુખપદે હતાં. સભાઓએ કરાવ પસાર કર્યાં હતાં.

લોકમોચની જયંતિ તા. ૧ લી જાન્યુરી જન્મોછે હતી. મુંબાઈમાં સારવાડી વિદ્યાલયમાં ડો. રેયમુખના પ્રમુખપદે પચડ સસા મળી હતી રા. જમનાદાસ મહેતાનાં પ્રમુખપદે સન્નારીઓની એક સભા પણ યજ્ઞ હતી જેમાં શ્રીમાન્યના જીવન-કાર્ય વિશે વિવેચનો શ્રી. સીતાબાઈ પદ્મીબીડ અને જ. રતનબેન મહેતાએ કથાં હતાં.

વિધવા વિવાહના કાયદાની જયંતિ પ્રાચીન સમજ હોવામાં તા. ૨૫ મી જુલાઈએ મી. નટરાજનના પ્રમુખપદે જજવાઈ હતી. આ કાયદો ૧૮૫૬ માં મ. હરચંદ્ર વિદ્યાસાગરના પ્રયાસથી પસાર થયો હતો. સભામાં મિસિસ અન્નાગિરી, મિસિસ ગોખલે તેમજ પુરુષ વક્તાઓએ ભાષણો કર્યાં હતાં.

કળાં વિરુદ્ધ વિજ્ઞાન: મુંબાઈના શ્રી મેન્યુ-એટસ મંડળ વરફથી ૨૧ મી જુલાઈએ "જીવનમાં વધારે મહત્વ કળાત્. કે વિજ્ઞાનત્ ?" એ પ્રશ્ન પર ચર્ચા યજ્ઞ હતી. અનેક મેન્યુએટ તેમજ કોલેજમાં ભણતી મહિલાઓએ તેમાં ભાગ લીધો હતો. મીસ ચાહવાળા, મીસ ભૈરવીવાલા, મીસ વજીરદાર, મીસ કામા વગેરે કળાની વરફેણમાં અને મીસ રંજા, મીસ ખાંડવાળા, મીસ ઇસ્ટર વગેરે વિજ્ઞાનની વરફેણમાં બોલ્યાં હતાં. મત લેવાતાં

કળાની વરફેણમાં ૪૫ અને વિજ્ઞાનની વરફેણમાં ૪૧ મત પડ્યા હતા.

સરદારને માનપત્ર: બારડોલીની પ્રભને પોતાના અર્પૂવ નેતૃત્વથી વિજય અપાવનાર સરદાર વલ્લભભાઈને, અમદાવાદની 'શ્રીઓ વરફથી સો...સરદારેથી અંબાલાલના પ્રમુખપદે માનપત્ર અપાયું હતું પ્રમુખે બારડોલીની વીરાંતના બહેનોને ધન્યવાદ આપ્યો હતો.

વાંદરૂ જન્મ્યું: નેપીઅન સી રોડ (મુંગઈ) પરના એક બંગલામાં રહેતા મોળાનો: પત્નીએ તા. ૮ મી જાન્યુરી એક વાંદરૂને જન્મ આપ્યો હતો. વારંસને વરતજ મારી નાંખી પોલીસ ચોંકી પર લઈ ગયા હતા. મારી ચા મટિ નાંખ્યું હતું ?

ભાડીઆ શ્રી હુન્નર-ઉધોમ ગૃહ: ૧૯૮૩ ના એક માસમાં આ વર્ગ ખુલ્લો મૂકાયો હતો તેનો પ્રથમ વાર્ષિક રીપોર્ટ, બતાવે છે કે તેમાં ઉપયોગી અને ઉત્તેજન યોગ્ય કામ થયું છે. શ્રી. તેરસીએ બાઈ આધીબાઈના ટ્રસ્ટ ફંડમાંથી જે વર્ષ મુધી રૂ. ૧૦૦૦ ની મદદ આ કામ માટે આપી છે. સંસ્થાને વર્ષ દરમિયાન રૂ. ૧૬૫૬ ની આવક અને રૂ. ૧૬૪૪ નો ખર્ચ થયો છે. ઉત્તેજન માટે રૂ. ૧૦૦ ના ઇનામો અપાયાં છે. આ વર્ગદારા બહેનોએ બતાવેલા નમુના બધા ચેતરમાં કરેલા મેળવડામાં મુકવામાં આવ્યા હતા. સરદારસ વીસ બહેનોએ લાભ લીધો છે. જ. સુદરભાઈ ડ. પ્રા. હાકરસીએ રૂ. ૧૬ ના ઇનામો આપ્યાં છે. રોક ગોવિંદજી ઠા. મૂળજી સ્મારકગૃહના ટ્રસ્ટીઓનો નામના ભાડાથી હોલ વાપરવા આપ્યો છે. શીખવવા માટે એક પારસી બહેનને રાખ્યાં છે. આ નેતૃત્વ પ્રયત્નો માટે મંત્રીઓ જ. જમનાબાઈ ગોવિંદજી માધવજી અને રા. દેવીદાસ સામંતને ધન્યવાદ થઈ છે. આશા છે જ્ઞાતિ તને ઉત્તરોત્તર વધારે વિકસાવશે.

પીઠા, સામે વિરોધ: સાંઠાકુચના થી ગુજ-
રાતી, હિંદુ સ્ત્રીમંડળના આશ્રય હેઠળ, જ.
ચોંલીઓરીના, પ્રમુખપદે, સન્નારીઓની એક
સંઘા-રોઠ ભવાનજના બંજલામાં તા. ૭ મી
આગસ્ટે વિલાયતી દારૂની દુકાન સામે વિરોધ
કરવા મળી હતી. શ્રી. મારજી શે. રોઠ વિવેચન
સ્વી બાદ સો. જા બહેન પટેલે એ સંબંધી
કરાવ જલુ કર્યા, તેને શ્રી ઠાણીબહેન દેસાઈએ
ટેકા આપતાં સંઘાએ સર્વાનુમતે મંજૂર રાખ્યા
હતાં. એ કારણે આજકારી ખાતાને માફથી
આપ્યા છે.

શુભામગીરી : કાઠિયાવાડના રાજપુતોમાં

માળાઓનાં હરણ: સર્ગાર, ઉમરની ઠાક-
રીઓને ઉપાડી જઈ તેમને ફરના પ્રદેશમાં વેચવાનો
ધંધો કરતી ઠાણીઓએ એ બાયંદર કામ આખા
દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં કરી રહી છે. હમણાં
એના એક કિસ્સો સિંધમાં પંઢડાયા હતા. હિંદુ
મદાસલાએ આ વેપાર નાંખી કરવા સખ્ત પગલાં
લેવા માંડ્યા છે અને એ કાર્યમાં મદદ કરવા
તેમણે દેશી રાજાઓને વિનંતિ કરી છે. તેમના
પ્રવલ્ન સફળ થાય એમ ઇચ્છીએ છીએ.

મદ્રાસનાં પેલેલાં સ્ત્રી બેરીસ્ટર: મદ્રાસની
લાઈકોર્ટના જજ જી. દેવદાસનાં પુત્રી મીસ
સીતા દેવદાસને એક એડવોકેટ તરીકે વકીલાત

સેજવાડ (બારગાલી) નાં બહેનો-શ્રી મીહુબહેન પીઠી સાથે.

દીક્ષીને કરિયાવરમાં દાસદાસીઓ આપવાની
શુભામી પ્રથા હજુ ચાલુ છે. સાયલાના
ભાયાત કંડુમાંની પુત્રી પ્રાણકુંવર ખીચડયાના
ઉમરેસિંહ સાથે પરવશાં છે. સાથે દાસી તરીકે
આવેલી બાઈ પાણેલી છે અને તેને બાળકો
પણ છે. એ બાઈનો પતિ ખવાસ મેનજ માય-
લામાં નોકરે હતા. તેના પર કાંડુમાંની
બધી યતાં તેને કાઠી મુશ્યાં હવે તે પોતાની
પત્ની કે બાળકોને મળી પણ શકતો નથી.
તેણે પત્ની બાળકોને લઈ જવા પ્રયત્નો કર્યા
પણ નિષ્ફળ ગયા. આ શુભામી પ્રથા પીઠમી
સરીમાં મ્યાં સુધી ઠારો.

કરાવની પરવાનગી અપાઈ છે. તેમને દાખલ
કરતાં વડા ન્યાયાધીશે તેમના ધંધા બાબતે અને
ધીકતો રહે એવા આશીર્વાદ આપ્યા હતા અને
બેરીસ્ટર પિતાની પુત્રી પણ બેરીસ્ટર થાય એ
ચામચળ છે એમ જણાવ્યું હતું. એમને દાખલ
કરતી વખતે એમના પિતા પણ ન્યાયાસન પર
નિરાજેલા હતાં.

ચતુરમાઈ કોઠકે છેડંયાં નાંખપુરમાં હચિ-
યારબંધી સંબંધી ચાલેલા મલ્યામદ વખતે એલમાં
જયેલાં બહેન ચતુરમાઈ કોઠકને સરકારે સભની
મુદત પૂરી થયા પેલાં ઠાકી મૂક્યાં. તેમણે નાનું
બાળક પણ તેમની સાથેજ હતું. પ્રભુએ તેમને
ઉગળકામી સત્કાર કર્યો હતો.

‘દત્તક સંભધી કાયદો’ મુજાર્થ હિલકામાં વિધવાઓની દત્તક લેવાની સત્તા ઉપર અંકુશ મુકનાર’ એ બીજા રા. બંધે મુજાર્થની ધારાસભામાં રજૂ થયું હતું તે તેમને પાછું જોઈ લેવાની દુરુષ પદી છે. હિલકાના સ્ત્રી વર્ગની ચળવળને એ અપૂર્વ વિષય છે. હવે રા. જયકર પડી ધારા-સભામાં એ વિષે એક બીજા લાવવાના છે. અત્યારે કાયદો એવા છે કે જે બાળકને દત્તક લેવાનો હોય તેની માતા સાથે દત્તક લેનાર પુરૂષ પરણી ચકત એવા સંજોગો હોય તેો દત્તક લઈ ચકાય. કામલા તરીકે ભાઈના છોકરાને દત્તક રાઈ ચકાય કારણ કે એ છોકરાની મા તેની કુંવારી સ્થિતિમાં જેમ એક ભાઈને પરણી રાકી તેમ બીજા ભાઈને પરણી રાકી હોત, આ કારણે બહેનના કેટલીકના કીડીરાને અત્યારે દત્તક લઈ ચકાતો નથી. રા. જયકરનું નકું બીજા એ અંકુશ ફા કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

માલિકપુરા (બારડોલી) ના એક આગેવાન બહેન-પ્રતિષ્ઠાપાલન માટે જેલ જવા તેવાર હતાં.

દબ્બુની બંડી: હોશિયારપુરમાં એક નવ વર્ષની બાળા દિવસમાં અનેકવાર સમાધિમાં પડી નવ છે અને તે વખતે વેદાંતની ચર્ચા કરે છે તેમજ સુદરસ્વર્ગીય સં-ગીત લલકારે છે. સમાધિ કબાકે રકે છે, તે દર-મિઆન તે તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્ર પણ પ્રત્યના દલીલ પુરાંસર જવાબ આવે છે. એના જાનનો અવાજ અત્યંત મધુર-કૃષ્ણની બંડી જેવા છે. ફરહાક યોગીએ પણ તેને એક વિચારમાં પડી ગયા છે અને આમ યવાનું કારણ સમજવી ચકાયા નથી.

બિહાર અને પટ્ટો: બિહારની મળએ પટ્ટો ન.બંદ કરવા માટે ઉપરોક્તી લડતને દબાવે

ગયા અંકમાં અમે કર્યા છે. એ માટે એક પ્રચંડ સભા રાધાસિંહ ઉન્ડીચુટના હોલમાં પટ્ટો છામાં મળી હતી. વરસાદ-હોવા છતાં હાજરી મુકળ હતી. અહીં ઉપર હોલ સ્ત્રીઓની ભરાઈ ગઈ હતો તેમાંની ઘણી બહેનોએ તેો સલામ આગલા દિવસ મુખી સખત પડેલો પાળ્યો હતો. પ્રમુખશ્યાને વધાવદ્ શ્રીમતી અલખજીજીની વિરાજ્યા હતાં, પટ્ટોની વડીનો નાચ કરવા વિષે

અને તે માટે લડત ચલાવવા તેમજ ફેળવણી પ્રસારવા મહિલા સમિતિઓ સ્થાપવાના કરાવો થયા હતા. મહિલા આશ્રમે બોલવાનું પણ સભાએ કામચું હતું. એ માટે ફંડ લખાડું હતું. મુજાર્થના ભણીતા ધારા-સાસ્ત્રી રા. ભુલાભાઈ દેસાઈ પણ આ પ્રસંગે હાજર હતા. તેમણે પડેલા વિસ્મય વિવેચન કરી ફંડમાં રૂ. ૫૦૦) ભર્યા હતા. બીજાઓ પણ નાની મોટી રકમો ભરી હતી.

સરસ્વતીને મંદિર:

કલકત્તા ચૂનીવરસીટીની આ વર્ષની બી. એ ની પરીક્ષામાં ૬ જણ ખેલા વર્ગમાં આબ્યાં જેમાં ત્રણ વિદ્યાર્થીનીઓ હતી. એમાં શ્રી. લીલા રાય સોથી ખેલાં હતાં શ્રી.

લીલી સેન પાંચમે નંબરે અને શ્રી. કુમા છટે નંબરે આબ્યાં મીસ રાયે તેો મેટ્રીક અને ઉન્ડરની પરી-ક્ષામાં અંગ્રેજ વિષયમાં પહેલો નંબર મેળવ્યો હતો. સરસ્વતીમાં શ્રી સુરમા મિત્ર પ્રથમ વર્ગમાં ખેલે નંબરે આબ્યાં છે. શ્રી. શાન્તિમુખા યોગં અભીતમાં ખેલે નંબરે આબ્યાં. તેમને એકાદ રોહરશીય મળી છે. (૨) ત્રીવેન્દ્રમના મિસિસ અન્ના ચાંડીએ ખેલી એલએલ. બી. ની પરીક્ષા પસાર કરી છે.

ત્રાવણકોર રાજ્યમાં કાયદાનો અવ્યાય કરનાર એ પ્રથમ મહિલા છે.

૪૦૦૦૦ તુ' દાન: ખંજાલાના જમીનદાર બાણુ સુધીરખેદ્ર ચીધરીએ પૂરીમાં આવેલી પોતાની ૩-૪૦૦૦૦ ની મીલકત બંનારસ દિંદુ યુની-વેરસીયીને સ્ત્રી-કલયણીના પ્રસાર માટે દાનમાં આપી દીધી છે. અમારા કન્યવાદ.

સાસુ ધણીનો સી-તમ: કલકત્તાના મેલ-ફેટની શેડમાં અન્નપૂર્ણા નામે ૧૪ વર્ષની પત્નીએ પતિ સામે ગુજરાન માટે દાવો માંડ્યો હતો લગ્ન બે વર્ષ પહેલાં થયું; છ માસથી તે પતિશ્રદે હતી એ દામિયાન તેને વારંવાર માર પડ્યો હતો. એક વખત સાસુએ ૩૬ કલાક અન્નજળ રિના વખારમાં પૂરી રાખી. દિંદુ સંસારમાંથી આ જીંદગી ક્યારે નાખડ થશે ?

શારદા-બીજલે ટેકો: (૧) સુનાઈના બીજન શ્રવિકાકમે અં. રતનબ્દેન મ્હેતાના પ્રમુખપદે તા. ૧૨મી જાન્યુઆરી સમાવરી ટેકો આપનારો કરાવ થયો હતો. (૨) દીલ્હીના ચારવાડી અગવાલ મંડળે પણ ચેવાની કોમ તરફથી એ બીજને ટેકો આપ્યો છે.

લાલાજી અને સ્ત્રીઓ: લાલા લાજપતરાયે સુપરેબી સ્ત્રીઓ અને બાળકો માટે એક હોસ્પિ-ટલ ચલાવવા લાહેર મ્યુનિસિપાલિટી પાસે જમીન માંગી છે. તેમણે એ માટે બે લાખ રૂપિયા ભેગા કર્યા છે. લાલાજીની સુચના મુજબ રૂબરૂના અને લાહેરની વચ્ચેના જંગલમાંથી જમીનને એક હડિ ભેગવવા સારારને મ્યુ. એ અરજ કરી છે. લાલાજીની સુચનાથી સહેરના બે બાજ મ્યુ.

એ સ્ત્રીઓ અને બાળકો માટે અલગ રાખ્યા છે.

વિધવાને વારસો: દિંદુ સંસારમાં વિધ-વાની સ્થિતિ કફોડી છે. 'પુત્ર' તરીકે તેને પિતાની મિલકતમાં હક નથી; વિધવા તરીકે તેને પતિની મીલકતમાંથી કાંઈ મેળવું નથી. પતિ બે બુદ્ધો રહેતો હોય તો જ તેને છ'છા સુધી મીલકતને કોચરતો મળે. સંયુક્ત હોય તો તેને બેરસ

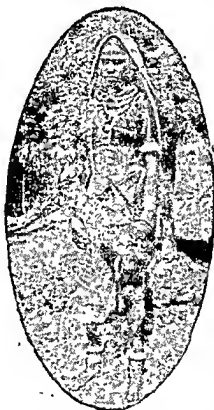
પોપણનોજ હક. આ સ્થિતિમાં સુધારો કરવા રાજસાહેબ હરવિલાસ શારદા એક નવું બીલ વરી ધારાસભામાં લાવે છે જેની રૂથે વિધવાને કોહુરિયક મીલકતમાંથી બાજ મળશે અને પતિની અંગત મીલકતની તે વારસ બનશે.

કાશ્મીરમાં બાળ-લગ્નને કાયદો: કાશ્મીર રાજ્યે બાળલગ્ન અટકાવનારો કાયદો ધરી ૧૪ વર્ષની નીચેની કન્યા અને ૧૮ વર્ષની નીચેના ટાકરાના લગ્નની અટકાવત કરી છે. ૧૮ વર્ષની ઉમ્મરનો પુરુષ ૧૪ વર્ષથી ઓછી ઉમરની કન્યા સાથે લગ્ન કરે તો તેને એક વર્ષની સજા અથવા ૧૦૦૦ રૂપીઆનો દંડ થશે અથવા એ બંનેને પ્રકારની સજા થશે એવા લગ્ન કરવા-કાચવામાં

બાજ લેનારને પણ એક પ્રકારની સજા થશે. ૫૦ વર્ષથી વધુ ઉમરનો પુરુષ નીચેની કન્યા સાથે ખાણે તો તેને ચાર વર્ષની કેદ અથવા ૨૦૦૦ રૂપીઆનો દંડની સજા થશે.

એશિયા.

અફઘાનિસ્થાનના શાણીસાહેબો સુરિયા ત્યાંની સ્ત્રીઓની પ્રગતિ માટે દલે લંતેલ પ્રયત્નો

બારડોલીની રાની પરજની એક બ્દેન પ્રતિષ્ઠાપાલન માટે એ બ્દેને અપૂર્વ હલ્લા જતાંથી હતી.

કરી રહ્યાં છે. હમણાં એમણે 'સંનારીઓનો' એક સભામાં કાણુવમાં લાવણુ આપી સ્ત્રી-જનવણીની અંતર્ય તેમને સમજાવી હતી અને પોતાની દીકરીઓને શિક્ષણ આપવાની સલાહ આપી હતી. કેટલીક છોકરીઓને તુર્કિસ્તાન મોકલી રોકર, નસ અને શિક્ષિકા થવાની વાદીમ મેળવવાની ગોઠવણુ પણ તે કરી રહ્યાં છે. તેમની આ પ્રવૃત્તિ અનુકરણુ આપણા દેશી રાજ્યોની રાણીસાહેબાઓ ન કરે ?

અમુકાનિરુદ્ધાનમાં સુધારો : ના રાજ્ય

નાટ્ય મંડળ : અમલદમાં અરબી મદિલાઓ એક નાટ્યમંડળ સ્થાપ્યુ છે. આ મંડળની પ્રમુખ એક નણીતા આગેવાનની પત્ની છે અને તેની મંત્રી યમદાદની એક પ્રિયિત બાતુ છે. મંડળ શેઠશી-અરબી નાટકો ભજવવાનો ઇરાદો રાખે છે. એમાં અનેક આગેવાન કુટુંબોની મદિલાઓ સહાસક વરોડે જોડાઈ છે.

આફ્રિકા :

અધ્યુલ પાશાના પત્ની : ઇજીપ્તની પદ્મર અમા-દત્તા સ્વામી પાછા ફરતાં હોવાની સમાદ તેમને

ગીસ એરહાદ

વિમાનમાં આરવાંતિક પાર કરનાર પ્રથમ મદિલા

ફિરુઝ શાહના કાઠ્યું છે કે જે અમલદારોને એક કરતાં વધારે પત્ની હોય તેમણે પોતાની જગ્યાતુ રાજનાયુ આપી દેવું. ભવિષ્યમાં પણ જે અમલદાર એક ઉપર બીજી પત્ની લાવે તેણે રાજનાયુ આપવું. પ્રજાના જે માણસો એકથી વધારે પત્ની રાખે છે તેમના વિષે હવે પણ ફરમાન નીકળ્યો. આ સુધારા મટિ ના રાજને અમે અસિનદન આપીએ છીએ અમને-ભય રહે છે કે બિચારી કેટલીય અજબામણી પત્નીઓને તલ્લોક મળી જશે

એલેક્ઝાંદ્રીયાના બંદરમાં ઉતરવા ન દીધાં. એમના પતિ ઇજીપ્તના વારણદાર ગણાતાં. તેમના મૃત્યુ પછી એ સ્થાન તેમની પત્નીએ લીધું છે. તેમના સ્વદેશ પાછા ફરવાની સમાચાર મળતાં પ્રાંતએ તેમનો બહેર સત્કાર કરવાની પ્રવૃત્તિ તેણીએ કરેલી પણ બ્રિટિશ સત્તાધારીઓને એ કચ્છું નહિ. ઇજીપ્તની અત્યારની સરકાર એ સત્તાધારીઓના દાવના રમકડા નથી છે. એટલે શીમવીને બોરો બાર દરિયા માર્ગે લઈ જઈ એક નાના આમડામાં ઉતારી મૂક્યાં.

યુરપ.

ઐતિહાસિક યાત્રા: ઉગ્વાંડથી ૧૫૦ માણસો
એનેડા અને અમેરિકાના ઐતિહાસિક શહેરોની યા-
ત્રાને નીચ્છ્યા છે. આ માણસો બિટનના કેમીકલ
એન્જનીયર મંડળ અને કેમીકલ ઉદ્યોગ મંડળના
સભાસદો છે. એમાં ૨૦ સ્ત્રીઓ પણ છે. યાત્રા
પૂરી કરીને એ બધાં કેમીકલ ઉદ્યોગોના મંડળોની

માતાઓ સંવાળને: હુઇચામ (હુગ્વાંડ)માં
રહેતા એક પાછપ-ફીકરની બે વર્ષની પુત્રી છાતીમાં
સોય લોકાવાથી મરી ગઈ. છાત્રીએ હુ:ખની ચીસ
પાડી ત્યારે માતાનું ધ્યાન ખેંચાયું, તેણે છાત્ર-
ીની છાતીમાં સોય પેસી ગયેલી જોઈ. તે જોઈતાં
ચોક્કસ સમય આવે ત્યાં માતા છાત્રીના ફોફસમાં ચીરો
પડેલા હાથે તે સાંધતી હતી અને ભૂલથી સોય
અંદાજ રહી ગયેલી. ડોક્ટરને મોકલે જાતાંથી પણ

ગાંધીજી તરનારી ગીસ મરસીડીક ગલીટલ
આછરીસ ખાડી તરતાં જોતાં તેયારો કરે છે.

જનરલ સમા સુધીકમાં સપ્ટેમ્બરની મધ્યમાં
મળવાની છે તેમાં ભાગ લેશે
વિમાનમાં: વિમાન હોકનાર પાછલટ તરીકેની
સનદ મેળવનાર લેરી હીથ પ્રથમ મહિલા છે.
રોયલ ડેથ વિમાની ખાતામાં તે ફાળવેલ વર્ગો છે
અને હમણાં જ ઉગ્વાંડથી પેરીસ સુધીની મુસાફરી
જોવાં કરી આવ્યાં છે.

કોઈ વળ્યું નહિ. માતાઓ! સંવાળને. બાળકના
કપડાં સુધિતા અંદર સોય રહી ન જાય.
ફેશનને: ખાતર! થીસ્ટલની માસ બ્લેડિસ
હેડ નામે એક યુવતીનું રેમંડ વીર નામના એક
માણસ સાથે વેવિશાળ થયું હતું. બાઈસાહેબને
હોક રાતા રાખવા માટે રેંજ વગેરેવાંની ટેવ પડી
હતી. બાઈસાહેબ ઓળી ચીડાયા અને રેંજ વાંખે

રવાની મનાઈ કરી. આ હુકમનો ખનાદર થયો એટલે તેણે વિવાહ તોડી નાંખ્યો. પરિણામે બાઈએ વચનમંજ માટે તુકચાની મેળવવા ફિરયાદી માંડી. જડને કંઈ કે ત્રી પરવશ પછી પણ છૂટો તો હોઈ રજ લગાડી-સકે; મના કરવાનો પતિને હક્ક નથી. બાઈને અટીસો પાકુંડ તુકચાનીના અપાવ્યા.

શુભ વિનાનું રૂપ: ફાંસની સૌથી નધારે રૂપવતી અણાતી પોલેટ મેને નામે લલના આખરે જરીબાવસ્થામાં ચમરાભને પોતાના પાપને દિસાવ આપવા ગઈ છે. જરીભ માબાપને પેટ જન્મ લઈ એને ધનવાન થવાની લાલસા લાગી. પેરીસ આવી તેણે પોતાના રૂપને વેપાર માંડયો. ધણા ધનવાને એની ભજમા ફસાયા. તે ધનવાન બનતી ગઈ; ફસાનાર જરીભ બનતા ગયા. આખરે કુદરતે તેના પર વિજય મેળવ્યો. એક યુવાન પર તેને સાચો પ્રેમ થાઈયો પણ પેલાના માબાપે તેને પોતાની પુત્રવધુ બનાવવાની ના પાડી. પરિણામે તે વ્યસને ચડી અને રૂપ પણ શુભાનું શુભ વિનાનું રૂપ એને સુખી ન કરી શક્યું.

એમાં અનીતિ નથી: “ભદરે સ્થળો પર એ પુરવો એક બીલને ચુંબન કરે એ અનીતિમય છે” એમ કહી પેરીસની મ્યુસીલાલીનીના એક સભાસદે તે અટકાવવાની પોલીસના વડાને આજ્ઞા કરી. પોલીસનો વડો જવાબમાં કહે છે કે “એ રીવાજમાં મંદ પણ અનીતિ નથી.”

દાસીને વારસો: મોન્ટમાર્ટ (ફાંસ)માં મી. રોજર માર્હેસ નામે માણસ રહેતો હતો એક બાઈ એ મહાનને સાફસું કરવાનું દાસીનું કામ કરતી હતી. મી. માર્હેસ કુંવારો હતો. એના ધંધો-કાળા નસુના ભેગા કરવાનો હતો પોતાના રહેવાના સ્થળમાં એણે અનેક બાવલાં, પુસ્તકો, ચિત્રો વગેરે ભેગાં કર્યા; આ બાઈ એ બંધાંને સાફસું કરતી. દમણ માર્હેસ ગુજરી ગયો છે પણ મરતાં પહેલાં એણે દાસી સાથે લગ્ન કર્યા હતા અને પત્ની તરીકે એ વસ્તુઓ એની માલીકની બની છે. કિમત કરાવતાં એ મીલકત લાગેલી જણાય છે.

બિચારો પુરુષ: મીસ ડોરીઆક નામે એક જર્મન ટાઈપીસ્ટે પોતાના રોક વપર પગાર માટે

દાવો માંડયો. મુકદ્દમાની દલીલત એવી છે કે એક દિવસે રોકે તેને એક કામળ લખવવા પોતાની ચમ-બરમાં બોલાવી. જરમી ધણી પડતી હોવાને કારણે રોકે કોટ કોટી નાંખી ખમીસની બાંધેલી ચઢાવી હતી. આ પોષાક બાઈ સાહેબને નિર્દોષ લાગ્યો અને ગુસ્સો કરી ત્યાંથી ચાલી ગઈ. પાછલથી તેણે પગાર માંગતા કબાલાનો ભંજ કરવા માટે રોકે તે આપવાની ના પાડી. એની યુરપ-અમેરિકાની બહેનો, અર્ધ-નગ્નાવસ્થામાં ઘૂંટી ફરી ઘડે બને બિચારા પુરુષને કોટ કાઢવાની પણ પરવાનગી નહિ. કોર્ટે એનો દાવો કાઢી નાંખ્યો.

કાપાનક મરકરી ! કાઠમં એક કુંવારાઓનું મંડળ છે. આ મંડળમાં દાખલ થનાર એવી પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે તે જીંદગીભર કુંવારો રહેશે. ન્યાજ દાન નામે એક સભાસદ એ પ્રતિજ્ઞા પાળી શક્યો નહિ અને પોતાની સેટેટરી સાથે પાછો બેઠો. આથી મંડળના પ્રમુખ અને કટલાક સભાસદો ચીડાયો અને વહુરાણીને લગ્નને ફાટી ચળ રાખવાની પેરી લગ્નકોટ તરીકે ગોઠેલી. બાઈ તે ભેટાં જ બેસાન થઈ ગઈ. બદનક્ષી માટે કોર્ટે મામલો ચઢ્યો. જડને કંઈ કે આ મરકરી ખાખ છે પણ એથી બદનક્ષી નથી થતી તેણે તુકચાની ન અપાવી. બાઈ વપરની કોર્ટેને અપીલ કરનાર છે.

પોલાંઠની મીસ કોનોપેકટાએ યુરપની એલીઓપીકે રમતગમતોની દરોફાઈમાં ચક ફેરવીને નાંખવામાં બામ લીધો હતો અને... લગ્નમય કક મોટર જેટલે છે નાંખી દુનિયાના રેલ્ડ તોડ્યો છે.

અમેરિકા.

અમેરિકામાં હિંદી બહેનો: (૧) વડોદરા કોલેજના માછ પ્રોફેસર મી. જોશીની પુત્રી વધુ અભ્યાસ માટે અમેરિકા ગયા હતાં. તેમણે ત્યાં સમાજ સેવાના વિષયની પરીક્ષા પસાર કરી છે. (૨) અમદાવાદના મીસ ડોરિસ સિલ્વસુ સંબંધી વાલીમ લેવા ગયાં છે. કોલેજીયા યૂનીવર્સીટીમાંથી તેમણે બી. એસ. ની ડીગ્રી મેળવી છે અને હવે થોડા વખતમાં એમ. એ. ની ડીગ્રી મેળવશે.

કેવી જુલો બેઠો: કોલીઓ (અમેરિકા) ના કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે આ વિષયપર

ચર્ચા ચાલતાં બહુમંતીનો એવો અધિભાવ પડ્યો કે આદર્શ પાત્રી કુદરત ગુદિણી, તંદુરસ્ત, અને બાળકો મેળવવા ઉત્સુક હોવી જોઈએ. બહુ રૂઝાણી ન હોય તો યાંચે પણ મોટું સકારાર હોવું જોઈએ.

ઝીન્ડને આદર્શ: અમેરિકાના સ્કાઉટમંડળે એક ઠરાવ કર્યો કે કોઈ પણ સ્ત્રી સીમરેટ પીટી દેખાય એટલે દરેક સ્કાઉટ તેની પાસે જઇને કહેવું: "માતૃ ! એ સીમરેટ ફેંકી દો એમ કરવાથી અમેરિકન સ્ત્રીત્વના મારા આદર્શને અંતશય આવે છે." હમણાં હમણાં અમેરિકાની સ્ત્રીઓમાં આ દેવ ધણી વધી છે અને વેપારીઓ લલચાવવાનો બદલો લેવાનો આવી આકર્ષે છે. આવી સ્કાઉટ કાઉન્સિલ આવેા ઠરાવ કરવા પ્રેરણ છે. આ ઠરાવ પસંદ સખ્ત પોકાર ઉઠશે છે.

માતાનો પ્રેમ: ફેંકી બેનસન નામે એક રૂપવતી છાત્રીને સરકસમાં ભેગાવાનો શોખ થયો. તારના દોરડાં પર અજર ચાલતું એ બેનું કામ હતું. એની માતાએ એને ડાખતા દોરડે રત્ન આપી વળવથી દૂર ન્યુયોર્કમાં એ છાત્રી તાર પર ચાલતાં પડી ગઈ. એને સખ્ત ઈલ યજ; દોરડીપર લખાં લઈ ગયા; એની માતાને સમાચાર મળતાં તે દોડી. છાત્રીને તો શુદ્ધિ ન હતી. માતા ગરીબ હતી

છાત્રીની પાસે રહી સકાય તે માટે ઘોડાના ધરની જમીન ધોવાનું કામ તેણે સ્વીકાર્યું. અત્યારે ઘોડા ડોલર તેમણી કમાણ માતા પુત્રીને આનંદમાં ગાળતા કુદો ખસીરી લઈ બધે છે. પોતાના વારસુ-વોપણની તેને ચિંતા નથી. આવેા આત્મત્યાગ માતાજી કરી શકે !

બાળકોને તમાકુનું વ્યસન: ન્યુયોર્કની કેટલીક માતાઓ બાળકને સીતાર પીવાની દેવ પાડતી જણાય છે. એક બાળકને સીતળા નીકળતાં ડો. ફીલીપ્પેને એક બોલાવ્યા. ડોક્ટર ગયા ત્યારે બાળક નિરાતિ સીતાર પીતો બેઠા હતો. તેની ઉમ્મર ફક્ત બે વર્ષની છે. તેનો સાડા ત્રણ વર્ષનો સાથ પણ સીતાર પીતો બેઠો હતો. ત્રીજા સાત વર્ષનો બાળકને પણ એજ દેવ છે. માતાએ ખુલાસો કરતાં કહ્યું કે એક વર્ષની ઉંમરથી એ બાળકને સીતાર પીવાની દેવ પાડી છે. એમને બાપ માને છે કે એથી બાળકો મજબુત બને છે. ડોક્ટરે આશ્ચર્યખાતાને ફિરિયાદ કરી ત્યારે જવાબ મળ્યો કે "બાળકોને સીતાર વેચાતી નહિ આપવાનો આપણે ત્યાં કાયદો છે પણ તેમને પીવા અટકાવવાનો કાયદો નથી !"

ગુહાપયોગી સૂચનાઓ.

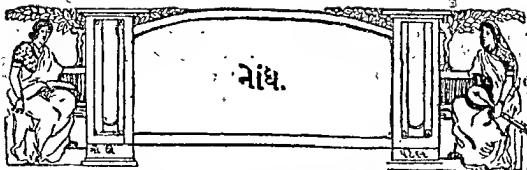
આ તથા કેશીના તાજા કાષ કપડાપરથી કાઢવા માટે તે પર ઘોડું ટપેન્ટાઇન લગાડો. લગાડીને ઘોડી વાર પછી સાપ્તથી ઘેાઘ તાણો. જતા રહેશે.

દીલા યજ જાલા રફને શરીયી મજબુત બેસાડવાં માટે તેના આંટા ઉપર ઝીણોતાર વીંટી પછી તેને બેસાડશે તો મજબુત થઈને બેસશે.

પેટન્ટ સામગ્રાના બુટ ઉપર ટરપેન્ટાઇન ચોપડીને હુમ્મડા વતી તરતજ સાફ કરવાથી તે એકદમ ચકચકિત બની જશે.

હીરાનો ચુક લવંગીઆ વગેરે કાલન વોટરમાં ધોવાથી અસલી ચકચકાટ તરત આવી જાય છે.

હરીલાલ એચ પાંડેખ.

નાંધ.

“ ગુણગુંદરી ” પોતાની કારજીદિના પાંચ વર્ષ નિવિધન પૂરાં કરી ચાલુ નવું વર્ષ. અંકથી છઠ્ઠા વર્ષમાં પ્રવેશે છે.

એ પાંચ વર્ષના અરસામાં એના સંવાલકોએ પથાશક્તિ-મતિ ગુજરાતની બ્હેનોની બની ચકતી સેવા સાધવાના પ્રયત્નો કર્યા છે, અમારા એ પ્રયત્નો સફળ થયા છે કે નિષ્ફળ ગયા છે તે તો વાચકોજ ખાતરીપૂર્વક કહી શકે. પરંતુ માસિકના શ્રાદ્ધોની સંખ્યા ભેદતાં એણે જરૂર કહી શકાય કે ગુજરાતની અમારી બ્હેનો અમારા એ પ્રયત્નોની સફળતા કે નિષ્ફળતા અમારી ઉછેરો વરફ સદ્ગુણભૂતિની નજરે જુએ છે. માસિકના સંવાલનમાં અમારી દષ્ટિ દર્શાવે છે કે આ બીજા પ્રકારે બ્હેનોને ઉપયોગી થાય એવી સામગ્રી તેમની પાસે મૂકવા તરફજ રહી છે. એ ફરજ બળવતાં અમે કદાચ પ્રમાદ કર્યો હશે; કદાચ અભણ્યે કોઈને ન રૂએ એવી સામગ્રી પીરસી હશે. અમારી એ ઉછેરો માટે અમે તેમની જામા માંગી લઈએ છીએ. એટલે આત્મ-સંતોષ તો અમે જરૂર રાખી શકીએ કે ‘ ગુજરાતમાં સ્ત્રી ઉપયોગી માસિક નિયમિત ન થવાથી શકાય’ એ કલંક ટાળવામાં અમે બનતો ફાળો આપ્યો છે. એ કલંક ટાળવામાં અમને જે સહાય અને સદ્ગુણભૂતિ મિત્રો, સ્નેહીઓ તેમજ શ્રાદ્ધો તરફથી મળ્યા છે તે માટે અમે તેમના કૃત્તિ છીએ અને તેમને ખાતરી આપીએ છીએ કે તેમની લાજજીને લાયક નીવડવા અમે અમારાથી બનતું સર્વ કરવા નહિ ચૂકીએ. આ લાજજીતર્યા સદ્કારને લીધે જ અમે ફક્ત ચાર રૂપિયામાં વાર્ષિક ૬૦૦ પાનાનું વાંચન અને ૧૨૫ થી ૧૫૦ ફોટો-ચિત્રો આપી શક્યા છીએ. એ ચાર રૂપિયાની રકમમાં શ્રાદ્ધોને ગયા વર્ષમાં કેટલી સામગ્રી મળી છે તેનો ખ્યાલ આ સાથે આપેલી ગયા

વર્ષની અનુક્રમણીકા આપી શકશે. ચાલુ વર્ષમાં પણ અથા વર્ષ મુજબ જ ચાર ખાસ અંગે અપારો. આ અંક વાંતા અંક તરીકે શ્રાદ્ધોનાં હાથમાં મૂકાય છે. નવેમ્બરનો અંક દીપોત્સવી અંક થયે તેમજ એજ અરસામાં શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળની સીકવર ન્યુંઝીલી હાજરવાની હોવાથી એ ઉત્સવનું સ્મરણ જળવાઈ રહે એવો વિવિધતા ભર્યો અને ફળદાર બનશે. દર વર્ષના નિયમ મુજબ માર્ચ ૧૯૨૬ નો અંક બાળક અંક થયે અને તેના ખાસ તંત્રીઓ તરીકે બાળ માનસનાં ઉદા અભ્યાસી અને બાળકોના પ્રિય લેખકો શ્રી વારાજ બ્હેન અને રા. મિત્તુભાઈ કાંમ કરશે. જુન ૧૯૨૬ નો અંક વિદુષી બ્હેનોના ખાસ તંત્રી મહિલા અંક બનશે અને સાહિત્યના પ્રદેશમાં ગુજરાતની બ્હેનોએ કેટલી પ્રગતિ કરી છે તેની ખાતરી આપશે. મુંબાઈ ઇલાકાની વિધવાઓ દત્તક લેવાના સંબંધમાં હાલ જે સત્તા દત્તક સંબંધી ધરાવે છે તેના ઉપર અંકુશ નહીં બીજા મૂકવા ને બીજા સંબંધે મુંબાઈની ધારાસભામાં આવશે હવે તે તેમને પાછું જેથી લેવાની ફરજ પડે છે. જુલાઈ અને ઓગસ્ટના અંગેમાં એ બીજાના ઉદ્દેશનો અંગે સખત વિરોધ કર્યો હતો અને એ માટે ચળવળ થવાવવા દેશની મહિલાઓને અમે વિનંતિ કરી હતી. મુંબાઈમાં એ ચળવળનો આવેવાની લેવા માટે શ્રી રાષ્ટ્રીય સૌસભાના સંવાલકોને ધન્યવાદ થયે છે. એ સર્વના સંયુક્ત વિરોધથી રા. ભદ્રવ ધારાસભામાં એ બીજાને રોકા આપે એવો કોઈ પણ સહાયક ગેળવી શક્યા નહિ અને તેને પરિણામે એ અગ્રાહણને પ્રાણોની સ્વર્ણ કરી નવી સ્મૃતિ રચવાની અને એ રીતે પોતાનું નામ અમર કરી જવાની વડ સાંપડી નહિ. આ શ્રમ પરિણામ માટે અમે મુંબાઈ ઇલાકાની બ્હેનોને

અભિનંદન આપીએ છીએ અને હું છીએ છીએ કે તેઓ એ ઉપરથી એક અણમણી પાક-જરૂર રાખી. એ. આ બીજી રા. નહરને પાછું ખેંચી લેવાની ફરજ આડનાર-તેમને-સંયુક્ત-ચોક્કસ-છે. આ જમાનામાં જોયે તેનાં જોર વચાચ-એમ છે એટલે સ્વીચે હવે મુ. આ યદ બેસી રહેવું નહિ પાડવું. ઉપરાંત એમનું એ જોલણ સંયુક્ત હોવું જોઈએ. સંયુક્તથી જેટલાં કામ સાધી શકાય છે તેટલાં વ્યક્તિગત પ્રયત્નોથી નથી સાધી શકતાં. આટલા માટે તેમણે પોતાનાં દિવના કાચમાં સહાનુભૂતિ દર્શાવવા અને અદિતતા કાચમાં વિરોધ દર્શાવવા. હંમેશા તત્પર રહેવું જોઈએ. અત્યારે તેમની સહાનુભૂતિ, અને ટેકા મળે એવી એક બાબત વિશે અમે દહેલા માંજીએ છીએ. "હિંદુ ધર્મ" શાસ્ત્રોનાં ઉડાં અવધારી અને નબળા લોકનેવા બેરીસ્ટર રા. મુકેશ સમરાવ, જયકર વડી-ધારાસભામાં દત્તક લેવા સંબંધી એક નડું બીલ લાવવાના છે. આ બીલનો ઉદ્દેશ રા. નંદવના બીલની જેમ સત્તા ઉપર અકુશ મુકાનો નહિ, પણ એ સત્તા વધારવાનો છે. દત્તક લેવા સંબંધી ધર્મશાસ્ત્રો અત્યારે એમ કહે છે કે, "દત્તક પુત્ર કુદરતી પુત્રની પ્રતિબિંબ રૂપ હોવા જોઈએ." આપણી ન્યાયની અદાલતેએ આ મુત્રનો અર્થ એવો કર્યો છે કે ને બાળકને દત્તક તરીકે લેવાનો હોય તેની સ્ત્રી માતા અને દત્તક લેનાર પુરુષ વચ્ચે એવા પ્રકારનું સમપણ હોવું જોઈએ જેથી ને તે બાળ કુતારી અવસ્થામાં હોવ તો દત્તક લેનાર સાથે પરણી-સકત. આ સંબંધી એક દાખલો આપવાથી સિદ્ધાંત વધારે સ્પષ્ટ થશે. અ એક પુરુષ છે, જેને સંતાન નથી. તે કોઈના પુત્રને દત્તક લેવા માગે છે. તેના બાઈ વ ને બ

પુત્રો છે. તેમાંથી ક નામના પુત્રને તે દત્તક તરીકે એ ને આપવા-સકત છે. ક ની માતા હ છે. તે સ્ત્રી સાથે થાય. તે હ વ ની સાથે ન પરણી હોવ તો એ ની સાથે પરણી-સકત. અર્થાત એ ને હ લગ્નની માંથી લેવાય તેમાં કાયદેસર વાંધો ન હોય શકે. આ સ્થિતિમાં હ અને વ ના પુત્ર ક ને અ દત્તક લઈ શકે. હવે માને કે અને પુત્ર નથી પણ એક પુત્રી યા બહેન છે. જેનું નામ ક છે. ક ને બે પુત્રો છે જેમાંથી એક તે પોતાના પિતા યા માંક એ ને દત્તક આપવા હચ છે. પણ એવી રીતે પુત્રી કે બહેનનો લીકારો દત્તક ન લઈ શકાય. માંક કે કની કુવારી અવસ્થામાં એ તેની સાથે કાયદેસર લગ્ન ન કરી શકે. આ રીતે અલ્લાના કાયદામાં પુત્રી, બહેન કે ફોદનાં લીકારો દત્તક લઈ શકતો નથી. રા. જયકરનું બીલ આ અકુશ દરે કરવા માટે છે. સામાન્ય રીતે એક માણસ પોતાના પિત્રાઈના પુત્રને દત્તક લઈ પોતાની સંપત્તિનો માલિક બનાવવાને બદલે પોતાની પુત્રી કે બહેનના પુત્રને દત્તક લેવા કુદરતી રીતેજ વધારે ઈચ્છા કરે. દત્તક લેનાર વિષય હોય તો તેને અત્યારનો અકુશ ખાસ નડે છે. ને પિત્રાઈનાં કે પતિની લાલચો તેને કનડતો હોય, તેના પતિની મીલકત પર ડાળો રાખી બેઠા હોય તેવાનાજ પુત્રને તેણે પોતાના પતિના પુત્ર તરીકે દત્તક લેવો પડે. જ્યારે તેની પોતાની પુત્રી કે નણંદનો પુત્ર એ દત્તકી વચ્ચિન રહી બચ. આ બીલ ને કાયદાનું સ્વરૂપ હે તો અમને ખાતરી છે કે, આપણા સ્ત્રીવર્ગના હકક એટલે અમે વિસ્તૃત યાય છે અને તેજ કારણે અમે ગુજરાતના સ્ત્રીમંડળો સમક્ષ આ બાબત તેમના વિચાર અને સહાનુભૂતિ માટે મૂકીએ છીએ.

શ્રેણી: તે આ નિદેને ને માંકશોડ કરી છે તેની કોમલ તારા પગાર કરતાં પણ વધી જાય છે. કહે હવે મારે તે તારા પગારમાંથી પણ કેવી રીતે કાપી લેવી ?

આરંભી: પગાર વધારો, શ્રેણી. બીજી લેવાય મને તો નથી સૂજતો !

કાશી રમા રક ં ચ માળાની બે અપૂર્વ યોજનાઓ

યોજના ૧.

જ્ઞાન સાથે ગમવ આપે તેવાં
૩૦ પુસ્તકો કુલ ર. ૧૧) માં

—૦—

૧૨૬ પુસ્તકના પાનાં ૧૫૦. લાક્ષણિક.
૬૨૬ પુસ્તકની છુટક દીર્ઘત ર. ૧૧.
૬૨ વર્ષે પાંચ પુસ્તકો બહાર પડશે.
કુલ ૭ વર્ષમાં ૩૦ પુસ્તકો બહાર પડશે.
પુસ્તકોના નામો વાંચો:-

૧. છુટકુ બહાર ૧
૨. ૬ નવી વાતો બાજ. ૧-૨-૩
૩. દોઢ ડહાપણ સાગર ૧
૪. માથામાં સોફાન.
૫. ઘોડી મેલ સંઘાદ.
૬. મીઠી મેરઝીઓ શાગ. ૧-૨-૩
૭. નવધનો વાતો બાજ. ૧-૨-૩
૮. છુટકનો રસધાર.
૯. ડા. સહેબ ૧
૧૦. સરજ સંબોધ શિક્ષક.

વિગેરે.....વિગેરે.

આ નહેર ખખર, સાથે ર. ૧)
દાખલ ફીનો તથા પહેલા વર્ષનું લખા-
નમ ર. ૫) મળી કુલ ર. ૧) મેલલ-
વાથી આ યોજનાના આદક થઈ શકાય
છે. બાકીમાં ૧૭ પુસ્તક તરત મળશે.
જાણીના ૪ પુસ્તકો દાલ છપાય છે
જે વર્ષે આખરમાં મેલલવામાં આવશે.
૨ જે વર્ષે ર. ૪) ૩ જે વર્ષે ર. ૩)
૪ જે વર્ષે ર. ૨) - ૫ જે વર્ષે ર. ૧)
છે ૧ જે કંઈજ નહિ.
પરંતુ તમને ૬૨ વર્ષે પાંચ પુસ્તકો
નયમત મળ્યા બરી

પહેલું પુસ્તક “છુટકુ” બહાર પડ્યું

તા. ૧-૨-૨૮
તેની ૬૧૦ નાજો
વેચાઈ ગયેલી
હોવાથી હવે
છુટક વેચવું બંધ
કર્યું છે. માત્ર
અંચમાળાના
આદકો માટે
૧૦૦ નકલો
રીઝર્વ રાખી છે.

બીજું પુસ્તક “નવી વાતો” તા. ૧-૫-૨૮ને રોજ પ્રગટ થઈ મળ્યું છે.

તેની પહેલી
આવૃત્તના હક
આપી રવામાં
આવેલ હોવાથી
જેમને છુટક નકલ
મેલવી હોય તે
મળે પાકું કંઠોય
કીમત ર. ૧૧
મોઢી નોગેને
સાંનામેયી
મંજાવવી.
ધી જનરલ
પુસ્તક ડીપો.
૧૧૬, પ્રો-સેસ
સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ.

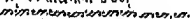
યોજના ૨.

ગમવ સાથે જ્ઞાન આપે તેવી
૨૫ નાની લીલી જ્ઞાનપોથીઓ
ર. ૫) માં

૬૨૬ પોથીના પાના ૬૪
૬૨૬ પોથીનું પુકું લીલું
૬૨૬ પોથી બજીટના ખીસામાં સમાશે.
૬૨૬ પોથીની છુટક દીર્ઘત પાંચ આના.

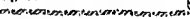
પોથીઓનાં નામો વાંચો.

૧. ડુંગી વાળા કેમ લખતી ૧
૨. સોનેમા ફીલમ કેમ લખતી ૧
૩. લીલમ નહેર ખખર કેમ લખતી ૧
૪. ભાષણ કેમ કરવું ૧
૫. તર્કશાસ્ત્ર વર્ષે કંઈક.
૬. અંગ્રેજીમાંથી કંઈક.

લેખકની લાયકાત.

લેખક અમરાવાદ સાદાવસવાની
પરફા પહેલા વર્ષમાં, પસાર કરી
છે. લેખક “દાસીય નહેરખખર” એ
વંચયમાં મુંબઈ ઇન્ડિયન મગ્ઝેટસ
ચેમ્બરની પરફા, માન સાથે પસાર
કરી છે.

૭. મરણુ એટલે શું ?

૮. યુરોપીયન એડીટર.

વગેરે.....વગેરે.

૫) રૂપિયા પ્રશ
અગાધથી મેલલવાથી આ યોજનાના
આદક થઈ શકાય છે.
કુલ જે વર્ષ માં આ પોથીઓ આદકો
આપનામાં આવશે.

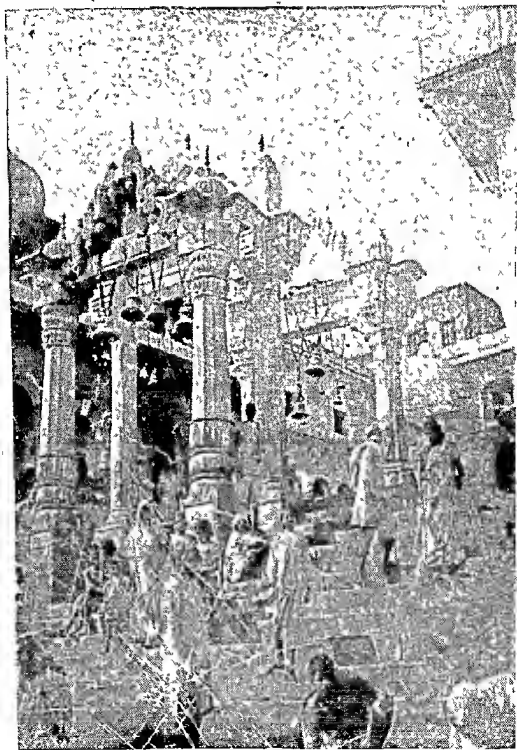
બન્ને યોજનાની
વધુ વગત માટે એક આનાની
ડીઝીટ બીડી પુછાવડું.

હમણાંજ લખો : જડુરાય હ. અંધડીઆ. લેખક અને પ્રકાશક:
કા, શી રમા રક ં ચ માળા. મુંબાઈ નં. ૪
જન્માષ્ટમી ખીડોંગ. ખેતવાડી મેઈનરોડ.

ગીરા કન્ડોર

જાણીતી મોટર દાંડનાર મલિયા, સૌ માછડાની દરિયામાં
એની મોટર ઉધી વળા મલ, એ અદ્ધમાતથી એનો પિતા
મુજરી ગયો અને એનો પોતાનો વ્યવસાય રાય આગી ગયો

યમુનાના ઘાટ પર-મથુરા.

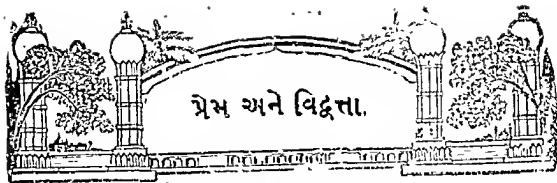

બંસીની ધૂન.

લખિયા: સૌ. દીપકજી રસાણી.

(રાગ- જીણા મોર તહકે છે લીલી નાથેરમાં.)

કહાન લાન બૂલવે ને બંસીની ધૂનમાં !
 બંસીની ધૂનમાં, એવે રસ તાનમાં, ...કહાન.
 ટાલી રહો કહાન, બંસીની ધૂનમાં
 ધંભ્યાં કાલિન્દીનાં નિર રાજ, ...કહાન.
 ફરકે કુન્તાલ સ્વામ, બંસીની ધૂનમાં,
 નયને ભટ્ટના પ્રકાશ રાજ, ...કહાન
 સોલી રહો સ્વામ, બંસીની ધૂનમાં,
 છેડી રહો ગોકા સુર રાજ, ...કહાન.
 પ્રભાસર ઘેલી જાતી, બંસીની ધૂનમાં,
 અવળાં ભૂષણ સજ ધાપ રાજ, ...કહાન.
 ગ્રમહીપક વગે, બંસીની ધૂનમાં,
 ભવનાં બંધન છૂટી ભાપ રાજ, ...કહાન.

પ્રેમ અને વિદ્વત્તા.

લેખક: ડૉ. મોહનલાલ જ. પાઠક.

રૂઝનીએ પોતાનાં સ્થામ વચ્ચે પરિધાન કરવાની શરૂઆત કરી હતી. નાણીએરનાં ખાગમાંથી પવન બેરથી ફુંકતો હતો. આખા દિવસના શ્રમિત થયેલા ઓ પુરો હરિયા કિનારે વિશ્રાંતી લેતા. સાગરરાજનું સંધ્યા ગીત શરૂ થયું હતું.

“મારું જીવન પણ આવુંજ સંગીત-મય થશે કે ?” હાથપર મસ્તક ટેકી સુશ્લિષ્ટી-દૃષ્ટિ નીહાળતી સતિમાનાં મગજમાં અસ્પષ્ટ વિચાર આવી ગયો. “ઓનું જીવન રાશિન. બેસ કહેતાં બેસવાનું, નહ કહેતાં કહેવાનું. સર્કસનાં જનનરોમાં ને દમારાંમાં શો ફેર ? કહે છે કે દમને સ્વતંત્રતાનો અધિકાર નથી ! ક્યારેક વિચાર આવે છે કે દમને અવિવાદિત જીવની શું ખોટી ? મોટાભાઈને કહું કે મારે મગ નથી કરવા. પણ હૃદયમાં જે ધ્યેય વર્ષોથી દડ છે, ને એકદમ કેવી રીતે છોડી શકાય ? મારું સ્વપ્ન સાચું, સિદ્ધ ન થાય તો મને વિવદિત જીવનીની જરૂર નથી. મને તો મારું જીવન બેરસ એકવાર બનાવે એવો સદચર જોઈએ. મળશે ? કહે છે તે પુરખરે વિદ્વાન છે, ને વિદ્યાવતનો પ્રવાસ પણ ખેડી આવ્યા છે. બાપાશ્રી તરીકે તે સર્વથી મોખરે છે. તે દિવસે મેં તેમને જોયા ત્યારે તેમને માટે મારા મનમાં આદર ઉત્પન્ન થયો પણ પ્રેમ તો ન પ્રગટયો. કેવી વિચિત્ર ને મોહક મુદ્રા ! વિદ્વાન

તો અભિમાન સરખું નહિ. એમના સાથે મારું જીવન જોડાય છે કાંઈ જેવું તેવું સદમાગ્ય ! હા, પણ એ વિદ્વત્તા મારા મનનાં કોઈ પુરશે ખરી ? તેમનું મન અને મારું મન, તેમના વિચાર અને મારા વિચારનું સામ્ય સમાશે ? ન અધાય તો ?” આવા અનેક વિચારો આવ્યા ને બધા; તેનું ચિત્ત અકોળે ચલ્યું.

તેણે અમર્યાદ પગથેલાં સાગરરાજને પ્રશ્ન કર્યો, “તમને આવું જગત રત્નાકર કહે છે ને ? તો મારા હૃદયમંદીરમાં બેસનાર રાતની પશ્ચિમ તમે ન કરી આપો ? એ રાત હું ધ્રુવ-ધ્રુવ તેવુંજ નિવાસી કે ? હે...”

“સત્તા જ્ઞેન, દલે ચાશેને, ક્યાં સુધી બેસવું છે ?” સત્તિકા તો વિચારવમળમાં ગાયાં ખાતી-હતી. તેણે તેની નાની જ્ઞેન કળાના આગળ પ્રત્યે ધ્યાન ન આપ્યું.

“સત્તા જ્ઞેન, એ સત્તા જ્ઞેન !” તેને ખંભોમાંથી પકડી હવાનીને કળાએ કહ્યું, “ચાશેને, આવવું-છે કે નહિ ?”

“શું ?”

“અમારું થયું. ઘેર નથી આવું ?”

“અરેબા, મારો ધણુંજ અમારું થયું છે.” તેણે પોતાની સાકીપત્ની કેતી અંબેલ અને પવન સાથે રમત રમતી વાજીની મોટી સમારતાં કહ્યું.

“કહોને, સત્યાગ્રહેન ! આજે તમે શા વિચારમાં હતાં ?” કળાએ પૂછ્યું.

“વિચાર ! વિચાર. શા ? હું તો આગર-રાજની લીલાનું અવલોકન કરતી હતી.”

“સાવ જુદું ! સાગરરાજની લીલા જોતાં હતા કે ? શું ? હું કંઈ તમારા વિચારો ક્યાં ભમે છે તે નથી જાણતી ? હું કહું, ચાના વિચાર ચાલતા હતાં તે ?” મસ્કરીતી દબો કળાએ કહ્યું.

“તું જહુબોલી છે, ખરું ને ? કાલથી ન આવતી મારી સાથે શરવા ?”

“હા, હા, હવે શા માટે સધરે ! હવે તો કોઈ નવિન સાથીજ શરવા આવશે ! હવે તને દમઃ શં બોલવું પશુ શેનું ગમે ! !”

× × ×
લલિતા પંદર દિવસ પહેલાંજ ખી.એ. મા પાસે યજ્ઞ હતી. પરિક્ષામાં થયેલા અમથી તે યાજ્ઞ ગઈ હતી. દાસમાં તે તેના મોટા ભાઈ, નાની બહેન અને જુદા માતા સાથે બેરડીનાં સુંદર દરિયા કિનારે વિશ્રાંતી લેતી હતી. તેને બેરડીનું આગળ જીવન અને સુંદર દરિયા કિનારો ધણીજ ગમતા.

લલિતાએ ભારતીય અને યુરોપીય વિદ્યાનેના અથો વાંચ્યા હતાં. શેલી, ક્રિસ્ટી, ટેનીસન, વર્ડસ્વથે, ઍસ્કર વાઇલ્ડ, કાલિદાસ, ભવભૂતિ, ગોવર્ધનરામ, ન્દાનાલાલ, રવિદ્રનાથ ટિગેરે તેનાં પ્રિય અચારો. જાણીતા ભેખડોના અથોજ તેનું ખરું વિશ્રાંતીસ્થાન. પિશાળ વાચનથી તેની કેમળ માનસિક પ્રકૃતિ અધિક કેમળ જતી હતી.

તેના મોટા ભાઈએ તરતનાજ વિલાયતથી શેલા એક તેનીજ માતિના ગૃહસ્થ સંથે તેનાં જમન કરવાની ગોઠવણ કરી હતી. આ ગૃહસ્થ જાણીતી ફેલેજના પ્રેફેસર દોરા ઉપરાંત એક પ્રખર બાપાસાજીત દલા. આધુનિક દિવાજ પ્રમ.એ પરવડુ એકમેકને પીઠાની ભે એ

મજાથી મોટાભાઈએ પ્રેફેસર સાહેબને બેરડી બોલાવેલા. આ પ્રથમ દર્શને લાતકા પર કેવી છાપ પાડી તેની અસ્પષ્ટ છાયા સમુદતટ પરનાં તેનાં આત્મગત વિચારમાં જણાઈ આવે છે.

‘બે હૃદયો મિનનમિનન પ્રકૃતિથી જોડાઈ એક થાય ને પરસ્પર ન્યૂનતા પૂરે એજ ખરું સગન’ એમ તે માનતી. ‘પ્રેફેસર સાહેબની સાથેનું મીઠન સદૃશ નીવડશે કે ? આજે એ કેમ સમગળ !’ હુંક સમ-યમાંજ સુપર્ની સંક્ષીએ ને આજણુના વચને લલિતાને દાય પ્રેફેસર સાહેબના દાયમાં સોંપવામાં આવ્યો.

લલિતાએ પતિસદ વ્રતનગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો.

× × ×
આ નવિન ગૃહે નોઝર દતા, રહેવાને સુંદર જંગલો હતો, શરવા જવાને સરસ મોટરકાર હતી; વાચન માટે પુસ્તકો દતા; પશુ-પશુ ?

× × ×
પૂર્ણિમાની સુંદર રાત્રી હતી. મંદ મંદ પવન વાતો હતો. આમમ બેચીને ચંદ્રમાની શીતળતા અનુભવવાનો લલિતાને શોખ થયો. તેણે નોઝર પાસે બે ખુરશી જાગમાં યુકાવી. પશુ પ્રેફેસર ક્યાં ? તે તો પવનથી કિંવા બહારની ગડબડથી અડચણ ન થાય તેથી ખારી જંધ કરી પોતાના વિશાળ પુસ્તકાલયમાં પુગાયા હતા. એક ચમ્દની બુ-ત્પતિ શોધવા હતા. તેમની સામે ટેમલ પર મોટા મોટા લૅટીન, ગ્રીક, રશિયન, પર્શિયન બાપાનાં ચમ્દરોગ અર્ધ ઉધાડાં પડ્યા હતાં.
• લલિતા ધીમે પગભે તે ખંડમાં દાખલ થઈ.
“કેમ છું જોઈએ છે ?” પ્રો. સાહેબે પ્રશ્ન કર્યો.

“કાંઈ નહિ. આજે આકાશ વચું સુંદર અને દેરિખમાન છે; પવન પશુ ધણી સુંદર વાય છે.”

“પછી ?” આંખ પરનાં ચરમા હંચે ચલાવતા ‘શું’ છે તે ગઈ પતાવને ‘એમ

કહેવા ધન્યતા હોય એવી મુદ્રાથી તેમણે
લલિતા પ્રત્યે બોલ્યું.

“ આવોને, આપણે આજે ધણા દિવસે
ચંદ્રિકામાં ન્હાતાં આનંદવાર્તા કરીએ. ”

“ એથી શો લાભ ? મુનિ જી. જી. બહારની
દંડી દવાથી ચરદી લાગશે. ”

એક શબ્દ પણ વધુ ન બોલતાં લલિતા
ખંડ બહાર નીકળી.

“ અરે, આમ જો. તું રીસાઈ તો નથી
ને ? તારી ધન્યતા છે તો ચાલ આપું છું. તું
જાહેને બેઠા હમણાં. પંદર મીનીટમાં આ
“દાનવ” શબ્દની વ્યુત્પત્તિ કરીને આપું
છું. ”

કાંઈ પણ પ્રત્યુત્તર ન આપતાં સ્વસ્થ ચિત્તે
અને કુખી હલ્યે તે બાગમાં ગયું. “ ખરેખર !
શું સર્વ પુરુષો આવા નિષ્કુલ હશે ? હું જો
પ્રથમજ નજીવું તે ! એમને પ્રેમ એ થી
વરદ છે તેની દરકાર પણ નથી. અરેરે !
એ તો વેદીયા દેવની માફક પુસ્તકો પાછળજ
મંડયા રહે છે હું તો ખરા પ્રેમની શોધમાં
હતી, વિદ્વાની નહિ ! તે એ ક્યાંથી જાણે ? ”
કલાક, બે કલાક. છેવટે ધડીયાલે એકનો ટકોરો
વમાડ્યો તો પણ પ્રોફેસર સાહેબની વ્યુત્પત્તિ
નો કાંઈ પત્તો નહિ. છેવટે કંટાળીને તેમણે ગમે
તેમ ગોઠવ્યું.

“ હાં, આબ્યું, આબ્યું ધ્યાનમાં ! ડેન્યુઅ
નદીને કાંઠે રહેનારા તે દાનવ. એમજ હોયું
જોઈએ. દેવની સાથે યુદ્ધ કરનારા આ દાનવ
રશિયાની ડેન્યુઅ નદીને કાંઠે રહેતા હોવા
જોઈએ ! તેમજ, બરાબર તેમજ ” નિદ્રામાંથી
ઝગડી જાગ્યા હોય તે પ્રમાણે તેમણે આનંદથી
ધ્રુમ મારી.

આ શોધ (!) લલિતાને કહેવા તે અધિરા
ચાલ એમાં થી નવાઈ ! લલિતા બેઠી હતી
ત્યાં તે આવ્યા. “ દાનવ ” શબ્દની વ્યુત્પત્તિ
આખરે મળી ખરી ! ડેન્યુઅ નદીને કાંઠે
રહેનાર તે દાનવ. આ ડેન્યુઅ નદી ક્યાં આવી
તે તું જાણે છે. ” આનંદના આવેશમાં તેણે
મથું હલાવતા પ્રોફેસરે પ્રશ્ન કર્યો.

“ અરે ! આ શું ? તું રહે છે ? શા માટે ?
હેં ! શું થયું ? ” તેમણે અન્યથા ચર્ચા પૂછ્યું.
હિત્તર ન મળ્યો. રડવાનું પ્રમાણ વધ્યું. પ્રો
સાહેબ નિર્ભય પુતળા પ્રમાણે ત્યાંજ યંબી
ગયા. દાનવ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ શોધનાર લલિતા-
નાં રૂદનની વ્યુત્પત્તિ ન શોધી શક્યેલ તેની
શોધ માટે મગજને સ્થાને પ્રેમપૂર્ણ હૃદયની
આવશ્યકતા હતી. પ્રોફેસર પાસે તે હૃદયજ
ક્યાં હતું ? *

* સૂચિત.

મા—(હોકારને) જો માઈ આજ તું કહ્યા નહિં કરે તો તને મીઠાઈ આપીશ.

હોકારો—મા કોઈ રીતે નહિં થઈ શકે મા.

મા—કેમ ?

હોકારો—કેમ કે મારા ગાણુજ દર્શનખત કાઢીએ છે કે લાંચ, રસ્તવ લાખને કાંઈ પણ કામ
કરવું તે ધણજ ખરાબ છે.

x x x

પિતા—હોકાર ? આજ કેટલા સ્વાલ માસ્તરે લખાયા ?

હોકારો—દસ.

પિતા—તેમાં તારા કેટલા સાચા ?

હોકારો—માત્ર એકમાં જરાક જુલ રહી ગય છે.

પિતા—ખીજ બધા સાચા છે ?

હોકારો—ખીજ તો મેં લખ્યાજ નથી.

બહેનીની રાખડી.

બહેનીએ બાંધી રૂડી, રાખડી રે લોલ !
સ્નેહને મુઆશ ભરી, રાખડી રે લોલ !

રંગબેરંગી રાખડી,
રત્નજડિત રાખડી;

બહેનીએ બાંધી—

ઉર ઉર્મી દોરા વણ્યા, ભાવભર્યા નવ રંગ)
શોભા નિર્મળ સ્નેહની, ઝળકે આશ ઉમંગ;

પ્રકુલ પાંખ રાખડી,
ઉર ઉમળકે રાખડી;

બહેનીએ બાંધી—

રવિ કિરણ સમ શોભતા, ઝીણા તંતુ જવસંત,
કે શું રક્ષામાં ભર્યાં, એવા સુર્ય અનંત;

વિમળ જ્યોત રાખડી,
રસીક રાગ રાખડી;

બહેનીએ બાંધી—

ઉજવલ રૂડી રાખડી, ઉજવલ મનની આશ !
ઉજવલ દેવાં ભાષી બહેન, ઉજવલ માવ પ્રકાશ;

અમર ગીત રાખડી,
પીયૂષપૂર્ણ રાખડી;

તીર વિશ્વ વિમળ આશ સીમતી રે લોલ !
જીવન મોલ અનુપ લ્હાવ પૂરતી રે લોલ !

જગુભાઈ મીહનલાલ રાવળ.

બાળકને માંદગીમાંથી કેમ બચાવવું ?

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ લ. પટેલ,

એમ. બી. બી. એસ. ડી. પીએચ., ડી. ટી. એમ, હેલ્થ ઓફીસર, સુરત.

બૂરસના બાલન અઠવાડિયામાં એક પણ અઠવાડિયું પણ ચોતાનું બાળક માંદ ન પડતું હોય એવી બાળ્યશાળી માતાઓ આ દેશમાં સેંકડે કેટલા ટકા હશે ? આપણે જાણીએ છીએ કે આનો જવાબ બહુ નિરાશાજનક છે. બાળકની માંદગી માટે બાધા આપતી રાખનારી એ દેશમાં સેંકડો માતાઓ છે તે આપણે જાણીએ છીએ. બાળકની માંદગી તે દેવાધિન વાત છે અને બાળક તેના નસીબને લીધેજ માંદ પડે છે એવું આ દેશની ધણી ઓછો માને છે. માંદગી દૂર કરવા માટે નજર બાધવાનો વિચાર આ દેશના મામડામાજ નહિ પણ સરકારી રહેતી થોડી ધણી કેળવણી માતાઓમાં પણ દસ્તી ધરાવે છે.

આ લેખમાં આપણા દેશમાં દસ્તી ધરાવતા બે ચાર અભિર રોગોથી બાળકને કેમ બચાવી શકાય તે બાબત કાંઈક જતાવવામાં આવશે અને તે પણ અટપટી વૈજ્ઞાનિક રીતે નહી પણ બહુવાર અને સીધી-સાદી રીતે.

મેલેરીયા (ટાંડીઓ તાવ). ચોમાસાની આખરે બાદરવા મહિનામાં ગાંધે ગાંધે અને સરકારી આપણે લગભગ દરેક તાવના દરદીઓના ખાટલા અને પંચારીઓ નાંખેલી જોઈએ છીએ. આપણા લોકો વંચપરંપરાથી એમજ માનતા આવ્યા છે કે બાદરવા મહિનામાં તો તાવના પ્રાચર ચાલેજ અને વધા-

રામાં એમજ સમજે છે કે આવો તાવ બધાને આવેજ માટે તે બાજત ખાસ સાવચેતી લેવાની જરૂર નથી. પરંતુ જો આપણે મેલેરીયા તાવ થા કારણથી આવે છે તેનું થોડું ધણું જ્ઞાન ધરાવતા હોઈએ તો આપણે એ જવશ્ય રોગથી આત્મદબ્ધી રાખીએ છીએ. ચોમાસામાં દેખાતા પાણીના ખાખોચીયા તરફ તમે કદાપિ બારીકાઈથી જોયું છે ? તમારા ઘરના વાડામાં પડી રહેલા કુટેલા માટીના વાસણ, દીનના ડગા અને ટુમના કુંડામાં ભરાઈ રહેતા પાણીને કદાપિ અવલોકન કર્યું છે ? બાળક મૃદિણીના ઘરની ગોળામાંના પાણીને તમે કદાપિ જોયું હોય તો તેમાં બે ચાર પોત પાણીના ખાખોચીયા, કુટેલા વાસણ અને ટુમના કુંડામાં તમને જગાશે. આ ઝીણા સગવળાટ કરતાં સુદ્ધ જંતુઓજ દુનિયાની તંદુરસ્તીના ઇતિહાસમાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. આ પોરાં તે મજબૂરના જન્મ્યા છે. તે પોરામાંથી ૭ કે ૮ દીવસમાં એરોપ્લેન જેવા મજબૂર પેદા થાય છે. અને તે મજબૂર ધરમાં મેલેરીયા તાવનો ફેલાવો કરે છે. મેલેરીયાથી પીગતવા માણસને આ મજબૂર કરે છે અને મજબૂરના શરીરનો અંદરનું મેલેરીયાના જંતુવાળુ લોહી તે ચુસે છે. પછી તે જંતુઓ મજબૂરના શરીરમાંજ શાયેકુમે છે અને તે જગારે બીજા તંદુરસ્ત મનુષ્યને કરે છે ત્યારે

મેલેરીયા તે માણસના શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે. આ રોગ મનુષ્યે વરસના દસ માસ સુધી એકદુ ક્રી રાંખેલ લાલચોળ લોહીનું પાણી કરી નાખે છે; દરદીના બરોલ મોટી ડાહ્યા જેવી બનાવી, દેય છે; અને માણસને કમજોર, શીષો અને નિર્મત્સાહી બનાવી દેય છે. આ દેશના કરોડો મનુષ્યત અને તગડા ખેડૂતને આ રોગ દર વરસે નિરમાધ્ય બનાવી મુકે છે અને તેને લીધે આ દેશને કરોડો રૂપિયાનું આર્થિક નુકશાન થાય છે. શહેર કરતા ગામડાં ઓતી પરીસ્થિતિ મેલેરીયાના મજ્જરો પેદા કરવા માટે વધારે અનુકુળ હોવાથી અને ગામડાઓમાં દવાખાના તેમજ ખાનગી ડાક્ટરોની દસ્તી નહિ હોવાથી આ વિનાશકારક રોગ બપોરે ૩૫માં ગામડાઓમાં દેખાય છે. આપણા દેશના લગભગ ૨૦ કરોડ મનુષ્યો ગામડામાંજ રહે છે અને તેઓ વર્ષમાં ૬ મહા ૧૫ દિવસ તો આ રોગથી પીડાય છે. આ ૨૦ કરોડમાંથી ૧૦ કરોડ આળકને ધરડાઓ બાદ કરીએ તો પણ આક્રીના ૧૦ કરોડ માણસોની રોગના ક્રાંત જે આના લેખે રોગની મજુરી ગણીએ તો આપણા દેશને દરરોજનું સવા કરોડ રૂપિયાનું નુકસાન ભાસવા માસમાં થાય છે. આ આંકડાઓ સામાન્ય મનુષ્યને નિરસ અને નકામા લાગશે પણ અર્થશાસ્ત્રીઓને તો દેશની આંગાદીના સવાલ માટે બહુજ ગંભિર જણાશે.

મોટી ઉમરના માણસો કરતાં આળકો ઉપર આ રોગ વધારે અસર કરે છે. વળી મોટી ઉમરના માણસો તો ધરમાંથી દાવસે ધણે ખસે વખત બહાર ખુલ્લી હવામાં ગાળે છે પરંતુ આળકો તો લગભગ ૨૪ કલાક ધરની અંદરજ રહે છે તેથી તેમને મજ્જરો વધારે કરે છે. આંકડીના રોગથી પીડાતા દાય ૫૫ જેવાં અને મૃત્યુવશ થતા સેંકડો આળકો ખરી રીતે મેલેરીયાથીજ મરે છે. મેલેરીયાથી

પીડાતા આળકને આંકડી ધણી વખત આવે છે. મોટા માણસને આંકડી નથી આવતી પણ તેને બદલે ટાંડ ચડે છે.

આપણી માતાઓ એટલું જાણતી હોય કે આળકને મેલેરીયાથી બચાવવાનો ઉપાય એ છે કે તેને મજ્જરથી બચાવવો - તો તેઓ આપણા દેશના સેંકડો આળકને બચાવી શકે. વધારામાં જે તેઓ એટલું ધ્યાનમાં રાખે કે જ્યાં બરાબ રહેલું પાણી હોય છે ત્યાંજ મજ્જર પેદા થાય છે તો તેઓ ધરના વાડામાં આસપાસ ફૂંટાં વાસણ, દીનના ડાયા અને શીશા વીગેરે રહેવા ન દેય તો મજ્જરો પેદા થતા અટકે. પાણીના ઢાંડા વીગેરેને બરાબર ઢાંકીર ખાવામાં આવે તો તેમાં મજ્જર પ્રવેશ કરી શકે નહિ અને પોતાનાં ઇંડા પાણીમાં મુખી શકે નહિ અને તેથી પોરાં ઉત્પન્ન થાય નહિ અને મજ્જરજ થતા અટકી જાય. વધારામાં માતાઓએ એટલું જાણવું જરૂરી છે કે આળકને મજ્જર દાનીમાં સુવાડવાથી તેને મજ્જર કરડતા નથી. મજ્જરદાની પોડીયાના પાયા સુધી લટકે તેવી અને તેના નીચેના છેડાથી અંદર મજ્જર બરાબ જાય તેવી ન હોવી જોઈએ. મજ્જરદાની પાણીની અંદર તળાઈ કે ગોદડીની નીચે દવાગીને રાખવી જોઈએ. જે ઝોળાવાળું મોડીયું હોય તો મજ્જરદાની કેં જમીન સુધી લટકતી હોવી જોઈએ. વળી મજ્જરદાનીના આળુના છેડા ખુલ્લા ન હોવા જોઈએ એટલે કે મજ્જરદાનીને ખાણના જેવું કાંધ હોવુંજ ન જોઈએ. આળકને સુવારવા કે બહાર કાઢવા માટે નીચેથી ઉંચી કરવી જોઈએ. વિશેષણ એ પણ જાણવું જરૂરી છે કે મેલેરીયાનો અક્ષીર ઇલાજ કરીનાઈન છે. આ દવા ગામડાની દરેક પોષ્ટ ઓશીસમાં મળે છે. ક્રાંત ઉમરના પ્રમાણમાં તે કેટલું આપવું તે માતાએ જાણવું જરૂરી છે. આ

દવા અદવાડીયામાં રક્ત એ વખત થોડા પ્રમાણમાં બાળકને ચોમાસામાં આપવાથી મેલેરીયા થતો નથી. જેમ દરેક સુખ-બોગ-વવા આપણે મહેનત કરવી પડી છે તેમ દરેક દુઃખથી બચવા માટે પણ મહેનત કરવી પડે છે. વળી આપણે એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી કે રોગ મટાડવા માટે જેટલો ખર્ચ થાય છે જેટલી મહેનત ઉઠાવવી પડે છે તેના કરતાં રોગથી બચવામાં ઓછો ખર્ચ અને ઓછી મહેનત છે.

દક્ષિણ આફ્રિકા અને દક્ષિણ અમેરિકામાં વસ્તા યુરોપીયન લોકો મેલેરીયાથી કેમ બચવું તેનો કાળજીથી અભ્યાસ કરે છે અને તેમના દેશની યાજ્ઞાઓમાં બાળકને વંદુરસ્ત વિધવાના પાંડો નાનપણથી જ શીખવવામાં આવે છે. આને લીધે તેઓ પોતાના નવા રહેવાના દેશમાંથી મેલેરીયા અને એવાજ બીજા બપુંકર રોગો લગભગ નાબુદ કરી શક્યા છે.

દલે પછીના લેખમાં બાળકને ક્ષયથી કેવી રીતે બચાવવું તે જતાવવામાં આવશે.

તિરસ્કાર.

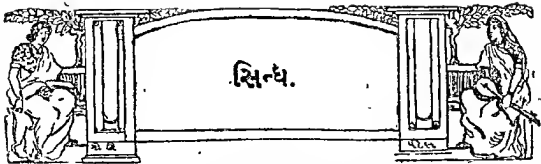
(ભોમ્બીન.)

સંપાદક: રા. મણિભાઈ ભિખાણી.

મારો સમરો પાટણ આતા, ગાડું ભરીને ધડેં લાવ્યા, લાલ કુદી થો. મારી સામ્ર જેરી જુડી, દરણું જેખી ખાપે, લાલ કુદી થો. દળતે દળને લોટ ઉડ્યો, એથી લોટ પડ્યો ઓછો—લાલ. માથે ગવાળો તે કાખપાં જુતા, ચાલ્યા મહીયર વાટે—લાલ. ચોરે બેઠા બાપા બોલ્યા, વીજળી દીકરી આવ્યાં—લાલ. દુડુશે દોડાવતાં વીરાજ બોલ્યા, વીજળી બડેન આવ્યાં—લાલ. ધરમાં રહીને માતા બોલ્યાં, વીજળી દીકરી આવ્યાં—લાલ. બેટડો ધવરાવતાં બાબી બોલ્યાં, ચાડીઓ કરતાં આવ્યાં—લાલ. આંગણે રહીને કુતરા બોલ્યા, દાડદાડ કરતી આવી—લાલ. ધરમાં રહીને ખીસ્કી બોલી, છીડછીડ કરતી આવી—લાલ. ખૂણે રહીને ઉંદર બોલ્યા, દાટા રેતી આવી—લાલ. ખારીએ રહીને પાંડોચણ બોલ્યાં, વડવા કરતી આવી—લાલ.

લેખિકા: સો. ધરાવતી દીવેદીઆ.

સિન્ધ પ્રાંત હિંદુસ્તાનની પાશ્વરે આવેલો છે. તેમાં એક જ મોટી નદી છે. તેનું નામ સિન્ધુ છે. તે ઉપરથી સિન્ધ નામ પડ્યું છે. દક્ષિણમાં તેમજ પૂર્વમાં રણ આવેલું હોવાથી અહીં તાપ સખ્ત પડે છે. તેમાંએ જુન, જુલાઈ, ઓગસ્ટ, એ ત્રણ મહિના તો અનહદ તાપ પડે છે. એટલે અહીં ઋતુ એજ છે, એમ કહી શકાય. શિયાળો અને ઉન્હાળો. નેમ ગરમી પડે છે, તેમ સિન્ધુમાં પાણી વધે છે, ને તેમાંથી નાની નાની નહેરો વાટે ખેતરમાં પાણી પુર પાડી શકાય છે. એટલે જુનરાતમાં નેમ વરસાદ આવવો જોઈએ, તેમ અહીં સિન્ધુમાં પાણી આવવું જોઈએ. સિન્ધુ નદી હિમાલયમાંથી નીકળે છે, એટલે એપ્રિલ તથા મે મહિનામાં ત્યાં તાપથી બરફ ઓગળે છે, એટલે સિન્ધુમાં પુર આવે છે. વળી જુન જુલાઈ અને ઓગસ્ટમાં હિમાલયમાં વરસાદ પડે છે એટલે પણ પુર આવે છે. આથી સિન્ધુમાં મે મહિનાથી સપ્ટેમ્બર સુધી પુર રહે છે, અને આ પુર ઉપર અહીં પાકો ખેતી આધાર છે.

અહીં વરસાદ નહિ તો પણ આટલો સારો પાક એ એક ઇશ્વરની અકળ કળા છે. કોઈ વાર નહિ જ્યેજ વરસાદ પડે છે. લોકોને અત્યંત આનંદ થાય છે. અહીં ઠંડી પણ થઈ જ પડે છે. કોઈ કોઈ વાર પાણી દરી નય છે. અહીંની જમીન ફળદ્રુપ છે. એટલે જ્યાં નહેરોનું પાણી આવી શકતું હોય ત્યાં

પાક સારો થાય છે. વળી કેટલોક ભાગ ઉજ્જડ પણ છે. કેટલાંક ગામડાઓમાં નહેરોનું પાણી ન આવી શકતું હોવાથી લોકોને પાણી વગર ધણે ત્રાસ વેઠવો પડે છે. કારણ કે જ્યાં નહેરોનું પાણી ન આવતું હોય, ત્યાં કુવાનું પાણી દરીઆના જેટલું જ ખર્ચ હોય છે. એમ કહેવાય છે કે સિન્ધ દેશ ઉપર પહેલાં દરીઓ હતો. પછીથી જમીન ઘટી છે. એટલે કુવામાં પણ ખર્ચ પાણી હોય છે અહીંની મુખ્ય પાક ડાંગર છે. ઘઉં તથા કપાસ પણ થાય છે. જો લોકો ધારે તો સરસ પાક કતરે, પણ લોકો ઉભી નથી એટલે તે માટે ખાસ લક્ષ આપતાં નથી. મુસલમાન લોકોની વસ્તી અહીં લગભગ સોએ નેવું ટકા છે. તે લોકો ઝડુની બહુજ હોય છે જ્યારે તેઓને ઝડુન ચઢે, ત્યારે પાણી વાળી જોવાના નહિ. તેમ પ્રમાણિક પણ હોય છે. જોકે બધાજ પ્રમાણિક નથી હોતા. વળી જે સૌથી બનીયા (વાણીયા) કહેવાય છે, તે લોકો લુચ્છાઈ કરવામાં ધણા ચાલાક હોય છે. જુઠ્ઠા પણ ધણાજ હોય છે. તેઓનો વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ નહિ. દેવનાદના લોકો જેઓ આમીલ કહેવાય છે તેઓ ખસત માયાળુ હોય છે અને વેપારમાં તેમજ સરકારી નોકરીમાં આગળ વધેલા હોય છે. વળી દરેક રીતે શાખીન ધણા હોય છે. તેઓમાં સીએને પદો પાળવાનો રિવાજ હોય છે. પણ હવે કંઈક સુધારો થતો જાય છે. સાધારણ રીતે અહીં પડદાનો રિવાજ

હોય છે. પણ દાસના વર્તન ઉપરથી લાગે છે કે તે રિવાજ ધીમે ધીમે નાશ્વર થશે. સ્ત્રીઓ શીવચુકામ, શુશ્રુષુકામમાં બહુ ચતુર હોય છે. તેઓને સંગીતનો શોખ ખાસ હોતો નથી. સ્ત્રી પુરુષોનો પોશાક લગભગ સરખોજ હોય છે. તો પણ કેટલીક સ્ત્રીઓ હવે સાડી પહેરતી થઈ છે. અહીં ભટ્ટ અને ગણેશનો વિશેષ ઉપયોગ થાય છે. જ્યારે એક ગણેશ ઉપર જે ત્રણ માણસ બેસે છે ત્યારે હસવું આળ્યા સિવાય રહેવું નથી. આ લોકોનો ખોરાક ઘણું બાગે માંસાદારી છે. કેટલાક ન ખાનારા પણ હોય છે. જે લોકો માંસ ખાનારા હોય છે તેઓ અગ્નીચારસ જેવા પવિત્ર દિવસે માંસ ખાતા નથી. તે દિવસે પોતે અગ્નીચારસ કરી છે એમ માને છે. અહીં લોકોને પાપકનો અજબ શોખ હોય છે. પાપક

વગર પાણી પીવાના નહિ. મ્હા પીવાનો શોખ ખાસ હોતો નથી. ને ઉન્દાળામાં મ્હાને બદલે દહીં ને બાખરી ખાય છે. ને તે રિવાજ સારો છે. કારણ કે તાપ જેટલો લાગે છે કે મ્હા પીવાની જરાએ શક્તિ થતી નથી. પાનસોપારી ભાગ્યેજ ખાય છે. લોકોની તંદુરસ્તી ઘણી સારી છે. અહીંની ભાષા કચ્છી ભાષાને મલતી આવે છે ને 'શીખવા' માટે ખાસ અધરી નથી. અહીં તાપ વિશેષ હોવાને લીધે મકાનો કાચી છંટના અથવા માટીનાં બનાવેલાં હોય છે. અહીંનાં જોવાલાયક સ્થળ, હૈદરાબાદ, સફર, શિકારપુર, રોહરી વીગેરે. શિકારપુરની મિઠાઈ વખણાય છે અને રોહરીના પાપક વખણાય છે. જે કે પાપકનો ઉપયોગ વિશેષ હોવાથી દરેક સ્થળે બનાવેલા તૈયાર મળે છે.

મજામાં ભૂલ!

લેખક: "કમળ"

(એક પ્રતિકાવ્ય).

(વેણી શુંથી તો માંહી જુલ હું તો જુલો એ રાગ.)

મજામાં ક્યાં ને માંહી મીઠું હું તો, જુલો,
જુલું જુલાય કેમ એમ હો સાહેલડી. મજામાં
સ્પીરીટ વીના તે રૂઝ મટ સળગ્યો નહિ,
એના ભડકાએ હું ગજરાઈ હો સાહેલડી. મજામાં.
બાગમાં ખેસીને એ ખંસરી, ખળવે,
એવા રસીક મુજ કાન્ત હો સાહેલડી. મજામાં.
ઘરની આગળ તે કાંઈ કુતરું બસે છે,
એના અવાજે હું ચમકી હો સાહેલડી. મજામાં.
દેરાણી નેદાણી કાંઈ વાંકું વેણ બોલે,
એના ત્રાસે હું અકળાઈ હો સાહેલડી. મજામાં.
નજુદલના વીરાને મજામાં ના બાવ્યાં,
એના રાંધે હું મુજાઈ હો સાહેલડી. મજામાં.
સાસુના જવાને લાવે કાંઈ મનાવી,
આપું હું અમુલ્ય દાર હો સાહેલડી. મજામાં.

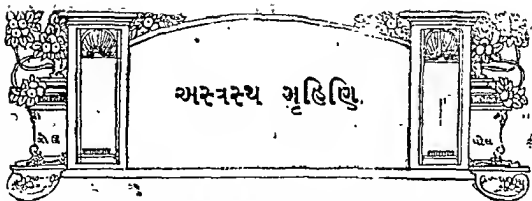
- લેખક: રા. "મસાદ" -
લેખાંક ૪ થો: જ્યાવતી.

જ્યાવતીને સારાં કપડાંસાં પહેરીને ટાપટીપથી ફરવાનો શોખ હતો. પણ તેમાં તેનો વાંક કેમ કાઢી ચકાવ ? માખાપે પૈસાના ભોળામાં તેને વૃદ્ધ પતિ સાથે પરણાવી, તેમાં તે પોતે શું કરે ? પણ તેનો પતિ ચીમનલાલ ધણે ઉમદા હૃદયનો આદમી હતો. તે સમજતો કે પત્નીના કોડ પોતે પુરા નહિ કરે તો કોણ કરશે ? તેની એક પણ પ્રવૃત્તિ તેણે પાછી ઠેલી હોય એમ ભાગ્યેજ બનતું. પણ જ્યા દસે હજાર રૂપિયામાં "ખરીદાજેલી" હતી, અને તે "ખરીદા" કરતો બિચારા ચીમનલાલને દેવું કરવું પડેલું તેની જ્યાને ક્યાંથી ખબર હોય ? અને પૈસાટકાની બાબતમાં જ્યા માથું શું કમ મારે ? તેને તો ખીજી "શેઠાણીજી" યદને ફરે તો પોતે કેમ નહિ એમ થયા કરતું હતું.

ચીમનલાલની વૃદ્ધ માતા ચીમનલાલને વારંવાર જ્યાને આવી છૂટ ન આપવાની ટકોર કરતી, પણ ડોશીનું કોણ સાંભળે ? ડોશીએ વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે આંખો લગભગ ગુમાવી હતી, વળી વઢૂને જોઈને તે અડધી, અડધી યંધ જતી. તેની સંતા જ્યા ઉપર જામવાને બદલે જ્યાએ તેના ઉપર પોતાની સંતા જમાવી હતી. ડોશી અંધ હોવાથી જ્યા ન છૂટકે વેડ ઉતાર રાંધતી, પણ વાસણો તો ડોશીનેજ અજવાળવાં પડતાં. વળી કેષ્ટ વખતે કાંઈ સારી ચીજ બનાવી હોય તો જ્યા ડોશીના માથામાં ન મૂકે, છતાં જેની આંખો મગ્ન હોય તેના નાક અને કાન તીવ્ર હોવા નથી ? પણ ડોશી આ બધું સહન કરી શકતી. કેષ્ટ કેષ્ટ પ્રસંગે જ્યારે તે બહુ અકાળ ત્યારે ચીમનલાલ આગળ બધું પુરાણ ઉકેશે. પણ ચીમનલાલ શાન્તિપ્રીય માથુસ હોવાથી જેમ તેમ ડોશીને મનાવી લેતો. અને જ્યાનું મન પણ સાચવતો.

એક બાજુ રૂપિયાનું બ્યાજ વધતું જતું હતું, તો સુડી તો ભરાયજ ક્યાંથી ? માતા અને સ્ત્રીથી જાની રીતે તેણે લેણદારને ધર લખી આપ્યું. પાસે રોકડ રકમ તો રહી ન હતી. સુતરની દલાલી કરતો પણ ધણે બરાબર ચાલતો નહિ. આમ ચારે બાજુએથી તે પૈસાની બાબતમાં ગુજેતો હતો, તેવામાં એક દિવસે જ્યાએ સોનાની શેયિલમાંના કાચવાની હાક લીધી. ચીમનલાલ મુંઝાયો, પણ તેના મોઢામાંથી "ના" ચળે શી રીતે નીકળી શકે ? ગમગીન બહેરે તે "સોનાને ત્યાં જઈ છું" કહી ઉઠ્યો, પણ શું કરવું તે સમજું નહિ. તેના હૃદયમાં એટલી વ્યથા થવા લાગી કે તેનો જીવ મુંઝાવા લાગ્યો. તે તરતજ પાછો વળી ઘેર આવ્યો, અને સુતો તે સુતોજ. જીભ બંધ ઘણે જ કલાક આવી સ્થિતિમાં રહી સ્ત્રી અને વૃદ્ધ માતા, તથા એકનો એક પુત્ર મૂકી ચીમનલાલ ગયો !

જ્યારે લહેણવાળાએ આવી બધી બાબત સ્પષ્ટ કરી નાખી, ધરતો દરતાવેજ વિગેરે બતાવ્યું, ત્યારેજ જ્યાનો આંખ ખુલી ગઈ. તે બ્રેકાટ રડી. પોતાના ઉડાકપણાને તે અંતઃકરણથી ધીકારવા લાગી. પણ રોકડા પછીનું ઉડાપણ શા કામનું ? ધર તથા સરસામાન જત યયાં પહેરેલે કપડે, સાસુ તથા પુત્ર સાથે તે ધર બહાર નીકળી. શરીર ઉપરના દાગીના પેંડીમાં મૂકેલા, તે પીથેરના છે એમ કહેવાથી તેને સોંપવામાં આવ્યા, તેજ હવે તેનો આધાર હતો. આજે એ આલીશાન મહાનવાળો જ્યા માડાની ઝોરડીમાં રહે છે. છોકરો હજી નાનો છે, તેને બણાવવાની ને નોકરીએ વળમાડવાની ચિંતા તો હજી ઉભીજ છે. સાસુ પોતાના નસીમ ઉપર શીટકાર વરસાવતી હજી જીવે છે, પણ આમાં મૂળ વાંક જ્યાનો ખરો કે ?

અસ્વસ્થ ગૃહિણી.

લેખક: શ. અંજુ. ક. વંશી, બા. એલ.

માનવ જાત પર જે હજારો મુશ્કેલીઓ બમતી રહે છે. તેમાંથી કયું ક્યારે આવી પડશે તે કોણ જાણી શકે એમ છે? છતાં જેમ જેમ આ જીવી જીવી જાતની મુશ્કેલીઓ આપણે પરિચિત થવા જઈએ તેમ તેમ આપણે એમાંથી છટકવાના પ્રયત્નોમાં સરળ થતા જઈએ.

આફ્રિકા, જાણીતા નવલિકાલેખક અરવિંદની લાડીલી પ્રિયતમા, લેદી મહેતાને ત્યાં ગરબા પાર્ટીમાં ગઇ ત્યાં સુધી તો વધુન સારી હતી. પણ ત્યાંથી અસ્તવ્યસ્ત વસ્ત્રોમાં પાછી આવી ને મૃતપાય થઇ પલંગ પર પડી. યુ' એનું હૃદય બંધ પડી જવાનું દર્શો?

તે ગરીબ જિનારો પતિ પલંગને એક ખુલ્લે આંસુ સારતો હોય. આવી ગંભીર સ્થિતિ જોઇ કોને ન લાગી આવે? અને હોમાંથે પરણ્યાને પૂરું વર્ષ ન થયું હોય ત્યાં આ સાંત્વણ વિચોગનો સંભવ! તરતજ ડોક્ટરને તેડવા માણસ દોડાવ્યો. ને તાજજ ઇલાડી. આવેલા હેલ્થમાં હેલ્થી ફેશનના કપડામાં સજ્જ, ડૉ. ગોપાલ આવ્યા. 'સુનેરી ફેશનના રૂબામાંથી દરદી તરફ મહેજ નોખું' ને રોગ ને એનો ઉપાય બન્ને હાથ લાગ્યા હોય એવું સ્મિત કરતા દરદીની પધારીના એક ખુલ્લે બેઠા ને દરદીની નાડ જોઇ. શરીરની ગરમી માપી. એમના મદદનીશ મિત્રો પુસ્ત-

કોને યાદ કર્યા; પણ એ વિશ્વાસઘાતી નીરડયાં. પણ તરતજ ગળવામાંથી પેન કાઢી કામળ પર કંઈક લખી નોંકરને એ આપી દવાખાને દોડાવ્યો. પતિએ ધીમે રહી પત્નીના દર્દનું કારણ પૂછ્યું. ડોક્ટર જરા દસ્તા ને બોલ્યા.

"અંક, ત્હમે એના દર્દનું કારણ પૂછો છો? ખરું પૂછાવો તો ત્હમને એ કહેવાની જરૂર નથી? યુવાન પત્ની જ્યારે આવો ગભરાટ કરે યા આવા દર્દની શરીરના ફેરે એ આનંદજનક જ ગણાય. કાં સમજ્યાને?"

પતિરાજ આ સાંભળી આનંદ હૃદયમાં ડુબકાં ખાવા લાગ્યા.

રાત્રી વીતી. દરદીએ દવાનો ભાગ પીધો. પણ તેથી કશી અસર નહિ થઇ. અધિરા પતિએ બીજા ડોક્ટરને બોલાવ્યો. આ ડોક્ટર આપણે જાણ્યા હતા. અને એમણે છેવટે રોગ પરખ્યો ખરો. એમણે ખાતરી કરી કે દરદીને શીતળા નીકળવાના છે.

ઠીક. પહેલા ડોક્ટરના કહેવા પ્રમાણે એ માતા થવાની હતી. બીજાના કહેવા પ્રમાણે એને શીતળા નીકળવાના હતા.

ડોક્ટરો, બહુ થયું. ત્હમારા બેમાંથી એક તો ખોટો હોવાજ નોંધજે. ક્યાં તો એને હવે કુદરતને અથવા તો એના નાણુક બીજાનાને સરણે છોડો. અમે એટલો જ રોગ બંધકર

હશે, પણ ત્હમારે હાથે સાળ ચવા કરતાં તો
ઓછા જ બપુંકર હશે.

કદાચ આજે એની તબીબત સુધરશે.
જૂખ ને તરસ બંનેને ત્યજી પતિ તો માંદી
પત્નીની પધારીથી જરાયે ખસ્યોજ નહિ અને
અર્ધા કલાકમાં 'ત્હને હવે પહેલાં કરતાં સારું
છે ને?' એમ ઓછામાં ઓછું એ વાર
પૂછ્યું. બસાબાઈ! આનો શો અર્થ? પ્રશ્ન
પૂછી, પૂછીને એને કાં સતાવે?

નૂતને સ્વરે એ બોલતી અને એન. બો.
લવા પરથી સ્પષ્ટ જણાતું હતું કે દર્દી વધતુંજ
જતું હતું. અરેરે! ગરીબ જિવારી! મૃત્યુના
ખંટ સંભળાવા લાગ્યા. હારા! એથી આ
કુખમાંથી તો છટારો. સુખદ મૃત્યુ!

'પણ આ બારણું કેણે ઠોક્યું? ડોક્ટરે?
ના. ખીલ વસુલ કરવા નીકળેયો, કેન્સી વિલા-
યતી, સાડીઓના વેરાંરીના એ તો ગુમાસ્તો
હતો. એના હાથ પર સુંદર આસમાની રંગની
સાડી ખુલતી હતી.' હં. એ વખતસરજ
આવ્યો.

'ધણીજ મુશ્કેલીથી એ બોલી. 'કેણ? હં.
લેડી મહેતાની કાન્તા માટે કરાવેલી એવી
સાડી આ કે? મનોરમા ખ્હેન માટે મંગાવી
ખરીને? હુ ત્ને વધારે જીવવાતું મ્હારા બાગ્યમાં
સર્જ્યું હોત તો હું મ્હારા અરવિંદ પાસે
આવી સાડી મંગાવત, આવી જરાજર આવાં
કુસોવાળા. સુંદરમાં સુંદર આ જાતની સાડી
લાગે છે. કાન્તા ખ્હેને ગરબા પાટીમાં પહે-
રેલી ત્હારે મુઝ શય ગએલાં. એનું નામ તે
સાડી! પણ હવે શું અરે! પ્રભુ! અરવિંદ,
જીંદગી કેટલી કુટુંબી?'

કુખાર્ત પતિરાજ! ધીરજ ધરે. ત્હમે
જેયુંને કે ત્હમારાં પત્નીથી કે નહિ તો

ધણીજ સહેલાઈથી બોલી તો શકે છે. આશા ના
ત્યજ્યો. હજી એનો આસ નથી બંધ પડ્યો.

આ સ્થિતિ જેમ ગુમાસ્તો પાછો ફર્યો
તે પતિરાજ એની પાછળ ગયા. ઘર ખ્દાર
ઓટલા પર બંનેયે વાતો કરી ને એ સોગન-
પૂર્વક આપેલું વચન પાળવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ
હતાવળમાં દુકાને ગયો. ને સાંજ પહેલાં તો
એક ખંડલ લઈ માંદી સારિકાના ઓરડામાં
એ આવ્યો.

અને એ શું લાવ્યો? તો!

એણે તરતજ ખંડલ, તોડ્યું. ને એજ
સુંદર આસમાની સાડી. એ અર્ધો શા માટે?
એ યુવાન પત્ની તો આ પહેરવાની આશા
રાખી શકે એમ નોતું.

'મ્હારી બ્હાલી' પતિરાજ વદા. "ત્હને
સારી થઇને આ સાડીમાં જોવા માટે' હું
મ્હારું સર્વસ્વ આપવા તૈયાર છું.'

'હું એટલી બધી માંદી છું એટલી બધી
કે ત્હમે જે કાંઈ કહો ત્હને ના કહેવાની યે
મ્હારામાં શક્તિ નથી. હું પધારીમાંથી ઉઠીશ
જેથી એ સાડી મ્હને કેવી લાગે છે તે તમે
આજેને આજે જોઈ શકો.'

અને જાણે વધેથી માંદી હોય એવી
નબળા દેખાતી ગરીબ જિવારી સ્ત્રી ઉઠી ને
પાસેના ખંડમાં જઈ સાડી પહેરી આવીને
મ્હા પાંધી. અને છેવટે? માંદગીની એકે નિશાની
એના મહેરાં પર દેખાતી નોતી.

સાડીએજ એને માંદી પાડી હતી અને
એજ ફક્ત એનો અસરકારક ઉપાય નીકળ્યો.
ડોક્ટરો જે રોગ પારખી યે ન શક્યા તે
કાપડીયાના ગુમાસ્તે મટાડ્યો.

* અંગ્રેજી પરથી.

હિંદુસ્તાની દુહા.

હંસનકો સરવર ધને, પુષ્પ ધને બમરેય;
સુધરનકો મિતંહી ધને, દેશ હિ ત્યોં પરદેય. ૧

અર્થ:—હંસને સરોવર ધણું મળે છે,
તેમ બમરાને ફૂલ ધણું મળે છે. તેમ સુધર
પુષ્પને મિત્ર ધણું મળે છે, પછી તે દેશમાં
હો કે પરદેશમાં જાઓ.

સન્મન એસા કિઅર્યે, જેસા કુઆ કોસ;
પમસું પાછા ઠેલીયે, તોહ ન માને રોસ. ૨

અર્થ:—મિત્ર કરવો તો એવો કરવો કે
જેવો કુવાની ઉપર કોસ હોય; તે આમકાના
કોસને પગ વડે ઠેલીને પાછો કુવામાં નાખ-
વામાં આવે છે. તે છતાં તે ગુસ્સો ન માનતા
પાછી ભરીને પાછો ઉપર આવે છે.

દેનો મરનો એક હૈ, કોહ નર. હૈરાય;
ચરા સો સન્મુખ મરે, કાયર રીય નવાંય. ૩

અર્થ:—આપણું જીવન મરવું એ જન્મે
જરાબર છે પણ ચરો માણસ સન્મુખ જઈ

હલીને મરે છે, ત્યારે કાયર માથું નમાવીને
સામાને ઝટકે મરે છે.

જદાં જીવો તદાં પાસી મીઠો, કામું રોસ કિયાંહ;
હોસી ધણો અબોલડો, લાંબે પંચ ગયાંહ. ૪

અર્થ:—જ્યાં પણ જીવતા હો ત્યાંથી
મળતા રહેજો, કામથી ગુસ્સો કરશો મા; ધણે
હર ગયા પછી એક બીજાની સાથે વાત કર-
વાનો અહુ જાણો પ્રસન્ન મળશે.

દોલત બેટી સુમકી, ખરચી કંઈ ને જાય;
પાલ પોસ મોટી કરે, પર-ધર હા ચલ જાય. ૫

અર્થ:—કંજુસ માણસને ત્યાં દોલત બેટી
ચાલે અવતરેલી છે. કારણ કે જેમ આપ પો-
તાની દીકરીને પાળી પોષીને મોટી કરે તોપણ
આખર પરણે ત્યારે ઉઠીને પારકે ઘર ચાલી
જાય છે તેમ 'કંજુસ ધણું' એકઠું કરે. પણ
અટ દમને તે ધન (ચોરી, નાચ, દંડ, ભૂટે
વગેરેમાં) ચાલ્યું જાય છે (અથવા ઉડાડ
છાકરો ખોટો માર્ગે ખરચી નાખે છે).

મૂળશાંકર પ્રેમજી વ્યાસ.

વેદીયું કોણ ?

તરતનો બી. એ—કેમ પ્રાણચંકર ૩ કલાકે વખે કેટલી ગાયત્રીની માલા કરી શકો છો ?

પ્રાણચંકર—હું તો ત્રણ કે ચાર કરી શકું છું.

બી. એ.—અરે વેદીયાં દોર, ગાયત્રીમાં એટલે બધી વખત નકામો જવા દેવાય ! હું તો
કલાકે ૨૫-૩૦ માલા કરી. શકું છું.

પ્રાણચંકર—તમારી ગાયત્રીની રીત મને જતાવરો !

બી. એ.—જો પહેલા આખો મંત્ર ને પછી દરેક માળે સદર-સદર-સદર બોલવું એટલે તરત
નીકાલ. તે વખત પણ ગુમાવવો નહિ. કોણ વેદીયું દોર ?

દુર્ગાશંકર રાવલ.

બ્રહ્મચારિણી.

શ્રવણઃ મલરેવ શંભુલાલ મહેતા

(' હાં રે રથ ફેરો ગોકુળ રથવાળા. ' એ હાજ)

હાં રે હું તો બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્માંડની,
પરબ્રહ્મની અલખ મહે જગાવી,
હાં રે હું તો બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્માંડની.

સૂરજ પૂજ્યા મહે, ચાંદાને પૂજ્યા,
પૂજ્યા મહે દેવ ને મુશરી,
હાં રે હું તો બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્માંડની.

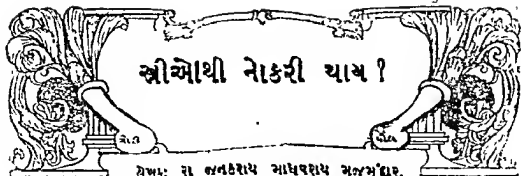
વન પૂજ્યા, વિહંગ પૂજ્યા મહે,
કુલહાંની હું પૂજારી,
હાં રે હું તો બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્માંડની.

બાળુકાં પૂજ્યા મહે, બાળુકાં રખાડ્યાં,
જનનીના કાઠને લડાવી,
હાં રે હું તો બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્માંડની.

ડેયાના હેતથી બહાલાને પૂજ્યા,
તોય રહી અવિધારી,
હાં રે હું તો બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્માંડની.

પરબ્રહ્મની અલખ મહે જગાવી,
હાં રે હું તો બ્રહ્મચારિણી બ્રહ્માંડની.

શ્રીઓથી નોકરી ચાલ ?

લેખક: રા. જનકરાય માધવરાય મજમુન્દાર.

નીવાના સર્વ દેશ, આફ્રીકાનાં જંગલો અને અરબસ્તાનનાં રણમાં જરી સર્વ જાત અને વર્ગનાં લોકનાં જીવન અને રહેણી કરણીનું સુક્ષ્મ અવલોકન કરનાર સાહસીક મુસાઈર બાબુ રોઝીટા ફોર્બસ લખે છે કે વર્તમાન શ્રી સમક્ષ બે મહાન પ્રશ્ન પડા છે: તે એકતો લગ્નમંથીથી જોડાઈ સંસાર પ્રવેશ અને બીજો નોકરી યા તો ધંધામાં નામના અને કારિવિની પ્રાપ્તી.

હવે મહાન વિમ્બે યુરોપને શ્રીઓની કક્ષીતો ખ્યાલ કરાવ્યો છે. દેશનો પુરુષ અને યુવકવર્ગ બ્યારે સ્વચ્છ મઠી વિમ્બેના મેદાને પડી ગયો ત્યારે એમની બચાએ શ્રીઓ દાઝર યથ ગઈ. જોશીસો દુકાનો ને કારખાનામાં શ્રીઓને પુરુષની જોડ પુરી પહેલાં તો શ્રીઓનું જોડ ધ્યેય હતું તે માત્ર પોતાના જીવનનો સદમાગી શીધી ગૃહ-બચાએ અને બચામાં ઉછેરી જીવનના પ્રવાહમાં ધસડાવું.

આજની શ્રીનું મગજ કંઈ જોરજ શામે છે. પૂર્વની શ્રીઓને આડખીલરૂપ થતાં બીક, લાંબા ધાધરા ને લાંબા વાળનો વર્તમાન શ્રીએ લાગ કર્યો છે. આપણા દેશની માથ પશ્ચિમના પુરુષો નાજુક કાર્યો કરવા સર્જાયેલા નથી. પુરુષો દયોડા લઈને કારખાનામાં કામ કરે છે અથવા લશ્કરમાં જોડાઈ કે લડાઈ બારકસો ઉપર નોકરી કરે ને કારકૂન અથવા દુકાનોમાં સેક્સમેન વિગેરે કાર્યો

શ્રીઓના હપાડી બે છે. વિદ્યાવતમાં ટાઇ-પીસ્ટ એટલે શ્રીજ સમજાય છે. નાનાં ગામ-ડામા પોસ્ટ માસ્ટર જેવું હોતું નથી પણ સર્વત્ર પોસ્ટમાસ્ટર એટલે શ્રીજ હોય છે તેમજ પ્રાથમીક શાળાઓમાં સર્વ શ્રી-શીક્ષી-કાઓના હોય છે. સીનેપાની એક પ્રખ્યાત નદીએ હમણાં જ છટાલીના રાજાના એક સમા-કમરાવ સાથેનું વેલીયાળ (એન્જીન) તોડી નાખ્યું છે. એણે કહ્યું કે લગ્નથી એનું કામ હોડી રેવું પડે.

લંડનમાં વિદ્યાળ ધર મોટર, નોકરી મુંદર પોશાક, જવાહીર, આજની શ્રીની સર્વ ઇચ્છાઓ આ લગ્નથી પુરી પડત અને એથીજ આ સમપણ મુશ્કેલી કાઢવાથી મીસ ટેલરના પણા મીત્રો-સંબંધીઓએ વિસ્મયતા દર્શાવી હતી.

મીસ ટેલર કહે છે કે છટાલીયન કમરાવ સાથે કું આરાધ લારે મને લગ્નનું મદત સમજાયું ન હતું. એક દીવસ એની બદેન-પણી જે એનીજ લાઇનમાં કામ કરતી હતી ને પાછળથી પરણી મઠ હતી, તેને ઘેર મઠ. ત્યાં ગૃહસ્થી જીવનના પ્રત્યક્ષ પુગવા લેવા. તેણી પરણી ન હોત ને એજ લાઇન પકડી રાખી હોત તો જરૂર નામના કાલ. દાલની જીંદગીમાં તેણી સંપૂર્ણ સુખી હતી નાનું મુંદર, પ્રેમાળ પતિ, બે મીઠાં નિર્દોષ બાળક-હતાં તેણીને ધણીવાર વિચાર આવતા કે લગ્ન પછી આવી થકી મુશીબતો જેએમદારીયો ને કસોટીનો

ખ્યાલ, લગ્ન પહેલાં ફેટલો આવે છે. સંસાર સાગરનાં તોશાની પટમાં પ્રવેશ કરી-સહેરી જીવન-નોકર મળે નહીં-પર કામ; અમ્યાની સંભાળ-સંધુ-સીવણ-ધોણુ-ધરની સારસુર ને તે ઉપરાંત પંતીની ધંધાપાણી મંદાની કરીયાદ. બીચારી ગૃહીણીની ખરેખરી કસોટી છે.

હિંદુ સંસારમાં માન્યતા છે કે “ડોસી કુંવારી સાંભળી છે ?” યોગ્ય વર મળે કે નહિં મળે તેમ લાકડે માંકડું વળગાડી ઊંઘીને પરણાવી દેવીજ નોંધજે. યુરોપીયન પારસી ઓઝો અવિવાહિત રહી નોકરી કરી અથવા બીજી રીતે સ્ત્રી નીર્દોષ જીવન ગાળી શકે ને હિંદુ ઓઝો ન રહી શકે ? કેળવણીને અભાવે બીન સંસ્કારી માતા પોતાની પુત્રીને પુરાં ફસ વર્ષ પશુ નહીં થાય ત્યાં સાળામાંથી ઉઠાડી ગ્રહકાર્પની તાલીમ આપવા લાગે છે. એવાર વર્ષમાં પરણી ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરે છે એટલામાં તો ધણે ભાગે માતા બની જાય છે ને એના કાયાકળલાગા પડી સંસારનાં પ્રવાહમાં ધસકાવા લાગે છે લખવા લાંચરા જેટલું જ્ઞાન ભાગ્યેજ મેળવ્યું હોય અને ગૃહસ્થાશ્રમમાં સંપુર્ણ લપટાયાથી સારાં પુસ્તકો વાંચી જ્ઞાનનો વિકાસ કરવા જેટલો અવકાશ પશુ મળી શકતો નથી.

શ્રીઓથી બહાર નીકળાયજ નહિ, પુરમે સાથે વાત થાયજ નહિ, એવી આપણી માન્યતા હોય છે ને એને પરીણામે સ્ત્રીવર્ગ બીર-રહેમી ને શંકાશીલ બની જાય છે. એજ સ્ત્રીને બરોબર કેળવણી મળે, યોગ્ય સંસ્કાર, વાતાવરણ અથવા અવકાશ મળે તો એ પશુ પશ્ચિમની સ્ત્રીઓની માફક કામ કરી શકે. તે મુંબાઇ જેવાં મોટાં શહેરમાં દેખાય છે. મુંબાઇમાં ક્રીશ્ચિયન, પારસી અને હવે તો ફેટલેક દરજ્જે દક્ષિણી બાલુઓ પુરમેની માફક નોકરી કરે છે, ઓશીસોમાં જેક અથવા પોસ્ટ ઓશીસમાં ઓ-ફારકુનો દેખાય છે. શું સ્ત્રી-

ઓમાં નોકરી કરવાનો શક્તી નથી ? શક્તી છે પણ એને ખીલવવાનો અવકાશ અથવા તક એમને મળતી નથી તેથી જ. શક્તી જ્યાં જાય છે. હિંદુ સ્ત્રી બીચારી નાની ઉમરમાંથીજ સંસારની ધૂંસરી નીચે દંખાઇ જાય છે એટલે પુરી કેળવણી પામી શક્તી નથી. ધણે ભાગે કામળ લખવા જેટલું જ જ્ઞાન મેળવી શક્તી નથી ત્યારે બીજાં પુસ્તકો અથવા ન્યુસપેપરો તો ક્યાંથી જ વાંચે ? દુનીયાં ક્યાં ચાલે છે એનું એને ખાન નથી રહેતું એની રિશ્તી કુપમંદુક એટલે કુવામાંના દેડકા જેવી હોય છે એનો દુનીયાનો ખ્યાલ એનું ધર, એનો ધણી, ઊંઘરાં ને આડોસી પાડોસીમાં આવી રહે છે.

વિદેશી ટીકાકારો કહે છે કે હિંદુ ધર્મમાં સ્ત્રીને બચવાનો અધિકાર નથી. હિંદુ ધર્મમાં પ્રચલિત નકારા રીવાજો હિંદુ વિધવાઓની અધમ સ્થિતી વિગેરેના દાખલા ટાંકીને પર-દેશીઓ આપણી મજાક કરે છે.

હિંદુધર્મના ધારા ધોરણ ધરાયા ત્યારે કેવો સમય હશે, અત્યારનો રંગ કેવો છે. એ બધાનો વિચાર કરીને જો ધર્મને ટકાવી રાખવો હોય તો પ્રત્યેક માનુસર સુધારા વધારા કરવા આવશ્યક છે.

પારસી સ્ત્રીઓનું મુળ ધરાની સ્ત્રીઓ જુઓ. મુળ ધરાનીમાંથી-યુરોપીયનોનું કંઈક અનુકરણ, કેળવણી અને સાહસિક સ્વભાવથી એ હોંદુસ્થાનની એક આગેવાન કોમ થઇ પડી છે. એ કોમની ૨૦ થી ૨૫ વર્ષ સુધીની સ્ત્રીઓ યાળામાં જતી જણાય છે. આપણીમાં તો ૧૫-૧૬ વર્ષની બાળા એકાદ અમ્યાની માતા બની કેડમાંથી વળી જઇ દુઃખ અને કંટાળાની મર્તિ જણાશે. માટે હેડો જાગો. હિંદુઓ, તમારા ઉત્તમ ધર્મની મદત-સંસ્કૃતી જાળવી રાખવી હોય તો જુના સાંકડા વિચારો નાશ કરી સ્ત્રી-સમાજ સુધારો.

લેખિકા કુ. ઇશ્વરી સેવારામ સુલતાની.

“ દયા છે ઇશ્વરી માયા, આ સંસાર કદુ મઠો,
દયામાં બદ્ધપ્રિતિનું કંઠ બાનજ તો કરો.”

—કાવ્ય—

“મા! મને ખૂબ ખૂબ લાગી છે, દહે તો મારાથી મલાતું પથ નથી,” એક પાંચ વર્ષના બાળકે પોતાની દુઃખી માતા, જે દુકાળને લીધે અત્યંત મળવાથી બિશ્વા માંગવા નીકળી હતી, તેણે કહ્યું.

“હા, બેટા તને ખૂબ તો લાગી હશે. શું કરીએ? અશ્વોસ! કે આવા બપુંકર દુકાળને સમયે તારા પિતા પણ પ્રભુશરણ શરૂ ગયા.”

આ શબ્દો સાંભળી એક સ્ત્રી—સુશોચના— જે પોતાના ઘરની જારીમાં બેઠી બેઠી પોતાના પ્રિયતમની રાહ જોતી હતી, તે દુરતજ એક રોટલી લઈને નીચે ગઈ, ને પેલી દુઃખી સ્ત્રીએ “પ્રભુ તમારું બધું કરો.” એવા ઉપકારનાં વચનો બોલી એ રોટલી લીધી, અને છોકરાને આપી. ખુશી થતાં થતાં છોકરાએ થેડીજ વારમાં તે રોટલી પેટમાં ઝુકી દીધી. પરંતુ એક નાનું બાળક જે તે દુઃખી સ્ત્રીના હાથમાં હતું, તેણે રડવું તો માલુમ રહ્યું.

સુશોચનાએ જોયું કે બાળક દુધ પીવા રડે છે, પણ તેની માતા શરીરે અશક્ત હોવાથી તેને દુધ મળતું નથી. તેથી તે દુરતજ દુધ રેવા ઉપર ગઈ, પરંતુ વળી વિચાર આવ્યો

કે રાત્રીના અગીઆર વાગ્યાનો સમય છે, એટલે દુધ મળશે નહિ, ને દુધવાળી માત્ર અધોશર દુધ આપી ગઈ છે, કારણ કે તે કહેતી હતી કે આ દુકાળના સમયે ઢોરોને પૂરતો ધાસચારો મળતો નથી, અને ઢોરો દુધ આપે છે! દહે કેમ કરવું? શું એક નાના બાળકને લુપ્ત જવાડેવું? નહિ. પાશર દુધ રહેવા ડેવું, ને બાકીનું પાશર તે બાળકને આપવું.” મારો વિચાર કરી. દુધ લાવીને તે બચ્ચાને પીવા આપ્યું. દહે તે બાળક પણ ચાંદ થયું. પરંતુ માતાને તો કુષ્ઠા બાળીદેતી હતી, અને તેની આંખે અધારા આવવાથી તે સૂઈ ખાઈ ભૂમિ પર પડી ગઈ.

‘ઉપકાર નદસો બાળકી, માતાપિતા ના માગતાં, બુદ્ધિ અને જળદીનબાળક, માગતાં શું આપતાં; નદસો નથી આ વિશ્વમાં, અદ્વૈત માતૃપ્રેમનો, માળા જપી માતાતણી, મુજ મન હૃદયે બજો. અદા! માતા! તારો પ્રેમ કેવો નિર્મળ ને પવિત્ર હોય છે! બાળક મટિના ખોરાકમાંથી જીવન દાવવા થોડું પથ લેવાનો કુલ્લક વિચાર તેને ન આવ્યો, તેમાં કેટલો બધો આત્મભોમ! માતા! પ્રેમાળ જનની! તને અસંખ્ય વાર

નમસ્કાર કરીએ, અઢનિંશ તારા શુભ માઇએ, ને જીંદગીભર તારી સેવા કરીએ, તો પશુ અમે તારું ક્ષમ્ય વાળવા શક્તિવાન નથી.

માતા ધરણીપર ઢળી પડી તે જોઇ તેનાં બન્ને બાળકો રડવા લાગ્યાં. તેનો છોકરો દયામણે મુખે કહેવા લાગ્યો “ મા ! જો, મા ! હાં, અહિંઆ કેમ મુઠ ગઇ ? હજી આપણું જીંડકું તો દૂર છે. જો ! મા ! બોલને, શું તને બૂખ લાગી છે ? અરેરે ! મારી માતાને કોઇ ખાવાનું આપો. હે પ્રભુ ! તું દયા કર.”

આવા હૃદયભેદક શબ્દોએ દયાની દેવી સુભોચનાના કોમળ હૃદયને ચથરાવી મુક્યું, અને તેની આંખોમાંથી અશ્રુની ધાર વહેવા લાગી. તે તંત્રતબ નીચે ઉતરી, ને દંઢોળવા લાગી. થોડીવારમાં તે બાઇ સાવધ સ્થને “ દુઃખાળ ! બચકર દુઃખાળ ! તેં જહું દુઃખી ક્યાં. હો જસ કર. અરે ! પ્રભુ ! દયાકર, તું રહ્યો ? આમાં શરધું ત્યાં થીમડું ક્યાં રેવું ? આમ તે પૂનઃ બેભાન થઇ ગઇ. આ બનાવ જોઇ દયાળુ દેવી સુભોચના ગભરાઇ ગઇ, ને શું કર્યું તે તેને સ્મર્યું નહિ. એટલામાં તેનો પતિ ત્યાં આવી પહોંચ્યો, ને તે દયાળુ દંપતીએ તે દુઃખી બાઇને જોટલા પર સુવાડી પછી

તેનો પતિ બનરમાંથી કંઈ ખાવાનું લઇ આવ્યો, ને તે પેલી બાઇને આપ્યું. પછી તે બાઇ તરતજ પોતાના જીંડકા તરફ વળી.

કેવી દયાળુ બી ! શું તેને દેવી નહિ કહી શકાય ? ધન્ય છે એવી દયાળુ દેવીને કે જેણે પોતા પાસે ન રાખતાં, બીજાને આત્મા બચાવ્યો. ગમે તે જાતનું દુઃખી માણસ હોય, તેને મદદ કરવી એ મુખ્ય શરત છે. “ જો શળની આશા રાખ્યા વગર આપીએ, તો પ્રભુ પોતાની મેજે બીજી વધારે આપે.” જો કોઇ જાત દલકટ હોય તો પશુ તેને મદદ કરવી કારણ કે ‘ દુનિયાપર વસતા બધા માનવીઓ એકજ પ્રજાના બાળક છે. તેઓ વચ્ચે બેદબાવ રાખવો તે ઇશ્વરનું અપમાન ક્યાં બરાબર છે.’ કોઇ પશુ દિવસ મનુષ્ય સેવામાંથી પાછા લેવું નહિ, કારણ કે ‘ માનવસેવા એ જ દેવસેવા છે.’ હંમેશાં ધનનો સારો ઉપયોગ કરવો સ્વાર્થ કરતાં પરમાર્થ પર વિશેષ ધ્યાન આપવું, કારણ કે સમિતિદાનદ પ્રભુએ જે ધન આપણુ રૂપે આપ્યું છે, તે તેના માળકેનાં દુઃખનિવારણ માટે આપી દેવાનો આ સમય છે. છેવટે, હે, પ્રભુ ! ભારતવર્ષના અબુધ્ધ માટે, તથા મરીબ દુઃખનિવારણ માટે સર્વને સદ્બુદ્ધિ પ્રેરે.

પતિ—હું ધણો જ બેવકુલ હતો કે તને પરણ્યો.

પતિન—મ મારા ધ્યાનમાં જ હતું પશુ મને એમ લાગ્યું કે લખતે તમે સુધરશો.

પતિન—આ શું ? વિલાયતી શીગારેટ કેમ પીજો છો ? શું આવો જ તમારા અસહકારનો નિયમ છે કે ?

પતિ—ત્યારે જ કહેવાય છે ને કે બાયડીની મત પાનીએ ! અરે મુખી, એટલું પશુ નથી સમજતી કે અસહકારનો મુખ્ય નિયમ શું છે તે ?

પતિ—શું નિયમ છે ?

પતિ—જસ પરદેશી માણને એકદમ બાળીને બાળ કરવો.

રંટીઓ.

શ્રેણી: ૬. લોકરેખા વર્ગ.

(સોના રૂપાનું મારું સ્કેરીયું રે, - એ દાળ)

સોનલ, તાર રૂપા દોરડી રે,
મારી માડીએ અપાવ્યો મને રંટીઓ રે.
મારો રંટીઓ ઝીલું ઝીલું કાંતે,
ઓ ! માડી મારી સામ્રાજ મારે રંટીઓ રે.

મારી કાઠીએ અપાવ્યો મને રંટીઓ રે.
મારો રંટીઓ ઝીલું ઝીલું કાંતે,
ઓ ! કાઠી મારી કાઠીજ મારે રંટીઓ રે.

મારી ફાંદાએ અપાવ્યો મને રંટીઓ રે.
મારો રંટીઓ ઝીલું ઝીલું કાંતે,
ઓ ! ફાંદા મારી ફાંદાજ મારે રંટીઓ રે.

મારી મામીએ અપાવ્યો મને રંટીઓ રે.
મારો રંટીઓ ઝીલું ઝીલું કાંતે,
ઓ ! મામી મારી મામીજ મારે રંટીઓ રે.

મારી માસીએ અપાવ્યો મને રંટીઓ રે.
મારો રંટીઓ ઝીલું ઝીલું કાંતે,
ઓ ! માસી મારી માસીજ મારે રંટીઓ રે.

મારી બાબીએ અપાવ્યો મને રંટીઓ રે.
મારો રંટીઓ ઝીલું ઝીલું કાંતે,
ઓ ! બાબી મારી બાબીજ મારે રંટીઓ રે.

મારી બહેનીએ અપાવ્યો મને રંટીઓ રે.
મારો રંટીઓ ઝીલું ઝીલું કાંતે,
ઓ ! બહેની મારો નણદલ મારે રંટીઓ રે.

શ્રીયુત જાદવના બીલ સામે વિરોધ.*

લેખિકા: જદેન દિવાળીમાઇ બીજામાઇ રડોડ.

પ્રમુખ મહાશયા અને સન્નારીઓ,

બેનો, આજે આપણે શા માટે બેમા થયાં છીએ ? જોડલા જ માટે કે આપણી હિંદુ વિધવા બેનોના દત્તક લેવાના હક્ક ઉપર ધાડ આવી છે ! તે ધાડ લાવનાર મુગ્ધ ઇલાકાની ધારાસભાના સભાસદ શ્રીયુત ભાસ્કરરાવ વી. જાદવ છે. શ્રી. જાદવનું કહેવું એમ છે કે હિંદુ વિધવાને દત્તક લેવાનો જ હક્ક છે, તે લઇ લેવો જોઇએ.

પણ શ્રી. જાદવ પોતે બૂલી જાય છે, કે આ હક્ક એ કાંઈ આજકાલનો નવો નથી, પણ તે હક્ક તો હિંદુ વિધવા પરાપૂર્વથી ભોગવે છે. દત્તકના સંબંધમાં મનુસ્મૃતિ ઉપરાંત બીજી ધણી સ્મૃતિઓમાં ઋષિમુનીઓએ ધણું ધણું લખ્યું છે. મનુસ્મૃતિમાં દાણભાગના શ્લોક ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૫૯, ૧૬૮ અને ૧૮૦ થી જોઇ શકાય છે, કે દત્તક લેવાનો હક્ક એ શાસ્ત્રોક્ત છે, અને તેથી “હિંદુ લૌ” માં તેને કાયદેસર ગણ્યો છે.

આપ સર્વ જાણો છો કે આપણે મુગ્ધ બના રહેવાથી છીએ, ત્યારે અત્યારે અર્ચ. ઇલાકામાં હિંદુ વિધવા માટે કાયદાની સ્થિતિ કેવી છે ?

અત્યારે કાયદાની સ્થિતિ એવી છે, કે હિંદુ વિધવાને દત્તક લેવાની દરેક જાતની

છૂટ છે. તેણીના ધણીએ વિલ કરી ના પાડી હોય તો જ વિધવાથી દત્તક ના લઇ શકાય. જોડલે બેનો અર્થ એ છે કે મરનાર ધણીએ “તમે દત્તક લેજો એમ લખ્યું” હોય કે ના લખ્યું હોય, ” તોપણ તે વિધવા જાઈ પોતાની જ મરણથી સાસરાના સગાંમાંથી, ખીપરના સગાંમાંથી અથવા પોતાની યાત્રિના પારકા કુટુંબમાંથી છોકરાને દત્તક લઇ શકે, એવી ફાલનો મારફો છૂટ આપે છે.

શ્રી. જાદવના “બીલ” થી કાયદાની શું સ્થિતિ થાય ?

શ્રી. જાદવના બીલથી એ સ્થિતિ થાય, કે વિધવા પોતાની મરણથી તો કદીએ દત્તક લઇ શકેજ નહિ. તેના ધણી લેખીત સત્તા આપે તોજ દત્તક લઇ શકાય. વળી કોઈલી લેખીત સત્તા પણ કામ ન આવે ! પણ તે રજીસ્ટર થયેલી હોવી જોઇએ, જોડલે કે મરનાર ધણીએ દત્તક લેવાની પરવાનગી માટે વીલ ક્યું હોય અને વળી તે વીલ રજીસ્ટર થયું હોય, તોજ વિધવાથી દત્તક લઇ શકાય એમ શ્રી. જાદવનું કહેવું છે.

આ લખાવામાં શ્રી. જાદવ ભોલ લુલ્લા છે. આ કહેવું તેમનું વર્દન જરૂરજાનબી અને અવ્યવહાર છે. બેનો, “જુવાન જાણીને કોઇ જીવતું નથી અને ધરડું થયે કોઇ મરતું નથી.” કોઇ પણ મનુષ્ય એમ કેમ ધારી શકે કે મારે ત્યાં પુત્ર નહિજ જન્મે ? એમ પણ કેમ ધારી શકાય કે હું અજ્ઞાન-કજ મરણ પામીશ ? પોતે મહા મહેનતે પૈસો

* તા ૨૮-૧-૨૮ ના રાજ માંડવી પર સી-એની જાહેર સભામાં કરેલ બાપણ ગુજરાતની ગુણસુંદરીઓની આ લઘત પછી શ્રી. જાદવને પોતાનું બીલ પાડું એવી લેવાની ફરજ પડી છે, છતાં આ બાપણમાં અંચેલી બાળતો સીવર્ગે જાણવા જોઈ છે.

મેળવે છે, તે મારીઓને માટે નહિ પણ બધે, વખર મહેનતે આવીને બીજા વારસો ભોગવે એમ પણ કેમ ધારી શકે ?

ધારો કે કોઈ માણસ ગાડી ઘોડામાં કે મોટરમાં આવી ગયો અને મરણ પામ્યો, કોઈ રેલ્વેનું કોર્સીંગ ઓળંગતા ચગદાઈ મુઝ્યો, કોઈનું હૃદય બંધ થતાં મરી ગયો, તો હવે તે શમ શી રીતે વીલ કરી શકે ? અને જ્યાં વીલજ ન થઈ શક્યું હોય, તો તે રજીષ્ટર તો ક્યાંથીજ થાય ? અને જ્યારે એ ન બની શકે ત્યારે જાદુના બીલ પ્રમાણે તે વિધવા બાપડી તો રખડીજ મરે ! આ માટે એ કલમ તદ્દન વિહારવા યોગ્ય છે.

આ હિપરાંત શ્રીમં જાદુ વળી બીજું પણ કહે છે, કે મરનારના કુટુંબમાં ત્રણ પેઢીમાં પણ કોઈ પિંડ મુકનાર પુરુષ વારસ જીવતો હોય તો પણ વિધવાથી દત્તક ના લઈ શકાય, એટલે કે મીલકત તે કુટુંબમાંજ કોઈ પુરુષને મળવી જોઈએ.

આ કલમ પરથી જણાય છે, કે શ્રીમં જાદુને અક્ષતનું અજીણું થયું હાજે છે. જે ધણીએ પોતે ધણા કષ્ટ મહેનત કરી પૈસા મેળવ્યા હોય, છતાં તે મેળવનાર ધણીના મરણ પછી પુત્રના અભાવે, તેની પોતાનીજ ઓળિ તે મીલકત પર દક્ક નહિ અને ફરના સમાંમાંથી કોઈ પણ પુરુષ વારસ આવીને તે વખર મહેનતે લઈ જાય, એ કેટલું અણુ અયોગ્ય છે ?

બીલ લાવવાના કારણો.

વળી બીલ લાવવાના કારણોમાં શીયુત જાદુ જણાવે છે કે:—

૧ છું કારણ તો એ કે દત્તક લેવાથી તે મીલકત પોતાના કુટુંબમાંથી જતી રહે છે, અને તેથી કુટુંબને અન્યાય થાય છે.

૨ આ કારણ એવું જણાવે છે કે “ જીવા વિધવાને બહુ અક્ષ નથી હોતી તેથી દત્તક લેવામાં તે પસંદગી કરી શકતી નથી અને બીજાના દોરવાવાથી દોરવાજ ન્યાય છે, ૨ પોતાનાજ દક્ક કુટાડે છે.

આ કારણો બતાવી શ્રીમં જાદુ માત્ર વિધવાઓનું નહિ પણ સુઅધઃ ધણાકાની સમસ્ત ઓળિતિનું હક્કનું અપમાન કરે છે. આપ સર્વ જાણો છો કે ધણીના મરણ પછી એક કુતરા કરતાંએ વિધવા ઓની દક્ક જુડી થાય છે. કટુંબી જનો જે વિધવા સારે સારી વર્તણૂક રાખે તો કુટુંબના માણસો મૂકીને પારકા છોકરાને દત્તક લેવાનું એને મનજ ન થાય.

વિધવા એ ઓળિતિ હોવાથી દોરવાજ ન્યાય છે, તેમનામાં અક્ષ નથી હોતી, એમ કહેવામાં શ્રીમં જાદુ મોટી બૂલ કરે છે. શું જીવાન પુરુષો અને જુદા પુરુષો બધાજ અક્ષલવાગા હોય છે કે ? પુરુષોથી પણ ધણી બૂલો થાય છે. સાધારણ પુરુષોની વાત તો જાણે ઠીક, પણ મુશ્કિલિત પુરુષો પણ ક્યાં જોછા દોરવાજ જતાં નથી ? હા. ત. ધારાસભામાં પ્રધાનપદ લેવા અને સરકારી ખીતાઓ મેળવવા માટે દોરવાજ જઈને ધણીઓ ધણાનું અદિત કરે છે ! જ્યારે ખરું જોતાં ઓળિયાથી એવું નથી થતું !

ઓ દત્તક લઈ મહાન સ્વર્ગાર્થિયામ કહે છે.

ઓળિનો સ્વભાવ ધણી લાગણીવાળો અને ભાવનાપ્રધાન હોય છે. દત્તક લેવામાં વિધવા પોતાનો સ્વાર્થ સાધતી નથી, પણ સ્વાર્થ ત્યાગ કરે છે હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રોમાં એવું છે કે ‘મરનારની પાછળ પિંડ મુકનાર પુત્ર જોઈએ. મનુસ્મૃતિમાં દાયમાગના મ્લેક ૧૭૮ માં પણ કહ્યું છે કે:—પુત્રાક્ષો નરકાગ્રસ્માન્નાયતે પિતરં સુતઃ । એટલે પુત્ર નામના નકમાં-

થી પુત્ર પિતાનું રક્ષણ કરે છે. મનુ જન્મવા-
નના આ વચન પ્રમાણે વિધવા પોતાના
ધણીના ઉદ્ધારને માટે દત્તક લે છે, કાંઈ સ્વાર્થ
સાધવા માટે નહિ. તેથી તેને તો માત્ર માતા
તરીકેનો જ ફક્ત હક્ક મળે છે. મીલકત ચળતી
નથી.

આમ શાઓકત રીતિ, તેમજ આજના
કાયદાની સ્થિતિ, શ્રીઓને દત્તક લેવાને માટે
સંપૂર્ણ હક્ક આપે છે. અને જે હક્ક ઉપર
મનુ મહારાજના સમયથી વિધવાઓનો ભોગ-
પટો છે, તે હક્ક શ્રી જીવ નષ્ટ કરવા માંગે
છે, અને એ રીતે શ્રીઓની સ્વતંત્રતા છીનવી
લેવા ધારે છે.

છેવટે ધણીજ દીલગીરી સાથે કહેવું પડે
છે, કે સારા દેશભરમાં શ્રીઓને સંપૂર્ણ
સમાન હક્ક મળે, એવી ચળવળ ચાલી રહી
છે, શ્રીઓની ઉન્નતિ થાય, અને તેઓનું
જીવન જોટલું બને તેટલું સ્વતંત્ર બનાવવા
દેશેદેશમાં પ્રવૃત્તિ ચક્ર રહી છે, તે સમયમાં
શ્રી. જીવ આપું બીજ લાવીને, ખરેખર !
શ્રીઓની સ્વતંત્રતા છીનવી લેવા માંગે છે
એટલુંજ નહિ પણ તેમની મીલકત પરણ્યાને
અપાવી શ્રીઓની દિનદીન દશા બનાવવા
માંગે છે તથા દાસ છે તે કરતાં પણ ખરાબ
સ્થિતિ કરી શ્રીઓને “ અગળા ” બનાવવા
ધારે છે. આ ધણીજ શરમ ભરેલું છે.
એક શ્રી જાતિના જન્મસિદ્ધ હક્ક સામે
ચળવળ ઉભી કરી, તેમની સ્વતંત્રતા છુટવી
લેવાની કોશિશ કરે એ એક પુરુષને શોભા
રૂપ નથી !

જે કે શ્રી. જીવ હેતુ બતાવવામાં ડાહી

હાલી વાતો કરે છે, પણ એ તો બધી એમની
છેતરામણ અને હાજાજી છે. મૂળ વાત તો
એ છે કે “ દિંદુ લો ” માં એવો કાયદો
છે કે મરનાર ધણીની પાછળ પુરુષ વારસ ન
હોય તો, વિધવાને વારસો મળે છે, વિધવા ન
હોય તો દીકરીને વારસો મળે છે અને દીકરી
પણ હૈયાત ન હોય તો પછી બેનને વારસો
મળે છે.

પણ શ્રી. જીવના બીજ પ્રમાણે “ કુટું-
બના દૂરના પુરુષ વારસના લાભ સાચવવાના
બહાના નીચે શ્રીઓનો હક્ક કાઢી ન બાવવા
માંગે છે.

અહોતો ! દિંદુ સંસારમાં શ્રીઓની દશા
દયાબળક છે. દીકરીને માત્ર કન્યાદાનમાં જે
આપ્યું હોય, તે સિવાય બીજું બાપના વાર-
સમાંથી હક્ક તરીકે કંઈ પણ મળતું નથી.
પરંપરા પછી જે દૈવયોગે તે બાપ વિધવા
થાય તો સાસરામાં માત્ર કપડો અને ખોરાક
સિવાય બીજાં હક્ક રહેતો નથી. આથી વિધવા
જે કુટુંબોમાંથી રખડી પડે છે, અને દુઃખી
થાય છે, બ્યારે મુસલમાન અને પારસી શ્રીઓ
માટે એવો કાયદો છે કે તેમને બાપની મી-
લકતમાંથી અમુક ભાગ વારસા તરીકે મળે છે.

આથી શ્રી. જીવ ધારે તો શ્રીઓના
હિત માટે રાજકિય અને સામાજિક ધણી
મુદ્ધારા કરાવી શકે તેમ છે. શ્રીઓને બાપની
મીલકતમાંથી ભાગ મળે એવો પણ કાયદો
કરાવી શકે છે. આપણે આશા રાખીશું કે
હજીજે શ્રી. જીવની બુદ્ધિ ઠેકાણે આવે અને
આ બીજ પડતું મુકે ! એવી સદ્બુદ્ધિ પ્રજા
એમને આપો ! ! !

આદર્શ અને અનુભવ.

(એક નાટ્ય પ્રવેશ.)
લેખિકા. શ્રી. યશોમતિ જોશી.

સ્થળ: ખાનગી ઓરડો.

રમેશ: (હાથમાં પુસ્તક રાખી વાંચતો હોય છે. યોડી વારે પુસ્તક મુખી દબ) એ બધી આચાર્યો નાચ પામી. જમતનો બપ-
હાર સીધોજ આસ્યો જતો હશે એવી બાળ-
પણની મીઠી આચાર્યો, અને માથાપને સમ-
જની રનેહલગન કરી ચમકો એવા વિદ્યાર્થી
અવસ્થાના આચાર્યો ઉમળકા: હશે...એ
બધું બધું. સ્વપ્ન ને આભાસ કહેવાય છે
તેમાં ને આનન્દ મળ્યો, તે આનન્દ આ
જીવન ને સત્ય કહેવાય છે તેમાં કેમ નહિ
જાણતો હોય ? અથવા જીવનને ધણી સ્વપ્ન
હે છે તેજ સત્ય હશે...(યોડી વાર શાન્ત
હી) વિચારમાં કંઈ તર્ક રહ્યો જ નહિ.
ને જીવન એ સ્વપ્ન હોય તો તો બાળપણનાં
તપનમાં ને મજાદ દતી તે તેમાં પણ મ-
ળ્યા જોઈએ. જોઈ પ્રજ્ઞ ! રનેહલગન કરી
બન્ને અમે સંસારનો બપહાર એવો ચલાવશું
કે દુનિયા જોશે, સામાજિક ફેરફારો કરશું;
જીવનને આદર્શ બનાવશું, પણ તે બધું બધું.
માથાપિ પોતાનો હક કાયમ રાખી મારાં લગન
કર્તા...મારી અનુમતિ શિવાય...ભલે કર્યા...
પણ કોની સાથે ? અગીઆર વર્ષની છોકરી
સાથે...એની સાથે મારાં જીવન સાદ્યર્થ કે
જેને અક્ષરજ્ઞાન પણ નથી. સામાજિક અત્યા-
ચારોમાં ઘેરેલી પત્ની સાથે રહી સામાજિક

ફેરફારો કરવા, શુદ્ધ બોલી પણ ન શકે તેની
સાથે રહી જીવનને આદર્શ બનાવવું...ક્યાંથી
બને ? એ બાળકી સાથે લગનના કરાર કર્યા.
અગ્નિને સાક્ષી રાખ્યા. એ સમજી હશે પવિત્ર
કરાર ? જોર મદારાજ ગુજરાતીમાં કરાર બોલ્યા
હોત તો થે કંઈક સમજત...પણ એ તો
સંસ્કૃતમાં બોલ્યા. ખેર...

(બે મિત્રો અંદર આવે છે).

મોહન: રમેશ, Congratulations;
અભિનન્દન.

રસિક: અભિનન્દન, રમેશ.

રમેશ: શાનાં અભિનન્દન આપો છો ?

રસિક: લગનનાં.

રમેશ: અન્તરમાં તે કાઈ માટે આનન્દ.
હોય તો અભિનન્દન હવેયોગી: મિત્રો, અંત-
રમાં આગ હોય તે કંઈ અભિનન્દનથી
છંટાય ?

મોહન: કેમ ? હમણાં Antomarrriage
League (લગન વિરૂદ્ધનાં મંડળ) માં
જોડાયો છે કે ? પહેલાં તો લગનના આદર્શો
બદલે પડે ?

રમેશ: એજ આદર્શો મારા હૃદયમાં ખુંચી
રહ્યા છે. એ આદર્શો વિપર પાણી ફરી વળ્યું છે.

મોહન: પત્નીશ્રીને 'અક્ષર' જ્ઞાન નથી તેનાં આ પરિણામ તો નથીતે ?

રમેશ: તે તો ખરું જ; અને હાથે પશુ જો ને ? આ સંસ્કારનો સંભવ છે ?

રસિક: વાહ: તું સંસ્કાર રેડતો એટલે થયું: જીવન સુખી થશે.

રમેશ: શું હું "ક ખ ગ ધ" છું? મોહન: પશુ શું અક્ષરજ્ઞાન એજ સંસ્કાર છે ?

રમેશ: નહિ; પશુ છતાં તેની જરૂર છે. મોહન: તો શીખવજો અને સાથે સાથે સંસ્કાર આપતો રહેજો.

રમેશ: મારાથી તે નહિ અને, એ રીતે તે જીવન કેમ ગળાય ?

રસિક: રમેશ ઘેલો ન થા. આપણાં લગ્નો તો કંઈ પશ્ચિમનાં. બાલ્યલગ્નો નથી કે ઉછા-છળાં થયાં. આપણા લગ્નો તો પરસ્પર સહનશીલતા અને આંતર એકમ પર રચા-યલાં છે; સમભાવથી. વ્યક્તિગત સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી જીવન નભાવણું છે. જો એ આત્મ-ભોમની ભાવના અહીં ન હોત તો, પશ્ચિમ કરતાં વધારે વીરંગળ (છુટા છેડા) ચાત કારણ બનેલી સંમતિથી ભાગ્યેજ અહીં લગ્ન થાય છે. પરંતુ હવે ભાવના જ આપણા સમાજને ગચાવી રહી છે.

રમેશ: પશુ ભાવનાઓ પરસ્પર જોઈએ ને ? એ અજ્ઞાન છોકરીમાં હવે ભાવના ક્યાંથી હોય ?

મોહન: તું બૂલે છે. મિત્ર, ગમે તેવી તોયે તે એક આર્થ છે. રમેશ અમણ પશુ આર્થ

હવે છે, 'આર્થ' હવે અક્ષરજ્ઞાનહીન છતાં સમર્પણભાવનાપૂર્ણ હોય છે. તું તેને તરછોડીશ તો તેને કોનો આશ્રય છે ? તેણી કદાચ લગ્નનાં સિદ્ધાન્તો પર ભાષણ નહિ આપી શકે, પણ હાથે તુલ્ય તો જરૂર ગણશે હવેની ભાવનાને ચપ્પોમાં નહિ મૂકી શકે પણ કાર્પમાં જરૂર મૂકી શકશે. તારે જરૂર સહન કરવું પડશે; પણ "એમ એકે લ્હાણું" જ છે ને ?

રમેશ: મને તો એમજ લાગે છે કે આવાં લગ્નો ફોંફ કરવાં જોઈએ. ક્રીડા નાંદે માટે તો એમજ જોઈએ. હું એમજુએટ અને મને મેટ્રિક્યુલેટ કન્યા પણ નહિ ?

રસિક: અને તું કાંઈ તેથી વધારે બચેલી ના સંસર્ગમાં આવે તો તેને પરણવાનું મન નહિ થાય ?

રમેશ: બનતાં સુધી તો નહિ જ. રસિક: વધુ મૂખ ન બનતાં "પાણું પાણું સુધારી લે."

રમેશ: પણ ક્યાં તે અશિક્ષિત, અસંસ્કારી છોકરી અને ક્યાં હું કેળવાયેલો સંસ્કારી યુવક ! મેળ ક્યાંથી ખાય ?

રસિક: અને ક્યાં તારું એક ચીજ પરથી બીજી અને બીજી, પરથી ત્રીજી ચીજ પર મમત હવે અને ક્યાં ગિચારી અમણ આર્થનું કુમુદિની-લેણું હવે કે જે કુમુદિની ચંદ્ર કરતાં સુધી વધુ તેજસ્વી અને પ્રતિભા-શાળી હોવાં છતાં ઝાંખા અને સ્વતેજોહીન અંદરને વ્હાય છે, કારણ કે તે હોતો છે.

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદક: શ્રી. " કાશીજીવન "

પ્રશ્ન ૧ લેા. નારી જાતીમાં હું ગણાઉં, નહિં હું કેણુ કાકણુ કે પીર,
તરત પેટમાં ભરી લઉં છું, હું માણસનું અરણું શીર;
તો પણ ચાહે મુજને સર્વે, મારા વિના નથી પડતું એનું,
વધું મારા અનેક જીવનના, ત્યારે કેણુ હું જતાવો એન.

પ્રશ્ન ૨ જોડઃ એક મોઢીએ કેટલુંક તેલ લઈ વેચવા ખીજે ગામ જતો હતો. રસ્તામાં મહાવીરના ત્રણ દેવળ આવતા હતા. પ્રથમ દેવળે પહોંચ્યો. ત્યાંના પુજારીએ કહ્યું જો તું મહાવીરને જશોર તેલ અપણું કરે તો તારી પાસે જેટલું તેલ છે તેવું જમણું થઈ જાય. આથી મોઢીએ લલચાઈ જશોર તેલ ચડાવવા કમુલ કમુલ એટલે તેની પાસેનું તેલ જમણું થયું અને તેમાંથી જશોર ચડાવ્યું. બાકીનું લઈ ખીજે દેવળે ગયો. ત્યાં પણ જમણું થવાના વાયદે જશોર ચડાવવા કમુલ્યું અને જમણું થતાં જશોર માખી મોંઢી દેવળે ગયો અને ઉપર મુજબ જમણું થતાં ત્યાં પણ જશોર ચડાવ્યું. ત્યાં તો જણું તેલ ખસારા થયું. આથી તે પાછો ઘેર આવ્યો. સાં તેના ઋષિ પોતાના ધણીને ઉદાસ ચડેલાં જોઈ બધી વાત પૂછી લીધી. બાદ પોતે કેટલુંક તેલ લઈ તેજ રસ્તે ગઈ અને દરેક દેવળે જમણું થતાં જશોર તેલ ચડાવતી ગઈ. છેવટ ત્રીજે દેવળે જશોર તેલ દઈ દીધા. પછી તેનો પાસે પોતે લઈ મહેલ હતી તે ઉપરાંત પોતાના ધણીએ ગુમાવેલ એટલું વધારે તેલ હતું. ત્યારે એક પ્રથમ કેટલું કેટલું લઈને નીકળેલ હશે? અને છેવટે મોઢીઆણી પાસે એકતું મળીને કેટલું થયું-દશે?

પ્રશ્ન ૩ જોડ:

બાજુના દેડામાં આપેલા ચસમાંમાંથી એક અક્ષર મુખીને શબ્દની ફેરવણી કરતાં ચસમાંમાંથી નવન જનાવો.
જેમકે

ચ	સ	મા
૨૨	૨૬	૨૮
૩૬	૩૮	૪૦
૪૪	૪૬	૪૮
૫૬	૫૮	૬૦
૬૬	૬૮	૭૦
૭૬	૭૮	૮૦
૮૬	૮૮	૯૦
૯૬	૯૮	૧૦૦
૧૦૬	૧૦૮	૧૧૦
૧૧૬	૧૧૮	૧૨૦
૧૨૬	૧૨૮	૧૩૦
૧૩૬	૧૩૮	૧૪૦
૧૪૬	૧૪૮	૧૫૦
૧૫૬	૧૫૮	૧૬૦
૧૬૬	૧૬૮	૧૭૦
૧૭૬	૧૭૮	૧૮૦
૧૮૬	૧૮૮	૧૯૦
૧૯૬	૧૯૮	૨૦૦
૨૦૬	૨૦૮	૨૧૦
૨૧૬	૨૧૮	૨૨૦
૨૨૬	૨૨૮	૨૩૦
૨૩૬	૨૩૮	૨૪૦
૨૪૬	૨૪૮	૨૫૦
૨૫૬	૨૫૮	૨૬૦
૨૬૬	૨૬૮	૨૭૦
૨૭૬	૨૭૮	૨૮૦
૨૮૬	૨૮૮	૨૯૦
૨૯૬	૨૯૮	૩૦૦
૩૦૬	૩૦૮	૩૧૦
૩૧૬	૩૧૮	૩૨૦
૩૨૬	૩૨૮	૩૩૦
૩૩૬	૩૩૮	૩૪૦
૩૪૬	૩૪૮	૩૫૦
૩૫૬	૩૫૮	૩૬૦
૩૬૬	૩૬૮	૩૭૦
૩૭૬	૩૭૮	૩૮૦
૩૮૬	૩૮૮	૩૯૦
૩૯૬	૩૯૮	૪૦૦
૪૦૬	૪૦૮	૪૧૦
૪૧૬	૪૧૮	૪૨૦
૪૨૬	૪૨૮	૪૩૦
૪૩૬	૪૩૮	૪૪૦
૪૪૬	૪૪૮	૪૫૦
૪૫૬	૪૫૮	૪૬૦
૪૬૬	૪૬૮	૪૭૦
૪૭૬	૪૭૮	૪૮૦
૪૮૬	૪૮૮	૪૯૦
૪૯૬	૪૯૮	૫૦૦
૫૦૬	૫૦૮	૫૧૦
૫૧૬	૫૧૮	૫૨૦
૫૨૬	૫૨૮	૫૩૦
૫૩૬	૫૩૮	૫૪૦
૫૪૬	૫૪૮	૫૫૦
૫૫૬	૫૫૮	૫૬૦
૫૬૬	૫૬૮	૫૭૦
૫૭૬	૫૭૮	૫૮૦
૫૮૬	૫૮૮	૫૯૦
૫૯૬	૫૯૮	૬૦૦
૬૦૬	૬૦૮	૬૧૦
૬૧૬	૬૧૮	૬૨૦
૬૨૬	૬૨૮	૬૩૦
૬૩૬	૬૩૮	૬૪૦
૬૪૬	૬૪૮	૬૫૦
૬૫૬	૬૫૮	૬૬૦
૬૬૬	૬૬૮	૬૭૦
૬૭૬	૬૭૮	૬૮૦
૬૮૬	૬૮૮	૬૯૦
૬૯૬	૬૯૮	૭૦૦
૭૦૬	૭૦૮	૭૧૦
૭૧૬	૭૧૮	૭૨૦
૭૨૬	૭૨૮	૭૩૦
૭૩૬	૭૩૮	૭૪૦
૭૪૬	૭૪૮	૭૫૦
૭૫૬	૭૫૮	૭૬૦
૭૬૬	૭૬૮	૭૭૦
૭૭૬	૭૭૮	૭૮૦
૭૮૬	૭૮૮	૭૯૦
૭૯૬	૭૯૮	૮૦૦
૮૦૬	૮૦૮	૮૧૦
૮૧૬	૮૧૮	૮૨૦
૮૨૬	૮૨૮	૮૩૦
૮૩૬	૮૩૮	૮૪૦
૮૪૬	૮૪૮	૮૫૦
૮૫૬	૮૫૮	૮૬૦
૮૬૬	૮૬૮	૮૭૦
૮૭૬	૮૭૮	૮૮૦
૮૮૬	૮૮૮	૮૯૦
૮૯૬	૮૯૮	૯૦૦
૯૦૬	૯૦૮	૯૧૦
૯૧૬	૯૧૮	૯૨૦
૯૨૬	૯૨૮	૯૩૦
૯૩૬	૯૩૮	૯૪૦
૯૪૬	૯૪૮	૯૫૦
૯૫૬	૯૫૮	૯૬૦
૯૬૬	૯૬૮	૯૭૦
૯૭૬	૯૭૮	૯૮૦
૯૮૬	૯૮૮	૯૯૦
૯૯૬	૯૯૮	૧૦૦૦

મ	ક	ર
ક	ર	મ
ર	મ	ત
મ	ત	ર

એ રીતે દરેક નવો શબ્દ જનાવવામાં પ્રથમતો એક એક અક્ષર મુખીને નવો શબ્દ જનાવવો; જેમકે નમુનામાં આપેલા મકર મોંથી મ મુખી રેતા કર રણું તેમાંથી કરમ શબ્દ

જન્યો. કરમમાંથી ક ને મુક્તા રમ રણું તેમાંથી રમત શબ્દ થયો. અને રમતમાંથી ર મુખી રેતા મત રણું તેમાંથી મતર શબ્દ થયો એ રીતે બાજુના દેડામાં આપેલા ચસમાંમાંથી એક એક અક્ષર મુખીને શબ્દની ફેરવણી કરતાં ચસમાંમાંથી નવન જનાવો.

હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ થવા માટેની શરતો.

(૧) આ ઉપાલુની હરિશ્ચંદ્રમાં માસિકના દરેક સ્ત્રીઆદક તેમજ જે બહેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંજાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીઆદકોનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનાર પોતાનું નામ અને આદક નંબર અવશ્ય જણાવવા. આદક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશ્ચંદ્રમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મહિનાના ઉપાલુનો જવાબ તે મહિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિર્ણય હેતુનો જણાશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના બાજબી-ગેરબાજબીપણા વિષે વાંધો લઈ શકાશે નહિ. (૪) જવાબો પોષ્ટ કાર્ડમાંજ લખી મોકલવા.

આ હરિશ્ચંદ્રમાં આવેલા જવાબોમાંથી એક ઉપકાવતાં જે બહેનનું નામ નીચળશે તે બહેનને એક પુસ્તક ભેટ અપાશે.

તારકા કાચ ન રહ્યા જરવાય
!

પ્રેમ એ વિષયના જલજાર
દે ખુશો છે.

આ તરફ દિંદુમાં લગભગ બધી
લાઓ મોજાકત, અદલી પહલી,
શરત વગેરે વૃત્ત કરે છે. પણ

નદાર કહ્યું માને છે ને બીજી
નતી. કું એનાથી ઘણી મજા
વાના બહુ વિચાર કરે છું,
વગર ચાલતું નથી. શું કું

જવાબ:— જોલ્યા વિના આ
સ્થિતિમાંથી મુક્ત થાએ.

પતિ—જેલમાં રહેવાંથી એક વાતનો તો જરૂર આરામ છે.

પતિ—શોનો ?

પતિ—જેનું કે પાછળનો દરવાજો બંધ છે કે ઉપાડો તે જોવા માટે અંદરથી રાતે કોઈ ઉઘાડે તો નહિ.

x

x

x

વધીલ—જેન તમારી આંગળી રહેના કાના કાઠથી કપાઈ ગઈ માટે તમે ૫૦ દબરનો રાતો કરવા ચાહો છો. પણ તમે સાબીત કેવી રીતે કર્યો કે તમારી આંગળીની મીમત તેટલી હતી.

માઈ—અરે વધીલ સાહેબ! મને આંગળી ઉપર તો કું મારા પતિને નવજ્યા કરતી હતી.

સંગીત શિક્ષણ.

અ'પાઠક: રા. જહુરાય દુ. ખંધડીઆ

નોટશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) ટીપ સ્વરેશ માટે નિશાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અધઃસ્વર માટે કાળો અક્ષર મુકવામાં આવે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજવો.
- (૩) જે સ્પષ્ટકર્માં ગાયન વગડતાં હશે તેનાથી પાછલા સ્પષ્ટક (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સ્પષ્ટક (ટીપ અથવા તાર)નો સ્વર બતાવવા, ગાયનતા અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્હેજ પાછળ આગળ મુકવામાં આવે. જેમકે: ભા (એટલે ખરજનો ટીપ ની) અને ભા (એટલે ટીપનો ટીપ રે) વગેરે.
- (૪) 'તાલનો ટેકો બતાવતી ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નીશાની કરવામાં આવે. જેમકે-ભા "
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરને આ...ધ...એમ લંબાવવા પડે છે તો તે આ...ઈ... બતાવવાને માટે એવાસીદીએ લક્ષ્યાઈ જશે તેલ ચડાવવા કમુલ કમુ એટલે તેનો 'પામેન' ભા...લી ન;
- (એટલે) તેમાંથી જશે ચડામુ. ખાડીનું લખ ખીજે દેવળે ગયો. ત્યાં પશુ મ પ મ મ
- ચડાવવા કમુલ્ય અને બમણું થતાં જશે માપી ત્રીજે દેવળે ગયો.
- થતાં ત્યાં પશુ. જશે ચડામુ. ત્યાં તો 'ચુ' તેમ ખડાસ
- આગ્યો. સાં તેના સીએ પોતાના ધણીનો ઉદાસ. ચડેડાં. જેલ
- ખાદ પોતે કેટલુંક તેલ લખ તેજ રસ્તે મધ અને દરેક દેવળે બમણું
- મધ. છેવટ ત્રીજે દેવળે જશે તેલ. દધ દીધા. મહી. નેનો પાસે પે ખારો જીવન.

(વધુ માટે કવિના કાવ્યસંબંધમાં જોવું.)

૩ ૧ ૨ ૩
 એ...મ લ જ્યો તિ તા રા દા...ખ વી ધ મુ જ
 ગ રે સા સા રે મ પ ની નાંસારે સા ની ધ પ પ
 ૦ ૧ ૨
 જી પ ન પં ધ હ જ...જી
 રે મ પ ધ મ ગ મ ગ રે —પ્રેમજી
 ૦ ૧ ૨ ૩
 દ ર પ ડ્યો નિ જ ધા મ થી હં...ને
 મ.મ મ પ ની.ની સા સા સા રે ની સા
 ૦ ૧ ૨
 ઘે રે... ઘો...ર અં ધા ... ૨
 ની ની ધ ધ ની સા રે સા ની ધ પ
 ૦ ૧ ૨ ૩
 મા. ગં સુ એ ન વ ઘો ર ર જ નિ માં
 રે રે રે રે શ ગ રે સા રે ની સા
 ૦ ૧ ૨
 નિ જ શી ધુ ને સં જા જી —મારો

ગુણસુંદરીના વાંચકોને

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક મુશ્કેલી
અહીં પુછો.

સંપાદક:
બ્રહ્મ ન્યોલેસ્ટા
શુકલ.

કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે
તે સિવાયના સવાલો સંપાદક ઉકેલશે.

ભાઈ 'અરવિન્દ', પૂછે છે:—

(૧) સમગ્ર ભવે સ્થળે સગન વખતે વર-
કન્યા ને ત્યાં ઉકરડી નોતરવાનો રિવાજ
છે. તે વખતે ફટાણા પથ્થુ ગવાય છે.
તો તે 'ઉકરડી' કોણ ને હેની ઉત્પત્તિ
શાથી થય ?

જવાબ:—આ પ્રશ્ન એ વિષયના જાણકાર
વાંચકો માટે પ્રશ્નો છે.

(૨) “આ તરફ દિંકુમાં સમગ્ર બધી
કેમની બાલાઓ મોળાકેત, અદલી પહલી,
એવરત જીવરત વગેરે વૃત કરે છે. પણ
તેમાં જૈન કેમની બાલાઓ યુગ કરતી
નથી. તો તેનું કારણ શું ? આ બધાં
જોતા હોયને માટે નહીં હોય ?”

જવાબ:—દિંકુ ધર્મ અને જૈન ધર્મ તથા
હોમના રીત રીવાજ જુદા છે એ વાત
હજી હમે જાણતા નથી ?

(૩) “ગુણસુંદરી” માં સૌન્દર્યની નિ-
શાળ 'યુ' કોસમ સાચવનાર 'હાલીબહેન'
શું ખરેખર બહેન છે ? કે માત્ર મધુરી
એમ. એ. બનનાર ચેલા મસ્તકાંડીની
જ્યમ કોઈ ડાહ્યો ડમરો બાઈ આ કોસમ
સાચવવા બેસી ગયો છે ? જો બહેન હોય
તો સારું, પણ બાઈ હોય તો શું
કહેવું ?

જવાબ:—‘હાલીબહેન’ એ હોય કે પુરુષ

હોય એ બીજાને હમારાં સુખ-દુઃખ સાથે
શો સંબંધ છે ?

એક બહેન: મુંબાઈ—

(૧) “મ્હારે” એ બાબી છે. હેમાં એક
‘મ્હાર’ કહ્યું માને છે ને બીજી નથી મા-
નતી. કું જેનાથી યાદી મધ કું. ન કહે-
વાના બહુ વિચાર કરું છું, પણ બોલ્યાં
વગર ચાલતું નથી. શું કરવું ?

જવાબ:—‘બોલ્યા વિના ચાલે નહીં’ એ
સ્થિતિમાંથી મુક્ત થાઓ.

(૨) “અમે જન્મે બહેનો છીએ.
મ્હારા પિતા એક ‘ગુણસુંદરી’ મંગાવે
છે. ‘ગુણસુંદરી’ આવતાં ધીરજ રહેતી
નથી. સાથેજ વાંચવાનું જન્મેને મન થય
જાય છે. બે નકલ મંગાવવાની પિતાંજી
ના કહે છે. શું કરવું ?”

જવાબ:—જે જણ સાથે વાંચો અથવા ધીરજ
રાખતાં શીખો. આટલાં પણ સંયમ ને
ધૈર્ય કેળવી નં ચકો તો જીવન જીવવા
જેવું નહીં રહે.

એક બહેન: ધાટકુપર:—

(૧.) “જાળકને આદર્શ બનાવવાં એવી
તિવ્ર પ્રયત્ન હોય, પરંતુ કુટુંબ-સમાજ
તરફથી એવું વાતાવરણ હોય કે તે મા-
તાની ગમે તેવી કેળવણી અને સંસ્કારને

પણ નકામાં જનાની મુકે. શિક્ષીત માતાને આથી કેટલું દુઃખ થાય ? શું કરવું ? ”

(૨) “ ઓ સ્વાતંત્ર્યને અંગે કોઈ રહી અધેનો ખોટાં લાગે તો તોડવાં ? અને તે તોડતાં કુટુંબમાં મહાભારતના મોરચા મંડાય ત્યારે શું કરવું ? ”

(૩) આદર્શ બાવનાવાળા અને કંઈક આદર્શો અમલમાં મુકતા એવામાંના અમે એક દંપતિ કહેવાઈએ. અને તેથી અમારી વચ્ચે કંઈ સૂક્ષ્મ રોલ પણ છે. અમે માનીએ છીએ કે અમારી વચ્ચે ગાઢ રોલ છે, પણ આટલા જીવન વિકાસ પછી પણ કોઈક વખત અમે બંને ઉંડા ઉદ્દેશમાં પડી નજીએ છીએ અને તેથી અસંતોષ થાય છે. સંસારમાં ઉદ્દેશ વિનાનું જીવન ન હોઈ શકે ? ”

(૪) “ અમે બંને બહેનો છીએ. માતાના સુખથી અમે કેવળ અગાધ છીએ. નાની બહેનને આથી કંઈ ખુશ આઈ છે, અને તેની લાગણી માટે-તેના મીઠા શબ્દ માટે ખૂબ તલસું છે, પણ બ્યર્થ. કુદરત આવી હોય કે જેને આવીએ તેજ આપણા તરફ બેરકાર રહે ? ”

વાચ્ય:—(૧) કુટુંબ ને સમાજના પ્રતિ રૂળ વાતાવરણને લીધે શિક્ષીત માતાપિતા પોતાના બાળકોને ઇચ્છા પ્રમાણે ઉછેરી શકતાં નથી એ શરિયાદ અફ જુની છે. પણ માતાએ એવા વાતાવરણથી બાલકોને બને એટલાં મુક્ત રાખવાના પ્રયાસ કરવા જોઈએ એમ બની શકે એમ નજ હોય તો બાળકોને જ્યાં સારા સંસ્કાર ને યોગ્ય વાતાવરણ મળી શકે ત્યાં રાખવાની ગોઠવણ કરવી જોઈએ.

જરૂર પડે તો માતાપિતાએ પોતે પણ બાવિ પ્રજાના હિતને માટે એ પ્રતિરૂળ વાતાવરણમાંથી દૂર ખસી જવું જોઈએ.

(૨) રહી અધેનો ખોટાં લાગતાં જ હોય તો તે અવશ્ય તોડવાં. અનિષ્ટ રહીએ તોડવા માટે મહાભારતના મોરચા તો ઘેર ઘેર મંડાશેજ. પણ એ યુદ્ધની બહીકે દબે રહીએ કંઈ ચલાવી ન લેવાય.

(૩) ઉદ્દેશ વિનાનું સંપૂર્ણ જીવન હોવું મુશ્કેલ તો ખરું જ ને ? જીવન વિકાસની પગથીએ ચડતાં ચડતાં ઠોકરો લાગે, પડી જવાય, અકસ્માત થાય; પણ રોલનું બંધન મુદ્દ હોય અને હૃદય નિર્ભજ હોય તો એ ઉદ્દેશગત પ્રસંગો પણ પરિણામે રમણીય થઈ પડે એ અસંભવિત નથી.

(૪) વહનાર બ્યક્તિ માત્ર આઠી જ શકે છે. બદલાતી આદ્યા રાખવાનો હેતુ અધિકાર નથી. વહાની બહેન તદ્દમારા તરફ બેરકાર રહે એથી તદ્દમારો રોલ જોછો થવાનો છે ? તદ્દમે હેતુ આહો છો એજ માત્ર વિચારથી તદ્દમારે સંતોષ માનવો જોઈએ.

મનુષ્યાઈ માધવજી: ઇંદોર:—

* * * ‘ એ ધડી મોજ ’ ની બ્યવસ્થા વિશેનો તદ્દમારો પ્રશ્ન ચર્ચાપત્ર જેવો છે. એ કોઈ જોહેર વર્તમાનપત્રમાં મોકલી આપો.

‘ કંઠાજેલો પાડોશી ’—

* * * તદ્દમારો પ્રશ્ન જોઈએ તે કરતાં ઘણો વધારે લાંબો છે. એને દૂંકાવને સુદાસર લખી મોકલો.

સમાલોચના.

• વેળીનાં કુલ: (આવૃત્તિ બીજી) લેખક: રા. જ્વેરચંદ મેઘાણી પ્રકાશક: શ્રી બાવનગર મહિલા વિદ્યાલય તરફથી સો. વિનાદિની સાહિત્ય અને શ્રી બળવંતરાય પટેલ, મંત્રીઓ, શ્રી બા. સ્ત્રીજનવણી મંડળ. મુલ્ય: આર આના.

• મયા એપ્રિલમાં આ મીઠાં 'સારમય્યાં' રાસ-સંમિલની પહેલી આવૃત્તિ પ્રકટ થઈ હતી. ફક્ત ૧૦૦૦ નકલો છપાવવા માટે અમારે તેજ સમયે પ્રકાશકને કપડો આપવો પડેલો. ગુજરાતની કો-લિલકેટી બહેનોએ અમારો એ અસિપ્રાય ત્રણ માસમાંજ સાચા પાડ્યો છે. આ આવૃત્તિની ફક્ત ૨૦૦૦ નકલો છપાવવા માટે અમારે તેમને ફરી કપડો આપવો પડે છે. આવા પુસ્તકની ૧૦૦૦૦ થી બોજી નકલો ન જ છપાવાય. જુના લોકગીતો ના મીઠા દાળપર રચાયલાં ભાઈ મેઘાણીનાં આ ગીતો શ્રીવર્ગમાં-ખાસ કરીને મોટી હમ્મરની કન્યાઓમાં અત્યંત પ્રિય થઈ પડ્યાં છે. અમને ખાતરી છે કે આ આવૃત્તિની નકલો, પણ તેઓ છ માસના અરસામાં ખુટાવી દેશે. પહેલી આવૃત્તિ કરતાં આ આવૃત્તિમાં મોટા ટાઇપ લઈ આવકાર-દાયક સુધારો કર્યો છે. એક પણ ગુજરાતી કુટુંબ આ નાનકડા પુસ્તક વિના ચલાવી નહિ ચકે.

શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ ખાલ સાહિત્યમાંના: સંપાદકો: રા. બિજુભાઈ અને શ્રી તારાબહેન. પ્રકાશક: શ્રીદક્ષિણમૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, બાવનગર. આ માળાના પ્રથમ બે ગુચ્છ-૧૨ પુસ્તિકા-ઓની ગંખી અમે છેલ્લા બે અંકોમાં કરાવી છે. એ માળાની બીજી ૬ પુસ્તિકાઓ: પણ તૈયાર થઈ ચક છે અને અત્યાર પહેલાં ઘણા બાળવાચકોનાં હાથમાં પહોંચી ગઈ હતી. આ હવે પુસ્તિકાઓ ૧૧. બિજુભાઈની કલમની પ્રસાદી છે. નં. ૧૩ મારા મોટીયામાં બિજુભાઈ બાળમિત્રોને સંભારે

છ અને તેમના રૂપાચિત્રો દોરે છે. મોટી હમ્મરના વાચકોના હૃદયમાં પણ આ પુસ્તિકા બચપણના અનેક મીઠા પ્રસંગો ટાંબ કરશે. નં. ૧૪ જરા હસોમાં આઠ નાની નાની દારૂપરસિક ફૂલિઓ છે. નં. ૧૫ ક્યાંથી આવ્યાં ? માં કપાશીયા. મોટી અને જોડાની ઉત્પત્તિ અને ઉપયોગ વાર્તા રૂપે અપાયા છે જે બાળકોને જ્ઞાન સાથે આનંદ આપશે. નં. ૧૬ મકનું ને રાક્ષસમાં બે વાર્તાઓ અને નં. ૧૭ રૂપસિંહ-રામસિંહમાં એક વાર્તા આકર્ષક સ્વરૂપમાં, બાળકો હોસે હોસે વાંચે એવી ભાષામાં અપાઈ છે. નં. ૧૮ કપાલની પેટી બાળવાચકોને પત્રો કેમ લખવા તે સ્પષ્ટતાથી શીખવશે આ હવે પુસ્તિકાઓની નકલો પોતાના બાળકો માટે પ્રત્યેક માતાપ જરૂર બનતી ત્વરાએ મેળવી લ્યે. મોડું થશે તો નકલો ખુરી પડશે.

વીરની વાતો: પુસ્તક ત્રીજું: લેખક અને પ્રકાશક: રા. તારાચંદ પૌપટલાલ અડાલજ, એલ. ડી. એમ. મુલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦.

“વીરની વાતો” ના પ્રથમ બે પુસ્તકોની બે બે આવૃત્તિઓ ખપી ગઈ છે. વાચક પ્રજાએ મોટી સંખ્યામાં પહેલાં બે પુસ્તકો સત્કારી ત્રીજા સંમિલ માટે માંગણી કરી હતી. એ માંગણી સંતોષવા લેખકે આ ત્રીજું પુસ્તક પ્રકટ કરી ગુજરાતી સાહિત્યને વધુ સમૃદ્ધ બનાવ્યું છે. આ સંમિલમાં કુલ ૧૮ વાર્તાઓ નાના મોટા ૫૧ ચિત્રો સાથે અત્યંત આકર્ષક સ્વરૂપમાં પ્રકટ થાય છે. પહેલાં બે પુસ્તકોને વાચક વર્ગ તરફથી જે આદર મળ્યો છે તે જોતાં આ પુસ્તકોને પણ બીજી આવૃત્તિ પ્રકટ કરાવેના સમય જલ્દી આવશે એમાં અમને શંકા નથી. આ પુસ્તકમાં ગુજરાતના વાલેલાં વંશની કારકીર્તી-ખાસ કરીને, સુવિખ્યાત

મંત્રીએ વસ્તુપાળ અને નેજાપાળના સમયનો ઇતિહાસ અને ઇકરના રાજવંશની કીર્તિ કથા આલેખવામાં આવી છે. ક્ષાત્રતેજ અને પ્રેમ-શીર્યને મૂર્તિમંત કરતી વીરો અને વીરાંતનાઓની આ વાર્તાઓ લેખકની હમેશની આશ્પદ અને સરળ બાનીમાં લખાઈ છે. એમાંની જે વાર્તાઓ: "સામળિયો સોડ" અને "આવું વેર ૧" ની કાંપી "ગુણસુંદરી" ના વાચકોએ ગયા વર્ષમાં કરી છે એટલે તેમનો વિશેષ પરિચય આપવાની જરૂર નથી. સંખ્યાબંધ ચિત્રો સાથે લગભગ ૪૭૫ પાનાનું વાંચન છતાં જે ક્ષીમત રખાઈ છે તે નજીબી જણાય.

અયોધ્યાભાલા: લેખક: શ. બળવંદરાય દેવ્યા-લુરાય કાકોર, બી. એ.

"પ્રયોગમાલા" ના નામ હેઠળ જુદા જુદા મહુકા રૂપે પોતાની પાઠ અને અનુભવસિદ્ધ કલમે લખાયેલી સાહિત્યકૃતિઓ પ્રકટ કરવાની યોજના માટે અમે પ્રો. કાકોરને અભિનંદન આપીએ છીએ. આખો સંગ્રહ એક મોટા પુસ્તક રૂપે પ્રકટ કરવાને બદલે આ રીતે જુદા જુદા પુસ્તકો પ્રકટ કરવાથી વાચકોને ઘણી અનુકૂળતા થશે.

૧. વૃનાઈટેડ સ્ટેટ્સ: મૂલ્ય બાર આના. ૨. ઇતિહાસકથિકાંશન: મૂલ્ય આઠ આના. પહેલામાં અમેરિકાના એ પ્રભુસત્તાક રાજ્યની ઐતિહાસિક આલોચના કરવામાં આવી છે બીજામાં અમદાવાદની સાહિત્ય પરિષદ પ્રસંગે ઇતિહાસ વિજ્ઞાનના અધ્યક્ષ તરીકે એમણે આપેલું બ્યાંખવાન છે. પ્રો. કાકોર ઇતિહાસના પ્રખર અભ્યાસી છે. આ બન્ને પુસ્તકોમાંથી ઇતિહાસના અભ્યાસીઓને તેમની કીલ્લવટસરી દૃષ્ટિએ અપૂર્વ લાભ મળશે.

૩. અંબાલાલકાંક: મૂલ્ય રૂપીઓ એક. પ્રો. કાકોર કિવાન બહાદુર અંબાલાલ સ્વાસ્થ્યલેક્ષના નિષ્ઠ પરિચયમાં હતા એ મદાન ગુજરાતીનું જીવન એવા એક મિત્રના હાથે આલેખાય ત્યારે એમાંથી ધણું મેળવવાની આશા સ્વાભાવિકજ રહે. આ નિબંધ નાનકડો છતાં પ્રો. કાકોરે સદા-ગતના 'વિચારમિત્રાર, એમના આચર્યો, મન્તવ્યો અને વ્યવસાયો' ની કીલ્લવટથી સમાલોચના કરી જે આશા સફળ કરી છે. ગુજરાતના આજના યુવાનો એમાંથી અણુમૂલ્યા પાડ રીખી શકે

૪. પરિષદ પ્રવૃત્તિ—વિજ્ઞાન બીજો. મૂલ્ય બાર આના. ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની રાષ્ટ્રાવધીજ પ્રો. કાકોર જે પ્રવૃત્તિના એક મુકામી હતા, અને તેની ભંડોળ કમિટિના વહીવટકાર હતા ૧૯૨૬માં સુબાઇમાં સાહિત્ય પરિષદ મળી તે પ્રસંગે નવું બંધારણ ઘડાયું અને અત્યારનું પારિષદ મંડળ અસ્તિત્વમાં આવ્યું. આ અરસામાં લખાયેલા પત્રો અને લેખોને સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં કરવામાં આવ્યો છે.

૫. વિરિક: મૂલ્ય રૂપીઓ દોઢ. 'વિરિક' એટલે સંજીવકાવ્ય યા ગેયકાવ્ય એવી સામાન્ય અને પ્રચલિત માન્યતા સંકુચિત છે એમ પ્રો. કાકોરનો આ નિમંત્ર વાચનાર કાવ્યસિક વાચક-વર્ગ નણી શકશે. મૂળ "કોમુદિ" માં પ્રકટ થયેલા આ નિબંધમાં વિરિકની મુખ્ય પેટાન્તરિઓ તેમણે દર્શાવી છે. સાથે સાથે આપણી જાની અને નવી કવિતા તેમજ અંગ્રેજી ભાષાના સારા વિરિકોમાંથી મુકાબલા ટીકી સાક્ષરોને વિચારણા મારે સંજીવ સામગ્રી આપી છે. એમાંની સૂચનાઓ ગેયકાવ્યોને બદલે નેટકાવ્યો લખી નાખનાર અભારના ઘણા કવિઓ (૧) ને માર્ગદર્શક થશે.

સોરઠી જહારવટીયા: ભાગ બીજો લેખક: શ. અવેરચંદ મેધાણી. પ્રકાશક: શ્રી "સોરઠી" કાર્યાલય, રાણપુર મુલ્ય, એક રૂપીઓ.

કાર્થ મેધાણીની અજોડ કલમથી લખાયેલું આ પુસ્તક "સોરઠી" ની ચાલુ વર્ષની એટ તરીકે બહાર પડે છે. ગમે વર્ષે એના પહેલો ભાગ અમને મળ્યો ત્યારે અમારે ફરિયાદ કરવી પડી હતી કે જે પુસ્તકે અમને હલનચેર કરાવ્યો છે. આ બીજા ભાગ માટે પણ અમારે એજ ફરિયાદ કરવાની છે. અમને ખાતરી છે કે બીજા વાંચકોને પણ એ અનુભવ થશે. જે એ પુસ્તક સવારમાં હાથમાં આવ્યું હશે તો એ પૂરું થઈ વિના બીજો કામધંધો નહિ સૂરે અને સંજે હાથમાં આવ્યું હશે તો મોટી રાત સુધી જરૂર હલનચેર કરાવશે. આ પુસ્તકમાં ત્રણ વાર્તાઓ અપાઈ છે. ભેગીદાસ ખુમાણ, મેધો માણેક અને મુળ માણેક; અને નેસાજ અને વેળાજ. એમની લખાઈ વિશે કાર્થ પણ કહેવું અસ્થાને જણાય. પુસ્તકનું કદ મોટું છતાં કાર્થ મેધાણીએ લખેલો વિગતમયો પ્રવેશક આમાં

સમાવી રાખ્યા નથી. એ પ્રવેશકની અને બહાર-
વહીઆના કૃત્રીની સંગોપાંગ છણાવટ જેને માટે
તેમણે 'નિવેદન' માં વચન આપ્યું છે તેની અંગે
આતુરતાપૂર્વક રાદ લેઈએ છીએ. ઇતિહાસ રસિ-
કાને એમાંથી પણ નવું બહુવાનું મળશે.

કંઠાવટી: (આવૃત્તિ બીજી) સંપાદક રા. ઝવે-
રચંદ મેઘાણી. પ્રકાશક: શ્રી "સૌરાષ્ટ્ર" ધાર્પિય, રાણપુર. મુલ્ય આઠ આના.

સૌરાષ્ટ્રી સાહિત્યના નહીંતા સંપાદક શાઈ
મેઘાણીના પ્રયાસનું એક સુંદર રૂપ ગુજરાતની
વતકથાઓ આલેખનું આ નાનકડું પુસ્તક છે.
રાદ વર્ષના અરસામાં એની બીજી આવૃત્તિ થાય
છે. ૨૦૦૦ નકલો ખર્ચી બન્યું છે એ એની લોક-
પ્રિયતા અને ઉપયોગિતા સુચવે છે. ગુજરાતની
ધર્મપ્રાણ તપસ્વિની બહેનો આ પુસ્તકમાં જતાવેલાં
અનેક વૃત્ત કરી પવિ, વાઘામાંડું અને અન્ય કુટુંબી-
જનોની જન્મતિ માટે વપ તપે છે. એ બહેનો
હેલી આવૃત્તિની જેમ આ આવૃત્તિ પણ જલદી
પ્રગટી દે.તો અમને આશ્ચર્ય નહિ થાય.

છુંદરી: (આવૃત્તિ બીજી) સંપાદક રા. ઝવે-
રચંદ મેઘાણી. પ્રકાશક: શ્રી "સૌરાષ્ટ્ર" ધાર્પિય
રાણપુર. મુલ્ય દસ આના.

સૌરાષ્ટ્રના અણમુલા લોકસાહિત્યના બંદારમાંથી
લેખાં કરેલાં લગ્નગીતોનો આ સંપાદક ગુજરાતની
બહેનોમાં અત્યંત પ્રિય થઈ પડેલો છે. એની પહેલી
આવૃત્તિનો ૨૦૦૦ નકલો ગયા એપ્રિલમાં પ્રકટ
થઈ હતી. આગરના-ચાર માસ કરતાં ઓછા સમ-
યમાં બીજી આવૃત્તિ પ્રકટ થાય છે. વાચકવર્ગમાં
એ પુસ્તક કેટલું પ્રિય થઈ પડ્યું છે તે એ લોકોત્તર
ઉપરથી સમજાય છે. આ આવૃત્તિની ૩૦૦૦ નકલો
પણ એટલાજ ઉત્સાહથી અને ઉતાવળથી ગુજરાતની
શિક્ષિતકક્ષી બહેનો ખુશી દે તો અમને નવાઈ
નહિ લાગે.

કેમકથાઓ (કુલ): લેખક: રા. હિમતલાલ
ચ. રાદ, મુલ્ય: છ આના.

પુસ્તકનું નામ વાચકોને હાઈકે અજાણ લાગે
તો નવાઈ નથી. કુતુહલપ્રિય બાળકો માળાપને
'આમ કેમ ?' ને 'તેમ કેમ ?' એવા પ્રશ્નો
પૂછી મુજબે છે એ 'કેમ ?' પ્રશ્નના જવાબ રૂપે

આ પુસ્તકમાંની વાતો લખાઈ છે. પણ માળાપને
બાળકની છજાસુ વૃત્તિ એક યા બીજા કારણે સંતોષી
રાકવાં નથી. આ પુસ્તક તેમને એ કામમાં મદદ
રૂપ બનશે. આ સંપાદકમાં કુટુંબી ઉત્પત્તિને લગતી
ઔપચારિક વાર્તાઓ લેખકે આપી છે. તેવીજ રીતે
ઝાડ, પથ, પંખી વગેરેની વાતો લખવાનો પણ
તેમનો હસાદો છે. આ વાતોમાં કલ્પનાને કેળવે
લેખકનું મિશન થયું હોત તો વાર્તાઓ વધારે
આવકારદાયક બનત આટલું છતાં બાંધાની તેમજ
કલ્પનાની દૃષ્ટિએ બાળકો હોંસપી વાંચે એવું આ
પુસ્તક બન્યું છે. અત્યારે વધતાં જતા બાળસાહિત્ય
માં આ દિશામાં ઉમેરો કરવા માટે લેખકને ધન્યવાદ.

અતાપ: બારડોલી સત્યાગ્રહ વિજયાંક:
લેખક અને પ્રકાશક: રા. કાલીદાસ કે. રોલલ.
મુલ્ય: બાર આના.

બારડોલીના યિદુલેએ આત્મકોણ અને દુહ-
તાથી મેળવેલા અપૂર્વ વિજયના આનંદોત્સવ
પ્રસંગે સુરતનું સુપ્રસિદ્ધ સાપ્તાહિક "પ્રતાપ" આ
વિજયાંક પ્રકટ કરે છે. તે માટે તેના ઉત્સાહી
લેખકોને અંગે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. બારડોલીના
એ વિમલમાં પ્રબળ તેમજ સરકારપક્ષે બાજ
લેનારી અનેક વ્યક્તિઓના સંપ્રદાયધર્મ સુંદર ફેરિ
ચિત્રોથી આ અંગે આકર્ષક બનાવવાનો સફળ
પ્રયત્ન થયો છે. સત્યાગ્રહ વિજે અને સરકારનો
ગેદમુલનીતિ વિષે ઉપયોગી માહિતી પૂરી પાડતા
અનેક નળીતા લેખકોના લેખ ઉપરાંત એ પ્રસંગે
આજનું પડતો બાજ લેનારાનો નામાન્તરિ તેમજ
જરૂરી આંકડા આરંભીય, સ્વરૂપમાં આપ્યાં છે
આ અંગે ખાસ આકર્ષણ તેનો કાવ્યવિભાગ છે.
એ લલિત જીવનવાર્તા-પ્રબલને તેની પ્રતિજ્ઞાનું લક્ષણે
બાજ કરાવવામાં એ બીજાએ અપૂર્વ મદદ આપી
છે. આ લલિતની વાદ્દસ્ત તાજ રાખવા ઉચિતાર
કરેક વાચક આ અંગે જરૂર સાચવી રાખશે.

સુખનાં સ્વપ્નાં: લેખક: રા. મનસુખરામ
કાળોદર ગદેતા. મુલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦.

"કુટુંબ ને રચ" નામે એક અઠવાલિક થોડાક
સમયથી પ્રકટ થયું: હમણાં તે માસિક બન્યું છે.
એ માસિકમાં લેખક વાંકી લખાવવાં નાડો પ્રકટ
થાય છે. આ પુસ્તક એ માસિકની પુર્ણાંજલિ
લરીકે પ્રકટ થયું છે. પ્રતાવનામાં લેખકે બંધાવ્યા

મુજબ આ નાટક કંપનીઓ માટે મૂળ લખાયેલું.
એ કંપનીઓ 'દુર્ભાગ્ય' બંધ પડી ચો તેના
દારભારીઓના વર્તન સંબંધી કડવા અનુભવ
યથા પરિણામે તેમણે પોતાને ખર્ચ જ છપાવવાનો,
નિશ્ચય કર્યો અને તેનું પરિણામ તેમનું માસિક
અને આ નાનકડું પુસ્તક છે. રંગભૂમિ માટે
આજકાલ લખાતા નાટકો જેટલું આ વધુ એક
'નાટક' પુસ્તક હતું કદ નેતા કીમત વધારે લાગે છે.

સાબાર સ્પીકાર: (૧) આદ્યમ: આત્મ-
નિમિદ્ધ ઔપધાયયનું. અંગ્રેજીમાં સુદર આટું જેવર
પર અનેક ફોટા ચિત્રો આપ્યા આ આદ્યમ વેલ
શાસ્ત્રી મણીશંકર ગોવિંદજી અને તેમના વારસોની
ભક્તનગરમાં તેમજ હિંદના બીજા ભાગોમાં વિસ્તાર
પામેલી પ્રવૃત્તિની ઝાંખી મારે છે. પોલ પત્રિકા:
તંત્રી: શ. નાગરદાસ ગદીઆ. વર્ષ ૧; અંક ૧ થી
૧. વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦ (૩) કપોળ પત્રિકા:
૧. શ. ગોરધનદાસ રણછોડદાસ. વર્ષ ૧, અંક ૩
થી લ. રૂ. ૧-૦-૦ (૪) સમાજ સેવક: બ. ધ.
ગો. હી. કકર. વર્ષ ૫; અંક ૨. વા. લ.
૧-૪-૦ (૫) સાગ્યોદય: તંત્રી: શ. ને. દ.

દેવ. પુ. ૧૬; અંક ૧. વા. લ. રૂ. ૩-૦-૦ (૧)
યુરોપી: તંત્રી: શ. મ. ન. દેસાઈ. વર્ષ ૧; અંક
૮. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦ (૭) પ્રકાશ: તંત્રી: શ.
ભો. હી. શાહ. વર્ષ ૧; અંક ૧. વા. લ. રૂ. ૨-
૦-૦ (૮) વનિતા વિજ્ઞાન: તંત્રી: શ્રી. બાલ-
ગોરી મુન્શી અને શ્રી શિવગોરી જનજી. વર્ષ ૨૦;
અંક ૫. વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ (૬) ભગ્યુતિ: તંત્રી:
શ. ધી કે. દરખીયા, અને. શ. વા. લ. દાણી.
વર્ષ ૪. અંક ૧૦. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦ (૧૦)
અચારક: પ્ર સ્વામી ધર્માનંદજી. પુ. ૩; અંક ૭
વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ (૧૧) વાર્ષિક રીપોર્ટ-શ્રી
સ્વે. સ્વા. જન મિત્રમંડળ-બરવાળા. પ્ર. શ. મ.
જી. શાહ અને શ. મ. લ. જ્ઞેષાણી. (૧૨) વાર્ષિક
રીપોર્ટ: શ્રી પુના ગુજરાતી બન્યુ સમાજ પ્ર.
શ. કા. ના. બાંધી. (૧૩) વાર્ષિક નિવેદન-શ્રી
દિ. ના. ભોને સાર્વજનિક પુસ્તકાલય. વણીચીઆ.
પ્ર. શ. મા. સુ મજમુદાર. (૧૪) શૃંગલિંગી:
તંત્રી: શ. મ. ને. જનજી. પુ. ૧; અંક ૧. વા.
લ. રૂ. ૪-૦-૦ (૧૫) પાટીદાર: તંત્રી: શ. ન.
હ પટેલ. વર્ષ ૫; અંક ૧૧. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦

પુત્રી—મા, મા, અમારી મારતરાણી કોઇ દિવસ નઢાતીજ નથી.

મા—તે કેમ જાણ્યું ?

પુત્રી—કાલે તે પોતેજ કહેલી હતી કે મેં એવું કામ કોઇ દિવસ નથી કર્યું કે જે કામ
જાણી સમક્ષ ન કરી શકું. તો પછી નઢાવાનું કામ જાણી સમક્ષ થઇ શકે તેમ
ન હોવાથી તે નઢિજ નઢાતી હોય ને !

x

x

x

પુત્રી—મા ! હવે શુભરાતી બહુતરનો, પુર થઇ ગયું. હવે હું ઇંગ્રેજ નીશાનમાં દાખલ
થઇશ.

મા—ના. કેમકે હવે તું હિંમર લેવું થઇ ગયું. વળા પુરનો કાંઇ એવી પવાદ નથી કરતા કે શ્રી
ઇંગ્રેજ બહુલ હોય તોજ દીક.

પુત્રી—મા. તારામાં ઇજ ખરાબી છે ને કે તું જ્યાં પુરપોતે મારા બાપ જવાજ સમજે છે.

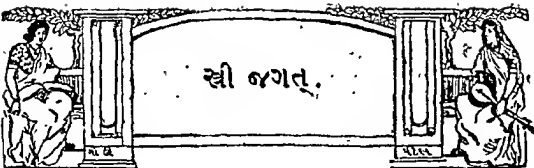
x

x

x

પતિ—હું મારું હું સારું તમે જઢાર જઢને કેમ બેસો છો ?

પતિ—હું મારું હું સારું તમે જઢાર જઢને કેમ બેસો છો ?

દિ.ન.

અખિલ દિંદ સ્ત્રી-કેળવણી પરિષદનો મ-માસિક રીપોર્ટ હમણાંજ પ્રકટ થયો છે. આ પરિષદના ઉદ્દેશો લોકપ્રિય કરવા દરેક પ્રાંતમાં પ્રાંતિક પરિષદો અને સમાજો મેળવાઈ છે. આથી રા પરિષદો અને હ દેશી રાજ્યોના સદકાર અત્યાર સુધીમાં મેળવી શક્યા છે. દિંદના જવાબામાં આ ચળવળ હવે પ્રસરી ગઈ છે. મિસિસ હમીદબલીએ પંખબ અને કારમીર વિમાનોમાં ભાષણો વગેરેથી પરિષદની પ્રતિષ્ઠા વધારી છે. પ્રાંતિક સરકારોએ પ્વાન પરિષદના ઉદ્દેશ અને હાલો તરફ વારંવાર યોચનામાં આવ્યું છે અને "દિંદી" ને રાષ્ટ્રસાધા બનાવવા ઉપર ખાસ કાર મૂક્યા છે. આ બાબતમાં કોચીન રાજ્યે સાળાઓમાં દિંદી ભાષા ફરજિયાત બનાવ કરી અનુમાણીય માત્ર લેવાની સરચાત કરી છે. સ્ત્રી-ઓને મ્યુનીસીપાલિટી અને લોકલબોર્ડમાં, કેળવણી કમિટિઓમાં, હાસસમામાં તેમજ બીજા નહેર સંસ્થાઓમાં નીમવાની પ્રાંતિક સરકારોને આજ્ઞા કરી છે. પસંદગી કરવા માટે આવેવાન મહિલા-ઓના નામનું એક લીસ્ટ પણ વાઇસરોયને મોકલ્યું છે કેળવણીના નવિન કમ હડવાડું અને પાઠ્ય પુસ્તકો વપાસી સુધારો કરવાનું કામ પણ ઉપાડી લેવામાં આવ્યું છે. બાળલગ્ન વિરૂદ્ધ પણ પરિષદે અત્યંત પ્રચારકાર્ય કર્યું છે.

અમેરિકા ક્ષણી: મીસ ગ્રેસેના પ્રવચનો વિરૂદ્ધ હંદ સંબંધી પ્રચારકાર્ય માટે સૌ. સરો-જિની નાવડ અમેરિકા જવા ઉપડી ગયાં છે. તેમને વિદાયગીરીનું માત્ર આપવા એક જાડન પાર્ટી આપાઈ હતી અને અને સમાજો પણ હતી

એમાં રાષ્ટ્રીય ઓસમાએ, યુવક સંઘ અને કોન્ગ્રેસ કમિટિએ આવેવાન ભાગ લીધો હતો.

દાદાભાઈ જયંતિ: શ્રી ગુજરાતી દિંદ ઓ મંડળે તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બરે સ્વ. દાદાની જયંતિ ધરમપુરના રાજકુમારી શ્રી. જસવંતકુંવરબાને પ્રમુખપદે ઉજવી હતી. રા. શયયુશ અને કવિ લલિતજીએ પ્રસંગોચિત વિવેચનો કર્યા હતાં, અને લોકજીતો સંભળાવ્યાં હતાં.

સહકાર: ગુજરાતી ઓઓમાં સદકારની ચળવળનો પ્રચાર કરવાના ઉદ્દેશથી ખીરવામ સદકારી મંડળના આશ્રય હેઠળ, સેવક સમાજના હોલમાં સૌ. હંસાબ્દેન મ્દેતાના પ્રમુખપદે એક સભા મળી હતી. આ કાર્ય મટે એક કનિદિ નીમરામાં આવી હતી. સૌ. હંસાબ્દેન પ્રમુખ; સૌ. કાન્તાબ્દેન ખાંડવાળા, મંત્રી અને સૌ. લીલાવતી ચેંકર, સૌ. ચારદા દીવાન, મીસ બચુમાઈ લોટવાળા, સૌ. ચારદા દેસાઈ, સૌ. નીલમ દેસાઈ, સૌ. વીરનાળા દીક્ષિત, શ્રી. મણીબ્દેન અને શ્રી. ગંડુબ્દેન રામ-દાસ કમિટિના સભાસદો નીમવામાં છે.

ખારડોલીને ધન્યવાદ આપવા અને એ લડ-તામાંથી લોહપાક લેવા ભવિનિ સમાજના આશ્રય હેઠળ એક સભા સૌ. ચારદાબ્દેનના પ્રમુખપદે સેવક સમાજના હોલમાં તા. ૨૨ થી જોગરે મળી હતી. આ પ્રસંગે સૌ. લીલાવતી મુન્દ્રી, ડૉ. સુમન્ત મ્દેતા અને પ્રમુખે મનનીય વિવેચન કર્યાં હતાં.

વસતિગૃહ: મુંબાઈમાં સંસાર સુધારા મંડળ વારાંથી કોલેજમાં લણ્વી બ્દેનેના વસવાટ મટે એક વસતિગૃહ ચાલડું તે જાહેર થવાથી મળા-ગે

માસથી સુંબાઈની ફટકી આંગેવાન મદિલાઓએ એક બીજી વસતિયુદ્ધ ચરનોરોડ પર રાજી બોલ્ડી-જમાં સ્થાયી થઈ આ ચુદને માસિક રૂ. ૨૦૦)ની ખાત જતી હોવાથી તેના લાભાર્થે એક સુંદર જલસો બાલીવાંલા યોગેશ્વરમાં કર્યા હશે. પરિણામે રૂ. ૨૦૦૦ મેળ્યા છે.

છરી કોંકી: દાણાબંદર (મુંબાઈ)માં કુરલા સ્ટોરમાં રહેવા એક કાકરસી હંસરાજ નામના માણસને તેની બાબુમાં રહેતી મૂલીબાઈ ખીમજી નામની સ્ત્રીએ તા. ૧૦ મી સપ્ટેમ્બરે સાંજે છરી કોંકી હતી. કહેવાય છે કે એ માણસે બાઈની સાથે રહેવાં છુટી ગ્રેફા કરી હતી અને આઠેક દિવસ રહેવાં ધક્કો મારી તેનો હાથ પકડેલો હતો.

વેળી પાંછો સ્વપ્ન: ગાલીમ બબર (મુંબાઈ) માં રહેતી હેમકુંવર નામની ૧૬ વર્ષની હિંદુ બહેનની પ્રાર્થના સળગાવતાં સાડી સળગી જઈ હતી. તેનો પતિ તેને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરતાં સખ્ત દોડ્યો છે. બળને દોસ્તીદશમાં ખસેડયાં. બાઈ તો મરી ગઈ; પતિ પંજ દહા દોસ્તીદશમાં છે.

પતિવેષ: (૧) મુંબાઈના લેમોંગ્ટન રોડ પર રહેતા આનંદરાવ નામનો પતિવેષ પત્નીને બદલાવની માની તેના સરીર પર એસીડ નાંખી તેને બાળી મૂકવાની કોશિશ કરી કહેવાય છે. બાઈ દોસ્તીદશમાં છે; આંખો લથ્થાલી ચાલી નથી. પતિવેષ પોલીસના કબજામાં છે. (૨) મુરાદપુરમાં એક કેસ ચાલે છે. બદલાઈ ચાલુ હાસ એક ગરીબ માણસની છાત્રીને પરણ્યા ધારેલી પ્લેરામણી નદિ મળી એટલે બાઈ પર સીતમ ગ્રહ થયો. બનેલીની મદદથી તેણે પત્નીને મારફત કરી, તેના વાળ કાપી નાંખ્યા અને આઠ દિવસ પૂરી રાખી. બાપને બબર પડતાં કોર્ટનો આશ્રમ લઈ કસાઈ વાડેથી તેણે ગાયને છાકાવી.

વિધવિધ ક્ષેત્રમાં: શ્રીમતી ભાગીરથી શ્રી-રામને ચોંટીપટ જલ્લા કેળવણી બોર્ડમાં સમાવેશ તરીકે નીમ્યાં છે. (૨) શ્રીમતી બલમ્બા અગ્રમા ત્રીસમાં મેજસ્ટ્રેટ નીમાયાં છે. (૩) બર્મી દાઈ-કોર્ટનાં કામ ચલાવ રજીસ્ટ્રાર મીસ દો મી બીન બેરીસ્ટર-એટ-લોને રંગુનની કોર્ટના જડજ નીચ્યાં છે. (૪) મીસ બીબી અમીની મેટ્રીકનો પરીક્ષા પસાર કરનાર રહેલા ગોપલા મુસ્લીમ સ્ત્રી છે

વધુ અભ્યાસ માટે તે કવીન મેરી કોલેજમાં દાખલ થયાં છે (૫) જળવપુરનાં રોડ ગોવિંદાસનાં પુત્રી શ્રી રત્નકુમારી દેવીએ ૧૬ વર્ષની નાની ઉમરમાં કલકત્તા સંસ્કૃત મંડળની ૯મી પરીક્ષા પસાર કરી 'કાવ્યતીર્થ'ની ડીગ્રી મેળવી છે. (૬) મિસિસ બાળકૃષ્ણ મેનન કાચીન રાજ્યમાં બોન-રી મેજસ્ટ્રેટ નીમાનાર પ્રથમ મદિલા છે.

રંગુની સીપાલીટીમાં: નવસારીની મ્યું-માં હમણા બાલી પટેલી કારપોરેટરનો બે જગ્યા પર સ્ત્રીઓને નીમવા માટે ત્યાંની મદિલાઓએ અનેક સહીઓ, સાથે એક અષ્ટ સુબા સાહેબને મોકલી છે. સિદ્ધપુરમાં એવી રીતે એક મદિલાની નામચુક કરી વડોદરા રાજ્યે સ્ત્રીઓને ચહેરી તરીકે ફરજ બળવવાની તક આપ્યાનો દાખલો બન્યો છે. તેમજ પ્રતિનિધિ મંડળ પણ સુબા સાહેબની મુલાકાતે ગયું હતું. બહેનોનો એ અભિલાષ પાર પડે એમ હમણે છેલ્લે.

પૂનલંગ: જ્ઞાનામદના માછ. રેવન્યુ કમીશનર રા. બ. રાવલાલ નીરમરાલાલ વિધેહીના વિધવા પુત્રી બહેન યશસ્વતીએ મુજરાત વિદ્યાપીઠના સ્નાતક રા. રમણલાલ સાથે વડોદરામાં પૂનલંગ 'કથુ' છે. બહેન યશસ્વતીની ઉમર આશરે ૨૧ વર્ષની છે. બાર વર્ષની ઉમરે પરણ્યા પછી ત્રણ માસ-માં જ બહેન વિધવા થયાં. હમણાં તે પ્રોપ્રાઇટરી હાઇસ્કૂલ (અમદાવાદ) મા મેટ્રીકનો અભ્યાસ કરતા હતા. રા. રમણલાલ તેજ સાળામાં શિક્ષક હતા. પૂનલંગ કરવા માટે વડોદરા જતાં રહેલા તેમણે રોલનાર વડોદરાને બને લાજ બહેનને લઈ લઈ પત્રો બાપણ સમાજનું તાદસ્થ ચિત્ર ખડું કરે છે. એમની સ્થિતિની વિધવા બહેન કુમારિકાજી ગણાવ છતાં કહેવાય છે કે રૂઢીપૂજા બગલણી ઉડ્યા છે, અને રા. રમણલાલને સાળામાંથી કાઢી મૂક્યા છે. અમદાવાદના યુવક સય અને સાન્તા-ક્રુના સન્નારીઓએ એ બળને અશિનદન આપ્યાં છે. અમે પણ તેમની હિરમત માટે અશિનદન આપીએ છીએ.

ભાવનગરની બહેનો: ભાવનગરમાં બીબા શાવણના પૂર્વાર્ધમાં બાપણોની ગ્રી યઈ; બહેનોએ પણ તેમાં આગળ પડેલો બાપ લીધો. આ તારાબહેન

મોડકે "બાળકો માટે" નામનો મનનીય લેખ વાંચ્યો હતો. તેમના પ્રમુખપદે મળેલી સહાયતા સા. વિનોદિની યાત્રિક "આધુનિક સ્ત્રી" વિષે વિચારપ્રેરક લેખ વાંચ્યો હતો અને કુ. ન્યાયિત-બાલા દોરાએ પોતાના એકવિધે વિચારો દર્શાવ્યા હતા. આ સુચિક્ષિત બહેનો એક સ્ત્રીસમાજ સ્થાપવાની વિચારણા કરી રહ્યાં છે. જનમાધ્યમી પ્રસંગે સ્ત્રીજનવલ્લી મંડળે સ્ત્રીઓ માટે ખાસ ઉત્સવની ગોઠવણ કરી હતી. શ. વેલ્લીસંકર બહેના "શ્રી કૃષ્ણનો સંદેશ" વિષે ન્યાય્યાન ઉપરાંત સંજીત અને ગરબાનો કાર્યક્રમ રજાથો હતો જેમાં સર્વેએ હસાદપૂર્વક ભાગ લીધો હતો.

ધન્યાવાદ ! વખતરના ના. રાણીસાહેબા શ્રી. મુરજીવરજાએ પોતાની ખાનગી બચતમાંથી સ્ત્રીઓ માટે એક ફવાખાનાતું મંમન કરાવે આપવાની ઇચ્છા બહેરે કરતાં ના. કાકોર સાહેબ તેને અંગે શ્રી રોકરને તેમજ બીજા ચાલુ ખર્ચ રાજ્ય તાકીશી આપવાનું સ્વીકાર્યું છે. એ રાજ્ય-ઉપરિને આજે ધન્યાવાદ આપીએ છીએ.

સમાજની ભઠ્ઠીમાં : (૧) મૂળીના જાણલુ ત્રીશુવનના પુત્ર લાલસંકરનું લગ્ન ગઈ સાલ થયું હતું. આજે એ ૧૩-૧૪ વર્ષની બાળપણી વિધવા બની છે. એ નિરોધ બહેનને જ્ઞાતિ કુમારીના બહેરે રહે ? (૨) રાજકોટના નાગેશ્વરી દીકરી ૧૩-૧૪ વર્ષની અંચળને વિવાદ હળવડના ન્યાસ ત્રીશુવન સાથે થયો છે, જેમને ચાર દીકરી હયાલ છે અને તેમાંની ૨૦ વર્ષની દીકરી વિધવા બની ખૂલે બેસી આંધુ સારે છે. કાઠીલા વરરાત્રને પ્રભુ સન્મતિ આપે. (૩) ધાટીલાના રત્નાસંકર ૪૫ વર્ષની ઉમરે એક સ્ત્રી ઉપર બીજી પત્ની લાવવા તૈયાર થયા છે પ્રભુ એ બાળને બચાવે.

કુદરતની રમત : મોટા લખાયા (ભમનજર રોટ) માં એક વીસા એસવાલ વખીક બાઈએ આવજુ શુદ્ધ ૬ ને દિવસે એ ઠાકરીબાને જન્મ આપ્યો અને ૭ ને દિવસે ત્રીજી ઠાકરીને જન્મ આપ્યો. બધા બાળકો ૧૨ કલાક સુધી મરણ પામ્યાં છે.

હાલ : રીપારેચરમાં ગાંઠતા શ્રી હાંચરીબાલ શીવલાલ મુજાવડખાનાને મુખાઈના ના. ૧૧૧૬

૧. ૫૦૦ ની મદદ આપી છે આ સુવાવડખાનું અને એજ નામનો એક યાજ્ઞ ત્યાં સ્ત્રી-આરોગ્ય અને કેળવણી મંડળ ચલાવે છે, અને અત્યંત ઉપયોગી સેવા બનતી છે.

જંધુ સમાજ સંમેલન : પૂનાના આ મુજ-રાતી સમાજનું સંમેલન રા. કૃષ્ણલાલ મો. ઝવેરીના પ્રમુખપદે ઉજવાયું હતું. રમતરમત અને વલુત્વની હરિદ્રાથ થઈ હતી, જે માટેનાં ઈનામો સૌ. ટુલ્લોગેરી કૃ. ઝવેરીના શુભ હસ્તે બેઠાયાં હતાં સમાજના સ્ત્રી વિભાગનું સંમેલન ૧ લી સપ્ટેમ્બર સૌ. વારાબહેન ખીમત આસર વીરજના પ્રમુખપદે ઉજવાયું હતું.

કેળવણી અને લગ્ન : બિઝાનેર રાજ્યની ધારાસભાએ જે નવા અમલના કાયદા ઉઠાવી બેઠકમાં મદદ છે. એક કાયદો ફરજિયાત કેળવણી માટે છે. બીજો બાળલગ્ન અને કન્યા પદ અંકુશ હાલ માટે છે. રૂઢીપૂજકોના વિરોધ છતાં બંને કાયદા ધારાસભાથી પસાર થયા છે. સર મનુભાઈ મહેતાએ એ પ્રસંગે રેવાં બાણી તેમની વિશાળ હિંમત અને રાજદારી અનુમતીથી પસાર કરતાં.

હિંદુ સંસ્કાર ! બનારસમાં એક દિંદુ યુવકોના પતિ પત્નીને તેડવા માટે સાસરે ગયા હતા. પત્નીએ સાસરે જવાની ના પાડી. પતિએ હાલેતાં તેણે ના મદિનાના બાળક સાથે જાને માળથી પડવું મૂક્યું પાછડ તેના માળાપ પલ્ પડ્યાં. બાળક તે ત્યાંજ મરી ગયું.

ચેતએ ! આમાના પીપળમંડી મ્હોકલામાં એક સાધુ રહેતા હતા. તે ૧૪ મી એપ્રિલની રાતે એકાએક મૃત થઈ ગયા. કહેવાય છે કે તેની સાથે કેટલીક પુણ્ય જોએ પણ થપ થઈ છે. સાધુ કૃષ્ણ સ્ત્રીઓનેજ કાંઈ જાણે હતા. પડકારની પ્રવા છતાં આ મ્હોકલા ! આ ધર્મપેશજા આપણે જ્યાં સુધી રાખીશું ?

ખાતુ બેરીસ્ટર : રંડુન ટાઈકોટમાં પ્રેમીસ કરવા મી. રાંધા બેરીસ્ટરના પુત્રી મીસ કુમીએ બેરીસ્ટર થવા માટેની પરીક્ષા પસાર કરી છે. તેમણે પણ રંડુનમાં પોતાની પ્રેમીસ શરૂ કરી છે. તા. ૬ ડી સપ્ટેમ્બર-તેમને રાજલ કરવામાં આવ્યાં હતા.

એશિયા.

સીલોનના રાજકીય સુધારા સુચવવા બેઠવા કમીશને ૨૧ વર્ષના સંઘ પુરૂષોને મતાધિકાર આપ્યા છે જ્યારે સ્ત્રીઓ માટે ૩૦ વર્ષની હદ કરાવી છે. તેમની ફલીલ જોવી છે કે ૨૧ વર્ષની બધી સ્ત્રીઓને મતાધિકાર અપાય તો મતદારોની સંખ્યા ઘણી વધી જાય. તે પુરૂષોની હમરની હદ પણ ૩૦ થા માટે નથી કરાવતા ?

હરાનમાં પ્રગતિ: અફઘાનિસ્થાનના રાણીની જેમ હરાનના રાણી પણ પ્રભુ-પ્રમુખમાં પોતાનો સંજોન ફાળો આપી રહ્યાં છે. થોડા વખત પર મળેલી બાનુઓની સલામાં તેમણે પ્રમુખપદથી બાબલુ કરતાં કહેલા હદમારો તેમની લામણી બતાવે છે. ખાસ કરીને બાબલુએ અઘાલવા માટે તેઓ ખાસ વપાયો થાને છે. હપરાંવ તેમણે પરદેશી વસ્ત્રો અને ધરેણાને ત્યાં કરવાની પણ હડત કરાવી છે. તેમણે પોતે અને યાહી કુટુંબની બીજા મદિલાઓએ જે બાબતમાં ખેલ કરી દાખલો બેસાડ્યો છે. ના. વજરના પત્ની લેડી તીમુર તાસ પણ આગેવાનીઓમાં સામ આ પ્રવૃત્તિમાં લે છે.

ફ્લી-કોન્સ: ગેરટ (સીરીયા)માં એક સ્ત્રી-કોન્સ મળી હતી જેમાં અનેક રાહદોના પ્રવિનો-ધિઓએ સામ લઈ સ્ત્રીઓના હક્કની માનણી કરતા કરાવે કર્યાં હતા. તેમણે હવન માટે વરકનવાનો હમર અનુકરે ૨૦ ૨૧ ૧૭ વર્ષની કરાવી હતી. પત્નીની સંમતિ વિના તલ્લાક આપવાની પ્રથા સામે પણ તેમણે વિરોધ બતાવ્યો હતો, અને એક પર બીજા પત્ની લાવવાની પ્રથાને તિરસ્કારો દાદો હતો.

યુરપ.

ઇસ્તાંબમાં સ્ત્રીઓને સમાન મતાધિકાર આપવાના નવા કાયદા પર ના. યાહાનસાહબી સહી તા. ૨૭ જુલાઈએ થઈ ગઈ. જે પ્રસંગ જાણવા રાષ્ટ્રીય મંડળે એક ગાડન પાર્ટી. ચોછ હતી, અને તેમાં અનેક સ્ત્રીઓએ સામ લીધા હતા. બીજા પણ કેટલાંક સમારંભ થયાં હતાં.

કાયદાના ફેરવામાં: ઇસ્તાંબમાં ઉલ્લા પાંચ વર્ષ દરમિયાન સ્ત્રીઓ બેરીસ્ટરો તરીકે પ્રવેશીત નથી થઈ છે અને તેમણે એ ફેરવામાં પોતાની

હપયોગિતા સાબીત કરી છે. ઘણી સ્ત્રીઓ સોલી-સીટર પણ થઈ છે અને અત્યારે પોતાના સોલીસીટર-પિતાની પેઢીમાં ભાગીદાર તરીકે ધંધો ચલાવે છે. નીચલી કેટલાંમાં તેઓ વકીલ તરીકે ફેસ પણ લે છે. ફ્રાંછાના કેસોમાં સ્ત્રીઓ સ્ત્રી-સોલીસીટરને પોતાની હકીકત કહેવાનું વધારે પસંદ કરે છે. બીજા ધંધામાં પણ થોડા સમયમાં પુત્રોને બદલે પુત્રીઓ બાપના ભાગીદાર તરીકે દાખલ થઈ જશે.

એફ. આર. સી. પી. રાયલ કોલેજ એફ ફીઝીશીયન્સના ફેલો યનાર પ્રથમ મદિલા ડૉ. જસ્ટીના વીક્સન છે. ઇલ્ક ટ્રો-વીરપુટીકના તે ખાસ અભ્યાસી છે અને લંડનની ઘણી હોસ્પિ-ટલોમાં તેમણે અનુભવ મેળવ્યો છે.

ઉમેદવાર: લીનારપુલ, માન્ચેસ્ટર અને બીજા યૂનીવર્સીટીઓએ મીસ એલીઆનોર રેયબોનને પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે પાર્લામેન્ટમાં મોકલવાનો નિર્ણય કર્યો છે. મીસ રેયબોન. એમ. એ. અને એ. પી. છે અને સ્ત્રીઓની હડતના આગેવાન છે. લીનારપુલ યૂનીવર્સીટીમાં સમાજસેવાની યાજા તેમનાજ પ્રયત્નોથી રચપાછ છે.

તરનારી: ૨૫ વર્ષની હમરની મીસ આઈચી હોં તા. ૧૬ મી. જાન્યુઆરી આખી ઉઘોય ખાડી તરીકે જઈ છે આમ પાંચમીવાર એક સ્ત્રી આ ૮૦ માર્ચની ખાડી તરીકે બતાવે છે. તે પાણીમાં ૧૬ કલાક ૧૫ મીનીટ રહી હતી. તેનો ધંધોજ લોકોને તરવા શિખવવાનો છે. ત્યારબાદ તા. ૨૪ મી. જાન્યુઆરી નામે યુવતી એ ખાડી ૧૬ કલાક ૫૮ મીનીટ માં તરીકે જઈ છે. તે ફરી પ્રયત્ન કરી ૨૬ કલાક તોડવા માગે છે.

"સ્ત્રીઓ માટે ધંધા:" લેન્સ પોલીસ ફોર્સના મેજસ્ટ્રેટ મી કેન્સે આ વિષય પર એક પુસ્તક પ્રકટ કર્યું છે. જેમાં જુદા જુદા ધંધામાં બહુતો થયેલી સ્ત્રીઓએ પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવવા માહિતીપૂર્ણ લેખો લખ્યા છે. નસીંજ વિષે મીસ કેન્સે, બ્યાપાર વિષે લેડી રહોન્ડાએ, નાટકકળા વિષે મીસ ફે કોગપટને, બહેરખબર વિષે મિસિસ એલિથ હુડે. નામા ઠામા વિષે મીસ વોટસે, ડાહરી વિષે શ્રી. બીનીફેડ બ્લીસે. એમ વિશ્વવિદ્ય સ્ત્રીઓએ

જમતું છે. બીજા ધંધાઓમાં સમાજસેવા, સંગીત, વેટરીનરી સ્કાલ્પન, સાહિત્ય વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

ફેશન કે પતિ ? મિત્રિસ મેળવ એની માટન નામે એક પત્નીએ પતિ સામે ભરણપોષણ મેળવવાનો કાવો કેન્ડરબરીમાં માંડ્યો છે. બાઈએ ફેશનને ખાતર પોતાના વાળ કપાવ્યા તેથી પતિએ તેને ત્યજી દીધી છે. ફાટે અડરાડીએ ફસ શીલી'જ અપાવ્યા છે.

મતાધિકાર: હાર આપવાંડના દીવાનેઆમમાં સ્વચ્છ ખાવાના પ્રધાને એકું બહેર ક્યું છે કે આવવી સુંદણી વખતે ૨૧ વર્ષની હમ્મરની સર્વ બીઓને મતાધિકાર આપવાનો સરકારનો ઠરાવો છે.

કાંસમાં ક્રીઓ ટ્રામમાં કંડકટર તરીકે નોકરી કરે છે. તેમને રાતના નોકરી પર ન આવવા દેવી એવા નિર્ણય થતાં તેમણે લડત હપાડી અને આખરે રાતે પણ પુરોવાની જેમ નોકરી કરવાનો પોતાનો દક્ષ સાબીત કર્યો. હવે રાતના એકવાળ્યા કુપી નોકરી કરવાનો તેમને હક્ક રહેશે !

જલ્લામાં પેરીસની એક ખુબસુરત ઠાકરીને ખમુક યુવાનને પરણવું હતું, તે એક ફોફ ખરીદવા ફરજને ત્યાં ગઈ. ફરજીએ એક ફોફ બનાવી આપી હતી કે આ ફોફ ખેરનાર ઉપર કોઈ પણ યુવાન આસક્ષ પડ્યા વિના ન રહે. ઠાકરીના બાપે પેલા યુવાનને ભોજન માટે બોલાવ્યા; દીકરીએ પેલું ફોફ પહેલું. પછુ ધાયું પરિણામ ન આવ્યું. બાપે ફોના પેસા આપવાની ના પાડી. ફરજીએ કાવો માંડ્યો. તેને પેસા આપવાનો દુક્કમ કરતાં બડ્ડે ક્યું કે "સારા પતિ મેળવવા ફરજની કળા ઉપર કોઈ પણ કન્યાએ આધાર ન રાખવો જોઈએ !"

વફાદારી: યુરપ-અમેરિકામાં જવદેહજ દેખાવ બેથી વફાદારી માદામ ગેસ્ટોરીનેએ પોતાના પાત વધુ બતાવી છે. પતિએ એક મિત્રનું ખુન ક્યું, જેના આદેશસર તેને જન્મ-દેશ નિકાલની સભ થઈ છે. એ સભ ભાગવવા તેને ફેંચ ગયેલા મોડલવામાં આવશે. પત્નીએ પતિ પાસે રહેવા માટે ત્યાં જઈને રહેવાનો ઠરાવ કર્યો છે.

ધર્મ પરિપક્વમાં: છનીવામાં મળનારી ધર્મ પરિપક્વમાં ભાગ લેવા માટે ગીસ બેપસી ધાવરી અદિથી ત્યાં છે પરિપક્વને ઉદ્દેશ સર્વ ધર્મના

અનુયાયીઓને એકત્ર કરી માનવબલિમાં પ્રાવૃત્ત અને સુલેહ શાંતિ સ્થાપવાનો છે.

ભસ્મસઃ ભવિંનમાં ભસ્મસી કરવા માટે ગુન્દેનાર ઠરાવી ૫૦ વર્ષની હમ્મરની મેટીફડા સીબનેકને ૩૦ માસની કેદની સજા કરા છે. મહાન વૃદ્ધ વખતે તે જર્મની તરફથી બેલજઅમમાં ભસ્મસી કરતી હતી. ઉલ્લાં પાંચ વર્ષથી ફાંસ તરફથી જર્મનીમાં ભસ્મસી કરતી હતી.

ધર્મશુદ્ધિ: વિરોધ: ક્રીઓ રમતગમત અને વ્યાયામમાં તંત્ર કપડાં ખેરી સાજાં લે તે સામે રોટનબર્ગ (જર્મની) ના ધર્મગ્રસ્ત સંખ્યા વિરોધ હઠાવ્યા છે. એથી પ્રભુત્વ નૈતિક અધ:પતન થાય છે, એમ તેઓ માને છે. ક્રીઓ પોતાના સરીરની ખોલવણી માટે ક્ષરંત કરે કે રમતગમતમાં ભાગ લે તેનો તેમને વધો નથી પણ નિર્લગ્ન દેખાવ બહેરમાં ન થવો જોઈએ.

૨૭ બાળકોની માતા: બુદાપેસ્ટમાં 'વીર માતાઓ' સંમેલન મળ્યું હતું, જેમાં ૧૦૦૦૦ માતાઓએ ભાગ લીધો હતો. ફરેક જાણમાં જોણા સાત બાળકોની માતા હતી. ૧૦૦ ઉપર માતાઓ એવી હતી જેમને ૨૦ બાળકો હતાં ૧૨૦ થાંદ બંદેઆયા હતા. એ થાંદ મેળવનારમાં ૬ બાળકોની માતા આર્થરોથેસ હસાવેલા અને ૧૦ બાળકોની માતા-આરોગ્ય ખાતાના પ્રધાનના માતા-શ્રી-શ્રીમતી વાસ પણ હતા. 'સાથી મોટું' ક્ષતામ લડાઈમાં ધાવવ થઈ અર્ધજ બનેલા એક સેનિકની પત્ની-૨૭ બાળકોની માતાને મળ્યું હતું.

દંગરીની સરકાર ક્રીઓને મતાધિકાર આપવું પરંતુ રાજકીય સમાના સમાસદ ચવાની મનાઈ કરવું બીજ રજા કરનાર છે. આ સમાચારથી ત્યાંની ક્રીઓમાં ખળભળાટ બન્યો છે (૨) માદામ મારગીટ હર્ન્ડર, એલએલ. ડી. એ સોલી-સીટર ચવા માટેની ઉલ્લી પરીક્ષા પસાર કરી છે. સોલીસીટર દનાર હંજરીમાં એ પ્રથમ મદિલા છે.

દોકરી અને ઠહેન સાથે લગ્ન: નવલકાયામાં પણ ન ચર્ચા શકાય એવો એક કિસ્સો દમભૂં બન્યો છે. ૨૬ વર્ષ ખેલાં પોલાન્ડના લોગ ચહેરમાં લોગફસ નામે એક તરીખ માણસ તેની પત્ની, દીકરા અને દીકરી સાથે રહેતો હતો.

૧૯૨૦ માં અમેરિકા જઈ નસીબ અજમાવવાનો તેણે વિચાર કર્યો અને ત્યાંના કારખાનામાં મજૂર બન્યા. કમ્પાણીનો થોડોક ભાગ કુટુંબના પોષણ માટે તે ચોલાન્ડ મોકલતો; પણ સ્થિતિ સુધરી અને તેમને પોતાની પાસે બોલાવી લેવાનો વિચાર તેણે કર્યો. દરમિયાન પતિવિચ્છેદથી જીવાન પત્ની ગળાઈ ગળાઈને ગુજરી ગઈ. બાળકો નિરાધાર બન્યાં; તેમને સર્વાં સંભાળીને લઈને મોટાં ક્યાં પત્નીના મરણથી થોડાંસણું દિવસ પોલાન્ડ ઉપરથી લઈ ગયું; છોકરાંની પણ સંભાળ તેણે ન લીધી. અમેરિકામાં નામ બદલી તેણે રેપાર ખેડવા માંડેલા; પાસે સારા પૈસા થયા. ફરી તે પરણ્યા પણ એ બીજી પત્ની એક છોકરીને જન્મ આપી ગુજરી ગઈ. પોલાન્ડમાં સગાંજિની સંભાળમાં છોકરા છોકરી મોટાં થયાં. છોકરા ચાલાક હતા. લડાઈના સંયોગોમાં તે સારા પૈસા કમાયા. બન્ને સામ્રાજ્ય પોલાન્ડ છોડી બીજાના રહેવા ગયાં. થોડાક સમય પર બાઈ નેડસલમ ચાલાકે ગયા. બ્લેન બીજાનામાં જ રહી. આ અરસામાં થોડાંસણને અમેરિકામાં ચલવી છોકરી પણ મોટી થઈ હતી. નસીબ સંજોગે તે પૂરપત્ની ચાલા કરવા નોકરી અને નેડસલમ આવી. ચેલો સાથ અને આ આરમાન બ્લેન મળ્યાં. એક બીજાને ઓળખતાં ન હતાં. બન્ને વચ્ચે પ્રેમ થયો અને પરણ્યાનું નક્કી થયું. સાથએ બ્લેનને બીજાનાથી બોલાવી; દીકરીએ બાપને અમેરિકાથી બોલાવ્યા. બાપ દીકરી વચ્ચે પણ પ્રેમ થયો અને બન્ને જોડાં પરણી બધાં અમેરિકા ગયાં. ત્યાં એક દિવસ જુની સુખદુઃખની વાતો કરતાં બેઠે ફૂંટ્યા. વપાસ કરતાં ખાતો થઈ કે બાપ પોતાની સગી દીકરીને અને સાથ પોતાની આરમાન બ્લેનને પરણ્યાં હતાં. વીધિએ આમ ચારેને પોતાની વિચિત્ર રમતના રમકડાં અનાવ્યાં.

નવી શોધ: પોલાન્ડનો ડોક્ટર કેસલ સ્ટેકાઝા નવ દીકરાનો બાપ છે. મરણ પ્રમાણે દીકરા કે દીકરી ચેલા કરવાનો ઉપાય તેણે શોધી કાઢ્યો છે. એ ઉપાયની સત્યતા સિદ્ધ કરવા તેણે પોલાન્ડની સરકાર પાસે માંગણી કરી છે કે જમને દીકરાજ ભેળવા હોય તેવાં વીસ દંપતિને મારી દેખરેખ હેઠળ મુકા અને પરિણામ ભેજ મારી શોધની ખાતરી કરો.

રશીયા ના માદામ એલેક્ઝાન્ડ્રા કાલેટએ રાજ-એલચી વરીકે નોવે' અને ગેકસીકોમાં કામ કર્યું છે. હવે પછી તેમને ચેરીસ એ ઓફી પર મોકલવામાં આવશે.

તુર્કસ્તાને સ્ત્રીઓના ચોરાકમાં હવે સંપૂર્ણ પહે વૃદ્ધનું અનુકરણ કરી લીધું છે. હુંકા બાધા અને કપાલેલા વાળ સામાન્ય થઈ પડ્યા છે. જોમાં હવે ફેરફાર કરવો એ દુર્ગતિનું ચિન્હ છે એમ એન્ગ્રાની ધારાસભાને પ્રમુખ કરીમ પાયા કહે છે. તે માને છે કે એવી ટબતો પોચાક સ્ત્રીના બેનનો ખાલી ખ્યાલ નહિ પણ પ્રતિનું ચિન્હ છે. ફરી લાંબા ચળીઆ પહેરે કે લાંબા વાળ ઉગાડે એ પાકા પચલાં બારવા જેવું થશે.

અમેરિકા.

અમેરિકામાં વીન્ટેક્ટા (ધલીનોઝ)ના મિલિસ હીગાર્ડ રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી મતાધિકાર સંધના ઉપરથી ટીરેટર હતાં. હમણાં તેમની નીમણૂક તુરકો વીસન ફાઉન્ડેશનના એક ફેસ્ટી તરીકે થઈ છે. (૨) હલીવલેન્ડના મીસ કલાઈડને પ્રેસીડેન્ટ ક્લીન્કે કસ્ટમ કોર્ટના જજ તરીકે નીમ્યાં છે. આ પદ મેળવનાર એ પ્રથમ મહિલા છે (૩) મીસ શીપલી પણ પાસપોર્ટ ખાતામાં મુખ્ય અમલદાર તરીકે નીમાનાર પ્રથમ સ્ત્રી છે એ ખાતામાં તે ૧૯૧૪ થી કામ કરે છે. (૪) મીસ રેને ગુનાઈટલ સ્ટેટસ કમીસનરના પદ પર ન્યુયોર્ક સ્ટેટના પૂર્વ વિભાગ માટે નીમ્યાં છે આ પદ મેળવનાર પણ એ પ્રથમ મહિલા છે.

પુત્રની કેળવણી માટે: ૩૮ વર્ષની ત્રાવિકા સ્ત્રી કારગેન રેન્ડોએ એક સરત છતી ૩૦૦૦ ડોલર મેળવ્યા છે. ઇટાલીઅન કળામંડળમાં એવી સરત થઈ કે ન્યુયોર્કના ૫૮ મજલાનાં મકાન સુલવર્થ ખીલ્ડીજના દાદર ને ચટે તેને એ ધનામ અપાય. શ્રીમતીએ એ ૧૩૫૮ પચ્ચીઆન્-ઉકર કુટ ૧૩ મીનીટ ૪ સેકન્ડમાં સર કર્યાં. આ સરનમાં તે એક જ હટેચથી ઉતરી હતી. પોતાના ૧૬ વર્ષના પુત્રને કોલેજમાં મોકલવા માટે તેને નાણાં ભેજતાં હતાં.

હાદાના ભાઈ સાથે લગ્ન: ન્યુ જર્સીમાં મીસ ઈલીયાબેથ નામે ૧૫ વર્ષની કન્યા તેનાં

૧૪૪૧ના ૧૬ના તારીખી સારે પાસે છે અને વિષિ કાલાના કાલ-દારીને ત્યાં રહ, એમણે તેજ વિચારે પોતાની તા મી દમણીયે કલ્પી દલી. ૧૧૪ મેમણેએ પણ લખમાં તાર દીરેદો.

લેણપત્રી બેદો: ૧૭ વર્ષ ખેડાં જાણિ-
માં બે છે:શીએ જામી દલી બનેના ચણે
પાં જાવન બેદાવદા છે. કોટીના બેદા મય
બનેના નવ બેદા બેદાવદા દોડો. રહે છે ૧૭
વર્ષ જામી દિતે લેણપત્રી રહા વજા બે બેદો-
માં બેદા પાણવાની કાલા રહ છે અને તે
માણે જાણેદન થતાં બને લખવી રહેશે કેમ
તેની કોણેદને રામ છે.

પનામાં પ્રજાવદા રાજ છે ત્યાંની શ્રીએ
બાપાર ખધામાં મીથી સંજ્યામાં છે અને કાણે
તેમજ શાચીકાળમાં તેમની સંજ્યા પુરશે થતાં
વધારે છે. જ્યાં તેમને જાણિતર નથી રાજો.
જા દસ થેવરવા તેમજ લાગ લગાવી રહી છે.
રેણા સમયમાં બે મયે માલો બાણે જાણે કાલા
રજા છે. (૨) નવ પ્રવિણા પા પ્રવિણિજેદ
કાંદન શી. કોણેદના પ્રમુખરે શ્રીએ
વિધિવિધ પ્રારાના દસ થેવરવા પ્રારા: શી રહુ
છે, અને કાળમાં તે સંજ્યા રેણાર કાળવા
કેદન રે છે. શાચી કોણેદના સ્થાણી શ્રીએ
દસજ કાળવામાં કામ તેમણે રહાણી દીધું છે.
(૩) કોણેદની અને જામીની મેમણની બાવદા
કાળમાં દસ, કાળકાળી લીકે વધારા કાળમાં
દસ. રાજ અને કાળકાળ સંજ્યા સમાન દસ
વર્ષે તેમણે થેવરવા છે.

જાણમાં મીથ કોણેદની કો કો રામ

શી રાજ તેની સંજ્યા કાળિની કાળ છે. કોળના
કાળમાં ૮૪ વર્ષ ખેડાં સ્થાણે "માલો કાળિજન"
નું વંચીપાત્ર પ્રજાના કાળકાળે તેમણે રાજ વર્ષ
ખેડાં દીધું હતું જો પા તેમણે જાણેદ કાળકાળ
બદલ્યું છે. બે કાળકાળમાં તેમણે કાળકાળ, લીકે
કાળ બદલી છે. ત્યાંની શ્રીએના દસ માટે તેમજ
કાળકાળ વધારી રહ્યાં છે.

કોણેદની કુળીય કોણે નિર્ણવ કાળિ કો
કાળમાં "માલો" (Pawar) રાજ કાળે
છે તેમાં શ્રીએના સમયેદન નથી રહે: ! કોણેદની
વિધાને કાળમાં વિલખાના દસ સંજ્યા સ્થાણે
કાળિ દોડો. બાવદાના મંચીએ જા મૂળકા
દસ કાળા કાળમાં કુળીય કાળવાના નિર્ણવ
કાળવાના છે.

કોણેદના

કોણેદની કાળી કાળે પ્રજામાં વધારાના
કાળિવિ લીકા કો કોળે મીથકાળી કાળવા
કાળે છે જામી જ્યાં શ્રીએ સંજ્યા દસમા
કાળિવિ લીકા પણ કાળ મીથકાળે. જા વર્ષ
જો કામ માટે શ્રીમંતી જે. મણેદ મેમણકાળી
પાણી રહ છે મિથિલ મેમણકાળે અને
કોળકાળનાં કાળવાના છે, કાળી. છે અને કાળકાળ
કાળિવાન કાળી કોળા બદલી છે.

જાણીકાળમાં કાળા કુળીય કુળીયનાં કામ
કાળે કોળી બાવદા કાળેની કોળીમાં પાણવા
મેમણકાળે માલ કાળા મેમણકાળે બે મિથિલ
મિથિલ કાળે અને મીથ કોળકાળે ત્યાંની
કાળાર મેમણકાળે લીકાની સંજ્યા કાળ કાળકાળ
કાળી છે.

(" કોણેદની નિલાય " પાન ૧૪૪ થી ૧૪૬)
છે અને ત્યાંની કોળી કાળી કાળી કાળી છે)
વર્ષે જા કુળિયા થી નવી વળ " કોળી
કોળે કાળે છે " કોળી કાળવા કોળી છે. જો
કોળ કાળ કોળકાળે બાવદા કાળા મણેદના વર્ષ
છે. જા કોળેદને કાળા કાળવાના માટે નીચેનાં
મિથિલ બાવદાને વાળવા:—

કોળવા કુદ. કોળ વાળવા.
કોળવાવ. કોળિ: કાળા
કોળીના. કોળ વાળવા.

જા મિથિલની કાળા કોળવાની કાળેદના કોળ
કાળી કાળે કાળકાળ નીચે વર્ષેદ નવા કાળા કાળે
કોળે વાળે કાળી કાળા. જાળ વાળારે કોળ
અને કાળા કોળ તે કાળકાળ મિથિલ વાળવા:

કોળેદના (કાળી) ૨૦ થી

કાળ: ૧ કાળ

કોળકાળ: ૨ કાળ

કોળી કાળે કોળવાના કાળવાને વાળવા કાળે
કોળ પણ કાળેદના કાળવા કાળવાની કાળવાના અને
કાળી વાળ કાળકાળે કોળ નાંકવી. કાળી બેદોએ
કાળ કોળી જાળ કાળી અને તેને કાળે કાળ કાળવા
કોળી કાળે. તેમજકાળા પણ કોળા કાળા
અને કાળ કોળા કાળા વાળારે કાળા. કાળે કોળી
વજાને વાળી પાળ " કોળ " વાળ વાળવાની કાળ
કાળા કાળવાના કાળકાળે કાળ કાળ. કાળકાળી
કાળકાળ કાળકાળી કોળકાળી કાળકાળ કાળકાળે કાળ
કાળી છે.

સૌંદર્યની નિચાળ.

સુંદર વદન.

લેખક: " ઠાકી ઝલેન. "

કવિઓ અને સાહિત્યકારો. " અંદ્રુખી " અંદ્રુવદની " વગેરે ચપ્પોદોશી સુંદર વદનવાળી સ્ત્રીઓની સ્તુતિ ગાય છે. પરંતુ એટલાં બધાં સુંદર વદન હોવાં એ એક દેવી બક્ષીસની વાત છે. સાહિત્યમાં કાવ્ય અપવાદે રૂપ સૌંદર્યનાજ શુભમાન હોય છે. અપવા એમ પણ કહી શકાય કે સાહિત્યકારોની કલ્પનામાં એક એવી સુંદર સ્ત્રી કાવ્યમ રમતી હોય છે કે એવી હબરે કે લાગે એજ નીકળે. આ દેખણે તો બાકીની સેક્રેટ બ્લેનોનો વિચાર કરવાનો છે.

હવેરે બધે લંગેજીજી વદન આપું હોય, બધે નાક પોપટ જેવું કે બેઠા ધાટડું આપું હોય, બ્લેનોએ તો વદનનો ધાટ જેવા હોય તેમાંજ સંતોષ માનવાનો છે. એટલે કે હવેરે પહેલા ધાટમાં સંતોષ રાખવા પરંતુ તેને માટે ને કાળજી લેવાની છે તેમાં કદી પણ સંતોષ રાખવાનો નથી. વળી કાળજીની અવિશ્યતા ન થઈ નય તેવું પણ બ્લેનોએ ધ્યાન રાખવાડું છે.

આ સૂચના એટલા માટે કે ગરીબ ધરની ગરીબ મરવજરી પણ સુંદર અને કલાકરી રીતે ગોઠવી શકાય છે. તે માટે જરૂરી કાળજી અને કલાકર જ્ઞાન હોવું જોઈએ. પરંતુ અહીં કોઈ પૂછશે કે " બ્લેનોએ વદનથી સુંદર દેખાડું નોંધ્યું ખરું ? " મારે મતે ચરૂર સૌંદર્ય એ સ્ત્રીઓની એક મોટામાં મોટી સંપત્તિ છે. તેના સંસારજીવનને સુખી કરવામાં મોટામાં મોટું કારણ તે છે, કારણ કે ઇતિહાસમાં તેમજ સમાજશાસ્ત્રમાં પતિઓ સૌંદર્યનેજ તુર શર્તા જણાયા છે. સ્ત્રીઓની આકર્ષણ શક્તિજ બધી એમાં સમાય છે. તો પણ સ્થિત પાય છે કે સ્ત્રીઓએ પોતાનું ચરૂર સૌંદર્ય સાચવવા માટે કાળજી રાખવી જોઈએ (અને નહિ કે સૌંદર્ય મારી મચકીને લાવવા માટે બનાવવી રીતે નવું પેદા કરવા માટે).

આખા ચરૂર સૌંદર્યના જગતમાં વદન-સૌંદર્ય એ પહેલું દ્રેશ્ય સ્થાન છે. એટલે કે માણસની નજર સૌથી પહેલી સ્ત્રીના વદન પર પડે છે. (કમનસીબે આ એ વસ્તુ છે. કે જોને ગુજરાતના કેટલાક પ્રતિમાં લાજ, ધુમદા અને પડ-દાથી ઢાંકી દેવામાં આવે છે, પરંતુ ધણીવાર એમ

લાજ ઢાંક્યાં સૌંદર્યો અજાત રહેતાં નથી તો) માટે બ્લેનોએ વદન-સૌંદર્યની વધારે કાળજી લેવી જોઈએ.

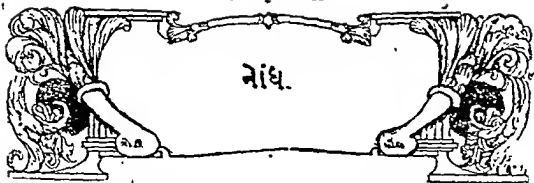
સૌથી પહેલી કાળજી તો એ કે દિવસમાં બોજમાં બોજ પાંચ વાર તેને સાચવી ધાલને સ્વચ્છ રાખવું જોઈએ. ખાસ કરીને ઉઠવા પછી. સંધ્યા પછી, બપોરે કામથી પરવાયા પછી, સાંજ બહાર જતી વખતે અને રાતે સુતી વખતે નાહવી વખત ધોવાય તે જુદું.

‘ મોલી જેવા દાંત ’ દેખાય તે માટે સવારે ઉઠવા પછી, અને બે ટંક ખાધા પછી મળી ત્રણ વાર તેને ધસવા જોઈએ. ધસવા માટે લીમડાનું દાંતણું અને મીઠું સૌથી ઉત્તમ છે. બીજા નંબરે બાવળનું દાંતણું, ત્રીજા નંબરે કંબોધનું દાંતણું. પછી તપખીર અને છેવટ ન છૂટે વિલાયતી પાન-ડરે કે કીમ વાપરવા.

કેટલીક બ્લેનો પાવાની પુત્રીઓના વદન પર ન નપણુથી ‘ છુંદણા પાત્રી ’ લીલાં ટપકાં કરે છે. જુના જમાનામાં જ્યારે છુંદણા સૌંદર્યનું એક લક્ષણ ગણાતું ત્યારે તે કીક હટું પરંતુ હવે એ રિવાજ છુસાતો નય છે. હવે એ રિવાજ જોવા મુકાય તોય કંઈ મોટી ખોટ નય તેમ નથી.

છેરત વદન સૌંદર્યમાં, જુરાન વચે, પેલા અનેક પ્રકારના ‘ ખીર ’ વાય છે તે એક જગરે સવાલ છે. ધણી બ્લેનોને એ આડખીથી ‘ પંખવતી હરો ! આ એક હાસ્યજનક રોજ છે કારણ કે ખીર ત્યારે ધોણું ઘસને પાકે છે ત્યારે જરા નખ દાખીને ફાણા કાઢી નાંખવાથી તે ધણીવાર મરી નય છે ! કાઈજ વાર સોજે ચટે છે. પરંતુ આ પ્રામણે રોજ ચવા દેવો, ને સુંદર વદન રૂપી સોનાની ચાળીમાં ખીર રૂપ લોહાની મેખ દેખાવા દેવી, ને પછી નખ રૂપી ચાણુસીથી કાઢી નાંખવી એ કીક નથી ! બ્લેવર છે કે એ રોજને અટકાવવા માટે નીચે પ્રમાણે કાળજી લેવી.

કેટલીક બ્લેનો “ સુંદર, વધુ સુંદર હજી વધારે સુંદર વદન ” દેખાડવા માટે (૧) નવનવના પાકડરો ચોપડે છે, કીમ લપડે છે કે ગુલાબી રંજ લપડે છે. (આ ફેશન યુરોપમાં બહુ ચારે (અનુસંધાન પાન ૧૪૩ જુઓ.)

નાંધ.

આ અંકથી માસિકના વંચીઓમાંથી એકને
 ઘડાદો થયેલો. વાચકવર્ગને
 આભાર દર્શાવે. જણાવે. અત્યાર સુધી
 માસિકનું સંચાલન કરી
 રહેલા ત્રણ વંચીઓમાંથી બાકી ચીમનલાલ ને-
 સાદ. બી. એ ફેલાક સમય માટે એ જવાબ-
 દારીમાંથી મુકવ થાય છે. દમણનાં એ બાકી એક
 અત્યંત પુસ્તક લખવાના કાર્યમાં રોગાયેલા
 દોનાથી એ પૂરું થાય ત્યાં સુધી માસિકના સંચા-
 લનમાં સક્રિય ભાગ લઈ શકે એમ નથી. આ
 કારણે માસિકના કાર્યમાંથી ફરેલ થતાં તેમને
 દુઃખ થાય છે. સ્વાભાવિક છે અમને પણ તેમનો
 સહાર જવાથી અત્યંત દુઃખ થાય છે. પરંતુ
 અનિવાર્ય સંજોગોને કારણે ન હશે અમારે તેમને
 નિરૂત કરવો પડે છે. ઉલ્લાં દોઢ વર્ષમાં તેમણે
 અમારી સાથે સાથેલા મીઠા સહાર માટે અને
 તેમના કુળી છોએ અને એ સદાય મરિ તેમનો
 ઉપકાર માનીએ છીએ. અમને આશા છે કે
 મારે લીધેલું કાર્ય પૂરું થવાં એ બાકી ફરીથી આ
 માસિકના સંચાલનકાર્યમાં ભેગાં અને પોતાની
 સેવાનો લાભ ગુજરાતની બેઠેને આપશે

ખ્રિષ્ટિય દિવસની દિવસે સ્ત્રીઓને વારસામાં દહ
 આપવાની વાજવ ભેદભેદ
 વારસાના હક્ક અર્થાત રહી છે અને એ
 લોકોનું નેતૃત્વ દિવસ મા-
 દના હડા અલ્લાહી રા અલ્લાહી ઉપાધી લીધું છે.
 એ વિશે એક વિસ્તૃત બીજા તે વડી ધારાસભામાં
 થેલા સમયમાં રજુ કરવાનો ઇરાદો પસંદ છે.
 એમના એ બીજામાં સ્ત્રીને પુત્રી વરીકે. પત્ની કે
 વિધવા વરીકે અને બીજા સંબંધી વરીકે મરનાર
 પુત્રની મીલકતમાંથી હવે અને ફરેલા દિવસે

મળવો ભેદભે તે દર્શાવો. ફરમિયાન શયસાદેબ
 દરવિલાસ યારદાએ એક બીલ લેવાર ક્યું
 છે કે વિધવાના દહાના રક્ષણની દૃષ્ટિએ ધકાયું
 છે. એ બીલ મુજબ " એક સ્ત્રીને પતિ ગુજરી
 જતાં, પતિ મરણ સમયે સંપૂર્ણ કુટુંબનો સમા-
 સદ હશે તો તેની વિધવાને સંપૂર્ણ મીલકતમાંના
 તેના ભાગ ઉપર સંપૂર્ણ દક્ષ મળશે એટલું
 નહિ પણ તે હજારો તો એ મીલકતના ભાગ
 બેંચેલી થાયો. પતિ મરણ રીતે રહેતો હશે
 તો તેની વધી મીલકત સંપૂર્ણ માલકીદક્ષ સાથે
 તેની વિધવાનેજ મળશે. " આ ઉપરાંત બરણ
 પોષણ મેળવના હજારો વિધવાને દાવો કરવી
 જમવ ને બારે કાર્ટ રી જરૂરી પડે. છે તેમાંથી
 તેને શદ્દ મળે એવી મતલબનું એક બોનું બીલ
 તેમણે રજુ કર્યું છે. એથી આગલ વધીને રા.
 ધા યારદા એક કાન પણ રજુ કરવાના છે. એ
 કાનના મુદ્દા આ પ્રમાણે છે: (૧) પુત્રીને પૈતૃક
 મીલકતમાંથી અમુક ભાગ વારસા વરીકે આપવો.
 મુસલમાન અને પારસીઓમાં આ પ્રમાણે પુત્રી-
 ઓને દક્ષ આપાય છે. (૨) ને જ્ઞાતિઓમાં પુત્ર-
 લોકનો હર છે તે જ્ઞાતિઓમાં ૪૦ વર્ષની ઉપરની
 ઉમ્મરનો પુત્ર અમુક ઉમ્મરથી નાની વયની કન્યા
 સાથે લગ્ન ન કરી શકે એવો કાયદો કરવો (૩)
 પતિએ ત્વજ લીધેલી પત્નીના દક્ષનું સંરક્ષણ
 કરવું. (૪) એક પર બીજા લાગનાર પતિની મેલી
 પત્નીના દક્ષનું રક્ષણ કરવું.

ખ્રિષ્ટિય દિવસમાં આ પ્રમાણે પ્રથમનો કાયદો
 રદા છે ત્યારે મેટુરની ધારાસભામાં નીચે પ્રમાણે
 દક્ષ આપવું બીલ રા. બાબર રજુ કરે છે: (૧)
 ઇશ પણ સ્ત્રીને તે નરીભવિ દોવાને કારણે વાર-

સાના હક્કમાંથી ખાતલ રાખવામાં આવશે નહિ. (૨) અવિભક્ત કુટુંબનો બાળીદાર ગુજરી જતાં તેની વિધવાને અને પુત્રીઓને, મરનાર કુટુંબથી વિભક્ત થઈને મરી ગયા હોત તો જે હક્ક મીલકતમાં મળત, તે હક્ક મળશે. આ સિવાય બીજા પક્ષ મુદાઓ કૈમના બીલમાં છે જે સૌ વજન ખાસ લાગુ નથી પડતા. એ મુદાઓ રા. સા. સારદાના બોલના મુદાઓને મળતાજ છે. આ બોલો કાયદાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે તે માટે યોગ્ય સમર્થન આપવાની હલત સૌ વગેરે ઉપાદી લેવી જોઈએ.

૫. બાલિકાને બેઠી ફોણ ?

રાયસાહેબદર વિદ્યાસ રા. દાના બાલવન પ્રતિબંધક બંધને આખા દેશની સૌ - જનતાએ ટેકા આપ્યો છે અને એ સંબંધી મળેલી સંમતિ સુચક સહીઓના ઉલ્લેખ અંગે એમના અંકમાં

કર્ચો હતો ત્યાર પછી પક્ષ એવાં સહીઓ કરેલાં ફોર્મ અમને મળતાં રહ્યા છે અને તે અમે રા. સા. સારદાને ખેંચાડવાની ગોઠવણ કરી છે. ખાસ કરીને આદિકોથી શેઠ નાનજી કાલીદાસ મારફતે મળેલી અનેક સહીઓની અમે ખાસ કદર કરીએ છીએ. વતનથી દૂર હોવા છતાં દેશભવિનીઓના ઉદ્ધાર અર્થે એ સહીઓ કરનારે બતાવેલો હત્યાદ અનુકરણીય છે. એ બીલ વડી ધારાસભામાં પુનઃ સીલેક્ટ કમિટીને સોંપાયું હતું અને એ કમિટીએ દેશભરમાં દર્શાવાયલા અભિપ્રાયો પર વિચાર કરી

દર્મિલા-દર્મિલીના લગ્ન.

સુરતની એક ક્ષતિમા યવલા બાળવનના વરધોડાનું દરજ્જા બાળકોના વિવાહ રોટ વર્ષની સમયે એ વર્ષની બાળા સાથે થયો હતો. દિંદુસમાજ ક્યારે સમજશે ?

ચેતનો રીપોર્ટ ધારાસભા સમક્ષ રજુ કરી દીધો છે. સુધારેલા બીલની સમ્પરચનામાં નજીવો ફેરફાર કર્યો ઉપરાંત કોઈ સંબંધીન સુધારો આ કમિટીએ કર્યો નથી રૂઢીપૂજક પદ્ધતિના પ્રતિનિધિઓએ હંમેશા મુજબ કાવાને ખાતર વિરોધ કર્યો હતો.

આ બીલ આ વખતની બેઠકમાં કાયદાનું સ્વરૂપ છે એવો સંભવ નથી દરમિયાન બાલવનની પ્રશ્ન આપણી સમક્ષ ખડો છે કેટલાક કડી પૂજકો તો એ બીલ પસાર થાય તે ખેંચાં પોતાની

ગમરે બાળકો અને લગ્નના બંધનમાં જંપી લેવાની દોડાદોડી કરી મૂકશે. આંત્રિક એ બીલ પસાર થાય તો પણ ૧૯૩૦ સુધી તે અંતરમાં નહિ આવે એટલે એવી નિર્દોષ બાળાના દિલને વિચાર કરવાની જરૂર રહે છે. એ ખેંચોને બાળલગ્નના દુઃખ પરિણામે ન લોચનવા પડે તે માટે મદદમાં ગોંધીએ માર્ગ બતાવે છે તેમાર્ગે

એમના પતિદેવા પગલાં માટે અને તેમના આશીર્વાદ મેળવે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. એ ઉપાયમાંજ તેમનું અને તેમની બાળપત્નીનું સાવિ હામ્પલસુખ અને સાવિપ્રજનની ઉન્નતિ સમાજ છે. મદદતાલ સચિની સમાજની પત્રિકા નં. ૩૫-૩૬ માં એ માર્ગ નીચે પ્રમાણે બતાવે છે :

" મારામાં સજિ હોય તો બાળ કન્યાઓનું વસ્તીપત્રક બનાવું, તે કન્યાઓનાં ધણીઓના મિત્રોને શોધી કાઢું, અને તે મિત્રોની મારફતે અને પાર્શ્વિક તથા વિનયી બીજા પગલાં મેને

મળ્યું એકે તે વાટે, આવા સરચારોને હું કહેવરાવુંઃ તમે આશ્વાનપણે બાળવિવાહનું પાપ કર્યું છે, ત્યાં સુધી કન્યાની પાછી ઉમર નથી પચેલી, તે કળવણી નથી પામેલી ત્યાં સુધી તમે શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાળી તેને તમે પેાતે અથવા બીજાની મારફતે શિક્ષણ આપી પ્રભુ ઉત્પન્ન કરવા અને બાળવાને સારૂં લાયક ન બનાવો ત્યાં સુધી તમે કોઈ પણ પ્રકારે આ પાપમાંથી મુક્તિ મેળવવાના નથી.

જે પુરૂષ બાલિકાની સાથે લગ્ન કરે છે તે પરોપકાર દષ્ટિએ નથી કરતો. પણ પછે બાળે વિવશાસજનિથીજ આ બાળાઓનો બેલી કોણ પાપ ? આ પ્રશ્નમાં સ્ત્રીનો ઉદ્ધાર મેટિ બાળે સમાવેલો છે, જવાબ પણ અધરો અને એકજ છે. પુરૂષ વિના બીજા સંસારી બેસી તો આ બાલિકાનો કોઈ નથી. બાળલગ્ન કરેલા પુરૂષને સ્ત્રી સમભવી શકે એ લગભગ અંશક્ય છે, એટલે આ વિદ્યાર્થ સુધારાનું કામ સમગ્ર પુરૂષજ કાડું રહ્યું છે.

આપણા વિચારોનો પ્રચાર કરવાનું એકજ મુખ્ય સાધન તથા, તે આપણી દૃતિ. અત્યારે આપણે જ્ઞાને વેગે દોડમરોડ કરીએ છીએ, બ્યાખ્યાનો આપીએ છીએ, જેઓ લખીએ છીએ, તેમ કતાં આપણું ધ્યાનું અમલમાં મૂકવવા આપણે લગભગ અસમર્થ છીએ. દરેક દિશાએથી નિરાસાનો સૂર સંભળાય છે. અને તો બાળે છે કે જેમ આજનું દેવું તેમ આજે પણ આપણાં કાર્ય વડે નેટયો પ્રભાવ આપણે દોરો. જ્યારે નાંખી શકીએ, તેટલો દહિ આપણા લાપણુ કે જેણેથી નહિ નાખી શકીએ. આ સગાજ મુજા કાર્યને પ્રધાન પદ આપો, એવી સમાજ પ્રત્યે મારી પ્રાર્થના છે. "

બારેદાલીની પ્રભુ રાત્ર્ય સાથે ટેકને ખાતર લાય લીટી વિજય મેળવેલા સાથે સુધારો. પણ સમાજની કુટ્ટીઓ સાથે દલ એ પ્રભુ-દિવની આખી પ્રભુ-વિજય મેળવવા બાકી છે. સત્યાગ્રહની લડતમાં જે આત્મશુદ્ધિ અને હૃદયબળ એ પ્રભુ મેળવ્યાં છે તે જોતાં સાચો સમાજ સુધારો કરવો એને માટે અસાધ્ય નથી. એવા સાચા સુધારાના પત્રજ મંડાવવા એક અમને

અત્યંત આનંદ થાય છે અને એ વિષે પહેલ કરનાર પાટીદાર કોમને અમે અતઃકરણપૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ. જે બાળલગ્નને લીધે આપણી પ્રભુ નિર્બળ બને છે; જે જમણુવારને લીધે આપણે દિન પ્રતિદિન નિર્ધન બનીએ છીએ, એ બંધી કુટ્ટીઓને ફનાવવાનો તેમણે યથ તા. ૩૦ મી એપ્રિલે નિર્ણય કરી લીધો છે. એમણે કરેલા ઠરાવો બીજ કોમોને અને બીજા સ્થળની પ્રભુને માર્ગદર્શક થશે. અને એટલુંજ ઇચ્છીએ કે એ ઠરાવો કારણ પર ન રહે પણ સત્તર કાર્યમાં પરિણમે. એ ઠરાવો નીચે પ્રમાણે છેઃ—

" બાળલગ્નથી યતો કોમનો નાશ કોઈ પણ બોલે અટકાવેલોજ નેહ્યે
૧. લગ્ન અને એવી આ પંચને પાછી વાગ્દાનની ઉંમર. ખાત્રી થઈ હોવાથી પંચ ઠરાવે છે કે હવે પછી બાળલગ્ન વડન બંધ કરવા, એટલે કે વરને માટે એણમાં એણી ઉમર ૨૦ વર્ષની અને કન્યાને માટે એણમાં એણી ઉમર ૧૬ વર્ષની ઠરાવવામાં આવે છે.

આ ઠરાવના થોડા પાલનને અર્થે પંચ એ જરૂર સમજે છે કે વિવાદ (વાગ્દાન) લગ્ન પહેલાં ધણાં વહેલાં ન કરવાં જોઈએ. તેથી ઠરાવવામાં આવે છે કે વરને ૧૮ મું વર્ષ અને કન્યાને ૧૪ મું વર્ષ જેસે તે પહેલાં તેમના વિવાદ કરી શકાય નહિ.

જમણુવારની આજ સુધી જે અત્યંત આપણી કામમાં મનાતી આવી પછી કામમાં આર્થિક સ્થિતિ. ૨. લગ્નાદિ પ્રસંગે છે તે કોમની આર્થિક સ્થિતિ. ૩. લગ્નના નાખનારી નીવડી છે એમ આ પંચનું ચોક્કસ માનવું છે. તેથી જમણુવારમાં થતા અર્થ ઉપર આજનું માપ મૂકવું એ સિદ્ધાંતને આ પંચ વડન અથોગ્ય, દાનિદાર અને અધાર્મિક છે એવો અભિપ્રાય દર્શાવે છે. સાદામાં સાદા બોજનથી અથવા બોજનના બિલકુલ ખર્ચ વગર લગ્નાદિ પ્રસંગે જેવો ઉજવેલો તેવા ક્ષાનિકપુષ્પોને આ પંચ સૈવી વધારે આજરદાર સમજશે.

આ સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખી જમણુવારમાં મરીબ કે સારી સિધિવિના સર્વ જાતિબંધુઓનું જલજલ થાય એ દેવથી નીચે પ્રમાણે વધારેમાં વધારે

અર્થ થઈ શકે અને તેનાથી વધુ ખર્ચ કરનાર પંચનો શુદ્ધેશ્વર ગણાયો એમ ઠરાવવામાં આવેલું:—

વેળીશાળ—(૧) આ પ્રસંગે ૫ થી વધુ માણસે જવું નહિ. (૨) વાગ્દાન તરીકે રૂંધિયો ને નાળિયેર આપવા ઉપરાંત પહેરામણી વિ. જે કંઈ રિવાજ હોય તે કાઢી નાખવા. (૩) વાગ્દાન માટે આવેલા પહેરાણાઓ સિવાય સગાંઓને જમાડવાનો કંઈજ ખર્ચ કરવો નહિ.

લગ્ન (૧) કન્યાનો પાલી પોતાની સ્થિતિ વપાસી જનમાં અમુક સપ્તશ નોતરે તેટલી જ લઈ જવી જોઈએ. તે એકામાં એકા ૧૦ જણને નોતરે ત્યાં સુધી તેને દોષપાત્ર ગણી શકાયો નહિ, અને ૫૦ થી વધારે સપ્તશ કોઈ પણ જનમાં કોઈ પણ સંલોચમાં લઈ જવાની મનાઈ છે.

(૨) જાનને એકજ દિવસ જ માણુ આપવાની છૂટ છે, તે સાદું હોય એ ઇચ્છવા જેવું છે, પણ મિથ્યાન કરવું જ હોય તો લાપસી સિવાય બીજું મિથ્યાન કરવાની બધી છે.

(૩) જાન એકજ દિવસ માટે રહી શકે, પણ ૧ દરથી આવેલી હોય તેથી કે કાંઈ બીજા યોગ્ય કારણસર બીજા દિવસે ફેલાવાની જરૂર પડે તો ને ફાળાવાતનું સાદું એકજન જ આપવું. કંઈ પણ મિથ્યાન કરવાની છૂટ નથી.

(૪) આપવા લેવાના રિવાજોમાં નીચેની રીતએ ઉપરાંત કંઈ પણ લેવા દેવાની બધી રવામાં આવે છે.

પદમાં—૧ જેડું યાળી, વાડકો, રૂંધિયો, તીવો.

પહેરામણીમાં—ખાદીનું ધોતણું અથવા ખાદીની શાલ તથા ખાદીની ટોપી, રોકડાના રૂ. ૧૦ થી વધુ નહિ,

પદલામાં—શુદ્ધ ખાદીના કપડાં તથા ૪ બંગલી અને ૧ કડીથી વધુ લેવાની મનાઈ છે, અને આટલી ગણતોની સામઠી કોમલ કોઈપણ સંલોચમાં રૂ. ૧૫૧ થી વધવી ન જોઈએ.

(૫) વહેંચણીનો રિવાજ બંધ.

(૬) વાનું, દારૂખંતું વિ ના મિનજરૂરી રિવાજો કાઢી નાખવા.

(૭) માંડવા પાછળ નકામે બર્ચ ન કરવા તથા પૂરતો વનસ્પતિનો જ મંડપ કરવો તેઈએ.

આ પંચ કન્યાવિકલ્પને મનુષ્યને ન છાજતો અને તેની અગ્રિયતિ કરનારો

કન્યાવિકલ્પ પાપી રિવાજ માને છે તેથી કન્યાવિકલ્પનો રિવાજ તદ્દન

બંધ કરવાનું ઠરાવે છે.

પુનર્વંશનો રિવાજ યોગ્ય મર્યાદામાં રહીને અને સંયમ સાચવીને ચાલે

૪ પુનર્વંશનો ઠરાવ રહે એ આ પંચને સંમત છે. તેને લગતા રિવાજોમાં

‘લગ્ન પ્રસંગ’ વિષે જે નિયમો આવી ગયા તેજ પ્રમાણે સુધારા કરવાના.

ફેર એટલો કે પુનર્વંશમાં કોઈ પણ સંલોચમાં ૨૫ થી વધુ માણસ જનમાં લઈ જવાનાં નથી.

ફારગતીના રિવાજને ઘરમ બદલો અને અધાર્મિક માનીને આ ૫ ફારગતીનો ઠરાવ પંચ ‘તેને સદતર બંધ કરવાનું ઠરાવે છે

સીમંત જેવો નિર્લજ્જ રિવાજ, છઠ્ઠાહુને નામે એળખાતો રિવાજ,

૬. બીજા અર્થાળ ઉત્પાદિ અર્થાળ અને નકામા અને નકામાં રિવાજો રિવાજો. તે તે પ્રસંગે વહેંચણી, જમણ રિં૦ સહિત

બંધ કરવાનું ઠરાવવામાં આવે છે.

ગોસાળું બરવા જવાની અગિ અર્થાળ પદ્ધતિ ફેર કરી કોઈ પણ જાતના રિવાજ કે આડંબર વગર બહેનને મદદગર નાની સરખી રકમ લાઈ આપી શકે, જેને માટે રૂ. ૧૦ એ પૂરતી રકમ ગણાયો. અને રૂ. ૧૦૧ થી વધારે ગોસાળું કરવાની મનાઈ રહેશે.

ગોસાળા ઉપર બહેનનો પોતાનો અંગત હક જ ગણાયો જોઈએ એ બાબત જે કોઈ કોમમાં સ્પષ્ટ ન મનાયો હોય તે આ પંચના ઠરાવથી સ્પષ્ટ કરી લે.

મરણ પાછળ સોજનનો અમાનુષિક રિવાજ કાઢા નાંખવો એમ ઠરાવ

૭. મરણ પ્રસંગ વામાં આવે છે. મરણ સંમંધી ઠરાવ પાછળ જ્ઞાતિસોજન કે બ્રહ્મ-સોજનના કોઈ જાતના ખર્ચ

નિષિદ્ધ છે.

મરણ પાછળ રડવા કુટાણો રિવાજ તરત બંધ કરવો.

પ્રભાતના પહોરમાં પોતાના માથાના સોન્દર્યને રીપાવવું સદરેક સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે.

સરોજની હેરઓઇલ

(રજસ્ટર્ડ)

શુભ અને સુગંધમાં અનુપમ છે.

સરોજની હેરઓઇલ

વાપરવાથી

મગજને ઠંડક આપે છે,
વાળ ખરી જતા અટકે છે,
તેમજ

વાળ સુંદર ચળકતા રેશમ
જેવા અને લગ્નહાર
બને છે.

તથા માથાના રોગો
જેવાં કે:—

ખોડો, યુજલી, માથાનું તપી
જડું વિગેરે રોગો મટી
જાય છે.

એકજ વખત વાપરવાથી ખીબ
ખબક તેલો વાપરવાનું હીલ
ચરેજ નહિ.

ફીલ્ડ બા ૧ રા. ૧)

અમ. ડી. વોરાની કું.

કેમીસ્ટ અને ડ્રગીસ્ટ

પા. બા. નં. ૨૦૦૩

પ્રી-સેલ દ્વીટ

સુખધ નં. ૨

ਪ੍ਰਭੁਸੰਦਰੀ ਭਾਗ

૧૫૬ કુ.]

નવેમ્બર ૧૯૨૮.

[અંક ૩ નો.

દીવાળી.

૦૦૦૦૦

આને દીવાળી માટે આંખલે રે લોલ ।

રમતી કમળોર શસ લે :

આને દીવાળી માટે મંદિરે રે લોલ ।

ધર ધર તરે છે રીણી રીણી રે લોલ ।

આભમાં તારામાં એમાં તેજ લે :

રમતી દીવાળી માટે આંખલે રે લોલ ।

આંખલે આંખલે સાથી આ રે લોલ ।

એમાં પૂર્ણ છે રૂપા રંજલે :

રમતી દીવાળી માટે મંદિરે રે લોલ ।

એ એ દીવાળી એક રીણી રે લોલ ।

રીણીએ પ્રેમના પ્રદાસ લે :

આને દીવાળી આશ રસમાં રે લોલ ।

લજ્જામણીની વેલી.

હું તો નમણી લજ્જામણીની વેલી રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
મારું હેડું આ પગમાં બીરાય : હાથ કોઇ અડશે માં !
કુંળી કુંળી આ પાંખડી છે મારી રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
જરી અડતામાં જૂની એ ભય : હાથ કોઇ અડશે માં ! ૧

હું તો આકાશી બીજળીની વેલી રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
રહું સંતાઈ વાદળીને પાસ : હાથ કોઇ અડશે માં !
મારી આંખડી બીરાય નહીં બીડી રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
ચહેરો ભેતામાં લજ્જા આંખડી : હાથ કોઇ અડશે માં ! ૨

હું તો અલભેલી પ્રાચીની વેલી રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
ઉપા લજ્જાતી ભેલી દિગંત, હાથ કોઇ અડશે માં !
લાલ શુભો હું ચેરતી આ વ્યોમે રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
કિર્ણ અડતામાં વૂટે ઉત્તર : હાથ કોઇ અડશે માં ! ૩

હું તો ઉમતી અંભેલીની વેલી રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
મારું પુષ્પો છે પુષ્પો શાં સ્વેત : હાથ કોઇ અડશે માં !
પડ્યાં છું દયાં જગતને હાથે રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
પુષ્પો નંદારો અડતાં સમેત, હાથ કોઇ અડશે માં ! ૪

હું તો અદ્ભુત આનંદની વેલી રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
મારી પાંખડીઓ પગમાં પિલાય : હાથ કોઇ અડશે માં !
હું તો આત્મ સંસારની લક્ષ્મી રે, હાથ કોઇ અડશે માં !
મારે હૈયે તો સર્વો લેહેરાય : હાથ કોઇ અડશે માં ! ૫

અરેશર ફેરામણ ખખરદાર.

“ વહાલાં લાભો વિવેચાધાર રે, અગ્રણ્ય તમ સાથે, ”—એ દાન.

આધુનિક સ્ત્રી.

લેખક:

સો. વિનોદિની

ચારિત્રિક,

ખી. જી.

કલાકૃતિ

[નોંધ: આ શ્રાવણમાં આ લેખ ભાવનગરની એક સમામાં વ્યાખ્યાન રૂપે પ્રથમ રજુ થયા હતા. લેખિક ખેડેન ગુજરાતની ગણીમાંથી એન્જીએટ મદિલાઓમાંના એક છે અને શ્રી ભાવનગર સીકેન્ડરી મંડળના મંત્રી તરીકે તેમજ ત્યાંના મદિલા વિદ્યાલયના માનક અધિકારી તરીકે ત્રણ વર્ષથી કોળવણીના પ્રદેશમાં સેવર્મની ખુબી સેવા કરી રહ્યાં છે. એમના એ સેવાશાવલ અવકાશ ખીજ સુચિસિત ખેડેનો કંદ એમ અંગે હંમેશાં હોય. તં. શુ.]

આ જ કાલ સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ માટે વિચારો થવા લાગ્યા છે. આ પ્રથમ પછી એટલો મહત્વનો છે કે દેશની કુદરતી ઉપર નજી જોઈને કાષ્ટ કુદરત ના. જ કરે. આ પછી દેશ એક વખત આખાં જગતનો ગુરુ કહેવાતો હતો. તે સુદર દેશો પર રાજ્ય કરવા ઉપરાંત નૈતિક, આધ્યાત્મિક અને માનસિક શિક્ષણ આપતો હતો તે સમયની માતાની કુખે શ્રી રામચંદ્ર, યોગીરાજ કૃષ્ણ, જળવાન જીમ, અર્જુન સમા ધનુષીરી, આદિ રાયણ અને શંકરાચાર્ય જેવા વરવરની, એવાં અનેક નરવરનો ઉપજ્યા. પણ આજે તે આપણા દેશની અધોગતિ જોઈને હુણ જાય છે. પ્રાચીન આર્ય સ્ત્રીઓનામાં મનોજળ જગરું હતું. તેમનો કાર્યપ્રદેશ ખાસ સંકુચિત નહોતો. આજકાલ આપણી જોઈને

જે દોકો માગી રહી છે તે નવા નથી, જુના જ છે. તે વખતની સ્ત્રીઓ શમ દમ વપથી સાત્તિક જીવન ગાળતાં. જાનનો અધિકાર હતો. તે ગૃહિણીઓ કાષ્ટ દેશથી ઉતરે તેમ નહોતી. રાય કે રંક વગેરેને હાથેજ કામ કરવાનું હતું. પુરાતન કાળમાં આર્ય સ્ત્રીઓમાં ઉંચા ગુણો હોવાથી જ ધણા ઋષિઓ, વરવરનીઓ, ચિંતકો વગેરે જન્મ પામ્યા. ગાંધી ને મેત્રેશ જેવી સ્ત્રીઓ વેદની ઝગ્યા જાણતી. સ્ત્રી અને પુરુષની વચ્ચે સમાનતા હતી, તેમજ સ્વતંત્રતા હતી. પતિની સાથે યુદ્ધમાં પણ જતી. વિવાહ માટે દગાણ ન હતું. જીવગી પર્વત તેઓ પ્રજામરિણી, ધારે તો રહી શકતી.

આજ સમયમાં પણ મિશ્ર સ્ત્રીઓ ઉચ્ચ પદ એળગી જાતી ભારતી અને લીલાવતી

જેવી વિદ્યુષીએ જોઈ કાળમાં યજ્ઞ ગણ. મધ્ય-
કાલિન સ્ત્રીઓનામાં શૌર્ય ને ચેતન વધારે હતું.
ચિંતોડની પદ્મિની ને આંદળીથી જેની રાજસિક
પ્રકૃતિની સ્ત્રીઓ તે વખતે હતી. પણ પવિત્ર
મરતખંડમાં યવનોની ધ્વજ ફરકવા લાગી.
બહેનો! જોઈ સમયથી આપણે અને આપણા
બધુઓનો પતનનો આરંભ થયો. તે સમયની
સ્ત્રીઓ ઉપર અત્યાચારો પણ કેવા ચતા હતા!
પુરુષોને સ્ત્રીઓ માટે કેટલી ચિંતા રહેતી!
તેઓ તો રણમાં યુદ્ધ કરીને આતંદ્રથી પ્રાણ
આપવા તૈયાર હતા, પણ પોતાની બહાલી
પત્નીઓના સતીત્વભંગ અને કુમળાં બાળ-
કોના આકંઠ કોઈ પણ રીતે સહન કરી શકતા
નહિ. આથી સ્ત્રીઓની હાલત ધરમાંજ રહે-
વાની અને ધરનાંજ કામકાજ કરવાની યજ્ઞ.
યવનોના યયથી કન્યાઓને બચાવવા માટે
અનેક જાતના નિયમો બાંધવા પડ્યા, મુસલ-
માનો પોતાના ધર્મના ફરમાન પ્રમાણે પર-
ણેલી સ્ત્રીઓને જનાનામાં રાખી શકતા નહિ,
જોઈએ બાળકઓનો રિવાજ ચર થયો. તેનું
પ્રતિષ્ઠા વિષવાઓની થયાતી! પણ વિષવા-
ઓને સંભાળવાનું કામ મુશ્કેલ થવાથી સતી
ચંવાનો રિવાજ હાખલ થયો અને આમ સ્ત્રી-
ઓની દશા વિશેષ શોચનીય થતી મઠ. પછો
અને બાજ પણ ચર થયાં. સ્ત્રી-સ્વતંત્રતા
હરાઇ ગઇ. લગ્ન એ શરણમાં વસ્તુ થઇ
પડી. પુરુષોના હાથમાં પુતળાં જેવી સ્ત્રીઓ
રહેવા લાગી. સ્ત્રીઓને રસોડા બહાર ચૂં થાય
છે તેની ખતર જ ન પડતી. પતિનાં ચરી-
રની માવજત કરવા ઉપરાંત તેની સાથે બીજો
કોઇ જાતનો સહચાર કરવાની ચકિત ના રહી.

પરંતુ જેમ મુઘલ બાળક બુદ્ધિ થાય
ત્યારે રડવા લાગે છે તેમ બારતવાસીઓ
પણ પોતાના અધિકારને માટે હાથપગ મજાડી
રહ્યા છે. હવે સ્ત્રીઓમાં પણ પોતાની દશાનું
માન થવા માંડ્યું છે. કેળવણીના ફેલાવાને

લીધે આપણા દેશમાં બોહાએક દસઠાથી બોહો
પોતાની ગંભીર બવાબહારી સમજતા થયા
છે અને આ સમજાણને લીધે આપણું જાહે-
રજીવન કાંઈક વધારે જાગૃતીવાળું થયેલું. જો-
વામાં આવે છે. જમાનો બદલાતો જાય છે.
છેલ્લાં દોઢસો વર્ષથી ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યને લીધે
ફેરફારો થયા છે, અને તેથી આપણાં બોહોના
આચાર વિચારમાં પણ થયો ફેર પડ્યો છે.
છેલ્લા મહાન યુદ્ધે જગતને શીખવ્યું છે કે
સ્ત્રીઓની મદદ વિના કોઇ પણ દેશ અરેખર
શતેક મેળવી શકે નહિ. યુરોપમાં પણ લડાઇ
પહેલાં તો સ્ત્રીઓની દશા સારી ન
હતી. ત્રણ વર્ગો હતા. અમીર ઉમરાવ
વર્ગની સ્ત્રીઓ-જે માત્ર મેળશીખમાં જ
જીવન પસાર કરતાં. બીજા સામાન્ય વર્ગની
સ્ત્રીઓ-જે માત્ર ગૃહ સંભાળતાં અને ગૃહ
ઉલોમનું કામ કરાવતાં. ત્રીજો વર્ગ તે મજૂરી
કરતી. પણ લડાઇ પછીથી મહાન અદ્યતન
ફેરફારો થયા. આજે ત્યાં સ્ત્રી પુરુષની શ્રદ્ધામ
રહેવા નથી માગતી જેટલુંજ નહિ, પણ
જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં પુરુષની સમાવડી થવા
ચાહે છે. રાજ્યકારભારથી માંડીને, કારખા-
નાની મજૂરી પર્યંત એક સરખા દેહ માટે
મથી રહી છે. ગૃહ પછી પુરુષો પાછા દુધાં
પણ સ્ત્રીઓએ જે કામ થોડો વખત કર્યું તે
કામ હવેજને માટે કરવાનો આગ્રહ રાખ્યો.
સર્વવ્યાપી સ્વાતંત્ર્ય માટે સ્ત્રીઓ માંગણી
કરી રહી છે, અને માત્ર ગૃહને જ વળગી
રહેવા ના પાડે છે. સ્ત્રી પારે તો કારાગારની
કે પાલિકેન્ટની મેખર થઇ શકે, ઇજનેર કે
મેટર હાંકનારી થઇ શકે, પોલીસ અમલદાર
કે લશ્કરી સિપાહી થઇ શકે; ઉપરાંત, કાર-
ખાનાનું કામ કરવું, હોસ્પિટલમાં નર્સનું કામ
કરવું, ટ્રામ હાંકવી, મેટર હાંકવી, પોસ્ટ
તેમજ ટપાલખાતામાં કામ કરવું આવાં સર્વ-
સ્થાન કાર્યો કરવાની છાજા ધરાવે છે. તેઓ

યુનિવર્સિટીઓમાં પણ સમાનતા માટે છે. આકસર્ડ, વજેર યુનિવર્સિટીઓની પદ્ધતિનાં દ્વાર ઓછોને માટે ખુલ્લાં થયાં પણ છે. ટુકમાં અનેક કાર્યો ત્યાં ઓછોએ કરી દેખાડયાં છે. ફર્ટિલ સંબંધી માન્યતા હવે ઘણી જ વિશાળ થઈ છે. ટકી જેવા દેશમાંથી પણ પડે છે. ગયો છે અને શ્રી આમળ પડે તો ભાગ લઈને પુરો જોડાઈ જ સ્વતંત્ર થવાની મહત્વાકાંક્ષા ધરાવે છે. સર્વે કાર્યોમાં રસ લે. છે અને બહાદુર થઈ છે. અરધાનિસ્થાનમાં રાજરાણી મુસાફરી કરીને આવ્યાં છે અને બધા દેશોની સંસ્થાઓનો અભ્યાસ તેમણે કર્યો છે. ત્યાંનાં રાજરાણીએ એ જાણવા જેવા સુધારા કર્યાં છે. રાજ્યને દરેક અમલદારે ચાર પત્નીઓ કરવાને બદલે એક જ પત્ની કરવી એવો કાયદો કર્યો છે, અને રાણીએ પડદાનો ત્યાગ કર્યો છે. ખીલ અનેક રથોએ સુધારા થવા લાગ્યા છે. આ નવા યુગનો સારો અંશ આપણી ઓછોમાં આવેલો જરૂરનો છે. બધી રીતે એમની નકલ કરવી આપણને અનુકૂળ ના પડે તો થોડા ફેરફારો તો કરવા જોઈએ. કન્યાસ્વાતંત્ર્ય-લગ્નની બાબતમાં તેમજ ફેળવણીની બાબતમાં જરૂરનું છે. વર્તમાન કાળનો જમાનો સંક્રાન્તિનો છે. યુરોપના નવા વિચારો અસ્તીની મારફતે ફેલાયા આવે છે. આરે આપણી રજેરમાં. બરેલું આર્થિક આપણને જુના તરફ આકર્ષે છે. પણ ધીમે ધીમે પ્રગતિ કરવાની જરૂર છે. જુદું તો બદલાવું જોઈએ. મૂઠની ચાર દિવાલોની બહાર તો ઓછોએ નીકળવું જ પડશે. આરે જમત પ્રગતિપથે અતિ કરે છે ત્યારે આપાંવર્તે પણ પ્રગતિની ક્યમાં સોની હારમાં રહેવા કમર કસવાની છે. સમાજવ્યવસ્થામાં સુધારા જોઈએ તો કરવા. જુની પ્રજાસિક્ષાને સાચી રાખવાનો મહાધર્મ કદાચ ન સમવાય પણ તેથી પ્રવાહ અટકાવી તીર્થના સંધેરેલા

અંદા પાણીની મારફત અત્યારે મતરદિના રૂપમાં પ્રજાસિક્ષાઓ જે હવે છે તે બદલવી જોઈએ. બદલાતા સંધેરોની સાથે આપણા જીવનની રચના અને ભાવના ફેરવાતાં જાય છે. રાજકીય સ્વાતંત્ર્યમાં ઓછોનાં કાર્યક્રમ અને સ્થાન નક્કી થવા જોઈએ. વ્યક્તિત્વ અને સમાનતાની ભાવનાના પ્રવાહનાં પુર વધવાનાં. નવી ભાવનાના પૂર રોકમાં રોકાવાના નથી. નવયુગની હગતી ઓલની ભાવનામાં સમાનતાનો મનોરથ સાથે વધારે પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે. આ મનોરથના વિકાસની સાથે ઓછોની શક્તિઓનો પણ વિકાસ થતો જશે. આ મનોરથમાં કેટલાંક કારણો આરે આવે એવાં છે. ઓછોમાં રહેલી સ્વાભાવિક અશક્તિ-ઓછોતિને હાંડગીનાં ધણાં કંઈ કાર્યો માટે નાલાયક નહિ પણ અશક્ત તો જરૂર બનાવે છે. ઓછોનામાં વ્યવસ્થાશક્તિ વિશેષ છે એ આપણે જાણીએ છીએ. આપણને જોડવાનાં મને એવું ઉપજાવતાં આવડે નહિ.

હાલના ઓછોવનને નિહાળતાં તે દયાજનક જ લાગે છે. ઓછો દાસી કે પુતળીની મારફતે ગણાય છે. આખી હાંડગી એક પણ સ્વતંત્ર વિચાર કે ભાવના વગર વેતર કરી પૂરી કરે છે. એના પત્નીભાવનામાં ગ્રેરણ નથી હોતી, માતૃત્વમાં હોંસ કે ઉમળકો નથી, ભગિની-ભાવમાં પ્રકુલતા નથી, પુત્રીભાવમાં એ સદા રાંક અને જરીબડી રેખાય છે. પુરો આ ઓછોમાંથી ગ્રેરણ ક્યાંથી પામી શકે ? અંતર વિકસાવ્યા વિના બાહ્ય ક્યાંથી વિકસી શકે ?

જેમ જેમ જમાનો બદલે તેમ તેમ પ્રજાઓની રહેણી ફેરવિયારમાં ફેરફાર થાય જ. એમ કે દરેક યુગની પ્રજાએ ધર્મો દોષ છે. જેમ સંજોગે

કોઈકારી
અસંતોષકાર
પણ આ ભાગ

તેમ જમતો બદલાતો જાય એ તો આપણે
 પહેલાં જ જોઈ ગયા. આ બદલાતા સંજોગોને
 આપણે આધિન થયા સિવાય ચાલે તેમ નથી.
 કારણ કે જે દિશાનો પવન હોય તેથી વિરૂદ્ધ
 આજીવના સદ અદાવેલા હોય તો તે વદાણુ-કુખી
 ગયા વિના રહેજ નહિ. તેમ સંજોગોની વિરૂદ્ધ
 આપણે વર્તીએ તો હેરાન થવું પડે. દરેક
 યુગના ધર્મો પણ સંજોગોના સાથે કેમ બદ-
 લાય છે તે આપણે રહેજ નોંધીએ. વેદના
 વખતની ઓંચોના ધર્મો જુદા હતા, યજુરના
 વખતની ઓંચોના ધર્મો જુદા હતા, શ્રીકૃષ્ણના
 વખતની ઓંચોના ધર્મો જુદા હતા, મોગલોના
 જુલમ વખતના ધર્મ જુદા હતા, અને અત્યારે
 અંગ્રેજ રાજ્યના (ઉદાર) કેળવણી વખતના
 જુદા ધર્મો છે; અને હજીયે લોકોમાં સ્વતંત્ર-
 તાના વિચારો વધતા જાય છે તેમ ધર્મો પણ
 બદલાવા જશે. શ્રીકૃષ્ણના વખતમાં દ્રૌપદીને
 પાંચ પતિ હતા પણ રામના વખતમાં સીતાને
 પાંચ પતિ ન હોઈ શકે. વેદના વખતમાં
 ગાર્ગ્યોને મૈત્રેયીને વેદનાં મંત્રો રચવાની છૂટ
 હતી તે ખીજ વખતમાં ના મળે. દશરથના
 વખતમાં કૈકેયી સહાધમાં ગઈ હતી તેમ મહા-
 રાણા પ્રતાપસિંહની રાણી ના જઈ શકે, કારણ
 કે તે વખતે તો સાબરના રિવાજ હતા. કૃષ્ણ-
 ના વખતમાં અને બીજાપિતામહ જેવા નીતિ-
 માન મહાત્માના વખતમાં પણ કુતાજ જેવી
 સંતો ખીજોની પાસે સંતાન લઈ શકતી
 એ રિવાજ હાલમાં ના ચાલે. આ બધા ઉપ-
 રથી આપણે એકજ મુખ્ય વસ્તુ સમજી શકીએ
 કે આપણા નવા યુગની ઓંચોના ધર્મો પણ
 જુદા છે, અને બદલાતા જતા સંજોગોને
 આધિન થયેજ આપણી ઉન્નતિ થશે. એમાં
 કોઈ કંઈ કાંઈ વળવાનું નથી. હાલમાં ઓંચો
 ત્યાં જોવા સાથે કોલેજમાં બેઠે એ ધણી વૃદ્ધ
 પણ છે. એને અયોગ્ય લાગતું હશે અને ઉડો
 રજા છે. સંપણ થતો હશે. તેમજ આપણને
 માન થવા ચારે જ્યારે પાશ્ચાત્ય દેશની ઓંચો

વિચિત્ર પોશાકો પહેરે છે, વાળ કપાવે છે,
 સિગાર પીએ છે, ખુલ્લા હાથબાથ કરે છે, એ
 બધું જોઈએ છીએ ત્યારે નવાઈભરેલું સાથે
 છે. પણ એ સત્ય હકીકત છે. એમની ઓંચો-
 ને વાળ ઓળવવાની કુરસદ નથી. લગ્ન પણ
 કરવાં જ નોંધીએ એમ માનવાં નથી. જોને ગમે
 તે લગ્ન કરે, જોને ના ગમે તે ગમે તે કાર્ય
 કરી, ધંધો કરી કોઈ પણ રીતે પોતાનું જીવન
 સ્વતંત્ર રીતે પૂર્ણ કરી શકે. આ બધું જ સારું
 છે કે આપણે કરવા જેવું છે એમ કહું નથી
 કહેતી. પરંતુ એક વાત તો તમને ચે લાગશે
 કે આપણી બહેનોએ જાહેર દિમ્મત કરી,
 સંખીન કેળવણી લઈ તેમજ પોતાનાં
 બાળકોને આંખીને દેશની સેવા માટે તૈયાર
 થવાનું છે. આપણા દેશને સાચી મદદ કર-
 વાને આપણે જાહેર કામકાજમાં ભાગ લેવાં જ
 નોંધીએ; અને ધણી ખાતાંમાં નિભાવવા નોંધીએ.
 ધરના ખુલામાં કે લાંબના ધુધટમાં પડી રહે
 કાંઈ વળવાનું નથી. તેથી આધુનિક એટલે
 નવા યુગની ઓંચો શું કરવું નોંધીએ, તે કેવી
 હોવી નોંધીએ એ બધું આપણે નોંધીએ. આપ-
 જીને જમવાં કપડાવાળી સાધનોઓ નથી
 નોંધતી પણ ભોગ ભોગવતાં જતાં શોગની
 રિવતિમાં રહી શકે તેવી ઓંચો નોંધીએ
 છીએ. પાગકા પુષોની સાથે જાહેર કાર્ય
 કરવાથી પતિવ્રતપણું પાળી નાજ શકાય
 એ લામ તુંડે જ નોંધીએ. આપણી કન્યા-
 ઓમાં એવું બળ નોંધીએ કે યુવાન લગ્ન
 હોય, કોલેજમાં મસ્તીખોર વિવાર્ધોની
 સાથે વિજાબાસ કરવો પડતો હોય, જેના
 વિચારો ભલે છૂટા હોય તો પણ પોતાનું
 અહ્યર્થ જાળવી શકે. ધણીવાર સેવા અર્થે
 નાટકો કરવાં હોય, એવાં નાટકોમાં હારમો-
 નીજમ વગાડી કે સિતાર વગાડીને સભા-
 ઓને રીજવી શકે એવું બળ-એવી દિમ્મત-
 એવો આત્મવિશ્વાસ નોંધીએ છીએ. ઓંચો
 મોટરો દોડાવે કે સાઈકલ ચલાવે કે ટેનીસ
 જેવી રમતો રમે એ નોંધ આપણે અમરાવાનું

નથી. ધણીવાર સ્ત્રીઓને જુદા જુદા પુરોષો સાથે મર્ચ કરવું પડે છે તો એમાં પશુ નીતિ નાજ રાખી સમાય એવું નથી. કોઈક વખત એવો પણ આવે કે પતિની સાથે મતભેદ પડે પણ તેથી એ સ્ત્રીએ પતિવ્રતપણું નથી પાળ્યું એમ ના કહી શકાય. આ મતભેદનો, કુદ્ધિ-જળનો અને સ્વતંત્રતાનો જમાનો છે જોઈએ સ્ત્રીઓ પુરોષોથી દમાઈ નહિ જાય. આવ્યારો મોં ને વિચારોમાં બસે કેરકાર કે વિશ્વતા હોય પણ તેથી તેના પતિની સેવામાં ખામી નહિ આવે. અદ્વાનો જમાનો હવે જતો જાય છે. આધુનિક સ્ત્રીએ રાજકીય જાગૃતમાં પણ ભાગ લેવો જોઈશે, કારણ કે તે સિવાય સ્ત્રીઓની દશા સુધરવાની નથી. આપણી વાત તો સ્ત્રીઓના સારી રીતે રજુ કરી શકે. પર પુરોષોના ગાદ પરિચયમાં રહેવા છતાં પોતાનું ધીમજળત જાળવી શકે એવી સ્ત્રીઓની આપણે જરૂર છે. કોઈક પુરુષ પોતાની સ્ત્રીને તણ કે, કે કોઈક ગમે તે કારણથી સ્ત્રીને એને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય કે પતિને ત્યાં રહેવા પડે તો તેને વખતે રડીકુડીને બેસી રહે હવે નહિ આવે. એવી બહેનોએ તો ખીજી કોઈ જાતની ઉપાધિ ન હોવાથી વધારે સેવા કરવી પડશે. એની બહેનોનો દાખલો આપણે સૌ જાણીએ છીએ. સરોજિની નૈકે જેવી સ્ત્રીઓ કુટુંબવાળા હોવા છતાં એકલે હાથે કોઈ સેવા કરી રહી છે! મીરાજા-ઈએ પણ પતિને તણ દીધો હતો છતાં તે સાધ્વી હતી અને તેનો દોષ અત્યારે દંકાઈ ગયો છે, એ આપણી જાણ બદાર નથી. ખાલી જ રીતે ધીરસોદ્ધિસ સોસાઈટીની સ્થાપના કરનાર માહાત્મા બ્રહ્મચાર્યજીએ પણ પોતાના પતિને તણ દીધો હતો. ટુંકમાં એટલું કે આવે પ્રસંગે સ્ત્રીઓએ નાદિમત ના થતાં આત્મવિશ્વાસ રાખી પોતાની શક્તિઓનો સંપૂર્ણપણે આવીર્ભાવ કરવો હવેની સ્ત્રીઓએ

પુરોષોની સાથે દરિદ્રાઈ પણ કરવાનો વખત આવશે. એવે વખતે પણ ગમરાઈ ગયા વિના કે દેષપ્રતિ રાખ્યા વિના આગળ વધવાનું છે. આ જમાનામાં પોતાનાં જાળકોને નર જનાલી શકે એવી સ્ત્રીઓ જોઈએ છીએ. કોઈક જમાનામાં વિદ્યા ઉપરથી માધ્યમની કિંમત થાય છે, કોઈક વાર ચમત્કારો ઉપરથી થાય છે, કોઈક યુગમાં ધર્મભાવનાનું જોર વધારે રહે છે, તેમ આ યુગમાં વીરતાની જરૂર છે. આ યુગમાં એવી સ્ત્રીઓ જોઈએ છીએ કે જે દેશની ખાતર સૌ કરતુરખાઈ ગાંધીની જેમ કઠિન કેદખાનામાં પણ જઈ શકે અને સ્વાર્થનો જોગ આપીને પોતાનાં વહાલા જાળકોને પણ ત્યાં મોકલી શકે. જર્મન લડાઈ વખતે સ્ત્રીઓએ કેવાં જોખમ બેઠ્યાં હતાં તે આપણે જાણીએ છીએ. તેવી જ રીતે અસંભાવ વખતની હાત્યાં સ્ત્રીઓની મોંઘે રજાગણમાં આપણી બહેનોએ પણ ધમતવાનું છે. આશ્વત્તે વખતે જાંતી, રાખી અને પોતાની શરજો બરાબર જાળવી, સદનથીલતા રાખી દેશસેવા માટે તત્પર થવાનું છે. પહેલાનાં વખતમાં સ્ત્રીઓને ગૃહકર્મ કરતાં આવડે અને પતિસેવા કરતાં આવડે એટલે સતોષ થતો. પણ હવે એટલેથી જ નથી પતવાનું. હવે તો આપણે ધણાય ફૂનરોનું જ્ઞાન મેળવવાનું, અને પતિ ઉપરાંત ખીજાં ધણાંને રાજી રાખવાં જોઈશે. આપણી બહેનોને સ્વાર્થર્યાગ, પ્રેમ અને સેવા એ ત્રણની જરૂર છે.

બારડોલીનાં યુગમાં આપણી બહેનોએ શારદાબહેન, તેમજ ખીજી અમલ્ય બહેનોએ જે હિત્તાદ બતાવ્યો છે એ અજબ છે. ક. મણી-બહેન પણ અત્યારે આવી વખતે જેવું સ્વંદર કાર્ય કરી રહ્યાં છે. હજી સુધી મોટે ભાગે કાર્ય નથી-છતા પણ એમની કામની સેવા સારી કરે છે. બારડોલીની વીરાંગના બહેનોએ સરકાર સામે સત્યાગ્રહની લડતમાં બરાબર જાગ

લીધો છે. પ્રજાની ખાતર તનમનધનથી મદદ આપનાર એ મણીબહેનને તો પ્રજા દેવી તરીકે પૂજે છે. ત્યાંની બહેનો પુરુષવર્ગ જેલમાં જાય તો ખેતી કરવા તૈયાર થઈ જાય. પતિએને પ્રોત્સાહન પ્રેરતી આત્મારે નવચુગળે આવી જ ઓઝોની જરૂર છે... આલીશ્વરનાં મહારાણી પણ આત્મારે એ રીતેનો રાજ્યકારભાર ચલાવી રહ્યાં છે, કારણ કે તેમના કુમારની વય નાની છે. સરકારે રાજ્યકારભાર કરવા નીમેલી કાઉન્સિલના રાણીસાહેબ પ્રમુખ છે અને દક્ષતાથી પોતાનો એ ઓઝો પોતે સંભાળે છે.... સુન્યાઈમાં દક્ષિણી ઓઝોની જેવી એક નાટક મંડળી નીકળી છે જેમાં ઓઝોજ પુરુષનું પાત્ર ભજવે છે. ચીનમાં પણ ઓઝોએ પુરુષો સાથે એ બાજતમાં ફરિશ્ત માંડી છે.

આપણે ધણીવાર સંભળ્યું છે કે ઓઝું રાજ્ય તે શૂદ્ર છે, અને તેનું કાર્યક્ષેત્ર પણ શૂદ્ર છે; અને કુટુંબ તથા શૂદ્રમાં જો બરાબર ધ્યાન આપે તો બીજું કંઈ પણ કરવાનો તેને અવકાશ નથી. આ સત્ય છે પણ પૂર્ણ સત્ય નથી. દરેક ઓઝો પોતાનું શૂદ્ર આદર્શ રીતે ચલાવે તે ધણું જ ઇચ્છવાળો છે. શૂદ્રની સુંદર ભાવના પણ તોડવા જેવી નથી છતાં પણ વિચાર કરતાં આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે ધણીવાર ઓઝોને શૂદ્રકાર્ય ઉપરાંત બીજાં કાર્યો કરવાનો વખત મળી શકે છે. સો. શારદાબહેન અને વિદ્યાબહેન તેમનાં શૂદ્રકાર્યો ઉપરાંત અનેકદેશીય સેવા કરી રહ્યાં છે. કેટલીક ઓઝો તો શૂદ્રકાર્ય વિનાની હોય છે. ખરેખરા ઉપયોગી સાંસારિક કાર્યોમાં તો બહુ યોડી જ બહેનો રોકાયેલી હોય છે. બાળકોની માતાઓ પણ બાળકો મોઢાં થતાં પછી આવા જાહેર કાર્યોમાં સારો રસ લઈ શકે. આપણે ત્યાં આત્મારે અનેક બાળવિધવાઓ પડી છે જેમનાં જીવનો તદ્દન નીરસ અને ઝોશીઝાળાં થઈ ગયાં છે. કેટલીક બહેનો

જેવી પણ છે કે જે માતાજી ન થઈ હોય એટલે-જેને બીજાકુલ સંતતિ જ ન થઈ હોય અને માત્ર પતિ સિવાય બીજાનું સંભાળવાનું ના હોય. આવી બહેનો સેવા વધારે કરી શકે, આ ઉપરાંત ધણીવાર સાંસારિક રીત-રિવાજોમાં આપણો સમય નકામો જાય છે. નાના નજીવા જેવા રિવાજોને તિલાંજલી આપી આપણા અમુલ્ય સમયનો સફાવૈભવ ફરતાં આપણે શીખવાની જરૂર છે. ઓઝોએ પણ ખાસ સંભાળ રાખી શૂદ્રકાર્ય ટુંકા વખતમાં સારી રીતે કેમ થાય એ વિચારવું જોઈએ. બાળકોનાં પાત્રો વખતની કાપકુપ રહેજ પણ કરવાની નથી; કારણ કે આ ઉછેર ઉપર તો બિવિખની પ્રજાનો આધાર રહ્યો છે.

આત્મારે આપણે ત્યાં આરે તરફથી દાવાનળ સળગે છે. બાળકોનું લાભ-પડદા, દેવીદાંડી અને મણિકા, શ્રીતિ બંધનો, જેવા કુરિવાજો દૂર કરવા જોઈએ. ઓઝોનામાં પ્રેમ-ભાવ વિશેષ છે તેથી માતાના કર્તવ્યો ઉપરાંત સમાજની સેવા સારી કરી શકે. તમામ પ્રાણી ઉપર પ્રીતિ રાખવી, સંકેટનું નિવારણ કરવું, નિરાધાર બહેનોની સેવા કરવી, જેનું એવું ધણું આપણે કરી શકીએ. આત્મારે ઓ-સિક્ષકો, ઓ-ઉપદેશકો, ઓ-ડોક્ટરો, સ્ત્રીકાઓ અને પરિચારિકાઓની જરૂર છે. ધણીવાર બધા પ્રશ્ન કરે છે કે આ-જળના વખતમાં સેવા ન હતી! આત્મારે જ કેમ આ પ્રશ્ન કેમ ઉભો છે? તો મહેં ઉપર જ કબ્જો છે તેમ જુદા જુદા યુગના જુદા જુદા ધર્મો છે અને હાલના જમાનામાં ઓઝોએ ધેર ભેસી રહેવું પાલવે તેમ નથી.

ઓઝોએ તન મન ધનથી સેવા કરવી. મરીઓની સેવા કરવી. તેમનાં ધરો વધાસવાં. મીઠામાં જઈ તેમનાં બાળકોની સંભાળ લેવી, મંદા હેઠળ તેમને સુખ પનાવવાં. માત્ર બહાર તેમને માટે હવા-

મંડળના આગ્રહ પ્રમુખ
સ્વ. સૌ. જમનાબાઈ ન. રાકઈ.

[નવમ્બર, ૧૯૨૮]

[નવમ્બર, ૧૯૨૮]

சுல்தான் ஹிஸ்ஸு ஸுபு வாய்
பெயர் பிஷ்

ખાવાના સ્થળો રાખવાં, તેમને માટે હવાખાના, ઉદ્યોગગૃહો કાઢવાં.

વિધવાઓની સ્થિતિ પણ સુધારવાની છે. તેમના ગુજરાન માટે સ્વતંત્ર ધંધો કરવાની છૂટ તેમને મળવી જોઈએ. તેમની આર્થિક સ્થિતિ સુધરે તો જ સામાજિક સ્થિતિ સુધરે. વિધવાઓને સંસ્કારી કરવી, ઉત્સાહી કરવી, અને તેમની સેવાનો લાભ લેવો. વિધવાઓનાં જીવન પણ પ્રભાવશાળી થવા જોઈએ.

અનાયો અને અશક્તોની સેવા પણ કરવા જેવી હોય છે. આપણા દેશમાં અનાથાશ્રમો તથા બાળાશ્રમો વધતાં જાય છે; આ સંસ્થાઓની ઉત્તમ વ્યવસ્થા માટે સ્ત્રીઓએ જ તૈયાર થવું જોઈશે. માંદાની માવજત કરનારી નર્સો ઉપર કેમકે રાખવા તથા ધરિપતાલના દરદીઓની મુલાકાત આપવાની કામ ઉપર પણ સ્ત્રીઓની જ લાયકાત વિશેષ છે.

શહેરમાં બાળકોને ચોક્કમાં રૂપ મળતાં નથી. બાળકોનું જન્મપ્રમાણ પટવું જાય છે. આ વગેરે ધણાં કાંઈકમાં સ્ત્રીઓ સહાય કરી શકે. સ્ત્રીકેળવણીના સંજ્ઞામાં પણ લોકમત કેળવવાનું કામ સ્ત્રીઓ જ કરી શકે. સારી સંસ્થાઓનું સ્થાપન પણ કરી શકે.

શ્રીમતી મણીબહેન કારા આબજાલ પાંચ વર્ષથી નાયમામ તથા તારેવ ઉપરની મજૂર માલોમાં મજૂર બાળકોના શિક્ષણનું કાર્ય કરતાં હતાં. તે બહેન હાલમાં મજૂર સેવાની દૃષ્ટિએ વધુ અભ્યાસ માટે વિદ્યાલય ઉપડી ગયાં છે. રાષ્ટ્રજીવનના આ પ્રકારનાં કાર્યો આપણે જલદી હાથમાં લઈ લેવાં જ જોઈએ. અમદાવાદનાં અનુસુવા બહેન પછી આ કાર્યની દૃષ્ટિએ મણીબહેન બીજાં ગુજરાતી બહેન કંઠી શકાય.

મુબાઈમાં અનેક આશ્રમો અને સંસ્થાઓ સ્ત્રીકેળવણી કાર્યો કરી રહ્યાં છે. મોટા શહેરોમાં સંસ્થાઓ છે પણ કેળવણી, સમાજ

સેવાનું શિક્ષણ પદ્ધતિસર પામેલાં બહેનોની માગણી દિનપ્રતિદિન વધતી જાય છે. હાલમાં ધણી બહેનોએ હાલેજ તથા રકુલનો અભ્યાસ પૂરો કર્યો હોય પણ સમાજ-સેવાનું શિક્ષણ તેમને મળવું જોઈએ. અને આ માટે વર્ગો ખોલાવા જોઈએ. એક વર્ગ મુબાઈમાં છે અને સમાજની સ્થિતિ સુધારવા માટે ત્યાં લાપણે થાય છે, જુદી જુદી સંસ્થાઓની મુલાકાત લેવાય છે તેમજ બીજી અનેકદેશીય સેવાની તાલીમ આપવામાં આવે છે.... ‘વનિતા વિશ્રામ’ ‘સેવાસદન’ ‘આર્થસમાજ’ ‘મહિલામંડળ’ ‘ભગિની સમાજ’ ‘મહિલા વિશ્લેષ’ ‘કિન્દુ સ્ત્રીમંડળ’ વિગેરે સ્ત્રી સંસ્થાઓ સ્ત્રીકેળવણી કાર્ય સારું કરે છે.

આપણી બહેનોને જે આધુનિક કેળવણી મળે છે તેમાં પણ સુધારો થવો પડે છે. માત્ર પુસ્તકઠાન-ઉપલક્ષીયા કેળવણી જ અપાય છે. સંજીન કેળવણી જ તેમને નથી મળી શકતી. નથી તે ધાર્મિક શિક્ષણને વિચાર કરતી, નથી સામાજિક આદર્શ ધડી આપતી કે નથી કુટુંબવ્યવસ્થા ચોક્કસ કરી આપતી. આમ આદર્શહીન અને ઉપયોગશૂન્ય કેળવણી કેવલ એક બહારની ચીજમારપજ નીવડે છે. સ્ત્રી અને પુરુષમાં ભેદ છે, એ ખરું; છતાં સંસારમાં અને સમાજમાં જન્મેની જવાબદારી સરખી જ છે, તેથી જ જન્મેના રસ કુટુંબમાં સરખા જ હોવા જોઈએ, જન્મેની આશા, આકાંક્ષા, જોખમ અને ચિંતા સરખા જ હોવાં જોઈએ, તો જ સ્ત્રી સહધર્મચારિણી થઈ શકે.

આવી સહધર્મચારિણી બનવા માટેની કેળવણી તે જ આજની સારી કેળવણી હોવી જોઈએ. ઉપરનો જોખમ નહિ પણ જે કેળવણી સ્ત્રીને પોતાની જોખમદારી જાળખવાની શક્તિ આપે તે કુટુંબની તેમજ દેશની (જરૂર પડે) જવાબદારી ઉત્સાહથી વહોરી લઈને બાહોશીથી તે પાર પાડવાની ચોખ્ખતા હોવે, આ પ્રકારનો સામાજિક દરબજો બ્યારે સ્ત્રીઓને મળશે ત્યારે જ સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ થશે.

ઔરોગ્ય આદ્યલોકોમાં, મ્યુનિસિપાલિટીમાં લોકલ બોર્ડોમાં, કાઉન્સિલોમાં, કોન્ગ્રેસોમાં બનતી સેવા અર્પણ કરી શકે છે. આ યુગમાં ધણી કુમારીઓ રહેવા ઇચ્છે છે, અને જે દેશકલ્યાણ ની ખાતર, રાષ્ટ્રસેવા ખાતર એવી બહેનોનો સંઘ થાય, એવાની મહત્વાકાંક્ષા તેમનાંમાં જાગે, તો ઉત્તમ કાર્ય થાય. જીવન સદાચરી અને પ્રજાજનની તરીકે દિન્દની મહિલાઓ બાવનાની સમીપ વધારે આવે તો અત્યારે પોતાને ઉચિત સ્થાનેથી મજૂ થયેલું ઔત્સ્ય, આપણી પૃથ્વીજૂની સનાતન લોકભાવનાઓના શ્રેષ્ઠ તત્ત્વોની સાથે પશ્ચિમની વર્તમાન ભાવનાઓમાથી શોધી કાઢેલાં જરૂર પૂરતાં શ્રેષ્ઠ તત્ત્વોને ધણ, આ દ્વિગુણિત સંસ્કારથી નૂતન ઔત્સ્ય પ્રગટ કરશે. નવિન દિન્દની નવીન મહિલા દિન્દોનીની યૌવન પામેલી મુર્તિનો સાક્ષાત્કાર કરાવશે.

વીસમી સદી એટલે સ્વાતંત્ર્ય-યુગનું મંડલ પ્રભાત. બધાયે દેશો અત્યારે પ્રગાંત કરે છે અને આપણે સતી સિતા, દ્રૌપદી, સાવિત્રી, દમયંતી-એમના સંતાનોજ અધારામાં પડી રહીશું ? બધાં સુધી ઔરોના સ્વતંત્ર બક્ષિત્વનો વિકાસ ન થાય ત્યાં સુધી માનવતાનો વિકાસ પૂરો ના થાય. ઔ એ પુરુષનું માત્ર નિર્જાલ અંગ નથી. ઇગ્ગના રિવાજમા પણ ઔની પસંદગી જોઈએ. માતાપો બાળકને પરણાવવાની જોઈલી ઉલ્કા રાખે છે તેથી અડધીએ એમના વિકાસને માટે રાખતા હોય તો આપણા દેશનું ભાવિ જરૂર જલદી રહે. બધા સુધી પુત્ર પુત્રી વચ્ચે કેળવણીના સરખા પ્રકાર નહિ થાય ત્યાં સુધી સમાનતાની બાવનાનો પુરેપુરો વિકાસ ન થાય. ફરકને પોત પોતાના ઔછિક વિષયો તરિકે ભલે યીજવાય પણ સામાન્ય કેળવણી તો સરખીજ હોવી જોઈએ. શારીરિક કેળવણીની પણ જરૂર છે. હાલની કેળવણી જે પદ્ધતિ પર ચલાય છે તેમાં દેશના આદર્શને પોષ એવું મનુષ્યત્વ

ખીસવવાના ગુણો નથી. ઔથી નથી વિદ્યાર્થી સંસ્કૃતિ સમજતી કે નથી અદ્વિની સંસ્કૃતિ કેળવાતી. પ્રો. કવે ત્યાપિત મહિલા-વિદ્યાલયમાં ગૃહકેળવણીના કેટલાક વિષયોને પણ કન્યાઓના અભ્યાસક્રમમાં ઇચ્છવા યોગ્ય સ્થાન અપાયું છે. સંગીત, ગૃહવ્યવસ્થા, ચિત્રકલા-વગેરે વિષયોનું ઉચું માન ત્યાંના શિક્ષણને અંગે પ્રાપ્ત થયું છે. એ ઔ કેળવણીના ભવિષ્યનું સુચિન્દ છે.

આ ઉપરથી આપ બધાં સમજાવ્યાં દર્શો કે આધુનિક ઔ (- The modern woman) એટલે કેવી ઔ અત્યારે છે, અને જે નવયુગ આવે તો જાય છે તે વખતે એની ઉન્નતિ કયે રસ્તે થશે. પશ્ચિમના નવા વેગે આપણા ઔત્સ્ય ઉપર કેવી અસર કરી છે અને હજીયે કરે છે એ પણ વખતે સમજાવું દર્શો. આ જમાનામાં ઔઓએ કેવી જાતનાં કાર્યો કરવાનાં છે તે પણ જોયું. તો હવે વખતે સર્વેને વિનાંતિ કરવાની કે વહે બધાં પણ કંઈક વત્કારાથી વચાચકિત બને તે કરવા તત્પર થાય. વત્કારાં બાળકને પણ તૈયાર કરો. જાહેર જીવનમાં વિશેષ ભાગ ભેટાં યાવ; જે કે તે ઉપરથી એમ સ્હેજ પણ ના સમજશો કે ગૃહજીવન આપણે છોડી દેવાનું છે. અત્યારે પણ આપણે જોઈએ છીએ કે મંજુરવત્રમાં મુજરાત માટે ધણી ઔઓ ધણા કરે છે, શોલમાં જાય છે, ખેતીમાં કામ કરે છે; ઉચી કેમમાં શિક્ષિકાઓ, નસો, ડૉક્ટરો થાય છે, અને આ બધાં ધણાં ઉપયોગી થઈ પડે છે. જેમને કુટુંબજાળ વિશેષ હોય તે ભલે થોડો કામ ભે, બાકીનાં તો સારી રીતે બહાર આવી શકે. જે કે અત્યારે ઔઓનું જાહેરજીવન નિરાચાજનક નથી એ આનંદની વાત છે. આશાનાં મુર્ખનાં કિરણો નિરાશાનો અંધકાર ભેદી રહ્યાં છે અને આજે આધાર લઇને ડબી થતી ઔઓ કામે એકલી ચાલી શકશે.

૨૧. મુનશી હાલના નારીજીવન માટે લખે છે કે- 'એના સ્ત્રીત્વમાં પુરુષની સુકુમારતા છે, ને છતાં સતીની અડગતા છે. તેમાં રસિકતા છે, ને સંરક્ષક ઇત્તિ છે; કાવ્યમયતા છે ને છતાં વ્યાવહારિક ક્ષુદ્ધિ સતેજ છે. ધર્માન્વતા નથી, છતાં શ્રદ્ધાળુ, હૃદયની શક્તિ છે. તેમાં પુરુષના સમાન ધર્મની હોંસ છે; છતાં પુરુષને પડખેજ હોવા રહેવાનું ડહાપણ છે. નવા નવા ઉલ્લાસો છે; છતાં હુઝુર સદન કરવાની દિમિત છે; અને પુરુષો અને સ્ત્રીઓમાં વિશુદ્ધ પ્રેમની જ્યેષ્ઠ ભગવા માડી છે... એના કૌટુંબિક જીવનમાં સ્વચ્છ નથી. અને સંકેત પથ જતો. રહ્યો છે... ઘેર ઘેર નવા સંસ્કારનો સંચાર થાય છે. "

આપણી સ્ત્રીઓ આદર્શ પુત્રીઓ થાય, આદર્શ ગૃહસ્ત્રીઓ થાય, સર્વેને કલ્યાણરૂપ થાય, તેમના પતિની સાચી સદ્ધર્મચારિણી થાય, બાળકોની સાચી માતા થાય, આપણા દેશના ઉદ્ધારની પ્રેરક બને, એમ આપણે ઇચ્છા રાખી શકીએ.

એક બહેન લખે છે. 'આંખ આમળ પ્રીતદી સમી પ્રતાપી આર્થકુળની અધિષ્ઠાત્રીઓની દાર ઉભી થતી દેખાય છે. નુરબહાં સમી સન્માનીઓનાં અનેક રૂપે દર્શન થાય છે. સીતારામ જેવાં અખંડ અને અદ્વિતીય પ્રેમી જોડાંઓ અવતરતાં લાગે છે. મી. ને મીસીસ બ્રાઉનિંગ સમો સાહિત્યમાં સહચાર, મી. ને મીસીસ પાલ રિશાર સમો યોગમાં એકતાર, મી. ને મીસીસ સીડની વેત્ર મચ્છુર પ્રવૃત્તિનાં ઉપાસકોનાં અવતારો આપણી નવસંસ્કૃતિને જન્માવશે ને પોષશે, ત્યારે સસ્તવતી સહેહે અવતાર બેશે. લક્ષ્મીદેવીના વાસ સદૈવ યશે ત્યારે જ્ઞેન સમી નીર બાળાઓ પાકશે, સાતીત્રી સમી મૃત્યુને ડરાવે જીવી તેજસ્વી પત્નીઓ થશે અને ત્યારે પ્રેમ સંસ્કૃતિને જીવનનો ઉત્કર્ષ સાધતી નારીઓ અને તેમને અનુરૂપ નરો પાકશે. સ્ત્રીપુરુષોના અંતરની એકતા, સંધાશે અને ત્યારેજ નવયુગ ને નવસંસ્કૃતિની સ્થાપના થશે. '

ખાદી પ્રેમ.

હેડી રામનાથ (જન્મે અમેરીકન અને સર રામનાથને વંદેલાં) નો પ્રેમ માંધીજી અને તેમની ખાદી પ્રત્યે ઉભરાઈ જાય છે. તેઓ બજારનાં રામનાથ ગદર્સ કોલેજનાં પ્રમુખ અને પ્રિન્સિપાલ છે. જાણે અમારી રાહ જોઈને જ બેઠાં હોય તેમ અમારી પાસેથી પોતાના પોશાક તથા બીજા ઉપયોગ માટે રૂ. ૫૦૦ થી વધુની ખાદી લીધી. તે તેમણે કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓને પણ જતાવી તેનું રહસ્ય સમજાવ્યું. આથી તેમના આમંત્રણ મુજબ જ્યારે અમે તેમની કોલેજમાં પ્રદર્શન લઈ ગયા ત્યારે ત્યાંનું વાતાવરણ અને વ્યવસ્થા અદ્ભુત જોવા. જ્યાં પ્રદર્શનના દિવસ માટે ઉત્સુક હતાં. પ્રદર્શન ગોઠવામાં પછી કોલેજની શિક્ષિકાઓએ આખા પ્રદર્શનનો કબજો લઈ લીધો. કેટલીક ચેરમાં પર ગોઠવાઈ ગઈ, કેટલીક વ્યવસ્થાપિકા બની અને ખાદીની વારાફરતી પોતપોતાના વર્ગની છોકરીઓને સાથે ફરતી ચીંતે જતાવતી ગઈ, અને જોને જો પસંદ પડે તે અપાત્ર વ્યવસ્થાપિકા પાસે મોકલતી ગઈ. કેટલીક વિદ્યાર્થીનીઓ સીપાઈ બની દરવાજો ઉઠી. હેડી રામનાથ આખા પ્રદર્શનમાં ૧૨તાં રહી ખાદીનાં પ્રતિનિધિ બન્યા. ખરીદનારાંઓમાં પ્રેમ અને હરિશ્ચંદ્ર જન્માં. આમ અઢી કલાકમાં રૂ. ૨,૦૭૫ ની ખાદી વેચાઈ ગઈ. અને આ કંઈ ક્ષણિક ઉત્સાહ નહોતો. આ બાઈએ બારડોલીથી નમુના ખાતર રેડીઓ-ચરખો અને પીંજણ ગળાવો લીધાં છે. તે ઉપરથી હવે નવા જનાવરાવશે અને કોલેજના અભ્યાસનો એક વિષય બનાવશે. આપણા ચરખાસંઘના શિક્ષણ વિભાગ તરફથી માણસ મોકલી આ કોલેજને મદદ કરાય તો રેડીયા અને ખાદીનાં મુંદર બીજા બજારનાં વચારો એમ હું માનું છું. (ખાદી પત્રિકા).

આંખન ખોરીયાં.

લેખક: શ્રી. રામમોહનરાય જસંવંતરાય.

સા...હેલી રે, આં...ખન ખો...રીયાં :
ખોયાં ખોયાં રે, રૂઠાં ભરતવાડીનાં રસાળ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

એ રે તરુવર વીરનર રોપીયાં :
રોપ્યાં રોપ્યાં રે, તપ-પ્રેમ-પુણ્યાં કષિમાળ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

સતી સાધ્વીએ જીવન, સોંચીયાં :
સોંચ્યાં સોંચ્યાં રે, સેવા-ભક્તિ ભયોં જળ-બહાલ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

હીલાં પદ્મવ પરિમળ ફાલીયાં :
ફાલ્યાં ફાલ્યાં રે, ફૂલ દિવ્ય ઘણાં એની ઠાળ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

અણમોલાં અગમરક્ષણ પાકીયાં :
પાક્યાં પાક્યાં રે, રસગીરુઠાં વૃક્ષની માળ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

ઠયારે પુણ્યસુધામધુ રેલીયાં :
રેલ્યાં રેલ્યાં રે, જનપાવન કરુણાબુવાળ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

પખી રે શવિ રે શનાં આવીયાં :
આવ્યાં આવ્યાં રે, પાગ્યાં આશ્રમ કુંજ વિશાળ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

સરી ત્યાં હરિજંસરી રંજમાં :
રંજ્યાં રંજ્યાં રે, રસદિશ શાં હૃદય ઉલ્લગ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

સોઠાં સંકળ સર્જન એની ઇંચમાં :
ઇંચ્યાં ઇંચ્યાં રે, ભૂત-સાંપ્રત-ને ભાવિ-કાળ;
સાહેલી રે, આંખન ખોરીયાં.

મેતી મા.

લેખક : રા. ગોમુલદાસ કારકાદાસ રાયચુરા

કોડીનાર માર મારી જાય છે,

આખાના વાઘેર

કોડીનાર મારી મારી જાય.

એનો બેલી આવેલો કાતાર યાય છે,

આખાના વાઘેર

કોડીનાર માર મારી જાય.

ધી...ર...ખાં...ગ ધી...ર...ખાં...ગ.....
કોડીનારમાં નાણું છૂટી. આખું કોડી-
નાર આ અવાજથી જાગી ઊઠ્યું.

આખાના વાઘેરો કોડીનાર પર તૂટી પડ્યા
છે. એ સનસનાટી ઘેરઘેર પહોંચી ગઈ.

આપારીઓ અવેજ દાટવા મંડ્યા. કાટિ-
યાવરણ તલવાર લઈને બહાર નીકળવા મંડ્યો,
અને ઠેરઠેર શરવીરતા પ્રગટી હોય એમ સિંધુડો
અને શુભિયો સંભળાયા.

શેરીએ શેરીએ પડાપંડી, દોડાદોડી, અને
ઘોડાઓના ડાબલાના અવાજ સંભળાયા.
“મારે...કાપો!”.....એ સિવાય કોડીનારમાં
બીજું અત્યારે કંઈ સંભળાવું ન હતું.

આખાના વાઘેરનું નામ એ જ એક પ્રકારની
ખીતિનું કારણ હતું. જેના જેના દિલમાં સહેજ
પણ બીકને સ્થાન હતું એવા લોકો ધરનાં બા-
રણાં બંધ કરી ધરમાં ભરાયા. કોઈ કોડી પછ-

વાડે, કોઈ ડામચિયા નીચે, કોઈ ઘાસની ગંજમાં,
એમ જેને ન્યાં સગવડ મળી તે ત્યાં સંતાયાં.

વીજળીના ઝંખકારા થતા હોય તેમ સવ
સ્થળે વાઘેરોની તલવાર અમટ્ટી રહી. મૂળ
માણેક, બોધો માણેક, અને દેવ માણેકની
ત્રણી ન્યાં હોય ત્યાં સામે ઝીક ઝાલવી એ
કંઈ સામાન્ય કામ ન હતું. વાઘેરોના મુક-
ટમાં સરીખા એ ત્રણે, વીરતાની સાક્ષાત મૂર્તિ
હોય તે પ્રમાણે, પોતાના સાથીઓ સહિત
કોડીનાર ઉપર તૂટી પડ્યા. ધોંગાણું મચ્યું.
કોડીનાર પણ ધડીકમાં દબાઈ જાય એવું ન
હતું. એના શરવીરો, એના યુવાનો, અને
એનો કાટિયાવરણ વાઘેરોની સામે થયો. કામ
કામ તલવારોની ઝડી જાગી; અને વાઘેરોને
એક ક્ષણ વિચાર થઈ પડ્યો કે કોડીનાર
લૂંટવું એ જેટલું સહેલું લાગતું હતું તેટલું
સહેલું નથી. કોડીનાર આટલો બધો સામનો

કરશે એવું વાઘેરાને સ્વપ્ન પશુ ન હતું. કોઠીનારના રક્ષકો આટલી વીરતાથી મૂઝશે એનો એમને ખ્યાલ સરીખો. પશુ ન હતો. નાથેર પ્રદેશ એટલે માત્ર ખાવાપીવામાં રસિયો પ્રદેશઃ એ કલ્પના વાઘેરાએ કરી હતી. પશુ એ રસિક પ્રદેશ કેટલો ચરવીર છે, એની પ્રતીતિ તો એ લોકોને આજે જ થઈ.

મોઢા પર યુવાનીની ટશરો ફૂટે એવા જુવાનિયાઓ વાઘેરની તલવાર સામે બહાદૂરીથી તલવારો લઇને ઊભા રહ્યા. આખા ૫ કોઠીનારમાં કોઠીનારનું નાક ન જાય એટલા મોટે શેરીએશેરીએ પડકાર કરી યુવાનિયાઓ પ્રભામાં વીરરસ રેડી રહ્યા.

કાયા જલ્દે સાબરી,

નાક મ જલ્દે નખ;

પાણી મ જલ્દે પાવણ;

લોહો વહાં જાય મણુ લખ.

વાઘેરાના લખમણિયો ખાલણ અને ઝવેર સીંદી ઊઘાડી તલવારે પોતાના સાથીઓ સંલિત કોઠીનારની શેરીએશેરીએ ધૂમી વજ્યા. અંધે મૂળુ માણેક અને દેવો માણેક ખાંડાના ખેલ ખેલી રહ્યા હતા. આ રીતે કોઠીનાર વાઘેરાના હાથમાં લગભગ આવી ગયા જેવી રિયતિ ઊભી થઈ ગઈ. જે મોતને હાથમાં લઇને ફરે છે, મોતનાં ખાંપણ જે માથે બાંધે છે, એવા મરણિયા ખારવાટયા હંમેશાં વિજયી નીવડે છે. ત્યાં ત્યાં મોતનો લય લા ત્યાં દાર; અને મોત હાથમાં લીધું એટલે ઝત સામે આવીને ખડી રહે. મૂળુ માણેક મોતને દયેળમાં જ રાખેનો, એટલે એની તલવારનો વેગ બીજી તલવારો કરતાં બમણો દતો. જોઈ લણળીનો પાક ખેડુત લણે એ પ્રમાણે એની તલવાર ત્યાં ત્યાં પડતી ત્યાં ત્યાં માથાની ખાતરણીઓ ભરાતી. આંખના પલકારામાં વાઘેરા મશક્કી નીચડ્યા, અને ‘કોઠીનાર મરાયું’ એવા જ્યખ્ખનિ લખમણિયાએ કોઠીનારની શેરીએશેરીએ કપાં કોઠીનારમાં હામહામ વાઘેરાની લૂંટ ચાલી એવી

ખૂમ ઊઠી. લોહાણા લતામાં વાઘેરા આગ્યા છે એ જાંકે નાસલાગ-થઈ. એકે સોળ વધેનો જુવાન લડતો લડતો પીઠ ફેરવીને ધર તરફ આવ્યો.

“મા ! બારણું ઊઘાડ ! જલ્દી બારણું ઊઘાડ !”

“કોણ ? રત્નો ! ?” માતાએ ડેલીમાંથી અવાજ કપ્યો.

“અરે ! ઊઘાડ ! જલ્દી ઊઘાડ ! વાઘેરા પછવાડે દોડ્યા આવે છે.” રત્નાએ આસોચથી ચાલતી મુખની ધમણમાંથી મુજતે સ્વરે રાખ્દો ઉચ્ચારી બારણું ખૂબ ઠોક્યાં.

માતાએ ડેલીનું અરધું બારણું ઊઘાડ્યું અને પોતે આડી ઊભી રહી.

“કેમ ? રત્ના ! આમ ધોંગાણામાંથી પાછો કેમ આવ્યો ?” આંખ ફાડીને મોતી માએ પોતાના દીકરા સામે નેપું.

“અરે ! મા ! ધરમાં ચાલ, ધરમાં ચાલ. મૂળુ માણેક શહેરમાં ધસ્યો આવે છે.” રત્નાએ પોતાની પાછળ બીતિમાં ને બીતિમાં નેપું.

“રત્ના ! આટલો બધો કપે છે શા મારો બહા માણસ ! મરણું તો એક વખત છે જ. મોતને મોટે બીવું એ તો નામરદાઈ છે.” માનાએ મુજતા દીકરા સામે એક ચુસ્તાભરી દષ્ટિ ફેંકી.

“મા ! મા ! વાત કરતી હોય એ ધરમાં ફરજો. કપડો આપવો હોય એ ધરમાં આપજો. પશુ ધરમાં ચાલો.”

“એ ન બને. તારા જેવા જુવાનને કોઈકને આવે પ્રસંગે ધરમાં સંધઈ તો આ મોતીનાં ફૂલ લાજે. જા ! વાઘેરા તને મારી નાખે તો મરજે; પણ આવી રીતે દોઢ દિવસ પીઠ દેખાડીય મા.”

મોતી માની આંખ લાલ થઈ. એ વીરંગનાનાં વીરનેજ દીકરો ઝીંઝી રાક્ષો નહિ.

“મા ! મા !.....”

“મા ! મા !” શું કરી રહ્યો છે ! ધોંગાણામાંથી પાછો ફરે એવો દીકરો મોતીનો દોષ ? નવ માસ પેટમાં સંભો એનાં આ પરિભ્રમ દોષ ? જેવો આવ્યો તેવો ધોંગાણે પાછો જ.”

“ પણ, મા ! વાઘેર આવ્યા.....”

“ રત્ના ! તું આવો બીકણ પાક્યો એ તો મને આજે ખબર પડી. મોતીના દીકરા મોતી જેવા થવા જોઈએ. જા...જા... ધીંગાણે જા. ”

“ અરે ! મા !..... ”

“ હું તારો એક પણ શબ્દ માંભળવા માગતી નથી. મારા ઉદરમાં નવ માસ પાકેલ મારો દીકરો જો ગામ ભંગાતું હોય અને ઘરમાં સંતાઈ રહે તો માફ ઉદર લાગે, માફ સાસરિયું લાગે, મારાં પિયરિયાં લાગે, મારી જાત લાગે, અને મારી જનમભોમકા લાગે. રત્ના ! તને શરમ નથી આવતી ? કહું છું કે જા ! ”

રત્નાએ વીરમાતાની આંખો સામે જોયું. એ આંખોમાંથી આવ્યારે તેજ વરસી રહ્યું હતું. સૂરજનાં કિરણો સામે જો મીટ માંડી. ચકાપ તો આવ્યારે આ આંખ સામે આંખ ફરી શકે.

એટલામાં તો પાસેની શેરીમાં જ છુંખિયો દોલ સંભળાયો. દોલને ધડકે આ વીરાંગના ગાથ ઉઠી :

“ રત્ના ! તું પથ્થર પાક્યો હોત તો ય કિસ્વાની અંદર જડાઈને દેશને આવે પ્રસંગે ઉપયોગ આવત. વિચાર શું કરી રહ્યો છે ? દોડ ! દોડ ! જો ! છુંખિયો વાગ્યો ને સિંધુડો સંભળાય છે. વાઘેરને હાથ ખતાવ, અને ખતાવી આપ કે કોડીનારનું પાણી પીનાર એક સોળ વર્ષનો જીવાન શું કરી શકે. ”

રત્નાએ જોયું કે મોતી મા ઘરમાં નહિ જ પેસવા દે. એણે ખચાવ મારે આજુબાજુ જોયું. એની આંખો ઉપરથી મોતી મા જાલી મધ કે દહીુ એને પાતો અટક્યો નથી.

“ રત્ના ! તારી તલવાર મને આપી દે. તારું કંઈક હું ઘોષ નાખીશ. પરદેશ ગએશે તારો બાપ તારી આ નામરદાષ વિશે સાંભળશે ત્યારે એને કેટલું દુઃખ થશે ? હાવ ! તલવાર

હાવ ! અથવા જા, અને ધીંગાણામાં જીત મેળવજો, કાં ખપી જાવો. આમ ભાગીને તારું મોઢું મને પાકું ખતાવીશ મા. તારા જેવાની મા કહેવરાવવા કરતાં વાંઝણી રહેવામાં હું મગ-રૂખી માનીશ. જા ! કહું છું, જા ! ” મોતી માએ વીરાંગનાના તેજથી શબ્દબાણે રત્નાનું દિલ વીંધ્યું.

રત્ના ન છૂટકે તલવાર લઈ પાછો દોડ્યો, અને માતા એની પછવાડે જોતી જોતી થોડી વાર ત્યાં જ પથ્થરની પ્રતિમા જેમ જીંતમાં જડાઈ રહી હોય એ રીતે જાળી રહી. વીરતાથી એ ધમી ઊડી હતી, અને રત્નાએ આજે એને વધુ ઉત્કેરી મેલી.

[૨]

સાગરમાં જેમ ભરતીઓટ આવે છે એમ માણસના જીવનમાં પણ ભરતીઓટ આવ્યાં જ કરે છે. કોડીનારમાં દેવચંદ શેઠ એટલે નાધેર પ્રદેશના સોદાણાઓના મુખી. દેવચંદ શેઠ પોતે ગર્ભશ્રીમંત, અને નાંધેરનાં ગામો એમને ત્યાં ઇત્તર હોવાથી લક્ષ્મીની છાજ એને આંગણે ઊડતી. કુટુંબમાં પણ દેવચંદ શેઠનું કુટુંબ મોટું ગણાતું. ચાર ભાઈઓમાં પોતે મોટા હતા, અને દરેક પ્રકારે કોડીનારના મુખી અને શ્રીમંત ગૃહસ્થ તરીકે એમનું સન્માન હતું.

દેવચંદ શેઠની પત્ની મોતી એટલે આખા કોડીનારની માતા. નાની ઉંમરે પણ પીઠ સ્ત્રીની માફ ધરતો મોભો સાચવતી. દુઃસ્વરના પ્રાંતમાંથી સારસ્વતો દેવચંદ શેઠનું નામ સંભળાને આવતા, અને એ સર્વ મોતીના રાટલેથી સતોષ પામતા. માતા જેમ પુત્રને વાતસલ્યભાવથી જમાડે તેમ મોતી પોતાના કુળગોરને જમાડતી; અને એથી જ સારસ્વતો એને ‘મોતી મા’ કહેના જોતો રાટલો મોટો એવું નામ સ્વાભાવિક રીતે આખા ય પંથકમાં મોટું ગણાતું.

દેવચંદ શેઠે પોતાને ત્યાં ગીરની મલપતી સાત બેસોં રાખી હતી. આખાં ૫ કોડીનારમાં દેવચંદ શેઠને ઘેરથી જોને જોઇએ તેને નિયમિત રીતે જાશ મળતી. જાશ આપવા માટે મોતી પોતે બેસતી. રૂપાની એક મોટી ગોળી ભરીને માંચી પર બેસતી, અને રંગિત સાંગામાંથી પર બેસીને પોતે સ્વદસ્તે રૂપાના કળશિયે કળશિયે જાશ આપતી. રોજ રસવારમાં જીડીને મોતીની આ દિનચર્યા હતી. ગામનો સ્ત્રીઓ જાશ લેવા આવે એની સામે મોતી મા અમી-દૃષ્ટિથી જુએ, એનો કુશળ-સમાચાર પૂછે, અને એનાં સુખદુઃખની વાત કઢાવી પોતે એની હાલત વિશે જાણકાર થાય. જે સ્ત્રી એને ગરીબ જણાય, જેની હાલત એને દુઃખી દેખાય, એને જાશ આપતી વખતે એ બાઇને ન ખબર પડે એ રીતે એના કળશિયામાં મુઠ્ઠી ભરીને રૂપાની કોરી નાખી દેતી. એ બાઇ ન્યારે ઘેર જાય ત્યારે જ એને ખબર પડે કે મોતી માએ જાશ સાથે કોરી નાખી દીધી છે. કેટલીક પ્રામાણિક બાઇઓ પાછી આવતી અને મોતી માને કહેતી કે જાશમાં કોરીઓ આવી ગઇ છે. મોતી એની સામું જોઇને દસતી અને કહેતી :

“દીકરી” એ કોરીઓ તારી જ છે. એ મણુ બાજરો લાવીને કોડીમાં નાખજે અને છાકરાંએને ખવડાવજે.”

દર્પાશુભરી એ ગરીબ સ્ત્રી પાછી ફરતી અને પોતાને મદદ કરનાર મોતી માને આંતર-ડીની ફુવા દેતી. કોડીનારની સ્ત્રીઓએ પણ સારસ્વતેએ પરોડું મોતીનું ‘મોતી મા’ નામ આ રીતે વધાવી લીધું; અને આખું ૫ ગામ એને ‘મોતી મા’ કહીને સંબોધતું.

મોતી માને જાશનો દરબાર ભરાતો ત્યારે કોડીનારનાં અનેક કુટુંબોનાં સુખદુઃખની વાતો થતી. દુઃખીને દિલાસો. આપવો, અને સુવાન વહુવારેએને સાંચી સત્તા આપવી, એ મોતી

માનું રોજનું કાર્ય. યદ્ય પડતું; અને એ રીતે કોડીનારનાં અનેક કુટુંબનાં જીવનની મોતી મા સુખદાયિની માતા સમી બની હતી.

કોડીનારના કુટુંબજીવનમાં ભાગ્યે જ કનેશ દેખાતો, અને એ સુલેહશાંતિનું માન પુરુષવર્ગે મોતી માને જ આપતો.

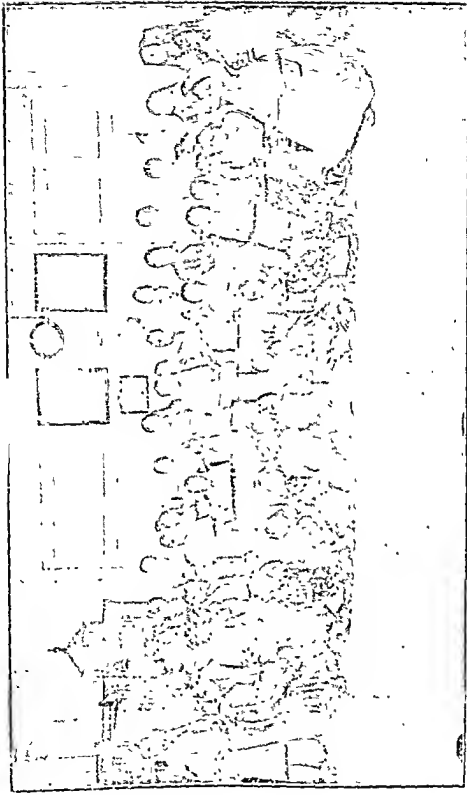
મોતી માને ગરીબોની આશિર્વર્ધી પુત્રરતની પ્રાપ્તિ યદ્ય. પાળણું બૂલાવતી બૂલાવતી મોતી મા કહેતી: “મને માતા બનાવનાર, જે કાંઈ પણ હોય. તો તે કોડીનારની ગરીબ સ્ત્રીઓના આશીર્વાદ છે.” પુત્રનું નામ ‘રતનજી’ પાડ્યું.

દિવસ પછી મહિના, અને મહિના પછી વર્ષો: એ રીતે રતનજી મોટો થતો ગયો. દેવચંદ શેઠે નાનપણથી તલવારનો શોખ હતો. ખાસ શિરોહીની તલવાર મંગાવીને એ કાટિયાવરણ સાથે અનેક પ્રસંગે તલવારબાજ બેસતો. પતિને શોખ પત્નીમાં જીતયો, અને પરિણામે મોતી પણ તલવારની પટાબાજમાં કુશળ બની. દેવચંદ શેઠના ત્રણે નાના બાઇએ વ્યાપાર અને એતી સંભાળી લીધેલ હોવાથી દેવચંદ શેઠે યોડાં ખેલવવાં, મેળાઓમાં જવું, તલવાર બાંધવી, અને પ્રસંગ આવે તો લોંગાણું હોય ત્યાં જઈ દાઢ બનાવવો, એ સિવાય બીજો કોઈ ઉદ્યમ કર્યો જ ન હતો. મોતીએ શ્રદ્ધાળુ તરીકે વિકાસ સાધ્યો હતો; અને પોતાની ત્રણે દેરાણીઓ પર એને એટલો બધો ભાવ હતો કે એ ત્રણે એને મા સમાન ગણતાં. દેરાણીનેદાણી તરીકેનાં માદીકરી જેવો આ મીઠો સંબંધ કોડીનારમાં આદર્શ લેખાતો; અને ત્યારે કોડીનારની સુંદરીઓ શુદ્ધજીવનની ચર્ચા કરતી ત્યારે દેરાણીનેદાણીના દૃષ્ટાંત તરીકે મોતી માના શુદ્ધજીવનનો દાખલો આપતી.

મોતી માને રોજ ધરને ઓટલે બેસીને બદાર રસ્તા ઉપર દાંતણુ ધરવાની ટેવ હતી. એક દિવસે એની દેરાણીએ કહ્યું: “રોજ

ચિત્રકર :] " આમ ધોળાભાંધી ખાંડો કેમ આવ્યો ? " [રા. પુરંધર

અવિદ્ય વિદ્યાભ્યર્થે

ચિત્રિકા : મ. નાગપટેન આરતીઆ : શ્રી નરેશીના મા. ૬૪૨

૧૯૮૧ સપ્ટેમ્બર અંક]

ઝોટલે બેસીને દાતણ કરા છે એને માટે પાણીશરડે ચર્ચા થાય છે. ”

“ ચર્ચા થાય છે ? ” મેતી માએ હસતાં હસતાં એની દેરાણી સામે જોયું.

“ હા; આજે જ મેં સાંભળ્યા. ”

“ શું સાંભળ્યું ? મને કહે. ”

“ બીજું તો કંઈ નહિ; પણ અચરત શેઠાણી કહેતાં હતાં કે, ‘ મેતી-આમ ઝોટલે બેસીને દાતણ કરે એ દીક ન કહેવાય. ’ ”

મેતી મા આ શબ્દો સાંભળીને હસી-એણે પોતાની દેરાણી સામું જોયું.

“ અચરત શેઠાણી તો પોતે શેઠાણી જ છે એટલે એને જીવનની બીજી દિશાઓમાં સૂઝ પડે નહિ. એટલે એને આ પ્રમાણે દેખાય. પણ તને શું લાગે છે એ તો કહે ? ”

દેરાણી પોતાની મોલાદાર જેઠાણીનું તેજ ખમી શકે એવી ન હતી એટલે એણે તો દુઃખમાં જ કહી દીધું કે :

“ તમે કરતાં હો એમાં કંઈ પણ ભૂલ ન હોય એમ હું માનું છું; અને વળી અચરત શેઠાણીને તો એવો સ્વભાવ જ છે કે પોતે કંઈ કરવું નહિ, અને બીજા કોઈ કંઈ કરતા હોય તો એને વિષે જેવી તેવી વાતો કરવી. આખા ય કોડીનારના પાણીશરડા ઉપર અચરતની વાતો અચરત જેવી જ હોય છે. એક દિવસે તો એ એમ કહેતી હતી કે તમે જાણ આપો છો એમાં નવાઈ શી કરો છો ? ઘી વેચીને જાણ આપો છો ના ? ”

“ એની વાત સાવ સાચી છે. એ બિચારી શેઠાણી છે. એના જીવનમાં શેઠાઈ સિવાય એણે કંઈ જોયું નથી. હું તો માવતરે ગરીબ હતી. ગરીબાઈમાં બહાર છું. શ્રીમંત સાસરાં મળ્યાં; પ્રભુએ શ્રીમંતાઈ આપી; તો જની શકે એટલી ગરીબની સેવા કરવા માટે આ બધું કંઈ છું. તને ખબર છે ? પૈસો તો આજ છે ને કાલ નથી; માટે પ્રભુએ જે તક આપી

હોય, એ તકનો સારો ઉપયોગ કરી લેવો જ જોઈએ. ”

“ એ તો હું ક્યાં જાણતી નથી ? હું પરણીને આવી તે દિવસથી જ બેચાં કંઈ છું કે તમે જેવો હાથ ધારો છો એવી સોમરની કોઈ પણ શેઠાણી નહિ ધારતી હોય. મેં તો અચરત શેઠાણીને કહ્યું કે ‘ તમે મેતી માની પીઠ પાછળ વાતો કરો એના કરતાં તમે પોતે જાતે આવીને મોઢામોઢ પૂછવું હોય તે પૂછાને ! ’ ”

“ ના, ના. એનો પ્રશ્ન સાચો છે. ઝોટલે બેસીને દાતણ કરવામાં એને અજાયબી લાગે એ પણ સ્વાભાવિક છે. પણ ખરી વાત શી છે તે હું તને સમજાવું. આપણા ઝોટલા પાસેથી પાણી-શરડો બન્યો છે; અને લંગભંગ આખા ય કોડીનારની પાણીયારીઓ અર્ધાથી પસાર થાય છે; તથા દેવમંદિરે પણ દર્શને જનારી સ્ત્રીઓ અર્ધાથી નીકળે છે. એ બધાની હું કંઈક સેવા કરી શકું એ જ મારી દૃષ્ટિ છે. તારે જોવું હોય તો જાણ ફેરવવાનું નાનકડી વહુને સોંપી, કાલે હું દાતણ કરતી હોઉં તે વખતે તું આવજે, એટલે તને ઝોટલે બેસવાનો હેતુ ખરાખર સમજાઈ જશે. રૂપાની યાજ્ઞા અને સોનાને ચમચે જમનારને શું ખબર પડે કે દુનિયામાં કેવા કેવા પ્રકારનાં દુઃખ છે ! ”

મેતી મા ને દેરાણી એ દિવસે પોતપોતાને કામે વળગ્યાં. બીજે દિવસે પ્રભાતે મેતી મા નિસ્તનિયમ પ્રમાણે ઝોટલે જ દાતણ કરવા બેઠી. થોડી વારમાં ત્યાંથી એક કુવતી પસાર થઈ. મેતી માએ એને ઇશારત કરીને બોલાવી.

“ દીકરી કરતુર ! કંઈ તરફ જાજ ? ”

કરતુર મેતી માએ બોલાવ્યાથી બીજી રહી.

“ મા ! દર્શને જાઉં છું. ”

“ દીકરી ! આજે સાડસો આવો કેમ પહેર્યો છે ? ”

જવાબમાં કસ્તુર નીચું જોઇ ગઇ.

“ મોતી મા ! ગરીબ સાસરું અને ગરીબ માવનર, એટલે રિયતિ કેવી હોય એ તો તમે સમજો છો. પહેરવાને આ એક સાડસો છે એ માટે પણ પ્રજ્ઞનો પાડ માનું છું. ”

“ કસ્તુર ! જરા ડેલીમાં આવજો. તારું મારે કામ છે. ”

મોતી મા કસ્તુરને તેડી ઘરમાં આવી અને લૂગાંની એક ગાંઠડી છોડી કસ્તુર આગળ ધરી.

“ દીકરી ! આમાંથી તને મનપસંદ લાગે એ સાડસો લઈ લે; અને હવે પછી મંદિરે દર્શન કરવા જાય ત્યારે આ સાડસો પહેરી જજો. ”

કસ્તુરે એ રીતે સાડસો લેવાની આનાકાની કરી.

“ લે ! લે ! હું તારી મા યાદિં છું. મા પાસે તો દીકરી સાડસો જરૂર માગે. ”

આ રીતે કસ્તુરને સાડસો આપીને વિદાય કરી.

ગઇ કાલની મોઢવણ મુજબ દેરાણીએ આ બધી ક્રિયા જોઇ, અને કસ્તુરના ગયા પછી એ મોતી મા પાસે આવી.

“ જોદાણી ! એ કોણ હતું ? ”

“ એ નાથજી પંડ્યાની દીકરી કસ્તુર બિચારીને બદાર નીકળવા માટે સાડસો પણ પહેરવા નથી, એટલે તેં લેયો એમ મેં એને આપ્યો; અને આ રીતે રોજ પાંચ સાત સાડસા ગરીબ બહેનોને હું આપું છું. જે અચરત કોદાણીની માફક હું રોદાણી જ બની રહું તો આ ગરીબ બહેનો મને મળે ક્યાંથી ? એટલા ખાતર જ હું એટલે બેસીને દાનજી કંડું છું. રસ્તે ચાલતી જે કાંઈ પણ બહેનની હાલત એવી દેખાય એને માટે ન્યાનમનના

કંઈ પણ એક વગર આપણાથી જે કંઈ અપાય તે આપવું. હું મરી જઈ ત્યારે તું આ માણું કામ જરૂર ચાલુ રાખજો, હોં ! ” બોલતાં બોલતાં મોતીએ પોતાની દેરાણી સામે જોયું.

“ ના રે મા ! તમે સો વરસનાં થાઓ અને રતનજીભાઈને ઘેરે દીકરા આવે એનાં પારણાં જૂલાવો. ”

વખત વખતનું કામ કર્યું જાય છે. કોડીનાર પંચકમાં દૂંટિયું આવ્યું, અને યમદૂતે દેવચંદના ત્રણે નાના ભાઈ અને ત્રણે વડુને ઝડપી લીધાં. જે ઘરમાં માથુસતી ભરતી હતી એ ઘરમાં મોતી મા એકલી થઈ ગઇ. એમને એ બધું લાગ્યું.

નાના ભાઈઓ ગુજરાતાં દેવચંદ રોડનો વેપાર સુતીમોના દાયમાં આવ્યો, અને એમણે રોડો સદો કરવાથી દેવચંદ રોડની દોલત સદામાં ધસકાઇ ગઇ. જે ઘરમાં સોનાના દિંડાઓખાટ હાલતા એ ઘરમાં સોદાની છડીઓની પણ તાણ પડી. ગરીબાઇ આવી એને પણ મોતી માએ વધાવી. જે ખેતરો હતાં એ ખેતરોમાં પોતે જતે કામ કરવા જતી અને ‘ રતનજી મોટો થશે એટલે પ્રજ્ઞ સૌ સારાં વાનાં કરશે ’ એમ પતિને આશ્વાસન આપતી.

ગુજરાત-પાટણમાં આપાર અર્થે દેવચંદ ઘર મુશીને ગયો; અને પાછળથી વાઘેરોએ કોડીનાર ઉપર હાથ નાખ્યો.

બજાઇ અને યરરીરતા, એ મોતીના એ મોટા જન્મગુણો હતા. લક્ષ્મી ગઇ, વેલવ ગયો, છતાં ય એના એ ગુણો તો કાયમ જ રહ્યા. વાઘેરો સામેથી રોડો ભાગીને ઘેર આવ્યો, અને રત્નને એણે પાછો ધોળાણમાં મોકલ્યો, એ એના ગુણ અને સંસ્કારને આભારી હતું.

[૩]

રીડિમા વધુ જોરથી સંભળાયા. ફરીથી ધોળાણ જનમ્યું હોય એવા પડકારો થયા.

પોતાની શેરીને જ નાકે કાપાકાપી ચાલતી હોય એવા સાદ મોતી-માએ માંગ્યા. રત્નો જે રીતે પાછો ગયો હતો એ રીતે મોતી માને બિલકુલ સમી ન હતી. પરાણે પ્રીત હોય ન શકે; અને પરાણે શરવીરતા પણ ન આવી શકે. એ વિચારે મોતી માને વીળળીની ત્વરાથી કંધક વિચાર આવ્યો અને જીભ ચઢ ગઈ. દેવચંદ શેઠની તલવાર એણે ઉપાડી, અને કોઈ ગાંડો માણસ દોડે એ ઝડપથી ડેહીને સાંકળ દેતી, બિઘાડી તલવારે એ દોડી.

દાતારી અને શરવીરતા એ એક પ્રકારની ગાંઠાઈ છે. ન્યાં સુધી માણસ ગાંડો ન થાય ત્યાં સુધી એ દાતાર કે શરવીર ન થઈ શકે. દાતાર એમ વિચાર કરે કે પાંચ દોકડાનાં શેર રીંગણાં મળે છે, અને આ પાંચસો કોરી ચારણને આપું તો દેટલાં રીંગણાં થાય ? ગણતરી એ દાતારનું લક્ષણ નથી. એ તો મનમાં ભિર્મિ આવી અને અમલમાં મુકાણી, એનું નામ દાતારી. એમાં હિસાબ ન હોય, આંકડા ન હોય, ત્રિશયી ન હોય. એ જ પ્રમાણે શરવીરતામાં પણ ગણતરી નથી જ. રણાંગણે જનાર પોહો આગળપાછળનો વિચાર કરતો નથી. ઘેર મોરના ઈંડા જેવી રૂપસુંદરી ભેડી છે, એનું શું ઘરે ? પછવાડે ચાર છોકરાં છે, એનું ભરણપોષણ કોણ કરશે ? એનો વિચાર શરવીરતા કરી શકતી નથી. એ તો યાહોમ ઝૂકવે છે. મોતી મા પણ આ પ્રમાણે ધીંગાણામાં ફૂટી પડી.

મોતી માને જોઈને લોહાણા શેરીના જુવાનિયાએને ચર ચઢ્યું. દીવે દીવો પ્રગટે, એ ન્યાયે શરવીર આંખમાંથી નીકળતા વીરતેજે-જુવાનોમાં વીરતા પ્રગટાવી. વ્યાપાર અને ખેતીમાં ક્ષાત્રત્વ એક કોરે મૂડી. વ્યાપારી અને ખેડુત બનેલા લોહાણા જુવાનો આજે આ વીરતેજના કિરણે ફરી ક્ષત્રિય બન્યા. ઘરમાં આપદાદાઓની કટાતી તલવારો જુવાનિયાએ દોડી દોડીને ઉપાડી, અને મોતી માની પાછળ

બિઘાડી તલવારે એ આખી યે શેરીના જુવાનો જઈ જમા.

રા' નોઘણના વખતમાં લોહાણાઓ પંખખ અને સિંધમાંથી કાઠિયાવાડમાં આવી વસ્યા હમીર સુમરા ઉપર નોઘણે સિંધમાં ચઢાઈ કરી એ વખતે ત્યાંની બહાદૂર, અને લડાયક લોહાણા કોમને જોઈ નોઘણે એમને સોરઠમાં આવી વસવાનું આમંત્રણ આપ્યું. સોરઠને કાંકરે કાંકરે એ વખતે શરવીરતા બિહતી. સોરઠના મેરો અને આહીરોનાં વીરતેજ આખા ય સોરઠને દેહીપ્યમાન કરતાં. એ વીરપ્રત્નની સાથે-વીર લોહાણાઓએ સૌથી પહેલો વસવાટ યેર અને નાથેર પ્રદેશમાં કર્યો. લડવાયાઓ તરીકે જુનાગઢના એ વખતના રા'ના લશ્કરમાં લોહાણાઓની સંખ્યા મારી હતી, અને એનું ક્ષત્રિય-ખગીર એ વખતે સોરઠમાં પંકાવું. કાળની અસર જેમ સૌ ઉપર થાય છે તેમ લોહાણાઓ ઉપર ઘઈ. રા' નોઘણના વખતથી મળેલા મરાસને હવે પોતે જાતે ખેડવા મંડ્યા, અને એ રીતે ધીમે ધીમે ઘસાતાં ઘસાતાં હથિયારને એક બાણ સુકી લોહાણાઓએ ખેતી શરૂ કરી, અને ક્રમે ક્રમે ખેતીમાંથી વ્યાપાર પણ ખેડવાની શરૂઆત કરી.

આપારી અને ખેડુત બન્યા છતાં મૂળ સંસ્કાર કાયમ હતા. એ મૂળ બીજાને વીરતાનાં વારિ મળતાં આજે એના અંકુર ફૂટ્યા, અને કોડીનારના લોહાણા જુવાનો મોતી માની પાછળ ધીંગાણે ચડ્યા.

મપ... મપ... મપ... જુગિયો વાગતો હતો. વાઘેરો શેરીએ શેરીએ ફરી વળ્યા હતા. એ વખતે લોહાણા શેરીને નાકે મૂળ માણેકે વીરંગના સમી મોતી માને તલવાર લઈ ધસી આવતી જોઈ. મોતી માએ પડકારે કર્યો, અને ધીંગાણું જતનું. વાઘેરો સામે આવનારની ઉપર પૂરી પડ્યા.

રત્નો માતા પાસેથી પાછો જઈ એ જ શરીરના એક ધરમાં મિત્રને ત્યાં ભરાયો હતો. એણે પણ આ રીડ સાંભળી; અને મોતી મા ધોંગાણે ચઢ્યાં છે એ ખબર સાંભળતાં એના શરીરમાં પણ શરવીરતા ઊઠળી, અને એ પણ સંતાએલી જગ્યામાંથી બહાર નીકળી ધોંગાણે ફરી પડ્યો.

કોડીનારમાં અત્યાર સુધી જેટલા સામના થયા તેમાં વાધેરાએ કોઈ સ્ત્રી નોતી નેઈ તેથી જુનારે મૂળ માણેકે પોતાની સામે જીદાદી તકવારે મોતી માને નેઈ ત્યારે એને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું.

મૂળ માણેકે નેધા સામે બેયું.
“ નેધા ! હજી સોરઠમાં રાણકદેવડીએ વસતી લાગે છે. જો તો ખરો ! એના મોદા પરનું તેજ તો જો ! ” ધોંગાણે ધૂમતી મોતી માને નેઈ મૂળએ નેધાનું એ વીરાંગના તરફ ધ્યાન ખેંચ્યું.

સુદમાં ચાંડિકા ચઢી હોય અને ઠામઠામ માથાં ઊડતાં હોય, એ દૃશ્ય નેઈને મૂળ માણેકે જેવા યોદ્ધા એક ક્ષણ થોભ્યો. એણે મોતી માની મુખમુદ્રા પરની વીરતાની રેખાઓ પારખી લીધી. તુરત લખમણિયાને એણે ખોલાવ્યો.

“ લખમણિયા ! કોઈ કોડીનારવાસીને પૂછ કે, આ વીરાંગના કોણ છે ? ”

પાંચવડીએ બાધેલા કોડીનારવાસીમાંથી એકને લખમણિયો પકડીને લઈ આવ્યો, અને સામે સમશેર ફેરવતી વીરાંગનાની એણે ઝાળખાણ માગી.

“ એ તો મોતી મા. ” પકડાએલાથી મોતી માને નેઈ જોરથી બોલાઈ ગયું.

મોતી માએ આ શબ્દો સાંભળ્યા, અને બીજી ક્ષણે એ લખમણિયા ઉપર ધસી. લખમણિયાએ બેયું હવું કે આખા પ કોડીનારમાં કોઈ મરણિયું બન્યું હોય તો એ આ વીરાંગના છે; એટલે મરણિયાની સામે

ઊભા રહેવું એને લેખમણેરું લાગ્યું. એ જરાક ખસી ગયો, અને પેલો પકડાએલો કોડીનારવાસી છૂટો થયો, મોતી માએ એના બંધ કાપી નાંખ્યા.

“ આમ ધુજે છે શું ? કોડીનારનું પાણી લખવજ. લઈ લે આ તકવાર, અને ચકાવ ! ” મોતી માએ છૂટા થએલા કોડીનારવાસીને પકડાયો.

વાધેરા મોતી માની આસપાસ ફરી વળ્યા. પણ ધૂમરડી ધૂમતી એ વીરાંગનાની પાસે જવું શરવીર વાધેરાને પણ મુશ્કેલ લાગ્યું. લખમણિયાએ મૂળ માણેકે પાસે જઈને એનું નામ કહ્યું. ‘ મોતી મા ’ નામ સાંભળતાં મૂળ ચોંક્યો. વાધેરાએ વધે પહેલાં કોડીનારના શ્રીમંત માણસ તરફ દેવચંદ શેઠનું નામ સાંભળેલું, અને સાથેસાથે મોતી માના રાટલાની વાતો પણ એમણે સાંભળેલી. એક વખત તો મૂળ માણેકે પોતે છૂપે વેશે કોડીનાર આવ્યો ત્યારે મોતી માનો અતિથિ પણ થઈ ગયો હતો. એ બધાં જૂનાં સ્મરણાં આંખના પલકારામાં વાધેરાના આ વડાને તાજાં થયાં.

“ લખમણિયા ! આ મોતી મા એટલે કોણ ? તને ખબર છે ? ”

“ કોઈ રજપૂતાણી લાગે છે. એનો એક પણ ઘા ખાલી જતો નથી. ”

“ તે દેવચંદ શેઠનું નામ સાંભળ્યું છે ? ”

“ હા ખૂબ વાધેર. કોડીનારના દેવચંદ શેઠનાં વખાણું કેરતા હતા. ”

“ એ જ દેવચંદ શેઠની આ ધરવાળી. હોહ ! દેવુભાના કાનમાં કહી આવ કે એને મારે નહિ. યુદ્ધ ભલે થાય, પણ એવી વીરાંગનાનું મૃત્યુ થશે તો સોરઠજૂમિ વીરાંગના વિનાની થઈ જશે. ”

લખમણિયો હા ઝીલતો ઝીલતો ધોંગાણાના મધ્યમાં દેવ પાસે જઈ પહોંચ્યો, અને મૂળ માણેકેનો સંદેશો ધારાથી એણે દેવુભાને

સમગ્રવી દીધો. પણ એટલામાં તો મોતી માની તલવાર લખમણિયા પર પડી. લખમણિયો જાતનો આઠાણુ હતો; પણ વાથેરોની સાથે જીઠેરો હોવાથી, વાથેરોની શરવીસ્તાનો સાથી હોવાથી, લડાયક તરીકે કુશળ હતો. મોતી માનો ધા એણે પોતાની તલવાર પર ઝીલ્યો. તલવારના બે કટકા થઈ ગયા.

તલવાર વૂટી જતાં લખમણિયાએ મૃત્યુને પોતાની સમીપ બિલેહું, જોયું. જો મોતી મા બીજો ધા કરે તો લખમણિયો હતો ન હતો થઈ જાય. દેવુ માણેકે પ્રસંગ પારખી લીધો, અને મનમાં જ એ બખડ્યો કે “જૂડી થઈ! લખમણિયો ગયો!” પણ એટલામાં તો ધગી ગયેલી એ વીરાંગનાનો જિયો ચએલો હાથ એમ ને એમ રૂંદી ગયો.

“હથિયાર વિનાનાને હું મારતી નથી. ખીછ તલવાર લઈ લે, અને પછી જો મારો અપારો.” મોતી માએ લખમણિયાને હથિયાર લેવા સૂચવ્યું.

[૪]

ગામને અંધે વાથેરોનો વિજયવારો ફરક્યો. યંશસ્ત્રી વાથેરો આખા ય કોડીનારને લૂંટવાને માટે ફરી વાળ્યા. મૂળુએ સર્વ વાથેરોને સૂચના આપી દીધી કે વિધવાને લૂંટવી નહિ, આઠાણુને લૂંટવો નહિ, અતીતના ઘરમાં જવું નહિ, ઘરત પરણી આવેલી વધૂના દાગીનાને હાથ લગાડવો નહિ અને માગણુજાત ન્યાં રહેતો હોય એ સ્થળમાં બિલકુલ જવું નહિ. વાથેરોને આ પ્રમાણે મૂળુ માણેક સૂચના આપી રહ્યો હતો તેટલામાં જોધો અને દેવુ માણેક મોતી માને કેદ કરીને લઈ આવ્યા. મોતી માને જોતાં જ મૂળુ માણેક બોલો થઈ ગયો, અને એની સામે હાથ જોડ્યા.

“મોતી મા ! તમારા જેવી વીરાંગનાના હું આસીવાંદ આપું છું.”

આ સાંભળીને જોધો અને દેવુ માણેક શરમાયા, અને એમણે પણ એ વીરાંગનાને નમસ્કાર કર્યા.

મોતી મા નિકતર રહી.

“મા ! આખા ય કોડીનારનું નાક તમે રાખ્યું છે. તમને કેદ પકડ્યાં છે એવું મનમાં કંઈ પણ લાવશે. મા ! તમે તો સદાનાં છૂટાં જ છો. સાચો વીર કે સાચી વીરાંગના, એને કોઈ બંધનો અડતાં જ નથી.”

“મૂળુ માણેક ! વાથેરો વીર છે. એટલે વીરતાની કદર કરી શકે છે. જો હું તમારા જેવા વીરની તલવારે મરાણી હોત તો મારી સહગતિ યાત. દીકરા ! વીરતાનાં મૃત્યુ મોંઘાં છે. મને તો હજી મન થઈ જાય છે કે હું બંધનમાં છું છતાં પણ હું પોતે તલવાર લે અને આપણે બે લડીએ. જીતીશ તો મૂળુ માણેક જેવો આખાનો વીર જીતવાનો યશ મળશે અને મરાઈશ તો તારા જેવાની તલવાર અડતાં વેકુંડ મળશે.” વીરાંગનાની છટાથી મોતી માએ મૂળુ માણેકની સામે જોયું.

મૂળુ માણેક આ પડકાર સાંભળી હસ્યો.

“મોતી મા ! તમને અખર છે ? તમારા ઘરનો રોટલો વાથેરોનાં હાડમાં ગયો છે. ભૂરો માણેક વગેરે તમારે ત્યાં જાણું પી ગયા છો, એટલે એ ન્યાયે પણ તમારી સામે તલવાર લેવી એ વાથેર કુળની વિરહની વાત છે. જેના ઘરની જાણું પીધી હોય એના કિષ્ટ વાથેરોનો દીકરો ધા કરતો જ નથી.”

“પણ, મૂળુ ! આ તો હું પોતે જ કહું છું કે ધા કર; અને એમાં પણ મારું હિત છે ના ?”

“કોડીનારને બિજાનું બનાવનારી મા ! તમે માચી વીરાંગના છો. લખમણિયો તલવાર વિનાનો થઈ ગયો એ વખતે તમે જે ખાનદાની જતાવી એ ખાનદાની આજ વિરલ છે હથિયાર વગરનાને ન મારવો, એ સૂત્ર વીર

અને વીરાંગના જ પચાવી શકે. એવી વીરાંગનાને તો પૂજવી જોઈએ. એની સામી તલવાર હોય ? ”

“ મૂળુ માણેક ! જો તલવાર સામે ન લેવી હોય તો આરા દેખતાં કાઠીનારની લૂંટ ન થઈ શકે, તમે જેટલું લૂંટ્યું હોય એટલું ભલે; પણ હવે બાકીનો જેટલો ભાગ હોય એટલો ન લૂંટાય. એવી સત્વર ગોઠવણ કરો, અથવા તો મારી સામે તલવાર લો. ”

મૂળુએ ગામપ્રેમી આ વીરાંગનાનાં વીરતેજ નિરખ્યાં. કાઠીનાર એના દેખતાં ન લૂંટાય, મેં વીરવાણી એને ગંભી; અને લૂંટવા જતા વાઘેરોને એણે ચોભવા કહ્યું.

“ મોતી મા ! તમારે ખાતર તમે કહેશો કે હું કરીશ. તમે બંધનમુક્ત છો એમ સમજો. તમારા જેવી વીરાંગના આખા આરાદીના પિર પુરોષોને દર્શન કરવાજોગ છે. એક વાત કહી દઉં. હું બારવટે છું. બારવટામાં હું તીલિધમને માનનારો છું, એટલે બ્રાહ્મણ, અતીત, વરવધૂ, અને માગણુવર્ગને હું લૂંટતો નથી. બાકીના બધાને હું ન લૂંટું તો કેમ ચાલે ? ” આજીજીભાયાં સ્વરે મૂળુએ મોતી મા સામું જોયું.

“ એની મા મૂળુનો વિનય અને એની વાણી પછવાડે રહેલો વિચારોની પરંપરા જોઈ શકાય. વાઘેરો માટે જે વખાણ એણે સાંભળ્યાં હતાં એની એને પ્રતીતિ, યદ્યપ, અને વાઘેરોના શિશોમણિ સરીખા મૂળુનું વર્તન જોઈ એને સંતોષ થયો. ”

“ મૂળુ માણેક ! એક વાત કહી દઉં. તારા જેવો દીકરો મને મળ્યો હોત તો હું માફ જીવું સાર્યક માનત. મારો રત્નો વાઘેરો સાંભળી ઘેર પાછો આવ્યો. મેં એને પાછો મોકલ્યો. પણ ક્યાં એ અને ક્યાં તું ! તારા જેવા દીકરાની મા યવા માટે મને કોઈ સો વર્ષ ધૂણી ધખાવીને તપ કરવાનાં કહે તો કઈ.

બાકી, વીરતા વિનાનો દીકરો હોય કે ન હોય, તો મ મા સદાની વાંઝણી છે. ”

રત્નાનું નામ સાંભળીને મૂળુ ચોંક્યો. એણે દેવુ માણેક સામે જોયું. દેવુ માણેક મૂળુના દિલના બાવ સમજી ગયો.

“ મોતી માનો દીકરો ઝવેર સીદીના હાથમાં પકડાયો છે. એને ગામખહાર વડલા સાથે બાંધ્યો છે. ” મૂળુ પાસે દેવુએ ખુલાસો કર્યો.

“ જાઓ ! જાઓ ! એને સત્વર બંધનમુક્ત કરો. જેની માતા મારી મા થાય છે એના દીકરાના એવા હાલ ન હોય. જલદી છોડો ! ”

બીજા વાઘેરો કાઠીનારમાં વંધુ લૂંટ ચલાવવાને માટે પોતાના મુખી મૂળુ માણેકની રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એમણે મૂળુ માણેકની આજ્ઞા માટે એની સામું જોયું.

“ લખમણિયા ! આ મોતી માએ તને જીવતો રાખ્યો છે એની ખુશાલીમાં હવે કાઠીનારની લૂંટ બંધ રાખીએ તો શી ફરકત છે ? ” હસતો હસતો મૂળુ માણેક લખમણિયા પાસે ગયો. લખમણિયાએ મૂળુ માણેકનો મતમાં હા કહી, અને કાઠીનાર વધુ લૂંટાણું અટક્યું. મૂળુ માણેક મોતી તરફ ર્યો.

“ મોતી મા ! આપની માગણી મેં સ્વીકારી છે. કાઠીનારમાંથી મને ખૂબ લૂંટ મળી છે. હવે જે બાકી રહ્યું છે એ લૂંટવાનું મેં તમારા દેખતાં બંધ કરાવ્યું છે. બોલો ! બીજા કંઈ માગણી છે ? ”

“ વીર મૂળુ ! બીજા પણ એક માગણી છે. આજ પછી વાઘેરોના કોઈ દીકરો કાઠીનાર આવે તો એણે કાઠીનાર પર હાથ ન નાખવો. ”

“ બીજા કંઈ ? મા ! આ વીર દીકરો આપ જે માગો એ આપે એમ છે. ”

“ હો ! હજી પણ એક માગણી છે. આજ વાઘેરો છાશ મારે ઘેર પીએ. ”

“ માનો રાટલો કોને ખાવો ન ગમે ? મા ! જેમ ફૂલને એની સુવાસની ખબર નથી એમ આપને આપની સુવાસની ખબર નહિ હોય બાકી આખા ય એઆ બારાડીમાં નાથેર ” દેશની મોતી માનો રાટલો વખણાય છે. આપનું નામ પડ્યું, અને હું રાજ થયો. આવી માનાં આ ધોગાણામાં દર્શન થયાં તે જીત કરતાં પણ વિશેષ લાભદાયી છે. ”

[૫]

સાંજ પડવા આવી હતી. ઝાકું બાંધી ગઈ હતી, અને સમસમ કરતી રાતની પથરામણી ચવાની તૈયારીમાં હતી. એ વખતે ચાર ગાડાંઓ ખંભાળિયા છોડીને આગળ વધ્યાં.

ગાડાખેડુઓ પાસેના કાંઈ ગામમાં રાત રહેવાની તરફેણમાં હતા, ત્યારે ગાડામાં બેસનારાંઓ થોડાક વધુ પંથ કપાઈ જાય એને માટે ઈતિખર હતાં. આ ચારે ગાડાં દારકાનાયતી યાત્રાએ જઈ રહ્યાં હતાં. કોડીનારથી એ ગાડાંઓ નીકળ્યાં તે માધવપુર, સુદામાપુરી અને નગર થઈને દારકા તરફ જઈ રહ્યાં હતાં. લાંબો પંથ થયો હોવાથી હવે જલદી દારકા પહોંચી જવાય એ માટે સૌ આતુર હતાં. પણ ગાડાવાળાઓ અત્યારે સાવ હિંમત વિનાના થઈ ગયા હતા.

“ તમે બધાં ય જલદી દારકા પહોંચાય એને માટે અધીરાં થયાં છો. પણ તમને ખબર નથી કે આ જોખો છો. ઘોળે દિવસે ઘોલ મારી કાઢ લૂંટી જશે. સૂરજ મહારાજ સંધ થયા પછી જોખાનું ચરકકું પણ બહાર ફરકે નહિ, એની ખબર છે તમને ? ”

“ અરે ! હા, બાપ ! હા, લૂંટાણું તો અમે લૂંટાણું, પણ તમે આટલી બધી ચિંતા શા માટે કરો છો ? ” ગાડામાં બેઠે બેઠે મોતી માએ પડકારો કયો.

“ એ બંહેન ! તમે આ પંથકથી અગળ્યાં લાગો છો. તમને ખબર છે કે વાઘેર મોટા ચમદબંધીને પણ લૂંટી લે છે ? ”

મોતી મા આજે કોડીનારનાં ત્રણ કુટુંબો સહિત દારકાની યાત્રાએ જતાં હતાં. વાઘેરનું નામ સાંભળતાં એને કોડીનારની લૂંટ યાદ આવી. એ ખાનદાન મૃગ માણેકનું મોઢું એની આંખ આગળ તરવરી રહ્યું.

ગાડાખેડુ મનમાં ને મનમાં બબડતા બબડતા ગાડાને હાંકી રહ્યા હતા. વાળુટાણું થવા આવ્યું. આખી ચે સીમ બપોંકર લાગતી હોય એવો સ્વાંગ રાત્રીએ સળ્યો. બળદો ધીમી ગાડીએ પંથ કાપી રહ્યા હતા. ગાડામાં બેઠે બેઠે કોડીનારના એક વૃદ્ધ લોહાણાએ ગોપીચંદનું ભજન ઊપાડ્યું :

આજ મારી નમરીનો રાત્ર
ગોપીચંદ બાવો બની જાય.
આજ મારી શેરીનો સરદાર,
ગોપીચંદ બાવો બની જાય.
ઘેવર હાથ તો બેઠીએ રે,
હુંજર બેઠયા કેમ જાય ?
આજ મારી નણદહનો વીરો,
ગોપીચંદ બાવો બની જાય.
આજ મારી પાઈછનો બેટો,
ગોપીચંદ બાવો બની જાય.
કુચા હોય તો તાઓએ રે,
સમદર તોગ્યા કેમ જાય ?
આજ મારી નણદહનો વીરો,
ગોપીચંદ.....

ગાડાવાળાએ આ વૃદ્ધ પુરુષનું ભજન અટકાવ્યું.

“ એ નણદહનો વીરો વાળ તમને ખબર છે કે તમારો મોટો આવીને હમણાં લૂંટી જશે ? ” ખાતર ચૂપચાપ બેસો. ” એ ગાડાવાળો બહુ બપોલીત દશામ

વધે જવું હતું, એટલે ગાડાવાળો ગભરાય એમાં એને નવાઇ લાગી નહિ.

“ ગામ કેટલું છે? હશે, લાઇ ? ”
મોતી માએ એનો બપ. એણે કરવા ખાતર એને પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ બાપ! ગામ તો હજુ ચારેક એતરવા છે. ત્યાં પહોંચીએ એટલે મારો જીવ હેઠો એસે. બાપી ગામ અને આપણી વચ્ચે એક પીળી વાવ આવે છે. એ વાઘેરનું ઠેકાણું ગણાય છે. તમે બધાંએ જોખમ ખેડ્યું છે. હવે તો પ્રભુ કરે એમ થાય. ”

બોલતો બોલતો ગાડાવાળો ચોક્યો. બિલકિપર એ બોલો થઇ ગયો, અને એણે અંધારામાં ને અંધારામાં લાંબી દૃષ્ટિ ફેંકી.

“ મરી ગયા હવે ! લૂંટાયા સિવાય છૂટકો નથી. ” ગભરાટમાં ને ગભરાટમાં એ બોલી બીધો.

“ શું થયું ? ” મોતી માએ ગાડાવાળાની સામે અંધારામાં જોયું.

“ જુઓ. હું કહેતો હતો એમ જ થયું. સામે તાપણુ જેવું કંઈ દેખાય છે. ” ગાડામાં બેઠેલાં બધાંએ એ દિશામાં જોયું. સૌ એક-સામટાં બોલી બીધા :

“ હા. તાપણુ દેખાય છે. ”

“ એ તાપણુ એ જ વાઘેરો. ”

ગાડાવાળાની ભયથીત દશા જોઈને સૌ ગભરાઇ ગયાં. અંધારી રાત, અનપ્રયોગ પ્રદેશ અને સાથે કોઇ વળાવિયો નહિ, એટલે સૌ કોઇ તારતમ્યમાં ને મનમાં બીવા લાગ્યાં. પણ મોતી મા મારું જ છે, એ હિંમત સૌને મોટી હતી. સામેથી ઘેર ખેડે એ ગાડાં આગળ ચલાવવાની ના કલ્પે. પણ કયા અધવચે જ ગાડાં બિલાં રાખ્યાં. દીકરાની મા થવાએ ગાડાખેડુને હિંમત આપી ધૂણી ધખાવીને ‘ડું’ નામ લઇ આગળ ચલાવવા

“ બાપ! તમે કોઇ જખરાં લાગો છો. કાળના મુખમાં જવાતું તમને કેમ મન થાય છે ? વાઘેરો એટલે જીવતો કાળ. ”

“ લાઇ ! કાળ એક વખત આવે છે; અને એ આવે ત્યારે એને કોઇ અટકાવી શકતું નથી. ભગવાનનું નામ લઇને હાંકે રાખ. ” મોતી માએ ગાડાખેડુને બળ આપવા પ્રયત્ન કર્યો.

ગાડાં ચાલ્યાં, અને તાપણુ નજીક પહોંચે તેટલામાં તો છુકાની બાધિલા ચાર માટી બિભા થયા, અને પડકારો થયો :

“ કેરે આય ? ”

આ શબ્દો સાંભળી બળદો ન્યાંના ત્યાં થંભી ગયા. ગાડાખેડુઓ રારા છોડીને નીચે બિતરી ગયા.

“ નત્રીઓ છીએ, લાઇ ! ” મોતી માએ નિર્ભયતાથી જવાબ આપ્યો.

પેલા છુકાની બાધિલા પુસ્ત્રોએ હવે બળદોની નાથ પકડી.

“ નત્રીઓએ દારકાનાથના, આ દીકરાઓને કર આપવો પડે છે, માટે પાસે જે દારગીતા-રોકડ હોય એ આ નાનકડા કોકોર-જીને ધરી દો. અમે તમારા જેવા બકતોની વાટ જોતા હતા. ”

“ તમે વાઘેરો લાગો છો. આમાં કોઇ મૂળુ માણેકનો કુટુંબી છે કે ? ”

“ કેમ ? આ રહ્યો. એનો હું કુટુંબી થું છે ? ”

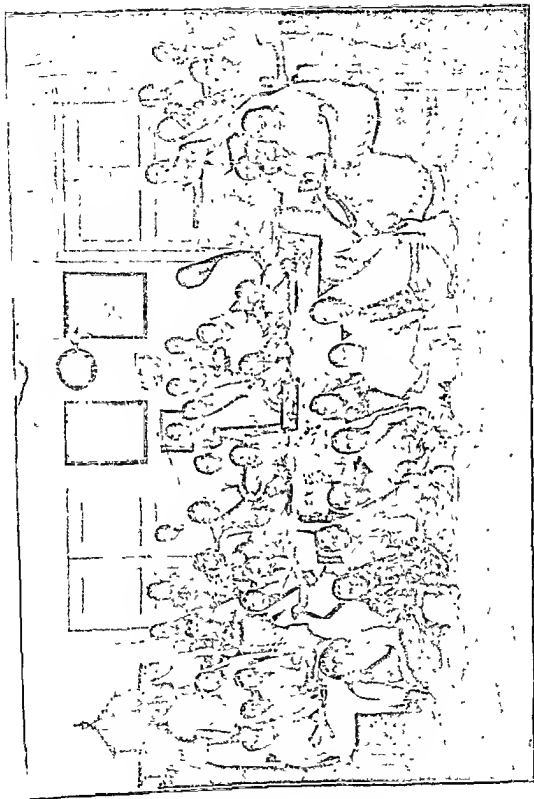
“ દીકરા ! હું મૂળુ માણેકની મા થાઉં એની તને ખબર છે ? ” મોતી માએ પ્રશ્ન કર્યો.

“ એવી મા તો ઘણી યે આવે છે. લૂંટાવાના ભયથી મૂળુ માણેકની મા થનારીઓની દુનિયામાં ખોટ નથી. ”

સ્વ. સ્રી. ઉમિયાગૌરી રતીલાલ ઠા

જેમના સ્મરણુર્થે ઇનામો નેદગતા માં
જેમના પતિ ગૃહ રતીલાલ ત્રીભોવનદાસ
દ્વારે મંજુરને રૂપિયા ૩૦૦૦ આપ્યા છે

"પણ, દીકરા! આ મા એવી નથી.
મારું નામ મોતી મા."

'મોતી મા' એ શબ્દોએ અધારમાં.
પણ એ ચારે ભુવાનો ઉપર જાડુઈ અક્ષર
કરી. ખંજની નાથ છોડી દીધી, અને ચારે
જણાએ મોતી મા પાસે આવી એને નમ-
સ્કાર કર્યા.

"મારું કરજો, મોતી મા! અમારાથી
કંઈ વધારેઘટારે બોલાઈ ગયું હોય તો. તમારું
નામ તો અમારા વાઘેરાને ઘોડિયે ઘોડિયે
જાણીયું છે."

x x x

વાઘેરાની મહેમાની આખી મોતી મા

દારકાની યાત્રા કરી કોઠીનાર પાછાં આવ્યાં.
નેતુન્વર્ષ આધુષ્ય ભોગવી નાથેર પંથકની
લોહાણા માતિને ઊજળા કરનાર આ વીરાંગના
અમર થઈ ગઈ.

મોતી તારે માંજણે
વાઘેરાના વાદ;
માઠી માઠી સો કહે,
સુણતાં 'મોતી' સાદ.

x x

વાદ રાશે વીર,
સહપણાની સાલુનું;
પત્રી નરો પંડ રાશે,
પણ પરશર ખડકયાં પડશે નહિ.

આત્મ-ચિક્ષા.

(સોરઠા)

૧

નયનોનાં એ નર, ક્ષણમાં ઝાંખા થઈ જશે;
ચૌવન કરાં પૂર, વિદુહવેગે પહોં જશે !

૨

અજ્ઞ ગુલાબી માલ, પરવાળાં યાં હોઈ એ;
હસ્તિનીં શી.એ ચાલ, કાળ કરે ના સ્થિર રહે !

૩

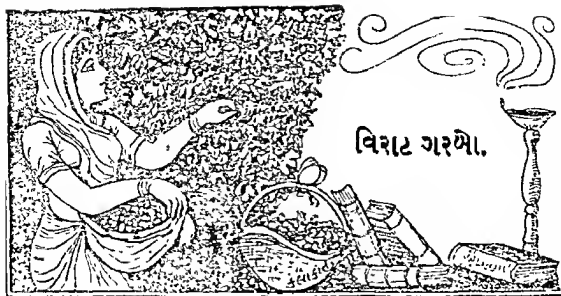
ચામડીનો ચળકાર, મિથ્યા મોડે શિદ અરે !
વીજ તણો અમકાર, ક્ષણમાં ન હતો થઈ જશે !

૪

આત્મા તણાં ઝોજસ અતેરું, પૂજ પ્યારા શ્રીવયાં;
સોમ સો દુન હૃદયનાં, એ ઝોજસે નરો સંમી.

વિલ્લખસાહે ત્ર્યંબકરાય દેશાઈ

શ્રેણી: ૨૫ સૌ એતન્યામાત્ર મળકુંદાર.

આપણા ધર્મમાં, જીવનમાં પ્રત્યેક વસ્તુનું

આધ્યાત્મિક રહસ્ય જાણવાની

ગરબો: આપણને સ્વાભાવિક વૃત્તિ

વિરાટ રહે છે. રમૂલમાંથી વિરાટની

કલ્પના: બાવના, પરમાત્માના 'બગોર-

ગીશન મહતો મહતો મહીયાનું'

જેવા સ્વરૂપમાંથી આપણે પામ્યાં છીએ

નવરાત્રિના કલચનો, દીપનાં અખંડ

અજવાળાં ઝરતાં 'ગરબો' થયો; એ મરબો

વચ્ચમાં રાખી, તેમાં કલ્પેલા ચક્રિતસ્વરૂપની

પ્રાક્ષિણી સોમાશ્વવતીઓએ કરી. સુંદરીઓના

શરતા ગોળની વચ્ચે મૂક્યો રમૂલ મરબો-

જાણે ઓહદવનો અંતર્યામી પોતે જ વચ્ચમાં

પુરાણેલા દીવાનું રૂપ લઇને આખા જુદની

તચ્ચે બેસતો ન હોય; અને ઓહદવના

દક્ષિણ કે આકંદનો અબોલ સાક્ષી ન હોય-

એવો દીપે છે.

મખમાં રાખી પૂજેલા ગરબો, બકિતો

આવેશ વધતાં, માથે મૂકી ધૂમવાની વૃત્તિ

જાગી: પોતાની પૂજ્ય વસ્તુને આપણે માથે

જ ચઢાવિયે છીએ ને ! એટલે પ્રત્યેક

સુંદરી પોતાનો મરબો માથે સ્થાપી

ગોળ ગોળ ધૂમવા મંડી: પછી ભાવને

આવેશ વધતાં એ આવેશને પ્રમટ કરવાની

સદગ વૃત્તિ ધર્મ આત્મા. એટલે આવેશને

પ્રમટ કરવાને સુંદરીના કંઠમાંથી સૂર નીકળ્યા;

એ સૂરને ભાષાએ મદદ કરી; પરંતુ તેટલેથી

હૃદયનો આવેશ પૂરેપૂરો વ્યક્ત થઇ શકે નહિ.

સંગીત ભાતાં ભાતાં અને મરબો માથે લઇ

ધૂમતાં ધૂમતાં દાઢ, પગ, નેત્ર, વાણી-મધુ'

યે નાચવા માંડ્યું. એટલે એ જુલ્મનો-મરજાના

ગીતનો તાલ, ધૂમવાની સાથે આયોઆપ

જોડવાઇ ગયો; અને "ગરબે રમવાની" આપણી

ગુજરાતજોની પ્રિય રમત આમ શોધી કાઢી.

વસ્ત્રમમટ મરજાનો જે વિરાટ કલ્પના

આપણને આપી છે એવી ઉન્નત અને ભવ્ય

કલ્પના નીચે ક્યાંક પણ વાંચવામાં નથી

આવી. આટલા ઉપરથી જ વસ્ત્રમમટને એ

મદાકવિ કહિયે તો વધારે પડતું નયા. વિક-

મના અદારમા ચતકમાં, ગુજરાતી સાદિતના

તજુ વિચિટ્ટ પ્રવાહોમાં આમળ પડતા તજ

તજુ મદાકવિયોને આપણે જોગખિયે છીએ.

તેટલા જ પ્રમાણમાં આ ચોષા પ્રવાહમાં,

કાબુનું પર લાવનાર મદાકવિને, આપણે

જોગખવાની દગ્ગર કરી નથી. વેદાન્તમાં

બખો, આખ્યાનોમાં પ્રેમાનન્દ અને લોકના-
ત્રીમાં સામળમટ્ટ: તેમ ચક્રિસાહિત્યનો મહા-
વિ તે વસ્ત્રમમટ્ટ.

“ ગામરના ગરબામાં ” જે વિરાટ
કલ્પના આ કવિએ ગૃંથી છે તેને હલ્લમાં
જિતારવી સંકેત નથી:

“ ગજનમંડલ કરી માગરી રે મા:
મુંદર સકલ રોઆ મરી રે મા:
આથે બવાની ઉમંગ્યુ રે મા:
રાસ રમે મધ્ય રંગ્યુ રે મા:
નવ મહેમાં સદુથી વડો રે મા:
આદિત્ય અખંડ કર્ષી હીરડો રે મા:
જળદળ ન્યોત બિંબગોળમું રે મા:
લગ્યો યશી તે હલા સોળમું રે મા:
કોણુ કળે બજવતીના લેહને રે મા:
કોડિયું ક્યું તે માથે મોહની રે મા:
વાટ્ય વિશાળ મધ્ય મેરની રે મા:
શોજન પંચાસ લક્ષ ફેરની રે મા:
સાતે સાગર ભર્વા ધીવણ રે મા:
જેવા બહુ ખેલ બહુચરાવણ રે મા:
કમળની માઠી કરી ખરી રે મા:
મહામાયાએ માથે ધરી રે મા:
માને મળી તે મન લાગની રે મા:
ઉપર લીલાળી રોષનાગની રે મા:
અકલ આલયની આંહણો રે મા:
ગામેર ઉપર ધરી ઢાંકણો રે મા:
તલે દેવ માગરમાં વસે રે મા:
સદા સમીપ, ન નવાં ખસે રે મા:
આલ વિષ્ણુ વસે શિવ અંતરે રે મા:
ભવ બ્રહ્મ નિરંતરે રે મા:
આલ અનાલ અલને કરી રે મા:
ગાગર મરે સિર બહુચરી રે મા:
અગર અમા ઇશ્વરી-તને રે મા:
રાસ રમે; રંજ રસીલો બને રે મા:
નિરખી રોઆ તે સુખસાગરી રે મા:
સોદ લોક ચળ્યા માગી માગે રે મા:
ગાગરનો ગરબો ગાયે પ્રેમથાં રે મા:
તેને બહુચરાવ સ્વાય યાવ નેમથાં રે મા: ”
એનો એ “ વિશાલ ” ગરબાની કલ્પના

“ શ્રીચક્રના ગરબા ” - માં ફરીથી વસ્ત્રને
સંક્ષેપથી વર્ણવી છે:

“(સણુગારની શોભા કહી); હવે કહું ગરબો વિશાલ;
કર્મવંછી માઠી કરી, દેશમ બરી રચાલ.
લેલાણી કરી રોષનાગની, નેતાં તેણી વાર;
ગરબો ગિરાળે ખગોળનો, રાતો રંજસર સાર.
પૃથ્વી પંચાસે કોડનું, કોડિયું કીધું વડકાલ:
અણકલ પર્વતની વાટકી, સાલ આઠેર જૂવ વિશાલ,
મધ્ય કાકડો મેરવણો, હલિત થયો પ્રકાશ.
તેની નેત્ય નેતાં થકે, એ નથી અંબતા દાસ.
અંબલાણા નેચે કરી, દેવચંપિયા પવન:
લોચનવણા ચાળા કરે, માલ પૂરણ રંજ.

* * * *
ચોસક નેમણી મળી કરી, બાવા માંડપો છંદ:
માઠોમાઠે લાગી રેલ. મુનિવર પાડયા ફંદ.
લેલ લેલ કરે, ફેરે ફંદકી, ગાયે મરબો ગીત;
ચાલની ચલરાશ નેકને, મુરનર ભૂલ્યા રીત.”

—આખા મગનમંડલની, ખગોળની માગર
બનાવી, મદો આદિલનો દીવડો પ્રમટાવી—
આવો ગરબો માથે મૂટી ધુમનારાં વિશ્વમોહની
પરમેશ્વરીનું ચિત્ર ક્યા ચિત્રકારની પીંછી
ફેરી ચક્રે !

“ પદાર્થોનાં સિખરપરથી દેવીઓ સોજે
ઘણુમાર સજ, સેંવસે સીન્દૂર પૂરી, અને
માથા ઉપર ગંગવર ગરમા માંડી માઠી,
રાસડા રમવા ઉતરી દશે, ત્યારે એ કાળી
રાત્રિઓમાં કેવાં જાલકાર અજવાળાં છવાતાં
હશે ! જોગમાયાઓનાં વિરાટ વસ્ત્રાવકાર
જગજગત્ક થતાં દશે, અને પદાર્થોનાં દેવાં
વધિ તેરા સૂર છૂટતા દશે. એમાં એ પવન
પોતે લીંચણો બનીને ફરકતો દશે—એ બન્ધ
કલ્પના આપણી બહેનોની હથેલીમાં તો રમ-
કડાની ચોંટ અદોનિય રમતી હતી...ગરબો
વિરાટ છે અને નાચુક પમ્પ છે. ગરબાની
કલ્પના અનંદ છે. ”*

* શ્રી. હરિશ્ચંદ્ર મેધાણી સંપાદિત ‘રઠિયાન્ડ
શવ’ ભા. ૧.

“ પચાસ પચાસ હાથના તાંબોટા પડતા
 હોય પણ જલે એક
 રાસ લેતી જ સુંદરી ગાદ રહી
 ગુજરાતલેા: છે તેવો અચુક તાંબ
 જળવાય: નદીના બહેન

જેવી સરલ મુદ્દતાથી એનો કંઠ-સ્વર વહેવા માંડે,
 બહેન તુટેજ નહિ, મીઠાશ ટપકતી જ રહે. ગળાના
 સાતપડા મળણમાંથી ગળાધને જલે ગીતની
 ધારા રેશે: એ વખતે આકાશ અને ધરતીની
 સૃષ્ટિ શું એક નહોતી થઈ જતી? ચંદ્ર અને
 તારાઓ શું એ રાસડાના મૂંગા પ્રેક્ષકો નહોતા
 લાગતાં? વાયરા થંભી જતા એ શું કેવલ
 કલ્પનાજ હતી? હતી તો કલ્પના, પણ રમ
 ધીપ સત્ય લાગતું. સત્ય વસ્તુસ્થિતિને થોડી
 વાર મિથ્યા માની લેવાનું મન થતું. પ્રેક્ષકોનાં
 મનરંજન કરવા કે સાહિત્યને સમૃદ્ધ કરવાની
 વાંછના માટે થોભયલા એ જલસાઓ નહોતા;
 પોતાના ભિમજક કાલવવાનો, જીવનમાં સુખ
 દુઃખ હસી કે રડી કાઢવાની કસાથી જીવનને
 બરી લેવાની, એટલે કે નિનનનન્દની એ રમતો
 હતી. ”

દયારામભાઈએ “ ત્રિજવસિંહીને ગરબો ”
 રચ્યો છે; એમાંની રાધા તે ગુજરાતણી રાધા છે;

“ ગરબે રમવાને ગોરી નીસર્વા ” રે લોહ,

રાધિકા રંગીલી જેનું નામ અંબિરામ:

ત્રિજવસિંહી રે લોહ:

તાળી દેતાં વાગે ઝાંઝર ઝૂમણાં રે લોહ:

વિવિધનાં વાજાં વાગે હાંડમાં રે લોહ:

તાલ સ્વરે મળી કરે ગાન,

ત્રિજવસિંહી રે લોહ:

તાળી દેતાં વાગે ઝાંઝર ઝૂમણાં રે લોહ.

લોહ કહેતાં અંધર અરણ્ય આપવા રે લોહ:

લટકે નમી મેળવે સદૃ વાન:

ત્રિજવસિંહી રે લોહ:

તાળી દેતા વાગે ઝાંઝર ઝૂમણાં રે લોહ. ”

જ્યારે જ્યારે ગુજરાતી કવિયોએ માતા-
 જીની ચાંસદ બહેનોના મરણાનું, તેમના વચ્ચા-

લંકારનું અને તેમની ગરબે ધૂમવાની રમતનું
 વર્ણન કર્યું છે ત્યારે ત્યારે તેમની આંખ
 આગળ ગુજરાતની આદર્શ ગુજરાતજીરપે
 દેખાતાં માતાજીની જ મૂર્તિ ખડી રહેતી હતી.
 ન્હાની ન્હાની કુમારિકાઓ માથે ગરબો લઈ
 ધૂમે છે ત્યારે તેમના ગરબાના ગર્ભદીપનો
 ગરવો, આંહારો ચળતો ધીળો પ્રકાશ તેમના
 દિલમાં પણ ફવેરવે દીરા પ્રગટે છે.

“ શક્તિનું સત્ર ” નો લેખક લખે છે:
 “ દિપકના માનારા તો મયા; પણ આજે
 ય દજી ગરબાના દીપક ગાનારીઓ છે-એ
 ગુજરાત માટે એછા ગૌરવની વાત નથી.
 એ ગરબાધારી બાળાઓ એટલે લોકસંગીતની
 ગૌરવમૂર્તિઓ! આમના નવલમ્પ તારાને જલે
 કમળે કરી, તેમાંથી છિદ્ર છિદ્ર દીપધારાઓ
 છોડતી, ગમનગોળને માથે દુલાવતી હીલોળતી,
 ગરવી ગુજરાતની કેડીલી કન્યાઓ જેણે જોઈ
 નથી તેણે ગુજરાતની અનોખી સંસ્કૃતિનું
 આખું એક પાસું જ જોયું નથી! ગરબામાં
 તેજના, હૈયામાં આનંદનાં, અને કંઠમાં ગાનના
 ફવારા ફૂટી રહ્યા હોય એવી કુમારીઓ અને
 કિશોરીઓનાં ટોળા એ તો પૃથ્વીપરનાં અતિ-
 માન નક્કરો જ જોઈ શ્યો! એ પૈસાની
 માટીમાંથી ગરબો ધડિને ખરે પ્રજાપતિ કલા-
 પતિ જ બન્યો ગણાય; ”

ગરબો અને ગરબે ધૂમનારી ગુજરાતલેાનું
 કંધક જોળખાણ

ગરબાની રદિયાળી આપણે ક્યું. હવે,
 રાત: એ ગરબે રમનારીઓ,

ગરબાની રસમરતીમાં

દિવસની કંઈ પણ જીવનની મોજ લેતી તે
 જોઈએ. દિવસભરના લુખખા બવલદાર પછી
 જ્યારે રાત્રિ મનુષ્યોને માટે શાંતિ અને દિલાસો
 મેળવી આપે છે તે વખતે ગુજરાતલેા પણ
 કુટુંબના બવસાઓમાંથી પરવારી બધી ટોળે
 મળી ગરબો ગોડવતી; અને પોતાની પ્રિય

રમતમાં સંસારનાં સુખદુઃખ વિસરી જતી. ઓઝોની વહાલી સખી રાત્રિ, અને તેમાં પણ માંદની ખીલી હોય, ધરના ખુણાને જદ્દે વિશાળ યોગાનમાં ઊભાં હોય, એકલાંને જદ્દે સખીઓના જૂથમાં હોય, અને આનન્દસ્થોલ ફરી રહ્યાં હોય હોય ત્યારે કુદરત અને તેના ઉપજવનાર પ્રભુ પ્રસન્નતાથી આ સુન્દરીઓ ઉપર દષ્ટિ કરી રહે છે. !

મર્યાદા માવાના આવા આનન્દ માત્ર અજવાળા રાત્રિઓના જ નહોતા. કૃષ્ણપક્ષની કાળી ધોર રાત પણ ગુર્જર સુન્દરીઓને તો રહ્યાળી જ થઈ પડી હતી. અન્ધકારમાં આંદરણું અધિક તેજસ્વી જણાતાં. કુદરતના કાળા પછેડામાંથી રાત્રિનું મ્હેં વધુ રહસ્વત્યું ને રસભયું દીસતું. જગતની કદરપતાને પણ એ કાળાશ છૂપાવી રાખતી. બાકી તો કાળા શની એ બધીં જવાનકતાને આ સુન્દરીઓ પોતાના સૂરે વડે જ રહ્યાળી બનાવી દેતી."

આકાશના ધુમ્મરની કાળી ભોંય ઉપર અસંખ્ય નક્ષત્રમંડલની વારાટપડી:

" આકાશે પલકે ને ઝીણું ઝીણું મલકે
અંધારે જાણે તેજકરી પાંખા,
ન્હાનકડી જાણે દેવકરી આંખા: "

—એવી એ ' ન્હાનકડી દેવકરી આંખો ' નાં શાન્ત આંછા તેજથી પણ રાત્રિ રહ્યાળી બનતી. અઘ્ઘાંડેનો અબોલ રાસ જામ્યો હોય, અને તે રાસને જ જાણે ઝીલતાં ન હોય, તેમ ગરમાની રાત્રિયે રમનારી સુન્દરીઓના ગીત ટહુકા ફરથી સંભળાતાં લાગે છે: આવે પ્રસંગે આપણાથી પણ કવિ ન્હાનાલાલની સાથે બોલી જવાય છે કે:

" નિરખો આ રાસ લોકલોકના રે,
રમે સુહિ ને સુજનાર:
રમે સુહિ ને સુજનાર:
અંગુલિમાં અંગુલિ પરાવોને,
ખેલે તેજ ને અન્ધકાર:
ખેલે તેજ ને અન્ધકાર !
રસનાં જીછળે રંબહેલિયાં. "

કેજાઓ, હરિતાલિકા વગેરે વ્રતોમાં કરવાનાં રાત્રિના જાગરણોમાં, સુન્દરીઓને મર્યાદા સાથે જે મદદ કરે છે તે તો એમના ગીતોની રમઝટ જેમણે રાત જાગીને સાંભળી હોય તે જ ગરાગર મૂલવી શકે.

અંધારી રાતે, સુન્દરીઓને માથે દીપબધો મર્યાદા કેવા સુંદર દીપે છે ! :

" ચોરસા દીસે ધયાનકરી વીજળી રે લોલ,
દીસે રીવાળી તે રાત, અતિ જીજ્ઞાસી રે લોલ. "

મારા મિત્ર રા. રા. સાક્ષર શ્રી પાંચ ચંદ્રગૌલીપ્રસાદ એમનાં ૪૧૭૫ ભેળમાંથી વારંવાર નવા છુદ્દા ઉપજવતા. એકવાર અમારી મિત્ર મંડળીમાં તેમણે નવિન સિદ્ધાંત રજુ કર્યો કે " દરેક માણસે પોતાના વાળના રંગ સાથે મળતા આવે એવા રંગના જ કપડાં પહેરવાં જોઈએ; તેમ કરવાથી માણસનું વ્યક્તિત્વ ખીલી ઊઠે છે. કાળા વાળવાળાએ કાળાં કપડાં પહેરવાં, ભૂખરા વાળવાળાએ ભૂખરા રંગના પહેરવા, " વિગેરે વિગેરે.

" ગરાગર છે ! " એ કહ્યું. " પણ ધારો કે માથે ટાલ પડી હોય તે: ? "

ધમ્મર બહસોણાં.

મેધ હેથે વીજલડી ચમકે છે;
મગન ધમ્મર બહસોણાં ધમકે છે:

—મેધ૦

રનેહતરશ્યાં ચકોર મુખ મલકે છે;
રસ-વાદળો દમ્ દમ્ દમકે છે:
મગન ધમ્મર બહસોણાં ધમકે છે:

નત-તા કુંલ કુંલ કળાયલ મોરલા;
ઘેલી દેલઠ કાંઠે તલપે છે:
મગન ધમ્મર બહસોણાં ધમકે છે:

આશાને આરે પોકારે અપેયા;
'પિયુ'-'પિયુ' પડછન્દ શે'મ રમકે છે:
મગન ધમ્મર બહસોણાં ધમકે છે:

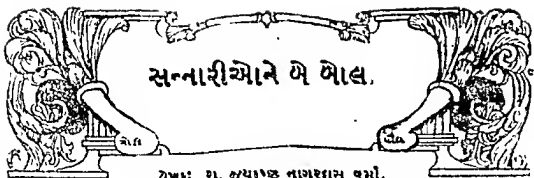
ખીલી વાદીને ખીલો લીલી લીલોતરી;
ખોંસ્યાં રમરણોએ પો'પણુ' પલકે છે:
મગન ધમ્મર બહસોણાં ધમકે છે:

શીજો સગીર વાય હું'કાળ દેપે;
શીળાં સોણુવાંતી હામિની દમકે છે:
મગન ધમ્મર બહસોણાં ધમકે છે:

નીતરતી વાદળી ને ખાંગરતી બેલડી;
ઠમક, લચક-તી નેલડી ઠમકે છે:
મગન ધમ્મર બહસોણાં ધમકે છે:

નેહનયણે વીજલડી ચમકે છે;
એને હેટે રસવાદળો દમકે છે:
મગન ધમ્મર બહસોણાં ધમકે છે:

કેશવ દ. શેઠ.

રૂપક: શ. જયજી નાગરદાસ વર્મા,

બી. એ., એલ એલ બી; એમ. એસ સી.

બેરીસ્ટર-એટ-લા.

નૂતન વર્ષના મંગલ પ્રભાતે ગુજરાતની બે ગુણસુંદરીઓને પેતાની ઉત્તતિના કાષમાં માર્ગદર્શક થાય એવાં “ બે બોલ ” સખાતી તેની દ્વાષી કરવાની શુભ પ્રથા મુંબાઈની અમણી ગુજરાતી સ્ત્રી-સંસ્થા, શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળના સંચાલકોએ કેટલાંક વર્ષથી શરૂ કરી છે. એ “ બે બોલ ” દ્વારા અત્યાર પહેલાં ગુજરાતના અનેક વિદ્વાન ભેષકોએ પોતાના અનુભવ અનુભવે આપતી સમક્ષ મૂક્યાં છે. વિક્રમ સંવત ૧૯૮૫ ના નૂતન વર્ષનાં પ્રથમ પ્રભાતે એ “ બે બોલ ” નું સત્કરમ મારે તમને પીરસવું એવું શરમાન એ મંડળના સંચાલકો કરે છે. એમની એ પસંદગી માટે હું એમને અભિનંદન નથી આપી શકતો. તેઓ ધારત તો કોઈ વચેટદ, શાનટદ અને અનુભવટદ સાક્ષરની સેવા એ કાર્ય માટે ભેગરી રાખ્યા હોત. છતાં મારી પસંદગી કરી તેમણે મારે માટે જે પક્ષપાત જતાવ્યો છે અને મારે અલ્પ અનુભવ બહેનો સમક્ષ રજૂ કરવાની મને જે તક આપી છે તે માટે હું તેમનો આભારી છું. એ તક સાધી ગુજરાતની મારી બહેનોને નૂતન વર્ષનાં અભિનંદન સાથે બાહ્યમીજની નીરવસહી આપવાનો મથા સ્ક્રિપ્ત-મતિ હું પ્રવલ્ન કરીશ.

સન્નારીઓ માટે આ જમાનો પ્રગતિનો છે. પચીસ વર્ષ પહેલાંની સ્થિતિ અને આ-

જની સ્થિતિમાં મણે ફર પડી ગયો છે, યુરપ-અમેરિકાની સ્ત્રીઓએ ધણી દિશાઓમાં પ્રગતિ સાધી છે. અત્યાર સુધી પુરુષનાં મણાવાં અનેક કાર્યક્ષેત્રોમાં તેમણે સમાન દક્ષ ભેગરી લીધા છે. પછાત મણાવાં તુર્કિસ્તાને પડેલાં કમાતી દષ એક કાષકમાં અનુભવી પમાટે એટલી પ્રગતિ કરી છે. યુરપમાં સતત દંકાવલી રહેતી મીસરની વીરાંગનાઓ એ યુરપા ચીરી નાંખી દેશસેવાના ક્ષેત્રમાં અંધલાવી રહી છે. એશિયામાં જાપાનીઝ સન્નારીઓએ પ્રગતિની પેલ કરી, પાડોશમાં ચીનની મદિલાઓને તેનો ચેપ લમાડ્યો. આજે એ જન્મે દેશની સન્નારીઓ પોતાની કાળજીની જાળરે તોડવા અથામ પ્રવલ્ન કરી રહી છે. આપણા પાડોશી અફઘાનિસ્તાને તુર્કિસ્તાનને પમજે ચાલી પ્રગતિ સાધવાની સરઆત કરી લીધી છે; નામદાર રાષ્ટ્રીસાહેબોએ પડેલાં કાઠી નાંખવાની પેલ કરી પ્રભ માટે અનુકરણીય દાખરો બેસાડ્યો છે. સ્ત્રી-ઉન્નતિના અનેક કાષો એ રાજરાણીના નેતૃત્વ હેઠળ શરૂ થઈ ચૂક્યાં છે. ધરાનના ચાહમાનુ પછુ તેમનું અનુકરણ કરી એજ દિશામાં આગેવાન બાજ બજતી રહ્યાં છે.

આ પ્રમાણે જ્યારે આખી દુનિયા પ્રગતિશીલ જતી છે ત્યારે હિંદમાં આપણે કાષ જોડીને બેસી રહીએ એમ ન જ જને. કેટલાં

પચીસ વર્ષમાં દિંદની સન્નારીઓએ પથ એ પ્રવૃત્તિના કાર્યમાં યથાશક્તિ પોતાનો શબ્દો આપ્યો છે. આપની આ અઘણી સંસ્થા, શ્રી ગુજરાતી દિંદુ સ્ત્રીમંડળ અને જેવીજ બીજી ભારતીય સ્ત્રી સંસ્થાઓનો એ પચીસ વર્ષનો ઇતિહાસ એ વિષે આપણને ખાતરી આપે છે. આટલું છતાં એકંદરે સર્વેષુ કાદતાં આપણને જરૂર એમ લાગે છે કે બીજા દેશોના પ્રમાણમાં આપણે બહુ ઓછી પ્રગતિ સાધી છે. કેટલીક વાર આપણને એમ પથ જણાય છે કે જે દિશામાં આપણે પ્રગતિ કરવી જોઈએ તેથી ઉલટી દિશામાં જ એ માટેના પ્રયત્નો થયા છે.

પૂરપ-અમેરિકાની સ્ત્રીઓએ સમાન હક્ક માટે લડત ચલાવી; પુરોના કાર્યક્ષેત્રોમાં તેમની સાથે દરીશાખ માંડી. એ લડતમાં તેમણે મોટે અંશે વિજય પથ મેળવ્યો છે; તેમની ધણીખરી માંગણીઓ સ્વીકારાઈ છે. આપણે ત્યાં તેમની એ લડતનું કેટલેક અંશે આંધળું અનુકરણ થયેલું જોઈ શકાય છે. કુદરતે સ્ત્રી પુરુષના અંગોની રચના જુદા જુદા પ્રકારે કરી છે અને તેમણે જુદા જુદા ધર્મો બજાવવાના છે, એ બાબત પૂરપ-અમેરિકામાં અત્યાર સુધી લડતના ઉત્સાહમાં વિસરાઈ ગઈ હતી. એ લડતના યશ્સ્વિમે મળનારા વિજયની ઝાંખી થતાં આગેવાનોને પોતાની બૂલ સમજાઈ છે. ત્યાંની લડતે શુદ્ધજીવનને તદ્દન વિસારી મૂક્યું હતું, તે તરફ પૂનઃ તેમની દૃષ્ટિ ખેંચાઈ છે, અને તેમણે બૂલ સુધારી લેવાના પ્રયત્નો શરૂ કરી દીધા છે. આદર્શ સ્ત્રી એટલે ઉત્તમ શુદ્ધિષ્ઠી, સુયોગ્ય સદ્ધર્મચારિણી અને વત્સલ માતા, એ ખ્યેવ હવે ત્યાં સ્વીકારાઈ જાય છે.

સદમાએ દિંદમા એ આદર્શ હજી બૂલાયો નથી. આદર્શ સ્ત્રી એટલે 'આર્પા' એ આપણી જાનાનાળની ભાવના છે. પરંતુ

એ આદર્શને વ્યવહારિક જીવનમાં મૂર્તિમંત કરવા આપણે સક્રિય પ્રયત્નો બહુ યોગ્ય કર્યા છે. ગુજરાતની સન્નારીઓ 'આર્પા' અને તે માટે આપણે ફક્ત છૂટા છટાયા પ્રયત્નો કરીને જ સંતોષ માન્યો છે. આપણા સામાજિક બંધારણે પ્રાચીન ભાવના આદર્શ તરીકે રાખી પરંતુ આપણી કુશળીઓએ એ ભાવનાને જીવનમાં-વ્યવહારમાં ઉતરતી અટકાવી. જાણે અજાણ્યે આપણી સ્ત્રીઓ 'આર્પા' ન અને એવાજ પ્રયત્નો અત્યાર સુધીમાં આપણા સમાજે કર્યા છે.

પ્રત્યેક સન્નારીએ 'આર્પા' બનવું જોઈએ-ઉત્તમ શુદ્ધિષ્ઠી, સુયોગ્ય સદ્ધર્મચારિણી અને વત્સલ માતા બનવું જોઈએ, એ સ્ત્રી જીવનનું ધ્યેય આજે પણ સર્વત્ર સ્વીકારાય છે. ગ્રૈસિસર કહે જેવા કર્મવીર પુરુષોએ મદિલા વિલાપીઠ સ્થાપી એજ આદર્શ સ્ત્રીઓનાં જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. સ્ત્રી વર્ગનાં બીજાં પુરુષ તેમજ સ્ત્રી દિલચિંતકો અને વિચારકો એજ ધ્યેય સ્વીકારે છે.

સ્ત્રી પુરુષના કાર્યપ્રદેશ કુદરતે નક્કી કરી આપ્યા છે. સ્ત્રીનો પ્રથમ કાર્યપ્રદેશ ગૃહ. એ પ્રદેશની તે રાણી બની શાસન ચલાવે; અને સુખી તેમજ સંતોષી શુદ્ધજીવનનો આદર્શ ઉભો કરે. ઉત્તમ શુદ્ધિષ્ઠી બની શુદ્ધની વ્યવસ્થા કરે, શુદ્ધને પોતાની કળાઓથી શોભાવે, કુટુંબનું પાલન કરી સૌને સુખ અને સંતોષ આપે. પતિની યથાર્થ સદ્ધર્મચારિણી બની રહે; તેનાં કાર્યોમાં રસ લેવા જોઈએ, સદાય કરી શકે તેવી વિશાળ માનસિક દૃષ્ટિ મેળવે. બાળકોની વત્સલ માતા બની રહે; તેમને યોગ્ય રીતે ઉછેરી, ડેજવણી આપી જીવન-સંઘ્રામ અને દેશસેવા માટે તૈયાર કરે. પુરુષનો કાર્યપ્રદેશ શુદ્ધની બહાર. તે કમાઈ લાવે અને પત્નીને તેની ફરજો બજાવવામાં અનુકૂળતા કરી આપે.

અલગતા આ ઉપરથી એમ કહેવાનો આશય નથી કે સ્ત્રી ગૃહમાં જ બેસી રહે; બહારના પ્રદેશમાં જરાય આયુ' ન મારે. ગૃહ એ સ્ત્રીનો પ્રથમ કાર્યપ્રદેશ. એ પ્રદેશની શરતો બનવી, સમય અને સાધનની અનુકૂળતા હોય તો તેઓ જરૂર સામાજિક કે રાજકીય ક્ષેત્રમાં પોતાનો દિરસો આપે. અત્યારે સ્ત્રીવર્ગની પ્રગતિના કાર્યક્ષેત્રોમાં એવાં સાધન અને શક્તિ ધરાવતી અનેક સન્નારીઓની જરૂર છે. ગૃહજીવનનાં શ્રમ-બરેલાં કાર્યો તેઓ જરૂર નોકર ચાકરને સોંપી શકે અને તેમાંથી બચે. સમય પોતાની બહેનોની ઉન્નતિના કાર્યમાં રોકી શકે. પરંતુ બહારના એ ક્ષેત્રોનું કાર્ય ગૃહજીવનના કાર્યોમાં અંતરાય રૂપ ન થવું જોઈએ. યુરોપ-અમેરિકાની સ્ત્રીઓએ કુટુંબીજીવનને હોરેલ અને કલબના આસરે છાડી મૂક્યા છે તેમ 'આર્થ' ન કરી શકે.

ગૃહરાતની પ્રત્યેક સન્નારી પાત્રી 'આર્થ' બને એમ સૌ કોઈ ઇચ્છે. એ ક્ષેત્ર સાધવા માટે સન્નારીઓએ બે દિશામાં ખાસ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. એક માનસિક કેળવણી; બીજી શારીરિક કેળવણી. ઉત્તમ ગૃહિણી બનવા માટે, સુયોગ્ય સદ્વર્ત્તમાર્ગિણી બનવા માટે કે વતસલ માતા બનવા માટે એ બે પ્રકારની કેળવણી અનિવાર્ય છે.

કુશલ ગૃહિણી બનવા માટે સામાન્ય અક્ષરજ્ઞાન ઉપરાંત ગૃહવ્યવસ્થામાં આવક-ખર્ચનો હિસાબ રાખવા જેટલી આવકદત્ત અનિવાર્ય છે. પતિની આવક અને કુટુંબના માણસોની સંખ્યા લક્ષમાં રાખી, ધરભાડામાં, ખાદ્યપોશાકમાં, વસ્ત્રાભૂષણમાં તેમજ જીવનની બીજી જરૂરીઆતોમાં કેટલો ખર્ચ કરવો પોષાય તે તેના ધ્યાન બહાર ન દોવું જોઈએ. દેશના એ ખર્ચ ઉપરાંત માંદગી, સારા માદા પ્રમંજો અને એવાં બીજાં અનિવાર્ય

બાવિ ખર્ચ માટે તેણે આવકનો કેટલોક ભાગ જમાવવાની પણ પેરવી કરવી જોઈએ. પોતાનું આરોગ્ય સંભાળી શકે એટલું જ નહિ પરંતુ કુટુંબના માણસોની તંદુરસ્તી ન બગડે એવા ઉપાયો આગમયથી લઈ શકે અને તેમ છતાં કોઈ માંદું પડે તો તેની સુચુષા કરી શકે એટલું આરોગ્યશાસ્ત્રનું, વૈદકનું અને નર્સિંગનું જ્ઞાન પણ ગૃહિણી માટે જરૂરનું છે. એ જરૂર બજાવવા માટે તેણે પોતે જરૂરી માનસિક અને શારીરિક કેળવણી લેવી જોઈએ. કુટુંબને સંપૂર્ણ રીતે સંતોષ આપી શકે એટલું પાકશાસ્ત્રનું જ્ઞાન આર્થગૃહિણી માટે સદ્માર્ગ્યે હજી અનિવાર્ય મનાય છે. એ કામ માટે રસોઇઓ રાખી શકે એવાં કુટુંબોની ગૃહિણીઓ પણ એ જ્ઞાનથી વંચિત રહેવાનો પ્રમાદ ન કરી શકે. એમ થાય તો ગૃહિણીને રસોઇઆની ગુલામગીરી કરવી પડે અને કુટુંબને 'ધાનને ખરો ધૂળ' ખાઈ તંદુરસ્તી બગાડવી પડે.

સુયોગ્ય સદ્વર્ત્તમાર્ગિણી બનવા માટે પતિને એ બંને પ્રકારની કેળવણીની એટલા વિશેષ જરૂર પડે. પતિના જીવનકાર્યોમાં રસ લેવા માટે, તેમાં તેને સદાયક બનવા માટે પતિની ઉચ્ચતર કેળવણી અને વિશાળ માનસિક દૃષ્ટિ મેળવવી જોઈએ. રસોડાંની ચાર દિવાલમાં કે ગૃહના સંકુચિત ક્ષેત્રમાં ગોંધાઈ રહેતી પત્ની સદ્વર્ત્તમાર્ગિણી ન બની શકે. ગૃહજીવનનાં એનાં જ્ઞાન અને અનુભવ સમાજના કે દેશના વિશાળ જીવનમાં અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે. એ પ્રદેશના પતિના કાર્યોમાં સદ્કાર અર્થે તે પતિને બાર દળવો કરી શકે અને સમજાવવા કે દેશસેવાના પુણ્યમાં ભાગ પડાવી શકે. પતિમાં એવાં કાર્ય કરવાનો ઉત્સાહ ન હોય તો સુયોગ્ય સદ્વર્ત્તમાર્ગિણી તેને પાત્રો ચઢાવી શકે; ને ડમગતો હોય ત્યાં તેને લટકત આપી અરમ રાખી શકે.

દેશની શુલામી જાંજીરો તોડવામાં આવી સદ્ધર્મચારિણી સીધી તેમજ આડકંતરી રીતે સંગીન મદદ કરી શકે.

વત્સલ માતા તરીકે તો સન્નારીએ વધારે જાંજીર ૪૨જો જળવવાની છે. તંદુરસ્ત માતાજી તંદુરસ્ત બાળકોને જન્મ આપી શકે અને કેળવાપણી માતાજી એ બાળકોને યોગ્ય શિક્ષણ આપી શકે, તેમને સારી રીતે ઉછેરી શકે. માતા બનવાને ઉત્સુક સન્નારી માટે સુદૃઢ અને તંદુરસ્ત શરીરની જોટલી જરૂર છે તેટલીજ જરૂર તેમને પોતાની શરીરરચના અને બાલઉછેરના જ્ઞાન સંબંધી છે એવું શરીર અને જ્ઞાન ધરાવતી માતા પોતાના સુયોગ્ય બાળકો દ્વારા સમાજસેવા અને દેશસેવામાં સૌથી મોટા અને સંગીન શક્તિ આપી શકે છે. ધર્મશાસ્ત્રે માતાને ' પ્રથમ ગુરુ ' તું પદ આપે છે. એ પદની જવાબદારી બન્ને પ્રકારની કેળવણી પામેલી માતાજી ઉપાડી શકે.

આજે એ બંને ક્ષેત્રમાં-માનસિક અને શારીરિક કેળવણીના ક્ષેત્રોમાં યુજ્જ્વાલની સન્નારીઓનું સ્થાન શોક ઉપજાવે એવું છે. સોજે એ સ્ત્રી માંડ લખી વાંચી શકે છે. શાળા પાઠશાળાની કેળવણી પામેલી સન્નારીઓ તો આંગળીને વેટે મણી શકાય એટલી જ દુશ્વે. શહેરની બહેનોમાં માનસિક કેળવણીનું પ્રમાણ વધારે દેખાય છે; ગામડાની બહેનોમાં તે નિઃકુલ નથી એમ કહીએ તો ચાહે બન્ને ક્ષેત્રો પરસ્પર બહેંચાઈ ગયાં હોય એમ લાગે છે. શહેરની બહેનો અમુક અપવાદો બાદ કરતા સર્વથા નિર્જન અને નિસ્તેજ દેખાય છે. ગ્રામ્ય જીવન ગદ્ય તે સાથે એ જીવનની કસરતો પણ મધ. શહેરોમાં જગ્યાની તંગાઈ અને નોકરોની સગવડને કારણે સન્નારીઓને ગૃહજીવનમાં ભેદથી કસરત નથી મળતી. ગામડામાં એથી ઉશ્કેળ

પ્રકાર દેખાય છે. ગ્રામિણ જીવનની અનિવાર્ય કસરતોને કારણે તેમણે પોતાની તંદુરસ્તી જળવી રાખી છે પરંતુ માનસિક કેળવણીને, અમુક અપવાદો બાદ કરતાં, સર્વથા વિસારી મુકી છે અથવા તે લેવા માટે તેમની પાસે પુરતાં સાધન સગવડો નથી.

આ શોકજનક સ્થિતિમાં સુધારો કરવાની જવાબદારી સન્નારીઓને પોતાનેજ શિરે આવી પડે છે. એ સ્થિતિ માટે તેઓ મોટેજ જવાબદાર છે. આપણી કન્યાઓને ખપજોગી કેળવણી પણ આપણે આપી નથી શકતા. એનાં બે મુખ્ય કારણો છે. અમણ માતા કન્યાને કેળવણી આપવાની જરૂર જોઈ શકતી નથી. પોતાના પુત્રોની કેળવણીમાં પણ તેનો દિરસો નહિ જોવા હોય છે. ' પુત્રી પારકે ઘેર જવાની છે; એને કમાવા નથી જવું ' એ માન્યતા પુત્રોની કેળવણીની આડે આવે છે. એવી માતાઓ કેળવણીની ઉપયોગિતા સમજે તોજ તેઓ પોતાની કન્યાઓને યોગ્ય શિક્ષણ આપે. ગમે તેવો સુશિક્ષિત અને સમજી પિતા બાપી અમણ માતા આમજ લાચાર બને છે. એવી માતાઓના જીવનમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ નાખવાની ૪૨જ સીમડોળા પર આવી પડે છે.

માનસિક કેળવણી સેવામાં બીજો મોટો અંતરાય બાળલગ્નની હાનિકારક રીત છે. આ રીત શારીરિક વિકાસના મુળ પણ હમ્મે છે. નાની કુમળી વયમાં બાળકોના, ખાસ કરીને કન્યાઓનાં લગ્નનો દ્વારો લેવાની ધણી માત્રાપ ઉતાવળ કરે છે. આમ થવાથી કન્યાને શિક્ષણ સેવા માટે પૂરતો સમય નથી મળતો, એટલુંજ નહિ પણ કુમળી વયમાં સંસારની જવાબદારી માથે પડતાં તેની તંદુરસ્તી હણાય જાય છે. આ બાજતમાં પણ પિતા કરતાં માતા વધારે જવાબદાર છે; તેમની ઉતાવળનાં માંમાં પરિણામ કુમળી બાળાઓને જીંદગી સુધી ભોગવવા પડે છે. પ્રત્યેક કુટુંબની સન્ના-

રીઓ પોતાની આ મંભીર બૂલ સમજે તો ઓકેળવણીના ક્ષેત્રમાં પડેલો આ સૌથી મોટો અંતરાય આપોઆપ દૂર થઈ જાય.

જેમ માતા કન્યાના લગ્નનો દહાવો લેવા ક્ષતાવળી બને છે તેમ અનેક સન્નારીઓ સાસુ બનવાને પશ્ચ ઉત્સુક હોય છે. વાળ વગડાવીને, આનંદોત્સવ ઉજવીને, હોંસથી આણેલી એ વહુના સાસરામાં ચાં દાલ થાય છે તે આપણે સૌએ અનુભવ્યું છે. સાસુ-વહુના અને નણદ-ભોળામળાના કંજીયા કંકારો આપણા સમાજને ક્ષુધિત બનાવી મુકે છે. આ રીતે ઓઓ પોતેજ પોતાની જાતિની સ્વતંત્રતા ખુંચવી લે છે અને ઉન્નતિમાં અંતરાય નાખે છે. યોગ્ય સાસુ તો કુમળી વયની એ પુત્રવહુને પેટની દીકરી જેવી ગણે, તેની માનસિક કેળવણી માટે ચીવટ રાખે, શુદ્ધ-વરવાની તેને તાલીમ આપે, અને સૌથી વધુ તો એ કે તેના શરીરનો સંપૂર્ણ વિકાસ થાય તે પહેલાં તેને સંસારની કુંસરીમાં ન ભેડવાની ખાસ કાળજી રાખે. નણદી પણ બાબીને સગી બહેન જેવી ગણે અને અળપવા રથ જમાં તે મુંજાય નહિ તે માટે તેની સાચી સખી બની રહે. આવી સાસુઓ અને નણદો દિન્દુ સમાજમાં પાકશે ત્યારેજ આપણે ઓર્ગન સાચી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી શકીશું.

સન્નારીઓ, આ જન્મે દિશામાં તમે પ્રગતિ કરી શકો, માનસિક કેળવણી લઇ શકો અને શરીર-વિકાસ સાધી શકો, તો તમારી જાતિની ઉન્નતિ બીજી અનેક દૃષ્ટિએ સાધતાં તમને વાર નહિ લાગે. એ એ પ્રકારની પ્રગતિ માટે તમારે તમારી જાત પરજ આધાર રાખવાનો છે; પુરો તમને એમાં જદુ મદદ નહિ કરી શકે. પુરો જદુ જદુ તો એ માટેની તમને સમવડ કરી આપે, સાધનો મેળવી આપે પરંતુ કેળવણી માટે ચીવટતા રાખવી એ તો તમારા પોતાનાજ દાષની પાત છે. એ ચીવ-

ટતા તમારામાં આવશે, તેની તમે ખાતી કરી આપશો તો સમજી પુરો એ સંબંધી તમારે માટે બનવું કરવાને નહિ થૂકે.

એ માટેના પ્રયત્નો બ્યક્તિગત કરવા કરતાં, તમારાં મંડળો દ્વારા એ ક્ષેત્ર તમે ઓછા ખર્ચે અને વધારે સ્થેલામથી સાધી શકો. થી ગુજરાતી દિન્દુ ઓર્ગનને એ દિશામાં અત્યાર આમમય પહેલ કરી છે અને એ મંડળે પૂરી પાડેલી શિક્ષણવર્ગોની સમવડનો લાભ અનેક બહેનો લઇ રહી છે. એ વર્ગોનો લાભ દરેક બહેન લઇ શકે છે. સુશિક્ષિત બહેનો પોતાની બીજી બહેનોને શિક્ષણ આપવાનું કામ માથે લઇ ઓર્ગનની સાચી સેવા કરી શકે, એવી બહેનો સેવાભાવે કામ કરવાની ઉત્સુકતા બતાવે તો ઓછા ખર્ચમાં વધારે સારું પરિણામ લાવી શકાય. અત્યારે મંડળ કેટલાક વિષયોનું શિક્ષણ આપવાના વર્ગો ચલાવે છે. શુદ્ધ-વરવામાં અને શુદ્ધ સુંદર બનાવવામાં ઉપયોગી થઇ પડે એવા વિષયો એ વર્ગોમાં શીખવાય છે. ગુજરાતી, અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, સંગીત, ભરત મુંદર, શીવણ અને વેતરકામ, ચિત્રકામ વગેરે અત્યારે શીખવાય છે. શુદ્ધિઓની કેળવણીની દૃષ્ટિએ શુદ્ધઆરોગ્ય, શરીરશક્તિ, માંદાની આવજત, વગેરે બીજા કેટલાક વિષયો શીખવવાના વર્ગ પણ ઉપાડવાની જરૂર છે. ઉપરાંત શારીરિક વિકાસ માટે બ્યાયામશાળા. સ્થાપવાની અને તે માટે પદ્ધતિસર તાલીમ આપવાની માગણી થાય છે.

આ અને એવી બીજી અનેક સમવડો ગુજરાતી બહેનોને મળે તે માટે યોગ્ય બંધરવા કરવા મંડળના સંચાલકો ઉત્સુક છે, પરંતુ તેમને નાણાંના અભાવે અત્યાર સુધી એ ઉત્સુકતા દમગી રાખવી પડી છે. એ બોટ પણ પ્રશ્ન કૃપા તો થોડા સમયમાં પૂરાશે. પચીસ વર્ષથી ગુજરાતી સન્નારીઓની અનેક વિષ સેવા કરી રહેલું આ મંડળ ચાલુ

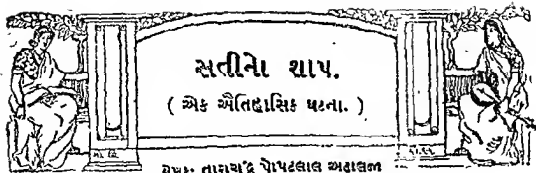
વર્ષમાં પોતાનો રબત મહોત્સવ (સીલ્વર જ્યુબીલી) ઉજવવા બાળ્યશાળી યાય છે. એ આનંદના પ્રસંગે તેની સેવાની કદર કરી મુંબાઈની શુભરાતી જનતા પોતાનો ઉદાર હાથ લંબાવી રહી છે અને મંડળના સંચાલકોના સ્વપ્નાં નજદીકના ભવિષ્યમાં ખર્ચ પડશે એવાં શુભ ચિન્હ દેખાય છે. આ પ્રસંગે પ્રત્યેક શુભરાતી સન્નારીનાં ફરજ છે કે પોતાના તરફનો યજ્ઞશક્તિ શણે આપે અને સ્ત્રી-ઉન્નતિનાં મંડળનાં કાર્યમાં બનતી સર્વ પ્રકારે મદદ કરે.

સ્ત્રીવર્ધની ઉન્નતિ માટે અનેક દિશાઓ સુચવી શકાય; પુસ્તકોનાં પુસ્તકો લખી શકાય. આદ્ય તો મારે શક્તિ “ બે બોલ ” કહેવાના છે એટલે ઉન્નતિની ઇમારતના પાયા ત્રણ બે બાબતો-માનસિક અને શારીરિક ઇજવણીની જરૂરીયાત જ એ જતાવી છે.

મારાં અદ્ય જ્ઞાન અને અનુભવ મુજબ મને લાગે છે કે આ બે બાબતો ઉપર સન્નારીઓ પોતાની પ્રગતિની માવિ ઇમારતનો પથો અણે તો એ ઇમારત અત્યંત મજબુત અને સુખદાયી બનશે; અને જે સુલ યૂરપ-અમેરિકાની સન્નારીઓએ કરી છે તેમાંથી બચી જઈ આપણી પ્રાચીન ભાવના અને તે સાથે સંકળાયેલું-સુખી ગૃહજીવન, સંસારનું સ્વર્ગ, અર્થાટ ટકાવી શકશે. આજના આ મંગળ પ્રભાતે, નૂતન વર્ષના અભિનંદન સાથે આવતી કાલ-ભાઈશ્રીજીની વીરપસલી તરીકે મારા આ વિચારો શુભરાતની મારી બહેનોને ચરણે ધરે છું. જે વિચારો હૃદયમાં ઉતારી બહેનો પોતાની ઉન્નતિનાં મણેશ આજથી જ માંડે અને તેના પરિણામે જાતે સુખી યાય અને કુટુંબને સુખી કરે-સંસારમાં સ્વર્ગ ઉતારે, એવો મારો તેમને બાહ્ય તરીકે આશીર્વાદ છે.

આપણા દેશી રાજાઓ

પારીસમાં આપણા રાજાઓ ગરીબ પ્રજાના નાણાંનો કેવો ધુમાડો કરે છે, તે કોઈથી અભણ નથી કહે છે કે હમણાં ત્યાંના એક હોટલમાં એક મહારાજા પોતાના જનાના રસાલા સાથે ઉતર્યા છે અને રોજના ૬૦ લાખ ફ્રાંક ખર્ચવાની શક્તિ ધરાવે છે ! રોકેનેથી હોટલમાં પધાર્યા ત્યારે કેટલીય મોટરકારો પડકાપોશ સ્ત્રીઓથી ભરેલી હતી. દિવસે તો એ બધીઓ પોતાના ચોરડાઓમાં ભોજન લે છે પણ રાવના બહારના કોઈ મોટા રેસ્ટોરાંમાં મોટે ખર્ચે ખાનગી જોરડા રાખી ભોજન લેવાય છે. ભોજન પછી નાટકમાં પધારે છે. પછી મહારાજા સાહેબનું ભેજું ઠેકણે હોય તો બધી રાણીઓને લઈ ત્યાંના લેક્ષ્યાગૃહોમાં જાય છે અને નહિ તો ખાનગી મંત્રી સાથે એકલા ત્યાંની સુલાકાત લે છે. લગભગ મળકે પંદારીનો આશ્રય લે છે !

લેખક: તારાચંદ્ર ચૌપટલાલ અદાલજી

એલ. ડી. એમ.

૧. રાજરોગ.

“ ત્રાહિમામ ! ત્રાહિમામ ! વૈદરાજ !
આ દર્દ સહન નથી થતું. જાણે
હુંબે પાછને જીવનનો અંત આણું એવું થઈ
જાય છે ! ”

“ ધીરજ ધરો રાજન ! એમ અકળાયે
શું બનવાનું છે ? આ તો રાજરોગ ! ” વૈદે
ધીરજ આપી.

રાજ શય્યામાં સફાળો બેઠો થયો અને
વૈદ તરફ ટગર ટગર જોઈ રહ્યો.

એજ ધડીયે શયનખંડનું પાછળનું દાર
ઉઘડ્યું. રાજની નાડી તપાસતો વૈદરાજ,
ઉભો થવા ગયો.

“ હરકત નહિ, બેસો, વૈદરાજ. જીવન-
પથે તમે જોવેલા રાજ્યાશ્રયને વસુલ કરી જતા-
વવાનો આ અવસર છે. ”

શબ્દોમાં સત્તાનો ધ્વનિ હતો. વચ્ચેમાં
લાચારી નહિ પરંતુ આઠા રપષ્ટ જણાતી
હતી.

સોખદાની રાણી આવી, ચોતાતા પતિના
માથે દાઢ ફેરવ્યો, અને ઉત્તર માટે આગર
નયને વૈદરાજ તરફ જોઈ રહી.

“ બા સાહેબ, આપ ન કહે તો મધ્ય
કું જાણું સમજું છું. રાજ્યના અન્તથી મારો
દેહ પોપાથો છે, જીવનભર મેં રાજ્યનું હુજ
ખાધું છે, એ હુજી હક્ક કરવાની મારી પવિત્ર
દરજ છે, અને આપ માનો કે ન માનો,

પરંતુ સારામાં સારા ઉપચારો કરવામાં કું
કશી મથા નથી રાખતો. ”

“ ત્યારે દર્દ કેમ નાખુદ નથી થતું ? ”

“ એ દર્દજ એવું છે. એ તો રાજરોગ.
ઉપચારને લીધે તાકાલીન શાંતિ થાય, પરંતુ
વખતોવખત ઉધરો તો મોરેજ. ”

“ એને નિર્મૂળ બનાવવાનો કંઈજ
ઉપાય નથી ? ” રાણી આગરતાથી ઉત્તરની
રાહ જોઈ રહી.

વૈદ વિચારમાં પડ્યો શું જવાબ આપવો
તે તેને સુઝ્યું નહિ.

“ કેમ વિચારમાં પડ્યા, વૈદરાજ ? ”

“ મારી દયા મુડી વચ્ચે સોપારી જેવી
થઈ પડી છે, બા સાહેબ ! ”

“ કેમ ? ”

“ સાચું કહું તો રાજજી નાખુદ થાય
છે; તેમને રૂચતું કહું તો અસત્ય જોવાનું
મિથ્યા પાતક વહેરવું પડે છે. ”

“ ના, ના, વૈદરાજ, મને રાજ રાખવા
માટે સત્ય હકીકતને અંધારામાં ન રાખશો. ”
રાજ મજી સાચી વાત જણાવવા ઉત્સુક બન્યો.

“ તો પછી કું પ્રશ્નને સાક્ષી રાખીને
જણાવું છું કે આ રોગ અસાધ્ય છે. એ
નિર્મૂળ તો નહિજ થાય, પરંતુ જ્યારે જ્યારે
દર્દ ઉપડે ત્યારે ત્યારે તેનો ત્રાસ ઓછો
જણાય એવા ઔષધો તો આપ વૈદશાસ્ત્રી-
ઓએ જરૂર જોએલા છે. ”

“ તો પછી એ ઔષધોનો ઉપયોગ કરો, રાજાજીને કારાર વળે એવા ઉપાયો થાશે. ” રાણીએ આજ્ઞા કરી.

“ હાંતને જીભની બલામણુ કરવી પડે, બા સાહેબ ! ”

“ એ તો હુંય સમજું છું. તમારી પ્રતી-
ષ્ઠામાં, તમારી સહૃદયતામાં, તમારી રાજ્ય-
બક્તિમાં અમને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. તેથી તો
અમે વિશ્વાસપૂર્વક આપને વળગી રહ્યા
છીએ. ” રાણીએ વૈદની પ્રશંસા કરતાં તેના
કર્તવ્યની સૂચના કરી.

“ અને પ્રભુ કરશે તો. એ વિશ્વાસ
અસ્થાને નહિંજ નિવડે. આજે હું છેલ્લે
ઉપાય અજમાવી જોઈ છું. હવેર કૃપા તો
તરત આરામ જણ્યારો. ”

વૈદરાજ જરૂરી સૂચનાઓ આપીને મથ્યો.
રાણી વ્યાધિથી પીડાતા પોતાના પતિ તરફ
દયાદ્રં નજરે જોઈ રહી

ર. એક ધા ને બે કટકા !

“ ગાર તો પરજીવી દે, કંઈ સંસાર
નીભાતી દે ? ” મૂછતા આંકડાને વળ દેતાં
દેતાં એક યુવાન રજપૂત બોલ્યો અને આદાશ
બણી નજર કરીને ઉંડા વિચારમાં ઉતરી પડ્યો.

તેનો મિત્ર દસી પડ્યો. “ અરે બલા
માણસ ! પશુ અહીં તો હજી પરજીવાનાજ
ક્યાં ઠેકાણું છે. જે કન્યા ઉપર નજર કરી
છે એ મળવી મહા મુશ્કેલ છે. ”

“ હું તો કહું છું કે આવડત હોય તો
સાવ રહેલ છે. ” પેલા યુવાને કંટાળાને
ઉત્તર આપ્યો અને કંટાળું મ્હો કરીને પો-
તાના મિત્ર તરફ તાકી રહ્યો.

“ આમ ખીજાય છે શા માટે દુર્જન-
સિંહ ! હું જાણું છું કે તું મારો દિવચિંતક
છે-મારો ઉત્કર્ષ જોવાને તું ઉત્સુક છે. પરંતુ
શું કરીયે ? એ તે કંઈ લાડવો છે કે ટપ
લધને મ્હોંમાં મુકી દધ્યે ? ”

“ હા, આવડત હોય તો એમ પણ કરી
શકાય. ”

“ ન થાય, ભાઈ ન થાય. સોખડાનો
આસ મેળવવો એ તો લોહાના ચણા ચાવવા
જેવું કઠણ કામ છે. સિંહની બોડમાં પેસીને
તેના બ્હાસા અમ્યાને છીનવી શકાય તો શ-
નુંબોના કાળ-સંભા ચંચીર મારા માખાના
હાથમાંથી સોખડાનો આસ છીનવી શકાય. ”

“ પરંતુ તને ખબર નથી કે તારો એ
મામો હમણું કાઈ બચકર વ્યાધિથી ઘેરાયો
છે-એ નર કેસરી દેના દુઃખથી કાયર બનીને
મરીજ માય જેવો થઈ ગયો છે ! ”

“ ખબર છે. પરંતુ પાંજરે પુરાયશે તો
પશુ સિંહ ! એને છંછેડવા જતાં એ મર-
ણિયો થઈને છંછેડનારના પ્રાણુ હરે. ”

“ ત્યારે તમે શું ધાણું ? ” યુવાન તેના
અંતરની વાત જણાવવા ઉત્સુક બન્યો.

“ મામાના મૃત્યુ સુધી નિરાંતે બેસી
રહેવું...”

“ એટલે હાથે કરીને સોખડાની સત્તા
સ્વખવત બનાવી દેવી ! ” યુવાન વચમાંજ
બોલી ઉઠ્યો અને રોષ ભરી નજરે પોતાના
મિત્ર તરફ જોઈ રહ્યો.

“ સ્વખવત શા માટે ? મામાને સંતાન
તો છેજ નહિ અને હવે થાય તેવી આજ્ઞા
નથી. એમના મૃત્યુ પછી હુંજ તેમનો વારસ
હું ને ? ”

“ જો જો ! રખે એ આજ્ઞામા ને આ-
જ્ઞામાં કુંવારા રહી જતા ! બલા માણસ
એટલીયે ખબર નથી કે જ્યાં ધનદોલત અને
સત્તા કે સંપત્તિ હોય છે ત્યાં અનેક સાચા
બોટા વારસો પુરી નીકળે છે અને વારસો
મેળવવા માટે મારામારી કરે છે ? મામાના
મૃત્યુ પછી એ સત્તા મેળવવાની આજ્ઞા તો
છેકજ આકાશકુસુમ સમી જળજી ! ”
યુવાને સાર સાર વાત સંભળાવી દીધી.

[ચિત્રકાર :]

૨૦૪૮ મહાત્મ્ય અંક ૬]

દેવીએ...તીની તલવારને હવામાં ફોડી (પૃષ્ઠ ૨૦૨)

[રા. કનકલાલ]

L. M. PRESS, BARODA.

Fine Arts

લલિત કલાઓ.

[ચિત્રકાર]
[રજત મહેસાણા અંક]

ડી. M. Dhurandhar.
૨૫th August ૨૪

[બહેન અંકુશાલ મુરંધર]

“ ત્યારે શું કરવું ? ”

“ એક ધા ને લે કટકા ! ”

“ એટલે ? ”

“ એટલે એજ, બીજું શું ? ” યુવાને હસારો કર્યો અને પોતાના મિત્રના મુખ ઉપર થતા કેશરો ધારી ધારીને જોવા લાગ્યો.

પેશેા મિત્ર વિચારમાં હતરી પડ્યો. મતા અને સંપત્તિ કેને નથી મમતાં ! એના મોઢમાં મનુષ્ય વિવેકબદ્ધ અને છે અને ન કરવાનું કરી બેસે છે ! એકાએક કંપ વિચાર સૂઝી આવ્યો હોય તેમ તેજે પ્રશ્ન કર્યો, “ પણ તે કેવી રીતે જાની ચકે ? ”

“ કાલવડાના કુમારને એટલુંથે ન આવડે ! હરકત નહિ, એની ચાવી શું જતાવું. આ જંદા પાસે એવી યુક્તિજોતો લાંડાર બર્થો છે. ”

યુવાન મર્બભરી નજરે કુમાર તરફ જોયું, છેક તેની નજીક આવ્યો અને તેના કાનમાં કંઈ કહ્યું. કુમાર અમથ્યો, પરંતુ સ્વાદ ! સ્વાદના વિચારે તેની વિવેકબુદ્ધિ બહેર મારી મઠ.

“ ત્યારે જરૂર ! સોંધવારે પ્રાતઃકાળે જ ! બૂલવા નહિ. ”

“ અરે એ તે બૂલાય ! ”

યુવાને જોયું કે કુમારનાં મુખ ઉપર દ્રઢ નિશ્ચયના ચિહ્નનો સ્પષ્ટ તરવરે છે ! એના અંતરમાં આનંદની ઊંચી ઉછળવા લાગી !

૩. સત્તાના સ્વરૂપ !

સુજાતાના સુદાંતન અહમદશાહ પહેલાં એ વાલેલાંજોનું રાજ્ય લીધું ત્યારે એ વંશના વરસોજી અને જોતોજી બહારવટે નીકળ્યા અને અખા બંડારી નામના રજપૂતની મદદથી તેમજે પાદશાહ પાસેથી પાંચસે ગામનું કલોલ પરમણું મેળવ્યું. . .

જોતાજીના વંશમાં આનંદેવ થયો તેના પાટવી કુંવરના વંશમાં ઇ. સ. ૧૭૨૮ સુધી કલોલનું રાજ્ય રહ્યું, પરંતુ : છેલ્લા રાજ બમ્બરસિંહજીએ કલોલ ખોધું અને પોતે લીંબોદરે જતા રહ્યા, જ્યાં તેના વંશજો અજાણી છે. લીંબોદરા : હાલ માપકવાડી કંડી પ્રાંતમાં છે. . .

આનંદેવના ન્દાના કુંવર રાજકેવને રૂપાલનો ગ્રાસ મળ્યો. તેનાથી ત્રીજી પેઢીએ સામતસિંહ થયો તેના વખતમાં તેના કુંવરો વચ્ચે રૂપાલના માસના સામ પડ્યા. ન્દાના કુંવર સોમેશ્વરને કાલવડા વિજેરે ૧૪ ગામ મળ્યા. . .

આ કાલવડા ઉપર આપણી વાર્તાના સમયે સોમેશ્વરના પૌત્ર આંદાજીની આજીવંતી હતી. . .

આંદાજીને એક જ કુંવર હતો જેનું નામ દિમાજીજી. . .

દિમાજીજી સંમંજસો થયો ત્યાર પછી પશુ એ આરવંખત પોતાની માતા સાથે પોતાને મોસાળ-સોખરે મર્થો હતો, મામાનો મિત્રાસ નજરે જોયો હતો. પોતાના પિતાના મિત્રાસ કરતાં એ મિત્રાસ ચડીયાતો હતો. મામાની જાડોજલાલી એની નજરમાં ખૂંચી હતી, એ મામાને એકે સંતાનનું સદ્મામ્ય પ્રાપ્ત થયું નહોતું અને જોતે દહાડે આ બાણો મામાનો વારસ જનશે એવી લોકવાયકા આ બાણીને કાને પડતી અને એની જીજ્ઞાસા વધુ ને વધુ સતેજ જનતી. કાલવડામાં પશુ કુમારના ખુશામતિયા એને સોખડાનો ભાવિ રાજ કંડી એની ખુશામત કરતા અને સોખડાની સમૃદ્ધિના-સોખડાનો સત્તાના સ્વરૂપ સેવતો આ કુમાર જનમાં એમજ માનો બેસતો કે “ મામાના મુલ્ય પછી સોખડા માઈજ છે ! ” . . .

પરંતુ વાત એટલેથીજ અટકી

● જુઓ વીરની વાતો-સામ ત્રીજીની ઉલ્લી વાંઘી.

‘દિમાળોજીના હાથમાં સત્તા આવે’તો પોતે પણ મનમાની મોંજ ઉઠાવી શકે’ એવી ભાવનાવાળા તેના મિત્રો કાગને ડોળે રાહ જોઈ રહ્યા હતા કે ક્યારે કોલવડાના ઠાકોર આંદાજી અગર તો સોખડાનો ઠાકોર પેયોગોલ રોમશરણ યાચ અને દિમાળોજીને કોલવડાની કે સોખડાની રાજ્યસત્તા પ્રાપ્ત થાય.

આવા સ્વાર્થસાધુઓમાં સૌથી ચડી જમ એવો એક ખંધો પ્રખ્યાત પુરુષ હતો. આ પુરુષ તે દિમાળોજીનો મિત્ર દુર્જનસિંહ હમેશાં એ દિમાળોજીને આવી ચડાવતો, પરંતુ ‘મામાના જીવતાં શું દહાડો વળે’ એ એકજ ઉત્તર દિમાળોજી તરફથી મળતો. દુર્જન આવા નીરસતાહ જવાબોથી કંટાળ્યો અને રાહ જોયા કરીને નિરાશા વધાર્યા કરવી તેના કરતાં તડ ને ફડ કરી નાખવામાં જ મગ્ન છે એ વાત કુમારના મળે ઉતારવાનો તેણે પ્રયત્ન કર્યો. આ પલ્તમાં દુર્જન શબ્દો, કુમાર પાસે પોતાનું ધાયુ કરાવવામાં તે ફળીભૂત થયો. કુમારે તેની ચોજના વધાવી લીધી અને તેનો અમલ કરવા પોતે તત્પર જાન્યો.

૪. સ્વામીભક્ત સતી !

“કહો, કહો, સ્વામી ! શું કરે’ કે આપના મુખ ઉપર નીરતર જવાઈ રહેલું વિષાદનું વાદળ વીખરાઈ જાય ? શું કરે’ કે જેથી આપના મુખ ઉપર કેવળ પ્રસન્નતા, આનંદ, હર્ષ, પ્રમુદ્ધતાનો પ્રકાશ ફેલાય ? કહો, જે રમણે તે કરવા તત્પર છું.”

સોખડાની અધિષ્ઠાત્રી સ્તેદભયાં બાવે પોતાના સ્વામી પાસે આવી. તેનો કમળદંડ સમેા કોમળ હાથ પતિના મસ્તકે ફરવા લાગ્યો. એ પ્રેમમૃતિના સ્તેદભયાં સ્પર્શથી સોખડાનો સ્વામી ધડીબર પોતાની ચિંતાને છુટ્ટી મળે. તે હસ્યો, પ્રમુદ્ધ વદને પોતાની સ્તેદરાસી તરફ ભાવભરી નજરે જોઈ રહ્યો.

પરંતુ એ હર્ષ દૈશ્વિક નીવડ્યો, એકજ

વિચાર તેને રાતદિવસ સતાવ્યા કરતો હતો અને એ વિચાર ખીળ કોઈને જણાવવા તે ખુશી નહોતો.

પ્રજ્જનનો એમજ માનતા કે જે અર્થકર વ્યાધિ કોઈ કોઈ વખત આ રાજવીને સતાવે છે તેનાથી તે અહોનિદ્ય ઉદાસ રહે છે. પરંતુ રાણી-રાતદિવસ ખડા પગે તેની સેવામાં તત્પર રહેનારી રાણીની ખાત્રી થઈ ચુકી હતી કે આ ઉદાસીનતાનું કારણ કંઈ ખીજું જ હોયું જોઈએ. આજે તે કારણ જણવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો હતો.

“ભોળા રે ભોળા ! તને તે કેવી રીતે સમજાયું ? અનેક વખત કહી ચુક્યો કે આ અર્થકર વ્યાધિને લીધે મને કંઈ કંઈ વિચારો થઈ આવે છે.”

“પરંતુ એ વ્યાધિ હવે છેજ ક્યાં ? વેદરાજના રામખાણ ઉપાયથી હાલ તો એ રોગનું નામ નિશાન પણ નથી !” રાણીએ ચંકા ઉઠાવી.

“હાલ નથી, પરંતુ ભવિષ્યમાં એ દર્દ નહિજ થાય એમ કેમ કહેવાય ?”

“ભવિષ્યની ચિંતા અત્યારે આ માટે જોઈએ ?”

“એ તો જોતો જોતો સ્વભાવ.”

રાણી પેયોગોળના મુખ તરફ જ તાકી રહી હતી, તેના અંદરમાં થતા ફેરફાર લક્ષ પૂર્વક જાઈ રહી હતી, તેનું અંતર પારખવાનો પલ્ત કરી રહી હતી. તેણે જોયું કે પોતાનો પતિ કંઈ અંતરની વાત છુપાવવા મિથ્યા પ્રયાસ કરી રહ્યો છે !

“કહો ન કહો, પરંતુ આપ મારાથી પણ આપનું દિલ ચોરી રહ્યા છો, આપના અંતરમાં કોઈ છુપી વેદનાને છુપાવી રહ્યા છો.”

રાજ્ય ચમક્યો. રાણી આત્મવિષા તો નહિ થીખી હોય ?

“અરે કંઈ માંડી યશ છે કે શું ? તારાથી કંઈ છુપાવવાનું હોય ?”

“મને માંડી અણી કે ઘેલી કહો, તમને કાને તે કહો. જરી તેવી તોય હું તો આપના ચરણની દાસી છું. પરંતુ આજે આપના અંતરની વાત જાણ્યા વિના મને ચેન પડનાર નથી. જ્યાં સુધી આપ સત્ય હરીફત નહિ જણાવો ત્યાં સુધી હું અહીંથી ખસનાર નથી.”

“શું અન્નજળનો પણ ત્યાગ કરીશ ?” રાજા હસ્યા. રાણીએ જોયું કે એ હાસ્યમાં મીઠી મંદકરીનો ઉલ્લાસ નહોતો—એ તો ન છુટકે મોઢા ઉપર આણેલું રિક્તું દારપ હતું !

“જરૂર. અન્નજળનો ત્યાગ તો શું, પરંતુ આપના સુખને માટે મારે આ દેહ અર્પણ કરવો પડે તો તે પણ ખુશીથી આપી દઈ. અ પ સુખી તો હું સુખી. આપને સુખી કરવા માટે મારા સુખ સર્વસ્વનો ત્યાગ કરવો પડે તો તે પણ કરવા હું તત્પર છું.”

“દેવી ! એ જાગૃતમાં તો તું પ્રવીણ છે. વારી સ્વામીભક્તિ સ્વર્ગના દેવોને પણ ધર્મ ઉપજાવે તેવી છે...”

“ન કરો, નાથ, એવા વધારા પડતા વખાણ કરી મને છાપરે ન ચડાવો. મારી સેવાથી આપ પ્રસન્ન થયા હો તો આપના વિધાનું સત્ય કારણ મને જણાવો...”

“એ જાણીને તું શું કરીશ ?”

“એ કારણને નિર્મૂળ જનાવીશ.”

“જે વક્ષને પાળીપોળીને મોઢું ક્યું હોય તેને છેલ્લાની વૃત્તિ કેમને થાય ?”

“પરંતુ એ વક્ષમાથી વિષ ઝરે તો તેના નાશ સિવાય બીજો શો ઉપાય ?”

“એ ઉપાય આપણા હાથમાં ન હોય તો ?”

“તો એ વિષથી વેગળા રહેવાની સાવચેતી રખા.”

રાણીના આ શબ્દોમાં રાજાને ઉંડું રહસ્ય

જણાયું. આ વચ્ચેમાં તેને પોતાની ચિંતાના નિવારણ માટેની છપી ચાવી જણાઈ. તેણે મનમાં જ કંઈ નિશ્ચય કરી લીધો.

“કીંક છે, તો આજથી વારી નહું દેને કદી સોખડામાં પગ મુકવા ન દેતી !”

“કોને રૂપાળીમાને ? તમારા બહેનને ? એણે આપનું શું જમાડ્યું છે ?” રાણી ચમકી. રાજા આ શું બોલે છે ?

“જમાડ્યું નથી, પણ કદાચ જમાડે.”

“બહેન કદી ભાઈનું શુંકું વાંચે ?” રાણીને રાજાની ચંકા અરસાને જંજાઈ.

“બહેન ભાઈનું શુંકું ન વાંચે, પણ ભણેજ તો મામાનું કાસળ જરૂર કાઢે.”

“સા માટે ?”

“રાજ્ય માટે—સત્તાના શોખને સંતોષવા માટે !”

રાણી સમજી. બેઠેના પડોર દૂર થયો. છતાં પોતાનો ભાણેજ આટલી હદ સુધી ફટલા દાખવે એ વાત તેના માનવામાં આવી નહિ.

“દિમાળોજીને આપ આટલો ‘બંધો’ ફટ પારો છો ? આપે તો એને ખૂબ છાડ લડાવ્યા છે, એના મ્હોંમાંથી પડતો મોલ ઝીલી લખને એની દરેક માગણીને સંતોષી છે, સગા દોડરા કરતાં પણ વધારે માયા મમતા એના પ્રત્યે જતાં છે. આ બધું એ છુટી જશે ?”

“ચોક્કસ. એમાં જરાય ચંકા નહિ. સંપત્તિ અને સત્તા એ બે એવી વસ્તુ છે કે એ મનુષ્ય માત્રને વિવેકશૂન્ય જનાવી મુકે છે. એ વખતે તેની બુદ્ધિ બહેર મારી જાય છે. તેના ઉપર કરવામાં આવેલા ઉપકારો તે છુટી જાય છે, રતેહ કે સંત્રાંધ વિસારે પડે છે, શુભેચ્છક હોય તે એ વખતે ચતુ જની જાય છે અને પોતાની ખારી વસ્તુ મેળવવા માટે ન કરવાના કામ કરી બેસે છે.”

“પરંતુ દિમાળોજી પણ એમ કરશે એવી ચંકા આપ સા માટે કરો છો ? આ-

પનો દેહ નહિ હોય ત્યારે રાજ્ય એનું જ છેને ? ”

“ એટલી ધીરજ રાખવા એટલી સહન-શીલતા એનામાં હોય તો પછી શું જોઈએ ? મારા સાંભળવામાં આવ્યું છે કે કોઈ પણ રીતે મારો સંહાર કરીને સોખડાની માથે બેસવા તે અધીરો બન્યો છે. ”

રાણી ચમકી. પોતાના સ્વામીનો સંહાર ? એ સાંભળતાં જ તેની કાયા કંપી ઊઠી.

પોતાના શીરઘ્નનો સંહાર સોખડાની સત્તાના ત્યાગથી જ અટકી જતો હોય તો તેમ કરવા તે તત્પર બની.

“ એમજ હોય તો હમણાંજ આપણે તેને, જોઈ બેસાડીએ-સોખડાનો માદીવારસ કરાવી દઈએ. ” રાણીએ ખીંચે ઉપાય સૂચવ્યો.

“ અને આપણે બમવાં પહેરીને વનમાં આજ્યા જઈએ એમજને ? ” રાજ્યએ પરિણામની કલ્પના કરી.

“ શા માટે ? આપણા હાથમાં સત્તા હોય ત્યાં સુધી એનું શું ચાલવાનું રહે ? ”

“ દેવી ! તને તો હજુ જ એટલું જ્ઞાન જણાય છે. એટલે તને કેવી રીતે સમજાવું ? ” પેથેગોલ કંટાળ્યો. રાણીએ એનું કે પોતાના પતિના મગજમાં હિમાળીજી માટે ચંકાનું જન્મજીત ભરાયું છે, અને તે કેમે ક્યું નીકળે તેમ નથી. સ્વામીના મનનું સમાધાન યાય તેમ કરવું એ પોતાનો પરમ ધર્મ છે એમ તેને લાગ્યું.

વિનીત ભાવે તેણે કહ્યું, “ ત્યારે આપ કહો તેમ કરીએ. આપનો ભય-આપની ચિંતા દૂર યાય તેમ કરવા હું તત્પર છું. ”

“ હું તો ક્યારેનો કહું છું કે હવે મારી બહેનને કે એ સત્તાલોભી બાણેજ અહીં આવે તો તેને દરબાર મદમાં આવવાજ ન દેવા એવી સખ્ત તાકીદ આપણા ડોહીવાળાને અને અન્ય ચોડીયાતોને આપી દેવી. ”

પેથેગોલે પોતાનો નિશ્ચય જણાવ્યો. “ આપની એવીજ દમ્મ છે તો એમ કરીશું. પરંતુ એક વાત વિચારવા જેની છે. ”

“ શું ? ”

“ ડોહીવાળાને અને ચોડીયાતોને આવી આજ્ઞા કરવાથી નાદક રૂંદેશો થશે અને એમાં આપણી પોતાની નમજાઈ દેખાશે. વળી બહેન કે બાણેજ આપણા તેડાવ્યા વિના ચોડાજ આવવાના છે ? અને એવો પ્રસંગ હશે ત્યારે આપણે પૂરતી સાવચેતી રાખીશું પછી શી દરકત છે ? આય એ ચિંતાને પરહરો. હું ફક્ત રજપૂતાણા છું. આપની સામે માયું હું એકનારવું માયું આ તરવારના એકજ ધાથી શુદ્ધ કરી નાખું. ” દેવીએ બોલે લટકતી તરવાર ઉપાડી, એ તરવારને મ્યાનમાંથી બહાર કાઢી, અને પોતાના સ્વામીના શ્વરનો સંહાર કરવા પોતે હસી હોય તેમ વીજળીની માફક ઝમકારા મારતી એ તીખી તરવારને હવામાં વોંઝી.

પેથેગોલ એ સ્વામીમક્ત સતી-શરી ફતિયાણી તરફ પ્રસન્ન વદને જોઈ રહ્યો !

૫. સુખડીયા મહાદેવ !

પતના રાજ્યથી પીડાતો એક રાજા પાપ નિવારણ માટે યાત્રાર્થે નીકળ્યો. શરતા શરતા સાધ્વમત (સાગરમતી)ના તીરે સદનાથ મહાદેવનું મંદિર તથા તેનાથી થોડે દૂર મામ પસેલું જોઈને તેણે ત્યાં મુકામ કર્યો. પ્રભુ સ્મરણ કરતાં કરતાં તેણે સાધ્વમતિમાં સ્નાન કર્યું અને શિવાલયમાં જઈને શિવલિંગનું પૂજન અર્ચન કર્યું. સદનાથ મહાદેવ તેના હિપર પ્રસન્ન થયા અને તેની પત મટી ગઈ. રાજાની કાયા સાફ-સુખડ સમી બની ગઈ. પોતાની કાયાને સુખડ સમી બતાવનાર સદનાથ મહાદેવનું નામ એ રાજાએ સુખડીયા મહાદેવ પાડ્યું અને ત્યારથી એ ગામ પણ

સુખડીયા મહાદેવ ઉપરથી સોખડા નામથી જાણાવા લાગ્યું.

સાઘમતિના તીરે આવેલા આ મહાદેવ ચમત્કારી ગણાતા, અનેક ભક્તજનોની આશા એ પૂરતા, અનેકને એ પોતાનો પરચો બતાવતા અને લોકોનો એ ભોળા શંકુ પ્રત્યેનો પૂજ્યભાવ વધતો જતો. માત્ર સોખડાનાજ નદિ, પરંતુ આસપાસના ગામડાના લોકો પણ દર સોમવારે સુખડીયા મહાદેવના દર્શને આવતા અને શિવાલય પાસે મોટો મેળો મનાયો હોય તેવો રમણિય દેખાવ થઈ રહેતો.

આજે સોમવાર હતો. શિવાલયનો પૂજરી પ્રાતઃકાળથીજ પૂજનઅર્ચનની સામગ્રી લઈને દેવસેવામાં હાજર થઈ ગયો હતો અને બીલીપત્ર ચડાવતાં-જપનો અભિષેક કરતાં. “જય શંકર ભોળા, પ્રભુ જય શંકર ભોળા.” ની આરતી સહકારતાં યોડી યોડી વારે દર્શન કરવા આવતા ભક્તો ઉપર નજર રાખ્યા કરતો હતો. તેના હાથ પૂજ કરવામાં પ્રવૃત્ત બન્યા હતા, પરંતુ ચિત્ત તો દાનદક્ષિણા લઈને આવનારા ભક્તોમાં ચોંટવું હતું. જાજ્યક્ષી જેવી તેની ચક્રેર આંખો તરતજ અધાણુ ભક્તને શોધી કાઢતી અને લોકોને ‘લક્ષ્મી ચંચળ છે-માયાશ્વ છે-એના મોહમાં રસનાર પોતાના જીવને માયાના બંધનમાં નાખી પોતાનો પરભવ ગમાડે છે.’ આવો ઉપદેશ આપનાર આ બૂરેવ ‘પરોપદેશે પાંડિત્યમ્’ નો સિદ્ધાંત સ્વીકારીને પોતેજ લક્ષ્મીદેવીની આરાધના કરતો, અને શંકર પાસે સારી ભેટ ધરનાર ઓ પુણ્યનો સારી રીતે સહાર કરતો, અર્જનઉપમાં લઈ જઈ ધરાઈ ધરાઈને દર્શન કરવા દેતો, શંકરને ચડાવેલાં બીલીપત્રો અને પુષ્પોની પ્રસાદી આપતો અને તરતજ શંકરની સ્તુતિના શ્લોકો ઉચ્ચારીને સામાના મન ઉપર પોતાની આવિકવાની છાપ પાડતો.

‘ગામનો પીર પૂજ્ય નદિ’ એ ન્યાયે સોખડાની પ્રજા તો એને સામાન્ય પૂજરી તરીકે માનતી, પરંતુ બહારના લોકો એના આડંબરથી અંજાઈ જતા અને ‘શો ભાવિક પૂજરી છે ના !’ એવા ઉદ્દાસી કાઢી તેના તરફ પૂજ્યભાવ બતાવતા.

“જયશંકુ ! મહારાજ ! આજે તમને જજારો તડાટો પડશે !” દર્શન કરતાં કરતાં એક બેકુત પૂજરી સાથે વાતે વળ્યો.

“કેમ નંવડું ?”

હું ખેતરમાંથી નીકળ્યો ને મારગમાં ચાર પાંચ માણ આ તરફ આવતા જોયા. મચરના પડાથી હોંડેલા એ માણ જોઈને એ કોઈ દરબારી જનારું હતું અને સોખડીયા મહાદેવના દર્શન કરવા આવેલ હશે એમ ધારીને તમને અમાઘથી ચેતાવવા માટે હું આડે રસ્તે નીકળી આવ્યો.”

“એમ ?” એટલું કહેતાજ પૂજરી શિવાલયની પાછળના ચોમાનમાં પક્ષીઓને માટે ચણા નાખવાનો ઉચો ચણુતરો બનાવ્યો હતો તેના ઉપર ચડી ગયો અને બેકુતે જણાવેલી દિશામાં ધારી ધારીને જોવા લાગ્યો. તેણે જોયું કે પાંચ માણ પૂર વેગે સોખડા તરફ આવે છે !

તે એકદમ ગુણ્જરાથી નીચે ઉતર્યો અને હાથમાં ફાલ્ગુની માળા લઈને શિવાલયની બહાર આવ્યો.

શિવાલયથી થોડે દૂર એ માર્ગે મેળા થતા હતા, એક શિવાલય તરફ આવતો હતો અને બીજો સોખડા ગામ તરફ જતો હતો. પૂરપાટ દોડતો એ મેટા આગળ આવીને ઉભો રહ્યો.

માર્ગને જોડેલાં બળદો દોડતા એ મેટા આગળ આવી લાગ્યા. આગળ મેડેલા સાર-થાંજે પોતાના બળદોને સોખડા મામમાં જવાના માર્ગ તરફ વાળ્યા અને પૂજરીએ

ખૂમ પાડી, “ એ બાઈ ! આ તરફ, આ રસ્તે, મહાદેવજીના દર્શન કર્યા વિના ગામમાં ન જવાય. ”

પરંતુ સારથીને એ સામજવાની પુરસદ નહોતી. તેણે તો પોતાના માશને સોખમના માગ ઉપર લીધાં. બાઈના માશ પશુ તેની પાછળ પાછળ ચાલતા હતા.

પૂનરીએ કોટ કાઢી અને ખીજ સારથી પાસે જઈને માશ સાથે રોડતા રોડતાં જ કહ્યું, “ બાઈ, આજ સોમવાર છે, ભોળા ચંચુના દર્શન કરવાથી પ્રભુ મનકામના પુર્ણ કરશે ! ”

“ તે તમારા કહેવાથી બધું થઈ જાય હશે ? પહેલાં અમારું કામ તો પતાવી લેવા દે ! સાળા આમણીને ખીજે કંઈ ધણી જ ન મળે ! ” એ સારથી અજણો અને માશનો વેગ વધારી આગળ નીકળી ગયો.

“ શિવ ! શિવ ! શોકોના મનમાંથી આ રચાજ ઉઠી ગઈ. નહિં તો આમ ધેર બેઠા ગંગા મળતી હોય તેની અવગણના કરે ? આ સારથીઓ જ સા...લુચ્ચા ! નહિં તો માશમાં બેઠેલા ઠકરાણા કંઈ નહિં તો પાંચ દસ રૂપિયા તો ઉંબરે મુછીજ નત. ચાલો, જેવાં આપણા નસીજ ! ”

પૂનરી મનમાં જ અજણો. શિવાલય તરફ જવા તેણે પગ ઉપાડ્યો, પરંતુ એકએક કંઈ વિચાર આવતાં તે ત્યાંજ અટકી પડ્યો અને માશ, ક્યાં જાય છે, તે જોવા લાગ્યો.

“ અરે ! આ તો ગામની બાજોળમાં જ પેઠા ! ત્યારે એ કેણું હશે ? ઠાકોરના બહેન પધારે છે ત્યારે તો મહાદેવજીના દર્શન કર્યા વિના ગામમાં પગ પશુ મુકતા નથી ! હશે કેમ. આપણે એ પંચાતમાં સા માટે પડવું જોઈએ ? ” મનમાં અનેક તર્કવિતર્ક કરતો જુદેવ શિવાલયમાં આવ્યો અને પૂનરીનાં પ્રવૃત્તિ જન્યો, પરંતુ તેનું ચિત્ત તો માશમાં હતું. “ કદાચ કેમ ખીજ દરબારનું જનાનું હોય તો રાણી સાહેબને

કહીને તે મહાદેવના દર્શન આવે એવી ગોઠવણ કરે ” એવો વિચાર કરીને પોતાના યોગખીતા એક બાહ્યણને ઉંબરે બેસાડીને તે ગામમાં આવવા નીકળી પડ્યો.

ફ સોખમના દરબાર ગઈમાં.

માશ બાજોળમાં દાખલ થઈને ઉભી બજાર વીંધીને દરબારમંદ તરફ આગળ વધ્યા. એક સાથે પાંચ માશ જોઈને વેપારીઓ પશુ વિચારમાં પડ્યા કે આ ક્યાંના જનાનો હશે ?

માશના પડદા ઢાંકેલા હતા, સારથી સિવાય ખીજ કેમ બ્યક્તિ નબરે પડતી ન હોતી; માશમાં કેણું છે એ સારથીને પણ પૂછી શકાય એવો રિવાજ નહોતો. પડદા ઢાંકેલું વેલડું હોય એણે માની જ લેવું કે તેમાં સી સમાજ હશે. પછી એના તરફ ન નબર કરાય કે ન આંગળી ચિંધાય. પછી પુછવાની વાત તો ક્યાં રહી ? બંધ માશ તરફ ચંકાની નબરે જોવું એટલે એમાં બેઠેલી બ્યક્તિનું અપમાન કરવું !

‘ હશે કેમ ઠકરાણાં ! રાણી સાહેબને મળવા આવ્યા હશે ’ કહી બધા મન વાળતા, અને પોતાના કામે વળગતા.

જોતજોતામાં માશ દરબારમંદની ડેલીએ આવી લાગ્યા. તરતજ આગળના માશમાંથી એક યુવાન છલાંગ મારીને બંદાર નીકળ્યો.

“ જોઈ હો કેણું બાણાભાઈ ! પધારો, પધારો, મારા બાપલા ! ધણી દીએ દીઠા ! બહેન આ પશુ પધાર્યાં લાગે છે ! ” દોઢીવાળો હર્ષનિમગ્ન થઈને બાણાભાઈનો સત્કાર કરવા લાગ્યો.

બાણાભાઈ એટલે દિમાળોજી ! રાજના બાણેજને આખું ગામ બાણેજ ગણે છે અને તેનું નામ ન લેતાં ‘ બાણાભાઈ ’ની માનભરી પદવીથી સંબોધે છે !

દિમાળોજીએ સારથીને સ્થાન કરી અને માશ દરબારમંદના યોગાન તરફ ચાલ્યા.

“અહા! રામ રામ! પછી નિરંતરે મળશું!” દિમાળોજીએ પણ એ માફા સાથે ચાલવા માંડ્યું.

“હા, મારો બાપો! પહેલાં ઘાઠોડો ઉતારો, પછી ખીજ વાત.” એ વૃદ્ધ ડોડી-વાળાએ વિવેક કર્યો, અને તક્લી ફેરવાને ઉત્તર કાંતવાના પોતાના કાર્યમાં પુનઃ પ્રવૃત્ત બન્યો.

દરબારમંદના યોગાનનો આડો અવળો રસ્તો વટાવીને મુખદારની અંદરના એ આડા ફેરવાળ ઓળંગીને મારાજો છેક મહેલના બારણા પાસે આવી લાગ્યા.

બારણે એઠેસો દરવાન દોડતો આવ્યો અને લળી લળાને નમન કરવા લાગ્યો.

“કેમ દાનસંગ! મળ્યાં?” દિમાળોજીએ એ દરવાનના ખખર અંતર પૂછ્યા.

“બાપજી! આપ નેવાના પૂણ્ય પરતાપે મોજ છે!” દરવાન દાનસંગે ઉત્તર આપ્યો અને દિમાળોજીની આંઘાની રાફ જોઈ રહ્યો.

“દાનસંગ! જરા અંદર જુઓને, મોઝ વડારણ હોય તો મામી સાહેબને ખખર આપે.”

“અજણડી ખગર આપું બાપલા!” ફરી દરવાન મહેલમાં ગયો.

દરવાન નજરથી દૂર થયો કે તરતજ દિમાળોજી દરેક માફા પાસે જઈ પડેલ મંદી કંઈ સૂચના આપી આવ્યો.

દરેક માફામાંથી ચાર ચાર ઓઝો નીચે ઉતરી પડી અને દિમાળોજીની પાછળ પાછળ મહેલમાં ફાપલ થઈ ગઈ. સારથીઓએ પણ માફાને રેલા મુજીને મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો.

ચોમેર નજર ફેરવતો દિમાળોજી સડસડાટ મેડીના પગથીવા ચડી ગયો, અને પોતાના મામાના જોડા પાસે આવી લાગ્યો.

“સાવધાન!” તે ધીરથી બોલ્યો. અને જાડા ચમત્કાર થતો હોય તેમ એની સાથેની દરેક ઓઝે પોતાના વસ્ત્રમાં છૂપાવેલી પાણીતર

તરવાર કાઢીને આનમાંથી બહાર ખેંચી કાઢી. સારથીઓએ પણ તેમનું અતુકરણ કર્યું.

સોખડાના રાજમહેલમાં એક સાથે પચ્ચીસ નાગી તરવારો વીજળીથી ચમકાવા લાગી.

નાક ઉપર આંખો મુકીને દિમાળોજીએ તેમને મૌન ધારણ કરી લાંબા શ્વાંત ઉભા રહેવાની સૂચના કરી.

એક ક્ષણ પણ મુમાળ્યા વિના તેણે ઓરડામાં પ્રવેશ કર્યો.

૭ ભાણેજ કે કાળ ?

રેણોગોળ પધારીમાં પડ્યો હતો, એ બપોર દેઈ પાછો ઉઘસો માર્યો હતો, એ દેઈના દુઃખથી પીડાતો સોખડાનો રાજ દત્તાત્રેય જની નિશાસ નાખતો હતો. ભાણેજને એકાએક આવેસો જોઈને રાજ અમકયો. ભાણેજના હાથમાં હથાડી તરવાર જોઈને તે આશો જની ગયો.

“કેમ, મામા, ખુશીમાં ?”

“હા, ભાણાભાઈ, બાપી વધારે ખુશાલી થી જોઈયે ?”

“કેમ એમ બોલો છો ?”

“જેતા નથી આ બપોર દેઈથી કેવો હેરાન છું ?”

“હવે-એ દેઈ વધારે વાર નહિ ટકે, મામા !”

“કેમ કંઈ ઉપાય શોધી કાઢ્યો છે ?”

“હા.”

“શો ઉપાય ?” રાજાએ જીતાસાપૂર્વક પૂછ્યું.

“મૃત્યુ.”

રાજા ચમક્યો. દિમાળોજી આને આશ્ચર્ય બોલે છે ?

“શું આપવાત કરે ?”

“નહિજ આ તરવાર વમાનું મૃત્યુ નીપાળવો ?” દિમાળોજી ખુશી તરવારને

હવામાં વીંઝી અકૃદાસ્ય કરતો રાજા તરફ નોંધ રહ્યો.

પેયોગોલ સમજ્યો. પોતાની કાયમની જાંઠા સત્ય નીવડી. રાજ્યસેનાથી પ્રેરાઇ બાણો અતિ મામાનું મોત કરવા ઉભો થયો !

ક્ષણભર તે વિચારમાં પડ્યો. શું કરવું ?

“ મામા ! છેવટ છેવટ તમારા કષ્ટદેવનું સ્મરણ કરવું હોય તો કરી શ્યો. આ રક્તપીપાસુ તરવાર હવે અધરી જની છે ! ” દિમાળોજી તેની પશારી તરફ આમળ વધવા લાગ્યો.

પેયોગોલે સામે નજર કરી. દિમાળોજીની પાછળની દિવાલે ત્રણમાર પાણીનાર તરવારો લટકતી હતી, પરંતુ દિમાળોજી વચમાં ઉભેલો હોવાથી એમાંથી એકે-લક યકાય તેવી રિશ્તિ નહોતી !

તેનો હાથ પોતાનો, પશારી તલે શરવા લાગ્યો. દોલિયા અને આસાની વચ્ચેથી તેણે કંઈ ખેંચી કાઢ્યું અને બ્વાધિની અસરથી મરવી માથાએ વધ પડેલો એ પેયોગોલ સિંદની માથા ઉછળ્યો.

૮ ડગાનો લોગ !

પેયોગોલે ત્રાડ મારી, તરવારને હવામાં વીંઝતા “ બાણા ! મને કમોતે મારવાં આવ્યો છે ? શું તું મને નામદ સમજે છે ? તેં શું એમ માની લીધું કે ” બ્વાધિમસ્ત વારો મામે એમ ને એમ વારી તરવારનો ધા સહન કરી બેસે ? ”

“ જા આવ્યો જા, બુલનો પ્રજાવાપ કર, અને આવા બાલિય વિચારોને દૂર કર ”

દિમાળોજીએ નેયું કે આ તો પાંખે પૂરાપસો તો પણ સિંદ ! એને એમને એમ વચ કરવો મુશ્કેલ છે !

“ એકદમ ! ” તેણે મેરથી જુમ પાડી અને ક્ષણ માત્રમાં સંખ્યાબંધ યજ્ઞાધારી મનુષ્યો જે જોરડામાં ધસી આવ્યા.

રાજા આવ્યો બન્યો. તેના પગ ઢીલા થઈ ગયા. તે પધારી ઉપર બેસી ગયો.

તેણે નેયું કે પચ્ચીસેક માણસો ઉપાડી તરવાર સાથે જોરડામાં આવીને દિમાળોજીની આસાની રાહ નોંધ રહ્યા છે ! પરંતુ આ શું ? આ મૂછાળા આદમી શ્રી વેષમાં કાં ? તે આશ્ચર્યચકિત બન્યો.

વસ્તુસ્થિતિ સમજી જતાં તેને વાર ન લાગી. પોતાના સૈનિકોને ઓળોનો વેષ પહેરાવીને દિમાળોજીએ મંદેલમાં પ્રવેશ કર્યો હતો. આ પ્રવેશથી જ તે એકો આવવા પામ્યો હતો.

તેણે નેયું કે પોતાનો મૃત્યુકંઠ વાગી રહ્યો છે. તેને લાગ્યું કે યમદૂતો તેને લઇ જવા આવ્યો જની રહ્યો છે, તેની ખાતરી થઈ ગઈ કે તેની જીવનમાળા આજે સમાપ્ત થવાની છે. તેણે મનમાં પોતાના કષ્ટદેવનું સ્મરણ કર્યું.

એકાએક તે બેઠો થયો. તરવારને જરાજર પંકડી, હવામાં તોળી નોંધ, અને સિંદ જેમ પોતાના ચિહ્ન ઉપર તરણ મારે તેમ તેણે દિમાળોજી ઉપર તરણ મારી.

દિમાળોજી સમજ્યો. તેને લાગ્યું કે સાક્ષાત યમદૂત પોતાની સામે ધસી આવે છે ! તે સાવધ બન્યો.

પરંતુ મામે બાણેજ પાસે પહોંચે તે પહેલાં તો અવિવધારી મરો વચમાં પડ્યા અને પોતાની તરવારની અણી તેની સામે વાંકાને તેને આમળ વધતો અટકાવ્યો.

“ દૂર ખસો ! બાલકાઓ ! સાચો રજપૂત શ્રી ઉપર કદી હાથ ઉપાડી ચકતો નથી ! મારી ચકિતવનું પારખું કરવું હોય તો જા અવિવધનો ત્યાગ કરો અને પછી આવી જાઓ આંડાના ખેલ ખેલરા ! આમ બાલકા જનીને સંતાકકડીની રમત રમવી એ જરા રજપૂતને ન જાણે ! ” પેયોગોલે ત્રાડ મારી અને દિમાળોજીને તરવારથી એટલા આવર બન્યો.

Stink-Bug-We Bugs

[also known as

પરંતુ તેની મનની મનમાં રહી ગઈ. એની નજર ચુસ્તીને ચાર પાંચ તરવારિયા જવાનો તેની પાછળ પહોંચી ગયા અને તેને પાછળથી પકડી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

પેથોગોલ ચમક્યો, પોતાનું શરીર ધણ-ધણાવીને તેમની પાછમાંથી છૂટવાના તેણે શંકા મારી, છુટા દાણે તરવાર સમઘૂમીને એ ચાર જણને લોહીલુકાણું બતાવ્યા અને લોહીમાં રંગાયેલી તરવાર તરફ પ્રસન્ન ચિત્ત જોઈ રહ્યો!

દિમાજોળના સાથીઓ મ્હેં, કાઠીને મંત્ર-મુગ્ધ બન્યા હોય તેમ તેના તરફ તાણી રહ્યા.

દિમાજોળ મુંઝાયો, જે સાથીઓની કુમક ઉપર પોતે આ સાદસ એકાદુ દત્ત એ તો આમ ટગર ટગર જોઈ રહ્યા હતા, એક એક દાણ જણમોલી હતી, જરા વધુ વખત રિતે તો આખા રાજમહેલમાં હો દા ચાપ અને પોતાનું કામ પાર પડે તે પહેલાં તો આજી બગડી જાય. તેણે પોતાના સાથીઓને પડકાર્યો.

“ મુખાંઓ જોઈ શું - રહ્યા છો ? શુકી નાખો એને હાંને ત્યાં ! બામેલાની માથે જોઈ શું રહ્યા છો ?

કેલવડાના જુવાનો આ મેળાનો માર સાંખી ચક્યા નહિ, તેઓ એક સામરા પેથો-જોલ ઉપર તૂટી પડ્યા.

પડાડ ઉપર વિજળીના પ્રદાર ચાપ તેમ ગળ, ગળ, ગળ, કરતી ધારદાર તરવારો પેથોગોલની પ્રચંદ કાચા ઉપર પડી. પેથોગોલે એ હુમલાને અટકાવવાનાં જુથા ફાંફાં માર્યા. પરંતુ જાનમા જરૂરિયાતો નરડેસરી સંખ્યા-ખંધ ધનુઓ સામે ક્યાં મુખી ઝીક ઝાલે ? તે બાણેજના દગાનો ભોગ થયો, પરંતુ મરતાં મરતાં પશુ એ મરણિયા બનેલા મામાએ પોતાની પાછીવાર તરવારથી બાણેજના એક સાથીનો દાથ કાપી નાખ્યો અને બીજા

સાથીની છાતીમાં પોતાની તરવારની અંધી દગાવીને તેને નિશ્ચેતન બનાવી દીધો !

એ જાને સાથીઓએ મારે વેદનાને લીધે પાડેલી ચીસોથી સોખડાનો દરબારમદ માજી હકથે.

૫. તકડ !

દરવાને રાણીની એક દાસીને શોધી કાઢી અને તેની સાથે સંદેશો મોકલ્યો.

પોતાની નજીવને આવેલો સાંભળીને રાણી હર્ષ પામી. થોડી દાસીઓને લઈને તે મહેલના મુખદાર પાસે આવી.

આવીને જુએ તો દરવાનું માંડાની માથે તાકી રહ્યો છે !

“ શું છે, દાનસંગ ? ”
“ બા ! આ તો માણું કૌતુક ! આ પાંચે મોક્ષનાં સારથી આમ મોક્ષને રહા મુકીને કાણ જાણે ક્યાં ગયા મારવા ગયા હશે ! કેવા મૂરખા ! ”

“ હશે, મેના, રંભા, અંપા, ગુલાબ, ગંગા ! તમે દરેક એકે માફ-પાસે જાઓ અને તેમાં બેસાડેલી બાઈઓને સન્માનપૂર્વક રજવાસમાં લઈ આવો. હું બહેનપાને લઈ આવું છું. અને દાનસંગ તમે હમણું તમારી ચોરડીમાં જ રહેજો. જતાનું મહેલમાં આવી જાય એટલે વડારણુ તમને ખબર આપશે. ”

રાણી મેનાને લઈને પહેલા માફ પાસે આવી અને બાકીની દાસીઓ બાકીના એકે માફ પાસે ગઈ અને “ પધારો ! બાઈજી ! ” કહીને મારાનો પકડો લેધડ્યો.

પરંતુ આ શું આશ્ચર્ય ! મારો તો ખાલી દતો ! દરેક દાસી એકબીજાના મ્હેં જોવા લાગી. રાણીની પશુ એજ સ્થિતિ હતી !

“ બા ! બા ! આતો ખાલી છે ! ”
“ હું ! ” રાણીનો સાદ ફાટી મયો તેને

અમંગળ શંકાઓ થવા લાગી. ગબરામણુમાંજ તેણે બૂમ પાડી, “ દાનસીંગ ! ”

“ જી ! ” ઝોરડીમાં રહ્યા રહ્યા દાનસીંગે ઉત્તર વાળ્યો.

“ અહીં આવ ! મૂખ ! આ બધો શો ગોટાળો છે ? ”

દાનસીંગ દોડતો આવ્યો. માફા ખાલી નોંધને તેનો જીવ હડી ગયો. બેઠાકળો બનીને તે આમ તેમ તપાસ કરવા લાગ્યો.

“ તું દરવાજા આગળથી ખર્યો જ શું કરવા ? ” રાણીનું મગજ ધમધમી ઉઠ્યું.

“ બા ! શું કરે ? બાણાબાઇનો હુકમ એને કંઈ ના કહેવાય ? ”

“ કપાળ તારું ! એ બાણાએ જરૂર કંઈ તકેદારી કરશે. આ બધા સારથી ક્યાં ? એ બાણા ક્યાં ? અને રથમાં બેઠેલી બાઇઓ.....”

બંને હાથની મૂઠીવાળાને દોડતા પૂતળીએ સોનું લક્ષ્ય બેઠ્યું. એની પાછળ ડેહીવાળો પશુ દાંશતો આવતો હતો.

“ માતા ! રાણી સહેલ ! મહેમાનને મદદિવના દર્શને મોકલજે ! આજે સોમવાર..... ”

“ મદદારાજ ! અહીં તો મહેમાન નથી અને કોઈ નથી. આ માફા તો ખાલી છે ! ”

“ હે ! ત્યારે સારથી તો સા..... ખૂન શેઠ મારતા હતા ! ” મદદારાજે પોતાની દાઝ કાઢી.

“ એ બધો દોષ આ ડેહીવાળા અને દરવાજાનો ! ખાત્રી કર્યો મિના.....”

એજ ક્ષણે મહેલમાંથી કાન શહી નાંખે એવી બપોરે ચીમો મંગળાત્ર અને સૌ ચમકી ઉઠ્યા.

એક વડારજુ મોટા હડી પાછ જી !

દોડો, દોડો, રાણાજીના ઝોરડામાંજ કંઈ અરબડ સંભળાય છે ! ”

સપળા દોડ્યા. રાણીનો જીવ ચપટીમાં સમાયો હતો. રથને દગાબોરો કાઢેર આગળ પહોંચી ગયા હોય !

૧૦. વીરાંગના.

દૂરથીજ કાઢેરના ઝોરડામાં નજર કરતાં રાણીને જણાયું કે રંગબેરંગી સાડીઓ પરિધાન કરીને કેટલીક વ્યક્તિઓ કલબલાટ મચાવી રહી છે. તેની જગાસા વધી. આ બધી ધાંધલ શાની ?

ક્ષણ માત્રમાં તે ઝોરડાના બારણા પાસે આવી અને હંજરામાં ઉભા રહીને અંદર નજર ફેરવી

તેણે જોયું કે સ્ત્રીવેષમાં છૂપાવણા મૂળાળા મરી લોહીથી રંગાયેલી તરવારો સાથે નોંધને અદ્દહારથ કરતા-કોઈ વસ્તુને પોતાની પાછળ છૂપાવવાનો યત્ન કરતા ગોળ કુંડાળું વળીને ઉભા છે અને પોતાનો બાણેજ દિમાળોજ નીચું મૂકે રાખીને ઉંડા વિચારમાં ઉતરી પડ્યો છે !

“ દિમાળોજ ! આ બધી શી ધાંધલ મચાવી છે ? આ સ્ત્રીવેષધારી નિર્ભાલ્ય શીજીઓને અહીં લાવીને મારા મહેલને શા માટે કંકુચિત કર્યો ? ”

પરંતુ દિમાળોજ જડમૂર્તિની માફક એમ ને એમ ઉભોજ રહ્યો. તેણે આંખ પણ ઉઘી ન કરી !

અધીરી બનેલી રાણીએ ઝોરડામાં પ્રવેશ કર્યો અને પોતાના રવામીના લોહીયા તરફ નજર કરી. ચપ્પા સૂની હતી-નીખરાયેલી હતી, મથરના આદલા ઉપરની સફેદ દૂધ જેવી માદર પશુ ત્યાં નડેલી-નડતાં માત્ર ઝોરડામાં જ્યાં ત્યાં બરાવણા લોહીના ખાળોચીયાં !

અનેકમાં પોતાના કુળગૌરવને લજ્જતા એ મૂળાળા મરો તરફ તેણે ફરડી નજર ફેરવી. તેની ચક્રાર આંખોએ જોઈ લીધું કે સફેદ દુધ જેવી ચાદર લોહીથી રંગાયેલી છે અને કોઈ વસ્તુને છુપાવવામાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે.

બેઠો પડો દૂર થયો. ક્ષણ માત્રમાં તે વસ્તુસ્થિતિ પામી ગઈ. તેણે જાણી લીધું કે પોતાના શીરછત્રનો સંહાર કરવામાં આવ્યો છે. સોખડાના સ્વામીના શંકા અંતે સત્ય ફરી છે !

એ વીરંગના અસારે પોતાના બદાસના વિભેગે વિલાપ કરવા ન બેઠી કે ન તેની આંખોએ આંસુકા સાચાં. નિશ્ચયથી ક્ષતિયા-શ્ચીની માફક તે ફેદી, એજ જાપાટે તેણે અને દાયથી એ આરડાની દિવાલે લટકાતી એ તરવારો ઉપાડી, મ્યાનમાંથી બહાર કાઢી અને અને દાયમાં એકેક તરવારને તોળતા તે હિમાબોજને સંબોધીને બોલી,

“ બાણમાઈ, મારી નથુંદની કુખ લાજે એવું કામ કરતાં વખતે શરમ ન આવી ! બાણજ યદને કસાધતું કામ ક્યું ? સત્તાનો શોખ પૂરો કરવો હતો તો યશ ક્ષત્રિયની માફક સામી છાતીએ લડીને-ચાલતું પારખું કરારીને એ શોખનો સંતોષવો હતો-નહિં કે આમ બાયલાવેડા કરીને ! ”

તેના સાથીઓ તરફ નજર કરીને તેણે કહ્યું, “ અને પડદા ઢાંકેલા મારામાં આવેલા તમારા રણવાસના રત્નો આ બધાં કે ? કેવો પાપી પ્રવંચ ! ખરો રજપૂત બન્યો હોય તે કદી પણ સ્ત્રીનો વેષ ધારણ ન કરે ! ”

રાણીનો એકેક શબ્દ હિમાબોજના સાથીને શાણુ સમાન લાગતો હતો એ વચનબાણી તેમના હૃદયને વીધી નાખતા હતા. તેમણે આલત તો એજ ક્ષણે રાણીનું ડોકું તેઓ ધડથી જુડું ફરી નાખત; પરંતુ આ રાણી

અત્યારે સામાન્ય સ્ત્રી નહોતી-પોતાના પતિના મોતનો જવાબ માગવા તત્પર બંનેલી એ કે રણચંડી સમી વીરંગના હતી ! એના સામે ઉઘી નજર કરવાની પણ કોઈની હિમત યતી નહોતી તો પછી હથિયાર લગામવાની તો વાત શી હોય !

તેમણે ત્યાંથી નહાસી છુટવાનો વિચાર કર્યો, પરંતુ બહાર હથિયારમંથ શસ્ત્રસેવકોનો મોટો સમૂહ એકત્ર થયો હતો એટલે ત્યાંથી જવતા નારી છટાપ તેમ નહોતું. તેઓ મનમાં બળતાંજ નીચું ધાલીને ઉભા રહ્યા.

“ દિમાબોજ ! તારે કરવાનું કાણું કમ તું ફરી ચૂંથ્યો છે. સાચો ક્ષત્રિય પુત્ર પીઠ પાછળ ધા કદી ન કરે, પરંતુ તે તો તારા પયારીરચા-દર્દથી દુઃખી મામાને આ બાહુતી નામરોની મદદથી માર્યા. તું તો એમજ માની બેઠો હશે કે સોખડાની ગાડી તારી પોતાની ચર્મ ગજ નહિં ! મૂલે છે, બાણુ, મૂલે છે ! શુવીર પેયોગોલની અર્ધાંગતા જીવે છે ત્યાં સુધી તારી એ આશા સ્વખવત સમજજે. માલ, દંડ, યુદ્ધ માટે તૈયાર થઈ જાય, ફેંકેડે તારા દાયમાં રહેલી-નિર્દોષના લોહીથી ખરડા-એ ગોઝારી અને લે આ એકજ જોડાની પાણીદાર તરવાર ! આ તરવારોજ છેવટનો નિર્ણય કરશે. આજે કાં તો હું નહિં અને કાં તો તું નહિં ! ”

કાળો દાયમાંની તરવાર તેણે હિમાબોજ તરફ ફેંકી. એ તરવારના રણકારથી ત્યાં ઉભા રહેલા મનુષ્યોના કાળજી કંપી ઉઠ્યા.

હિમાબોજે જોયું કે ઘને ખીન્ને ઉપાય જ નથી. પોતાના દાયમાંની તરવાર એક કોર યુદ્ધીને રાણીએ ફેંકેલી તરવાર જમીન ઉપરથી ઉપાડી લીધી, ખરાબ તોળી જોઈ અને દંડ યુદ્ધ માટે તે તત્પર બન્યો.

ખારણની બહાર ઉભેલા માણસોને જાણે અસુરનો નાશ કરવાને ફેવી જઠ્ઠાના રણે

જડી હોય તેવો ખાસ થયો. આતુરતાપુર્વક તેણી આ દંડ યુદ્ધ તીરખી રહ્યા.

રાણીને ચર છૂટકું હતું. દિમાગોજી રાણીને ત્યાં ને ત્યાં જ દાર કરી નાખવાના નિશ્ચય ઉપર આવ્યો હતો. અને પુર જોસથી લડતા હતા. પરંતુ પોતે કરેલા પાપના વિચારથી દિમાગોજીની કાયા વારંવાર કંપતી અને તેની તરવારનો ધા લયડી જતો.

એકાએક રાણીની તરવારનો સખ્ત ઝાટકો લાગતાં દિમાગોજીની તરવાર તેના હાથમાંથી જટકી મધ, તેણે લયડીયું ખાધું; તે ચતોપાટ ધમને ધરતી ઉપર ઢળી પડ્યો.

૧૨. સતીના શાપ.

પોતાની તરવારની અણી તેની છાતી સામે ધાપીને રાણી બોલી, “ દિમાગોજી ! તારો શાપ લેવો હોય તો આટલીજ વાર ! પરંતુ હું તારા જેવી કુળકલિકિની નથી. બાણેજને મંદારીને હું પાપનો પોટલો બાંધવા માગતી નથી. મારે તો તારા શાપનું પારખું કરવું હતું અને તે થઈ ગયું. એ પરીક્ષામાં પણ તું નબળોજ નીવડ્યો.”

તરવારની અણી હજી દિમાગોજીની છાતી સામેજ હતી. તેને લાગ્યું કે ‘ રાણી પોતાની મક્કરી કરી રહી છે ! તે જરૂર પોતાનો પ્રાણ લીધેજ છૂટકો કરશે.’

જને હાથ જોડીને તે દીનવદને બોલ્યો, “ મામી ! દયાળુ મામી ! મને ક્ષમા કરો, તમે તો મારા માતૃશ્રી વૃક્ષ ! મારે રાજ્ય નથી જોઈતું ! ”

“ એ બધો ઢોંગ જવા દે, દિમાગોજી ! રાજ્ય નહોતું જોઈતું તો આ જમી પ્રાંચ જાણ શા માટે રચી ? ”

દિમાગોજી શો ઉત્તર આપે ? તે વિચારમાં પડ્યો.

“ દરકત નહિ, દિમાગોજી ! હડ ! તારા બાગ્યનું હોય તે તું સંભાળી લે ! રાજ્યભવ મારે હવે નકામો છે, મારા સૌ-બાગ્યમણિનો સંદાર કરીને તે મારું જીવન-સર્વસ્વ દરી લીધું છે. સોખડાની સત્તા કે સાલગ્રી હવે મને ખપે. જ્યાં મારા સ્વામી લ્યાં હું. સતી થઈને હું તેમની સાથે સ્વર્ગે સંચરીશ; પરંતુ, મારું કંઠજીવ અંતર તને શાપ આપે છે કે તારી દીકરીનાં છોકરાં પણ અકાળ મરણ પામશે ! ”

રાણીએ હાથમાંથી તરવાર ફેંકી દીધી, અને ચાદરથી દંકાયલા પોતાના પતિના શપ્ત તરફ જવા લાગી.

દિમાગોજી હાથે. તેની ખાત્રી થઈ ચુકી કે પોતાની મામીને ‘ સત ચક્રુ’ છે ! એ સતિએ આપેલો શાપ પોતાનું નીકંદન કાઢી નાખશે એવી પશુ ‘તેને ખાત્રી થઈ. તે રાણીના પગમાં પડ્યો અને જને હાથ જોડીને બોલ્યો, “ મામી ! મામી ! હું તો તમારું રાંક છોશ. દીકરા બધો કે જે બધો તે હું તમારે ચરણે છું, મારા ઉપર કૃપાદષ્ટિ કરો. આપ જે આઠા કરો તે પાળવા હું તત્પર છું. ”

“ દિમાગોજી ! જે રજપૂતાઈનો તારામાં જરાપણ અંશ હોય તારા વચનની તને કિં-મત હોય તો હું તને આઠા કરું છું કે તારા મામાનું નામ અમર રાખવા માટે હું તેના નામથી એક ગામ વસાવજે. ”

“ કમુજ છે, સંતીમા ! સૂરજોદેવની સાક્ષીએ વચન આપું છું કે મારા મામાના નામથી હું ગામ જરૂર વસાવીશ. પરંતુ એક અનુચ્છ કરો, આપનો શાપ પાછો વાળો. ” દિમાગોજીએ વિનંતિ કરી.

“ દિમાગોજી ! સતના પ્રભાવે નીકળેલો શાપ અજળ જતો નથી એટલે મારા બોલેલા

બોલ મિથ્યા નહિ થાય, પરંતુ તારા ઉપર અનુમદ કરીને તને વરદાન આપું છું કે તું તારા મામાના નામે જે ગામ વસાવીશ તેમાં તારો પુત્રપંચ આલશે, પરંતુ મેં આપેલા શાપ મુજબ તારો દીકરિયોતો વંચ આલશે નહિં. ”

સતીના વચનો માથે ચડાવી લીધા સિવાય બીજો કંઈ ઉપાય નહોતો એટલે દિમાળોજીએ અને હાથ ભેડી પગે લાગીને કહ્યું “ જોની આગા ! ”

સતીની આગા થતા દિમાળોજીના સાથી-ઓ દૂર ખસી ગયા. સતીએ પોતાના હાથે શોહીથી રંભાયેલી આદર ઉપાડી લીધી અને પોતાના સ્વામીના મૃતદેહના દર્શન કર્યાં.

તેણે જોયું કે પોતાનો સ્વામી કાચર પુર-પની માફક નમત્રું આપીને નહિ પરંતુ સામી જાતીએ લડીને, સુત્રુઓના ધા સદન ફરીને અને બીજાઓને ધાવલ કરીને યશ ક્ષત્રિયની માફક મૃત્યુ પામ્યો છે-તેનું મૃત્યુ વારનરને જાંળે તેવું છે ! મરતી વખતે, પશુ મુખ ઉપર તીરવા અને ક્ષાત્તેજની રેખાઓ તરવરી રહી છે ! તેનું હૈયું મજમજ ઉજળું, આવા સ્વામીની અર્ધાંગના થવાનું સંભાગ્ય પોતાને પ્રાપ્ત થયું તે માટે તે પ્રજ્ઞનો પાડ માનવા લાગ્યા.

અને હવે તેને દુનિયા સાથે કંઈ સંબંધ નહોતો-પોતાના જીવન-આધારના મૃતદેહની સાથેજ પ્રાણ ત્યાગવાનો તેણે સંકલ્પ કરી લીધો હતો. હવે ત્યાં વિલંબ શા માટે કરવો ?

તેણે પોતાના સેવકોને ગામની બહાર ચિરાલય આગળ આવેલા સરોવરની પાળે ચંદન કાષ્ટની ચિતા ખડકેવાની આગા કરી.

મૃત્યુ પામેલા પોતાના શ્રાવીર રાજા માટે અગ્નિ સારતા રાજસેવકો સજ્જ નેત્રે આગાતો અમલ કરતા આવ્યા ગયા.

૧૨. જય અધ્યે !

પેયોગોલનાં અકાળ મૃત્યુના સમાચાર આખા સોમકામાં પવનવેગે પ્રસરી ગયા.

જેતજેતામાં સોમકાની બનર બંધ થઈ ગઈ, કામ ધંધો અટકી પડ્યો, લોકો ઠોળે વળીને દિમાળોજીની અધમ જિતની વાતો કરવા લાગ્યા અને તેના ઉપર શીટકાર વરસાવવા લાગ્યા.

એટલામાં તો બીજા બખર મળ્યા કે રાણી સતી થાય છે ! ઘેર ઘેર આ વાત પહોંચી ગઈ અને સ્ત્રીઓ-યુવાન તેમજ વૃદ્ધ એ સતીના દર્શન કરવાને ધરમાંથી બહાર નીકળી પડી. પોતાનાં બાળકોને પશુ એ સતીને પગે લગાડવા માટે સાથે લેવાનું એ સ્ત્રીઓ ચૂકી નહિ.

સોમકાના રાજભાગ ઉપર પુરવો, સ્ત્રીઓ અને બાળકોની જંગમી દટું જામી. સોમકા સતીના દર્શન માટે ઉત્સુક હતાં.

અંતે રમશાનયાત્રા નીકળી. પેયોગોલની પ્રતાપી મુખમુદ્રાનાં લોકો દર્શન કરી શકે તે માટે તેના ચહેરા ખુલ્લો રાખીને તેના બાજીના દેહ ઉપર કિંમતી કસબી સાલ જોડાડવામાં આવી હતી. પ્રત્યંજનો પોતાના પ્રતાપી કાકો-રના મૃતદેહને નમસ્કાર કરતા તેના ઉપર પુષ્પો ચડાવતા અને તેમ ફરીને પોતાનો પૂજ્યભાવ પ્રગટ કરતા.

એ રમશાનયાત્રાની પાછળ પાછળ સતી થવાને તૈયાર થયેલી રાણી આલતી હતી. એ સતીએ સૌભાગ્યના સોળે ચણગાર સંભ્યા હતા. સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી પોતાના સ્વામીનાથ ને ભેટવાને જતી હોય તેમ પ્રદુઃસ્થવદને તે પોતાના સ્વામીનો સાથ કરવા સંચરતી હતી. તેણે કપાળમાં કુમકુમનું લેપન કર્યું હતું, તેનો નાગમણી સમો દેશકાપ છોટા લટકતો હતો, તેના મુખ ઉપર સતીત્વનું તેજ પ્રગટ-

ગણું હણું. એના વરસ જોનારના મનમાં સદંજન તેના પ્રત્યે પૂજ્યભાવ પેદા થતો.

માતાઓ પોતાના બાળકોને લાવીને તેના અર્ધે ધરતી-તેને પગે લગાડતી અને એ સંતીના શુભાશિર્વાદ મેળવી કૃતકૃત્ય થતી. ઓઝો અને પુરપો-યુવાન અને જૂદ-સૌ કોઈ બંને હાથ જોડીને એને નમતાં અને એ સંતીના દર્શનથી કૃતાર્થ થતાં. આખા સોખ-ડામાં આત્મારે એ સંતીનાજ શુભમાન થતાં.

સ્મશાનમાં તો મનુષ્યોની જગરી મેદની જમી હતી. સેરખડાની રાણીને સતી થતી જોવાને લોકના થોડ ઉસડી પડ્યા હતા. સતી ક્યારે પધારે તેની આતુરતાથી રાહ જોવાતી હતી.

અતે સ્મશાનયાત્રા સ્મશાનભૂમિ આમજ આવીને અટકી મધ. અંદનકાષ્ટની ચિતા ઉપર પેયોગોલના મૃતદેહને મુકવામાં આવ્યો અને તેના ઉપર અખીલ શુદ્ધાલ પુષ્પ આદિ વસ્તુઓ ચઢાવવામાં આવી.

રાણીએ પોતાના સ્વામીને પ્રજ્ઞામ કરીને એ ચિતા ફરતી પ્રદક્ષિણા કરી અને ચિતાનું યથાવિધિ પૂજન કર્યું.

હસતે મુખે તે ચિતા ઉપર ચડી, પોતાના સ્વામીનું મસ્તક જોળામાં લીધું અને જને હાથ જોડી પ્રભુનું ધ્યાન લધું.

લોકોએ જોયું કે તેના મુખ ઉપર સતી-ત્વનો અનન્ય પ્રભાવ પ્રકટયો છે. તેમણે એ

સતી ઉપર પુષ્પોનો વરસાદ વરસાવ્યો 'જય અંબે!' ની બૂમોથી વાતાવરણ ગળવી મુક્યું.

પેયોગોલને અગ્નિદાહ દેવાયો અને અંદન કાષ્ટની એ ચિતા બડમડ ગળવા લાગી. ઢોલ અને ઝરણાઇના મુરોથી અને 'જય સતી, જય અંબે' ના જયનાદથી પુનઃ વાતાવરણ ગાજી ઉઠ્યું.

ઉપસંહાર.

મામાના લોહીથી પોતાના હાથ રંગીને બાણેજ સોખડાની ગાદીએ બેઠો. હિમાલોજ-ને સોખડાની સમૃદ્ધિ મળી પરંતુ સતીનો શાપ થતાં એ સમૃદ્ધિ બહુ મોંઘી પડી મધ.

સતીએ કરેલી આગા મુજબ તેણે પોતાના મામાનું નામ અમર કરવા માટે સાબરમતી-નદીના પશ્ચિમ કિનારે પોતાના મામાના નામ પેયોગોલ ઉર્ફે પેયુજ ઉપરથી ઇ. સ. ૧૪૪૫-માં પેથાપુર નામે મામ વસાવ્યું જે આજ પણ (કોલ વિજ્ઞપુર રેલ્વે લાઇનના રવિજ સ્ટેશનથી ૩ માઇલ દૂર આવેલું) નજરે પડે છે અને પેયુજના નામનું સ્મરણ કરાવે છે. જંદૂકો બનાવવાના કારખાનાને લીધે પેથાપુર પ્રખ્યાત થયું છે.

સતીનો શાપ ધગ્ગાજૂત ચયેશે જણાય છે. પેથાપુરના હાકોરોની દિકરિયોને સંતાન થતાં નથી એમ કહેવાય છે.

મુંબાર્મના ધરલણીઓ આવા હોય તો! વાઘટ રાપુના ન્યુપોર્ટ શહેરનો મી. ટામ વુશર નામે જૂદસ્ય દમણાજ શુજરી મયો. તે લગભગ ૨૫૦૦૦ પાર્કિંગની મીલકત મૂકી મયો છે. તેણે પોતાના વીલમાં ૪૨માર્ગ છે, મારા મકાનમાં ત્રણ વર્ષથી જે બાકુનો રહેળા હોય અને જેમણે તે ફરમિઆન નિયમિત બાકું આપ્યું હોય તેમને એ લોકો જે જે જગ્યા તાપવતા હોય તે હને પછી માંમ પણ બાકું લીધા વિના તાપરવા દેતી.

જય માલિકા.

જીવન જયવન્તા, સખિ ।
જ્ઞાતાના વસન્તામાં-
અગકે જોને ! કેવું આજ-
લાડિલી હો ! લધયે એ લ્હાવ !

ઉર એકરંગી સખિ । જમતા નવરંગી સખિ ।
દુનિયા દોરંગીમાં- પ્રપંચ પચરંગીમાં-
મલકે જોને કેવું આજ- પુલકે જોને ! કેવું આજ-
લાડિલી હો ! લધયે એ લ્હાવ ! લાડિલી હો ! લધયે એ લ્હાવ !

તારાગુ' તેજ સખિ ।
મલિકાની સેજમાં-
ચમકે જોને ! કેવું આજ-
લાડિલી હો ! લધયે એ લ્હાવ ।

પ્રભુતાનું પુણ્ય, સખિ । માલક શિરમોર, સખિ ।
લલિત લહેર રમ્યમાં- માલિકા જયમાલિકા-
ધમકે જોને ! કેવું આજ- અગકે જોને ! કેવાં આજ-
લાડિલી હો ! લધયે એ લ્હાવ । લાડિલી હો ! લધયે એ લ્હાવ ।

માનવનાં આજ, સખિ ।
પ્રભુની જયપાળ શાં-
મગકે જોને ! કેવાં આજ-
લાડિલી હો ! લધયે એ લ્હાવ ।

લલિત.

લેખક : શ્રી જી. હરગોવિંદલાલ કારકાલાલ હાંડવાળા

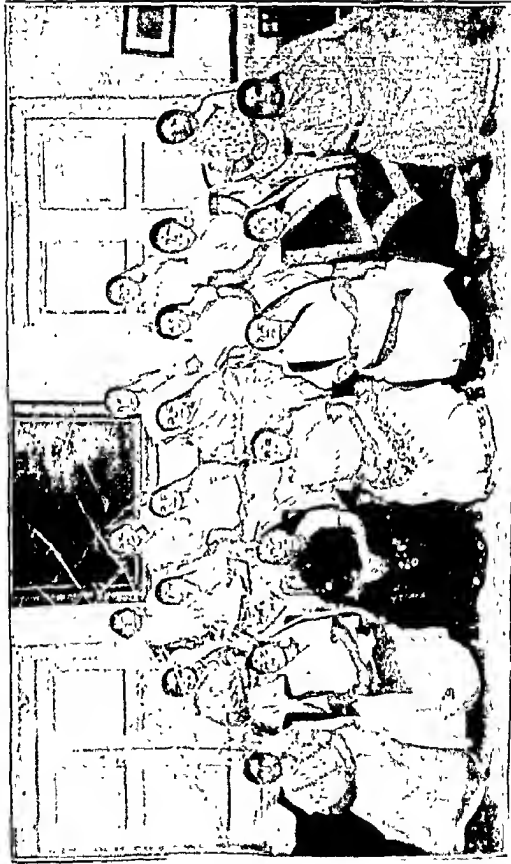
કેળવણી એટલે શુદ્ધિનો વિકાસ અથવા તેની શક્તિઓની ખીસવણી કરવાનું સાધન સમજીને વિલાયતમાં છોકરા છોકરાઓને માટે એકજ તરફનો અભ્યાસક્રમ અને એકજ ગતનાં પાઠ્ય પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો. જુદું તો કન્યાશાળાઓમાં શીરણ્ય ભરતું કામ શીખવવામાં આવતું. એજ ધોરણે આપણે અહીં પણ સ્ત્રીકેળવણીની રચાવના થઈ, અને એજ ધોરણે અવાપિ સુધી થઈ ખરું ખરું થયે છે. વિલાયતમાં ને ને પાછળથી ફેરફાર થયો તેવું અનુભવ આપણે અહીં થઈ નહિ, તથા વિલાયતની પદ્ધતિ આપણા દેશને અનુકૂળ થશે કે કેમ એ ઉપર પણ લક્ષ અપાવું નહિ આ કારણથી થઈ શકે હાલની કેળવણી માટે વાધો હાલવા લાગ્યા છે.

શરૂઆતમાં આપણા શોરો સ્ત્રીકેળવણીની વિરુદ્ધ હતા, અને હજી પણ તે વિષે પુરતું લક્ષ તેઓ તરફથી નથી. કેળવણી વડે કમાવાનું, ઉદ્યોગ થઈ કરવાનું ને સારી રીતે મંસાર ચલાવવાનું જની આવણું જોઈએ તે વાત લક્ષમાં રહેતી નથી. હજી આપણા દેશમાં સ્ત્રીકેળવણી ફેરવી પડાવ છે તે નીચે આપેલા આંકડા પરથી જણાઈ આવશે છોકરા કરતાં છોકરીઓનો પાંચમો ભાગ પણ બચતો નથી, તથા ને બચે છે તે એટલું થોડું હોય છે, કે તેને આપણે કેળવણી કદી થઈએ નહિ.

ભરતખંડની કેળવણીના સન ૧૯૨૪-૨૫ ના રિપોર્ટ ઉપરથી માલમ પડે છે, કે સન ૧૯૨૧ ના વસ્તીવટક મુજબ પુરુષોમાં સેંકડે ૫.૧ અને સ્ત્રીઓમાં માત્ર સેંકડે ૧.૦ અભ્યાસ કરતાં હતાં. ચાર વર્ષ પછી એ સંખ્યા વધીને અનુક્રમે ૬.૫ અને ૧.૧૪ થઈ હતી. મતલમ કે કન્યાઓમાં માત્ર ૦.૧ નો વધારો થયો હતો. દર પાંચ કન્યા પૈકી માત્ર એકજ ચોથા ધોરણમાં બચતી હતી. સન ૧૯૨૧ ની સાલમાં ૫૬૨ ફોરડ સ્ત્રીઓ પૈકી સત્તાવીસ લાખ વ્યાસી હજાર ગણેલી હતી. સન ૧૯૨૫-૨૬ ના રિપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે જ્યારે સન ૧૯૧૬ માં નિશાને જતી છોકરીઓની સંખ્યા સેંકડે ૦.૦૬ હતી, ત્યારે સન ૧૯૨૬ માં એટલે દશ વર્ષ પછી તે વધીને ૧.૦ થવા પામી હતી, એટલે એટલી લાંબી મુદ્દને વધારો માત્ર ૦.૯ થયો. તે પ્રમાણે તો સ્ત્રીકેળવણીનું પૂર્ણ પરિણામ આવવાને સેંકડે વર્ષ જોઈશે.

સ્ત્રીકેળવણીમાં સૌથી આગળ પડતા ત્રાવણકોનો દાખલો લઈએ તો ત્યાંની ૩૦ લાખની વસ્તીમાં પાંચ લાખ બચતાર છે, તેમાં કન્યાઓની સંખ્યા પણ પ્રમાણમાં સતોષ કારક છે. અગ્રેજી રાજ્યમાં જ્યારે વસ્તીના ચાર ટકાજ અભ્યાસ કરે છે ત્યારે ત્રાવણકો-૨માં સેંકડે ૧૨-૫ બચતારની સંખ્યા છે.

હવે આપણે જુદા જુદા પ્રદેશોની સ્થિતિ

તપાસીએ. શ્રીમંત મદારાણી ચીમનાથાજી સાહેબ ગાયકવાડે પુનામાં આપેલા ભાષણમાં જ્યાંય છે કે દર હજારની વસ્તીએ

પ્રદેશનું નામ	બજારનાર	બજારનાર
	છોકરા	છોકરીઓ
ભરતખંડ	૧૩૬	૨૧
મહીસર	૧૨૪	૨૨
મુંબઈ છલાકો	૧૫૭	૨૭
વડોદરા	૨૪૦	૪૭
કાચીન	૩૮૦	૧૭૩
કાશ્મીર	૪૧	૩
બીહાર	૯૬	૩
મધ્ય હિંદુસ્તાન	૬૫	૭
દક્ષિણાંધ્ર	૫૭	૮
મધ્ય પ્રાંત	૮૭	૬

શ્રીમંત મદારાણી સાહેબે આપેલા ઉપરના આંકડા પરથી જણાઈ આવશે, કે કેટલાક પ્રદેશમાં તો છોકરાનો માત્ર ૧૫મો કે ૩૧મો ભાગ કન્યાઓની સંખ્યા છે. કાચીનમાં સોથી વધારે પ્રમાણમાં કન્યાઓ જણે છે, અને બીજા નંબરે વડોદરા આવે છે, કેમકે ત્યાં કન્યાઓ સંખ્યામાં પાંચમાં ભાગ જેટલી છે, અથવા મુંબઈ છલાકાથી જમણી છે અને તેનું કારણ ત્યાં ચાલતી શરૂઆત કેળવણી છે. સીકેળવણીના લાભાર્થે હિંદમાં સર્વત્ર શરૂઆત કેળવણી કરી હજી છે.

સીકેળવણીની પ્રગતિ કેટલી આજ સુધીમાં થઈ છે તેનો વિચાર કર્યા પછી દરે આપણે કેળવણી કેવા પ્રકારની કેટલે દરજ્જે અપાય છે તે પ્રશ્નનો વિચાર કરીએ. હાલ અપાતી સી કેળવણી આપણી સ્થિતિ રીતિને અનુકૂળ નથી સી ઉપયોગી વિષયોમાં માત્ર શીવણ ભરત ચાલે છે, અને તે બહુધા અંગ્રેજી દર્શન હોય છે. ઉત્તમ પ્રવિનું ઉપયોગી શીવણ કામ શીખવાનું નથી. રેશમ કસણનું ભરત પણ બાળેજ ચાલે છે. જેને ગૃહવિદ્યા અથવા ઘર વ્યવસ્થા હાલમાં આવે છે તેની

તો શરૂઆત પણ થઈ નથી. જ્યારે પુરોષ અમેરિકામાંની હજારો નિવાસીમાં રાંધણકામ અને પાકશાસ્ત્ર ખાસ કરીને શીખતાય છે, ત્યારે આપણે ત્યાં હજી તેનું નામ નિશાન પણ નથી. ગૃહવિદ્યા એ સીકેળવણીનો ખાસ વિષય હોવો જોઈએ, તે વગર સીકો ધર સંસારના કામમાં ફી રીતે ઉપયોગી થઈ ન શકે. કમાનાર એક ને ખાનાર ધણાં હોય, અને કમાઈ બહુ યોડી હોય તે છતાં કમાનારને બેરો છોકરાં તરફની મદદ ચલતી નતિ-ઓમાં મળતી નથી. ધરની સાશ્વતી, ધણાની ગૌરવજી, બાળકો, પ્રસૂતિ વખતે સેવાની સાવચેતી, આજીવિકા, કરકસર, આદિ વિષયોમાંથી કેટલાક સાઈ જ્ઞાન સીકો ધરાવે છે ?

કન્યાશાળાઓ માટે ખાસ પુસ્તકો તેમને અનુકૂળ થાય તેવાં હોતાં નથી. કન્યાવાંચન-માળા અને બાળજ્ઞાનપાળા એ પુસ્તકો ખાબરે પડ્યાં છે. જે પુસ્તકો છોકરાઓ માટે હપાયાં હોય તેજ ધણાં ખરાં કન્યાશાળાઓમાં ચાલે છે, એટલે વાંચનમાળા, ભૂગોળ, ઇતિહાસ, વ્યાકરણ, ગણિત આદિ જોને જાતની શાળાઓ માટે એકજ હોય છે, રાંધણકામ માટે કેટલાક વિદ્યાનો એવું મત ધરાવે છે કે તે કામ તો તેઓ પોતાની માતાના રસોડામાં શીખી શકે. માતાઓ પાકશાસ્ત્રમાં કેટલી પ્રવીણ હોય છે તે સર્વના જાણવામાં છે જેમ સુવારનો છોકરો પોતાના પિતાની ઝાડમાં કેટલુંક શીખી શકે, તેમ કન્યાઓ પોતાની માતા પાસેથી થોડુંક શીખી શકે; પરંતુ જેમ ઉંચી જાતનું કામ શીખવા માટે સિંધવાજી જાણવાની સુવારના છોકરાને અગત્ય રહે છે, તેમજોને પાકશાસ્ત્ર ને રાંધણકામના કામ જરૂર છે. આપણા વિદ્યાનો તથા શાળાખાતાના કચરીઓ સીકેળવણી સંબંધે વધારે આવી જોઈતા ફેરફાર અભ્યાસ કરી પાઠ્ય પુસ્તકોમાં કરી.

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળને આદર્શ.

અને
તેનું રેખા ચિત્ર.

લેખક: " એક ગુજરાતી લેખક "

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળની " સીધ્વર જ્યુબીલી " ના પ્રસંગે ગુજરાતી બહેનોની ઉન્નતિ ધ્વજનાર દરેક ગુજરાતી દિતમિંતક મંડળને એક આદર્શ સ્ત્રીસંસ્થા કેમ બનાવી શકાય તે સંબંધી વિચાર કરે એ યોગ્ય છે. મિન્ન મિન્ન પ્રકારના મત ધરાવનાર ગુજરાતી ભાષ બહેનો આ વિષય પર વિચાર કરે ને પરિણામે મંડળના કાર્યવાહકો પાસે જુદી જુદી યોજનાઓ રજુ થાય ને તેઓ તેમાંથી સારા સારા તત્વો ચૂંટી કઢાડી એક નવીન ઉત્તમ યોજના મેળવવા ભાગ્યસાળી થાય તે માટેજ આ લેખ ગુર્જર પ્રભ આગળ રજુ કરવાનું સાહસ મેં ખેડ્યું છે.

" ગુણસુંદરી " ના તંત્રી તરફથી મંડળના આદર્શ સંબંધી એક યોજના વાચક વર્ગ આગળ રજુ કરવાનું મને આમંત્રણ મળ્યું તે સ્વીકારવું એ મારી શરજ છે, એમ સમજી આ લેખ ચર્ચા સાર વાંચક વર્ગ આગળ રજુ કરવા હું દિમત કરું છું.

આ લેખના દોષો ન જોતાં ને ક્યા હેતુથી લખાયો છે તે જોઈ તે પર વિચાર કરી ગુર્જર પ્રભ આગળ ગુજરાતી બહેનોની એક આદર્શ સ્ત્રીસંસ્થાએ ક્યા પ્રકારનું કામ હપાડી લેવું જોઈએ તે સાર દરેક ગુજરાતી ભાષ બહેન આ લેખ પર પુરવું ખાન આપી આ

મ સિદ્ધમાં પોતાનાં વિચાર દર્શાવશે તો આ લેખ સાર્યક ગણાશે. ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ એક આદર્શ સ્ત્રીસંસ્થા અને તે સાર હું શું કરું તે સાર વિચાર કરવાં હાલ તુરત મને જે હવાઈ ખ્યાલો આવ્યા છે. તેનો કંઈક અંશે ચિતાર આપવા મેં આ લેખમાં અદ્ય પ્રયત્ન કર્યો છે. વિમારની શ્રદ્ધતા પીછણી મારી યોજના સર્વોંશે યા થોડે અંશે, મોડે યા બહેને પ્રભુ કૃપાથી જણાવૂત થશે જ એવી પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી ગુજરાતી ભાષ બહેનોના ચરણે હું મારા હવાઈ દીક્ષાનો નકશો રજુ કરું છું.

મંડળની બધી પ્રવૃત્તિઓ સારી પેઢે ચાલે તે સાર પ્રથમમાં મંડળને માટે યોગ્ય મકાન મળે તે માટે મોટી જહેમત હાંકવું. મકાન બંધાવવા જોઈતી મદદ મળેથી સર્વાંમ મોટા રસ્તાપર લાંબા મોખરાવાળી ખાલી જમીન પસંદ કરી તેની આસપાસ શરતો " કંપાઉન્ડ " રાખી, તથા માળવાળું. પોરબંદરના પથ્થર ના દર્શનવાળું સાડું મકાન બાંધવું. આ મકાનમાં એક હજારથી પંદરસો સ્ત્રીઓ એક સાથે બેસી શકે એવો તેમા ' હોલ ' રાખવું ને તે હોલમાં દરેક ઠંડાણેથી બાપથ કર્તાઓનો અવાજ સંભળાય એવી ગોઠવણ કરવું. હોલમાં નાટકનું રટન ગોઠવાવું. અને હોલમાં જીતુ-

કનું સાદુ પશુ ટકાડ કરનીયર વસાવું. હોલને આકર્ષક છત્રીઓ, પડદા, પંખા, ઝુમ્મર, વીગેરેથી સુશોભિત કરે. આખા મકાનમાં લાયઝેરી તથા “રોડીંગ રમ” સાર તથા તેના બાળવિભાગ સાર અલાહેદી જગ્યા, “એશીસ રમ,” પ્રેસીડન્ટ તથા કમીટિ સાર જુદો રમ, જુદા જુદા એરડાઓ, રહેવાને સાર એરડાઓ, એક સુંદર “ટ્રોપીંગ રમ,” ઓકિલોગશાળા, તથા કસરતઘાળા તથા મ્યુઝીઅમ સાર જુદી જુદી ગોઠવણ રાખું શિક્ષણવર્ગો સારી રીતે ચાલે તે માટે એક આખો માળ રોકું. મકાન પર સરત કર્વાં કુબજ લેડી લક્ષ્મીનાથ જગમોહનદાસનું નામ તથા હોલ પર સદગત ગં. ‘સ્વ. જમનાબાઈ સક્ષ્મ-ત્ર’ નામ આખી રૂપીઆ જે લાખ બીરડોંગ બાંધવામાં વાપરે. જે બહેન ગીરગામ બેક રોડ જેવા મધ્ય સ્થળે આવા પ્રકારનું મકાન બંધાવવા પ્રુટતી રકમ મંડળને બેટ આપે તેનું નામ મંડળની કેાષ પશુ મોટી પ્રવૃત્તિ જોડે જોડી તે બાંધવું સંગેમરમરનું પુતળું ઉપર જણાવેલી જે પરમાર્થો બાંધઓના પુતળા બેથું રાખું. લાયઝેરી તથા વાંચનાલયનો તમામ ખર્ચ ઉપાડી લઇ, જન્ને સારી પેડે ચાલે ને તેમાં દર મહીને નવા ઉપયોગી પુસ્તકો લેવાય એવી રૂપીઆ ચાલીસ દળરની રકમ આપનારનું નામ આ જન્ને પ્રવૃત્તિઓ સાથે કાયમનું જોડું. સ્થાપવા ધારેલ વિદ્યાલયને જગે યતો ખર્ચ ખર્ચ દરદરમેશ પુરો પાડનાર એટલે મંડળના ફંડમાં રૂપીઆ પચાસ દળર જરનાર બહેનનું નામ, નિશાલય અથવા ઘારદામંદિર સાથે કાયમનું જોડું. દરેક સ્ત્રી અને ખાસ કરીને વિધવાઓને થોતાની આજીવિકા સ્વતંત્રપણે અને માનભરેલી રીતે મેળવવાનું અને તે સાર કુખર ઉદાગમી કેળવણી આપવા એક ઉદ્યોગ ગૃહ સ્થાપું; અને તેના ખર્ચ નીભાવવા રૂપીઆ પચાસ દળરની બેટ આપનાર બહેનનું

નામ તે ગૃહ સાથે જોડું. ગુજરાત અને જુદા જુદા ગુજરાતમાંથી કેાષપણ બજારીતી બહેન મુંજબની મુલાકાતે આવે તો તેને થોડો સમય ઉતરવા માટે તથા ગુજરાતી બહેનો અનીતિના માર્ગમાં સપડાઈ જતી બચે અથવા પરધર્મમાં જતી અટકે તે માટે થોડો વખત રહેવા માટે મંડળના મકાનમાં ગોઠવણ કરે. હોલમાં એવી વ્યવસ્થા કરે કે મંડળની જરૂરીઆત તિવાચના દિવસોએ તે માટે આખી, તેની આવક મંડળના નિભાવર્થે વપરાય.

ગુજરાતી બહેનોને માનસિક, નૈતિક, ધાર્મિક તથા ઔદ્યોગિક કેળવણી ઉત્તમ પ્રકારની મળે તે સાર વયોવૃદ્ધ કેળવણીકારોની સલાહથી આર્થ સ્ત્રીઓને જાને એવો થોડા શિક્ષણક્રમ ધરી તેનો સારો, અમલ લાગુ તે માટે એક “એજ્યુકેશનલ બોર્ડ” સ્થાપવું ને તેને મંડળમાં અપાતી કેળવણીના વિષયમાં ઘટવું કરવાની સત્તા આખી તેમની પાસેથી પગારદાર અથવા માનદ, ચારિત્રવાન શિક્ષકો તથા શિક્ષિકાઓની નીમણુંક કરાવી તેમની માર્શલ ઉપયોગી વિષયોનું સંગીન શિક્ષણ દરરોજ મળત અથવા નજીવી શી લઇ જોવાના ૧૧ થી ૧૫ સુધી અપાઇ બેથી ત્રણ વર્ષનાં ખરસામાં તે સંપૂર્ણ થાય એવી એક મોજના મહાવું. લાયઝેરીમાં અખ્યાસક્રમ ઇચ્છનાર બહેનોને માટે એક જુદા એરડાની ગોઠવણ રાખું. લાયઝેરીને અંગે શરતી લાયઝેરી તથા લાયઝેરીમાં સ્ત્રીઓને લગતા ખાસ પુસ્તકોનો મોટો સંગ્રહ વસાવું ને નવી ચોપડીઓ તરત ખરીદી લોકમાન્ય ચોપડીઓ વાંચવા ઇચ્છનાર બહેનોની જગાસા તૃપ્ત કરવા તેવી ચોપડીઓની ચાર ચાર નકલ ખરીદું. લાયઝેરીને અંગે બાળવિભાગ બોલી તેમાં બાળસાહિત્ય ઉપરાંત બાળકોને રમત ગમત સાથે યતન મળે તે સાર એક ખાસ શિક્ષક નિયુ. લાયઝેરીમાં મોટે ભાગે રક્ત નવલક્ષી

ઉપયોગ થાય છે તેથી તે વિભાગના મોટા જટિલતામાં પુસ્તકો ન ખરીદે પણ બધા પ્રકારના વાંચનમાં બહેનો રસ લેતી થાય તે માટે સાહિત્યના દરેક અંગ પરના જરૂરી પુસ્તકો ખરીદી અંચકર્તાઓને ઉત્તેજન આપું. વિદ્યાર્થી-ને અંગે શ્રીકૃષ્ણેગી તમામ વિષયો સાર શ્રદ્ધાતમાં મોટા ખર્ચ કરી આપણું દેશને અનુસરતાં પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરાવું ને તેનો સટ, સ્વશિક્ષણ લેનારી દરેક બહેનને પડતર કિંમતે મળે એવી ગોઠવણ કરે. શિક્ષણ આપવામાં જરૂરી સહાયતા મળે તે સાર પીઠચરો લીંગે ખરીદવા કોષપણ પ્રકારની ક્યાસ ન રાખું. “ લેન્ટર્ન ”-“ સ્ટીરયોસ્કોપ ” તથા “ સીનેમા એક્સપેક્ટેશનલ પ્રીલેમ ” ખરીદી Visual Instruction, દરેક અડવાડીએ સ્ત્રીઓ અને બાળકોને મળે તે સાર યોગ્ય ગોઠવણ કરે. નૈતિક તથા ધર્મિક શિક્ષણ મટે ‘ સર્વમાન્ય સિદ્ધાંતોનું જીવું ’ પુસ્તક રચાવી તેનું તથા દરેક ધર્મના સિદ્ધાંતોનું થોડું જ્ઞાન મળે એવું શિક્ષણ બહેનોને અપાવી તથા માયનો મારશલ તથા એકડી પ્રાર્થનાદ્વારા બહેનોમાં એક પ્રકારનું ઉચ્ચ અધ્યાત્મિક વાતાવરણ પેદા કરે. કેળવણી બોર્ડ પાસે સ્ત્રીઓને લગતું દરેક વર્ષે એક (વાર્ષિક) ‘ એન્યુઅલ ’ બહાર પાડું ને તેમાં દિવંદમાં તથા પરદેશ જીવંદી કોમમાં સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ અર્થે કેવા પ્રયત્નો કામ થઈ રહ્યું છે તેની માહિતિ એકઠી કરી તેના સાંસારિક, ધાર્મિક, ઔદ્યોગિક એમ જીવંદ જીવંદ વિભાગો પાડી તેની યોગ્ય માહિતિ આપું. સ્ત્રીઓને લગતા દરેક સવાલ પર માહિતી આપનાર, મોટા વિચારોનું ખંડન કરનાર લખાણ તે તે વિભાગના અજ્ઞાતી પાસેથી લખાણ સસ્તી કિંમતની ચોપડીઓ છપાવી તે ગુજરાતી પ્રજામાં સારી રીતે વહેંચાય એવી ગોઠવણ કરે. દરેક જાણીતી ગુજરાતી બાલિકાના ‘ દેવકા બેલદાયક વૃતાંતો, સ્ત્રી.

ઉપયોગી સંસ્થાઓની યોગ્ય માહિતિ તથા સ્ત્રી ઉન્નતિને અંગે ઉદ્ભવતા પ્રશ્નો પર પત્રિકાઓ લખાવી, દબરોની સંખ્યામાં ‘ છપાવી તે સસ્તી કિંમતે વેચાય એવી બ્યવસ્થા કરે. શ્રીકૃષ્ણેગી માસિક તથા અડવાડીક પત્ર કાઢી સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ સાધનાર ઉપયોગી સાહિત્ય ગુજરાતી બહેનોને પુરું પાડું. સ્ત્રીઓને વાંચવા લાયક પુસ્તકો મંડળના મકાનમાંજ વેચાતા મળે તે સાર ત્યાં એક “ બુક્સેલ્સ સ્ટોલ ” ઉઘાડાવું. સ્ત્રી બેલિકાઓના યોગ્ય લેખો તપાસી તેમની મહેનતના પ્રમાણમાં બ્યાબબી રકમ આપી પુસ્તકદારો તે બહાર પડાવું. ગુજરાતી છોકરીઓની શારીરિક તંદુરસ્તી જળવાઈ રહે તે સાર યોગ્ય શિક્ષકાની સંદર્ભી હેઠળ એક શારીરિક કસરત આપનાર સિદ્ધાંત વર્ગ ખોલું ને કન્યા મંડળમાં દાખલ થતી દરેક કન્યાને શારીરિક શિક્ષણ લેવાની રજૂ પાડું. દિંદ સ્ત્રીઓને મારફત આવે તેવી ઔદ્યોગિક કેળવણી અપાવવા માટે એક ઉદ્યોગશૃદ્ધ રચાવી તેમાં સ્ત્રીઓથી ચલાવી શકાય એવું ધંધાદારી શિક્ષણ અપાવું. મુખ્યમાં રહેતી મોટી ઉમ્મરની દરેક સ્ત્રી વાંચતા લખતા થોડી મુદતમાં શીખે તે સાર બધા પ્રકારના પ્રયત્નો કરે. જીવંદ જીવંદ લખાણમાં સ્ત્રીઓને ઉપયોગી શિક્ષણ મળે તે માટે ખર્ચદાર અથવા માનદ શિક્ષિકા મંડળ રચાવી લખે લખે, ચાલીઓમાં રહેતી બહેનોના લાભાર્થે જ્ઞાના વર્ગો ઉઘાડાવું. ગુજરાતી સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ માટે મંડળના ફંડમાં એક સાથે રૂપિયા દસ દબરોની મદદ કરનાર સખી સ્ત્રીના નામની ‘ ચેર ’ રચાવી વિદ્વાન ગુજરાતી સ્ત્રી પુરૂષો પાસે ગુજરાતી સ્ત્રીઓના સંબંધમાં ખાસ બાબતો કરાવી સ્ત્રી-ઉન્નતિ કેવી રીતે સાધી શકાય તેની માહિતી ગ્રન્થ પ્રજા પાસે મુકાવું. ઘેર બેઠા નિબંધો લખાવવાની તથા મંડળના મમનમાં ધનામી ની બંધ લખાવવાની દરિદ્રાધની રીત આલુ રાખું;

ને તે ઉપરાંત સ્ત્રીઓને ઉપયોગી ચોક્કસ પુસ્તકોના “લીસ્ટ” નો નિર્ણય કરી, શાળામાં ભણનાર તેમજ તે પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરી પરીક્ષામાં હિતે નંબરે આવનાર બહેનોને દર વર્ષે ઇનામો અપાવું. શિક્ષણ વર્ગમાં જે ઉપરાંતની નિયમિત હાજરી આવનારી બહેનોને ઇનામો આપી ઉત્તેજન આપું.

વકતૃત્વકળાની શક્તિએ ન્દાનપણથી જ ખીલે તે સારૂ ખાસ કરીને કન્યાઓમાં તથા સ્ત્રીઓમાં હરીફાઈની ઇનામો પરીક્ષા દર વર્ષે લેવાયું. સ્ત્રીઓમાં જુદા જુદા વિષયો પર અભ્યાસ કરનારી બહેનોને તે તે વિષામના પુસ્તકોની યાદી આપી તેનો સારો અભ્યાસ કરવા તેઓને સાક્ષરોની પૂરતી મદદ આપી, જુદા જુદા વિભાગોનો અભ્યાસ કરનારી બહેનોનું એક નાનું મંડળ સ્થાપું. સ્ત્રીઓમાં જ્ઞાન વધે તે માટે, ગોદો, દીવાદાંડી, છાપખાના, મીઠો, મ્યુઝીઅમો વીગેરે જ્ઞાન આપનારી જગ્યાઓ ખતાવવાની ગોઠવણ કરાવું. મુખમુખ અથવા મુખમુખ દ્વારા દિંદના કોઈ પણ લાભમાં સ્ત્રી ઉપયોગી ખાસ શિક્ષણ જ્યાં જ્યાં મળતું હોય ત્યાંથી શિક્ષણ મેળવવા દબ્દબતી ગુજરાતી બહેનોને તે જગ્યાએ શિક્ષણ મેળવવા તેમને સારી રકમની “રકોલેન્ડીયો” આપી સરળતા કરી આપું. પૈસાના અભાવે ગુજરાતી બહેનો અજ્ઞાનતામાં સજડ્યા કરે એવી સ્થિતિ ધડીબર ન ચાલવા દઈ. “કર્વે યુનીવર્સિટી” ને પગલે, ગુજરાતી સ્ત્રીઓ સારૂ ગુજરાતમાં એક અલાહેદી “યુનીવર્સિટી” સ્થાપાવ એવી યેરની કરે; ને દર પાંચ વર્ષે સ્ત્રી મેળવણીના વિષય પર ચર્ચા ચલાવી કાર્ય કરવાની રીતમાં ધટતા સુધારા વધારા કરવા સારૂ એક મેળવણી પંચિષદ બરાવું.

પ્રારંભિક શાળામાંથી ભણતી કન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓ પરીક્ષામાં પાસ થઈ હોય તો તેઓ સર્વેને અથવા હિતે નંબરે આવનારી બહેનોને

હિતેજન આપવા દર વર્ષે એક સમારંભની ગોઠવણ કરે ને તે વખતે કોઈ વિદ્વાન ગુજરાતી ભાષા થા બહેન પાસે સમયને અનુસરતું સલાહ આપનાર બાપણ આપવાની ગોઠવણ કરે.

સ્ત્રીઓમાં સ્વસ્થી ધર્મોનો સારો પ્રચાર થઈ તેઓ વિદેશી વસ્તુઓ ખરીદતી અટકે ને દેશના દુનનર જીવોગને ઉત્તેજન મળતું રહે તે સારૂ મંડળના મકાનમાં એક ઉપયોગી “મ્યુઝીઅમ” નો સ્થાપના કરે. સ્ત્રીઓ પચીસ દહનર આવનાર બહેનોનું નામ તેની સાથે કાયમનું જોડું. આ સંમહસ્થાનમાં સ્ત્રીઓના વપરાશમાં આવતી બધી સ્ત્રીઓ રાખું ને તેમાં મુકાયેલી સ્ત્રીઓ જે બહેનોને ખરીદવી હોય તે થોડું કમીશન લઈ તેને તે મેળવી આવવાની ગોઠવણ કરે. પ્રારંભિક શાળાઓમાં શીખતી કન્યાઓને રજાના દીવસોમાં આ પ્રદર્શન મફત જતલાવવાનો લાભ આપવા શુકું નહિ.

ગુજરાતી નર્સો ધણી થોડા પ્રમાણમાં છે તેથી સ્ત્રીઓને હોસ્પિટલોમાં અથવા “મેટરનીટી હોમ્સ” માં રોકાવશીયો આપી સારી સંખ્યામાં તેઓ નર્સિસ તરીકે વધાર પડે એવી ગોઠવણ કરે. મોટી ઉમ્મરની કન્યાઓને પરવ્યા પહેલાં ‘બાલહિતર’ નું બચકારીક જ્ઞાન મળે તે સારૂ મંડળના મકાનમાં જ નાના પાપા પર એક સુતિકાગૃહ સ્થાપી તેની સર્વે બચરસા એક અનુભવી ગુજરાતી ડોક્ટર બાઈના હાથમાં સોંપું.

મરીબ ધણ સ્વમાનની ટેક જાળવી રાખનાર ગુજરાતી બહેનોના દુઃખમાં મદદક્ષી થઈ પડવા એક નિરાશીત ષંડની સ્થાપના કરે ને જાતી તપાસ બાદ તેવી દુઃખી બહેનોને પૂરતી મદદ મળે તેવી ગોઠવણ કરે. મરીબ બહેનોની અજ્ઞાનતાનો લાભ લઈ તેમને સતાવનારાઓના ષંડમાંથી બચાવવા

ખેતોને વૈદ્યકીય તેમજ કાયદાની સલાહ આપનાર 'ખાતું' સ્થાપ્યું.

મંડળની ખેતોને શુદ્ધ ચલાવવામાં ઉપયોગી થીએ બેજસેજ વગરની બ્યાન્કમી દામે મળે તે માટે એક " Co-operative Stores " ઉઘાડી થોડા નફા લઇ ખેતોને સારા માલ ધેર બેઠા મળે એવી ચોખ્ખા ઉપાડી ભડ.

" દર પાંચ વર્ષે, સાડે થીએલી ગુજરાતી બાઇને મંડળના કામની જાહેરાત કરવા તથા મંડળનું કાર્ય સુધરવું રહે તે સારું " દિંદની તેમજ પરદેશની સંસ્થાની ભત્તી માહિતી મેળવી અનુભવે લેવા મંડળને ખરચે મોકલ્યું; પણ તેની પાસે પાછા રૂવાં પાંચ વર્ષ સુધી માત્ર થોડી રકમ ગુજરાત માટે લઇ, મંડળની સેવા કરવી એવી કમીલાત લેવાડાવું.

ઉમતી બાળાએ મંડળના કામકાજમાં ન્દાનપણથીજ રસ લેતી થાય તેમજ આખ્યાત્મિક વાતાવરણમાં ઉછરી મંડળના ઉપયોગી સભાસદ થીએ સારી શિક્ષણીએ તથા માતાએ બની ઉત્તમ નામરિકો તરીકે નામ કઢાડે તે માટે મંડળના અંગે જે 'કન્યા મંડળ' સ્થાપવામાં આવ્યું છે તેની ઉન્નતિ કરવા ધણે થમ લઈ. જેથી કરીને પાંચ સદી પછી નમુનેદાર સભાસદોનું બનેલું મંડળ બવિષ્યમાં હસ્તીમાં આવે. આ " કન્યા મંડળ " ને અંગે " Girl Guides " ની ચોખ્ખા કાઢી કન્યાએને વધુ ઉપયોગી જીંદગી ગાળવામાં હું સહાયતા આપું. :

મંડળને અંગે ફેજવાણી અનુભવી શિક્ષિકાઓના હાથે સભાસદોના છોકરા છોકરીઓને બચેરના તથા કલાક " મેન્ટેસોરી " શિક્ષણ-મશત અથવા નજીવી શી લઇ આપવાની ગોઠવણ કરે. અને તે ઉપરાંત પૂરતી

શી આપનાર છોકરા તથા છોકરીઓને પણ તેનો લાભ આપવા ચુકું નહિ.

મંડળની ખેતોમાં બગીચાના પીણે ને તેઓ મંડળની ઉત્પત્તિમાં ઉત્સાહભર્યો માગ લે તે સારું મંડળના મકાનમાં સભાસદોના નાના નાના " ગ્રુપ " પાડી દરેક " ગ્રુપ " ને અઠવાડીયે અઠવાડીયે પાંચપાંચ વાડીયે પાંચવાડીયે ચલાવણી લેવા નોતરી મંડળના કાર્યવાહકો જોડે દરેક સભાસદની ઓળખાણ કરાવું. ને તે સાથે સભાસદો વચ્ચે પણ પીછાણ વધે એવા પગલા લઈ. આ ઉપરાંત વર્ષમાં બે મોટા મેળાવડા કરી, એકમાં રજત સભાસદોને નોતરીને, બીજામાં બીજા કામના હિતચિંતકોને પણ ન્દોતરી મંડળને વધારે ઉપયોગી બનવાની તક આપું. આ સાથે પૈસાની સગવડ માટે વર્ષમાં એક વખત મંડળની ખેતોના આખા કુટુંબના લાભાર્થે એક મોટું સમમેલન ભરી ગુર્જર ખેતો શું કામ કરી રહી છે તે પ્રત્યક્ષ નીહાળવાની તક આપવા ચુકું નહિ.

ફેજવાણી પામેલી ખેતોની સેવા શહેરમાં જ સમાપ્ત થાય એ ઇચ્છવાએમ નથી તેથી ગુજરાતના ગામડાઓમાં અજાનતાના માદ અંધકારમાં સંબડતી ખેતોને જાનતો અમુલ્ય લાભ મળે તે સારું ઉમંગી ને ઉત્સાહી ખેતો જોએને બધા પ્રકારની સગવડ હોય તેમને ગામડામાં થોડા મહીના વસી પોતાના જાનતો લાભ પોતાની ખેતોને અર્પણ કરવાની તક મળે એવી ગોઠવણ કરે. સેવાના આ ક્ષેત્રમાં વિષય ખેતો સંગીન કાળો આપી ચકે એવી સ્થિતિમા ચુકાએલા હોવાથી તેઓની આ કામમાં પહેલી પસંદગી કરે.

દિંદની ઓડિયોગી સંસ્થાઓનો અભ્યાસ કરવા દેશના જુદા જુદા ભાગની મુલાકાત ગુજરાતી ખેતો પાસે કરાવું ને દેશના પછાત પડેલા વિભાગમાં ઓડિયો

સાધી શકાય તેવા બાષણો તેમની પાસે અપાવી દેશની સ્ત્રીઓમાં જાગૃતિ આણું.

મંડળના હોલમાં વિદ્વાન સ્ત્રી પુરુષો પાસે દર મહિને એક યા એ ઉપયોગી વિષય પર બાષણો અથવા તો એકજ વિષય પર બાષણની દ્વારમાળા અપાવું. સ્ત્રીઓમાં વિચાર કરવાની શક્તિ વધે તે સાર Debates ની ગ્રાવણ કરી તે પર મત લખ સ્ત્રીવર્ગનો ચોક્કસ પ્રશ્નો પર કેવો અભિપ્રાય છે તે શોધી શકું. દુનિયામાં સ્ત્રીપ્રતિનિતી માહિતી આપનારા તથા ચાલુ બનાવોનો પૂરતો લીગલ આપનારા ખાસ બાષણો કરાવું. સંસારમાં સ્ત્રીનો દરજ્જો ઉંચો રહે ને તેઓને દરેક ક્ષેત્રમાં નામના મેળવવા સમવક મળે તે સાર મંડળ પાસે થોડા સમયે સારા પાપા પર મળવળ ઉપાડી લેવડાવું.

નવરાત્રિનાં મરજાપાટીની પ્રથા ચાલુ રાખું પણ તે સુંદર યથારી નોવડે તે સાર સારી પેઢે એક પપ્પવાડીઆ પહેલા પાટીમાં ભાગ લેનાર બહેનો પાસે સારી પેઢે 'પ્રેક્ટીસ' કરાવું. સ્ત્રીની ઉન્નતિ સાર સતત પ્રચાર કરનાર દેશમકત સ્ત્રી પુરુષોની જાગૃતિ ઉજવવાની મંડળે અખત્યાર કરેલી રીત ચાલુ રાખું પણ તે સાથે હિંદુઓના મોટા અગત્યના તહેવારોનો મહિમા જળવાઈ રહે તે સાર ઉત્સવો ઉજવવાની રીત મંડળમાં જરૂર દાખલ કરાવું. થોડા સમયે ધારાપુરી, અનેરી કેનેરીની ગ્રામ્યો લીગેરે ઐતિહાસિક જગ્યાઓ પર સમાસોને લઈ જવા સાર અંદાજસ્તુ કરું.

મંડળની પ્રવૃત્તિઓ આગળ ધપતી રહે તે સાર મંડળે "વેલ્ફેર ઓફ ડે" સ્થાપી છે તેમાં મંડળની દરેક બહેનોના કુટુંબમાંથી એકેક બહેનની સ્વયંસેવિકા તરીકે માંગણી કરી તેમની મદદ સમાસો વધારવા; કુખી બહેનોની જાતિ માહિતી મેળવી તેમની મદદ જવા તથા સમાસો પાસેથી પ્રસંગોપાત

મદદ મેળવવામાં તેમની સલાહ લઉં ને મદદ મેળવી આપનાર તમામ બહેનોની થોડા કદર દર વર્ષે કરાવું.

મંડળની બધી પ્રવૃત્તિઓ સાર જુદા જુદા સિપાહીઓ તથા કારકુનો રાખું. કામકાજ સરળતાથી થાય તે માટે ગુજરાતી ટાઇપ રાઇટર; દસ્તાવેજી નકલ કાઢનાર "રેકર્ડર-મશિન", "એડિટર-પ્રેસ", "સેક્રેટરી" ને તેને લગતી સામગ્રી ને ઉપયોગી વિષયો પર તૈયાર કરાવેલી ખાસ રંગીન Slides 'સ્લાઇડ્સ' લીગેરે ચીન્ને જરૂર ખરીદું. મંડળની જોશીસમાં ટેલીફોન રાખું ને તેનું 'Extention' પ્રેસીડન્ટ ને કમીટી રૂમમાં રાખું. મંડળનું કામકાજ ઝડપથી થાય તેમજ કાર્ય કરનાર બહેનોનાં, તથા દરથી આવનાર શિક્ષણવર્ગોના લાભ લેનાર બહેનોના, તથા "મોન્ટેસેરી" ક્લાસમાં દાખલ થયેલા બૂલકાઓના ઉપયોગાર્થે એક ફાઈ બસ ખરીદી તેનો પૂરતો ઉપયોગ કરું; ને સ્ત્રીઓને 'Excursion Trips' મળતી રહે તે માટે વખતો વખત કામ કરવાની તંદરદથી નીકળતી 'બસ' રીઝર્વ કરાવી તેનો છૂટથી ઉપયોગ કરતો રહું.

ગ્રંથમાં બધી કામમાં ચાલી રહેલી સ્ત્રીઓ-યોગી કામની માહિતીની એક "Directory" કાઢી બહેનોને પૂરી પાડું. સ્ત્રીઉપયોગી સંસ્થાઓ પાસે જરૂરી કામની વહેંચણી કરાવી દરેક સંસ્થા અંદક બીજીની ખોટી દરિયાઈમાં ન ઉતરતાં તેઓ થોડે ખર્ચે પોતાની અમુક જગ્યાની શક્તિ વેદશી ન નાંખે તેવી ગોઠવણ કરું. સ્ત્રી સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર વધે ને જરૂર પ્રસંગે તેઓના એકત્ર મેળાવડા થાય તેવી ચેરવી કરું; અને તેવા મેળાવડાના ખર્ચની વહેંચણી દરેક સંસ્થાની આર્થિક સ્થિતિ જોઈ નિર્માણ કરું.

દર એ વર્ષે મંડળનો વાર્ષિક મેળાવડો કરી તેમાં ગુજરાતી તથા ઉર્દૂ ભાષામાં

રીપોર્ટ તથા “ એડીટર ”, હીસાસર છાત્રાવી મંડળના સભાસદોને મંડળની પ્રગતિથી વાકેફ કરે. મંડળના શંકુ યોગ્ય ટ્રસ્ટ કરાવું તથા મંડળને રજીસ્ટર્ડ સંસ્થા બનાવું.

ગુજરાત વનોક્યુલર સોસાયટીની મારફત ગુજરાતી બહેનોની ઉન્નતિ અર્થે ગુર્જર પ્રજા પાસે ચોક્કસ સરતે શકોની સ્થાપના કરવા રકમો-લક્ષ, તેની સારી વ્યવસ્થા કરે ને ફરેલા કામની માહિતી મંડળના વાર્ષિક રીપોર્ટમાં બહાર પાડે.

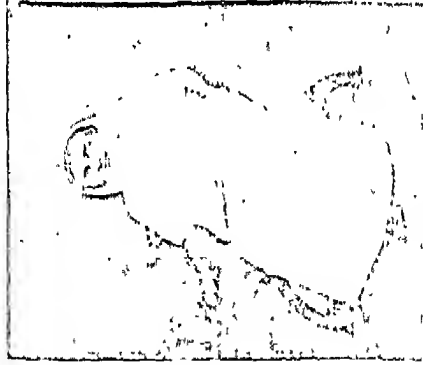
આખા મંડળની વ્યવસ્થા કરવા સારૂ ખરા અંતઃકરણથી તન, મન, ધનથી સેવા કરનારી ઉમંગી અને હિતસાહી બહેનોને કાર્યવાહક મંડળના સભાસદ નીચું; ને તેમાંથી જે જે કામમાં ખાસ પ્રીતિ ધરાવનારી બહેનો હોય તેમનેજ; એલેલેલો નીચું. શોભાના પુતળાં રાખવાની પદ્ધતિને હમ્મેશને માટે તિલાંજલિ આપું. ફરેલા ફરવો અમલમાં મુકવાને તથા મંડળનું કામ હિતમ પ્રકારનું થતું રહે તે માટે આખો વખત રાજલ પાડી શકે એવી બહેનો બહાર આવે નહિ ત્યાં લગી “ એનરરી ” મંત્રીઓ જોડે જુદા જુદા વિભાગ માટે પમારદાર સેક્રેટરીઓની નિમજ્જક કરી નિયમસર કામ કરાવું. પેટ્રન ડાનર ને કોષ મેમ્બર, તરફથી પૈસાની મદદ મળે છે તે તરફ ન જોતાં એલો શોભાવી જરૂર પડે ખડે પગે મંડળની સેવા કરવા તત્પર રહે તેવાંનેજ પૈસાની મદદ દઇ, આ ત્રણ વિભાગમાં ચૂંટી કહડાય એવો નિયમ ધડું. પૈસો આપી ન શકે છતાં, જે બહેનો તન ને મનથી મંડળની ઉન્નત સેવા જગ્યે તેમને પણ આ પદો પર ‘ માનદ ’ એટલે શી લીધા વગર તેમના કામની કદર અર્થે નીમજ્જક કરે.

મંડળનું કામ સ્થાયી પાયા પર આવે અને એટ પર તેની હરતી ને પ્રગતિને

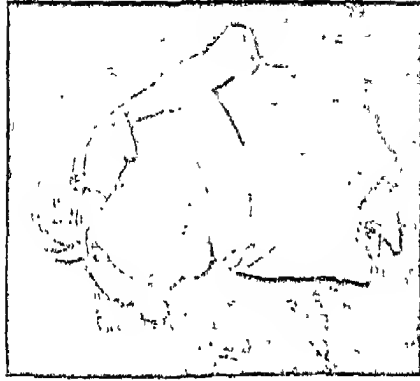
આધાર ને રહે. તેમજ મંડળને સ્થાયી આવક મળતી રહે તેટલા માટે આવકના સાધન તરીકે તથા ખરચને ધુગી વળવા હાલતું શીટું ધોરણ છે તેમાં નીચે મુજબનો સુવારો કરે: રૂપિયા ૨ થી રૂ. ૧૨ સુધીનું ધોરણ બાજબી છે પણ તે ધોરણનો ગેરઉપયોગ થઇ મંડળને આર્થિક રીતે ધણું સહન કરવું પડે છે એ વાત ઉધાડી છે. આ જોતાં મંડળને નળુકની આવક સારી થાય તે સારૂ મંડળમાં દાખલ થનાર દરેક બહેન પાસે રૂપિયા એકની “ એન્ટ્રન્સ ” શી લેવાની રીત દાખલ કરે તથા મરીમ, મધ્યમ વર્ગની, તથા પૈસાદાર સ્ત્રીઓ બધાને મંડળમાં સમાસદ થવાની સગવડ મળે તે માટે સમાસદોના ત્રણ વિભાગ પાડું, વાર્ષિક રૂ. ૨, ૧, ૧૨, ની શીના ત્રણ વિભાગ પાડી કામ લોધાથી બધી સગવડો મળે એમ મહેન લાગે છે માટે તે પ્રકારનો સુવારો હું નિયમોમાં દાખલ કરે.

મંડળના વર્ગોમાં સમાસદોનેજ દાખલ કરવાની પદ્ધતિ આદરે ને મંડળ પાસે જો સારૂ ફંડ એકઠું થયું હોય તો દરેક શિક્ષણ લેનારી બહેનને મશત યા નજીવી શી લઇ શિક્ષણ આપવું; પણ તેમ કરવાની મંડળની જો અંશકિત હોય તો શી લઇને પણ શિક્ષણ અપાવાની પદ્ધતિ છોડી ન દે. જો તેમ સ્ત્રીઓ શિક્ષણ લેતી રહે એજ ખોલ મહારી નજર આમળથી ખસેડું નહિ.

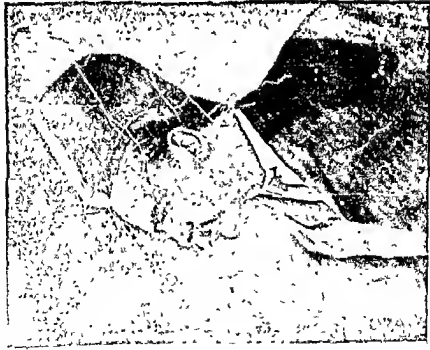
ગુર્જર પ્રજાના સ્ત્રીવિભાગની ઉન્નતિ સંગીન પ્રકારની થાય તે સારૂ કોષ દાનચીર ગુજરાતી ભાષા યા બહેનની મદદથી એક મોડું ‘ બહાડીયા ટ્રસ્ટ ’ ખાતા જેવું ખાતું સ્થાપી તેના બાજબીથી ગુજરાતી બહેનોની ઉન્નતિ અર્થે તેઓના કામની ખાતી થયેથી તેમને તે ફંડમાંથી સારી આર્થિક મદદ અપાવું.

ગં. રતિકમળે દેશાદ

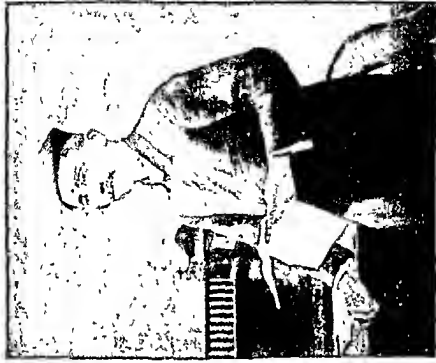
ગં. મંગલાન્દુન મોનીલાલ

રા. બવાનીદાસ નારણદાસ મોતીવાળા

—પચીસ વર્ષથી મુંઝાદારા ગુજરાતી બહેનોની સેવા કરી રહેલા એ વાણિજી—

૨૦૪૮ મહોત્સવ ગ્રંથ]

રા. કેશવલાલ બીખાભાઈ મણીઆર

—પચીસ વર્ષથી મુંઝાદારા ગુજરાતી બહેનોની સેવા કરી રહેલા એ વાણિજી—

L. M. PRESS, BARODA.

મંડળની શાખાઓ મુજબના પરાઓમાં સ્થપાવું ને મૂળ સંસ્થા તથા શાખાઓ વચ્ચે એકઠા મળવાના સાધનો યોજતો રહું. મંડળની શાખાઓ અથવા મંડળ જેવી સંસ્થાઓ ગુજરાતના દરેક મોટા સ્થળોમાં સ્થપાય ને તેઓ સ્ત્રીકેન્દ્રિત કામ હાથમાં લે તેવી યોજના ધડું.

પ્રજ્ઞની ઉન્નતિનું મૂળ ઓ ફેળવણી જ છે એમ માનનારા ઓ પુરૂષનું ગુર્જર બહેનોની સેવા ઉઠાવનાર એક મંડળ સ્થાપી 'ગુર્જર સન્મારીઓની ઉન્નતિ સત્વર સંધાય એવી યોજના અને પેરવી કરું.

ઉપર દર્શાવેલી યોજનાનું બ્યાપક ૨૪૩૫ બુરાખર સમજી તે અમલમાં લાવવા એક અથવા વધુ બાઇ બહેનો બહાર પડશે તો દાસની તથા ભવિષ્યની ગુજરાતી ઓઓના ઓના હૃદયમાં તેઓના નામ સદાકાળ ઠેતરાઈ રહેશે, અને યોજનાનો સંપૂર્ણપણે અમલ થયેથી મંડળની 'ગોલ્ડન બુખીલી' પ્રસંગે પૂર્વ ને પશ્ચિમની સંસ્કૃતીના મિશ્રીત રજ રહે નીચે બંધાવેલ આદર્શ પ્રત્યક્ષ દર્શાવનારી ઓ ગુર્જર નગરીમાં નિહાળવાનું બાળ્ય આપણને પ્રાપ્ત થશે જ જેવી પૂરતી મદદથી હું મારો લેખ સંપાદિત કરું છું:—

ગુજરાતની ભવિષ્યની આદર્શ સ્ત્રી.

“હું ભવિષ્યની ઓને જોઉં છું એ ઓ સુષ્મા રશ્મિથી શૃંગારિત છે. તેના બમણા હાથમાં શક્તિ છે, તેના હાથા હાથમાં શાન્તિ છે. તેના પાનિ પ્રમાથી પરિરક્ષિત છે, અને પ્રેમસુકુટથી તેણે મસ્તક અલંકૃત છે, જોરવ અને પ્રભાવવડે તે પુરૂષભાવ પ્રકટ કરે છે, અને સૌમ્યતા તથા ધૈર્ય વડે તે સ્ત્રીભાવ પ્રમટ કરે છે. શૌર્યને પ્રતાપે તે સર્વજ વિજયશાળી બની રહે છે, અને પ્રેમ બળથી તે સંપૂર્ણ રીતે હંદયહારિણી થાય છે. તે પુરૂષવર્તિની નથી, તેમજ તેની પ્રતિસ્પર્ધિની પણ નથી, પુરૂષને પ્રકળે તે સુહૃદ્ રૂપ છે, તેની સન્મુખ તેની દાસ સંમાન છે, તેની ઉપર આદર્શ રૂપ છે, તેની આસપાસ દૈવી કુમારિકા રૂપે છે. એ દૈવી કુમારિકામાંથી પુરૂષનો પુનર્જન્મ થવાનો. પોતાના અંતરમાં પુરૂષ સંબંધે વિલાસી બાવનાને બદલે દૈવી બાવના તે ધારણ કરે છે. માતા તરીકે તે સંરક્ષણ કરે છે, નેત્રી તરીકે તે પરિત્રાણ કરે છે, આત્મા તરીકે તે ઉન્નત પદે લઇ જાય છે. તેના નામથી પૃથ્વી પંરની સર્વ પ્રજાઓ સુખપૂર્ણ બનશે.”

સ્ત્રીમાં એક કોળીનો છોકરો રાતો હતો. એક બહુને દયા આવી.

વટેમાગુ: “ શું કરવા રહે છે અદ્યા છોકરા ? ”

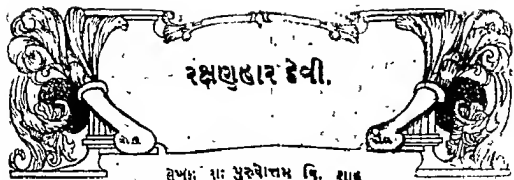
છોકરો: “ હું ખોવાઈ ગયો છું મને મારું ઘર જડ્યું નથી. ”

વટેમાગુ: “ તેમાં રહવાની શું જરૂર ? આલ તને તારે ઘેર લઈ જઈ. બોલ તારું ઘર કયાં છે ? ”

છોકરો: “ તે મહ કાલેજ બહુ જોડે મને યાદ નથી. ”

વટેમાગુ: “ વાર તો તારા બાપનું નામ શું ? ”

છોકરો: “ મારી બાબે આજેજ ખીણું ઘરધરણું કર્યું છે જોડે તેનીયે મને ખબર નથી. ”

લેખક: શ્રી: પુરુષોત્તમ વિ. શાહ

સરદાર સાહેબ, એકવાર એ વાત પશુ વચ્ચે વણી છે એમ માની લઇએ તો પશુ એ અમલદારોની અર્થાત સરકારની પ્રતિષ્ઠાનો સલાહ હોવાથી તમારો ટેકો મેળવી લેવાનો સરકારને અધિકાર છે એ જ્ઞાનમાં રાખીને અને તમારી આ બહેનલાલી માંત્ર સરકારની મરજી ઉપર જ રહી રહેવી છે, એટલે આવા પ્રસંગે તમારી અને તમારા વર્ગની શ્રેણ સરકારની તરફથી માન્ય રહેવાની હોઈ શકે. ” ખૂબ અર્થાતે અંતે ગવર્નર સાહેબે સરદાર વિનયપ્રસાદને આ સ્પષ્ટ પંચનો સંભળાવી દીધા.

“ એ ફરજને મારો વર્ગ કદી નહિ બૂલીએ ” સરદાર વિનયપ્રસાદે વિનય-પૂર્વક જવાબ આપ્યો: “ પશુ હું નથી સમજી શકતો કે અહીં સરકારની પ્રતિષ્ઠાનો પ્રશ્ન ક્યાં ઉભો થાય છે? ” મંજીપુરના કલેક્ટરે નાણી જોડેને બોલો પર જુલમ ગુનગો તે કું નહિ હું. કુલ્જાની પ્રજાએ ઉપરી અમલદારોને એરજીઓ પર અરજીઓ કરી, પશુ કોણ દાદ દે? એટલે ધારાસભામાં કલેક્ટર વિરુદ્ધ નિંદા-અંજલિ કરાવે ત્યાં કલેક્ટરને સજા કરવાની સરકારને શ્રેણ પાડવા વિના અન્ય માર્ગ પ્રજા પાસે ન રહ્યો. આ ન્યાય પ્રજાપ્રતિનિધિ વિરુદ્ધ જવું એ મારે બહુ વસેનું થઈ પડે. ”

“ કલેક્ટર જુલમ ગુનગો એમ માની લઇએ તો પશુ તે વધારે જ જાણી મહેસુલ સંખ્યાથી વધુ કરવાના સરકારના ધોરણને

અમલમાં મૂકવા માટે જ. એટલે અમારે તેમનો ખચાવ કરવો જ રહ્યો અને આ મહેસુલ-વધારાનો દરાવ પર તમે પશુ સરકારની તરફથી જ મત આપ્યો હતો, ખરું ને? ”

“ હા. ”

“ કેમકે એમાં તમારો લાભ હતો ” ગવર્નર સાહેબે દલીલ કહી: “ નહિ તો જામી રદારોની ઉપજ ક્યાંથી વધી હોત? સારું હવે જરાગર વિચાર કરો. તમારી મનપસંદ એટ-લું જ નહિ પશુ તમારા લાભની વાતને અમલમાં મૂકવા આવરજમિ. લીધે સખતાઈ કરીને? અને તમે હવે તમારો લાભ કરનાર અમલદાર વિરુદ્ધ નિંદા-અંજલિ કરાવે પસાર કરાવવા તૈયાર થયા છો એ તે કેવી ફતવજી? ”

“ પશુ મહેસુલ વધારાની સંમતિ આપી એટલે પ્રજા પર જુલમ ગુનગોની પશુ સંમતિ આપી એવો એવો અર્થ નથી થતો. મહેસુલ વધારવું એટલે શાવે તેટલું વધારવું, અમલદારોએ શાવે તેવા જુલમ—”

“ નો, નો, ” ગવર્નર સાહેબ બંધારા-યાં બોલી ઉઠ્યા: “ એ જાણ મુશ્કેલીની આપણે અર્થ કરી ચૂક્યા છીએ. તમારી જાણી વાત સાંતિથી સામજી લઇને જ મેં આ સલાહ આપી છે. ફરી ફરીને એકની એક વાતથી મારો મત નહિ બદલાય; આ પ્રશ્ન આપણે ખૂબ ચર્ચો, ખરું ને? હું તમારો વધુ વખત લેવા નથી ઇચ્છતો. મિત્ર તરીકે હું તમને ઉવટની સલાહ આપું છું: ”

તમે પ્રજના નહિ પણ જાગીરદારોના પ્રતિ-
નિધિ છો એ જૂલશા નહિ. આવતી કાલે એ
કરાવ પર સરકારની તરફેણમાં મત નોંધ-
વામાં જ તમારું અને તમારા વર્ગનું હવે
રજૂ છે, એટલું જ નહિ પણ આ પ્રસંગે
સરકારને ટેકા આપવો એજ તમારું કર્તવ્ય છે.

ત્યાર પછી કેટલીક ઉપલક્ષ વાતો થયા
બાદ સરદાર વિનયપ્રસાદ સાંચે હસ્તધ્વનન
કરી ગવર્નર સાહેબે મુલાકાત પૂરી કરી. સર-
દાર સાહેબ મિન્ટાગ્રસ્ત અંતરે ત્યાંથી ઉઠી
મોટરમાં બેઠા. ગૃહ-સચિવ ના. રિમથે તેમને
મળવા બેલાવ્યા હતા એટલે મોટર તેમના
બંગલા તરફ ચાલી. સરદાર સાહેબ બહુ
ઉદાસ થઇ મવા હતા. ગવર્નર સાહેબ તેમની
સાંચે બહુ આદર અને સન્માનથી પ્રત્યા હતા,
છતાં તેમણે સરકારની તરફેણમાં મત આપ-
વાની સ્પષ્ટ સૂચના પણ સાંચે જ આપી હતી.
આ મુદ્દેલીમાંથી કેમ પાર પડ્યું જોનો
તેઓ વિચાર કરતા હતા. જોડલામાં મોટર
રિમથ સાહેબના બંગલા પાસે ઉભી રહી.
સાહેબ તેમની જ રાહ જોતા હતા.
સરદાર સાહેબનું સ્વાંગત કરી બેસાડતા રિમથ
સાહેબ બોલ્યા: “પદારો, ગવર્નર સાહેબે
આપને સર્વ પરિસ્થિતી સમજાવી હશે જ.
હવે તો તમારી ખાત્રી ધધ ને ?”

“સરકારની તરફેણમાં મત આપવાની
તમારે સખતાઈ જ કરવી હોય તો પછી ખાત્રી
ચાલે તોયે શું ને ન થાય તોયે શું ?”
સરદાર સાહેબે બેસતાં બેસતાં રિમથ કરી
ઉત્તર આપ્યો.

આ ઉત્તરથી ના. રિમથ સહજ મનમાં
અમક્યા; પણ ઉપરથી રિમથ વડે અને સ્નેહ-
યુક્ત સ્વરે બોલ્યા: “સરદાર સાહેબ, જરા
વિચાર કરી જુઓ. મિ. લિલ્ડે જેવા અમારી
સર્વિસમાંના કાબેલ અમલદાર વિરૂદ્ધ બરી
પારાસભામાં નિહાળ્યજક કરાવ આવે ત્યારે
અમારાથી નિરાંતે ન જોસી રહેવાંય. સિવિલિ-
યોની અર્થાત્ સરકારની પ્રતિજ્ઞાને એ પ્રજ

છે. લિલ્ડેને કાચે કાષ્ટ અપાડિત વર્તન થયું
હોય તો તે સરકારી ધોરણને અમલમાં મુક-
વાના શુદ્ધ આશયથી જ. એટલે આ કુમલા-
થી તેમને બચાવી લેવાની સરકારની શરૂ છે.
તમારા જેવા સરદાર જાગીરદારોને સરકારી
અમલદારો કબેલાં ઉપયોગી થઇ પડે છે;
ત્યારે આવા પ્રસંગે તેમને બચાવી લેવાની
તમારી ફરજને શું તમે જૂલી જરો ?”

“મિ. લિલ્ડે સામે મારે અંમત. કશી
જ વકાર નથી. તેઓ કાબેલ અમલદાર હશે;
પણ ભોક્ષા પ્રત્યે તેઓ બહુ બેદરકાર છે. એ
વાત પણ સાચી છે. સરકારી ધોરણને અમ-
લમાં મુકવાની ફરજ તેમણે અદા કરી, જોને
માટે તેમને કાષ્ટ હોય નહીં કે, પણ એ કામ
પૂરતી માણસાધથી અને રહેમદીક્ષીથી તેઓ
કરી શક્યા હોત. હું તેજ જીદ્દકાને વતની
હોવાથી બધી હાકલથી પૂરતો વાકેફ છું.
કેટલીક બાબતોની ખૂબે વપાસ કરી લેની, કાંઈ
માંગવા હું પોતે તેમની પાસે ગયો હતો. પણ
તેમણે મારી વિનંતિને ઘમાખીથી અવગણી
કાઢી. આ બધું હું બહુતો હોવા છતાં આ-
વતી કાલે તેમના વિરૂદ્ધ આપનારા કરાવનો
વિરોધ કરી સરકાર પક્ષે મત આપી તેમને
બચાવવા એ મારી સહવિવેકયુધ્ધિનું ખૂન
ક્યાં વિના હું ન કરી શકું. મારા સહકારીઓ
અને મારા જીદ્દકાના ભોક્ષા શું કહેશે ? મારે
બહાર મોં કાઢવાની જગ્યા પણ નહીં રહે !”

“હટ ! આ તે કેવી દુર્બળતા ?” ના.
રિમથ બોલ્યા: “મારે, અમારી આખી
સરકાર તમારી પડખે ઉભી છે, ત્યાં તમારે
ભોક્ષાની જા. માટે દરકાર કરવી ?
સરદાર સાહેબ, હું ખાત્રી આપું છું કે
આ સમયની તમારી સહાયને સરકાર નહિ
વિસરે. ભોક્ષાની બીજા જા. માટે ? ભોક્ષા સાંચે
તમારે શો સંબંધ ? તમે કાંઈ ભોક્ષાના પ્રતિ-
નિધિ નથી ભોક્ષાના ભાવ હાનિનો વિચાર

તમારે ન હોય. તમે જાગીરદાર વર્ગના પ્રતિ-
નિધિ છો, તમારે તમારા વર્ગના હિતનો
વચાર પ્રથમ કરવાનો છે. ”

“અમે અને લોકો સૌ એક દેશના વતની-
હિંદી છીએ ! ઉભયના લાભ હાનિ જુદા
નથી ! ” સરદાર સાહેબે યોગ્ય ઉત્તર આપ્યો.

“હા ! હા ! હા ! ” નામદાર
સ્થિત અદ્વૈતરૂપ કરતા બોલ્યા : “ સર-
દાર સાહેબ, તમે પણ તમારા પેલા
બેજવાળદાર આગેવાનોની મારક બાવનાવશ
યથ જાઓ છો. કોણે કહ્યું કે લોકોના અને
તમારા લાભહાનિ એક સરખા છે ? ગમે વર્ષે
મહેસુલ વધારાનો દરાવ થયો. મહેસુલ વધા-
રાથી તમારું હિત થયું ને ? પણ લોકો શું
મુશ્કેલી હતા ? માટે સરદાર સાહેબ, આવી
બુલબરી માન્યતા ન બાંધશો. કાલે સવારે
સિટિય સરકાર આ દેશમાંથી જતી રહે તો
તમારી હસ્તી એ લોકો કેમોક્સીનાં વત્ત
પ્રમાણે એક ધડી થે નહિ ટકવા દે. સરદાર
જાગીરદારના લાભ ગેરલાભ સરકાર સાથે
જોડાયેલા છે, પ્રભ સાથે નહિ ! ”

“ તમારું કહેવું કંઈક અંશે સાચું હશે ;
પણ જનતા વચ્ચે રહેવું ને તેમની વિરુદ્ધ
જવું એ કેમ જન ? તમે સરકારી અમલદારો
થોડાજ અમને જન્મારો પહોંચવાના છો ! ”

“ પણ તમારા જાગીરદાર બાઈઓનો તો
વિચાર કરીશો ? તમારો સરકારનો વિરોધ
તેમને કેમ રુચશે ? મિ. સિલ્વેડો વધારે મહે-
સુલ ભરે જીલમથી કેમ ન હોય. વસુલ કર-
વાથી જાગીરદારને તો લાભજ થયો છે.
એટલે તેમના વિરુદ્ધ મત આપી સરકારનું
મન જાગીરદારો વિરુદ્ધ દ્વિપલ થવા દેવું એ
તમારામાના જ પગલાં કદી પણ નહિ રહે.
તમે મુશ્કિલ છો, ગોળી જનસેવા કરો છો.
તમારા લાભ હાનિ રાગજ શકો છો. એટલે

હું તમને ધરજ ન પાડી શકું. માત્ર મિત્ર
તરીકે સાચી વસ્તુસ્થિતિ રજુ કરું છું ! ”

“ સરદાર સાહેબને શો જવાબ દેવો તે ન
મુશ્કેલ. તેમને પોતાની સ્થિતિ કંઈકી લાગી.
મિ. સિલ્વેડોના વર્તનપર તેમને ખૂબ ચીડ હતી ;
તેમના વિરુદ્ધ આવનારા દરાવને અનુમોદન
આપવાનું તેમણે પોતાના સહકારીઓને
આજ્ઞાસન પણ આપ્યું હતું. અને આ
તરફ ગવર્નર અને બડા અમલદારોનો આ
આમ્રક કયો માર્મ લેવો એની બારે મુંઝવણ
વધુમાં તેઓ પડ્યા.

સરદાર સાહેબની મનોદશાને ના. રિમ્પે
જરાજર જોળખી લીધી. તેમની મુંઝવણથી
અરધી ફતેહ મળેલી જાણી સાહેબે હવે ઉદ્દેશ
પાસો કેંકવાની હમદા વડે લીધી : “ જવા
દો, સરદાર સાહેબ એ વાત. તમે દરાવની
તરફથી મત આપશો તો તેથી અમને
કોઈ બારે હાનિ થશે એમ તો નથી જ ;
પણ તમારા જેવા સન્માન્ય લોકોનેતાનું અમને
પીઠભજ હોય તો સારું હશે, પણ આજે
દિન એક્સેલન્સીએ કંઈ ખીજ વાત કાઢી
હતી ? ”

“ નહિ, આ દરાવ સિવાય ખીજ કશી જ
વાત નીકળી નથી. ”

ના. રિમ્પે સદજ ધીમા રરે જાણે
કંઈક રદરૂપ કહેતા હોય તેમ કહ્યું : “ વિશેષ
જેવું તો કાંઈ નથી ; હજી નહો ન કદી
ચકાય ; મને લાગે છે કે અત્યારે જ એ
બાજવ વિષે વાત કરવી નકામી છે. પણ
તમારા એક મિત્ર તરીકે કહેવા વખત નથી
રહેવાનું. ”

સરદાર સાહેબનાં મનમાં સહેજે એ
જલતની ઉત્કંઠા થઈ આવી. તો પણ તે ન
દર્શાવતાં તેઓ બોલ્યા : “ એ વાત જાણવા
જેવી ન હોય તો મારો આમ્રક નથી. ખતા
સરખું ધ્યાનમાં રાખીને કે મારામાં મોટા

વિશ્વાસથી તમને કદી પણ પરતાવું નહિ પડે.”

“ના, ના ! એવી તો મને શંકા નથી જ; અને તેથીજ તો મેં વાત કાઢી. તમે જાણો છો કે, આપણા રેવેન્યુ મેજીસ્ટ્રેટ સર મિલિકન આવતા માર્ગમાં નિવૃત્ત થાય છે. એ રથાન માટે સ્ટેટ સેક્રેટરીને બાલામણ કરવાની છે. એ રથાને કોઈ હિન્દીની નીમણું કરવી એમ દિજા. એક્સેલન્સી કહેતા હતા; તેમાં એકનાર તમારું નામ પણ નીકળ્યું હતું. એટલે જ મેં સહજ પૂછ્યું કે આ બાબત વિષે કંઈ વાતચિત થયે હતી કે કેમ ? હશે; પૂછશે કોઈવાર. હીક મેં તમને જાણી દીધી. ગવર્મેન્ટ હાઉસમાંથી તમે અહીં ખાસ આવ્યા તે માટે હું તમારો આભારી છું. આવતી કાલે કાઉન્સિલ હોલમાં આપણે મળીશું જ !”

[૨]

-ના. રિમયે બરાબર બંજળ પીણાવી દીધી. સરદાર સાહેબ ત્યાંથી કંઈક જીંદીજ મનોદશા લઈને નીકળ્યા. સેક્રેટરીના જીલ્લા વર્તન પ્રત્યે તેમને ખુબ ચીક હતી અને પ્રજાની શરિયાદો પ્રત્યે તેમના અંતરમાં સહાનુભૂતિ હતી. તેમના જીલ્લાનાં લોક પ્રતિનિધિ શ્રી. દેસાઈએ સેક્રેટરી મી. સિલ્વેડ વિરૂદ્ધ નિંદા-અંગૂઠું અને તેના વર્તનના તપાસ કરવાનો હરાવ ધારાસભામાં મૂકવાનું કરાવ્યું, ત્યારે તેમણે એ હરાવને મજબૂત ટેકા આપવાનું કબજા કર્યું હતું. સરદાર સાહેબના ટેકાથી હરાવને ખુબ મહત્વ મળ્યું. એક સિવિલિયન વિરૂદ્ધ આવો હરાવ પંસાર થાય અને તપાસ પંચ નીમવામાં આવે એ નોકર-શાદીને કેમ રહે ? સરકારે પણ એ હરાવ સામે ઝુજવાની તૈયારી કરવા માંડી. સરદાર

સાહેબે ગવર્નર સાહેબની બલામણને ન ગણ-કારવાની દૃઢતા બતાવી હોત; પણ એકઝીક્યુટિવ કાઉન્સિલરનો મોહ તેમનાથી ન છોડી શકાયો. ના. રિમયેનો હિદેશ તેઓ કળા ગયા હતા. આવતી કાલનાં હરાવપર સરકારની તરફેણમાં મત અપામ તોજ એ રથાન મળે એ તેઓ સમજી ગયા. આ પ્રલોભને સરદાર સાહેબના મનને ડગાવ્યું. તેમને લાગ્યું. ‘લોકપક્ષે મત આપવાથી જ હિત સંપાદો, તેના કરતાં અનેક ગણું દેશહિત એકઝીક્યુટિવ કાઉન્સિલરના રથાને રહીને સાધી શકાયો. આથી લોકોમાં પ્રતિષ્ઠા નહિ રહે એ ખરું, પણ એકવાર એ રથાન મળ્યા પછી લોકકલ્યાણ તત્પરતાથી અને આત્મજાળથી લોકમત બદલાતાં શી વાર ? લોકમત બદલા અસ્થિર હોય છે. અસ્થિર વસ્તુને મહત્વ આપી અવિચળ રાષ્ટ્ર-કલ્યાણની મજાતી તક શા મટે ગુમાવવી ?

પણ આ માર્ગમાં એક અડચણ હતી; સરયુદેવીની-તેમના પત્નીની. પત્નીનું સ્મરણ થતાંજ પ્રજાપક્ષને છેતરવાના અને એકઝીક્યુટિવ કાઉન્સિલરના તેમના મનોરથો તત્કાળ અટક્યા. સરદાર સાહેબ ગૃહબંધાર-રમાં તેમજ સાર્વજનિક કાર્યમાં સરયુદેવીની સલાહ વિના પગલું બરતા નહિ. સરયુદેવીના પિતા એક જાણીતા આજેવાન હતા. તેમને હૃદય શિક્ષણ મળ્યું હતું, વિદ્વાન પિતાની પ્રેરણાથી અને સહવાસથી સરયુદેવીને જન-સેવાની લાગી હતી. સરદાર સાહેબ જેવા સુશિક્ષિત અને સાધન સંપન્ન પતિના સહવાસમાં સાર્વજનિક કાર્યમાં બાગ લેવાની તેમને સારી તક મળી હતી. સરયુદેવી સમી સંસ્કારી સદાચરિણી વિના સરદાર સાહેબનું જીવન પણ દૂષર્મદૂકવત રહ્યું હોત; પણ સરયુદેવી એ તેમને અનેક લોકકાર્યોમાં બાગ લેતા ફરી લોકપ્રતિષ્ઠા મેળવી આપી. સરદાર સાહેબ પણ સંમજતા હતા. તેમને જે

પ્રતિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ થઇ છે તે પત્નીને પ્રતાપે જ. છેલ્લી રસાકસીમરી ચૂંટણીમાં સરયૂદેવીનાં અનિરત શ્રમને લીધેજ સાર્ણતા મળી હતી. આવી પ્રભાવશાળી પત્નીના પ્રેમની પ્રાપ્તિથી તેમને અભિમાન કેમ ન આવે ? સરદાર સાહેબ પત્નીના જે પ્રેમ અને આદરને સતત ટકાવી રાખવા હમેશાં પ્રયત્નથીજ રહેતા.

આ સંજોગમાં પત્નીની સલાહ વિના કાંઈપણ બાબતનો નિર્ણય તેઓ કેમ કરી શકે ? અને ખૂબ વાદવિવાદને અંતે જો કરાવને અનુમોદન આપવાનું કશુંક કશું હતું તેમાં ફેરફાર કરવાની સંભવિત સરયૂદેવી કદી પણ નહિં આપે એવી સરદાર સાહેબને ખાતરી હતી. ગવર્નર સાહેબની મુલાકાતનો હેતુ કળી નષ્ટ તેજ વખતે સરયૂદેવીએ સરદાર સાહેબને પચ્છ કહી દીધું હતું કે “ જો જો ! ગવર્નર સાહેબની, મીઠી મીઠી વાતોથી ભોળવાઈ લોકોને દુઝો દેશો નહિં. ” હવે સરકાર પછે મત આપવામાં આવે, તો ગવર્નરનો ગુસ્સો સહન કરવાની તાકાત નથી એવું સિદ્ધ થશે, અને પત્નીનો અનાદર વહેરી બેવો પડશે. આ વિચારથી સરદાર સાહેબ ખૂબ મુંઝાયા.

સવાચાર, થવા હતા. ગવર્નરની મુલાકાતનું પરિણામ જાણવા તથા આવતી કાલના કરાવની ચર્ચા કરવા શ્રી. દેસાઈ અને બીજા કેટલાક સજાસંદો સાડાચારે સરદાર સાહેબને ત્યાં આપવાના હતા. પણ આપારે ઘેર જઈ તેમની સાથે વાત કરવા જેટલું સરદાર સાહેબનું મન શાંત ન હતું. તેમને વિચાર કરવા માટે થોડા સમયની જરૂર હતી. ઘેર આવનારા સંબોધનું સ્વાગત દેવી કરશે એ તેઓ જાણતા હતા. અને તેમની ગેરહાજરીનું કારણ કોઈ અગત્યનું કામ હોવાનું માની લેવામાં આવશે એટલે ઘેર ન જતાં તેમણે તેમના મિત્ર રાવળદાદુર પ્રમોદરાયને જાંબે જઈ તેમની સલાહ લેવાનું યોગ્ય ધાર્યું.

રાવળદાદુર ઘેર જ હતા. કોબેજ જીવનમાંથી તેમનો પરસ્પર રતેહ બંધાયો હતો, તેથી સરદાર સાહેબને પોતાની મુશ્કેલી રાવળદાદુરને જણાવતાં બેશ પશુ સંકોચ થયો નહિ. રાવળદાદુરે “ હકીકત સાંભળી કહ્યું : “ માર્ગ તો સ્પષ્ટ છે. રેવેન્યુ મેન્જરના સ્થાનની સુંદર તક તમારે જાજી ગુમાવવી. જે હવે રથાનેથી તમે જો મહત્વનું કાર્પ કરી શકશો તેની સામે આ કરાવની કશીજ કિંમત નથી ! અને જો કોલેક્ટરને તમે દોષિત મળે છે તોના ઉપરાંત એ સ્થાન મળવાથી તમે આવતી કાલે સત્તા ચલાવી શકો છો એ કાંઈ જોછા મહત્વનું છે ? ”

“ જો તો હું સમજું છું. ” સરદાર સાહેબ બોલ્યા : “ પણ મારી ખરી મુશ્કેલી તમને મદતની નહીં લાગે; પણ મારે મન તો તેનું મદત મોટું છે. ”

“ પણ સરયૂદેવીને જે જીવવાની વાત જ કહીએ તો ? મદતની વસ્તુ કયી છે જે તેમને સહજ સમજાશે. ”

“ નહીં, નહીં, એ વાત જ જાણવા દેજો. મારી પત્નીના વિચારો હું બરાબર જાણું છું. ‘ શોકાંસમાંથી, શીત્તર કરવાની આ એક જાણ છે ’ એમ તે જરૂર કહેશે. અને આપણી પાસે પણ એનો ખાતરી થાય એવા સબળ સાધનો ત્યાં છે ? ના. રિમજની વાત અનિમિત્ત જેવી જ હતી. ”

“ છતાંયે કેટક આપાર વગર જવાગદાર અમલદાર શહે તેવું ન જ બોલે. ”

“ જો ખરું; પણ જે પ્રયોગનને વજ્ર થઈ હું સરકારને સલાહ કરું તો તે મારી પત્નીને કદી પણ નહીં રહે. હવે હું એ મારા પ્રત્યે એટલો બધો વિરક્ત થઈ ગયો કે, પછી એક-ઝીકપુટિય કાઢિસલર તો શું પણ રાજગાદી મને કોઈ આપે તો તેથી પણ મને આનંદ નહીં જ થાય. એનો વિરક્ત નહોતી સહ

શાન્તપદ્મ બોલિયનાં કરતાં જેના પ્રતિના પ્રેમ ને આદર ટકાવી રાખી જીભારી થવાનું કું અધિક આનંદપૂર્વક સ્વીકારે."

સરદાર સાહેબના આ શબ્દો હૃદયના ડાહ્યુમાંથી નીકળ્યા હતા. રાવળદાદર પર પશુ જેની અસર થયા વિના ન રહી. તેઓ કણેક સરદાર સાહેબને સકોવુક જોઈ રહ્યા, અને કંઈક વિચાર કરી બોલ્યા: "હીક, મેં એક સુક્તિ જોઈવી છે. પ્રથમ તમે તમારે સરદાર પછે મત નોંધાવજો; પછી દેવીને સમજાવવાની જવાબદારી મારે આવે."

"જેની સામે કાઉન્સિલમાં સરકારી બોમ્બીમાં કું જઈ ચકું નહીં."

"દેવી કાલે કાઉન્સિલ હોલમાં આવવા ન પામે જેવી જોડવણ કું તો ? પછી તો સરકાર તરફ મત આપી ચકું ને ? તમારા અન્ય સૈનિકોને તમે સમજાવજો."

"હા, તેમને કું સમજાવી ચકીય. તેમને વિષે કું બેસીકર છું. દેવીને તમે કાલની બેઠકમાં થી રીતે ગેરહાજર રાખી ચકું ? હંમેશાં જ મારી સાથે આવે છે ને ગેરેરીમાં બેસે છે. કાલની બેઠકમાં તો જહુ મારે વાદવિવાદ ચાલશે જોઈએ એ આવ્યા પગર નહીં જ રહે."

"ચિન્તા નહિ. કાલે અમારી લીલાની જન્મગાંઠ છે. સરયુને બોલનવું આમંત્રણ મોકલી બોલાવી લઈશું. અને પછી સાંજ સુધી મારે ત્યાં જ રાખીશું. માત્ર તમારે એ વિષે સરયુને કાંઈ કહેવું નહિ. સાંજે બેઠક ખલાસ થયા પછી તમે અહીં આવજો; પછી સરયુદેવી સાથે ચર્ચા કરી તેમના મનવું સમાધાન કરી દેવાશે. એકઠીકમુટિવ કાઉન્સિલરના મહત્વના સ્થાન માટે સરકાર સાથે થોડી સંઘર્ષરિતા કરવામાં કશોજ વાધા નથી !"

[૪]

રાવળદાદર સાથે જોડવણ કરી સરદાર સાહેબ ઘેર આવ્યા; પશુ તેમનું અંતર તેમને કંઈવું હતું. પેલા સ્થાનનો મોઢ પશુ તેમનાથી છોડ્યો છોડાય તેમ નેહવું. "જેનો સ્વીકાર બોક્કભાણુ મારેજ કરવાનો હોવાથી તે મળ્યા પછી બોક્કદિતના કાર્યોથી બોકોની ગેરસમજ દૂર કરવાં કેટલી વાર ! અને માટે શરૂઆતમાં સહજ વચનભંગ કરવો પડે કે મુલ્તરીપણુ સ્વીકારવું પડે તો તેમાં થી હરકત ?" એ પ્રમાણે તેમણે મનને મનાવ્યું. આથી ઘેર આવ્યા ત્યારે તેમની મુખમુદ્રા સરયુને નિર્વિકાર દેખાઈ. સરયુદેવીને તેમણે જોઈશું જ કહ્યું કે: "અર્વર સાહેબે સરકારની તરફથી મત આપવા માટે ખૂબ આમંત્રણ કર્યો, પણ આમ તેમની વાતો કરી પતાવી દીધું." સરયુદેવીએ શ્રી. દેસાઈ અને બીજા સંખ્યો રાંઠ જોઈને જતા રહ્યા તે અને તેમની સાથે થયેલી વાતચીત જણાવી કહ્યું: "દેસાઈ કહેતાં હતા કે, 'સરકાર એ કરાવને તોડી પાડવા ખૂબ તૈયારી કરી રહી છે. કેટલાક સંખ્યો માનતા ન હતા તેમને કાઉન્સિલ ને બાહે રેસમાં જઈને બેસવાનું કમિશનરે બજાવી દીધું છે. અચાનકજોને શિવર કરવાના પ્રયત્નો ચાલુ છે.' 'અર્વરેટ હાઉસમાંથી તમને આવતાં ધાર લાંબી તેથી બી. દેસાઈ અને બીજા સંખ્યોને તમારે માટે પશુ સડેક ઉપબોધે. પશુ મેં બિચારે તેમને ખાત્રી આપી અને તમારો બાંધણી નોંધ મેંતાવી ત્યારે સંતોષ થયો. છતાંયે તેઓ કહેતા ગયા કે: 'અર્વરે અંછીની પડીએ ચા હાં પ્રબોભતો બતાવી બાજુ બહલી નાખરો તે કહી ન કહાય ! ક્રેકટરના જુલ્મી વર્તનપર પડેદો નાખવા માટે જ્યાં સરકાર આટલો પ્રયત્ન કરી રહી છે, ત્યાં આ દરાવ પસાર કરી તેના અર્વરું ખંડન કરવું જ જોઈએ, ખરેખર ?"

સરપુરેવીના આ શબ્દો-સરદાર સાહેબને બહુ વસમા લાગ્યા. તેમણે કંટાળાભર્યા અવાજે કહ્યું: “ ધણું થયું. આખો દિવસ એકની એક વાતથી કંટાળી ગયો છું. ‘હવે આવતી કાલ સુધી એવું’ નામ ન લેવું. ખરેખર હું ખૂબ જ થાડી ગયો છું.”

સરદાર સાહેબની કંટાળાભરી મુદ્રા જોઈને સરપુરેવી તેમની પાસે ગયા અને માથે રતેલ પૂર્વક હાથ ફેરવતાં બેલ્યા: “ ખરેખર, કંટાળો આવેજ! કેટલી માનસિક મહેનત તે કેટલો ત્રાસ ! ચાલો; ૧૨વા બપોરું ? કેપમાં એકાદ સિનેમામાં જઈએ. એટલે તમારા મનને સ્વદળ વિશ્રાંતિ મળશે.”

“ નહિ, એવા ગીચ તે બંધિયાર સ્થાનમાં નથી જવું. કોણે તરફ પ્રવૃત્તી હવામાં જઈએ તે સારું. વિચારો દેશમાં જે સ્થાને આનંદ અનુભવ્યો હતો તે સ્થાન ૧૨ી જોતાં પૂર્વના મધ્યગાં સમયે મનને કેવું યુવાન બનાવી દે છે ! ”

[૪]

કાઉન્સિલના વચલા વિશ્રાન્તિના સમયમાં સરદાર સાહેબ અને શ્રી. દેશાધર લપાદારના ખંડમાં એક બાજુ પર, સૌથી જુદા ચઢાપાન કરતા હતા. બન્નેના અહેરાપરથી જણાતું હતું કે તેમની વાતનો વિષય બેદખ્ખન હતો. શ્રી. દેશાધર કપ નીચે સુકતાં બેલ્યા:

“ મઠ કાલે ગવર્મેન્ટ ડાઉસમાંથી વખતે આવતા વાર લાગી ત્યારેજ મને તો વહેમ પડેલો હતો. એટલે તમે કોષ્ટના પશુ દયાપુર ચાલો એવા નથો જેવી સરપુરેવીએ ખાત્રી આપી. અને તેમને તો સહેજે એમજ લાગે. અંતે સરકારે હીક દાવ ફેંક્યો. જેમના ટેકાની

અમને ખાત્રી હતી તેમાંના કેટલાક સભ્યોને ગેરહાજર રાખવામાં અમલદારો શબ્દો છે. અને તમારી આ દશા ! થયું, ઠરાવનું ભાવિ સ્પષ્ટ દેખાય છે ! ” શ્રી. દેશાધરએ દૌર્લભ નિઃશ્વાસ મૂક્યો.

“ દેશાધર, તમે મને લાંબા વખતથી જોળ્યો છો. આજના ઠરાવમાં સરકારની ફતેહ થાય તો મને અત્યંત ખેદ થશે. છતાં તમે એમ ધારો છો કે, કેવળ ગવર્નર સાહેબની સુરક્ષાને વશ થઈ હું આમ કરું છું ? એના ખરેખર અન્ય કારણો છે, તે આજે હું કહી ન શકું. તમારા સર્વના હિતને અર્થેજ મારે આ માર્ગ લેવો પડે છે. માટે મારા વચનો પર વિશ્વાસ મૂકી મને તમારા વચનમાંથી મુક્ત કરવાની વિનંતિ કરું છું. મારા પર વિશ્વાસ તો છે ને ? ”

કેમરતા અવાજે ઉચ્ચારાયેલા સરદાર સાહેબના એ શબ્દો દેશાધરને અસર કરી વિના ન રહ્યા. તેમને લાગ્યું કે આમાં ખરેખર કાંઈક રહસ્ય હતું, અને તેથીજ તેઓ આમ નિરુપાય થયા હશે. તેમણે કહ્યું: “ તમારો આગ્રહ જ છે તો હું તમને વચન મુક્ત કરું છું. પણ તમારા આ પરિવર્તનનું પરિણામ કેટલું હાનિજનક નીવડશે તેનો વિચાર કરો. અત્યારે એવો કટોકટીનો મામલો ઉભો થવા પામ્યો છે કે, કદાચ તમારા એક ગત પર ઠરાવનું ભાવી અવધાની રહેશે. ખાત્રી રાખો કે તમારે વિશે મારો અભિપ્રાય તો નહિં જાહેરાત; પણ બીજાઓ તમારે વિશે અને તમારા જાગીરદારના માટે મને અભિપ્રાય બાંધશે તે તમે જાણો છો ? સરકાર વિરુદ્ધ ઝુઝતી વખતે ખરી અણીની પળે જાગીરદારો તથા ધનામદારો પર હવે પછી કોઈ પણ વિશ્વાસ નહિં રાખે. તમારા વર્ગને સમતા બીકે કે પ્રત્યેક બપોરે કાઉન્સિલમાં આવશે ત્યારે

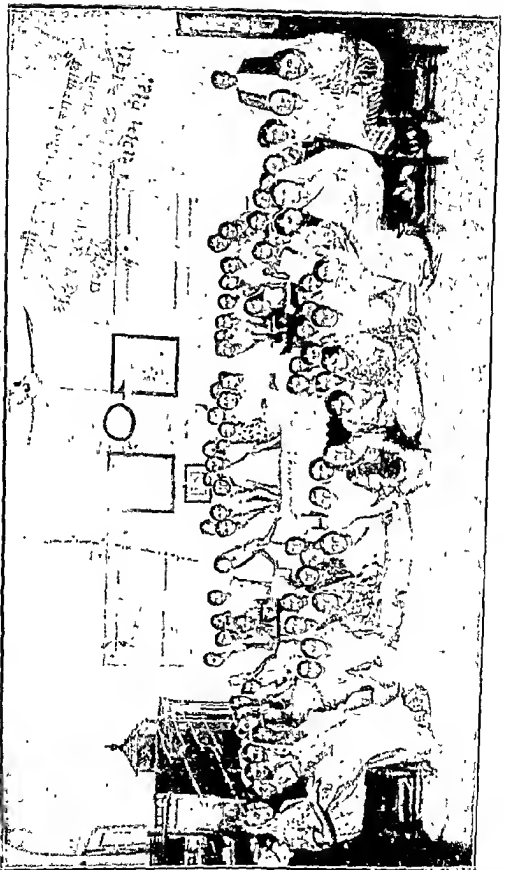
સ્વ. ખેત નિર્મળા જગનલાલ

—જેમના સ્મરણાર્થ સંસ્કૃત વર્ગ ચલાવવા જેમના ભાઈ શ્રી હીરાલાલ

જગનલાલ લોખંડવાળાએ મંડળને વાર્ષિક ૩/૪૮૦ની મદદ

આપવાનું વચન આપ્યું છે

સ્વત મહોત્સવ અંક]

પ્રજાના પ્રતિનિધિઓની સહાય મળવી પણ તમને દુર્લભ થઈ પડશે.”

“એ બધું હું સમજું છું. મારા વખેના સ્વાર્થને અર્થે હું આ નથી કરતો. એક સાર્વજનિક દિતને અર્થેજ કરું છું. આ ગેરસમજ આમળ જતાં હું દૂર કરી નાંખીશ એવી મને ઉમેદ છે.”

“હું પણ એજ આશા રાખું. પણ આજના ઠરાવમાં તમે સરકારની તરફેણમાં મત નોંધાવશો તેથી એક બીજી દાનિ થશે. તે એ કે, અમલદારોના જુલમી વર્તનને તમારો નૈતિક ટેકા છે, એવો એનો સ્પષ્ટ અર્થ કરવામાં આવશે, જેનુંજ મને રહી રહીને દુઃખ થાય છે. ઠરાવ બંધે પસાર ન થાય મને તેની ચિંતા નથી. પણ તમારા મતને રાજકીય તથા સામાજિક મહત્વ હોવાથી તે સરકાર પક્ષે જન્ય એ માટે અત્યંત લજ્જાસ્પદ વાત કહેવાય. સરકારનો બારે વિજય તે આજ. તમારા લોકો વિરુદ્ધ મતથી એ કોંકરર અને અન્ય અધિકારીઓ કેટલા ચઢી જશે એની તમે કંઈ કલ્પના કરી શકો છો ?”

એટલામાં બેઠક ચાલુ થવાનો ઘંટ વાગ્યો. બંને ઉઠ્યા. ઉઠતાં ઉઠતાં સરદાર સાહેબ બોલ્યા: “દેશાધ હું એ બધું જાણું છું. પણ મને ક્ષમા કરજો, અને મારે વિશે કંઈ ગેરસમજ રાખશો નહિ.” ઉત્તરમાં દેશાધ-એ એક ઉદ્ગેશદર્શક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ મૂક્યો. સરદાર સાહેબ એનો અર્થ સમજ્યા—તેમનું અંતર ધવાયું.

[૫]

શ્રી. દેશાધના ઠરાવ પર ખૂબ તકરાર ચાલી. ઠરાવને અનુકૂલ સભ્યોમાંથી કેટલાકને કંઈ કંઈ પ્રશ્નોબનોથી પોતાના પક્ષમાં લેવાની, અને કેટલાકને ગેરબજાર રાખવાની આજ્ઞામાં

સરકારી અમલદારો ઠીક ઠીક ગયા હતા એટલે એ ઠરાવ કદાચ ઉડી પણ જાય એવો જામ લાગતો હતો. તો પણ ઠરાવ ચુકતી વખતે શ્રી દેશાધએ જણાવ્યું. અસરકારક ભાષણ કર્યું; મી. સિલ્લેડ સાહેબના જુલમના અનેક દાખલાઓ આપ્યા; તેમના બેજવાબદાર વર્તનનું, ઉદ્વેગનું આગ્રેહુજ ચિત્ર ખડું કરી. દીધું. વચ્ચે વચ્ચે કેટલાક સભ્યોએ, ‘શેમ, શેમ.’ ની ગર્જના કરી કોંકરરના વર્તનનો નિષેધ વ્યક્ત કર્યો. દેશાધ પછી અન્ય પ્રજા પ્રતિનિધિઓ બોલ્યા, તેમણે સિલ્લેડ-લીલા રસમરી ધાણીમાં વર્ણવી ઠરાવને ટેકો આપ્યો. સરકારની મહેસૂલ વધારાની નીતિ વિરુદ્ધ પ્રજા પક્ષ તરફથી ટીકા કરવામાં આવી, અને તેને લીધે પ્રજાને કેટલો જુલમ સહન કરવો પડે છે, એ મી. સિલ્લેડના દાખલાથી સિદ્ધ કરવામાં આવ્યું. હવે સર્વની દૃષ્ટિ સરદાર સાહેબ અળી વગી; કેમકે તેઓ એ ઠરાવને ટેકો આપવાના છે એમ સૌ જાણતા હતા. પણ આસનરથ થયા પછી તેમણે માથું નીચું ધાલ્યું હતું તે ઉચ્ચકું જ નહિ માત્ર વચ્ચે વચ્ચે તેઓ પ્રેક્ષકોની ગેરેરીમાં ઓવિભાગ તરફ નજર નાખ્યા કરતા હતા. મવર્તર સાહેબ તેમની ઝંઝરીમ થી તેમને નિરખી રહ્યા હતા. બીજા પણ એક એકઝામુટિવ કાઉન્સિલર તેમના તરફ ધડી ધડી નજર નાખતા હતાં. એ બધું સરદાર સાહેબના પ્લાન જઢાર નહોતું. ઠરાવ વિરુદ્ધ સરકાર પક્ષે પણ પાંચ છ જણ બોલ્યા. ના. રિમથે પોતાના બોધણમાં મી. સિલ્લેડ પર ચુકાયેલા આરોપોનો ઉત્તરો આપવાનો બર્થ પ્રપત્ત કર્યો; તેમના બાજુની કેટલીક માહિતી કાક-નિસલ સમક્ષ રજુ કરી, પણ તેમનો એક એક શબ્દો ખોટા અને વિપરિત અર્થ કરનારો હતો. સરદાર સાહેબ એ જાતિ અનુભવથી જાણતા હતા. અંતે સિલ્લેડ જેવા સીધા,

દયાળુ અને કાબેલ અમેલદાર આખી સિવિલ સર્વિસમાં નથી એવું પ્રમાણુપત્ર આપવા સુધી જ્યારે ના. રિમય આવી પહોંચ્યા ત્યારે તો સરદાર સાહેબનું અંતર વિધાયા વિના ન રહ્યું; અને એકશીક્યુટિવ કાઉન્સિલરના સ્થાનના લોભે આ બધી ખોટી વાતો મુઝે મોઢે સાંભળી લેવા કરતાં જેને મોઢ મૂકી દેવો સારો એવા વિચારો તેમને આવવા લાગ્યા.

વાદ પૂરો થયો. ઠરાવ પર મત આપવા લોખીમાં જવાનો સુજના થઈ. સભ્યો ઉઠવા લાગ્યા. સરદાર સાહેબ સ્વસ્થ નેથી દાલી ન ચક્રવા. શરી તેમણે ઉપર સ્ત્રી વિભાગમાં દષ્ટિ ફેરવી; પણ ત્યાં ધારેલો ચહેરો ન દોઢો એટલે તેમને ધીરજ આવી. એટલામાં ના. રિમય તેમની પાસે આવ્યા ને બોલ્યા: “ખરેખર સરદાર સાહેબ, આજે તમે આશ્ચર્યજનક ધૈર્ય અને શાશ્વપણ દાખવી ચક્રવા. એક અધિકારીની જવાબદારી તમે સમજી શકો છો. કેમકે પશ્ચ અધિકારના સ્થાનને ઉત્તમ પ્રકારે સાચવી રાખવાને તમે લાયક છો એ આજે સિદ્ધ થયું. ચાલો સરકારી લોખીમાં આવજો આ - જ્યાં મતો આપી આવોજો.”

ના. રિમયના મજબૂત હાથે તેમનો હાથ પકડ્યો ને સરદાર સાહેબ નિર્જીવ પૂતળા પેરે ઉઠ્યા. જન્મે જન્મ જ્યાં બે લોખીમાં જવાના બે માર્ગ ફટાચ છે ત્યાં આવી લાગ્યા. સરદાર સાહેબ ત્યાં ધડીક યજ્ઞવા; સર્વ પ્રજાગતિનિધિઓ તેમના પ્રતિ એકી ટપે ભેદ રહ્યા. કમરજ કે અત્યાર સુધીમાં જન્મે પક્ષે સરદાર મતો પડેલા જણાતા હતા. અને સરદાર સાહેબના એક મતથી જ જે તે નિર્ણય આવવાનો હતો પણ સરદાર સાહેબને રિમય સાહેબના પંજમાં સપડાયેલા ભેદ પ્રભ પડે તેમના મતની આશા છોડી દીધી. દેશાઈ અને તેમનું રનેલી મંડળ કદિગર મુદાથી સરદાર

સાહેબ તરફ ભેદ રહ્યા. સરદાર સાહેબ નીચું ભેદ રહ્યા; તેમના પગ ચોટી ગયા; ના. રિમયે તેમને હાથ ઝાલી ‘ચાલો’ કહી બેંચ્યા; સરદાર સાહેબનું પ્રથમ પગલું સરકારી લોખી તરફ પડ્યું; એટલામાં પાછળ, ઉપરથી - પ્રેક્ષકોની ગેલેરીમાંથી નીચે ‘ધન’ દબને કંઈક પડ્યું. બધાએ ચમકીને પાછળ શરી ભેંસું. પડેલી વસ્તુ એક પુસ્તક હતું અને તે જેના હાથમાંથી સરી પડ્યું તે બ્યકિત ગેલેરીનો કોકોડો સજ્જડ પકડીને ઉભી હતી. તેની મુખમુદ્રા પર સજ્જનની લાલાશ શરી વળા હતી, દુઃખ અને તિરસ્કારના લાવો તેના પર સ્પષ્ટ તરવરી રહ્યા હતા, તેની આંખોમાંથી અગ્નિના તણખા ઝરતા હતા. તે કોણ? એ એક દેવી-સુંદરી હતી!

સરદાર સાહેબનો દષ્ટિ એ સ્ત્રી તરફ જતાં જ ખોટી; તેમનો ચહેરો ધોળા પૂણી જેવો થઈ ગયો; પણ નિમિષ માત્રમાં તો તેમનામાં નવચેતનનો સંચાર થઈ ગયો! તેમના અંતર પરતું આવરણ-મોઢ પટલ એક પળમાં ભેદાયું! રિમય સાહેબના હાથમાંથી તેમણે પોતાનો હાથ ખુટવી લીધો. સ્ત્રીય સાહેબ આશ્ચર્યચકિત જની તેમનો હાથ પકડવા જતા હતા ત્યાં સરદાર સાહેબ તિરસ્કારચક્રે સ્વરે બોલી ઉઠ્યા: “નેા, નેા, મી. રિમય. યુ કાન્ટ ટેમ્પ્ટ મી. આય વોટ વિથ માય પિપલ - નહોં, નહોં, મી. રિમય તમારી ભજમાં હું નહોં સપડાઉં. હું તે મારો મત મારા લોખીનો તરફેણમાં જ આપીશ.!”

કાઉન્સિલ હાલમાં તથા પ્રેક્ષકોની ગેલેરીમાં લાળીઓની પ્રમંદ ગર્જના થઈ રહી! દેશાઈનો ઠરાવ ૪૧ વિ. ૪૦ મતે-સરદાર સાહેબના એકજ વધાનના મતે પસાર થયો!

સરયૂદેવી સાથે બોલવાનું સાહસ સરદાર સાહેબ ન કરી શક્યા. ગૃહકામમાંથી પરવારી સરયૂદેવી ઉપર આગ્યા સરદાર સાહેબની વ્યથા અવસ્થા જોઈ સરયૂદેવીને ખૂબ દુઃખ ઉપજ્યું. તેમની પાસે એક ખુરશીમાં તેઓ બેઠા, અને તેમને મસ્તકે દાઢ ફેરવતાં પ્રેમભીના સ્વરે બોલ્યા. “ કાં, આમ અસ્વસ્થ કાં ? ”

આ પ્રેમભર્યા શબ્દોથી સરદાર સાહેબમાં દિંમત આવી. તે બોલ્યા: “ સરયુ, તારી દવા અસ્થાને છે. મારા હૃદયદ્રોષમાંથી હું મોહવશ થતો હતો, એ તું જાણે છે ? ”

“ હા; પણ એમાં હું તમારો ખૂબ દોષ જોતી નથી. બધી હકિકત રાવખડાદારે અને મનાવવા માટે બંધોરે કહી. અમે ખૂબ ચર્ચા કરી. પછી કાઉન્સિલમાં આવવા માટે મેં પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેમની માંડર જહાર ગઈ હતી. અતે એક બાકાની માડી મંભારી હું ઉવાવળથી કાઉન્સિલમાં આવી. ઝંઘેરીમાં દાખલ થઈ જોયું તો નશીબ સંજોગે ખરી અણીની પળે જ હું આવી છાગી હતી ! ”

“ પછી સરકારના પ્રલોભનથી લોભાઈ તને આપેલા વચનનો ભંગ કાંવા માટે મારા પર તને ક્રોધ ન ચડ્યો ? તે વખતે તારી મુખ-મુદ્રા પર વિસ્ફારનો ભાવ સ્પષ્ટ દેખાતો હતો. ”

“ તે વેળાએ સાચે જ મને ઘણું ખરાબ લાગ્યું. લોકપક્ષનો એ કરાવ તમારા એજન્ડા મતને અભાવે હડી જાય અને લોકોને નીચું જોવાનું થાય એમ ચોખ્ખું જણાતું હોવા છતાં સ્થિતિ સાહેબ સાથે તમને સરકારી લેખી બધી એક નિહાંવ પૂતળા પેરે જતા જોઈ

મને અતિથય દુઃખ થયું. હું બાન બુદ્ધી એકદમ ઊભી થઈ ને મારા પગ પરનું પુસ્તક નીચે ઢાલમાં જઈ પડ્યું ! પણ તેથીજ તો આપણે જન્મે જન્મ્યા. અને તમારા પ્રતિ વિરુદ્ધકાર ઉપજ્યો હોત: પણ ગવર્નર સાહેબ અને સ્થિતિ સાહેબ સન્નિધિ હોવા છતાં કેવળ મારે ખાતર તેમની દરકાર કર્યા વગર, એકઝીક્યુટિવ કાઉન્સિલરના મોહપટલને એક ક્ષણમાં બેઠોને તમે ના સ્થિતિનો દાઢ તરછોડી એકદમ લોપકની લોખીમાં ચાલ્યાં ગયા એ હું કેમ વિસરી શકું ! ” સરયુદેવીનો સ્વર મદ્મદિત થઈ ગયો. સરદાર સાહેબને ખમે મસ્તક મૂકી તેઓ બોલ્યા: “ તમારા મારા પ્રતિના પ્રેમનો પૂરાવો આથી બીજો શો જોઈએ ? આવા પ્રેમાળ પતિની પ્રાપ્તિ માટે કંઈ સી પોતાને ધન્ય ન માને ? પ્રભુને મારી એજ પ્રાર્થના છે કે તમારા આ પ્રેમને હું સદૈવ પાત્ર રહું. ”

સરયુદા કંઈ અશ્રુનો સરદાર સાહેબના ખમાને સ્પર્શ થયો. તેમણે સરયુદેવીને હજીક ખેંચી તેમનું મુખ જોયું કરી કહ્યું: “ દેવી આ શું ? નમ્રતાને ધારણ કરી અને શા માટે યરમાવે છે ? તારી યોગ્યતા શું હું નથી સમજતો ? જો રક્ષણદાર દેવીએ મને અણીની પળે મોહમાંથી ઉઠાવ્યો, તે મારી આ દેશને હેતરવા પ્રયત્ન કરવા માટે મારે જ તેની દામ-વાચની જોઈએ ” x

x મુદ્રાંકિમાંથી.

વિધવાનું કંકુ !

(એક વિધવા કુમારી ના વિચારો.)

લેખક : શ. લતાદેવ પ્રભાસ્કર.

મને કુદરતે દેશ છે આપીઆ લો,
કહેા કિયે આધારે કપાવશે ?

રે શ્લેષાદાસો !

કોમાર્યથી કંકુ હું લમાવતી લોઃ
કયી સત્તાએ તમે એ ભૂંસાવશે ?

રે શ્લેષાદાસો !

મને છઠ્ઠીએ માંબડી પહેરાયી લોઃ
કેવી ભુલિથી તમે એ નંદાવશે ?

રે શ્લેષાદાસો !

માત્ર આશુ પતિએ કાણું કાણીકું લો,
અને તેને એ તરબું માનીડોઃ

રે શ્લેષાદાસો !

પતિ તત્તાં તણું હું એક દાણીકું લો,
દેશ, કંકુ ને માંમડી નહીં ઉતારું હુંઃ

રે શ્લેષાદાસો !

એ તો ન-મનિષ્ઠ મારા દહ છે લોઃ
એના કોણ તમે બસક છે

રે શ્લેષાદાસો !

દવે વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યનો યુગ છે લો,
ભૂતાં સાચો, સ્મૃતિની મને યુગ છેઃ

રે શ્લેષાદાસો !

અહીં વિધવા કંકુ કપાળે રાખશે લો,
નહીં અપમાન કોણું સાંખશેઃ

રે શ્લેષાદાસો !

અહીં વિધવાએ વાગને હોળશે લો,
વૃણા રીતિરિવાજને રાળશેઃ

રે શ્લેષાદાસો !

અહીં વિધવાએ માંબડી ખખડાવશે લો,
ન-મદછોને એ ન રખડાવશેઃ

રે શ્લેષાદાસો !

ન-મદછો લુટાવા રણ્યું નહીં લો,
દવે રૂઢિ રૂમાવો રશિયામદીઃ

રે શ્લેષાદાસો !

ઈન્દોરની સ્ત્રીકેળવણીની સંસ્થાઓ

લેખિકા: શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના મહેતા, બી. એ.

[નોંધ: “ ગુણસુંદરી ”ના બતપૂર્વ તંત્રી સૌ. જ્યોત્સ્ના બહેનની કવચે લખાયેલા આ લેખ ગુજરાતની સ્ત્રીસંસ્થાઓના સંચાલકોને અનેક રીતે માર્ગદર્શક થશે સાથે સાથે કેળવણીમાં પછાત ગણાતા મધ્યદિગના પ્રદેશમાં સ્ત્રીકેળવણીની પ્રગતિ માટે કેવા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે તેનો ખ્યાલ આપશે. તં. ગુ.]

[૧] અદિલ્લાખમ.

ઇતિહાસમાં વીરાગના અદલ્લાખામ હો-
દ્ધરતું નામ પ્રખ્યાત છે. તેના સમય
પછી આ રાજ્યમાં એવી પ્રથા છે કે ‘ખાસગી’
નામે એક જુદી રકમ રાખવામાં આવે છે.
દરેક રાખ ગાદીએ આવે ત્યારે તેની પટરા-
ણીને અમુક વિધિપૂર્વક આ રકમની માલીફી
સોંપવામાં આવે છે. તેની બ્યવસ્થા તથા
ઉપયોગ તેજ કરી શકે. બીજી રાણીઓના તેના
પર કંઈ ફક આલે નહિ. તે પ્રમાણે શ્રીમંત
દુકોણરાવ ગાદીપર બેઠા ત્યારે એમનાં મોટાં
મદારાણી ‘ખાસગી’નાં માલીફ થયાં. ઇ. સ.
૧૯૧૨ માં તેમણે એવી ઇચ્છા દર્શાવી કે આ
રકમમાંથી રૂ. ૨૫૦૦૦ લઈને વિધવાઓનો
એક આશ્રમ સ્થાપવો. એકાદ વર્ષ પછી તે
આશ્રમની સ્થાપના થઈ. અદલ્લાખામના સમ-
સ્થાયી તેનું નામ ‘અદિલ્લાખમ’ રાખવામાં
આવ્યું.

ઈન્દોરની સ્ત્રીકેળવણીની સંસ્થાઓમાં
અદિલ્લાખમ અગ્ર સ્થાને આવે છે. શરૂઆતથી
તેની બ્યવસ્થા ડૉ. સુખતનકર નામે ગૃહસ્થને
સોંપવામાં આવી. આશ્રમને અંગે શાળા પચ્ચ

સ્થાપવાની હતી. તેથી તેમણે બીજા પ્રાંતોની
કન્યાકેળવણીની સંસ્થાઓ જોઈને આ સં-
સ્થાને સારા પાયાપર આધવામાં પોતાની સર્વ
શક્તિનો બ્યય કર્યો. અત્યારે જે હત્તમ પ્રારંભ
સંસ્થા આલે છે, તેની શરૂઆત કરવાનો બન્ય-
વાદ સર્વાંશે તેમનેજ પડે છે. ઇ. સ. ૧૯૧૬
માં મિસ અદલ્લાખામ માંદારકર એમ. એ.
આ સંસ્થાનાં સુપરીન્ટેન્ડંટ થયાં. તે પછી થોડે
વખતે ડૉ. સુખતનકર એ સંસ્થાના કામમાંથી
નિવૃત્ત થયા. હાલ. તેઓ આ રાજ્યના કેળવ-
ણીના મુખ્ય અધિકારી (Director of
Education) છે.

અદિલ્લાખમમાં (૧) વિધવાઓ માટે
વસતિગૃહ (બોર્ડિંગ.) તથા (૨) કન્યાશાળા
એમ. બે વિભાગ છે. શાળાનું નામ મોટાં
મદારાણીના નામ ઉપરથી ‘અંદ્રાવલી મહિલા
વિદ્યાલય’ રાખ્યું છે. જે સ્ત્રીઓને શિક્ષિકા
થવાની ઇચ્છા હોય તેમને, માટે ટ્રેનિંગ સ્કુલ,
બાલિકાઓ માટે પ્રાથમિક શાળા તથા મોટી
કન્યાઓ માટે અંગ્રેજી હાઈસ્કૂલ એ સર્વનો
સમાવેશ આ વિદ્યાલયમાં થાય છે. વસતિગૃહ

મુખ્યત્વે વિધવાઓ માટે સ્થાપવામાં આવ્યું હતું. પણ હવે તેમાં કન્યાઓને પણ રાખવામાં આવે છે.

આ સંસ્થામાં હમણાં બધી ખર્ચાને કારણે કન્યાઓ અભ્યાસ કરે છે. તેમાંથી આશરે ૮૦ વસતિગૃહમાં રહેનારી છે. બાકીની બધી બહારથી આવે છે. મધ્ય હિન્દુસ્તાન (Central India) માં કન્યાઓ માટે અંગ્રેજ હાઇસ્કૂલ આ એક જ હોવાથી બહારગામની ધણી કન્યાઓ અહીં અભ્યાસ કરવા આવે છે. પણ જ્યાં થોડી હોવાથી વધારેને રાખી શકાતી નથી. ગયે વર્ષે વસતિગૃહમાં રહેવા ઇચ્છનાર પચાસ કન્યાઓને ના કહેવી પડી હતી. આ ઉપરથી જણાય છે કે આ પ્રાંતમાં પણ કન્યાઓને કેળવણી આપવા માટે શાળાની આંખ હાલકી ગઈ છે. પરંતુ પુરતાં સાધન નથી, એ બહુ ખેદજનક વાત છે.

જે કન્યાઓ શહેરમાંથી અદિશ્યાશ્રમમાં મળવા આવે છે, તેમને જવા આવવા માટે એક મોટી મોટર રાખવામાં આવી છે. તે ધણી વખત આવજા કરીને કન્યાઓને શાળામાં લાવે છે તથા પાછી ઘેર પહોંચાડે છે. આ ગોઠવણથી કેળવણીને મળુ જ ઉત્તેજન મળે છે શાળા શહેરની બહાર છે. શહેરના કેટલાક ભાગથી તો ધણી દૂર પડે છે. તેથી કન્યાઓને એકલી મોકલતા તેમનાં માતાપિતૃ અચકાયા છે. બધાંને ઘેર કંઈ એટલા નોકરો નથી હોતા કે રોજ એક નોકર કન્યાને શાળામાં મૂકવા તથા તેડવા જાય. એટલે મોટર ન હોય તો ધણી કન્યાઓ શાળામાં આવતી બંધ થાય એમ કું ધારું છું.

આ સંસ્થામાં બરાડી બાળપોથીથી શરૂ કરીને અંગ્રેજ મેટ્રિક સુધી શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. અલાહાબાદ યુનિવર્સિટી સાથે આ શાળાનું જોડાણ કરવામાં આવ્યું છે. તેથી છેલ્લા વર્ષમાંથી કન્યાઓ ત્યાંની મેટ્રિકની

પરીક્ષામાં બેસે છે. બાજુ સુધીમાં ધણી પાસ થઈ છે. અભ્યાસ કરતી કન્યાઓમાંથી ધણી ખરી તો દક્ષણીજ છે. કેમકે જવદેશે ગુજરાતી કે બીજી જાતની છે. કન્યાઓ ઉચ્ચ શિક્ષત વર્ગની હોય એવું દેખાય છે. તેમની સ્વચ્છ રહેણી કરણી તરત જણાઈ આવે છે.

આ સંસ્થામાં પુરુષ-શિક્ષકો માત્ર ત્રણ ચાર જ છે. બાકી બધીજ સ્ત્રી-શિક્ષકો છે. તેમાંની ધણી ખરી શાળાના મકાનમાં જ રહે છે. કેટલીક કુટુંબ સાથે રહે છે. શાળાના કૌપાટકમાં ભૂગોળના શિક્ષણ માટે એક બહુ સારું સાધન મારા જોવામાં આવ્યું. એક સ્થળે પર્વતનો ન્દાનો નમુનો માટી તથા પથ્થરથી બનાવેલો છે. તેમાં ખાડા કરીને બે નદીઓ નીકળતી હોય એવા દેખાવ કર્યો છે. એકની ઉપર પૂલ કરેલો છે. વળી સરોવર, ગુફા, સમુદ્ર એ સર્વનો દેખાવ કર્યો છે. પર્વતની ટોચ પર પાણીનો તળ મૂકેલો છે. તે ઉપાડવાથી પાણી નદીઓમાં જાય છે, અને પછી એનો સમગ્ર ચલને સમુદ્રમાં મળી જાય છે. આ જોવાથી બાળકોને કુદરતી પર્વત, નદી પ્રત્યાદિનો આખા દેખાવ આવે છે. આ નમુનો મને બહુ ગમ્યો.

વસતિગૃહ (હોસ્ટેલ) માં વિધવાઓ તથા કન્યાઓ જન્મે રહે છે. તેમાં વિધવાઓને તદ્દન મક્કત રાખવામાં આવે છે. અદિશ્યાશ્રમના ૪૩ માથી તેમને ખોરાક, તથા બધાં વાનાં વસ્ત્રો સાધનો મળે છે. જે કન્યાઓ શી આપીને રહે છે તેમની પાસેથી માત્ર માસિક રૂ. ૮ લેવામાં આવે છે. અહીં રહેનારી બાળાઓમાંથી ધણી ખરી પોતાનાં કપડાં ધોવાનું તથા ઘણી વાડકો માંજવાનું કામ હાથેજ કરે છે. આ કામ ખીસકૂલ રરજાવાત નથી, તે છતાં કન્યાઓ પોતાની પ્રીતિથી કરે છે.

તેમને કુલપાન તથા શાક હિઝાડવાનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. પહેલાં વરસાદ સારો પડતો હતો, ત્યારે એવી સ્થિતિ હતી, કે લગભગ સો માણસની રસોઈ થતી હોવા છતાં એક પાઈનું શાક પણ ખજારમાંથી લાવવું પડતું નહિ. અધુજ કન્યાઓએ વાવેલા ખાજમાં થવું હતું. પરંતુ મયાં ત્રણ વર્ષ વરસાદ સારો આવ્યો નહોતો. તેથી સ્થિતિ બદલાઈ ગઈ. આ વર્ષે પાછી મેઘરાત્નની મહેર થવાથી સુધારો થવાનો આશા છે.

ત્યાં રહેનાર કન્યાઓને માંદાની માવજતનું શિક્ષણ પણ મળે છે. તે માત્ર પુરત કોમાંથી નહિ, પણ નીચે પ્રમાણે મળે છે: એક સિક્ક રૂમ (માંદાને ઝોરડો) રાખેલો છે. તેમાં અધી દવાઓ તથા હોસ્પિટલ જેવાં સાધનો રહે છે. કોઈ પણ કન્યા માંદી પડે તો તેને ત્યાં લઈ જવામાં આવે છે. બીજી બે કન્યાને તેની દેખરેખ રાખવાનું કામ સોંપાય છે. તેઓ નર્સની મારફત માંદી કન્યાની અધી માવજત કરે છે. યોરાકની ખાસ બીન્ને (કાંઈ વગેરે) જે તેને આપવાની હોય તે એ બે કન્યાઓ પોતાને હાથે બનાવી આપે છે. પોતાનાં ઉપરીની રૂચના મુજબ દવાઓનું મિશ્રણ (compounding) કરીને દરદીને આપે છે. આ પ્રમાણે ચાર પાંચ વર્ષના અનુભવ મળવાથી કન્યાઓ આં વિષયમાં એટલી પ્રવીણ થઈ જાય છે કે લગભગ કેળવાયેલી નર્સ જેટલું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે. તેને લીધે આ સંસ્થામાં બર્ધર માંદગી સિવાય ડાક્ટરને બોલાવવા પડતાજ નથી. આગળ જતાં આ બાળાઓ મૃદરથાત્રમમાં પ્રવેશ કરે ત્યારે પોતાનાં કુટુંબી જનોની માવજત કેવી ઉત્તમ રીતે કરી શકે તેની કલ્પના વાંચનાર કરી શકશે.

કન્યાઓને સુવાના ખંડ, માંદાનો ખંડ, શીવણનો ખંડ, જમવાનો ખંડ તથા રંગોળી

વગેરે સ્થાનોની વ્યવસ્થા દર મહીને અમુક બે કન્યાઓને સોંપાય છે. વ્યવસ્થા કરનાર કન્યાઓનું એક મંડળ જેવું થાય છે. તેને માથે બધી જવાબદારી રહે છે. સ્વીચારે તથા બીજી રજના દિવસોએ કન્યાઓ હાથે રસોઈ કરે છે, અને અધાને ખવડાવે છે. તેથી રાંધણ કળાનું જ્ઞાન સારું મળે છે. તેમને માટે દેશી તથા અંગ્રેજી રમતોના સાધન રાખવામાં આવ્યાં છે. તેથી શરીરને કસરત મળે છે. આ બાળાઓ લગભગ આઠ માસ રાત્રે ઝોટલાપર સુએ છે. તેથી તેમને સ્વચ્છ પ્રાણી હવા મળે છે. પોતાના પલંગ તથા પથારી રાત્રે જઘાર કઢાડવાનું અને સવારે ઘરમાં મુકવાનું કામ તેઓ હાથેજ કરે છે.

શાળામાં એક Literary and Debating Society (સાહિત્ય અને ચર્ચાનું મંડળ) છે. તેમાં કન્યાઓ મરાઠી તથા ઇંગ્લીશ અને બાવામાં વિવિધ વિષયોની ચર્ચા કરતાં થીમે છે. તે મંડળ તરફથી કેઈ કોઈ વખત બાલજી તથા જલસા કરવાની ગોઠવણ થાય છે. તેની અધીજ વ્યવસ્થા કન્યાઓ કરે છે. દર બે મહીનાને અંતરે ઉપલા વર્ગોની બાળાઓ પોતાના અભ્યાસને લગતા વિષયોના સંવાદ માથન વગેરેનો જલસો કરે છે. તેની વ્યવસ્થા પણ પોતેજ કરે છે. શાળા તરફથી એક ત્રિમાસિક નીકળે છે. તેમાં હજી વિદ્યાર્થીનીઓ લેખ લખે છે.

સ્નેહસંમેલન કેવી રીતે કરવું તે શીખવવા માટે એવી ગોઠવણ કરી છે કે કોઈ કોઈ વખત એક બે કન્યાઓ બીજી બે કન્યાઓને ચઢાપાણી માટે નોતરે છે. તેમાં તેમને અમુક રકમ સોંપેલી હોય તેટલામાંથી બધો ખર્ચ કરવાનો હોય છે. પછી મેળાવડામાં કેવી રીતે વર્તવું, ચઢા તથા ખેડવી રીતે આપવું વગેરે દરેક બીજી

શીખવે છે. આં કામમાં બધી કન્યાઓનો વારો અચૂક સમયમાં આવી જાય છે.

સમાજસેવાનું પથ ચેડું શિક્ષણ અપાય છે. વિદ્યાર્થીઓ પાસે પુસ્તકો ઉધરાવીને કન્યાઓ મરીત બાળાઓને તે આપે છે. અને તેમને બીજી રીતે પણ સદાય કરે છે. બોડરો દરરોજ રાત્રે પ્રાર્થના કરે છે, અને અઢવાડી આમાં એક વખત તેમનાં સુપરટેન્ડન્ટ મિસ બાંકારકર ત્યાં જઈને ધાર્મિક વિષયનો બોધ આપે છે. મજેશ્વરપુર્ણ, ગોકુળઅષ્ટમી વગેરે બધા દિવસ વહેવારો ઉજવાય છે.

આ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે આ સંસ્થામાં કેવું ઉત્તમ શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. જુદી જુદી ભાષાઓ, ઇતિહાસ, રાષ્ટ્રિય, સ્ત્રીવશ્ય વગેરે વિષયોનું જ્ઞાન તો બીજી બધી શાળાઓમાં મળે છે, એમાં કંઈ નવિનતા નથી. પરંતુ આ સંસ્થામાં કન્યાઓનાં શરીર તથા બુદ્ધિનો સર્વ પ્રકારે વિકાસ થાય, તેમજ જ્યારે તેઓ અભ્યાસ પૂરો કરીને સંસારમાં પ્રવેશ કરે ત્યારે પોતાનાં અનેકવિધ કર્તવ્ય ઉત્તમ રીતે કરી શકે, એ દૃષ્ટિનિકુંથી શિક્ષણ અપાય છે. વળી તેમને ફરેક બાજવમાં સ્વાસ્થ્યી યૌવનાં શીખવવું એ આદર્શ પણ રાખીને રહેશેથી શિક્ષણક્રમ ધડવામાં આવ્યો છે. એ બધા આદર્શને ઉત્તમ રીતે અમલમાં મૂકવાને સંસ્થાનાં અધિકારી શીખતી અદલ્લાખાઇ બાંકારકર અતિશય શ્રમ લઈને કામ કરે છે. તેમના આગ્રમન પછી સંસ્થામાં ધણે સુધારો થયો છે. સંસ્થા પર તે પોતાના કુટુંબ જેટલી પ્રીતિ રાખે છે. તેથીજ તે આવી સારી આવી શકે છે.

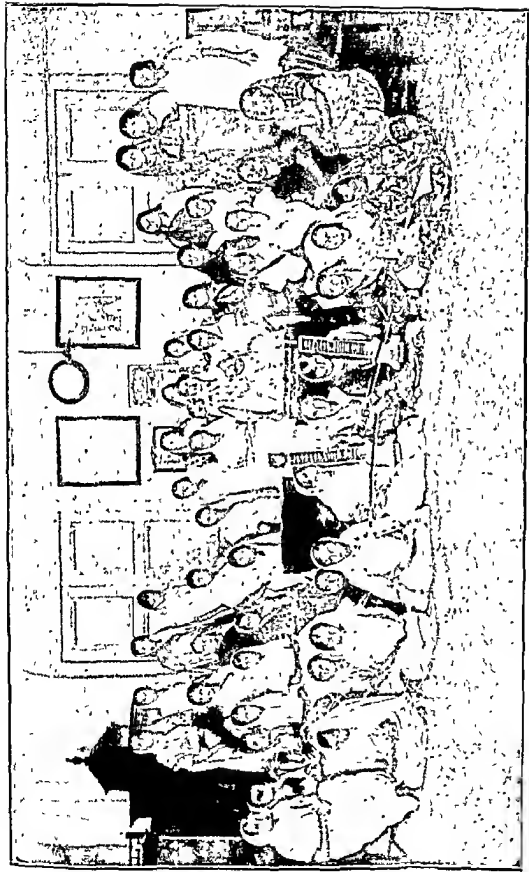
શિક્ષણક્રમ વિષે અભિપ્રાય પૂછીએ તો કેટલાક શોધેલી માન્યતા એવી છે કે કન્યાઓને સામાન્ય જ્ઞાન ઉત્તમ રીતે આપવું દોષ તો જસ છે, તે જાનથી તેઓ જીવનમાં આવતી બધી મુશ્કેલીઓ દૂર કરી શકે. બુદ્ધિ કેળવણી

દશે તો પ્રસંગ આવતાં બહુજ જલદી શીખી શકે. શિક્ષણ આપતી વખતે ઉત્તમ શુદ્ધિ બનાવવાનો આદર્શ રાખવો નહિ, પરંતુ જો તેણી વધારે જ્ઞાન મળે તથા બુદ્ધિનો વિકાસ થાય એવો પ્રયત્ન કરવો. પણ મારા નમ્ર અભિપ્રાય પ્રમાણે આ માન્યતા ખોટી છે. સામાન્ય જ્ઞાનથી બધા વિષયો પોતાની જેને શીખી શકાતા નથી. ઉદાહરણ તરીકે રાષ્ટ્ર કળા, માંદાની માવજત વગેરે વિષયો શીખ્યા વગર કદી આવડતા નથી જેમ પુરુષ સામાન્ય જ્ઞાન ઉપરાંત પોતાના ધંધાનું શિક્ષણ લે છે, તેમ સ્ત્રીને તેના ધંધા (શુદ્ધિશીલ્પ)નું શિક્ષણ આપવાની જરૂર છે. બધી માતાઓ એવી કેળવણી હોતી નથી કે ઘેર પોતાની પુત્રીને એ શિક્ષણ આપી શકે, તેથી શાળામાં પદ્ધતિસર આપવું એ જ યોગ્ય છે. માત્ર એટલું જોવાની જરૂર છે કે તે શિક્ષણને લીધે સામાન્ય જ્ઞાન એણે ન થવું જોઈએ, એના ઉપર પણ પુરતું લક્ષ આપવું જોઈએ.

ઈન્દોરમાં મ્યુનીસીપાલિટી તરફથી આલતી દિંદી તથા મરાઠી પ્રાથમિક કન્યાશાળાઓ ધણી છે. તેમજ ખાનગી ગૃહસ્થો તરફથી પણ એક બે આલે છે. પણ તેમાં સાધારણ પ્રાથમિક શિક્ષણ અપાય છે એટલે ખાસ નોંધવા જેવું નથી.

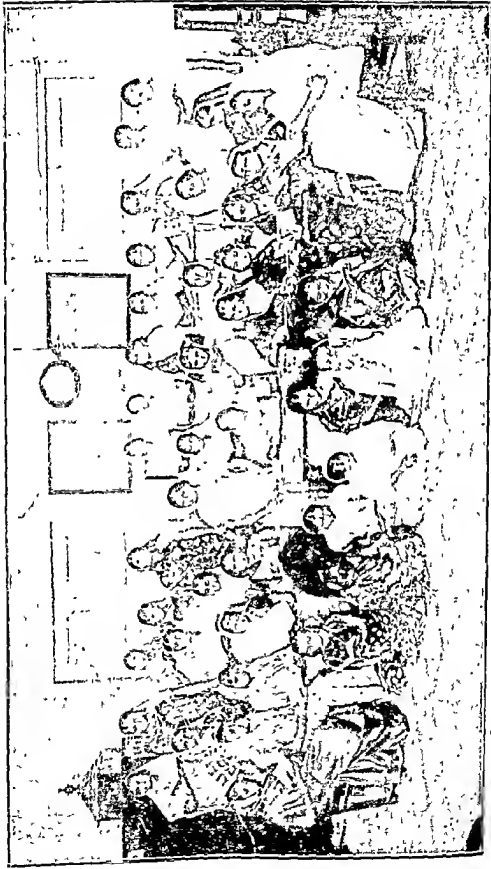
લેડી રિફોર્મ ટ્રેનિંગ સ્કૂલ.

દિંદી શાળાઓ મારે સિદ્ધિકાઓ તૈયાર કરવા સારું દિંદના વાહસરેય શેડ્ડ રિફોર્મ હતા ત્યારે તેઓ પોતાના પત્ની માયે ઈન્દોરમાં આવ્યા હતા. તે વખતે લેડી રિફોર્મ દાયે આ મંરેશ કપાડવામાં આવી હતી. તેથી તેનું નામ લેડી રિફોર્મ ટ્રેનિંગ સંસ્થા મળ્યું છે. એટલે સંસ્થાની યજમાન યે કાલ વખતથી થઈ છે.

इन्ध्या संगीत वर्ग

गृहिणी संगीत वर्ग

અહીં દિંદી ભાષા બોલનાર એટલે માળ-
વાના મૂળ વતનીઓ કેળવણીમાં પછાત છે.
તેથી સ્વાભાવિક રીતેજ તેમને કન્યાઓને
બજાવવાની બહુ દરકાર હોતી નથી. કન્યાઓ
સાત આઠ વર્ષની ઉંમરે બાળવર્ગમાં દાખલ
થાય છે પછી તેર ચૌદ વર્ષની વયે તેમનાં
લગ્ન થાય છે એટલે તેઓ નિશાળથી હઠી
ન્યા છે. આ કારણથી બહુ યોડી કેળવણી
લઈ શકે છે. પાંચ વર્ષની ઉંમરે શરૂઆત
થતી હોય, અને લગ્નની ઉંમર વધારવામાં
આવે. તોજ વધારે શિક્ષણ આપી શકાય.
આ શાળામાં દિંદી બાળપોથી પાંચમા
વર્ગ સુધી શિક્ષણ અપાય છે. ત્યાં ઉચ્ચવર્ગની
કન્યાઓ યોડી છે. બ્રાહ્મણ, વાણીઆ કૃત્યાદિ
ગાંધિઓના. લોકોને કેળવણીની દરકાર નથી.
કેટલાકને દરકાર હોય તો કન્યાને શાળામાં
મેકલવામાં બીજાં સમજીને ઘેર બજાવે છે.
પરંતુ ધોખી, નાઇ, સુતાર, હુકાર એવી ગા-
ંધિની કન્યાઓ અહીં વધારે આવે છે. તેમની
રિશ્તિ ગરીબ હોવાથી કેટલીક કન્યાઓ નોકરી
કરવાની આશાથી પણ ભણે છે.

આ સંસ્થાનાં સુપરીટેન્ડેન્ટ શ્રીમતી સરો-
જિની દાસ છે. તેમને આરા પછાત વર્ગ સાથે
કામ લેવામાં સુરેલીઓ ધણી આવે છે. શરૂ-
આતમાં કન્યાઓ બાળવર્ગમાં દાખલ થાય છે
ત્યારે એવી હોય છે કે તેમને શાળામાં કેમ
વર્તવું, બેસવું, કપડાં કેવાં પહેરવાં એવું
કંઈજ બાન હોતું નથી. મહોદલામાં હલકા
વર્ગની છોકરીઓ એકઠી થઈને રમે અથવા
હડે તેવી રીતે તેઓ નિશાળમાં વર્તે છે. આ
રિશ્તિમાંથી સુધારીને કેળવણી શિક્ષિકાઓ
(Trained teachers) તૈયાર કરવી એ
કામ કેટલું કઠણ છે તે વાંચનાર કંઈપણ શકશે.
કન્યાઓને પહેલાં તો શાળાની રીતસાત અને
સ્વચ્છતા શીખવવી પડે છે. તે પછી અક્ષર
ગાન આપી શકાય છે. વળી કેઇ કન્યા હોં

શિઆર તથા ખીલ કરતાં જલદી આગળ વધે
તેવી હોય, ત્યારે એકદમ તેનાં માનપ તેને
પરણવી દે છે. એટલે તે નિશાળમાંથી હઠી
ન્યા છે તેથી શિક્ષકો નિરાશ થાય છે. તે
છતાં ધીરજ રાખીને તેમને કામ કરવું પડે છે.

આ સંસ્થાનાં મુખ્ય હેતુ શિક્ષિકાઓ
તૈયાર કરવાનો છે. પરંતુ હમણાજ શરૂઆત
થએલી હોવાથી પુરેપુરી કેળવણી શિક્ષિકાઓ
હજી બહાર પડી નથી. એક બે વર્ષ પછી
તૈયાર થશે એ દિંદી સાથે અંગ્રેજી શિક્ષણ
પણ અપાય છે. ખીજી શાળાઓમાં જી સીઓ
હાલ શિક્ષિકાનું કામ કરે છે તેમનું શિક્ષણ
જો અધર હોય તો તેઓ અહીં યોડી વખત
આવીને પોતાને જોઈતા વિષયો શીખી ન્યા
છે. સરકાર તરફથી સ્ટેલરશીપ ધણી રાખવામાં
આવી છે, અને તેનો લાભ ધણી સ્ત્રીઓ
લે છે.

અસલના વખતનું એક જીનું મકાન માર-
કારે શાળાને આપ્યું છે તેમાં જગાની તંગી
બહુ પડે છે અને પુરતી સગવડ પણ નથી
હવે તેમાં વધારો થાય છે. શાળાની સાથે
વસતિશુદ્ધ (બોર્ડિંગ) પણ છે. ને બહુ એક
જ મકાનમાં છે. ત્યાં એક વિચિત્ર રીત મારા
જોવામાં આવી. ત્યાં અગીઆર કન્યાઓ રહે
છે. રસોડામાં તેમના અગીઆર ચોકા (રસો-
ઈની જગા) છે. દરેક પોતાને હાથે જીંદી
રસોઈ કરી લે છે. કાંઈ એકેકના હાથનું રાંધેલું
ખાતી નથી. એક બ્રાહ્મણ રસોઈ કરનારને
રાખે તો તેના હાથનું પણ બધાં ખાય નહિ.
તેથી આવી વ્યવસ્થા કરવી પડી છે.
સુપરીટેન્ડેન્ટ મિસ દાસ જો તેમ ન કરવા દે
તો તેઓ દિંદુ, કન્યાઓના ધર્મપાલનમાં
આડે આવે છે. એમ ગણાય, અને સુરેલીથી
જી બાળાઓ લખવા આવતી હોય તે પણ
હઠી ન્યા એટલે તેમની મજી પ્રમાણે કરવા
દેવું પડે છે.

આ સંસ્થાનાં અધિષ્ઠાત્રી શ્રી. સરોજીની દાસ મણી મુસીયત વેઠીને કામ કરે છે. દરેક શાળામાં સુપરીન્ટેન્ટને રહેવાનો જુદો બંગલો હોય છે. પરંતુ અહીં તો એટલી યોદ્ધી જગા છે કે તેમને એક ન્હાના ઝોરડામાં પોતાનો સમાવેશ કરવો પડ્યો છે. તેઓ બંગાળી સન્નારી હોવાથી તેમનો પોતાનો ખોરાક અહીં મળી શકતો નથી. શરીરની પ્રકૃતિ ધણી નબળી હોવા છતાં તે આરામ લેતાં નથી, એટલે તેમને કામ કરવાનો ઉત્સાહ છે. વળી શાળાના કામમાં તેમને જલદી યશ મળે તેવું પણ નથી આટલી અગવડો છતાં પણ તે વર્ષથી પોતાનું કામ કર્યાં જાય છે પરંતુ તેમનામાં કામ કરવાની ખંત તથા દૃઢતા છે, તથા સાચે સરકારની આર્થિક મદદ છે; તેથી મોડો વહેલો પણ તેમનો શ્રમ સફળ થશે એમ હું માનું છું, તથા પ્રાર્થું છું.

આ ઉપરાંત અહીં ફેટલાંક ઉદાર સ્ત્રી પુરો તરફથી ચાલતી ખાનગી સંસ્થાઓ પણ છે. તેમાંની મુખ્ય નીચે પ્રમાણે છે:

મહિલા શિક્ષણ સેવા સંઘ.

મેટી ઉંમરની સ્ત્રીઓને શીખવવાના વર્ગ લગ્ન ઠેકાણે શરૂ થયેલા મારા જીવનમાં આવ્યા છે. પરંતુ તે લાંબો વખત સફળતાથી ચાલ્યા હોય એવું માન્યેજ કંઈ રથને જોવામાં આવે છે. મુંબાઈમાં એક બે ઠેકાણે એવા વર્ગ મારા જોવામાં આવ્યા હતા. તેમાં એવું થયું કે શિક્ષિકા તો હંમેશાં હાજર હોય જ, પણ શીખનારમાં જ્યારે પંદર સ્ત્રીઓનાં નામ લખાયા હોય, ત્યારે હાજરીમાં જુઓ તો કોઈ દિવસ બે સ્ત્રીઓ હોય તો, કોઈ દિવસ બીજી બે આવે. વળી ત્રીજે દિવસે બીજી ચાર આવે. આવું થાય ત્યારે શિક્ષિકા બિચારી શું કરે ? શિક્ષણનું કામ કેટલી વખત શરૂ કરે અને તે ક્યારે પૂરું થાય !

મંદોરમાં પ્રૌઢ વયની સ્ત્રીઓની એક સંસ્થા દસ વર્ષથી ચાલે છે. તેનું નામ ઉપર પ્રમાણે મહિલા શિક્ષણ સેવા સંઘ છે તે ધણું સારું કામ કરે છે. શરૂઆતમાં નિરક્ષર સ્ત્રીઓને માત્ર મરાઠી લખતાં વાચતાં શીખવવાનો વર્ગ કહાડ્યો હતો. પછી તેમાં લાઇબ્રેરીનો હોમરો થયો. તેનું નામ અદલ્લાહેલી સ્ત્રી-વાચનાલય રાખવામાં આવ્યું. ત્રીજાં વર્ષથી તેમાં અંગ્રેજી તથા સીવણ શીખવવાના વર્ગ શરૂ થયા.

સંસ્થાનાં પ્રમુખ શ્રી. સૌ. જનકીબાઈ બાંડારકર છે. શ્રી. સૌ. કમળાબાઈ કીખે આ સંસ્થા તરફ બહુ સહાનુભૂતિ રાખે છે અને વારંવાર સહાય કરે છે. પરંતુ સેક્રેટરી શ્રી. સરસ્વતી બાઈ મ્હાળસે સંસ્થાના પ્રાણરૂપ છે. તેમના પતિ ડૉ. મ્હાળસેએ આ સંસ્થા શરૂ કરવામાં ઘણો ભાગ લીધો હતો. તેમના મૃત્યુ પછી સરસ્વતી બાઈએ તે ચલાવવાનું બધું કામ ઉપાડી લીધું. હાલ તે ઘણો શ્રમ વેઠી નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી કામ કરે છે. કંઈ પણ ડોળ કે દબક્યા વગર સાદાઈથી તે મરીમ સ્ત્રીઓની સેવા કરે છે.

શહેરમાં આ સંસ્થાની બે શાખાઓ છે. બન્નેમાં મળીને આશરે આઠીશ જેતાલીસ સ્ત્રીઓ સીવણ શીખે છે. તેમાંથી કેટલીક મરાઠી તથા કેટલીક અંગ્રેજીના વર્ગમાં પણ શીખે છે. આ રથને સીવણ શીખવાથી ધણી ગરિબ સ્ત્રીઓને પોતાના ગુજરાનમાં મદદ મળી છે. એ વર્ગમાં સીવવાનો તથા મોળાં બનાવવાનો સંઘો રાખ્યો છે. તે કામ પણ ફેટલાંક શીખે છે. એક સિદ્ધાંત એ રાખ્યો છે કે સંસ્થા તરફથી જે કાપડ ખરીદ કરવામાં આવે તે સ્વદેશીજ હોવું જોઈએ. એક પાઠનું પણ પરદેશી કાપડ લેવું નહિ. કપડાં સીવાઈને તૈયાર થયા પછી વેચવામાં આવે છે, તેની આવક પાછી સંસ્થામાં જ જાય છે.

આ સંસ્થા ચલાવવામાં મુખ્ય મુશ્કેલી પૈસાનો છે. આશરે ૪૫ સભાસદો છે. તેઓ દર મહીને અમુક રકમ આપે છે. પણ તે સંસ્થાનો ખર્ચ ચલાવવાને યુરતી નથી. એક શાખામાં મકાનનું બાકું પણ આપવું પડે છે. બીજી શાખા કોમના ખાનગી ઘરમાં રાખી છે. આ સ્થળે શીખી તૈયાર થયેલી સ્ત્રીઓ પછી ત્યાં જ શિક્ષકનું કામ કરે છે. બહુજ થોડો પગાર લઈને પરોપકાર બુદ્ધિથી તેઓ કામ કરે છે. આર્થિક મુશ્કેલી ધણી હોવા છતાં કાલકર્તાઓ ધૈર્યથી કામ કરે છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ ધટે છે.

આ ઉપરથી આપણે એ જોવાનું છે કે એ શીખવનાર અને શીખનાર બન્નેમાં ખત તથા દ્વેષતા હોય તો બીજી ગમે તેટલી મુશીબતો છતાં આવા વર્ગ ચાલી શકે છે. અલગત કુટુંબવાળી સ્ત્રીઓને આવે સ્થળે શીખવા જવામાં અનેક વિદ્યો નડે છે. પોતાના કુટુંબની બધી સગવડ તેમને પહેલી સામગ્રી પડે છે. તેમાંથી કુરસદ મળે તોજ તેઓ વર્ગમાં જઈ શકે છે. તે છતાં શીખવાને

ઉત્સાહ હોય તો મોડું 'બહેલું' પણ શીખી શકાય છે.

કંચનખાત આંચિકાગ્રમ.

અહીંના દાનવીર શેઠ સર હુકમચંદ જેન વિધવાઓ માટે એક આશ્રમ સ્થાપ્યો છે. તેમાં આશરે ૪૦-૪૫ વિધવા રહે છે. તેમને ખોરાક, કપડાં વગેરે સર્વ મરત મળે છે. આશ્રમને અંગે જાણા છે. તેમાં વિધવાઓને દિંદી છટ્ટા ધોરણ સુધીનું શિક્ષણ મળે છે. તેમને જેન ધર્મનું શિક્ષણ પણ મળે છે. તે બધું પુરું કર્યા પછી તેઓ ચહેરેની કે બહારની કન્ધાશાળાઓમાં શિક્ષિકાઓ થાય છે. એટલે તેઓ સ્વાશ્રયી થાય છે અને તેમના વખતનો સદુપયોગ થાય છે. શેઠ હુકમચંદ તરફની સ્ત્રીઓ તથા પુરુષો માટે બીજી ધંધી ધર્મોદા સંસ્થાઓ ચાલે છે. પણ તે સ્ત્રીકેળવણીને સગતી ન હોવાથી તેની નોંધ અહીં સંસ્થાને ગણાય ધન એકઠું કરતા તો ધણી લોકોને આવડે છે પણ તેનો આવો સદુપયોગ બધા ધનાઢ્યો કરતા હોય તો ગરીબનાં હુખ દૂર થાય.

બે માથાવાળો સાપ !

સાંકચ કેન્સોગટનના મ્યુઝીયમમાં ઘરીરતે બનતે છે (પુછંડાની જગ્યાએ પણ) માથું હોય તેવા સાપોં લાવવામાં આવ્યા છે. તે ખીનવ છે ત્યારે પુછંડાની મારક બનતે મોઢા પછાડીને મારે છે.

૭૦૦૦ વર્ષો પહેલાં સીતેમા !

કહે છે સીતેમા મશીન, વગેરે એડીસને શોધી માદયુ. પણ હમણાં શોધખોળ પરથી માલમ પડ્યું છે કે ચીનમાં ૭૦૦૦ વર્ષ પહેલાં એ જાતના ચિત્ર-પટો બતાવવામાં આવતા હતાં. જેને હાંયા-ચિત્રો કહેવામાં આવતા એના પુરાવા કેન્સોગટન મ્યુઝીયમમાં શ્રી. કે. નોમના યુરોપીયને આપેલા છે.

શરદ્પૂર્ણિમા.

લેખક : રા. રતિકરરાય કેશવલાલ વૈદ્ય

- ઉગ્યો છે સ્વર્ગમહોં ચન્દ્રમા રે લોલ !
રમતાં રેવી ને કેવ રાસ લે !
ઉગી રૂપાળી શરદ્પૂર્ણિમા રે લોલ.
- ઉગ્યો છે ચન્દ્ર ફડો આસમાં રે લોલ,
ચાલો લેવાને સહુ રાસ લે,
ખીલી રૂપાળી શરદ્પૂર્ણિમા રે લોલ.
- સખીઓ સહુએ મળીને રાસ હથે રે લોલ,
હેએ આતંદ ને ઉદાસ લે,
ખીલી રૂપાળી શરદ્પૂર્ણિમા રે લોલ.
- ઉગ્યો ચંદ્રીને ઉલો ચન્દ્રમા રે લોલ,
લેવાને નજા તણા રાસ લે,
ખીલી રૂપાળી શરદ્પૂર્ણિમા રે લોલ.
- ખીલી પૂનેમતણી ચાંદની રે લોલ:
અંતરમાં એ કરે ઉત્સાહ લે,
ઉગી રૂપાળી શરદ્પૂર્ણિમા રે લોલ.
- કોડીલો કંથ દૂર દો ઉલો રે લોલ,
નિરજે એ નેણલાં મધુર લે,
ઉગી રૂપાળી શરદ્પૂર્ણિમા રે લોલ.

દીવાળીની રજાઓ

લેખિકા એ. બનેશ્વરી શાન્તિરાય મજાસુદાર

“ના, અમે તો આવવાનાં જ.” ન્હાની કુંજ તથા માયિની બોલી ઉઠ્યા.

“ખરી વાત, પણ આ વખતે અમારે મ્હોટાને જ એકલાં જવાનું છે. તેથી તમને વળા ફરી સહ જઈશું, હોં.” પોતાની વહાલ-સોહ છાતરીએને સમજાવતા મધુકરબાબ બોલ્યા.

પણ જાળકને ફેસલાવવા રહેલાં નથી. કુંજ બોલી, “જેંદ, છે ને મ્હોટાબાબ, તમારી માડી આવશે ને એટલે અમે જટ દમને તેમાં બેસી જઈશું. પછી તમે શું કરશો ?”

પંદર દિવસ પછી દીવાળીની રજાઓ પડવાની હતી. મધુકરરાયના મિત્રમંડળે એક અડવાડીયું વડોદરાની સહેવગાદ કરવા માટે નક્કી કર્યું હતું. સાથે શકત સ્ત્રીમંડળને જ સહ જવાનું હતું. પરંતુ જાળગોપાલને સાથે લેવાની પીડામાં ન પડવાનો ખાસ ઠરાવ થયો હતો.

મધુકરરાય આ ગોઠવણની વાત માધુરીને ઉલ્લાસભર રીતે રજા હતા. છોકરાં તો શકત માડીમાં બેસીને જવાની વાતથી ખુશખુશ થઈ રહ્યાં હતા, પરંતુ અમારે પોતાને માણીયા

પાસે રાખીને જવાનો સંકેત છોકરાં ઈચ્છા મયાં એટલે તેમણે હઠ લીધી કે “ના, અમે તો આવવાનાં જ.”

“તમે તમારા બાળખંધો સાથે ખુશીથી જાઓ. હું અને છોકરાં અહીંયા રહીશું.” માધુરીએ પોતાના છોકરાંને રડતાં દેખી કહ્યું.

“એમ તે કંઈ ચાલે ? છોકરાં યોડા દિવસ એમનાં માથી પાસે રહેશે. બોલો છોકરાં તમારી માની વખીયત સારી રહેતી નથી તે હવાફેર માટે યોડા દિવસ જાહારમામ જઈએ તો સારું થઈ જાય. કેમ તમારી મરજી છે ?” મધુકરરાયે છોકરાંને સમજાવવાં માંડ્યાં.

માયિની વચ્ચે જે બોલી ઉઠી; “બાબ છે ને જાતું દરરોજ માથું દુખે છે ને ઉધરસ પણ આવે છે. તમારો આવવાનો વખત થાય છે એટલે જા માથેથી કકડો છોડી નાંખો છે.”

“જે તો કોઈ કોઈ વખત ઉધરસ અને કોઈ કોઈ વાર વાવ આવે ખરો, પણ તેથી કંઈ લેગે. છવ કરવા જેવું નથી.” માધુરીએ પોતાને જણાવે કંઈજ થયું નથી એમ જવાબીને બોલી.

“ત્યારે તે આવડવા દિવસ સુધી અને વાત કેમ કરી નહોતો ?”

“ હવે એમાં તમને શી વાત કરવાની હતી ? વળી તમારો જીવ બીજો ચાય. માલિની તો વધારીને બોલે છે. ” માધુરીએ કહ્યું.

“ હવે તને કંઈ કું કે તું આવની કાલથી એક નોકર રાખી લેજે. પહેલાં તો આપણે બેજ જઈ દતાં. હવે તો વસ્તારિક થયાં, માટે એકલે હાથે કામ ચાય નહિ. પૈસા અવાવતાં શરીર બગાડીએ તે પોતાની જાતને વેઠવું પડે. ઠીક, ત્યારે આપણે જવાનો વિચાર ચોક્કસ જ છે હેંકે. એમાં કંઈ ફેરફાર થશે નહિ ” મધુકરરાય બોલ્યા.

“ મારે તો આવવાનો વિચાર કંઈએ થતો નથી. અમરથા છોકરાં સોરાશે. ”

“ આ ! તું જવાની ના ન કહીશ. તું બહારગામ જઈશ તો તારું શરીર સારું થશે. અમે તો માથીને લાં ખુશીથી રહીશું. અમારી ચિંતા તું ન કરીશ. ” સમજી માલિનીએ હાથપૃથ્થુ દાખવ્યું.

“ વાહ ! છોકરાં તો સમજી ગયાં. હવે કામનીયે તકરાર રહી નહિ. ” મધુકરરાય છોકરાનાં વખાણ કરતા બોલ્યા.

છોકરાંએ ખુશીથી માથીને ત્યા રહેવાની હા કહી; એટલે માધુરીએ જવાની તૈયારી કરવા માંડી. મધુકરરાય પોતાને મુસાફરીમાં જોડતો સામાન લેવા બબરમાં ગયા.

માધુરીનો સ્વભાવ કરકસરીનો અને ત્રેવડવાળો હતો. પોતે માંદી છતાં ધરતું કામ હાથે કરતી, લુગડાં લતાં પણ કરકસરથી વાપરતી. એને એક બે સાળુ ને એક બે કપડા હતા. વધારે લુગડાંની એને જરૂર પડતી નહોતી. આટલેથી ચલાવી લેવાશે એવો વિચાર કરીને બીજાં લુગડાં લેવાનું મન કંઈ નહોતું.

મધુકરરાયને કંઈ ખોટું ગમતું નહિ. વસ્તુ લેતી તો સારી જ લેતી એવો એમનો મત હતો. બાઇબો સાથે બહારગામ જવાનું

હવું તેથી માધુરીને સારાં લુગડાંની જરૂર પડશે માટે માધુરીને એમણે થોડાંક લુગડાં લેવાનું કહ્યું. વળી માધુરીનું શરીર સારું નહિ હોવાથી તેમ વડોદરામાં હજી ટાલ પડે છે એવી ખબરથી એમણે એક ગરમ સાડી અને કપડો લેવાનું પણ સમજ્યું.

“ મારી પાસે ગરમ કપડો છે તે પહેરીશ, અને ઉપર શાલ ઓઢીશ પછી કશાની જરૂર નહિ પડે. ” માધુરીએ પોતાનો વિચાર દર્શાવ્યો.

એટલામાં માલિની બોલી ઉઠી “ બાઈ ! એ તો ચાર વરસ ઉપર સીવડા-વેલો; તે તો હમણાં જૂનો થઈ ગયો છે. ”

“ ના, ના, એવું કરીશ નહિ. બાઇબો સાથે જવાનું એટલે સારાં જ લુગડાં જોઈશું. આ ધડીયે તારી કરકસર ચાલશે નહિ. આ લે ત્રીસ રૂપિયા આપું છું, તેમાંથી તું તારે સાડી કપડો લઈ લેજે. ” મધુકરરાય રૂપિયા આપતા આપતા બોલ્યા.

માધુરીએ રૂપિયા ટૂંકમાં ખૂંચ્યા; અને હજી જવને પંદર દિવસ છે તો નિરાંતે બે ચાર દુકાને જોઈને શરીરે સારી સાડી લઈશ, એમ વિચાર કરતી કરતી ધરતું કામ કરવા લાગી.

[૨]

મધુકરરાયને મુંબઈમાં રકત પોણેસો રૂપિયા મળતા હતા. છતાં સ્વભાવે ઉમદા દિલના હતા. તેમને સંતાનમાં એક છોકરો અને બે છોકરીઓ હતી.

માલિની અગીયાર વર્ષની હતી, એટલે માધુરીને થોડું થઈ કામ કરવા લાગતી; પણ નિચાળે જતી અને એનું બહુતર બગડે નહિ તેથી થઈખઈ કામ માધુરીજ કરી લેતી. માલિની ગુજરાતી પાંચમી ચોપડીમાં હતી. કંઈ પહેલીમાં અને સ્થિરી બાળપોથીમાં હતો.

ઘોડી આવકમાં વસ્તારીકતું પોષણ કરવું થયું કંઈક પડતું. પરંતુ માધુરી. સુલક્ષણી હતી. તેથી ધરતું બાકું કેમ નિભાવાતું હતું તેની મધુકરરાયને ખતર પડતી નહોતી. માધુરીનું શરીર સારું રહેતું નહોતું છતાં પણ ધરતું કામ પોતાની મેથેજ કરતી. રૂમતું બાકું જાર રૂપીઆ હતું. બે મહિના સુધી બાકું ચઢી ગયું હતું. પણ મંદવારને લીધે આપી શક્યાં નહોતા.

વડોદરે જવાના દિવસે પાસે આવવા માંડ્યા; પણ માધુરીએ હજી લુગડાં લીધાં નહોતાં. મધુકરરાય તો ક્યારનાયે જઈ સહ આઠ્ઠા હોત પરંતુ પોતે લાવે અને માધુરીને પસંદ પડે કે ના પડે એવા વિચારથી એ જાતે લાઠ્યા નહોતા.

માધુરી આજ લાચીય, કાલ લાચીય કરતી; પણ 'કાકાની કાલ' પૂરી થતીજ નહિ. 'પુરુષોને દુકાનદાર છેતરે અને વળી કાયલું કપડું આપે અને આગે તેટલું મૂલ આપીને આવે તેનાં કરતાં સારું ને સસ્તું જોઈને હુંજ સહ આવીશ' એ વિચારથી મધુકરરાયને લાવવાનું એ કહેતી નહિ.

જવાના દિવસ જેમ જેમ. પાસે આવતા ગયા તેમ તેમ માધુરીનો ઉંચો જીવ યવા મંડ્યો. હવે તો દુકાને જઈને સહ આવવાનો વખત નહિ રહે એવો વિચાર કરીને મધુકરરાયના હાથ તલે કામ કરનાર મણિલાલ કરીને કારકુન હતો; એને જોલાણીને એ આર રૂમનેથી સારાં કપડાં લઈ આવવાનું કહ્યું.

મણિલાલ, ગુમાસ્તા પામે બહુ જતન-ળનાં લુગડાં લેવરાવી આઠ્ઠો. માધુરી એક પછી એક એમ લુગડાં તથા તેનું પોત એવા કરતી. છોકરાંના મનમાં પણ થયું કે અમારે માટે કંઈક લે તો સારું. ચિરીય તો રડવા જ મંડ્યો; 'અને પણ જખ્ખીસ કરાવો એ, એ' "

માધુરીને એકે લુગડું પસંદ પડ્યું નહિ.

એટલે એણે કંઈ લીધું નહિ. અને છોકરાં માટે થોડુંક કપડું લીધું. એમાં એને પાંચેક રૂપીઆ ખરચાઈ ગયા.

માધુરીએ એકે લુગડું લીધું નહિ; એટલે મધુકરરાય આવશે ને ખીજવાઈ જશે એ ધોસ્તી એને લાગવા માંડી. ખરી રીતે માધુરીને પેસાતું પાણી કરવા જવાનું મન નહોતું. નકામા પૈસા ખરચી નાંખવા અને હાથમાં કશું આવે નહિ. એ વિચારથી એનું મન હચુપચુ થવા કરતું, પણ મધુકરરાયના દંઢ નિશ્ચ આગળ એનું કંઈ ચાલ્યું નહિ.

[૩]

મધુકરરાયને ઓશીસના કામે એક બે દિવસ ગદારગામ જવાનું થયું તેથી તેજો ગયા. માધુરી વડોદરે જવાનો સામાન તૈયાર કરતી હતી એટલામાં રૂમતું બાકું લેવા મહેતાજી આઠ્ઠા અને જોલ્યા, "મધુકરરાય ધરમાં ત્યાં કે ? અંદરે રૂમતું બાકું આપી દો."

"એ-ગદારગામ ગયા છે ને આવતી કાલે આવશે માટે આવતી કાલે આવજો." માધુરીએ રૂમમાંથી જવાખ આપ્યો.

મહેતાજી એમ માને એવા નહોતા. એમણે તો ગમે તેમ જોલવા માંડ્યું, "બાકું આપી દો નહિતો હમણાંજ જમિ જોસાડું છું."

માધુરી આ સાંભળી ગમરાઈ ગઈ. અને વિચાર થયો કે "લાવને પેલા પગ્ગીસ રૂપી-આમાંથી એક મહિનાનું બાકું આપી દઈ અને વિદાય કરે. આપણી આજર પણ સચવાશે." માધુરીએ જાર રૂપીઆ મહેતાજીને મણી આપ્યા અને પાવતી સહ લીધી.

મહેતાજી મનમાં તો કુષાજ જ ગયા. 'મેં કુલો રોષ જતાઠ્યો કે તારાં બાકું આપી દેવું પડ્યું'.

એક તરફથી માધુરીને મધુકરરાયને મારેથી જાર કિતપો નેની ખુદી થતી હતી ત્યારે ખીજ

તરફ લુગડાંના પૈસા રજા નહિ તેની ચિંતા થવા કરતી. આમ ને આમ મનમાં ઘડઝાંઘ કરતી હતી. એટલામાં વળી બીજું એક લક્ષર આવ્યું.

મધુકરરાયની આધેની એક સગી એના ઉપર આશ્રત આવી પડવાથી રડતી રડતી આશ્રય ભાગવા આવી હતી.

આજ્ઞાકાલ ગરીબોની સ્થિતિ ધણી દયા-જનક હોય છે. એક તો કુટુંબ વસ્તારીક હોય, તેમાં નાણાંની ઘી હોય, અને કોઈ જાડું લેવા આવે, કોઈ દાણાના પૈસા લેવા આવે કાપડીયો એના પૈસા લેવા આવે, પણ પૈસા ઘરમાં હોય નહિ તે ક્યાંથી લાવીને આપે ? બાકું આપતાં એ દિવસ મોકલું થાય તો પોલીસ લાવીને જપ્તિ બેમાટે અથવા ધરના સામાનની હરરાજ કરી નાખે એટલે વળી ગરીબોની ખૂટી જ દયા.

તેવીજ કુળીવારી મંગળા, મધુકરરાયની મસીઆઈ બેનની છોકરી, માધુરીની પાસે આશ્રય ભાગવા આવી. માધુરીએ એને ધીરજ આપી શાંત કરી અને બોલી; “ મંગળાબેન, તમારે માથે એવું તે શું કુખ આવી પડ્યું કે તમે આમ છેકજ દીલાં થઇ ગયાં છો ? ”

“ બેન, શું કરું તેની મને સુઝ પડતી નથી. એ બહારગામ ગયા છે. ને મનુ માદો થઇ ગયો છે તેનો આઠ દિવસથી દવા ચાલે છે. ઘરમાં પૈસા ખૂટયા છે. દવા લાવવાને એકે પૈસો ઘરમાં નથી ને મારા મનુને દવા વગર શી રીતે સાર થાય તેની મુંઝવણમાં છું. તેમાં વળી દાણાવાળો પોલીસ લઇને આવ્યો છે તે કહે છે કે પૈસા આપો નીકર ધરના માલની હરરાજ કરી નાખુ છું. તેથી કુંજડ ગભરાઈ છું. ”

માધુરીને આ સાંભળાને એના ઉપર જુદુ દવા આવી; અને કંઈક મદદ કરવાનું મન થયું તેથી બોલી; “ બેન, તમે જરાએ ચિંતા

કરશો નહિ. તમારે કેટલા રૂપીઆ જોઇએ છીએ તે મને કહો એટલે હું જનતી મદદ કરીશ. ”

“ માધુરીબેન, દાણાવાળો તેર રૂપીઆ માંગે છે. તેથી તમે આપો તો મારે માથેથી આટલી આશ્રત જાય. દવાના પૈસા તો એ આવશે ત્યારે આપી દેશે. ”

માધુરીએ તરત રૂપીઆ લાવીને આપી દીધા. મંગળા રૂપીઆ લઇ માધુરીને અંતરમાંથી આશીર્વાદ દેતી દેતી ચાલી ગઇ, અને દાણાવાળાને પૈસા આપી દીધા.

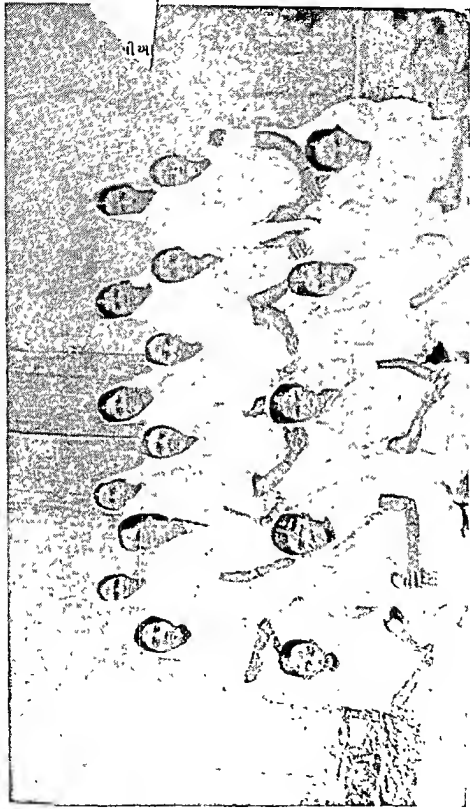
માધુરીની પાસે હવે કુટી જવામ પણ રહી નહિ અને લુગડાં પણ લેવામાં નહિ ! મધુકરરાય આવશે ને શો જવાબ દઇશું તેની ચિંતા એને થવા લાગી.

[૪]

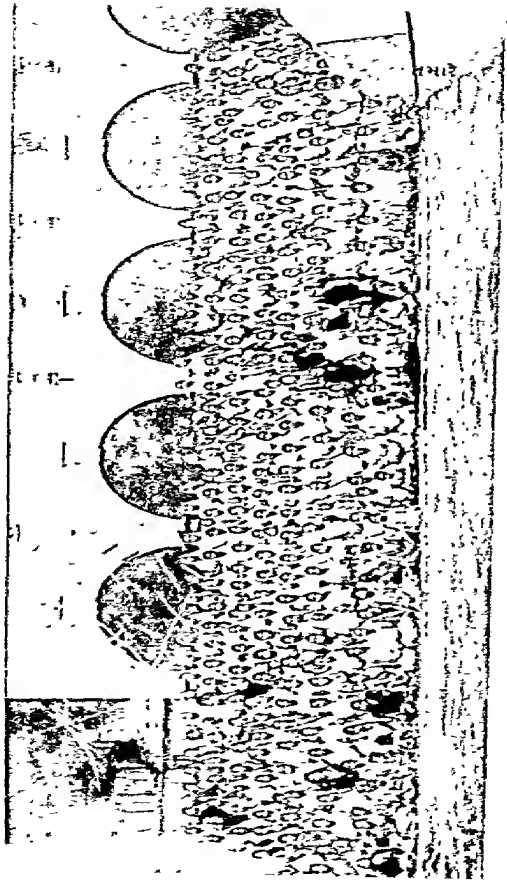
મધુકરરાય ગામમાં આવ્યા તે વખતે એ ત્રણ સ્ત્રીઓને વાતો કરતી સાંભળી. તેમાં માધુરીના ઉદાર દીલની પ્રશંસા કરતી સાંભળી તેથી તેમણે નકકી માન્યું કે જરૂર એણે એના રૂપીઆથી કોઇને મદદ કરી હશે ને એણે એકે લુગડું લીધું નહિ હોય. માટે હવે તો કુંજ વાણીયાની દુકાને જઈ લઇ આવું એમ વિચાર કરીને મારોગાર દુકાને જઈને ગરમ સાડી ને કમળે સરસ જોઇ મધુકરરાય લઇને ઘેર આવ્યા.

મધુકરરાયે છોકરાં વેગમાં કરી જવાની જાગર અંતર પૂછી અને પછી બોલ્યા; “ કેમ, માસિની, તારી બાએ કંઈ કપડાં લીધા કે નહિ ? ”

માધુરી નીચું ડોકું ધાલી બેસીજ રહી. છોકરાં તો એક પછી એક બોલવા મંડ્યા, “ છે ને બાપ ! બાએ તો બાડાવાળાને અને

આરોહીની સાતમાં બાગ સેનાર જીનો

मंजुना सदासदा.

એક બેરી આવી'તી તેને રૂપીઆ આપી દીધા.
હવે તો બા પાસે કશું થે ના રહ્યું. "

મધુકરરાય આ સંબળા હસી પડ્યા ને
બોલ્યા, " ત્યારે મારાં કપડાં તમારે જોવાં
છે ? હું મારે માટે બહુ સરસ ઘટ લાવ્યો
હું. " એમ કહીને પોટકું છોડીને સાડી
વધા મગજે બતાવ્યાં.

માધુરી જોઈને સડકજ થઈ ગઈ. ' એમને
બધી વાતની ખબર પડી હોવી જોઈએ. '
એમ એને થયું. અત્યાર સુધી સમૂળગી બોલી
નહોતી તે હવે એ બોલી, " આતો તમારાં
ધ્યાં છે ? દુકાનવાળો બુલ્યો હોય એમ લાગે
છે. હવે તો પાછા બદલાવવા જવું પડશે ! "
મધુકરરાય માધુરી સામું જોઈ રહ્યા અને
થોડીતાર પછી બોલ્યા, તે' રૂપીઆનું શું
કયું તે મને ગામમાં પેસતાંજ ખબર પડી.

લોકોએ તારી વાત મને કરી દીધી. મંમળા
જેન રસ્તામાં જ સામાં મળ્યાં અને તેથી જ
તારે મટે હું આ લઈ આવ્યો. છોકરાંઓ
જોયો તમારી બાતો નિસ્વાઈ ગ્રેમ ! તમે પણ
આવંજ થશોને ? "

પતિનો બાર દલકો કરનારી ધરખુ શ્રદ્ધિ-
શીજોથી જ આમ સંસાર વિઝળો રહે છે.

આવા કુટુંબમાં અખંડ દીવાળી રહે એમાં
શી નવાઈ ?

વડોદરા સુધી જવાનું ખર્ચ હવે મધુકરરાયે
કરવાનું માંડી વાળ્યું, અને છોકરાંને માથીને
ધેર મૂકવા ન પડ્યાં. આ વિચારથી છોકરાંને
તો મમ્મું હોય એમ લાગ્યું. ' ન્હાતો ચિરિષ
બાળપોથીમાંથી કવિતા ગાવા મંડ્યો.

" દીવાળીના દિવસમાં, ધર ધર દીવા લાય,
ફરાકડા ફટ ફટ ફટે, બાળક બહુ દરખાય. "

૦૦ સ્નેહીનાં સોણલાં. ૦૦

(અંબનીગીતનાં ગદમાં.)

આંખડલી રહેજે ઘેરાતી,
એકમેક પાંપણ જ્યાં યાત્રી;
ત્યાં આવે પળભર દુઃખ દરતાં,
સોણાં સ્નેહીનાં. ૧

મુંગાં ઉરની મુંગા વાતો,
એવી, અમ સારસની જ્વલો;
સંગાથે સાગર કે' માતો,
સ્નેહી સોણામાં. ૨

બોલાવે તોયે ના બોલું,
ઉર પાંખડીઓ કે' ના બોલું
હો મુંજ રે' ત્રીજું ત્રીજું,
સ્નેહી સોણામાં. ૩

મળતી જ્યાં આંખો એઓતી
ત્યાં હું જતી નયનો મીંચી;
ઉર સાગરની વધતી વીંચી,
સ્નેહી સોણામાં. ૪

હું દોડો દોડીને જોતી,
ફરે ફર છમ્મી કેખાતી,
ને હું એક જોતી, રાતી,
સ્નેહી સોણામાં. ૫

નણુદીના નેહ.

નણુદીના નેહ નીત નીતરે રે લોલ,
 નણુદી નેહાળ નાની બાળ ભે;
 નણુદીના નેહ નીત નીતરે રે લોલ.
 સાસરીએ ઝહેન અગાં વેલગી રે લોલ,
 એનાં વચનો અમૃત રસધાળ ભે;
 નણુદીના નેહ નીત નીતરે રે લોલ.
 બાઈ વાળીનાં હેત એ બૂલાવતી રે લોલ,
 રનેહ સરવર યું હૈયું હેતાળ ભે;
 નણુદીના નેહ નીત નીતરે રે લોલ.
 સ્નેહ-પાતસક્ય માતનાં બૂલાવતી રે લોલ,
 સખી ડિલની હરિયાવ ને દયાળ ભે;
 નણુદીના નેહ નીત નીતરે રે લોલ.
 આજ નણુદી સાસરીએ સીધાવતી રે લોલ,
 ઝહેને ભોળવે ઉઠેશ એનાં બહાલ ભે;
 નણુદીના નેહ નીત નીતરે રે લોલ.
 હયાસૂની હું છવન છવતી રે લોલ,
 ઉરે ઉરે પ્રીતમ પ્રેમ-વહાણ ભે;
 નણુદીના નેહ નીત નીતરે રે લોલ.

‘મયખ’

પતિનો જીવ.

લેખક: રા. જયકૃષ્ણ નામરદાસ વર્મા.

બી. એ. એલ.એલ. બી., એમ. એલ.સી., ઈરીસ્ટર-એટ-લૉ.

“ઠાણાં સાહેબ,

આપને ખબર આપતાં મને અત્યંત આનંદ થાય છે કે સ્મારક કમિટિએ આપે મેકે. સેલે સ્મારકરતો નમુનો પસંદ કર્યો છે અને મહુમ મહારાજ સાહેબની એ નમુના પ્રમાણેની આરસની મૂર્તિ ધડવાનું કામ આપને સોંપવાનો ઠરાવ કર્યો છે. એ કામ માટે કમિટિએ રૂપિયા ૫૦૦૦૦ આપને આપવાનું ઠરાવ્યું છે, અને ખ્યાનાના રૂપિયા ૫૦૦૦ નો ચેક આ સાથે મોકલ્યો છે. આશા છે આપ આપની સમતિ દર્શાવશે અને મૂર્તિ જેમ અને તેમ જલ્દી તૈયાર કરશે.

લી.

આપનો વિશ્વાસુ,
ડી. એમ. મુનીમ,
મંત્રી, સ્મારક કમિટિ.”

પ્રખ્યાત શિલ્પી સુન્દરલાલ સવારની ટંપાલમાં વિજયપુરથી આવેલો પત્ર વાંચતો દીવાનખાનામાં બેઠો હતો. એના મુખ પર આનંદની રેખાઓ પ્રસરી રહી હતી. મોઢું ઢસું ઢસું થઈ રહ્યું હતું.

આજ લાંબે વખતે એની આરા રૂળી. એના કાગની ભોંઠાએ કદર કરવા માંડી. છેલ્લા પાંચ વર્ષ એણે કેમ કેમ કાઢ્યા હતા તે એનું મન જ ભણતું હતું. નાનો હતો

ત્યારથી એને મૂર્તિઓ ધડવાનો કુદરતી શોખ હતો. માટી ભેગી કરી એ વિધવિધ પ્રકારના મુતળાં જનાવતો અને આનંદ પામતો. બહુવાર એનું ચિત્ત લાગતું નહિ. આપના દયાણે એ જેમ તેમ મેટ્રીક સુંધી પહોંચ્યો હતો, પણ તે પછી આગળ બહુવાનું એને ન રહ્યું. આં વખત દરમિયાન પણ એ છાતો છાતો મૂર્તિઓ ધડતો. આપનો વિચાર હતો કે દીકરી વણીસ થઈ પોતાની મેટ્રીક સંભાળી લે, પણ દીકરાના સ્વપ્ના જુદાં જ હતા.

મેટ્રીક થયા પછી એણે કૉલેજમાં જવાની ચોખ્ખી ના પાડી. વડીભોની મરજી વિરુદ્ધ શિલ્પી તરીકેની તાલીમ લેવા એ શિલ્પ-શાળામાં જોડાયો. એ તાલીમ પૂરી થાય તે પહેલાં માલખિતા સ્વર્ગે સીધાની ગયાં અને સંસારની ઝુંસરી તેને માથે આંવી પડી. બાપા થોડોક એવ ત્રાહ્ય મુકી ગયા હતા; તેની પત્ની બાનુમતી ધરરખી હતી. એ પાંચ વર્ષ તો કરકસરથી નબી જાય એમ હતું.

છતાં એ પાંચ વર્ષ તો પાંચ બંધ જેવા લાગ્યા હતા. એ પ્રજાએ એની કાંઈ પણ કદર કરી હોય તો તે છેલ્લા ત્રણ મહિનામાં જ. તે પહેલાં એને કાંઈ જોખમતું નહિ; એની મૂર્તિઓની કેટલેક દરકાર કરતું નહિ. કમાણી માટે એને સરતાં રગકડાં પેગનારનો આગમ

શોધવો પડતો. પ્હારટરના વિવિધ જાતના પૂતળાં, લોકનેતાઓના આવસાંઓ વગેરે બનાવીને એ જેમ તેમ ધરસંસાર નભાવતો. છેલ્લા બાર મહિનામાં એને પાંચેક નાના પછુ સારા ઓર્ડર મળ્યા હતા. લોહીનું પાંચી કરી એ ઓર્ડરને લંગડાં પૂતળાં એણે તૈયાર કર્યાં હતા-તે માટે મળનારી બદલાની રકમોની એણે દરકાર કરી ન હતી. એ પૂતળાંએ જ એને કીર્તિ અપાવી.

વિજયપુરના મહુમ્મદ શોકપ્રિય મહારાજાનું સ્મારક રચવા ત્યાંની પ્રજાએ મોટું શંક ઉઠ્યું હતું. એ શંકામાંથી મહારાજાની એક સુંદર આરસની પ્રતિમા તૈયાર કરાવી સુદરના મધ્ય રથમાં મુકવાનો સ્મારક કમિટિએ ઠરાવ કર્યો હતો. આ કામ મેળવવા માટે આખા હિંદના શિશ્વીઓ દરિયાઈ કરી રહ્યા હતા. એ હરીશાહમાં સુન્દરલાલનો નમુનો કમિટિએ પસંદ કર્યો હતો.

“ભાનુ! શું કરે છે? અહિં આવ તો!” રસોડામાં મ્હાન્નારતો તૈયાર કરવામાં ગ્રંથાલયી પત્નીને સુન્દરલાલે પોતાના આનંદમાં ભાગ આપવા આ પ્રુથ બપોર કહેવા બોલાવી.

“આ મ્હા લઈને આવું છું.” તેણે કહ્યું.

યોડીવારે તે મ્હાના પ્યાલા અને નારતાની રકાબીઓ લઈને આવો. તેની પાછળ નાચતાં કુદતાં બંને જાળો પછુ આવ્યાં. મ્હાની કેસુમ બાને પ્યાલા રકાબી ગોઠવવામાં મદદ કરવા લાગી. મ્હાનકડા રજનીને સુન્દરલાલે ઢપંથી ઉપાડી લીધો અને આનંદના આવેશમાં તેને સુખીઓ કરી મુંઝવી નાંખ્યો.

“શું કહેતાંતા.” પ્યાલા રકાબી ગોઠવતાં ભાનુમતીએ પૂછ્યું.

“નિન્નપુરની કામળ આગ્યો છે.”

“એમ! શું લખે છે? તમારો નમુનો પસંદ પડ્યો?”

“હા. એ ઓર્ડર મને આપવાનું નક્કી થયું છે.”

“બરેબર?”

“હા, જો. બપાના તરીકે આ પાંચ હજારનો એક પછુ આવ્યો છે.”

“હાથ. બહુ સારું થયું.” ભાનુમતીને ખાત્રી થઈ. એના હૃદયને નિરાંત વળી “હવે કંઈક તમારું શરીર વળશે. આજ કેટલા દિવસથી પૂરું ખાતા થ ન હતા.”

“હા, હવે નિરાંત વળી ખરી. એના પરિજ્ઞાન માટે મારો જીવ તલસતો હતો.” સુન્દરલાલે કહ્યું, “હવે તારે અને જાળોને કોઈ ચીજ વિના ચલાવી શેણું નહિ પડે.”

“અમારી વાત તો દીક. જેલમાં તમારું શરીર સુધારો એટલે ખસ.” આગળ પતિના સ્વાસ્થ્ય માટે ચિંતા ચતાવી.

“મને શું થયું છે? રહેજ ચિંતા રહેતી હતી એટલું જ.”

[૨]

મ્હા નાસ્તો લઈ બધાં પરવાર્યાં. સુન્દરલાલ આજસ મરડી ઉભો થયો. ધડીબર એ અપૂર્વ સંતોષથી મ્હાનકડા દીવાનખાનાના કામચલાઉ શરનીયર તરફ જોઈ રહ્યો. આટલું ભેળું કરતાંય કેટલી મુશીબત પડી હતી? હવે એને ઠેકાણે વધારે સારું, વધારે રેખાવડું શરનીયર વસાવી શકાશે. રજનીને માટે બાબામાડી લઈ શકાશે. ભાનુને મદદ કરવા નોકર રાખી શકાશે. આ બધાં સ્વપ્નાં ધરતો તે પોતાના રડુડીઓ તરફ ચાલ્યો.

બંને બેઠા ધાટનો હતો. બધા મગ્નને માત્ર આર મ્હાના મ્હાના ચેરડા હતા. દીવાનખાનાની આનુષંગિક બે સુતાના જોડા

હતા. પાછળ એક નાની ઝોરડી હતી તે રસોડા માટે વપરાતી. જંગલની આસપાસ ન્હાનાડી પાડી હતી અને એ વાડીને છેડે પતરાં અને પાટીઆનો એક સ્ટુડીઓ સુંદર-લાલે પોતાને કામ કરવા માટે બાંધ્યો હતો. આ સ્ટુડીઓ હવે ઈંટ-ચુનાથી પાકે આંધી ચકારો, એ વિમારે એના અંતરમાં ઉમળકે આગ્યો. વાડીને બીજે છેડે જગ્યા હતી ત્યાં મોટર માટે ગરાજ પણ આંધી ચકારો! મોટરોના વિચાર આવતાં એ ઉમળકે વધ્યો. આંખ દર્પાશ્રુથી ભીની થઈ.

“આ આખી જગ્યા ખરીદી લઈએ તો!” એને વિચાર આવ્યો. માલીક તે આખી દેવા વસવાપડ થઈ રહ્યો હતો. એ ત્રણ વાર તેણે સુંદરલાલને એ માટે કહ્યું હતું. માર હજાર રૂપિયામાં એ આખી જગ્યા આખી દેવા તૈયાર હતો; એને નાણાંની જરૂર હતી.

સ્ટુડીઓમાં કામ કરતાં કરતાં સુંદરલાલે આ આગતનો નિર્ણય કરી નાખ્યો. પોતે પાંચ વર્ષથી એ જગ્યાએ રહેતો હતો; એ જગ્યામાં એ સુખી થયો હતો; કીર્તિ મેળવી હતી; નાણાં પણ મેળવ્યાં હતાં. એ જગ્યા હાથથી જવા ન જ દેવી. સ્ટુડીઓ બધી કરી તે પાછો જંગલમાં આવ્યો અને જહાર જવા માટે કપડાં પહેર્યાં.

“ખતારે હવે ક્યાં જાઓ છો? રસોઈ થઈ મજા છે.” બાનુએ એને કપડાં પહેરતો જોઈને પૂછ્યું.

“હું હમણાં જ પાછો આવું છું. બહુ વાર નહિ લાગે.” તેણે કહ્યું.

એણે ધાધું હતું તે કરતાં વધારે રહેલા-પથી અને સસ્તામાં કામ પતી ગયું. વાડીના માલીકની નાણાંની તંગી દિવસે દિવસે વધતી જતી હતી. તેણે ૪૫૦૦ રૂપિયામાં એ વેચાણ આપવાની કયુલાવ લખી આપી.

પાછો કરતાં રસ્તામાં એને ગોઠમેન મળ્યો.

તેની પાસેથી પોતાના નામના પત્રો લીધા. એક પારસલ બાનુના નામનું હતું. મોક્ષના-રતું નામ ઉપર ન હતું. સહી કરી આપી એ પારસલ પણ લઈ લીધું. કોણે એ પારસલ મોકલ્યું હતું? અંદર શું હતું?

“બાનુ! તારા નામનું પારસલ આવ્યું છે.” જંગલમાં પેસતાં જ સુંદરલાલે બ્રુમ પાડીને કહ્યું.

“પારસલ? કોણે મોકલ્યું છે?” રસોડામાં રહે રહે બાનુમતીએ પૂછ્યું.

“મોક્ષનારે નામ નથી લખ્યું.”

“અંદર શું છે?”

“તે થી ખતર પડે? બોલી જો એટલે જણાશે.”

“પણ તમે બોલોની તો! હું કશું બાંધું છું. મારા હાથ એકા છે.”

સંભવિ મળતાં સુંદરલાલે પારસલ ખોલ્યું. અંદરથી રૂપિયા ૪૦-૫૦ ની કીમતનું સુંદર બનારસી શેલું નીકળ્યું. એટલામાં બાનુમતી પણ ન રહેવાવાથી દોડાનખાનામાં આવી. એના હાથે કશું ચોટિલી હતી.

“આ તો શેલું છે. કોણે મોકલ્યું હતું?”

“અંદર પણ મોક્ષનારે કામલ-ખામલ નથી મુક્યો. જાપ તો મુંબાઈની લાગે છે.” રેપર ઉપરની ટીકટ પડેની પોઢની જાપ જોતાં સુંદરલાલે કહ્યું. મુંબાઈથી જ કોણે મોકલ્યું હતું? એ પ્રશ્નનો નિર્ણય થઈ ન શક્યો.

“ચાલો હવે જમવાનું ટાંડું થઈ જશે.” બાનુએ એને વિચાર-નિંદ્રામાંથી જમાડ્યો. તે જમવા ઉઠ્યો.

ખાજકોને સાથે લઈ તે જમવા બેઠો. એ એનો શેજનો નિયમ હતો. ન્હાના રજનીને જમાડવાના આનંદમાં પારસલની વાત કંઈક વિસારે થઈ જમીને એ પાછો સ્ટુડીઓમાં ગયો.

[૩]

મહારાજના નવા આવલા માટે તેવારી કરવામાં એ એટલો બધો યુથાષ ગયો હતો કે વખત ક્યાં ગયો તેનું એને બાન પણ ન રહ્યું. લગભગ સાડાત્રણ વાગે કુસુમ તેડવા આવી સારે એ જાણી.

“ કાકા ! આશોને ! આ મ્હા પીવા બોલાવે છે. રસિકલાલ કાકા પણ આવ્યા છ. ” કુસુમે કહ્યું.

“ આલ, બેટા ! આવું છું. ” તેણે કહ્યું.

તે જંગલમાં આવ્યો ત્યારે રસિકલાલ એનું રચેલું એક સુંદર ગીત ગાઇ બાનુને અને બાળકોને આનંદ આપી રહ્યો હતો. રસિકલાલ નિશાળમાં સુન્દરલાલનો સદાધ્યાયી હતો. ધરનો સુખી હતો એટલે કવિ તરીકે જીવન ગાળવાને વાંધો ન હતો. એ સારું લખી ચકતો; ગાઇ પણ ચકતો. એના રચેલા રાસ સ્ત્રીજનોને અત્યંત પ્રિય હતાં. તેમાંજ ન્યારે એ પોતે માઇ બતાવતો ત્યારે આંર સ્હેજવ આવતી.

સુન્દરલાલને જંગલે એ નવરો કવિ અવારનવાર આવતો, અને પોતાના ગીત ગાઇ આનંદ આપતો. સુન્દરલાલને પોતાને એનાં ગીતોમાં બહુ રસ પડતો નહિ. રસિકલાલને સ્ત્રીઓનો સહવાસ વધારે ગમતો; સ્ત્રીઓ હોય ત્યાં એ છટકી ગાઇ ચકતો; પુરોની હાજરીમાં એ કંઈક શરમાતો. એટલા માટે સુન્દરલાલ એને વારંવાર “ ગોપીજનપ્રિય ” કહીને ઘીડવતો.

એના આવવાથી ગીન અપરચ જામ પડ્યું. “ કેમ આટક્યા ? ” રાઉન્ડ ટેબલ પાસેની એક ખુરશી પર બેસતાં સુન્દરલાલે રસિકલાલને સંબોધીને કહ્યું. “ હાથે રાખોને ! ”

“ ના, કાંઈ નહિ. હવે મ્હા પી લખજે. ફરી જાય છે. ” રસિકલાલે કહ્યું.

બધાંએ મ્હા પીવા માંડી. મ્હા પીતાં પીતાં બાનુએ સવાલ કર્યો: “ નાથ ! કોઈના હાથનો નમુનો પ્લારટરમાં ઉતારવો હોય તો ઉતારી શકાય કે નહિ ? ”

“ હા, થણી રહેલાઈથી. ” સુન્દરલાલે જવાબ દીધો.

“ ત્યારે આપણા આ રસિકભાઈના હાથનો નમુનો ઉતારો. જુઓને, કેવા સુંદર, નાજુક હાથ છે. ”

“ જરૂર જાણે કોઈ એનાજ હાથે ભેષ થ્યો. ” સુન્દરલાલે કહ્યું. રસિકલાલે હાથ ટેબલ પરથી નીચે લઇ લીધા. એને મારે શરમના શેરડા પડ્યા.

“ ના, ના. એવી કાંઈ જરૂર નથી. ” તેણે માંડ માંડ કહ્યું.

“ અરે, એમ તે માથે ? એમાં શરમાવ છે શાના ? ” બાનુએ કહ્યું.

આ વાટાઘાટ ચાલતી હતી તે વેળા સુન્દરલાલને પેટું પારસલ ફરી વાદ આવ્યું. “ રસિકલાલે તો એ નહિ મોકલ્યું હોય ? ” એને વિચાર આવ્યો. થું એ બાનુને મ્હાવ છે ? બાનુ એને મ્હાવ છે ? આ ચંકાએ એને યુંજી નાંખ્યો. એના કરાજ પર કરમલી પડી; ત્યા પ્રસ્વેદના બિંદુઓ પુટ્યાં.

“ ઘેર જતી વખત રટુડીઓમાં આવજો. તે વખતે તમારા હાથનો નમુનો ઉતારી લખજ. સુન્દરલાલે ઉઠતાં ઉઠતાં રસિકલાલને સંબોધીને કહ્યું. “ ફીક, ફું જકું છું. મારે જરા કામ છે. ” એમ કહીને તે ગયો.

ચોડીવારે બાનુ રસિકલાલને તેની માથ વિરહ રટુડીઓમાં ધસડી લાવી. આ પ્રકારે ભેષને સુન્દરલાલની ચંકા વધારે દદ મળ.

“ થ્યો, એમને જવા ન દેતા. માડ માંડ ભેષ આવી છું. એ તો બાગી જતાંતા. ” બાનુએ કહ્યું.

“ શીફર નહિ. મારી પાછીની પાછી નહિ

શકે. " સુન્દરલાલે ખાત્રી આપી. એના મગ-
જમાં ફેટલા પ વિચારો ત્વરાથી ધોળાતા હતા.

શાનુભતી એને સુકીને ચાલી ગઇ.

[૪]

" ધધારો ગોપીજનપ્રિય ! આ ખુરસી
પર બેસો. " 'માનુના ગયા પછી યોડી વારે
સુન્દરલાલે રસિકને કહ્યું. એના અવાજમાં
આજે મસ્કરીની મીઠાશ ન હતી; કટાક્ષની
કઠોરતા હતી.

" ના, ના. મારે..." રસિકલાલે આના-
કાની કરવા માંડી.

" હવે, બાવ ના ખા. સીધો સીધો
અદિ' બેસી જ. " સુન્દરલાલની આંખમાં
કઠોરતા અને મક્કમતા જોઇ રસિકલાલ ગમ-
રાયો. તે યુગો યુગો ખુરસી પર બેસી ગયો.

" આ તેલમાં જન્ને દાંય બેળા રે. "
સુન્દરલાલે મીઠા તેલથી ભરેલું એક વાસણ
તેની આગલ ધર્યું. રસિકલાલે કલા પ્રમાણે
ક્યું.

" બહુ લાંબો વખત લાગશે ? શું કર-
વાનું છે ? " તેણે આસ્તેથી પૂછ્યું.

" એ ત્રણ મીનીટ જ. " જવાબ મળ્યો.

" દાંય દાલવા ન જોઇએ. "

સુન્દરલાલે ટેબલ ઉપર પ્લાસ્ટર બીનો
ફરી પાથર્યો " હવે જન્ને દાંય આ પ્લાસ્ટર
ઉપર મુક. " તેણે રસિકને કહ્યું. થોડાક વધુ
પ્લાસ્ટર તેણે દાંય ઉપર લગાડ્યો.

" આ પ્લાસ્ટરની ખાસીઅત પણ
મનુષ્ય-સ્વભાવ જેવી છે. એ કમારો હોય છે;
એના ઉપર આધાર ન રાખી શકાય. એટલા
માટે અમારે હોખડની પટ્ટીથી દાંય બંધી
લેવા પડે છે. " આમ કહી તેણે હોખડની
પટ્ટી દાંયમાં ભેરવી તેને ટેબલ સાથે બંધી
લેધી.

" ઠંડું લાગે છે ? " યોડીવારે તેણે
પૂછ્યું.

" બહુજ. એ કેમ ચાલ છે તે મને
સમજાવશે ? " રસિકે પૂછ્યું.

" ખુશીથી. યોડીવાર-પ્લાસ્ટર સુકાતાં
સુધી આમ રહેવા દેવું પડે છે. પછી હોખ-
ડની પટ્ટી કાઢી લેવામાં આવે છે. તે પછી
દાંય રહેલાપટ્ટી કાઢી લઇ શકાય છે. એ
તૈયાર થયલા ખીતમાં તેલ અને સાબુના
મિશ્રણવાળો બીજો પ્લાસ્ટર બરવામાં આવે
છે. તે સુકાય એટલે ખીતનો ભાગ ખેરવી
નાંખીએ છીએ. પાછળ જે રહેશે તે તારા
દાંયનો આબેહુક નમુનો થશે. બાનુ એ નમુનો
ઉતારવાં માટે બહુ ઉત્સુક હતી ! " છેલ્લું
વાક્ય બોલતાં એ બેપરવાથી તિરસ્કરભર્યું
દર્યો. એના અવાજમાં કઠોરતા હતી.

એ મીનીટ સુધી બેમાંથી એકે કાંઇ
બોલ્યા નહિ. આખરે રસિકલાલે કહ્યું: " મને
લાગે છે હવે પ્લાસ્ટર સુકાઇ ગયો છે. "

આ સાંભળવાને સુન્દરલાલને કાન ન
હતા. તે એક ઉંચા રટુલ પર બેઠો હતો.
એની કાતીલ નજર રસિકલાલના મુખ ઉપર
હરી રહી હતી. રસિકનું ધ્યાન હજી પ્લાસ્ટર
તરફ હતું.

" બનારસી શેલાં દમખાં બહુ સસ્તાં
મળે છે, રસિક ? " સુન્દરલાલે પૂછ્યું.

" બનારસી શેલાં ? " રસિકે ઉંચું
જોયું. આ સવાલ તેને કેમ પૂછાયો તે એ
બિચારો સમજી ન શક્યો. એણે સુન્દરલાલની
આંખોમાંથી વરસતું ઝેર જોયું ? એ દયાઇ જ
ગયો. " તું શું કહેવા માંગે છે ? " તેણે
ગમરાટથી પૂછ્યું.

" એ જ. બીજું કાંઇ નહિ. હવે કેમ
આટલો ગમરાય છે ? પારસલ કરતી વખતે
આન ના રહું કે કાંઇ જોશે ? "

“ચાનું પારસઘ ? તું શું કહે છે ?
હું જરા થ સમજી નથી શકતો.”

“કેલાનું, બીજા ચાનું ? હવે ક્યાંથી
સમજાય ? એ બધા ઢોંગ હવે નકામા છે.”

“ખરું કહું છું સુન્દર ! ઇશ્વરના સોગંદ,
મને કાંઈ સમજ પડતી નથી.”

“હમણાં પડ્યો. હોજો રહે.” એમ કહી
તેણે પોતાનાં ઝાળરામાંથી એક નાજુક પથ્થ
તીવણ કરતી હિપાડી. “આરસ ઉપર તો આ
કરતી આરતે આરતે કામ કરે છે, પથ્થ
માણસના શરીર પર અહુ વાર નાંદ લાગે.
પરખીના ચાર માટે...” તે કરતી વરસ જોતો
બોલવા લાગ્યો. રસિકને હવે કંઈક સમજ પડી.

“ઓ, પ્રભુ ! સુન્દર તું ગોઠો થયો છે.
કાષ્ટજે વને ખોટો બંદન બરાબરો છે. બાનુ-
મતી તો ચ્હારી બંદન થાન. મને સ્વપ્ને
પથ્થ...”

“રહેવા કે, તારા ગુલાબાં મારે નથી
જોઈતા” તેણે રસિકને વચમાં અટકાવીને
કહ્યું. રસિકના મોં ઉપરથી નર કડી ગયું
હવું. તે બચથી કુશ રહ્યો હતો.

“તું માન કે ના માન, પથ્થ હું તો
સાચું કહું છું. તું પાછળથી પરતારો.” તેણે
કહ્યું.

“તે તો પછી જોઈ શેવાશે.”

“એટલે ? તું શું મને મારી નાંખવા
માત્રે છે ?”

“ના, ના, એવો મુખો હું નથી. વને
મારીને મારે શંસીને લાકડે નથી લટકવું.
આટલોજ પાલ તારે માટે જસ છે. કાઠી જે
તારા હાથ” તેણે તિરસ્કારથી કહ્યું.

“તને ખોટો બંદન જ બરાબરો છે.
નકામો તે નિચારીને પથ્થ હેરાન કરશે”
રસિકે હાથ કાઢતાં કાઢતાં કહ્યું. મનુષ્યો જન
જવાથી તેને ચાન્તિ વળી હતી.

“જસ કર, હવે તેનો વિચાર કરજો

પથ્થ ક્યો તો તું વારી થાવ જણે.” સુન્-
રલાજે તેને બોલતો બંધ કરી દીધો.

રસિકે ખાજ પર હાથ ધોઈ નાંખ્યા;
કાઠ પાછો પ્હેરી લીધો. પરંતુ એ આખો
વખત એની નજર સુન્દરલાલ પરથી ખસી
ન હતી.

મુખે મોટે રડુડીઓમાંથી એ બ્હાર
નીકળ્યો. સુન્દરલાલ તેની વરસ તિરસ્કાર અને
કુરસાથી જોઈ રહ્યો.

થોડી વારે એણે રસિકના હાથનું બીજું
બોલ્યું; અંદર સંભાળથી પ્હારટર મર્થો.
સમમમ પાંચ મીનીટમાં તો રસિકના હાથના
આબેહુમ નમુના તૈયાર થયા.

“એના ચારના હાથ એને બેઠ આપીય.”
તેણે દૂર નિશ્ચય કર્યો “થોડા સમય પ્હેલાં
તે પોતાને સર્વથી વધારે મુખી માનતો હતો.
પગવારમાં કેટલો ફેરશાર ? શું બાનુ બેચા
થઈ ? તેમ તો ન બને ! ત્યારે એ બધો બંદન
દશે ?” સુન્દરલાલ કાંઈ પથ્થ નિર્ણય કરી
શક્યો નહિ.

“કેમ, સુન્દરલાલ ! શું કરો છો ?”
બ્હારથી કાષ્ટજે જુમ પાડી. વિચારમાં ને
વિચારમાં એ કેટલો વખત એસી રહ્યો દશે તે
ન સમજાયું. જુમ મારનાર તેની રડુડીઓના
મારણા પાસે આગ્યો.

“લોહો, કાષ્ટ વસન્તવ્ર લમાઈ ? તમે કંઈ
અત્યારે ? ક્યારના આગ્યા છો ?” બ્હાર
એનો સાજો, બાનુનો મોરો માત્ર વસન્તવાસ
ક્રમો દતો.

“હું કાલનો આગ્યો છું. મુંબાઈમાં
રહેજ કામ હવું એટલે કાલે ન આવી
શક્યો.”

“પથ્થ બધા માણસ ! ખરે તો
આપીય ?”

“મારે અચાનક નીકળવું પડ્યું. બાનુ
પરમાં છે ?”

ચિત્રકાર :

મુન્દરલાલ તેની તરફ તિરસ્કાર અને ગુસ્સાથી
જોઈ રહ્યો. (પૃષ્ઠ ૨૬૬)

[શ. પુરંધર.

રંગત મહોત્સવ આંદ]

“ પતિના બહેન ”

[ચિત્રકાર :]

રસિકલાલ બાળકોને આનંદ આપી
રજો દત્ત (૫૪ ૨૬૪)

[રા. પુરુષોત્તમ]

રજત મહોત્સવ આંક]

(મહાબળામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.)

“હા. તમે જાઓ. હું હાય ઘોષને તમારી પાછળ જ આવું છું.”

“આવો ત્યારે,” કહી વસન્તલાલ બંગલા તરફ ગયો.

ઘોડી વારે સુંદરલાલ હાથ ઘોષને નીકળ્યો બંગલાના ઓટલા પર મઢ્યો ત્યારે અંદર માઠ બહેનની વાતોનો કંઈક અવાજ એને કાતે આવ્યો.

“તને ગમ્યું તો ખરું ને ?” વસન્તલાલ પૂછતો હતો.

“હા, બહુ સુંદર છે” બાનુએ જવાબ દીધો.

સુંદરલાલ આ સાંભળી ઉભો હતો ત્યાં અટક્યો. વાત આમળ ચાલતી હતી.

“પણ પારસલથી શું કામ મોકલ્યું ? સાથે ન લવાત ?” બાનુએ માધને. પૂછ્યું.

“કાલે મુંબાઈ આવ્યો ત્યારે યાદ આવ્યું કે આજે તારી વરસગાંઠ છે. આપણી દુકાન માટે શેલાં લેવા હતા એટલે તારે માટે ખરીદી લીધું. મને ખાત્રી ન હતી કે આજે પણ હું અહિં આવી શકીશ, એટલે ત્યાં ત્યાં પારસલ કરાવી દીધું” વસન્તે ખુલાસો કર્યો. પોતાની દુકાન માટે કાપડની ખરીદી કરવા તે આવ્યો હતો.

“અરે, મને તો યાદ જ ન રહ્યું કે

આજે મારી વરસગાંઠ છે. એમને પણ યાદ નહિ હોય. આજ કાલ અમે એટલાં ચિતા-તુર રહેતાં કે એ વાત જ વીસરાઈ ગઈ.” બાનુએ કહ્યું.

“કેમ ? પેલા મદારોજના આવલા માટે કે ?” વસન્તે પૂછ્યું. “પછી એનું શું થયું ?”

“એ એટલે એમને મળ્યો છે. આજે સવારે જ કાગલ આવ્યો.”

“મારાં અભિનંદન, સુંદરલાલ !” આ વખતે સુંદરલાલે દીવાનખાનામાં પગ દીધા. તેને એક વસન્તલાલે અભિનંદન આપ્યા.

“ચેન્ક યુ” સુંદરલાલે કહ્યું. રસિકને અન્યાય કર્યો, પોતાની સુધીસ પાની પર બહેનથી પ્રેરાઈ આજ મદાવ્યું, તે તેના અંતરમાં અસારે સાલવું હતું, ખદારથી આનંદી દેખાવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો છતાં તેના મુખ પર ખેદની છાયા હતી. સંધ્યાના આજી અજવાળામાં માઠ બહેન છાયાં એક ન ચક્ર્યાં એ બહુ ઠીક થયું.

તેજ રાતના બેક પત્ર લખી સુંદરલાલે રસિકની મારી માંગી અને ગવિવારે તેને પોતાને ત્યાં જમવા માટે ખાસ નોતર્યો. તેના આદલાદક ગીતો પણ ખુબ સાંભળ્યા. બાનુમતીને હજી એ વાતની ખબર જ પડી નહીં.

કીકુલુ કેમની ઓઝો પણ કાનની ધાર માણુઓથી વિંધાવે છે અને તેમાંની કડી-ઓમા કીકીયાર પહેરે છે. એ રમણીઓ ખાસ કરીને કાનના કપલા ભાગ વિંધાવે છે અને તેમાં મણકાની સરો પહેરે છે. જીવનના યાદમાર પ્રસંગે એ સરો વધારતી જાય છે અને એ રીતે દરેક કાન સોસરી પંદર પંદર સરો લટકાવી તેઓ શરૂ છે. પણ તેમને તો ત્રીસ ત્રીસ વહેરવાતો અજખરો હોય છે ! કેન્ડોરેઓ જાતના માણસો તો કાનમાં લાકડાનાં પવાસાં પહેરે છે ! એજોનના સખે લોડો કાનમાં છેલકડી અને જુકીયાંની જગ્યાએ શંખ મોટાં અડધીયાં લટકાવે છે !

લુગડાં પર પહેલા ડાઘાઓ કાઢવાની કેટલીક રીતો

લેખિકા: શ્રી. ઉર્મિલા મહેતા, બી. એ.

ઘણી વખત આપણા કપડા ઉપર ડાઘા પડે છે ત્યારે તે કાઢવા વધે આપણે મુંઝવણમાં પડીએ છીએ ને ઘણી વખત આપણી અસાનતા કે ખીનકાળજીને લીધે લુગડું નકામું થઈ જાય છે. અત્રે હું કેટલાક ડાઘા કાઢવાની કેટલીક રીતો આપુ છું.

કેષ પથ્થુ લુગડા પર કેષ પથ્થુ જાતનો ડાઘો પડે તો તે જમ અને તેમ જલદી કાઢી નાંખવો જોઈએ. કારણ કે ધણી ડાઘા એવા હોય છે કે તાજા હોય તો કાઢવાથી સહેલાઈથી નીકળે ને તે ડાઘા વધારે વાર રહેવા છોડે તો પાકા થઈ જાય. ખીજું લુગડાં ધોતાં પહેલાં એટલું યાદ રાખવું કે સાથુ ને ગરમ પાણીમાં લુગડાં ધોવાથી ડાઘા પાકા જ થાય છે માટે હમેશા લુગડાં ધોતાં પહેલાં ને ડાઘા હોય તે કાઢવા ત્રીજું એક હમેશા યાદ રાખવાનું છે તે એ કે ઘણી ખરી વખત ડાઘા કાઢવા માટે કંઈ ને કંઈ રસાયણિક વસ્તુ વાપરવી પડે છે ને તે વસ્તુ યોરે કે ઘણે અશુભ નુકસાનકર્તા હોય છે તો તેવી વસ્તુને જો ડાઘા પર લગાડી હોય તો લુગડા ધોવાની ચરૂઆત કરતાં પહેલા ડાઘાવાળા ભાગને એ ચાર પાણીએ સાધારણ ગરમ પાણીમાં ભોળી નાંખવું. જો ડાઘા કાઢવામા કેષ પથ્થુ જાતનો તેજા વાપરવો પડ્યો હોય તો ડાઘા નીકળી જાય કે તરત કપડાના તેટલા ભાગને પાણીમાં ઘોડો Carbo nate of Soda (કાર્બોનેટ ઓફ સોડા કે જે દવાવ જાની દુકાનેથી મળી શકે) નાખી તેનાથી કપડું જરાબર ધોઈ નાંખવું. ડાઘા કાઢતી વખતે પ્રથમ એ વસ્તુનો નિશ્ચય કરવો જોઈ.

૧) શેનો ડાઘો છે ?

૨) કયું જાતના કપડા પર છે ?

આ નક્કી કરી ડાઘો કાઢવાની ચરૂઆત કરવી. ને તેમાં પથ્થુ અમુક જાતનો ડાઘો નક્કી કર્યા પછી તે કાઢવા માટે અમુક જે જે વસ્તુનો ઉપયોગ કરી શકાતો હોય તેમાંની કપડાને જે જોડામાં જોડી નુકસાનકારક વસ્તુ હોય તેનો પ્રથમ ઉપયોગ કરવો. કેટલાક ડાઘા એવા હોય છે કે તે પડ્યા પછી કપડાને કેટલાક કલાક થંડા પાણીમાં ભોળી રાખવાથી તે નીકળી જાય છે તો તેના ઉપર તે ઉપાય પ્રથમ અજમાવવો.

ડાઘા અનેક જાતની બીજાના પડી શકે છે. પથ્થુ તેના ત્રણ જુદા વિભાગ પાડી શકાય છે.

૧—પ્રાણીવર્ગ—ધી, ગીધ, લોહી વિગેરે

૨—વનસ્પતિવર્ગ—રજ, મ્હા, કેશી, કોકે.

૩—ખનીજવર્ગ—ચાહી, કાટ વગેરે.

અત્યારે હું ૧૬૫ પહેલા વર્ગના જ અમુક ડાઘાઓ કાઢવાની રીતનો ઉલ્લેખ કરીશ.

કેષ પથ્થુ જાતના બીજા ડાઘા જે સુતરાઈ કપડા પર પડ્યા હોય તો સાથુને પાણીમાં કાઢીને ધોવાથી પથ્થુ નીકળી જશે. પથ્થુ જો તેવો જ ડાઘો કેષ ગરમ કપડા પર પડ્યો હોય તો નીચે પ્રમાણે કરવું. જો તે ડાઘો માંખણ કે ધી એવા કંઈનો હોય તો મગા સહે તો પેટ્રોલથી એટલો ભાગ ધોવાથી જશે. પથ્થુ જો પેટ્રોલ મગા સહે તેમ ન હોય ને કપડું રાખોડી કે જુબરો રંગનું હોય તો તેને માટે બીજી ઉપાય છે. લુગડાં ધોવાના કામમા આવતી

માટી જેતે અંગ્રેજીમાં Fuller's Earth (ફુલર્સ અર્થ) કહે છે. તેને લઈ તેમાં થોડું પાણી નાંખી કેળવીને તેનું મલમ જેવું કરીને તે ડાઘા ઉપર બહુ ચોપડવું. પછી તે સફાવ રેવું ને પછી ઘસથી સાફ કરી નાંખવું. જે કપડું બહુ બારિક ને ઉંચી જાતનું કે જેવું હોય તો ઝીણા સફેદ કાગળ આવે છે કે જેને અંગ્રેજીમાં Tissue Paper (ટીસ્યુ પેપર) કહે છે તે લઈને તેની એક સરખી ધડી કરી તેને ગરમ કરીને તેના થી ડાઘા ઉપર ધસ્યા કર્યાથી ડાઘો નીકળી જશે.

કેટલીક જાતના ડાઘા ઉપર ખડી ચાકનો જૂઠો (French chalk) બહુ કામ લાગે છે. ડાઘા ઉપર તે જૂઠો બખરાવવો, સારી રીતે પાથરવો ને પછી કપડાંની બન્ને બાજુ શાદીચૂસના કડકા મૂકીને પછી ઉપર ગરમ અસ્તી ફેરવવી જરૂર પડે તેટલી વાર શાદીચૂસના કડકા બદલી આમ કરવાથી ચાક તેલને ચૂસી લે છે ને શાદીચૂસ મદદ કરે છે. એક જ ડાઘા ઉપર ચાક પણ ત્રણ માર વખત કાઢીને ખીંતે નાંખવો પડે પણ આથી પરિણામ ઘણું સંતોષકારક આવે છે. ડાઘો નીકળી ગયો છે એમ લાગે પછી સુવાળા ઘસથી કપડું સાફ કરવું.

બહુ જ ઉંચી જાતના ને રંગીન કપડા પર તેલનો ડાઘો પડ્યો હોય તો જો રંગનું કપડું હોય તે જ રંગનો કડકો લઈને તેને પેટ્રોલમાં પલાળીને ડાઘા ઉપર ધસવું. ડાઘા પર ઝોળ ઝોળ ને તે યશુ બદારની બાજુથી અંદરની બાજુ એમ જ ધસવું કે જેથી ડાઘો વધારે ફેલાવા પામે નહિ. એક કપડું સફાઈ નવ ત્યાં સુધી ધસવું. રંગીન લુમડા પરના ડાઘા કાઢવા માટે પેટ્રોલ સૌથી સાફ પડે છે કારણ કે તે રંગને નુકસાનકારક નથી. પણ તે વાપરતી વખતે જલ સંભાળ લેવાની જરૂર છે. કારણ કે પેટ્રોલ કે તેમાંથી નીકળતા ધુવાડા

પણ જલદીથી આમ લગાડે તેવા હોય છે માટે પેટ્રોલ વાપરતી વખતે કાંઈ પણ જાતની ગરમી જેવી કે મડકો, સાદા દેવતા કે તડકાથી દૂર રહીને તે વાપરવું.

ઘણા લોકોને કાટ ઉપર કાલરની જગ્યાએ ચીકણા ડાઘા પડે છે તો તે કાટ ધોવો હોય તો સારી રીતે ઘોષ થકાય પણ કાળો કાટ હોય તો તેનો ડાઘો કાઢવા માટે જુદી રીત છે. પાણીમાં બહુ જ થોડો નવસાર નાંખી; તેમાં એક કડકો લેવો ને તેને નવસારના પાણીમાં બોળીને તે ડાઘા ઉપર ધસવો.

મીઠું કે મીઠુંબત્તિના ડાઘા—પ્રથમ તો એક છરી લઈને ધાર વગરની બાજુથી ડાઘા ઉપર ધસી ને બંને તેટલી ચીકણા કાઢી નાંખવી. પછી કથાઈ જડા પેપર આવે છે. જેને અંગ્રેજીમાં Brown Paper (બ્રાઉન પેપર) કહે છે તેની કે શાદીચૂસની ધડી વચ્ચે ડાઘો આવે તેમ કપડું મૂકીને ગરમ અસ્તી ઉપર ફેરવવી. કાગળ જેમ ચીકણો થતો જાય તેમ બદલતા રહેવું. જે આમ કર્યા છતાં ડાઘો થોડો રહી જાય તો પછી તેના ઉપર કડકો ઇથર (Ether) કે પેટ્રોલ Petrol કે બેન્ઝાઇન Benzine માં બોળીને ઉપર ધસવો.

હોઠીના ડાઘા—જો કપડાં પર હોઠીના ડાઘા પડ્યા હોય તે કપડું ધોવાનું જ હોય તો તેને ધોતાં પહેલાં બાર ક્લાક પહેલાં કંડા પાણીમાં થોડું થોડું મીઠું નાંખી તેમાં પલાળી મૂકવું. ન ધોવાનું હોય તો ડાઘા વાળા બાગને જ આ પ્રમાણે પલાળી મૂકવો.

હોઠીના ડાઘા જે ગરમ કપડા પર પડ્યા હોય તો જડી કાઠ લઈ તેને મલમ જેવું કરી, તેને ડાઘા ઉપર ચોપડી થોડા ક્લાક એમ ને એમ રહેતા રેવું ને પછી ગરમ કપડાંને ધોવાની રીત પ્રમાણે ધોવું. આખું ન ધોવું હોય તો તેટલા જ બાગને તે પ્રમાણે ધોવો.

સુંદરી સ્તોત્ર.

(આશા અથવા માલકોષ)

ગૃહમંદિરનું ગૌરવ જગમાં ધન્ય ! સુશીલા સુંદરી,
કુલનંદનવતની કૌકીલા ધન્ય ! સુશીલા સુંદરી.

જાતીય સંસ્કારોની શાળા
દુર્ગ્ગુજ્જાનનની દલપાળા
પ્રેમમહોદધિ ઉર્મિ માળા
ધન્ય ! સુશીલા સુંદરી—ગૃહ૦

મનવાંછિત દેવી ગૃહદેવી
તૃપ્ત યતાં સહુ ઝેને સેવી
પ્રસન્ન વહેતી જાન્હવી જેવી—
ધન્ય ! સુશીલા સુંદરી—ગૃહ૨

પારિજાતકની સૌરભ સમ
ગમતણી પ્રિય મંજુલ શ્રુતિ જ્યમ
પતિદેવનું દેવલ ઉત્તમ—
ધન્ય ! સુશીલા સુંદરી—ગૃહ૦

ત્રિભુવન ગોરીશંકર વ્યાસ.

સંગીત શિક્ષણ.

સંપાદક: રા. જુહારામ ડી. ખંધડીઆ

નોંદશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો માટે નિશાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર માટે કાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજવો.
- (૩) જે સપ્તકમાં ગાયન વગડતું હશે તેનાથી પાછલા સપ્તક (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સપ્તક (દીપ અથવા તાર)નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્ટેજ પાછળ આગળ મુકવામાં આવશે. જેમકે: બા (એટલે ખરજનો તીવ્ર ની) અને ભા (એટલે દીપનો તીવ્ર રે) વગેરે.
- (૪) તાલનો ડોકો બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નીશાની કરવામાં આવશે, જેમકે-ભા "
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...ઈ...એમ લખાવવા પડે છે તો તે આ...ઈ... બતાવવાને માટે એવા દરેક વધારાના સ્વર માટે...આમ ત્રણ મીડા વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે ભા...બી ના. (એટલે કે ભા. આ. બી. ના એમ સમજવું).

મ પ મ મ

મુંદરી સ્તોત્ર.

કર્તા : રા. રમણુવન ગોરીશંકર બ્યાર.

રાગ આશાવરી તાલ લાવણી.

મુંદરી મુંદરી મુંદરી મુંદરી ... મુંદરી મુંદરી મુંદરી મુંદરી
મ મ મ પ પ મ પ ગ રે સા રે રે સા

ધ ન્ય સુ શી" લા મું" ... દ રી
રે મ પ પ સા સા ની ધ પ

(બીજી લીટી એજ પ્રમાણે)

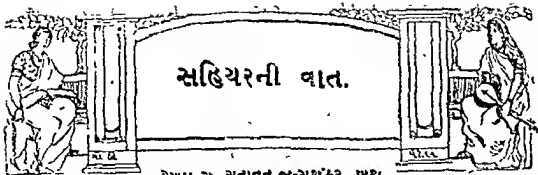
જા" તી ય સે" રકા રો" ની રા" આ જા
ગ પ પ ધ ની સા સા રે ની સા

દું" ગું" જુ" કા" ન ન ની" ... દ વ જ્વા" ... જા
ગ ગ ગ રે સા સા ની સા રે સા ની ધ પ

ત્રે" મ મ હો" દ ધિ ઉ" ર મિ ... મા" ... જા
મ મ મ પ સા સા ની સા રે સા ની ધ પ

ધન્ય સુશીલા મુંદરી

(ખાડીની કડીઓ ઉપર પ્રમાણે વગાડવી)

લેખક: શ. સનાતન જન્મશંકર બુથ.

“ સહીયરની વાત સાંભળીને ત્હમારે શું કરવું છે ? જવા દો. એમાં ત્હમને જરાયે મન નહિ આવે કારણ કે એ કંઈ મોજની વાત નથી. ”

બોરના બે વાજા હશે. મુંબાઈની ક મોટી ચાલીના બીજા માળ ઉપરની એક રીડીમાં ત્રણ ગુજરાતી સહિયરો પાતોડરતી હતા. ત્હેમાંથી સોથી મોટી સ્ત્રીએ ઉપરનું ન ઉચ્ચાર્યું. આખી ચાલીમાં અત્યારે કોઈ પણ હોય એમ લાગતું નહોતું. આ બીજા માળ પર ત્રણ ગુજરાતી સિવાય બધાં દક્ષિણીઓ હતા. એટલે બપોરે કામકાજથી પરવારીને સાથે બેસવાનું આ ત્રણે સહિયરાને કીક શરૂ કર્યું. લગભગ હમેશાં આ વખતે એ એકઠી થતી. એ કોઈવાર વાંચતી તો કોઈવાર રમત રમતી, કોઈવાર પાતોડે બેસી જતી, તો કોઈવાર કાંઈક સારી વાતો બતાવવામાં ત્રણે એકઠી સાથે પડાવણ જતી. અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓથી આનંદ ને કશોલમાં તેમજો સમય પસાર થતો. ધડીક પણ નવરાય મળતાં એક-બીજાને મળ્યા વિના ન ચાલે એટલી બધી માયા એ મની વચ્ચે બંધાઈ ગઈ હતી. અને ત્રણે કંઈ જાણી ન હતી. સોથી મોટીનું વય ૨૫ વર્ષના વર્ષનું હતું. તેનું નામ શાંતિગૌરી. બીજા બે—વિમળા અને કાંતિલક્ષ્મી— અનુક્રમે આગળથી ને સોળ વર્ષની હતી. ત્રણેયના વર નોંધરી કરવા હતા. વિમળા ને કાંતિના વર તેમજો લાયક જ હતા પણ શાંતિનો વર

ત્રીજા વર હતો ને તેની ઉંમર લગભગ ચાળીસ કે તેથી એક બે વર્ષ ઉપરની હશે.

આજની વાતચીતમાં દરરોજનો આનંદ ન હતો. શાંતિ આજે તેના વર બહાર ગયો તે પછી રૂડી હશે એમ વિમળા કાંતિને તેનું મોહું બેવચી લાગેલું. અને બીજું, આજ સવારથી તે બહુ બોલતી નહોતી ને બારે થઈ ગઈ હતી. એ ચાંચી એવી થઈ ગઈ હતી એવું કારણ શોધવું મુશ્કેલ હતું. ત્હેના વરે આજે કાંઈ ઉંચે સ્વરે કહ્યું નહોતું; તેમ કોઈને કાગળ પણ એવો આવ્યો નહોતો. શકત એક કલ્પના થઈ શકે ખરી. ગઈ કાલે પ્રસંગાનુસાર કાંતિને ‘વરધેલાં બહેન’ એવી રીતે વિમળાએ સંબોધેલું અને એ પ્રસંગને લીધે શાંતિ આજ ગમગીનીમાં પડી ગઈ હશે એમ લાગે છે. કારણ કે આજ સવારે એ સ્વગત, બોલેલી પણ ખરી કે ‘હું’ વરધેલી ક્યારે થઈશ ?’ એટલે એ કલ્પના ખોટી નથી કે કાલના વર-ધેલાં બહેનના પ્રસંગથી ત્હેને અજ શોક થયો હતો, ત્હેને જોણું આવ્યું હતું ને રડી હતી. પણ એ રડી ચાંચી ? કાંતિની ત્હેને બહેનના આવી ? ના ના, એવો તો વિચાર સરખો યે આપણાથી ન કરી ચકાવ એવી એ માવાણી ને નિખાલસ હાલતી હતી.

‘ત્યારે ત્હમે આજ કેમ કંઈ બોલતાં નથી ને આમ ગમગીનીના વિચારમાં પડ્યાં છો ?’ આજ વાતચીત કે બીજા કોઈ પ્રવૃત્તિ

જમતી ન હોવાથી કાન્તિએ કંટાળીને પ્રગ્રહ્યો.

“હું તો કશી ચે ગમગીનીમાં નથી.”

સ્મિતતા પ્રયત્ન કરતાં શાન્તિએ ઉત્તર દીધો.

“ત્હમે ના કહો તેથી અમે કંઈ માની સેવાનાં છીએ? જુઓને ત્હમારા મોઢા ઉપર ચોક્કસ જણાય છે.” કાન્તિએ નિર્દોષ રીતે કહ્યું.

“એ આપણને શાનાં કહે? આપણાથી એટલી જુદાઈ રાખે છે.” વિમળાએ વચ્ચે ટાપશી પૂરી.

“પણ કહેવાનું શું હોય કે કહું? ત્હમે જાને ચે ઠીક છો.” જાણે કંઈ છે જ નહીં એમ દસી કાઢતાં શાન્તિ બોલી.

“ત્હમે આજ રોડાં કે નહીં? ખરું કહી દેજો હોં.” આલિસ નિર્દોષવાથી કાન્તિએ સીધો જ પ્રશ્ન મૂક્યો. શાન્તિ જરા ચમકી. વિમળાને લાગ્યું કે એમ છેક ન પૂછવું જોઈએ. પણ કાન્તિ એ કંઈ ન સ્હમજી.

“પણ હું રોડી હેતું ત્હમારે શું કરવું છે?” વળી દસતાં દસતાં શાન્તિ બોલી.

“ઠીક, ત્યારે ત્હમારે અમને ત્હમારી વાત નથી કહેવા એમને? કેં નહિ; તો અમારા આગ્રહ નથી, કેમ વિમુ પ્હેન!” કાન્તિ એક છેલ્લે પાટલે જઈને બેઠી.

“ના ના, એમ નહિ. પણ ત્હમારી વાત સાંભળીને ત્હમારે શું કરવું છે? એ કેં મોજની વાત નથી, જવા દોને.”

“ઠીક, ત્યારે જવા દો.” કાન્તિ બોલી.

“એમ રીસાઈ જવ મા. વર પાસે વારે ધડિયે રીસાવાની ટેવ પડી છે એટલે અમારી પાસે ચે રીસાયા કરશો? તો પછી વરને મોંઘાં તેમ અમને પણ ખરાં હોઈ. વર મનાવે છે તેમ અમે ચે મનાવશું. ચાલો, કહું. પણ એક વાત આગળથી જણાવી લઉં કે ત્હમારી વાત સાંભળવામાં એક જોખમ છે.”

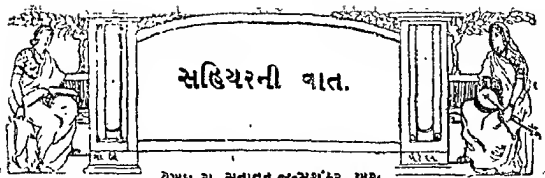
“શું જોખમ છે?” હવે કાન્તિને વાતમાં રસ પડવા લાગ્યો.

“જોખમ એટલું કે ત્હમારી વાત સાંભળ્યા પછી ત્હમારો ત્હમારે માટેનો અભિપ્રાય બદલાઈ જશે. હું જેવી અત્યારે જણાઉં છું તેવી નહોતી હોં અને એ વાત સાંભળશે ત્યારે ત્હમને ત્હમારી સૂઝ મ્હકશે.”

“અરર, એ શું બોલ્યાં? એમ અમે એવાં બહેમી છીએ? ત્હમારા અનુભવ સાંભળીને અમને ચે કેંક શીખવાનું મળશે.” વિમળા જે અત્યાર સુધી એક ચોપડીમાં નજર ફેરવતી બેઠી હતી તે બોલી ઉઠી. ત્હેણે ચોપડી તરત બંધ કરી ને સાંભળવા ઉપર ઘટ. જાને પ્રદિપરો સાંભળવા બેઠી ને શાન્તિએ પોતાની જીવનકથા શરૂ કરી.

“હું પહેલાં કહી દઉં કે આજ ચાથી રોડી. ત્હમે તો આજેજ જણ્યું પણ હું તો ત્હમને જાનેને જોઈ છું ને ત્હમારો. હલ્લમાં એક અભિલાષા, એક જીવંતો તલસાટ જાણે છે કે હું ત્હમારા જાનેના જેવી વરધેલી ક્યારે થઈશ? ને એવા વિચાર સાથે ત્હમારું જીવન કાળનું જીવન યાદ આવે છે, ત્હમારી ભૂલો યાદ આવે છે—એટલે સુધી કે છેવટે કંઈ ન સુઝતાં રડી દઉં છું. ત્હમારે ત્હમારા જાનેના જેવી કાઠી થઈ છે. પણ રહો, હું આજ ત્હમારી વાત કહું તે કાઠને પણ કહેવી નહિ હોં.” જાને સદિપરોએ એ શરત કબુલ રાખી.

“ત્હમારાં માતાપને સત્તાનમાં અમે ચાર બહેનો જ હતી—એમાંની બેજ અત્યારે જીવે છે—ત્હેમાં સૌથી મોટી હું ત્હમારી જા અમને છેક ન્હાનાં મૂકીને સ્વર્ગવાસી થયેલી. હું તે વખતે સાત વર્ષની હતી. પછી મા વિનાની છાકરીઓની ક્ષી દશા હોય એ કહેવું ન પડે. મા તો જાણે મઠ પણ ત્હમારા આપનો સ્વભાવ અતિશય ઉમ્મ. જ્યારે મ્હીડાય ત્યારે છેક દવાહીન ને દૂર જાની જાય, એ વખતે એને

લેખક: રા. સનાતન જન્મશંકર યુથ.

“ સહીરી વાત સાંભળીને ત્હમારે શું કરવું છે ? જવા દોને. એમાં ત્હમને જરા થે મળ નહિ આવે કારણ કે એ કંઈ ધાંજની વાત નથી. ”

અપોરના એ વાળા હશે. મુંબાઈની એક મોટી ચાલીના ખીળ માળ ઉપરની એક બોરડીમાં ત્રણ ગુજરાતી સહિયરો વાતો કરતી પેઠી હતી. ત્હેમાંથી સોથી મોટી સ્ત્રીએ ઉપરનું રમત ઉઘાડ્યું. આખી ચાલીમાં અત્યારે કોઈ ગુરૂષ હોય એમ લાગતું નહોતું. આ ખીળ માળ ઉપર ત્રણ ગુજરાતી સિવાય બધાં દક્ષિણીઓ રહેતા હતાં એટલે અપોરે કામકાજથી પરવારીને સાયેબેસવાનું આ ત્રણે સહિયરોને ઠીક શવતું. લગભગ હમેશાં આ વખતે એ એકઠી થતી. એ કોઠવાર વાંચતી તો કોઠવાર રમત રમતી, કોઠવાર વાતોએ ચડી જતી, તો કોઠવાર કાંઈક સારી વાની બનાવવામાં ત્રણે એકઠી સાથે પ્રયત્ન કરતી. અને કવિષ પ્રજ્ઞતિઓથી આનંદ ને કલ્પલમાં તેમનો સમય પસાર થતો. ધડીક પછુ નવરાસ મળતાં એક-બીજાને મળ્યા વિના ન ચાલે એટલી બધી માયા એ મની વચ્ચે બંધાઈ ગઈ હતી. અને ત્રણે કે બહુ મોટી ન હતી. સોથી મોટીનું વય ૧૬ વર્ષ હતું. તેનું નામ શાંતિગૌરી. બીજા બે—વિમળા અને કાંતિલક્ષ્મી— અનુક્રમે જાગણીય ને સોળ વર્ષની હતી. ત્રણેયના વર નોકરી કરતા હતા. વિમળા ને કાંતિના વર તેમને લાયક જ હતા પણ શાંતિનો વર

ત્રીજવર હતો ને તેની ઉંમર લગભગ ચાળીસ કે તેથી એક બે વર્ષ ઉપરની હશે.

આજની વાતચીતમાં દરેકનો આનંદ ન હતો. શાંતિ આજે તેનો વર બહાર ગયો તે પછી રડી હશે એમ વિમળા કાંતિને તેનું મોઢું બેવાથી લાગેલું. અને ખીજું, આજ સવારથી તે બહુ બોલતી નહોતી ને ભારે થઈ ગઈ હતી. એ સાથી એવી થઈ ગઈ હતી એનું કારણ શેઠનું મુશ્કેલ હતું. ત્હેના વર આજે કાંઈ ઉચે સ્વરે કહ્યું નહોતું; તેમ કોઈના કાગળ પણ એવો આવ્યો નહોતો. ૧૬ વર્ષ એક કલ્પના થઈ શકે ખરી. ગઈ કાલે પ્રસંગાનુસાર કાંતિને ‘વરધેલાં બહેન’ એવી રીતે વિમળાએ સંબોધેલું અને એ પ્રસંગને લીધે શાંતિ આજ ગમગીનીમાં પડી ગઈ હશે એમ લાગે છે. કારણ કે આજ સવારે એ સ્વગત બોલેલી પણ ખરી કે ‘હું, વરધેલી ક્યારે થઈશ ?’ એટલે એ કલ્પના બોલી નથી કે કાલના વરધેલાં બહેનના પ્રસંગથી ત્હેને આજ શોક થયો હતો, ત્હેને બોલું આવ્યું હતું ને રડી હતી. પણ એ રડી શાથી ? કાંતિની ત્હેને અદેખાઈ આવી ? ના ના, એવો તો વિચાર સરખો થે આપણથી ન કરી શકાય એવી એ માયાળુ ને નિખાલસ હૃદયની હતી.

‘ત્યારે ત્હમે આજ કેમ કંઈ બોલતાં નથી ને આમ ગમગીનીના વિચારમાં પડ્યાં છો ?’ આજ વાતચીત કે બીજા કોઈ પ્રજ્ઞતિ

નમતી ન હોવાથી કાન્તિએ કંટાળીને પ્રશ્ન કર્યો.

“હું તો કશી ચે. ગમગીનીમાં નથી.”
સ્મિતનો પ્રયત્ન કરતા કાન્તિએ ઉત્તર દીધો.
“ત્હમે ના કહો તેથી અમે કંઈ માની
લેવાનાં છીએ? જુઓને ત્હમારા મોઢા ઉપર
ચોક્કસ જણાય છે.” કાન્તિએ નિર્દોષ રીતે
કહ્યું.

“એ આપણને શાનાં કહે? આપણાથી
એટલી જુદાઈ રાખે છે.” વિમળાએ વચ્ચે
ટાપશી પૂરી.

“પણ કહેવાતું શું હોય કે કહું? ત્હમે
બન્ને ચે કીક છો.” ત્રણે કાંઈ છે જ નહીં
એમ દસી કાઢતાં કાન્તિ બોલી.

“ત્હમે આજ રહેલાં કે નહીં? ખરું
કહી દેતે હો.” જાણે નિર્દોષતાથી કાન્તિએ
સીધા જ પ્રશ્ન મૂક્યો. કાન્તિ જરા ચમકી.
વિમળાને લાગ્યું કે એમ છેક ન પૂછ્યું એ-
છએ. પણ કાન્તિ એ કંઈ ન સમજી.

“પણ હું રહેલી હોતું ત્હમારે શું કર્યું
છે?” વળી દસતાં દસતાં કાન્તિ બોલી.

“કીક, ત્યારે ત્હમારે અમને ત્હમારી
વાત નથી કહેવા એમને? કે નહિ; તો અ-
મારો આગ્રહ નથી, કેમ વિશુ બ્હેન!” કાન્તિ
છેક છેલ્લે પાટલે બ્રહ્મને બોલી.

“ના ના, એમ નહિ. પણ ત્હારી વાત
સાંભળીને ત્હમારે શું કર્યું છે? એ કે મોજની
વાત નથી, જવા દોને.”

“કીક, ત્યારે જવા દો.” કાન્તિ બોલી.

“એમ રીસાઈ જવ મા. વર પાસે વારે
ધડિયે રીસાવાની ટેવ પડી છે એટલે અમારી
પાસે ચે રીસાયા કરશો? તો પછી વરને
મોંઘાં તેમ અમને પણ ખરાં હોંકે. વર મનાવે
છે તેમ અમે ચે મનાવશું. આવો, કહું. પણ
એક વાત આગળથી જણાવી લઉં કે ત્હારી
વાત સાંભળવામાં એક જોખમ છે.”

“શું જોખમ છે?” હવે કાન્તિને વા-
તમાં રસ પડવા લાગ્યો.

“જોખમ એટલું કે ત્હારી વાત સાંભળ્યા
પછી ત્હમારો ત્હારે મારેનો અભિપ્રાય બદલાઈ
જશે. હું જેવી અત્યારે જણાઉં છું તેવી
નહોતી હોં અને એ વાત સાંભળશે ત્યારે
ત્હમને ત્હારી સૂઝ મ્હકશે.”

“અરર, એ શું બોલ્યાં? એમ અમે
એવાં બેઠી છીએ? ત્હમારા અનુભવ સાંભ-
ળીને અમને ચે કેંક શીખવાનું મળશે.” વિ-
મળા જે અત્યાર સુધી એક ચોપડીમાં નંજર
ફેરવતી બેઠી હતી તે બોલી ઉઠી. ત્રણે ચોપડી
તરત બંધ કરી ને સાંભળવા તત્પર થઈ. બન્ને
સહિયરો સાંભળવા બેઠી ને કાન્તિએ પોતાની
જીવનકથા શરૂ કરી.”

“હું પહેલાં કહી દઉં કે આજ સાથી
રહેલી. ત્હમ તો આજેજ જન્મ્યું પણ હું તો
ત્હમને બન્નેને એક છું ને ત્હારા, હૃદયમાં
એક અભિલાષા, એક જાતનો તંલસાટ ભરે
છે કે હું ત્હમારા બન્નેના જેવી વરધેલી ક્યારે
થઈશ? ને એવા વિચાર સાથે ત્હારાં જીવ-
કાળનું જીવન યાદ આવે છે. ત્હારી બૂલો
યાદ આવે છે-એટલે સુધી કે છેવટે કંઈ ન
સૂઝતાં રહી દઉં છું. ત્હારે ત્હમારા બન્નેના
જેવી ડાહી થવું છે. પણ રહો, હું આજ
ત્હારી વાત કહું તે કાળને પણ કહેવી નહિ
હોં.” બન્ને સહિયરોએ એ શરત કમ્પ્યુલ રાખી.

“ત્હારાં મામાપને સંતાનમાં અમે ચાર
બહેનો જ હતી-એમાંની બેજ અત્યારે જીવે
છે-ત્હેમાં સૌથી મોટી હું ત્હારી બા અમને
છેક ત્હાનાં મૂળીને સ્વર્ગવાસી થયેલી. હું તે
વખતે સાત વર્ષની હતી. પછી મા વિનાની
છોકરીઓની શી દશા હોય એ કહેવું ન પડે.
મા તો ત્રણે ગઈ પણ ત્હારા પાપનો સ્વ-
ભાવ અતિશય ઉગ્ર. જ્યારે મ્હીડાય ત્યારે છેક
દયાહીન ને દૂર બની જાય. એ વખતે એમને

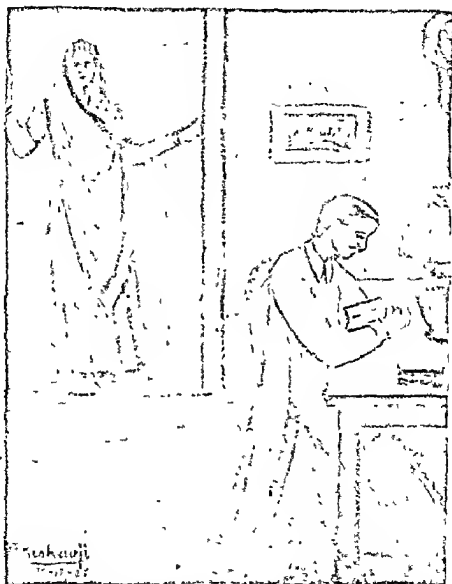
એમ ન થાય કે અમે મા વિનાનાં છોકરાં છીએ. પણ એ બધું તો મોટી ચષ્ઠ ત્યારે. હું અખિપાર-ખાર વર્ષની ચષ્ઠ ત્યાં સુધી તો અમે મહારા મામાને ઘેર રહેતાં. મારા બાપે બીજીવાર લગન કરેલું એટલે કોષ કોષવાર ઘેર જઈએ ત્યારે જોરમાન મા સાઈ-સાઈ લગાડે. પણ અમારાં મામા ને મામાને ઉપકાર તો જુલાયજ નહિ. એમને લીધેજ અગે જ્યાં એમ કંઈ તો જરાયે ખોટું નથી. હે ભગવાન! એમનું તો ભવોભવ સાઈ કરજો.

બારેક વર્ષની ચષ્ઠ ત્યારે અમે આપને ઘેર હેવા ગયાં. એક બે મહિના તો નવી બાએ રખું ચલાવ્યું. પણ જેવાં જૂનાં થયાં કે રમવું પોત પ્રકારનું. પછી તો જોરમાન મા મને જ અમારી સાથે વતે. ને એવી જોરમાન મા એટલે જુડી સાંસુથીએ મઢે એવી ડુંડી. વગર વાંકે વઢે, આપની પાસે પાથો જ હોય તેવી વાતોનાં ચણતર ચણીને અમને માર ખવડાવે, ન થાય તેવાં કામ કરાવે. હું મોટી એટલે મહારે જ સૌથી વધુ ખમવું પડતું. કારણ કે મહારે તો ખર્ચ પણ મહારી ન્હાની બહેનોનું પણ વારંવાર મહારી ઉપર, જોડી લેતી. બા ન્હાની બહેનને વઢે તો હું ઉપરાણ તાણું, એમને એવું કંઈ કામ સોપે તો હું ઉપરાણ તાણું અને અતે જોરમાન માનાં મેણાં ને બાપને માર બન્ને મહારે બહેરી લેવાં પડતાં. "શાન્તિ એટલે આવી ત્યાં ગજ ગળી ચષ્ઠ મધ. પેલી બન્ને સહિયરો તો મૂંઝે મોઢે સાંભળ્યા કરતી હતી. હેમના હૃદયમાં સદાનુભૂતિની લાગણી ઉગી પંથ કાંઈ બોલી ન શકી.

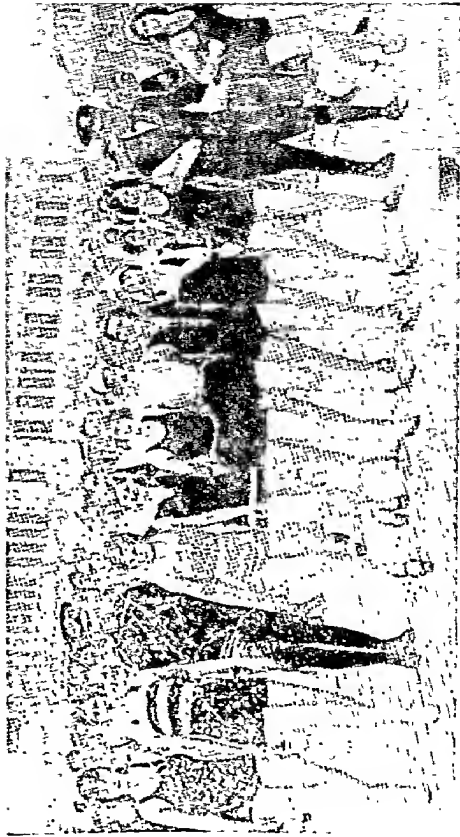
"અહો હો, હું પરણી-પંદર વર્ષની ચષ્ઠ ત્યાં સુધી મહે મહારા બાપના હાથનો ને સોટીનો માર ખાધો છે. કેટલીકવાર તો જીંદગી આખી યાદ રહે તેવો માર પડેલો છે ને એની નિશાની શરીર પર હજી પણ રહી છે. પણ

મહારી સગી મા પહુજ સ્નેહાળ, શાણપણ વાળી ને શાન્ત ગણાતી. એનાં દૂધ મહે પીવેલાં હેમાં મહે એ બધું પીધું હતું. મહારાં મામા મામા વાત કરતાં કે એજી બહુ સદન કરેલું હું પણ એજ રીતે સદન કરતાં શીખી. મામાના ઘર સિવાય બીજા કોઈને ત્યાં મારા ઘરના ત્રાસની વાત ન કરે. બહુ ઉંમરો આવે ત્યારે મામા પાસે જઈને ખુશ રહી આવું. મમી મ્હને રહમજલે ને હું શાન્ત થઈને ઘેર આવું. એ ત્રાસમયાં બાળપણે મહારા જીવનમાંથી આનંદને બાળી નાંખ્યો. મ્હને કોષ દિવસ કોષપણ છોકરી સાથે રમવું ન ગમે કે કોષની આનંદની વાતોમાં રસ ન પડે. અને ત્હમને હજી મ્હારામાં એ ખોડ બણાતી હશે પણ શું કરે? મહારે જીવતર જ એમ ચાલ્યું ચાલ્યું છે.

જોરમાન માની પાસે બે વર્ષ રહી એમાં નો એટલો ત્રાસ વધી ગયો કે મ્હને એમજ થવા માંડ્યું કે આમાંથી કોષ રીતે છૂટું તો સાઈ. હવે મ્હને પરણાવી દે તો બહુજ સુખી થાઉં. છોકરી જતને બીજો શો દિલાસો હોય? પણ એ વાત કેને કહેવાય? જો કે એ પણ કોષકવાર દુઃખની મારી મામા પાસે બોલી આવતી. પણ હેવાં વખતમાં એક ન્હાનો પ્રસંગ બન્યો. હેજે મહારી જીંદગીને બહુજ બગાડી નાખી. મહારા યાદ વર્ષ પુરાં થયાં હતાં ને પંદરમું ચાલતું હતું. એ અસલ ત્રાસમાંથી છૂટવા માટે લગનની આશાદોરી મહારા હાથમાં આવી હતી. હેજે મ્હને ખુબ ખમાવી. પછી તો હું નવરાશે કે કામમાં હોર્ક ત્યારે એજ વિચારમાં હુખી મધ હોર્ક કે ક્યારે પરણીશ ને પછી શું કરીશ. રાત્રે પણ મ્હને સ્વપ્નાં આવતાં ને એ કલ્પિત સુખનો આનંદ હું અનુભવતી. પણ એ કુંવારી વયનું એકેય સ્વપ્ન મ્હને રહ્યું નથી. હા, પણ પેલો પ્રસંગ કહું. એકવાર મામાને ઘેર જતી હતી ત્યાં ગરતામાં મહારી નાતનો એક

ચિત્રકાર :] ‘ એમના વર વાચતાં હતા. છાની રીતે [રા. કે. ગા. શ્રોક્ષ
મેં એમને જોયાજ હયા. ” પૃષ્ઠ ૨૮૧.

આવિસેક વર્ષનો જુવાન મ્હેં જોયો. જસ, જોને જોયો ને એ ચાલ્યો ગયો; જોલે મ્હેને જોમ હશે કે નહિ; કોણ જાણે. પણ મ્હારં દુઃખી હૈયું આશાભર્યું લેની તરફ વળ્યું. જોને હું જાણતી હતી. એ વડોદરાની કોલેજમાં બી. એ. માં બજતો હતો. તે વખતે રજા પડી હતી એટલે ત્યાં ગામમાં આવ્યો હતો. પહેલાં એ આવતો ને જોતી, પણ આ વખતે લેની અસર મહુજ સચોટ થઈ. જોને જોવા માટે ગમે તે બહાને ગામમાં શરતી. જોને એકવાર જોવા વિના મ્હેને એન જ ન પડે. રજા પુરી થઈ ને એ કોલેજમાં ગયો. મ્હારે માટે તે અસહ્ય હતું. તે વખતે તો જાણે મ્હારી આશાની દોરી ટુટતી હોય એમ લાગ્યું. એકવાર હૈયું બહુ બરાધું એટલે એક પત્ર લખી નાખ્યો ને વડોદરા મોકલ્યો. મ્હારી બધી પરિસ્થિતિ અંદર લખી ને લખ્યું કે મ્હેને પરણીને ઉમારો, યુક્તિથી જવાબ પણ મેળવ્યો. એમ એ માર પત્રો લખાયા. પણ એની ખબર મ્હારાં બાપને થઈ ગઈ. હું એના કાગળ જોળીમાં અંદર સંતાડી રાખતી ને રાત્રે પેટીમાં તાણુ વાસીને મુઠી દેતી. એકવાર એમ મ્હારી પાસે કાગળ હતો ને હું જોખા નીજવા બેઠી હતી. મ્હારાથી થોડે દૂર સ્ટવ ઉપર દૂધ મુક્યું હતું. બીજા બાથુ પાસેજ મ્હારા બાપ વાંચતા બેઠા હતા. એચિન્ટો દૂપને ઉભરો મ્હાયો ને હું જોખાની યાજ્ઞા પછાડીને ફોડી; પણ એટલામાં પેલો કાગળ કોણ જાણે થાથી પણ સરળીને નીચે પડી ગયો, મ્હેને થાય છે કે મ્હેં જોળીની અંદર ન્હોતો સંતાડ્યો પણ ખીસામાં મુક્યો હતો. જેમ હોય તેમ પણ તે મ્હારા બાપના હાથમાં ગયો. તેમણે વાંચ્યો. પછી, એવા બાપનું પૂછવું શું? મ્હારી તો બધી આશા જગી મ્હ. હેમણે જહુ જ મારી, તજુ દિવસ સુધી ખાધા વિના ઝોરડામાં પરી મુઠી ને દબે.

એને મારે હુકમ કર્યો કે પરની બહાર ન નીકળવું. અરર, ત્યારની મ્હારી સ્થિતિ—શાન્તિનું હૈયું બરાધ આવ્યું. તે બોલી ન શકી ને રડી દીધું.

“માલો, હશે; એમ ના કરા.” વિમળા લેને શાન્ત પાડવા માંડી; કાન્તિ પાછીતો ખાલો ભરી લાવી. શાન્તિએ રડતે રડતે જ વાત આગળ ચલાવી.

“બાપ-એમ કરે એટલે કારમાન મા તો શું ચાકી રાખે? તે પછી પરણીને સાસરે મ્હ ત્યાં મુઠી ધરની બહાર નીકળવા જ ન દીધી. મામી મામા ફરી મયાં, લડી મયાં પણ કંઈ ન વળ્યું. નવી મા કોઠવાર જેવું તેવું ખાવાનું આપે, કોઠવાર પૂરું આપે થે નહિ, અથાણું તો કોઠ દિવસ ન મળે. એ દુઃખના દિવસનું લખારી પાસે શું હતું? હજી એ દિવસો માદ આવે છે ને કંપારી આવી જાય છે. દુરમનને થે એવા દિવસ ન આવજો.” શાન્તિએ ઉઠો નિસાસો મૂક્યો.

“તે પછી મ્હારાં લગનની વાતો આલી. આ લખારા ભાઈ સાથે મ્હારું વેવિશાળ નક્કી થયું ને મ્હેને લાગ્યું કે હાથ, હવે હુ છૂટીશ. સાસરે તો હોંસમરી ગતી. એ જ વર્ષે લગન થયું. સાસરે આવી ને પછી પદીઅર ન જવાની જ પ્રતિજ્ઞા લીધી અને આજ સુધી પાળી છે. પિયર જાહ ત્યારે મામાને થેર જ લેતરું છું. મદિનો રહું ત્યારે માંડ જોવાર બાપને મળું. જો કે હવે તો મ્હારા બાપ મંદુ થે સારું લખાને તેમને ત્યાં આવવા લખે છે પણ મ્હારું મન હવે ત્યાંથી ઉઠી મયું છે.”

ત્યારે શાન્તિએ લગનમાં શું રહ્યું જોયું? પિતાના ત્રાસમાંથી છૂટવું એટલું જ કે બીજું? જાંદગીમાં જે બિમારી જ રહ્યો હોય, જેણે જુખમરો જ વેડ્યો હોય તેવું મ્હોહું સ્વપ્ન જ જાંદગીના મોઢા પ્રસ-

જોને એ એવી દૃષ્ટિથી જ આંકવાનો. તેમ દુઃખી માણસના જીવનમાં જનતા મોટા પ્રસંગો રહમજવાની કે ત્હેનું રહસ્ય પામવાની ત્હેની ઉંચી ભાવના કે રહસ્ય રહમજવાની આશા આપણે ન જ રાખી શકીએ. અરે, એ બધી જીંદગીની ભાવનાઓ કવિતા માટે જ છે, સંસારીઓ માટે તો નથી. ન્દાનપણથી ત્રાસમાં જ ઉછરેલી; કુમળી જુવાનીમાં પરણી ત્યારે જુવાન વરનાં સ્વપ્નાં બાંગી પડ્યાં; એક ત્રાસમાંથી છૂટી ત્યારે બીજે સ્વપ્નાં બાંગ્યાં. આમ સંસારની બક-બકતી ભટ્ટીમાં સળગતી રાખે તે સમાજ શાન્તિ પાસે કંઈ ભાવનાઓ ને આદર્શોની આશા રાખે તો વ્યર્થ છે. દરેક મનુષ્ય સદગુણી જ છે. એ ખરાગ યાચ છે તે દુઃખને લીધે જ. કોઈ મનુષ્ય ખરાગ છે જ નહિ. ફક્ત દુઃખ, ત્રાસ જ ત્હેને ખરાબ બનાવે છે. દવે તો દુઃખની અવધિ આવી રહી એટલે શાન્તિ બીજું શું કરે? એકવાર એ નીચે ઉતરી પણ ત્હેની માનું દુધ ત્હેની બહારે આવ્યું ને એ ઉતરી દત્તી લાંથી ઉડી શકી ને અત્યારે ધણી ઉચ્ચાઈએ એ ચઢી ગઈ હતી.

“જુઓ, વળી ફરીયા કહી રહું કે દવે વાત કરું તે ઉપરથી મ્હારે મા? બોલું ન જરૂરમાં હોં” શાન્તિએ પેતાની જીંદગીની કહાણીએ એક કોઠાટીના પ્રસંગ ચીતરવાની શરૂઆત કરી “તેહા મ્હારે રહમને ઘોડી, રહમજૂતી આપવી પડશે. મ્હેં કુવાની વખતે જુવાન વરનાં જ સ્વપ્નાં ધોણાં અને દુઃખના ત્રાસને લીધે હું એ સ્વપ્નામાં જ રચીપચી રહેતી હતી—એટલે ઘણી કે દેટલીક વાર દહ ઉપરાંત કોઈ કોઈ જુવાનોના વિચાર કરતી. મ્હને એમ લાગ કે મ્હારા બાપ આની સાથે કે પેલાની સાથે પરણાવે તો સારું પણ ત્યાં તો મ્હારાથી

બાવિસેક વર્ષે મ્હોટા—મ્હને આ કહેતાં શરમ આવે છે પણ આ તો હું તે વખતના મ્હારા વિચારો કહું છું. મ્હારાં આ લગનથી અમુકાં ને કુમળાં સ્વપ્નાં બળાને ખાખ થઈ ગયાં. એનો આપાત મ્હને બહુ લાગ્યો. મ્હારી છેવટની આશા, અભિલાષા, ઉમંગ, કોઈ બધું યે સળગી જવું મ્હને લાગ્યું. મ્હને એમ જ થયું કે અરેરે, મ્હારી જીંદગીમાં દવે મોત સુધી દુઃખ જ રહેશે? હું બહુ અકળાઈ ગઈ. અને માણસ જદુ દુઃખથી કચરાય ત્યારે શું કરે? બીજું, આપણે બેસાં માણસથી કાંઈ છોડીને નાસી યે જવાય છે? દવે મ્હેં નિશ્ચય કર્યો કે મમે તે રીતે દવે સુખ મેળવવું. જો કે બીજી રીતે તો હું બગડું નહિં એટલા સંસ્કાર મારામાં હતા. પણ મ્હને એમ જ હમેશાં થવું કે મ્હારા જેવી કોડવતીના કોઈ કોણ પૂરશે? એ વિચારે મ્હને અધમ બનાવી. એકાધું કહું તો મ્હેં માનસિક બિચાર જ થઈ ગયો. ત્રાસ ને ત્રાસથી રીતપેલી હું પછી સુખ માટે મમે ત્યાં કલ્પનાઓ રોકવા લાગી, પણ એ રિશિતિ બ્યારે બહુ જ દહે પેડાંની ત્યારે છે એમાંથી જગી ને અત્યારે જુઓ હો, એવી હું. એક બાઈએ મ્હને જણાવી. ખરેખર, એ મ્હારો બાઈ જ બન્યો. મ્હારાં બધાં દુઃખ એણે ટાળ્યાં. એ પ્રસંગ આમ બન્યો હતો:

લગન પછી છ મહિને હું એમની સાથે મુંબાઈ આવી તે વખતે અમે સાન્ટાક્રુઝમાં એક નાના બંગલામાં રહેતાં. બંગલો જદુ ન્દાનો જ હતો ને એમાં બે કુટુંબો રહેતાં: અમે એક બાગમાં ને બીજા બાગમાં એક મંગળાચ્છેન રહેતાં હતા. અમે બન્ને સરખી ઉમરનાં—સોળ વર્ષનાં હતાં. અમને તેથી સાથે ઠીક આનંદ પડ્યો. એમના વર જુવાન ને રેખાવડા હતા ને મારી ત્યારની માનસિક રિશિતિ તો જમડેલી જ હતી એટલે મ્હાર

ચિત્ત એમના તરફ ખેંચાયું. દરરોજ અમે
મધ્યે સાથે બેસીને વાતો કરીએ તેથી એ
વધારે ને વધારે ખેંચાવા લાગ્યું. આ વખત
તો મ્હારી સ્થિતિ કંઈકી યથા. મ્હારો માન-
સિક્ક સ્થિતિ એટલી ડોળાઈ ગઈ કે મ્હારાથી
પછી ન રહેવાયું. એકવાર મંગળાબહેન કે કાર
બુધી પિતર ગયાં એટલે એમના વર એકલા
પડ્યા. હું અધમતામાં પડવા લાગશોમવા લાગી
પણ મંગળાબહેનના વર કોઈ દિવસ મારી સામે
યે ન જીએ એટલે હું ધણીવાર અચકાતી,
ધણીવાર શરમાતી, ધણીવાર મારી અધમતાનો
ખ્યાલ આવતાં મરવા જેવું થતું. પણ અન્તે
અધમતાએ વિજય મેળવ્યો હોય એમ લાગ્યું.
એક દિવસ મંગળાબહેનના વર કીક ન હોવાથી
નોકરીએ ન ગયા. એ બહાર ગયા એટલે
અમે બન્ને આખા બંગલામાં એકલાં પર્યાં.
મારા હૃદયમાં તોશન શરૂ થયું. મારાથી હવે
રહેવાયું નહિ, એક કલાક સુધી વિચારમાં
બેસી રહી. ચિત્તમાં બહુ ગડમથક ચાલી.
અતે હઠી ને મંગળાબહેનના બારણામાં ગઈ;
જરા આમળ ગઈ; એમના વર વાંચતા હતા.
છાની રીતે મેં એમને જોવા જ કર્યાં. પાંચેક
કલાક એમજ ત્યાં ઉભી રહી પછી એકદમ
અંદર એમની પાસે ગઈ. 'કેમ, આજે કીક
નથી? કામકાજ હોય તો કહેજો.' એમ
કહીને વાત શરૂ કરી ને તરત પાછી ફરી.
મારા ખંડમાં આવીને ખૂબ રહી. મને એમને
જોઈને શરમ આવી કે આ હું કોની પાસે
આવી? એમનો પ્રભાવ સખત હતો થયું.
એ વાતને દસ બાર દિવસ વીતી ગયા ને વળી
પાછી જ્યાં હતી ત્યાં જ આવી રહી. એકવાર
રાત્રે ત્હમારા બાપ સીનેમા જોવા ગયા ને
રાત્રે છેલ્લી લોકલમાં આવવાનું કહી મવા. વળી
અમે એકલાં પડ્યાં. તે દવસે તો મારી
ફુલ્લિઓએ બહુ જ જોર ક્યું ને મને અસહાય
બનાવી દીધી. હું સીધી મંગળાબહેનના વર બેઠા

હતા તે ખંડના બારણામાં જ બેઠેને આ વખતે
તો ઉભી રહી. હું જોડ્યા આભ્યા વિના ઉભી
હતી. કોણ જાણે શાથી પણ એમની
નજર મારી ઉપર પડી. એ જરા ચમક્યા
હોય એમ લાગ્યું. એવે રાતના વખતે પારકી
ઓ છાનીમાની એમ પોતાના ધરમાં ઉતરી હોય
એથી ચમકે જ ને? કેમ, શાન્તિબહેન,
આવોને. શું કામ હતું? એટલા શેષ્ટે!
એમણે એવી રીતે કહ્યા કે હું રતબંધ બની
મઈ. શું કરવું છે ન સહ્યું. મને થયું કે
અરે મારે માટે આમણે શું ધાર્યું હશે!
હું કાંઈજ બવાજ ન આપી શકી. બારણા
ઉપર મારું ઢાળાને ઉભી ઉભી જ રહવા લાગી.
મંગળાબહેનના વરને બહુજ આશ્ચર્ય થયું. એ
એકદમ ઉઠ્યા. મારે મટે મારી પાસે ખુરશી
મૂકીને બેસવા કહ્યું. હું રડાય તેટલું રહી. પરપુર
બીજું શું કરી શકે? પાણીનો ખાસો લાવીને
મ્હારી પાસે મૂક્યો ને મને આપે બેઠે બેઠે
શાન્ત પડવા કહ્યા ક્યું. તે દિવસે મ્હારું
આખું દેહું ખાલી કરી નાંખ્યું. કાંઈ જ
રહેવા દીધું નહિ. પાણી પીને સ્વસ્થ થઈ
અને નીચી નજર રાખીને બેસી રહી. મને
બહુ શરમ આવતી હતી. ધડીક એમાંથી કોઈ
જોડ્યું નહિ. પછી એમણે જ શરૂ ક્યું:
'શાન્તિબહેન, ત્હમે શા માટે આબ્યાં હતાં
એ હું સમજી ગયો છું. હું ધારું છું
કે ત્હમે જે માટે આબ્યાં હતાં તે કંઈ
ત્હમારામાં હવે નહિ રહી હોય. ત્હમે આજ
આબ્યાં એ જ કીક ક્યું મને ધણી વખતથી
એમ થયું હતું કે ત્હમે મ્હારી પાસે એકવાર
આવો. ત્હમે કેટલાં દુઃખી હશે તેની કલ્પના
મને આવે છે. ત્હમે શાથી આવે રાતને
સમયે એકાન્તમાં અહીં આવવા પ્રેરાયાં એ
પણ હું પરેપૂરું રહમતું છું. અને ત્હમે
આમ સડસડાટ મ્હારી સમક્ષ આવી શકો તે
માટે મ્હારાં બારણાં ખુલ્લાં જ રાખું છું.

તહમારું દુઃખ જોયું છે ત્યારથી. મહારા હૃદયમાં તહમને દુઃખમાં જ સુખ જોવાનું શીખવવાની ઇચ્છા હતી. તહમે અત્યારે આવ્યાં છે એમાં તહમારો બરાબે વાંક નથી. તહમે હજી જીવન ચતાં નહોતો, છે એટલે તહમારો હૃદયમાં અભિ-લાષાઓ અને અવનવા કોડ હોય એ કુદરતી છે અને તહેમાં જેના બધા કોડ કરમાઈ ગયા છે, જે સમવડને ખાતર જ પરજીવા નીકળેલા છે એવા ત્રીજવારના વર તહમારો એ કોડ ન પૂરી શકે એટલે તહમારે માટે એ અસલ બને એ પણ સ્વાભાવિક છે. મહેને જમણે (મંમ-જા બહેને) તહમારો જીવનની યોગિક વાતો કરી છે અને એ બધા ઉપરથી માનું છું કે તહમને હવે ગમે તે પ્રકારે સુખ મેળવવાનો હક્ક છે. તહમને કોઈ પણ પાપ કરવાનો હક્ક છે. જે સમાજમાં આવા રીવાજો હોય ત્યાં એ રીવાજમાં હોમાતાં બિલ્લોતોને અપવિત્રતા, અનીતિ, પાપ વગેરેના પગલાનો મળે છે. એમને એ રીતે આનન્દ મેળવવો હોય તો છૂટ છે. પણ બહેન! ગમે તેમ તોયે એ અધમતાનો ને દલકો રસ્તો છે. હક્ક મળે તે બધા વાપ-રવા માટે નથી હોતા અને આ હક્ક ન જ વપરાવો જોઈએ. પવિત્રતા ને નીતિનું જીવન કેટલું ઉંચું છે એ તહમે જાણે. પછી રદમનજીરો. આ માર્ગ હવે છોડી દો. જે સંજોગ છે તહેને પરા પ્રેમથી, ખરા હૃદયથી માણો. મળેલું માણવામાં જેટલી જાણીની પવિત્ર મન છે તેટલી ચોરીને માણવામાં નથી. અધમ રસ્તે જવાથી જાણી કેટલી ખરાબ થાય છે એ તહમારો જેવાં ન જાણે, એ હું ન માનું. દુઃખ પડ્યાં તોયે શું? પ્રભુને કોયું? ગમ્યું. અને પ્રભુને ગમે તે આપણને ગમે ત્યારે જ ખરી મળ રહે ને એમની મહેર ઉતરે.....' એમ લગભગ અરધા કલાક સુધી એમણે

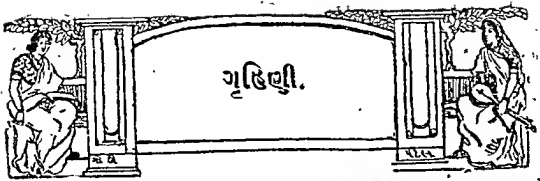
મહેને એવી શીખામણ આપી. મહેં નીચે મોઢે બધું સાંભળ્યા ક્યું. વચ્ચે દાખલાઓ આપીને એવી સચોટ છાપ મહારાજિત ઉપર બેસાડી, કે તે દિવસથી મહારી જીન્દગીમાં નવું જ વાતાવરણ આવ્યું. હું નવું જ કે જાણી શકી. પવિત્રતાનો આનન્દ, વરની સેવા એ બધું શું છે એ ત્યારથી જાણ્યું. અત્યારે જે છું એ બાઈને પ્રતાપે હું તો રાજ સવારે એમને યાદ કરું છું ને આશીર્વાદો મોકલું છું. હજી એ મહારા જીવનની ખામીઓ એમને નામે દૂર કરવા પ્રયત્નો કરું છું. તહમારો જન્મેના જેવી વ્યથા ત્યારે મહેને સંતોષ થશે. એ સંતોષ છે ત્યાં સુધી એમની શીખામણો યાદ કર્યાં કરું છું ને રડું છું કે ક્યારે હું એવી થઈશ? મહેને ભૂતકાળ યાદ આવે છે ને રડું છું કે અરેરે, હું કેવી હતી? દુનિયામાં મહેં સુખ જોયું નથી; હવે એની આકાંક્ષા મેં નથી રહી. એ બાઈએ મહેને નવી જાણી આપી છે ને તેમાં મહેને સુખ જ અણાય છે."

પોતાની કથા કહેતાં કહેતાં ગળગળી થઈ જતી, આંસુ પાડતી, નિશ્વાસ મૂકતી શાન્તિએ એક ઉંડા નિસાસા સાથે વાત પૂરી કરી. પેલી એ સદિવસેથી પણ અજાણ્યે નિસાસા મૂકાઈ ગયા બોલ્યા વિના ત્રણે ઉઠ્યાં.

"જોયું, મહેં કલું નહોતું કે મહારી વાત-માં મન નથી હલકો, આપણે આજનો આનન્દ કશોય ગયો." સદિવસે જતી હતી ત્યાં શાન્તિ બોલી ઉઠી.

"એ તો કોની વાતમાં મન હોય છે જ? બધાંની વાત મન વગરની જ હોય છે. ક્યાં એરસાં આનન્દ કશોય. બાઈ તો દુનિયામાં બધે મન વગરની જ વાત ભરી છે." જવાં જવાં નિસાસા સાથે ચિમળા બોલી.

શ્રીમતી કુસુમકુમારી પોપટલાલ મહેતા.

જ્યારે કન્યા બાલિકા મટી, લગ્નપ્રતીતી
કેાઈ પુરુષ સાથે જોડાઈ પત્નીનું પદ
ધારણ કરે છે, ત્યારે તેના માથા પર ગૃહિણી-
પદની જોખમદારી સંભાળવાની ફરજ પડે છે.
ગૃહિણી એટલે ઉત્તમ ગૃહરાજ્યતંત્ર ચલાવ-
નાર ગૃહરાજી-ગૃહિણી એટલે પુરુષને યોગ્ય
પત્ની, અને બાળકને યોગ્ય માતા.

ગૃહરાજી—ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશવા પછી
ઊંઝે ધરની ખાસ સંભાળ રાખવી જોઈએ.
જે ઊંઝેમાં ગૃહ પ્રત્યે લાગણી નથી, કુટુંબ
માટે વાતસલ્ય નથી, તે ઊંઝે, ગૃહિણીપદને
શોભાવી શકે નહીં. ગૃહિણી યનારમાં કેટલાક
સહયુજીની ખાસ આવશ્યકતા છે.

પતિ અટળક સંપત્તિનાં માલિક હોવા
છતાં, પત્નીનાં અગાનતાં, આલસ્ય કે પછી
મરે તે કારણને લઈને, ધરમાં અસ્વચ્છતા
હોય, તો તેનું ધર હીપતું નથી. પત્ની જે
ગૃહની સ્વચ્છતા ન જાળવે તો સંખ્યાબંધ
દાસ દાસીઓ હોવા છતાં, જેવા ગૃહમાં પેત્ર-
તાંજ, હરકેાઈ માણસને, અવ્યવસ્થા અને
અસ્વચ્છતા જોઈને, તેનાં પતિના માન માટે
ઉત્તરતો વિચારજ આવશે. પરિણામે, પતિનાં
માનનું થોડું ઘણું અંશે ખંડનજ થશે. આર્થ-
કુળબુધ્ધિ ગૃહપત્ની તો ત્યારે જ કહેવાય
કે જ્યારે થોડી સંપત્તિમાં, જોછા વૈભવમાં
પણ તે ગૃહમાં ઉત્તમ વ્યવસ્થા રાખી, પતિનાં
માનમાં વૃદ્ધિ કરે. આજ્ઞકાલ, શાળામાં અપા-
તી કેળવણી, ગૃહવ્યવસ્થા માટે અધુરી છે.
અવિશ્વમાં ગૃહરાજીઓ થવાને સંભવથી નાં-

જાઓને ગૃહરાજ્યતંત્રનું શિક્ષણ શાળામાંજ
મળવું જોઈએ. આણું શિક્ષણ શાળાઓમાં
યોગ્ય રીતે ન મળવાને પરિણામે જે શિક્ષણ
ધર આંગણે આપવા માટે માતાઓ તેમને
તેમનાં અભ્યાસમાંથી હટાડી લે છે. જે શાળા-
ઓમાં આ શિક્ષણ આપવાની સંપૂર્ણ જોગ-
વાઈ થાય તો ગૃહવ્યવસ્થા શીખવા ઉપરાંત
બીજું થોડું વધારે જ્ઞાન શાળામાં બાળાઓને
મળે.

આદર્શ ગૃહિણી, સદનથીજવાની પ્રતિમા
હોવી જોઈએ. જે તે ઝેવી નહોં હોય તો
તેનું હૃદય સંકુચિત શતિવાણું બની જાય છે,
અને સંસારમાં તે લગીર પણ શાંતિ મેળવી
શકતી નથી; અને પતિનાં ક્ષુબ્ધનું કારણ
થવાને બદલે તે ઉપાધીરૂપ લગ્ન પડે છે.
કારણ કે, સદનથીજવા હોય તો જ તે
કુટુંબી જનોની પ્રીતિ મેળવી શકે છે. જે
તેમ નહોં હોય તો કુટુંબકલેશથી પતિ
પત્નીનાં રોદમાં બંગાણ પડવાને દરેક સં-
ભવ ઉત્પન્ન થાય છે. વડીલો પ્રત્યેની પોતાની
ફરજે જાળવતાં રહી, તેણે પોતાનું ગૌરવ
ખાસ કરીને જાળવતાં રહેવું. આથીજ તે
પોતાનાં વડીલોની પ્રીતિ તથા માન મેળવી
શકે છે. અલગત પોતાની ફરજે જાળવે
જતાં છતાં પણ અયોગ્ય કુટુંબીજનો ખૂશ ન
જ થાય, તો વાત જુદી. આ પ્રમાણે વર્તવા-
થી કુટુંબીજનો આવી ગૃહિણી માટે માન
ધરાવતાં શીખશે. આ માટે ઊંઝેમાં સદનથી-
જવાને ગુણ તો અવશ્ય ખીલેલો હોવો જો-

મંત્રે. પોતાના પદનું યોગ્ય સ્વમાન પણ તેને હોયું નેહ્યે.

શુદ્ધિથીમાં સમયસુચકતાનાં શુભની ખા-
મોને લઈને આપત્તિ સમયે, તે પોતાનાં પતિને
ધીરજ આપી માર્ગદર્શક જનવાને ગદ્યે
હલદી પોતે ગમરાધ જઈને તેનેજ માર્ગ
જુઠાવશે. સંસારનાં અટપટા વ્યવહારમાં કુસ-
જતાથી સંસાર નાવડું ખેડવા માટે, જીવનનાં
પ્રચંડ સંઘર્ષોમાં ઝુઝમવા માટે, પતિનું
કુટુંબીજનોનું તથા બાળકોનું રક્ષણ કરવા
માટે અને પતિનો પ્રેમ મેળવી તેને જીવનનો
સાથી બનાવવા માટે, ઓજોમાં અલ્પલ્પ,
ધીરજ, સમયસુચકતા અને ક્ષમાશ્રુતિ વિ.
શુભોની ખાસ જરૂર છે. પોતાનામાં ઉપર
વર્ણવેલા ઉત્તમ ગુણો હોય તોજ પારકું પો-
તાનું થાય છે. દિંદુસ્તાનની આર્થ રમણી-
ઓને સંસારમાં અબળવા પારકા-માણસોને
પોતાના કરવાનાં છે ગૃહવ્યવસ્થા ચાટે વ્ય-
વહારીક જ્ઞાન, અતિથીસહારની ભાવના
માણસને જોળખવાની શક્તિ, તેમજ બીજા
હવ્ય નૈતિક ગુણો શુદ્ધિથીમાં હોવાં નેહ્યે.

. પત્ની—પત્ની જેટલે પુરૂષની અપૂર્ણતા
પુરી કરનાર શક્તિ. પત્ની જેટલે સંસારની
પ્રચંડ જરાજાઓમાં પતિનું વિશ્રામસ્થાન.
પત્ની જેટલે પુરૂષને પ્રગતિને પંથે ગદાવનારી
પ્રેરણા દેવી. પત્ની જેટલે હિદાયતા, દયા, અને
પ્રેમની અધિષ્ઠાત્રી. પત્ની પતિનું દેવત છે—
આ અનંત વિશ્વનાં પટમાં યોગ્ય સહચરીજ
પુરૂષનાં પ્રેમને સાચવી રાખવાનું સ્થાન છે.
આવી યોગ્ય સહચરીજ પુરૂષને કર્તવ્યપર-
વણુ બનાવે છે અને તેને ઉત્તમ વ્યક્તિત્વ
અર્પણું કરે છે. જે પુરૂષનાં કમનશીએ તેને
યોગ્ય સહચરી ન પ્રાપ્ત થય, તો તે પોતાનાં
જીવનનું અણુઓનું ન્ત ગુમાવી સર્વ સુખથી
પરવારી બેસે છે.

પુરૂષ કંઠોર છે, તો ઓ કસુમવત ઠામજ

છે. પુરૂષ પ્રચંડ અંજાવાત છે, તો ઓ મૃદુ
મલ્લ છે. પુરૂષમાં છુદ્ધિ પ્રાધાન્ય છે, તો
ઓમાં સ્નેહ પ્રાધાન્ય છે. ઓ સ્નેહરાત્રી છે.
તેનો પ્રેમ સ્ખલનજીવો છે. ઓજ આ
જગતમાં પુરૂષની ભાવનાઓ પોષે છે. ઓજ
પુરૂષને પ્રેરણાનું અમૃત પાય છે. યોગ્ય સહ-
ચરી વગર પુરૂષની પૂર્ણતાજ નથી. યોગ્ય
કુળલક્ષી યોગ્ય કાર્ય વખતે દાસીની, સલાહ
લેતી વખતે મંત્રીની, સ્નેહમાં માતાની કુખ
વખતે સાચા મિત્રની અને સાંનંદ્ય તૃષ્ણામાં
અપ્સરાની ગરજ સારે છે—જે કવિનું કથન
વદન સસ છે. આ દેશમાં ખરું સહજીવન
અનુભવવાનો દ્વારો ધણાં યોદ્ધાનાં જ ભા-
ગમાં હોય છે. જીંદગીનાં ખરા આનંદને માટે
મનુષ્યતરીકેનાં કર્તવ્યયોગ્ય રીતે યથાર્થ જાગરી
ચકાય તે માટે મુવાનો તથા મુવતિઓએ, જે
પૂર્ણતા ગૃદસ્થાશ્રમમાં લાવવા પ્રયાસ કરવાની
ખાસ આવશ્યકતા છે.

પતિ એ આપ મહિલાનો ભાગ્યદેવ છે.
પતિ પતિની યોગ્ય જોડી જે પ્રતજા અને
મજબુત સ્નેહમંથીથી મંઠાય તો, જતંતની
બીજી દરેક ઉપાધિ તજીવત છે. નરનારીનું
જોડણું એ વિશ્વસંસારનું વિધાન છે. વસિષ્ઠ
અરુન્ધતિની માફક જે આત્માનું ઐક્ય યથા
વગર જીવનમાં લાન્ત મળતી જ નથી. કુળ-
જૂપણુ રમણીએ પતિના આત્માને જોળખવો
નેહ્યે, તેની વૃત્તિઓને પારખતાં. શીખડું
નેહ્યે, તેમજ કષ્ટ પ્રેરણાથી અને કષ્ટ કળાથી
પતિનું જીવન ઉચ્ચતમ સ્થાને પહોંચશે, જે
જોળણું નેહ્યે. પોતાનાં હૃદયમાં પતિનું
હૃદય સમાઈ જાય, અને પોતાનાં હૃદયમાં
પતિરાજને સમાવી દેવાય, એજ જોડું ધ્યેય
હોય. હમારા દેવ આત્માઓ અદ્વૈત થાય,
એજ જોડી ધુન હોવી નેહ્યે. બન્ને આ-
ત્માની અદ્વૈતતા સંધાઈ તો પછી જગતની
જાંધી ઉપાધિઓ, જીવનની શાન્તિનો ભંગ
કરવા અસર્થ નીવડશે.

માતા—માતા એટલે મનુષ્યજીવનની સુધા. માતા એટલે જીવનમહાસતો પાયો. નાંખનાર—માતા એટલે મનુષ્યમાં, સત્યતા, ઉદારતા, વીરતા અને સ્નેહ આદિ સહયુક્તોનાં ખીજ રાખી, તેને ઉત્તમ વૃક્ષ રૂપે ઉછેરી શક્તિનાર માલશુ. જેમ માલીની સંભાળ વિના, વૃક્ષો સંપૂર્ણ ખાલી થોગ્ય કુલકળ આપે નહીં, તેવીજ રીતે ન્હાતપણથી માતાની થોગ્ય સંભાળ વિના, બાળક કદી પણ મનુષ્યત્વ પામે નહિ. માતાઓ અગાન હોવાને પરિણામે જ દેશ કંભાળ થતો જાય છે. માતાઓને પોતાની ફરજોનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન થતાં, દેશમાં શ્રીરામચંદ્ર, અર્જુન, કર્ણ, પૃથ્વીરાજ જેવા વીર નરો પાકશે. વીર તેપોલીસન બેનાપાર્ટે કહ્યું છે કે “હું જે કીર્તિ પામ્યો, તે મારી માતા ભેટથીપાની પ્રસાદી, અને મ્હારા પ્રેમના સ્વરૂપની મૂર્તિ ભેસપાઈનની પ્રેરણાનું પરિણામ છે.” ભારતનાં પુત્રોને હાલરકામાં જ વીરતાનાં પાક પડાવાય અને બાળાઓને, બાળપણથીજ તેમની શક્તિ અનુસાર, ઓઢરી-કેનાં કર્તવ્યોનું તેમજ જીવનની મદદતાનું જ્ઞાન કરાવાય, તો સીતા, સાવિત્રી જેવી ધર્મપરાય-

જ્ઞતાની, દમયંતી જેવી સદનશીલતાની અને દ્રૌપદી જેવી પ્રેરણાની દેવીઓની દીપમાળા સંસારવટવૃક્ષે પગટશે, અને રામચંદ્ર, કર્ણ, અર્જુન સમાન વીરનરો ભારતને અજવાળશે.

છવટે—શુદ્ધ એટલે જગતમાં દરેક વ્યક્તિનું જુદું જુદું વિશ્રામસ્થાન અને શુદ્ધિ એટલે શુદ્ધને સુપડતાને દીપકે અજવાળનારી, પુરૂષને પ્રેરણા પાઠ જગતમાં સાચું મનુષ્યત્વ પ્રગટાવનારી, વારમાતા યષ્ઠ વીર પુત્ર અને સહયુક્તી પુત્રીઓને ભારતને ચરણે ધરનારી, તેમજ સ્નેહ, ઉદારતા, દયા, વીરતા વિગેરેનાં પાઠો જગતને શીખવનારી. આવી શુદ્ધિથીજ જ ભારતની કળદીપિકા, થોગ્ય પતિની થોગ્ય પત્ની, અને દેશનાં બાવી બાળકોની થોગ્ય માતા. શુદ્ધિથીપદને શોભાવવા સર્વજ્ઞલી બાળાઓની કેળવણીમાં ઉપર વર્ણવેલી ફરજોનું જ્ઞાન, તેમજ કેળવણી આપતી વખતે કરાત્રી ભેવાની સંપૂર્ણ ગોઠવણ, આમળ પડતા દેશ દિતચિંતકો ભે નહીં કરે તો કુમુદસુંદરી, જ્યા, કે મંજરી પાકેજ ક્યાંથી ! અને દેશની ઉન્નતિના રણસિંગકાં કુંકેનાં પણ કોઈનજ

નોતડું કાણે દીધું ર ?

દિવસ ઉગમતે દીધું'તું નોતડું,
વીતિ ચાલ્યું છે બપોર;

નોતડું કાણે દીધું ર.

કયો તપાસ જઈ આજીબાજીએ,
ત દીધું કે'નાડું કાણ;

નોતડું કાણે દીધું ર.

પહેર્યાં વસ્ત્ર ને વળી આબુપરો,
સાજ મડું છું અખાલ;

નોતડું કાણે દીધું ર.

વાટથી ભેઠ ભેળું આંખો પાકિયા,
ઠરતી આંતરડાઓ ભેર;

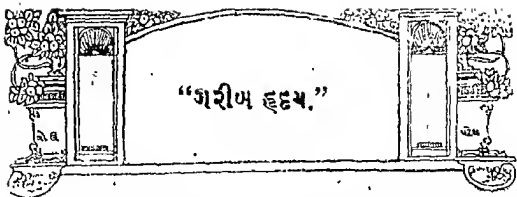
નોતડું કાણે દીધું ર.

રાંદો ધયો કાંઈ ભાલાયા ના'વ્યું,
હૈયું મારેછે ઉછોળ;

નોતડું કાણે દીધું ર.

સૂર્યે આથમ્યો ને ઉતરિ આરતિઓ,
હયો શું નંદનો કિયોર ?

નોતડું કાણે દીધું ર.

પ્રખ્યાત રા. "કિરોર વકીલ."

વીલ એ મનુષ્યના મનસ્વીપણા અને ધનતુ કીડારથાન છે. કોઈ પોતાના શ્રીપરિવારને મૂકી પોતાનું સર્વસ્વ ત્રાદિતને આપી જાય છે, જ્યારે કોઈ લાખોની મીલકત-માંથી પાછો પછ સત્કર્મ કર્યા વિના સર્વસ્વ શ્રીપરિવારને આપી જાય છે કોઈ પોતાના પુત્ર રમણને રમા સાથેજ પરણવાનો આદેશ કરી જાય છે અને તેમ ન કરે તો તેને વારસામાંથી બાતલ કરે છે અને વળી બીજો કોઈ રમણને રમા સાથે પરણવાની મના કરી જાય છે અને પરણે તો તેને વારસામાંથી બાતલ કરે છે. કોઈ શ્રીનાથજીમાં રાજબોમ કરવા પૈસા આપી જાય છે, કોઈ નદીઓ પર પૂલ બંધાવે છે, કોઈ અખાડાઓને મદદ કરે છે, તો કોઈ અશ્વનિકુમારમાં હરિકેન શનસ અને તેમાં બાળવાના ધાસદેવની સત્કવડ કરી આપે છે.

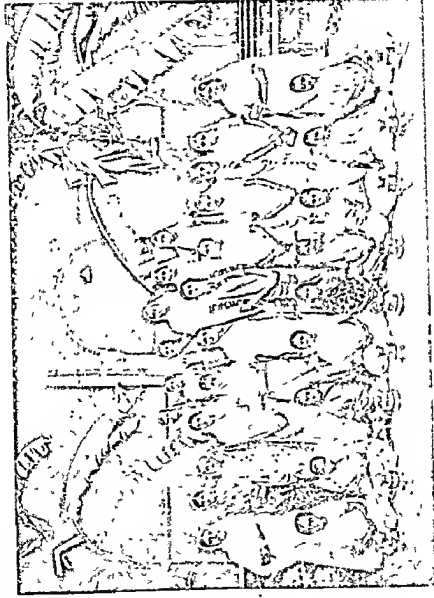
રામલાલભાઈને વળી કોઈ બીજાનું ધૂને હતી. એ એમનાં વીલમાં આ પ્રમાણે શરમાન કરી ગયા હતા: "અરેકા બેકમાંથી રૂપીઆ અઢી હજાર ઉપાડી મારા એક્સીક્યુટરોએ આપણા શહેરમાંથી જે માણસનું હૃદય તેમને સૌથી ગરીબ લાગે તેને આપવા અને તે સંબંધી અધી નિર્ણય તેમણે જાતેજ કરવો."

રામલાલભાઈના કોઈ વંશવારસો ન હતા. ફૂં નટવરલાલ અને રાજેન્દ્ર ત્રણ બંધુ

રામલાલભાઈના એક્સીક્યુટરો હતા. એમના વીલની રૂએ બીજી અધી બપવરથા તો અમે મેહેલાઈથી કરી ચક્ર્યા પણ આ બાબતે તો અમને ધણા યુગંબ્યા. ગરીબ દીલ કેમ પારખવું? માણસ યુગંબીમાં રહે છે કે મરેલમાં રહે છે, એવું જોઈએ કેટલું છે અને કેવું કેટલું છે, ગાડીમાં ફરે છે કે ટાંડીમાં બસે છે, જે વગેરે શ્રીમતાઈ કે ગરીબાઈ પારખવાના ધોરણો છે. પણ ગરીબ હૃદયના તવંગર હૃદય કરતાં ઓછાવત્તા ધનકારા વાગતા હોય કે મરીબ હૃદય કરતાં તવંગર હૃદયનું બોહી વધારે શુદ્ધ, તેજસ્વી કે રતાશમયું હોય એવું કંઈ જાણવામાં નથી.

શુદ્ધનો શો આશય હશે એ અમે હોલ્લી ચક્ર્યા નહિ. આથી જીવનના વિવિધ ક્ષેત્રના વિવિધ પુરષો આ લખાણનો શો અર્થ કરે છે? તે જાણવા ખાતર અમે એક બાધાશાઓને, એક ડોક્ટરને, એક ચરીરશાસ્ત્રીને, એક ઈંગવણીકારને, એક કવોર્ટુગુલર એમના અત્યંત રસિયા પ્રેક્ષકને, એક સૈદ્ધર્થપૂજક રસિક લેખકને, એક શ્રાવકને, એક રૂપીનાંગ માસ્તરને તથા બીજા કેટલાકને આ વીલનો રકરો મોકલાવી તેમની સમજ પ્રમાણે તેનો અર્થ કરી મોકલવા વિનંતિ કરી.

ડોક્ટરે લખ્યું કે જે માણસના નાડીનાં ધનકારા યુક્ત થવા હોય તેના હૃદયને અમે

શ્રી ભાવનગર મહિલા વિદ્યાલય

પ્રમનાં મ્ય. પાતિશ્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી પાર્થસાગર ગુજરાતી સમાજે
શ્રીયુત પદ્માભાઈ આચાર્ય દ્વારા
તરફથી સંવિનય સમ્રેમ ભેટ.

(Poor) ગરીબ ક્ષીએ છીએ મટે જેની નાડીના ધવારા વધારેમાં વધારે થતા હોય તેને સૌથી ગરીબ હૃદયનો માણસ જાણવો. નાણાવટીએ કહ્યું કે દરમાસે દરમીએ જેઆતી શેષે બ્યાજ વસુલ લેતાં જે નાણાવટીનું હૃદય પીમળે તે ગરીબ હૃદય. હૃદયની ગરીમાઈ એટલે દયા રહેમ વગેરે ચીજોથી દોરવાઈ ચડ્યા કરતાં એણું બ્યાજ લેવાની નગણાઈ. રસિક શેષકે કહ્યું કે સંપૂર્ણ સૌંદર્યવતી સુંદરીનું લાવણ્ય નિદાળી જે હૃદય જરાએ પ્રસંચાથી બીનું ન અને તે સૌથી ગરીબ હૃદય. ક્વેડ્ડેયુસર મેચના પ્રેક્ષકે કહ્યું કે હૃદયની પ્રખુતા એટલે ખેલાડીયણું (sportsman-ship). સામી બાજુનાં રન આપણાથી વધવા માંડ્યા પછી આપણી તંરશના પ્રેક્ષકવર્ગમાંથી પહેલો સૂઝાં પામે કે ફસકાં ખાવ તેનું સૌથી ગરીબ હૃદય. આવકે કહ્યું કે જીવનમાં જે માણસ જળીયુગ્રીને વધારેમાં વધારે જીવની દત્તા કરે તે વધારે ગરીબ હૃદયનો માણસ. પહેલવાને કહ્યું જે માણસ હૃદય પર ભારમાં ભાર વજનનો પથરો મુકારી વધારેમાં વધારે હથોડા મરાવી શકે તેનું હૃદય સર્વોત્તમ. સ્પીનીંગ મારટરે કહ્યું કે સ્પીનીંગનો ધણો કરતાં જેને વહેલામાં વહેલો ક્ષય થાય તે સૌથી ગરીબ હૃદયનો માણસ. પોલીસ કોન્ટ્રોલરે કહ્યું કે શિયાળાના ઠંડામાં રાત્રે ' ચોર છે, ચોર છે ' જેમ ઘુમ મારવી અને એ ઘુમ સાંભળી જે માણસ વધારેમાં વધારે ગોઠાં હેઠળ ભરાઈ જાય તે વધારેમાં વધારે ગરીબ હૃદયનો માણસ. વકીલે કહ્યું કે આ બટીસ અનિશ્ચિત અને અસ્પષ્ટ હોવાથી ગેરફાટેસર અને રદગાતલ છે.

કેટલીક વાર એવું બન્યું છે કે કવિસાક્ષરોની કૃતિ કપર લખાએલા વિવિચેન અને ટીકાઓ વાંચવાથી કૃતિઓ સરળ લવાને ગદ્યે વધારે દુર્ગમ અને દુર્બોધ બને છે. આ આ-

શતમાં પણ અમને એગજ થયું. આમાંના કેટલાક દૃષ્ટિગિંદુઓ અમારી ધ્યાનમાં પણ ન હતો અને રામલાલભાઈના ધ્યાનમાં હશે કે કેમ તે પણ શંકાસ્પદ છે. આ અભિપ્રાયોમાં મુશ્કેલી કેટલીક પદ્ધતિઓને તો અમલમાં મુકવામાં પણ સલામતી ન હતી.

પહેલવાનની સુખતા અમલમાં મુકવા જઈએ અને કાંઈ નગણી છાતીવાળો માણસ ધનામને લોભે દોડમણીને પથરો છાતીએ મુકાવતાં મુકાવતાંજ પથરો છાતી પરથી પાછો ઉપાડાય તે પહેલાંજ સ્વધામ પહોંચી જાય તો અમારે એક્સીક્યુટરોએ ફક્તાં પહેરી મા માને ત્યાં જવું ? અને પોલીસ કોન્ટ્રોલની સમીક્ષા પ્રમાણે ચોરચોરની ઘુમ પાડીને કોણ કેટલા ગોઠાં હેઠળ ભરાઈ એવું છે તેની ખાતરી કરવા શોધના કારમાં પેસીએ અને કોઈ ધણું ગોઠાં દેકળથી તીકળેલો માણસ વસ્તુસ્થિતિ જાણવા પછી અમારા પર ફાજદારી કરવાની દિંમત બતાવે સારે રમાલાલભાઈ કંઈ એમના વશદાર એક્સીક્યુટરોનો બચાવ કરવા પુષ્પકવિમાને ચઢી આવવાના દત્તા ? અને સુંદરીને નિદાળી પ્રસંચામાં મુગ્ધ બનવું, બ્યાજ વસુલ કરતાં દીલ પોતું ન પડતા દેવું, વગેરે અંતરની રિયતિ ઉઠેલવાના સાધન પણ અમારી પાસે ક્યાંથી હોઈ શકે ? આથી અમે નિશ્ચય કર્યો કે અમે ત્રણ જણે એસી દરેક ઉમેદવારને એની લાંબકાતના સમર્થનમાં વધારેમાં વધારે જર્ણો કલાક સાંભળવો અને પછી અમારે અમારી ખુદી પ્રમાણે જાહેર કરવું કે સૌથી ગરીબ દીલનો માણસ કોણ. વકીલની તો સલાહ હતી કે આ ગેરકાયદેસર પ્રમાણ ઉઠાવવા અમે બંધાયલા ન હતા પણ અમારા ત્રણમાંનો ગામનો દોરો રાજેન્દ્ર પણ બીતો કે જેને એની વીલની વિમતમાંથી રજ પણ ખરવા તો રામજાનજાન પાછા શરીરને અમારી ખજર લીધા વગર નહિ રહે. આથી અમે જાહેર

કરી હોધું કે ઉમેદવારોએ પંદર દિવસની અંદર નામ નોંધાવી જવા અને બીજા ત્રણ માસની મુદતમાં આગળથી મળવાની માગણી કરી પોતાની હકીકત કહી જવી.

પહેલાં તો અમે એમજ ધારેલું કે હુજા લંડાઓ, તાપી પર હાથ લગાવીને બેસતા બાહ્યો, અનાયાત્રમના અનાયો, અને બીજા નિરાધાર અને ગરીબ માણસોનોજ દરોડો અમારાં પર પડશે. પણ બહારથી સંદર આસા-મીઓ લાગતાં અને માડી ઘોડા મોટરમા શરત માણસો પણ આવી, એમના આગ-મનના અનુમતિનું કારણ દર્શાવવા કહેતાં આ ઉમેદવારી માટે તેમનું નામ નોંધાવી ગયા ત્યારે અમને તાણુમી થઇ.

છેવટે આશરે ત્રણશેક માણસને સાંભળી અમે પચાશેક હજારની માલમીલત વાળા શેક ત્રીભોવનદાસ બાળકીશનદાસને આ બક્ષીસ માટે પસંદ કર્યા.

અમારા પર તો ગાળોનો અને આક્ષેપોનો વરસાદ વરસ્યો. આ પચાશ સાદ હજારનો માલિક “તીલુ મસાણી” ગરીબ ! અમે પરીક્ષક ત્રિપુટિએ તો નિર્ણયશક્તિનું દેવાળું કાઢ્યું હતું. કોઇ કહેવું કે મારા સાળા ભેડે પોતાની બાણેજ અપાવવાનું ત્રીભોવનદાસે મને વચન આપ્યું હતું તેથી મેં એનું નામ પસંદ કરાવ્યું. કોઇ કહેવું કે ત્રીભોવનદાસ નટવરના દુરના સગા થતાં તે પણ એની સફળતાનું એક કારણ હતું અને કેટલાક તો એમ પણ કહેતા કે અમે રૂપીઆ એક હજાર પાછલે હાથે લેવાની ગોઠવણ કરી હતી.

આ જાણ અમારી પીઠ પાછળનાજ ગપ્પાં છે અમારે મોઢે કહેવાની કોઇની હિંમત ચાલીજ નથી. કારણકે અમારા પૈકીનો રાત્રદ્ર ગમનો દાદો છે. અને એને મોઢે છુંડુ બોલનાર એના ત્રણ ચાર પ્રતિરુદ્ધિઓને આઠ દશ દહાડા હોરપીટલમાં રહેવું પડેલું.

છતાં અમારા નિર્ણય વિરુદ્ધ - હુપો અસંતોષ હોય તો તે પણ દૂર કરવા માઠા ભેડીયા-ઓની અનુમતિથી હું આ વસ્તુરિધત બહાર પ્રજા સમક્ષ લાવું છું.

ઉપરથી પૈસાદાર જણાતા પણ કેટલાક માણસો હૃદયની ગરીબાઇનો દાવો કરતા અમારી પાસે આવેલા. એક કહે: “આ મારા માડીઘોડા અને બંગલાથી ઉતારાશો નહિ. એ જાણ તો ગીરે મૂકેલા છે. મારે માથે તો મીલત છે તેનાથી જમણું દેવું છે. હું તો ઘણો ગરીબ માણસ છું.” તોએ કહે: “ખરૂં પૂછાવો તો અમે પોતે તો ઘણાં ગરીબ છીએ. મારી બેરી હીરામોતીના દાગીનાં પહેરીને નીકળે છે તે તો દુરંતની મીલત છે. અમે તો અમારા દીકરાને ઠામ પાડવા બપોલે કરીને નીકળીએ છીએ.” આથી વલકું કેટલાક પચ્ચીશ રૂપીઆના પમારમાં આઠ દશ માણસનું પોષણ કરનારા, દુકાનના પાટીયા પર સુનારા અને વીશીમાં ખાનારા, કેટલાક આંધળાં હુલા ને અપંગ, કંઈ કંઈ માણસો. આવી ગયા. પણ એમના કોઇનું દીલ અમને ગરીબ લાગ્યું નહિ. દીલની ગરીબાઇમાં સર્વોત્તમ નીક-બેસા શેક ત્રીભોવનદાસની હકીકત અમે એમ-નાજ શબ્દમાં નીચે આપીએ છીએ કે અમારા મુઠ્ઠ દીલની શોકોને ખામી થાય !

“મારા બાપ શુષ્કહરી ગયા ત્યારે ચાર પાંચ અંગરખા, બે સુરતી પાધડી, એક જોડ કીરતાવ્ર અને કીર્તનીયાં, ચોપ્પન રૂપીયા રોકડા, રૂપીઆ બાર આનાની પદ્મઓ, એમના જેવું સંતોષી હૃદય રાખવાની શીખામણ એટલું મને આપી ગયા હતા. કીર્તનીયા તો એ જ્યારે અગ્રીયારસને દિવસે સરદાર મોઢાભાઈની ભજન-મંડળીમાં ભજન કરવા જતા ત્યારે વાપરતા તે વખતે હું એકવીશેક વર્ષનો બેરો અને અંગળની મને પરપે મને ત્રણ ચાર વર્ષ થયેલા.

“એમના મરણ પછી કેટલાક વરસ સુધી

તો માફ દીધે ધણું સંતોષી રહ્યું. મને ચાળીશ રૂપીઆની એક હોરાજીને ત્યાં નોકરી હતી. ચાળીશમાંથી તે વળી બચાવીને કેટલું બચાવશે એમ ધારી અમે કંઈ બચાવવાની ચિંતાજ કરતા નહિ. મારો પગાર વધીને પચાસ થયો ત્યારે ઇનકમટેક્સ કલેક્ટર બ્રહ્માજીએ અમારા પર ચંચળ રૂપી ઇનકમટેક્સ ચોંટાડી એ દશ રૂપીઆના પગારના વધારાને નિરર્થક ક્યો. છતાં અમે સંતોષથી ખાઇપીને આનંદ કરતાં. ”

“ ચંચળ પાંચ છ વર્ષની યજ્ઞ તેવામા મારા આપના કાકાના હોદ્દા-મથુર કાકા ચુગરી ગયા અને અમને ચાળીશ દળર રૂપીઆનો વારસો આપતા ગયા. જીવતાં ત્યારે એમની હોલતની એટલી ચોક્કસી રાખતા કે આપણને એમજ થાય કે મુંજ તો વસમતીને સાથે ન લઇ ગયો પણ મથુર કાકા તો ચમરામના હતને લાંચ આપીને પણ પુંજ સાથે લઇ જશે. કદાચ અમારા પર આ અનુચ્છ થવાનું કારણ એ હોય કે ચંચળ એમના તપખીરના સડાકા લેવાના, ધોળાવલી તપકીર મારીને દાખડીમાં બંદવાના અને લાકડી પકડીને ચાલવાના ચાળા પાંડતી તે એમને જાદુ ગમતા અને એમને ખુશ કરવાને ચંચળ પાસે અમે ડોસાના ચાળા પકાવતા. ચાળીશ દળર રૂપીઆ આપતા ગયા તેની સાથે ચાળીશ દળર રૂપીઆ એમા કરવાનું હૃદય પણ આપતા ગયા.

“ ત્યારથી મારા હૃદયનું પરિવર્તન થઇ ગયું. મને એમ ઇચ્છા થઇ કે કરકસર કરી એ ચાળીશ દળરના પીસતાળીશ દળર કરવા અને પછી એ બચાવેલા પાંચ દળરમાંથી ચંચળના ધામધુમથી લગન કરવા. ચાળીશ દળરની મુદ્દમમાંથી તો એક પદ પણ ખરચતી નહિ. એનો ઘડપણમાં આનંદથી બોમવવા માટે સંખ્ય કરી રાખેલો.

“ તેથી મેં રાત્રે સીતેમાના ડોર-કીપરની

નોકરી કરવા માંડી. તેમાંથી મદિને વીચ પચ્ચીસ રૂપીઆ. મળતા. હું ઘેરથી શેર ચાક લેવા નીકળું પછી રસ્તામાં વિચાર થાય કે શેર શું કરવું છે, પોણા શેર તો ચાલશે. અરે તાજું અને સાફ હશે તો તો અર્ધો શેરથી પણ ચાલ્યું જશે. બળરમાં જઈ તો અધાજ ચાક વાસી અને મોંઘા વાગે એટલે સવાકાની માણ લઇ ઘેર જઈ અથવા તો પાપડ શેરીને ચલાવી લઇએ.

“ ચાળીશ દળર રૂપીઆ મળ્યા તેવામાં તો મને એમ થયલું કે કંજુસના પૈસા જીવવા મારે સત્કર્મ કરવો જોઇશે તેથી મેં ઉપજતો એક દશાંશ ધર્માંદા માટે જુદો કાઠવાનો ઠરાવ કર્યો બ્રાહ્મણને અલમરત લઠીંગા જેવા રતા જોઇને મેં નિમ્મથ કર્યો કે એક વારાજોને તો એક પાઇ પણ ન આપવી પણ લુલાલગડાને દાન કરવું. એકાદ રૂપીઆની પદઓ લુલાલગડાને આપ્યા પછી એક દિવસ મેં એક લંબગડાને બીડી પીતો જોયો. મારો પિત્તો ઉકળી આવ્યો. શું હું બીડી પીવાને આ ચોટાએને પદઓ આપતો હતો! ચાળીશ પીસતાળીશ દળર રૂપીઆનો માલીક એક પાઇનું પણ બચત ન રાખે, એક પદની પણ બીડી ન પીએ અને આ બિખારચોટાએ મોજથી બીડી પીએ! અરે અમે જે વાર આ પીતા હતા તેમાંથી એકવાર આ પણ ધરમાંથી જંધું કરી ડીધી હતી. ત્યારથી મેં લુલાલગડાને પદઓ આપવી જંધું કરી ચોટા દિવસ રહીને અડીસો રૂપીઆ અનાયાસમને એટ આપવાના શુભ ઇરાદાથી હું અનાયાસમમાં ગયો! ત્યાં જઈને જોકે છું તો એક જથ્થ તરથી ધોના ડબ્બાં આવતા હતા. બીજા તરથી લાકડા બરાવાતા હતા. ત્રીજા કેઇ શેરીઆએ ધડની માલ્ટીએ મોકલાવી. આમ ધરખમ મદદ આવતી જોઇ મને વિચાર થવા માંડ્યો કે આવી સદર સંસ્થાએને મદદ કરવી જોઇએ

ખરી ? એટલામાં સેક્રેટરી આવ્યો અને મને
 'દાન આપવું છે !' એમ પ્રશ્ન કર્યો. મારા
 મનમાં થયું. "દાન આપવું" તે આપવું. લાવને
 જીવ આપી દઈ કે ત્રાસમાંથી છુટીએ "

પણ મારાથી મોટેથી તો એમજ બોલાયું :
 "દાન તો સંસ્થા જેવા આવ્યો છું. "

દાન આપવા ન આપવાના સંશયમાં જોલા
 ખાતા ખાતાં હું સેક્રેટરીની સાથે જઈ બધું
 જેવા લાગ્યો. અમે રસોડા આગળ ગયા.
 છોકરાંઓ દૂધપાકપુરી ચપાટતા દતાં. મને
 સેક્રેટરી કહ્યું કે એક ચૂદરચ તરફથી એ
 તિથિએ બપોલમાંથી દૂધપાકપુરી જમાડવા
 પચ્ચીસસો રૂપિયા સંસ્થાને આપવામાં
 આવ્યા દતા. બીજે અને ત્રીજે દિવસે પણ
 મિષ્ટાન્ન દતાં. લગભગ વર્ષમાં સો દિવસ
 માટે માલપાણીની ગોઠવણ દાનેધરીઓએ કરી
 હતી. પૂછતા માલમ પડ્યું કે સેક્રેટરી ત્યાજ
 રહેતો, જમતો અને જાત્રમની દેખરેખ રાખતો.
 સો દિવસ આપટવાનું મળતું હોય એવી
 સેક્રેટરીની નોકરી મજાની તો ખરી એમ મને
 થયું અને મને સેક્રેટરીની અરેખાઈ આવી.
 આ અનાયોને પણ શું કુંઘ દત્ત ! એ પણ
 નિરાંતે વરસમાં સો દહાડા મિષ્ટાન્ન ઉણવતા
 દતા અને પચાસ દળરનો માણીક મહીનામાં
 એકવાર પણ અચકાતો. અનાયોને એકસો-
 એકમીવાર મિષ્ટાન્ન ખવડાવું તેના કરતા કું
 જતો વરસમાં પચ્ચીસ વાર ન મિષ્ટાન્ન
 ખાઈ ? મદદ આપવા વિશે જરૂર જનતું
 કરવાનું વચન આપી કું ધેર જતો હતો ત્યાં
 મને યાદ આવ્યું કે આજ તો ધેર શાક
 પણ નથી. કદાચતે મારું મન શરૂ અને
 અનાયાત્રમમાં દાન આપવાનો સમય
 આવે તો રસોડા સારી કરવામાં આવે છે
 તેની ખાત્રી કરવી જોઈએ. મેં સેક્રેટરીને કહ્યું
 "મિષ્ટાન્નના માટેજ ત્રણ ચાર દિવસો
 નોંધાવવાનો વિચાર થાય છે પણ મને એક

દમદમો છે તે એ કે અમે રૂપિયા આપીએ,
 અનાજ મોકલી આપીએ અને તમે એવા
 રસોડા રાખો કે બધું થે બગાડી નાખે, એટલે
 અમારા દાન પર પાણી ફરી વળે. માટે રસોડા
 સારી થાય છે અને રસોડા પર પણ દેખરેખ
 રાખવામાં આવે છે તેની મને ખાત્રી થવી
 જોઈએ. સેક્રેટરીએ રહેજ રસોડા આપવા
 આમદ કર્યો. મેં બે વાર ના પાડી પણ
 ત્રીજી વાર સેક્રેટરીએ આમદ કર્યો ત્યારે મેં
 આપવાનું કબુલ કરીયું. મને થયું કે એકવાર
 વટલા એટલે તો વટલાજ ને તેથી પછી મેં
 ત્યાં જમીન લીધું.

બાલાજીના મંદિરમાં સપ્તાહ બેડી હતી
 ત્યારે હું નિત્ય સાંભગવા જતો. જસો ત્રણસો
 માખુસો નિયમિત સાંભગવા આવતા. કયા
 આલતી ત્યારે મહારાજને છેલ્લે દિવસે બકુ
 મોટી રકમ મળશે, કામતી ચીને મળશે,
 ધરેણાં, ધોતીયાં, કપડાં મળશે, ફલાણો દશ
 રૂપિયા આપશે, ફલાણો પચ્ચીસ આપશે
 એમ મહારાજની ભાવિ આવકની અણુનીના
 વિચારોજ મને આવ્યા કરતા. છેવટે સપ્તાહ
 ખલાસ થઈ અને હું પણ મહારાજને આપ-
 વાને એક રેશમી કોરનું ધોતીયું અને પાંચ
 રૂપિયાની નોટ લઈ ગયો. મહારાજને તો
 બેટનો દગલો આવ્યો, ધોતીયાં, ખેસ, કસનનાં
 કપડાં, જમા, કુટ, જેલો, અને દળ, રૂપિયા,
 અછોડા, અને ધરેણાં, એ બધું મહારાજને
 મળ્યું. હું બધાની પછી છેલ્લો ઉઠ્યો. ઉઠવા
 ગઈ છું તેવું ધોતીયું થાંભલાને અડેલીને
 બેઠો હતો તેના ખીલા સાથે ભેરવાયું અને
 મોટા ચીરો પડ્યો. મને થયું કે ધોતીયું જે
 મહારાજને આપી દઈશ તો આ શરેહું
 ધોતીયુંજ મારે પહેરવું પડશે કારણ કે નવું
 સેવાને કંઈ મારો જીવ ચાલવાનો નથી. માટે
 ધોતીયું ન આપવું પણ માત્ર પાંચ રૂપિયાજ
 આપવા પામે જતા નાણાંથી ભરેલો ખુમચો

જેમ મને એમ લાગ્યું કે આ બંડારમાં મારા પાંચ રૂપીયાની કંઈ વીસાત નથી. પાંચ રૂપીયા આપું તો ચે સરખા અને એક આપું તે પણ સરખો. તેથી છુંડું શોધવા મેં ગજવામાં હાથ નાખ્યો. અને એક આનો નીકળ્યો તે મેં મહારાજને પગે લાગી મૂકી દીધો ! મહારાજની પાસે દળનો દમશે પડેલો જોઈ મને ચંચળનો છોકરો દળ માટે જીદ કરતો હતો અને દળ લઈ જવાનું મેં વચન આપ્યું હતું તે માંખું. મહારાજને આટલું બધું દળ શા કામમાં આવવાનું છે એમ ધારી મેં મહારાજને કહ્યું “ પ્રભુ મારે તો આપના પ્રસાદથી કાયા પવિત્ર કરવાની છે માટે થોડો આપો. ” મહારાજે એક ફડીગો જતાવી તેમાંથી જોઈએ તેટલો લેવા મને કહ્યો. મારે આખોય જોઈતો હોવાથી મેં આખો ચે લઈ લીધો અને ઘેર લઈ જઈ બધાની સાથે મેં ધર્મજન આનંદથી ખાધો.

‘ચંચળના લગ્ન કરતી વખતે પહેલાં તો મારો પાંચેક દબર રૂપીયા ખર્ચવાનો વિચાર હતો. પણ લગ્ન વખતે મારો વિચાર મને સુખો લાગ્યો. છોકરીના લગ્નમાં તે વળી આટલો મારે ખર્ચ કરવાની શી જરૂર ? તેનાં કરતાં છોકરીને છોકરો આવે તેનાં લગ્ન ધામધૂમથી કરી શા માટે દશદબર રૂપીયા ન ખર્ચવા ?

“ માઈ પારખું જોવા ખાતરજ અવતાર લેતો હોય તેમ ચંચળને ત્યાં પુત્રનો જન્મ પણ થયો. છોકરો મોટો પણ થયો અને પરણાવવાનો સમય પણ આવી લાગ્યો.

“ ધામધૂમથી લગ્ન કરવાનો મારો આ સમયે તો નિશ્ચય હતો. મેં મારા જમાઈ સુનીલાલને કહ્યું. “ તમે તમારે ધામધૂમથી પ્રયોધના લગ્ન કરો. આંકડા ચુકવનારો હું બેઠો છું ને. ” સુનીલાલ તો ખુશખુશ થઈ ગયા અને ન્યાત.

લેણું, બપકાજંધ માંડવો, સાંભેલા, રત્નકનું વાણું એ બધા વડે સારી ધામધૂમ કરી.

છેવટે આંકડા ચુકવવાનો વખત થયો ત્યારે સુનીલાલ મારી પાસે આવ્યા.

“ કેમ શેઠ લગ્ન તો ઠીક ધામધૂમથી થઈ ગયા ને ? ”

મેં કહ્યું “ હા સારાં થઈ ગયાં. ” મેં જરા હસીને સંતોષ જતાવતા કહ્યું.

સુનીલાલે પણ હસીને તેટલોજ સંતોષ જતાવતાં રૂપીયા ત્રણ દબરના આંકડા મારી પાસે મૂક્યા અને કહ્યું “ હવે તમે તમારે કુરસદે ચુકવ્યા કરજો. ”

આંકડા જોઈને તો હું સ્તબ્ધજ થઈ ગયો. “ સુનીલાલ આટલો બધો ખર્ચ તે આપણને પાલવે ? મેં તો બહુ તો પાંચશો છશો ખર્ચ કરશો એમ ધારેલું. ”

હવે સ્તબ્ધ થવાનો વારો સુનીલાલનો હતો. “ કેમ તમે તો ધામધૂમ કરવા કહેલું ને ? ” એ બોલ્યા.

“ તેમાંજ પાંચસો હસેને; નહિ તો ત્રણશો ચારસેમાં ન પતી જાય ! ”

“ સુનીલાલ મારા પર વિના કારણ ખીજવાઈ ગયા. મારી પાછળ માંડું છુંડું બોલવા લાગ્યા. અને એમ પણ બોલ્યા કે ‘ હવે મહા ખર્ચાતી નથી તેથી ગાલ્લામાં સડતો સડતો અશ્વનિકુમાર જવાનો છે. ’

“ આથી મને સુનીલાલ પર ઘણો ગુસ્સો આવ્યો. જે માણસને મને ગાડામાં નાખવાનો મનસુબો હતો તેને મારી પાસે હસો રૂપીયા પણ માગવાનો શો હક હતો ? મેં એક રાત્રી પછ પછ આપવાની ના પાડી. વળી માડું પણ તે વખતે પટ્ટી આપશે એવો આ માણસ પર દવે કંઈ વિશ્વાસ રહે નહિ તેથી મરતાં પહેલાં માડું પણ પટ્ટી સડવાની મેં નોંધ કરી મુકી.

“ત્યાર પછી વારંવાર મેં પૈસા ખર્ચવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, દાન આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે પણ મારો જીવજ ચાલતો નથી. એક દુકડામાંથી પોતાના સાથીને દુકડો પાડી આપનાર બિખારી મારા કરતાં તવંગર છે. કારણ કે તેના દીલમાં મારા કરતાં વધારે અમીરાઈ છે.”

“આ અઢીહજાર રૂપિયા માટે ઉમેદવારી કરવા પહેલાં તો હું વિચાર્યો હતો. મારી પાસે શું એણે હવે કે મારે એ બીજા નામવા નીકળવું પડે ? હલકું કોઈ નિરાધાર અને નિરાશ્રિતને મળે તો તેને આશિષ રૂપ થાય. બીજો વિચાર એમ થયો કે ઇનામ લેવું ન લેવું તે તો મારા હાથની વાત છે પણ મારી હકીકત શા માટે ટ્રસ્ટીઓને ન જણાવવી ? ટ્રસ્ટીઓને કહીએ તો તેમને ખ્યાલ આવે કે આટલા કંગાળ હૃદયના માણસ પશુ હોય છે. તેથી છેવટે હું અંદી આવ્યો અને તમને મારી હકીકત સંભળાવી.

“હકીકત કહ્યા પછી વિચાર આવે છે કે મારા કરતાં પણ કંગાળ હૃદયના માણસો કેટલા હશે. મને ક્યાં ઇનામ આવી જવાનું છે કે મારે અત્યારથી ઇનામમાંથી નીકળી

જવું ? મળશે તો પછી બીજા કોઈને મારાથી ક્યાં આપી નથી દેવાતું ?”

ત્રીભોવનદાસ એમના હૃદય વિશે બીજા ઘણી બાબતો વિસ્તારમાં કહેવા તેવાર હતા પણ અમે કહ્યું કે અમને પુરેપુરો ખ્યાલ આવી ગયો હતો.

અનાંયાશ્રમમાં પણ જમી આવનાર અને મહારાજને દાન કરવાને ખદ્દે ઉઠાડે એનો એક દળનો દડીઓ માગી લાવનાર અમને ત્રીભોવનદાસ શીવાય બીજો કોઈ મળ્યો નહિ. તેથી અમે એમને સર્વાનુમતે પસંદ કર્યા.

આ લેખ પુરો કરે છું ત્યાં મને ખબર મળે છે કે મારા સસરાએ મને આગળથી પૂછ્યા વગર મારા સાળાના વિવાહ ત્રીભોવનદાસની ભાણેજ સાથે કર્યા છે. હું મારા સસરા પર ઘણો ગુસ્સે થયો છું. શું કરું ? આવા અકસ્માતથી લોકોની ચંકાવું સમર્થન થાય છે. આ અને વાચાના સાધુત્વ પર ટીકા કરવા લોક હંમેશ તત્પર રહે છે તેમ એક્સીક્યુટરો અને ટ્રસ્ટીઓની પ્રમાણિકતા પર ચંકા લાવવા લોક હંમેશ તૈયાર હોય છે. ધન્યર પણ આમ કુચલીબોરોને શા માટે ઉત્તેજન આપતો હશે ?

પરણેસો નં. ૧ “મારી વફૂ સાથે પાંચ વરસ સુધી હું નથી મોઝ્યો.”
પરણેસો નં. ૨ “ઉતાવળો થઇય મા હવે તેનો વારો આવશે.”

x

x

x

જગનલાલ : પેલા મમનલાલની વફૂની જીમ ઝલાઈ ગઈ છે, કંઈક રોમ છે.

મગનલાલ : તો તો મારી વફૂને મોકલવી પડશે.

જગનલાલ : કેમ, બંને વચ્ચે બેનપણું છે શું ?

મમનલાલ : ના ના; પણ એ રોમ ચોથી હોય તો સાફ.

પુલી કાકી—પ્રમુખ, સ્ત્રીહિતવર્ધિની સભા

લેખક: રા. હોમલાલ ઠા. ભગીરદાસ.

મકનકાકા સુરત શહેર સુપરાઈના સભ્ય થયા પછી પુલીકાકીનાં માન વધી ગયાં હતાં. સુરતમાં જાહેર પ્રવૃત્તિ જેવી નહિ હોય તેમાં ભાગ લેવાનું આમંત્રણ મીસીસ મકનદાસને ન મળ્યું હોય. ન્યાતમાં મરણ પામેલાની ક.વે. જઈ રહ્યા કુટુમ્બી તેમજ 'હાય મા હાય, આમ થું દૂર' ના દાહ પર મરનારની સાત પેઠી ઘોષ નાંખતું શીઘ્ર કવિની માથક ત્યાં જ એકાદ મરથીકે જેડી કઢાડવાની પડેલી તબેદ્યી એમનો છાતી ખુલી ગઈ હતી; શારદા કે હરીશીંગ ગૌરના ખીસો સામેની પ્રોટેસ્ટ મીટીંગો જેવી સમાજોમાં એમને જે ભાષણ કૃતવા હોડી મુક્યા હોય તો કાઠાકો સુધી બોલનાં એમની જીમ થાકે નહિ એટલી દદ સુધી વાકેવી એમના પર પ્રસન્ન હતા; અને એમનું બોલવાનુયે કેવું? આપણી કેટલીક સ્ત્રી વક્તાઓ કે કેટલાક મરદ વક્તાઓ સમાજોમાં કે કેટલાં મા ભાષણ કરવા ઉમા થતા ઉંદરની માથક ચીંચી ફરીને બેસી જાય છે તેવું નહિ હાંકે! એતો એવું ખમડાવીને બોલે કે મોતીઆ કાઢીઆનો પોખરાળ મોટો પણ જેની આમળ પોષસ મારી જાય. આવા બોલનારાઓ આપણી શીક સમાજો કે પ્રોટેસ્ટ મીટીંગોની બેનમૂન ચાપણ જેવા મણવા જેઠાએ-મરકે 'ગણાય છેજ. લખની વરોહીમાં કે પુવાજના તેરમાંમાં ફૂધી ચણા લખના ચાક વગર ચાલે તો આપણી સમાજોને આવા બોલનારાઓ વગર ચાલે. એટલે આપણે એમ છેકજ માની લખએ કે પુલીકાકીને મળતાં સર્વ આમંત્રણ માત્ર મકનકાકાનાં

'પોઝીશન' ને આભારી હતાં તો તેમાં આપણે જખ મારીએ છીએ. હા! એટલી વાત ખરી કે મકનકાકાએ મુનિસિપલ હોલ પાવન કીધો તે પહેલા આમંત્રણના અભાવે કાકીની શક્તિઓ પ્રકાશમાં આવેલી નહિ. અમારી ન્યાતની કેટલીક બહેનોને એક દિવસ જસ એમજ વદાર' છૂટપુ' કે કાકી જેવા પ્રખર બોલનારા ન્યાતને નથીતે જીવતા પડ્યા હોય અને ન્યાતમા કોષ સ્ત્રીહિતવર્ધિની સભા જ ન હોય તે કેવું? આ વાત અમથી બહેનને ત્યાંથી મોઢી બહેનને ત્યાં અને મોંઢીબહેનને ત્યાંથી ઉજમ બહેનને ત્યાં ચર્ચાતાં સર્વાનુમતે નક્કી થયું કે ન્યાતમાં ચાલતા રહ્યા કૃતવાના તેમજ ખીજ કુરિવાજો-નું નિકંદન કઢાડવા એક સ્ત્રીહિતવર્ધિની સભા સ્થાપવી અને તેનું પ્રમુખપદ શોભાવવા કાકીને ચિનંતિ કરવી. આ સમાને ન્યાતના કેટલાક સુધારકો તેમજ મુવાનવર્ગના ટેકો હોવાથી ન્યાતની ગડીમાં ન્યાત તેમજ પર-ન્યાતના સંભાવિત જાનુઓ તેમજ ગૃહસ્થો ના મેળાવડામાં આ સમાની સ્થાપના જાહેર ચર્ચ. આ સમાની સ્થાપનાથી સુધારકો તેમજ મુવકોએ માની લીધું કે અમારી ન્યાત પંજખ મેલનો હડપે પ્રભાવ કરી રહી છે. સુધારકોને લાગ્યું કે આ બેરાઓ મદિર કે હવેલીએ જઈ ઠાંધલાં ફૂટે તે કરતાં આવી સમાજોમાં 'માન શોષિ' કરે તે જાહેતર છે. એમને લાગ્યું કે બેરાંઓ કોષ મરણ પામેલાની પછવાડે પાથરણ' રાખી રહે ફૂટે તે કરતા મરનાર માટે શોક સમા બરી તેમાં શીકદર્શક કરાવ ઉપર

ભાષણો કરી એ દરાવ મરનારના ખેસીએને મોકલી આપવામાં વધારે શિષ્ટાર્થ હતી; અલગત ગાંતિના રૂઠીયુસ્ત માણસો તો આવા સુધારાની વિરુદ્ધ હતા પણ કેટલાક મંદારી સજ્જનોનેય લાગતું કે તેનો રૂપપલટો તે કાંઈ તેનો હૃદયપલટો કહેવાય નહિ; અને હૃદયપલટા સિવાય ખરો સુધારો અશક્ય છે. તેથી તો એટલી દૃઢ સૂધી માનતા કે આપણી કેટલીક સુંદર હેતુવાળી યોજનાઓને કહેવાતા સુધારકોએ એટલી બધી વિફલ અને અર્થરિતા ની કરી નાખી છે કે એ સુધારાને એમજ કહેવું જોઈએ કે ' જા બાપુ જા, સ્વસ્થાને ગયો, તને છે સો સો સદ્ગામ ' ! એ જેમ હો તેમ હો. અમારી ન્યાનના યુલ્લેસાગી ચીગટ ધરાવનારા સુધારકોએ તો ઔદિતવર્ધિની સમાજની સ્થાપના કરી ડાકે વમાડી દીધી.

આજ દિતવર્ધિની સમાજો મેળાવડો હતો. સમાજશાનને અશોષાલવના તોરણોથી આરાસ્તે કરવામાં આવ્યું હતું. હિંદુઓના દેવદેવીઓની જમી ટાંગી તેને પુષ્પદાર પહેરાવવામાં મુર્તિપૂજની મંથ આવી જતી હોવાથી તેને ખલે પ્રસિદ્ધ દેશમકતોની જમીએ ટાંગી તેને કુલના હારથી શશ્વગરવાને સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. ગીતાના શ્લોકો કે બીજા સંસ્કૃત સુભાષિતો કે તેના ગુજરાતી ભાષાંતરોના મુદ્રાલેખોને જાફે આધુનિક કવિઓની કવિતાઓની સુધારાપરની આવેશ-બરી મજાનોના ચિત્રામણવાળાં પાટીઆં રચે રચે ટાંગી દેવામાં આવ્યા હતા. આમ સમાજશાનનું વર્ણન કરવા ખેસીએ તો પાનાં બરાબ પણ ટુંકમાં શ્રોતુર્વર્ધની બેઠકથી માડીને સમાજની અન્તે ગોઠવાયેલી મૌજમાનીની યોજના સૂધી સર્વમાં સુધારાએ પોતાનો અડી જમાવેશે જણાવ આવતો હતો.

સમાજનું કામ વખત કરતાં જરા મોડું થઈ કરવામાં આવ્યું હતું, વેવાળને ત્યાંથી મોસાજું

કે કલવો આવતાં મોડું થતાં ગિયારાં વરરાજની અને સાજાંનવાની ખેસી ખેસીને હુમ નીકળી જાય છે. તેમ આજની સમાજના પ્રમુખ બહેન યવનિકાખાધને સમાજમાં આવતાં મોડું થતાં ગિયારા સમાજનોની ધીરજ કસોટીએ ચડી. આખરે ' સો સારું જેવું છેવટ સારું ' એ ન્યાયે પ્રમુખની આમદ થતાં સમાજમાં તેજ આવી મઠ. પ્રમુખની ચુંટણી થઈ, ધનવરસવન થયું અને સમાજનું કામ સરાણે ચલ્યું. સમાજના મેકેટરી કનજબહેને જેમના પતિશ્રીએ લખી આપેલા સમાજના વાર્ષિક ' રપોટ ' કડકડાટ વાંચ્યો. પછી સંવાદ, ગરબા વગેરે કાર્યક્રમ આટોપવામાં આવ્યો. છેવટે યવનિકાખાધ ' ખે બોલ ' કહેવા ઉઠ્યા:

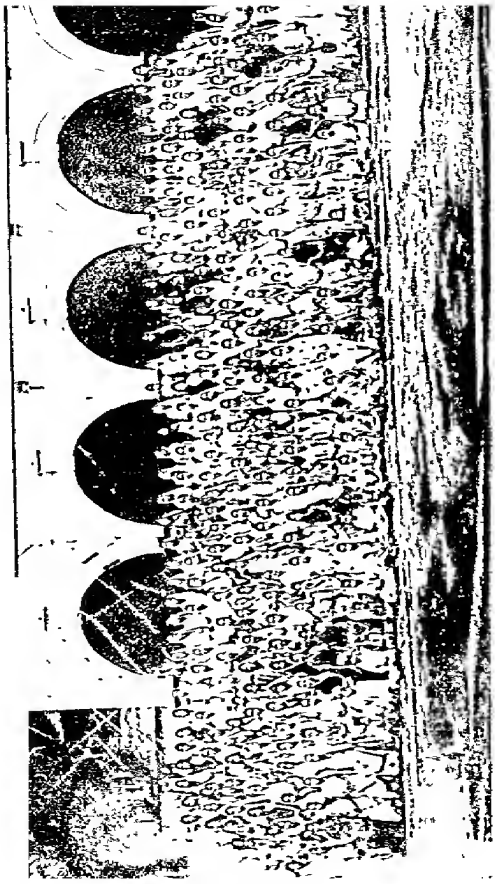
પ્રિય બહેનો,

તમારી સમાજનું કામકાજ જોઈને મને ઘણો આનંદ થયો છે. તમારી કું ઉત્તરોત્તર એવીજ વૃદ્ધિ ઇચ્છું છું. સમાજના વાર્ષિક હેવાલમાં તમારા મંત્રીએ જે એમ જણાવ્યું કે તમારામાંથી કેટલીક બહેનો મંદિરે જઈ કુશળી કરતી હતી તને આવી સમાજની સ્થાપનાથી સારો ત્રામ મળ્યો છે; તેથી હવે મંદિરે જઈ કુશળી કરવા કરતાં અહીં આવી ઘુલના તમક દૃષ્ટિએ વિવેચના કરતા શીખ્યા છે એ જણી મને ખારે આનંદ થયો છે. આવી સંભાળે તરફ ધ્યાની જોનારા માણસો તમને કહેશે કે એ કુશળી અને ઘુલનાતમક દૃષ્ટિએ થતી કહેરાંતી વિવેચના વચ્ચે સહેજ પણ ફરક નથી તેને તમે જવાબ દેજો કે મંદિરોમાં થતી રાતો કુશળીજ કહેવાય અને આવી સંભાળોમાં થતા ભાષણો કે ચાલતી વાતો તે ઘુલનાતમક દ્રષ્ટિની વિવેચનાજ કહેવાય. (તાળાઓ) બહેનો ! એક તરફ ગરીબાણી આપણો દેશ પીડાય છે ત્યારે આપણા મંદિરોમાં ઝાપન ભોમ અને અન્નકૂટ થાય છે એ કંઈ થોડું લજ્જતરપદ છે ? એ વાત ખરી છે કે એ ઝાપન ભોમ કે અન્નકૂટના પૈસાની

મંડળનો રસોત્સવ,
ચાલુ વર્ષનો નવરાત્રીનો ગરબા-સમારંભ

મંડળની સંભારણા

હેલામાં હેલી પાછ દેશમાંજ રહે છે તે સાથે એ વાત પણ ખરી કે ભાવિકા એને પ્રભુની પ્રસાદી માની એને અપભ્રંશ કરવામાં પોતે પાપ સમજતા હોવાથી એ અન્નનો એકે એક દાણો પવિત્ર ગણાય છે તો પણ માંસ મેથો જેવા બાકને આપણા આવા અન્નના હાલના જેમ કેવી ધૂણા થાય તેનો ખ્યાલ કરો. અરે પ્રભુ જો આટલું બધું ખાય તો તેને જરૂર અપચોજ થાય (એક અવાજ-ના, ના, પ્રભુ તો આખી દુનિયાને ખાઈ જાય તેણે ભૂખ્યાને ભૂખ્યાજ.)

ખેંદો, ખરી વાત છે ! હું જાણું છું કે મહારા આમ બોલવાથી તમારી નાભૂક લાગણી દુખાતી હશે પણ સ્નેહિ હોય તેજ કહ્યું પાય એમ માની મનમાં કંઈ ખોટું લગાડશે નહિ. ખેંદો ! હેવાલમાં તમારા મંત્રીશ્રી જણાવે છે કે એક દિવસે તમને ચટણી, રાયતા, મુરખા, જાત જાતની મીઠાઈ વગેરે ખાઈ પદાર્થોનું પ્રદર્શન ભરી તેમાં હરીશાહ ગોઠવી હતી, એ જણી મહારા અંતરમાં આનંદ સમાયે જતો નથી. તમને કોઈ મૂર્ખ માણસ એમ કહે કે પ્રભુનિમિત્તે થતા હાવન બોજોનું અને અન્નકુટોનું, તમારા ખાઈ પદાર્થોનું પ્રદર્શન અને હરીશાહનો વિકૃત સ્વરૂપ છે તો તેને તમને દસી કહાડાને અને કહેજે કે ખેંદોનાં આવા સુંદર પ્રવાસની નિંદા કરતા તમને લાજ નથી આવતી ? (તાળીઓ) ખેંદો ! મને એ જણીને બારે આનંદ થયો કે તમે વનરાજીથી બરેલા સુંદર પ્રદેશ કાશ્મીરની એક દ્રોણ પણ ગોઠવી હતી, તે વખતે પુરૂષ વર્ગે પણ તમને સાથ દીધો હતો. આપણા મહારાજે વ્રજપરિક્રમાની યાત્રા ગોઠવો વખત પૈસાનો ખોટો બ્યય કરે છે તે કરતા તમારી આવી 'દ્રોણ' તમારા જાનમાં અને જીવનમાં અતિશય કરનાર થઈ પડે એમાં મને તો શેષ માત્ર શંકા નથી. ખેંદો ! મહારે બોલ

વાતું હજી બધું છે અને વખત પણ. થઈ ગયો છે. તમારામાંથી ઘણાને ઘેર જઈ રસોઈ પાણી કરવાના હશે તથા રહતાં હોકરાંઓને સંભાળવાના હશે. જેને ત્યાં મટ ચાકર ને આપા હશે તેને માટે મને શીકર નથી. પણ જ્યાં તે ત્યાં કાંઈ એવી સાહેબી હોતી નથી તેથી આજની સમાને લીધે ઘેર જતાં મોડું થાય અને કોઈ ખેંદનના આકળા સ્વભાવના વર મોડું થવા માટે એ આકરા શબ્દો કહે તો તેને શાંતિથી કહેજે કે વરસમાં એક દિવસ જરા મોડું થાય અને હોકરાં રાખવાં પડે તેમાં અજાણ ગેતા ગયા ? આતો અમે અમારી બહુ મહત્ત્વવાળી સભામાં ગયા હતા, કંઈ મંદિરે બટકવા નહોતા ગયા. તમારા પતિ સમાનું નામ સાંભળીને ચૂપ થઈ જશે. કારણ તે જાણે છે કે મંદિરમાં વાર તહેવાર નિમિત્તે દર્શન મોડાં થતાં ઘેર આવતાં વાર લાગે તો તે જરૂર દોષધાત્ર ગણાય પણ આવી મહત્ત્વની સભામાં તો સાધારણ શંતે મોડું થાય જ. હજી તો કહો કે. તમે રાયતા ચટણી વગેરે ખાઈ પદાર્થોનું પ્રદર્શન ગોઠવ્યું નથી, નહિ તો વળી આજે આનાથીયે વિશેષ વાર થતે. તમારા પતિ જાણે છે કે મંદિરની આસપાસ બંદાશોજ બટકે છે પણ આવી સભાઓની આસપાસ તેવું થવાનો જરાયે સંભવ નથી છતાં આપણે પોલીસ વગેરેનો પૂરતો બંદોબસ્ત રાખ્યો છે એટલે મોડું થવા માટે તમારા પતિ તમને કંપકો નહિ આપે હેવટમા આપણી આ કુલકુવર ખેંદેન જેના સુચીલ, વિદ્વાન અને ભાવિક પ્રમુખ રથાધિ મેળવવા માટે તમારી સમાને અભિનંદન આપી હું એસી જગતી રત્ન લઈ છું. (નેસમેર તાળીઓ)

પ્રમુખતો આમાર માનવાનું કુલીકાકીને માથે હતું, પણ એમને માથે તો વાળ તિપાય

ખીજું કાંઈજ નહિ હોય તેમ જોમણે તો
જેવું અસજદ અચડવા માડ્યું, કે ન પડે
વાત! સભાના પ્રમુખથી યવનિકાખંડેનના
ભાષણમાં જોને સમજ પડી હતી કે નહિ તે
ચેન્દ્રશુભ્રજે, કારણ જેમણે તો જેવું જાણ્યું
કે તે સાંભળી પ્રમુખ પોતે બિચારાં દયાઈ
ગયાં હશે.

સાંભરો! પુનઃકુવર ખંડેન આપણ કરે છે.

“ અલીઓ !

આ તો જાણ શુભ્રજ સ્થ મયો. આપણા
પ્રમુખ સાહેબ કહે છે તેમ આપણા મુલા
લોકોને કંઈ કામ ધધોજ નહિ મળે. પાછલી
ધાવ્યાઓને જસ ખાઈપીને ધમ્મની જ નિંદા
કરવી છે. મુલાઓને કદીએ કે તમારી મા
ખંડેન દીકરીને મદિરે દંડન કરવા જતાં
પહેલાં અટકવો. પછી અમારી વાતો કરો.
શું જીવવધ છે! હાહકરો કજ્જુભ તે આનુ
નામ ? હવેવત છે કે ‘ પીર અથા હું મરે ને
દેવ ગયા મરે, ટોપી તારા રાજમાં તો ટેક
મારે ધારે ’ એવા જમાનામાં દરે જાણી શું
રહે ! અલ્લો ! મદારે જોસવાનું તો ધણુ છે
પણુ શેતના દંડન ખુશ્વાની ખબર મદારો નહુ
દમજાજ સાચો દોવાથી દાલ તો જીતીકુખ્ખ ! ”
આટલું જોલી કુલીકાકી સમામથી ‘ જે જે ’
કરતા જાય દોડવા મદારે ! બીજી અવધિક
ખંડેનએ પણ જીવું અનુકંખ કીધું, જેલે સમા
ખરખારત ફરી સમાનિજી તથા જાદગાકીમાં
ફેપ વધેલી જાંજી ખંડેનો ‘ રફેટમેન્ટ ’ તરફ
દસતા દસતા દોડવા ! ચમનના દર્શનને
અધ્યાગી ખખરથી પ્રમુખ દુદાં બીજી ખંડેનો
જે માન્યું કે ગારે આજતમાંથી જમા, નહિ
તો કુલીકાકીની દેનને રાજી સદેસવાત નહિ
હતી. આખરે સા સારું જીવું જેવટ માં જોમ
સમજ ‘ રફેટમેન્ટ ’ ને ખસદ આપી એ
ધરમેજા થઈ ગયા.

બીજે દિવસે જગરદસત મયાળા સયે
આ સભાના રંગીન હેવાલો વતમાનપત્રોમાં
બહાર પડ્યા.

સીદ્ધિતવધિની ‘ સભાનો મેજાવડો

પ્રમુખશ્રીએ વૈજયવર્ધનો રવાજોની
કાઢેલી સખત ઝટકણી. સભાના સ્થાનિ પ્રમુ-
ખને ‘ વોક આઉટ ’

આતે સમા કે ચોટસાપીખી કસમ !

વગેરે વગેરે-મયાળાં છાપી મારી છાપા-
ઓએ જીવું તો વાતનું વતેમર કરી મૂક્યું કે
ન્યાતના ધે-ધેર આ સમા ચર્ચાનો વિષય થઈ
પડી. સભાના પ્રમુખનું બાપણ મંબીર વિચા-
રોથી બરપૂર હોઈ મનન કરવા લાગ્યું મજ-
વામાં આવ્યું હતું કુમકુવર ખંડેનને બીજી
વખત ‘ સાન કુષ્મણ્ડા ’ ટેકાણે રાખી બાપણ
કરવાની શીખામણ આપવામાં આવી હતી,
અને સભાનું જોખમબધું કામ આસાનીથી
પાર પાડવા માટે સભાના મંજોએ તથા
કાર્યકર્તાઓને મુખારકજાદી આપવામાં આવી
હતી. એકંદરે સભાનું કામ સંતોષપારક અને
અનુકરણીય મણવામાં આવ્યું હતું. પણ
એક સખત કમનદીએ સીદ્ધિતવધિની સભાને
માથે વટોળિયો ચઢી આવ્યો અને તેને કંરર-
જૂસ કરી મૂકી. ન્યાતમાં કુલીકાકીના પિત્રાઈ
બાઈના વિવાદ કોઈ સુધારક બાઈની દરોર-
ણીથી જોઈડાયા હશે, એટલે કાકીનો પિત્તો
ખસી ગયો અને સભાની એક મેઠામાં વિવાદ
જોઈડનાર દોઢરીના માજાપ તેમજ તેને
દરોરનાર પેસા સુધારક બાઈની તજ પેઢીને
વમર સાણુએ જોમણે ઘોઘ નાંખી. સભામાં
આવી ચર્ચાને અપ્રત્યુત મણવામાં આવી અને
પ્રમુખની લાવકાત સંજની વાણી જાણવામાં
આવ્યો. કાકી તો કહે કે ‘ કોણ રાધુવો
મદારી ટેકાણે પ્રમુખ થવા આવે છે તે તો

જેડ. આતો આપણે જાણ્યું કે કાણ જોશે કાણ જોશે એટલે તો માઈ સાહેબો જસ ધોતિયાનો છેડો માથે લખને શરવા લાગ્યા. ન્યાતમાં આવાં આવાં કારસ્થાન થાય અને આપણે તે જાયલાની માફક જોયા કરીએ એ જાઈ મારાથી તો ન ખમાય આ શો તમારું પરમુખપદ ને હું તો આ ચાલી. બીજી બહેનોએ રીસાઈ જતા પ્રમુખને બહુથે સમજાવ્યા પણ કાકી કંઈ સમજ્યા નહિ. તે લોકોએ ધણું ધણું કહ્યું કે ન્યાતની વાતને અને સમાને કંઈ લાગે, વળગે નહિ પણ કાકી તો એકના એ ન થયા. એમણે તો જસ જીજી લીધી કે એ જોને કહે તેને ન્યાત બદલ

મુકામાં આવે તો જ એ સલાના પ્રમુખ તરીકે ચાલુ રહે. આ વાત અચક્ય હોવાથી પ્રમુખની પાછલી સેવાઓની નોંધ લઈ ધણી દીનગીરીની સાથે પ્રમુખનું રાજીનામું સ્વિકારવામાં આવ્યું. પણ-આ બનાવથી સર્વનાં મન ખાટા થઈ ગયલાં હોવાથી કાકી કરતાં બીજા વધારે લયક પ્રમુખ શોધવાનું કોઈને યજ્ઞ નહિ, અને આખરે સમાનાં જડોળ તથા તેની બીજી અરજવામત જામત 'દાથમાં તેના મ્દોમાં' જેવું કરી સમાનું 'પાયરું' જાટકી 'સો સજો ઉમા થયા અને 'ગોડ સેવ ધી ક્વીનનું' રાજગીવ ગાતાં બીજાં વધારે મહત્વના કામે લાગી ગયાં.

✓ બહેનોએ બજાવવાના બાર કામો.

લેખિકા: સૌ. જેન સારદા શુભામચંદ બાવિશી.

- (૧) પાણી ગળતા અને દામ હટકતા આવડવું જોઈએ.
- (૨) ગાર ગોરમટી કરતાં આવડવું જોઈએ.
- (૩) પાણી બરતાં અને છુમડાં ધોતાં જાણવું જોઈએ.
- (૪) મપાંદયા કપડાં પહેરતાં અને કપડાં સાચવતાં જાણવું જોઈએ.
- (૫) રસોઈ સ્વ દિષ્ટ બનાવતાં અને ચેડું જળતણ વાપરતા જાણી લેવું જોઈએ.
- (૬) દુધ અને શાકનો કિસાજ રાખવા જેટલું તો શીખી લેવું જોઈએ.
- (૭) પોતાના રક્ષણનો પાક શીખી લેવો જોઈએ.
- (૮) સ્વધર્મ સ્થાનકે જતાં શરમ નહ રાખવી જોઈએ.
- (૯) શરેલા કપડા સાધતા અને યોગડા દેતાં આવડવું જોઈએ.
- (૧૦) પોતાના બાળકોને કાળજીપૂર્વક સાચવતાં આવડવું જોઈએ.
- (૧૧) જમતા જમતાં એકું ન મૂકવું જોઈએ, તેમજ 'વેરણુડેરણુ' ન કરી મૂંવું જોઈએ.

જોઈએ.

(૧૨) પોતાને ત્યાં કોઈ આવે ત્યારે આવહાર દેતાં, અને ધરની ધરવખરી સાંચવી રાખતા આવડવું જોઈએ. ન આવડવું હોય તો શીખી લેવું જોઈએ. આ કામ કરવામાં આપણે જરાએ ન સંકોચાવું જોઈએ.

ભાવનગર મહિલા વિદ્યાલય : કેટલાક સંસ્કારો

લેખક: શ. વિજયરાય કલ્યાણરાય વેદ્ય,
વંતી. "કોસુરી."

[૨]

એવું બન્યું કે ત્યાં રવિવારે રાત્રે મેં
સર જોન એડ્વેસ કૃત પુસ્તિકા 'એબ્યુઝેશનલ
યોઅરીઝ' ના ખીન્ન પ્રારંભમાં, 'શિષ્યને તેના
આત્માની સક્રિયતાને સાક્ષાત્કાર કરાવવો
એ શિક્ષણનું ધ્યેય છે' એમ વાંચ્યું હતું.
હિંદની કેટલી યાજ્ઞાઓમાં તે ધ્યેય શિક્ષણ-
દાતાઓની સમક્ષ રહેલું હશે એવો પ્રશ્ન પણ
એ વાંચતાં મનમાં ઊઠેલો. પરંતુ એ વખતે
તો કલ્પના પણ નહોતી કે, ત્યાર પછીના
ચોવીસ કલાકમાંજ, એવો સાક્ષાત્કાર વિદ્યા-
ધોનીઓને અને તેમ સંપૂર્ણપણે કરાવવાનો,
નૃદેશો ઉત્સાહમય તેટલોજ એકાદ પ્રયાસ
સતતપણે કરનાર અમુક ઓશિસણુ-સંસ્થાનું
પ્રત્યક્ષ દર્શન અને ચવાનું હતું.

એ સંસ્થા તે અહીંનું મહિલા વિદ્યાલય.
તેના આચાર્યના ભાવનાર્થી આમંત્રણ પરથી,
મઈ તા. ૨૪ મી ને રોમવારે જ્યારે, વિદ્યા-
લયની બહેનોના મુખપાઠ, ગીતો, મરજા,
પ્રત્યાદિના પ્રસંગમાં દાબરી આપવાનો લાભ
મને મળ્યો હતો. ત્યાંની વિચિત્ર શિક્ષણ-
પદ્ધતિ વિશે પણ માઈ શ્રી અમૃતલાલ દાણી
પાસેથી તે વખતે કેટલુંક જાણવાનું મળ્યું
હતું. ઉપરાંત, એમના તથા શિક્ષકમંડળના
માવાળુ સદસ્યોને પરિજ્ઞાને, કેટલાંક વિદ્યાર્થી
બહેનોની નિર્મલપોથી દ્વારા પણ એ પદ્ધતિને
તથા નિર્મલ સેખિકાઓની લાક્ષણિક સમાવ-
ટનો કેંઈ નિકટનો પરિચય કરી શક્યો છું.
એ સર્વને આધારે થોડા સંસ્કારો અહીં ટપ-
કાયા છે.

ભાવનગર મહિલા વિદ્યાલય જેવી સંસ્થામાં
બહુનારને સૌથી મોટું માન એમના શિક્ષકો
તરફથી એ મળે છે, કે શિક્ષકો શિષ્યોને શુદ્ધિ-
માન, કલ્પનાશીલ, લાગણીવાળા મનુષ્ય પ્રાણી
માને છે; ખીન્ન બધે બને છે તેમ માત્ર
આદારનિદ્રાનેજ ઓળખનાર એ-પગાંઓ
માનતા નથી. શિક્ષકમંડળની આવી મનોદૃષ્ટિ,
આવી પરમ ઉદાર દૃષ્ટિ, પ્રધાનતઃ અધ્યાત્મ
વિકાસને અદર્શિય લક્ષ્ય રાખનારી દૃષ્ટિ, એ
વિદ્યાલયની સૌથી કીમતી અસાધ્યમત છે;
તેમાંજ એમના આ મુદ્દેસ છતાં કલ્યાણકર
પ્રયોગનો સાર્વકતા છે.

શિક્ષકમાઇઓની એ ઉંચી મનોદૃષ્ટિ
એમને દરેક બહેનના બંધિતગત, સર્વદેશી
વિકાસની એકે એક મદતની જાગૃતમાં રસ
લેવા અને તેને યોગ્ય માર્ગે વાળવા પ્રેરે છે; બહેનો
આત્મહિત તેમજ લોકહિત સાધી સમાજનાં
નવયુગને બધી રીતે અનુકૂલ એવાં અગ્રો
કેમ બની શકે, તેની સરત પણ તેમની પાસે
રખાવે છે; મુખપાઠ ને સંવાદોની પસંદગી,
તૈયારી, ચોખ્ખા, આખીય વ્યવસ્થા-એ સર્વ
ફર્કટ વિષયોમાં પણ શિષ્યાઓને સ્વાભાવિક
સ્વમંસ્તુતિથી વિદરવાનો એમનો જન્ય-સિદ્ધ
દક્ષ નિર્મલતાથી ભોગવવા દે છે.

[૩]

રોમવારે નાટ્યપ્રયોગોમાં ને સ્વાતંત્ર્ય

અને કલાપ્રેમ, કુદરતીપણાનો પ્રેમ પણ તર-
વરતાં હતાં તે આજે વાંચેલા વિદ્યાર્થી બહેનોના
નિમંત્રણમાં પણ જોવાં. સામાન્ય શાળાઓમાં
મજૂતી ફિશરીઓના નિમંત્રણ કરતાં આ ધણી
રીતે જુદા છે. અહીં નિમંત્રણ માટે જે વિષયો
અપાયા છે તે ફિશરીમાનસથી કદી પુરી
પાધરી ઝોળખી પણ શકાય નહીં તેવી, જાતે
બહુ સ્તુત્ય પણ આ સ્થળ સંજોગમાં સ્વસ્થ
ઉપયોગી એવી અમૂર્ત ભાવનાઓ 'સત્ય' ને
'પવિત્રતા' ને 'નારીધર્મ' ને એને લગતા
નથી, પણ, જે વસ્તુઓ- 'પ્રભાત' કે 'સરો-
વરની પાળે' કે 'આત્રવનમાં ઉજાણી'
કે 'પંચવટી નિવાસ વર્ણન' - એમના હૃદય
મનને ટુરતજ રપર્શો શકે, ઉત્તેજિત કરીને
બાંધાવી શકે, એમની રસિકતાને અવિરત
વહેવા દે, અવલોકન શક્તિને તીવ્ર કરે તે
સચ્ચેત રાખે, અને કલ્પનાને સાનંદ, રમતી
રમતી હિડવા દે, તે વસ્તુઓને અનુલક્ષીને
આપવામાં આપ્યા હોય છે અને આ અસા-
ધારણ અનુકૂળતાનો લાભ એ પ્રકુલ તાજગી-
ભર્મી સુકુમાર હૃદયો ધણે બે છે, એ પણ
નિમંત્રણને ધ્યાનપૂર્વક વાંચનારથી છાનું રહેતું
નથી. અમુક નિમંત્રણમાં વરતાઈ આવતી વર્ણન-
શક્તિ ને કલ્પનાઓ તો કોઇ આજન્મ કવિના
મનમાં પણ આ અપ્રસિદ્ધ છતાં સાચાં કવિ-
જનોની ધીમર ધખ્યા ઉપજાવે તેવી છે, એમ
કહેવામાં અત્યુક્તિ નથી. એવા ત્રણ ચાર
નમુના જોઈએ:

૧ " તે નદી એક રહેરી તાર હોય એવી
હરથી લાગતી હતી અને જ્યારે શત્રિએ
ચંદ્રનો પ્રકાશ પડતો ત્યારે કોઈ યોગિનીએ
પોતાનું શ્વેત વસ્ત્ર મુકવું હોય તેવું લાગતું.

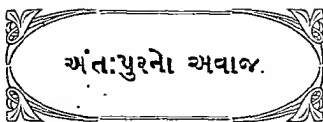
તેનું પાણી કોઈ પરીનાં ઝાંઝરનાં ઝમકારા
જેવું વહેતું હતું " - બહેન નિવેદિતા:
'પંચવટી નિવાસ'

૨ " તેની ઝુંપડી પાસે પાંચ વડલા
હતા. તે પાંચ નદી કુદડી શરતી હોય તેવા
લાગતા. તેના લીલા રંગો પોપટને ઝાંખા
પાડતા. " - એજ

૩ " કામળ કુલો પણ પોતાની નાચુક
પાખડી વિકસાવી પોતાની મુંગધરૂપી ભાપાથી
ઉપાદેવીને આદર દેવા લાગ્યાં. " -
કુમારી ચંપાલક્ષ્મી: 'પ્રભાત'

૪ " અને છોડ ઉપર કામદેવના શબ્દ-
ચાર રૂપી કામળ કુલો શોભી હોતાં હતાં તે
જાણે કોઈ મુંદરીએ પોતાની હસ્તકળાથી
મખમલ માંહે રેશમ મધું હોય તેવાં સુદર
જણાતાં હતાં. " - કુમારી ચંપાલક્ષ્મી:
'આત્રવનમાં ઉજાણી.'

જે બાલ જીવાત્માઓ અત્યારથી આ
પ્રકારના ઉત્કૃષ્ટ કલ્પના વિદ્યારોની ટેવ કાર્યદક્ષ
માર્મદર્શકોની નજર તળે પાડે છે, તેઓ
આમજ જતા દેશના જીવનને અને સાહિત્યને
ચાં ચાં કવિત્વથી નહીં ભરે ? એમનામાં
અત્યારે જે આશા રૂપે છે તેને સિદ્ધિ જન-
વાનો તકો અને સમવડો સમાજ એમને
આપે; એ રીતે, મહિલા વિદ્યાલયના નવ-
દષ્ટિ સંચાલકોનો મન્ય અને પૂનર્હ આદર્શ
- આપણા સ્ત્રીજીવનનું, અને તેને પરિણામે
પ્રજાજીવનનું સર્વાંગ પુનર્વિધાન કરવાનો
આદર્શ-પણ, એમની અડગ તપશ્ચર્યાના ગળે
પ્રભુકૃપાએ કરીને, શોભ સમયે સંપૂર્ણ રૂળી
બૃત થાઓ.

અંત:પુરનો અવાજ.

સંપાદક: રા. ખલવંતરાય ગોપાલજી મહેતા,
મંત્રી, રીફાઈનવર્ણી મંડળ, લાવનગર.

પિંજરનાં પંખિડાંનો ફૂંકાટ.

અંત:પુરની અલેખ દીવાલો જ્યારે વૃક્ષી
જાય છે, ત્યારે એ દીવાલોની પેટી
ર ને કરણવાની ઝાંખી થાય છે તેનો પ્રકાશ
હારની દુનિયા સમક્ષ પડેલો જોઈએ. એક
ધુર જાળાના હેવામાંથી સરી પડેલો નાચેલો
ત્ર વાચકોને અર્પણ કરવાની હું રજા લઉં
જે દયામયી દેવીએ ને દયા ભોગવે છે તેમાં
ના કંઈ વિરલ ચિત્ર નથી. અનેક જોઈને
પો આંસુ સારી, હેયું મોઝડું મેલવાના
રથાને અભાવે, અંત:પુરને એકાંતે ટુંદ છે.
આ જોઈનેલો વલ્લાય યુવાનોના હૈયા લો: અને
તેમાંથી ઓસન્માન તથા સીરવાતંબનો ઝોલ
ફૂટે એવી આશા રાખી રાકાય ? મુજરાતને
ભાણે ને સુંદર ભાવળીની અમૃતઝરણી જોઈને
ક્યાંક ક્યાંક આજે દૃષ્ટિયે ચડે છે તેમાના
આ એક મ્હારાં પંખિત જોઈને છે. આ રહ્યો
એમનો પત્ર:

“...મ્હારા જીવનમાં તો નિરાશા જ
દેખાય છે. હું કાંઈક કરતી હોઉં તો તેની
વધામણી આપતાં આનંદ થાય; પણ જ્યાં
મન દોડે અને શરીર બંધાયેલું હોય ત્યાં મ્હારે
શું કાંઈ તેજ મને તો સૂઝતું નથી. ધણી
વાર નવા વિચારોનો જન્મ થાય છે, પણ તે
અમલમાં ન મુખી થઈ ત્યારે મારી નમળા
ઈતો જ વાંક કાઢું ને? પરંપરા પછી પાંચ
વર્ષ તો સમાજના દરેક નિયમ મેં પાળ્યા.
મન દુખાવું હવું, છતાં રીવાજ છે માટે કરવું

એમ માન્યું. છેલ્લા એ વર્ષથી મારું જીવન
જલ્લાવવા માગ્યું છું. પડેલાં તો મને પુષ્ટિ
આપે તે માટે કોઈ સંસ્કારી સખીનો મેળાપ
છઠ્ઠી હતી. સખીની શોધ મારે અમારી
શ્રાવિની સરખી વયની જોઈનેલો જોવાયું, તેને
સત્કાર, અને તેમના અંતરના વિચારો જાણવા
પ્રયત્ન કરું. વિચાર જાણતાં તેમાં કાંઈ મળે
નહિં. બપોદારતું પુંઝ પકડી રાખે, તમે
વિદાલય જોવા જોલાવતા. મને ય મન થયું.
વહુથી જ્ઞાર જવાયજ નહિ એ સામાજિક
નિયમે હું દલાઈ ગયું વિચારોનો કોઈ વાર
વંટોળોનો કંપડતો. કોઈ વાર બાપજી સાંભળના
જવા દિંમત કરતી....જોઈને મજ્યાં. તેઓ
વિદાલયમાં આવતાં હતાં. તે સાંભળીને તેમનું
આર્પણ વધ્યું. એ જોઈને તો હસતી
પુતળા. હું તેમને જોઈને છુપ હસી.
પાંચ વર્ષથી મામતી હતી એવુંજ મજ્યું.
મ્હારી આનંદની કિર્તિએ ઉછળી હતી.
તદ્યપનો બાર ઓઢા થયો. એમણે બહુવાની
વાત કાઢી. આનંદ થયો હતો તેટલું જ
દુ:ખ થયું. હું ક્યાં અને એ ક્યાં? ક્યાં
સોનાના પિંજરામાં પૂરાયેલું પંખિ અને ક્યાં
આકાશમાં ઉડતું પંખી? જોઈને પાંખો છે
તેને સોનાના પિંજરમાં પણ જોંધાઈ રહેવું
કેમ ગમે ?

“હું પહેલી બચવા આવી, ત્યારે આવી
મરેલા છે જાણીને વિરમય પામી....જોઈનેની

તપશ્ચર્યાને ફોળે થોડા દિવસ ગાઠું ચાલ્યું. ચાલતાં ચાલતાં ખાડામાં ખૂંચી ગયું. દબે તો ટેકો મળે તો જ બહાર નીકળે. સ્ત્રીએને બહુવધી કે નહિ એ સવાસ થઈ પડ્યો છે. તેઓને બન હશે કે રસોડાં બંધ થશે. મને વિચાર થાય છે કે પરણ્યું શા માટે ? પરણ્યું એટલે શું એ તપેલી ઉતારીને ધરના ચોડાદાર કે છડીદાર ગતીને રહેવું ? બહારની દુનિયા કેવી છે તે જોવાનો અવિચાર ખોલો ? શા માટે ? બ્યવહાર ચલાવવા માટે ? બ્યવહાર એટલે તો સામા માણસને ગમે તે છવું; એટલે પ્રભુએ જુમીથી અનાવેશાં હૃદય અને મગજ વેચી દેવાં. તે આધીન થવું કહેવાય. આધીન પણ થડને થવું કે પાદડાને ? પણ મહારે તો પાદડાને આધીન થવાનું આવ્યું છે.

“હું કેળવાયલું પાત્ર પામી છું, હડા મને ઉણપ કેમ જણાય છે ? હું સમજતી નથી. તેમનું હૃદય પરિત્ર અને નિષ્પાલસ છે. દીપક રૂપ મિત્ર મળે તો પ્રગટ પડે. મારા ઉપર રનેહ નથી એમ નથી મારી તત્ત્વવદની ધણી ચિંતા રાખે છે. મારી મહત્ત્વાકાંક્ષાઓ પૂરી થાય તો હું મારી મેળે જ દઈ આણું ફરી શકું. તેમને મારા વિચાર નાટે માન છે, પણ ખીજને ખોટું લગાડી ચક્રતા નથી. જો આપણામાં શક્તિ હોય તો સામા માણસને આપણા વિચારો તરફ દેવા જોઈએ. નહિ તો તેમનામાં બગાડ જવું. સુખી થવાનો એ જ રસ્તો છે. ધણીનો સંસાર આપણે દુઃખી દેખીએ છીએ. પ્રભુએ મારા ઉપર મહેરબાની કરી છે. હું કહું તેથી કહ્યું કહેવાના એમને અનેક મળે છે. ધરનાં કરતા પારકાનું વધારે

મળે ઉતરે એમ પણ હોય. મારા વિચારોની અને મારી કસોટી થાય છે. અંધુભાવથી આ પત્ર લખીને હૃદય દાલવું છું. વાંકું બોલવા માગું છું એમ ના ધારતા. જેમ માણસને વધારે વધારે કંઈ ચડવાની આમાંસા રહે તેમ મને પણ થાય છે. હું ખીજ રીતે સુખી છું. હતી શક્તિએ કેમ ન બાણું ? મદદ નહિ મળે તો ખીજ રીતે આનંદમાં રહીશ.

“જાળકાને બોલાવીને વાર્તાઓ કહું છું. સ્ત્રીઓ આવે તો વાચું. વાચનાર છે પણ સાક્ષ્યનાર નથી. સંચો લખને, જાતે શીખીને હું સ્ત્રીઓને શીખવા બોલાવું. મારા તરફનું પુરતકાલય કાઢું. શીખવા આવે તેને વાંચવા લલચાવું. સાથે સાધારણ દેથી દવાઓ રાખું. હું કામ કરવા માગુ છું. હું છવું છું તેમ જાણા આવે તો ટીકા કરનારને પણ પ્રિય થઈ પડે. નાની સરખી શાળા મારે ઘેર જોઈને હું ખૂબ આનંદ પામું. રસબરી વાનીઓ તૈયાર છે, પીરસનાર છે, પણ આરોમનાર ક્યાં છે ? ઝીંઝનાર હોય તો વિલાલયમાં જગ્યા ચાની રહે !

“.....કુમારિકા તો મારે મન ચાન્તિનો સાગર. હું તેને અંતઃપુરથી વધાવું. તેની સાથે વાત કરતાં હું જાતને બૂલી જઈ છું. કુમારિકા એ તો નિર્દોષ મુક્તિ. તેને જોતાં મારું અંતર દરે છે.....”

પત્રમાં ભાવ ઝરે છે, રસ નિર્ઝરે છે, નિર્દોષતા ટપકે છે. આવી ભાવમીની આલસ-ઓના દોડ પૂરે એવા રસમાળાઓને યુજ્જરાત કપારે જન્મ આપશે !

સનાતન આશા

કોણ કહે છે એ કુલકાં સૂકાયાં ! રે ! કુલ નથી સૂકાયાં,
કોણ કહે છે એ કુલકાં વીલાયાં ! રે ! કુલ નથી સૂકાયાં;
જરી ધીરાં હો જહેન ! જરી ધીરાં : રે ! કુલ ગદારાં તાળાં છે.

ગીકાં શમણાંના રંજથી બરેલાં રે ! કુલ નથી સૂકાયાં,
લીધાં સાચી આ ઉશમાં હુંદાણાં રે ! કુલ નથી સૂકાયાં;
મૂંથી ગદે' તો જનાવી કુલમાળા રે ! કુલ ગદારાં તાળાં છે.

બલે ઉતરે અમાસનાં અધારાં રે ! કુલ નથી સૂકાયાં,
બલે પ્રજળે પ્રલય કેરી નવાલા રે ! કુલ નથી સૂકાયાં;
ગદારા આત્માનો એકલો આધાર : કુલ ગદારાં તાળાં છે.

રેવડીયાં એ કુલકાં અમેલાં રે ! કુલ નથી સૂકાયાં,
વણસૂકાં સરેવ એ રસીલાં રે ! કુલ નથી સૂકાયાં;
ગદારા હૈયાની દોર શું મૂંધેલાં રે ! કુલ ગદારાં તાળાં છે

નથી મરતાં નથી કદિ લૂકાતાં રે ! કુલ નથી સૂકાયાં,
ગીત ગુંજે અનંતમાં શ્રુતાતાં રે ! કુલ નથી સૂકાયાં;
ગદારે એક સનાતન આશા રે ! કુલ ગદારાં તાળાં છે.

જયોત્સ્ના શુક્લ.

લેખક: રા. જહુરાય ડી. ખંધેડીયા

(૧)

દાવો.

“ સી જો ધરમાં રહે અને પુરૂષો ખંદાર
 હરે એ એ ન્યાય પર આ મીસ્ટર
 “ નયીભાષ દતાભાષ કાલા ” કુમારી
 “ જેઝેરી ” ને પરંપરા હોવાથી બહેનથી કાયમ
 ધરમાં “ છે (in) ” બરાબર દતા અને
 બાઈથી “ નથી (out) ” બરાબર દતા.
 એક સરેરાશ યુગરાતી કુટુંબમાં સી પુરૂષ
 આમ બે વિરોધી ક્રિયાપદો જોવાજ હોય છે.
 સી દક્ષરાત્રમક અને પુરૂષ નકારાત્રમક. પરંતુ
 એ બન્ને સાથે હોય ત્યારે ?

આજે ધરમાં ‘ છે અને નથી ’ બન્ને
 દાખર દતા. ટપાલીએ ‘ યુજસંદરી ’ કે કચું.
 ખોલતાંજ તેમાંથી એક મતપત્રક નીકળ્યું.
 પતિ પત્નીએ મતપત્રક વાંચી પ્રેમપૂર્વક
 સહી કરી ટપાલમાં બીડતા મારે ‘ કચર ’
 તૈયાર ક્યું. “ નયીભાષ ” આટલું કાગ
 પરવારી રહ્યા અને નિશંતજીવે યુજસંદરી
 દાખમાં વાંચવા લે છે. “ જીવનચિંતક ” ના
 લેખ વાંચતાં તેમને જોણી આવક ને જાગ

ખર્ચની વાત યાદ આવી અને તેમણે
 “ છેઝેરી ” ને યુમ મારી ક્યું:

“ સાંભળે છે કે ? આ ધરતું આટલું
 બધું બાકું દવે ક્યાં સુધી બરવું છે ? તને
 તે કંઈ વિચાર નિચાર છે કે નદિ ? હું તો
 દવે યુમ મારી મારીને યાત્રી ગયો, કે
 “ ધર જદલવું છે ધર જદલવું છે ” પણ તું
 સાંભળેજ શાની ? ”

“ બાકું વધારે છે તેની કેણું ના પાડે
 છે ? પણ તેથી કંઈ આપણે ધર જદલવાનાં
 નથી. આવી સમવડો બીજે ક્યાંય મળે તેમ
 નથી. આખી મુંબઈ ‘ જોઈ વળી છું પણ
 આવી જગ્યા ક્યાંય જોવામાં આવો નથી.
 આપણે તો ધર જદલવાનો નિચાર માડી
 વાળ્યો છે. ”

“ ધર તો ધણું સાદું પણ આવા બોગા
 બરીને બાકાં તે ક્યાં સુધી મારે બરવાં ? મને
 તો ધર જદલવામાંજ કદાપણ લાગે છે. ”

“ દવે બેસો બેસો કાલસા છે તે !
 ધર જાગતમાં તમે શું સમજો ? ”

“ નહિ તો ? જહુ ડાહી છે તે જાણું છું. જરાક વાત કરીએ ત્યાં તરત તોડીજ પાડે. મારે શું ? હું તારે ખર્ચ કરવો હોય એટલો કર. હું તો જીવેશ ત્યાં સુધી મધાવેતર કરી છૂટીશ. ”

આ વખતે નથીભાઈ, હેઝારીયા છૂટાં પડી બહાર જવા નીકળ્યા એટલે વાત અહીંજ અટકી.

x x x

જાગે દિવસે વળી પાછાં જન્ને ક્રિયાપદો બેમાં થઈ ગયાં, પણ આજે “ હેઝારી ” નો વારો હતો.

“ સાંભળ્યું ? હવે આપણી આ “દલ્લી” ૧૪ વર્ષની તો થઈ. અગ્રેજી ૭ તો થઈ ગઈ. હવે તમે કંઈ તેના વેશવાળનો વિચાર તો કરો. કંઈ આંખો ફેરો છે કે નહિ ? ”

“ નહિ. મારો મત તો એવો છે કે કન્યાને શોળ વર્ષની હિંમર જ પરજાવવા મારે થોડાં છે. ”

“ પણ હું ૧૪ વર્ષના મતની છું ને ? ”

“ બેસ. બેસ...ડાહલી...હું જહુ સમજે. ”

“ હવે તમે જહુ ડાહ્યા છે તે જાણું. જાણું આ રોજ રોજ તમે મને માંડી ગણો એ કેમ પાવવે ? ”

“ હું પણ મને કે દાંડે ડાહ્યો ગણે છે ? ”

“ મસ વાત જ એ છે કે દરેક વાતમાં તમે મને “ બેસ બેસ ડાહલી ” કહીને કાઢી નાંખો તે હું તમારામાં કદાપણ જોતી નથી. આવો વાતવાતમાં મતબેદ દોષ ત્યાં આડું કેવી રીતે ચાલશે ? ”

“ તારે મારે તને ડાહી મજૂરી એમ ? ”

“ નહિ તો મારે તમને ડાહ્યા મજૂરા એમ કે ? ”

વાત ખરી હતી. જેમ ધારાસભામાં એક દરાર પર સરખા મત પડે તે “ ટાઇ ” થાને મઠો આવીને ઉભો રહે તેમ આ પતિપત્ની

કાયમ “ ટાઇ ” થી પીડાતા. એ બેની સમામાં જો એકાદ પ્રમુખ હોત તો તો જાણે “ કાર્ટીમ વોટ ” થી “ કાં આ પાર કાં પેલેપાર ” અથવા “ કાં ભાઈ ડાહ્યા, કાં બહેન ડાહ્યા ” એમ છેવટને મારે નક્કી થઈ જત. પરંતુ જન્ને બંન્ના જન્નેને માન્ય થાય તેવા એક પ્રમુખ નીમવામાં એક મત થઈ શકે તેમ હોત તો તો પછી પ્રમુખ લાવવાનીયે શું જરૂર પડે ? ! વાંધોજ ત્યાં હતો ! પણ નથીભાઈને અણીને વખતે હવે જીવિ મુશ્કારી.

“ ચાલ આપણે એક કામ કરીએ ત્યારે. આપણા બેમાં “ કોણ ડાહ્યું ” એનો ન્યાય કરાવીએ. એક વખત એ નિર્ણય થઈ જાય એટલે કાયમનું હુકમ મટે. ”

“ કયુલ છે. ચાલો મારે પણ એ કયુલ છે. પરંતુ ન્યાય કોણ કરે ? ”

“ આપણા પાડોશી ન્હોતાભાઈ—

“ ને પાછાં ! તમે તમારી જાતના પુર-ધનેજ ન્યાયાધીશનું કામ સોંપો એટલે તમે જીતી જાઓ ! એમ હું નહિ છેતરાઈ તો ! હું તો તેની વડુ “ દલીબહેન ” ને નીમવા તૈયાર છું. તમારે કયુલ હોય તો કીક નહિ તો માંડી વાળે. ”

“ પણ તને મારી પુરવજાત કયુલ ન હોય તો મને તારી જીજાત કયાંથી કયુલ થાય ? ”

હવે હવે “ હેઝારી ” ને જીવિ મુશ્કારી.

“ તો ચાલો એમ કરીએ. એ જન્નેને ન્યાયાધીશ બનાવીએ. કદો છે કયુલ ? ”

“ હા, જા...કયુલ. કાલે વાત. ”

આમ જન્ને ન્યાય કરાવવા તૈયાર થયા. પ્રજાનો પાટ કારણ કે જો એ બેમાં કોણ ડાહ્યું તેનો નિકાલ થઈ જાય તો આ બે બેને કોણ મટે એટલુંજ નહિ પરંતુ મારે વાળ આમળ લખવી મટે !

[૨] મુનાવણી.

બન્નેમાંથી એકેય બંધે કાણું ન હોય, બાકી કાણું તો કોણ નહોતું! કહે છે કે પોતાની વધુમાં કરવા માટે 'છેગૌરી' એ ખાનગીમાં 'નહોતાભાષને' આઠ પાછને મેળવી લીધેલા, જેથી ન્યાયને દ્વાડે તેમનો મત 'છેગાધ' ને મળે! બીજી જાણુ "નથીભાષ" 'હતીબહેન' ને "બહેન બહેન" કહીને વીરપસલી આપી આવેલા જેથી તેમનો મત તરફેણમાં પડે!

બીજે દિવસે બન્ને વરધોડીઆઓએ 'નહોતાભાષ ને હતીબહેન' ને સળેડે આઠ પીવા બોલાવ્યા ને પોતાનો કેસ રજુ કર્યો.

આવેલા મેમાનોમાંનું દરેક જણ એક બીજાની સામે જોવા લાગ્યું. છેવટે 'હતી-બહેન'ે બરફ બાંચ્યો!

હતીબહેને કહ્યું: "મારો મત તો ૧૬ વર્ષની ઉંમરે કન્યાને પરણાવવી જોઈએ એવો થાય છે." ત્યાં તો નહોતાભાષ તડકાયા:-

"એસ'એસ કાઢલી! તું શું સમજે? કન્યાને એવડી મોટી કરાવજ નહિ. ૧૬ વર્ષની ઉંમર ને 'છેબહેન' કહે છે તે તદ્દન બ્યાબબીજ છે."

અકરો ફરી ગયા. જનમાન કરતાં મેમાનોમાં મતબેદ વધી પડ્યો ને તે જોમાં કોણુ કાણું એ વાત પર ગરગાચરમ તકરાર આવી. પરંતુ તેજો બન્નેએ કોઈની પાસે ન્યાય કરવાનો નિષ્કર્ષ ન કરતાં, "સરમાં તો તારી-તમારી વાત છે" એમ કહીને એક એક સામે આંખો કાઢવા લાગ્યા!

યજ્ઞ. એ ન્યાયાધીશ જેવા બેઠા હતા, તેની 'બેન્ચ' પડી બાગી. પણ તેથી 'નથીભાષ કે છેબહેનને' જરા પણ રાગ્યું નહિ! તેમણે

વચ્ચેના પાડોશના એક વકીલ મિત્રને પોતાની અસહ્ય તકરારનો ન્યાય કરાવવા બોલાવ્યા.

વકીલ સાહેબે બધું સાંભળી લીધું. તેમણે પોતાના ન્યાયમાં જણાવ્યું:-

"મારુ કરજો ભાષ નથીભાષ ને છેમાળી, કું દહી પરણ્યો નહિ હોવાથી મેં દહી નિષ્કર્ષ નથી કર્યો કે કન્યાને કેટલામે વરસે પરણાવવી જોઈએ."

ન્યાયાધીશને તો પીવડાવેલી ચાહ પણ માથે પડી. ને તેમના ન્યાયથી બન્નેમાંથી કોણ પણ પક્ષકારને સતોષ ન થયો. બન્નેએ "પોતે કાણું છે" તે સાબીત કરવા પરસ્પર એક માસની મહેલસ માંગી.

x x x

હવે બન્ને પતંગે ખુશ હોયે અગવા કમાન કરી! 'છેબહેન'ે દેઘમાંથી મોટા મોટા આગેવાનો જેવા કે સનાતનધર્મી આચાર્યો, દિંદુ સમાના આગેવાનો, વજેરના મનો મેજવી રાખ્યા. બીજી જાણુ 'નથીભાષ' પણ કંઈ હાય જોડીને નવરા નહોતા જોતા. તેમણે ડો. ગોર, પ્રેસીડેન્ટ પટેલ, મદાત્મા ગાંધી વજેરના લેખોમાંથી કિતારા વારીને તેવા રાખ્યા.

મદિનો પુત્રો થયો ને બમાસને દ્વાડે બન્ને પક્ષકારોએ પોતપોતાનો કેસ પોતપોતાની પાસે રજુ કર્યો.

નથીભાષેને લુગડાના કપાટમાંથી કાગળામાં કાઢી દગલો કરતાં કહ્યું:-

"આ જો આટલા ગધા આગેવાનો શું કહે છે તે વાચ. જરા આંખો ફાડીને જો. એ ગધા કહે છે કે તું ગાડી છે ને મારી વાતજ હદાપણુ ભરેલી છે--"

છેબહેને રાણાના કબજામાંથી એટલો જ જગરો ચોકડો કાઢી કહ્યું:-

"આ જુનો, આ ગધા આગેવાનો શું કહે છે ને વાનો. જરા જે અરમા અરાનીને

વાંચો. એ જ્યાં કહે છે કે તમેજ માંડા છો ને મારી વાતજ કહાપણુ ભરેલી છે.”

હવે નથીભાષને સ્કીડ ચડી:—

“એસ એસ કાલકી, વારાવાળા તો જ્યાં મેભાષુ દોઢાણા આગેવાનો છે—જેવા મોટા.”

“હેબ્હેન” શેના સાંખે? તેમણે સામી ધાણી ફેડી ફેંક્યું:—

“એસો એસો, હવે તમે ને તમારાજ આગેવાનો જણે કાલો ને આખી ફનીઆ માંડો.”

વળી વાત વધી પડી! હેવટ આ જ્યાં આગેવાનોને પડતાં મેલી જાને અંગ્રેજ સરકારને પુછવા માટે ક્રમ્મલ થયા.

સરકારી જવાજ આવી ગયો:—

“સરકાર કાંઈ પણ કહી શકે તેવી રિયલિટીમાં નથી. દેશમાં મત વહેંચાયેલા છે. તેમાં કોનો મત દેશના હિતાર્થે છે તે સરકારે નહિ પરંતુ પ્રજાએ પોતે નક્કી કરવાનું છે. સરકાર સામાજિક જાજતોમાં માયું નહિ મારતી હોવાથી હવેથી આ જાજત. પચપચદાર કરશે તો જવાજ નહિ આપવામાં આવે.

લી. આગાંકિત (!) સેવક, કલાણા સાહેબ.”

અરે રે! ફનીઆમાં એક પણ માણસ એવું કાણું નથી કે જે આ ખીમારા સાન્ત પતિ-પત્નીનો કજીઓ મટાડવા કોણ કાણું તે કહી શકે? ખરેખર, ફનીઆ દહાડે દહાડે મૂર્ખ થતી જાય છે! (એમ હવે જાને માનતા થયા.)

x , , x

[૩] ફેંસલો.

જાનો યાકવા દતા. આને યાક હતાદરા માટે નવેસરથી લડતા દતા. આને ‘નથીમા-પ’ને સાસરે જમવા જવાનું હતું. ‘હેમરી’ સાથેજ દતા. ટ્રામ દોડી રહી હતી જમવા

દાય પર એક નવો રંગ કરાવેલો માણે દેખાયો. એ જોઈને નથીમાપ કહે:

“આ માળાના માલીકે પીળો રંગ કરાવ્યો તેના કરતાં જુરો રંગ કરાવ્યો હોત તો વધુ શોભત.”

પણ ‘હેબ્હેન’ ને રજપુતોના એ કેસરીયા રંગ માટે, કૃષ્ણ ભગવાનના પિતાંજરમાંના એ રંગ માટે જમરો પક્ષપાન હતો એટલે તેમને ‘પ્રમાણિક’ મતભેદ પડ્યો ને તેમણે કહ્યું:

“રાખો...રાખો...હવે, જાણ્યો જુરો રંગ તે શું શોભે? ઘરધણી કાલો છે તેથીજ તેણે શ્રીકૃષ્ણના પીતાંજરના રંગને પસંદ કર્યો છે.”

“એસ...એસ કાલકી, કૃષ્ણ ભગવાનનો એવો ભક્ત હોય તો પછી ભગવાનના શરીરોજ જુરો રંગ શું ખોટો?”

“વળી પાણું તમારું, કહાપણુ ચલાવ્યું કે? આજે તો મારે પિયર એ તકરારનો નિકાલ કરેજ છૂટકો છે. નહિ તો મારે છેલ્લા રામરામ. પિયરથી પાછીજ નહિ આવું.”

“તો હું તને લીધા વગર સાસરું છોડનારજ નથી! સાસરે મારી આખર જાય ને. તને લીધા વગર જાડું તો? ને તું શું ત્યાં મારી પાસે જમરજસતીયા કમ્મલ કરાવીશ કે જસ તુંજ કાઢી છે?”

હવે ‘હેબ્હેન’ છેક એ મહિને દરજા.

“હારતો. આજે લમને જરેજર લામમાં લીધા છે.”

સાસરું આવ્યું. તેમની પુત્રી ‘દરોબ્હેન’ તો ત્યાં પહેલેથી પહેંગી ગયેલાં. નથીમાપએ મોઢા પર સવામજીનું તાણું લગાવ્યું છે. સાસરીઆઓ અજાજ થયા કે આ કોનોમા-ફની માથા લોલતા આવતા દસતા રમતા જમાધરાજ આજે મુંગા મંતર કેમ થઈ ગયા છે?

‘હેબ્હેન’ ના ગાપાજ ઉમ્મરમાં આજે ૬૦ દરો. ‘હેબ્હેન’, પોતાના

પિતાશુના કાનમાં એક દીકરીને છાબતાં બધા
લાડ કરી લઇને તેમને પોતાના કરી મેલવા
માટે પ્રયત્ન કરી લીધે હતા.

બધા જમ્યા ને સસરાજી પાસે જમાડરાજ,
વેવાઇના વાછડાં વગેરેની સભા મળી. ત્યાં
‘ છેબહેને ’ ફરિયાદ કરી. નથીભાઈ તો
નીચું જ બેસા કરતા હતા. પણ વડીલશ્રીએ
છેબહેનને પૂછ્યું કે “ બેમાંથી કોણુ ડાહ્યું તે
વાતનો નિકાલ તો પછી થાયને ! પહેલાં
તમારી તકરાર તો કહો ! ” નથીભાઈએ
તકરારના સ્વરૂપો આમ રજુ કર્યા:

મારો મત:

૧) ભાડું વધારે છે માટે ધર ખાલી
કરવું જોઈએ.

૨) દશેબહેનને ૧૬મે વર્ષે પરણાવવી
જોઈએ.

૩) માળાનો રંગ બૂરા હોવો જોઈએ.

“ તેનો મત:

૧) ભાડું વધારે હોય તો પણ મારે ધર
ખાલી કરવું નથી.

૨) દીકરીને ૧૪મે વર્ષે પરણાવીશ.

૩) માળાનો રંગ પીળો હોવો જોઈએ.

હવે વડીલશ્રીએ તકરાર સાંભળી લઇ
દશેબહેનને બોલાવવા માટે છોકરાને મોકલ્યા.
પોત્રી આવી.

હવે ડોસાએ જન્ને તરફ ફરીને કહ્યું:

“ જરે અહલના ઝાપમીરો. મારી પાસેથી
તમારા બેમાં કોણુ ડાહ્યું તે જાણવા માંગો
છો, કેમ ? ને પેલી ડાહલી ‘ છે ’ વળી
મને કાનમાં કહેવા આવી કે “ કેમ જાપાજી,
હું ડાહી છું ને ! ” હવે લ્યો સાંભળો મારો
ન્યાય. તમારા બેમાંથી કોણુ જ ડાહ્યું નથી.
ભાડું વધારે હવું તો તે મરડવા માટે ધર-
ખણીને પૂછ્યું હવું કે અમથાજ ખાલી
કરવા માટે લડી પડવા ? જો તો મને કાલે

મળ્યા હતા ને કહેતા હતા કે કંઈ સુખદુઃખ
હોય તો કહેજો. પણ તમારે તો ન પૂછ્યું
ન-ગાછવું ને બસ રોજરોજ લડવું. વારં.
‘ દશે ’ ને પરણાવવા માટે લડી પડ્યા પણ
તમે ‘ દશે ’ ને પોતાને પૂછ્યું છે કે ?
જો, દીકરી, દસલી, આ તારા માંખાપ વતે
પુછવા માછવા વગર પરણાવવા માટે ધમાધમ
કરે છે ! બોલ બેટા તારે ક્યારે પરણવું છે ?
‘ દશે ’ જરા શરમાઇ છતા વડીલના
આમ્રહથી બોલી.

“ ચોંએ વર્ષે પણ નહિ ને સોળમે
વર્ષે પણ નહિ. મારે તો આ ભણતર પૂરું
થવા પછી વાત ”

ડોસો: “ લ્યો મુખાંબો, સાંભળો. આ
તમારા હડાપણવું સર્વોશીકેટ ! ને ‘ માળાનો
રંગ માળાના ખણી બૂરા કરાવે કે પીળો કરાવે,
તેમાં તમને શું સ્નાન સતક બેઠું કે રસ્તે
આવતાં પણ લડી નાંખ્યું ? ”

“ નથીભાઈ ને છેબહેન ” જન્ને માટે
લડતા હતાં તેને જ પૂછવાનું બૂલી અચેક્ષા
તે માટે પેતાની મુખતા પર ‘ મનમાં ’ દસવા
લાગ્યા ને મોડું ઉતારીને બેઠા.

હવે ડોસાએ પૂછ્યું: “ કહો, હવે તમારા
બેમાં છે કોણુ ડાહ્યું ? ”

જન્નેએ એક સાથે કહ્યું: “ એકેય
નહિ. ”

પણ “ દશે ” માંખાપને વળગી પડી બોલી:-

“ ના, દાદાજી, જન્ને ડાહ્યા છે, હો. ”

x x x

“ નથીભાઈ, છેબહેન ને દસલી ”

ચેર આગ્યા. હવે જન્નેને બ્યારે મતભેદ પડે
છે ત્યારે “ બેસ બેસ ડાહલી ” કે “ રાખો
રાખો હવે ડાહ્યા છો તે ” જેમ ન બોલતાં
જન્ને જમ્યું “ દસલી ” ને બોલાવી તેનો
ન્યાય માથે ચડાવે છે !

બાળકને માંદગીમાંથી

કેમ બચાવવું ?

લેખક રત્ને : ક્ષય રોગ

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ દ. પટેલ,

એમ. બી, બી. એસ, ડી. પી. એચ. ડી. ડી. એમ; હૈદ્ય ઓફીસર, મુમ્બઈ.

આ લેખમાં આપણે, બાળકને ક્ષય રોગથી કેવી રીતે બચાવવું તે જોઈશું. ક્ષય રોગ તે આયુર્વેદશાસ્ત્ર પ્રમાણે રોગોનો રાજ ગણાય છે. અને તે રોગ સાથે પડ્યા પછી જો તાત્કાળિક તેનો ઇલાજ ન કરવામાં આવે તો તે અસાધ્ય થઈ પડે છે.

આ રોગ વિશેષ કરીને બાળકો અને યુવાનોને જલદી સાથે પડે છે. પશ્ચિમના સ્થાનના પ્રગતિ સાથે આ રોગની પ્રગતિ પણ આ દેશમાં થઈ છે. આ અપકર રોગથી દર વર્ષે આ દેશના સેંકડો બાળકો ને યુવકો મૃત્યુને શરણ આપે છે. આ રોગના મુદા જુદા પ્રકાર હોય છે તેમાંના ખાસ કરીને ફેફસાનો ક્ષય રોગ, આંતરડાનો ક્ષય રોગ, ગળા વીચે રોગી ગાંઠોનો ક્ષય રોગ (કંઠમાળ) અને કાકડાનો ક્ષય રોગ. આ ચાર પ્રકાર અમુત્યના છે અને તેમાંના પહેલા બે બાળકોને વધુ પ્રમાણમાં સાથે પડે છે. તાવ, ખાસી અને આંધળી પીઠાતા ધણી બાળકોને એક અથવા બીજા પ્રકારનો ક્ષય રોગ સાથે પડેલા હોય છે.

મોટા પેટવાળા અને ઝાડાની જિભારી બોમવતા બાળકોને સામાન્ય રીતે આંતરડાનો ક્ષય રોગ સાથે પડેલા હોય છે. વળી આંતરડાની સાથે સામેલી પાતળી પાર્શ્વિક ચામ-

ડીની અંદરની ગાંઠોમાં પણ આ રોગ સાથે પડે છે અને તેને લીધે પણ બાળકનું પેટ મોટું થઈ જાય છે. લગભગ દરેક જાતના ક્ષય રોગમાં તાવ તો સાથે પડે જ છે. ફેફસાના કાયમ રોગમાં બાળકને ખાસી આવે છે અને બીજો તાવ આવે છે. ઉપર વર્ણવેલા આંતરડાના અને ફેફસાના બંને રોગમાં બાળકનું વજન ઘીન પ્રતિદીન ઘટતું જાય છે અને બાળક સુકાતું જાય છે અને થોડા ઇલાજ ન થાય તો મૃત્યુવશ થાય છે. આ રોગ એક વખત સાથે પડ્યા પછી તેને ફરતો તે વેષ અને ડોક્ટરો માટે એક મદાન અને ગંભીર પ્રશ્ન છે. ધણી વખત જ્યાં ઉપાય કરવા છતાં તે રોગ સારો થતો નથી. આટલા માટે આ રોગથી અચવા માટેના જ્યાં છલાજો દરેક માતાએ જાળવવા જોઈએ. " રોગથી પીડાઈને પછી દવા ખાઈ સારા થવું તે અઘરું અર્થમાં કામ છે પણ રોગથી અચવું તે સહેલું છે, " આ એક અગ્રેષ્ઠ કહેવત છે તે ક્ષય રોગ માટે જરાજર સાથે પડે છે.

અગ્રેષ્ઠમાં એક બીજી કહેવત છે કે " જે ધરમાં સૂર્યનો તડકો પ્રવેશ કરતો નથી ત્યાં ડોક્ટર પ્રવેશ કરતો પડે છે. " આ

કહેવત ખાસ કરીને ક્ષય રોગને લાગુ પડે છે. ક્ષય રોગ થવાનું મુખ્ય કારણ સ્વચ્છ દવા અને સુર્યાના પ્રકાશનો અભાવ. બાળકને આખો દીવસ લગભગ ધરમાં જ રહેવાનું હોય છે અને જો તેને સ્વચ્છ દવા અને સુર્યાના પ્રકાશ ને તડકો ન મળે તો તેને ક્ષય રોગ લાગુ પડે છે.

આપણી માતાઓને, બાળકોને શરદી લાગી જાય તેનો જમ ખુબ હોય છે. આટલા માટે તેઓ બાળકને ધરમાં ને ધરમાં રાખે છે. વળી સ્વચ્છ દવા, સુર્યાના પ્રકાશ અને તડકાની ખરી કીમત આપણને જ્યમજ્યમમાં શીખવવામાં આવતી નથી. તેથી આપણે તેનો પુરો ઉપયોગ કરવા નથી.

સમ્પત શીયાળાની શરૂઆત ખુલ્લી દરવામાં, એક બાજાગાડીમાં સવારતા ૭ વાગે ૧ વર્ષના બાળકને બેસારી રાખ્યું હોય તો આપણી બહેનો તે બાળકની માતા માટે થું અભિપ્રાય બાંધશે ? તેઓ એમજ કહેશે કે બાળકની માતા દવા વગરની, અકલ વગરની છે અને તેને બાળક વદાણું નથી. કદાચ ઇંગ્લેન્ડ જેવા સમ્પત ઠંડી રૂઠરાગા દેશમાં બાળકને આવી રીતે રાખવામાં આવે છે તે વાત આપણી બહેનોને કહેવામાં આવે તો તેઓ તે વાત માને જ નહિ અને આ વાત સાચી છે એમ આપણે સાબિત કરીએ તો તેઓ ઇંગ્લેન્ડના બાળકોની માતાઓને રાક્ષસી કહીને જ સંભોષે ! પરંતુ ઉપરના વર્ણનમાં જરા પણ અતિશયોક્તિ નથી. ઇંગ્લેન્ડની મધ્યમ વર્ગની કેળવણીથી માતાઓ, વરસાદ અને ઘરજ ન પડતો હોય ત્યારે જો ત્યાં સુધી નાના બાળકને ધરના જગીયામાં ખુલ્લી દવામાં યોગ્ય કપડાં પહેરાવીને બેસારે છે અને પોતે ધરની અંદર કામ કરે છે. આપણા દેશમાં તો બાળકને ધરની બહાર કાઢવાની તો વાત જ નહિ પણ વધારામાં ધરનાં બારી બારણા

પણ બંધ કરવામાં આવે છે. કારણ કે રખે ને બાળકને દવા લાગી જાય ! ” જરા સો નરા ” એવી કહેવત આ દેશમાં પ્રચલીત છે તે કાંઈ અકલનાં જોયમારે શોધી કાઢી હશે એમ મને તો લાગે છે.

દવા અને પ્રકાશ વિષે આટલું વિવેચન કર્યા પછી આપણે ક્ષય રોગ અટકાવવા માટે બીજી થું થું આજતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે જોઈશું.

દરેક બાળકના તંદુરસ્તીના ઇતિહાસમાં ખોરાક અગત્યનો ભાગ બન્યો છે. બાળકને પચી શકે તેવો, સાત્વિક અને સારો ખોરાક આપવો જોઈએ. એક વર્ષની અંદરનું બાળક મતાનું દૂધ પીએ છે તેને માટે કાંઈ નહિ લખતા, એકથી સાત વર્ષ સુધીના બાળકને કેવો અને કયો ખોરાક આપવો તે અદિ જણાવવું અગત્યનું છે. સાધારણ રીતે આપણા નાના બાળકો દાળભાત અને ખીચડી-ખાંડ વધારે હોય છે કારણ કે આપણે એમ માનીએ છીએ કે ભાત તે હલકો ખોરાક છે પણ ભાત તે સારવક ખોરાક છે કે કેમ તે જાણવાની આપણે દરકાર કરતા નથી. ભાતમાં પ્રોટીન નામનું તત્વ ખુબ જોડું હોય છે. આપણી પાણી મેળવેલી લીલી દાલમાં, પાણીની વધારે પડતી મેળવણીને લીધે પ્રોટીન તત્વનું પ્રમાણ ખુબ જોડું થઈ જાય છે અને તેમણે વળી આપણે તો બાળકને ભારે ન પડે માટે દાળનું પાણીજ આપીએ છીએ ! આપણી બહેનોએ જાણવું જોઈએ કે બાળક તે એક ઉછરતું વૃક્ષ છે; તેને પોષણકારક ખોરાકની જરૂર છે. તેના કુમળા દાડકામાં અને તેના કોમળ રનાયુમાં જોર અને વૃદ્ધિ આપવા માટે, તેને મોટી ઉમરના માણસ કરતાં વધારે સારિતક ખોરાકની જરૂર છે. નાનપણમાં સારો ખોરાક ખાધેલા મનુષ્યનું શરીર કદાવર બને છે. બાળકને દૂધ પુરતા

પ્રમાણમાં આપવાની જરૂર છે. તે ઉપરાંત બંધની ખરી કરેલી સારી રીતે થી ચોપડેલી શેટલી અને તુવર અને મગની દાળ આપવાં જોઈએ. વધારામાં બાળકને “વાઈટીન” નામનો સાત્ત્વિક પદાર્થ ગળે તેટલા માટે બાળકને તાલ્લુ ણ આપવા જરૂરી છે. એક બાળકને આપવી તે નુકસાનકારક છે અને તેમાંથી વળી સ્વદેશી રીતે ઉકાળેલી એક આપવી તે તો નાની ઉંમરમાં જ બાળકને વૃદ્ધ બનાવી દેવાનો અકસીર ઉપાય છે. સાત્ત્વિક ખોરાકને લીધે બાળકની રોમની સામે ટક્કર ઝીલવાની શક્તિ વધે છે અને તેથી તેના પર ક્ષયરોગના જંતુઓ આક્રમણ કરી શક્તા નથી. બાળકને અતિશય તેજ મરઆવાળો ખોરાક આપવો તે બહુજ હાનીકારક છે. તેનાથી બાળકની શક્તિ ઓછી થાય છે, આંતરડા કમજોર થાય છે અને ફેફસાંની તાકાત ધોળે.

હવે આપણે ક્ષય રોગના ચોથી જંતુઓથી કેવી રીતે બચવું તે જોઈશું. જે ધરમાં કોઈ પણ માણસ ક્ષય રોગથી પીડાતો હોય તો તેના મુલાનો ઓરડો, વાસણ અને તેને વાપરવાની દરેક વસ્તુ જુદી રાખવી જોઈએ. બાળકને તો કદાપિ ક્ષયરોગીના ઓરડામાં જવા પણ દેવું નહીં તેમ ક્ષયરોગીએ વાપરેલી કોઈપણ વસ્તુનો ઉપયોગ, તેને ઉઠગતા પાણીમાં સાબુવડે ધોઈ નાંખ્યા સિવાય કરવો નહિ. ક્ષયરોગના દરદીને કુદ અને થુંક બહુજ ચોથી છે માટે તેને ખાસ એક સ્થાનમાં એકઠો થવા દેવો અને પછી તેના નાકલવું બોરાન નાંખી પછી જ રોડી નાંખવો. વધારે સદિ-સલામત તો એ છે કે તેના થુંક અને કંફને બાળી નાંખવા.

ક્ષયરોગના દરદીનાં શ્વાસ મારફતે પણ ક્ષયના જંતુઓ હવામાં ઉડે છે અને તે શ્વાસ મારફતે જ બીજાના ફેફસાંમાં પ્રવેશ કરે છે.

આ ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ કે ક્ષયરોગીના ઓરડાની હવા બચકર રીતે ફિલ્ત થયેલી હોય છે. આવી હવામાં કુમળું બાળક જાય તો તેને જરૂર આ રોગ લાગુ પડે. ક્ષયરોગીએ ખાધેલી ચીજ કોઈએ ખાવી નહિ જોઈએ. તે ખાવી તેના અર્થ ક્ષયરોગને સીધું આમંત્રણ કરવા બરાબર છે. આપણી તંદુરસ્તીના નિયમો પ્રત્યેની બેદરકારીને લીધે અને ચોથી રોગોને અટકાવવાના સાધારણ જ્ઞાનના અભાવે ને આપણા દેશમાં ક્ષયરોગ દીનપ્રતિદીન વધતો જાય છે. તેને અટકાવવો તે આપણા જ હાથની જ વાત છે.

કેટલાકને જાણીને અન્યથાથી ઘરો કે ગાય છતાં દૂધાળાં જનવરને પણ ક્ષય રોગ લાગુ પડે છે અને તેના દૂધમાં પણ ક્ષય રોગના જંતુઓ હોય છે. આવું દૂધ જો માણસ પીએ તે તેને પણ ક્ષયરોગ લાગુ પડે. આટલા માટે દૂધ હમેશા ગરમ કરીને જ પીવું. બાળકને આટલા માટે દૂધ આપવામાં ખાસ સાવચેતી રાખવી. જનવરના દૂધથી થતો ક્ષય રોગ મુરોપમાં ધણી વિશેષ પ્રમાણમાં જોવામાં આવેલો અને ત્યાં દૂધાળાં જનવરોના તબેલા ઉપર બહુજ ચાંપતી દેખરેખ રાખવામાં આવે છે.

ક્ષયરોગના દરદીને ઉંચી સપાટી પર આવેલા સારી અખોલવાવાળા પ્રદેશમાં ખાધેલા સેનેટોરીયમમાં મોકલવાની પ્રથા આપણા દેશમાં બહુ પ્રચલિત નથી. મુરોપમાં જો ત્યાં સુધી ક્ષયના દરદીને સેનેટોરીયમમાં મોકલી દેવામાં આવે છે ત્યાં કરીને તે માણસ પોતાનો રોગ નાબુદ કરી શકે છે અને તે ઉપરાંત તે રોગ બીજા મનુષ્યોમાં ફેલાતો અટકાવી શકે છે. આપણા દેશમાં આવા સેનેટોરીયમો ફક્ત પાંચ દશ કે પંદર હશે આવી સંસ્થાઓ વધુ સંખ્યામાં હોવાની દેશની તંદુરસ્તીના ખાતર ખાસ જરૂર છે.

હો કુહાન ! કહોછ—

લેખક: શ્રી. રમણીકલાલ નયચંદ્રભાઈ દલાલ, બી. એ.

૧

હો શ્યામ ! કહોછ : ઊઠી ગયા ક્યાં ? રક્તસરવર પાળે ?
હો કુહાન ! કહોછ : કોણ શીઝવશે ? જંસરીના ગાને ?

૨

વિધરંગ વિહંગ વિરાલે,
નવપદ્મ નયન નથાવે;
સરિતા સુખસ્વપ્ન સ્મતાવે,
વનરાજ વિયોગ વધારે;

હો શ્યામ ! કહોછ : અથડાવું ક્યાં ? નિર્મલવન વાટે ?
હો કુહાન ! કહોછ—

૩

શશ્વિ વાદળમાંહિ લપાવે,
ભારલિપા તન તલસાવે;
પાછી માંડની યે સરી જાયે,
રજની ધનધોર સતાવે;

હો શ્યામ ! કહોછ : માલમ રાતે, નવ નિરખ્યા ભાવે ?
હો કુહાન ! કહોછ—

૪

ગૃહકામ બધાં વિસરાયે,
તન મનનાં બાન બૂલાયે;
દિલાર્દ નહિ રહમતાયે,
કરાની જઈ ક્યાં દહેરાયે ?

હો શ્યામ ! કહોછ : સોપી વળું ક્યાં ? ચમૂના જલપાટે ?
હો કુહાન ! કહોછ—

૫

હસનાં હર્ષડાં હિન્નરાયે,
સુનકાર સમગ્ર શિરયે;
અનુરાગ અસીમ અજાણે-
કલ્પાન્ત કસું ન કાચે;

હો શ્યામ ! કહોછ : મિલન લખ્યાં ક્યાં ? ભવ પરમવ માંહે ?
હો કુહાન ! કહોછ—

સાવકી મા.

લેખક: રા. “પીયૂષ”

અંધ આર વર્ષ થયાં વિનોદીની રંગનમાં રહેતી હતી એટલે, કદાચ રંગન હોવાનું પડશે એવા પતિના શંકાથી તેને દિલગીરી થઈ.

“કેમ તને કાંઈ શોક નથી થતો?” તેના પતિ નૃપેશે કહ્યું: “તું તો અહીં ધણે વખત રહી છે.”

વિનોદીનીએ જરા ધુરકાઈને જવાબ આપ્યો: “જરાયે નહિ. એમાં વળી શોક થવા જેવું શું છે? થોડી વાર પછી તે બોલી, “મને તો માત્ર આ બાળુની જ ચિંતા છે.”

“કેમ, બાળુની શી ચિંતા; તે તો તારી સાથે આવવાનો છે ને?”

“તે તો આવીશોજ; પરંતુ તેની અમ્મા નહિ આવવાની ને જો, તે નહિ હશે તો એ ખાશે પણ નહિ અને ઈંધણે પણ નહિ. બે દિવસમા તો તે મને પજની નાંખશે. હવે તે સમજ્યો થયો છે એટલે તેને જુદી પણ રાંધશે નહિ. તેની જગાએ કાંઈ બીજો નોકર પણ ચાલી રાંધશે નહિ.”

બાળુ, નૃપેશ અને વિનોદીનાનો, એકનો એક પુત્ર હતો. તેને માટે એક ‘આપા’ શબ્દમાં આવો હતો. ઘરમાં બધાંયે તેને

‘આપા’ કહેતા પરંતુ બાળુ તો તેને અ. મ્માજ કહેતો. આપાનું વય ૪૦ વર્ષનું હતું. અને તે મદ્રાસી હોવાથી રંગે કાળી ચાહી જેવી હતી. સ્વભાવે તે ધણીજ કે.ધી હતી. બાળુનો જન્મ થતાંજ તેનું આ ગૃહમાં આગમન થયું હતું અને ત્યારથી તેનું ઘર પણ એજ હતું.

જર્મા હોડવાનો પ્રશ્ન ઉપરિચિત થતાં જ દુસ્તેલી હતી થઈ. આપા કાંઈ બાળુ માટે જર્મા હોડે નહિ અને બાળુને આપા વગર ચાલે નહિ. ત્યારે કરવું શું?

“એ બાળતમાં કાંઈ પણ થઈ શકે એમ નથી.” નૃપેશે પોતાની પત્નીને કહ્યું: “હવે તો થોડા દિવસ તેની પજવણી ખમી લીધેજ છુટકો. તે કદાચ તેને પોતાનાં બાળક પ્રભાણે ચાલતી હશે પરંતુ તે કાંઈ તેના સંબંધીઓ, મિત્રો, સગાંઓ વિગેરેને બાળુ માટે હોડે નહિ.”

“પરંતુ તેને પૂછી જોયું હોય તો શું વાણી?” વિનોદીનીએ પુછ્યું, “આપણે કાંઈ તેને બળજબરીથી આવવા કહેવાના નથી. મને તેમ પણ તે સ્ત્રી છે અને પ્રેમને માટે ગૃહ, સગાં અને સંબંધીઓનો ત્યાગ કરવાનો સ્ત્રીઓને મદાવરો છે.”

“ તો તને ઠીક લાગે એમ કર ” નૃપેશે કહ્યું:

બરાબર આજ સમયે બાપુ અમ્મા સાથે બહારથી ફરીને પાછો આવ્યો અને વિનોદીની-એ આપાને ઉપસી બાજતસર પૂછ્યું.

થોડા વખત તો તે શાન્ત રહી વિચાર કરવા લાગી અને પછીથી તેણે સાથે આવવા દા પાડી.

વિનોદીની તો આશ્ચર્ય પામી. આટલું યુવું જલદી આપા આવવા કમૂન થશે એમ તેણે ધાયું ન હતું. એટલે તેણે કહ્યું. “ હું તારો પગાર વધારીશ.”

આપાએ કહ્યું, “ મારે કાંઈ વધારે નથી જોઈતું. તમે મને વીસ રૂપિયા આપો છો તેટલા આપજો. હું કંઈ પૈસા માટે આવતી નથી. ” આટલું કહી તે પાછી બાપુને લઈ ચાલી ગઈ. આપાએ આવવા કમુલ્ય એથી જલ્દી વિનોદીનીનો તો મોટો ભાર હલકો થઈ ગયો. બાપુ ધણેજ તોશાની હતો. એટલે તે કોઈથી સચવાતો નહિ. કિસ્સે તો વિનોદીની તેને જમ તેમ સામવતી પરંતુ રાત્રે તેને સંભાળવાનું યુસ્તેજ થઈ પડતું કારણ કે તે કોઈને ઉંઘવા ન દેતો. કોઈ રાત્રે તો તે આંઠ દશ કલાક સુધી રડયાજ કરતો. ચીડાવાની કે ધમકાવવાની તેના પર કાંઈ અસર થતી નહિ. એક રાત્રે બાપું બન્યું. સારે નૃપેશ ધણે ચીડાયો અને તેને એકતમાયો ખેંચી કાઢ્યો. આની અસર ધારવા કરતાં ઉલટીજ થઈ એટલે રાત્રે જરાપણ ઉંઘાયું નહિ.

સવાર થયું એટલે તો નૃપેશ પર જલ્દી પુખ્તવૃદ્ધિ થઈ થઈ ! વિનોદીનીનાં કપકાંબળો ચમ્પો સંભળી ન રહ્યો ત્યાં તો આપા આવી પંહોંચી અને બધી વાત જાણતાં નૃપેશને કપકો આપ્યો, એટલે નૃપેશ મુંગો મુંગો બહા પી બહાર ગયો. એક ફક્ત રસોયો દરનાય કાંઈક કાંઈક બનડતો પોતાનું કામ કરતો રહ્યો. તે સાંજે હમેશનાં જેમ વિનોદીનીએ

દરનાયને જલદી રસોઈ કરવા કહ્યું. આપા હમેશાં સાંજના સાડાસાત પછી જતી અને તે પહેલાં વિનોદીનીએ જમી લેવું જોઈએ; નહિ તો બાપુનાં તોશાનમાં તેને જમવાનો સમય મળતોજ નહિ. બાપુને હમેશાં આપાજ જમાડતી અને પછી તેને સુતાડી દેતી.

બાપુ ઉંઘી જઈ કે તરતજ આપા જતી રહેતી. પરંતુ આજ વિનોદીની જમીને અડી તો પછુ આપા ધરમાં હોય એમ લાગ્યું. બાપુનાં પારણાં પાસે એક ફાટેલી સાદી પર ને સૂતી હતી. વિનોદીનીને અચર્ય થયું. થોડીવાર ત્યાં શાન્ત બેઠી રહી તેણે પૂછ્યું. “ કેમ ધરે નથી આવું ? ”

આપા ખમાઈ ખાઈ બેઠી; અને કહ્યું કે તે ત્યાંજ રહેવાની છે. રડવા માટે રાત્રે બાપુને કાંઈ મારવા દેવાય નહિ. મારે શેડ અને શેડાણી નિંદ્રા લીએ. તે પોતે બાપુને રાખશે. જો શેડાણી મારેક પૈતા આપે તો બહાર જઈ કાંઈ ખાઈ આવવાની તેણે ઇચ્છા બતાવી.

શાન્તિથી ઉંઘવાનું મળશે એ આશ્વાસી વિનોદીની ધણેજ આનંદ પામી અને તેણે માર પૈસાને બદલે આપાને માર આના કાઠી આપ્યા.

આ બજવરથા દરે કાપમની થઈ. નૃપેશ અને વિનોદીની બંને શાન્તિથી નિંદ્રા લઈ ચકાં. આપા બાપુને રાખતી. રાત્રે ધણીએ વખત બાપુને હાથમાં લઈ આગતેમ કરતી. છતાંયે સવારમાં તે યાકતી નહિ. તે તો હમેશનાં જેટલુંજ કામ કરતી. આથી વિનોદીનીને કાંઈ ચારમ આવી અને તેણે પગાર વધારવા કહ્યું; પરંતુ આપાએ ના પાડી. તેણે કહ્યું કે આ દુનિઆમાં તે એકલી જ છે. એટલે વધારે પૈસાનું શું કરવું ?

આમ થોડા માસ નીત્યા એટલે ખર્ચો છોડવાનો સમય આવ્યો. આપા તો તૈયાર જ હતી. વિનોદીનીએ નૃપેશને કહ્યું. “ જુઓ,

બાપુ તેને અમ્મા કહે છે તે ગરોળર છે. કાષ્ટ આમણા જન્મમાં તે તેની માતાજી હોવી જોઈએ. નહિ તો તે કાંઈ એને માટે આટલો બધો ભોગ આપે નહિ. "

અર્માં છોડવાનો દિવસ નજીક આવ્યો. વિનોદીની ઘણી જ મુશ્કેલીથી બધો સામાન ખાંધી શકી. આપા પાસે તો હવું જ થું ? તેણે તો તેના સામાનમાં બાપુને હાથમાં ઉપાડી લીધો.

આગવોટમાં જરા 'તેને અમવડ પડી. દરિયાની પ્રથમજ મુસાફરી હોવાથી દરિયાની સ્વાભાવિક માંદગીની અસર તેને થઈ. છતાં બાપુ તો તેનો રૂઠો છોડતો જ નહિ. બાપુ તેને ફરવાની જીક કરવા લાગ્યો. આથી નૃપેશ તેને ધમકાવી ખેંચી લીધો. બસ, આપાની માંદગી પૂરી થવા માટે આટલું જ બસ હવું. તરતજ તેણે બાપુને નૃપેશ પાસેથી લઈ લીધો અને આમતેમ ફરવા લાગી.

ત્રણ દિવસની મુસાફરી પછી તેઓ કલકત્તા આવી પહોંચ્યાં. નૃપેશ અને વિનોદીની તો કલકત્તાથી મુપરિચિત હતાં. પરંતુ આપાને બધે અજુગપજુ લાગતું.

જીવનની દરેક સ્થિતિને અનુકૂળ દરેક જણુ થઈ શકે છે. એ પ્રમાણે આપા અહીં પણ પડોશીઓ સાથે તેમજ આજુબાજુનાં દુકાનદારો સાથે પરિચિત થઈ ગઈ. તે બંધાણો બોલી નહિ શકતી પરંતુ સંવાદજી સમજી શકતી એટલે આગળ ધપાવ્યે રાખતી.

પરંતુ નસીમ હવે પ્રહાર કરવા મંડ્યું. થોડાકજ દિવસની માંદગી ભોગવી પતિ તથા બાળકને એકલવાયાં મૂકી વિનોદીની આ ફનીઆનો લાગ કરી ગઈ. નૃપેશના ઉપર તો બાણે વજ્રપ્રહાર થયો.

પ્રિય પત્નીનાં અવસાનથી ધંધા તરફ પણ તે બેદરકાર રહેવા લાગ્યો અને આતે પરિણામે તે કેટલાંક દેવામાં દટાયો.

ગમે એટલા હૃદયમંગ માણસને પણ રોટલાની તો જરૂર પડે છેજ. દિવસો યતાં શોક કાંઈક બોલો થવા માંડે છે. નૃપેશને માટે જો કે એમ ન બન્યું પરંતુ પુત્ર હોવાથી હવે તેને કાંઈક ધંધાની શોધમાં જવું પડ્યું. મહા-પ્રયત્ને એક સાધારણ નોકરી મળી, તે જો કે ઘણી સારી તો નહોતી પરંતુ સમયને અનુસરી તેના સ્વીકાર કરવો પડ્યો. જીવું ધર છોડી તે સરતાં માડાંનાં એક નાનકડા ઘરમાં રહેવા લાગ્યો.

આવી સ્થિતિમાં બંને નોકરો રાખી શકાય એમ નહોતું. આણુ પગારમાંથી એવી મોજશોખ થઈ શકે એમ નહોતું. પરંતુ એક માણસ એવું કામ પણ કરી શકે નહિ. વિનોદીની જીવતી હતી ત્યારે પણ જો નોકરોની તો જરૂર પડતી. પરંતુ હવે એકથી ચલાવી લેવાનો પ્રસંગ આવ્યો. આવકનો પણ વિચાર કરવો રહ્યો ને !

નૃપેશ રસોયા દરનાથને રળ આપવા વિચાર કર્યો. આપા બંને કામ સહેલાઈથી કરી શકશે. આપા ગમે તેમ કરી રસોઈ બનાવશે. આપાને રળ આપવાનો તો તે વિચારજ નહોતો કરી શકતો. કારણ કે તેણે તો બાપુ માટે સર્વસ્વનો ત્યાગ કર્યો હતો. વળી બાપુને બીજું કોઈ રાખી શકે એમ પણ નહોતું એટલે આપાને જો રળ આપવામાં આવે તો બાપુને રાખવોજ મુશ્કેલ થઈ પડે. એટલે નૃપેશ દરનાથને તેના એક મિત્રને ત્યાં મોકલી દીધો. આપા બાપુને રમાડતી રસોઈ કરતી. આપા મદ્રાસી હોવાથી તેને બરોળર રસોઈ આવડતી નહિ એટલે ગમે તેવું રાધી તે નૃપેશને જમાડતી. આપા રસોઈમાં પોતાનું અગ્રાંત સમજી શકતી અને ઘણી વખત શરમાતી પણ ખરી.

તરતજ નૃપેશ દરનાથને પાછો લઈ આવ્યો. હવે આપાને પણ કાંઈક લાગી

આવ્યું તે સારી રીતે સમજતી કે શેડ બે બે નોકરોને પેપી શકે એમ નથી. એટલે તે એક રાત્રે જાણુને છોડીને ચાલી ગઈ. તૃપેશી તેને ક્યાં જાય છે એમ પૂછ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે પડોશમાં તેનો એક સગો રહે છે તેને ત્યાં બે ત્રણ દિવસ રહી કોઈક નવી નોકરી શોધી લેશે.

દરે તૃપેશની કમજબી પૂરેપૂરી આવી. તે આધા વિના ચલાવી શકે પરંતુ જાણુને રાખવાનું કામ તેનાથી થઈ શકે એમ નહોતું.

રાત્રે જમી રહ્યા પછી દરનાયે જાણુને રાત્રે બારેક વાગ્યા સુધી રમાડ્યો. તૃપેશ ત્યાં સુધી કામ કર્યું. અને સુરાનો વખત થતાં દરનાયે જાણુને તૃપેશ પાસે સુરાડી દીધે. આખા દિવસનો થોડેશ જાણુ જરા ઉંઘવા પડ્યો એટલે શાન્તિથી નિદ્રા લેવાશે એવી તૃપેશને આશા બધાઈ.

પરંતુ એ આશા નિરર્થક ગઈ. જાણુ વાંતજ અમણીને જાગી ઉઠ્યો અને આરડ કરવા લાગ્યો. તૃપેશ દરનાયને ચાર પાંચ ખૂમે પાડી પરંતુ તે ઘોર નિદ્રામાંથી જાગ્યો નહિ. અત્યંત દોષમાં તૃપેશ જાણુને કંચકો પથ્થર તરાવ તેની ચૂંત માતાતું તૃપેશને સ્મરણ થયું. જિવારો માતા વિનાનો બાકા ! આપા પર પથ્થર તેને ચીકે ચડી. તેને જવાતું કેણું હતું !

બીજે દિવસ એકસમી પોતાના ભેરંડ સાથાંજીને તેણે પોતાની મુશ્કેલી જણાવી એટલે બધાયે તેને કેમ સારી પુખ્ત વખતે છોડી સાથે પરણવા જણાવ્યું. તૃપેશ આ સાંભળતાં જ શરમાઈ ગયો.

ધરે આવ્યો ત્યાં તો દરનાયે જાણુના પગડમેના વણુનો સંભળાવવા માંડ્યાં. તૃપેશ થયું ચુંચર્યો. રાત્રે તૃપેશ કામ કરતો બેઠો અને જાણુને જોમ અને તેમ જલદી સુતાડવા તેણે દરનાયને જણાવ્યું.

દરનાય જાણુને લઈ આમ તેમ કઠોર સ્વરે ગીત ગાતો શરવા લાગ્યો અને થોડાજ વખતમાં કંધી ગયો. આ સમયે જરાજર સાડા નવ થયા હતા. તૃપેશ પથ્થર ચાકી ગયો હતો એટલે જરા નિદ્રા મળે એમ ફરી તરતજ ઉઠી ગયો. જાણુ તેને કંચકા નહિ કે એવી તેને તો શંકાજ હતી.

પરંતુ તે જ્યારે જાગ્યો ત્યારે તેની બારીમાં સૂર્યનો પ્રકાશ પથ્થર પ્રવેશ પામી ચૂક્યો હતો. તેને ઘણુંજ આચર્યું લાગ્યું. ધડીયાળમાં જોયું તો સાડા આઠ થયા હતા. નોકરને બોલાવી જાણુ સંજાંધી પૂછપૂછ કરતાં દરનાયે જણાવ્યું કે તે તો તેની અમ્મા સાથે શરવા ગયો હતો.

તૃપેશ આ માની શક્યો નહિ એટલે તેણે પૂછ્યું ! “ અમ્મા સાથે ? કે ક્યારે આવી ? ”

તે ગઈ કાલે રાત્રે જાગી હતી અને જોરડા પાછળ સંતાઈ રહી હતી. ત્યારે તો મેં તેને જોઈ નહિ પરંતુ રાત્રે જ્યારે બાહુએ રડવા માંડ્યું ત્યારે તે બદાર નીકળી અને જાણુને લઈ પાંચ વાગતાં સુધી શરી. અર્ધો કલાક ઉપરજ તે પાછી ફરી અને જાણુને લઈ શરવા ગઈ. ”

તૃપેશનાં મનમાંથી તો જાગે મોટા બોલો ઉતરી ગયો. તે અંધારિના ચલાવી ચાલત પરંતુ રાત્રે જાણુનું નોકરન તેનાથી સંધું જાતું નહતું. ઉપરાંત જાગકની કોઈ દરકાર લેનાર નહતું. દરે તેને આવી રીતે કરકસર કરતો પાલકે એમ નહતું. એટલે તેણે આવક વધારવાની જોઈએ.

દરનાય ત્યાંજ હશે હતો. તેણે પૂછ્યું,

“ ત્યારે અને જમ આપે ! ”

“ ત્યારે રાંધશે કોણ ? ” તૃપેશે હાલું.

“ ત્યારે મું આપા જશે ? ”

“ તો જાણુને કોણ રાખશે ? ” તૃપેશે

કહ્યું. “ અ રસોષ તૈયાર કર. ” હરનાથ તરતજ ચાલ્યો ગયો.

આ વખતે બાપુને લઈ આપા આવી પહોંચી. નૃપેશને વંદન કરી તે અંદર જતી હતી ત્યાં નૃપેશ તેને ત્યાં બોલાવી.

આપાના મનમાં થયું કે પગાર સંબંધમાં કાંઈ વાતચિત થશે. પરંતુ નૃપેશ બોલે તે પહેલાંજ તેણે જણાવી દીધું કે બાપુ વગર તે રહી શકે એમ નથી. બાપુને માટે તેણે દેશ તેમજ બધાંનો ત્યાગ કર્યો છે. તે જણાવી હતી કે શેઠનો દાથ બીડમાં છે તો કીક તેને પગાર નથી જોઈતો. તે બરાબર હીસાગ રાખશે અને બાપુ મોટો થશે ત્યારે તેની પાસેથી પાંચએ પાંચ વસુત્ર કરશે. વિનોદીની તેના દાથમાં બાપુને સોંપી મૂક હતી એટલે તેણે તો રહેવાનો નિર્ણય કર્યો હતો.

પુરતાપુરત માટે તો વાત ત્યાંથીજ અટકી. નૃપેશને પણ એમ લાગ્યું કે તેની મુશ્કેલીઓનો આપાને કાંઈક વહેમ આબોયો છે. આપા અને હરનાથના ટંટા વિના બધું કીકાકીક ચાલતું હતું. થોડાજ દિવસમાં નૃપેશને પણ એમ લાગ્યું કે આ વાત તરફ તફન દુર્લભ્ય સમજા નેતુ નથી. હરનાથ જુનો નોકર હતો જ્યારે આપા, બાપુ, શ્રી સર્વસ્વનો ત્યાગ કરનાર બી હતી. એટલે કેવો પક્ષ લેવો તે સમજાતું નહોતું. તેમની વચ્ચે રોજ તકરાર વધતીજ જતી.

અચાનક તકરાર બીજા માર્ગે તરજજ વળી ગઈ. નૃપેશનો નોકરી સોની હતો. એક સવારે તેનો છોકરો દ્રાહસીકલ પર બેઠો હતો.

બાપુએ આ જોયું એટલે તે આપાના દાથમાંથી કુત્ર ત્યાં ગયો. આપા યુમ માર-તીજ રહી.

બાપુએ હવે દ્રાહસીકલ માટે દંડ પકડી. બાપુને લઈ આપા ઘરે આવી રહી છતાંજે બાપુ તો દ્રાહસીકલ માટે યુમ માર્યાજ કરતો

હતો. હરનાથે આ બધી વાત જાની જાની સાંભળી લીધી.

એટલામાં નૃપેશ આવી પહોંચતાં બાપુ દોડતો દોડતો તેની પાસે ગયો અને તેનો કોટ ખેંચવા લાગ્યો. નૃપેશ તેના માથે દાથ ફેરવી પૂછ્યું, “ શું છે બાપુ ? ” કાલા કાલા શબ્દોમાં બાપુ બોલ્યો: “ બાપુ, મને દ્રાહસી કલ નાંદ લઈ આપો ? ”

નૃપેશ કોઈને, કોઈ પણ વસ્તુની ના નહિ પાડી ચકતો. એટલે એક પળ પણ વિચાર કર્યા વિના તેણે તરતજ જવાબ આપ્યો: “ લઈ આપીશ હો: પણ મને ઓરિશ તો જવા દેશેને ? મોઢું થશે તો મને સાહેબ મારશે ? ”

પરંતુ બાપુ તો દ્રાહસીકલ મેળવવા ધણે જ આગ્રહ રતો એટલે તે કાંઈ રહેજે જવા દે એમ ન હતું. “ ક્યારે લઈ આપશો ? ” તેણે પૂછ્યું, “ સાંજે ? ”

નૃપેશે પણ તેને સમજાવવા “ કાલે સવારે લઈ આવીશ ” એમ કહ્યું એટલે બાપુ રમવા ચાલ્યો ગયો.

ધરથી બહાર ગયો એટલે નૃપેશ બધું જો બૂલી ગયો. પરંતુ બાપુ કાંઈ બૂલે એમ નહોતું. બીજાજ સવારે તે તો નૃપેશ પાસે પહોંચ્યો અને દ્રાહસીકલની માંગણી કરી.

નૃપેશને મોટી ચિંતા થઈ. આટલી કીમતી ચીજ કેમ ખરીદવી ? થોડા ઘણા પૈસા જીજીના મળે તો ખરીદી શકાય. પરંતુ તેના મિત્રો કાંઈ મૂર્ખા નહતા. જીજીના લેવા સૌ મોઢ લેવાર હોય છે પરંતુ ધીરવા બાગ્યે જ મોઢ લેવાર શાય.

આત્યારે તો તેણે ગમે તેમ કરી બાપુને સમજાવ્યો; અને બીજો દિવસે જરૂર લાવી આપવા વચન આપ્યું. એટલે બાપુ પાછો શાન્ત થયો.

ઓરિશનું કામ પૂરું કરી નૃપેશ દ્રાહસી-

કાશ ખરીદવા નીકળ્યો. પરંતુ કાશ ઉપાર આપે નહિ. ઉછીના પૈસા મેળવવા પણ પ્રયત્ન કરી જ્યેઓ પરંતુ નિષ્ફળતાજ મળી આવી એટલે મોડી રાત્રે ઉતાય થઈ તે ઘરે આવ્યો. અને ખાધા વિનાજ નિદ્રાધીન થયો.

બીજી સવારે ઉઠવાનો વખત થતાં તેને હૃદયમાં ધણુંજ લાગી આવ્યું. જાણુને મોઢું શું બતાવવું? પછોડીમાં માંથું ઢાંકી તે પથારીમાં જ સૂઈ રહ્યો. પરંતુ બાપુ કાંઈ એમ હેતરાય? “બાપુ; ઉઠો; ધણું મોઢું થયું છે અને ટ્રાઈસીક્લ નહિ લાવી આપો કે?”

નૃપેશનું હૃદય ધણું જ ભરાઈ આવ્યું. શરમ છે આવી જીંદગી અને વાત્સલ્યને! ખાલકની આ નાનામાં નાની માગણી પણ તેનાથી પૂર્ણ થઈ શકતી નથી. જાણુને તે શો જવાબ આપી શકે?

છેવટે જાણુએ પછોડી ખેંચી કાઢી. “મારી ટ્રાઈસીક્લ ક્યાં છે?” તેણે પૂછ્યું: “તમે ક્યારે લાવશો?”

નૃપેશે મીઠમાં જાણુને ધકકે માર્યો. “ચાલ્યો જ અદ્યોધી. તું ધણેજ ખરાબ છોકરો છે. મને ધણેજ મીઠવે છે.”

જાણુને તો આવો કડનો અનુભવ પહેલી જ વાર થયો. તેણે તો ભેંકડો તાણવા માંડ્યો. આપા પાસેનાજ ચોરડામાં હતી તે રાંડી અને નૃપેશ તરફ જોયું તો તે જાણુને હાથે પોતાનું મોઢું ઢાંકી રડતો હતો અને તેનાં આંગળાઓની વચ્ચેથી અશ્રુનિન્દુ ટપકતાં હતાં.

જાણુને લાગ્યું તે ચાલી ગઈ. તેને થોડીક મીઠાઈ વિગેરે આપી એટલે જાણુ ખુશ થયો. પછી આપાએ જાણુને પૂછ્યું, “તારા જાણુને શા માટે દુઃખી કર્યો? તું ધણેજ ખરાબ છે.”

જાણુએ કહ્યું કે “મેં કાંઈ જાણુને દુઃખી કર્યો નથી. ઉલટું તેમણે મને ધાકો માર્યો.” પછીથી આપાએ તેને બાપુ પાસે ટ્રાઈસીક્લ

નહિ માંગે તો મણીજ સારી મીઠ આપવા કહ્યું. જો હવે તે ફરી માંગશે તો બાપુ રડશે. સારા છોકરાં બાપુને રડવા દેતાં નથી.

જાણુ આમ રહેજે માની નવ્ય એમ નહોતું. પરંતુ બાપુને રડના દેખી તેને ધણું લાગી આવ્યું. તે તરત શાન્ત થયો. અને જળજળામાં ભરેલી આંખોથી તેણે આપા સામે જોયું.

બાપુ સાથે બહાર જઈ આપા પાછી આવી તો નૃપેશે મ્હાં પણ નહોતી પીધી કે તે બહાર પણ નહોતો ગયો. તે તો ત્યાંના ત્યાંજ બેઠો. આપાએ જાણુને નીચે ઉતાર્યો. એટલે તે બાપુ પાસે આવ્યો અને બોલ્યો. “બાપુ; મ્હાં પીએને. હું હવે ફરી ટ્રાઈસીક્લ નહિ માંગું.”

પોતાનાં આંસુ છૂપાવવા નૃપેશ પાસેનાં ચોરડામાં ચાલી ગયો. જાણુએ આપા તરફ જોયું તો તેના આંખોમાંથી પણ આંસુ ટપકતા હતાં. ટ્રાઈસીક્લનું નામ દેવાંજ તેણે જાણુને શા માટે રડતાં હતાં તે જાણુને સમજાઈ નહિ.

બપોરે જાણુને સુતાડી, આપા, હરનાથને તેના તરફ નજર રાખવાનું કહી બહાર ગઈ. જ્યારે જાણુ જાણુ ત્યારે આપાને ન જોતાં તેણે રડવા માંડ્યું. હરનાથ તેને દૂધ પાવા આવ્યો ત્યાં તો તેણે લાવે મારી દૂધને પ્યાસો દેખી નાંખ્યો. પરંતુ એટલામાં આપા આવી પહોંચી અને પાણું મળું શાન્ત થઈ ગયું.

આપાને જોતાં જાણુ પાછો આક્રંદ કરવા જતો હતો પરંતુ આપાએ તેને લઈ લીધો અને તેને શયનગૃહમાં લઈ ગઈ. બીજીજ પળ પોતે ટ્રાઈસીક્લ પર બેઠો અને ચોરડામાંજ આમતેમ ફરવા લાગ્યો. જાણુના આનન્દનો તો પાર નહોતો. આમ અચાનક શાન્તિ ઇલાયતું કરણ ન સમજવાથી હરનાથ અંદર આવ્યો પણ આ જોતાં ધણેજ અસંતોષ

પામ્યો. હરનાથ તો શેઠ પાસે પંગાર લેતો હતો પણ આપા તો કાણી પાસે શીઝે નહોતી લેતી. એટલે હરનાથને, પોતે આપા કરતાં કાંઈક ઉતરતો છે એમ લાગ્યું. હવે આ મંદ્રાસી સ્ત્રીએ દ્રાહસીકલ લઈ આપી છે એટલે શેઠને એના તરફ વધારે માન થશે. પરંતુ તે પૈસા લાવી ક્યાંથી ?

નૃપેશ આગ્યો કે તરતજ હરનાથે આ સમાચાર આપ્યા. તેને આશ્ચર્ય લાગ્યું એટલે તરતજ આપાને બોલાવી: આપા જારી એટલે દ્રાહસીકલ ખરીદવા માટે પૈસા ક્યાંથી લાવી એમ પૂછ્યું. આપાએ કહ્યું કે બાણુની માતાએ મૃત્યુ પામતી વખતે બાણુ માટે તેને શેઠ પૈસા આપ્યા હતા. તે પૈસાથી દ્રાહસીકલ ખરીદ કરી હતી

ચિત્રેદીનીએ પોતાને ન્યાય નથી કર્યો એ વિચારથીજ નૃપેશના હૃદયમાં કાંઈક આધાત થયો. પોતે બાલકની યોગ્ય સંભાળ રાખી રહ્યો એમ તેને લાગ્યું નહિ હોય. પોતાનાં બાલકને માટે પૈસા આપી જવાની તેને જરૂર નહોતી. અને તે પૈસા પણ પોતાને નહિ પરંતુ આપાને આપી મળ. પોતે એ પૈસાને દુર-યોગ કરશે એવા શું તેને ભય હતો ?

પરંતુ તરતજ તેને પોતાનાં વિચારો માટે શરમ આવી. પોતાનાં વર્તનથીજ ચિત્રેદીનીનું વર્તન ન્યાયી નથી કરતું ? પોતાનાં બાલકની એક નજીવી ઇચ્છા પોતે પૂર્ણ ન કરી રહ્યો બાણુની માતા આ જાણતી હતી અને તેથીજ તેણે એમ કયું હતું.

દ્રાહસીકલ મળવાના સ્થાનંદમા તો બાણુ ખાચાપીવાનું પણ લૂંથ્યો. એ તેને પોતાનો મરજી પ્રમાણે વર્તના દીએ તો તે દિવસ અને રાત્રિ દ્રાહસીકલ પરજ વીતાવે. હરનાથ દ્રાહસીકલ બેચીને મૂકી ઝડપે દોડી રહ્યો. એટલે હવે જ્યારે ને લરે તેને હરનાથનીજ જરૂર પડતી. આપાનું તેને કાંઈ કામ નહોતું.

સવારનાં પણ આપા ઉઠે તે પહેલાં તો હરનાથ અને બાણુ દ્રાહસીકલ ફેરવતાં જ હોય.

એક સવારે આ પ્રમાણે બનતાં આપાને ધણીજ ચીક મઠી. તે નીચે મહોદ્ધામાં કતરી અને બાણુને બોલાવી કહ્યું: “આવ બન્ધા; હવે તો થીરો ને ?”

બાણુએ પોતાનું ડોકું ધુણાવી કહ્યું, “નહિ; મારે હવે નથી જોઈતું હરનાથ જલદી !”

આપાએ દ્રાહસીકલ પરથી બાણુને ઉપાડી લીધો અને હરનાથને થોડીક પુખ્તાંજલિ સંજાળાવી !

આવી રીતે જગજગરીથી દ્રાહસીકલ પરથી ઉપાડી લેવા માટે બાણુ ધણીજ ચીકાયો. એટલે તે આપાને કરડ્યો અને તેને લાલ મારી. પરંતુ તે કાંઈ તેને એમ જવા દીધે એમ નહતું. તે તેને ઉપર લઈ આવી અને હવે પારા મંડી. તેને જરા છૂટા મુખ્યો કે વરતજ બાણુ તો સીધો રસોડામાં દોડી ગયો અને હરનાથને થુમ મારવા મંડ્યો.

આપા સાથે સામા છાતીએ લડવાનો હરનાથમાં હિંમત નહોતી તે તો પાછળથી પ્રહાર કરવામાંજ રહેા હતા. આપા સાથે લડકામાં તે જીતી રહે એમ ન હતું. અને શેઠને ફરીવાર કરવામાં કાંઈ વળે એમ ન હતું. એટલે તેણે બાણુને આવવાની ના પાડી. તેથી બાણુ પાઠો આપા પાસે આગ્યો તેનું હૃદય ધણીજ વિચિત્ર થઈ ગયું હતું. બાણુને બે કી કરતાં તેને કાંઈ વિશેષ લિમિં થતી નહિ. છોકરો કાંઈક બદલાયો હતો. માતાના કરતા પણ આવડે વધુ ચડતો તે બાણુ હવે રમ્યો ન હતો. હરનાથ તેને લલચાવી ગયો રેઝના કામમા પણ તેને બાણુ મુજ નહોતી પડતી. બપોર જેમ તેમ પસાર કરી અને સાંજે ને બાણુને લઈ ફરવા નીકળી

બાપુને કપડાં પહેરાવ્યાં એટલે તેણે ટ્રાન્સીકલ માટે જૂમ મારવા માંડી. આપા ચીઠાઈ અને ટ્રાન્સીકલ નાંખી દેવાની ધમકી આપી. જો તે આવો ખરાબ છોકરો હોત તો તે ટ્રાન્સીકલ લાવત જ નહિ.

બાપુ, જેમ તેમ આપાના હાથમાંથી છટકી દરનાથ પાસે ગયો. તેણે કહ્યું: "દરનાથ, આલ, આપણે રમીએ, આપા તો ખરાબ છે; હું તેની સાથે જવાનો નથી."

દરનાથે રસોડામાંથી માથું બહાર કાઢ્યું અને કહ્યું: "નહિ, હું અગમ" પાસે જ. હું કંઈ તારે માટે આપો દિવસ લડી શકું નહિ."

દરનાથનાં આવા શબ્દોથી આપાને ધણે જ ક્રોધ ચડ્યો. પરંતુ દાર પરથી બાપુ પડી નજમ માટે તેણે તરતજ બાપુને ઉપાડી લીધો.

બાપુને તો ટ્રાન્સીકલ જોઈતી હતી. તે તો તેને માટેજ હાં લઈ બેઠો હતો. આપા તેને જેમ તેમ પટાવીને બાગમાં જઈ દાંધી સિંદ જતાવવાનું જણાવી લઈ મૂક. એકાદ કલાક ચાલ્યા પછી પશુ જ્યારે બાગ કે દાંધી, સિંદ, નદિ આવ્યો ત્યારે બાપુ ચીઠાવે અને ધરે આવતાંજ પોતાના તાપ આગળ તેણે આપાની શરિયાદ કરી. અને પછીથી દરનાથને પશુ શરિયાદ કરી. રાત્રે આપા દૂધ પાવા આવી ત્યારે તેને કરડી પોતાનું પૂરેણું જોર અજમાવ્યું.

આપા હવે તો ધણીજ ક્રોધિત થઈ. બાપુને વાંસામાં એક ધણે લગાવી તેણે કહ્યું: "કેવો ખરાબ છોકરો છે? જો આ તારા હાથમાંથી લોડી નીકળે છે?"

બાપુએ મોટી પોક મૂકી એટલે દરનાથ દોડી આવ્યો અને બાપુને ચીરે દાંધ ફેરવી તેણે કહ્યું: "લોડો કહે છે તે ખરું છે કે જે માતા કરતાં પશુ શુદ્ધ બદાલ દેખાડે તે કાંઈજ દોષો જોઈએ. એના બાપુ આવે કે

તરતજ એ સીધો થઈ જાય છે પરંતુ તેને બધું કહે કે કોણ? આપણે તો પૈસા ખાતર કામ કરનારા નોકર?"

આપા બંગાલી બહુ સારું જાણતી નહોતી છતાં સાધારણ સમજી શકતી હોવાથી દરનાથના કહેવાનો આશય તે સમજી શકી. પરંતુ અત્યારે તો તે શાન્તજ રહી. બાપુ આવો બેવશ નાવડ્યો એ જણી તેને ધણું લાગી આવ્યું.

બીજી સવારે તો ટ્રાન્સીકલ નહોતી, એટલે બાપુએ રડવા માંડ્યું. આમણું બારણું ઉઘાડું રાખવા માટે નૃપેશે નોકરને કપડો આપ્યો. કદાચ કોઈ ચોર લઈ પશુ ગયો હોય. દરનાથ ધુરંધરો પરંતુ આપા તો શાન્તજ રહી.

ચોડો સમય પછી તો બધું શાન્ત થયું. નૃપેશ પોતાનાં કામે વળગ્યો. દરનાથ જનરમાં ગયો. રડતાં રડતાં બાપુ ઉઘી ગયો. માત્ર એક આપા બહાર બેઠી હતી.

એટલામાં દરનાથ અંદર આવ્યો અને નૃપેશને કહ્યું: "શેઠજી, ટ્રાન્સીકલનો પત્તા લાગ્યો છે"

"ક્યાં છે?" નૃપેશે પુછ્યું. દરનાથે કહ્યું: "આ મહોલ્લાને નાંકે એક મદા. સીની કુકન છે અને ત્યાં જુની સાંપકળો સમારાય છે અને વેચાય પશુ છે. સવારમાં વહેલાં આપા ટ્રાન્સીકલ ત્યાં લઈ ગઈ હતી અને તે વેચી નાંખવાનું કહી આવી હતી."

બહાર બેઠેલી આપા આ બધું સાંભળતી હતી.

નૃપેશ આ માની શક્યો નહિ. આપા આમ જા માટે કરે? અત્યાર સુધીમાં તેણે એક પાછનો પશુ ગોઠાવેો કર્યો ન હતો. તે પગાર લેતી હતી તે વખતે પોતાની આવકનો ધણે ખર્ચ બાગ તે બાપુ પાછળ જ ખર્ચતી તો તે આમ જા માટે કરે? પરંતુ દરનાથને જો ખાતરી ન હોય તો

તે આવો આરોપ મુકવાની દિનિત પશુ ન કરે. હવે શું કરવું ?

“ તને ખતી છે કે ? ” તેણે હરનાથને પૂછ્યું.

“ તે કાંઈ મારી દુશ્મન નથી કે જુદું બેલું. ” હરનાથે જવાબ આપ્યો.

નૃપેશ આપને બોલાવી એટલે તે અંદર આવી ઉભી રહી. તેણે દ્રાષ્ટીકક્ષ ખસેડી હતી કે કેમ તે પુછ્યું એટલે તેણે તેમ કરવાની હા પાડી.

નૃપેશ હવે ધણે જ અચવાયો. હવે તેને માટે શું કરવું ? તેને પોલીસને સોંપવાનો તો વિચાર જ કરી શકાય એમ ન હતું. કારણ કે તે કાંઈ પગાર લેતી ન હતી. તેનાં પગારની રકમથી આવી પાંચ ૭ દ્રાષ્ટીકક્ષ ખરીદી શકાય એમ હતું. કાંઈ જરૂર પડી હશે પરંતુ બીજા નોકરો તેની જેમ નહિ કરે માટે તેને હપ્તો તો આપવો જોઈએ.

પરંતુ નૃપેશ આ પશુ કરી શકે એમ ન હતું. તે નોકર છે એ સૌ કોઈ જુદી ગયું હતું. તે તો એક કુટુંબીજ છે એમ જાણ માનતા થયા હતા. થોડી વારે નૃપેશે કહ્યું : “ હવે ફરી એમ કરવા નહિ. તમારે પૈસા જોઈએ તો મારી પાસે માંગી લેજો. ”

હરનાથ તો આ કાંઈજાનવા બંદાર ઉભોજ હતો પરંતુ આપને કાંઈ સંજ્ઞા કરવામાં ન આવી એથી તો તે રાતો પીઠો થઈ ગયો અને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

પછીથી આપાએ નૃપેશને કહ્યું :

“ બાપુ હું જાણ. હવે હું અહીં કામ કરીશ નહિ. હું દ્રાષ્ટીકક્ષ પાછી મેકલીશ. ”

નૃપેશનો કાંઈ પશુ જવાબ સાંભળ્યા વગર અને બાપુ તરફ જઈ નજર સરખી પણ ક્યાં વગર આપા ત્યાંથી ચાલી ગઈ. નૃપેશે હરનાથને તેની પાછળ મોકલ્યો પરંતુ તેનો કોઈ પતો લાગ્યો નહિ.

તેણે જાને જમે તેમ કરી બાપુની સંભાળ રાખતા. જ્યાં સુધી દ્રાષ્ટીકક્ષ આવે નહિ ત્યાં સુધી તો નૃપેશ ઓરિસમાં પશુ જઈ શકે એમ નહતું. એક મદાસી છોકરી દ્રાષ્ટીકક્ષ લઈ આવ્યો. પરંતુ તે આપાની કાંઈ ભાળ આપી શકે એમ નહતું. તેણે તો એટલુંજ કહ્યું કે એક સ્ત્રી તે પહેલાં સવારમાં ત્યાં સુધી ગઈ હતી અને અત્યારે તે અહીં લઈ આવવા કહી ગઈ. પછી તે ક્યાં ગઈ તેની કાંઈ ખબર નથી.

આ પ્રમાણે દિવસ પછી દિવસ પસાર થતા લાગ્યા. બાપુ તો તેના બાપુને દુઃખી કરતોજ હતો પરંતુ આપાની કાંઈ ભાળ લાગી નહિ. હરનાથ મધું કામ ભલે કરી શકે એમ નહતું એટલે થોડો વખત કામ કરવા એક બીજા બાપુને રાખી પરંતુ કામ કાંઈ સાફ થતું નહિ. આપો દિવસ ધરમાં જાને નોકરોના કજીઆજ ચાલ્યા કરતા.

આમ એક માસ વીયો. એક સવારે નૃપેશ, બાપુને બોળામાં બેસાડા રમાડતો હતો, ત્યાં આવી હરનાથે કહ્યું કે કોઈક માણસ તેને મળવા માગે છે.

નૃપેશે તે માણસને અંદર લાવવા કહ્યું. એટલે એક ધરડો ચીનો હરનાથ સાથે અંદર આવ્યો. નૃપેશ તો આ માણસ સામે જોઈ રહ્યો. જ્યાં તે કામ હશે એમ તે વિચારવા લાગ્યો.

નૃપેશે પૂછતાં તેણે જણાવ્યું કે પાસેજ તેની ધીરધારની દુકાન છે અને ત્યાં એક સ્ત્રી કે જેણે પોતાનું સીરનામું અંદર આપ્યું હતું તેણે થોડો વખત ઉપર એક સોનાની માળા ધરણે મુકી હતી. તે હવે ચાલ્યા જતો હોવાથી પોતાના ગદા ધરાકેને તેણે પોતાના પૈસા પાછા આપી જઈ ધરણે મુકેલી ચીજ પાછી લઈ જવા જણાવ્યું હતું.

આ સ્ત્રીએ પૈસા ક્યારે હાથીના લીધ

દતા એ તૃપેશે પ્રજાનું એટલે તેણે યશસ્વર
તારીખ કાઢી આપી.

હવે, તૃપેશને બધી સમજ પડી. એ
બાપુની મૃત માતા નહેતી પરંતુ જીવતી
સાવકી મા હતી કે જેણે બાલકને દસળાં
રાખવા માટે પોતાનું સર્વસ્વ ત્યાગ્યું હતું.
તેણે સોનાની માળા એળખાવી. વિદોદીની જી-
વતી હતી તે વખતે આપા તેનાં ગળામાં એ
કેવી શોભે છે એમ જણાવી વખતો વખત તે
પહેરાવતી. તે હમેશાં કહેતી કે બાપુની વદને
માટે એ એટલે તરીકે રાખી છે.

હવે તે સ્ત્રી અહીં કામ નથી કરતી એમ
કહી તૃપેશે તે સ્ત્રીનાને રજા આપી.

પાછા દિવસો વીતવા લાગ્યા. પરંતુ ધનનું
વાતાવરણ તો વધુને વધુ અધિકારબધું થવા
લાગ્યું. પ્રેમનાં ઝરણાં સુધાઈ ગયાં હતાં. આ
ધામાં પ્રેમની એ વ્યક્તિએ હતી તેમાંની
એકને ઇચ્છે જોવાની લીધી અને બીજી
વિધિનાં વિચિત્ર પકડા પાછળ અદૃશ થઈ
અને તૃપેશ તેને માટે કાંઈ વધુ અશ્વિ શક્યો
કામો નહિ.

પ્રેમલીનાં.

[સુરશસના હિંદી બજન પાથી]

શુભાતીમાં ઉતારનાર :

સો. રેવડીમાઇ મુઝછ વેઠ

[રાગ : મલ્હાર]

૧

બોલતાં કુંજમાંથી એક આવે,
જેમ જેમ હાંદાં પડે છુંદી પર,
તેમ તેમ ઠરી ઉર લાવે.
બોલતાં કુંજમાંથી એક આવે.

૨

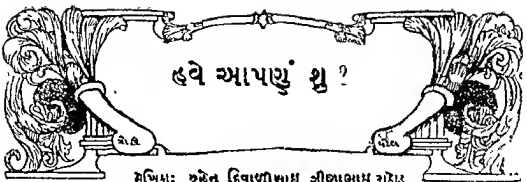
અધિક હંકાર થતી મેહુલાની,
શણ તરૂણ્ય યોમાટે.
નાથ ઠરી ઓઢાટે પીતાંબર,
શયા છુંદી ઓઢાટે.
બોલતાં કુંજમાંથી એક આવે.

૩

તે સમો મોર-દોડિતો ઓઢે,
પવન ધન ધિરી આવે.
લગ્ય મોરલી કર, મંદ મોર રેર,
રાગ - રહાર વાવે.
બોલતાં કુંજમાંથી એક આવે.

૪

બોલે રામ રામણી બંને,
બોલે તન છબી પરખી.
સુરશસ-ઠરી મળે પદ્મપર,
પૂરે પ્રેમે ઠરખી.
બોલતાં કુંજમાંથી એક આવે.

હવે આપણું શું ?

શ્રેણિકા: જાહેન દિવાળીબાઈ ઝીણાબાઈ રાઠોડ

“ સમત ભેડાં ભતભોગથી, પરદિતમાં પરવરશે,
અડત થેપં ને શોષંભયાં સંતાન હિદમાં સરશે,
ત્યારે દેવો અવતરશે, સ્વર્ગ સમ સુંદર હિંદ પંથે ”

(શ્રી૦ લલિત.)

“ સંસારનું દુર છે નાર સર્જન સંસારનું દુર છે નાર
સૌ સુધરે સકળ સુખ સાર, સર્જન સૌ સુધરે સકળ સુખ સાર
પૂળધાણી બધું નિરધાર, એ વણ પૂળધાણી બધું નિરધાર.

x

x

x

આપે જન્મ જન્મતને, પામે પૂરણ પ્રીત
એનાજ નામ આધારથી કહાવે ઈશ્વરી અંબા ખચીત. સ.

x

x

x

નિંદા એની ને કરે, તે પાપી-શુભચાર,
ફગંજને ફરીથી ફળે, તોએ દિલે દેપણુંજ નેર,
સર્જન સંસારનું દુર છે નાર૦

(સ્વ. કવિ નવલરામ)

વી સમી સદી એટલે અધિકાર, સ્વતંત્રતા તથા વિજ્ઞાનનો મહાન યુગ. આ યુગમાં જે નવિનતા ન જણાય એટલી 'ઓછી' ! અનેક શેષો ન થાય તેટલી છેડાં-સાર વગરનાં દોરડાં (વાચરબેસ ટેલીગ્રાફ) હળદો માફ દૂર થતાં ભાષણો, ગાયનો ધરનાં જિ-જાનામા પડ્યાં પડ્યાં સાંભળવોનાં સાધનો-બ્રાહ્મકાર્ટ, રેડીઓ-ચી રામાવતાર માંહેલાં 'પુષ્પક' વિમાન જેવાં અનેક પ્રકારના વિમાનોમાં થતી નાની મોટી મુસાફરી, અને વિજ્ઞાનીશો ચાલતી રેલગાડી વગેરે વગેરે-અનેક વિશ્વ અવનવાં દૃષ્યો અનુભવાય છે, તેમજ વ્યક્તિમત્ત સુધારણા પ્રત્યે દરેક જણ અને પુર્વ પશ્ચિમનાં રાજ્યો, રાજ્યસુધારણા અર્થે

અધ્યાગ શ્રમ લાઇ રહ્યાં છે, એજ વીસમી સદીની અલીદારી છે, આ યુગની પ્રગતિ છે.

પણ આ જગતભરની પ્રગતિમાં આપણું એટલે હિંદુ સંસ્કૃતિનું શું ? તેમજ આપણું સ્થાન ક્યાં ? આ બધામાં આપણો ઉદાર તો ક્યાં જણાતો નથી ! આખા સંસારમાં આપણા માટે અધિકાર સિવાય કશું દેખાતું નથી. કારણ ? તેનું કારણ શોધવા જઈએ તો બીજાના દોષો કાઢવા-કરતાં આપણા પોતાના જ દોષો વધારે દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આપણે જાણીએ છીએ કે આપણી વર્તમાન ધોર દેશ જેવી રજા, પ્રાચીનકાળથી નથી. તે નો યુગપટલદાને લાઇને થઇ છે ! જતાં આપણને પરાધિનપણું સેવવાથી, પરાવલંબી

રહેવાની ટેવ પડી ગઈ છે, જેથી આપણે કોણ તથા આપણી સ્થિતિ શી છે ? તેનું યોગ્ય જ્ઞાન કે જ્ઞાન આપણને ઉદ્ધવવાનું નથી, એટલું જ નહિ પણ ઔસુધારણાનાં કાર્યો કોઈ આરંભે તો તેના પ્રત્યે સદાનુશ્રુતિ દર્શાવવાનું પણ કર્તવ્ય કરી ચક્રતાં નથી, એ થોડી કુખની વાત છે ? રડવા કુટવાનાં, લગ્ન મરણનાં, સંસારના લઢાવા લેવાનાં કાર્યો ઓછાં કરે છે તેમાં પુરોગામી ધણે આગ્રહ હોતો નથી. એ કુરિવાળે ધારે તો ઓછો સદગતમાં દૂર કરી શકે.

‘સાપ ગયા ને હીસોડા રહ્યા.

આ કહેવત આપણા સંજંઘમાં અક્ષરતઃ લાગુ પડે છે. આપણા ધાર્મિક તેમજ વ્યાવહારિક-સાંસારિક-કાર્યોમાં પુરુષની અધીનતા તરીકે, સમાન સ્થિતિ ઓ ભોગવતી હોય એવું જનવ જુએ છે. લગ્ન ક્રિયા કરાવવા ઔપુરુષ સન્મેટે વિધિ કરે છે. દેવપૂજન, તીર્થ સ્નાન વગેરે કાર્યો હેઠામાં આધીન કરાય છે. પણ ખરું જોતાં આ તો માત્ર પરાપુરુષી ચાલતા આવેલા રિવાજનો દેખાવ છે, કે જે સમાનતા, પ્રાચીન કાળથી એટલે વેદના સમયથી ઓછો ભોગવતી આવી છે. વેદકાળમાં ઓછોના અને પુરુષોના દક્ષમાં કેર નહોતો. પણ જેમ જેમ ભારતભૂમિ પર પરદેશીઓ અને પરધર્મીઓના દુમલા ચલા રહ્યા, તેમ પરદેશીઓના દરતક જતો ગયો, મનુષ્ય તગ થટવું ગયું, પ્રભુ જોઈ ચતી ગઈ, સ્વરૂપ માટે સ્થાનાંતર કરવું પડ્યું. તેમ તેમ એ વિકટ સમયમાં પુરુષોને માથે અનેક મુશ્કેલી ભેજમદારી આવી પડી હતી. તેઓને જમીન, પોતાની દેહ, જાગતવ્યાં, દોરદાંકર અને આપ્ત જોતો સંભાળવાનું કાર્ય કરવા અદર્શ નિઃશ જનમત રહેવું પડ્યું. તેમાં ખાસ કરીને મુસલમાની અમલમાં ઓછોને

સંભાળવાની ભેજમદારી, ખીન કામના પણ અમલ કરતાં વિશેષ હતી આવા સમયે ઓછોને સંતાડી રાખવી, ધરમાંથી બહાર ન કાઢવી, પોતાનું મૂળ ન બતાવવા આતર છુપાઈ કાઢવો વગેરે કાર્યો વગર છુટકો ન હોતો. પણ આથી.

“આપણી દશા દિન દિન યથ ગમ” !

પરિણામ એ આપણું કે ઓછો આકાંક્ષે ભાવ મનુષ્ય રહી, પણ સ્વભાવે તદ્દન પરાવલંબી બની ગઈ. દિવસે દિવસે એવું જનવું ગયું કે ઓછો પોતાની ભત માટે, પોતાના ઉદ્ધાર માટે, ધર્મ માટે, તેમજ પોતાના દક્ષો કે વારસા અધિકાર માટે વિચાર સરખો કરવોએ છોડી દીધો. છતાં કંઈ કાર્ય કાર્ય વગર છતી શકાય છે ? આ છવાડવાનું કાર્ય પુરુષોએ કરવા માંડ્યું. તેઓએ જમાના પ્રમાણે, તે તે સમયની સ્થિતિ અને અનુકૂળતા જોઈને, ઓછો માટે યોજના કરી. પણ હવે મન્યું એવું કે એ મડાએલી યોજના, પાછલા યુગોને માટે જ હતી, એ વાત વિચારાઈ ગઈ. અને ચાલુ જમાનામાં પણ તેમ વર્તવાને ઓછો જંધાએલી જ છે, જેવી જ ભાવના પુરુષોના મગજમાં અને ખાસ કરીને ઔસુધારણાના વિરોધીઓના હૃદયમાં દ્રઢ થઈ ગઈ ! આ ભાવનાનું પરિણામ ઓછોના સંજંઘમાં ધણું-માઠું આપણું ! તે એટલે મુશ્કેલી કે પુરુષો સામે જ, ઓછોએ તાકીતે જોઈ રહેવાનું રહ્યું ! તેમના જ છવાડવા છવાડવા, અને તેમના જ ચાર્જ મરવાનું તથા તેઓના જમાડવા જમવાનું જગર ભૂખે ટળવળી મરવાનું સરખાયું !

પરદેશીઓના વારંવાર ચલા દુમલાથી દિગ્દુરયાનને માથે ધણું ધણું મુશ્કેલી વીતી ચૂકી છે. સેવરે ચાલુ અંગ્રેજી અમલ થયો. આ પુનર્જનનામાં કાયદા કાનૂનો પડાવા માંડ્યા. પ્રથમ આજના જેવી ન્યાયની આદાલતો

સ્થપાઈ ન હોતી. તે વખતે ન્યાયાધીશો ન્યાય કરતા હતા. પણ તેઓ તો દેશના પંડિતો અગર પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા વિદ્વાનોને પૂછી, ન્યાય ચુકવતા હતા. આ પંડિતો, ઋષિમુનિની ગના-વેલી "સ્મૃતિ"ઓનો આધાર લઈ સલાહ આપતા હતા. દા. ત. મનુસ્મૃતિ, પરાસર સ્મૃતિ, વશિષ્ઠસ્મૃતિ વગેરેના આધાર લેતા. ખાસ કરીને આપણા દત્તકના હક્ક માટે 'વશિષ્ઠસ્મૃતિ'ના નીચેના શ્લોકનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે.

શ્લોક:—

નક્ષીપુત્રમ દયાત્ પતિ ગદ્ગળીયાત્
વા અન્યત્ર અનુજ્ઞાતાત્ મત્તું:

(૧૫-૫-વશિષ્ઠ)

આ શ્લોક તો એકજ પણ કપાળે કપાળે જુદી મતિ. તે પ્રમાણે જુદા જુદા સ્થળોના પંડિતોએ તેનો જુદો જુદો અર્થ કરી, ઊંચો અને સમાનને બદલે ઓછા વધતા હક્ક આપ્યા.

રાજા જનક જેવાની "મિથિલા" નગરીમાં આ શ્લોકનો અર્થ ધણે સંકુચિત કરી નાંખ્યો છે.

જંગાળા અને જનારસમાં તેનાથી કંઈક વધારે છૂટ જાય છે.

મદ્રાસ હલાકામાં એથી પણ વિશેષ છૂટવાળો કાયદો ત્યાંના પંડિતોએ વિધવા ઊંચો અને માટે સ્વીકાર્યો છે.

જ્યારે મુંબઈ હલાકા માટે એ અધાથી કંઈક વિશેષ હદારભાવ વિધવાઓ તરફ જતા-વેલો છે. આ મુંબઈ હલાકામાં જે "દિંદુ લો" ચાલે છે તે કાયદો "મયૂખ" નામના ઋષિ પરથી મયુખનો કાયદો કહેવાય છે. એ મયુખ મુનીના હૃદયમાં રામ વસ્ત્રા હશે કે નેથી તેઓએ દિંદુ વિધવાઓ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દાખવી છે. એટલું જ નહિ પણ દિંદુ ઊંચાત પ્રત્યે પણ, કુટુંબની મીઠકત કુટુંબી પુરુષ વ્યક્તિની ખીનહયાતિમાં, કુટુંબની

દીકરી. એન કે વિધવાને મળે એવી ગોઠવણ કરી છે. આને માટે દિંદુ ઊંચો "મયુખ" મુનીના ઋષી છે !

પણ અત્યારે આપણે શું અદ્વલનીએ છીએ ?

દિંદુ સંસારમાં દીકરી એટલે જન્મી ત્યારથી જ પત્યરો ! અરે પત્યર હોય, તે તો ધર જાંધવાનાએ કામમાં આવે. પણ એ આ જાતિ જન્મી, એટલે તે તો કશાએ કામની નહિ, પણ માત્ર ભૂખે મરવાનેજ સરખાએલી વ્યક્તિ ! પિતાને ત્યાં પુત્રો, પછી બહેને ચોર, લંપટ કે છુની જન્મ્યા હોય, તો પણ તેવા પુત્રો પિતાની તમામ મીઠકતના વારસ બને છે. જ્યારે સુશિલ, કુટુંબની આજર વધારનાર પણ જે કન્યા જન્મી તો તે પિતાની મીઠકતની વારસ નહિ. એકજ માતાપિતાના સંતાન, એકજ માતાના હૃદયમાં પાકેલાં છતાં પુત્રોને માટે પિતાની મીઠકતમાં સ્થાન નથી. પરંતુ પછી સાસરામાં પણ પતિની હેપાતિમાં સુખ સંપત્તિ ભોગવે છે અને દુર્ભાગ્યે પતિના અવસાન પછી, તેની અર્ધાંગનાની સત્તા મીઠકત પરથી ડહી જાય છે, અને પોતાના પતિના બહેને દુસ્મનો હોય, આંખી જિંદગી દરમ્યાન બેઠે પણ બચ-દાર ન હોય તોએ પીતરાઈઓમાંથી પુરુષ વ્યક્તિ વારસ થાય છે. દિંદુ સંસારમાં આટલી અધી ઊંચોની પરાધિનતા તથા દુર્દિશ છે. છતાં તેમાં પણ શ્રીયુત બાસ્કર-ગ્રાવ જન્મવને ઊંચો ધણી સુખી લાગી, તેથી વિધવાઓના દત્તકના હક્ક પર તરાપ મારવા માટે ધારાસભામાં દરાવ લાવવા નીકળ્યા હતા. પરંતુ ઠામ ઠામ ઊંચોની અગવળથી તથા ઊંચોના સદ્ભાગ્યે તેઓએ પોતાનો દરાવ ઝોમરટ માસમાં જેવી લીધો છે. પણ આ ઉપરથી આપણે શીખવાનું છે, કે ત્યારે

આપણે પુણ્યોના તરંગો પરજી જીવવાનું રહ્યું ને ?

આ રાજકિય જાગત મૂકી દઈ, હવે સાંસારિક જાગત જોઈએ. તો તેમાં પણ આપણા જેવી અદમ દલા કોઈની નહિ હોય ! હવે સમાજ શું કહે છે ? માત્ર એજ કે પુણ્યોના પદાડ જેવડા દોષો રાઈ જેવડા નાના ગણે છે અને સરસવના દાણા જેવડા નાના ઓઝોના દોષો પર્વત સમાન લેખે છે. એ પણ કર્મની કકણાઈ નહિ તો ખીચું શું કહેવાય ? કેટલીક રોમાંચકારી ધારના એવી એવી અને છે કે જ્યાં હંવાં ઉભાં થાય છે. પુણ્યોની પાશવવૃત્તિથી ઓઝોને જે કંઈ સોસણું પડે છે તે લખી શકાય તેમ નથી ! હવે સમાજે ક્યું ક્યું નથી ? 'ઓ માત્ર હાય નસીમ' કહીને હાથુત નિંદગી માળે છે !

આપણું પ્રારબ્ધ

ઓઝોને વળી પ્રારબ્ધ કેવું ? આપણું નસીમ તો ખીજની ઇચ્છા પર અવસંજેલું છે. એક તો તદન નાજવયે પરજાવરી, ખીચું કન્યા કરતાં વરની વય નાની ભેરી, તેજજ માત્ર તેનું કુળ જોવું, ત્રીચું આર વરસની બાળકોને સાઈ વરસના યુવાન (?) પતિને પરજાવરી, ચોથું બેચાર બાળકો હોય તેને પ્રથમ વિધુર થયે પરજે તો તેને કન્યા દેરી. આ સપગી બાળતો ઓઝોના પ્રારબ્ધનો નાચકર્તા છે. માટે તે ટાળવાના ઉપાયો શોધવા, એ કાર્ય હવે ઓઝોએ સાવર કપાડી લેવું જોઈએ. પુરોગે પર આધાર રાખવાથી ઉદાર થશે નહિ. પુરોગે, પુરુષ દ્રષ્ટિએ કારી, જ્યારે ઓઝો પોતાની દ્રષ્ટિએ કારી ચકરી. હંમેશાં જગીવાના એ બાગ હોયજી.

ત્યારે આપણે કરવું શું ?

ઓઝોને ઉદાર કરવા માટે અગાનના અને નિર્જનતા પ્રથમ ટાળવી પડશે.

૧ અગાનતા ટાળવા માટે પ્રાથમિકથી માંડીને ઉચ્ચતર કેળવણી આપણા માટે કેવી હોવી જોઈએ ? તેનો અભ્યાસક્રમ નક્કી કરવો પડશે. હાલમાં મ્યુનિસિપલ અને સરકારી શાળાઓમાં આલતો અભ્યાસક્રમ આપણા સંસારને જાંબ બેસતો નહિ હોવાથી તદન નકારો અને અપૂર્ણ છે. અભ્યાસક્રમ એવો હોવો જોઈએ, કે જેથી પોતાની જાતને, સમાજને અને દેશને તે અનુકૂળ થાય. પરદેશી, બીનજરૂરી, નાલી અને પરદેશી ભાષાએ આપણા સંસારનું અને આપણા આયુષ્યનું નષ્ટોદ વાળી નાખ્યું છે. માટે કેળવણીના મુખ્ય સિદ્ધાંતો નક્કી કરવા પડશે.

કેળવણીના મુખ્ય સિદ્ધાંતો.

(૧) જાળકને કુદરત અમુક રીતે વધારે છે, ખીસવે છે અને મુદ્દ કરે છે. તેના એ કુદરતી વિકાસને અનુસરીને જો અભ્યાસક્રમ નક્કી કરવામાં આવે તોજ નાજકનાં સરીર, મન અને બુદ્ધિનો વિકાસ થાય.

(૨) જાળકો રક્ષણ અને કામથી મર્બદિત છે. માટે તેના શિશુઓમાં સમાજ, કામ અને રાષ્ટ્રની પરિસ્થિતિનો પૂરો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ.

(૩) જાળકને કુટુંબ છે. તેના કુટુંબ-ધર્મનું પાલન થાય એવી જાતનું શિશુઓ તેમને આપવું જોઈએ.

(૪) " કુટુંબ ધર્મથી બાળકનું પગ-ધીક તે નામરિક ધર્મ. " આ વિદ્યાળ ધર્મના પાલનને અર્થે જ ગઠને તૈયાર કરવાંજ જોઈએ. એક ચરેરી તરીકે અને રાષ્ટ્રના જાંબ તરીકે તેના શા ધર્મ છે, તે તેણે જાણવો જોઈએ અને તે ધર્મના જ્ઞાન સાર તથા વચાર્થ પાલન સાર તેને " સમાજ અને રાષ્ટ્રની પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન " પ્રથમ આપવું જોઈએ.

હાલના આપણા સમાજમાં એ દોષો બહુજ સ્પષ્ટ રીતે તરી આવે છે. એક તો “નિર્ભયતા અને ખીજો દોષ પરાધ્યય” મોટા ભાગે સ્ત્રી કે પુરુષ કોઇ આત્મરક્ષણ કરવાની તાકાત ધરાવતું નથી. સ્ત્રી પોતાના રક્ષણ સાથે હંમેશાં પુરુષ તરફ જુએ છે. અને પુરુષ પોતાના રક્ષણ માટે “પઠાણ અને પોલીસ”નો આશ્રય શોધે છે. આ અત્યંત હીન દશા છે. આ દશામાંથી ઉગરવાનો માર્ગ કેળવણીએ કાઢે જ છુટકો છે.

જેવી શારીરિક નિર્જનતા છે તેવી વિશેષ આજીવિકાની ચિંતા છે. સ્ત્રી પોતાના પોષણ અર્થે પુરુષ પરજ આધાર રાખનારી મળાય છે. સ્ત્રીનું નામજ “બાર્યા.” પણ હવે સ્ત્રીત્વનો સંપૂર્ણ વિકાસ કરવો જોઈએ. અને તે માટે ઉંચા મજાતા-સારા મજાતા સમાજે તેને બાર્યાપણામાંથી મુક્ત કરવી જોઈએ.

પુરુષની સ્થિતિ, સ્ત્રી કરતાં ઘણી સારી નથી. છોકરાઓ પણ બહુ રહે એટલે તોફારીને માટે સરકારીખાતા તરફ કે કોઇ શ્રીમંત તરફ, જેમ કુતરો બટકા રોટલાને માટે તાકી રહે તેમ તાકી રહેવું પડે છે. (બહુ રહ્યા પછી પૈસા કેમ મેળવવા તેનો કડવો અનુભવ સાધારણ ગણનાર કરતાં વડીલ સોલીસીટર કે જારીસ્ટરને વધારે છે) આ સ્થિતિમાંથી મુક્ત થાય, અને હંમેશાં ધમ્બર ઉપર, પોતાના હાથપગ અને જુદી ઉપર બદા રાખી, આજીવિકા માટે નિર્મિત રહેતા થાય એવો માર્ગ કેળવણીએ શોધવો જોઈએ. જ્યાં સુધી જાળક અને જાળકી અમળાપણા અને ભાયાપણામાંથી મુક્ત નહિ થાય, ત્યાં સુધી આપણી કેળવણી અપૂર્ણ રહેશે ! આધુનિક કેળવણી માત્ર ક્લાક અને મહેતા તૈયાર કરે છે, એ હવે આપણને પથ પડે તેમ નથી.

૨ નિર્જનતા ટાળવા માટે કામ કરવામાં અમ ન માનવી જોઈએ. થોડી કસરત વધા “લાઠી” ફેરવતાં તો દરેક સ્ત્રીએ શીખવું જ જોઈએ, જેથી આપણું રક્ષણ આપણી જાતે કરી શકીએ. આપણી નિર્જનતા જોઈને મુંબઈ જેવા શહેરમાં પણ બર-ચક હિંદુ લતામાં, માળામાં કપર ચઢી આવી, ધરમાં પેસી જઈને આપણા બેરાં છોકરાંને લોકો માર મારી નાખે છે, એ તોજે જ દાખલો છે. આપણે તે માટે શરમાવું જોઈએ. અને તેનો વિચાર જરૂર કરવો જોઈએ. આજે આખા હિંદમાં બીજી કોમની સ્ત્રીઓની સામે જોવાની પણ કોઇ હિંમત કરી શકતું નથી. છતાં આપણી દશા કલ્પી કેમ ? માત્ર આપણી નિર્જનતા છે. નિર્જનતા ટાળો તો “નિર્ભયતા” જરૂર પ્રાપ્ત થશે, આટલું બેતો માટે. હવે ભાઈઓએ, પણ બહેનોના ઉદ્ધાર માટે ધણું કરવાનું છે બેતોનો બચાક ભાઈઓથી જ થયો છે. કારણ—

“દીસે દુર્ગળ આજ બહુ, નથી એની કંઈ નાજ પણ એ દુર્ગળી મૂખ” કે, જે છે તે, “તમારાજ” કાજ સર્જન સંસારનું, દર છે નાર.

“ધર્મે કર્મે ન ફેળવો, ના’પો કંઈ પણ જાન રાખો જે હેવાન તો, ક્યમ હોય ન એ હેવાન” સર્જન સંસારનું દર છે નાર.

(૨૨૦ કવિ નવલરામ)

પુરોહિત કહી દેવે પુરોહિત સુધારવાનું છે. ઉદાસીનતા રાખવી પાલવે તેમ નથી. ખાંખો ઉધારો શું રેખાય છે ? જુઓ. અક્ષર રાજ્યમાં એકાદ અઢવાડિક પણ એવું જાતું નથી કે ૧૦-૧૨ સ્ત્રીઓ મુતસમાન ન થઈ હોય ! બરતપુર અને ગદ્ગદમાં પણ સ્ત્રી ૪ દશ છે ! દેશગરમાં મેકો સ્ત્રીઓને મુલતમાન જનાવવામાં આવે છે. ત્રાવણકોર રાજ્યમાં

થોડા વરસમાં ૧૧ લાખ ઢિંદુઓ, ખીરતી થઈ ગયા. બ્યારે છેલ્લા ૫૦ વરસમાં ૧ કરોડ ૪૦ લાખ ઢિંદુઓ મુસલમાન થયા છે. આ ઉપરથી વિચારો કે આખા ઢિંદુમાં ઢિંદુઓની થી સ્થિતિ હશે. બાકીઓ, જાગૃત થાઓ. " હશે એમાં મારે શું ? " એમ કહેવાનો સમય હવે નથી.

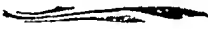
આ ઉપરાંત ઓઝોની નિર્જનતાનો લાભ ભેટા બંધ થાઓ. પાપવાસના અને પાશ્વર્યથી તબ્બો. ઓળવિ એ પણ એક સજીવ પ્રાણી છે, એમ સમજતાં થાઓ. ઓ પગલું ખાસડું છે, એ જાનાનો હવે વહી મરો છે, એ ખ્યાલ રાખી, સમયને વર્તી આસવાથીજ આપણા સમાજની મોળા છે, નાહક ગમે

તેવું વર્તન કરી, મટર મુકાદમ. મીસ મેથોને ટેકા નહિ આપો, એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

એનોતે ૨૪૦ કિ નવલરામે કશું છે કે:-

હા, અમળાઓ હામ રે, છેલ્લે છે હેવાન ખાવું. પીવું, ખેલવું, એ તથ્યનું જ નેને શા મર્દાન સંસારનું નર છે નાર.

એનોએ માત્ર ખાઈ પીને એસી રહેવાનું નથી. પણ પોતાની ઉન્નતિ માટે પોતેજ જાગૃત થઈ, પ્રયત્ન કરવાનો છે. અને તેમ કરીને સંસારના " નર " રૂપે દીપી નીકળવું એ તમારાજ હાથમાં છે. એવી આશા રાખવી એ કંઈ વધારે પારું નજ કહેવાય! અસ્તુ

ઠાહી કમરી મોટર:

સેખડો સામસામી કાદવ ઉડાડે છે ત્યારે નેવા લાગે છે તેવી, ચોખાસામાં રસ્તે ચાલી જતી મોટર કાદવ ઉડાડે છે ત્યારે લાગે છે. પણ હવે એ તોરાની મોટરના પેંડામાં એક નવી જાતની રીંગ નાંખી એક ફેંચ ઈજનેરે તેને કાદવ ફાડતી બંધ કરીને ઠાહી કમરી બનાવી છે.

અવાજની છખી:

એક ખ્રીડીય વિદ્યાનીએ માણસના અવાજની છખી પાડે તેવો કેમેરા બનાવ્યો છે. બોલીને જૂલી જતાં માણસોના વચનોની છખી પાડી લેવાથી તેમના પરની શરિયાતો સાબીત થવામાં હવે અડચણ નહિ પડે !

મચ્છરો પણ ચામડા:

તળાવોમાં મચ્છરોનો ત્રાસ વધી પડવાથી તેમને કેમ દૂર કરવા તે માટે આશ્વાસ-બોરેન (ઇંસ) જીલ્લાએ એક રસ્તો જોતી કાઢ્યો છે. તેમના પર પારમેટનો વરસાદ વરસાવવામાં આવે તો મચ્છરો મરે એ નિયમ ધ્યાનમાં રાખી વિમાનો દ્વારા એ તળાવ પર પારમેટનો વરસાદ વરસાવી તેમણે મચ્છરો માર્યા દેતા !

વેણીનાં ફૂલ.

હું તો 'ગુંથું' ગુંથું ને છૂટી લાય રે,
 જહારી વેણીનાં ફૂલ:
 જહારું સૌભાગ્ય સોહાય એવાં લાવ સખિ! રે,
 જહારી વેણીનાં ફૂલ.

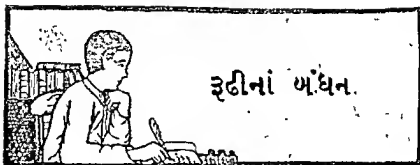
ભરી-છામ એક સુમાળીરાજ આવીયા રે લોલ:
 જહે તો જહાલભરી મૂલ એનાં પૂછ્યાં રે લોલ:
 લેયું રંહાયું ન લેશ ને ઘરણે એ મૂક્યાં રે લોલ:
 પછી પહેરવા ગુર્યાંતાં એ મકુલ:
 જહારી વેણીનાં ફૂલ.

જહારું હલ્યભયું ઉંમંગે સખિ! રાચવું રે લોલ:
 જહારી અલકલટો સખિ! એ મુઠાવવું રે લોલ:
 લીલા સાણુલાના પોતમાં આયું એ દીસવું રે લોલ:
 તોયે પહેરવા ગુર્યાંતાં એ અમુલ:
 જહારી વેણીનાં ફૂલ.

જહારે અંબોડલે વેણી ન આપી રહેતી રે લોલ:
 જહારે સિરેથી સાણુલાની કોર સરી જતી રે લોલ:
 સંકીડે સંકીડે તોય સરે એ: હું લાજતી રે લોલ:
 તોય પહેરવા ગુંથું હું એ મકુલ:
 જહારી વેણીનાં ફૂલ.

હું તો 'ગુંથું' ગુંથું ને છૂટી લાય રે,
 જહારી વેણીનાં ફૂલ:
 જહારું સૌભાગ્ય સોહાય એવાં લાવ સખિ! રે,
 જહારી વેણીનાં ફૂલ.

રમણીક કીશનલાલ મહેતા.

इतीनां अंधन.

લેખક: રા. હીરાલાલ હોટાલાલ મક્ષી, બી. એ.

જે પાંચ વર્ષના બાળકને એક ઝમધું
આજ ઉપયોગનું હોય છતાં બીજા
પાંચ વર્ષ પછી તેજ ઝમધું તેજ બાળકને
અપત્રું હોવું નથી તેવીજ રીતે મનુષ્યજાતિનું
પણ સમજવું. એક જમાનામાં જે
જાતની નીતિ અને રહેણીકરણી જરૂરનાં
જણાયાં હોય તેજ બીજા જમાનામાં જરૂરના
કે હિતકર હોતાં નથી. કારણ કે મનુષ્યજાતિ
આગળ વધે છે અને તેથીજ તેના વિચારોમાં
ફેર પડતો જાય છે. પ્રગટ થતી માનવજાતને
માટે જો તેની નીતિ અને ધારાધોરણ પ્રજા
ચાલ નહિ તો તે માનવજાતમાં જીવનમાં
શુષ્કતા જણાઈ આવ્યા વિના રહેતી નેટી
દુર્ભાગ્યે જીવનની કાંઈક આવીજ, આવીજ
આપણા દેશમાં વધારે પ્રમાણમાં જોવામાં
આવે છે. આપણે વિચારી સહી કરીએ તે
હોવા છતાં આપણા વિચારોમાં નહિ એવાં
કાંઈ જે સહી પાછળના માણસોએ કસ વખતે
મણી વેળા અપચદતાએ હાંધવાનું ને ખાવાનું
અને અન્નમય જેવા હોય ત્યારે બીજા
તમાં તો જાણ હાંધવું હોય! પરમાં જે
આણી અપત્રું ન હોય તે બાળકને માસ
આણી માણાપો જરીપુરાણાવાળાને આ
જીવનની તરતમાં બાળકને સંપત્ત કરે. સવાર
તેધેલું ખાવાનું કેટલાંકાં પરમાં બાળકો મળે
નથી રાખી ચુકાતું? અને ધોયમાં કપડાં રખે

હોઝાઓ છે. દબરો જમીને ઠગી, લાખ સાંચી
જુડે કરી પોતાની જાતને ધર્મિષ્ઠ કહેવરાવવા
કરતાં રચીયાનો નાસ્તિકવાદ શું વધારે સારો
નથી ?...

૧. જે માટેજ આપણે બદલાવાની જરૂર છે.
 જરૂરનાં આજમુખી ઓઝોને આપણે દસડી મણતાં
 જરૂરનાં આજમુખી છીએ. પતિની સેવાચાકરી કરવી,
 અનુભવ કામકાજ કરવું, અને બાળકોની સંભાળ
 ચારોમા રાખવી એ ઓઝોનેા ધર્મ. પણ હવે આ
 વખતે ક્યાં મુખી ? ઓ અને પુરુષ દરેકમાં
 એકજ ધર્મની ચેતન્ય બ્યાપી રહ્યું છે 'જેમ
 ધર્મશાસ્ત્રો અને પુરાણો કહે છે' છતાં વહે-
 નાં મરવારમાં એમાંનું શું ? ઓ માંદી પડે ત્યારે
 સાક સંસ્કૃતી સંભાળ. રખાય છે કે ધેર પુનિરતન
 હોય તી. આખ-ચાય ત્યારે ટેલનાનાં મેંઝાં એરડીયા પીવા
 એ તેવે તે મિત્રે ચતાં નથી ? અને છતાંએ અધામાં એક
 એ 'ચાંચી' ? તેવ્ય રહેલું છે એ આપણો ધર્મ. જો
 વખતે રજુ વિરૂદ્ધ એકજ હોય એમ આપણે ખરેખર
 માંડીએ મનુષ્ય નહિં. એટલે હવે એજમને પુરુષના જે
 જે દારૂ ગોમણ કરી લાકજ. મદાપાનીએ તે અટકવાં
 નહિં. ? ગામ સાંદેળને 'પ્રયત્ન' છે તે ઓઝોને
 માલ પાવવામાં બ્યાબ્યા. પણ નથી સારવાર પુરુષોની
 આ મનના મળામાં જવા જવણું. પણ હોવી નેમ્મએ.
 સવાર માળકો ન્યારે આપણે તંબેડ, અધવાની તક નહિ;
 માં મોડે ખચર પકડી. પણ તી આ દિન નહિ; સ્વતંત્ર
 માં રખે પુરુષતા વિદ્યાર્થીઓ. મહેવાતા ધણી નહિ. એ તો
 નમ્મધો લખે, ડીગેટ અને અદિવાનું છોકરું પણ

આવીને ધરમાં આવેલી વકુને સતાવી શકે; અને તે માથુસ તેની પર કુદમ ચલાવી શકે અને એ ગિચારીએ એ બધો માન્ય રાખવાનો ! ખરેખર આપણી જીવો ગુણ નિર્માણ છે, બહુ જ પહોંચી છે નહિ તો તેમણે આપણી જીવનગીરી સામે બંડ આ માટે ઉઠાવવા ન જોઈએ ? ખુલ્લી હવામાં ફરી આવીએ ત્યારે આપણે માટે રસેષ્ઠ તૈયાર કરી રાખવાને બદલે તે પોતે જ ખુલ્લી હવામાં બેચાર મિત્રો સાથે ફરવા માલી જન અને આપણને ઉપવાસી રાખે ત્યારે જ આપણને ખગર પડે ! વળી એમની મજા વિના આપણે એમને માથે માતા ચવાની ફરજ લાધી સહીએ એ કેટલી દુરતા છે એનો આપણે વિચાર કરીએ છીએ ? સંવતીને જન્મ આપવો, તેને માટે મધ, વેદવાં એ સૌ જીવોને માથે હોય છે તો તેમાં તેની સંમતિ લેવા જોઈતી માણસાઈ આપણે વાપરતા નથી એ કાંઈ જુનું તેવું નિર્લજ્જ કામ છે ? અને આપણી વિધવા-જોની શી સંધિતિ ? ત્યાર પછીથી તો તે બપુચ્છનની જ પુતળા ! કોઈ એની સંભાળ ન રાખે કે કોઈ શુભ કામમાં એનું રયાન નહિ. પુરુષો એ ત્રણ ચાર વાર ઘોડે ચઢી શકે; હાંત પડી ગયા હોય તો વેચાતા લઈને પણ જીવાન બની શકે પણ બીચારી વિધવાને તો તેનાં 'કર્મ' જોમવવાનાં ! ત્યારે પુરુષો પોતાનાં 'કર્મ' કેમ નથી જોમવતા ? શું 'કર્મ' તો કાપેલો માત્ર જીવોને જ લાગુ પડે છે ? આપણાં બાળકોનો તો, આપણે બાળે જ નિચાર કરતાં હોઈએ. 'એ ડીલવા શું સમજે' હો જોમતો અનાજ લાખીજ રવાનાં આપણે આપણી મોટાઈ જતાનીએ છીએ. માને કે વાપને મુગનું આબુ કે ગામના મગન મધ જવાના પણ બાપ કે બહેન જેને સામે પરજેવ જીવન ગાળવાનું છે તેની દ્રષ્ટિએ કોણ વિચાર કરે છે ? પોતાના બાળકનાં ઉતાવળે લગન કરી

દાદા કે દાદીમા ચવાના હોંસમાં બાળકનું શું થશે તેનો ક્યારે વિચાર કરવાનો નવરામ મને છે ? ન્હાનપણે પરણી પોતાનું બાળક દુઃખ, નિર્માણ કે નિસ્તેજ બહેને માથે કળેડાની હુતાથી બહેને રીમાથ પણ કાંઈ ન્યાતજાતનાં રિવાજ હોય ? પણ ન્યાતજાતના રિવાજ પહેલાં કે પોતાનું અને પોતાના બાળકનું સુખ પહેલું ? જ્યાં સુધી બંદખોર બાળકો નિપજે નહિ ત્યાં સુધી બાળસંજનો કુરીવાજ નથી જવાનો. બાળસંગ આપણી સમાજનું એવું મારી દર્ છે કે તે કાંઈ કુક મારે મરી જવાનું નથી; એને મરાડના તો હયોડાના મા ને બંડની જર પડશે. અમેરિકામાં એક પાંચ વર્ષનું બાળક હતું. એની માએ એને જીરંડીયું પીવા હતું તેણે તેમ કરવા ના પાડી. માએ આમલ ક્યો. બાળકે હતું. 'હીક ત્યારે.' જીરંડીયું પીવાનો વખત થયો એટલે માએ બાળકને હાંક મારી. બાળકે જોઈયું નહિ. માએ તપાસ કરી, ધરમા સૌ રમોમાં શોધી વળી પણ સાહેબ ક્યાં જડવા નહિ. એ સાહેબ તેમની માંથી નીકળી ચાલ્યા ગયા હતા. સાકાતજી સરી થી તેમણે પોતાની માલ જરી રાખી હતું લાજતારે એક મિત્રની દ્રષ્ટિએ પડ્યા એ. મુકુલ એમને પુછ્યું : 'કેમ અહિં' મ્હારી વેણે હતું મમ્મા (મા) એ મ્હારી છી જાય ફરને દોરેલ પીવાનું હતું તે મ્હારી વેણીનાં ફલ : ન્યાતજાતનાં નહિ કેવ સખિ ? ફે. નહિ મ્હારી વેણીનાં ફલ. ફે. ફીશનલાલ મહેતા.

આપે પણ વખત આવે પોતેજ મુજે મહેલે
મલકાતા ઘોડે બેસી જાય અને કદાચ કોઈ
મિત્ર પૂછે ત્યારે કોઈ બધા જાને માથે ઠસવાય
અને ૧૪-૧૫ વર્ષની દરતર ટાંગી નિશાળે
જવા લાપક કપા પર માતૃત્વ લાધવાનું પાપ
કેને માથે ? આવા આવા તો અનેક પ્રતોમાં
આપણે રૂઢીના ગુલામો થઈ ગયા છીએ.
શાસ્ત્રમાં આમ કહ્યું છે, જે તો હમારે રીવાજ
છે, વિગેરે વિગેરે બદાનાં કાઢી આપણે આપણે
જવાવ શોધીએ છીએ પણ કુદરત તે બદાનાંને
રતીકારતી નથી. અને પોતાના નિયમોનું
ઉલ્લંઘન કર્યા બદલ તે આપણને શિક્ષા કર્યા
વિના રહેતી નથી.

અત્યાર સુધી તો આપણે માળાપને ધરમા
ગોટરાં ગણ્યાં છે અને તેગની સમવડતા પ્રમાણે
આપણું પર ચાલતું આવ્યું છે પણ આ
નવયુગમાં તો માળાપ કરતાં વ જાળક વધારે
ગોટું ગણાયું જોઈએ. જાળક પરજ બનિવ્યતી
આશા છે; ટુલની કળા સમાન જાળક આવતી
કાલનું ગુલામ છે. માટેજ જાળકતી માવજત
અને સંભાળ પર કોઈ પણ નામરિક નેટલું
ખાન આપે નેટલું ચોક્કું. જાળકને ખાસ
કરીને ઉંઘ અને આરોગ્યની વધારે જરૂર હોય છે
પણ આપણા ધર તરફ દૃષ્ટિ કરીએ તો
શું જણાય છે ? બીમાર જાળક ! નરક એને
ઉંઘવાને કે ખાવાને કોઈ ચોક્કસ વખત !
માળાપની-સમવડતાએ ઉંઘવાનું ને ખાવાનું,
જાપા જમવા બેઠા હોય ત્યારે બીમાર એક
ખુણામાં જઈ ઉંઘતું હોય ! ધરમાં જે કાંઈ
કામને બપોરું ન હોય તે જાળકને ચાલશે
જણી માળાપો જરીપુરાણવાળાને આપી
દેવાની નરતુઓ જાળકને સુપ્રત કરે. સવારનું
વધેલું ખાવાનું કેટલાંના ધરમાં જાળકે મારેજ
નથી રાખી મુકાતું ? અને ધોયલાં કપડાં રજોને

મેલા-ચક્ર જાય એ મથે કેટલાં જાળકોના દીલ
પર ધૂળબરેલાં કપડા નજરે નથી પડતાં ?
અને માળાપને જરાક પણ ખલેલ પહોંચે
એવી રમતો જે જાળકો ધરમાં આદર કે
દરતજ તેમને ધૂળબરેલી શરીરોમાં હાંકી
મૂકવામાં આવે કે ધડીક વાર શાંતિ ભોગવવા
ખાતર તેમને નિશાળે ધકેલવામાં આવે.
મ્યુનિસિપાલિટીના અગ્રેસરોએ પણ હજી એ
પ્રશ્ન નથી વિચારી કાઢ્યો કે આપણાં
જાળકો માટે સ્વચ્છ રસ્તાઓ કેમ બનાવવા
કે ચોક્કળા નિશાળો કેમ ઉઘી કરવી ! અને
આ પ્રમાણે ધરમાં, શરીરોમાં અને શાળાઓમાં
મંદજીમાં રહેનારાં જાળકો પાસેથી આપણે
બિવિધમાં આદર્શ સુધરાઈખાતાંઓની આશા
રાખીએ છીએ ? સુધરેલા ભોંકો પોતાનાં કુતરાં
બીલાંડાંની નેટલી સંભાળ રાખે છે તેટલી
આપણે આપણાં જાળકોની રાખીએ છીએ
કે કેમ એ શંકા છે. અને જે આપણે
આપણા જાળકોની પુરતી સંભાળ રાખી
શકતા ન હોઈએ, તેમને સ્વચ્છ જીવનની
જરૂરીઆતો પુરી પાડી શકતા ન હોઈએ તો
તેમને આ ફુનિયામાં આપણાંજ નહોત તો
કેવું સારું ! પણ આ બધામાં આપણી રૂઢી-
ઓના જ કોય છે. આપણનેજ જીવનની
જવાબદારીનું બાન ન હતું તે પહેલા જીવનની
સુસરી આપણે ગળે નાખવામાં આવી હતી.
અને જ્યારે સમજણ થાય ત્યારે નિર્માલ્યતાને
સમને ધર્મે કે રૂઢીના ઇંપડા તથા શીતળા
ભોગવવાના પ્રવાસો કર્યાં. પણ જીવન આ
બધાથી પર છે અને તે સુખી જનાવવા માટે
આપણે જે વજ દિવાલોને તોડવી પડશે. જે બી
યા પ્રથમ જીવનના ઉજાળા મારતા વેગને સમને
એ દિવાલો તોડી દીન પ્રતિદીન બદલાતો જાય
છે તેજ સામાં વીર છે. અને એવાં વીરો આ પુર-
ખોની જ આપણી સમાજને જાજ જરૂર છે !

આવીને ધરમાં આવેલી વકુને સતાવી શકે; અમે તે માણસ તેની પર કુક્રમ અસાધી શકે અને એ બિચારીએ એ બધો માન્ય રાખવાનો ! ખરેખર આપણી ઓઝો ગદુ જ નિર્મોલ્ય છે, બહુજ બહીષ્ણ છે નહિ તો તેમણે આપણી જીવનમંત્રી સામે બંડ શા માટે ઉઠાવવા ન જોઇએ ? ખુલ્લી હવામાં ફરી આવીએ ત્યારે આપણે માટે રસોઇ તૈયાર કરી રાખવાને બદલે તે પોતેજ ખુલ્લી હવામાં બેચાર મિત્રો સાથે શરવા ચાલી જાય અને આપણને ઉપવાસી રાખે ત્યારેજ આપણને ખતર પડે ! વળી એમની ઇચ્છા વિના આપણે એમને માથે માતા થવાની ફરજ લાધી શકીએ એ કેટલી કુરતા છે એનો આપણે વિચાર કરીએ છીએ ? સંવત્તીને જન્મ આપવો, તેને માટે કુક્રમ વેઠવાં એ સૌ ઓઝોને માથે હોય છે તો તેમાં તેની સંમતિ લેવા જેટલી માણસાઇ આપણે વાપરતા નથી એ કાંઈ જેવું તેવું નિર્લજ્જ કામ છે ? અને આપણી વિમલાસની શી રિંચિતિ ! ત્યાર પછીથી તો તે આપણાં મનનીજ પુતળા ! કાંઈ એની ચાંચાળ ન રાખે કે કાંઈ શુભ કામમાં એનું રચાન નહિ. પુરેપો એ ત્રણ ચાર વાર મોડે ચઢી શકે; દાંત પડી ગયા હોય તો વેચાતા લઇને પણ જીવાન બની શકે પણ ખીચારી વિધવાને તો તેનાં 'કર્મ' એજ જીવન ! ત્યારે કુરસો ચેતનનાં 'કર્મ' કેમ નથી લોગવતા ? શું 'કર્મ' નો કાપડો માત્ર ઓઝોનેજ લાગુ પડે છે ? આપણાં બાળકોનો તો, આપણે જાણે જ નિગાર કરતાં હોઇશું. 'એ દીલવા શુ સમજે' હાહી એમનો અવાજ દાળીજ દેવામાં આપણે આપણી મોટાઇ બતાવીએ છીએ, માને કે જાપને ગમતું આવ્યું કે જાણના સગન સહ જવાના પણ ભાષ કે બહેન જેને સાથે પરણેલ જીવન ગાળવાનું છે તેની દ્રષ્ટિએ કાણ વિચાર કરે છે ? પોતાના બાળકનાં ઉતાવળે સગન કરી

દાદા કે દાદીમા જવાના હોંસમાં બાળકનું શું થશે તેનો ક્યારે વિચાર કરવાની નવરાજ મળે છે ? ન્હાનપણે પરણી પોતાનું બાળક ફળવું, નિર્મોલ્ય કે નિસ્તેજ બહેને શાપ કે ક્રોડાની કડુતાથી બહેને રીતાય પણ કાંઈ ન્યાતબતનાં રિવાજ હોડાય ? પણ ન્યાતબતના રિવાજ પહેલાં કે પોતાનું અને પોતાના બાળકનું સુખ પહેલું ? જ્યાં સુધી બંડગોર બાળકો નિપજે નહિ ત્યાં સુધી બાળકમનનો કુરીવાજ નથી જવાનો. બાળકગત આપણી સમાજનું એવું મારી દર્ છે કે તે કાંઈ કુક્રમ મારે મરી જવાનું નથી; એને મદાડવા તો દરોડાના ધા ને બંડની જરૂર પડશે. અમેરિકામાં એક પાંચ વર્ષનું બાળક હતું. એની માએ એને 'કેરડીયું' પીવા કહ્યું તેણે તેમ કરવા ના પાડી. માએ આમ કયો. બાળકે કહ્યું. 'ઠીક ત્યારે.' 'કેરડીયું' પીવાનો વખત થયો એટલે માએ બાળકને હાંક મારી. બાળકે બોલ્યું નહિ. માએ તપાસ કરી, ધરમાં સો રમોમાં શોધી વળી પણ 'સાહેબ ક્યાંય જડ્યા નહિ. એ સાહેબ તે આપણીની નીકળા આપ્યા બધા હતા. સાડાચણ મર સરીધી તેમણે પોતાની માલ જારી રાખી હતું લાગારે એક મિત્રની દ્રષ્ટિએ પડ્યા એ મહુલે એમને પુછ્યું : 'કેમ અહિં' મહુલે વેણે કહ્યું મમ્મા (મમ્મા) ને મહારી પૂરી જાય છેને. દીવેલ પીવાનું કહ્યું તે મહારી વેણીનાં ફૂલ : ૧૨ નહિ સાવ સમ્મિ. કે : ૧૦ મેર મહારી વેણીનાં ફૂલ : ૧૦ મેર એક કીશનલાલ મહેતા.

ઓગસ્ટ માસના ઉપાણીનું પરિણામ.

સાચો જવાબ નીચે પ્રમાણે છે:—

શાં	વિ	નિ	કે	ત	ન	મ	દ	ન	ગો	દ	ન
જ	ર	બિ	ન્	તા	મ	ગ	ર	દ			
વિ	વિ	વિ	વિ	સુ	વિ	અ	સ	રો	મા	સ	
આ	મિ	ની	મુ	મ	તા	જ	મ	દા	લ	ત	પ
ન	ર	મ	લ	પ	લ	મ	કા	વા	ત		
ગા	અ	ણી	વા	ઉ	ક	મા	શી	રો			
હો	મે	લા	જો	આ	પા	ક	જ	કા	ત	મ	
મ	ર	લ	ન	જ	મ	રો	મે	સ	લી		
વિ	જ	દે	વા	જ	ન	શુ	લ	મી	વિ		
શા	મી	સા	અ	ગો	વિ	કે	ર	ન			
લ	વ	ધ	દા	મ	જ	પ	ર	કા	પ		
મા	ર	તી	ગો	વ	ર	ધ	ન	રો	મ	શી	
ર	જ	આ	રો	ન	મ	નો	પા	ગો	તા	લ	
ત	વા	દ	ર	ધ	આ	પ	ની	વા			
સે	દ	ક	ન	ક	મ	દા	મા	ગાં	ધી	જ	

આ દરિદ્રાઈમાં કુલ ૧૦) જવાબો આવેલા. તેમાંથી ૫૦) જવાબો સાચા હતા અને ૧૦ જવાબો ખોટા હતા.

કેટલાક જવાબોમાં માત્ર આદક નંબર ૧૬૫૯૦ ઓટલું જ જણાવવામાં આવે છે અને નામ નથી જણાવ્યા. ‘અણસુંદરી’ તું ‘વ્યવસ્થાપક ખાતું’ અને ‘ઉપાણી ખાતું’ જે બે જુદા હોવાથી નામ મેળવતાં વકલીક પડે છે તો હવેથી આદક નંબર તેમજ નામ જણાવવા કૃપા કરવી.

દેટલાક જવાબોની સાથે બવરથાપકને પોતાના લવાજમ, સરનામું વગેરેને સમતી અનેક સૂચનાઓ દેાય છે તેથી ઉખાણા દાલમ સામવનાર તંત્રીને તે જુદાં તારવવાં પડતાં હોવાથી એ માટે પણ આદેશો દ્વારા ફરી બવરથાપકને લગતી સૂચનાઓ જુદી ટપાલ દ્વારા જણાવવી. હવેથી એ પ્રમાણે ઉખાણા સાથે સૂચનાઓ આવશે તો તેના પર ધ્યાન આપવામાં નહિ આવે.

‘કોસ વડે પઞ્ચસત્’ ઉખાણા હિંમત ત્યારે દેટલાક જવાબો નમૂના પ્રમાણે ચોરસ બનાવી તેમાં શબ્દો પૂરવાને અદશે આડા ને ઉભા શબ્દો લખી મોકલે છે. તે તપાસતાં પણ તકલીફ પડે છે. માટે એવા ઉખાણામાં નમૂના પ્રમાણે નમૂનો બનાવીને તેમાં શબ્દો પૂરવા.

દિંદ પઢારના આદેશોની “એક મદિનાની મુદત પુરતી નથી” જેવી શરિયો આવેલી હોવાથી હવેથી તેમને દરિફાઈમાં બામ લેવાનું બની શકે તે માટે દરેક ઉખાણાનું પરિણામ બે મદિના પછી પઢાર પાડવામાં આવશે. જેમકે જાગરટ ઉખાણાનું પરિણામ જોઈતાબર અંકમાં, સપ્ટેબર ઉખાણાનું નવેબર અંકમાં, વગેરે. પરંતુ તેથી દિંદના આદેશોને એ માસની મુદત મળશે નહિ. તેમના જવાબો તે ઉખાણાવાળા અંકના મદિનાની આખર તારીખ સુધી માં મળી જવા જોઈશે.

નિયમને અનુસરીને આવેલા સાચા જવાબોમાંથી એક બાજુ પાસે નામ ઉપકાવતાં સૌ. રતનબાઈ ડાહ્યાભાઈ ચાવડાનું નામ નીકળતાં ધનામનું પુરતક ~~“અવધાન”~~ તેમને આપવામાં આવે છે જે તેમણે મંભાવી લેવું. આ ઉપરાંત બીજા નંબરના બ્લેન સૌ. મુક્તાગોરી ગો. વસાણી. સશામ, હસ્તાક્ષર વગેરે કરને પાત્ર જોતાં તેમને પણ એક વધારાના ધનામ તરીકે અમારા સદતંત્રી શ્રી. ખંધડીઆનું નવું પઢાર પડેલું પુરતક “દેવેને ખુલ્લા પત્રો” આપવામાં આવે છે જે તેમણે મંભાવી લેવું.

સાચા જવાબો આપનારાંના નામો:

શ્રીમતિ બ્લેનો: (૧) રતનબાઈ ડા. ચાવડા. (૨) મુક્તાગોરી ગો. વસાણી. (૩) હીરાલક્ષ્મી ન. મોદી. (૪) નંબર ૧૫૮૦. (૫) ઉર્વશી શુભ. (૬) બાળાલક્ષ્મી અ. ત્રિવેદી (૭) સુમિત્રા બ્લેન કાકર (૮) સુરજ અં. કાજી (૯) કમળા અં. દેસાઈ (૧૦) દિ. પંચોળી (૧૧) લીલાવતી દેસાઈ (૧૨) શ્રીદેવી દુ. (૧૩) ઉર્મિલા ર. જવેરી (૧૪) હીરાલક્ષ્મી ન. મોદી (૧૫) સરલા ત્રિવેદી. (૧૬) વસંત. વા. પટેલ. (૧૭) મોતીબાઈ, તુ. મહેતા (૧૮) અનમુવા. હ. બ્યાસ (૧૯) ઉર્વશી. ઘે. શેઠ (૨૦) દેવુંબ્લેન આ. ચાવડા (૨૧) અંબાબાઈ ર. ગજગર (૨૨) શ્રીમતિ. ન. મજમુદાર (૨૩) વિવાગોરી. ચી. શેઠ (૨૪) નિર્મળા દેસાઈ. (સ્નાતિકા) (૨૫) રમાંકુમારી બગોદનદાસ (૨૬) પુષ્પાવતી દેસાઈ (૨૭) મંજુદેવી પંડ્યા (૨૮) ચંદનચણી. ના. પુરોહિત (૨૯) કુમુદ. અં. જવેરી (૩૦) મંજુલા. બો. બક્ષી (૩૧) કપિલા. એમ. ભટ્ટ (૩૨) લક્ષ્મીબ્લેન. હ. પટેલ (૩૩) પ્રમોદા. ચી. દેસાઈ (૩૪) નંબર. ૧૪૬૫ (૩૫) ભાનુમતિ. ન. ભટ્ટ (૩૬) પ્રભાવતી કણીઆ (૩૭) ભાનુમતિ. પુ. ભટ્ટ (૩૮) કસ્તૂરલક્ષ્મી આચાર્ય (૩૯) પદ્માવતી. પ. રાજડા (૪૦) કુસુમ કુમારી જવેરી (૪૧) સુમિત્રા બા. પાક્કજી (૪૨) લવંગિમા. પ્રિ. મહેતા. (૪૩) સુક્ષીલા ર. જવેરી (૪૪) તારામતિ ર. શાહ. (૪૫) પમિલા મહેતા. (૪૬) મીસીસ એસ. ભટ્ટ (૪૭) સુક્ષીલા ચત્રમુજ (૫૮) ચંચળ જોરી. બ્યાસ (૪૯) લીલાવતી. અમીન (૫૦) શ્રીમુલ પ્રતાપરાય. ના. બ્યાસ.

સૈંદર્ભની નિશાળ.

• દર્શક: "હાલીવુડ" •

કપડાંની સાચવણી :

જે રીતે આપણી ગુજરાતી બહેનો કપડાં સાચવે છે તે રીત સાથે યુરોપીયન અને પાઝી લોકોની કપડાં સાચવવાની રીત સરખાવતાં મને લાગે છે કે ગુજરાતીઓને કપડાંનો ખર્ચ જરૂર વધારે લાગતો હોવો જોઈએ. ખરી રીતે યુરોપીયન ઓંઓને કપડાંનો ખર્ચ જરૂર વધારે છે. 'પરંતુ' તેનું કારણ તેમની સાચવવાની રીત નહિ પરંતુ 'ખૂબ કપડાં પહેરવાની રીત' છે. આપણામાં એક-ગરીબ ગામડીઅણના એક જ ઠાકા લુગડાંથી માંડી રહેરની એક શ્રીમંત બહેનના બહુ બહુ તો એક કપડો બરાબ એટલા લુગડાંથી ચલાવી લેવાની ટેવ છે. જ્યારે પેલી બહેનોને દાગીના નહિ હશે તો ચાલશે પરંતુ કપડાં પુરાતાં, પુરાતાથીયે વધારે તરફવાર ફેરવના જોઈશે. દુકામાં જ્યારે એક સરેરાશ ગુજરાતી બહેન પાસે ૪ લુગડાં હશે ઘરમાં પહેરવા માટે તે ૧૦ લુગડાં હશે બહાર મળે આખે પહેરવા ત્યારે એ બહેનો પાસે ૩૦૦ તો ઘરમાં પહેરવાના જ હશે. બહારના બુટાં.

આમ કપડાંનું ખર્ચ ન સરખાવાય. માટે એક ગુજરાતી બહેનનાં ૧૪ કપડાં કદખીએ અને એક પાઝી કે યુરોપીયન બહેનના પણ એટલા જ કદખીએ તો કપડાં સાચવવાની દુશી-વારીમાં ગુજરાતી બહેન જરૂર હારી જશે. એ બહેનના કપડાં એક વરસમાં ખલાસ દબ જશે અને છતાં દરરોજ વપરાય.

લાગશે જ્યારે પેલી બહેનના કપડાં જે વરસ ચાલશે અને છતાં દરરોજ જણે નવા પહેવાં હોય તેમ લાગશે. આનું શું કારણ? આનું કારણ તેની સાચવવાની રીત છે. એ રીત જરૂર પદ્ધતિસગની હોવાથી તે ખર્ચમાં પણ પ્રસાર થાય છે.

ખીજી ખુબી એ છે કે એક 'પોર્સણ' બહેન પાસે બહાર મળે આખે પહેરવા માટે ખરી રીતે ગુજરાતી બહેનો જેટલાં કપડાં નથી હોતાં, છતાં જ્યારે તે બહાર નીકળી હોય ત્યારે જણે તેણે નવીજ સાડી પહેરી છે એમ જણાશે, જ્યારે ખીજી માત્ર એક ગુંજ-રાતી બહેન પાસે તેથી ખમણ કીમતી કપડાં હશે છતાં તેના દેખાવ એવો નહિ લાગે. આ પરથી આપણે શીખવું જોઈએ કે કપડાં સાચવવામાં પણ કંઈક પદ્ધતિસરનીકળા છે.

સૌથી પહેલાં તો બહાર મળે આખે પહેરવાનું કપડું ત્યારથી સ્પષ્ટપણે પછી અચથી તેના પરનું રજકલો કાઢી નાંખવા માટે સાદું કપડું જોઈએ. ત્યાર પછી મડી કરીને ગુજરાતી બહેનો કપાટમાં મુકી દે છે તેથી બજેથી મડીના સળ રહી જાય છે તેમ ન. ચવા દેવા માટે મડી કર્યા પછી ઘરમાં અચી હોય તો તે નહિ તો સુતાની પધારીના બોરીમાં નીચે એક રાત રહેવા દઈ બીજે દરરોજ સવારે કપાટમાં કે ટ્રંકમાં મુકવા જોઈએ. માયાના દવાણથી, કે તળાઈના દવા-

જુથી એ લુગડાંની અસલ મડી પાછી આવી જાય છે. કેટલીક બહેનો બહારથી આવ્યા પછી લુગડું બદલે છે અને ઘટારેલાં લુગડાંની તરત ગાડી વાળવાને બદલે ખીંટીએ નાંખી ધરકામમાં વરત લાગી જાય છે તે પછી નિરાંતે 'મડી કરે છે.' આ પણ ખોટી રીત છે. લુગડું ઉપર પ્રમાણે ઢેંઢાણે કંચાં પછીજ બીજા કામે લાગવું જોઈએ.

પોલકાંની બાપતમાં મડી કરવામાં એ ધ્યાન રાખવાનું છે કે ટેમલ પર ચતુર્થ પાથરી સૌથી પહેલાં બઠનવાળો બામ તેમજ 'કોર' વાળી બાગ સરખી લીટીમાં મેળવી, બાંધ અંદર વાળાને પછી બેવડ ગડી કરવા જોઈએ. તેની ત્રેવડી મડી કરીએ અથવા પહેલી એ બાંધ મેળવીને પછી બંને સાથે પીઠ પરના અડધીઆ પર વાળી ઇંધે તે ખોટી રીત છે.

મારે મતે બહાર પહેરવાના લુગડાં બસે જોછા હોય પરંતુ ધરમાં પહેરવાના તો ડહન બંધી રાખવા જોઈએ તેથી સુષકતા સચવાય છે. મને તો દિવસમાં ત્રણ વાર બદલવા જોઈએ. શંકતી વખતે, રાંધ્યા પછી અને સાંજે. આ લુગડાંને ધોવામાં સાપ્તની કચકચર ન જ કરવી જોઈએ. સાપ્તવાળાને પૈસા દેવા તે ડાકટરને દેવા કરતાં વધારે સાફ છે. વળી ચરીર સુષક ને સ્વચ્છ હોય તો વિચારો પણ સ્વચ્છ રહે છે.

કોઈ પણ કપડાને રહેજ અડકો આવ્યો, કે એકાદ બટન ટૂટ્યું તોરે નાની સૂતી ખાખી આવી તો તે તરત સુધારી લેવી જોઈએ.

રૈશમી કે જરીવાળા કીમતી કપડાંએને 'ડાઇક્લીનીંગ' ન કરાવવા જોઈએ. ઇલાકામાં ગામડાઓમાં ખોટી વેર્શીમ કરંનીઓની ડાઇક્લીનીંગની સગવડ હોતી નથી ત્યાં બહેનોએ ડાઇક્લીનીંગની ધરગાયુ કાગ શીખી લેવી જોઈએ. સાંભળ્યા પ્રમ.ણે એક ધોવાનો એવો પાઉંડર નીકળ્યો છે જે કપડાં પર લગાડવા થી કપડાંનો મેલ વગર પાણીએ કપાઈ જાય

છે. આ વાત ખરી છે કે નહિ તે જાણવા માટે એક અખતરો કરવો જોઈએ.

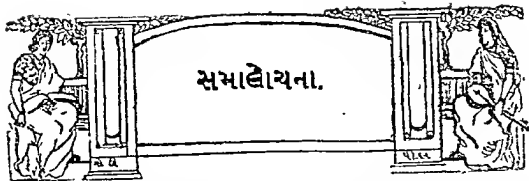
ધરમાં ખુણે ખાંચરે લુગડાંના કૂચા કરી રાખી મેલવા એ પણ આપણી એક ખામી છે. કોઈ પણ પારસી યુરોપીઅનને ત્યાં એક રખડવું લુગડું તમને નહિ જરે.

દુકામાં કપડાંની સાચવણી એવી સરસ હોવી જોઈએ, તે માટે દાઢકા વાળીને એટલી ગંધી કાળજી રાખવી જોઈએ કે પરિણામે, (રમુજમાં કહું તો) આંગળીએ આપુ વાળી જમ ત્યારે ધરમાંથી 'ચીંચર' શોધ્યું ન જડે એવી સ્થિતિ રાખવી જોઈએ!

x x x

આ તકે આ કોલમ વાંચનાર બહેનોને આ કોલમ વિષે જાણવા જેવા મારે એ સમાચાર આપવાના છે. એક સુખના ને બીજા દુઃખના, સુખના સમાચારપરથી આ કોલમ ઉપયોગી છે કે નહિ, મારો નમ્ર મત બહેનોને ઉપયોગી છે કે નહિ, છે તો કેટલો! તેનું માપ મજે છે. એ સમાચાર તે એ કે "સાસરે જતી પુત્રીને શિખામણ" એ નામના પુસ્તકમાં આ કોલમમાં લખાયેલા 'રસોડું અને ગંદકી' એ લેખને કિતારો કરી મારા નમ્ર મતની કદર કરવામાં આવી છે. એ માટે મારે તેના સંપાદકને આભાર માનવો રહ્યો.

બીજી બાજુ દુઃખના ખજાર એ કે મળા અંકમાં સુખદુઃખના સવાલ જવાબ બેતાં જણાવું કે રા. અરવિંદ ટાણાર નામના એક બાઇને ચિંતા થઇ આવી કે આ કોલમ લખનાર 'હું નર છું કે નાર'! તેમને કદાચ વિષ પણ નહિ આવતી હોય! એ તેમ હોય તો મારો તેમને દીલાસો છે. બાકી તેમને કુષ સાથે કામ હોય એમ હ અર્થ નથી પરંતુ પાણપાણીનું કામ હોય એમ જણાય છે! નસીબ તેમના!

અનેન્દનાં મોકિતકો: લેખક: સ્વ. પ્રો. જન્મેન્દ્રરાય ગુ. ભુચ, એમ. એ. સંપાદક: પ્રો. રમણલાલ ક. શાસ્ત્રી, એમ. એ. પ્રમુખ: રા. રમેશરાય ડુ. ભુચ, એમ. એ. એલએલ. બી. નાગર ફળીઆ ગોંડલ મુદ્રક: રૂ. ૨-૦-૦.

સ્વ. પ્રો. ભુચ સુરતની કાયેજમાં અધ્યાપક દવા. તે દરમિયાન કાયેજમાં તેમજ સુરતના નહેરુ ઇનપનમાં અનેક પ્રસંગોએ તેમણે પોતાની વિદ્વાની અને પ્રતિભાની ઝાંખી કરાવી હતી. ગુજરાતી સાહિત્યપ્રાકરણને હવે તો તારો પચીસ વર્ષનું હુંડું આયુષ્ય ભોજવી, પત્નીને, બાળકોને તથા માતાપિતાને અને સ્નેહી સંબંધીજનોને આંધું સારવાં મૂકી અકાલે ખરી પડ્યો. ચાર વર્ષના હુંક અરસામાં સ્વર્ગસ્થ થયેલી સાહિત્યકૃતિઓના આ પુસ્તકમાં તેમના મિત્ર પ્રો. શાસ્ત્રી સંજ્ઞા કરી, ગુજરાતને તેમની પ્રતિભાની ઝાંખી કરાવી, મિત્રનું શ્રાદ્ધ ક્યું છે, તે માટે ધન્યવાદ થઈ છે. પુસ્તકમાં સંજ્ઞાવાદી સ્વર્ગસ્થની તથા સાહિત્યકૃતિઓ વાંચતા વાચકને તેમને મારે સ્વાભાવિક માન ઉત્પન્ન થશે અને એમના અકાલ અવસાનથી ગુજરાતે શું ગમાવ્યું છે. તેની ખાતરી થશે. ગુજરાતને, ખાસ કરીને સુરતને વાચક વર્ગ આ પુસ્તક ખરીદી સ્વર્ગસ્થ તરફની પોતાની માનની લાગણી વ્યક્ત કરશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. પુસ્તક પ્રમુખશ્રી પાસેથી થા નહીંવા છુટકેલો પાસેથી મળી શકશે.

શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ બાલસાહિત્યમાળા: સંપાદક: રા. ચિત્રમાધવ અને શ્રી વારાહદેવ. પ્રમુખ: શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ પ્રાચીનમંદિર, ભાવનગર.

આ માળાના પહેલા ત્રણ સેટની ઝાંખી અને

અમારના અંગેમાં કરાવી ગયા છીએ જોશો સેટ-નં. ૧૬ થી ૨૪ની પુસ્તિકાઓ પણ તૈયાર થઈ ગઈ છે. આ સેટની છબે પુસ્તિકાઓ પણ રા. ચિત્રમાધવની કલમે લખાયેલી છે. નં. ૧૬ અથેડું માં રા. ચિત્રમાધવ પોતાના એ મિત્રની આઠ નાની નાની વાતોમાં પિતાન કરાવે છે, નં. ૨૦ થીડી-યાખાનું માં સંજ્ઞાદરશાનના પશુઓ વિષે માહિતી આપી છે, નં. ૨૧ મહાસમાજોમાં પશુઓની, કુલોની અને પંખીઓની મહાસમાજોના સુંદર અહેવાલો છે, નં. ૨૨ કહેવતોનાં મૂળ દર્શાવતી હુંડી નવ બાલવાર્તાઓ આપે છે. નં. ૨૩ ગપ-ગોળામાં નામ પ્રમાણે ગપથી ભરેલી વાર્તા છે. નં. ૨૪ આફ્રિકા સાંભળું માં ચિત્રમાધવે ત્યાંના અનુભવો વર્ણવે છે અને મિત્રોનો પરિચય આપે છે. છબે પુસ્તિકાઓ અમારની પુસ્તિકાઓની જેમ બાળકો હોંસે હોંસે સતારાશે.

વીરની વાતો: પુસ્તક ૧૩. ત્રીજી આશુતિ. લેખક અને પ્રમુખશ્રી: રા. વારાહદેવ પાપટલાલ અડાલજી, એલ. ટી. એમ. મુદ્રક: રૂ. ૨-૮-૦

“વીરની વાતો” હવે ગુજરાતના વાચકોમાં એટલી નહોતી અને પ્રિય વર્ગ પરી છે કે એનો પરિચય કરાવવો અસ્થાને પ્રભુશ્રી પ્રેમ-ચોરબરી એ વાર્તાઓને ગુજરાતે મોટી સંખ્યામાં સંકારી છે. આ પહેલા પુસ્તકની ત્રીજી આશુતિ પ્રકટ થાય છે એજ એની ઉપયોગિતા અને લોકપ્રિયતાની સંજ્ઞા સાબીત છે. આ આશુતિમાં લેખકે કેટલોક આવશ્યકતાયક સુધારો વધારો કર્યો છે. આગલી આશુતિમાં આપેલી બે વાર્તાઓ આ સંજ્ઞાને અનુકુળ નહિ હોવાના કારણે તેમણે છાંદી લીધી છે અને એ બે વાર્તાઓ બીજા ત્રણ વાર્તાઓ સાથે ‘પંચામૃત’ નામે પ્રકટ કરવાનો લેખકને હારો છે.

જે જે વાતચીતની ખોટ પૂરવા તેમણે પાંચ નવી વાર્તાઓ આ પુસ્તકમાં ઉમેરી છે. ચિત્રમાં પણ ઘણા વધારા કર્યો છે. આ સર્વ સુધારા-વધારાને કારણે આ ત્રીજી આવૃત્તિ ખેલી જે આવૃત્તિઓ કરતાં વધારે આકર્ષક અને ઉપયોગી બની છે. જે સફળ શ્રમ માટે કૃતિ અને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. આ સંગ્રહમાંની વાર્તાઓ અનેક રસથી ભરપૂર હોય નિર્દોષ વાંચન પૂરું પાડે છે. ભાષા પણ સારી અને સરળ હોઈ સ્ત્રીવર્ગમાં જે અલગ આદરણીય યશો, બાળકોને પ્રેમશીર્ષના પાંક પઢાવવા ઇચ્છતી માતાઓ માટે જે પુસ્તક અણમૂલ સાધન છે.

વીર જલ્લભાઇ: લેખક: રા. મદાદેવ દરિ-ભાઈ દેસાઈ. પ્રકાશક: શ્રી સરસ્વતી ત્રયમાળા પ્ર. ૧ કું. મૂલ્ય: ૦-૨-૬ (૨. ખ સાથે).

શ્રી મદાદેવભાઈની આકર્ષક બોનીમાં લખાયેલું આ ૬૨ પાનાનું પુસ્તક બારડોલીના સરદારના જીવનની આપણને ઝાંખી કરાવે છે. મદાદેવભાઈના સિદ્ધાંતો હીંદુનાર, તેમને જીવનમાં પચાવનાર અને તેમનો સફળ ઉપયોગ કરી જતાવનાર જે મહાન ગુજરાતી માટે અત્યાર રહેલાં ઘણું લખાણ હશે છતાં આ જીવનકથાનું સ્થાન તે સર્વમાં અદ્વિતિય રહેશે. “ પ્રસ્થાન ” કાર્યાલયે તે પ્રસ્થાનને પ્રકટ કરી વાચકોને સરળતા કરી આપી છે તે માટે અભિનંદન. જે કાર્યાલયે આવાં ઉપયોગી પુસ્તકો પ્રકટ કરવાની જે યોજના કરી છે તેને અમે હીરણી સત્કારીએ છીએ. ગુજરાતીઓના જીવનમાં ચેતન પ્રકટે એવું સાહિત્ય પ્રકટ કરવાના જે કાર્યાલયના મનોરથો સફળ થાય એમ ઇચ્છીએ છીએ.

જોશીના પાખંડ: લેખક: રા. અમૃતલાલ ગોલકલાસ મહેતા. પ્રકાશક: શ્રી “ સમાજ સેવક ” કાર્યાલય, અમનગર. મૂલ્ય. ૦-૪-૦.

આ નાનકડી સામાજિક કથામાં લેખકે નીચીવિધ વિદ્યાને નામે સમાજમાં ચાલતાં પાખંડનો તાદરસ ચિતાર આપવાનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે. આપણા અનેક સામાજિક સહાઓ માટે લોકમત ફળવવા આવા પુસ્તકોની ઘણી જરૂર છે અને તેટલા માટે લેખકે તેમજ પ્રાસંગિક વિચારોમાં કરેલા આ પ્રયત્નને વધારી લેવા છીએ.

કુમારનાં સ્ત્રીરત્ન: (બીજી આવૃત્તિ) : સંપાદક: રા. ઇન્દુલાલ કનેયાલાલ યાજ્ઞિક પ્રકાશક: શ્રી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લી. વડોદરા. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦ કાચું પ્રકું. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦ પાકું પ્રકું.

જે અઢી વર્ષ પહેલાં આ પુસ્તકની ખેલી આવૃત્તિ પ્રકટ થઈ હતી તે સમયે અમે એની સમાલોચના કરી જવા છીએ એટલે વિસ્તારથી કહેવાનું રહેતું નથી. રા. ઇન્દુલાલની આકર્ષક બોનીમાં લખાયેલી-જે પુસ્તકના કહેવાંતા લેખક “ કુમાર ” રા. ઇન્દુલાલ થોતે જે છે એમાં સંક્રાંત હોઈ શકે-આ છ વાર્તાઓ આઈસ્ટર્ન સીતલની એમની કાવનાનાં જુદાં જુદાં સ્વરૂપ રજૂ કરે છે. શુભાશી ગુજરાતી વાચકરોએ એની ખેલી આવૃત્તિનો સત્કાર કરી એની લોકપ્રિયતાની સાબિતિ આપી છે. પુસ્તકનું કંઈ અને છપાઈ નેતાં મૂલ્ય નહવું જ ગણાય, અને તે માટે પ્રકાશક મંડળને અભિનંદન થઈ છે.

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા: પ્રકાશક: શ્રી પુસ્તકાલય સદાપક સદંતરી મંડળ લી વડોદરા. શ્રીમંત મદારાલ સાહેબે ગુજરાતી ભાષાના સાહિત્યનો અભિવૃદ્ધિ માટે અનામત કોટલી જે લખની રકમના બ્યાજમાંથી આ માળા માટે વિવિધ વિષયોને લખતાં પુસ્તકો તૈયાર કરી પ્રકટ કરવામાં આવે છે. જે માળાના નીચે પ્રમાણે પુસ્તકો શ્રી વિદ્યાપ્રિકાશી એડીસની ભાષાંતર શાખા તરફથી અભિપ્રાયાર્થ મળ્યાં છે:

અન્દરુપત મૈયં પુષ્પ રંડક ગું. લેખક: રા. જયસુખાય પ્ર. નેપીપુરા એમ. એ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦.

હિંદમાં પ્રથમ સામાન્ય સ્થાપના સમ્રાટ અન્દરુપત નામ ગુજરાતના વાયકો સારી રીતે નહોતું છે, આટલું છતાં જે મદાપુરની સ્વતંત્ર જીવનકથા કોઈએ આલેખી નથી. સંસ્કૃતમાં કવિ વિદ્યાપદેવનું રચેલું “ મુદ્રારાસસ ” નાટક જે સમ્રાટના જીવનની કાંઈક ઝાંખી કરાવે છે. રા. કનેયાલાલ મુન્દરીની નવલકથા “ ભગવાન કાટકિય ” જે દિશામાં વધારે અળવાણું પાડશે એવી આશા રહે છે. પરંતુ ઇતિહાસ તરીકે રા. નેપીપુરાનો આ પ્રવાસ ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રથમ છે. ચોખ્ખા

અર્થશાસ્ત્ર તેમજ બીજાં ઉપલબ્ધ સાધનોમાંથી એમણે આ નાનકડા પુસ્તક માટે ભેળી કરેલી સામગ્રી એ સમ્પાદના જીવનકાર્યની આપણને ઝાંખી કરાવે છે અને ઇ. સ. પૂર્વે ૩૦૦ વર્ષ પહેલાં તેણે કરેલી મહારાજ્યની વ્યવસ્થા આપણા હૃદયમાં તેને માટે માન લેવનું કરે છે. આ પુસ્તક એ દૃષ્ટિથી લખાયું છે તેજ દૃષ્ટિથી દિ'દેને આપેા ઇતિહાસ રચાય તેા આપણને પણ નહું નહુ રાગુ' મળે અને આપણા પ્રાચીન ગૌરવ અને શક્તિની ચયાય' ઝાંખી થાય. આ પુસ્તક લખવા માટે અમે રા. ભેખીપુરાને અસિન'દન આપીએ છીએ આ સમ્રાટ વિશેજ તેમણે રચેલું 'મોહુ' પુસ્તક પણ તેવાર થય છે એ નહીં આમને આનંદ થયો છે.

કેટલાક રેગેઃ લેખક: રા. ચંદુલાલ સેવકલાલ દ્વિવેદી, એમ. બી; બી. એસ. પુષ્પ ૧૪૦ મું. મૂલ્ય: ૦-૧૨-૦

આપણા જીવનની સાંભાજ્ય પદ્ધતિ એવી છે કે રાજ થયા પછી તેના નિવારણ માટે રાક્ષસ કે વેદને ત્યાં હોંડવું. રાજ ચાલી થાય છે તે ન જ થાય તે માટે આ ઉપાયો યોજવા નેહએ કે સાવચેતી લેવી નેહએ ? એ પ્રશ્નો આપણે વિચારવા નથી એ સંજોગી વિચાર પ્રથમથી કરવા હોઈએ તેા પણ ખરા રાજ થવાજ ન પામે દુઃખએ એ માટે નેહવું સાહિત્ય પણ આપણી ભાષામાં બહુ થોડા પ્રમાણમાં છે. આ નાનકડા પુસ્તકના લેખક એ દિશામાં કરેલા આ પ્રયત્નને અમે વધારી લઈએ છીએ. કુલ ૨૨ નાના મેટા મુખ્ય રેગેઃ વિશે તેમણે આપેલી, માદિતી જનસમાજને દુઃખમાં પણ સચોટ રીતે જરૂરી જ્ઞાન પૂરું પાડે છે, આવાં પુસ્તકો ગુજરાતી સાહિત્યમાં વધુ ને વધુ ઉમેરાય એ જોરા અમે ઇતેભર છીએ એમ થાય તેા આપણું અજ્ઞાન ફર થાય અને પણ જીવલેલ રાજના પંજમાં સપડાતા આપણે બચી જઈએ.

મધુમદિકા અને ભ્રમર: સાપાંતર કવિ: સ્વ. ઇન્દુવંદન દલમુખાચ દેસાઈ, બી. એલ. પુષ્પ ૧૪૩ મું. મૂલ્ય: ૦-૧૧-૦.

આ પુસ્તક અંગ્રેજ સાપાના કોઈ પુસ્તકનું સાપાંતર છે એમાં આપણા પરિચિત મધમાખ અને ભ્રમરા વિશે ઉપયોગી માદિતી અપાઈ છે. ખન્નેની જીવી જીવી નતો, તેમની રહેણી, તેમના

ચરોરની રચના વગેરે માદિતી વાંચી આપણને આપણા અજ્ઞાનની ઝાંખી થાય છે. આપણી નજીક વસતા એ જીવન'તુએ વિશે આપણે કેટલા બનણ છીએ તે એ ઉપરથી જણાય છે. ભાષા સરળ છે, એ કે કોઈ કોઈ ક્રોછા અપરા સંસ્કૃત ચબ્દો ધુસી ગયા છે.

ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંજીવનો. ઇતિહાસ: પુષ્પ ૧૪૫ મું. લેખક: રા. વિ. ચિ. દેસાઈ, બી. એ. મૂલ્ય. રૂ. ૦-૧૪-૦.

અમે ભૂલતા ન હોઈએ તેા આ પુસ્તકમાંથી કંઈ નમુનો " સાહિત્ય "ના કોઈ અંકમાં પ્રગટ થઈ ચૂકેા હતો. ત્યારથીજ મી. દેસાઈના સંયોધનકાર્ય તરફ અમારી સદાનુમતિ બંધાઈ હતી અને એ સંયોધનના ફગરપ આ પુસ્તક નેવાં અમને મળેા આનંદ થયો. ગુજરાતી સાહિત્યમાં આવા જ્ઞાન વિજ્ઞાનના પુરવઠા નેટલા પ્રગટ થાય તેટલા ઓછા છે તેમાં પણ ' ગુજરાતીઓ અને સંજીવ ' માટે પણ લખવું જરૂરી છે. આ પુસ્તક સંજીવ-ઉદાસી સંજીવનો વડન સાધારણ ' ટેસ્ટ ' ધરાવનાર ગુજરાતીઓને સાચું સંજીવ અને તેના કલાકારો વિશે આછરો ખ્યાલ આપે છે. તેમાંથી પણ નહુરાગ મળે છે. લેખાગુ ' મધુકીક જાઈટે ' કરતાં આવા જ્ઞાનમંડાર ગુજરાતે વધારે સારી રીતે વધાવી લેવા નેહએ. આ પ્રકાશનની ૫૦૦ પ્રવ પ્રકાશકોને બહીરા બહીરાં કાઢવી પડે એ માટે ગુજરાતીઓએ જરા ચારમાવું નેહએ. હજ લેખક પાસે એજ વિષયને લગતું બીજું સંયોધન પણ છે અને તેના પ્રકાશનનો આંખાર આ પુસ્તકને ને આવકાર મળશે તેના પર છે. આચા છે, ગુજરાત જગત સંજીવશક્તીને નિરાશ નહિ કરે. તેમના બીજા પુસ્તકની અમે આદરવાથી રાહ નેહએ છીએ.

ખાલ ભાગવત: શ્રી સવાઈ ખાલજ્ઞાનભાગાનું પુષ્પ ૭૮ મું. લેખિકા: શ્રી. મંજુદેવી પડયા. પ્રકાશક: શ્રી પુસ્તકાલય સદાયક સદાશરી મંડળ, લી. મૂલ્ય: ૦-૮-૦.

મરાઠીમાં રા. વાસુદેવ ગોવિંદ આજેએ લખેલા પુસ્તકના આધારે લેખિકા બહેને આ પુસ્તક ગુજરાતીમાં તેવાર મું છે એમાં શ્રીમદ્ ભાગવતમાંથી વસ્તુ લઈ આવકોને રૂએ એવી ભાષામાં. કુલ ૪૧

વાર્તાઓ અપાઇ છે. પહેલાના જમાનામાં માતાઓ મહાસારત, રામાયણ વગેરે પુસ્તકોમાંની કથાઓ બાળકોને કહી ને જ્ઞાન અને સંસ્કાર આપતી તે દ્વે દુર્ગાએ આપણે પુસ્તકોથી આપવાનો વખત આવ્યો છે. ને માળાઓએ પોતે એ પુસ્તકો વાંચ્યા નથી યા વાંચ્યા છતાં બાળકોને આનંદ થાય એવી રીતે એમાંનું વસ્તુ તેમની આગલ ધરી રાકે એમ નથી તેમને માટે આ પુસ્તક નેવાં પુસ્તકો આપી- વાંદ રૂપ છે. એ શ્રમ માટે અમે લેખિકા બેનને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને ઇંગ્લીએ છીએ કે આપણા બીજા ધર્મશાસ્ત્રોમાંથી પણ એવીજ રીતે સરળ ભાષામાં વાર્તા વારવી કાઢી બાળસાહિત્યની અભિવૃદ્ધિ કરે.

(૧) પંઠયા ઓફીસ ડાયરી છુક: મુદ્દા: રૂ. ૦-૧૨-૦. કુલ કલેક્ટર: રૂ. ૦-૧૪-૦ વિક્રમ સંવત ૧૯૮૫ ની આ ડાયરી ચાર જુદા જુદા રંગના કાપડી પૂર્ક સાથે વૈચાર કરવામાં આવી છે. લક્ષ્મીદેવીનું મુંદર ચિત્ર પૂજના પાનાની સાથે મુદ્દા છે. કાગલ પણ ઉંચી ભવનો વપરાયો છે તેથી વારીખો સાથે અથેલ, પારસી અને પુસ્તકીમ વારીખો પણ આપી છે. (૨) પંઠયા હેન્ડી ડાયરી છુક: મુદ્દા: રૂ. ૦-૮-૦ કુલકલેક્ટર: રૂ. ૦-૧૦-૦ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની વિવરો આપવી અને ચિત્ર સહિતની આ નાની સાઇઝની ડાયરી છે. મળવાનું કેકાણું: મેસર્સ જે. એમ. પંઠયા કંપની, બુક્સેલ્સ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ૨ કલેન્ડરો: (૧) મેસર્સ જે. એમ. પંઠયા એન્ડ કંપની, બુક્સેલ્સ પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ૨, વરકુંડા શાળાની ટીચિ ફાઇવાનું વિક્રમ સંવત ૧૯૮૫નો સાવળું મુંદર ત્રિરંગી ઇન્ડર.

આનંદકથા: ભાગ ૧; (આવૃત્તિ ૧ છ) બાલકવન પુસ્તકમાળા પુ. ૫ મું. પ્રયોજક: રા. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ. પ્રકાશક: રા. કરસનરાય નારણરાય, તાલુકાવટ, સુરત મુદ્દા: ૦-૬-૦

બાળકો માટે ગુજરાતના ભણીતા લેખકોએ લખેલી આ વાર્તાસંગ્રહની પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૮૧ માં પ્રકટ થઈ હતી. લાંબા વખતથી તેની નકલો મળતી ન હતી. એ ક્ષણથી સમજીને કે બાળકોએ એ સંગ્રહને મોટી સંખ્યામાં અપનાવ્યો છે. અભારે એમ જાણસાહિત્ય વધતું જાય છે તેમ બાળકોને વાંચનરોજ પણ વધતો જાય છે. આ સંગ્રહમાં

અપાયેલી ૧૪ વાર્તાઓ બાળકોને રૂચે એવી ભાષામાં ચિત્રો સહિત અપાઈ છે. વાંચનરોજી બાળકો એને જરૂર સરકારશે.

વિષયો વિષયો: લેખક: રા. કેશવચંદ્ર બી. પંડયા. પ્રકાશક: "ચન્દ્રશેખરી" કાર્યાલય, નરિસાદ. મુદ્દા: ૦-૮-૦

મહાત્મા ગાંધીજીએ એકવાર કહ્યું છે કે "હિંદુ વિષયને ધરીને ઇશ્વરે હાથ મેલ નાખ્યા છે." "હિંદુ સમાજમાં વિષયોનું સ્થાન શું છે, તેને કેવાં દુઃખદ અનુભવ થાય છે તે સૌ જાણીએ છે. આ પુસ્તકના લેખકે એમ દુઃખદ પ્રાંત નવલકથાના રૂપમાં ચર્ચ્યા છે. સમાજ હિંદુ વિષયને કેટલો તિરસ્કારે છે; તેના માર્ગમાં કેવી લાંબચો, કેવાં કંટકો ભર્યા છે અને તેની અસહાય કથાનો નરા- ધરો કેવા લાલ લેવા મથે છે તે જાણવાના લેખકે પ્રયત્ન કર્યો છે. એ રીતે નિબંધ અને નવલકથા બનેલું મિશ્રણ આ પુસ્તકમાં જોઈ શકાય છે. સમાજના એ સડાનો ચર્ચા કરવા માટે અને એ રીતે શોકમત ઈવજવા માટે લેખકને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

સાગર સ્ટીકર: પ્રકાશક: પ્ર. સ્વામી ધર્માનંદજી. પુ. ૩; અંક ૬. વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ પોલ પત્રિકા: વંત્રી: રા. નારાયણ વડીયા વર્ષ ૧; અંક ૫ વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦ જનિતા વિસ્તાર: વંત્રીઓ: શ્રી બાલગૌરી મુન્ડી અને શ્રી શીવગૌરી જગજીવ વ. ૨૦; અંક ૬. વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ કપોલ પત્રિકા: વંત્રી: રા. મેલખ- નાદાસ રણકાદાસ વર્ષ ૧; અંક ૫ વા. લ. રૂ. ૧-૦-૦ પારીદાસ: વંત્રી: રા. નરસિંહભાઈ ઇશ્વરભાઈ પટેલ વર્ષ ૫; અંક ૧૧. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦ ધરોદાસ: વંત્રી: રા. મણીલાલ ન. દોશી વર્ષ ૧; અંક ૬ વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦ સમાલોચક: વંત્રી: રા. રમણલાલ ગો. ત્રિપાઠી પુ. ૨૨; અંક ૨. વા. લ. રૂ. ૬-૦-૦ સમાજ સેવક: બે. રા. ગોવિંદભાઈ ટી. કાકર. વર્ષ ૫; અંક ૩ વા. લ. રૂ. ૧-૪-૦ નારસિંહ: વંત્રીઓ: રા. ચન્દ્રશંકર અ. બુચ અને રા. રોહરરાય રં. માંકડ પુ. ૩; અંક ૪. વા. લ. રૂ. ૨-૮-૦ રીચાર્ડ અને વિસામ (અંગ્રેજીમાં) શ્રી સાવજનિક એન્કાઇપ્લોડિયા સોસાયટી, સુરત, વર્ષ ૧૯૮૨-૮૩.

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ.

સીધવર જ્યુનીલી ફંડમાં ભરાયતી રકમ:

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળની સીધવર જ્યુનીલી કમિટીના જી. એ. સેક્રેટરીએ જાહેર કરેલ છે.

“ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળની સીધવર જ્યુનીલી પ્રસંગે મંડળ માટે, જે સીધવર જ્યુનીલી ફંડ કંપાઉવામાં આવ્યું છે તે ફંડમાં મારા તરફથી મારી મીલકતોમાંની એક ગીરગામ ડી. એફ. રોડ નં. ૩૦૬ આવેલી છે, જે મુમારે આશરે રૂા. ૪૨૧ છે, તે ધર અથવા રૂ. ૫૦,૦૦૦) પચાસ હજારની રકમ લેડી લક્ષ્મીગાંધી જગમોહનદાસની હેવાતી બાદ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળને બેટ તરીકે આપવા નું આ લઠે હું કબુલ કરું છું.”

તે ઉપરાંત મુમારે ફંડમાં રૂા. પચાસ હજાર (૫૦૦૦૦) સુધીની અથવા તેની અંદરની બેટની રકમ એકઠી કરવામાં આવે તેટલી રકમનું બ્યાજ ચાર ટકા પ્રમાણે મારા પત્ની (લેડી) લક્ષ્મીગાંધી હેવાતી સુધી ફંડ દર વર્ષે ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળને જાપીય તા. ૨૬ મી જાગષ્ટ ૧૯૨૮.

શ્રી મુમેશ્વર,

(સર) જગમોહનદાસ વરુણવનદાસ.

શિક્ષણ વર્ગના નિલાય માટે મળેલાં વચનો સંસ્કૃત વર્ગ :- રા... રા... સીરાલાલ... જગનલાલ સોમકંવાળાએ તેમના સ્વ. બહેન નિર્મળા જગનલાલના સ્મારક તરીકે દર મહિને રૂ. ૧૦) ની રકમ આપવાનું વચન આપ્યું છે અને સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૮ થી એ વર્ષ એ બહેનના સ્મારક તરીકે સંચાલવામાં આવે છે.

કન્યા સંગીત વર્ગ :- રા. રા. અવતિલાલ રામદાસ સુનીલાલ ઓફે તેમનાં સ્વ. માતૃશ્રી સ્વ. ગં. તારાબાઈ રામદાસ સુનીલાલ શ્રીના સ્મારક તરીકે દર મહિને રૂ. ૩૦) ની રકમ આપવાનું વચન આપ્યું છે અને સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૮ થી એ વર્ષ એ બહેનના સ્મારક તરીકે ચલાવવામાં આવે છે. સ્વ. સૌ. ઉમિયાગૌરી રતિલાલ ડક્કર સ્મારક ઇનામ.

સ્મારક ઇનામો :- રા. રા. શેઠ રતિલાલ ત્રીભોવનદાસ ડક્કરે તેના સ્વર્ગસ્થ પત્ની સૌ. ઉમિયાગૌરીના સ્મારક તરીકે ઉત્તમ શૈક્ષણિક બનવા માટે મંડળનાં શિક્ષણવર્ગનાં લાભ લેતાં બહેનોને તેમજ મંડળનાં સમારંભોમાં સક્રિય ભાગ લેતાં બહેનોને ઇનામો તરીકે બહેનના માટે રૂ. ૩૦૦૦ ની રકમ મંડળને સોંપી છે.

ફંડમાં ભરાયતી રકમો.

- ૧૫૦ એ. ચેતીલાલ દાલાભાઈ ઝવેરી એન્ડ સન્સ
- ૧૫૦૧ શેઠ કીશાભાઈ પ્રેમચંદ રામચંદ
- ૧૦૦૧ સૌ. લેડી કૃષ્ણાગૌરી ત્રીભોવનદાસ સેતલવડ
- ૧૦૦૧ શેઠ દાગદાદાસ ત્રીભોવનદાસ, ને. પી.
- ૧૦૦૧ શેઠ રણુજીદાદાસ ત્રીભોવનદાસ.
- ૧૦૦૧ શેઠ વલ્લભદાસ કરસનદાસ નાયા, ને. પી.
- ૧૦૦૧ શેઠ લાલદાસ મગનલાલ
- ૧૦૦૧ સર પ્રભાચંદર દલપતરામ પટેલ.
- ૧૦૦૧ શેઠ અમનદાસ દરગોવિંદદાસ ઓર ને. પી.
- ૧૦૦૧ શેઠ મનસુ નલાલ જગનલાલ.
- ૧૦૦૧ શેઠ ખીમજી દલાળ (સ્વ. શેઠ વસનજી જવણદાસના સ્મારક તરીકે)
- ૭૫૦ એ. દેવચંદ નાનજી દેસાઈ એન્ડ સન્સ.

શ્રી જગત

હિન્દ

એક લાખની સંખ્યાવતઃ મુંબાઈના જનજીવિત. શેર દલાલો મેસર્સ પ્રબુદાસ જીવનદાસની પેટીના ભાગીદાર શેઠ શામળદાસ પ્રબુદાસ કે દારી જે પી. એ પોતાના સ્વ. બંધુ રા. દેવીદાસના સ્મારક તરીકે એક સુવાવડખાનું રચાવવા રૂ. એક લાખની રકમ સર દરકીસનદાસ દોરપીટલને આપી છે. એ હદાર સંખ્યાવત મટે અમે શેઠ શામળદાસને અસિનંદન આપીએ છીએ. એ વેડ "મ. દેવીદાસ પ્રબુદાસ જીવનદાસ અને બાહ્ય દરકોરબાહ્ય મેટરની વેડ" નામે જીળખાશે.

નવરાત્રનો રાસોત્સવ: શ્રી મુજરાતી હિન્દુ સોમંડેએ આ રાસોત્સવ પ્રવિવર્ષની જમ'મારવાડી વિદ્યાવય હોલમાં ઉજવ્યો હતો. બહેનોની મોટી સંખ્યા હાજર હતી. મુંબાઈની અને પરાં-ઓની અનેક કન્યાશાળાઓએ એ ઉત્સવ ઉજવ્યો છે. આખા મુજરાતમાં-મેડા સાહેબોમાં તેમજ જામદ-ઓમાં એ ઉત્સવ ઉજવી બહેનો પોતાનો જરાસ-રાસધન સારવતી રહી છે.

કમીશનનો વિરોધ: સાયમન કમીશન ફરી હિંદની રાજકીય, તપાસ અર્થે આવ્યું છે. આ અળખામણા નહ પડેલા. કમીશન તરફ વિરોધ જતાવવા હેડામરના નેતાઓ અને પ્રજાજનો: એકત્ર થઈ કામ કરી રહ્યા છે. સીઓએ પણ એમાં સં-ગીન ફાળો આપ્યો છે. મુંબાઈ અને પૂનામાં રા. નરીમાનની સરદારી હેઠળ કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓ અને વિદ્યાર્થીઓએ પ્રયંત્ર વિરોધ દર્શાવી હિંદને અવાજ અસરકારક રીતે રજૂ કર્યો છે.

શિક્ષણવર્ગો માટે: વીમેન્સ હીબન એસો-સીએશન મુંબાઈની શાખા સીઓ મટે શિક્ષણ-વર્ગો ચલે છે જેનો હાલ પારસી બહેનો મોટી સંખ્યામાં લે છે. આ વર્ગો ૧૧ વર્ષ પહેલાં સી.

હીરાબાઈ વાતાએ સ્થાપ્યાં છે. એ વર્ગોના લાભારે એક સંજીતનો જલસો તા. ૨૮ મી સપ્ટેમ્બરે એવેન્સીયર થીએટરમાં થયો હતો.

વિરોધ સમા: "કોલેજની કન્યા" નામે નાટક સામે વિરોધ દર્શાવવા એક સમા છંના પીપ્પસ હોલમાં સી: શારદાબહેન દીવાન એમ. એ. ના પ્રમુખપદે મળી હતી. જે પ્રસંગે. સંખ્યા-બંધ સુસિક્ષિત બહેનો, અને કોલેજના પુરૂષ વિ-દ્યાર્થીઓ હાજર હતાં. મીસ તારાબેન, પટેલે કથારજી કર્યો હતો, જેના દેકામાં મીસ કપિલા ખાડ-વાલા, મીસ દોટવાલા, ડૉ. લીલાવતી મુન્શી, મીસ પ્રાણજ્યવલ્લ દારે વગેરે ભોંલ્યાં હતાં. મી. ગરીબા નામે એક પુરૂષ વક્તાએ કથારનો વિરોધ કર્યો હતો.

અંત્યજ સીઓ: મુંબાઈની અંત્યજ સીઓ-ની એક સમા પરેલમાં રાં મી સપ્ટેમ્બરે મળી હતી. ૨૦૦ બહેનોએ હાજરી આપી હતી. સમાજ સમય સંધવાળાં થી. મનોરમાં પ્રધાન પ્રમુખપદે હતા. સમાજે રા. સાં શારદાના બાળબેન પ્રતિ-બંધક બીલને ટકા આપવાનો. કથાર કર્યો હતો. વધારામાં તેમજે રુચીસીયાશીટીને જામદ. કર્યો છે કે તેમના લતામાં ફરજયાત ફેલવણીનો નિયમ લાગુ પાડેલો. પ્રમુખે તેમને સ્વચ્છ રહેવાની અને દાદ માંસ છોડવાની તેમજ તેમના પુરૂષવચ્ પાસે છોડાવવાની સલાહ આપી હતી.

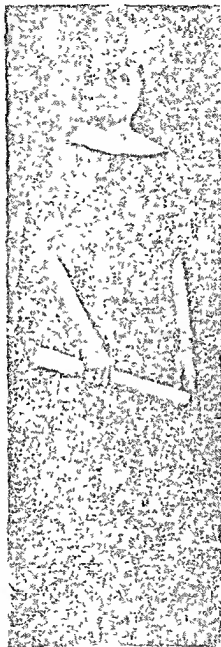
બાંટીઆ પુનલગ્ન: જનજીવિત ભાડીઆ સુધારક રા ડુંગરસી દરિદાસ કનાઈએ કચ-બખરના ઠા. દલાળ માધવજીની વિધવા પુત્રી કેસરબાઈ સાથે શ્રી માલતી વિધવા વિવાદ સહા-ચક સમાના આશ્રય હેઠળ પૂનલગ્ન કર્યો છે. લગ્નવિધા સ્વામી ઓઝાર સંવિચારનંદજીએ કરાવ્યો

હતો. આ પુનર્જનની વિશેષતા એ છે કે કન્યાના માતાપિતાની એમાં સંભાવ તેમજ 'હાજરી' હતી. જે માતાપિતાને પુત્રોના બવ સુધારવાની દ્વિમત ભલામણ માટે અને અ-મિન'દન' આપીએ છીએ તેથી વચ્ચે લખત પણ થયું છે. ગાંધીને ઓધન 'લરીકે' ૩. ૧૦૦૦૦ શાંતોને 'અને ૩. ૩૦૦૦ ની લીમ-ની' પોલીસી આપી છે.

૧૧. 'ફેશનને' આતર : મુ'બાઈના એસ્પેસેલ ૧૧૭-૫૨ મીસીસ પીઆરો'ટી મામે એક વાજ સમારતાર બાઈની દુકાન છે. મિસિસ કોક્ષ નામે એક છાત્ર 'તેની' ધરાક 'હતી' અને 'આધાના' વાજ સમારવવા 'જતી' હતી. વાજ કીચા 'પછી તેણે' તે પાછા માંગ્યા 'પછી' તે દુકાનદારે આપ્યા 'નહિ' એટલે ધરાક બાઈએ વિવાસમાંતની ફરિયાદ માંડી. જે કાપેલા વાજનું 'શું' અચાણું 'કરતું' હતું ?

૧૨. 'કલકત્તા' મુ'બાઈના 'રાઉન' હોલમાં એક 'સુ'દર કમીડિયન કપુર-મલ્લાના ના. મહારાણીના હાથે તા. ૧૯ મી. સપ્ટે-મ્બરે, ખુલ્લું મુકાયું હતું. પ્રદર્શનમાં શેરીન અર્વા-શીન કલાના સુ'દર નમુના, ૧૭૭ પચા હતા.

૧૩. 'કલકત્તા' મુ'બાઈના સુ'દર કમીડિયન કપુર-મલ્લાના ના. મહારાણીના હાથે તા. ૩૦ મી. ઓગસ્ટે, ૧૯૨૬ બવાનીદાસ મોલીવાળાના પ્રમુખપદે મળી

કુ. પાણુભાઈ ઠાકોર, એમ. એ. બી એસરી. અને રિકામાં શિક્ષણદાએ અભ્યાસ કરી એ પહેલું હમણાંજ હિંદ પાછાં આવ્યાં છે અને આમડાંમાં-શિક્ષણનું કાર્ય ઉપાડવા પ્રવૃત્ત છે એમ એમને અમિન'દન આપી સંજ્ઞતા છેડીએ છીએ.

૧૪. 'કલકત્તા' મુ'બાઈના સુ'દર કમીડિયન કપુર-મલ્લાના ના. મહારાણીના હાથે તા. ૩૦ મી. ઓગસ્ટે, ૧૯૨૬ બવાનીદાસ મોલીવાળાના પ્રમુખપદે મળી

કલકત્તા નિબંધ. કાશ્મીરના વિદ્યાર્થીઓ પાસે 'હિંદમાં શોઆનો દેશ' અને તે અંશરવા શું કરતું ?' એ વિષય પર માંગી છે. તા. ૧૫ મી. નવેમ્બર ૧૯૨૬ સુધીમાં નિબંધો સ્વીકારાશે. તે ૫૦૦૦ શબ્દોથી લાંબા ન હોવા લેખકે. ઉરિદ્વાઈમાં પ્રથમ આવનારને રૂ. ૧૦૦ નું, છતાંમ અપાશે.

૧૫. 'કલકત્તા' મુ'બાઈના સુ'દર કમીડિયન કપુર-મલ્લાના ના. મહારાણીના હાથે તા. ૩૦ મી. ઓગસ્ટે, ૧૯૨૬ બવાનીદાસ મોલીવાળાના પ્રમુખપદે મળી

નવિયાદમાં પરિષદ : તા. ૨૬ થી ૨૮ ઓક્ટો-બરે નવિયાદમાં સાહિત્ય પરિષદની એક આચાર્ય-શ્રી આનંદશંકર મુવના પ્રમુખપદે મળી હતી. આ પ્રસંગે અનેક સાક્ષર બહેનોએ એમાં આગેવાન બાજ લીધો હતો. અને દેહલીક બહેનોએ નિબંધો વાંચ્યા હતા. પરિષદના મંડપમાં તા. ૨૬ મી. ઓક્ટોબરે મહિલા પરિ-ષદની એક શ્રી. ચંદ્રાદા-દેવી પડિતના પ્રમુખપદે મળી હતી. પ્રમુખે શ્રીઓની ઉન્નતિના વિષયો ચર્ચા કરવા સંવાદ વગે-

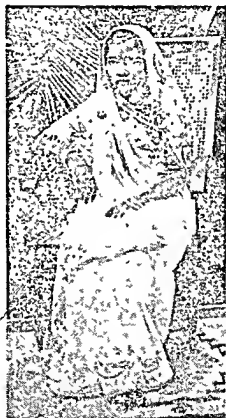
રેના કાર્યક્રમ પછી સારફા બીલને ટેકા આપનારો કરાવ થયો હતો.

કોન્સર્ટ: મહિલા પાઠશાળા (અમદાવાદ) ના લાભાર્થી કન્યાઓએ એક કોન્સર્ટ-આયનવાદનો જલસો કર્યો હતો રૂ. ૧૫૦૦ ની સંસ્થાને ખોટ હતી તે પૂરવા આ ગાગર તેમને લેવો પડ્યો. ડૉ. હરિપ્રસાદે બ્યાજગીજ દીક્ષા એ પ્રસંગે કરી હતી કે " બહેનોને પાઠશાળાની ખોટ પૂરવા કોન્સર્ટ કરવો પડે એ ધનવાનો માટે સરમ ભરેલું છે, એજન ધનવાન ધારે

તો તે રકમ આપી રાહે "

સૌ. બહેન સૌદામિની મહેતાએ જણાવ્યું હતું કે આ પ્રસંગથી કન્યાઓએ પોતાની સક્તિની સાબીતિ આપી હતી. તેમણે એકલે હાથે કોન્સર્ટ ગોઠવ્યા હતા; થીએટર અને પો. સાફો મેળવ્યા હતા તેમજ દીકરી ખપાવી હતી. આમ અભિનયમાં, વ્યવસ્થામાં અને નહેર જુસ્સામાં વિદ્યાર્થીની બહેનોએ પોતાની સક્તિની ખાત્રી આપી.

ફેળવણી-સખ્તાહ અમદાવાદના: ગુજરાત ફેળવણી સોમંડલે બોક્સીંગ તા. ૬ થી માંડીને ફેળવણી-સખ્તાહ ઉઘડ્યું. આ મંડળ, અખિલ ભારત ફેળવણી સોમંડળની એક શાખા તરીકે અમદાવાદમાં સ્થાનિક સ્ત્રીજીવનની સુધારણા અર્થે, મહેનત કરી રહ્યું છે. એના કાર્યક્રમમાં ફેળવણી પ્રદર્શન, પ્રમુખત્વ શાષણ, નાટ્ય ને બ્યાયામના પ્રયોગો, નમુનાના પાઠો, વિદ્યાર્થીઓના મુખપાઠની અને શિક્ષિકાઓના વકતવૃત્તની સ્પર્ધા, સદ્શિક્ષણની ચર્ચા વગેરે મુખ્ય વિષયો હતા આ સપ્તાહમાં આવકારજેજ એક બાબત એ હતી કે સૌ સંસ્થાઓએ સદાકાર સાધી આ પ્રસંગને ઘીવાળ્યો.

કું. રત્નકુમારી દેવી, કાવ્યતીર્થ કલકત્તા સંસ્કૃત એસોસિએશનની ઇચ્છી પદવી મેળવનાર બહેન.

પ્રેમચંદ્ર રાયચંદ ટ્રેનીંગ કોલેજ, મહિલા પાઠશાળા, વનિતાવિશ્વામ, સારદામંદિર, મુક્તિફોજશાળા, મ્યુનિસિપલ શાળાઓ, નવી ગુજરાતી શાળા વગેરેએ આ સરસ્વતી-ઉત્સવમાં સુંદર સહકાર કર્યો. આ ફેળવણી-સપ્તાહ, જે વસ્તુતઃ સ્ત્રીફેળવણી-જ છે, તેના અંગેના પ્રદર્શનમાં ભરતકુલજી, શીવજી, ચિત્રકામ, માટીકામ ઉપરાંત શિક્ષણવિષયક સાધનો અને નકશાઓની આયાજનક સામગ્રી એકઠી થઈ હતી. આવાં સપ્તાહ અનેક રીતે પ્રજા

તિની દિશાએ જતાવનારાં નીવડે છે. અમે સંચાલકોને અભિનંદન આપીએ છીએ.

માળકે મેળવવાના મોહકુ અનિષ્ટ પરિણામ અમદાવાદની એક ૨૦ વર્ષની શ્રીમંત વલ્લિકે બહેનને બોજવડું પડ્યું છે, ધાંચી પોળમાં એ બહેન એ આશાથી દેરા-ધામા કરતા એક ફીજર પાસે જતી હતી. થોડા દિવસ બાદ અમુક રૂપિયા લઈ ફર્યાલ બદાર ક્રિયા કરવાને બદલે પોતાના અથકે આવવાની ફીજરે તેને આજ્ઞા કરી. બાઈ બિચારી ભજમાં સપડાઈ. ત્યાં જતાં ચાર મુસ્લીમોએ તેની આભર લીધાતું કહેવાય છે. બહેનો આવી ભજમાં ફસાતાં બચે એમ હંચીએ છીએ. (૨) વઠવાણમાં એવીજ રીતે કોઈ જુવાની પાસે ફૂર ફરતા

ચહેરની સોંચો પુતલાલસાએ આવે છે. અંધ અર્ધનો પાર નથી !

રશી જમનાબાઈ જી-હુન્નરઉદ્યોગશાળા (અમદેલી)નો ઇનામો વગેરે આપવાનો સમારંભ મિલિસ સાટેના પ્રમુખપદે થયો હતો. શુદ્ધઉદ્યોગો માટે આ સંસ્થા ને કામ કરી રહી છે તેની કદર કરી પ્રમુખે વિધવા બહેનોની ફરિયાદો વિચાર

આપ્યા હતા અને ગામે ગામે ઉદ્યોગાલયો સ્થાપવાની અજલજલ જણાવી હતી.

કમળાવતી હુન્નરશાળા: મહુવાના શ્રી રણછોડદાસ માધીના સ્વ. પુત્રી બહેન કમળાવતીના સ્મરણાર્થે તેમના કુટુંબીઓએ રૂ. ૨૩૫૦૦ લગભગ રકમ કાઢી છે એમાંથી એક શ્રીહુન્નરશાળા મફત હવાખાનું અને વ્યાયામ મંદિર ચલાવાય છે. શાળા અને હુન્નરમાં પણ મફત વાચનાલયો ખોલાયાં છે. હુન્નરશાળામાં સ્ત્રી-શિક્ષિકાઓ શીખવે છે અને અનેક બહેનો તેના લાભ લે છે. વિધવા બહેનોને શિખવવું આપી હુન્નરે શીખવાય છે. સ્વચ્છતાના આત્માને કારે એવી આ સંસ્થાવત માટે ધન્યવાદ.

મહાનગરની રમતો-માં: રા. વેલચંદ વજીલ તરફથી પાલણપુરમાં રમતોનો સમારંભ તા. ૨૭ થી ૨૯ ડિસેમ્બરના દિવસોમાં થશે. આ પ્રસંગે ને બહેનો લોકો ફેરવવામાં સર્વોત્તમ નીકળશે તે પૈકીના ખેલાને સોનાનો ચાંદ, નં. ૨ થી ૬ સુધીના રૂપાના ચાંદ અને નં. ૭ થી ૧૧ સુધીના પ્રમાણપત્રો અપાશે.

પૂનામાં શુન્નરાત્રી બાળકો માટે શાળા

સ્થાપવા બાઈ દરકારનાઈએ રૂ. ૩૦૦૦૦ ની રકમ કાઢી આપી છે. જે શાળા નાનુમાઈ દંભચંદ પ્રાથમિક શાળાને નામે ના. ગવનરે તા. ૬થી ઓક્ટોબરે ખુલ્લી મૂકી હતી. બાઈ દરકારનાઈને આ બાઈ પૂરી પાડવા માટે અમે અભિનંદન આપીએ છીએ.

સુરલીમ સ્ટ્રીકેશનથી પરિવ્રજ પૂનામાં નવાળ બેચમ મહોમદ હસ્માઈલખાનના પ્રમુખપદે તા. ૧૨ મી ઓક્ટોબરે મળી હતી મિસિસ મહોમદ સલાહદીન સ્વાગત-પ્રમુખ હતાં. બન્નેએ પડકારને ફર કરવા અને ફળવણી પ્રસારવા વિશે

વ્યાખ્યાનો આપ્યા હતા અને સ્ત્રીઓને અજ્ઞાન રાખવા માટે પુરુષોના પ્રયત્નોને વખોટી કાઢવા હતા વધુ શાળાઓ માટે, શિક્ષણક્રમ સુધારવા માટે તેમજ ફળવણી ફરજિયાત કરવા માટેના કારાવો થયા હતા.

ડાકજી ૧ નાસિક પાસે ધનાર મામમાં એક લગ્ન છોકરા માટે પડ્યો. તેના બાપને કોઈ ભુલાએ બસાવ્યું કે અધિક ગોમતી નામે ડોશી ડાકજી છે તેથી છોકરા માટે પડ્યો છે. બહેમી માણસોએ ડોશીને મારી મારી અધમૂઠ કરીને આંધળી બનાવી. આરોપીઓને સખ્ત કેદની સજા થઈ છે.

કોનો હક્ક: માંજલોર માં એક પરિવેવે પોતાની ૧૪ વર્ષની પત્નીનો કબજો મેળવવા કાને માંડ્યો. કન્યાના બાપે વાધો લીધો કે છોકરી હજી સ્ત્રીવયમાં નથી આવી. જાહેર ચૂકાદો આપ્યો કે સ્ત્રીવયમાં ન આવે ત્યાંસુધી પતિને કબજો માંજવાનો હક્ક નથી.

શ્રીમતી કલ્યાણી-બાઈ સુભદ્રાજી અવસાનથી મદ્રાસ છવા-કાએ એક ઉત્તમ મદિલા રત્ન ગુમાવ્યું છે. મહુમ બહેનના પતિ ઘણો સમાજના એક ઉપદેશક

મિસિસ ભાલકૃષ્ણ મેનન.

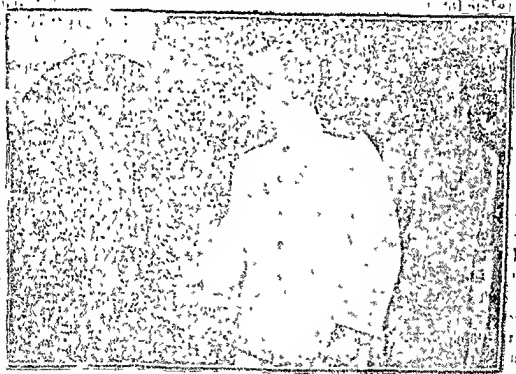
કાચીન રાજ્યમાં ચીનરી મેલસ્ટ્રેટ નીમાનાર પ્રથમ મદિલા.

અને કાર્યવાહક છે. તેમના એ કાર્યમાં પતિની સદ્ધર્મચારિણી બની એ બહેને અત્યંત સદાય આપી હતી. કુડાલોરમાં ગૃહશિક્ષણવર્ગો દ્વારા તેમણે શિક્ષણપ્રચારનું સુંદર કાર્ય કર્યું છે. અનેક બાળકોને પોતાના કુટુંબમાં રાખી તેમણે શિક્ષણનો માર્ગ સરળ કરી આપ્યો હતો. વિધવાઓને આશ્રય આપતાં અને તેમને શોષ્ય કેમણે પરણીની આપવાનો શ્રમ હતાં. ઉલ્લી એક બહેનનું લગ્ન તેમણે મરણ પચારીએ પડ્યાં પડ્યાં કરાવી તેને સુખી કરવાનું

પ્રથમ મેળવ્યું હતું. એ પુણ્યસાગી બહેનના આત્માને પ્રભુ શાન્તિ અર્પે !

પડદા વિફલ બિહારના ગામે ગામ લડત પ્રસરી રહી છે અને સીએ પડદા ફાટી તેણી ફેંફી દેવા લાગી છે. ચંપારણ્ય જલ્લા બોર્ડના ઉપપ્રમુખ શ્રી પ્રભુપતિ મિશ્રના પત્ની ગામડા-ઓમાં એ માટ પ્રચાર કરી રહ્યાં છે, બારીઆ-રીઆમાં મળેલી સીએની સમામાં ૨૦૦ બહેનોએ પડદા ફાટી નાંખ્યા હતા. ફટલીક બહેનોએ બુસ્સાળી આપ્યો પણ આખ્યાં આ પાવંતીદેવીના પ્રયાસથી

આહવાનામાં જ્યાં તે ઇન્દોરમાં અને હિંદના બીજા સ્થળોમાં તા. ૧૬ મી સપ્ટેમ્બરે ઉજવાયા હતા એ આદર્શ મદારાણીના જીવનકાળે વિશે પ્રસંગોચિત આપ્યો થયો હતો. સીએની-સમા, મદારાણી ચંદ્રાવતીના પ્રમુખપદે મળી હતી તેમજ પડદાનો ત્યાગ કરવાનો આસ આગ્રહ થયો હતો અને સ્ત્રીકેળવણી માટે, કમિટી સ્થાપવાની સચના કરી હતી. મદારાણી વિજયનગરના મદારાણી શ્રી, વિદ્યાવતીદેવીના પ્રમુખપદે એ જ્યાં તે ઉજવાઈ હતી અને સંસ્થાઓએ એમાં ભાગ લીધો હતો.

મિસિસ એલ. એમ. શેપર્ડર વેલ્શ, નોકાસેન્યાધિપતિ.

સાહધાર્મનના મેયર, બેન્ગાળી રૂપે નોકાસેન્યાધિપતિ.

ગણાય છે. હમણાં તે અમેરિકાનો મુલાકાતે ગયાં છે.

હોબતપુર, હરપુર, ગોરીઆમોહી વગેરે સ્થળે પણ સમાઓ મળી હતી જેમાં તેંકડો સીએએ ઉત્સાહથી ફાજરી આપી હતી (૨) હમણાં ના. આગાખાને અને તેમની માદાએ પોતાના વચારે દર્શાવ્યા છે. સાઠ વર્ષ સુધી પડદામાં રહેનાર એ બાતુ જણાવે છે કે સીએ એથી સંકુચિત વિચારની બને છે. ના. આગાખાન માને છે કે પચીસેક વર્ષમાં પડદાની પ્રેમા આખી દુનિયા પરથી નાબૂદ થશે.

જેલનો અનુભવ નામપૂરની હાંધિયાર બધીની લડતમાં જીવનના કરી આવેલાં બહેન ચતુરબાઈ કોટક પોતાના જેલના દુઃખ અનુભવો વર્ણવતાં કહે છે કે "પુરૂષ કેડીએને નવારે સાંજના મારાચાર સુધી જ કામ કરાવે છે ત્યારે સીએ પાસે સોડા છે સુધી કામ કરાવે છે અને માસિક અડચણના ૪ દિવસની પણ છુટી મેળવતી નથી માંદગીમાં શારપારતુ નામ નિશાન નહિં હાથપરથી

સપ્ત માર પડે, બેશુદ્ધ થાય ત્યાં સુધી. તેમને રાજ નહાવાની પણ મનાઈ પુરૂષ કરતાં સ્ત્રી કરીને ખોરાક અડધો મળે. વારકરોનાં લયને લીધે ફરિયાદ તો કરીજ ન શકાય. ” બહેર પ્રત્યે આ માટે સપ્ત પગલાં લેવાં જોઈએ.

રાજકીય પરિપક્વ: સ્ત્રીઓની એક રાજકીય પરિપક્વ ખેરઠમાં તા. ૧૩ મી ઓક્ટોબરે પંલખના શ્રીમતી પાર્વતીદેવીના પ્રમુખપદે મળી હતી સ્વા-ગત-પ્રમુખ શ્રી સુશીલાદેવી હતાં. પારપદે ષડરો

કારણીય માન બતાવ્યો છે. દમણીજ ત્યાંની એ-લ્ગીન કન્યાશાળાનો વાર્ષિકોત્સવ તેમના પ્રમુખ-પદે ઉજવાયો હતો. ત્યાંના અમીર-કમલાબેની કન્યાઓ માટે એક ખાસ શાળા ખોલી છે. રાજ્ય-ના મુખ્ય કસબા અને ગામોમાં પણ કન્યાશાળાઓ સ્થાપિત થઈ ગઈ છે.

કમલા-વ્યાખ્યાન: મ. સર અસુતોષ મુર-છએ પોતાની પુત્રીના સ્મરણાર્થે સ્થાપેલી શ્રી કમલા વ્યાખ્યાનમાળાના ચાતુ ત્રીજ વર્ષના વ્યા-

ફેશનને ખાતર ૧

હાઠ હંમેશાં રાતા રહે તે માટે આ મદિવા છુંદણા છુંદણી
તેમાં લાલ રંગ પૂરાવે છે.

અને બાળકન નાણુદ કરવાના કરાવો કર્યા હતા. મંડીમાં સુધારા: બાળકન વિરુદ્ધ દિંદી સ્ત્રીઓએ ઉઠાવેલી લડતના આગેવાન તરીકે મંડીના રાજીસાહેબા જાણીતાં છે. એમના રાજ્યમાં એ પ્રયા વહન ખર્ચ કરી છે અને કન્યાઓના શિક્ષણ માટે શાળાઓ ખોલી છે. વિધવાવિવાહ પણ માન-દેસર કરાવ્યા છે.

બીકાનેશના મહારાણીએ સ્ત્રીશિક્ષણ માટે પ્રયત્નશીલ બની દિંદીના રાજરાણીઓ માટે અનુ-

ખ્યાનો રા. જયકર આપરો. એ માટે તેમણે “ દિંદી સંસ્કૃતિના આદર્શ ” એ વિષય પર દેશી છે. ખેટલ વર્ષે ડો. બીસન્ટ અને બીજા-ત્રણ વર્ષે સી. સરોજિની નાથદેએ ભાષણ આપ્યાં હતાં

સાત વર્ષનો તરેય: આખા દિંદીના તરેયા-ઓની હરીફાઈ કલકત્તામાં હુગલી નદીમાં થઈ હતી. ૩૦ માઈલ સુધી તરવાનું હતું. ત્રણ વર્ષે ઇનામ જીતનાર જાનચંદ્ર ચેવરલ આ વખતે પણ ૭

કલાક ૧૨ મીનીટમાં એ ૩૦ માર્કલ તરીકે ધનામ હતો. તરનારાઓમાં બનારસનો એક સાદુ વર્ધની હમ્મરનો ઠાકરો પણ હતો. તે લગભગ ૧૫ આ-ઈલ સુધી તથા પછી યાકી ગયો હતો. અવિધ્યમાં જર એ ધનામ હતો.

મીસ ઝમીયા ગંગુલી નામે ઠાકાની એક દસ વર્ધની બાલિકાને જે માઈલ તરવાની સરતમાં વિજય મેળવવા માટે ના. ગવર્નરના હાથે કેટલક ખાસ ધનામે આપવામાં આવ્યાં હતાં.

કવિ ભેદએ છે ! આ કોઈ જાહેરખબર નથી. નેપાલની લીંધુ ભતિમાં લગ્નની એક વિચિત્ર પ્રથા છે. ઠાકરો કે ઠાકરી ને પરણવા ઇચ્છે તેલે કવિત્વ રાક્ષિ બતાવવી ભેદએ. જેમાંથી ગમે તે યશ્ચ આવે. દરેક જણ એક એક કડી ભેદે. એ કડીઓ પણ નવી તરતજ બનાવેલી હોય. પુરૂષ એવી કવિતા કરતાં યાકી નય તે તેલે હલી પૂછીએ ભાગી જવું ભેદએ. કન્યા યાકી નય તે તેને પરણે. ગુજરાતમાં હમણાં કવિઓનો રાફડો ફાટ્યો છે તેમાંથી યાકાને ત્યાં મોકલ્યા હોય તે ? માસિકોના તંત્રીઓ જર આ સૂચના વધાવી દેશે.

સ્ટ્રીઓ માટે કોલેજ લીક્લીમાં સ્થાપવા સંબંધી એક કારણ વડી ધારાસભામાં લાલ લાજ પતરાયે આપ્યો હતો. અર્થાતે પરિણામે સરકારે જે વિષે તપાસ કરવા એક કમિટિ નીમવાનું વચન આપ્યું છે.

ફાયરશનની સ્ટ્રીઓ માટે હોસ્પિટલ: લાહો-રના એક પરામાં પોતાની માતા શ્રી. ગુલાબદેવી ના સ્મરણાર્થે સ્થાપવાનો પ્રયત્ન દેરામકત લાલ લાજપતરાય કરી રહ્યા છે. આ માટે તેમણે રૂ. એક લાખ માટી આપ્યા છે. તેમને બીલ રૂ. ૨૮૦૦૦૦ એ માટે બહારથી મળ્યા છે. ખાંડીના લગભગ પોણે લાખ આ વર્ષ આખરે ખેલ્યાં મળી જશે એવી વકી છે. બધી કામની સ્ટ્રીઓને એનો લાભ મળશે, પણ અત્યજ કામની સ્ટ્રીઓને ખાસ પસંદગી અપારો.

પેશાવરમાં સ્ટ્રીઓની એક મોટી સભા ૨૩મી સપ્ટેમ્બરે ડો. મીસ બાબીરથી ઝુલિના પ્રમુખપદે મળી હતી, જે પ્રસંગે સંવિધવ્ય કમિટિનાં એક સભાસદ મિસિસ બીજલાલ નેદરેએ “ બાળલગ્ન

અને તેની અસર ” વિષે મનનીય ન્યાખ્યાન આપ્યું હતું. સભાએ વરદંધા માટે લગ્નવય અનુ-ક્રમે ૨૦ અને ૧૬ ની કરવાનો અને પેશાવરમાં કન્યા હાઈસ્કૂલ સ્થાપવા સરકારને લલભણ કરવાનો કારણ મૂક્યો હતો.

મ. ગાંધીજીની જયંતિ: મહાત્માજીનો ૬૦ જો જન્મદિવસ તા. ૨૭ ઓક્ટોબરે દિંદના વિધવિધ રથોમાં ઉજવાયો હતો અને એ મહા-પુરુષના મહાન સુત્રોની સુકતકંઠે પ્રસંધા યજ હતી. મુંબાઈમાં મી. પટેલના પ્રમુખપદે કોન્મેસ હાઉસમાં સભા મળી હતી, જે પ્રસંગે રા. ખાદી-લકર, ડો. સાવરકર, શ્રી રતનબહેન મહેતા વગેરેએ વિવેચન કર્યું હતું સાન્ટાક્રુઝમાં રા. જયસુખ-લાલ મહેતાના પ્રમુખપદે ઉજવાઈ હતી જે પ્રસંગે શ્રી મીહુબહેન પીટીટ વિવેચન કર્યું હતું. શ્રી સમાજની બહેનોએ બારોડાથી સુદ્ધના ગરબા ગાયા હતા. તા. ૧૦ મીએ બહેન રતનબહેન મહેતાના પ્રમુખપદે સાન્ટાક્રુઝના શ્રી. ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડ-ળની સભા મળી હતી. જેમાં રા. અંબરીઆએ વિવેચન કર્યું હતું. બાળાઓના ગરબા અને સંવાદ ગયા હતા; ધનામે બહેન્યા હતા. શ્રી. લક્ષ્મી સમાજ તરફથી પણ તેજ દિવસે સો. દંસાંબહેન મહેતાના પ્રમુખપદે જયંતિ ઉજવાઈ હતી અને રા. શમનારાયણ પાઠકે ગાંધીજીના જીવનકાર્ય વિષે ન્યાખ્યાન આપ્યું હતું. બહેનોએ “ યાત્રિ વિજય ” નામે સંવાદ લગ્નની બતાવ્યો હતો કરાંચીની જનતાએ રા. જમશેદ મહેતાના પ્રમુખપદે ૧૩૦૦૦ બાળકોનું સરપસ માટી એ જયંતિ ઉજવી. પૂનાના રીવાજ હોલમાં રા. ગાંડગીલના પ્રમુખપદે જયંતિ ઉજવાઈ હતી.

ડો. બીસેન્ટની જયંતિ: ડો. એની બીસેન્ટની ૮૩ મી જન્મજાંઠે ઉજવવા મુંબાઈના ચહેરીઓની એક સભા સર સુનીલાલ મહેતાના પ્રમુખપદે તા. ૧ લી ઓક્ટોબરે મળી હતી. મી. હોર્નમિન મી. જમનાદાસ મહેતા, મિસિસ મહેતા વગેરેએ તેમના જીવનકાર્યની પ્રસંધા કરી હતી.

સમાજની લક્ષ્મીમાં: (૧) મુંબાઈના બ્રોડવેય લગ્નલાલ પંડયા નામના ૬૦ વર્ધની હમર લગ્નમજના ગૃહસ્થને સિદ્ધોરના કલભાઈ બધકાએ પોતાની ૧૩ વર્ધની પુત્રી પરણાવવાનું

સાદું મ્યુ' છે. જનવાલે દ્વારિમાં ધારાધારણ
ધરી રૂઢલગન, બાળલગન અને કન્યાવિકલ્પનો
નિષેધ કરાવ્યો છે. (૨) ચીતલના એક બુવાએ
એવીજ રીતે મઠા સાથે મીઠલ બાધ્યું. અત્યારે એ
પતિદેવ તેમજ ધાતકી બાપ મરણપધારીએ
પડ્યા છે. (૩) અલવરના મદારાલ મઠિયાવા-
ડના વાંદાનેર પાસે એક ગામના કાકોરની ૧૫-૧૬
વર્ષની પુત્રી સાથે પરણવાના છે. (૪) ચાક-
યાના એક ' રાન્યગુર ' પાંચમીવાર બારેક વર્ષની
કન્યા સાથે ૪૫ વર્ષની ઉંમરે પરણવાના
છે. ઘેર ૧૨ વર્ષનો વિધુર પુત્ર છે; ૧૨ વર્ષની
પુત્રી છે. (૫) ઇનાના એક મોટ વલ્લિક દરજ-
નને ૪૫ વર્ષની ઉંમરે ૬૬ વર્ષની કન્યા સાથે
વિવાહ કર્યો છે.]

દિંદુ મુરલીમ લગ્નો: ના નિજામના પ્રધાન
રાજ સર કિશનપ્રસાદની પુત્રીના લગ્ન નવાબ
અલી હાદ હાલ્લાદના પુત્ર નવાબ મદમદ મોહીદદીન
સાથે થા. ૧૬ મી એપ્રિલને સીકંદ્રાબાદમાં થયા.
લગ્નક્રિયા મુરલીમ રીતિ પ્રમાણે થઈ હતી. ખેતી-
વારી કમાયનના સવ્ય મી. અંગુલીના ભત્રીજા
મીસ અંગુલીએ ભણીતા મુરલીમ ભેરીસર મી.
અરુમ્મી સાથે લગ્ન કરી લીધા છે.

પારસી-ઈલાહીઅન લગ્ન: મુંબાઈના ભ-
ણીતાં નાણાંચાસી મી. જમશેદજી આદેશ
વાડીઆની પત્ની હીરાબાઈએ ખીરતી ધર્મ સ્ત્રી-
ધારી સીનેર છોલાવા નામે ઇલાહીઅન સાથે લગ્ન
કર્યા છે. વરરાજ મેસરસ' લખમશી લધાની કંપ-
નીમાં ભાઈદાર હોઈ કાપડ વગેરેનો વ્યાપાર કરે છે.

ભહેરજીવનમાં: (૧) મિસિસ ગીરામ
ભાગીરથી અમલ ચીંચીપટ હાલ્લાની ફેબ્રુઆરી
કાલેસીલમાં સલાસદ વરીકે નીમાયાં છે. (૨)
મિસિસ રાધવ અમલ અને મિસિસ અમૃતઅમલ
અનુક્રમે વેતોર અને ચીંદમબરમ ગુનીસીપાલીટીના
સલાસદ નીમાયાં છે.

કેળવણીકેવમાં: (૧) વીજાપાપટમના મીસ
મનોરમાએ મદાસ સરકાર વસ્ત્રી લેવાળી સીનીવર
સ્કુલ લીવીંગ સરપ્રીક્ટ-મેટ્રીકની પરીક્ષામાં ફોર્ટ
મેળવી છે. એ બ્હેન એ પરીક્ષામાં ફોર્ટ મેળવનાર
હોઆ નવિનાં પ્રથમ મદલ છે. યાજના અ-
ભ્યાસ દરમિયાન તેમણે સંતીવ, ભરત ગુણ

વગેરે વિષયો માટે અનેક ઇનામે મેળવ્યાં હતાં,
(૩) મીસ કાકોર અને મીસ પીટસ' અમેરિકાથી
અભ્યાસ કરી હમણાજ દિંદ પાછાં ફર્યાં છે. (૪)
ત્રાવણકોરના મીસ કુરીયનને મીચીઅન-ગુનીવરસી-
લીમાં બાઈર સ્કોલર નીમ્યાં છે. (૫) મીસ
ઈલીરામના ચિદાણુ યાજના અભ્યાસ મટે લીડસ
અર્થાં છે. (૬) શ્રીમતી કનકલક્ષ્મી અમ્માને સીલો-
નની કોલેજનાં પ્રોફેસર નીમ્યાં છે.

સંમતિવચ: સર મોરારાપંત નેરસીના પ્રમુખ:
પદે નીમાયલી કમિટિ સમક્ષ સંમતિવચના કાય-
દાર્માં ઉમ્મર 'સંબંધી શું' હા કરાવતી તે નવે
પટેલી જીળાની તારવતાં જણાય છે કે બહુમતી
પતિ માટે ૧૬ અને અન્ય માટે ૧૮ વર્ષનું વય કરા-
વવાની તારફજીમા છે.

માર્ગપ્રેમ: ઉમ્મરવેલની મિસિસ એલ
બીન્ડીએ પોતાના બાળકને ખાતર પોતાનો જન
ગુમાવ્યો. રસ્તો જોળાવતાં તેને એક મોટરનો
અકસ્માત નડયો. પડતાં પડતાં તેણે બાળકને
ગાળીથી દૂર હાંસેલી મૂકી બચાવી લીધો. (૨)
મુંબાઈમાં એક ૧૮ વર્ષની વયની જોબ બ્હેન
બાઈ જનાબાઈએ બાળકની માંડખીથી બહારથી
બની આપણાત કર્યા છે. (૩) હાલોરમાં પોતાના
પુત્રને થયલી ફાંસીની સજા માફ કરાવવા પંચ
વર્ષની ઉંમરની માતા અવરનરની મોટરના પ્રાજમાં
લાંબી યજને સૂતી હતી. (૪) બેસિકસ (ઈંગ્લેંડ)
ના મી. વીનબ્લમને લીકેર ક્રાંસિમાં ફાંચની બચ-
કર માંડખીમાં હતો. મી. વીનબ્લમ પોતે પજ
માંડા હતા અને તેમની પત્ની તેમની સારવાર
કરી હતી લીકરાની માંડખીના સમાચાર જણી
તે ક્રાંસ જઈ. લીકરો ગુજરી જતાં માતાએ નદીમાં
પડી આપણાત કર્યા. બનેનાં મરણના સમાચાર
જણતાં મી. વીનબ્લમનું હૃદય પજ બંધ પડી ગયું.

એશિયા

ગુર્કેસ્તાન બણી: અફઘાનિસ્તાનના બાલિ
ઉકરનો પાયો અત્વારથી નાંજવાની બહેમત
ના. રાજ-રાણી લક્ષ્મી રહ્યાં છે. લગ્નમય ૨૦૦
ગુલાને તેમણે ગુર્કેસ્તાન જુદા જુદા પ્રધાની-
આસ કરીને હડાવક વાલીમ લેવા મોકલ્યાં છે.
રાણી સાહેબાએ પંદર કન્યાબાને પણ ત્યાં મોક-
લવા તૈયાર કરી છે. પડેલે તેમણે દૂર કર્યાં છે.

વાળ, કમાવવા માંડયા છે અને યુરોપીઅન ટબને પોચાક પહેરવા માંડયા છે.

ત્રિયા-રાજ્ય: ઇરાનની સરહદ પરના એક પહાડી પ્રદેશમાં ત્રિયા-રાજ્ય ચાયે છે. દિંદમાં પુરણે ને અધિકારે ભોગવે છે તે ત્યાં સ્ત્રીઓ ભોગવે છે; દિંદમાં સ્ત્રીઓ ને દશા ભોગવે છે તે દશામાં ત્યાંના પુરુષવર્ગ છે. પુરુષોને ધરકાપ કરવાનું, બાળકો ઉછેરવાનું અને પડદામાં રહેવાનું. સ્ત્રીઓ બહારના કામકાજ કરે અને કમાણ લાવે. પર્સીને પુરુષ સાસરે નય. ઇરાનીના જન્મથી આનંદોત્સવ ઉજવાય અને પુત્રના જન્મથી કલેશ થાય.

જાપાનમાં સ્ત્રીપ્રગતિ વધતી નય છે અને દિંદની બહેનોને અનુકરણીય ફાખરો પૂરા પાડે છે. મતાધિકાર માટેનું બીજ અત્યારે ચર્ચાય છે અને થોડા વખતમાં એ દક્ષ પશુ તેમને મળશે. દાદયોની સહેર-સમામા એક સ્ત્રી-સમાસદ વિરાજે છે. યુનુમેનો ખેડૂત સમામા ૨૦ સમાસદોમાંથી ૧૯ મહિલાઓ છે. માદાગ થોરોકે સુવસુમીને એસાકાની પબ્લીક હસ્તેશીજન્સ એડીસના વડા તરીકેનો ઓદો રોપાયો છે. મીસ મુચીકો કાવયમાને એક વહા-જુના કેટનને ઓદો મળ્યો છે. સોલ્ડીયરાળા સ્થાપના સરકાર પારી સ્ત્રીઓએ સાડાચલ લાખ ગેનની મંજૂરી મેળવી છે. વ્યાપાર અને અર્થ-શાસ્ત્રના શિક્ષણ માટે એક ખાસ કોલેજ તેમને મળે સ્થાપાય છે. એક મહિલા શ્રી. કનકે યસુઇને ડોક્ટર એફ સાયન્સની ટચી ડીગ્રી મળી છે.

ન્યાયખાતામાં : સેનના અહમ દેસમાત સુન યાદ સેનના સ.ળી, મિસિસ ગોગાજને સરકારના ન્યાય ખાતાની કમિટિના સભાસદ ખીમ્યા છે.

આફ્રિકા

૧૮ વર્ષની ઉંમર : નોટાનસંજુર્, (આફ્રિકા) થી અનવધી પમાડે એવો સમાચાર મળે છે. ૧૯૧૦માં એક સ્ત્રીને પ્રિયતમ એક અકસ્માતનો ભોગ બની મરી ગયો. તે વખતે બાહની જુમ્મર ૨૦ વર્ષની હતી. પ્રિયતમના બકાલ મરણની અસર તેના ઉપર એટલી બધી થઈ કે તેને પાણુ ગણાડે ચલી ગયો. તેને જગત કાવના બધા પ્રયત્નો વ્યર્થ ગયા. ૧૮ વર્ષ સુધી તેને નળી વાટે ખોરાક અપાયાં. હાજી એની સગાથી હતરી છે.

યુરપ.

ઈંગ્લાંડમાં ૧૯૨૭ માં ને જન્મેલયાં તેમાંના ૫૮૦૦૦ જન્મેમાં ૧૨ અને કન્યાની જુમ્મર ૨૨ વર્ષથી ઓછી હતી. ૩૪ કન્યાઓની જુમ્મર ૧૬ વર્ષની હતી અને ૧૩ વરની જુમ્મર ૧૬ વર્ષની હતી. આ અપવાદરૂપ જન્મેને ત્યાંની પ્રજા બાળજીવન મળે છે અને તે અટકાવવા પોકાર લેવા છે.

સીટીકટરોનું મક્કા: લંડનની સ્ત્રીઓ માટેની વૈદકીય યાજાની શિયાળાની ટર્મની શરૂઆત ડો. બાલ્ફરના બાષાણથી થઈ તેમણે જણાવ્યું હતું કે “વૈદકીય ધંધામાં ડોક્ટરોની સંખ્યા અત્યંત વધી પડી છે અને ઇંગ્લાંડમાં સ્ત્રી-ડોક્ટરોને ઝાઝી વેદાસ નથી થતી. પણ તેઓ ને દિંદ નય તો તેમને સારો કમાણી થાય. પણ તેમ કરતાં પહેલાં તેમણે ગરમ હવામાં ચોતાના ચરી-રની સંભાળ લેતાં રીખડું નેહ્યે અને એ પ્રદેશના ખાસ ફાદોનો અભ્યાસ કરે નેહ્યે. એટલું થાય તો દિંદ સ્ત્રી-ડોક્ટરો માટે મક્કાની ગરજ સારી !”

સ્ત્રીવિમાનીનું મરણ: થોડા સમય પર નેરોળીમાં વિમાનમાં ઉડતા અકસ્માતથી થોડો કાર-બેરીએ લન ગુમાવ્યો હતો. હમણાં એવી રીતે મીસ મારગરેટ હોનોર વેલ્શીએ બ્રુક્લેન્ડ આજળ વિમાન વૃદ્ધી પડતા છવ ઓપી છે. સ્ત્રીવિમાની તરીકે તેણે કેટલોક વખત યયાં સરદીફીકટ મેળવ્યું હતું. અત્યારે ૨૦૦ સ્ત્રીઓ વિમાનો યવા માટે પાલીમ લઈ રહી છે. એમાની મણી ખરી સાધારણ સ્થિતિના કુટુંબની છે. (૨) મીસ ઓબાયન અને મીસ ગોલ્ડરને પણ વિમાનના અકસ્માત પડયા છે. મીસ ઓબાયનનો પગ કાપી નાંખવો પડ્યો છે.

નિશાનખાજીની ઇંગ્લાંડમાં યયલી હારીફાઈમાં ૨૦૦ માણસો ઉતરા હતા જેમાં એક મહિલા-મીસ ફ્રેસ્ટર પણ હતી ખસેયી છસો વાર ઉટે ખંદુકની ગોળથી નિશાન સાધવાનું કામ તેણે કરી બતાવ્યું હતું. અને ૧૦૫ પ્રયોગમાંથી ૧૦૧ માં તેની ગોળ આબાઈ નીવડી હતી.

છુટાછેડા: ૧૯૨૬ માં ઇંગ્લાંડમાં નવો કાયદો થયોયો કે છુટાછેડાના સુદ્દમાના અહેવાલો બાપમાં પ્રકટ ન કરવા. આ રીતે નહેરમાં વચોવળી.

યવાનો બીજ જતાં ફટાછેડાના મુકદ્દમાઓનું પ્રમાણ બેવડું થઈ ગયું છે. એ માટે કોટે' જના-રમાં સીઓનું પ્રમાણ મરદો કરતાં બેવડું છે.

સાડાતણ વર્ષના ચૂલકઃ છઠ્ઠાંડાના એક ક્ષેત્રના નામે બાળકે કુદરતની વિચિત્રતાની ખાતરી આપી છે. ત્રણ વર્ષની ઉંમર સુધી તે સાધારણ બાળકની જેમ મોટા થયા. તે પછીના છ માસમાં એનું શરીર એકાએક વધ્યું. અત્યારે યુવાન બન્યા છે અને મુઠા કુદી છે. એના શરીરમાં એટલી તાકાત છે કે પોતાની માતાને તે સ્વેલાઇથી ઉંચકી શકે છે.

હીપોક્રીટીઝમની અસરઃ મિસિસ લીક્સ આસ્ટોન્ગ નામે એક બાઈએ ચોંમવાનારો એકસાર ક્યો છે. પાંચ વર્ષ પહેલાં એક દિવસે તેને જખાણું કે તે પરણી હતી. લગ્નની ક્રિયા ક્યારે થઈ તેની તેને યાદી ન હતી. એ માણસ સાથે તે પરણી હતી તેને કેટલીય વાર તેણે પરણવાની ચોખ્ખી ના પાડી હતી. તે માણસ ડોક્ટર હતો અને હીપોક્રીટીઝમ કરી બહુતો હતો. પતિના મરણ બાદ તેને ખબર પડી કે તે હીપોક્રીટીઝમની અસર હેઠળ હતી.

વચનારીઃ ડાવરની લેન સન્ટન નામે ૧૧ વર્ષની બાલિકા ઈલ સુધી ૧૦ માઈલનો વિસ્તાર બે કલાક એકાદન મીનીટમાં તરી હતી.

આઈસલાંડમાં સીઓને સંપૂર્ણ સમાન દક્ષ મળી ચૂક્યા છે. ૧૮૪૭ સુધી તેમની પ્રગતિ શુદ્ધ પ્રદેશમાંજ રહેતી. એ વર્ષમાં વારસા-વિરસામાં તેમને સમાન દક્ષ આપતો કાયદો પસાર થયો. ૧૮૭૪ માં સીઓ ગાદેની પહેલી કોલેજ ઉપડી. ૧૯૧૧ માં તેમને દરેક ધંધાઓમાં અને રાજ્યની નોકરીઓમાં દાખલ થવાનો દક્ષ મળ્યો. ૧૯૧૫ માં તેમને સંપૂર્ણ મતાધિકાર પણ સરકારે આપી દીધો. યુરપના એક ખૂણામાં પડેલા આ ટાપુની મહિલાઓએ અનુકરણીય દાખલો બેસાડ્યો છે.

ખંધા ધંધામાંઃ એસ્ટ્રીઆની સીઓ લગભગ બંધાં ધંધાઓમાં પુરોવાની દરોહમાં ઉભી રહે છે. વર્તમાનપત્રનો ધંધોજ એક એવો છે જેમાં તેમનો પચેસારો હજી નથી થઈ શક્યો. એ ધંધામાં હજી ૬૭ ટકા પુરોજ ન જામ રહે છે. પણ એ સિવાય વેદાના, ખાગાયાઓના તેમજ બીજા ધંધાઓમાં સીઓ મોટી સંખ્યામાં છે. પુસ્તકો વાંધવાના ધંધામાં ૫૦ ટકા અને દારૂ માળવાના, ફરનીયર બનાવવાના, તેગજ બીજા

કારખાનાઓમાં ૪૦ ટકા સીઓ છે. નજીક મીડિયામાં તેમની સંખ્યા ૭૦ ટકા છે. ધરોના બાંધકામમાં પણ ત્રીજો ભાગ સીઓનો હોય છે.

પુરુષવેશમાંઃ મેરી કાલ નામે હંઝરીની એક યુવતીનો કેસ બુદ્ધિવેશની કોટમાં સાબ્યો હતો. પુરુષવેશમાં તેણે એક બેતરમાં મજૂર તરીકે ત્રણ વર્ષ નોકરી કરી એક દિવસ દરિયામાં નહાવાનો મોહ ખાળી ન શકી અને એનો ભેદ ખુલી ગયો. ઉતરપોંડીથી ચેસા મેળવવાના આરોપસર પોલીસે તેના પર કેસ ચલાવ્યો. પોશાક બદલી નોકરી કરી તેમાં ઉતરપોંડી ક્યાં થઈ તે તો એ પોલીસ દાદાઓ જ બહુ !

ધમને નામે ધર્તીજ ફક્ત હિંદમાંજ સાથે છે એમ નથી! પોલાન્ડમાં થોડા વર્ષ પહેલાં એક પંચ અસ્તિત્વમાં આવ્યો હતો. આ પંચની આગેવાન કોઝોલસ્કા નામે એક સ્ત્રી હતી. કોન્વાલ્સ્કી નામે એક માણસ તેમાં ભેડાયો હતો. બીજા પક્ષ અનેક અનુયાયી હતા આ પંચના ધર્મગુરુઓ બહુશારીજ રહે એવી પ્રથમ ગોઠવણ હતી. પાંછળથી કોન્વાલ્સ્કીએ તે સિદ્ધાંત બદલ્યો અને તે કોઝોલસ્કા સાથે પરણ્યો. કોઝોલસ્કાના મરણ બાદ તેણે છ બીજા પત્નીઓ એક સાથે કરી-અણ-સંબંધે આપવાને પ્લાને. એ ઉપરાંત એણે બીજા બનાયારો દાખલ ક્યાં. હમણાં એ આખી ટાંગેજી પકડાઈ છે.

સી-સેનિકોઃ રશિયામાં સીઓને સૈન્યમાં દાખલ કરવાનો અને લશ્કરી તાલીમ આપવાનો કાયદો પડાયો છે. દેશની રક્ષાનો કાર સીપુરુષને આવે સરખો છે એમ લાં મનાય છે. સર્વ પ્રખ્ત ઉંમરના સીપુરુષોને ત્યાં લશ્કરી તાલીમ લેવી પડે છે.

ધન્ય વૃક્ષસ્તાનઃ વૃક્ષસ્તાનના પ્રધાનમંડળે ૪૩ વર્ષની ઉપરના સર્વ સીપુરુષોને લખતાંવાંચતાં રાખવવા ૧૨૦૦૦ સિફકો રોકવાનો કરાર કર્યો છે. આ સિફકો દેશના મોટી હંમરના અસણ માણસોને સિફકણ આપશે; એક પણ માણસ વિરક્ષર નહિ રહી શકે.

અનીતિમય પોશાકઃ યુરપની સીઓના પોશાક દિવસે દિવસે જાંઠ દાંકવાને બદલે અંજ કેમ વધારે દેખાય એવી રીતે બનાવવામાં આવે.

(અવસંખાન માટે જુઓ પાનું ૩૫૫)

અભિનંદન.

હાપાસનીનાં શુભ ટાંકણે અનેક વિધ વાચન સામગ્રીથી ભરેલો આ હજાર અંક વાચક બહેનોના હાથમાં મૂકતાં અમે આનંદ પામીએ છીએ. એ અંક તૈયાર કરવામાં અમને લેખકો તેમજ ચિત્રકાર જનમુખોએ જે સહાય કરી છે તે માટે અમે તેમનાં આભી, છીએ. વાંચકોને પણ એ જાણની ખાતરી લગતી, રસ પાનાના આ અંકની વાચન-સામગ્રી ભેંચા પછી થશે. “મુલુમુદરી”ના અત્યાર પહેલાના કોઈ પણ અંકની સરખામણીમાં આ અંકની પૃષ્ઠ સંખ્યા, તેમના લખાણોની તેમજ ચિત્રોની સંખ્યા બેઠી છે. અમને આશા છે કે વાંચકોને એ અંક પસંદ પડશે. એ આશા સાથે નવાં વર્ષનાં અભિનંદન સહિત અમે આ અંક તેમના હાથમાં મૂકીએ છીએ અને ઉચ્છ્વાસે છીએ કે જુજરાતના ઓવર્ગની પ્રવૃત્તિ અને પ્રગતિ એ નવાં વર્ષમાં અનેકમણી વધે.

આ અંક જે સંસ્થાના રજત મહોત્સવ નિમિત્ત પ્રકટ થાય છે તે સંસ્થાના સંચાલકોને અમે આ પ્રસંગે ખાસ અભિનંદન આપીએ છીએ. મુંબાઈનું શ્રી જુજરાતી દિનું સીમંડળ જુજરાતની એક અગ્રણી સંસ્થા છે: તેની ઉપયોગી અને યશસ્વી કારકીર્દીનાં પચીસ વર્ષ આ વર્ષમાં પૂરાં થયાં છે. એ પચીસ વર્ષ દરમિયાન મંડળના સંચાલકોએ ઓવર્ગની પ્રવૃત્તિ સાધવા અને તેમની સેવા કરવા અનેક સફળ પ્રયત્નો કર્યા છે, અને જુજરાતની સીસંસ્થાઓમાં મંડળને આગેવાન પદ અપાવ્યું છે. અનેક મુશ્કેલીઓ વટાવી, અનેક નિશાળજક સંભોગો પસાર કરી એ સંસ્થા આજે પોતાનો રજત મહોત્સવ ઉજવે છે. એ શુભ પ્રસંગે અમે જેનાં હૃદ અને ખંડીમાં સંચાલકોને હૃદયપૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ.

અમારા એ અભિનંદનનો સોથી ગ્રેટિસ ફાળો

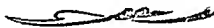
મંડળના પ્રમુખ સૌ સેડી લક્ષ્મીબાઈને શામ ભય છે. સ્વ. જમનાબહેન સકર્ષ પછી તેમણે મંડળની આગેવાની લઈ મંડળનું સુક્રાન ચલાવ્યું છે એટલું જ નહિ પરંતુ તેના કાર્ય માટે હારતાથી સહાય આપી છે. આ રજત મહોત્સવ પ્રસંગે પણ મંડળને સહાય કરનારમાં તેમનું અને તેમના પતિ સર જગમોહનદાસનું નામ યોગદે આવે છે. એ હાનવીર દંપતિએ રૂ. ૫૦૦૦૦ રકમ મંડળને આપવાનું વચન દઈ તેના સંચાલકોના હૃદયમાં અજળ ઉત્સાહ પ્રેર્યો છે. વધારામાં તેમણે વાર્ષિક રૂ. ૨૦૦૦ ની મદદ આપવાનું વચન આપ્યું છે. તેમની આ હારતાથી ઉત્તેજક સંચાલકોને ઉત્સાહપૂર્વક ફંડ એકઠું કરવા માંડ્યું હતું. તેમનાં પ્રયત્નો કેટલે અંશે સફળ થયા છે તેની ખાતરી આ અંકમાં અન્યત્ર આપેલી ફંડની રકમોની ઘાટી આપશે લગભગ રૂ. ૧૦૦૦૦ ની રકમનાં વચનો અત્યાર પહેલાં એ ફંડ માટે મળી ગયાં છે.

આ ફંડમાં શેઠ હીરાલાલ છત્રનલાલ શોખંડવાલાએ પોતાની સ્વર્ગસ્થ બહેન નિર્મળાના સ્મરણાર્થે માસિક રૂ. ૪૦ ની રકમ આપી તેમના સ્મારક તરીકે સંસ્કૃત વર્ગ દંમેશ માટે નિમાવવાનું વચન આપ્યું છે. શેઠ જ્યોતિલાલ શમદાસ યુનીલાલ શ્રેફે પોતાના સ્વર્ગસ્થ માતૃશ્રી જ. સ્વ. ધારાબાઈના સ્મરણાર્થે માસિક રૂ. ૩૦ ની રકમ આપી તેમના સ્મારક તરીકે કન્યા સંબોધ વર્ગ દંમેશ માટે નિમાવવાનું વચન આપ્યું છે. શેઠ રતીલાલ ત્રીભોવનદાસ હાકરે પોતાના સ્વર્ગસ્થ પત્ની સૌ. ઉમિયામૈદીના સ્મારક તરીકે છનામો બ્લેચવા રૂ. ૩૦૦૦ ની રકમ મંડળને સોંપી છે. આ ત્રણે ચદસ્થોને તેમની હારતા માટે અમે અંતઃકરણ પૂર્વક ધન્યવાદ આપીએ છીએ, અને ઉચ્છ્વાસે છીએ કે બીજા ધનવાન ભાઈ બહેનો

તેમજ અનુકરણ કરી આ સંસ્થાને આદ્ય સંસ્થા બનાવવામાં પોતાનો યથાશક્તિ ફાળો આપે. ફંડમાં બરાબથી અન્ય નાની મોટી રકમો મળે પણ અમે તે તે રકમ બરાબર લાઇ બહેનોને બંધવાઈ આપીએ છીએ અને તેમના પૂરવઠાની દીલથી કદર કરીએ છીએ.

મંડળના અભિલાષ મોટા છે. તેને આદ્ય સંસ્થા બનાવવી હોય તો તેણે અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા ધરથી જોઈએ. એ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા ધરવાના મનોરથો તેના સંભાલકો પડી રહ્યા છે. પરંતુ નાણાનો અભાવ તેમનો અભિલાષ પાર પાડતાં તેમને રોકે છે. બાળકઅના પરિણામે સાળાના જ્ઞાનથી વંચિત રહેતી આપણી બહેનો યોગ્ય અને કુશળ શૃદ્ધિથી બની શકે તે માટે મંડળે શિક્ષણવર્ગો ચાલુ કર્યા છે. એ પ્રવૃત્તિને વિકસાવી તેને શૃદ્ધિથી માટેની યોગ્ય સાળા

બનાવવાની જરૂર છે. આપણી સ્ત્રીઓનાં નિસ્તેજ સરીરને પરિણામે દેશમાં નિબંધવાનું સામાન્ય વ્યાપ્તું છે. એ સરીર સુદૃઢ બનાવવા તેમને બ્યાન થામની જરૂર છે. મંડળ એ માટે પણ પ્રયત્ન કરવા છાંટે છે. સ્ત્રીઓ પરાવર્તી બની દુઃખમાં ન સળટે તે માટે તેમને અનેક શૃદ્ધિઓ શીખવી આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય આપી શકાય. આ માટે એક જ્યોત્સનાલય સ્થાપવાની જરૂર છે. આ અને એવી બીજી અનેક નાની મોટી જરૂરીયાતો આ સંસ્થાને અંગે છે. એ સર્વ જરૂરીયાતોની ઝાંખી વાચકો, આ અંકમાં પૃષ્ઠ ૨૨૦ પર આપેલા મંડળની રૂપ રેખા વિષેના લેખમાંથી કરી શકો. એ સર્વ પ્રવૃત્તિઓને કેન્દ્રસ્થ કરવા સૌથી ખેટી જરૂરીયાત વિદ્યાળ મકાનની છે. મુંબાઈના દાનવીર ગુજરાતી ભાષામાં પોતાની બહેનોને જોષ્ટી આવીરપસલી દહે વધુ વિજ્ઞાન વગર આપશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

(સ્ત્રીજન્ય અનુસંધાન પાન ૩૫૭ થી)

છ. અગતિને ઉત્તેજ એવા એ ફેશનેબલ પોશાકો વિશ્વ ૫૦૦૦ પાઈરીઓએ એક " નીતિ માટે મંથરય સમિતિ " સ્થાપી સ્ત્રીઓ અને છાત્રીઓને પોતાની સર્વ સક્તિ અને સત્તા વાપરી લગ્નના પાઠ શીખવવાના શપથ લીધા છે. એ માટે કાયદો બંધવાની લડત પણ એ સમિતિ ઉપાડશે.

અમેરિકા.

આખરે માટે : ઇન્ડિયા અમેરિકામાં અનેક રૂપકાર સ્ત્રીઓ ચિત્રકારોના મોડલ તરીકે ધધી કરી કમાણી કરે છે માસિક અને પુસ્તકો માટે ચિત્રો દોરનાર ચિત્રકારોને આંખ મોડકોની ધણી જરૂર પડે છે. મોડલ તરીકે કામ કરનાર સ્ત્રીને નમ્ર સ્વિતિમાં ચિત્રકાર સામે રહેલું પડે છે. આ કારણે તેમની નીતિ વિષે ઘણા લોકો હંફા વિચાર બાંધવા પ્રેરાય છે. પોતાની આબર જળવાય અને

નામ યોગી રીતે ન વગોવાય તેટલા માટે ન્યુયોર્કમાં એ ધધી કરતી સ્ત્રીઓએ પોતાનું મંડળ સ્થાપ્યું છે. હવે એ મંડળ મારફત જ ચિત્રકારો મોડલ મેળવી શકશે. આવી સ્ત્રીઓ કલકત્તા બે શીલીંગ સામાન્યતઃ ૧ કમાય છે; કેટલીકને વધારે પણ મળે છે.

ડૉ. મોસ્ટર કેલીફોર્નીયાની સ્ટેન્ફોર્ડ યુનીવર્સિટીમાં ડૉ. લીલીઆ હવે મોટા ૧લી એનસ્ટે પ્રોફેસર નીમાં છે. એ યુનીવર્સિટી સાથે તેમને છેલ્લાં ૩૭ વર્ષથી સંબંધ છે અને સારીરિક આરોગ્ય સંબંધી ધણી સુવતીઓએ એમના દ્વારા નીચે લાલીમ લીધી છે. એમણે ઘણા લેખો અને એ પુસ્તકો એ વિષય સંબંધી લખી મૂક્યાં છે. એ જ યુનીવર્સિટીમાં ડૉ. લીલીઆને એ. માર્ટીન વલ્ફાનના પ્રોફેસર છે.

“ ગુણસુંદરી ” કાર્યાલયનાં સુંદર પુસ્તકો

—દીવાળીમાં ભેટ આપવા લાયક—

વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ

બાર સુંદર વાર્તાઓ

મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦

અઢાર આકર્ષક ચિત્રો

ગ્રાહકો માટે : રૂ. ૧-૮-૦

કામદામાં સ્ત્રીનું સ્થાન

સ્ત્રીઓના હક્ક સમજાવતું

મૂલ્ય : રૂ. ૩-૮-૦

અષ્ટમૂલ પુસ્તક

ગ્રાહકો માટે : રૂ. ૩-૦-૦

ચિત્રા અને આલસની

કવિવર ટાગોરનાં

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૧૨-૦

બે સુંદર નાટકો

ગ્રાહકોને : રૂ. ૦-૧૦-૦

રાસતરંગિણી

સ્વ. ભોટાદકર કૃત

મૂલ્ય : રૂ. ૦-૧૦-૦

સુંદર રાસસંગ્રહ

પોષ્ટેજ : રૂ. ૦-૧-૦

વ્યવસ્થાપક, “ ગુણસુંદરી ”, મુંબાઈ, ૪.

ગજેન્દ્રનાં મૌઝિકો

કતા : સ્વ. ઓ. ગજેન્દ્રરાય ગુ. યુચ, એમ. એ.

—એમની ૮૪ સાહિત્યકૃતિઓનો સુંદર સંગ્રહ—

મૂલ્ય : રૂ. ૨-૦-૦

નક્ષીતા બુકસેલર પાસેથી મળશે.

પ્રભાતના પહોરમાં પાતાના માથાના સોદર્યને લીપાવતું એ દરેક સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય

સરોજની હેરઓઇલ

(૨૯૨૪૬)

ગુણ અને સુખંધમાં અનુપમ છે.

સરોજની હેરઓઇલ

વાપરવાથી

મગજને ઠંડક આપે છે,

વાળ ખરી જતા અટકે છે,

તેમજ

વાળ સુંદર થળકતા રેશ

જેવા અને લગ્નઠાકાર

બને છે.

તથા માથાના રોગો

જેવા છે:—

ખોડો, યુક્લી, માથાનું તાપ

જવું વિગેરે રોગો મટી

જાય છે.

એકજ વખત વાપરવાથી બીજા

અંગદે તેહો વાપરવાનું હીલ

થયેજ નહિ.

કીમત બા. ૧ રૂ. ૧)

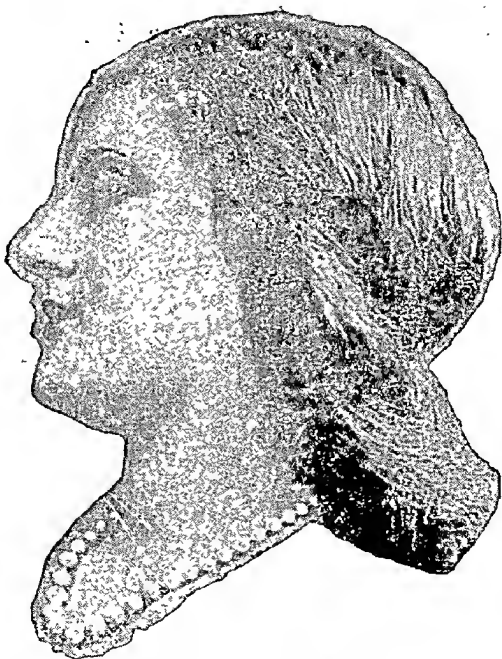
એમ. ડી. વોરાની દુકા

કેમીસ્ટ અને ડ્રગીસ્ટ

૧૫ બો. નં. ૨૦૦૩

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ

સુખંધ નં. ૨

કાંસની વપમુંદરી-મીસ એલન,
અમેરિકામાં થયેલી સૌદર્યની લગ્નકાષમાં એને જીવું ધનામ મળ્યું હતું.

વર્ષ ૬ ક્રી.]

ડીસેમ્બર ૧૯૨૮.

[અંક ૪ થો.

મહારા અંતરની વાત.

મહારા અંતરની વાત કોણે જાણે છે ?
કોણે જાણે છે ? મન આણે છે ?
—મહારા અંતરની વાત.

જૂઠું ફલને હિન્દોલ, ઝીલે પડયો મહારા બોલ;
પેણ ન દિલસને કોણે કોણે જાણે છે ?

(કોણે-મન) — મહારા અંતરની વાત.

ગોંધી ગોળીડાંની માણ, રૂંડાં રત્ન ધર્યાં બાલ;
તોય મોટે એથી કાણે કોણે જાણે છે ?

(કોણે-મન) — મહારા અંતરની વાત.

ગાડી, વાડી ને હવેલી, આજુબારી શી સાહેલી ?
સ્નેહી વેદના ન મહેલી: કોણે જાણે છે ?

(કોણે-મન) — મહારા અંતરની વાત.

મીઠા કોયલ કસોલા, છવન લાગે અણબોલ;
પણ આ દિલસના તોણે કોણે જાણે છે ?

(કોણે-મન) — મહારા અંતરની વાત.

સ્વર્ગ સમા સુંખ લોભ, અલૌકિક જગવોગ;
દઈ સેવુ ? શી રોગ ? કોણે જાણે છે ?

(કોણે-મન) — મહારા અંતરની વાત.

સમજોડનરાય જનવંતરાય.

મંગલાષ્ટક.

લેખિતા: સૌ. દીપકબા દેસાઈ.

(શાસ્ત્રલેખિકાડિત)

કયાંથી દિવ્યઅકાશ આ ઝળહળે, શી દૂરથી મહેકતી ?
આશીર્વાદ ભણી અગમ્ય રવરથી, કે મ'ંડપે દીપતી ?
અર્પાને વરદાન યુગ્મ ઉપરે, મોહી રહ્યાં પ્રેમભ;
એછે પ્રૌઠ અતાપી જગતજનની, આશાપુરા મુન્દર. ૧
પારિભટક વૃક્ષ ચોક્ક વચમાં, રોપી રીઝાવી રમા,
ને શી ખાલલીલા કરી રીઝવિયાં, માતા યશોદા અહા !
કાલિન્દી તટ ખસરી ખજવતાં, ઘેલી કરે ગોપિકા;
આવો તે ધનશ્યામ ભૂજનગરે, આશિષ વર્ષાવવા. ૨
રીક્ષાધ પળતી ક્યહાં પ્રિયતમા, શું ચિત્ત ધાર્યું કહે ?
ભયે શું ભીલરાણી માલ સજવા, ના ભોળવાઉં હવે;
બાલ્યાં શૈલમુતા “મહેશ ! મનમાં થાઓ નહીં વિન્હલ,
ચાલો મ'ંડપ માંડી દંપતિ પરે, વર્ષાવીએ મંગલ !” ૩
અર્પા માનવનેજ શ્રી જગદીશે, બક્ષિત મોંઘી અહા !
જે સાધે દ્વય આત્મને શરીરમાં, મન-ઉરની ઐક્યતા;
એ પ્રેમેથી રૂપેરી સાંકળ યજી, એ રેશમી બંધને;
એ છૂપી ઉર ઉમિએ શૂંથી રહો, સંસાર માંડી તહમે. ૪
ભાળી ચંદ્ર ચઢેરી હર્ષિત થતી, ને મીન વારિ ચહે,
ભાળીને રવિ સૂર્યરૂઝ ખીલતું, જે સારસી પ્રેમને;
છે લોહું જડ હોયે એ ચમકને, સ્પર્ધે ત્વરાથી ચળે,
એવી પ્રીતની રીત છે અવનવી, તહમાં શૂંથાઓ તહમે. ૫
જેરે કે ઉર ઉમિ પ્રેમચંચિએ, ઉપાધિના બહારની,
કેવું મુન્દર પુંડરીક વિકસે, એ સર્યના દર્શથી;
ને પેલો વળી ચંદ્રકાન્તમણિએ, ચંદ્રોદયે શો દ્રવે,
આવી હોં ઉમિથી શૂંથી રહો, સંસાર માંડી તહમે. ૬
ધારી મંગલેવસ રાજકુંવરી, મોહી રહ્યાં મુન્દર,
અર્પાને કર શ્રી પ્રવિણસિંહને, આનંદ પામે ઉર;
ભાસે ચંદ્ર કુસુમ યોગ નિષ્કલે, ભાવિ ખીલો ઉજ્જવલ,
'સોડહં માડહં' મંત્ર સર્ગનજૂના, હૈયે ૭
મોંઘુ મંગલમુગ્ધ કંકણ રૂડાં, સૌભાગ્યનો ચંદ્રક,
છાલે એ ત્રિપુટિ કુમારી ! તહમે, આશિષ એ છે અમ:
શૂંધિ અખંડ રનેહની અને, રો અંતરે નિર્મલ,
કીર્તિદીપક વિશ્વમાં ઝળહળી, વર્તવળે મંગલ ! ૮

* નામદાર કંચનદેવ મહારાજશ્રીના: સુવરાજ કુમારશ્રી (વજ્રવરાજશ્રીનાં
પુત્રી મદાર જ કુમારીશ્રી રાજકુંવરના સહજના સુખ લાન સમયે રચેલું.

સરસ્વતીચંદ્રના કેટલાક પાત્રો—એક દષ્ટિ.

લેખિકા: શ્રી. કુસુમકુમારી પો. મહેતા.

સાક્ષરોની પંક્તિમાં ગુજરાતની કળામય જ્યોતિ રૂપે પ્રકાશતા રવ. સાક્ષરરતન ગોવર્ધનરામભાઈનું નામ ગુર્જર વાસીઓનાં હૃદયમાં હમેશાં સુવર્ણમય અક્ષરોમાંજ અંકિત રહેશે. તેમની કીર્તિમાં પ્રાસાદરૂપ સરસ્વતીચંદ્રનું સ્થાન ગુજરાતની ગૌરવભરી ઉપમાઓમાં કાયમનું ગૌરવમયું નથી એમ કોણ કહી શકે? “સરસ્વતીચંદ્ર” નવલકથાઓમાં એક આદર્શ નવલકથા છે એટલુંજ નહિ, પણ તેમાંથી ‘વર્તમાનના તથા ભવિનાં યુવાનોની રસતૃપ્તિ છીપાવવા અમૃતમય કુવારો સતત ઉડ્યા કરે છે, અને ઉડ્યા કરશે. ઉચ્ચ મહત્વાકાંક્ષાઓનાં આદર્શ રૂપ સરસ્વતીચંદ્ર, કુસુદ, વિગેરેનાં પાત્રો તો, એ કલાકારે એવી ખુબીથી કલ્યાં છે કે, પ્રયાસ અને સંયોગો પ્રાપ્ત થયે, સરસ્વતીચંદ્ર અને કુસુદ થઈ શકાય એમ વાંચનારને જરૂર લાગે. એ પાત્રોમાં દૈવી પૂર્ણતા કે સર્વોત્કૃષ્ટતા નથી. એ પાત્રો તો ખરા માનુષીજ છે. સાક્ષરરતન ગોવર્ધનરામભાઈની કુસુદ, કવિવર શ્રી ન્દાનાલાલની ‘જ્યોતી માફક વિદ્યુત જેવી નવલકથા નહિ, પણ અમૃતમય ચંદ્રિકા સમાન શીતળ હોઈ. સર્વ કોઈ તેના ઉચ્ચ સંદુષ્ટિને સ્પર્શી શકે છે. એથી કરીને, સ્ત્રીઓ, કુસુદનો આદર્શ જીવનમાં ઉનારી શકે ખરી. ગોવર્ધનરામભાઈએ કલ્પેનાં પાત્રો કેવળ કલ્પનામય પૂર્ણત્વવાળાં ઉચ્ચતાની પરાક્રમ્ય પહેંચિંકાં માનવ જીવન ઓળંગી કેવળ જીવનમાં વિદારતાં નથી, પણ તેઓ અભ્યાસ, ખારીક અવગોઠવન અનુભવ અને વિચારક શુદ્ધિથી કલ્પાયલા દેવતાથી મહત્ત્વ શક્તિઓની દૃઢમાં જ છે, એમનાં

પાત્રોની કલ્પના જેવી અપૂર્વ વિવિધતાથી ભરેલી અને ચમત્કારી છે, તેવુંજ “તેમનું” આલેખન તાદૃશ મર્મગ્રાહી તથા હૃદયંગમ છે.”

સરસ્વતીચંદ્ર:—નવલકથાનો નાયક સરસ્વતીચંદ્ર સર્વગુણસંપન્ન નથી. તે પણ, મનુષ્યની નમળાઈ લાગણી અને અને વિકારોને પ્રસંગોપાત અનુભવે છે. ‘સરસ્વતીચંદ્ર’નાં ચોથા ભાગમાં “હૃદયવાસનાનાં ગાન” દ્વારા તેનામાં વિકારો પ્રત્યક્ષ થાય છે:

આતિ રમણીય ઓ વેલી !

ઉરે મુજ વાસનાં રેલી.

ઘડકતું ઉર ટુંજ લાણું,

સમાવા ત્યાંજ લે.લાઉં !

વળા બોળામાં મુતેલી મુર્છાગત કુસુદને સંબોધાને તે કહે છે: “કુસુદ ! તું જાગ, ઉઠ, અને આ - દુષ્ટ બોળાનો ત્યાગ કર ! આ શરીરનાં સ્થૂળ મર્મ હવે મહારા હૃદય પર ચડાઈ કરે છે !” કુસુદનું મુખ કુમરિકા મુખ યાદ આવતાં સરસ્વતીચંદ્ર ભાનમૂલ્યો થઈ જાય છે. પણ તરતજ અચિન્ત્યો ચમત્કાર ઉઠે છે અને પોતાની જાતને હપકો દેવા માંડે છે. આ પ્રસંગ સ્પષ્ટ જતાવે છે કે સરસ્વતીચંદ્રનાં પાત્રમાં યોગેન્દ્રની અચપળતા સાથે મનુષ્યની સ્વાભાવિક વૃત્તિઓ પણ તેનામાં કલ્પેલી છે. નવલકથાના નાયક મનુષ્યના સર્વોત્તમ ગુણો, જેવા કે, સ્વદેશ પ્રેમ, ચિત્તશક્તિ, વિદ્યા, જ્ઞાન, સાત્ત્વિકતા, મહત્વાકાંક્ષા, નિરભિમાનપણું, ઉદારતા, વૈરાગ્ય-વૃત્તિ હૃદયની કોમળતા વગેરેથી વિભૂષિત થયેલાં હોવા છતાં, મનુષ્ય-નિર્જળતા કવચિત્ એના આક્રમણ કરતી દેખાય છે; અને તેને

લક્ષને સરસ્વતીચંદ્ર વિવિધ વિકારો અનુભવતો દેખાય છે પણ બીજી જ ક્ષણે ઉચ્ચ સંસ્કારો જાગ્રત થતાં, તેનામાં અપૂર્વ હૃદય-બળ ઉભરાય છે; અને તેથી તે નિર્બળતાને વશ થતાં પહેલાં પોતાની વૃત્તિઓ સંકેલી લે છે. એટલે, કવચિત્ કવચિત્ મનુષ્ય વિકારો ની પ્રચંડ ચ્લકાષ થવા છતાં પણ એ પાત્ર જરાએ નીચું પડતું નથી. હિલકું, વાંચનારને બહુસોયું થાય છે.

કુમુદસુંદરી:—સરસ્વતીચંદ્રમાં કલ્પેષાં સ્ત્રી-પાત્રો પણ સ્વાભાવિક છે. નવલકથાની નાયિકા કુમુદસુંદરીનું ચિત્ર ગોવર્ધનરામભાષ્યે અતિશય સાવધાનતાથી આંક્યું છે. તેને મનુષ્યની શક્તિઓની મર્યાદા બાંધીને, તેમાં જ રાખી, વાંચનારની દૃષ્ટિ સમક્ષ ઉભી કરી છે. ચોથા ભાગમાં આપણે કુમુદસુંદરી સંયમની રાકાષ્ઠીએ પહોંચતી જોઈએ છીએ. સરસ્વતીચંદ્ર માટેની બધી વાસનાઓનો તે યાગ કરે છે:

“ ભવસાગરમાં નથી પડતું !

મન મલિન મને નથી લાગતું !

રસ ઉડો દીધો રસનાથે

રસ મળ ના નીચોવ્યા ત્યાગે ! ”

સરસ્વતીચંદ્ર પાસે શાન્તિ અને બોધ યાચતી કુમુદસુંદરી કહે છે:

“ સેવે દૃષ્ટિથી શરીરને કુમુદ !

જીવે દૂરથીને અને પુલક

છોડી મલિન મનના ઉપાધિ,

દૃષ્ટી સેવા પ્રજુતી કરે આવી,

તો હું બાગ્ય ખોલેલું પામું,

બોધ શાન્તિ સુધાપાન જામું.

વળી જ્યારે સરસ્વતીચંદ્ર પોતાની બૂઝનાં પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે કુમુદસુંદરી સાથે યુન-લંગન કરવાનું સુચવે છે, ત્યારે કુમુદસુંદરી સંસારની મીઠી લાલચનો દહનાથી ત્યાગ કરે છે. એજ કુમુદસુંદરીને આપણે પહેલા

ભાગમાં નવીનચંદ્રનાં મુખ તરફ જોતાં લગ્ન પામતી સરસ્વતીચંદ્રની યાદે બાન બૂલતી “ જ્વનિકા છેદન ”નાં પ્રકરણમાં અંગણપણે મનુષ્યની નબળાઈને આધીન થવાની અણી પર મુકાતી આપણે જોઈએ છીએ. તેમજ નવલકથાનાં પહેલા અને બીજા ભાગમાં મુગ્ધાનાં મુગ્ધ લાવ સેવતી, નિષ્ફળ પ્રણયની વિષમ યાતના ભોગવતી અને માનસિક વાસનાઓને અંગણપણે આધીન થતી તે દેખાય છે. વળી “ જ્વનિકા છેદન ”ના પ્રકરણમાં વણીવેલા છેલ્લા દૃશ્યમાં અને “ હૃદયની વાસનાનાં ગાન ”, વાળા પ્રકરણમાં અપૂર્વ હૃદયબળ દાખવતી તપસ્વિની રૂપે, “ પ્રમાદંધન મુજ સ્વામી બહાલા એ વણુ અગ્રિય સર્વ બીજું ” વગેરે કહીએ. ગાતી, પતિને હૃદયમાં પધરાવવા પ્રયાસ કરતી પતિવ્રતા રૂપે, ચોથા ભાગમાં સુંદરગિરિની ગુફાઓમાં આત્મિક લાવનાની અધિશાત્રીરૂપે અને વૈરાગ્યની ધુનમાં લીન થઈ જતી પરમ યોગીનીરૂપે, આપણે એજ કુમુદસુંદરીને નિદાણીએ છીએ. સામાન્ય દૃષ્ટિથી જોતાં ગોવર્ધનરામભાષ્યે સર્જેલી કુમુદસુંદરી એટલે સસરાનાં કુળને અજવાળતી નમ્ર કુળવધુ, માત પિતાની કીર્તીની જ્યોત પ્રગટાવતી ઉજ્જવળ દીપિકા, પતિભક્તિનાં પાઠ શીખવતી આર્ય મહિલા, ઉચ્ચતમ સ્નેહ લાવનાઓના પાઠ પઠાવતી દેવી, આત્મિક લાવનાભર્યા શુદ્ધ અને અલભ્ય બળી જતા પ્રણયનો પ્રખર મંત્ર સુણાવતી યોગીની. પવિત્રતા અને વિશુદ્ધતા એનામાં પરાક્રમ્ય પહેંચેલાં દેખાય છે. નવીનચંદ્રને સુવર્ણપુરીનાં મંદીરના બાગમાં જોતાં એને લાગે છે કે આ સરસ્વતીચંદ્ર જ છે. યજ્ઞવાર હૃદયમાં જૂના સ્નેહની પ્રચંડ જવાળાઓ લાજુકી ઉઠે છે અને પોતે ક્ષણભર નિર્બળ અને છે. પણ તરતજ પવિત્રતાને પ્રભાવે તે બોલી ઉઠે છે “ મ્હારો દેવે એની

સાથે શો સંબંધ છે ! એનો તો વિચારજ દાદાડી નાંખવો. એ હોય તોયે શું ને બીજું કોઈ હોય તોયે શું ? ધરવેરે જેની સાથે પાતું પાડ્યું તે ખરો, બીજા સહુ ખોટા. ” સરસ્વતીચંદ્રની યાદ દંમેશાં તેના હૃદયમાં સાથે છે. પવિત્ર કુમુદ સરસ્વતીચંદ્રનું સ્મરણ હૃદય-પટમાંથી ભુલેલા રાત દિવસ પ્રયત્ન કરે છે. તેનામાં પૂરાતન કાળથી આદર પામેલું સતીત્વ આજા સ્વરૂપમાં જગદળે છે. વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થતાં પ્રમાદધનની માનસિક ભક્તિ કરવા પોતાનાં હૃદયને તે પ્રેરે છે. કુમુદસુંદરીમાં પવિત્રતા, સૌજન્ય, દૃઢતા, ઉદારતા વગેરે દેવી ગુણો હોવા છતાં પણ, કોઈ કોઈ વખત સરસ્વતીચંદ્ર તેનાં હૃદયનું દાર ખખડાવી મુકે છે. નવલકથાનાં પેલા અને બીજા ભાગમાં તો તેનું મનોરાજ્ય સરસ્વતીચંદ્રમયજ છે. ધર્મનાં પૂરાતન સંસ્કાર જગતાં પોતાનાં પ્રણયથેલા હૃદયને પાછું ખેંચવા તે સતત પ્રયાસ કરે છે એવા ભાગમાં હૃદયની નિર્બળ વાસનાએને દૂર ધકેલી સરસ્વતીચંદ્રને તે સંજગતા અર્પે છે. સામાન્ય રીતે તો કુમુદસુંદરી, સ્ત્રીઓનું ખાસ આદર્શરૂપ પાત્ર લેખાય. નયન દારે એવું મધુર સૌંદર્ય, જીવનને ઉત્કૃષ્ટ બનાવે તેવી શ્રાદ્ધતા અને સંયમ તેનામાં જગદળે છે. સંસ્કૃત, ઇંગ્રેજી વીગેરે વિદ્યાઓથી તે વિવૃષિત થયેલી છે, ગુણસુંદરી જેવી માતાએ, તેને પવિત્રતા ઉદારતા કોમળતા તેમજ પતિભક્તિનાં ઉત્તમ પાકો શીખવ્યા છે. આથી કરીને, નિતિપરાયણ, પવિત્ર, કુલીન, રસજ, સયમી અને સાત્ત્વિક પ્રેમની ઉપાસક તરીકે કુમુદસુંદરીનું પાત્ર આદર્શરૂપ ગણી શકાય.

ગુણસુંદરી:—કુમુદસુંદરી જેવી આદર્શ સ્ત્રી સર્જવા માટે, ગુણસુંદરી જેવી માતાની જરૂર ગોવર્ધનરામભાષને લાગી હોય તેમ સદજ અનુમાન કરી શકાય. ગોવર્ધનરામભાષએ ગુણસુંદરીને આર્થસંસારની એક

આદર્શ ભાર્યા કહી છે એમ “ સરસ્વતી-ચંદ્ર ” નાં વાંચનારને સ્પષ્ટ જણાશે. માન ચતુર જેવાં ઉચ્ચ સ્વભાવવાળા શ્વસુર, વિદ્યાચતુર જેવા રસિક સ્વામી અને ધર્મસંકષ્પી, દુષ્ખ્યા ગાનચતુર જેવી વિવિધ સ્વભાવની વ્યક્તિઓને તે પ્રેમથી, નમ્રતાથી અને વિનયથી વશ કરતી મારુમ પડે છે. ગરીબાઈમાં તેને અસંતોષ નથી; પ્રધાન પત્નીનું પદ પ્રાપ્ત થતાં તેને અભિમાન નથી. મનહરપુરનાં અગાન લોકોનાં હૃદયને આશ્વાસન આપી મીઠાશથી તેમનાં મન દરી લે છે. યુગોથી સંસ્કારાયેલી આર્થભાર્યાઓનાં ભાવનાઓનો ગુણસુંદરી નાદર્ય નમુનો છે. દુષ્ટો સહવામાં તે થરી સહચરી છે, ભત્રીને પ્રસન્ન કરવામાં તે ભાવભરી ભાષાં છે. બાળકોને યોગ્ય રીતે કુળની તેમનામાં ઉચ્ચ સંસ્કારો રહવામાં તે યોગ્ય માતા છે. ગૃહસંસારનું તંત્ર ચલાવવામાં તે કાર્યધુરંધર ગૃહિણી છે. શ્વસુરપક્ષને સંતોષવામાં તે નમ્ર કુળવધૂ છે. જનસમાજ માટે તેને અત્યંત દયા છે. વિદ્યાચતુર માટે તેને અનેક પતિ-પ્રેમ છે. કુટુંબ માટે તેનામાં ઉદારતા અને સેવાદૃષ્ટિ ઉભરાય છે. કુમુદ કુમુદ માટે તેનું વાત્સલ્ય વેગભર્યું દોડે છે. આપણા હિન્દુ સમાજમાં પૂજની મન વાણી અને કર્મથી પતિ સેવામાં જીવન અપભૂત કરનારી, તે પતિવ્રતા સ્ત્રી છે. એવું કહાપણ, આનંદજીતિ, સર્વગ્રાહી યાદશક્તિ, આસપાસનાં કુટુંબીજનોને વશ કરવાનો વિનય, કુટુંબની સારી નરસી રિથિતિનો વિચાર આદી સર્વોત્તમ ગૃહિણીને યોગ્ય સદગુણો તેનામાં સમાવી, ગોવર્ધનરામભાષએ હિન્દુ સંસારનાં અટપટા વાતાવરણમાં સ્ત્રીની અદ્ભૂત સદન-શીલતાનું ચિત્ર ગુણસુંદરીનાં પાત્ર દ્વારા રંગુ કર્યું છે. નવલકથાનાં છેવટનાં ભાગમાં કુમુદ સુંદરીનાં દુષ્ખ્યા અને કુસુમની ચિંતાથી તેનામાં જરૂર નિર્બળતા આવે છે. એક પળ, વધે

પ્રેમિત્રા વિધુર શુદ્ધિધન સાથે કુસુમને પર-
ણાવવાનો વિચાર કરે છે. 'કુસુમ શ્રવતી છે
અને સરસ્વતિચંદ્રની સાથે છે એ જાણ્યા પછી
કુસુમને મળવા જતાં તેનાં હૃદયમાં જરા દુનિ-
યાનો ડર લાગે છે ખરો, પણ આ નો સામાન્ય
માનુષી નજાગા છે. તેના તરફ આપણે
તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિથી ન જ જોવું જોઈએ-કારણ કે,
કુટુંબનાં કલેશભર્યાં વાતાવરણમાં, અને
પુરૂષ પણ કંટાળે એવા સંયોગોમાં તેણે અજન્મ
સદનશીલતા બનાવી છે.

વિદ્યાચતુરઃ—એ વિવારસિક અને
ચારિત્ર્યવાન પુરૂષ છે. "અડો અડ કપોલ
લાગી રહેલ" એ કઠી ગાતાં વિદ્યાચતુરનો
અસતોષી મનોભાવ પ્રગટ થાય છે ખરો, પણ
તેણે ધીરજથી, મૃદુતાથી અને રનેદથી, ગુણ
સુંદરીને "ચમક ચમક તારા થાય આ
વ્યોમમાં આ" એવું રસભર્યું કાવ્ય લખી
શકે એટલે સુધી એમ લણાવી વિદ્યાચતુરના
હૃદયમાં સમાવાની અને તેના વિદ્વત્તાભર્યાં
આનંદમાં ભાગ લેવાની ગુણસુંદરીની શક્તિને
અતુલ ધૈર્યથી કેળવી સતોષે છે સંકટ સમયે
ધૈર્યથી અને બદાકુર બની, રાજ્યનંત્રનાં
ગુંચવણ ભરેલા કોયડા ઉકેલવામાં તેની હોશિ-
આરી પ્રત્યક્ષ થાય છે. તેના આત્મા ઉચ્ચ
સંસ્કારોથી પોષાયેલો છે. તેનામાં દેશ-કન્યાણ
કરવાની ભાવના છે. તેનાં વિશાળ જ્ઞાન, રસ-
મતા અને પોતાની વ્હાલી ગુણીયલ માટેના
અયાગ માન તથા પ્રેમ, નવલકથાનાં વાંચનાર
સમક્ષે તરી આવે છે

શુદ્ધિધનઃ—મુવર્ણપુરીમાં રાજકીય અધ-
કાર દૂર કરેલો લૂપસિંહનો મોહતિમિર નાશ
કરેલો, શુદ્ધિનો ઝળહળતો દીપક છે. ગરીબ
અવસ્થાથીજ, પ્રભાવશાલીની બીરતા તથા
સાધુ પુરૂષને જાળે એવું પ્રકૃપત્વ, તેનામાં

ડોઢીઆં કરતું નજરે પડે છે. રાજગા સાથેનાં
તેના વહેવારથી, તેની પવિત્રતાનો ખ્યાલ,
વાંચનારની કલ્પનામાં સફળ આવી શકે છે.
યેનાના પુત્ર પ્રમાદધનને કરેલી સજા ઉપરથી
તેની ન્યાયશક્તિતુ ચિત્ર-આપણી નજર સમક્ષ
ખડું થાય છે. એની (સૌભાગ્ય) દેવી માટે
એને અનેક વ્હાલ છે. પણ રાજકીય જાગ-
તોમાં મંડ્યો રહેવાથી, ઘરમાં પૂરતું ધ્યાન
તે આપી શકતો નથી. અત્રકને લાડ લડાવ-
વામાં અને પ્રમાદધનને ચોગ્ય રીતે નહિ
કેળવવામાં તેણે જૂઠું કરી છે, અને તેને પરિ-
ણામે શુદ્ધિધન જેવા શુદ્ધિશાળી, ધૈર્યવાન,
કર્તવ્યપરાયણ, નીતિજ્ઞ, ચારિત્ર્યશાળી પિતાના
પુત્ર પ્રમાદધન, પ્રમાદી નીકળે છે. અને
વિધુત જેવી અત્રક ઉન્મત્ત નિવડે છે. દિ'કું
સંસારમાં આવું કેટલાયે ગૃહમાં બનતું હશે એ
વાનની ગોવર્ધનરામભાઈએ સચોટ અને ન
જુ'સાય એવી છાપ વાંચકવર્ગનાં મન ઉપર
પાડવામાં સંપૂર્ણ ક્ષતેલ મેળવી છે.

સૌભાગ્યદેવીઃ—જાણપણથીજ સુશીલ,
શાંત ગરીબ અને દરેલ છે. શુદ્ધિધન માટે
તેને અપૂર્વ પ્રેમ છે પણ તેનામાં ગુણસુંદરીનાં
જેવી ઝીણવટ, સંસારમાં સર્વવ્યાપક દૃષ્ટિ
અને વ્યવહારિક જ્ઞાન નથી. તે ધર્મપરાયણ
પતિવ્રતા છે. તેણે હૃદય "દેવી" જેવું
દયાથી ભરેલું અને અત્યંત પ્રેમાળ છે ખરું
પણ જાણકો તરફનાં તેનાં ઘેલાં વાત્સલ્યને
લઈને તેમને ચોગ્ય રીતે કેળવવા તરફ લક્ષ
નહિ આપવામાં તેણે મોટી ભૂલ કરી. પરિ-
ણામે બીચારી કામળા હૃદયની સૌભાગ્યદેવી
પ્રમાદધનનાં અચોગ્ય વર્તનથી મૃત્યુને આધીન
થાય છે. સૌભાગ્યદેવી સાંસુના એક આદર્શ
રૂપ છે. કુસુમસુંદરી તરફ તેણે વર્તન અત્યંત
માનનીય અને અનુકરણીય છે. (અપૂર્ણ)

સીમંતીનીને.

રખિમ: ઝૌ. કનકપ્રભા હરીલાલ. ગાંધી.

(પુટકા ભરી ભરી પીઓ—એ રાગ.)

નજરે નીચી નીચી ઢાળો, અનેરી સુન્દરતા ઓપાય;

પગલાં હણુ હણુ ભરજો, રમીલી ઉર-માણેક મચકાય.

રમતી આજે ઉડી એવી,

કાળજડે શુભ આશ;

લેજો હગલાં ધીરં ભરીને,

રંગભર્યા કંઈ રાસ.

૧

ગરબા રમી, રમી બેસો, રંગીત બેસણીએ બાજેઠ;

રક્ષા નણુહલની લેજો, અપાવી અમૂલ્ય એની ગોઠ.

જીવન દીપાવી ઉજળાં થાજે,

સાસરીયાની કેળ;

જીવને સાટે સાચવજો એ,

વંશવધારણુ વેલ.

૨

સુખડું મલકાતું રાખો, અમોલાં ધરશે એ ચળકાટ;

ઉરમાં ભરી ભરી ખીલવો, પુલકાં મધૂર રસ રળીઆત.

સુખડું એવું મલખી માંગો,

શૂરવીર એ સંતાન;

પ્રીત ધરી કાંઈ ગાઓ રૂડા,

સુરપુરના એ ગાન.

૩

નજરે નીચી નીચી ઢાળો.

ભાઈ બીજ !

લેખક: રા. “ મોહન ”

ભા. ધ શાંતિથી જન્મતો હતો ને બહાવભરી બહેન તેને ઘડી ઘડી અમીમય આંખે ભેટી, અનેરા ભાવથી પિરસતી હતી.

“ બાહુ, તું ભાઈબીજનાં તો ક્યારે ચ ન આવે કે ? ” બહેને કપકામયાં અવાજે કહ્યું. “ આ વખતે તારી કેટલીયે રાત્રી જોઈ ! ” બાહુ હસી પડ્યો.

“ જો છંદુ ! ” તેણે કહ્યું “ જે ભાઈ આખા વરસમા એકે વાર બહેનને મળતો ન હોય તેના માટે ભાઈબીજ ખરી ! હું તો વરસમા દસવાર તારે ઘેર આવું એટલે તારા કે મારા માટે ભાઈબીજના તહેવારનો કશો અર્થજ ન હોય. ”

“ પણ એમાં ફેર નહિ બાહુ ? ” છંદુએ હેત અને રોપમિશ્રિત લાગણીથી કહ્યું, “ આ તો તું તારા કામ માટે આવે અને જાય. બહેનને કંઈ એમ છેતરી શકાય ? દલે આવતી ભાઈબીજ પર જરૂર આવજો, હોં ! ... ” તો ત્હને મારા ને મારી ચંદુના સમજ. ”

“ વાર. આ વખતે જરૂર આવીશ, બહેન ! ” બાહુએ માયાથી કહ્યું: “ હજી તો ખાસ્સા જ મહિનાની વાર છે ને ! ”

“ જો પછી એમ કહી કહીને હમ્મેશ માફક કરતો નહિ. ” છંદુએ કહ્યું, “ જો તો !

એક દિવસ આવવાનું કહેતાં કેટલું માન કરાવે છે ? બાહુ હોય તો ત્હને ભાઈબીજનાં અર્થ મોકલ્યા વગર રહે ખરી કે ? ” તેની આંખમાં જળજળીયાં આવ્યાં.

માને મરી ગયે તો સાત સાત વર્ષ થવા આવ્યાં હતાં, પણ છંદુના કુટુંબજીએ તેની યાદ તાજી રાખી છંદુને વારંવારે માની યાદ પર અશ્રુ વહેવડાવ્યાં હતાં. કુખથી ઉભરાતું હૃદય ખાલી કરવાનું છંદુ પાસે કોઈ ફાઈલ ન હતું. મહિયરમાં આ એકલવાયો ભાઈ હતો. તેને એ કંઈ દીલાસાશ્પ નહોતો. પણ તેનો સ્વભાવ આકળો ને ઉજળતું લોહી; આથી છંદુ તેની પાસે પોતાની કોઈ કશ વાત કરતાં કરતી.

બાહુ તે તાલુકાની છુપી પોલીસનો એક અમલદાર હતો. તેણે પોતાની તીવ્ર ભૂદિ, અદ્ભુત નિરિક્ષણશક્તિ અને પ્રસંશનિય સાદસ-ન્યાયન લઈને તે ખાતામાં સારી ખ્યાતિ મેળવી હતી. તે પોતાની મગી બહેનના ગૃહસંસારથી કંઈ છેદ અજાત હોય ? તે જાણતોજ હતો કે છંદુનો પતિ જગતરાય દાદા કુસંજને ચડી ગયો છે ને તેની વર્તણૂક પ્રજ્ઞવાન્નેજ નથી પણ આ બાબત બહેને કહી જતા જોડલીયે વાન કરી ન હતી ને તે જાને તેમાં ઉડી

ઉનરે એવો યોગ્ય પ્રસંગ હતો સુધી ઉપસ્થિત થયો ન હતો.

ધન્દુને આમ એણું આણતી જોઈ આણ ખેંદિત થયો ને ઉપરોક્ત તહેવારનાં તેને લાંબાં આવવાની ખાત્રી આપી જમી ઉઠ્યો.

થોડી વાર સુધી બન્નેએ વાતો કરી. ટ્રેનનો વખત થતાં આણ કપડાં પહેરવા લાગ્યો.

“શું આજની રાત અહિં રહી જાય તો ન ચાલે, આણ ?” ધન્દુએ દયામણે પૂછ્યું. “આણનું હૃદય ઘાટી ઉઠ્યું.”

“બહેન, મ્હારે સાંજની ગાડીમાં જવું જ જોઈએ. કેમકે આવતી કાલે એક ડેસની સુનાવણી છે” તેણે જરા ચમકવાનો દેખાવ કરી ઉમેર્યું. “ચારે ! પણ જગતરાય તો હજીયે ન આવ્યા ! જગવાનું બહી ગયા કે શું ?” તેણે પોતાની નિરિક્ષણ કરવામાં પારંગત થયેલ દષ્ટિ ધન્દુના મુખ પર સ્થિત કરી.

ધન્દુ આ પ્રશ્નથી ફિક્કી પડી ગઈ, દીન બની ગઈ. તેની તેજસ્વી કીકીઓ જગમાં તરવા લાગી.

આણ એક પળમાં તૈયાર થઈ ગયો. જે તકની તેણે લાંબો વખત થયા પ્રતિક્ષા કરી હતી તે તક હવે નજીક આવતી જણાઈ, જેને! લાલ લઈ બહેનનું હુઝાર ટાળવાના નિશ્ચયથી તે કોટને પહેર્યાં વગરજ દાઢ પર રહેવા દઈ દઢ પગલે ધન્દુ તરફ વધ્યો ને તેની છેક નજીક ઉભો.

“ધન્દુ !” રાયમદી આંખે તેણે કહ્યું, “તું મને મ્હોટેથી “ભાઈ, ભાઈ” ક્યાં કરે છે પણ મનથી તો મને એક પરાયો માણસજ સમજે છે. જો તેમ ન હોત તો તું તારા મનની વાત આજે દરજ્જે મ્હારાથી છુપાવત નહિ. તેં મ્હારા પાસે કરી વાત કરી નથી તેથી હું તને તારા વર તરફનું હુઝાર છે તે નથી જાણતો એમ તું માને છે ? જો હું એવો મૂખ હોત,” તેણે દાઢ પર પડેલ કોટ

પહેળો કરી તેના પર લટકતા ચાંદ બતાવીને કહ્યું, “તો મ્હારે આ વજન ઉપાડવું ન પડત.”

ધન્દુએ તરત અશ્રુ લૂછી નાખી ‘એક કૃત્રિમ સ્મિત કયું’. લાઇના ચાંદ જોવાની સાથે તેણે અજવામાંથી કોકીયું કરતી એક પિરંતોલ પણ જોઈ લીધી હતી. ને પોતાની લાગણીનું આમ પ્રદર્શન કરી નાખવા માટે પરનાતી હતી. “જા, જા આણ ! એમ ‘શું’ કરે છે !” તે બોલી, “એતો તું જાય છે ના એટલે જરા મ્હારું રેયું ભરાઈ આવ્યું. ‘બાંકી’ એને તો દમણા દુકાનમાં ઘણું કામ રહે છે એટલે ત્યાંજ એ ખાઈ લે છે. હું તો ઘણુંય કાંઈ છું કે એવી બગડેલી બીજી ખાવાથી તબિયત.....”

આણએ તેને બોલતી અટકાવી.

“ધન્દુ ! આ બધા ભુકાણા કરતાં ‘તું’ ચોક્કસ વાત કાં કરી નાખતી નથી ! ત્હારે જેટલું છુપાવવું હોય તેટલું છુપાવ; ‘દવે જાઉં છું’” તેણે કોટ પહેરી લીધ. “હું જાઉં છું ને જ્યારે તું મને છેક પરાયો ગણે છે ત્હારા ઘરમાં આવવાનું પણ મ્હારા માટે ગૌરવભર્યું નથી.”

“આણ !” ધન્દુ કંઈક ઉડી, “તું આવો ક્યારે થયો ? ત્હને પણ મ્હારી દયા નથી આવતી, ભાઈ !” તે રડી પડી.

હવે આણ બેઠવા રયો. તેણે ધન્દુને ખુબ સમજાવી. ધન્દુએ પણ જાણ્યું કે આજે તે બધી વાત સાંભળવા વગર રહેવાનો નથી. તે શું કહેવું ને વિચારવા લાગી. માગણ્યા ભાઈ પાસે પણ પતિ વિરૂદ્ધ કંઈ પણ કહેવાને આ પતિજીતને શબ્દો જડ્યા નહિ. ને મુઝાવા લાગી.

“ધન્દુ બહેન, મ્હારી પાસે વાત કરવામાં તું આમ શા માટે અચકાય છે ?” આણ તેને મુખ એકેલ જોઈ બોલ્યો “જો, વખત થાય છે ને મ્હારે આ ગાડી પકડવી જ

જેદશે માટે તું મહેને નાહકનો ખોરી ન કર ! ”

“ ભાઈ હું શું કહું ? ” ઈન્દુ ગહગહ કહે બોલી, “ કાણ જાણે હવે અમારું શું થશે ! આટલા દિવસ સુધી તો મહે અધું સહન કર્યું. ન્યારથી ચંદુ આવી છે ત્યારથી એ ન કરવાનું અધું કરતા રહ્યા છે. રાત્રે એના દુષ્ટ મિત્રો મેડી ઉપર ભેળા થાય છે ને બધા કંઈ કંઈ ખાય પીએ છે, જુગાર રમે છે ને.. ને કહેતાં જીભ ન ચાલે એવું એવું કરે છે. દિવસે કદી ઘેર આવે છે ને કદી નથી આવના ને ત્યારે હું કેંકે પછું અગર કહું ત્યારે મહારા હાલ-હવાલ મળી જાય છે ” તે અટકીને શરસા પર કાણુ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરતા બાહુ ભણી ભયથી જોવા લાગી.

“ પણ એ અધું હું સહન કરું છું ને કરત. એ જો એટલેથી જ અટક્યા હોત તો હું ત્હને પણ કંઈ કહેત નહિ. પણ બાહુ, આઠેક રોજ પર એણે તથા એના મિત્રોએ એવું કૃત્ય કરી નાખ્યું છે કે તેના વિચાર માત્રથી હું કમકમું છું, તે દિવસથી મહે નથી પેટ ભરી ખાધું કે નથી નિશ્ચિંતપણે ઉઘ કરી. બાહુ એ વાત હું ત્હને કેમ કહું ? ” તે ડસકાં ખાવા લાગી.

“ ઈન્દુ ! જો તું આમ કરીશ તો હું ગાદી ચૂકી જઈશ ”

“ તે રાત્રે મેડી પર કોઈકની ચીસ સંભળાઈ. હું તો ન્યારથી એના ગોડીઆઓ ઘરમાં ભરાય છે ત્યારથી ડરતી મારી પેલા ઓરડા અંદરથી બંધ કરી તેમાં ચંદુ સાથે પડી રહું. મને નિદ્રા આવી ગઈ હતી. ચીસ સાંભળતાં જ હું જાગી ઉઠી ને થરથર ધૂળવા લાગી. મને હમેશા થયા કરતું કે એ મૂવા ચંડાળો કોંક દિવસ ત્હારા બનેલીનું અશુભ કરી નાખશે. થોડી વાર રહીને બધા નીચે

ઉતરવા લાગ્યા, હું ધૂળતી ધૂળતી બારણા પાસે જઈ તેની ફાટમાંથી જોવા લાગી. પ્રથમ એજ હાથમાં બત્તી લઈ ઉતરતા હતા. એને કુશળ જોઈ મહારાં દેયું શાન્ત થયું પણ ત્યાં તો એમની પાછળ ત્રણ જણ એક માણસને ઉપાડી મુશ્કેલીથી દાદર ઉતરતા જોયા. હું બધો પ્રકાર કળી ગઈ, મહેને ચક્કર આવવા લાગ્યા. થોડી વારે આંગણામાં ખોદવાનો અવાજ આવ્યો. આથી તો મહારો ભય અનેકગણો વધી ગયો હતો. હું ઓરડા બોલી ખદાર આવી ઉપર ગઈ. અધું જેમનું તેમ હતું; હું માની ન શકી કે રાતના પેલું દૃશ્ય ખરેખર જોયું હતું. પણ આંગણામાં ગઈ ત્યારે શંકા ન રહી. જો પેલા ખૂણામાં ઈન્દુએ આંગળીથી આંગણાનો ખૂણો ખનાવતાં કહ્યું “ ખોદવાના ને જમીન સમારવાના ચિફ્ફો જણાતાં હતાં. આ ઘરમાં હું હવે ડરું છું. બાહુ, ને આંગણામાં તો જ્યાં ઉભું ત્યાં જાણે મહારા પગ નીચે મડકું હોય એમ જણાય છે. હાથ ! હાથ ! ” તેણે બન્ને હાથો વડે આંખો ઢાંકી દીધી ને મદા બયનો સાક્ષાત્કાર કરવા લાગી. “ હવે આ વાંન કંઈ છાની રહેશે ? અને આરોપ ત્હારા બનેલી પર આવતાં એને શું થશે ભાઈ ! ”

બાહુની આંખોમાં એકેકે અશ્રુ ઉપસી આવ્યું. આ ઘટના તેના માટે કંઈ અસાધારણ નહોતી. એ તો તેના ધંધાનું એક પ્રકરણ માત્ર હતું પણ તેને વેદના કરાવનાર ઈન્દુના કુલોમળનો વિચાર હતો.

કર્તવ્યપરાયણતા બાહુના મુખ પર ઝલકી ઉઠી. બસ ! જગતરાયને આજે ગિરફ તાર કરીનેજ ઓદિસે જવું. બનેલી થયો તેથી શું ? પણ બીજાજ પળે તેનો નિશ્ચય ડગી ગયો. નહિ ! નહિ ! પોતે કર્તવ્યભ્રષ્ટ થશે, ખૂનીને છુપાવશે, પ્રભુનો તથા હાથદાનો

ચુન્નેગાર થશે પણ પોતાનેજ હાથે આ વ્હાલ સોધ, રાંક બ્હેનડોને દુઃખો તો નહિજ કરે. “ ઇન્દુ ! ને તહે આ વાત મ્હારાથી છુપાવી હોત તો તેમાં ત્હારી બહુ ચૂર્ખાઈ થાત ને ભવિષ્યમાં પરતાણું પડત. હવે તું દરીશ નહિ. જે થવાનું હોય છે તે થયા વિના રહેતું નથી. આટલું કરીને પણ ત્હારો વર જો ગ્રહસ્થ બની જશે તો આને પાટો આધી સકારો. હું હવે જાઉં છું ને થોડા રાજમા પાછો આવીશ ને ત્યારે જગતરાયને સુધારવાની ફવા પણ સેતો આવીશ. તું નાહકની ગલ-રાધશ નહિ.”

તે પારણા પાસે જઈ, નીચા વળી, હજી વેથી તેમાં મૂતેલ ચંદુને ચુંબી બ્હેનની રજા કઈ બહાર આવ્યો ને ઝડપથી આગણામા ઇન્દુએ બનાવેલ ખૂણા બહી જઈ, જમીન પર આમ તેમ દિધિપાત કરી બહાર નીકળી ગયો.

પુતળીની માફક ઉમેલ ઇન્દુએ આ જોયું પણ ગણકાયું નહિ. “ આરજો, બાઈ ! ” એ વાક્ય ગળામાંજ અટકી ગયું. રાત્રે જગતરાય ઘેર આવ્યો. ચંદુને સુવાડી ઇન્દુ તેની રાત જોતીજ હતી.

“ જમવા બેસો છો કે ? ” ને કાગડું ઉતારી રજો કે ઇન્દુએ પૂછ્યું.

“ ના. મ્હારે નથી ખાતું તું જમી લે, ” તેણે બેદરકારીથી જવાબ આપ્યો.

“ પણ થોડું જમી શ્યો ને ! ” ને બોલી.

“ ના ! ”

ઇન્દુ સુપ રહી. જગતરાય મેડીનો દાદર ચડવા લાગ્યો.

“ આજે ખાલુ આવ્યો હતો. ” ઇન્દુએ કહ્યું. જગતરાયથી અટકી જવાયું.

“ અને નમાગે કેટલીયે રાત જોઈને ગયો. ”

જગતરાય ફિલ્કો પડી ગયો. ને રાંકિન દિધિએ ઇન્દુ બહી જોવા લાગ્યો. નેની સખત

માવચેતી છતાં પેલા ખુનની વાત બહાર તો નહિ પડી હોય ? ખાલુ એની તપાસ કરવા તો અહિં નહિં આવ્યો હોય ને ? એવા અનેક વિચારો વિજળીની ત્વરાએ તેના મગ-જમાંથી પસાર થઈ ગયા.

“ મારો રાત જોઈ ? શા માટે ? ” તેણે ઇન્દુ બહી તાકી ને પૂછ્યું.

“ અમરતીજ, તો ! ” ઇન્દુએ જવાબ આપ્યો. “ પહેલા જમવા ટાણે નમને પાદ કર્યા ને પછી જવા ટાણે ! ”

“ બીજું કંઈ બોલ્યો ? ”

“ ના, બીજું શું બોલ્યો ? ”

જગતરાય વધુ વાત કર્યા વગર ઉપર ગયો ને વિચાર વમળમાં ગોથાં ખાવા લાગ્યો. તે ખાલુથી હંમેશાં કરતો. ખાલુ અત્યાર નવાર પોતાને ઘેર આવે તે લહેને ગમતું નહોતું, પણ નેનાથી મનાઈ કરી શકાતી નહોતી.

થોડી વારે તેના મિત્રો આવ્યા. પણ આજે જગતરાયે તેમને જમદી રવાના કરી દીધા. તેનું મન અસ્વસ્થ હતું. ઇન્દુએ તેને નીચેના ઓરડામાંથી લગભગ આખી રાત ફરતા સાંભળ્યો.

સવારના તે આંગણામાં ન્હાતો હતો. પાસે પડેલ પાણીના ન્હાના પીપમાંથી લોટા ભરી બરી બે ધ્યાનપણે સરીર પર રડતો હતો. પીપમાંનું પાણી થઈ રહેનાં લોટા તેને તળિયે અથડાયો જગતરાય વિચારમાંથી જાગ્યો ને તેને પીપમાંજ રહેલા દઇ દુવાલ માટે આમ તેમ જોયું. ઓહ ! તે ચમકી ઉઠ્યો નેના પગ પાસે જુલું તોપનો ગોળો ફુટ્યો હોય તેમ કેટલાક ડગલા પાછળ દરી ગયો. સરીર ફૂજવા લાગ્યું. પેલા ખૂણામાં નેણે ખૂટનાં પગલા જોયાં. થઈ ચૂક્યું ! તેણે પોતાનું પાપ ખુલી ગયેલ જોયું. ખાલુજ અહિં આવ્યો દશે. જરૂર નેને કંઈક શક મળે લાગે છે. નહિં તો નેને આ ટેકાણે આવવાનું શું કારણ ? નેના સરીર પરનું પાણી દુવાલ વગ-

રજ સુંદારી ગયું ને થોડી વારે શરીર પાછું પરસેવાથી તરબેળ થઇ ગયું. દુવાલ અને ધોતીઉં પાસે ખીટી પરજ પડ્યાં હતા. દ્રુજતે હાથે તેણે શરીરને દુવાલ વતી લૂંછ્યું ને ધોતીઉં બદલી મન પર જરા કાશુ મેળવી ઘરમાં આવ્યો.

હવે જગતરાયનો વખત બધ તથા ચિન્તામાં વીતવા લાગ્યો. તે કદીક પોતાને આશ્વાસન આપતો કે બાલુનાં પગલાંથી તે પેલી વાત જાણી ગયો હશે એમ માની લેવાનું કશું કારણ નથી; તે તે ખૂણામાં કંઈ કારણ વગર પણુ ગયો હોય. છતાં આ આશ્વાસનથી નેને ટૂંકિ થતી નહિ.

કેટલાક દિવસ વીતી ગયા.

ન્હાની ચંદુ તેનાં માનિતા બિત્તાડીનાં એક બચ્ચાં સાથે આંગણામાં રમતી હતી. ઇન્દુ આરણુ પર બેસી બૂતકાળની કંઈ કંઈ સ્મૃતિઓ તાણ કરી મુખ દુઃખ સાથે અનુભવી રહી હતી. તેની મુંદર આંખો આકાશમાં ઉંચે ઉડતી એક સમળી પર મંડાયલી હતી. કાચની ખંગડીઓ સિવાય ખીજન કંઈ પણ અલંકારથી વિદાળી એ મૌનના પોતાના શોભિતા જમણા હાથની દશેથી ૧૨ હટપચી ટંકરી બેસી હતી. ઉંડા અંન ઉંચુ પ્વાસો વડે ઉર પ્રગળતી તે આસપાસનું સ્વચ્છ બાન બૂલી જઈ પોતાના ગત સમયમાં મ્હાસતી હતી.

તે ઝખડી ઉઠી. કોઈક આરણુ ઠોકતું હતું. હજી તો મુદજ આથમવાને પણુ થોડી વાર હતી. તો જગતરાય એટલો જલદી ન આવે ને ને જાણતી હતી.

“બાલુ ! તું કે ?” આરણુ બોલતાંજ તે હર્ષના ઉમળકાથી બોલી ઉઠી, “હું તો ડરી ગઈ કે અત્યારે વળી કાણુ ? આવ, આવ, જોનો મ્હોલું કેવું કુળથી જવાઈ ગયું છે !”

બાલુ જરા હસ્યો ને અંદર ચાલી,

આરણુ અંધ કરીને બિત્તાડીના બચ્ચાની સાથે રમનમાં મરાગુલ થયેજ ચંદુને ઉપાડી લીધી. પણુ આ તેને ન ગમ્યું ને પોતાનાં સ્વચ્છ રમકડાં બહુ ન્હાનાં ન્હાના હાથ લાંબા કરી જમીન બહુ ખેંચવા લાગી. તે બિત્તાડીનું બચ્ચું પણ આ રમતમાં લંગ પાડનાર મ્હોટા આકાર બહુ ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યું.

“એને મૂકી દે, બાલુ !” ઇન્દુ આ જોઈને બોલી, “એ હમણાં બહુ ગળે પડે થઈ ગઈ છે ને અંધ થઈ રાડ નાખશે. આ બિત્તાડુ જે એને છોડતું નથી, જોને ! ક્યારેક કરડી ખાશે એટલે થયું !”

બાલુએ તે બાળકને ત્યાં રમવા દઈ એસરીમાં પ્રવેશ કર્યો.

રાત્રે આંકેક બજે જગતરાયે આવી આરણુ ખખડાવ્યા. ઇન્દુ મેડી ઉપર હતી. બોળામાં રમતી ચંદુને તીચે બેસાડી, બાલુએ જઈ આરણુ બોલ્યું.

અંધારામાં પણુ બાલુને જગતરાયે બોળખી લીધો. ને નાખુશ થયો. ઈર્ષ્યો. બાલુએ તેનો મખરાટ જાણી લીધો.

“અહો, જગુઆઈ !” નેણે હસતે મ્હોરે હાથ લાંબાવ્યો. “આજ કાલ તો તમારે ઘેર આવ્યા છતાં તમારાં દર્શને મોંમાં થઈ પડ્યાં છે !”

જગતરાય વધુ બાલુના થયા ને જરા મંડેક થઈ હાથ મેળવ્યો.

“જરા પ્રતિન, બાલુભાઈ !” તેણે નીચા શ્વાસે કહ્યું.

પેલીસના માણસને તો એ ટેવજ પડી ગઈ હોય છે કોઈ મિત્રનો હાથ પકડીને ચાલે ત્હોંજે જાણે એક અંધવાને ગિરફનાર કરી લઈ જતો હોય એવી દેખ અનાયાસે પ્રદર્શિત થઈ જાય છે. આથી બાલુ જગતરાયનું કાંકું મિત્રભાવે પણ પેલીસની સુકિતથી પકડી નેની સાથે પરમા આવ્યો ત્યાં સુધી જગતરાય

પણ હૃદય અચથી ધડકતું રહ્યું. એસરીમાં આવતાં આણુએ નેના દાથ છોડી દીધો ને એક ગોખવામાં બળતી ચીમનીને ભોગરો ખંખેરી નાખી ચંદુને ઉપાડી પૂર્વવત રમાડવા લાગ્યો.

પણ ક્યાં પડી જગતરાય, ઇન્દુ તથા આણુ મેઢી પરના એક ખંડમાં એસી વાતો કરવા લાગ્યા. જગતરાયનું હૃદય ધડકતું હતું. આણુ જરા ગંભીર ને વહેવારે જણાતો હતો.

“જગુભાઈ !” આખરે બરાબર તક જોઈ આણુએ દૃઢ અવાજે કહ્યું. “તેના રવર તે ખંડમાં રણકી ઉઠ્યો ને જગતરાયના હૃદયમાં એક ટકોરો થયો.” નમારી પાસે મ્હારે એક વાત કરવાની છે.”

“શું ?” જગતરાયે દબાવે સ્વરે પછી જરા કમામથી પૂછ્યું.

“જુઓ” આણુએ હંકારથી કહ્યું. “આ વિષયમાં તમારા સામે અત્યારે હું ત્રણે સ્વરૂપે દાબર છું. તમારા મિત્ર તરિકે, ઇન્દુના ભાઈ તરિકે અને પોલીસના એક માણસ તરિકે.

ઇન્દુ અપાકુળ બની જવા ચરં ગઈ તે ચાલી ગય છે એમ સમજી આણુએ કહ્યું. “ઇન્દુ તું દમણા ગતી નહિ. જગતરાયને કદાચ ત્હારી સલાહની જરૂર પડે.”

ઇન્દુ દંટ ઉઘી જ રહી. જગતરાયનું મોઢિમ ખંડ.

“હવે” નેણે જગતરાય બની નિમવાથી નાંદા આગળ મજાવ્યું.

“એ ત્રણ સ્વરૂપમાં મ્હને કયે સ્વરૂપે જોવો એ હું ત્હને તમારી ઇચ્છા પર છોડું છું. મિત્ર તરિકે અને ઇન્દુના ભાઈ તરિકે હું તમને સલાહ આપીશ ને પોલીસના અમલદાર તરિકે” ને જરા અચથી ગયો. “હા અને પોલીસના અમલદાર તરિકે હું તમને અદિજા સિદ્ધાન્ત કરીશ.”

એક ભયંકર દૃઢકા સમેત જગતરાય આણુ પર ધસ્યો. તિરકારના એક ક્ષણ સાથે આણુએ પોતાની હોખાંડી મૂઠીઓમાં જગતરાયના બન્ને કાંઠા પકડી, બળપૂર્વક પાછો તેની જગ્યાએ બેસાડી દીધો. આણુના બળ આગળ જગતરાય ઘીન બની ગયો.

“આ આજે ત્હને થયું શું છે, આણુ ?”

ઇન્દુ ગભરાટથી તેમની નજર દોડી આવી બોલી, “ત્હારું મગજ ઠેકાણે નથી કે શું ?”

“આથી હું સમજી લઉં” આણુએ બ્હેનને સાંભળ્યા વગર જગતરાય તરફ આંખો ચમકાવી પૂછ્યું. “કે ત્હને મ્હને પોલીસના માણસ તરિકેજ વર્તવાનું કહ્યો છે ?” જગતરાયને પોતાના કાંઠા વધારે દબાતાં જણાયાં, “જગતરાય ! તમે કામેચરને ઓળખો છો ?”

તેનું શરીર મુકા પાંદડા માફક ધ્રુજવા લાગ્યું. તેના કપાળે પરસેવો વળી આવ્યો. આંખો ફારી જળ નેટલા પ્રમાણમાં ઉધડી મઠ, મ્હોડું ખુલી ગયું.

“કેમ જવાબ નથી આપતા ? આણુએ નેના બન્ને દાથ ડાંટેડીને પૂછ્યું. “કામેચર કે જેનું ખૂત તમે તથા તમારા મિત્રોએ બેસા ગણી માઠ ચીજ તારીખની રાત્રે ઝાંઝા મકાનમાં ક્યું. તેને તમે ખુલી ગયા ! જગતરાય ! આ પ્રશ્ન પૂછવાનું ઠેકાણું બીજું છે પણ શું કરે ? ગરીબની ઇન્દુ અને તેના આજકની મ્હને દયા આવે છે. અને હું તમને અંધારાન કરી રેરોનાં ત્રાજાં સકનો નથી.” નેણે નેના દાથ છોડી દીધા.

“જાણુભાઈ !” જગતરાય ગળી પડ્યો. તે વધુ ન બોલી સક્યા.

“હા, આ વખતે ઇન્દુ પરના એમને લઈને હું કતોવ્યમત્ર યાઉં છું, પણ મ્હને એથી ઉતરતું થતાં પણ આવડે છે. મ્હારી દયાની દૃઢ છે ને ત્હારે એ દંડનું તમારા નાંદાથી કાંઈપણ થશે ત્હારે પડી હું દરેક

સ્નેહસબંધ ભૂલી શકીશ. " તેણે ઇન્દુ ભણી
લેવા મ્હેનું ફેરવ્યું તો ઇન્દુ ત્યાંથી ચાલી
ગયેલી જણાઇ.

" બાલુભાઈ ! આજે તમારા ચક્રી
મારી આંખો ખુલે છે. મ્હારા પાપોનું
ગાંભિર્ય હું હવે સમજું છું ને પસ્તાઉં
છું. તમે કદાચ મ્હને હમણાં છોડી દેશો પણ
પોલીસ કંઈ મ્હને મૂકશે નહિ, કેમકે કેસ
તેમને ચોપડે ચડી ચૂક્યો હતો. "

" પ્રભુનો આભાર માનો " બાલુએ કહ્યું
" કે આ વાત હજી મ્હારા સિવાય બીજું
કોઈ જાણતું નથી ને જો તમે તમારી ચાલ
ચલત ત મુદારશો તો હવે પછી પણ કોઈ
જાણવા પામશે નહિ. "

" મૃત્યુ એ મ્હારા માટે ઉત્તમ પ્રાયશ્ચિત
હતું, ભાઈ. પણ ત્યારે તમારે મ્હને જવાહ-
વોજ છે ત્યારે હું બીજું ઉત્તમ પ્રાયશ્ચિત
કરીશ. " જગતરાય નમ્રતાથી બોલ્યો " હું એ
પ્રાયશ્ચિત મ્હારું જીવન મુદારશો, ઇન્દુને મુખી
કરી, તેના પર ફરેલ અન્યાયો બૂઝાતીને કરીશ.
તેથી જ મ્હારાં પાપ ધોવાશે. "

" જરુમાઈ, હું તમારી વાનો માન્યો
આકર્ષાયા માગતો નથી. એટલું યાદ રાખજો
કે ત્યારે તમે ફરી મનુષ્ય ત્યાગશો, એવી ને
એવી સોઅન રાખશો ને ઇન્દુ પર કંઈ પણ
અન્યાય કરશો તે દિવસે તમારું નામ કામે-
શ્વરના ખૂની તરીકે પોલીસને દક્તરે ચડશે,
ને પરિણામ તમે જાણો છો જ. "

જ્ઞારથી ડસકનો અવાજ આવ્યો. બાલુ
જગતરાયને છોડી જ્ઞાર આવ્યો ને લેથું તો
દિવાલ પર માથું ટેકવી ઇન્દુ રડી રડી હતી.

" અરે, ઇન્દુ ! ઇન્દુ ! " તેના ભણી
વધનાં બાલુ બોલી ઉઠ્યો.

" બાલુ, તારે આમ ન્હોતું કરવું, ભાઈ ! "

" તું અંદર તો ચાલ ! " બાલુએ તેને
કુમી કરતાં કહ્યું.

બંને જણ અંદર આવ્યાં.

જગતરાય એક ખુરસીની પીઠ પકડી ઉભો
હતો. તેની આંખોમાંથી અશ્રુ વહી રહ્યા હતાં.
આ જોઈ ઇન્દુના અશ્રુમાં નવું પુર આવ્યું.

બાલુને હવે વધારે કરવાની જરૂર રહી
નહિ. જગતરાય પૂરો પસ્તાયો છે, ડયો છે ને
હવે બૂલેચૂકે ઇન્દુને હેરાન નહિ કરે એવું
તેને સ્પષ્ટ જણાયું.

" ચાલો ! " તેણે આનંદી સ્વરે ખૂબ
મારી " મ્હારે એ વાચ્યાની ગાડીમાં જવું છે
ને સવા તો થવા આવ્યો. જગતરાય, ઇન્દુ,
હું જઈ છું. "

" અત્યારેજ, આવી રાતના ? " બંને
જણ આશ્ચર્યથી બોલી ઉઠ્યા. બાલુએ કપડાં
પહેરતાં પહેરતાં તરત ચોતાને મુકામે પહોંચ-
વાની આવશ્યકતા દેખાડી.

" ફરી ક્યારે આવશો ? " જગતરાયે
સ્નેહનો દેખાવ કરી પૂછ્યું.

" કેમ વળી, ભાઈબીજાનાં ! " ઇન્દુ તરત
બોલી ઉઠી. બાલુ હસ્યો.

" અરે તે વચ્ચે નો ફું પાંચ વાર આવી
જશ્ય ! "

" ભયે, ભયે. " જગતરાયે જરા ફિક્કું
રિમત કરી કહ્યું. " ને હવે નો દરેક વખતે
તમે મ્હને ઘેરજ લેશો. "

બાલુએ ફરી આનંદ દાસ્ય કયું. જગતરાય
નજીક ગયો.

" ભુઓ, તમે મને ઠગી શકશો નહિ. "
તેણે ધીમેથી કહ્યું " જે મમરે તમે તમારો
દમણનો જીવનકામ શરૂ કરશો નેજ સમયે
મ્હને ખબર મળી જશે. ને પછી..... "

" મ્હારા વચન પર વિશ્વાસ રાખો, બાલુ-
ભાઈ. હું ને પાળીશ જ. "

ઇન્દુ ખતી દાસમાં લઈ આજગી થઈ.
તેણે જણ નીચે આવ્યા.

" અદા ! જ્ઞાર કેવું અમોઘ ! ને ફરી

ઝાકળ વરસે છે ! તું સ્ટેશને એકલો જઈશ બાહુ !” ઇન્દુએ ચિન્તાતુર સ્વરે પૂછ્યું.

“ જગતરાય ! ” બાહુ જરા હસતાં હસતાં કહેવા લાગ્યો “ બાળપણમાં અમારી બા મને કંઈ કામે ધરના કોઈ ઓરકામાં કે આંગણુમાં જવાનું કહેતી ત્યારે હું કરમરીને આ ઇન્દુને મ્હારી સાથે આવવાનું કહેતો; આજે ઇન્દુને તે યાદ આવ્યું લાગે છે ! ”

તેણે જણ દસી પડ્યાં !

[૩]

જગતરાયે પોતાની હાંડગીનો કમ ખરેખર બદલ્યો. કુમિત્રોને સમજાવીને દૂર રાખ્યા. ઇન્દુ અને ચન્દુ પર પ્રેમ રાખવા લાગ્યો. હુંકા માં તે દરેક રીતે સજ્જતાથી ચાલવા લાગ્યો. પણ બાહુ માટે તેના હૃદયમાંથી કાંટો કાઢી રીતે નીકળી શક્યો નહિ. બાહુના નામથી તેનું મ્હોં ફરી જતું. બાહુ માટે તેના હૃદયમાં વૈરાગિ બહુક્રોધ રહ્યો. પોતાને બાહુના શુભામ તરિકે તેની દયા હેઠળ જીવવાનું છે, પોતાને મારવા કે જીવાડવા તે ફક્ત બાહુની ઇચ્છા પર અવગળી રહ્યું છે, એવા વિચાર તેને જાગવા દેતાજ નહોતા. તેનું મન રાત દહાડો “ કિન્નો કિન્નો, ” એવી ચીસો પાડતું હતું.

ઇન્દુ માટે તો બાહુ સ્વર્ગ પૃથ્વી પર ઉતરી આવ્યું હતું. પતિના પ્રેમથી દીર્ઘકાળ પર્યન્ત વંચિત રહેલ આ ગૃહિણી ને પ્રેમને પુનઃ પ્રાપ્ત કરતાં હર્ષથી જલકાષ્ઠ જતી હતી, ને તેના વિધાયક પોતાના સહોદરને હજાર હજાર આશિષ આપતી હતી.

આમ શાન્તિમાં કેટલોક વખત વહી ગયો બાહુ તે દરમ્યાન બહેનને ઘેર આવી શક્યો નહિ.

“ મ્હારી એક વાત સાંભળશો ? ” એક દિવસ જમ્યા પછી ઇન્દુએ જગતરાયને દયાંમણે સ્વરે પૂછ્યું.

“ શું વળી ? ” તેણે સવાલ કર્યો.

“ ‘ લાઈબીજ ’ ને દેવે આઠ દિવસજ રહ્યા. બાહુ તે દિવસે આવવાનું તો કહી ગયો છે પણ કદાચ તે ભૂલી જાય માટે તમે તેને યોચ્છસ આવવાનું લખી નાંખશો ? તે ક્યારેય ‘ લાઈબીજ ’ ને દિવસે આપણે ત્યાં આવ્યો નથી. ”

જગતરાયનું મ્હોં સ્થામ ચમ ગયું. તે વિચારમાં પડ્યો.

“ કેમ શું વિચાર કરો છો ? ” ઇન્દુએ ધ્રુજતે હૃદયે પૂછ્યું, “ જુઓ, તે રાત્રે બિચારા એનો વાંક નહિ, હો ! એ તો એને એમ ચમ આવ્યું કે તમારા સરખા..... ”

“ છીઃ છીઃ ઇન્દુ ! ” જગતરાય તેને અટકાવી બોલ્યો, “ તેની ક્યાં વાત છે ? આપણે તેને જરૂર બોલાવીશું, જો ! હું લખી નાખું છું. ”

ઇન્દુનું હૃદય પ્રેમ અને કૃતજ્ઞતાથી ઊછળી આવ્યું. જગતરાયના ખલા પર માથું રાખી તે અશ્રુથી તેનું પહેરણ ભીંજવા લાગી.

“ આદા ! મને તે એવો બહાલો છે, ને ? ” તે બબડી.

“ હોય, હોય ! ” જગતરાય તેનાં કેથ પસવારતાં બોલ્યો. “ બહેનને બાહુ તો બહાલા હોયજ, ને ? ”

આજે “ લાઈબીજ ! ” ઇન્દુના દરખાસ્તો પાર નહોતો. બાહુ પોતાનું વચન પાળી તેને ઘેર આવ્યો હતો. બાહુ અનેક વખત ઇન્દુને ઘેર આવેલ પણ તે આજના જેવો મીઠો કહી લાગ્યો નહોતો. આંખમાં આનંદના આંશુ સાથે ઇન્દુએ લાંબને એકાંતમાં જગતરાયના સહવર્તનના સમાચાર કહ્યા. બાહુને પણ તેથી અપાર આનંદ થયો.

“ ઇન્દુ ! જો તારો વર એમ ચાલે તો મને તેનાથી વધુ પ્રિય બીજું કોણ છે ? ”

તે જગતરાય પ્રત્યેના સાગળીના ઉમળકાથી બોલ્યો.

જગતરાય આજે જરા ફિક્કા તથા બેચેન બન્યો હતો. પણ તે ભાઈ-બહેનના દર્શના પૂરમાં ક્યાંયે દંકાઈ ગયું હતું.

જમવાને હજી થોડી વાર હતી. બાલુ, જગતરાય અને ઇન્દુ મેડી પરની ઓસરીમાં બેસી વાતો કરતા હતા. ચંદુ પાટણમાં જાગતી પડી હતી.

“અરે ! પણે કાલી કેવું ?” બાલુએ વાતો કરતાં ચમકીને ચંદુના પાટણા ભણી આંગળી ચીંધી બતાવ્યું. ઇન્દુ અને જગતરાય જામકી ઉઠ્યાં.

“ક્યાં ? ક્યાં ?” તેઓ બોલ્યાં.

“જોતા નથી, પેલા પાટણાના પગ પાસે !”

“ના, મહેને તો દંક જણાવું નથી,” જગતરાય બોલ્યો.

“ત્યાં તો દંક નથી, બાલુ !” ઇન્દુ જરા ગભરાયલે મુખે બોલી, “મુસાફરીની ગરમીથી ત્હારી આંખે ઝાંઝવાં આવ્યાં દશે. રહે, જરા લીંચુનું સરખન લાવું ને પીવાયી કીધ-ચક જશે.” ઇન્દુ જલદી નીચે ઉતરી ગયો.

બાલુ ધીમેથી ઉઠી પાટણા પાસે આવ્યો. ત્યાં દંક જ નહોતું. તેવું મ્હોડું ઉતરી ગયું. તેણે આંખો મીંચી એક લાંબો શ્વાસ ખાધો.

“જગતરાય !” તે ચીંચીરાઈથી પાછો પોતાની બેઠકે ગોઠવાનાં હતું “જેનું અચ્ચા-નક મૃત્યુ થવાનું હોય તેને આમ કાલીના ઝાલ દેખાય તે તમે સાંભળ્યું છે ?”

જગતરાયે મદા મહેનને લાગણી પડે કાણ મેળવી, દાસ્ય હતું.

“સાંભળ્યું તો નથી પણ ક્યાંક વાંચ્યું છે ખરું.” તે બોલ્યો. “કેમ તમને એવે દંકે ભય છે ?”

“ના ના !” બાલુ બોલ્યો, “દાવ મ્હારી પાછળ એ ત્રણ બદમાશો મ્હારો જીન લેવા ફરે છે, એટલે એ વાત યાદ આવી ઇન્દુને કહેતા નહિ.”

ત્યાં તો ઇન્દુ સરખન લઈને આવી બાલુ તે પી ગયો.

“હવે કેમ છે, બાલુ !” જરાવાર રહી તેણે પૂછ્યું.

“જરાબર છે, ઇન્દુ ! તું કહ્યું તેમ આંખે ગરમીજ ચરી દશે.”

“પણ હવે જમવા ચાલો કે ?” ઇન્દુએ કહ્યું “રસોઇ ક્યારની થક થક છે.”

“હવે અગીઆર તો વાગવા દે !” જગતરાયે કંઈક દાસ્ય કરી કહ્યું.

ઇન્દુ ફરી ત્યાં બેઠી. વાનો વિનોદ ચાલવા લાગ્યો. ન્દાની ચંદુ પાટણામાંથી મદા મુરકેલીએ ઉતરી આવીને પોતાની બાળમેટા-ઓથી આ ત્રિપુરીને આનંદ આપવા લાગી.

ઘડિયાળમાં અગીઆરના ટકોરા થવા જગતરાય ઝટ ઉઠ્યો થક ગયો. “ચાલો.” તેણે બાલુ બાળી નેત્ર કહ્યું “જગી લઈએ. ઇન્દુ, પીરસ !” બધા નીચે આવ્યા. બાલુ તથા જગતરાયને જોશ જોડે પાટલાપર બેસાડી ઇન્દુ પીરસવા લાગી. ચંદુ આપા તથા મામા સાથે જમવાની ચોકખી નાં કદી પોતાના બિઝારીના અચ્ચા જોડે આંગળામાં રમવા લાગી.

“ઓહો ! ઇન્દુ ! તું નો ફેટલું કરી નાખ્યું છે !” બાલુએ ચાનીચીની સખા જોઈ કહ્યું. એક જામ માંડ ને આટલું હોય ?”

જગતરાયે બોખડું દાસ્ય હતું. ઇન્દુએ સ્મિત હતું.

જમણ ચાલ્યું. જમતા જમતાં જગતરાય અધિરાઈથી પાણી છુપી રીતે કાન માર્યો હતો ને ઉઠ્યો નીચે મનો દત્તો.

ત્યાં નો બારણું ઠોકાયું.

“કોણ છે વળી અત્યારે !” જગતરાયે ધડકતે હૃદયે બળકાટ કર્યો.

“બાલુભાઈ, બાલુભાઈ ! જલદથી બારણું ઠોકનારે ખૂસ મારી. બાલુ હોયો થઈ ગયો ને એકા હાથેજ બહાર ગયો ‘તેને અદિ’ કોણ બોલાવતું હતું ?”

બાલુ એસરી વટાવી આંગણમાં આવ્યો. ઇન્દુ પણ સ્ત્રીની જીજ્ઞાસાથી રસોડાની આંગણમાં પકતી બારી વાટે બહાર જોવા લાગી. આ તકનો લાભ લઈ, એક નિમિષ જેટલોયે વખત ન યુમાવતાં જગતરાયે કમ્બરેથી એક ન્હાની શીશી કાઢી બાલુના દુધના વાડકામાં રેડી દીધી ને ખાલી શીશી પાછી કમ્બરે ખોસી.

“કેમ કોણ હતું ?” બાલુને પાછો આવતો જોઈ તેણે અજબ શાન્તિથી પૂછ્યું.

“અરે, એતો અદિની પોલીસનો માલ્યસ હતો” બાલુએ મોહાડું બગાડીને કહ્યું “નાયકે કંઈ જરૂરી કામસર મળવાનું કહી મોકલ્યું છે.”

“મુવા, જમવા ટાણે પણ સુખ કરવા હતા નથી.” ઇન્દુએ રસોડામાંથીજ કહ્યું.

બાલુ ફરી પોતાની જગ્યાએ એડો ને જમણે આગલ આપ્યું.

જગતરાય એક તરફ મલકાતો હતો, કે આટલું દુધ પીતાં સાથેજ બાલુ રૂપી કાંચે ફરે થશે. ને બીજી તરફ લય પામતો હતો કે રજોને તે કળી નય !

પણ બાલુને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતો કે જગતરાય આટલી દલ સુધી કુદ જનશે. તેને ક્યાંથી ખબર હોય કે જે સીપાઈ દમણાં સંદેશ પહોંચાડી ગયો તે જગતરાયનોજ એક ભેર હતો ને તેના વિનાશની બાજી રચાઈ ગઈ હતી.

ઇન્દુ તો ભાઈને પીરસતાં ધરતી નહોતી. ભાઈ ! આ આનંદ પર ફર વિધાના ખડખડ ની હતી.

બાલુએ તે નિઃસ્વાદ છતાં પાંચ માણસનેા જન લે તેટલા પ્રમાણવાળું દુધ અરધું પીધું. બાકીનું રહેવા દીધું. જમવામાં આજ કરી મણા રહી નહોતી. બંને જગી ઉઠ્યાં.

“તમે મેડી પર બેસી પાન ખાઓ; હું આ ઘડીએ આવી.” ઇન્દુએ ઉતાવળે સ્વરે કહ્યું.

“અરે, નીરતે ખાઈને આવજો, હું બાગી નથી જતો.” બાલુએ હસીને જવાબ વાળ્યો ને બંને ઉપર આવ્યા.

બાલુ પાસે પહેલ ચોપડી ઉપાડી તેના પાના ફેરવવા લાગ્યો. પણ એકાએક ને બે-એક ચવા લાગ્યો. હૃદયમાંથી જાણે અંગારાની ઝાળ ઉઠવા લાગી.

“જગતરાય !” ઝેરની વધતી અસર હેઠળ બાલુએ કહ્યું “માઈ માયું ફરે છે ! આજે તો ખુબ ખવાઈ ગયું.” હજી તેને ફરી શકા ન આવી.

જગતરાયની આંખોમાં ફર હાસ્ય ચમકી ઉઠ્યું.

“જરા આરામ લ્યો, બાલુભાઈ !” તે બાલુનો હાથ પકડી સામેના ઓરડામાં દોરી ગયો ને ત્યાં તૈયાર બિછાવેલ એક ખાટલા પર બેસાડ્યો.

બાલુ ત્યાં બેઠો કે તેના અવયવોમાં જીવલેણ ખેંચતાણ થવા લાગી. નેનું હૃદય ન સમજી શકાય એવી ગતિથી ધડકવા લાગ્યું. તેના કંઠમાં અસહ્ય દાદ બળવા લાગ્યો. વિ-જળીની ત્વરાએ એક વિચાર તેના મગજમાંથી પસાર થઈ ગયો.

“જગતરાય ! ખરું બોલ, હોં મને જે આપ્યું છે ?” તેણે ફાટતે કંઠે કહ્યું.

“હા, ઓપીસર, હવે તમને મેં કરેલ ખુનની ફરીયાદ બેગાબેગી પ્રભુના દરબારમાંજ નોંધાવજો !” તેણે આંખમાં ધિક્કાર લાવી રિમત કરતાં કહ્યું.

“આદ ! હું કેયો મૂર્ખ !” જાણુ અજડ્યો
ને ખિજાના પર પટકામ પડ્યો ને પાખા ચ્વસ
પડા લાગ્યો. ઝેરની અમર તાગિન મનિન
વધતી જતી હતી.

“જગનરાય, મહે ત્હાં કંઈ અગાધું નહોતું
ને ઇન્દુને લઈને ત્હને કદી નુકશાન ન કરત.”
તે દાંડતાં દાંડતાં બોલ્યો. “ફીક ! ત્હારા ખુનોની
ફરીવાદ તો પ્રભુ પોતાની એજે નોંધશે પણ,
જો ! મ્હારો છવ લઈને તું નિશ્ચંત બની
સકીશ નહિ. ત્હારા પાંગોની યાદી તેને સમતા
માફી પરાવાની સધળી સામગ્રી સદિત મ્હારા
એક મિત્ર પાસે છે.” તેને ચક્કર આવવા લાગ્યા.
તેનો અવાજ વધુ ઉંડો ઉતરી ગયો. “હા,
એક વફાદાર મિત્ર પાસે છે. તેને મહે કદી
રાખ્યું છે કે મ્હારા જોખમભર્યા ધંધાને
આંગે મ્હાણું કદી આપું મૃત્યુ યાપ ને પાછ-
ળથી જો તું રાક ઇન્દુને પીડે તો તરત તે
ત્હને કાપદાના દાયમાં આપે. જા ! મનુષ્ય
બનજો ! પ્રભુ ત્હને સદ્બુદ્ધિ આપે.”

જગતરાય આ સમસ્યા મહે તૈયાર નહોતો.
તે ગુસ્સાથી પેતાની આગળ કઠ્ઠી એરડાનું
ખાંડનું આકારની ગમડાટથી ચાલે ગયો. જાણુ
મનુષ્ય કેવળ મન મને પડેલા લાગ્યો.

“ખમ્મા ! વીરા ને જાડે વાદળે રે લોહા !”

પાછળના મદમાં કેલકે આજ તાળી પાડી
ગતી હતી. જાણુએ ધીરથી આંખો ખોલી.
ઇન્દુને બોલાવી આમ “ખમ્મા” સાંબળ-
વાનું ને તેનું આપેલું પાણી પી આ અગ્નિ
તેવી તથા શાંત કરવાનું તેને મન થયું. તેણે
પોતાવા. આદ ઇન્દુનો પ્રવલ્લ કર્યો. પણ
અવાજ નીકળી શક્યો નહિ. ઇન્દુ અજાણ
નાચેના ખંડમાં હતી તેની અંગૂઠીએ
અવાજ મુદા ને માંબળતો હતો. તેણે કહ્યા
જવાની ફોરિય ફરી પણ મરીકે, દરે એના

તાખામાં ન હતું. તેણે હનારા થઇ ખાસ
ભળી મીટ માંડી !

થોડીજ પળોમાં તેના શરીરની ખેંચાણ
અંધ થઇ. તેણે શરીર નિશ્ચેષ્ટ થઇ ગયું ને
તે કાળને શરણ થવા લાગ્યો. ખાસ તરફથી
કૃષિ ખસેડી તેણે આંખો હમ્મેશો મારે ચોંચી
દીધી.

નીચેતા ઓરડામાં ઇન્દુ હાથભેર
જાતી સંબળાઇ.

“આજ જહેની તણે ખાસે રે ઘટે વીરનાં યોદ્ધા !”

“આજ જહેની તણે આંગણે રે એનાં નાવલુ રૂઝ !”

“આજ જહેની તણે ઓરડે રે એનાં આસન ઉંચા !”

“આજ જહેની તણે અંતરે રે એનાં વેણનાં વાળ !”

(બોટાદકર)

મરતા જાણુના મુખ પર આજુ રિમત પ્રગટ્યું.
એક ન્હાના ડચકા સાથે તેનો પવિત્ર આત્મા
દેહ તથ ગયો. તેણે માથુ ખાટલાની ધસ
પરથી નખી જઇ જમીન તરફ લટકી રહ્યું.

“ઓ...મા !” ઇન્દુથી ખૂબ પડાઈ
ગઇ. જાણુની યાચી પાસેજ ચંદુનું બિજા-
ડીનું એચ્યું મરેલ પડ્યું હતું તે ચન્ન બની
જાણુની યાચી ભળી તથા તે મરેલ પ્રાણી
ભાગી નેવા લાગી. અશબ આશંકાએથી તે
બાગમળી બની ગઇ.

“રે ભગવાન !” ઉગાદિની જે જમ
મારી ને મેડી પડે મરી.

“જાણુ ! જાણુ !” ઓસરીમાં કેમ
ત જોતા આકુળતાથી ઓરડાની આંદર ફેંડી
જતાં તેણે જમ મારી. સમેજ ખાટલા પર
જાણુના શરીરની રિશ્તિ જોતાં ને એરડા
વચ્ચે પડાઈ પડી.

“જાણુ ! વીરા !” જતાં જતાં તેણે
જમ મારી.

“જાણુ ! વીરા !” તેણે જાણુની
ઓરડામાં પ્રતિબિંબ થયે.

સાખી ! મેં દીઠી ગરવી નાર

કેળક: રા. બાલકૃષ્ણ સદાશિવ ભેરડી

સાખી ! મેં દીઠી ગરવી નાર !

અલી ! મેં બેઠ ઘરરખુ નાર;

સાખી રી ! બેઠ મેં સન્નાર,

અલી ! મેં દીઠી ગરવી નાર.

દેશ લેયા વિદેશ દયા પણ સર્વે “ ગુલશત ” દેડ,
અનૂપમ રત્નોકેરી માતા કૌના લોડે લેડ:
બહેની ! તેની એ સન્નાર, સાખી

ગુણ અગણિતની અનૂપમ રંભા, રૂપરૂપને અંબાર,
“ ગુણગુદરી ” ને ગુણીઅલ બહેની, નિરખી ઘરરખુ નાર.
શો ! શોભે આર્ય સંસાર, સાખી

રંગબેરંગી આઝાં આઝાં અંધાર્યાં પટકુંજ,
આશલયાં લોચનીયાં બહેની ! ભાલે અન્નક કુંમકુંમ,
કંઈ “ શારદા ” શો અવતાર, સાખી

“ સુવર્ણમાળા ” કંઈ રહેલે હરખ હેડે ન માય,
પિયુ ‘ચારાનુ’ લોચીટ વચ્ચે ઉર—ઉરે જુલાય,
ભેને તનમન પ્રાણધાર, સાખી

પુણ્ય, પવિત્રતા, દયા, નમ્રતા, વાત્સલ્યથી ભરપૂર,
સ્મિતભર્યાં શાં મુખરાં બહેની, ને વળિ જળકે તૂર,
અન્નપૂર્ણા શી પૂણ્ય સન્નાર, સાખી

શુભ આંદનીના અમીમય ઝરણાં,
પિયુ વિહોણી પ્રેમદાને મન, ધગધગતો અંબાર,
ને વળિ લાલે તિવ્ર કટાર, સાખી

નાવલિયાનાં પરિરંભણુ બહેની, જીવનની અભિલાષ,
“ નવચેતન ” “ નવજીવન ” ને વળિ અર્પે કંઈ ઉજાસ,
કંઈનો મહિમા અપરંપાર,

સાખી મેં દીઠી ગરવી નાર,

અલી ! મેં બેઠ ઘરરખુ નાર.

બાળકને રોગથી

કેમ બચાવવું ?

લેખક : ડૉ. લેખક

લેખક : ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ,

ડી. પી. એચ. હત્યાદી; હેલ્થ આદીસર, સુરત.

આ લેખમાં આપણે બાળકના દાંતની કેવી સંભાળ લેવી તે બાબત ઉપર વિચાર કરશું. શરીરના બધા અવયવો કરતાં દાંત સૌથી અગત્યનું અવયવ છે. મનુષ્યની તંદુરસ્તીનો આધાર અને આયુષ્યના લંબાણનો આધાર દાંત ઉપર જ છે એમ કહીએ તો ચાલે. ટુંકમાં જેના દાંત મજબૂત તેણે શરીર પણ મજબૂત જ મણાય છે. નાનપણમાં જો બાળકના દાંતની યોગ્ય સંભાળ રાખવામાં આવે તો બાળકની તંદુરસ્તી બિવિધ્યમા સારી રહેશે.

માસાદાર કરનારી પ્રજા કરતાં વનસ્પતિનો આહાર કરનારી પ્રજાના દાંત વધારે મજબૂત અને સારા હોય છે એમ નવાન કરતા માણસ પડ્યું છે. પશ્ચિમના દેશોમાં લગભગ સેંકડે ૮૫ ટકા બાળકોના દાંતમાં સડો હોય છે જ્યારે હિંદુસ્તાન દેશના બાળકોમાં વધારેમાં વધારે ૩૦ ટકા બાળકોના દાંતમાં સડો હોય છે.

દાંતની રક્ષણનો આધાર દાંતની દરરોજ સંવાતી સભાળ, ખેરાક અને દાંતની કુદરતી ગોઠવણ તેના ઉપર મુખ્યત્વે કરીને છે. માતાનું દુધ પીનારા ૧ વર્ષની અંદરના બાળકોના દાંત સંભાળ રીતે જાગ્રત સારા અને મજબૂત હોય છે. આપણું દુધ પીનારા બાળકના દાંત તેથી ઉતરતા હોય છે. જેમનું દુધ

પીનારા બાળકના દાંત તેથી પણ ઉતરતા હોય છે અને કૃત્રિમ ખેરાક ઉપર ઉછરતા બાળકોના દાંત સૌથી ખરાબ હોય છે. તંદુરસ્તીને લગતા બધા વિષયોની જેમ દાંત માટે પણ આપણે કહી શકીએ કે કુદરતના નિયમ મુજબ ચાલનારા મનુષ્યો કૃત્રિમતાને અનુસરનારા કરતા વધારે સુખી અને તંદુરસ્ત હોય છે.

હાથની ઘંટીમાં પીસીને બનાવેલો રાટલા ખાનારા મનુષ્યના દાંત ઓકલેટ બીરકીટ અને હબ્બલ રેડી ખાનારા સાહેબોનાં દાંત કરતા દુબલ થયા સારા હોય છે નેત્રો ઓકલેટનો મત છે. આ વાત આપણને એ જણાવે છે કે દરેક બાળકમાં પશ્ચિમનું આંધળું અનુકરણ કરવામાં ફાયદો નથી.

દાંત તંદુરસ્ત રાખવા માટે બાળકને કેવો ખેરાક આપવો ?

આ એક ધોણાઈ અગત્યનો સવાલ છે. બાળકને સારી રીતે જોપણ મળે અને દાંત ખરાબ થાયનાંદિ તેવો ખેરાક આપવો જોઈએ.

પાચ મુશનાઓ ખાસ ખાનમાં રાખવી જોઈએ:—

(૧) નવ માસ પછી જ્યારે બાળકને

આપણું માનનું દુધ અંધ કરવામાં આવે ત્યારે બાળકને દુધ ઉપરાંત જે કંઈ પણ ખોરાક આપવામાં આવે તે પ્રવાહીરૂપમાં નહિ પણ સ્થૂળ રૂપમાં આપવો. આવો સ્થૂળ ખોરાક હિંદુસ્તાની ખોરાકમાં ઘણો છે. જેવો કે ખાખરો, તદન ખરી કરેલી રોટલી, બાળ-રાના રોટલાની કપોટી. આવો સખન ખોરાક આપવાથી બાળકને તે ચાચવાની ફરજ પડે છે. દુધમાં પત્તાળેલી રોટલી, રાખડી, ગળમાણું ઈત્યાદિ નરમ ધેંચ જેવો ખોરાક બાળકને આપવો નહિ. આવી રીતે બાળકને દાંત અને જડા અગ્રાવવા ઉત્તમન આપવું અને તેમ કરવાથી ખોરાક પચવા કાયક બનશે અને વધારામાં બાળક નાકથી શ્વાસ લેતા શીખશે.

(૨) જેમ જેમ બાળક મોટું થતું જાય તેમ તેમ કિપર બતાવેલી સુચના નંબર ૧ નું વધારે પાત્રન કરવું. શાક, ફળ ઈત્યાદિ ના પણ આખા ટુકડાજ બાળકને આપવા બારીક કચરીને ન આપવા.

(૩) ત્રણ વર્ષની ઉંમર પછી બાળકને દીવસમાં ફક્ત ત્રણ વખત નિયમિત રીતે ખાવા આપવું અને વચમાં કોઈ પણ ચીજ આપવી નહિ. બાળક રહે તો પણ તેને રીઝવવા ખાતર વધારના ખોરાક કે ખાવાનું આપવું નહિ.

(૪) મીઠાઈ, બીસ્કીટ, ચોકોલેટ, પીપ-રમોટ વગેરે વસ્તુઓ બાળકને આપવી હોય તો તે નિયમિત ત્રણ વખતના ભોજન સાથેજ આપવી. જુદી આપવી નહિ અને કદાચ કોઈ વખત આપવી પડે તો તે આખા પછી બાળકના દાંત બરાબર સાફ કરાવવા અને કોળા કરાવવા. ખાસ ધ્યાત રાખવાની બાબત એ છે કે આ વસ્તુઓ રાત્રે કદાપિ બાળકને આપવી નહિ કારણ કે આ વસ્તુઓમાં જડું ચિકાશ હોવાથી રાત્રે દાંતમાં બરાઈ રહેને સડે છે

અને દાંતને ખરાબ કરે છે. ગળપણુબાળા ચીન્ને ખવરાવ્યા પછી પણ બાળકને કોળા કરાવવા જોઈએ. કારણ કે ગળપણુ મોઢામાં રહેવાથી તેમાંથી એક બાળકનું આંત્રું ને બળ કપી પ્રવાહી ઉત્પન્ન થાય છે જે દાંતને ખરાબ કરે છે.

દાંત કેવી રીતે સ્વચ્છ રાખવો ?

નાનપણમાં બાળકને રડતું રાખવા માટે સ્થરની કેલાકડાની ચુસણી આપવામાં આવે છે તે આપવી નહિ કારણ કે તેનાથી દાંત વાકા અને અનિમિત ઉગે છે અને વાંકા, ખડખડા દાંતમાં ખોરાક ભરાઈ રહેને સડે છે. ચાર વર્ષની ઉંમરના બાળકને પોતાના દાંત કેમ સાફ કરવા, કોળા કેમ કરવા તે જરૂર શીખવવું જોઈએ. ચારથી આઠ વર્ષના બાળકના દાંત મજબુત હોતા નથી અને તેટલા માટે તે બાળક કે લીમડાનું તાણું દાંતણુ પણ ચાવી શકે નહિ. આટલા માટે આવડા નાના બાળક માટે સારી બાળનું દુધ બ્રશ, તાપરવા આપવું સારું છે. આઠ વર્ષથી મોટી ઉંમરના બાળકો દાંતણુ સારી રીતે કરી શકે છે. માટે તેમને બ્રશ આપવું જરૂરી નથી. દાંતણુ અથવા બ્રશની અંદર ફેકન દાંતમાં ભરાઈ રહેલા કચરો ઝાડી કાઢવાની ચક્તિ છે પણ જો તેની સાથે કોઈ પણ બળતા સારા અને વિશ્વાસપાત્ર દાંતમંજનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો દાંતની સપાટી અને દાંતોની વચ્ચે રહેલી ચિકાશ ત્રણ કાઠી સકાય છે. દાંતણુ કરીને હિંચ ઉતારવી જોઈએ અને પછી પંદ-રથી વીસ વખત કોળા કરવાથી મોટું તદ્દન સ્વચ્છ થાય છે. આપણામાં સાધારણ રીતે એક વખત દાંતણુ કરવાનો રિવાજ છે છતાં જો રાત્રે ફરીને સુતા અગાઉ દાંત સાફ કરવામાં આવે તો વધારે સાફ છે. અને જો તેમ નિયમિત રીતે કરવામાં આવે તો દાંત વધારે સારા રહે છે.

આપણે એવા ઘણાંએ માખાપો જોઈએ છીએ કે જેઓ પોતેજ દાંત સાફ કરવાની કાળજી પોતાને માટે રાખતા નથી તો પછી તેમના બાળકોની કેવી દશા થતી હશે ? નાનું બાળક તે વળી દાંતણુ કરવામાં શું સમજે ? આવી માન્યતા ઘણા માખાપોની હોય છે પરંતુ વાદ રાખવું જરૂરી છે કે બાળકની તંદુરસ્તીના પાયો દાંતની સ્વચ્છતા ઉપરજ છે. વળી બાળક દાંતણુ કરે છે તેટલું જ જોવું જરૂરી નથી. પરંતુ દાંતણુ યોગ્ય રીતે કરે છે કે નહિ તે જોવું વધારે જરૂરી છે. કેટલાક બાળકો અને મોટી ઉમરના માણસો પણ દાંતણુ આવીને ફેંકી દેય છે અથવા સમ ખાવા પુરવું દાંતણુ કરે છે. તેમ કરવું તે નકામું છે અને પોતાની જાતને છેતરવા બરાબર છે. આ ઉપરાંત ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે દાંતણુ તદ્દન લીધું અને તાણું હોવું જોઈએ. જો દાંતણુ મુકું હોય તો તે દુધ ક્ષતીની ગરજ સારવું નથી અને દાંતના પીઠીયામાંથી લોહી કાઢે છે અને આપું દાંતણુ દાંતના પીઠીયામાં સડો પેદા કરે છે. દાંતના ઘણા રોગો હોય છે પરંતુ તેમાંથી ‘ દાંતનું સડવું, દાંતની ઉપર ઊંચી બાજી અને દાંત અને પીઠીયાની વચ્ચે રસીનું ઉત્પન્ન થવું ’ આ ત્રણ રોગો

બહુ સામાન્ય છે અને આ ત્રણ રોગ દાંત બરાબર સાફ નહિ કરવાથી અથવા અયોગ્ય રીતે સાફ કરવાથી થાય છે. આમાં બનાવેલા છેલ્લો રોગ બહુ બધકર છે તેને અંગ્રેજીમાં Pyorrhoea Alveolaris કહે છે આ રોગથી ઉત્પન્ન થતું પરંતુ શુકની સાથે પેટમાં જાય છે અને મનુષ્યને અત્યંત નુકસાન કરે છે. આવા રોગોના પાયો બચવુંમાં જ નખાય છે. આટલા માટે ઉપરની સુચનાઓ ઉપર દરેક માખાપે ધ્યાન આપવું બહુ જરૂરી છે.

છેવટે દરેક માતાએ જાણવું જોઈએ કે ‘ Prevention is better than cure, રોગ સારો કરવો તેના કરતાં તેને થતો અટકાવવો વધારે સારું છે. આટલા માટે દરેક બાળકની વરસમાં, ઓછામાં ઓછા બે વખત દાંતના રોગોમાં નિષ્ણાત હોય તેવા ડોક્ટર પાસે તપાસ કરાવવી જોઈએ. વિશ્વાસમાં મુલકમાં જતા દરેક બાળકની આવી રીતે તપાસ થાય છે અને તેમને થતા દાંતના રોગોના ઇલાજ કરવામાં આવે છે. આમ કરવાથી દાંતના રોગોમાં તે દેશમાં બહુ ઘટાડો થવા પામ્યો છે. આપણે પણ એવી ગોઠવણ કરીએ તો આપણા બાળકો સુખી થાય.

એક ગૃહસ્થ પોતાની નવી મોટરકારમાં ઘેર આવવો દતો. રસ્તામાં એને કાંચું કે પોને કંઈ જૂલી ગયો છે. બે વખત ગાડી ધોબાવી ને બધાં ગોચકાં ગળી નેપાં પણ નહિ. બધું બરાબર. પાછી ગાડી ધોબાવી. પાછીટ કાઢી પેસા ગળી નેપા. પેસાપે બરાબર. એણે દેશવ કીધો કે બસ દવે સીધું ઘેર જવું. ભારે તે જોશબેર ઘરમાં દાખલ થયો ત્યારે નાની શાન્તિ દોડતી આવી પૂજવા લાગી: “ બાપા, મારી બાને ક્યાં મૂડી આવ્યા ? ”

લેખિકા: ગં. રવ. ઝહેન મંજુલાગારી

અંગાળા તરફ બનાવાતી કેટલીક પ્રચલિત-વાનીઓમાંની એ નીચે આપી છે જે આપણી ગુજરાતી બહેનો પણ દુરસદે બનાવી બેસે એવી આશા છે.

સંદેશ.

૧. શેર દૂધ

૧. લીંબુની એક ચીરી

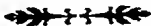
૧. અંધોળ ખાંડ

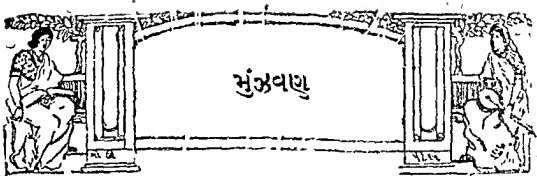
૧ શેર દૂધને ગરમ કરવા સઘડી ઉપર મૂકીને તરતજ તેમાં લીંબુ નીચોવવું. થોડીવારમાં દૂધ ગરમ થશે એટલે ફાટી જશે. વધુ ગરમ થવાથી વચ્ચેથી ફાટીને દૂધના સત્વનો લોચો બાકી બચ ભારે તેને ઉતારી લઈ એક ચોક્કા કપડામાં નાખી પાણી નીનારી નીચોવવું. કપડામાં જે સત્વ રહે તેને અંગાળામાં ઢાળી દેશે છે. પછી એક ધાળામાં ઢાળી લઈ છૂટા કરી નાખવો અને તેમાં અંધોળ ખાંડ નાંખવી. પછી કઠાઈમાં નાખી દેવના ઉપર મૂકી તાવેલા વતી ખુબ દલાવવું. ખાંડને લીધે સહેજ પાણી છૂટશે તે પાણી બગાળે કદબુ યદ બચ એટલે નીચે ઉતારી એક ધાળામાં બાકી પાચવું. તેના ઉપર બદામ પીરતાં છઠ્ઠાઈથી ખપ જેટલું ભજરાવવું. હંફ પડે ત્યાર પછી ચકતા પાડવાં. પછી ખાવાના ઉપયોગમાં લેવો. આ મીઠાઈ

રસગુલ્લાં

૧ શેર દુધનો ઢાળો. ૨ શેર ખાંડ.

આમાં શરૂઆતની રીત ઉપર મુજબની છે. એક શેર દૂધનો ઢાળો કાઢી ધાળામાં ખૂબ મસળવો. પછી બાણુ પર મૂકી રાખી ૨ શેર ખાંડની ચાસણી કરવી. ચાસણી શુદ્ધાળ બાણુના જેવી કરવી; તાર બાજવા દેવો નહીં. ચાસણી તૈયાર થાય એટલે અડધી લુદા વાસણમાં કાઢી લઈ બાકીની અડધી રહી હોય તેમાં નેટલુંજ પાણી નાખવું અને તેને ઉકાળવું. પાંચેક મીનીટ ઉકળે એટલે ઢાળો મસળાને તેનો નાના બટાકા જેવડા ગોળા પાળવા અને તે ઉકળના ચાસણીના પાણીમાં ચાર ગોળા સાથે નાંખવા એટલે ફૂલીને ઉપર તરી આવશે. કદબુ ને સહેજ લાલ થાય એટલે ફાટીને લુદી રાગેલી ચાસણીમાં નાંખવા. આ પ્રમાણે બધા એક રાત ચાસણીમાં રહેરા દેવા જેથી ફૂલીને અંદરના પોલાણમાં ચાસણી બરાસે ત્યાર બાદ ખાવાના કામમાં લેવા. આને રસગુલ્લાં કહે છે.

લેખક: સ. “ પ્રસાદ. ”

મારી પાસે અત્યાર પહેલાં ચાર ધડીઆળ
 તો હતાં જ. એક બેંચિ ટાંગવાળું
 ધડીઆળ, એક મારા કાંડાનું ધડીઆળ, એક
 મીસીસના કાંડાનું, અને એક મારા દાદાના
 સમયનું કાંડીના ટીનના ઘેરાવા જેટલું, પણ
 હજીએ બરાબર ટાઇમ આપતું ગરકાપ પેટન્ટ.
 આ ચાર ધડીઆળ છતાંયે અમારે હજી એક
 એક્સામ્ ટાઇમપીસની જોડ રહેતી. હું
 કોલેજમાં પ્રોફેસર હોવાથી સવારના સાત
 વાગ્યાથી દસ વાગ્યા સુધી કોઇને કોઇ મુલા-
 કાત સેવા આવતું, જેથી એક્સામ્ ટાઇમપીસ
 હોય તો ઘન્ટીના અવાજથી હું વખતસર
 ઉઠી પરવારી શકું એમ મને લાગતું. મારી
 પુત્રી સરકુ મેરીકમાં અભ્યાસ કરતી હતી અને
 નાનો રમેશ પણ ઇંગ્રેજી ત્રીજામાં અભ્યાસ
 કરતો હતો, તેથી તેમને પણ એક્સામ્ ટાઇમ-
 પીસની જોડ સાલતી. અમ્મણા મિત્ર સુમન-
 લાલને મેં એક ટાઇમપીસ લાવવાનું તથા
 ચાર માસથી સોંપેલું, પણ તેઓ મારા જેવાજ
 આળસુ હતા. મારાં મીસીસ પણ આ બાબત
 રોજ ટકાર કર્યાં કરતાં, તેથી હેવટે મેં આજે
 કોલેજમાં જતા પહેલાંજ એક ટાઇમપીસ
 ખરીદવાનો નિશ્ચય કર્યો.

કોલેજની ટર્મ પુરી થઇ ગઇ હતી, પણ
 કેટલાક વિદ્યાર્થીઓનો વિચાર મને “ આભા-
 રના બે જોડ ” સંભળાવવાનો હતો. સમય
 માંજના નક્કી કર્યો હતો, જેથી તથા વાગે

ઘેરથી હું બહાર નીકળ્યો. તે વખતે નેશનલ
 વૅચ કું. તું સેલ ચાલતું હતું, અને દરેક
 સાતમા ખરીદનારને તે લોકો એક ધડીઆળ
 બદીસ આપતા હતા, જેથી હું ત્યાં ગયો અને
 એક સાફ ટકાઉ ટાઇમપીસ ખરીદ્યું. મારી
 અગત્યથી વચ્ચે મેં લેધું કે હું “ સાતમો ”
 ખરીદનાર હતો જેથી મને એક કાંડાનું ધડી-
 આળ ઇનામમાં મળ્યું ! ટાઇમપીસના કમ્પાના
 જોખમાં કાંડાનું ધડીઆળ નાખી હું કોલેજ
 તરફ ઉપડ્યો.

કોલેજરોડ અપો સીકાર હતો. એવા
 જણે લંબાણ લાપણ કરી મારે આભાર માની
 મને તેમના ગ્રેમની યાદગીરી માટે તેમણે કંઈ
 કરી ઉપરાવેલી રકમમાંથી આજી રાખેલું એક
 સોનાનું રીસ્ટ વૅચ આપ્યું ! કહેવાનો જરૂર
 નથી કે કુલ ચાર કાંડાનાં ધડીઆળ થવાથી
 મારી મુંઝવણ વધી પડી, અને બ્યારે હું તે
 લોકોનો આભાર માનવા ઉઠ્યો, ત્યારે મારાથી
 એવો તો જીજરડો થઇ ગયો કે તે દિવસ
 મારાથી હાંદગી પખંત બૂલી શકારો નહિ.

કોલેજનું જેમ તેમ પતાવી હું ઘેરે આજ્યો.
 એટલે મીસીમે આ મુકવા મારે રડવ સગવા
 વનાં સગવાવનાં કર્યું.

“ આજે તે: આફ રૂપીઆનું જોડ ખરદ
 થયું. ”

“ શું ? ” મેં પૂછ્યું.

“ તમને રોજ હું એકામ ટાઇમપીસ માટે કહેતી હતી પણ તમારી તો ઉંઘજ ઉડે નહિ તેથી હું જાહેર “ એન્સોનીઆ ” લખ આવી, અને દસ રૂપીઆ ખરચ્યા, ત્યારે મુમતઝાબેય આ “ વેસ્ટ એન્ડ ” નું ટાઇમ-પીસ લખને આવ્યા. તેમને કાંઈ એમ કહેવાય કે અમારે હવે નથી જોઈતું ? તેમને પણ તેમના બીજાના આઠ રૂપીઆ આપ્યા, જેથી ત્યારે ટાઇમપીસ થયાં ત્યારે બે બેગાં થયાં. ” મીસીસે મને ધરીઆળના બંને ડબ્બા બતાવતાં કહ્યું.

“ બે બેગાં આ ત્રણ પણ લેને ! ” મેં પણ મારાં આણેલાં ધરીઆળ બતાવતાં કહ્યું.

“ હું ! ” ડબ્બો જોતાંજ મીસીસની આંખો ફાટી ગઈ. “ તમે પણ લાવ્યા છો ? ”

મેં તેને ટુંકામાં બધી વિગત સમજાવી. ફક્ત એકલા એકામ ટાઇમપીસના જ વૈસા આપવા પડ્યા છે એવું ત્યારે તેણે ભયંબર, ત્યારે જ તેણે શાન્તિથી આ ખાસમાં ગાળવા માંડી.

ચાનો એકાદ ઘુંટડો પીધો કરો કે તરતજ સરખ આવી.

“ કેમ સરખ આજે કાંઈ બદલ મોડી ? ” મેં પૂછ્યું.

“ અરે ! હું તમને કહેવાનું બૂલી ગઈ હતી. અમારી ડીપેર્ટમેન્ટ સોસાયટી તરફથી આજે દરિયાઈ ગાફતી હતી, તેથી ત્યાં ગઈ હતી. પણ એક વાત કહું ? મારા લેક્ચર માટે મને આ લેડીઝ રીરડ વાંચ ઇનામમાં મળ્યું. ” આમ કહી તેણે એક ગીતી જોટલુંજ નાનું સંદર ધરીઆળ કાઢીને મનાવ્યું !

મારી મુંઝવણ વધી પડી ! મારા તરફથી સાબાશીની આદા રાખતી બિચારી સરખ મારો વર્નણકથી મુજાફને છાનીમાની આ

પીવા લાગી ! એટલામાં રમેશ દોડતો દોડતો અને હસતો હસતો બે હાથ વતી પાછળ કાંઈ સંતાડતો આવી પહોંચ્યો.

“ અત્યાર સુધી ક્યાં ગયો હતો, રમેશ ? ” મેં પૂછ્યું.

“ મારી બાએ મને આજે આઠ આના વાપરવા આપેલા, તે સીનેમા જોવા ગયો હતો. ” રમેશે જવાબ આપ્યો, અને મારાં મીસીસ તરફ જોઈ તેણે કહ્યું :

“ પણ બા ! આપણા આઠ આના વસુલ થઈ ગયા ! આજના ખેલોમાં ધરી-આળોનું ઇનામ હતું. અને મારી ડીપીટને ઇનામનો નંબર લાગ્યો, તેથી આ ડબ્બો ઇનામમાં મળ્યો છે. કેમ. આઠ આના વસુલ ક્યાં કે નહિ ? ”

મુંઝવણમાં હવે મીસીસે પણ બાગ લેવા માંડ્યો. રમેશને ઠંડો આવકાર મળતાંજ સરખથી રહેવાયું નહિ.

“ આજે આમ કેમ છે, બા ? શું થયું છે ? ”

“ કાંઈ નહિ. ” મેં જવાબ આપ્યો. “ રાત્રે સુરેશભાઈ ઓશીસમાંથી આવશે, એટલે બધી વાત કરીશું. ”

“ સુરેશ મારો મોટા પુત્ર હતો. તે એક મીઝ રેટર સપ્લાયર કંપનીનો મેનેજર હતો. આજે વિદાયનથી તેના સાહેબો એન્ડ ઓશીસ તપાસવા આવ્યા હોવાથી તે મોડો આવવાનો હતો.

રાત્રે સાદા આઠે સુરેશ આવ્યો. અમે સર્વે સાથે જાણ્યાં. પછી દિવાનખાનામાં આવીને બેઠા પછી મેં પદેપદેથી બધી વાત સુરેશ નેમજ સર્વને કહી સંભળાવી.

“ઓ હો હો !” સરથએ કહ્યું “એમાં
ખોટું શું થઈ ગયું ? મેં તો ધાયું કે કાંઈ
ગંભીર બનાવ બન્યો હશે.”

“હજી બાકી છે !” સુરેશે કહ્યું.
“મારા સાહેબ કાલે કમકતા જવાના છે. તેમણે
મારૂં કામ જોઈ સંતોષ પામવાયો પોતાના

કોડાતું આ મોનાતું રીસ્ટ વાંચ મને છતાં
આપ્યું છે !” સુરેશે ખીસામાંથી ગડીઆ
કાઢી પેલા ધડીઆળના ઢગલામાં મૂક્યું.

“હાલો વાંચનાર—મારી પાસે બે
થયેલાં આ બાર ધડીઆળાતું, મારે શું ક
તેને રસ્તો કોઈ બતાવશે ?

✓ ગુજરના માંડવે.

(જીતું લોકગીત.)

પાટણ સેરથી^૧ પટોળાં મંગાવે,

પેરીને^૨ માણશું મોજરે;

હેલી, એ ! ગુજરના માંડવે. ૧

શવરાતે^૩ સરખી મઢી સરખે^૪ સાહેલી,

અમે નાતાં^૫ કંવારકાના^૬ નીર રે;

હેલી, એ ! ગુજરના માંડવે. ૨

રૂદરમાળ^૭ રૂડા હેડાળા^{૧૦} બંધાવે,

હેડે^{૧૧} હોળંગી^{૧૨} સધીરાજ રે;^{૧૩}

હેલી, એ ! ગુજરના માંડવે. ૩

માતા મેનળદેનો^{૧૪} વીર ધંડકાળો;

રદિકાળો રાજકુંવેર રે;^{૧૫}

હેલી, એ ! ગુજરના માંડવે. ૪

કવિ શાખીન ઊંઝાવાલા

૧ શહેર. ૨ પહેરી. ૩ અલી,ઓ ? ૪ ગૂર્જર. ૫ શિવરાત્રી. ૬
સર્વે. ૭ ન્હાતાં. ૮ સરસ્વતિ નદીયું નામ. ૯ રૂદમાળ. ૧૦ કિચોળા.
૧૧ કિંકો ૧૨ ઓલખી ૧૩ મિલરાજ. ૧૪ મીનળદેવી. ૧૫ કંવર.

શુભસુંદરીના વાંચકોને

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક સુંબસું
અહીં પુછો.

સંપાદક :
જેન જ્યોત્સ્ના,
શુકલ.

કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે
તે સિવાયના સંવાદો સંપાદક ઉદ્દેશરે.

સુંબામથી 'એક ચુવક' પૂછે છે:—

- (૧) "શું મંદિરમાં દર્શન કરવા જવું જોઈએ ?"
- (૨) "શું જાત્રા કરવાથી પુણ્ય મળે છે ? જાત્રા શા માટે ? જાત્રાનું મહત્વ ?"
- (૩) "છોકરાને દુધ ન મળે અને બ્રાહ્મણને જમાડવાનું પુણ્ય શું ?"
- (૪) "કટલીક સ્ત્રીઓ ધર્મ બાબત વાત કરતાં તમે તો નિંદા કરો છો વગેરે કહીને સંભળતી નથી, તેમને કેમ સમજાવવાં ?"
- (૫) "સ્ત્રીઓએ નોકરી કરવા માટે બંધુવાનું છે કે મૃદિણી બનવાના ઉદ્દેશથી ભણવાનું છે ?"
- (૬) "કટલીક ભણેલી સ્ત્રીઓ દેશ-નતા ખરચ વધારી શૂદ્ર સંસાર બોળાવ કરી નાખે છે. એમને કાંઈ સજાદ આપશે ?"
- (૭) "કાચતી બંગડીઓને બદલે હાથીદાંતની ચુરીઓ વાપરવી ઉત્તમ ખરી કે નહીં ?"

જવાબ:—(૧) મંદિર સારું હોય તો કોઈકવાર અવકાશે દર્શન કરવા જવું એમાં કાંઈ ખોટું નથી. પણ દર્શન કરવા જવું જોઈએ એવું બંધન ન હોવું જોઈએ. ધરનાં કામ પડતાં મૂકીને ને બાળકોને

ગડતાં છોડીને વખત ક્વખતે 'જે જે' કરતાં વેવલાંની પેઠે રસ્તાઓમાં ભટકવું, રસ્તામાં ને મંદિરમાં પરપુરોના ધક્કા ખાવા, ને પા કલાકમાં પચ્ચીશ મંદિરમાં દર્શન કરી આવવાં એમાં કંઈ અર્થજ નથી. એના કરતાં ધરમાં અડધો કલાક શાંતિથી ધમરનું ખોન ધરવું. એ વધારે સારું કહેવાય.

(૨) જાત્રાનું મહત્વ પુણ્યની દૃષ્ટિએ તો શું હશે એ કળી શકાતું નથી. પણ એથી એક લાભ થાય; નવાં નવાં સ્થળો જોવાના પ્રસંગ મળે. બીજી રીતે ધરબદાર નીકળતાં ન હોય એવાં લોક પણ આ જ્ઞાને મુસાફરી કરે, અને પોતાના ધરની ને પોતાના જામની બદારની દુનિયા વિશે થોડુંક જ્ઞાન અનાવાસે પ્રાપ્ત કરી શકે. આ લાભ જતો કરવાં જોવા નથી.

(૩) કોઈ રિયતિમાં પણ બ્રાહ્મણને જમાડવામાં પુણ્ય હોય એ શંકાભરી વાત છે. પછી આવા સંજોગોમાં તો એમાં પુણ્ય કરતાં પાપનો જ ભય વધારે છે એ ખુશ્તું છે.

(૪) જેમની સાથે વાત કરવી હોય તેમની પ્રકૃતિથી વાકેફ થઈને ધીમે ધીમે શાંતિથી તેમને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પણ સમજાવનાર માણસને

જે વિષય સમજાવવા માંગતા હોય તે વિષયની બન્ને બાજુનું ઠીક જ્ઞાન હોવું જોઈએ.

(૫) લાજુવાતું જ્ઞાનપ્રાપ્તિને માટે અને જીવિકાસને માટે છે, એનો ઉપયોગ ક્યાં કરવો અને કેવો કરવો એનો નિર્ણય દરેક સ્ત્રીની સ્વતંત્ર ઇચ્છાશક્તિ પર આધાર રાખે છે.

(૬) સલાહ આપવી સહેલી છે પણ જેમને તે અપાય છે. તેમને તે એટલી કડવી લાગે છે કે સ્ત્રીમાં ને સ્ત્રીમાં તેમનું ચાલે તો સલાહ આપનારનેજ પોતાના પક્ષમાં લઈ લે! કંઈ નહીં તો પોતે જે કરતાં હોય તે બેવડા જોરથી કરવા માંડે એટલું તો કરેજ! ફેશનની નિષ્પર્યાગીતા વિષે, એના ખોટા અર્થાણપણાના અનિષ્ટ વિષે આટલો ચાલુ ચર્ચા થવા છતાં એનું કંઈ જ પરિણામ દેખાતું નથી એ શું બતાવે છે?

(૭) એમ થઈ શકે તો એના જેવું ઉત્તમ બીજું કંઈ જ નહીં. કલાની દૃષ્ટિએ પણ એનો પ્રચાર કરવાની જરૂર છે. સોને મટેલી લાથીદાંતની ઝીણી લાલ કે કાળી ચુડીઓ મુંદરીઓના હાથ પર કેવી શોભી રહે છે એનો ખ્યાલ એ

મુંદરતા નિરખ્યા વિના આવવો અશક્ય છે. પણ બધીજ સ્ત્રીઓ એમ ચુડીઓ પહેરવા માંડશે તો બંગડી માટે આપણે લાખો રૂપીઆ પરદેશ શી રીતે મોકલી શકીશું? એટલા પૈસા દેશમાંજ રહે એ વાત કદાચ બધાં બહેનોને નહીં ગમે!!!

એક ભાષ: મદ્રાસ:

“અહીં ચોમાસાની અને ઉનાળાની મિશ્ર આબોહવાને પરિણામે માંકડનો બહુજ ઉપદ્રવ છે, જૈન હોવાને લીધે તેમને બચાવીને દુર કરવાનો બનતો પ્રયત્ન કર્યો. પણ છેવટે ફૂલીટ, કેરાસીન તથા કેટલ પાઉડરનો ઉપયોગ કર્યો પણ નિષ્ફળ. સંખ્યા બહુજ વધી ગઈ છે. વખતસર કંઈ ઉપાય બતાવી અમને તથા અમારા મિત્રોને આ સંકટમાંથી બચાવશો. આ પ્રશ્નનો સતોષકારક ઉત્તર આપી સંકટમુક્ત કરશો એ આશાથી આ પ્રશ્ન પૂછ્યો છે.”

જવાબ:—એમ કહે છે કે: “દરિયા કિનારે અથવા તળાવ પર કરચલાં થાય છે, જેને દસ પગ હોય છે, તેની પીકડું હાડકું કોડીઆ જેવું હોય છે તે લાતી, તેમાં તેજ પૂરી દીવો કરવાથી માંકડનો ‘ઉપદ્રવ થતો નથી.’ અખતરો કરી જોવા જેવો છે. હિંસા થતી પણ અટકશે.

બે અજગર

સીસોનનાં કુરેનીગલ પાસે હમણાં બે મોટા અજગર પકડાયા છે. એકની લંબાઈ ૨૬ ફીટ, બીજાની ૧૩ ફીટ છે. એમાં એક માદા છે. એ માદા ૩૦૦ ઇંડા સેવતી બેટી હતી ત્યાંથી એને પકડી છે. બધાં ઇંડા દોરી જવા કોઈ પદાર્થથી એક બીજા સાથે જોડાયેલાં હતાં. બન્નેને પકડીને કોલમ્બો લાવ્યા છે.

સંગીત શિક્ષણ.

સંપાદક: રા. જહુરાય દી. ખંઘડીઆ

નોટશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો મટિ નિશાની કંઈ નથી
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર મટિ હાલો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજવા.
- (૩) મધ્ય સપ્તકના સ્વરો માટે કંઈ નિશાની નથી પાછલા યાને મંદ સપ્તકના સ્વરો માટે ની આ પ્રમાણે સ્વરની પાછળ કો'સ મુકશે અને આગલો યાને તાર સપ્તક બતાવવા રે) આ પ્રમાણે આગળ કો'સ કરવામાં આવશે.
- (૪) તાલનો ટેકા બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નીશાની કરવામાં આવશે. જેમકે-તા " બીના-આમાં ' બા ' પર તાલનો ટેકા ચલુલો.
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ ..હ...એમ લખાવવા પડે છે તો તે આ...ઈ... બતાવવાને માટે એવા ફરેક વધારાના સ્વર મટિ...આમ ત્રણ મીડા વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે સા...બી ના. (એટલે કે બા. આ. બી. ના એમ સમજવું). મ પ મ મ

ગોરસ.

રાગ-લીમપલાસી. તાલ-હીંચ.

ગોરસ લછ લછ પીગ્ને હો ગોપીકાની ગોરસી ભરેલી
વહને છે પ્રેમન્યોત, હૃદયે છે પ્રેમન્યોત,
આત્મામાં અમૃતની હેલી, હો ગોપીકાની ગોરસી ભરેલી...

(વધુ માટે જુઓ શ્રી છોટીગૌરી દિવાન કૃત મહિલા ગરબાવળી)

ગો...ર સ... લ ઇ લ...ઈ પી...ને

સા પ પ મ પ ગ મ 'પ પ પ ગ રે સા

હો ગો ... પી કા ... ની ગો ર સી ... બ રે ... લી

રે (ની સા પ પ મ પ ગ મ પ ની પ ગ રે સા

વ દ ને ... છે ... પ્રે ... મ ન્યો ત,

પ પ મ પ ગ મ પ ની ની સા) સા)

હ દ યે છે પ્રે ... મ ન્યો યો ત

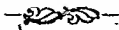
સા)સા)સા) સા) ની સા) ની ધ ની પ

આ ત્મા માં... અ મૃ ત...ની હે...લી

પ પ મ પ ગ મ પ મ પ ગ રે સા

—હો ગોપીકાની

(ખીજી કડીએ ઉપર પ્રમાણે).

સૌંદર્યની નિશાળ.

લેખક: શ્રી “ હાહીજહેન ”.

આંખોની સાચવણી:

સ્ત્રીઓની આંખો એ સૌંદર્યમાં ઉપયોગી ભાગ હોય છે. આખું ગુજરાતી સાહિત્ય ખોળાવેલો તો તમને જણાશે કે સ્ત્રીઓના “ નયનકમલ ” પર કેટલા અંધા કાવ્યો લેખાયા છે ! કવિ કાલિદાસથી માંડી આજ સુધીના કવિમાંથી કોઈ પણ સ્ત્રીના “ નયનના જાદુ ” નું વર્ણન કરતા ચૂક્યો નથી ! ઇતિહાસ ખોળી જુઓ તો જણાશે કે કેટલાય વિદ્વાદો એ બે આંખોના ‘નયનખાણ’ ને આભારી છે. આજની રંગભૂમિ જુઓ તો “ વાચા નયનોના ખાણ અલી ” વગેરે શબ્દો વગર કોઈ પણ શૃંગારનો સીન ભજવાતો નહિ હોય ! આ અંધુ ખતાવે છે કે સ્ત્રીના સૌંદર્યમાં આંખો કેટલી કીમતી વસ્તુ છે. હજી

પરંતુ ‘થેકરે’ એ એ માન્યતા પર પ્રહાર કરીને પોતાની એક કથામાં ભુરા રોળાવાળી નાયિકાને કપડી ને દગાખાળ બનાવી અને કાળા રોળાવાળા સ્ત્રીપાત્રને નિર્દોષ અને નીતિમાન સીતરી. અલબત્ત ‘ડોળો’ કેવો બનાવવો તે કંઈ આપણા હાથની વાત નથી, અને તેથીજ નયન સૌંદર્ય નક્કી કરવામાં રંગ ઉપર વજન અપાતું નથી પરંતુ તેનો આકાર, કદ, અને ભાવદર્શન એ ત્રણ વસ્તુ પર જ વજન અપાય છે. આમ છતાં વિજ્ઞાન આંખના રંગ બદલવામાં પણ મદદ હાથે કરી શકે તેમ છે.

સવારના પહોરમાં એક સુંદરી, કે બાલક પથારીમાંથી આંખો ચોળીને ઉઠતાં હોય ત્યારે તેમની એ વખતની આંખો પર “વારી જાતો” જગત મોહાતું નથી એ એક જ સત્ય ખતાવે

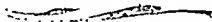
વાંચ કરવું એથી આંખો દહાડે દહાડે શીઝી પડતી બન્ય છે. સંતિમા બહુ બેવા કે કચરો યદ્ય ગયેલી શીલમે બેવી એથી પણ આંખને નુકશાન છે. અતિથય રડવું એ ને કે એક રીતે આંખમાંની ગદમી કાઢી નાંખે છે અને તેથી આંખને ફાયદો થાય છે છતાં એ પરથી અંહી એ સાર નથી લેવાનો કે આંખનું તેજ વધારવા ધૂળ બેવા કારણે હાથમાં લખે સ્નાયુ, નણુંદ, જેઠાણી કે પતિ સાથે કહ્યા કાઢી છેડો વાળાને રોજરોજ રડવા માડવું. ભરત અને શિવલુકામથી આંખની શક્તિ વધે છે. જે વસ્તુ વાંચનાં કે બેતા હાંધ્યે તેના પર મૂકવું અજવાળું પડવું બેઠ્યે નહિ. કંઠમાં મૂક્ય દંમેશા આંખની પાછળ હોવો બેઠ્યે, આંખમાં ગરમી આવે ત્યારે શેલો ધરગાયુ ઉપાય “બેરાક્ષ દરાગ્રેન અને કપુરનું” પાણી એક અધોળ” એ મિશ્રણ લગાડવું. ફેરી વેદા પ્રમાણે દુધના પોતાં મુકવા વધારે સારા. આંખ આવે ત્યારે ચીમેટના ભરણ આપણામાં જાણીતા છે. તેથી જળનરા બહુ થાય છે છતાં તે અસરકારક ઉપાય છે. આંખ તદન ક્ષીણ હોય ત્યારે એક અંગ્રેજી ડોક્ટરના કહેવા પ્રમાણે તેને ઘોવા માટે “લાઇસ્યુટેડ (વધુ પાણી સાથેની) કંઠી ચાદનું પાણી” એ સૌથી સરસ ઉપચાર છે.

છેવટ આપણામાં આંખમાં કાચળ, આંજણ, સુરમા, વગેરે ભરવાનો ચાલ છે. આ ચાલ વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ ઘણેા સાગ છે.

એથી આંખનું સૌંદર્ય વધે છે એટલુંજ નહિ પરંતુ આંખોની શક્તિ પણ વધે છે. બે કે મોઢું “બીત્રાડા જેવું દેખાય છે” એમ કાઠ પાડોશી કે પાડોશણ કદાચ મશ્કરી કરશે પરંતુ તે માટે રાને સુતી વખતે આંખમાં આંજણ આંછને મુવાથી અને સવારે ઘોષ નાખવાથી એ મશ્કરીમાંથી બચી જવારો ને લાભ પણ ઉઠાવાશે. ખાસ કરી બચ્યાં માટે તો આંજણ એક જરૂરી વસ્તુ છે. તેમાં પણ મારી ભલામણ છે કે સુરમાએ કે બીજા આંજણો વાપરવા કરતા સૌથી સરસ ઘીના દીવાથી પાડેલું આંજણ છે.

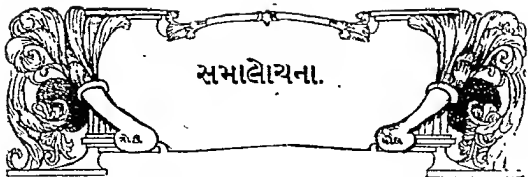
આટલા નિયમો આંખનું સૌંદર્ય જાળવવા માટે ખસ છે, જે નહિ પળાતાં “ચરમાવાળી મુંદરીઓ” થવાનુંજ લાગ્યમા જાયેલું હોય છે! એ વખત આવે તો ચરમાની પણ કાળજી લેવી બેઠ્યે અને તે માટેના નિયમો મારા દરનાં ચરમા વેચનારા ડાકટરો વધુ મારી રીતે કહી શકશે.

આટલા નિયમો પાળ્યા છતાં ધાણું નયન-સૌંદર્ય ન મળેતો પણ નેમાં નિરાશ થવાનું નથી-કારણ કે કાઠએ મજબુતે કહ્યું કે “લય-લામાં એવું ને કહ્યું સૌંદર્ય છે કે તું આંખો યશે છે?” સારે તેણે જવાબ આપ્યો: “મારી આંખોથી એને ને!” આ જવાબ પ્રમાણે દરેકની પાનગ્રાતાની રીત પ્રમાણે સૌંદર્ય નહી થાય છે.

એક ખાદેરા મુલરચને નવા બોદા પર આવનાં લાગ્યું કે આગલા માણસોએ બધાં નકામા કાગળોનો ઢગ કરી રાખ્યો છે. તેણે તે જાણી નાખવા પડવાનગી સારૂ વડીએણીસમાં તાર કીધો. જવાબ આપ્યો: “હા, નકલ ઉનારીને બધાં જાણી મકા !”

એક ફેરીઓ:—“દિવાળી પર બેટ આપવા લાયક સામાન લાવ્યો છું. કંઈ તો લ્યો.”
પર માલીક—(અધિરોધથી) “નીકળ અદોધી, નહિ તો સિમેટી મારીને પોલીસને બોલાઈ છું.”
ફેરીઓ:—(સાન્નિધ્ય) “જોખર શાહેજ ! જુઓ ત્વચને નેધની સિમેટી જ મદારી પાસે છે.”

સમાલોચના.

રાસકુંજર: સંગ્રાહિકા: સી. શાન્તિબહેન
ચુનીલાલ બરડીવાળા. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦, ગુજરાત-
તાના જીનાં તેમજ નવાં રાસ, ગીત અને ગરબાનો
આ અનુપમ અને દળદાર સંગ્રહ એક બહેન તર-
ફથી પ્રકટ થાય છે તે જોઈ અમે અત્યંત આનંદ
પામીએ છીએ અને સંગ્રાહિકા બહેનને તેમના એ
સફળ પ્રયાસ માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. ચોસડ
જુદા જુદા કવિઓના સુંદર રાસ-ગીતથી ભરેલા
લગભગ ૨૫૦ પાનાનો આ ગ્રંથ ગુજરાતના અનુ-
પમ રાસધનની તીલેરી રૂપ બન્યો છે. ગુજરાતની
કાશ્વિકાદી બહેનોનો એ અનુપમ ગરાસ છે. આ
સંગ્રહની પ્રસ્તાવના કવિવર ન્હાનાલાલભાઈએ
લખી એનું મૂલ્ય અનેકમણું વધારી મૂક્યું છે.
એ પ્રસ્તાવના ગુજરાતની બહેનો માટે 'રાસ' એક
અનુપમ વારસો છે તેની સાબીતિ આપે છે. અત્યાર
સુધી આવા સંગ્રાહી સંગ્રહની ગુજરાતી સાહિ-
ત્યમાં ખોટ હતી તે સંગ્રાહિકા બહેને પૂરી પાડી
છે. પુસ્તકનું કદ અને એમાંના ગીતોની સંખ્યા
તેમજ છાપકામ જેતાં મૂલ્ય નજરે ન ગણાય.
દરેક સુશિક્ષિત બહેન આ સંગ્રહની નકલ વસાવે
એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

રાસકુંજરની સંસ્કરિત: તૈયાર કરનાર: સી.
શાન્તિબહેન જી. બરડીવાળા. કી. રૂ. ૨) ગુજરાતી
સામયિકામાં ખાસ કરી સ્ત્રીવર્ગને સંગીત શિક્ષણ
આપવાની પહેલ અમે બુલતાં ન હોઈએ તો કદાચ
અમારા માસિકથી ન થઈ હો એમ કહીએ તો
કેમને આત્મલાઘાવા લાગશે? પહેલ અમારી હો કે
ન હો પરંતુ સ્ત્રીવર્ગ સંગીત શિક્ષણ તરફ જરૂર
જાય છે તેની સાબીતિ આ પુસ્તક પૂરી
પાડે છે. તેમાં પણ સંગીત શિક્ષણ લેવાનું નેદિ
પરંતુ, લેવાનું સાદસ ન્યાયે એક બહેન તરફથી
થાય ત્યારે સીધી વધારે આનંદ અમને ન થાય.

સી. શાન્તિ બહેને ઉપર જણાવેલ રાસસંગ્રહ બહાર
પાડ્યો તે સાચેજ આ સંદિગ્ધ પક્ષ બહાર પાડી
છે. (સંદિગ્ધ શાને? સરગમ કદી હોત તો?)
અનેક "રઘુગ્રીક ગાઈડો" ની સરખામણીમાં આ
"રાસ-રઘુગ્રીક ગાઈડ" પોતાનું અનોખું સ્થાન
લેશે. કદાચ ગુજરાતી સાહિત્યમાં આવું શિષ્ટ અને
સાહિત્ય સંખીત શિક્ષણનું પુસ્તક આ પહેલું જ
છે. અમે એ બહેનને અભિનંદન આપીએ છીએ
અને તેમના પ્રયાસને સફળતા ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ ખાલસાહિત્ય માળા:
સંપાદકો: શ. ગિજુભાઈ અને શ્રી. તારાબહેન
આ માળાના પહેલા ચાર સેટ (દરેક છ છ પુસ્તકો
કાના) ની સમાલોચના અમે અત્યારે પહેલાં કરી
મયા છીએ. આ મહિને બે વધુ સેટ સંપાદકોના
અધ્યક્ષ અમનાં સુંદર પરિભ્રમ રૂપે અમારા
હાથમાં આવી પડે છે. આ બન્ને સેટની બધીય
પુસ્તિકાઓ શ. ગિજુભાઈની સુંદર કલમની પ્રસારી
છે. નં. ૨૫ શબ્દપોથીમાં સાદા બે અક્ષરના
શબ્દોથી માંડીને પાંચ અક્ષરના જોડાકરી શબ્દો
આપ્યા છે. બાળકોનું બાધામંડોળ વધારવામાં
એ પોથી અત્યંત સહાયરૂપ થશે. નં. ૨૬ વાક્ય
પોથીમાં એવીજ રીતે વાક્યો અપાય છે. નં. ૨૭
ચિહ્નોપોથીમાં ચીહ્નો લખવામાં ઉપયોગી થાય
જેવાં સાદા વાક્યોથી માંડી અથવા વાક્યો સુધી
અનુક્રમ દર્શકમાં આપ્યાં છે. નં. ૨૮ નાના પાકોમાં
જુદા જુદા વિષયોનું જ્ઞાન આપતા નાના બાળકોને
ઉપયોગી થાય એવા પાક છે અને નં. ૨૯ મોટા
પાકોમાં મોટા બાળકોને ઉપયોગી થાય એવા પાક
આપ્યા છે. નં. ૩૦ નાની વાતો માં નાના
બાળકો હોંસથી વાંચે એવી ૫૪ પંખીની સાત
રસમય વાતો છે. કાથા સેટમાં નં. ૩૧
રસમય કેટલેક પ્રસંગોમાંથી ચોરેલી ૭ બેઠક

વાર્તાઓ આપે છે. નં. ૩૨ આંગણમાં
જેવી જ રીતે ૧૦ ફરસાદી વાર્તાઓ ઘરબદારની
બાબતોને લગતી છે. નં. ૩૩ શેરીમાં શેરી
સાથે સંબંધ ધરાવતી બાબતો વાર્તારૂપે આપી છે.
નં. ૩૪ બાળશાળામાં શાળાના પ્રસંગે ગુંથી
છ વાર્તાઓ આપી છે. નં. ૩૫ ગામમાં ગામના
જીવ જીવ દરેકને ગુંથતી બારવાર્તાઓ છે. નં. ૩૬
ફરવા જઈએમાં તખ્તેશ્વર, પીલ ગાર્ટન્સ
આદિ પાંચ જેવા લાયક રચનાતાં વર્ણન આપ્યાં
છે. જે રીતે આ પુસ્તિકાઓ બાળકોને વિધવિધ
પ્રકારનું જ્ઞાન આનંદ સાથે સ્વેચ્છાઈથી મળે એવા
હૃદયથી રચાય છે. અગાડની પુસ્તિકાઓની જેમ
આ પુસ્તિકાઓ પણ હૃદયોની સંખ્યામાં ઉપડી
જશે એમાં શંકા ન લેાય.

ગાંધીય બાલોદ્યાન માળા: પ્રકાશક: શ્રી
ગાંધીય સાહિત્ય મંદિર, સુરત. ગુજરાતમાં છેલ્લાં
બે ત્રણ વર્ષથી બાલ સાહિત્યનો યુગ મંડાયો છે.
સાહિત્યના અન્ય પ્રકારોને મુકાબલે બાલસાહિ-
ત્યનાં પ્રકારોની સંખ્યા અને ગણી વધી જાય
છે. અત્યાદિ જે સ્તુત્ય કાર્ય હાય ધરનાર સંસ્થા-
ઓમાં “ ગાંધીય ” પણ અગ્રસ્થાને આવે છે. જે
સંસ્થાની માળાના અમતે અનિપ્રાયાર્થ મળેલાં
ચાર પુષ્પો બાળકોને સ્ત્રોતે ગમી જાય એવાં સુંદર
અને આકર્ષક છે. (૧) મોતીના દાણા (પુષ્પ
૧૭ મું. ગીણનાર: શ. નટવરરાવ વીમાવાળા. મૂલ્ય:
૨-૫-૦) માં નાની નાની ૬ મોતીના દાણા જેવી
બાલવાર્તાઓ છે. (૨) એક હતો કુતરો (પુષ્પ
૧૮ મું. મૂલ્ય: ૦-૪-૦) માં અંગ્રેજ સાહિત્ય-
માંથી જે વફાદાર પ્રાણીની વફાદારી અને આત્મ-
લોભ દર્શાવતી સોળ ટુકી પણ મનોહર અને
ગોપક કથાઓ છે. (૩) કેરીનાં બજાર્યાં (પુષ્પ
૧૬ મું. લેખક: શ. નટવરરાવ વીમાવાળા. મૂલ્ય:
૨. ૦-૩-૦) માં હૃદય, ક્યુતર વગેરે પર પંખીને
મામુસ જેવાં કદગી આકર્ષક ચિત્રો સાથેની એક
આખી ફરસાદી વાર્તા અપાઈ છે. (૪) નવનીલ
(પુષ્પ ૨૦ મું. સંચાલક: શ. નટવરરાવ વીમા-
વાળા. મૂલ્ય: ૦-૩-૦) માં ૧૪ નાની બાળવા-
ર્તાઓ વિચિત્ર સાથે આપી છે. જે ચારે પુસ્તકોની
સુંદર ઉપાદ, આકર્ષક ટબટબ, સુંદર ચિત્રો અને
બાળકો હોને હોડે પાંચ જેવી બાપામાં લખાયેલી

વાર્તાઓ વગેરે જોતાં મૂલ્ય નજરે જ ગણાય. જે
ધર્મમાં બાળક છે તે ઘર આ પુસ્તકો જરૂર વસાવી
બાળકોને આનંદ સાથે જ્ઞાનપ્રાપ્તિનું સુંદર સાધન
આપે.

હંસરાણી: બાલશિક્ષણ મંદિર પગથીયું ૧.
પ્રકાશક: જનરલ બુક ડીપો, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ પુણા.
ક્રી. રૂ. ૦-૮-૦ હમણાં હમણાં બાલોપયોગી સા-
હિત્યનું સર્જન ખુબ થવા માંડ્યું છે. કેટલીક
પ્રકારના સંસ્થાઓ જે શ્રેયમાં સાડે કામ કરી રહી
છે તેમાં આ એક નવી સંસ્થાનો હમોરો થાય છે.
આ પુસ્તકમાં બાલકોને આનંદ અને જ્ઞાન આપે
તેવી હજારો શેરીમાં બહુ ઘણીની વાર્તા લખ-
વામાં આવી છે અને અદેખીય નાઇટસ જેવા
સાહિત્યની કંઈક અંશે ગરજ સારે છે.

બાલહાસ્ય: પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે ક્રિમિત
૬ આના. ઉપરોક્ત મંદિરનું પગથીયું ૨ જી.
પ્રસ્તાવનામાં પ્રકાશક લખે છે તે પ્રમાણે અદેખર
મેટરોઓને હાસ્યવિનોદની કેટલી જરૂર છે તેટલી
બાળકોને પણ જરૂર છે. જે હજુ પુરવા લેખકે
આ પ્રકાર કર્યો છે. પુસ્તકમાં આસારે એક ટકન
બાલવાર્તાઓ છે જેમાંની “ ખીચી દેલે લીમો-
ટર ” “ વંદાખીખીનો વિવાદ ” વગેરે વાર્તા સર્વો-
ત્ક્રમ છે. આ પુસ્તક વાંચતાં બાળકોના નિર્દોષ
વલ્લો પર આનંદની કેળાઓ, અને હાસ્યનો
ખખટાટ જરૂર પથરાશે.

શરદિની: લેખક: શ. જનાર્દન પ્રભાકર
મૂલ્ય: રૂ. ૦-૧૦-૦ આ રાસસંઘદના લેખક ગુ-
જરાતના વાચકોમાં સારી રીતે જાણીતા છે. ખાસ
કરીને “ ગુજુસુંદરી ”ના વાચકોને એમનો પરિચય
આપવાની જરૂર નથી. એમણે લખેલા સુંદર રાસનો
આ, નાનકડો સંઘદ ગુજરાતની બહેનોને જરૂર
પ્રિય થઈ પડશે. આ સંઘદની પ્રસ્તાવના જાણીતાં
લેખિકા સો. લીલાવતી મુન્શીએ લખી છે, જે
જેનું એક ખાસ આકર્ષણ ચળાય.

ગીતમંથન: સંપાદક: શ. સીતારામ નથુ-
બાઈ. પ્રકાશક: શ્રી ચંદ્રેશ્વર ચિન્મય. સોસાયટી,
આમુદ. મૂલ્ય: ૦-૨-૦ એક વર્ષના અરસામાં
આ ગીતમંથનની ખીજ આગતિ ઉપાવવાની જરૂર
પડે ન. તે ઉપરથી જિની ઉપયોગીતા સમજાશે.
અ. અંબાલાલ કાલીદાસ પટેલના સ્મારક તરીકે

પ્રકટ થયેલા આ સંપદ પાત્રીદાર બહેનોને ફક્ત એક આનામાં મળે છે. ભગમગ ૧૦ ગીત-સાસ એમાં જુદા જુદા લેખકોના લખેલાં છે. એનાં પ્રમાણમાં મહત્વ નહીં જ ગણાય. જે બહેનો રહેલી આગતિની નહલ ન મેળવી શક્યાં હોય તેઓ પોષ્ટલના એક આના સાથે ફક્ત ત્રણ આના મોકલી નહીં એ મંગાવી લે.

શક્તિજી 'સંસ્કરણ': શ્રી ભગવતગર શ્રી-કેળવણી મંડળ અને શ્રી મહિલા વિદ્યાલયે ૧૯૨૬-૨૮ ના વર્ષમાં કરેલી પ્રગતિ અને પ્રગતિનો આ અહેવાલ એ સંસ્થાઓની ઉપયોગીતાની ઝાંખી કરાવે છે. કવે મહિલા વિદ્યાપીઠના ધોરખને લક્ષમાં રાખી ચોખ્ખું શૃદ્ધિની અને સહકર્મચારિણી બનવાનું કન્યાઓને શિક્ષણ આપની આ એકજ નમુનેદાર સંસ્થા આખા કારિયાવાડમાં છે એના શિક્ષણ-ક્રમમાં ભાષાજ્ઞાન ઉપરાંત શૃદ્ધિજ્ઞાન અને લલિત-કળાનો સમાવેશ થાય છે. થોડા વિષયો જ ગીતવા ઇચ્છનાર બહેનો માટે પણ આ સંસ્થા સમય-કરી આપે છે. શાળાના અભ્યાસ ઉપરાંત ચર્ચા મંડળ, નાટ્ય પ્રયોગ, પર્યટનો, સરોતસવ વગેરે પ્રગતિઓ થોડા બહેનોને વ્યવહાર જ્ઞાન આપવાના અને નાગરિક ભાવના પાવવાના પ્રયત્નો થાય છે. સી. ચિનોદિની યાત્રિક, સી. વ્યાખાન દાણી, કન્યાશિક્ષણ હોરા, અને સી. તાપીબહેન જીવજીવાલ વગેરે બહેનો તેમજ રા. અમૃતલાલ દાણી, રા. બલવન્તરાય મહેતા, તેમજ બીજા બાઈઓ આ સંસ્થાના કાર્ય પાછળ અથાગ દમ લઈ રહ્યાં છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ. 'બહારગામથી આવતી કન્યાઓ માટે ધન્યવાદની સંપદ પણ કરવામાં આવી છે. આવી ઉપયોગી સંસ્થા નમ્રાની તંગી વેડે એ હાડિયાવાડના ધનિકોને શરમાવે એના બીના છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે સ્ત્રી-રેખવણી અને પ્રગતિ ઇચ્છી પ્રત્યેક વ્યક્તિ આ સંસ્થા તરફ પોતાનો હાથ દાખ લખાવે.

પ્રતાપ દીપોત્સવી અંક: તંત્રી: રા. કાલીદાસ શેઠ. મૂલ્ય: ૦-૮-૦. સુરતથી પ્રકટ થતા પ્રસિદ્ધ અડવાડીકો આ દીવાળી અંક તેના આગલા દીવાળી અંકની હરીશમાં ઉમેરે એવો સુંદર અને ઉપયોગી બન્યો છે. ગુજરાતના અનેક

વંદિય અને ઉપયોગીતા અર્થે છે અને એ બધી રસસામગ્રી ભેળી કરવા માટે તંત્રીને ફેટલો શ્રમ પડ્યો હશે તેની ઝાંખી કરાવે છે. રા. બાઈ તન-ગુખના ચિત્રો એ ઉપયોગી રસસામગ્રીને આકર્ષકતા અર્પી અંકનું મૂલ્ય વધારે છે. વાચકને એમાથી આનંદાયક તેમજ મનનીય અનેક કૃતિઓ મળી રહે છે.

ગાંધીય: ભાલ સુખારક અંક: તંત્રી: રા. નરવરલાલ વીમાવાળા. મૂલ્ય: ૦-૧૨-૦. સુરતના આ અડવાડીકોને ખાસ અંક પણ વિધવિધ પ્રધ-રની ઉપયોગી અને મનનીય રસસામગ્રીથી ભર્યો છે. સુરત ઇસ્લામી ઐતિહાસિક શીર્ષભરી કથા તેમજ દંતકથા આ અંકનું ખાસ આકર્ષણ છે. ગુજરાતના બહુતા લેખકોની પણ એમાં અનેક કૃતિઓ છે સુરતના હુસૈનનું નિર્દોષ બલિદાન ચિત્રકર રવ. રસિકની ચિત્રકૃતિઓ અંકને વધારે આકર્ષક બનાવે છે. વચ્ચેની બહેરખબર રંગીન કાગળ પર લેવાને બદલે સફેદ કાગળ પર લેવાઈ હોત તો વધારે ઠીક થાત.

બાલભિન (વાર્ષિક અંક): તંત્રી: શ્રી ચન્દ્રશંકર મ. ભટ્ટ. પ્રકાશક: શ્રી ચન્દ્રશંકર એન્ડ. સોસાયટી, આણંદ, મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦. બાલકો માટેના સૌથી સુંદર અને અગ્રગણ્ય માસિક "બાલભિન" ના સંચાલકોએ ગમે વર્ષે વાર્ષિક અંક પ્રકટ કરી જે કીર્તિ સંપાદન કરી હતી તે આ અંક સર્વાંસે ટકાવી રાખે છે. બાલસાહિત્યના સિદ્ધહરત લેખક રા. ચન્દ્રશંકર ભટ્ટના તંત્રીપદે નેવા અંકની આશા રાખી શકાય તેવા સર્વાંસ સુંદર, આકર્ષક અને ઉપયોગી આ અંક બન્યો છે. મહાત્મા ગાંધીજીથી માંડીને ગુજરાતના બહુતા લેખક લેખિકાની ભગમગ ૫૦ કૃતિઓ ગીત, વાર્તા, પ્રવાસવર્ણન વગેરેથી આ અંક ખરેખરે ભર્યો છે. બાઈ રસિકર પડિતના આકર્ષક ચિત્રો એ કૃતિઓને અત્યંત આકર્ષક રવ-ઉપમાં રહી કરે છે. માળાપો આ અંક પોતાના બાળકોને નવા વર્ષની ભેટ તરીકે નહીં આપે.

બાલજીવન: દીવાળી અંક: તંત્રી: રા. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ વા. જ. રૂ. ૩. બાળકોના માસિક તરીકે "બાલજીવન" પણ આજ વર્ષે થયો મારી રેવા બનવે છે. એ માસિકનો દીવા-

ળીને અંક બાળકોને ગમી નવ્ય એવાં કાવ્યો, વાર્તાઓ, જીવન ચરિત્ર વગેરે સામગ્રીથી ભરેલો હોઈ સંખ્યા બંધ ચિત્રોથી શણગાર્યો છે. બાળકો એ અંક હોંસથી વાંચશે.

પોરવાડ બાળક સ્ત્રી-બાળક અંક: તંત્રી.
રા. શ્રીજીવનસાગર જી. અકબર. વર્ષ ૭; અંક ૨. વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦ આ જ્ઞાતિ માસિકનો કાર્તિકનો અંક સ્ત્રી-બાળક અંક તરીકે પ્રકટ થાય છે. અમાનો સ્ત્રીવિભાગ મોટે ભાગે એ જ્ઞાતિની બહેનોના સ્ત્રી ઉપદેશો લેખોથી જ ભરેલો છે. કુલ ૧૭ બહેનોએ એ વિભાગમાં ફાળો આપ્યો છે બાળ વિભાગમાં પણ એજ રીતે પ્રભુ બહેનોનો ફાળો છે. લેખો સામાજિક, કેળવણી તેમજ આરોગ્ય વિષયક હોઈ અત્યંત મનનીય છે. જ્ઞાતિપત્રોમાં આ માસિક આ ઉમદા અંકથી જરૂર નથી બાત પાડે છે અને ઘણાને માર્ગદર્શક થશે. એ અંકના સંજ્ઞ શ્રમ માટે અમે તંત્રીને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

કલાપી (ત્રિમાસિક) : તંત્રી રા. જમન વર્ષ ૧; અંક ૧. દીપાવસી અંક. વા. રૂ. ૨-૦-૦ શ્રી. ભટ્ટી સેવા સમાજ તરફથી પ્રકટ થતું આ ત્રિમાસિક પોતાની કારકીર્દિની શરૂઆત દીવાળી અંકથી કરે છે. આ અંક વાર્તા કાવ્ય અને લેખની વિધિવિધ સામગ્રીથી ભરેલો છે અને એમાં યુવરાજના કેટલાક વર્ણવેલા સામસામાજિક ફાળો આપ્યો છે. અનેક સંદેશોને એ સમાજ પોતાના નાટ્ય પ્રયોગથી અત્યાર બહેલાં મદદ કરી છે અને આ ત્રિમાસિક દ્વારા પણ તેઓ કુશળ લેખકોને ઉત્તેજન આપવા હચ્છે છે. અમની એ અભિલાષ સંજ્ઞ થાઓ.

સીનેમા અને રંગભૂમી : દીવાળી અંક: તંત્રી: રા. સુદેશ પંડ્યા. મૂલ્ય: ૦-૪-૦ આ અઢવાડિકનો દીવાળી અંક સીનેમાને લગત લેખોથી અને સીનેમાના નટ, નટીઓ અને ટાપુકેટરોના ફોટોથી ભરપૂર છે. એક એ લેખો સીનેમા કે રંગ-ભૂમિ સાથે કશોય સંબંધ ધરાવતા નથી છતાં છુટ્ટા છે. સીનેમાના શોખીનોને આ અંકમાંથી ઘણી બાબતો નીખવાની મળશે.

સુદર્શન : તંત્રી: રા. બટુભાઈ ઉમરવાડીયા. પુ. ૧; અંક ૧-૨. વા. લ. રૂ. ૩-૧૨-૦. ૧૯૮૫ ના નૂતન પ્રભાતથી લાઈ ઉમરવાડીયા એ આ “ સુદર્શન ” ફેરવવાની શરૂઆત કરી છે, આ નવા સાપ્તાહિક મારફત એ ભાઈ અન્ય વિધવાના મનનીય લેખો ઉપરાંત સામાજિક અને રાજકીય સડા ઉપર સુદર્શન ચક્ર ફેરવવાનો ઉદ્દેશ રાખે છે, એમનો એ સ્તુત્ય ઉદ્દેશ સંજ્ઞ થાય એમ હમણાં જ લીએ.

સાહ્યારૂપીકાર : (૧) હિન્દુત્વ: તંત્રી: રા. અ. સુ. પરીખ વ. ૧; અંક ૩-૫ વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦ (૨) સમાજ સેવક: વ્ય. રા. ગો. હી. ઠક્કર વ. ૫; અંક ૪. વા. લ. રૂ. ૧-૪-૦. (૩) ગૃહઉદ્યોગ: તંત્રી: આ. મ. જી. ગાંગુર વ. ૧; અંક ૨ વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦ (૪) પાટીદાર: તંત્રી: રા. ન. ઇ. પટેલ. વા. ૫; અંક ૧૨; વ. ૬; અંક ૧; વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦ (૫) કપોળ: તંત્રી: રા. યુ. કે. પારેખ અને રા. પુ. લ. મુનિ. વ. ૫; અંક ૧૧ વા. લ. રૂ. ૩-૦-૦ (૬) યશોદા: તંત્રી: રા. મ. ન. દોશી. વ. ૧; અંક ૧૦. વા. લ. રૂ. ૧-૦-૦ (૭) પ્રચારક: વ્ય. રવા. જર્માનદેશ. પુ. ૩; અંક ૧૦. વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦. (૮) જાગૃતિ: તંત્રી: રા. કી. કે. તુરખીયા અને રા. તા. લ. ગાંધી વ. ૪; અંક ૧૧, વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦. (૯) વનિતા વિજ્ઞાન: તંત્રી: શ્રી. બાઈગરી મુન્શી અને શ્રી. શિવગરી મુન્શી વ. ૨૦; અંક ૭-૮. વા. રૂ. ૧-૮-૦. (૧૦) દાનિય હિતેશ્વર: તંત્રી: રા. જી. ન. કે. પાપાસા. ૧ ૧; અંક ૭-૮. વા. લ. રૂ. ૧-૦-૦ (૧૧) આરોગ્ય દર્પણ: પ્ર. ઉ. જર્માની, વ. ૪; અંક ૧. (૧૨) અહેવાલ: સમાજ સેવા સંજ્ઞ. મોગળાસા ૧૯૨૭. (૧૩) અહેવાલ: શ્રી પાટીદાર સમાજ, મુંબાઈ, ૧૯૨૫ થી ૧૯૨૮ (૧૪) વાર્ષિક નિવેદન: શ્રી શિવાજી પુસ્તકાલય, વ્યારા-૧૯૮૪, (૧૫) અંત્યજ પ્રેમીઓને: પ્ર. રા. બંજવંતરાય ગોપાળજી મહેતા, બાલસાર. (૧૬) ગાંધીવ: તંત્રી: રા. નટયરાજ વીમાવાળા. વર્ષ ૯; અંક ૧૮-૨૦ વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦.

સ્ત્રી જગત્

હિન્દ.

બાબુ મેહસ્ત્રેટો અને બાબકોઃ બોનરરી મેહસ્ત્રેટોના મંડળના પ્રમુખ શેઠ ઇશ્વરદાસ લક્ષ્મીદાસે વીર્લિચિત્ત કલ્પમાં તા. ગવર્નરને નોતર્યા હતા. આ પ્રસંગે તેમણે બાબુ મેહસ્ત્રેટોના કાર્યની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરી હતી. એ બહેનો બાબકો માટેની અદાલતમાં મેહસ્ત્રેટ મી. કક્કર સાથે બેસી કોમની મદદ આપે છે અને માતાના રનેહથી શુદ્ધેગાર બાબકને સુમાર્ગે ચકાવવા ઉપાયો યોજે છે. બાબકો માટેનો કાયદો અમલમાં મુકવામાં જે સંજ્ઞતા મળી છે તે તેમની સહાય અને સહાનુભૂતિને આભારી છે.

બાબકો માટે હોસ્પીટલઃ મુંબાઈમાં બાબકો માટેની નવી નમુનેદાર હોસ્પીટલ સર બેશમજી જીજીભાઈની ઉદાર સખાવતને પારણામે બંધાઈ તા. ૧૪ મી નવેમ્બરે તા. ગવર્નરને હાથે ખુલ્લી મુકાઈ છે. હોસ્પીટલ દરેક પ્રકારના સાધુનોથી ભરપૂર છે અને લાંબા સમયની જેન્ટ પૂરી પાડશે.

લાલાજી માટે ખેડઃ સ્વયંમન કમીશનનો બહિષ્કાર કરવાની આગેવાની લેતાં એ વયોરુદ્ધ દેશભક્તને પોતાના હૃદય પર પોલીસની લાઠીઓ ઝીલવી પડી જેને પરિણામે તેમનું અવસાન થયું છે. એ દેશભક્તના અવસાન માટે આખા હૃદયે શોક દર્શાવ્યો છે. મુંબાઈની રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીસભાએ તા. ૨૩ મી નવેમ્બરે ઝીણા હોલમાં સભા બરી પોતાની અલંકાર શોકની લાગણી દર્શાવી હતી. સ્વન્યાકુળમાં શ્રી. ગુ. હિં. સ્ત્રી મંડળે પણ શોક દર્શાવવા સભા બોલાવી હતી. મહુમના આત્માને પરમ શાન્તિ મળે એવી અમારી પ્રાર્થના છે.

નવાં ઐન્યુએટઃ મુંબાઈ યુનીવર્સિટીની આઈકોનર માસમાં લેવાયેલી બી. એ. ની ડીગ્રી માટેની પરીક્ષામાં ત્રણ બહેનો શ્રી ચંદ્રકાન્તા મ.

દોરસી, શ્રી. કૃષ્ણાબાઈ ગુપ્તે અને ધનબાઈ દાદા-ચાનજી પાસ થયાં છે. બહેન ચંદ્રકાન્તા કાઠિયા-વાડમાંથી ઐન્યુએટ થનાર પહેલાંજ ગુજરાતી બહેન છે. તેમના દાદા રાજકોટના દિવાન હતા; તેમના પિતા બેરીસ્ટર હતા. એ બહેને પણ કાયદાનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો છે. પિતાના અવસાન પછી માતાની કાળજી અને પ્રોત્સાહને તેમને શિક્ષણનો માર્ગ સરળ કરી આપ્યો. એ બહાલસોઈ માતા પુરીને ઐન્યુએટ લેવા રહી ન શક્યાં; ગયે વર્ષે જ તેમનું અવસાન થયું. જતાં બહેન ચંદ્રકાન્તાએ અભ્યાસ બરી રાખી માતાપિતાનું યોગ્ય શ્રાદ્ધ કર્યું છે, તે માટે અમારાં અભિનંદન.

વડીલાતની પહેલી પરીક્ષાઃ ત્રણ બહેનો મુંબાઈ યુનીવર્સિટીની આઈકોનર માસમાં લેવાયેલી પહેલી એલએલ. બી. પરીક્ષામાં પાસ થયાં છે; (૧) શ્રી. કાવેરી ચૌધરી; (૨) શ્રી. તારામતી પી. પટેલ; અને (૩) જમના સા. શાંદાની. એ પરીક્ષા પાસ કરનાર પહેલાં ગુજરાતી મહિલા તરીકે બહેન તારામતી પટેલને અમે અભિનંદન આપીએ છીએ.

સ્ત્રીઓ માટે ફરતું પુસ્તકાલયઃ શ્રી લોહાણા સ્નાતકમંડળ તરફથી આવા પુસ્તકાલય માટે યોગ્ય થઈ છે અને એ કાર્ય માટે સૌ બહેન કમળા નંદલાલે પોતાના સ્વર્ગસ્થ પિતાના નામે રૂ. ૨૫૦ ની રકમ આપી છે, જે માટે એ બહેનને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. આ પુસ્તકાલયની પેટીઓનો લાભ લેવા જે બહેનો ઇચ્છતા હોય તેમણે મંડળના મંત્રીને, દવાવાળા બીલ્ડીંગ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ૨ ને સરનામે લખવું.

કંચનગૌરી સુવાડખાતુંઃ ગુજરાતી હિંદુ બહેનોના લાભાર્થે શેઠ મંગલદાસ ગીરધરદાસની ઉદારતાથી સાક્ષતા આ સુવાડખાનાએ બીજા

વર્ષમાં સુદર કામ કર્યું છે અને જાળા સમયની ખેડ પૂરી પાડી છે. પહેલા વર્ષમાં ફક્ત ૨૭ સુવાવડો થઈ હતી. ત્યારે બીજા વર્ષમાં ૧૩૪ થઈ હતી, એમાંના ૪૧ ફેસમાં બીજુલ ફી લેવામાં આવી ન હતી. ફી આપનાર પાસે પણ ૧૨ રીવસના ફક્ત ૩. ૩૦ લેવાય છે. ડૉ. મિસિસ દેસાઈ, અને ડૉ. મીસ ઝરાડ આ સંરચાને અંગે સ્વત્વ સેવા કરી રહ્યાં છે. કમિટિએ ધરધર ફરીને બાળકો જાને તેમની માતાઓની તંદુરસ્તી માટે લવાયેા લીલા હતા ગુજરાતી બહેનો માટે આ સંસ્થા આશીર્વાદપ્રપ છે.

ગૃહઉદ્યોગોની તાલીમ: શાળામાં કન્યાઓને

સુરતમાં સ્થપાયેલ ગર્લ ગાઈડ્ઝ

અને બાળકોને આપવા સંબંધી ચર્ચા મુંબાઈ મ્યુ. ની સ્કુલ્સ કમિટિમાં થઈ હતી. એ મંજૂરી નીમેશી સળ-કમિટિએ જેવી બહુમતી કરી છે કે કન્યાઓને શુંશાન, શીવાન, અને ગૃહવિજ્ઞાનની તથા હાકરાઓને સુતારકામ, વજુાટકામ અને આપડી બાંધવાના કામની તાલીમ આપવી. કમિટિએ આ રીપોર્ટ બહાલ રાખ્યો છે.

મહિલા મંડળ (પદેશ) તરફથી ધર ધર ફરી ફીવાળીની યોજાની રૂ. ૫૩૫-૮૦ ની રકમ ૩૫ બહેનોએ ગયે વર્ષે ઉપરાની હતી. આ વર્ષે ૫૫ તેજ પ્રમાણે બહેનોએ સેવા કરી છે. મુંબાઈ

કના સમાજસેવા સંઘની શાળા તરફે સ્ત્રીઓની કેળવણી માટે એ મંડળ પદેશ તેમજ પરીચોના વિભાગમાં સ્વત્વ સેવા બાબતે છે. પદેશ અને નીલેપાર્લેમાં મંડળ તરફથી શિક્ષણવર્ગો જુદા જુદા વિષયોના ચક્રાચાલ છે. મંડળને નાણાની ઘણી તંની વ્યવસ્થા છે. ઉદાર ફીલના બહેનો અને બાંધના જરૂર મંડળને મદદ કરે.

કચ્છી લેન યુવક સંમેલનની શ્રેણી નવે-મ્મરની સરજાતમાં મુંબાઈમાં મળી હતી. સ્વાગ-તામ્યસ શેઠ સામજી હેમરાજ અને પ્રમુખ રા. સા. ગાવિંદજી બીમજી હતા. તેમજ

ગોતાના બાવણમાં વિધવા આશ્રમો સ્થાપવાની, કેળવણી ફરિયાત કરવાની અને લગ્ન માટે કન્યાનું વય ૧૩ થી ૧૫ અને વરનું વય ૧૮ વર્ષથી બાધુ નહિ રાખવાની તેમજ માંગલિક પ્રસંગના ખર્ચા ઘટાડવાની હિમાયત કરી હતી. ગૃહવિવાહ માટે કુમારિકા સાથે લગ્ન કરવાને ૪૫ વર્ષની ઉમરની હદ તેમજે નણાવી હતી.

સરકારી વિચિત્રતા: કન્યાઓના શિક્ષણ માટે ગૃહવિજ્ઞાન, સંબંધી પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરાવવા માટે પુસ્તકો અને લેખકોની પસંદગી કરવા માટે નીમેશી કમિટિમાં મિસિસ ગુલબાઈ ચોર્ડનની ન્યયાએ સરકારે ખોસ કહેરા છુસને નીમ્યાં છે. ગુજરાતી લેખકો અને પુસ્તકોની પસંદગી માટે અંગ્રેજ બાનુની નીગણુક કરનાર સરકારની વિચિત્રતા માટે શું કહેવું ? એમની અમલદારીના ફેનવાળી આંખે સુરિશક્તિ ગુજરાતી બહેનો એમને દેખાઈજ નહિ !

દાઝી જવાથી: રાજીને મરણ પામવાના ફેસ

સ્ત્રીઓમાં હજી બનતાજ રહે છે. મુંબાઈમાં એવા બે કેસ હમણાં થયા છે. જુના મોદીખાના પર એક હિંદુ બહેન ફેરોસીનો દીવો સળગાવતાં અને હુંગરી પર એક મુસ્લીમ બહેન સગી સળગાવતાં દાઝી મરણ પામી છે. સ્ત્રીઓએ પોતાના પોરાકમાં ચોખ્ખ ફેરફાર કરવા માટે નિર્ણય કરવા એક ખાસ પરિષદ ભરવી જોઈએ !

ગર્લ ગાઇડ્સ : મુરતમાં તા. ૬ ફી નવેમ્બરે નગીનચંદ હોલમાં કોલેક્ટરના પત્નીના હાથે ગર્લ ગાઇડ્સની સ્થાપના થઈ. આ પ્રસંગે ગ. લેડી વિદ્યાબહેન નીલકંઠ પાલુ હાજર હતાં અને તેમણે ગર્લગાઇડ્સની પ્રવૃત્તિ વિષે ભાષણ આપ્યું હતું એ મંડળમાં ગાઇડ્સ તરીકે જોડાયેલી હિંદુ, પારસી અને મુસ્લીમ બહેનોનો ફેટા અમે પાછળ આપીએ છીએ.

ભંગીઓના ઉદ્ધાર માટે : નવસારીમાં કદર બાપાની હાજરીમાં ભંગીઓની એક સભા મળેલી. આ પ્રસંગે શ્રી. બહેન રોકના, શ્રી લીલાવતી દેસાઈ અને શ્રી આનંદીબાઈ પાઠકે ભંગીઓમાં અશ્રુતિ લાવવા સરસ બોધ આપેલા. ભંગી બાળક અને બાળકીઓની મીઠી હસકે ભજન ગઈ શ્રીતાઓને આનંદ આપેલા હતા.

વડોદરા રાજ્ય પ્રગત મંડળની સાનના બેઠક વડોદરામાં તા ૪ થી નવેમ્બરે દરબારશ્રી જાપાલદાસ દેસાઈના પ્રમુખપદે મળી હતી. શ્રી. શારદાબહેન મહેતા ગ્વાગનાધ્યક્ષ હતાં. તેમણે પોતાના ભાષણમાં વડોદરા રાજ્યની આંતરિક સ્થિતિનો સચોટ ખ્યાલ આપ્યો હતો, અને ખાસ કરીને ફળવળી અને સમાજ સેવાની દિશાવર્ત કરી હતી. આ પ્રસંગે સ્વદેશી હુન્નર ઉદ્યોગની વસ્તુઓનું એક પ્રદર્શન પણ બહુ હતું એ સી. ભક્તિવદની દેસાઈને હાથે ખુલ્લું મૂકાયું હતું.

સમાજની લાઠીમાં : બારલામાં એક વાલીક બહેને ૨૨ વરસની હમ્મરે સર્ગર્ભસ્થામાં કુલે પડી આપઘાત કર્યો. કહેવાય છે કે એ બહેનને અસલ ત્રાસ હતો.

ઉદાર સમાવત : શુજાતી બહેનોમાં કુદર સમાવતો કરનાર તરીકે કષોળ બહેનો આગવાની ભાગવે છે. હમણાંજ એક કષોળ બહેને પોતાના સ્વર્ગસ્થ પતિનું નામ બદલાવવાની મીટલસ્કુલ

સાથે જોડવા માટે રૂ. ૩૦૦૦૦ ની રકમ કાઢી આપી છે. એ બહેનને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

ભાવનગર પ્રગત પ્રદિપદની બેઠક તા. ૩૭ ૪ થી નવેમ્બરે મોટામાં રા. હરજીવન મહેતાના પ્રમુખપદે મળી હતી. રાજકીય બાબતોને લગતા કરાવો ઉપરાંત પરિષદે બાળલગ્ન અને વૃદ્ધલગ્ન ની અટકાયત વિષે કરાવ કર્યો હતો. એ કરાવમાં લગ્ન માટે, વર કન્યાનું વય અનુક્રમે ૨૦ ને ૧૬નું રાખવાની અને ૪૫ વરસની હમ્મરનો પુરૂષ કુમારિક સાથે પછણી ન શકે એવો કાયદો ઘડવાની રાજ્યને ભલામણ કરી હતી.

જનાના હોમ્પીટલ : ધોરાજીમાં સ્ત્રીઓ માટે એક હોમ્પીટલ સ્થાપવા માટે રોક હાસમ બહુએ રૂ. ૪૫૦૦૦૦, રોક હાજી વઘી હસન દાદાએ રૂ. ૧૦૦૦૦૦ અને રોક હાજી જમાલ મુરમહમદે રૂ. ૫૦૦૦૦ ઉદાર હૃદયે કાઢી આપ્યા છે. એ ત્રણે માનનીયને અમારા અભિનંદન !

બાળલગ્નની અટકાયત માટે પોરબંદર રાજ્યે નવક નિયમ ધરી ફરમાવ્યું છે કે ૧૩ વરસની નીચની કન્યા અને ૧૮ વર્ષની નીચના છોકરાના લગ્ન બંધ કરવા. એ નિયમનો ભંગ કરનારને એક માસની કદ અને રૂ. ૧૦૦૦ના ફંદગી સજા થશે.

સ્ત્રી-રોગવણી મંડળ, (માલવણ) તરફથી ૨૬ નવેમ્બરે કન્યારાજા રાષ્ટ્રીય ધોરણે છેલ્લાં ૧૪ વર્ષથી ચાલે છે. સંસ્થાનો ઉદ્દેશ કન્યાઓ બલિષ્ઠમાં 'હૃત્તમ શૃદ્ધિળી અને સમાજ-સેવિકા બની શકે એવી તાલીમ આપવાનો છે. અત્યાર સુધીમાં દસ કન્યાઓએ એ સંસ્થામાં શિક્ષણ મેળવ્યું છે અને તે બહેનો સમાજસેવાના કાર્યમાં જોડાયેલા છે. સંસ્થાને મકાન માટે રૂ. ૨૦૦૦૦ ની જરૂર છે જે માટે તેમણે ૩૫૫૫૫ ફંડ જોડ્યું છે.

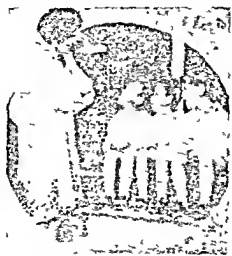
ગ્વાલીઅરના મહારાણી સાહેબાને સી. આઈ. ને ખીતાબ આપવાની ક્રિયા ત્યાંના રેસીડન્ટે એક મોટા દરબાર સમક્ષ કરી હતી. પડદામાં હજારો છતાં એ રાજમાતા રાજકોઠાના સારાં અનુભવી છે અને પોતાના પુત્રની સનીર વય દરમિયાન તેમણે રાજકારણને બાહોશીથી ચલાવ્યો છે.

સુસ્લીમ બહેનો : હિંદ માટે સંસ્થાનો જેઠું બ્રિટિશ રાજ્યના છત્ર હેઠલે ગ્વારાજ માંગણું કે નફન સ્વતંત્ર પ્રજાસત્તાક રાજ્ય આદિ સ્થાપણ

તે વિધેની ચર્ચા મુસ્લીમોની એક પરિષદમાં સંયુક્ત પ્રાંતોમાં થઇ હતી. પરિષદમાં મળેલ પદ્ધતિ. ઉપર એથેડીમાં પદ્ધતિમાં બેઠેલી બહેનોએ પ્રમુખને એક ચીઠ્ઠી લખી મોકલી કે ' જો તમે મરદો સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા માટેના હાથ નહિ કરો તો અમારે નીચે ઉતરી તમારી જગ્યા લેવી પડશે. ' આની અસર તુરતજ થઇ અને સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા માટેના હાથ પસાર થયો. (૨) પાલબની મુસ્લીમ બહેનોની એક પરિષદ લેડી મુસ્લી-કારગરીના પ્રમુખપદે શાહોરમાં ત. ૬ થી નવેમ્બરે મળી હતી. તેમણે જણાવ્યું કે શ્રીઓને કજલની આપી તેમની ઉન્નતિ નહિ સધી ત્યાં સુધી પુરુષ અપૂર્ણ જ રહેશે. પરિષદે બાજકમ બંધ કરવાના અને શ્રીઓની આરોગ્ય-વિધિ સુધારવાના હાથે કર્યા હતા.

એશિયા.

ચીનમાં નવો હમન-ધારો: ચીનની સમીપ સરકારે એક નિયમ પડી દર્શાવ્યું છે કે કયાની માતા પર પાસેથી ૧૫૦ ટોલરથી વધુ રકમ લઇ શકે નહિ. જો જાકરી વિધવા હોય તો ૧૦૦ ટોલરથી વધુ ન મળે. કન્યાવિક્રય અતિશય પ્રમાણમાં વધી ગયો હતો તેના પર અંકુશ મુકવા આ ધારો પડયો છે.

આફ્રિકા.

દક્ષિણ આફ્રિકામાં મુસ્લીમોની શ્રીઓ મતાધિકાર માટે લડત ચલાવી રહી છે. તેમના આચાર સુધીના પ્રયત્નોને નિષ્ફળતા મળવાથી તેમને પોર્ટ ઇલીઅમથમાં એક પરિષદ બરી હાથ કર્યો છે અને અધિકારીઓને ધમકી આપી છે કે અમને મતાધિકાર આપો નહિ તો અમારે ઇન્ડોંગમાં શ્રીઓએ ક્યું હતું તેમ તમને પાનવા પડશે.

યુરપ.

બાલ્કનમાં બીજા સંબંધી પાર્લામેન્ટમાં ચર્ચા

આવી હતી. યી. થર્લે નાચબ હિંદી પ્રધાનને જણાવ્યું હતું કે હિંદમાં હમનવય વધારવા સંબંધી જે બીજા પડી ધારાસભામાં ચ. સા. શાસકોએ આવ્યું છે તેને ઉડાવી દેવાના પ્રયત્નો સરકારી પ્રતિનિધિઓ કરે છે માટે તેમને તેમ કરતા અટકાવવા. પ્રધાનશ્રીએ હંમેશા મુજબ એ બાબતમાં મધું મારવાની ના પાડી હતી.

મુબરેક: શ્રી-એ-હનીઅરના મંડળની પરિષદ બીસ્ટકમાં ઓક્ટોબરની શરૂઆતમાં મળી હતી. એ મંડળના પ્રમુખ મિસિસ વીલ્સને ૧૦ વર્ષની કમરે નીલમાં નોકરી કરવાથી શરૂઆત કરી હતી. સહભાગ્યે તે સ્મૃતિ, બાકર અને વીલ્સનની કંપનીના ભાગીદાર થી. વીલ્સનને પરખ્યાં અને

યત્રો સંબંધી જ્ઞાન મેળવ્યું. લગાઇ દરમિયાન એ કંપનીના કામગીરી તરીકે તેમણે શ્રીઓને મોટી સંખ્યામાં રાખી હતી. અત્યારે એ મહિલા કંપનીને સૌથી વડો આધી માયવે છે. પરિપક્વમાં મીસ ફોલરન્સ નીચરે ધાતુઓ સંબંધી નિબંધ વાંચ્યો હતો. મિસિસ ઇગલબી નામે મહિલા એમના પતિ સાથે લીડરમાં વીંગ્જીનું કારખાનું ચલાવે છે. એ સિમાય જોખમદાર ઇન્ડેનેરી

સીટલ (અમેરિકા) માં

એક નાથે જન્મેલાં વ્રણ બાળકો

બોહા સમવતરી બીજા અનેક મહિલાઓએ એમાં ભાગ લીધો હતો.

વિમાનમાં: વિમાનના કાંચમાં જે શ્રીઓ

બાજ લઇ રહી છે તેમાં લેડી હીયનું નામ સૌથી મોખરે આવે છે. એ બાનુએ હમણાં સૌથી હંમે કંચનો અખતર કરી જતાથી પુરૂષ-વિમાનીને પાનુ ઝાંખા પાડયા છે. તેમણે પાતાના મોથ (પતંગીઆ જેવા હલકા વસ્તુના) વિમાનમાં ૨૩૦૦૦ ફીટ જેટલા (ચાર માઇલથી વધુ વધુ) હંમે કંચી એ માટેના આચાર પદોમાં ધયલા પ્રયત્નોને વિચારવી રીધા છે.

હુનિયાની સૌથી વૃદ્ધ શ્રી-ટોકટર: શાહ

વખત પર જમીનીમાં ડો. મથીલે થેસન નામે ૬૦ વખતે ચાલના પૃષ્ઠાચક્રી સ્ત્રીઓના કેમ તેમને મેં પાચ.

પરંતુ ઉગ્મરની એક
સ્ત્રી-ડોક્ટરનો જન્મ
દિન ઉગ્મવાતાં એમ
કહેવાયું હતું કે તે
દુનિયાની સૌથી વૃદ્ધ
સ્ત્રી-ડોક્ટર છે. પાછ-
ળથી જાણાય છે કે એ
માન ખરે એવી સ્ત્રી-
ડોક્ટર સ્ત્રીમની હેરીએટ
કલીસ્ટની છે જે હાલન
પાસે ચેસ્ટ કેન્સરોગ-
નમાં રહે છે. એનો બાપ
ફાલુનો વેપારી હતો
અને નાની ઉમરે તે
પોતાની જ કમાળીથી
એમરિકા ગઇ હતી.
ત્યાં તેણે ડોક્ટર તરીકે
ધંધો ચલાવ્યો હતો.
૧૯૧૧ માં તે હાલન
પાછી ફરી અને ત્યા-
રથી નિવૃત્ત જીવન
ગાળે છે છતાં એની
તાંદુરસ્તી ઘણી યુવતી-
ઓને શરમાવે તેવી
છે અને હજી જે માગે
તેમને વૈદકીય સલાહ
આપે છે.

ચોલીસ ખા-
તામાં હાલનના પો-
લીસ ખાતામાં ઘણી
સ્ત્રીઓ કોન્સ્ટેબલ ત-
રીકે કામ કરી રહી છે.
ચાલના ૧૧ વાગ્યા
સુધી તેમને ફરજ
બાજવતી પડે છે.
કેટલીક વાર કોઇ સ્ત્રીને
પકડી હોય તો ચાલના
એ પલ્લુ વાગે. સવારમાં
૬ વાગ્યામાં તેમણે

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ.

સીલ્લર જુબીલી ફંડમાં ભરાયલી રકમો.

મયા અંકમાં રૂ. ૫૭૦૩૪ ની રકમની પાટી
અમે આપી મયા ઈ.એ. ત્યાર બાદ વધુ રકમો નીચે
પ્રમાણે એ ફંડમાં ભરાઇ છે.

૩. ૧૫૦૧ લેડી સૌ. ધનકોરબાઈ પરસોતમબાઈ
કાકોરવાસ એ. પી.સી. પંચમાવતી સર્વિયા.
૩. ૧૫૦૦ શેઠ રામદાસ લક્ષ્મીદાસ તરફથી એમના
સ્વ. પત્ની સૌ. ગુલાબબાઈના સ્મરણાર્થ
૩. ૧૦૦૦ શેઠ અમૃતલાલ તારાચંદ શાહ તરફથી
તેમના સ્વ બહેન ગં. મણીબાઈ પરજુ-
દાસના સ્મારક તરીકે (જાડ ૧૯૩૦ ની
સાલવડું).
૩. ૫૦૧ શેઠ કરસનદાસ ધરમશી સુંદરદાસ.
૩. ૫૦૧ ગં. સતોડબાઈ નારણદાસ.
૩. ૫૦૦ ગં. મણીબાઈ ચતુરજીવ જીવજીદાસ.
૩. ૫૦૧ શેઠ લાલચંદ લીચચંદ.
૩. ૩૦૧ સૌ. મુબદ્રા સુંદરલાલ બી. દલાલ.
૩. ૩૫૧ ગં. લીલાવતી નનીનબાઈ પંલાબાઈ.
૩. ૩૦૦ ગં. સુંદરબાઈ હંસરાજ પ્રાચી કાકરસી
તરફથી તેમના સ્વ. માસુજી બાઈ આથી-
બાઈના સ્મરણાર્થ ૧૯૨૮ ના નવેમ્બરથી
૧૯૨૯ના ઓક્ટોબર સુધી ફર મારો રૂ.
૫૦), ગુજરાતી શિક્ષણ વર્ષ મઠે મદદ
તરીકે આપવાનું વચન મળ્યું છે, તે
ચેટે જ મારાના.

૩. ૨૫૧ શેઠ જમનાદાસ રામજી.
૩. ૨૫૧ શેઠ જમનાદાસ મેષજી.
૩. ૧૫૧ સૌ. કુંજલીલા જયદ્રખજી ના. વર્મા.
૩. ૧૫૧ સૌ. પુષ્પાવતી દરિયંતલાલ ચોનાવાલા.
૩. ૧૫૧ એક ગુબેચ્છક.
૩. ૨૨૬ પરજુરમ.

કુલ રૂ. ૬૭૨૧૬ તથા ૧૯૨૯ નવેમ્બર ૧૯૨૮ સુધીમાં
ભરાયા છે. એ રકમો ભરનાર બહેનો અને બાઈઓનો
અમે અંતઃકરણીયક આભાર માનીએ છીએ.

કેવી રીતે પછો પૂજ-
વાનું અને તેમની સાથે
કોર્ટમાં જવાનું કામ
પણ સ્ત્રી-કોન્સ્ટેબલો-
નેજ કરવું પડે. ઘણી
ગુહિયીઓના ગંધારા તે-
મની પાસે આવે છે
અને તેઓ સમજૂતિ
કરાવી આપી મામલો
કોર્ટ જતા અટકાવે છે.
પુરુષ-કોન્સ્ટેબલો સ્ત્રી-
કોન્સ્ટેબલોને 'મીસ'
કહીને જ બોલાવે, તે
પરજીવી હોય તો પણ.
તેમની ઉપરી સ્ત્રીને
"સર" કહીને બોલા-
વવી પડે !

હું ટાકુઃ બ્લોક્સબ-
ર્માં એક મકાનમાં જીએ
ધાડ પારી એક સ્ત્રી હતી
અને તેનો સ્વથી સ્ત્રીના
વેશમાં કે.ઇ. પુરુષ હતો.
શ્રીએ પીરતોલ બતાવી
ધરધણીઆળીને બીવ-
ગતી હતી પણ તેણે
જુએ પાડી તેમના
ઉપર હુમલો કરતાં બંને
નાસી મયાં. (૨) બીએ
એક કિસ્સો મીસ
મેથના દેસ-એરિ-
કમાં બ.એ છે. ધાડ-
પાડેઓની સાથી ૧૭
વર્ષની એક હાકરી
હતી. આઠ મિત્રો ધરમાં
મેસી પાના સમતા
દત્તા ત્યાં ધુસી તેને
પીરતોલ બતાવી બ-
ધાને દાગડબા કરાવી
દારમાં હમા રાખ્યા;
અને સાથીઓએ એ

હાજર થવું જોઈએ, જે આઠે જમુના ગજવાનો બાર ખાલી કીધો !

‘આનું’ નામ સુધારો ! કહે છે કે યુરપમાં બધાં પ્રેમલગ્નો થાય છે. એક આઠરીસ હાસરાની કુમ્મર ૧૬ વર્ષની હતી ત્યાં તે તેનાથી ૧૦ વરસ મોટી ૨૬ વરસની એક બાઈ સાથે ૧૯૧૪ માં પરણ્યા હોતો. તે પછી બાર મહિને તે લગ્નમાં ગયા. ૧૯૧૮ માં તે પાછો કંપી અને પેલાને ફેશ નહિ લતાં લંડનમાં ગયા ત્યાં તે એક શ્રીછ બેરી પરણ્યા. એક છવતી છતાં ફરી પરણ્યા માટે તેના પર કામ ચાલ્યું. કહેવાય છે કે પેટ્રી બેરીએ તેના કુમ્મર મગલનો લાલ લઈ માળાપની મરણ વિરુદ્ધ તેને પરણવા લક્ષ્યગ્યો હોતો.

શ્રી કે પુરૂષ ? એક સમુદ્ધ કિસ્સો. હમના ઇંગ્લાંડમાં બન્યા હોતો. મી. એન્ડ્રીસ મીલર નામ એક મલસુલસને યુરપના ફેશની મુલાકાતી માટે પાસ પોર્ટ લેઈતો હતો. અધિકારીએ તેનું નામનું સરફીફેટ માન્યું. એ સરફીફેટ મેળવવા તેના પાલાના નામના નામની મુનીતી પાસીફીને બદલ કરી ત્યાં જ લગ્ન મળ્યા કે એ લગ્નમાં છે તે તારીખ એ ન.મનો કોઈ મરદ એ સ્વપ્નમાં જાગ્યા બધી પશુ તપાસ કરતાં જાણ્યું કે તે દિવસે તેના માળાપને ત્યાં એક બાઈકનો નામ મળ્યાની નોંધ રહ્યો હતો છે પણ તે પુત્રીના નામની છે, પુત્રના નહિ. નોંધ લેનાર કલાંક બૂઝથી ‘પુત્રી’ સખી દીધું હશે ! હવે શું થાય ? પાસપોર્ટ આ પનાર અધિકારીએ કહ્યું કે ‘તમારા જાનનું સરફીફેટ ન. દેશો’. પરંતુ ગિયાંસે હજી વોગેન છે એણે ને પણ ક્યાંથી મોક્ષે ? આખરે સદમ.એ તેનો બાપ હજી હવે છે તેને બે લાવી સોમરેન મું નોંધાવતું પડ્યું કે ‘એ અમુક દિવસે માટે ત્યાં હાજર નામનો હતો, છોકરી નહિ અને તે છોકરા તે આ આં એન્ડ્રીસ ન છે !”

રેન્માઈના સીમંડળનાં પ્રમુખ શ્રી એન્ડ્રીસ પીન્ડસન ત્યાંની ઉપરી ધારાસભાના સભાસદ તરીકે ચુકાયા છે.

લોલોડમાં મિસિસ જેરબન પાલમિંટના સભાસદ ચુકાયા છે. મીસ. નેપર્ટ ફેટરડામની સહેર સભાના સભાસદ નીમાયા છે. બનેન્ડે સી-વર્ગની લડત અનેક વર્ષો સુધી ચલાવી છે.

સ્પીડ્ઝર્ડાંડમાં ‘સીઆર’ મનાધિકાર માટે

લડત ચલાવવા અસરકારક રીત અખત્યાર કરી છે. લમણાં ત્યાં એક પ્રચંડ પ્રદર્શન સીઆના હુન્નરકોથી મનું બચાવું છે. આ પ્રદર્શનના મનાધિકાર વિભાગે એક સરખસ કાટ્યું હતું જેમાં મુખ્ય વસ્તુ એક પ્રચંડ ઝાકળગાય હતી. આ ઝાકળગાયને આરતે આરતે ખેંચતી બધી સીઆ ચાલતી હતી. એ દોરા તેમજે અધિકારીવર્ગને જાણાવ્યું કે તમારા સભ્યમાં સીઆની પ્રગતિ આ ઝાકળગાયની ઝડપે થાય છે.

એડમનક અવસ્થાના: જર્મનીએ શ્રીમતી મેરી રૂટીટના ૭૩ વર્ષની વયે થયેલા અવસ્થાનથી એક અથામ કાર્યકર્તા શુભાવી છે. સન ૧૮૬૦ થી તેમજે સીઆના દમ્પ માટેની લડત શરૂ કરી હતી. સીઆનું કાયદેસર રક્ષણ કરવા માટે એક મંડળ તેમજે ૧૮૬૪ માં સ્થાપ્યું હતું. ૧૮૬૬ માં તે જર્મનીની રાષ્ટ્રીય સીસમાની કાન્ડેસીલના સભાસદ નીમાયા અને ૧૮૬૬ થી ૧૯૧૦ સુધી એ સભાના પ્રમુખ તરીકે સેવા બજાવી. ૧૯૦૪ માં બર્લિનમાં મજેસી આંતરરાષ્ટ્રીય સી પરિપદનાં તે પ્રમુખ હતાં અને ૧૯૦૪ થી ૧૯૦૬ સુધી આંતરરાષ્ટ્રીય સી-સર્ગિનાના ઉપપ્રમુખ હતાં એ ઉપરાંત તેમજે બીજા અનેક રીતે સીઆતિની સેવા કરી હતી.

અમેરિકા.

શિક્ષિકાની ઉંચાઈ: ન્યુયોર્કના ફેબ્રુઆરી મોર્ટ પડી સીઆની શિક્ષિકા થવા માટેની અરજી નાપાયા કરી છે, કારણ કે તેણી પાંચ ફીટ કરતાં ઓછી હતી હતી. મોર્ટની માન્યતા એવી છે કે ઊંચાઈ શિક્ષિકા વર્ગ ઉપર કાબુ રાખી શકે નહિ. હિંમમાં આ નિયમ થાય તો ધમ્મી શિક્ષિકાઓને થર ન જોડાવું પડે.

કમીશન: અમેરિકન પ્રદેશમાં સીઆની પ્રગતિ કેવી છે તેનો તપાસ કરી ૧૯૩૩ માં રીપોર્ટ કરવા માટે છઠ્ઠી પરિષદે એક કમીશન નીમ્યું છે. આ કમીશનમાં થુનાઈટ ડરેટસના પ્રતિનિધિ તરીકે મીસ ટોરીસ રીવન્સ છે; આરનેન્ડન તરફથી ડો. બનેન્ડીના લોપેઝ મેલસન, ફાલેબ્રીઆ તરફથી શ્રી. એન્ડ્રીના ફેમીના; હેડી તરફથી મિસિસ ફુબે, પનામા તરફથી શ્રી. કલેસ આન્ડાલેઝ, અને વેનેઝુલા તરફથી શ્રી. લ્યુસીલા કીઆઝ નીમાયાં છે. કમીશનને તપાસ શરૂ કરી છે.

(અનુસંધાન માટે જુઓ પાનું ૪૦૩)

નોંધ

શાળાઓમાં વ્યાયામ દાખલ કરવા સંબંધી તપાસ કરવા મદાસની સર- સ્ત્રીઓ માટે ઠાંરે હમણા એક કમિટિ નીમી હતી. આ કમિ- ટિએ ફક્ત જાણનાં પાયાઓમાં તે દાખલ કરવાની બવામણુ રી. કન્યાશાળાઓમાં પણ કસરત દાખલ કરાવવા- યાંના લીમેન્સ એસોસીએશને આગ્રહ કર્યો ત્યારે ભરકાર તરફથી જવાબ મળે છે કે 'અમે એ સાબતની અગત્યતા સમજીએ છીએ પરંતુ શોભ્ય શેક્ષકાઓના અભાવે હાલ તુરત અમારે એ વાત જાતવી સાબની પડે છે. પરંતુ જેવી શિક્ષિકાઓ ત્યાર કરવા માટે અમે આયામની તાલીમ આપ- પાની લેરી લીજીંગન ટ્રેનિંગ કોલેજમાં અને બીજી બે સરકારી ટ્રેનિંગ શાળાઓમાં ગોઠવણુ કરી છે. એક ખાસ આયામ-શિક્ષક એ કામ માટે સરકારે રોકી છે. એ બ્લેન કન્યાશાળાઓમાં ગર્લ ગાઇડની પ્રવૃત્તિ પણ હાથ ધરશે. ' આ પ્રકારની સહનુ- બતિ મદાસ સરકારે બતાવી છે તે એક શુભ ચિન્હ છે. દીલ્લીની એટલી જ છે કે મુંબાઇ ઇલાકા એ બાબતમાં તદ્દન હવાસીન યહને બેઠો છે, મુંબાઇ સરકારનું કેળવણી ખાતું દેશી પ્રધા- મોના હાથમાં હોવા છતાં તેઓ એ સંબંધી કંઈ પણ પ્રયત્ન કરતો નથી. પુરૂબોની કસરત માટે આજે શુનસતમાં ઠેરઠેર અખાડાઓ સ્થપાયા છે તેના પ્રમાણમાં સ્ત્રીઓ માટે નહિ જેવીજ સગવડ એ સંબંધી જણાય છે. મુંબાઇનું શ્રી શુનસત વ્યાયામ મંડળ એ 'દિશામાં સ્વત્વ પ્રચલ્લે કરી રહ્યું છે પરંતુ એવા અનેક પ્રચલ્લે મુંબાઇમાં તેમજ બહારના પ્રદેશોમાં-નાતા મોઝ શહેરોમાં તેમજ ગામડામાં યયાની જરૂર છે. શ્રી

શુનસતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળને અગ્રે જેવી એક વ્યાયામશાળા સ્થાપવાની ઇચ્છા સર શુનીસત મહેતાએ બતાવી છે જે માટે અમે તેમને અંતઃ કસ્ટુર્વર્ક ધન્યવાદ આપીએ છીએ, અમે આશા સાખીએ છીએ કે સર શુનીસત પોતાની એ ઇચ્છાને ચત્વર કાર્યમાં શોહ સ્ત્રીયગતા અને તેમની ભાવિ સંતતિના આશીર્વાદ મેજવશે, અને શુનસતને વીરાં- મનાઓ અને વીર સંતાનો આપવાનું પૂણ્ય લેશે.

આત્યારના હિંદના ફોનદારી કાયદામાં સંમતિ- વધ માટે ત્રણ જુદી જુદી સંમતિવચ હમ્મરની હાં રાવેલી જોઈ રાકાય છે. (૧) હિંદની

બહારથી અનીતિના કામ માટે હિંદમાં આચાત કરવામાં આપની સ્ત્રીઓ માટે ૨૧ વર્ષની હદ ઠરાવી છે. એથી ઓછી હમ્મરની સ્ત્રીને લાવનાર શુનહેગર હરે છે. (૨) એક બીજી કલમમાં ૧૮ વરસથી ઓછી હમ્મરની સ્ત્રીને હર્પાડી જવા કે ફોસલાવવામાં આવે, યા તેને વેચવામાં આવે તો શુનહો ગણ્યો છે. (૩) ત્રીજી એક કલમમાં બહા- ત્કારના શુનહા માટે ૧૪ વર્ષની હદ ઠરાવી છે. ૧૪ વર્ષથી ઓછી હમ્મરની સ્ત્રી સાથે તેની સંમતિથી સંબંધ કરનાર પણ શુનહેગર હરે છે. આ બ.બ- તમાં પતિને માટે એક અપવાદ દાખલ કર્યો છે. પતિ પોતાની પત્ની ૧૩ વર્ષની હમ્મરની હોય તો સંબંધ કરી શકે અને તે શુનહો ન ગણાય. પત્ની એથી ઓછી હમ્મરની હોય તો પતિ પણ શુનહે- ગાર ગણાય. ૧૮૬૧ સુધી આ હદ ફક્ત દસ વર્ષ- નીજ હતી. ૧૮૮૧ માં તે વધારીને ૧૨ વર્ષની કરી અને ૧૯૨૫ માં એ હદ ૧૪ વર્ષની ઠરાવી- આ જુદી જુદી હદ કાઢી નાંખી એકજ હદ ઠરા- વવાના આશયથી દેશનો અભિપ્રાય બનવા સર

મોરોપંત જોશીના પ્રમુખપદે નીમાયકી કમિટિ દેશના જુદા જુદા રાજ્યોમાં ફરી જુલાનીએ નોંધી રહી છે. આત્મારસુધીમાં એ કમિટિ સમક્ષ પડેલી જુલાની ભેતાં જણાય છે કે મોટા ભાગ પતિ માટે ૧૬ વર્ષની અને અન્ય જન માટે ૧૮ વર્ષની હદ દરાવવાની તરફેણમાં છે. સામાન્ય રીતે ૧૮ વર્ષની નીચેના સ્ત્રી કે પુરુષને કાયદો સમીર ગણે છે અને માની લે છે કે કોઈ પણ અક્ષીર બાળ-તમાં સંમતિ આપવા જોઈએ બુદ્ધિવિકાસ તેમનામાં થયો હોતો નથી. આ કારણે પોતાના આખા ભાવિનો જે સંમતિ હાર આધાર છે તેવી સંમતિ આપવાને એક સ્ત્રી ૧૮ વર્ષની હમ્મર પૂર્ણ લાયક નજ ગણી શકાય. સ્ત્રીઓના આરોગ્યની દૃષ્ટિએ પણ આ બાળતમાં ઉમરની મોટી હદ દરાવવાની જરૂર છે. હિંદમાં હજી બાળવ્રત પ્રવર્તે છે અને તેને પરિણામે

આપણી સ્ત્રીઓનાં શરીર અકાલે વૃદ્ધ બને છે. એ સ્થિતિ ઠાળવા માટે સંમતિવ્યવસ્થા કાયદામાં યોગ્ય ફેરફાર સત્વર કરી લેવો જોઈએ. સરકારની બેદર-કારીને કારણે ગાયનાહેળ શારદાતું બાળવ્રત પ્રતિબંધક બીજ પણ હમણાં મુલાતવી રખાયું છે. એ બીજ કાયદાતું સ્વરૂપ લે તો પણ સ્ત્રીઓને આ બાળતમાં પૂરતું રક્ષણ નહિ આપી શકે કારણ કે એ બીજમાં લગ્ન માટે ૧૪ વર્ષની હદ ઠરાવી છે. પતિ માટે આપવાદ રાખવાની કાયદામાં જરૂર જણાય તો પણ ૧૬ વર્ષથી ઓછી હદ તેને માટે રાખવી એ સ્ત્રીઓના આરોગ્યની દૃષ્ટિએ અત્યંત ગુરુશાનકારક છે. અન્યજન માટે ૧૮ વર્ષથી ઓછી હદ રાખવી જ ન જોઈએ. અમને આશા છે કે જોશી કમિટિ આ બાળતમાં યોગ્ય નિર્ણય કરી ૧૮ વર્ષની હદ દરાવવાની જ ભલામણ કરશે.

(સ્ત્રી જગત્ : અનુસંધાન પાન ૪૦૧ થી)

ગ્રામીણની સ્ત્રીઓએ સ્ત્રી-મતાધિકાર સંબંધી અળવળ ચલાવવાની એક નવી રીત શોધી કાઢી છે. ત્યાંના સ્ત્રી-મંડળનાં પ્રમુખ અને સેક્રેટરી એક એરોપ્લેન લઇ આખા દેશ પર હટયા હતા અને તેમાંથી સ્ત્રી-મતાધિકારને લગતાં ચોપાનીયાંની ગ્રંથિ કરી હતી. એરોપ્લેન પર નીચેથી લાંચી શકાય એવા મોટા લાલ અક્ષરમાં “ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપો ” એ શબ્દો લીટલાં હતાં ।

ઓરેન્જેસિયા.

દારૂમાનીઆના સ્ત્રી મંડળોના સંયુક્ત આ-

મય હેડલ માતાઓ અને બાળકોના પથતા જતા મારણ પ્રમાણુ વિષે વિચાર કરવા એક પરિવહ મળી હતી. પરિવહ સરકારને સુવાવડ સંબંધી દેખરેખ રાખવા એક જુદું ખાતું સ્થાપવાની અને વિદ્યા-ર્થીઓને સ્ત્રી-દરજો સંબંધી તાલીમ માટે ઉત્તેજન આપવાની ભલામણ કરી હતી. વધારામાં નસોને વધારે સારી તાલીમ આપવાના અને કન્યાઓને ઉત્તમ શૃદ્ધિ અને એની તાલીમ આપવાના હારોનો થયા હતા.

અંથમાળા તરફથી ૬ માસમાં ૪ પુસ્તકો પ્રગટ થઈ ગયાં ને એને મળેલા અપુર્વ આવકાર તરફ જરા નજર ઠરો.

પુસ્તક ૧૬: (જહાર પદ્ય) **ખુદિનું ખજાર.** તા. ૧-૨-૨૮) પૃષ્ઠ કો. ૩. ૧

- * ૪ માસમાં ૬૫૦ નકલ ખલાસ થઈ, ૫૦ નકલ અંથમાળાના ગ્રાહકો માટે રાખી. બીજી આજ્ઞા લેવાઈ અને પ્રેસમાં ગઈ.
- * ૩૦ આગેવાન સામાયકોના હંથા અભિપ્રાય મળ્યા. અનેક વિદ્વાનો અને વાચકોએ અભિનંદનો આપ્યા.
- * ૩ લેખોના હિતારા થયા. ૬૫૦૦ વાંચકો કુલ ૧૪૮૦૦૦ વાર દરયા !

“સાહિત્ય” કહે છે: — * * * અન્નેલા દારિય લેખક * * *

પુસ્તક ૨૭:

૯ નવી વાતો.

(છુટક કો. ૩. ૧૧)
(જહાર પદ્ય) તા. ૧-૫-૨૮)

- * એ માસમાં ૮૦૦ નકલ ખપી.
- * અભિપ્રાયો અને મતાર પહેલા પુસ્તકથી વધુ.
- * જેમાંની પહેલી વાત ડીએ કંપનીમાં તારીખ ૨-૬-૨૮ ને રોજ પ્રદર્શન રૂપે બજવાઈ.
- * “સાહિત્ય” કહે છે: “* * * રસ નવિ નતા, આનંદ, ભોધ * * * સંદર ઉમેરણ

નવી વધાઈ!

નવું પુસ્તક !

પુસ્તક ૪થું.

દેવોને ખુદ્દા પત્રો.

(જરા કડવો મીઠાઈ)

તા. ૧૫-૬-૨૮ ને રોજ જહાર પકી ચૂક્યું છે. ગુજરાતી પર-સાહિત્યમાં નવી ભ લ પાડનાઈ સાહિત્ય.

પારાલ્લિક વાતો જરારાંની દ્રષ્ટિએ અને જડવાદ પુરાણોની દ્રષ્ટિએ !

હાસ્યજનક મંજીરરસ, રમુજ કંઠપુરસ કટાક્ષ મિશ્રીત વિનોદની નવી વાનગી ગુજરાતી સાહિત્યમાં આ ભાતનું બીજું પુસ્તક હજી પ્રગટ નથી થયું.

છુટક કો. ૩. ૧૮. ખ. સાથે.

પાંચમું પુસ્તક “હૃદયની રસધાર” પ્રેસમાં

પુસ્તક ૩૪થું

લોહાણા વારોની વાતો.
(છુટક કો. ૩. ૧૧)
(જહાર પદ્ય) તા. ૧-૬-૨૮)

- * એ માસમાં ૬૦૦ નકલો થઈ.
- * બીજી આજ્ઞાની તેવારી.
- * એમાંના વિષયને આવકાર આપવા એ ગાંઠિએ ૮ ગામોએ સમાજો બરી.
- * અભિપ્રાયો વગેરે વધારામાં.
- * “સોરાઈ” કહે છે: “* * * વીરરસ” રેડ વાનો નેમ મૂડ સ્વરૂપ * * * લોહાણા ઉપરાંત અન્ય વાંચકોને પણ લખ્યોગી,

સોલ જોનટ: સી. જમનાદાસ એન્ડ કુંઠ શ્રી-સેસ રીટ, મુંબાઈ નં. ૨

કાશી સમારક અંથમાળા જન્માટમા બીજાં નેતવાડી મેષન રોડ, મુંબઈ નં. ૪.

પ્રભાતના પહોરમાં પોતાના માથાના સૌન્દર્યને રીપાવવું એ દરેક સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે.

સરોજની હેરઓઇલ

(૨૯૨૬૬)

શુભ અને સુમધમાં અનુપમ છે.

સરોજની હેરઓઇલ

વાપરવાથી

મગજને ઠંડક આપે છે,
વાળ ખરી જતા અટકે છે,
તેમજ

વાળ સુંદર ચળકતા રેશમ
જેવા અને લગ્નહાર
બને છે.

તથા માથાના રોગો
જેવાં કે:—

ખોડો, ખુચલી, માથાનું તપી
જવું વિગેરે રોગો મટી
જાય છે.

એકજ વખત વાપરવાથી બીજા
બબરૂં તેટલો વાપરવાનું હીલ
ધરોજ નથી.

શ્રીમત બા. ૧ રૂ. ૧)

એમ. ડી. વોરાની હાં.

કેમીસ્ટ અને ડ્રગીસ્ટ

પા. બા. નં. ૨૦૦૩

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ

મુંબઈ નં. ૨

વર્ષ ૬૬.]

જાન્યુઆરી ૧૯૨૯.

[અંક ૫ મો.

ગુણસુંદરી.

લેખક: રા. રા. "મધુપ." "

(દુનિવિખ્યાત)

ટુંકલી તઃઓ પર કોપ્રીલા
ટુંકલા શુદ્ધ-આંતર્ય મોરસા;
શુદ્ધમહી ત્યમ એ તુજ ચીતરં
જગનના સદુ તાપ બજાવતાં...૧

જગતમાં દુઃખ વાળાં વેરતું
ભરતું હવન-પંથ તીમીર થી;
જની તારી અદા! પંથ-પ્રવીણ તું!
હવન આં સદમારગ દોરતી!...૩

ખૂણ ખીલી કુમુદો મીઠી વાસને
જગમદીં નાજો પ્રસન્નવતાં;
ત્યમ ખીલી શુદ્ધમાં, શુદ્ધવેલણી
મીઠી મુવ સ મુરનેહની ફેલણી...૨

ધીરજ, હંમિતથી હર તું ધરતું!
મુદ્દલ લોક કથે તુજ હંથું એ—
કદિ બને અતિ કોમળ પુષ્પથી
કદિ તવું વળી વળ મમાન કેં...૪

જગ પદે તુજ સારાન આવતું!
તુજ પીના નવ કાસર કેં થતું!
ગીર અનેક પ્રવાપ, પૃથુ સમા
કુખ મહી તીપન્યા તીર જેલના!...૫

[અનુક્રમ.]

અન્ય સુષ્ટિમાં લક્ષ્યે પ્રભાવ ગુણસુંદરી!
પ્રેમની ને વિમુદિ તું! મદા માયા નથું લગી!...૬

અરસ્વતીચંદ્રના કેટલાક પાત્રો-એક દષ્ટિ

લેખિકા : સૌ. કુચુમકુમારી પો. મહેતા.

(ગયા અંકના પાન ૩૬૬ થી ચાલુ.)

અલકકિશોરી—અલકકિશોરીમા આં-
ચલ્યબધુ” સૌંદર્ય, પ્રભાવ અને પવિત્રતા છે,
પણ સત્તાના દોરે તેને ગુમાની જનાવી છે.
માતૃપિતાના લાડે અને લોકોની ખુશામતે તેને
ઉન્મત્ત બનાવી છે. તેનો સ્વભાવ જનક,
વાચાળ અને મસ્તીભર્યો છે. પણ આ જાતાના
અનિષ્ટ પરિણામોમાંથી બચાવવા માટેજ જાણે
ગોવર્ધનરામભાઈએ એનામાં કુલીનતાનું અભી-
શુનિ દીસી દીસીને બધું છે. સત્તા ચત્રાવવાનો
લોકોને નમાવવાનો તેને શોખ છે. પણ
એકવાર એ કુલીનતાના ગર્વવાળી અલકકામાં
વેલાના અભાવે, અને વિદુરપ્રસાદ જેવા ગરીબ
મને ગઠ પતિથી ન પોષાપણી પ્રતિજ્ઞા એક
મનપ્રમા પ્રતાપશાળી વિદ્વાન અતિથિના સહ-
ભક્ષી જાત્રા થાય છે. અલકકિશોરીનાં ભા-
વ્યજને નવિનચંદ્રનું હૃદય દર હોવાથી, નવિન-
ચંદ્ર તેને કહે છે—“અલક મહેન, હું તો તમારો
ભાઈ થાઉં હોં !” એ શબ્દો દ્વારા સતેજતા
અર્પી અલકને તેનાં ગૌરવનું ભાન કરાવે છે.
નવિનચંદ્રના શબ્દો કાને. અથડાતાંજ, સૌભા-
ગ્યેદીએ તેનામાં વાવેલાં પવિત્રતાનાં બીજ
ઉગી નિકળે છે. કુળાભિમાન પ્રગટ થતાં જ
તેનો મદ ગળી જાય છે. અલક નર જની
જવાબ દે છે “ભાઈ, તમે ખરેખર મ્હારા
ભાઈજ છો. ભાઈ, મ્હારા ભાઈ, હવે મ્હારે
જીવનું નકાસું છે. ભાઈ, મોનાની ચાળીમાં
લેતાની મેખ ન ખમાય. મ્હારા જેવો આ-

ટલું થયું ન વેદાય. હું હવે કામને મેંડાં શું
જતાવીશ ?” વાતવિક રીતે જોતાં આ પરિ-
ણામનાં જવાબદાર બુદ્ધિધન અને સૌભાગ્ય-
દેવી જ ગણાય. અલક જેવી પ્રભાવશાળી સ્ત્રી
માટે વિદુરપ્રસાદ જેવો વર યોગ્ય તો ન જ
ગણાય. એ પિયાર તેમણે કરવો જોઈતો દનો
આપી કેટલીયે ઘટના સંસારમાં જની રહી
હશે. તેમનું ઝીણવટથી અવલોકન કરી ગોવ-
ર્ધનરામ ભાઈએ તેમને નવલકથામાં એવી સ-
ચોટ રીતે ગૂંથી છે કે વાંચનારથી સહજ કહે-
વાઈ જાય કે “વાહરે ગોવર્ધનરામ ! ત્હારી
જોગજરી કાલ કરી શક્યું નથી. જમાન જેવો
દલકટ પુરૂષ અલકના પવિત્ર દેદને સ્પર્શથી
પણ દૂષિત કરી ગયો તેનું કારણ પણ તેની
ઉન્મત્તતા જ હતી. કુલીન પવિત્ર અલકને
દુષ્ટ દલકટ મેચ્છનો સ્પર્શ સરખો પણ કેટલો
દુઃસહ થયો હશે એનો ખ્યાલ વાંચનારને
સોંપી નવલકથાકાર આગળ વધે છે. અલકમા
પ્રભાવ સાથે કોમળતા પણ છે; પણ વિદ્વાનાં
અભાવે અને ખૂશામતખોરોથી ભરેલા શ્રીમંત
ગૃહનાં વાતાવરણમાં તે ઉછરેલી, એટલે ઉન્મત્ત
જની છે. આપી ઉન્મત્ત અલકને શાણી કુચુદ
એહથી વશ કરે છે. પણ એજ કુચુદ પ્રમાદ-
ધનથી હારી જાય છે. કારણ, કુસંગતા પરિ-
ણામે તેને પોતાની કુલીનતાનું પણ લેશમાન
અભિમાન નડેલું. તેમજ અલકની સ્વા-
ભાવિક કોમળતા પ્રમાદધનનાં પુરૂષત્વમાં લેશ-

માત્ર પણ પ્રવેશી નહોતી. પ્રમાદધન જો કે ઉમર દોઢ પાંચ માનપિનાની થોડા દેખરેખને અમાલે, પંસાની છંટને વધે. ખુશામળી-આઝોથી ઘેરાયતો હોવાથી તથા વિદ્યાના અમાલે તે પ્રમાદી જાઓ દતો. આથી તેની પાસવરૂતિઓ ઉરકેરાઈ અને પરિણામે ચારિ-ત્રણાળી પિનાનો કુલીન પુત્ર પ્રમાદધન અધમ જાઓ.

ચંદ્રાવલી—એ વિદ્યાદિન જીંદગીના દલાલા હાથ સંસારના ચક્રમાં જૂસાં પડેલા પ્રવાસીઓને પંથ જતાવનાર કંથાણુમર્તિ છે. જનસમાજનું કંથાણુ સાધવા પોતાના સ્વામી વિદારપુરીને પારમાર્થિક કંથાણુને પંથ ચંદ્રાવલી તે શુદ્ધચાત્રમનો ત્યાગ કરે છે. 'સર્વ' જેમ કંઠયળી ઉનારે તેમ જાને દંપતિ વાસનાઓને ત્યાગી, અન્યોન્યને આસીર્વાદ આપી છૂટાં પડે છે અને લોકકંથાણુ માટે પ્રખર તપશ્ચર્યા કરે છે. આટલું હૃદયજળ રાખવાનાં, મંદના કંથાણુ અર્થે શુદ્ધચાત્રમ છોડતાં દંપતિને પણ મનુષ્યની નખખાહમો કર લાગે છે અને નિર્ભય થવા માટે એક ખીજથી છૂટાં રહે છે. વિદારપુરી વિશ્વદાસજીના મંદમાં જ રહે છે અને ચંદ્રાવલી માતાજીના ધામમાં ચાલી જાય છે. તે, એક કાળે રસિક અને શુદ્ધચાત્રમી હોવાથી કુમુદના હૃદયનું દુઃખ સમજે છે, અને તેને માટે તેનું હૃદય દયાબંધુ થાય છે. તે જુદી-શાળી છે. તેનું હૃદયજળ અનુસરે. તેનો લોક કંથાણુ માટેનો ત્યાગ પ્રશંસાપાત્ર છે.

કુમુદ—એ સરસ્વતીચંદ્રનાં પ્રીત, વિચારક અને કરુણાનનક ચાતાવરનમાં ઉછરતું, નાચતું, ઉડતું, નાનકડું શુદ્ધપુત્ર છે. કુદ્ધો-પરિથી જે માતાએ, પ્રથમ પુત્રી કુમુદને પાડે દાઢે ઉછરતા દીપ્તી હતી, તેજ માતાએ બીજી પુત્રી કુમુદને પોતાના દાઢમાં લીધી. કુમુદ નિર્દોષ ચાતાવરનમાં ઉછરે તે અર્થે તેણે સૌંદ-

ર્યોધાન તૈયાર કરાવ્યું, તેને વ્યાયામ આપવા વિનોદ-લેવા અને તેની સાથે 'સર્વદા' નિર્દોષ સ્વતંત્રતાના પટમાં તેનો વિકાસ થાય તે અર્થે પૂરતી સંભાળી તૈયાર કરાવી જતાં ઉમળી યુવા-વસ્થામાં નિર્દોષ સ્વતંત્રતા કેળવવા જતાં અ-થોડા નિરંકુશતા પેસી જવા ન પામે, કુસંગ-તિનો વા સરખો પણ 'સંચાર' ન કરી શકે; સદ્બ્યાસ વચ્ચે દુરબ્યાસ ડોહીઆં ન કરે. દુકામાં મનોહર વૃક્ષ વેલીની વચ્ચે કાંટાવાળાં ઝાડ ઝાંખરાં ન ઉમે તે અર્થે-એની વ્યવસ્થા રાખી હતી કે પોતાની આરામખુરસી અગર દિ'ડાળાપરથી તેમજ પોતાની અને સુદર ઝોરીની ખાદીઓમાંથી, ભેસનાં, ઉકેતાં અને જતાં આયનાં, સૌંદર્યોધાનના સર્વ શુભ તેમજ પ્રગટ બાગો ઉપર નિત્ય દૃષ્ટિ પડ્યા કરે. "પ્રિયપુત્રીનો શુદ્ધપ્રભાવ સ્વતંત્ર વિકાસ પામે અને અગમ્ય રથાને સરી જાય નહિ, એ એ રૂઝ એકજ વૃક્ષ ઉપર એકજ શુભમાં આ-જુવા ઉપર, સૌંદર્યોધાનની ધાત્રીની અનિમિષ પાસળા હતી." એટલે કુમુદની સ્વતંત્રતા-સ્વ-જંદગામાં ન પરિણમે એટલો અંકુશ રાખી, થોડા સિદ્ધાંત સાથે અન્ય સદ્ગુણોનાં-ખીજ તેનામાં શુભસુંદરીએ અસંત સંભાળથી રાખ્યાં હતાં.

કુમુદનું નાચપું-કુદતું તરતું જાણ એક નાનકડું જાગક જેનું નિર્દોષ-હતું. તેની જાણી જતિઓ એક કંથોસ કરનાં પક્ષી જેવી નિર્મળ છે. જગતનો એરી પવન મ્હારી કુસમ-ને ન અંપરો એની. શુભસુંદરી સનન સંબળ રાખતી. જગતથી તેને અજ્ઞાન ન રાખતી જોઈએ એ ઉદ્દેશથી શુભસુંદરીએ કુદ્ધ સે-વાનાં પાડે પોતાનાં દર્શનથી અને જગતના વહેવારના પાડે કુમુદસુંદરી અને મુંદરઝોરીનાં દર્શનથી એને સીખવ્યા-નેમાં મીસ ફોરારનાં ઉત્તમ શિક્ષણની ચુંચણી થતી. પેશિલામે નિર્દોષ કુસમ અજળ મેયાતીની નીચરે છે કુમુદનું દુઃખ.

સુંદરગૌરીનું વૈધવ્ય, ગુણસુંદરીની પોતાનાં સંતાનો માટેની ચિંતા અને મીસ ક્લોરાલું કૌમારવૃત્ત જોધને, કુસુમ પોતે પરણવાની દુઝામાં ન પડવાની અને પ્રભુ ભક્તિમાં જીવન વ્યતિત કરવાની અભિલાષા એવે છે. કૌમારવૃત્તની વિરહ સુંદર જે જે દલીલો રજુ કરે છે, તે સર્વેનાં ચાતુર્યભર્યા જવાબ આપી પુરાવા સહિત સુંદરની પ્રત્યેક દલીલને તોડે છે. કુસુમ જીવતી છે અને સુંદરગિરિના શૃંગ ઉપર મરુત્વતીયંદ્રની સાથે તે રહે છે એમ જ્યારે તેના જાનુવામાં આવે છે, ત્યારે તેને મળવા ગુણસુંદરીને બધાં આગ્રહ કરે છે, પણ તે પહેલાં તો કુસુમ ચંદ્રકાન્ત સાથે પોતાની જાહેનને એક કાગળ લખી મોકલે છે—તેમા લખે છે—“તમારું અને સરસ્વતીચંદ્રનું તો હવે પુર્ણ થાય ને તેથી તમે એ જ્ઞાતિ બહાર થશો, ને આપણા માનાપિતાને માથે અપયશ આવશે. એટલે પછી તેમનાથી નીચેથી ઉંચું નહિ જોવાય—જે પિતાજી તમારો તે પછી સ્વીકાર કરે તો તેમને જ્ઞાતિબહાર થવું પડે અને પ્રધાનપદ પરથી પણ ખસવું પડે—મને પુછો તો આ બધી દુઝામા હવે પડશે નહિ. છુટ્યા છો તે બંધાશે નહિ.” કાણ કહી શકે કે પંદર સોળ વર્ષની નિર્દોષ અને મરનીઆર બાલિકાના મુખમાથી આવ્યા વાક્યો નીકળી શકે ? તેની કૌમારવૃત્તની ખાવના કેટલી ઉત્કટ છે—ગુણસુંદરીએ કુસુમમા ઉદારના કૌમળના અને પવિત્રતાનાં બીજ રોપ્યા, વિદ્યાચતુરે તેને ઉચ્ચ કેળવણી આપી. સુંદરનાં પવિત્ર સત્સંગ અને કુદરતનાં શાંત મીઠા વાતાવરણથી તેનું હૃદય નિર્મળ અને પ્રભુ ભક્તિ પરાયણ બન્યું છે—મીસ ક્લોરાના ઉપદેશથી તેની જીતિઓમાં યોગ્ય સ્વર્ત્રનાનો પટ બેઠો. આજપણુથીજ તેનામાં સરસ્વતીચંદ્ર માટે ઉંડાણમાં છુપાયેલો ગંભીર. સ્નેહ વહેનો આપણે જોઈએ છીએ. સરસ્વતીચંદ્ર પહેલ

વહેલો રત્નનગરી આવ્યો ત્યારથીજ તેનામાં સરસ્વતીચંદ્ર તરફ નિર્દોષ પ્રેમભાવનો ઉમળકો વધ્યો હતો જ્યારે જ્યારે ગુણસુંદરી ચંદ્રકાન્ત કે વિદ્યાચતુર, સરસ્વતીચંદ્રનાં શુદ્ધત્યાગ કર્યા વિશે ચર્ચા કરનાં કરનાં સરસ્વતીચંદ્રનો વાંક વસાવનાં ત્યારે ત્યારે તરતજ કુસુમ સરસ્વતીચંદ્રનો દોષ દાંકવા પ્રયાસ કરતી. દલીલી કુસુમ, કુસુમનાં આગ્રહથી કે બીજા કોઈ કારણથી સરસ્વતીચંદ્ર સાથે પરણે, એ તદ્દન અસંભવિત છે. ખરી વાત તો એ છે કે, કુસુમને આજપણુથીજ સરસ્વતીચંદ્ર માટે માન અને લાગણી હતી. અને તેના અંતરનાં ઉંડાણમાં સ્નેહનો ઝીણો પણ જવલંત દીપક જળાવતો હતો. કૌમારવૃત્તની પ્રખર અભિલાષાએ એ સ્નેહવૃત્તિને જોરથી પકડા પાછળ ધકેલી દીધી હતી, જો કે કોઈ કોઈ વખત એ વૃત્તિ ડોકીઆ કરી જતી ખરી. આંતરમાંય રહેલી પ્રેમવૃત્તિ યોગ્ય સમય ઉપર પ્રાપ્ત થયે ઉપર પૂરો પ્રભાવ જમાવે છે; અને ધોંચનાર, જ્યારે સરસ્વતીચંદ્રનાં ચોથા ભાગના છેલ્લા દરમ્યાન કુસુમને “ જગો, કંથા ધા...રી ” ગાતી—સરસ્વતીચંદ્રની આરતી ઉતારતી, તેનામાં લીન થઈ જતી જુવે છે, ત્યારે એ બાળનની ખરી ખાત્રી થાય છે.

કુસુમ પણ, કુસુમસુંદરીનાં જેવુંજ ઉચ્ચ અને આદર્શરૂપ પાત્ર છે. તેનામા પણ નિર્દોષતા કૌમળના પ્રેમાજપણું આદી ગુણો છે. સ્વતંત્રતાભર્યા છતાં પવિત્ર વાતાવરણમાં યોગ્ય જ્ઞાન પામી ઉછરેલી હોવાથી, તે કુસુમ જેવી શંક નથી. તેની વૃત્તિઓ મસ્તીભરી છે ખરી; પણ એ મસ્તી નિરંકુશનામાં ઉછરેલી અવકાશિશૌરીની મસ્તી જેવી ઉન્મત્ત નહિ, પણ નિર્દોષ છે. આપણા માનનીય પ્રમુખ સાદર રત્ન શ્રી આનંદશંકરભાઈની મર્મગામી રસિકતા એ સુચના કરી છે નેમ સરસ્વતીચંદ્ર એ એક નવું પુરાણ છે. સરસ્વતીચંદ્રનાં પટ પર, શુદ્ધ

સંસારની ઝીણામાં ઝીણી આજ્ઞા ગોવર્ધન-રામભાઈએ, કાંઈક વિદ્યાચતુર લક્ષ્મીનંદન બુદ્ધિધન શકરાય યજ્ઞેરનો ગૃહસંસારનો દર્શન કરાવી, ચીતરી બતાવી છે. તેમાં બારીક બુદ્ધિથી અનેરા વિવિધ રંગો પૂર્વા છે. રાજકીય પ્રકરણોમાં, મહારાજ દ્વારા રાજ્યકલ્યાણના રૂઝાઓ બતાવ્યા છે, તેમજ રાજ્યની કેપટ-ખાશ મુવર્ણપુરીની રાજ્યખટપટમાં ઉતારી છે. બુપસિંદનો દરબાર, મહારાજનો પ્રગ્નપ્રેમ, પ્રગ્નનાં કલ્યાણનાં માર્ગો તેમણે એક કુશળ રાજ્યમંત્રીની માફક આબેદુખ કલ્યા છે. સમાજનાં દસ્થો તેમણે બંને આબુ-થી આ જમાનાને તેમજ પરાતન કાળના જમાનાને અનુકૂળ પડે તેવી શેષીમાં ઉતાર્યાં છે. ધર્મનાં તત્ત્વો પણ ખૂબ જીવવટથી ચમ્પ્યાં છે. સરસ્વતીચંદ્રમાં કંઈકાં જાનમતના પાત્રો અવનીનાં પટપટ જન્મે છે. તેમનાં વિચારો, જ્ઞતિઓ ને વર્તનનો આબેદુખ અને અને ચોખ્ખો ચિતાર સરસ્વતીચંદ્રમાં સમાવ્યો છે. જમાના જેવા નીચ જ્ઞતિઓનાં પુરોષોથી તે સરસ્વતીચંદ્ર જેવા આદર્શ પુરુષ અને ખલકનંદા જેવી નીચ સ્ત્રીઓથી માંડીને કુમુદ જેવી આદર્શ સ્ત્રીઓ દુનિયામા મળી શકે તેમ છે. ગોવર્ધનરામ ભાઈએ એ પાત્રોની કલ્પના કરવામા જે આનુષંગિક પાપુડું છે, તેના તારે ત્યારે વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે ત્યારે તે મદદાત્માની વિશાળ બુદ્ધિ માટે, અત્યંત પુન્યભાગ્ય સ્વાભાવિકજ ઉત્પન્ન થાય છે. સાદારત્વથી કનૈયાનાથ મુનશીએ નવલકથાઓનાં પાત્રો આલેખવામાં ગોટી ગોટી રેખાઓ દોરી, તેમાં આમનેમ પોતાની ઈચ્છા અનુ-

સાર મૂખ્ય રંગો પૂરી, વાંચનારને પોતાની ઈચ્છા અનુસાર ખીજ રંગો પૂરી લઈ કલ્પનાનું યથેચ્છ મુખ ભોગવવા અવકાશ આપ્યો છે અને આથી કરીને વાંચનારનું હૃદય ક્ષણિક ચનચન નાચી ઉઠે છે. સાદાર રત્ન કવિવર શ્રી ન્દનાલાલ પોતાના નાટકનાં પાત્રો આલેખતા, ઉચ્ચ ભાવનામય રેખાઓ દોરી, તેમાં સચોટ રંગ પૂરી વાંચનારનાં હૃદયને તરસું બનાવી દે સારેજ જાય છે. પણ ગોવર્ધનરામભાઈના પાત્રો તો દુનીયાનાં ખંચાં મનુષ્યોજ છે. દેવી જીવનનાં પથે ચઢેલાં બન્ય પાત્રો સૌથી, તેમની અંદર માનુષી નીર્જળતા પણ મુકી છે. આજનાં મોહબર્થાં વાતાવરણનાં “જ્યા”ના આદર્શો જીવનમાં ઉતારનાર અસ્તિ ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે. સરસ્વતીચંદ્ર, “જ્યન્ન” જેવો દેવી વિજેતા નથી સળગ્યો. સંયોગ અને પ્રવાસથી સરસ્વતીચંદ્ર, કુમુદ, કસ્તુર કે ગુણસુંદરી થઈ શકાય, એવું આશ્વાસન સરસ્વતીચંદ્રની નવલકથાનાં વાંચનારના હૃદયને મળે છે. ગોવર્ધનરામભાઈએ કલ્પેલાં કુમુદ સરસ્વતીચંદ્ર જેવાં પાત્રોની નિર્જળતા વાંચનારનાં હૃદયને કશ્ચુરસથી ભરી દઈ, તેનાં નયનમાંથી અશ્રુધારા વહેવડાવે છે. સરસ્વતીચંદ્ર દ્વારા, સાદાર રત્ન ગોવર્ધનરામભાઈએ, એક પરમાર્થો મદદાત્મા જેટલી ગુજરાતની જે અમૂલ્ય સેવા બજાવી છે, તેને માટે ગુજરાત એમનું સદાકાળ શ્રદ્ધા રહેશે.

* નડિયાદની સાહિત્ય પરિષદમાં વંચાયેલો નિબંધ.

નિર્મત્રણુ:

રાસ.

કે રાજ ! ભર્યાં સરવર સુન્દર અમ દેશમાં,
કે રાજ ! ભર્યાં સરવર મધુર અમ દેશમાં:
મંહી આછિરં નીર,
મંહી આછિરં ની...ર,
આછાં આછિરં અમી મીકડાં...કે રાજ !

તીરે નાચે મોરલો, તીરે એની છાય,
ધીરી કેડા કે 'તે હું' ની ધીરથી રહેરા...ય,
'તે હું' ના રાજ્ય ગુજે મીકડાં...
કે રાજ ! ભર્યાં સરવર મધુર અમ દેશમાં,
કે રાજ ! ભર્યાં સરવર સુન્દર અમ દેશમાં:
મંહી સોનાનાં ફૂલ,
મંહી સોનાનાં ફૂ...લ;
ગન્ધે રહેકતા મીકડાં: મીકડાં...કે રાજ !

તીરે સારસ બેલડી, તીરે અંચલ મીન,
ધીરે વેણુ વાય ને ધીરે વાય સમી...ર,
ગેબે એ ગીત ગુજે મીકડાં...
કે રાજ ! ભર્યાં સરવર સુન્દર અમ દેશમાં:
કે રાજ ! ભર્યાં સરવર મધુર અમ દેશમાં:
મંહી મોંઘા પરાગ,
મંહી મોંઘા પરા...ગ,
મોંઘા: મોંઘેરા પરશ્રવના...કે રાજ !

દેવાને યે દોહાલાં એનાં પયનાં પાન,
આવે તે પીવા ત્હમે મોંઘેરા રહેમા...ન,
પીએ પાંચૂપ મીકડાં: મીકડાં...
કે રાજ ! ભર્યાં સરવર મધુર અમ દેશમાં:
કે રાજ ! ભર્યાં સરવર સુન્દર અમ દેશમાં:

'સમિતિ'જય

આળકને રોગથી કેમ બચાવવું ?

ચામડીના રોગ—લેખ ૪ થી.

લેખક: અમૃતલાલ હ. પટેલ, ડી. પી. એચ.,

હેલ્થ ઓફીસર, મુરત:

આ લેખમાં આપણે આળકને થતા ચામડીના રોગ બાબત વિચાર કરીશું. આળકના શરીર ઉપર જુદા જુદા રંગ અને કદના ચાંદા, ફેલાકાં, ધાબા ઇત્યાદી દેખાય છે. આનો ઇલાજ કરવો તે જો કે ડોક્ટરોનું કામ છે છતાં તે બાબત સામાન્ય જ્ઞાનની જરૂરીયાત દરેક માતાને છે. કારણ કે શરીરની ચામડી ઉપર દેખાતી, આ નિશાનીઓ સાદામાં સાદા અને ગંભીર રોગોના પ્રતિનિધિ રૂપે હોય છે.

તરતના જન્મેલા આળકની પૂઠે તાંબાના રંગ જેવા અને જોળ આકારના ચાંદા ઘણા-એએ જોવા હશે. કેટલાક એમ માને છે કે તરતના જન્મેલા આળકને ચાવું તો કાંઈક હોય જ અને એમ માની તેનું અર્થ કારણ શોધવાની કોઈ દરકાર કરતું નથી. આ ચાંદા આળકને જન્મથીજ હોય છે અને તે, આળકને માતા અથવા પિતા તરફથી વારસામાં મળેલા રોગના પરિણામ રૂપે હોય છે.

જે માતા અથવા પિતાને ઉપદંશ (Syphilis) નો રોગ હોય છે તેમના આળકને આવા ચાંદા પડે છે. આવા આળકને આ ચાંદા ઉપરાંત, બીજા કેટલાક ચિન્હો પણ હોય છે. પરંતુ તે બાબતનું સંપૂર્ણ

જ્ઞાન સાધારણ માણસોને હોતું નથી, પરંતુ તેમાંના કેટલાક ચિન્હો જોળખવા તદ્દન મહેલા છે, જેવાં કે શરીરની બધી ચામડીના માટી જેવા રંગ, બેઠેલું નાક, માથા ઉપર થોડાં પણ ઉભા વાળ વિગેરે; પરંતુ આ બધા ચિન્હો ડોક્ટર સિવાયના બીજા મનુષ્યોની નજરમાં નથી આવતા. આવા રોગવાળું આળક બહુ વખત છપતું નથી અને જો તે મરેલા જેવું જ દેખાય છે. આપણે એક વખત એટલું બહુમિતે કે આળકની પૂઠે તાંબાના રંગના ચાંદા હોય તો તે એક બચકર રોગની નિશાની છે તો તેનો તરતજ ઉપાય કરવાની અગત્યતા આપણને માલમ પડે. એક દંપતિના ત્રણ ચાર આળકો જન્મ પછી ચાર છ માસની અંદરજ મરી ગયા. પછી ડોક્ટરની સલાહ લીધી અને ડોક્ટરે કહ્યું કે આળક જન્મે એટલે તરતજ મને બતાવવું. આમ કરવામાં આવ્યું, અને માલુમ પડ્યું કે આળકના પિતાને ઉપદંશનો જીનો પણ થોડો ઘણો સારો થઈ ગયલો વ્યાધિ હતો જેને લીધે આળકો મરી જતા હતાં. તે આળકની યોગ્ય સારવાર કરવાથી ગયલા પાંચુ અને આળકના પિતાની યોગ્ય દવા કરવાથી બચી ગયા બીજા આવાદ પણ તંદુરસ્ત જન્મી.

ઉપદંશ સિવાય બીજા પાત્ર કેટલાક એવા રોગ છે કે જેના ચિન્હ આગકની ચામડી ઉપર જણાય છે પરંતુ જન્મથી આવા ચિન્હો ખાસ કરીને ઉપદંશમાંજ માલુમ પડે છે.

હવે આપણે બીજા રોગો તપાસીશું. શીનજા, ગોઅર, ઝોરી, અછગડાં, વગેરે રોગોમાં પણ શરીર પર જુદા જુદા પ્રકારના ફાંદાં થઈ આવે છે. પરંતુ આ બધા રોગની સાથે બાજુ અને તાવ આવે છે અને બાજક માંદું છે તેમ તરન જણાય આવે છે. એટલે તેનો ઉપાય કરવામાં મુશ્કેલી નથી. પરંતુ કોઈ પત્નુ જનના શરીર ઉપર નીકળતા ચાંદોને શીનજા માનાવું દેવિ સ્વરૂપ આપી દેવાની આપણા અજ્ઞાન અને પછળ વર્ગમાં માન્યતા છે. વધારામાં, “આપણે અથવા માતાજી પધાયાં છે” એમ માની લઈ બાજકની દવા કરવામાં આવતી નથી. આવી રીતે દલારો બાજકો આપણા દેશમાં મનુષ્ય પામે છે. ચામડીનો ફાંદાં પણ રોગ ફાંદાં પણ દેખી કે દેવતાની માનતા કે આધાર રાખવાથી કે તેમની પૂજા કરવાથી જાહેર થઈ નથી ને અપદ રીતે જન્મવશું મરે છે.

કેટલાક નજીવા કારણોને લીધે પત્નુ શરીર પર ચામડાં, ફાંદાં કાઢતી દેખાય છે. મનુષ્યના કંઈવારો બાજકના શરીર પર અજાણ્યને મળતા જીભ ફાંદાં થાય છે. બાજકને મનુષ્યનાનીમ સુરાડવાથી, આવા ફાંદાંથી બાજક ખસી શકે છે અને વધારામાં બાજકને ટારીયા તાવ લાગુ પડે છે નથી.

ચાંચક અને માકડના કંઈવારો બાજકના શરીર પર મોટા ફાંદાં લોમણ થાય છે અને તે આખી રાત બાજકને ચાંચક કે માંકડ કરવા કરે તે સ્વપ્નમાં બાજક ફાંદાં ગભિર વ્યવસ્થા પીડાવું દેવ તેવું લાગે છે. પાડીના આડવામાં અને નેવડના અને માક-

ડના પારણામાં ધણી વાર ધણાજ માંકડ થાય છે. ઉપરથી દેખાવડા અને ફેંસનેબલ મણાના પારણામાં સુવાડેલું એક બાજક આ લેખકે એક ગૃહસ્થના ઘરમાં લેખું હતું. બાજકના શરીરે મોટાં મોટાં લાત ચાંદાં પડેલા હતાં. તપાસ કરતાં, મગફળી પારણામાંથી પચાસ ઉપર મોટા લોહી પીધેલાં માંકડ નીકળ્યા હતાં. આ વાત સાધારણ દેખાય છે પરંતુ પચાસ માંકડ આખી રાત એક વર્ષના બાજકને કરવા કરે તે બાજકની શારીરિક સ્થિતિ કેવી રહે તે સ્વપ્નમાં કરી ગયાવ નેરી વાત છે.

શરીર પર ફાંદાં થાય ને તે સ્વપ્નમાં લેખકે કાઢાય તેવા હોય છે પરંતુ બાજકના માથામાં અને બોમીમાં ધણી વખત જીભી જીભી ફાંદાંઓ થાય છે. એને લીધે બાજક આખી રાત રહે છે અને દીવડે પણ અકળાય કરે છે. આવા ફાંદાં, થવાના ધણી કારણો હોય છે. કેટલીક વખતે ખસીને લીધે આવું બને છે પણ આવા જીભી ફાંદાં થવાનું ખાસ કારણ પત્નુ વખત જુદા હોય છે. આ નાનકડું જ પથરાવું પ્રાણી, બાજકના વાળના સુગમાં મેંકડોની સંખ્યામાં બરાબર રહે છે અને તેમ થવાનું કારણ માળાપની બેઠકમાં છે. શિયાળાના ઝીણામાં બાજકને મનુષ્યના અને નેવડના પડેલાં વાળ આવે છે. મનુષ્ય કપડામાં જુદાં પડેલાં પડેલાં રહે છે અને ખાલ કરીને જળમાં અને નેવડના મળના બાનમ કરવાથી મેંકડો જુદાં પડેલાં મળે રહે છે અને બાજકનું મોટું બન્યા કરે છે. કેટલીક વખતે આ જાંબુ એટલે, તાલ આપે છે કે બાજકની બેઠકી વાળોના મળ મળે છે.

કિનામળા દીરમોમાં બાજકને અગાધમાં નીકળે છે તે ઉપરથી પણ વખત નરવન. જમણ, નરવળના જેવા અને નેત્રી બીજા કામગીરી જેવાં મોટાં દુબરી વાળાં મળે.

ચોળ ચાહાં પડે છે, આતુ' મુખ્ય કારણ અસ્વ-
ચક્ષતા અને અયોગ્ય કપડાં છે.

ચોપી રોગથી ઉત્પન્ન થતા ચામડીના
વિકાર સિવાય બીજા બધાં ચામડીનાં ઉપર
થતાં ફોલ્લાં ઇત્યાદીનો ખરો ઇલાજ સ્વ-
ચક્ષતા છે. જો બાળકને કાળજીપૂર્વક સ્નાન
કરાવવામાં આવે અને રૂતુ અનુસાર કપડાં
પહેરાવવામાં આવે તો આવા ફોલ્લા અત્રે
આહાં થતાં નથી.

વધારે પડતા ગરમ પાણીથી અને દહાડી
જાતના સાબુથી પણ બાળકની ચામડી લાલ
થઈ જાય છે. બાળકના આખા શરીર પર
મીઠું તેલ ચોળાને પછી સારી જાતના સાબુથી

નહવડાવવાથી શરીરપરના જંતુનો નાશ થાય
છે, બાળકનું લોહી જલદીથી દરે ફરે છે અને
બાળક તંદુરસ્ત બને છે. બાળકને નહવરાવવું
તે પણ એક કળા છે. બિનઅનુભવી માતા
ક્યારેતો બાળકને બહુ નહવરાવીને માંદું પાડે
છે અથવા ઓછું નહવરાવીને મંદુ રાખે છે.
આ કળા બિનઅનુભવી બહેનોએ અનુભવી
બહેનો પાસેથી શીખી લેવી જોઈએ. બાઈ
ફક્ત નહવરાવવાને ખાતર બાળકના શરીર પછી
પાણી ઢોળી પછી મોઢા પર પાઉડર ઇત્યાદી
લગાડવાથી બાળક સ્વચ્છ અને તંદુરસ્ત રહેવું
નથી એની નોંધ લેવી અહિં અસ્થાને નહિ.

ગણાય.

ધર્મગીત્રીના સ્મરણાર્થે

શ્રી પદ્મજી મહાત્મા સ્વામી

તરફથી સંનિવૃત્ત રામન સેટ.

જીવનના રંગ.

(સસ).

આવો સસિક ! જીવનરંગ માણીયે રે લોલ,
બોમથી ઝરે છે ધવલ ચંદ્રિકા રે લોલ,
એવો નીતરે અમ હેડાતો નેહ જો—આવો.
જીવન જાણવાં ને જીવવાં એ દોહડાં રે લોલ,
અંતી ગહન દીસે આત્મનાં ઉંડાણ જો—આવો.
' સંસારે સ્વર્ગ ' એવું સૂત કો વડે,
એ સૂતથી અમ જવરણ મંડાવ જો—આવો.
બહુ લોકાની તેજ તરલ તારિકાં રે લોલ,
ઉદિત થઈને ઉગ્મણું તમ શૂન્ય જો—આવો.
એ તેજે યામ પુનિત હૃદય આપણું રે લોલ,
પછી પ્રગટે વિશુદ્ધ પ્રણય પૂર્ણ જો—આવો.
દિવ્ય તેજે એ દિવ્ય ગાન પામીએ રે લોલ,
સાધી પ્રેમ સંકલ જલ સાય ઐક્ય જો—આવો.

ગિરિજાપ્રસાદ બોળાનાથ ભટ્ટ.

માળા.

[અનુવાદ]

૧

તું સાથ વહાં દિન ને રજનિ,
પ્રિય ! તહેની જ મોતન માળ ખની;
ફરીથી, ફરીથી
ઉર ફરવથી,
ખની પ્રેમની માળ શી એ ? સજનિ !

૨

પણ એક ફરેકજ મોતી સમી,
ખન્યુ મૌલિક સાન્વહુ-પ્રાર્થન, ને
પલકે, પલકે
ફરતી હૃદયે
રહી દર્દની મૂર્તિ તથાપિ, સખિ !

૩

શુભ કો, સ્મરણો !-ત્યમ ખાળી રહે
ફળહીન નદો, કહુ દાનિ અહો !
ચુમતો, ચુમતો
દર એ મણકો,
પ્રિય ! ચૂમી હું દર્દસ્વીકાર રહ્યો,
દિલદર્દ સદાય હું ચૂમી રહ્યો !

શમમોહનરાય જમવંતરાય.

પંચાતીયાની પુત્રી

લેખક: રા. મનુભાઈ જોધાણી.

ઉનાળાની એક સુલભ સમય ગુલાબી પ્રભાતમાં ઠંડીની લહેરો અનુભવતા રામો પટેલ ખાડ્યામાં સૂતા હતા; તેવામાં પાસે બાંધેલા વાછરાએ પગ ચાલ્યા અને એમની હાથ ઉડી ગઈ. મોટું ઘુઘ જવાથી એ હાંફાં હાંફાં હક્યા; બેઠી પહેરી માથે ફાળીયુ બાંધી, બળદને કોડમાંથી કઢયા, હળ તૈયાર કરી એમણે ખેતરમાં જવાની તૈયારી કરી.

રામો પટેલ ગામમાં ખાનદાન હતા. પેસાપાત્ર પાછુ હતા. છોકરામાં માત્ર એક પુત્ર અને પુત્રી હતી. ખેતર હતું, કોર હતી, અને આંગણે ધુપર-માળ ખખડાવતા સુંદર બળદોની જોડ હતી, બજારી ભેંસોનાં વૃથાં હતાં, સર્વં હતાં. લક્ષ્મી-દેવીની એમના ઉપર કૃપા હતી. પણ પટેલને બીજી શી ચિંતા ?

પટેલ પાંચમાં પૂજાતા અને આગ્રવાન હોવાથી એમને પંચાત કરવા સહુ બેઠાની જતા. પહેલા એમનું મન ફાળતું. પાછુ પાછળથી એમને લત પડી ગઈ હતી. ગમે તેવું કામ હોય અને બજારું હોય, તોપણ પટેલ પંચાત કરવા કોઈ બેઠાને તો તરતજ દોડી જતા.

“રામાપટેલ ઘર છે કે ?” બહારથી કંઈએ હુમ મારી.

રામાપટેલે હજી નીચું સુકતું અને આંખનાર કાઢ્યું છે, તે જોવા ખાસી તરફ ચાલ્યા.

“પટેલ, તમારો મારો ઘર ચાલ્યો” ઉતાવળ સાથે આથકપૂર્વક વિનંતી કરતાં એણે પટેલને હાથ ચાલ્યા.

“પણ છે શું ?” પટેલે હસતા હસતા પૂછ્યું.

“આ જુઓ છાને પટેલ !” ડૂબીઆમાંથી સસ

હવે ગયું. તમારા જોવાને આધારેજ આત્મ ઉચ્ચ રહે છે. તમે તો થાંભલા સ્વરૂપ છો, નહિ. તો આકાશ અને પૃથ્વી એક થઈ જાય.” એણે વાતમાં મોણ નાખવા માંડ્યું.

“બાઈ, મારો મોટું પાય છે, વાત કરો, શું છે ?” પટેલે ઉતાવળ કરી.

“જાણ, જુઓ તો ખરા ! આ મારા ખેતરમાં હવે પેટા-હીરા ભાગ લેવા આવ્યા છે. કહે છે કે તારા બાપે, ને મારા બાપે એ સહીયાઈ ખેતર કીધું છે.”

“સાક્ષી હશે કોણ ?”

“સાક્ષી કેરો ? મારું જ ખેતર છે. મારા બાપે લીધેલું. મેં માથા ઉગે એવી જમીન ખેતરને તૈયાર કરી છે. અને હવે તૈયાર માલ જોઈ એવું મન લેવડાયું. અને આજ પડાવી લેવાનો ઘરાનો કર્યો. શી ઘન છે ને ?” એણે ચુસ્તમાં કોતે કચકચાવ્યા.

પટેલે હજી મૂકતું બળદ એમના એમ કહ્યા હતા થઈ રહ્યા અને પટેલ તો પંચાત કરવા એની સાથે જવા પાપકી પહેરવા ગયા.

“બાપા, ખેતરે પાધકી પહેરી કેમ આવ્યો છો ?” શીરોક લખેલી સુવાન છોકરીએ પટેલને એસરીમાંથી સાફ કરવા પૂછ્યું.

એ પટેલની દીકરી હતી. જુઝિશાળી હતી. એને અસલ કપર તીરસ્કાર હતો. ધરધણી મુર્ખ પારકી પંચાત કરવા જવાનું એને પસંદ ન હતું. એ સમજતી કે પંચાતીયાનાં છોકરાં શું જ મરે !

“બાપા, શીદ જડું છે ?” પટેલને મુઠા રહેલા જોઈ એણે ફરી પૂછ્યું.

“આ જરા, પેલા હીરા પટેલને ને આમને તકરાર છે તે...” પટેલે આડું જોઈ લગ્યાયું.”

“આપણે શું તે ?” સિંહણુ જેવી એ તાકુકી.

“જયા વગર તે ચાલે !” પટેલે વચ્ચારે જવાબ આપ્યા વગર ચાલવા માંડ્યું.

દીકરી પાછળ જોઈ રહી એણે એમને પાછા બોલાવ્યા. “બાપા ! તમે આ ન્યાય કરો તો અજી ન્યાય કરો ?”

“હા બેટા. સત્યને આંધ શી ? પંચ ત્યાં પરચેવટ ” પટેલે મક્કમતાથી જવાબ આપ્યો.

“ન હોય. બાપા, ન હોય. એમને લાલ અને બીલને ગેરફાયદો. એક ખુશી થાય અને બીજું દુઃખાય, એક મલકાઈ અને બીલની આંતરડી કડળી જી. અને એના આપણી તો બાવા અને ન મળે !” દીકરીએ બોલવા માંડ્યું.

“એ તો જે બોલું હોય એને શીક્ષા થવીજ જોઈએ. પણ એનો આપ શું નડવાનો હતો ?” પટેલે દરકાર ન કરી. અને નહોતો પોતે ન્યાય કરવાનો પરવાનોજ લઈ આવ્યા હોય એમ પેલાને સાથે લઈ ચાલ્યા ગયા.

સિંહણુ સખી એ જોઈ રહી. એણે ગુસ્સામાં પગ પઢાડ્યો અને સ્કેન લોક બીડી સીતકાર કર્યો. અકરાઈથી તાકી રહી. એના કપાળ ઉપર કરચલી પડી. ભ્રમર બેચાઈ અને આંખો ઉપરનાં ચોપચાં ઉઘાડ્યાં. એણે બળદવા માંડ્યું. “આંખને પંચાત કરતા બહુવવાંજ પડશે.”

(૨)

બળને વરસનાં બોણાં વાવાં. પણ સાસરે ગયેલી દીકરી સદેશોય મોકલવી ન હતી. સાસરે થરની દીકરી મોટે ધર સાસરે ગઈ એટલે પીયરને બૂલી ગઈ, જેમ મામની સ્ત્રીએ વાતો કરતી. રૂપાળી સ્ત્રી અને ધનનો મદ પણ એની જોળ-ખાણ કાણ ન કરે ! મામની કેટલીક યુવાને સ્ત્રીએ તો પટેલની દીકરીની સહીયરો હતી. અને વારંવાર એને સંભારી વાતો કરતી કે એતો દને નહિ આવે.

લાંબો પંચ ખેડતી, ધુધરીઆળા બળદ જોડેલ રમમાં બેસી, એ ખોરેક દીવસ ચંદનાં એક દિવસ મામને પાદરે આવી પહોંચી. પનદારીએ એને જોઈ, ને જોડાં રૂંચે મૂક્યાં. બોવાળીઆએ અણ-

હાંક્યાં ધણુ મૂકી, એના રથ પાસે લમવા માંડ્યું. ‘સુંદરીએનાં વહેટ’ એના રથ ફરતા લગ્યા. નાણે કોઈ હાથિએ માલ મૂકી. જેમ જેમ મામમાં ખબર પડતી ગઈ, તેમ તેમ મામનાં સર્વ માણસો આ પટેલની દીકરીને સામા લેવા ગયા. પટેલનો હર્ષ તો માયજ નહિ. જે વર્ષે આવે દીકરી પર આવી હતી. પૈસાવાળી હતી, એટલે સહુ એની ખુશામત કરતું. ગરીબજી કાણ ?

વાજતે માજતે સાંધેયા કરી એને ધર તેડી લાવ્યા. આંખમાં રથ દુરયાં. માણસોએ ખબર અંતર, પૂછ્યા. અને સહુ રસ્તે પડ્યું. માત્ર ગળ્યા-માંક્યા માણસો બેઠા હતા. ત્યાં લાગીને ફાતણ કળશીયો હાજર કર્યા.

“ના, બાપા. મારે ફાતણ નથી કરવું.” નહોતો પોતે અમદાઈ જતી હોય એમ લગાડાં સંભારી એ પાછી હતી.

“કાં... ?” પટેલ ફરી આંખે જોઈ રહ્યા.

“જુએ બાપા. મહેં તમને મારા ધરેથી ખાનગી દરા હંતર રૂપીયા મોકલ્યા છે તે લાવે. તમને જે વખત કહેવડાવ્યું છતાંય તમે મોકલતા નથી. મઠિ આજ તો એ રૂપીયા આપો. પછીજ ફાતણ કરીશ.”

“હે... ! રૂપીયા રોના ?” પટેલને ફાળ પડી. એમના હાથમાંથી કળશીયો પડી ગયો.

“બાપા ! એમાં શાના ખર્ચોજ નહોતો છે ? રૂપીયા તો કાલે મળશે. પણ દીકરીના પૈસા ધરમાં ન રાખીએ.” દીકરીએ ધીમેથી કહેવા માંડ્યું.

“પણ દીકરીના પૈસા રોના ?” પટેલે ઉચે-સાઈ પૂછ્યું.

“આ મારા પૈસા, મેં તમને મોકલ્યા છે તે.”

“મોકલ્યા વગર ?”

“સ્થો રાખો દને.”

“ત્યારે શું હું નહું બોલું છું ?”

“નહું નથી બોલતા, પણ તદન ના કહો છા—તમકર નહોતો છે. એ અસત્ય નહિ તો બીજું શું ?”

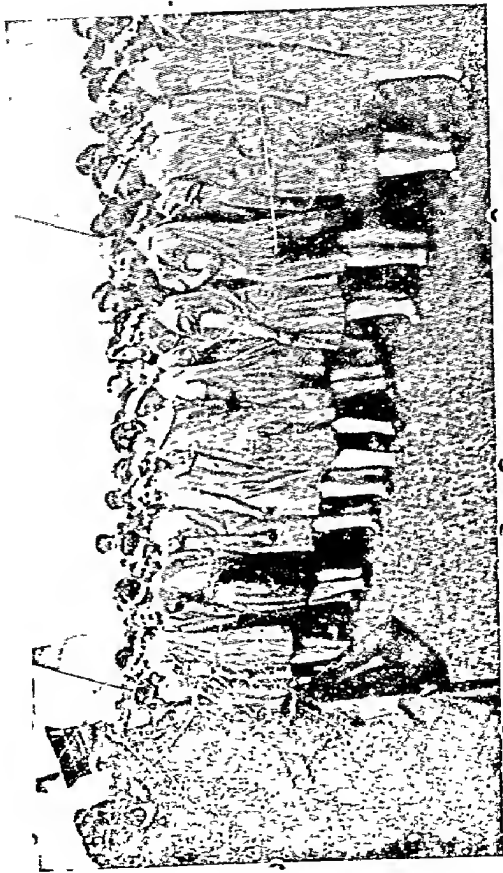
પટેલ ગુસ્સામાં બળી ગયા. ગળે પડતી આ-વેલી દીકરી આંખના પાટા જેવી લાજવા માંડી. ‘ક્યાં થઈ પટેલાવું’ અંધારજીના ઉંમંગ સાથે

चित्रकारः]

“ ना, आपा ! मादे दानशु नयी देखे । ”

[रि. / इलाहाबाद]

પૂજન કરતેલી સ્ત્રી-સૈન્ય.

એનેહમયું” સ્વાગત અને ક્યાં આંતરડી કંકળતો તીરસ્કારમયો આગુળનાવ !

“આપ આટું ત્રુડું ન બોલ. મારી આઠ વર્ષની આબરું તમે પૂળમાં મેળવી.”

“ના, બાપા હું ત્રુડું નથી બોલતી. તમારી બુદ્ધિ ફરી ગઇ છે. આડી બુદ્ધિ નાહીએ હું ત્રુડું છું તેથી કાંઇ બોલતી નથી. ફક્ત મારા રૂપીયા આપી છો.” દીકરીએ નીચું જોઇ પૈસા કસોવવાની ઉતાવળ કરવા માંડી.

પાસે જોડલા સહુ જોઇ રહ્યા. એમના મહેરા કપર આશ્ચર્યની રેખાઓ દેખાઇ. પટેલને એ વર્ષથીજ વધારે કપર આવેલી અને એમની જાંઠે પૈસો વધારે ચર્ચા હતો. સહુ માનવું કે એ એમની ઉપજમાંથી છે. પણ આજે તો કાઠ નવીન વસ્તુ દ્રષ્ટિ સમક્ષ આવી. તરત દીકરીના પૈસે તામચીની ન્તા કરત પટેલ પૈસાની ફેલમગેલ જોડાથી રહ્યા છે, એમ ત્યાં જોડલા સહુએ પોતપોતાના મનમાં નિર્ણય કર્યો.

“દીકરી, મારી પાસેથી જોઇતા હોય તો, અમથા લાભ પણ તારા લેણા છે એમ કહી મારી આબરૂના કાંકરા ન કર.” પટેલે દીકરીને સમજાવવા માંડી.

“આપ્યા હોય તે હજીના લઇ નહીં.” હકીકત ત્યાં એ બોલી.

“હજીના ક્યાં ? બસીસ આપું છું ને !”

“અને મને મોકલ્યા છે એવું શું છે ?”

“પૂળ એની.” પટેલે કશુંકાશ નહીં વગાળ આપ્યો.

“પૂળ રોની ! રૂપીઆ પહેલાં. એ તો તમારે આપવા જ પડશે.”

પટેલ સમસમી કહ્યા. કલંક માથે આબુ. એની ઉત્તવજ કીર્તિને કાળો રાખ બેસા. દીકરી કાંઈ રાજ દોત તો વધારે ઠીક, એમ એમને લાગ્યું.

બપોર થયા. પણ કાંઈ જમવા ન કહ્યું. શંખુ રમ્યું. ત્યાં દ્રષ્ટિ હતો ત્યાં શોક ગયા દળી પડી હતી. ત્યાં આનંદ હતો ત્યાં વિવાદ દેખાતો. ત્યાં દોરડોદોરી હતી ત્યાં રાજ્ય પાતાવરણ નમ્યું અને તે વધારે ને વધારે બચકરતા કર્યું હતું. પટેલની આંખમાંથી શોધાર આંસુ વહે ત્યાં દળાં. પણ દીકરી એકની બે પતી ન હતી.

સાંજ પડી. ઠોકરાં બૂમો ટળવળવા લાગ્યા.

“બાપુ ! આ ઠોકરાં હાથે તો દયા તો લાવ” પટેલ આજીજ કરી.

“ના બાપા ! રૂપીઆ પહેલાં, પછી જમવાનું.”

“દીકરી આવી હડીલી ન યા.”

“તો દીકરીના રૂપીયા પચાવી પાડવા છે ?”

બસ થઈ રહ્યું. પટેલને એ શબ્દ બાણ પેઠેજ પેશી ગયા. એનું હૃદય ખળભળી કહ્યું. એ ગામમાં ગયા અને પોતાના સાથીએને તેડી લાવ્યા.

પંચ મળ્યું અને ન્યાય થયો. “દીકરીના રૂપીયા મોકલ્યા તેનો સાક્ષી નથી. પણ એને લક્ષ્મીની ઠાળો હટે છે. તેથી માનવા જેવું છે કે એણે રૂપીઆ મોકલ્યા હોય અને પટેલ પાસે બે વર્ષથી ફેલમગેલ છે. એટલે એ પૈસા આપ્યા પછીજ આ બધું થયું હોય. પણ સહીસીકા નહિ હોવાથી, બન્નેની આર્થી રકમ નથ. પાંચ હજાર રૂપીયા દીકરીને આપવા” મુયમની પેટ પંચ અધીઅધનો ઠરાવ કરી નાખ્યો.

“ના, મારે પાંચ હજાર નથી જોઈતા. ફક્ત હજાર આપો.”

“જો, પંચ કરે તે કમલ એમાં અસત્ય ન હોય. એ તો જે કરે તે બધું સારું કરે.” પંચ પોતાની સત્યતા તરફ કરી.

“તમે આવેજ ન્યાય કરો છો ?”

“હા. ત્યાં ત્યાં અમને ન્યાય કરવા બોલાવે છે ત્યાં અમે તરતજ અટકાવમુદ્ધ કરી આંખીએ જીએ અને એથી બન્ને પક્ષ રાજ રહે છે. પૂછને તારા બાપને !”

પટેલે પાંચ હજારની થેડીઆ લાવીને પછાડી. અને કહ્યું. “હા, કર તારું કાળું. મને મોકલું ન બતાવીશ. મને પડતી આવી છે તે ! મારે દીકરીજ નથી એમ માનીશ.”

“બાપા દવે હું નહિ આપું. તમારે તો ઠીક પચાવી પાડવા હતા.” એ અગ્નિમાં થી ફેરતી બની હતી. અને એ અગ્નિની ત્વચાઓમાં પટેલ બળી જતો હતો.

રૂચ જોડાયો. બૂમો ને તરશી દીકરી રમમાં બેઠી. આવતી વખતે જે સેંકડો માણસો સામા લેવા આવ્યા હતા, તે અત્યારે જળાવા તો થું પણ

સામાય ન મન્યા. આનંદમાં કશીસંતાં માણસોથી ઉમરાની રોડીય બચકર અને ખાવા ધાતી દેખાવા લાગી. જાણે ઉત્તર અને અરેડાડા!

તમને પાંદરે ગઈ, એણે બીજે રસ્તેથી રમ પાછો વાળ્યો. પરંતુ આંગણે ફરીથી રમ આવી ઉભો રહ્યો.

(૩)

પરેલ ગાંધે કમા લતા એમણે રમ લેયો, ને મોટું છપાવ્યું. એ અંદર જતા રહ્યા. કોઈએ આવકાર સરખોય ન આપ્યો. પણ આ દીકરી કાંઈ આંજી નય એમ ન હતી. એને તિરસ્કારની દરકાર ન હતી. એ અંદર ગઈ.

“બાપા ! બાપા ! બહાર આવો.”

પરેલ ન બોલ્યા.

દીકરીએ થોડીયો ઉપાડીને પરેલ પાસે મૂકી.

પણ પરેલ તો એના ઉપર ગુસ્સામાં બળી રહ્યા હતા, થોડીએને એણે પાદ્ર મારી અને કહ્યું.

“ના, ના, હવે શું તારે મોટું બનવાની રહી છે.”

“તમને શીખામણ આપવા.”

“મને આપીને ત્હેં શીખામણ, કે દીકરી ઉપર બહુ હેત ન રાખ્યું.”

“ના, રાખ્યું.” એણે મક્કમતાથી કહ્યું.

“શું, આમ બેઆબર થવા ?”

“ના બિવિધમાં કોઈની પંચાત કરવા જતાનું મન ન થાય, તે માટે.”

“એટલે ?” પરેલ ઉત્તુજ્જાથી કંઈું નેરું.

“એટલે કે તમે પંચાત કરો છો, તે બધી બોલી જ છે.”

“શી રીતે ?”

“જુઓ, તમે ત્યાં મંચો છો, ત્યાં અંધારો અંધારો ફરવો કરો છો. તેથી.”

“એમાં મોટું શું ?”

“મને તમને પૈસા આપ્યા હતા ?”

“ના મુદલ નહિ.”

“જાણ મને કપીયા પાંચ હજાર કેમ આપ્યા ?”

“તું ગમે પડી તેથી.” તીરસ્કારમાં એ બોલ્યા. “અને કહો જો, તમને કેટલી લાગણી થાય છે.”

“ધાન ને !”

“ત્યારે બીજાએ કેમ થયું હશે ?”

પરેલ જોઈ રહ્યા.

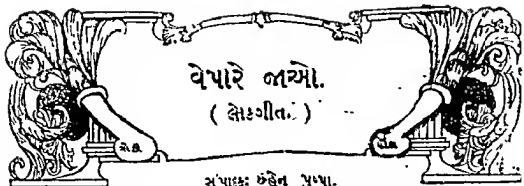
“બાપા, આ કપીયા મેં નથી આપ્યા અને મારે જોઈતા પણ નથી. મારે તો તમને શીખવડું હતું કે પારકી પંચાત કરવા જવામાં સાર નથી. એમ તમારું અંતઃકરણ કુમાયું એમ કેટલાંય અંતઃકરણો તમે કુમાવો છો. માટે હવેથી પંચાત કરશો નહિ.”

પરેલ દીકરી સામે જોઈ રહ્યા. એના બળત અંતઃકરણમાં અભીવાદી સ્વચ્છા. કોઈ જાણી ગયો અને હર્ષના કમગમમાં એ બોલી ઉઠ્યા. “વાહ, મારી ડાહી દીકરી !”

હડતનું ક્ષેત્ર

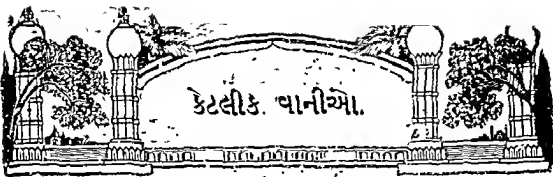
“પશ્ચિમમાં સીએની પ્રાંતનાં ક્ષેત્ર નોકરીઓ મારે ઉમેદવારી નોંધાવવાનું સ્થળ કે તાલીમ લેવાની સાળા-પાઠશાળાઓ દંતાં; હિંદમાં એ પ્રાંત ગુદપ્રદેશના ક્ષેત્રમાં ચાલશે ભરણપોષણ કે નફા મારે પુરોગોની હરીફાઈ કરવા આપણે ખદાર નથી પડ્યાં, પરંતુ ત્યારે જરૂર પડે ત્યારે ત્યારે એ ક્ષેત્રોમાં દાખલ થવાનો આપણો દાવો ખચીત છે આપણી મુખ્ય જરૂરીયાત જે રીવાજોની બેઠી આપણને પુરોગોની દ્યા ઉપર છેડે તે તોડવાની છે ગુદપ્રદેશમાંજ પ્રભુએ દીધેલાં દવા ઉગમ, જ્ઞાન અને સરકારનો ઉપયોગ કરવાનો હક્ક આપણે લેવાનો છે. એ પ્રદેશમાં જ આપણા જીવનનું ધ્યેય નક્કી કરવામાં આપણી મજા સર્વોપર કરવી જોઈશે.”

સૌ. માલતી પરવર્ધન, (તંત્રી, ‘સી ધર્મ.’)

નામક રે તમે વેપાર જવ
 ઘેર બેઠાં તે કેમ આવશે. વણજારા હોજી
 ગોરી રે લોકાની પાસે છે પોહ
 આપણી પાસે નથી પોડીઆ. વણજારા હોજી.
 આપું રે મ્હારા હૈયાને હાર
 હાર વેચીને લાવો પોડીઆ. વણજારા હોજી.
 ગોરી રે, લોકાની પાસે છે ધડ
 આપણી પાસે નથી ધડંગા. વણજારા હોજી.
 આપું રે મ્હારા પગનાં ઝાંઝર
 ઝાંઝર વેચીને લેતો ધડંગા. વણજારા હોજી.
 નામક રે તમે વેપાર જવ
 અમને તે શું શું ભાજવું. વણજારા હોજી.
 બેસતો રે ગોરી ધરડાંની સાથ
 સંખાકાળે માયા ન જોળાશે. વણજારા હોજી.
 નામક રે તમે વેપાર જવ
 કેટલા માસે ઘેર આવશે. વણજારા હોજી.
 ગણતો રે ગોરી પીપળીઆ પાન
 તેટલા માસે ઘેર આવશું. વણજારા હોજી.
 આઓ રે રૂડો કાર્તિક માસ
 પોહ લાઇ નામક પરવેળા. વણજારા હોજી
 આઓ રે રૂડો વૈશાખ માસ
 પીપળીઆ પાન ખરી ગયાં. વણજારા હોજી.
 જોધી રે રૂડો જોધ જોધ આપ
 ક્યારે નામક ઘેર આવશે. વણજારા હોજી.
 બેની રે મ્હારી ધર્મની બેન
 સંખાકાળે માયા જોળીઆં. વણજારા હોજી.

છોડ્યો રે બેની ધરડાંનો સાથ
 તેવું પ્રાયશ્ચિત લાગીયું. વણજારા હોજી.
 આવી રે મ્હારા સસરાની પોહ
 જઈ સાસુજી ઘેર પૂછવા. વણજારા હોજી.
 સસરા રે મ્હારા વાપ સમાન
 તમે આવ્યાને કુંવર કંઈ ગયા. વણજારા હોજી.
 પાછળ રે તમારા જેઠની પોહ
 તેમની સાથે કુંવર આવશે. વણજારા હોજી.
 આવી રે મ્હારા જેઠની પોહ
 જઈ જેઠાણી ઘેર પૂછવા. વણજારા હોજી.
 જે રે મ્હારા ભાઇ સમાન
 તમે રે આવ્યાને વીરા કંઈ ગયા. વણજારા હોજી.
 પાછળ રે તમારા ભાણેજની પોહ
 તેમની સાથે વીરા આવશે. વણજારા હોજી.
 આવી રે મ્હારા ભાણેજની પોહ
 જઈ ભાણેજ ઘેર પૂછવા. વણજારા હોજી.
 ભાણેજ રે મ્હારા પુત્ર સમાન
 તમે રે આવ્યાને મામા માં ગયા. વણજારા હોજી.
 આવી રે રૂડી વડલાની છાંય
 સોડનાણી મામા સુઝ ગયા. વણજારા હોજી
 આઓ રે એક ભોરિંગ નાગ
 તે રે મામાને ડસી ગયો. વણજારા હોજી.
 મરતો રે એમનાં માતને તાત
 ખરી રે ખરે લાવ્યા ભાણેજ. વણજારા હોજી.

રૂબક: સૌ દરિયા મહાબાઇ કાંઠાવાળા

૨૦. બીસ્કીટ.

૧ શેર મેંદા.

ફે. પા શેર માખણ

દોઢ અધોળ બેકીંગ પાઉડર.

નવટાંક ખાંડ

નવટાંક આગલી રાતનું દૂધ.

નદીની રેતી.

૧ શેર મેંદા તથા પાંચર માખણ તથા દોઢ અધોળ બેકીંગ પાઉડર નાખવું. આગલી રાતનું દૂધ જે બીજે દીવસે કાઢી ગયું હોય તે દુધથી લોટ કઠણ બાંધવો. જે ગળા કરવી હોય તો શેર નવટાંક ખાંડ નાખવી ને ખારી કરવી હોય તો થોડુંક મીઠું નાંખીને લોટ બાંધવો. લોટ બાધ્યા પછી સાખરીની માફક મોટો રોટલો વણી નાની વાડકીથી નાની નાની ગોળ કાપવી. સુલા પર તપેલામાં રેતી ધીકાવી તેમાં એક યાળાની અંદર ગોઠવાય તેટલી બીસ્કીટ મુકવી. એક બાજુ ત્રણ ઘાય ત્યારે ફેરવી નાંખવી. પછી બન્ને બાજુ ઘાય એટલે કાઢી લઈ બીજી મુકવી. જે તપેલા ઉપર દેવના મુકવાની સવડ હોય તો ફેરવવાની જરૂર પડશે નહિ. જે નકશી કે ઘાટ કરવો હોય તો ઝીંગી સળીથી કાચું વીગેરે પાટી પછી પકવવી.

મેંદાને બદલે ઘઉંના સાદા લોટની પણ ઘાય. બેકીંગ પાઉડર આવે છે તેથી ખારા

કરતાં ગળી સારી લાગે છે, ખારી કરનારે મીઠું થોડું નાખવું; બેકીંગ પાઉડરનો ડબો બજારમાં તૈયાર મળે છે, પાઉડરમાં વટાણ જેવું કશું જ નથી, બજાર ડબો કરતાં આ બીસ્કીટ સારી ને સોંધી ઘાય છે. ઘી નાખી નાનખટાઇ જેવી બીસ્કીટ કરવાની ફેશન હિંદુઓમાં પડેલી છે. તેના કરતાં આ હલકી થશે.

૨૧. ઘઉંના - દુધની શેવા.

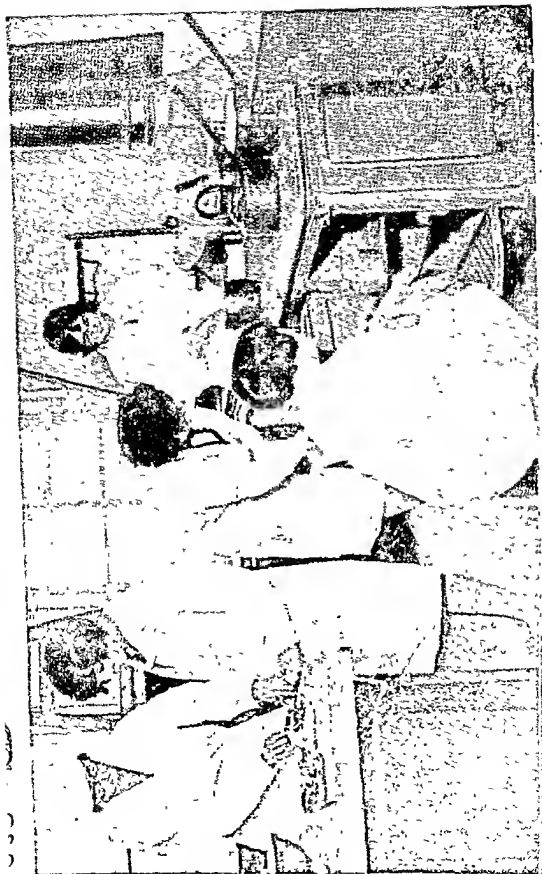
૧ શેર ઘઉં.

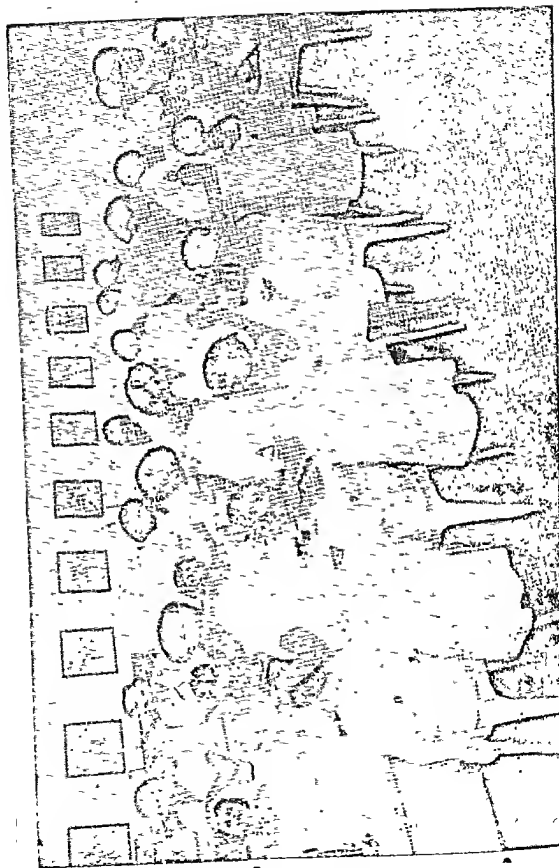
એક રૂપીઆભાર ખારો.

પાવલીભાર ફટકડી પુલાવીને.

૧ રૂપીઆભાર મીઠું.

ઘઉં પાણીમાં પાંચ દીવસ પલાળી રાખવા, રોજ પાણી બદલવાનું જરૂર દીવસે ઘઉં નીતારીને નીશા ઉપર વાટવા. ના વાટવા હોય તો તપેલામાં હાથ વતી ખુબ ચોળા નાખવા તેનું દુધ વટાઇ અથવા ચોળાઇ રહે ત્યારે એક તપેસે કપડું બાંધીને શીખડની પેઠે બીબુંવાનું, ને છીલિલું દુધ હોય તેને (ઘઉંના દુધને) એક દીવસ નીતરવા દેવાનું. બીજે દીવસે ઉપર પાણી નીતવું હોય તે પાણી નીતારી નાખવું. ને નીતારેલા દુધનું ચોસલું બાંધી ગયું હોય તેને થોડા પાણીમાં ઓગાળવું. ઘઉંનું દુધ હોય તે કરતાં પાણી દોહું ત્રણ ઉકાળવું. પાણીમાં એક રૂપીઆભાર ખારો ને

પાવત્રીભાર કટકડી કુલાવીને અંદર નાખવાની. પાણી સારું થાય ત્યારે પેલું ઓગળેલું દુધ તપેન્નામાં રેડી દેવાનું ને હલાવ્યા કરવાનું. તાપ બહુ આછો રાખવાનો. જો બહુ પડશે તો ચોંટી જશે ને ગડીઆ ગાડીઆ પડી જશે. માટે સંભાળીને દુધ ઉકાળવું. સારું બધડકા જેવું બહુ થવા દેવું. પછી એની સેવો પાડવી. સેવો પાડવાના સંચા ખાંસ જુદા આવે છે. ઘોડી કરનારને માટે સંચા મળે છે. તેથી નાનાં ખાખ બરવાનાં નાના સંચા વતે સેવો પાડવાની, તે પતરાળાં ઉપર નાના ખાખ ભરવા ને વધારે હોય તો ધાસમાં તડકે પાયરવી નહિ તો પતરાળાં ભરીને તડકે પતરાળાં ને પતરાળાં મુકી દેવાં. એ સેવો કપડામાં મુકવવી નહિ. તે તડકે મુશયા પછી તેલ કે ઘીમાં તળવાની આવી સેવો ચોખાની કરે છે, તે કરતાં આ ધઉંના દુધની સેવો સારીને વધારે કુલે છે. દક્ષણી લેકો એ સેવાને કુડાઇ કહે છે.

૨૨. ખમણુ ટોકળાં: મગ અથવા ચણાના.

૧ શેર ચણાની દાળ; અથવા મગની દાળ.

૧ શેર દહીં મોળું.

૧ પૈસાભાર આદુ.

૩ તોલો ખારો.

૧૨ મરચાં લીલાં.

મીઠું ખપ જેટલું.

૩ શેર કાયમીર.

દળદર જરાક.

હોંગ જરાક.

૧ લીલું નારીએળ-ખમણું.

શેર ચણાની દાળ રાત્રે પાણીમાં પલાળી સવારે વાટવી. પછી તેમાં શેર દહીં નાખી ચાર કલાક આથી રાખવું. તેને આથો આવે ત્યારે તેમાં આદુ, મરચાં, મીઠું, દળદર, હોંગ, ખારો, કાયમીર પાશેર તથા નાળીએર એકનું સારું ગ્રીણું ખમણુ નાખવું. પછી ટોકળાં કરીએ. છીએ તેમ ચાળામાં મુકવું. પણ ધણું બહુ મુકવું, એટલે સારી જાળી પડશે. પછી તપેલામાં પાણી ભરી ચાળણી મૂકી ચાળી મૂકવી ને ચૂલે ચઢાવવું. થાય ત્યારે નાનાં કટકા કરી તેને તેલ રાઈ મુકી વધારવાં.

દાળને દળાને કરવાં હોય તો શેર દાળ સહેજ કરકરી ભરડવી. પછી રાત્રે બેનાં પાણીમાં તે લોટ પલાળવો ને સવારે ૩ શેર દહીં નાંખી આથો આવે, ત્યારે ઉપર પ્રમાણે મસાલો નાંખી કરવાં.

બેંકર :— તમે ખાત્રી આપો છો કે હું દસ દીવસની અંદર પાંચસો રૂપીઆ પાછા મેળવી શકીશ ?

ઉધાર પૈસા માંગનાર :— એક પ્રમાણીક માણસના રાજ પર તમેને ભરાસો નથી આવતો ?

બેંકર :— હા, તમે પ્રમાણીક માણસને લાવો તો હું ૫૦૦ રૂપીઆ આપું.

*

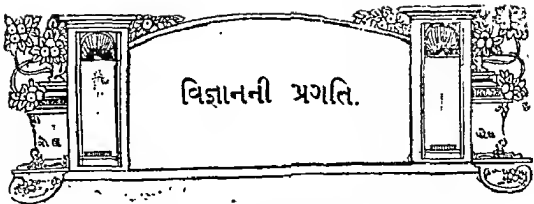
*

*

મેનેજર:— (ખાર વરસના છોકરાને કે જે નોકરી માટે આવ્યો હતો) વાર, તમારી પાસે ૫૦૦૦ રૂપીઆ હોય તો શું કરો ?

ઉમેદવાર:— પ્રથમથીજ તમે આટલો પગાર આપશો એવી મેં આશા પણ નહી રાખેલી !

ધ. હા. મ. મીસ્ત્રી.

લેખક: ડૉ. કુંવરજી ગો. નાયક; ડી. એસ.સી.

પ્રમુખ, વિજ્ઞાન વિભાગ, નરિયાદ સાહિત્ય પરિષદ.

*આગલી સાહિત્યપરિષદના પ્રમુખો, એફે-ટરીઓ, તથા અન્ય ઉત્સાહી કાર્યકર્તાઓ તરફથી સાહિત્યવિજ્ઞાન અને તેને લગતા અનેક નાના મોટા સવાલોની તથા મીઠા નરેહવાર શુભચળોની રૂપરેખા આપાદ ગઈ છે, છતાં કાર્ય નેહએ તેટલી ત્વરાથી આગળ ધપ્યું નથી. એનાં કારણો અનેક છે. શુભરાતની મોટામાં મોટી ખામી અથવા તો ઇશ્વરી બક્ષીસ એ છે કે દરેક કાર્યમાં તેમજ દરેક પ્રયાસમાં શુભશક્તિઓ હંમેશાં વેપારબુદ્ધિથી નુકસાન છે. આ વાત ઘણાઓને સ્વચ્છિત્ર લાગશે નહિ, પણ અંગત અનુભવથી અને આ વાતમાં ધણી સત્યતા જણાઈ છે અને તેને લઈને સાહિત્યવિજ્ઞાનની પ્રગતિએ નેહએ તેટલું ઝેર હલ્લ પકડ્યું નથી. વિજ્ઞાનસાહિત્યમાં પશ્ચિમની પ્રવૃત્તિ કેટલો ભાગ ભજવી રહી છે એના થોડા દાખલાઓ ટાંક કે જેથી આપણને આપણે ક્યાં છીએ તેનું થોડું જ્ઞાન થાય.

મહાત્મ વિગ્રહ વખતે જર્મનીને રબરની ઘણી હારમારી પડી. વિગ્રહ દરમ્યાન લડાઈને સરસામાન, લડાઈના એક સ્વળેથી બીજે સ્વળે લઈ જવાને મોટર લાદીઓનો મોટી સંખ્યામાં ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, એટલે રબર ટાયરની જરૂર ખાસ જણાઈ.

• ડૉ. નાયકે નવમી સાહિત્યપરિષદના વિજ્ઞાન વિભાગના પ્રમુખરૂપેની આપેલા આ બાષણમાં વિજ્ઞાનની પ્રગતિ વિષે જે માહિતી લરી છે તે "શુભસુંદરી"ના ચાચકાને ઉપયોગી થઈ પડશે.

ત. ગુ.

જર્મન વહાણોની આવજલ ઉપર બ્રીટીશ મનવાસિનો સખ્ત બખ્તો હોવાથી, કુદરતી રબર, જર્મનીમાં આવતું બંધ થયું. રબર પૂરું પાડવાને કુદરતી રબરને બદલે બનાવટી રબર વાપરવાનું અને તે મોટા જથ્થામાં પેદા કરવાનું જર્મન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓને માથે પડ્યું. બનાવટી રબર પેદા-કરવાને અથાગ પ્રયત્નો શરૂ થયા. પરિણામે આજે બનાવટી રબર કુદરતી રબર સાથે ભેડે કે ટકી શકે, એવી સંદીક્ષમાં ન હતી શકે. છતાં પણ થોડા વખતમાં બનાવટી રબર કુદરતી રબર કરતાં સસ્તું વેચાય તો નવાઈ નથી. રબર સસ્તું થતાં ભવિષ્યના જીવનમાં મોટી ઉપલબ્ધિ થવાનો સંભવ છે. રબરની વસ્તુઓનો બહોળો વપરાશ ભવિષ્યમાં નજરે આવશે. ઘરમાં સુતરાઈ કે કનની રોજંદાઓની જગ્યાએ રબરની રોજંદાઓ, પહેરવાને માટે રબરનાં કપડાં, જેસવા, હાંલા ને સુવાના સાધનમાં રબરના તકીઆ અને બીજાનાઓ, એ સિવાય તાત્પર્યોગ્યો ધરની હીવાઓ વગેરેમાં રબરનો બહોળો ઉપયોગ થવાને હિંદુસ્તાનની પ્રવૃત્તિ રબરને અંગે થતી શોધખોળને આજે તો બાબર પૂરો ખ્યાલ આપી શકે.

બીજે એક દાખલો લઈએ. એતીવાડીને અંગે પશ્ચિમના દેશોમાં મોટામોટી શોધખોળો થઈ રહી છે. અમેરિકા જેવા આગળ પડતા દેશમાં કદ જર્મનીનમાં કશો પાક સીધો સરસ થશે, એ પ્રમાણે જર્મનીની વર્ષાળી કરવામાં આવી છે. જર્મનીનાં થોડા પૃથ-કરણો થયા પછી જર્મનીને થોડું ખાતર અને જર્મનીને બંધ બેસતો સીધો વધારમાં વધારે ઉત્પાદ

આપે એના કયો પાક ઉગાડાય એ પણ ચાકસ કરવાનો સાધનો અસ્તિત્વમાં છે. એટલે દેશને આવા સંભોગોમાં જમીન ઉત્પન્નમાંથી વધારેમાં વધારે આવક થાય એ ચાકસ. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓની સંશોધક બુદ્ધિ આ બાબતમાં પણ કેટલી મદદગાર થઈ છે તેનો દાખલો ટાંકું. સને ૧૯૨૩માં હવાઈના ટાપુમાંથી લગભગ છ કરોડ રૂપિયાનાં અનનાસ કુઆડીને બહાર મોકલવામાં આવ્યાં હતાં. આ કશોજ એક નાની શોધખોળને આધારે જાણી હવાઈ ટાપુની જમીનમાં અનનાસો સારાં યતાં પણ પીળાં પડી જતાં. એવું કારણ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ જાણી કાઢ્યું. તેઓને માલમ પડ્યું કે તે જમીનને લોખંડના સત્ત્વની બૂખ રહી જાય છે. વળી એ સત્ત્વ જમીનમાં નાખવાથી પણ પાકને પહોંચી શકતું નથી. વિશેષ અખતરાઓ કરવાથી એવું જાણ્યું કે જમીનમાં લોખંડનો ખાર નાખવા કરતાં, તે ખારને પાણીમાં ધીંગળાવી અનનાસના છાંટનાં પાંદડાઓ ઉપર છાંટવાથી આ રોગ મટી જાય છે. આમ થયા પછી આ ધંધો ત્યાં ખૂબ જાણ્યો.

કેટલાક વખત ઉપર ત્યુઝીસેન્ટમાં યંદાં અને દોરોમાં એક ભત્તો રોગ ચાલ્યો, જેથી દોરો મુકાઇ જઈ ધીમે ધીમે મરી જતા લાગ્યાં. વિજ્ઞાનની નજરે જાણતાં એવું માલમ પડ્યું કે મેદાનોમાં કે ખેતરોમાં દોરો ચરવા જતાં ત્યાંની જમીનમાં લોખંડી સત્ત્વ તથા બીજાં અમુક ખારોને અબાવ માલમ પડ્યો. લોખંડનાં તેમજ બીજાં કેટલાક ખારો તે જમીન પર છાંટતાં, દોરોમાંથી આ રોગ ધીમે ધીમે સંચાર નાશ થઈ જાય.

હવામાં છડતાં વીમાનોને, મોટી હવાઈ પરથી અચાનક એન્જન બંધ પડી જવાથી નીચે પડી લયકર અકસ્માત યતા આપણે સાંભળીએ છીએ. પૃથ્વી પરની સાધારણ પ્રયોગશાળામાં એનાં કારણો તપાસતાં કાંઈ ફોંફ મળી નહિ. એટલે, એવા એન્જનમાં હવાની આટલી હવાઈને લઈને શા શા વિચિત્ર ફેરફાર થાય છે, એનો અભ્યાસ કરવાને માટે હવા પહોંડો પર એન્જન વગેરે લઈને જવાની જરૂર જણાઈ. પણ આથી તો કે પહોંડ પર આ શોળખોળ થાય તેટલીજ હવાઈએથી શું ફેરફાર થાય તેવું જ માત્ર જ્ઞાન મળે. જો પહોંડ

૨૫૦૦૦ ફીટ હંચા હોય તો ૨૫૦૦૦ ફીટ પર રહેલી હવા એરોપ્લેનના એન્જનમાં શું શું ફેરફાર કરી શકે, એટલું જ શોધી શકાય, પણ ૩૦,૦૦૦ ફીટ પર કેવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય, તે કહી શકાય નહિ. વિમાની, અમુક હવાઈએ તેને નડેલી અડચણોના ખ્યાલ જે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીને આપે, તો વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ, એટલે હંચા આવેલી હવાનાં ફળાણની, ગરમીની, વગેરેની આટલી હવાઈએ શી સ્થિતિ હોય તે સ્થિતિ પોતાની પ્રયોગશાળામાં જાણી કરી, નવા પ્રયોગો આદરી, એ અડચણો દૂર કરવાને પ્રયોગશાળામાં સાધનો જમા કરી શકે. આવાં સાધનો આજે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ જમા કર્યાં છે અને શોધખોળો પર જોસમાં ચાલે છે. પરિણામે બધિધ્વમાં દિન પર દિન હવાઈ વિમાનો મારફતે મુસાફરી, તેમજ વેપારદાનગાર, વધારે સરળતાથી અને સસ્તી રીતે થઈ શકશે, મુસાફરીનું અંતર એણે ઘરો, વખતનો બચાવ ઘરો અને રસ્તે વગેરેને લગતાં સાધનોને અંગે યતો ખર્ચ બચી જશે.

સાધારણ રીતે જ્યારે કોઈ પણ પ્રદાંર્ બળે છે અને તે વખતે ઓક્સીજનનું પ્રમાણ એણું હોય છે, ત્યારે હુમારો પેદા થાય છે; અને તેમાં “એથીડીન” ગેસ ઓછાવતા પ્રમાણમાં ફેરફાર છે. પણ વર્ષો સુધી વ્યાસતેલના સ્તરો કે સીફોન-નીચામાં લીધે પકવવામાં અને તેમને પીળો રંગ આપવામાં વપરાતા હતા. થોડાં જર્મો ઉપર વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ શોધી કાઢ્યું કે આનું કારણ સ્તરની ગરમી નહિ, પણ હુમારોમાં રહેલા “એથીડીન” ગેસજ હતું. આ સ્તરોને લઈને કેટલીક વખતે આગ લાગી અને ઈર્ષાનો વખત હુમારોને લઈને ફેરફાર પડી જતાં અને જોઈએ તેવું ચાકસ પરિણામ આવતું નહિ. એવજ વરલની વાત ઉપરજ અમેરિકાના રસાયણશાસ્ત્રીઓને આ બાબતની વિગતવાર શોધખોળ કરવા સમ્ય તરફથી બલામજ કરવામાં આવી. ડૉ. ટનીએ શોધી કાઢ્યું કે “એથીડીન” ગેસ જે હવામાં ૧:૧,૦૦૦,૦૦૦ હવાથી મોડીને ૧:૫૦૦૦ હવાના પ્રમાણમાં હોય તો પારેકું કામ આપી શકે છે અને એમણે આ ફેરફારવાને અને તેમને પીળો રંગ આપવાનું ઓક્સ અને નિયમિત થઈ શકે, અને

અર્થાં વખતમાંજ કામ પાર પડી શકે, એવી એક રીત શોધી કહાડી છે. એજાસના ટાપુમાં પણ અનનાસને નિયમિત પકવવાને આનોજ ઉપયોગ થાય છે.

દુનિયામાં દર વર્ષે ૪-૫ હજાર ટન કપૂર વપરાય છે, અને એ બધુંજ ચીન અને જપાન દેશ પૂરું પાડે છે. આ કપૂર મોટે ભાગે ફોર્મોસા ટાપુમાં જગતાં કપૂરનાં ઝાટામાંથી મેળવવામાં આવે છે. સને ૧૮૯૪ માં ફોર્મોસાનો ટાપુ જપાનીઓએ કબજે કર્યો અને કપૂરનો વેપાર જપાનીના એકલાના હાથમાં આવ્યો. પરિણામે કપૂરની કિંમત વધી ગઈ. કપૂરનો મોટો જથ્થો કચકડું બનાવવામાં વપરાય છે, તેથી કચકડાના વેપારીઓને કપૂરનો એકઠુથુ વેપાર પસંદ પડ્યો નહિ. એટલે બનાવડી કપૂર પેદા કરવા તરફ લક્ષ દોરાયું અને રસાયણ-શાસ્ત્રીઓએ ઈસ્પેન્ટીન તેલમાંથી કપૂર બનાવવાની રીત શોધી કહાડી. આ બનાવડી કપૂર, કુદરતી કપૂરની સાથે કિંમતમાં હરિફાઈ કરી શકે એવી સ્થિતિ આજે તો ઉત્પન્ન થઈ છે. ભવિષ્યમાં કુદરતી કપૂર બનાવડી કપૂર સાથે બજારમાં ઠકરો કે નહિ તે હાલ કહી શકાય નહિ, પણ બનાવડી કપૂર માટે જગજગું ભવિષ્ય નજરે આવે છે. આ સિવાય કપૂરની સુગંધવાળો એક બીજો બનાવડી પ્રકાર પણ બજારમાં કપૂરને નામે વેચાતો થઈ ગયો છે.

છેવટે એક વધુ દાખલો ટાંકું. પ્રોફેસર સીઆ-મીસને ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં એક આગાહી કરી છે તે મોંઘવા જેવી છે. તેઓ જણાવે છે કે, જેમ ઝાડપાન સૂર્યની ગરમીનો ઉપયોગ કરે છે, તેમ મનુષ્યજાતિએ એ શક્તિનો સંચય કરી, ઉપયોગ કરવા તરફ શા માટે પ્રયત્નો ન આદરવા ? કોઈ એવો વખત આવશે કે જ્યારે સૂર્યની શક્તિ સંધરવાને જોઈતાં સાધનો જ્યાં થશે અને પૃથ્વીની ઉપર મોટા ફેરફારો થઈ જશે. એમની ગણુની એવી છે કે બે હજાર પાંચસો ટન કોલસો બાળી જેટલી શક્તિ જબી કરી શકીએ તેટલી શક્તિ, દર ચોરસ માઇલમાં પડતા સૂર્યનાં તાપ તથા અન્ય બાબતોમાંથી પેદા શકે. યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાંથી ૬૦૦,૦૦૦,૦૦૦ ટન જેટલો કોલસો દર વર્ષે ખાદી કાઢવામાં આવે છે. પણ સહરાના રણમાંથી દરરોજ

આપણને ૬,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦, ટન કોલસો જેટલી શક્તિ મળી શકે તેમ છે. એવો પણ વખત આવે કે વિષુવવૃત્તની આજુબાજુના પ્રદેશોમાં ખૂબ માટી વરતી થઈ જાય અને મોટાં મોટા કારખાનાંઓ ત્યાં સ્થપાય કે જ્યાં ધુમાડાની એક રજકણ પણ ના હોય અને મેદાનો ઉપર કાચનાં ઘરો બધે જોવામાં આવે. અને કુદરતી શક્તિનો કાચુ હાથમાં આવેથી મનુષ્ય જાત કુદરત કરતાં એ શક્તિનો વધારે ઉપયોગ કરે. આટલું અને તો કોલસાની બાજુ ખોદવી અથવા તો એની કિંમત માટે દીકર કરવી પડે જ નહિ. તેમજ જ્યાં સુધી સૂર્ય તથે ત્યાં સુધી આપણને બીજા બળતણની પણ જરૂર પડે નહિ. આખરે જો સૂર્ય તપતોજ બંધ થઈ જાય, તો આપણને બીજા કોઈ સ્ત્રોતની જરૂર રહેવાની જ નથી—અર્થાત્ પ્રજ્વળતા દરબારમાં પહોંચી જઈશું.

ઉપર ટાંકેલા દાખલા પરથી વિજ્ઞાનની પ્રગતિનો સ્વેચ્છા ખ્યાલ આવશે. મનુષ્ય જીવન વિજ્ઞાનની પ્રગતિને લઈને અટપટું તેમજ સરળ પણ થવું જાય છે. હાલનો જમાનો સાહિત્યમાં રસિક નવલ-કથાઓ કે કવિતાઓ લખીને બેસી રહેવાનો નથી એવા રસિકવર્ણને તથા તેમની રસિક વહુ, દીકરા, દીકરીઓને પણ જીવનનાં અટપટાં સાધનો વગર ચાલવાનું નથી. નવી નવી શોધખોળ થતી આવી છે અને જીવનનો ક્રમ અવારનવાર ઉચકાઈ જતો દેખાય છે. મનુષ્યજીવન સુખી કરવાં કે દુઃખી કરવા, લાખોં કે લાકડાં કરવાં. એ તરફ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓની ખાસ નજર હોતી નથી. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ તો સિંધાતની શોધખોળમાં કાંઈ કાંઈ સાધનો જાળવે અન્યથે ખોળી કાઢી, જનસમાજ તરફ ફેંકે જાય છે. તેનો સદુપયોગ કે દુરુપયોગ કરવો એ જનસમાજના હાથ ઉપર છોડે છે. જનસમાજ એ સાધનોનો સદુપયોગ કરે તો જીવન સુખમય થાય; એનો દુરુપયોગ કરે તો જીવન દુઃખમય થાય. એમાં વિજ્ઞાન કે વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓને શું ?

દરેક આગળ પડતી પ્રબળ વિજ્ઞાનસાહિત્યની ખાસ જરૂર છે એ વાત ચોખ્ખી છે. વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ આપણા હેરામાં જનસમાજ માટે નહિ જેવોજ છે. તો પછી લાયકાતવાળું વિજ્ઞાનસાહિત્ય પૂરતા જથ્થામાં પેદા કરવું એ વાતનો ખાલજ ક્યાંથી આવે ? વિજ્ઞાનને લગતું જ્ઞાન, હાલ તો

પરભાષા મારફતે લેવાય છે. એને લગતા રસ પડે એવાં બ્યાનો, વિષયો, વગેરે સ્વભાષામાં લોકોને પસંદ પડે એવા રૂપમાં ફેલાવવાનો પ્રયત્ન કરવો, તે આવી પરિપક્વતા પહેલી ફરજ છે. આ વાત સને ૧૮૮૮ થી માંડી આજે ૪૦ વર્ષ થયાં ચર્ચાઈ છે, પણ પ્રગતિ નહિ જેવીજ થઈ છે. ભાષાની જોડણીના નિબંધોમાંથી, જરૂરમાં ભાગી નાખે એવા સમાસો દ્વારા ભાષાને અટપટી બનાવવાના બર્ષ પ્રયાસોમાંથી અને જ્યાં સુધી સાહિત્યક્ષેત્રમાં કોણ હંથા ને કોણ નીચે એવા નિર્ણયક વાદવિવાદમાંથી સાક્ષર, પરચાર નહિ ત્યાંસુધી આવી અગત્યની બાબતો પર લક્ષ આપવાનું સૂચન ક્યાંથી ? વિજ્ઞાનને લગતો શબ્દકોષ તૈયાર થાય તો વિજ્ઞાનને લગતી ખબરો દેશમાં ફેલાયને ! પણ એ શબ્દકોષ રચવામાં સાહિત્યકર્તાની રસાકસી, મદદને બદલે વાંધાગ્રસ્ત થઈ પડવાનો અનુભવ થોડાને તો થયોજ હશે. આ શબ્દકોષ રચવાને છટા છવાયા પ્રયત્નો થયા છે, પણ તેમાં નહિ જેવીજ ફેરફાર મળી છે. આ બાબતમાં પણ દેશની પંરતંત્રતા સમી ઉભેલી દેખાય છે. એ દેશ સ્વતંત્ર હોય અને હાલથીને 'મુસોલીની' કે રૂશીઆનો 'લેનીન' અફઘાનીસ્તાનને 'અમીર' કે ટર્કની 'કમાલપાશા' જેવો હિંદુસ્તાનમાં કોઈ વીર જન્મે તો તે આવાં સા-સાધનો તાબડતોબ ઉભાં કરવાને ટુકમો કાઢે, અને તેનો તરતજ અમલ કર્યું છુટકો. વિજ્ઞાન શબ્દકોષ તથા વિજ્ઞાનસાહિત્ય ઝટ પેશ થાય, અને દેશમાં વિજ્ઞાનના સામાજિક જ્ઞાનનો છાપખાનાદાર કે સીનેમાદાર બહોળો ફેલાવો થઈ, લોકો વિજ્ઞાન તરફ આકર્ષાય, અને વિજ્ઞાનને અંગે સંરોધન કરવામાં બહોળા સાધનદ્રાવ્ય દેશની અનેક ગુણવત્તો ઉકલી નીચે. આજે તો વિજ્ઞાનમાં વપરાતા પરમાણુના ખાસ શબ્દોનો પણ (Scientific language) સંસ્કૃતની મદદ લઈ બરાબર કેમ તરજુમો કરવો, એ તરફ ધ્યાનું લક્ષ થોડું છે. સંસ્કૃતની છાંટ વગર તો ચાલેજ નહિ. છું તો કહું છું કે એવા અંગ્રેજી શબ્દોને સીધાજ આપણી ભાષામાં ધુસાડી એનો અર્થજ્ઞ જનસમાજને બરાબર સમજાવીએ, તો ખસ. સાધારણ જનસમાજને તેમજ કેળવણ્યા શિક્ષિત વર્ગના મોટા ભાગને સંસ્કૃત શબ્દોમાંથી નવા જોડાયેલા શબ્દો સમજવા જેટલું કંઈ પડે છે,

તેટલુંજ કંઈ આ અંગ્રેજી શબ્દો વાપરવા શીખતાં શરૂઆતમાં પડશે, પણ એ શબ્દો ધીમે ધીમે વપરાતા થઈ જતાં ભવિષ્યની પ્રગતિને એ કંઈકર નહિ લાગે. દાખલા તરીકે એલ્યુમીનીયમ ધાતુને મદિ નવો શબ્દ થોડાવાની આજે જરૂર દેખાતી નથી, કારણ સાધારણ કેળવણ્યો શિક્ષિત સમાજ એલ્યુમીનીયમને જાણે છે અને એ ધાતુને માટે એલ્યુમીનીયમ શબ્દ બેઝક વાપરે છે. તેમજ એ શબ્દ કંઈ વસ્તુનો અર્થાનુચક છે તે સમજે પણ છે. જેટલું એલ્યુમીનીયમ શબ્દને માટે, તેટલું જીન શબ્દોને માટે પણ સમજ લેવાનું. આપણા બાળ-બકોને નાનપણમાં વિજ્ઞાનનું જ્ઞાન આપણી ભાષા-જરા મળે અને તેમાં વિજ્ઞાનને લગતા ખાસ શબ્દો અંગ્રેજી ભાષા જેવા હોય તો અંગ્રેજી તેમજ બીજી મુખ્ય પરદેશી ભાષાઓના વિજ્ઞાનસાહિત્ય ખાંણી, તેનો ઉપયોગ કરવામાં કાંઈક સરળતા મળે અને આપણા સાહિત્યને પરદેશી વિજ્ઞાન સાહિત્યથી કાપી અલગ કરવાનો દોષ ન પડેદારીએ. પણ આ મન ધણીને પસંદ નહિ પડશે. સાહિત્યરસિકો સંસ્કૃત શબ્દોજ નોંધે એ એવો આશ્રય કરશે તો વચલા વર્ગના લોકો સંસ્કૃત અને બીજી ભાષાઓનો અયોગ્ય અને અધિક બીચરો કરી નવા શબ્દો થોડાવા તરફ આશ્રય કરશે. આવા પ્રયાસોને લઈને આજેસુધીમાં સ્થાયી શબ્દકોષ જેવી કોઈ પણ વસ્તુ પેશ થઈ નહિ. કેટલીએ વખત કોલેજમાં બહુતા વિદ્યાર્થીઓને જે તો શુભરાતીમાં રસાયણ-શાસ્ત્ર શીખવવા પ્રયત્ન કર્યો છે અને તેમાં વિજ્ઞાનને લગતા ખાસ શબ્દો અંગ્રેજીમાં રાખી, મૂળ સિદ્ધાન્તના વિચારો સારી શુભરાતી ભાષામાં શુંથી, વિદ્યાર્થીઓ આગળ રૂઝુ કર્યા છે. વિદ્યાર્થીઓને એવા શિક્ષણથી ખૂબ રસ પડ્યો છે અને કેટલીક અટપટી બાબતો જે પરમાણુદ્રાવ્ય સમજી શકતા નહોતા તે આ પ્રમાણે કરવાથી તરત સમજી શક્યા છે. આ મારો ભવિષ્યનુભવ છે. એનો એવ પ્રયોગ બંગાળમાં પણ કર્યો હતો અને ત્યાં પણ સંપૂર્ણ ફેરફાર મળી હતો.

જનસમાજને પ્રિય થઈ પડે એવું સાહિત્ય સુનિષ્પાદ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓને પેશ કરી શકે, એમાં જરાએ સંશય નથી; અને તેમાં પણ ખાસ કરીને શિક્ષકોજ. ખરી અડચણો તો નાણાંનીજ છે, અને

એ અટચો સાહિત્યરસિકો પૂરી પારે તે કરતાં વેપારી વર્ગમાંની ધનાઢય વ્યક્તિઓ પરી પાડી શકે, એમ માનીએ તો ખોટું નહિ. સાહિત્યપરિવર્ધના સંચાલકોને તેમજ જનસમાજને વિદ્વાનસાહિત્યની જરૂર પૂરી પાડી હોય તો એમણે ગમે તેવા પ્રયત્નો કરી, ધનાઢય વ્યક્તિઓ પાસે વિજ્ઞાનસાહિત્ય માટે નાણાં મેળવવાં જોઈએ. ત્યારબાદ વિષયવાર જનસમાજને પ્રિય થઈ પડે એવાં પુસ્તકો લખવા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓને પ્રેરના. જે વિજ્ઞાન પોતાના વિષયનું સરળમાં સરળ ભાષામાં સાધારણ સંસ્કૃતિવાળો માણસ સમજી શકે એવું પુસ્તક લખે, તેને અસુક સંનીત રકમ તેના મહેનતાણા બદલ આપવા બહેર કરતું જોઈએ. આને લઈને એવાં ધણાં પુસ્તકો લખવા વિજ્ઞાનો પ્રેરશે અને તેમાંથી સરસ એકાદ પુસ્તક પસંદ કરવા તથા તેને છપાવવા એક કમીટી નીમાની જોઈએ અને બહેર કરેલી રકમ એવા પુસ્તકના લખનારનેજ મળવી જોઈએ. વડોદરા રાજ્ય તરફથી પરબાધમાંથી અસુક પુસ્તકોનાં શુભરાની ભાષામાં તરજુમા કરવા મારે જે નાણાં અપાય છે તે નાણાંનો અવરતર આવો ઉપયોગ થાય તો શ્રેષ્ઠપ્રિય વિજ્ઞાન સાહિત્ય ૨૦-૨૫ વર્ષમાં ઠીક જગ્યામાં પેદા થાય. તેની સાથે સાથે જીવનમાં વિજ્ઞ ન ક્યાં ક્યાં અને કેવો કેવો ભાગ ભજવે છે, તે બાજતની, તેમજ વિજ્ઞાનની મર્યાદા ચાલતા પંધાઓની માહિતી આપે એવા સ્લાઇડો અથવા સિનેમાફિલ્મો તૈયાર મંગાવી અથવા

તૈયાર કરાવી, તેનો ઉપયોગ જનસમાજમાં વિજ્ઞાનની કેળવણી મટે થાય, તો વિજ્ઞાનનો પ્રચાર જનસમાજમાં સપાટીપર થાય. જે સાહિત્યપરિવર્ધ આમાંનું કાંઈ ન કરી શકે તો પછી પરિવર્ધને અંગે વિજ્ઞાનવિભાગ રાખી, ફાઇલાઓને પ્રમુખ બનાવો કે ડીક્ટાઓને ઉપપ્રમુખ બનાવો એ માત્ર કેટલાકના મિથ્યાભિમાન પોષવા પૂરતું જ હું તો લેખું. એના કરતાં વિજ્ઞાનસાહિત્ય વધારવાનું કામ વેપારી ગ્રંથબંધ પોતાને માથે લે, તો એ ફરજ તેઓ સાહિત્યપરિવર્ધ સાથે મળી, સારી રીતે બજવી શકે. મારા માનવા પ્રમાણે જ્યાંસુધી નાણાંની કમી થાય નહિ ત્યાંસુધી વિજ્ઞાનની દરેક શાખાવાર સાધારણ સમાજને ઉપયોગની થાય એવું એકાદ પુસ્તક પણ જમાવવું અશક્યજ નાનું છે. આમ ન થાય તો સાહિત્યપરિવર્ધના વિજ્ઞાનવિભાગનો હું પ્રમુખ હતો, એવી બટારા મારવા સિવાય બીજું કંઈ ફળ મને તો દેખાતું નથી. કાંતો આખી પરિવર્ધ વિજ્ઞાનવિભાગ તરફ પૂરતું લક્ષ આપી એને કેળવવાં અથાગ પરિશ્રમ આદરવો જોઈએ, મરણ એમાંજ દેશપ્રગતિ કે દેશોત્થાનનાં મૂળ છે, કે કાંતો પછી સાહિત્યપરિવર્ધ જો એને સાવકું બચ્ચું ચાલુની હોય તો તે વિભાગ કાઢી નાખવો જોઈએ. ધણાં આને આવાં સ્પષ્ટ વચનો દુઃખદાયક લાગશે પણ મરવાને આગશે જીવવું. એ રિયલિટી મને તો જાણ્યે પસંદ નથી; કારણ એ રિયલિટી કેવળ મિથ્યા દલનેજ પોષનારી છે.

૧ મિત્ર:—બીજા મિત્રને । મારો ઓશીસ-બોય કામ કરે છે ત્યારે વ્હીસલ વગાડે છે !
બીજો મિત્ર:—મારો ઓશીસ બોય તો ફક્ત વ્હીસલ વગાડવા કરે છે.

ન્યાયાધિશ:—તમે શા ઉપરથી કહો છો કે એ દાંડની ધુનમાં હતો ?

કોન્ટ્રેબસ:—સાહેબ, એ ગાડીના ફાઇવર સાથે કંઈઓ કરતો હતો.

ન્યાયાધિશ:—પણ તેથી કાંઈ સાબીત નહીં થાય ?

કોન્ટ્રેબસ:—સાહેબ, ત્યાં ગાડી કે ફાઇવર કોઈ જ હતું નહીં. તેથી મેં જાણ્યું કે મરીયાના પ્રતાપે આ ખેડે છે.

ક. હા. મ. મીત્રી.

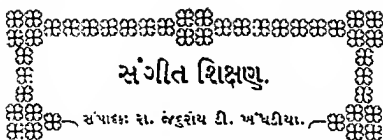
ઘોડીયું.

૪૬૬૬૬

લેખક: શ. ગુલાબરાય પુ, ભટ્ટ.

કુલોને કુલાનું વીર ઘોડીએ રે લોલ,
ઘોડીયું માસાળનું વિમાન જે—ટેક.
પાપર જે શોભતા એ પારણે રે લોલ,
જાણું પ્રબોધે પરિક્ષીત જે—કુલોને.
ધરાની ધીરજ ધરી છુલાવતી રે લોલ,
વીરની એ મુઠ્ઠી મરીયાદ જે—કુલોને.
મારવાય ઉદય, અસ્ત મેર કેરે લોલ,
પાયા કિમ્પાળ ચાર દીશ જે—કુલોને.
પાંગરા જે ઉલય મેર સાંધતા રે લોલ,
નાકાં, ગલખોડ, ગુણ અંધી જે—કુલોને.
જમરખ કુલે વીર ઘોડીએ રે લોલ,
નલમાં કુલે શું મંદુ પૂર્ણ જે—કુલોને.
ખોયે ખોયું જ્ઞાન વીરનું રે લોલ,
દેવે ખોયું એનું સ્વર્ગ જે—કુલોને.
દારીએ દારી હતાયાં દેવને રે લોલ,
લેવા માડીનાં “હાલ્ય, વાલ્ય” જે—કુલોને.

સંગીત શિક્ષણ.

સંપાદક: ડૉ. હંદુરાય ડી. અધિગીયા.

નોંદેશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીમ સ્વરો માટે નિશાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર માટે કોળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજવો.
- (૩) મધ્ય સપ્તકના સ્વરો માટે કંઈ નિશાની નથી. પાછલા યાને મંદ સપ્તકના સ્વરો માટે (ની આ પ્રમાણે સ્વરની પાછળ કૌંસ મુકશે અને આગળો યાને તાર સપ્તક બતાવવા રે) આ પ્રમાણે આગળ કૌંસ કરવામાં આવશે.
- (૪) તાલનો ડોકો બતાવવા આયનમાંના અક્ષર પાસે " આગી નીચાની કરવામાં આવશે. જેમકે-મા " બીના-મામા ' મા ' પર તાલનો ડોકો મારવો.
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...છ...એમ લંબાવવા: પટે છે તો તે આ...છ... બતાવવાને માટે એવા હરેક વધારાના સ્વર માટે...આમ ગાળી મીઠા વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે આ...બી ના (એટલે કે બા આ. બી. ના એમ સમજવું)

મ પ મ મ

જાન કુરખાનીક

{ મીઠાના હસરત મોઢાનીના હડ્ડે
દેરામીત- " સરદારશી કી તમના અબ હમારે " નો }

અનુવાદ.

કહ્યાણ કવાલી...

પ્રાણની પરવા દવે બીલકુલ અમે કરના નથી
દેરાના એ દુરમનોના દોરથી ડરતા નથી.
રે મુસાફર ! મોઢમાં જે જે તણાતો તું રખે
મરં તો મેદાન મુકી મહેલમાં મરતાં નથી.

[વધુ માટે હમાણ ન બહાર પડેલો કાળ સંમદ "મુદવની રસધાર" એવો.]

મા મુ ની પ ર વા દ વે બી...છ કે...છ
(સા) (સા) (મા) (સા) (સા) ની મ ની પ મ મ મ પ મ

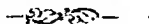
અ મે ક ર તા ... ન થી
મ પ મ મ પ મ ની પ

(બીજી લીટી એમ પ્રમાણે)

રે મુ સા ફ રે ! મો ... દ માં જે જે ન બા તો ...
મ મ મ પ મ મ પ (રે) (સા) (સા) ની ની ની મ પ

તું ... ર જે
મ પ મ પ

(ત્રીજી લીટી પહેલી પ્રમાણે.)

સૌંદર્યની નિશાળ.

લેખક: રા. એમ. કે. સીંચલ.

સૌંદર્ય સાધના માટે થોડાક નિયમો.

૧ સંયમ સાચવો.

૨ સ્વાદની ઈશ્તિયો પર કાબુ રાખો.

૩ પાચન યથ શકે તેટલું ચોક્કસ દુધ સવાર સાંજ જરૂર પીવું. તેથી શરીર હૃદયુષ્ઠ અને ગોરું બને છે. ખાસ કરીને નળાં શરીરવાળાએ જરૂર રેવ પાડવી.

૪ હમેશાં સ્નાનના પ્રથમ વડે શરીરને ખુબ ચોળાને સ્નાન કરવું. અંકવાડિયામાં બેવાર સાથ ચોળીને સ્નાન કરો.

૫ એકધું સૌંદર્ય ઓપણું નથી. તેની સાથે ચોક્કસ જરૂર જોઈએ. આંખ, કાન, નાક, મોં, અરદન, દાંત, હાથ, પગ, માથાના વાળ ઇત્યાદિ શરીરના અવયવો સાફ રાખો.

૬ માફક ન આવના પદાર્થો ત્યાગ કરો. હંક ઢરી તેવા પદાર્થો ખાવાથી શરીર બગડે છે અને સૌંદર્યને હાનિ થાય છે.

૭ હમેશાં આનંદમાં રહેલું ઉદાસીનતાની મક્કી. અસર-સૌંદર્યનો નાશ કરે છે.

૮ ધનના કામકાજ હોંશયો કરો. તેથી અવ-યવો અને સ્નાયુઓ કસોઈને મળજી અને સુંદર થાય છે. શરીર નિરોગી રહી સૌંદર્ય જળાય છે.

૯ મોઝાક, સાદો પહેરો, અનેક ભરથક રંગના વસ્ત્રો કરનાં એક રંગના વસ્ત્રો વધુ ઢોપે છે. સાદી અને ચોળીના રંગોની સુદર મોઝારક માટે રંગીન કેતમ ચિત્રો-માંથી રંગ પસંદ કરે. રાત્રે પહેરવાના

વસ્ત્રો અલગ રાખો. મેલાં ફાટેલાં પહે-રશો મા.

૧૦ દાગીનાથી શરીરને મદી દેશો નહીં. ડોકમાં એકાદ દાગીમો, નાકમાં નંગની સળી, કાનમાં લવંગીઆની જોડ, હાથમાં સૌભાગ્યનાં સોનાથી મટેલાં વળાયા કે બંગડીઓ, આંગળીમાં એક વોટી, અને પગમાં માંદીના સાંકળાંની જોડ સૌંદર્ય દીપાવવા માટે પુરતાં છે. ધણાં દાગીના પહેરવાનો શોખ સૌંદર્ય બગાડે છે.

૧૧ રોગો સૌંદર્યના મહાશત્રુ છે. રોગથી બચવા આરોગ્યના નિયમે ચુસ્તપણે પાળો અને રોગ થયે તેના તાત્કાલિક ઉપાયો કરો.

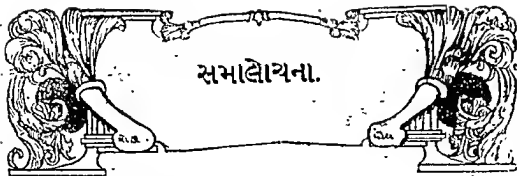
૧૨ સૌ કોઈ ઉપર સ્નેહ રાખો. સ્નેહની ઉંચી અસર આત્મા અને સૌંદર્ય પર થાય વગર રહેતી નથી.

૧૩ ઇર્ષ્યા અને ક્રોધનો ત્યાગ કરો. ઇર્ષ્યાગ્નિનો અણું માત્ર સૌંદર્ય બાળી નાખશે.

૧૪ તોલવાના માલક યાઓ. ઘરમાં સુંદર વસ્તુઓને સંયમ કરો. અને સૌંદર્યના ઉપાસક બનો.

૧૫ હમેશાં યાદ રાખો કે સૌંદર્ય સાંચું ધરીકરણ છે. તમે સૌંદર્ય બળવશો તો તમારું માન સ્વાભાવિક રીતે જળવાશે.

૧૬ છેવટમાં પ્રશ્નકૃપાથી બે પૂછે મુખી દો તો નવચથનો વખત સૌંદર્યનો પ્રચાર કરવામાં ગણો.

સમાલોચના.

સોરઠી વીરાંગનાની, વાર્તાઓ: લેખક: શ્રી. ગોકુલરામ શ્રી. રાયચુરા. સોલ એન્ટરપ્રાઇઝ: શ્રી પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ, શ્રીમોરિય; વડોદરા મૂલ્ય: રૂ. ૨-૦-૦

શ્રી. બાઈ રાયચુરાની બાનીથી “ગુણસુંદરી” ના વાચકો અનુભવા નથી. “સ્નેહપૂર્ણ” ની નવલકથા અને બીજી અનેક હાંધી વાર્તાઓ “ગુણસુંદરી” ના વાચકો સમક્ષ અત્યાર પહેલાં રહી ચૂકી છે. હાલના આખા ગુજરાતમાં તેમણે કરેલી લોકસાહિત્યની સ્થાપત્રીથી પણ તેઓ સારી પેઢે ભળીતા છે. કાલિયાવાડના લોકસાહિત્ય પર જન્મનાથી ચંદ્રેશી હજી અંધેરી એ સાહિત્યને નવો આપ આપી આજ વર્ષો થયાં તે ગુજરાતના વાચકોમાં સમક્ષ રહી કરવાની જરૂર એ બાઈ ઉઠાવી રહ્યા છે. આ પુસ્તક તેમના એ અથાથ પરિશ્રમનું સુંદર ફળ છે. સોરઠી કુલ ૧૧ વીરાંગનાઓની શૌર્યભરી કથા તેમણે અત્યંત રસભરી રીતે આ પુસ્તકમાં આલેખી છે. એમાંની એક “મોતી મા” ની કથાનો પરિચય રજૂ કરીને અંકના વાચકને યથા ચૂક્યો છે. અમરી ખાત્રી છે કે “ગુણસુંદરી” ના વાચકોને આ પુસ્તક અત્યંત પ્રિય થઈ પડશે. ગુજરાતી સાહિત્યના ગવયામાં આ શ્રીકપરાંની સાહિત્યમાં આ પુસ્તક જરૂર હાંધી ગયાન લેશે. સંકલિત વિચારોના પુરપૂર્ણ પણે આ પુસ્તક લેખક પોતાના શ્રીવર્મના દામમાં મૂકી શકે. શ્રી. બા. પુરપૂર્ણ, શ્રી. પંડિત અને શ્રી. ત્રિવેદી ચિત્રકારોની ત્રિપુટીને આ પુસ્તકને વધારે આકર્ષક બનાવવામાં સફળ શ્રમ લીધો છે.

સસમંદિર: લેખક અને સોલ એન્ટરપ્રાઇઝ: ઉપર પ્રમાણે મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦ બાઈ રાયચુરાના “સસમંદિર” ની પહેલી આગળ પ્રકટ થવાને આજ ૧૪ વર્ષ થઈ ગયાં હાંખા સમયથી એ

પુસ્તકની એકે નકલ મળી શકતી ન હતી. નહેરુ જીવનના અનેક દેશોએ લીધે બાઈ રાયચુરાને પણ તે ફરી પ્રકટ કરવાનો સમય મળી શકતો નહિ. આજ હાંખે સમયે પણ એ જોઈ તેઓ પૂરી શક્યા તે માટે તેમને અને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. ગુજરાતના લોકપ્રિય રાસ-લેખકોમાં તેમનું નામ મોખરે આવે છે, અને “સસમંદિર” માંના અનેક રાસ હાંખા સમયથી રાસપ્રિય બહેનોના ફેવિટ્ કંડે ચઢી ચૂક્યા છે. આ આગતિમાં ફેવલક નવા રાસ હમેશાં છે અને શ્રી. પંડિતના ચિત્રોથી પુસ્તકને વધુ આકર્ષક બનાવવાનું છે. ગુજરાતની બહેનો આ સંપ્રદાયને મોટી સંખ્યામાં સત્કારશે એમાં જરા પણ શંક નથી.

કાલિયાવાડી દુહા: લેખક અને સોલ એન્ટરપ્રાઇઝ: ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦ કાલિયાવાડની દુહો એટલે સાહિત્યની અણમુલી-મોંઘી રત્નકલ્પિતો. આર આરજીના એ દુહામાં એકે લેખ બરાબ એટલે સંભાર પ્રાચીન લોકકવિઓએ લખ્યાં છે. આ પુસ્તકમાં એવા સો દુહા તેમના સરળ અર્થ સાથે આપ્યા છે. શ્રી. ત્રિવેદીની રસભરી પીળીએ એમાંના દુહાને દુહાને ચિત્રમાં, ઉતારી અત્યંત આકર્ષક બનાવ્યા છે. ગુજરાતના સાહિત્યરસિક વાચકો આ દુહાનું મૂલ્ય જરૂર સમજશે અને પુસ્તકને મોટી સંખ્યામાં સત્કારશે એમ અમે માનીએ છીએ.

શ્રીમદ ભમવદ્ગીતા: લેખક શ્રી. “વિદ્યારી”. પ્રકાશક: શ્રી. ચંદુલાલ બેરબરલાલ પટેલ, વિદ્યા-ચિંત્રી, નાંદલ મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦.

અમવાન શ્રી કૃષ્ણકૃદંતી નીના એટલે દિલ્લે એક અમુક્ત વારસો. એ મધ્યન પવિત્ર મંથની અનેકનેક આગળિયા પ્રકટ થઈ ચૂકી છે અને થઈ જાય છે. આ પુસ્તકમાં મૂળ સંદેહ પદ

સાથે તેણે પદાન્વય, ગુરુશાની અને હિંદી ગદ્ય ભાષાંતર, લેખકે પોતે કરેલું પદ્યબંધ ભાષાંતર અને વિવરણ વગેરે અપાયાં છે. અંધને છેટે ગીતાનો નિષ્કર્ષ આપતાં કેટલાંક સુંદર પદ્ય-બંધનો તેમજ તત્ત્વજ્ઞાનના રાખ્દોનો વિસ્તૃત કોષ આપ્યો છે. ગીતાપ્રચાર અર્થે પુસ્તકનું મૂલ્ય પડતર કરતાં પણ ઘણું ઓછું રાખ્યું છે તે માટે લેખક તેમજ પ્રકાશકને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. લગભગ ૧૦૦ પાનાનું આ ઉપયોગી પુસ્તક દરેક ભાવિક હિંદુ સંગ્રહે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

અરણ્ય, ટાંકાં ને ઉઠાંઠાં કર્તા: પ્રો. નયેન્દ્રલાલ ભગવાનલાલ ફરકાળ, એમ. એ. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦.

“ ઘોડાક છુટાં ફૂલ ” થી ગુરુશાની સાહિત્યરસિકોમાં નળીતાં ધયલા પ્રો. ફરકાળના સુંદર કાવ્યોનો આ સંગ્રહ કાવ્યરસિક વાચકોના જરૂર આદર પામશે. આ પુસ્તકમાંના કાવ્યો જુદાં જુદાં સાત ભાગમાં વહેંચાયા છે. ‘ દેવમાન, ’ ‘ સુષિખીત, ’ ‘ અંગાર કાવ્ય, ’ ‘ સ્વદેશગીત ’ વગેરે વિભાગોમાં આપેલાં નાના પણ હૃદયંગમ કાવ્યોના એકધારા વહેતાં વહેણ વાચકને જરૂર આકર્ષશે. ‘ રતિદેવ ’ અને ‘ ખાંડિક્ય અને કેશિધ્વજ ’ ના પદ્યાતિ-કાવ્યો હૃદય અને ભવ્ય આદર્શો રજુ કરી આખ્યાયિકાઓ સરળ અને અરુણિત ભાષામાં રજુ કરે છે. પરંતુ એ સર્વની ટાંચે આવે એવું એમણે “ સ્નેહ-સારતા ” નામે લાંબું કાવ્ય છે. એ કાવ્ય કવિની ઉંડી લાગણીઓ વ્યક્ત કરી નિર્મળ તે મુદ્દ ભાવો જગાડે છે. પુસ્તકની સર-આતમાં ‘ કવિ અને કવિતા ’ વિષે મનનીય નિબંધ આપી તેની ઉપયોગિતા વધારી છે.

ઉદય વાર્ષિક: (“ સ્ત્રી ” વિષય:) તંત્રી: રા. નાનુ ગો. શેલત ઇ. સ. ૧૯૨૮-૨૯ મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦ શ્રી હમરેક યુવક મંડળ તરફથી પ્રકટ થતા હસ્ત લિખિત માસિકનો આ વાર્ષિક અંક છાપીને પ્રકટ

કરવામાં આવ્યો છે. આ અંક માટે તંત્રીએ “ સ્ત્રી ” વિષય પરચંદ કરી સ્ત્રીઓને લગતાં કે તેમને ઉપયોગી થાય એવાં વિષયોના લગભગ ૨૫ ઉપર સુંદર અને મનનીય લેખો ગુરુશાનના નળીતાં લેખકો પાસે લખાવ્યાં છે. છપાઈ સુંદર અને આકર્ષક છે.

રૌપ્ય મહોત્સવ: શ્રી કચ્છી દશા ઝોરાવાલ દેન પાઠશાળા અને બોર્ડીંગ સ્કૂલે ચાલુ વર્ષે પોતાનો રૌપ્ય મહોત્સવ ઉજવી એ પ્રસંગે સ્મરણ લગવી રાખતો એક સ્મારક અન્ય પ્રકટ કર્યો છે. આ અન્યમાં બંને સંસ્થાની ઉપયોગી માહિતી આપતા અહેવાલો સાથે સંસ્થાપકોના, કાર્યવાહકોના અને વિદ્યાર્થીઓના ફોટો-ચિત્રો સુંદર અને આકર્ષક સ્વરૂપમાં આપ્યા છે. અમે એ બંને સંસ્થાઓને અને તેમના કાર્યવાહકોને એ શુભ પ્રસંગ માટે અભિનંદન આપીએ છીએ.

-અર્પણ: લેખક: રા. મુશીલ. પ્રકાશક: રા. દેવચંદ દામજ રોક, તંત્રી: “ જૈન. ” મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦

આ સુંદર પુસ્તકના લેખક ભાઈ લીમજ હર-જીવન (મુશીલ) ની સુંદર લેખન શૈલીનો પરિચય “ સીરાપ ” ના વાચકોએ ભૂતકાળમાં કર્યો છે. આ પુસ્તકમાં તેમણે જૈન ધર્મની આખ્યાયિકાઓને લોકભાષ્ય સ્વરૂપમાં રજુ કરી છે. ભાઈ મેઘાણી કહે છે તેમ લગભગ, દરેક ધર્મ અને સંપ્રદાયના સાહિત્યમાં કેટલુંક સાહિત્ય તો ‘ સર્વ ’ દેશીય અને જગત આખાના વારસારૂપ હોય છે. ‘ જૈન સાહિત્યની એવી જગતવારસાની સામગ્રી આ પુસ્તકમાંની ૧૦ આખ્યાયિકાઓમાં ભરી છે. એ કથાઓ કોઈ પણ ધર્મના અનુયાયીને આવકારદાયક જણાશે. “ જૈન ” પત્રના સંચાલકે પોતાના આહ-કોને આ પુસ્તક ભેટ તરીકે આપ્યું છે તે માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને આવાં અનેક પુસ્તકો ભાઈ ‘ મુશીલ ’ પાસે લખાવી જગતના સાહિત્યમાં સુંદર ફાળો આપે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી જગત્.

હિંદ.

પ્રાંતિક કેળવણી પરિપદો: (૧) મૈથુરમાં

કુ. ચરકાન્તા મ. દોશી, બી. એ.

પ્રાધ્યાપકમાંથી એલ્યુએટ થવાર ખીલ' બેન

ગિવાન પત્ની મિસિસ ખીન્નાં હરમાહતના પ્રમુખ
પદે વાળીવિજાસ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં; (૨) આગામાં સી.
કમલાદેવી ચક્રોપાધ્યાયના પ્રમુખપદે; (૩) અમદા-
વાદમાં શ્રેણી વિદ્યાભારી નીલકંઠના પ્રમુખપદે;
રવાનાખસ સી. લેણી તનુમતી ચીવુનાથ દલાં;
(૪) મદ્રાસમાં મિસિસ મુખ્યાયનના પ્રમુખપદે;
(૫) વીરરાધવપુરમાં તાલીમ-નાદ પ્રદેશની પરિ-
ષદ મિસિસ આર. એસ. રાંકર આયરના પ્રમુખપદે;
(૬) અજમેરમાં રામપ્રતાપનાની મદિલાઓની
પરિષદ મિસિસ રેનોલ્ડસના પ્રમુખપદે; લગભગ
૧૦૦૦ સ્ત્રીઓએ હાજરી આપી હતી. (૭)

દીવડીમાં મિસિસ જે. સી. ચેતરડનાં પ્રમુખપદે;
(૮) લખનવમાં ચીકે બરડાના પત્ની મિસિસ
વઝીર હુસેનના પ્રમુખપદે. (૯) નાગપુરમાં મિસિસ
બેદશમડના પ્રમુખપદે. (૧૦) મુ'બાઇમાં મલબારી
દોલમાં લેણી મેરબાઇ તાતાના પ્રમુખપદે. આ
સર્વ પરિપદોમાં કન્યાકેળવણીના પ્રશ્નોની, પરદાની
રીવાજ નાબુદ કરવાની, સ્ત્રીઓને હિંદુ કાયદામાં
મુખાસ કરી વારસા હિસ્સાના હક આપવાની,

શ્રી. ગંગુબાઇ પદવર્ધન, છ. એ.

કર્વે વિદ્યાપીઠ તરફથી મોંઝેરી પદ્ધતિને
અભ્યાસ કરવા ઉત્તર: મયાં દનાં તે લગભગ
૪૦ પાઠાં થયાં છે

સા. સા. શારદાના બીજને ટેકા આપવાની—વગેરે બાબતોની ચર્ચા અને ઠરાવો થયાં હતાં, અને આવની અખિલ હિંદ સ્ત્રી કેળવણી પરિષદ માટે પ્રતિનિધિઓ ચુંટાયા હતા.

સુવાવડખાનુ: મુંબાઈની ભણીતી સર હરકીશનદાસ હોસ્પીટલમાં 'રોડ દેવીદાસ પ્રભુદાસ કોઠારી અને બાઈ હેમકોરબાઈ સુવાવડખાનુ' 'ખુદ્દ' મુકવાની ક્રિયા લેડી વીક્સનના હાથે તા. ૨૬ મી નવેમ્બરે થઈ હતી. આ સુવાવડખાના માટે ૩. એક લાખની કિંમત સંભાવત કરનાર રોડ સામલદાસ પ્ર. કોઠારીને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. આ પ્રસંગ સુર લેસ્ટરી અને લેડી વીક્સનના નામે એક એક બીજાનું રાખવા રોડ હથેરદાસ જઈનીદાસ અને રોડ સામલદાસ દરેકે ૩. દસ દસ હજારની રકમો પણ આપી હતી.

ટ્રેનીંગ કોલેજનું પરિણામ: વનિતા વિશ્રામની ટ્રેનીંગ કોલેજની એપ્રિલ ૧૯૨૮ માં લેવાયેલી પરીક્ષામાં નીચે પ્રમાણે હિંદુ બહેનો પાસ થયાં છે: બીજું વર્ષ: શાંતા ના. વ્યાસ; નિત્યા

મીરા શુભાબાઈ એચ. રાવ, બી. એ. કોલેજમાં ફેલોશીપ મેળવનાર પ્રથમ મહિલા. વીક્સન કોલેજમાં અંગ્રેજ સાહિત્ય શીખવે છે.

ક. દેસાઈ; નર્મદા બા. પૂરેશ્વર; રતનબેન મો. ઠક્કર; સતોક જ. આગ્રા; વિન્યા મ મહેતા; શારદા ઝ. રાહ; (૨) ખેડુ' વર્ષ સીનીયર: શાંતા દા. તન્ના; સુલોચના જી. મહેતા; નર્મદા બા. બટ; પાર્વતી ચ. કપાધ્યાય; અમૃત મ. પટેલ; કંચન ભેરી; કમળા છ. દેસાઈ. બીજા વર્ષમાં ૧૨ માંથી ૧૨ બહેનો અને ખેડુ વર્ષમાં ૧૬ માંથી ૧૦ બહેનો પાસ થયાં છે.

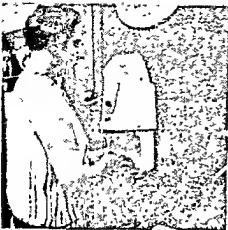
તંત્રીપટે: ભણીતા " હિંદુસ્થાન " પત્રના તંત્રીપદમાં ફેસ્ટર થતાં એ ભોખમદારીનું પદ મીસ બચુબાઈ લોટવાળાએ સંભાળી લીધું છે. એ બહેને " શુભસુંદરી " ના છેલ્લા મહિલા અંકનું તંત્રી પદ સોનાસુ લીધું. એક દૈનિક પત્રના તંત્રીપદ આવનાર મહિલાઓમાં એ બહેન ખેડવાં છે અને તે માટે અમે તેમને અગ્નિન દન આપીએ છીએ.

વકતૃત્વકલા: મુંબાઈના ચંચ મેન્સ પારસી

સો. ઇરાવતી દવે, એમ. એ.

ગ્રા. કવેનાં આ વિદ્યુષી પ્રવચન પાણીગાત્રના વધુ અભ્યાસ માટે નર્મની મયાં છે.

હાથ-હાથ, માટે દુવાલને
કેડાણે વીજળીનો ઉપયોગ

એસોસીએશનના આશય દેશવ વડુત્ત્વકાની હરી-
કાઈ સર કાવચ છ જલ્દાંથીરના પ્રમુખપદે તા. ૨૭
મી નવેમ્બરે થઈ હતી. આ હરીકાઈમાં ૧૮
કમેસવાશે ઉતર્યા હતા જેમાંની ૧ સીએ હતા.
પેલે હતામ મીસ મની ચળને અને ત્રીજી હતામ
મીસ એમ. પી. વાંધીને મળ્યું હતું.

સંગીત સમારંભ: સાન્દાકુચના સાદિત્ય
સમાર તરફથી તા. ૨૪ મી નવેમ્બરે થયા હતા.
સો. શુરભી રાયછ એટ અ પેચો સુંદર પટ્ટો શેડ
આનંદીવાલને હાથે યોવાયા પછી મોજલ સ્ત્રમયના
કેટલાંક સુંદર રંગના બતાવમાં ફાંડાયાન, બચ્ચન અને
જરખાથી મેક્ષકને અત્યંત આનંદ મળ્યો હતો.
આ સમારંભમાં બહેનોએ રંગીન મદદ કરી હતી.

રનેડ સંમેલન: સાન્દાકુચની શ્રી ગુજરાતી
દિનુ સી મંડળની સાખાનો રનેડ સંમેલનનો સ-
મારંભ શ્રી. ન્વશ્રી રાયછ, શ્રી. એ. ના પ્રમુખપદે
શેડ બવાનછ કનનદામના બંચલમાં કેન્વાયા
હતા. જરખા અને રંગાદના રંગરયા કાર્યક્રમથી
હચ્ચ રહેલાં બંદોનો. આનંદ આનંદ મેગલો
હતા.

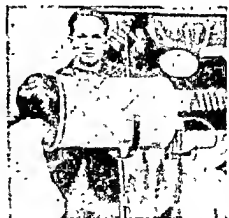
કમેસવાની હરીકાઈ: મુંબાઈ અને પર્ગાની
કન્યાશાળાઓને લગતી કમેસ તેમજ સમારંભનોની
હરીકાઈ યકન દેશમાં મિલિન બેરોનેલના પ્રમુખ
પદે થઈ હતી અને તેમજે હવામાં બંધી આપ્યા
હતા. વાંદરાની કોનેન્ડ રાજ પાંચ છન મો છની

મઈ હતી. પ્રમુખે શરીરનિકાસ તરફ ધ્યાન આપ-
વાનો ખાસ આમ્રહ કર્યો હતો.

વાર્ષિકોત્સવ: શ્રી રતનખેન કેકમળીખાઈ
આવિશ્વમનો ૧૧ મો વાર્ષિકોત્સવ રો. ખેન
જયશ્રી રાયછ બી. એ. ના પ્રમુખપદે તા. ૨૮
મી નવેમ્બરે ઉજવાયા હતા. લગભગ ૪૦૦ ખેનો
હાજર હતાં આશ્રમની બાળાઓના મંચળાયરમ
પછી સંસ્થાનો અહેવાલ વંચાયા હતા. ત્યારબાદ
રંગવાદ, ગોર, ગરખા વર્ગરેનો આકર્ષક કાર્યક્રમ
હતા. કૈા. કુંવરખેને કવિતા ગાઈ હતી. પ્રમુખ-
શ્રીએ કાર્યવાહકની બચવસાસક્તિ માટે તેમને
ધન્યવાદ આપ્યો હતો.

વૈદકીય ધંધામાં: મુંબાઈમાં લેવાયતી ઉદ્દણી
એલ. સી. પી. એસ. ની ડીગ્રીની પરીક્ષામાં નીચે
પ્રમાણે મહિલાઓ પસાર થઈ છે: મીસ યમુના
અવ્યંર; મીસ બેસીઆપા; મીસ ઇસાક; મીસ
બરે; મીસ જોગલક; મીસ કારી; મીસ મુરે; મીસ
પરિત; મિલિસ અમૃત રાય; શ્રી હન્દમની રોન્ડત;
મિલિસ વાધ એદની વાત છે કે એમાં એક પક્ષ
ગુજરાતી બેન નથી.

બાનુ શિક્ષકોની પરિપદ: મુંબાઈની મરાઠી
શાળાઓની શિક્ષિકાઓની પરિપદ મિલિસ સરલા-
બાઈ નાયક એમ. એ. ના પ્રમુખપદે મળી હતી.
પરિપદમાં કન્યાકેળવણીને લગતી અનેક બાબતો

મહેરો સુંદર બતાવવા માટે
રસાયત્રીક કુમારનો ઉપયોગ

ચર્ચાઈ હતી અને સ્વસ્થ કમિટિને કેટલીક ઉપાયોની સૂચનાઓ કરવામાં આવી છે.

લાલાજી માટે ખેદ: શ્રી શુભશની હિંદુ શ્રીમંડળે, શાલાઈના મરણ માટે ખેદ દર્શાવતો અને તેમની સેવાઓ આંકતો કાશ્ય પસાર કરી આશ્વાસનનો એક પત્ર તેમના પત્નીને પ્રમુખશ્રી શ્રેણી ચક્રપાળાઈની સહીથી મોકલી આપ્યો છે. મુંબાઈના શ્રી પાટીદાર શ્રી મંડળે પણ ખેદ દર્શાવતો રકાવ કર્યો છે. (૨) શીવશાગરમાં ત્રિસિંચ કનકેશ્વરી દત્તારીકસના પ્રમુખપદે, શ્રીજીની એક સનાતન મળી ખેદ દર્શાવ્યા હોય.

કામદાર સ્ત્રીઓને સુવાવડ પ્રમિશન ન સહન અને પોપખુ આપવા સંબંધી એક બીજી મુંબાઈની ધારાસભામાં રજુ થઈ સીમેક્ટ કમિટિ પાસે મુકાયું હતું. એ બીજી ઉપર સીમેક્ટ કમિટિએ દીપોઈ તૈયાર કરી દીધો છે ત્રણ સનાતનોએ જેમાં પાતાની જુદી નોંધ કરી છે બીજાને ઉદ્દેશ સુવાવડની ખેડાં અને પત્રી શ્રી કામદારને કામ પરથી છુટી કરી તેના પોપખુ માટે પગાર ચાલુ રાખવાનો છે. આ પગારને બાર કરવાનાના માત્રીક અને સરકાર સરખે કિન્હો ઉપાડશે.

શ્રી-પ્રગતિ વિષે નિબંધ: શ્રી શુભશની સાહિત્ય પરિષદ મંડળ તરફથી એક નિબંધ મટે મોંજીની કરવામાં આવી છે. આ ૧૮૫૦ પછી શુભશની શ્રીજીની કેટલી પ્રગતિ થઈ છે તે દર્શાવનારા એ નિબંધ મંદિ ૩. ૧૦૦ ટું હતામ આપ.

વહેરો સુંદર બનાવવા માટે
પરજો નાખના લેખકો: ઉપયોગ.

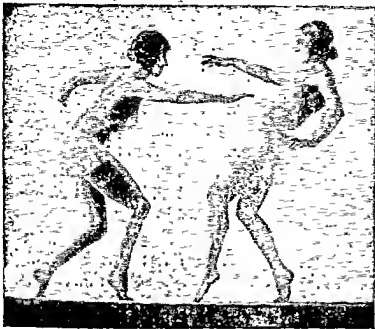
વાળ સમારવા માટે નવું યંત્ર.

વાળ તેમણે દર્શાવ્યું છે. નિબંધ ૮૦ કુસ્કેપ પાનાથી વધવો ન જોઈએ અને તા. ૩૧ મી માર્ચ ૧૯૨૯ સુધીમાં મોકલી આપવો જોઈએ.

હિંદુ સંસ્કાર ! માદીમમાં ગુપ્તપત્રનામના કપાડનરની ૧૬ વર્ષની પત્નીએ હિંદુ સંસ્કારના કપાથી કંઠાળી કપડાંપર કેસરીન છાંદી સજની ન્હ આપવાત કર્યો છે !

સંભાળજો: મુંબાઈના એક ચૂદર્ય સદકુટુંબ ક્ષેત્રી શ્રીઓ જેવા ગણના કરતામાં કનરી નજી કાકીઓ જોળાં તેમણે તોડી ઝીપી અને તર આવી બાળકને રમવા મટે આપી. આ કાકીમાંની એક સાડા ત્રણ વર્ષની કમરની દીકરી બગવતીબાઈએ ખાધી અને પરિણામે જોર ચડવાથી તે મરણ પામી. બાળકને અબજી સીન આપતાં માબાપ તરેર ચંબાવે ! (૨) સોનીબાઈ નામે માના અનસુયા નામે દીકરીને રમતી મૂકી નજ ઉપર ગઈ. દીકરીએ રમતમાં દીવાલની પેટી લઈ સજનારી નેનાથી નેવું રાંધે સજની તળાં દાઝીને મરણ પામી. (૩) મુનતાલ લેનમાં પેટી પર મૂંઢે બજતો દીવો બાળક પર પડવાથી તે દાઝીને મરણ પામ્યો છે.

સ્વચ્છતા બોધ: તાનીબાઈ નામે શ્રી રત્ન ચરત્રાવતાં સાદી સજની વપાથી દાઝીને મરણ પામી. (૨) કેપશાન પુત્રનક અંડરસાજ સા. લાલજી ની દીકરી નરલબાઈ રત્નથી દાઝી દર્દી. તેને બચવાના તળાં સા. લાલજી પણ મજ દાઝવા રત્નના આ વચવા તળાં બોધ વિષે મ્યુ. તરેખા સનમાં ચર્ચા થઈ હતી. ૧૮. બંદોસાને સુનવા કરી

અંગ કસરત માટે નૃત્ય (જર્મની)

હતી કે સ્થલ ક્રોચર મૂકી સજાવાવાને બદલે સ્થૂલ કે રેળવ પર મૂકી સજાવાને તેા અકસ્માત યવાનો મુલ્ય ન રહે. સ્થવનો ઉપયોગ કરનારા આ સૂચના વડે અમલમાં મૂકે.

વજનદાર બાળક: સામાન્ય રીતે બાળકનું વજન જન્મ સમયે ૫ થી ૮ રાઉન્ડ જેટલું હોય છે. સુરતની હોસ્પિટલમાં થોડા સમય પર જન્મેલા એક બાળકનું વજન ૧૧ રાઉન્ડ હતું અને તેની લંબાઈ દોઢ ફુટ હતી.

મીસ પાણુજીવલ ઠાકોર, એમ. એ., બી. એસ ડી. ને અમદાવાદની ક્રીમેલ ટ્રેનીંગ કોલેજમાં ફેલી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ અને કન્યાશાળાના હેડ મીસ્ટ્રેસ તરીકે સરકારે નીમ્યાં છે. એ પર પર નીમાયા માટે અમે મીસ ઠાકોરને અગિનંદન આપીએ છીએ.

વાર્ષિક કોલેસલ: અમદાવાદની સાહિત્ય સંવાદા શ્રી વિભાગનો વાર્ષિકોલેસલ તા. ૧ થી ૧૧એગરે શ્રીયુત કાલેલકરના પ્રમુખપદે ઉત્તરિયો હતો. બહેનેએ સર્વ ન્હાનાલાલ રચિત ગરબા ગાયા હતા બહેન કાના કાકોર અને હન્દુમની મેડેતાને રાગિણીની હાનિહાના ધનામો મળ્યાં હતાં. આ પ્રસંગે ખાસ શ્રમ લઈ આવેલા બાઈ રાયચુરાએ શોકગીત ગાયાં અને ગવરાળ્યાં હતાં.

કસરતશાળા: અમ-

દાવાદમાં તા. ૨૩ મી નવેગરે સ્ત્રીઓ મારેની એક કસરતશાળા ફેરી તાતુમની ચીતુબાઈએ ખુલ્લી મૂકી હતી. આ પ્રસંગે કન્યાઓએ ફાડી ફેરવવાના તેગાન પીળા કસરતના પ્રયોગો કરી બતાવ્યા હતા. આ પ્રકૃતિ મારે અમદાવાદની પ્રબલે અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

વ્યાયામની તાલીમ: મુંબાઈ હલાકાની કન્યાશાળાઓની વ્યાયામની તાલીમ આપવા માટે સરકારે ખાસ વર્ગી વ્યાયામવાની મોડેલ મૂકી છે.

અને એ વર્ગોમાં તાલીમ આપવા માટે મીસ બાલુ મોતીવાળાની નીમણૂક કરી છે. આ મોડેલ મુજબ એક ખાસ વર્ગ મીસ મોતીવાળાએ પૂનામાં તા. ૭ મીથી ૧૫ મી ડીસેમ્બર મુકી વ્યાખ્યા હોતો. આવા વર્ગો ફક્ત તાલીમ આપવાની મોડેલ આખા હલાકામાં યવી નેહાં. શિક્ષિકાઓ તાલીમ મેળવશે એટલે કેનો લાભ કન્યાઓને મેડેલાઈથી આપી શકશે.

વારસાના હાલ: મિડિડુ સ્ત્રીને પિતાની મીલકતમાંથી વારસો અગવે જોઈએ એમ ન્યત્યાંદે દરેક સમજાવર માણસે કહ્યું છે. એ બાળકને પુછી આપતી એક બહેને લેખિયે લેખિયે આ પ્રમણે છે: "મારા પિતા દેસે લાખની મીલકત મૂકી ગુસ્સી પ્રવાઃ વાર્ષિક આવક ૩૬૦૦૦ ની હતી. મને એક બાઈ હતો જે એ આખી મીલકતનો મોલક બન્યો. બાઈ બાળીના કલાસરજ ચાલે છે. મારી મળા છવે છે પણ તેનું બિય રીડું કાંઈ નીપડતું નથી. પિતા મરી ગયા પછી એકે વખત બાઈએ મને પોતાને ઘર બેલાવી નથી. મારા પિતા વેપારી હતા પણ વેપારમાં એટલાં અમે ગરીબ બની ગયાં છીએ. બાળ્યેનું મુન્દાન ચાલે એટલી આવક

યાય છે. માટે જ બાલક છે. બાળને ચારી કરી ચિંતા નથી થતી.”

ચુનીસીપાણીદીમાં મિસિસ એ. ઇપનને મદ્રાસની સરકાર બેઝવાઈ ચુનીસીપાણીદીના સમાસદ તરીકે નીમ્યાં છે.

સેવાશ્રમ: માંગલોરમાં રાષ્ટ્રીય કન્યાશાળાના મકાનમાં એક સેવાશ્રમ ખુલ્લું મુકવાની ક્રિયા તા. ૨૮ મી નવેમ્બરે થઈ હતી. આ આશ્રમ નર્સો અને દાયબોને તાલીમ આપવા માટે સ્થાપવામાં આવ્યો છે.

સાયમન કમીશન પાસે મંડીના મહારાણી અને મિસિસ આદમદરાઈ સ્ત્રીવર્ગનાં પ્રતિનિધિઓ તરીકે ૦૮ ૫ મી ડીસેમ્બરે ગયાં હતાં અને સ્ત્રીઓને પુરવો નેટલેજન મતાધિકાર આપવાની તેમજ એ સંબંધી બીજી કેટલીક ચૂચના કરી હતી.

લાહી રાજ ! લાહોરમાં સાદમન કમીશનનો વિદાય કરતાં લાહોરને લાહીના ફટકા પોકરીસે માર્યા અને તેમનું મરણ નીપલસું. એજ લાહીરાજની પુનરાવૃત્તિ લખનૌમાં ગઈ અને પરિત જ્વાલોરલાલ નેહરુને અને બીજાઓને ફટકા ચડાવ કરવા પડ્યા. આ પ્રસંગે મિસિસ મીચ નોમે તીરાંતના બંદને તેમનો બચાવ કરતાં મંજીર બંધ પોતાના શરીર પર બંદોરી ઝીંપી હતી. હિંદને આવી અનેક વીર પુત્રીઓની જરૂર છે. કમીશન પદનામાં ચુની ત્યાં લેવાની અનેક મહિલાઓએ વિદાય દર્શાવવામાં આવવાન બાજ લીધો હતો.

હિંદના પ્રતિ- નાધિ તરીકે અખિલ હિંદ સિસ્ટમ-સંઘ તરફથી છત્તીસગઢ મ- જનારી જગવત્તી પરિ- પદમાં બાજ લેવા સ્ત્રી- મની કમળાદિતી મદ્રાસ આવ નીમાયાં છે. સાથે સુ જે બં બંદેન બર્ધોનમાં મજનારી આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રીપરિષદ અને કામદાર પરિ-

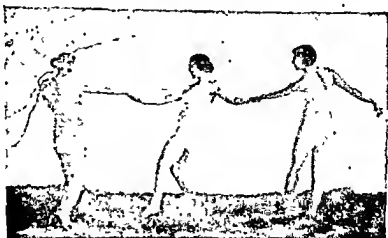
ષ્ટમાં પણ. હાલની આપરો. તેમના નહુંદ સી. સરોહની નાચકુ એલ્યાં હિંદના પ્રતિનિધિ તરીકે અમેરિકામાં મીસ મેથોના આફ્રેમોનો વચાળ આવી રહ્યાં છે.

વૈદકીય મદદ: અત્યારના કાલુનો મુગ્ધ હિંદી લશ્કરમાં નોકરી કરતાં કૌનિકો અને અમલ- દારોના છુટ્ટોની સ્ત્રીઓને વિભાગી ડોક્ટરોની મદદ મેળવવાનો હક્ક રહે છે. પરંતુ ઘણાં કૌનિકોની સ્ત્રીઓ પડહો પાગની હોવાથી તેમને માટે એક અખતર તરીકે સ્ત્રી-ડોક્ટરો નીમવાની ગાહ- વાન કરવામાં આવી છે.

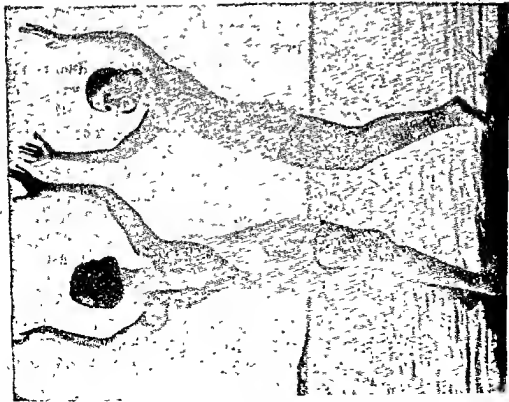
ગુલામીનો અંત આણો: માહેશ્વરી મ- દિસા પરિવહની મંત્રી શ્રી. સત્યવતીદેવીએ ઇંગ્લાંડ ગયા તરીકે રાજ્યોની પ્રતિનિધિ મંડળને એક લેખન સરેશો મોકલી દેશી રાજ્યોમાં સ્ત્રી- ઓની જે ગુલામી દરા છે તેનો અંત આણવાની ચૂચના કરી હતી. રાજ્યોની સ્વતંત્રતા માટે અને તેમની સાથે લખના દાયલ તરીકે આવંતી અસંખ્ય સ્ત્રીઓની ગુલામી ઠાળવાને તેમણે આ- મદ કર્યો હતો.

એશિયા.

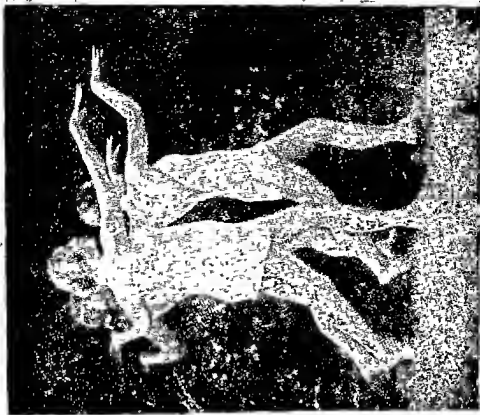
સ્ત્રી-પ્રગતિ: અફઘાનિસ્તાનના મુબાહના મોન્સલે ત્યાં આવી રહેલી અનેક પ્રજાઓનો સચોટ ખ્યાલ હિંદની પ્રતિનિધિ આપ્યો છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ રહેણાંમાં જુરો પડે છે. પ્રગતિમાં

અંગ કસરત માટે તૃત્ય (જમંની)

ਭਾਗੀ ਕਸ਼ਿਰਾ ਮਾਟੇ ਗੁਰੂ (ਭਾਗੀ)

ਭਾਗੀ ਕਸ਼ਿਰਾ ਮਾਟੇ ਗੁਰੂ (ਭਾਗੀ)

તો સ્ત્રી-પુરુષો એતરમાં સાથે કામ કરે છે. એ ભુરખો કાઢવાના સબળ પ્રયત્નો થાય છે. ધર્મ-શ્રેયમાં ભુરખો રાખવાનું ફરમાન નથી એમ તેમને સમજાવવામાં આવે છે. સ્ત્રીઓની એક કલ્પ પાણી રચપાઈ છે. ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરી એ બાબત તરફ ખાસ ધ્યાન અપાય છે.

જાપાનની રેલ્વેઓમાં લગભગ ૧૦૦૦ સ્ત્રીઓ નોકરી કરે છે. એ રેલ્વેઓની બેચરૂપાક કમિટિઓની ચુંટણી માટે મન આપવાનો અધિકાર અત્યાર સુધી ફક્ત પુરુષોને જ હતો. પણ દલે સ્ત્રીઓને પણ એ હક્ક મળ્યો છે. આ રીતે જાપાનીઝ સ્ત્રીઓ રાજકીય ક્ષેત્રમાં એક પગલું આગળ વધી છે.

યૂરોપ.

‘હિન્દની સ્ત્રીઓ: થોડા સમયથી પોતાના પતિ સર મનુભાઈ મહેતા સાથે ઇંગ્લેંડ ગયલાં લેડી ધનવંતાબ્દેનની મુલાકાતે એક બાઈ કાંઈ છાપાના પ્રતિનિધિ તરીકે આવી હતી અને હિન્દના સ્ત્રી જીવન વિષે માહિતી માંગી હતી. લેડી ધનવંતાબ્દેને જણાવું હતું કે “ તમારે ત્યાં સ્ત્રીઓને સ્વતંત્રતા છે પરંતુ તમે શુદ્ધજનનાં સુખ બૂઝી આર્થિક સ્વતંત્રતા મેળવવા હોડા હોડી કરો છો તેથી તમે ખરૂં સુખ મેળવી શકતાં નથી. અમારા પ્રાચીન આર્ય આદર્શ સુખી શુદ્ધજનનો છે. અમારી પુત્રીઓ કેળવણી હોય છતાં તેમનો આદર્શ સારી પત્ની અને સારી માતા બનવાનો હોય છે. ”

મેરી એડીલેટ છેલ્લા યુરોપી યુદ્ધના સમયમાં સ્ત્રીઓની લશ્કરી દુકાની ઉઘી કરનાર ખીસ મેરી એડીલેટ બ્રાંડેટ હૃદય બંધ પડી જવાથી મરણ પામ્યા છે. એમના અવસાનથી યૂરોપની અને ખાસ કરીને ઇંગ્લેંડની સ્ત્રીપ્રગતિને ધજા ખમવું પડેલું. સ્ત્રીઓને પીરાંતના બનાવવામાં તેમણે અત્યંત ફાળો આપ્યો હતો. શાગાઓમાં બાપામ દાખલ થવાનાર એક મદિદા હતાં અને એમણે યુદ્ધીય રાજકીય ગ્રંથ રચાવી તેના પ્રમુખ તરીકેના બાઈ વર્ષો મુધી લેખિકા દલો લડકામાં તેમણે ૩૦૦૦ સ્ત્રીઓને તૈયાર કરી મોકલી હતી.

સુધારક ઇંગ્લેંડમાં વિધવાઓના લગ્ન કેટલા પ્રમાણમાં થાય છે તેના આંકડાના આંકડા અને છે. ત્યાં પતાં લગ્નોમાં ૬૭ ટકા ફૂવાંગ સ્ત્રી-પુરુષોનાં હોય છે. બધા વર્ષમાં ફક્ત ૩૩ ફૂવાંગ

પુરુષોએ વિધવાઓ સાથે લગ્ન કર્યા હતાં. બીજા તરફ ૩૪ કન્યાઓ પંદર વર્ષની ઉમ્મરની હતી અને ૧૨ વરસના ૧૬ વર્ષની ઉમ્મરના હતા. આ પ્રમાણે સુધરેલા ઇંગ્લેંડમાં વિધવા વિવાહ તરફ તિરસ્કાર અને બાળલગ્ન તરફ પસંદગી બતાવાય છે. છતાં હિન્દમાં એવું થાય તો તે જંગમી ગણાય !

સ્વતંત્ર ઇંગ્લેંડમાં સ્ત્રીઓને સમાન મતાધિકાર મળ્યો છે; વર્ષોથી ત્યાંની સ્ત્રીઓ પાલકોના સમાન સદ થવાનો હક્ક ધરાવે છે છતાં ખુદ પાલકોને જ અંગે સ્ત્રી-સમાસહો અને પુત્ર-સમાસહો વચ્ચે અત્યંત બેદરતા રખાય છે. ત્યાંની ખાવાપીવાની સગવડો ન્હાવાના અને કપડાં બદલવાના ઓછા વગેરે પુરુષ-સમાસહોના જ લાભ મારે છે, સ્ત્રી-સમાસહોને અધારા ખુણામાં એક ઓરડો મળ્યો છે. આ બેદરતા હર કાચવા ખીસ વાંકીનસને યુરોપી ઉપારથી છે.

નોર્વેન ઇનામ: નોર્વેના માદામ સીમોડ અંડસેટ નામે વિદુષી મહિલાને આઠ વર્ષનું નોર્વેન ઇનામ મળ્યું છે. આ ઇનામી રકમ લગભગ હોઠ લાખ રૂપિયા જેટલી થાય છે. કવિવર ચિન્દ્રનાથ યાંગારે એ જ ઇનામ મળ્યું હતું. કંઈપતિ મ મી. નોર્વેન કરેલા ટ્રસ્ટમાંથી આખી દુનિયાના જુદા જુદા વિષયોમાં પાઠ્યત ધયર્થો વિદ્યાનો અને વિદુષીઓને આ ઇનામ અપાય છે. મેડમ સીમોડ આ વર્ષે એ ઇનામ મેળવવા બામ્બરગની થયાં છે. તેમના પિતા એક પ્રોફેસર હતા તેમને ચિત્રકાર થવાની હોંસ હતી પણ પિતાના મરણથી તે ભાંગી પડી, અને તેમને યાદપીસ્ટ તરીકે યુનિવર્સિટી માટે વીસ વર્ષની ઉમરે નોકરી લેવી પડી હતી. ફાળવ સમયમાં તે લેખિકા તરીકે કામ કરતાં. ૧૯૨૦ માં “ ડીમીન લેવેન્સ ડાયર ” નામે પુસ્તકે તેમને ખ્યાલ અપાવી. તેમના છેલ્લા પુસ્તકની પાંચ લાખ નકલો ખપી છે અને યૂરોપની લગભગ ચાર લાખમાં તેનાં બાધાંતર થયા છે. મદાન લેખિકા દોષા માટે ‘નિબેન એક આદર્શ માતા છે અને શુદ્ધિ તરીકેની ફરજે ઉત્સાહથી બળવે છે. મમાન દુક મારની સ્ત્રીઓની લગ્ન તરફ તેમને અપૂર્વનો છે બહુ નોકરી કરી બીજાના દુકમ ઉઠાવવા કરતાં સ્વારીષ રસોઈ બનાવવાનું અને શુદ્ધવસ્ત્રાનું કામ તે જગતે જનમ એવું છે.

હોહાંડમાં બાળકોને ગૃહસ્થ જીવનની તાલીમ આપવા માટે શાળાઓ શુ કરી શકે ? તે વિષય લાંબા સમયથી ચર્ચામાં હતો. છાત્રોએ આદર્શ પતિ અને પિતા બની શકે અને છાત્રીઓ આદર્શ પત્ની અને માતા બની શકે તે માટે શુ શિક્ષણ તેમને આપવું જોઈએ. આ સવાલનું નિગ્રહણ ઘોડા સમયમાં થઈ જશે અને એ માટેના વિષયો અભ્યાસક્રમમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

એસ્ટ્રીઆમાં મીસ માર્ગરિટ ગ્રેફિંગ પ્રધાન મંડળના વેપાર વિભાગમાં નીમણાં છે. એ મહિલા સ્ત્રી-કલ્પોગ શાળાઓનાં ઇન્સ્પેક્ટર હતાં અને ત્યાંની સ્ત્રી-પ્રવૃત્તિનાં આગેવાન તરીકે જાણીતાં છે. (૨) વીએનામાં પ્લેલાં સ્ત્રી-મેરીસ્ટર તરીકે પરીક્ષા પસાર કરનાર અને ધંધા શરૂ કરનાર ડૉ. મેરીઅન જેય છે. એમની નીમણૂક નાઝરી કોર્ટમાં કરવામાં આવી છે. એ પાનુ સ્ત્રી-પ્રવૃત્તિના એક આગેવાન છે. ખાનગી જીવનમાં એક આદર્શ પત્ની અને માતા ગણાય છે. તેમના પતિ ડૉ. મર્લ જેય યુનીવર્સિટીના એક પ્રોફેસર છે. (૩) સ્ત્રીમંડળોની વર્ષોના સરત પણ બાળક ગુન્ડેગારો માટેનો ખાસ કાયદો પાસમેંટે પસાર કર્યો છે. વીરનારી: સુગ્રાસ્લાવ જલ્લાના એક ગામમાં

ઘાટપાડુઓએ ઘાટ પાડી અને લોકોના ઘર છોડવા માંડ્યા. ગામની આજુબાજુ સખ્ત ચોરી રાખી હતી અને એ કોઈ બહાર જવા પ્રયત્ન કરે તેમને ઝાળીથી વીધી નાંખવામાં આવતા હતા. આટલું છતાં જે તીર સાખીઓએ જીવનની પરવા ન કરતાં એ ચોરી બેઠી બહારથી વેળાસર મદદ મેળવી આમને ગચ્ચાવું હતું.

અમેરિકા.

કંચુબામાં શ્રી. જોસ્વા મોટા મારકીનેને મારા-ન્યાયના જરૂર નીચાં છે.

પાન-પૅસીફીક પરિષદ: પૅસીફીક સમુદ્રની આજુબાજુના દેશોની સ્ત્રીઓની એક મહાપરિષદ હોનારુલુમાં તા. ૬ મી થી ૧૯ મી ઓગસ્ટ સુધી મળી હતી. કેળવણી આદ્ય, કલ્પોગ અને ધંધામાં સ્ત્રીઓ, સમાજ સેવા, અને ધંધાકારણમાં સ્ત્રીઓ-એ વિષયો પર વિભાગવાર ચર્ચા ચાલી હતી પરિષદના પ્રમુખ મીસ જોહન આદર્સ-હતાં.

એસ્ટ્રેલિયા.

એસ્ટ્રેલિયામાં સીનેમા ફીલ્મ પર અંકુશ મૂકનાર ઘોડના સ્ત્રી-સમાસદને પુરવ-સમાસદ કરતાં એછા પગાર આપવાના સરકારના નિર્ણય સામે ત્યાંની સ્ત્રીઓએ સખ્ત વિરોધ કર્યો છે.

આભાર સ્વીકાર: (૧) હિન્દુત્વ: તંત્રી: રા. અં. યુ. પરીખ. પુ. ૧; અંક ૬-૭. વા. લ. ર. ૪-૦-૦. (૨) ગાંડીય: તંત્રી: રા. નટવરલાલ વીમાલાળા. વર્ષ ૬; અંક ૨૧-૨૩. વા. લ. ર. ૪-૦-૦. (૩) પાર્ટીદાર: તંત્રી: રા. ન. ઇ. પટેલ. વર્ષ ૬; અંક ૨. વા. લ. ર. ૨-૦-૦. (૪) મોઢ પત્રિકા: તંત્રી: રા. કે. સી. મહેતા. વર્ષ ૨; અંક ૨. વા. લ. ર. ૨-૦-૦. (૫) સમાજ સેવક: વ્ય. રા. ગો. લી. હરે. વર્ષ ૫; અંક ૫. વા. લ. ૧-૪-૦. (૬) પ્રચારક: પ્ર.

સ્વામી ધર્માનંદજી. પુ. ૩; અંક ૧૧. વા. લ. ર. ૧-૮-૦. (૭) સગાલોચક: તંત્રી: રા. ર. ગો. ત્રિપાઠી. સપ્ટેમ્બરે અંક. વા. લ. ર. ૬-૦-૦. (૮) ચરોદા: તંત્રી: રા. મ. ન. દોશી. વર્ષ ૧; અંક ૧૧. વા. લ. ર. ૨-૦-૦. (૯) વાર્ષિક અહેવાલ: સાવલી અલોની લાઇબ્રેરી, સં. ૧૯૮૪ (૧૦) ધર્મની ભૂમિકા: નવમી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ માટે લખેલો નિબંધ: લેખક: પ્રો. જયેન્દ્ર-લાલ જયવાનલાલ દૂરમાળ, એમ. એ.

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી-મંડળ.

રજત મહોત્સવના વિધિવિધ
સમારંભો.

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી-મંડળના રજત મહોત્સવ (સીલ્વર જ્યુબીલી) ના વિધિવિધ સમારંભોનો લાંબો કાર્યક્રમ મંડળના કાર્યવાહકોએ અને સભાસદોએ અચાનક પરિશ્રમ લઈ નિર્વિઘ્ન પાર ઉતાર્યો છે. એ સમારંભોમાં સ્ત્રીઓ તેમજ પુરો-સ્વર્ગ કાર્યકર્તાઓએ આનંદ અને હસાહાસ્યક તન મન ધનથી સહાય કરી છે તે માટે અમે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ. આ મહોત્સવને અંગે મંડળને સમૃદ્ધગત અને સનાતનદેવો-કાર્યવાહકોને બ્યક્તિગત અનેક રીતે લાભ થયો છે. મંડળના જ્યુબીલી ફંડમાં લગભગ એક લાખ રૂપિયાની રકમ ગુજરાતી સન્નારીઓ અને સમૃદ્ધદેવોએ આપી મંડળના સેવાકાર્યની યોગ્ય કરી છે. એ રકમમાં લેડી લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ તરફના રૂ. ૫૦૦૦૦ અને સ્વ. જગમોહનદાસ સહઈ સ્મરક-ફંડના લગભગ રૂ. ૫૦૦૦૦ ઉમેરાતાં મંડળ પાસે રૂપિયા બે લાખથી વધુ રકમનું સંગીત ફંડ થશે. રજત મહોત્સવના વિધિવિધ સમારંભોનો ખર્ચ પેરે ભાગે એ સમારંભોમાંથી થયેલી આવકમાંથી જ ભરપાઈ થશે-બહુ જલ્દી રકમ એ ખર્ચ માટે જ્યુબીલી ફંડમાંથી લેવાશે. સંગીત સમારંભ (કોન્સર્ટ), પ્રદર્શન, રમતગમતોની હરીફાઈ, ગાર્ડન પાર્ટી વગેરે કાર્યક્રમથી મંડળના કાર્યવાહકોને ખોળો અનુભવ મળ્યો છે, જે બિવિધતાં એવાં કાર્યક્રમમાં અત્યંત ઉપયોગી થશે. આ મહોત્સવના લાંબા છતાં ઉપયોગી અને સંગીત સમારંભ રસિક કાર્યક્રમની શરૂઆત (કોન્સર્ટ). તા. ૨૭ મી નવેમ્બરે એલેક્સીઅર થીએટરમાં ગુજરાતી હિન્દુ બહેનોએ ભજન

વેલા સંગીત સમારંભ (કોન્સર્ટ) થી થઈ. આ સમારંભ માટે બે ત્રણ અઠવાડિયાં આગમ્ય તૈયારીઓ કરવી પડી હતી. આ તૈયારી કરવામાં મ. રસિકમણી દેસાઈ, સી. હંસા રહેવા, સી. લીલાવતી દેસાઈ, મ. મંગલાબહેન મોતીલાલ વગેરે બહેનોએ અચાનક પરિશ્રમ કર્યો હતો. એ કાર્યમાં શ. કર્નેયાલાલ વક્રીસને કાળો પલ્લુ બૂલાવ્યો એવો નહોતો; તેમની કલાદૃષ્ટિએ બહેનોનું કાર્ય અત્યંત સરળ કરી આપ્યું હતું. જ્યુબીલી કાર્યવાહક કમિટિએ નિર્ણય કર્યો મુજબ આ સમારંભ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી-પુરો સમક્ષ ભજનવાનું નાટી થયું હતું અને તે માટે ૩. ૭, ૫, ૪, ૩, ૨ અને ૧ ની ક્રીકેટ શરૂઆતમાં બાવી હતી. બીજા સંખ્યાઓના લાભાર્થે આત્મા સમારંભો થાય છે ત્યારે કાર્યકર્તાઓને ક્રીકેટ ખાતવામાં ધણી જલ્દીમત લડાવવી પડે છે. સદસ્યોએ મંડળના આ સમારંભની ક્રીકેટ મંડળની ઝોડીસમાં જોડાઈ ગઈ ગઈ હતી, જેટલું જ નહિ પણ જગ્યાના અભાવે ઘણાં નિરાશ થયું પડ્યું હતું. એવી રીતે નિરાશ થનારાં તેમજ પર કોમનાં સુભાગ્યો અને સન્નારીઓએ એ સમારંભની પુનરાગતિ કરવાની ખાહેશ બતાવી હતી, પરંતુ સમયના અભાવે તેમ કરવાનું બની શક્યું નથી.

આ સમારંભનો કૃષ્ણ નીલ બાળતોને કમ પડે કરતાં લગભગ અડી કલાક ફેરો સમય લાગ્યો હતો. મંડળની સભાસદ બહેનોના ગાયનો, ગરબા અને ખાંડ તેમજ શ્રી માલોક બંદન, રા. લીલાવતી દેસાઈ અને ક. ગુણીબહેન દેસાઈનાં ગાયનોએ પ્રેક્ષકોને અત્યંત આનંદ આપ્યો હતો. શકુંતલાની

અને પંચવટીના તાબડામાં ઝીમ્વટમરી ક્ષણ-
દિએ ૬. પંખા મહેતા, ૬. પિશાળા મહેતા વગેરે
બહેનોએ અત્યંત સુંદર ફરોશ રજુ કરી પ્રેક્ષકોનાં
દૃષ્ટિ દળી કીધાં હતાં. બંને આરંભરૂપ પાસ
આજીવક હોઇ બહેનોની સંગીત-નિપુણતાની સા-
બિતિ આપતાં હતાં. ખાસ કરીને પહેલાં આરંભ-
રૂપમાં ૬. દેસાઈએ જલતરંગ પરનો પોતાનો કાણુ
બતાવી પ્રેક્ષકોની સાબાશી જોળવી હતી. મુઝીકવ
ગ્રીવથી સંગીતના આનંદ સાથે શરીરવિકાસ કેમ
સાધી શકાય તે બતાવવામાં આવ્યું હતું. આ
સમારંભ ગુજરાતી બહેનોના હાથે પ્લેડીંગ વાર
યતો હોવાથી કુદરતી રીતે કાર્યવાહકોને કાંઈક ફ્રાન્સ
રહેતો હતો અને તેથી તેમણે પરકામતા માણસો-
ને પ્રેક્ષકવર્ગમાં દાખલ નહિ કરતાં ફક્ત ગુજરાતી
હિન્દુ સ્ત્રી પુરોષોને જ દાખલ કરવાનો નિર્ણય કર્યો
હતો. અમને ખાતરી છે કે આ સમારંભને મજેડી
ફેરોડે બાળમાં લઈ અભિવ્યક્તિ આવા સમારંભો
સામાન્ય જનતા માટે જુદાં રાજ્યમાં આવશે.

આ સમારંભનું પ્રમુખસ્થાન સર સુનીલાલ
વી. મહેતાએ શોભાવ્યું હતું. તેમણે આ સમારં-
ભના સફળ થમ માટે મંત્રીઓ તેમજ પ્રમુખને
ધન્યવાદ આપી શરીરવિકાસ માટે મંડળ વ્યા-
યામની અને માનસિક વિકાસ માટે ફરતાં પુસ્તક-
લેખોની યોજના હાથ ધરે એમ સંજ્ઞા કર્યું હતું. લેડી
લક્ષ્મીબાઈએ વળતો જવાબ આપતા જણાવ્યું
હતું કે વ્યાયામની અને ફરતાં પુસ્તકલેખની પ્રવૃત્તિ
માટે સર સુનીલાલે-પોતે કહાર મદદ કરવાનું વચન
આપ્યું છે અને તેથી એ પ્રવૃત્તિ જેમ બંને તેમ
જલ્દી હાથ ધરવામાં આવશે.

આ સમારંભને પરિણામે મંડળના કાર્યવાહકોને
અને સંભાસહોને અનેક પાઠ શીખવાના મન્યા છે.
કોન્સર્ટના કાર્યક્રમમાં એ ફરંસા કાંઈ ને કાંઈ
મોજો હોવા છતાં એ સર્વંજ દીકરી બહેરી જાહેર
સંસ્થાના કાર્યવાહકો માટે અતુલ્યનીય દાખલો એ-
સાટયો હતો. દીકરી એકથી વધુ હાથે વેચાવાના
પરિણામે એક જ જગ્યા માટે એ જુદી જુદી દીકરી
અપાયોને એક દાખલો બન્યો હતો. પ્રેક્ષકોએ
પોતપોતાની જગ્યા સંભાળી લેવામાં કરેલી ભૂલને
પરિણામે પણ કંઈક જરબટ થઈ હતી. એવી બહુ
અભિવ્યક્તિ ન થાય તેની ખાસ કાળજી રાખવામાં

આવશે એવી, અમને આશા છે. પંખા મહેતા,
અને શેલ્પ બંધારણ હોય તો આવા સમારંભો કર-
વાનું કામ બહુ મુશ્કેલી-બધું નથી, એની ખાતરી
કાર્યવાહકોને થઈ છે એટલે અભિવ્યક્તિ આવા વધુ
સમારંભો કરવાનું તેઓ નહિ ચૂકે આ સમારંભે મંડ-
ળની લોકપ્રિયતાની સચોટ સાબિતિ આપી છે અને
અભિવ્યક્તિ એ એ કે ત્રણ ત્રણ વર્ષે આવા સંગીત
સમારંભ થશે તો જનતા તેને જરૂર વધાવી લેશે.

આ સમારંભના પ્રોગ્રામની નકલો પોતાને ખરેખર
છપાની પ્રેક્ષકોમાં વિત્રા મૂલ્ય બહેનવા માટે આ
મ્યથે સી. વિનયવતી ગમનલાલ પંડ્યાએ બતાવેલી
સહાયકમિતિની સામાર નોંધ લેવી જોઈએ.

જન મહેતાસવનો બીજા મુખ્ય અંગે મહાન

કાર્યક્રમ તા. ૬ મી ડીસેમ્બર.

કલા પ્રદર્શન. રને દિને રાત્ર થશે. એ દિવસે

માધવબાઈનું વિશાળ શોભાન
લગભગ ૬૫૦૦ ઉપર સન્નારીઓ અને સન્નગોની
હાજરીથી ગાલ ઉડ્યું હતું. સંભાસહો અને તેમના
કુટુંબીજનો ઉપરાંત અનેક સંભાવિત સન્નારીઓ
અને સન્નગોએ મોડી સંખ્યામાં હાજરી આપી
આ પ્રસંગને રીપાલ્યો હતો. એ શુભ દિને મુખાલ
ચૂનીવરસીદીના કુલપતિ અને જાણીતા ગુજરાતી
નરરત્ન સર ચીમનલાલ સેતલવડને મુખારક હરેતે
ગુજરાતી હિન્દુ બહેનોની હસ્તકલાના સુંદર નમુ-
નાઓનું એક વિશાળ પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકાયું હતું.
લેડી લક્ષ્મીબાઈએ પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવાની વિનયિતિ
કરતાં એ એ સંદેશોએ અને બાકિઓએ એ
પ્રદર્શનને એ જ મદદ કરી હતી તેમનો મુકાકે
આખાર માન્યો હતો. સર ચીમનલાલે પ્રદર્શન ખુલ્લું
મુકતાં ગુજરાતી સ્ત્રીઓની કલાની અત્યંત પ્રસંશા
કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે “આપણે સ્વરા-
ન્યની મારાળી કરીએ છીએ ત્યારે આપણા વિશે-
ષોએ કહે છે કે તમે સ્વરાન્ય ભોગવવાને લાયક
નથી કારણકે તમે તમારી સ્ત્રીઓને પહાન રાખો
છો એ વિરોધીઓ અહિં આવીને જુલે તો આ-
પણી સ્ત્રીઓ ફેરથી પ્રગતિ કરી રહી છે અને ફેરથી
બધી સ્વર્વંજતા ભોગવે છે તેની તેમને ખાતરી થાય.
હિંદીઓની સ્વરાન્ય મરિની લાયકાત સાબીત કરવા
માટે એ બહેનોને હું અભિનંદન આપું છું.”

આ કલા પ્રદર્શનમાં ગુજરાતી હિન્દુ બહેનોના
હાથે બનેલા વિધવિધ પ્રકારના લગભગ એ દસર

આકર્ષક નમુના હતા. શ્રીશ્રીઆક્રમ, શીવલુકામ, વેતરકામ, ભરત, ગુણલુ, કાપડ પર ચિત્રકામ, હન અને દેશમતું સુંદર ભરતકામ, ગ્રીકથી ભરેલી કેલો, રાપીઓ, સાડીઓ, બાદલાતું કામ, મોડર્નિઝ, તેજ પાળી અને પેન્સીલથી ચણેલ સુંદર ચિત્રો, મોતી, મણિકા વગેરેનાં તોરણો, પ્રાચીન વાનાર, રંગાર, વેતરલુ અને શીવલુકામના સુંદર નમુના, કન્યા-શાળાઓની કન્યાઓએ

તૈયાર કરેલા વિધવિધ પ્રકારના નમુના, વગે-રેથી માધવબાળના પહેલા મળલાની ત્રણે બાજુએ ભરી દેવામાં આવી હતી. વચસા આગમાં સો. બહેન કી-લાવની દેસાઇએ અત્યંત પરિશ્રમ લેઈને અને ગ્રીણુવટખરી કલાદષ્ટિ વાપરીને તૈયાર કરેલાં ત્રણ વિશાલ શાળા-ચિત્રો-‘અંદરીય મં-વાદ’, ‘યશોદા-કૃષ્ણ’ અને ‘પ્રતિક્ષા’ પ્રેક્ષકોને કોઈ સંખ્યામાં આ-કર્ષી રહ્યાં હતા. મંડ-લના ખાસ સંશોધ માટે નમુના તૈયાર કરવામાં અને ચોતોની શિષ્યાઓ પાસે તૈયાર કરાવવામાં ક. બહેન કીલાવની વોરણે અત્યંત શ્રમ લેકાવ્યો હતો એવીજ રીતે બીજા નમુનાઓ ભેળા કરવામાં નીચે

જણાવેલી સંસ્થાઓએ અને બ્યંજિઓએ સંદેશ પરિશ્રમ કર્યો હતોઃ
સુબાઇઃ શ્રી જૈન મોંચસલ સમા કન્યાશાળા, ગુ. હિં. સ્ત્રીમંડળ-સાન્યકુલ શાળા, શ્રી ભગિની સમાજ, શ્રી શ્રાવિકાશ્રમ, શ્રી ચંદા સમજી કન્યા-શાળા, શ્રી ભુલેખર મ્યુ. કન્યાશાળા, શ્રી પાટીદાર સ્ત્રીમંડળ, શ્રી ગુજર લેકીજ સોસીઅલ ક્લબ, શ્રી

દશા પોદવાટ ભગિની મંડળ, શ્રી મોકલવાસ તેજ-પાલ કન્યાશાળા, શ્રી નલબંદર મ્યુ. કન્યાશાળા, શ્રી ક્રીકા રૂડીટ મ્યુ. કન્યાશાળા, શ્રી વાસીબાઇ મ્યુ. કન્યાશાળા, શ્રી કાલબાદેવી મ્યુ. કન્યાશાળા, શ્રી બંગાલી કન્યાશાળા, શ્રી માંડવી મ્યુ. કન્યાશાળા, શ્રી કાપડબંદર મ્યુ. કન્યાશાળા, શ્રી રંગબાબાઈ મ્યુ. કન્યાશાળા. સુરતઃ શ્રી કર્તુરબા કન્યાશાળા, શ્રી

મહિલા વિદ્યાલય, શ્રી સુવક્સંધ, શ્રી ભગિની સમાજ. ગોધરાઃ શ્રી પુષ્પીમાર્ગીય પાઠશાળા. ભરૂચ-સો. હસમુખ-ગોરી દુર્વરલાલ મહેતા.

સુબાઇમાંથી નમુ-નાઓ ભેળા કરવામાં સો. જયશ્રી બહેન રાયલ, ગં. મંગલા-બહેન મોનીલાલ, ગં. ડાહીબહેન દેસાઇ, સો. નંદગોરી મનુમાઇ હમર અને ગં. સરસ્વતી પ્ર. જગડિ, સુરતમાંથી સો. માલતીબેન દીક્ષિત, શ્રીમતી અનસૂયા બેન વોરા, રા. કંચનલાલ હી. મામાવાળા વગેરેએ ખાસ શ્રમ કરીધો હતો, જે માટે મંડળ તેમનું આભારી છે.

આ પ્રદર્શન ઉદ્ધ માઠ દિવસ સુધી ખુલ્લું રહ્યું હતું. એ અરસામાં દરરોજ અસંખ્ય સત્રા-

રીઓ, સત્રજનો અને બાળકોએ તે જોવાનો લાભ લીધો હતો. પ્રદર્શનમાં દાખલ થવા માટે રીકીટ સપેલી હોવા છતાં પ્રેક્ષકોની અત્યંત ભીડ રહેતી હતી. છેલ્લે દિવસે-રવિવાર તા. ૧૬ મીએ એ સંખ્યા હદ બહાર વધી ગઈ હતી અને ભીડને કાણમાં રાખતા વારંવાર રીકીટો આપવાનું બંધ કરવાની ફરજ પડી હતી. કાર્યવાહકોના ધૈર્ય અને

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળને લેટ.

શેઠ સામલદાસ પરબુદાસ કોઠારી જે. પી. નો કૃપીઆ રવ હનરની બાદશાહી-સમાવત.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળની ગ્રીલ્વર ન્યુબીકી પ્રસંગે સ્વ. શેઠ દેવીદાસ પરબુદાસ કોઠારી અને તેમના રવ પત્ની બાઇ હેમકાંતબાઇના સ્મારક તરીકે તેમના લીલતા ટ્રક્ટરી શેઠ સામલદાસ પરબુદાસ કોઠારી જે. પી. એ કૃપીઆ તીસ હનરની બાદશાહી રકમ મંડળના કામકાજ પ્રત્યે સદ્ગતુભૂતિ કરાવી મંડળને લેટ કરી છે.

સ્વ. શેઠ દેવીદાસ પરબુદાસની સ્વ. લીકરી બહેન કીલાવની અને સ્વ. બાઇ નવીનચંદ્ર દેવીદાસના સ્મારક તરીકે શેઠ સામલદાસ પરબુદાસ કોઠારી જે. પી. એ કૃપીઆ પાંચ હનરની રકમની મંડળને લેટ આપી છે.

ઉપલા બન્ને કંડોની રકમ તેમના સ્મારક તરીકે કાયમ રહેશે અને તે ફંડોના બ્યાજની રકમ દર વર્ષે તેમના નામથી મંડળના લાભાર્થે વાપરવામાં આવશે.

આવી બાદશાહી રકમની લાગણીપૂર્વક ઉદાર દિલે મદદ કરનાર શેઠ સામલદાસ પરબુદાસ કોઠારી જે. પી. નો મંડળના પ્રમુખ અને કાર્યવાહકો અતકહેણુપૂર્વક કળો આભાર માને છે.

અને બ્યંજિઓએ સંદેશ પરિશ્રમ કર્યો હતોઃ
સુબાઇઃ શ્રી જૈન મોંચસલ સમા કન્યાશાળા, ગુ. હિં. સ્ત્રીમંડળ-સાન્યકુલ શાળા, શ્રી ભગિની સમાજ, શ્રી શ્રાવિકાશ્રમ, શ્રી ચંદા સમજી કન્યા-શાળા, શ્રી ભુલેખર મ્યુ. કન્યાશાળા, શ્રી પાટીદાર સ્ત્રીમંડળ, શ્રી ગુજર લેકીજ સોસીઅલ ક્લબ, શ્રી

લક્ષ્મીની ખરી કમોડી તે દિવસે યદ્ય. મોમાંથી કોઈકે એ સદનશીલતા ગુમાંથી જાતી. પરંતુ લક્ષ્મી સર્વ પ્રેક્ષકો કાર્યવાહક-પ્રેક્ષકી સમગ્ર ગુસ્તા 'હના' અને શ્રીરંગ-જા હતા. આપણા ચોદા મુલતી રાખવાની ડી છેલ્લા દિવસે આવવાને બદલે વચ્ચેના જોડ નવાનું ટકાવણુ સ્વીકારે તો તેમને પંચાદશને નક્કી મુશ્કેલીમાં ઉતરવું ન પડે. માલ્યા છતાં ધક્કામુક્કી કરી આંગળ ધપવાની, સ્ત્રીઓ કે બાળકોની બે બીડમાં શું સ્થિતિ થશે તેના વિચાર-પરખો ન કરવાની આપણને પડેલી કેવ આપણે ભૂલી રાખીએ તો આવા પ્રસંગો અને કેમકારણો આપણે બાંધુ સ્વેલાહથી પાર ઉતારી રાખીએ.

આદિદિવસ પૂરા થાય તે પહેલાં પ્રદર્શનમાં મોલા નમુનામાંથી લગભગ સર્વ વેચાઈ ગયા હતા. એ નમુનાઓ ખરીદ કરવાની માંગ્યે, કોઈને ફરજ પાડતી પડી હતી. ગુજરાતી હિન્દુ જનતાએ આ પ્રસંગે ક્યાની યથાર્થે કદર કરી પોતાની ક્ષાપ્રિયતા સાબીત કરી આપી અને તે સાથે આવા લાલિ સમારંભોને કેટલો વિશ્વ-મજાશે તેની ખાતરી આપી. મંડળ એ આવા પ્રદર્શનો બે બે ત્રણ ત્રણ વખતે અંતરે બરવાની ફરી સ્વીકારે તો આપણી બહેનોમાં દાખમાંથી સુરી ન્તી કલાઓ રમતી રાખી કાઢાય, ચરણ બહેનોને તેમાંથી સારી આવક મળી શકે અને ગુજરાતના શુદ્ધ એ કલાના નમુનાઓથી ગોળી થો. આ પ્રદર્શનમાં સુંદર કલાકર્તા નમુના કેટલી મોટી સંખ્યામાં આવ્યાં હતાં તેની ખાતરી નીચે જણાવેલા સૌના કપાના ચાંદોની યથેતી નવરંગથી થશે:

કોનાનાં ચાંદ: (૧) ક. માટી પ્ર. દેસાઈ: વર્તન અને શૈલ્યમય; (૨) સી. કૃષ્ણભાઈ બરવાનાથ: કોણનું કામ; (૩) સી. મંચંગામીની પુ મેઘવત્: કનનું કામ; (૪) ક. માટી પ્ર. દેસાઈ: ચિત્રકામ; (૫) સી. નર્મદાબાઈ ધરમદાસ: મોઢી; (૬) સી. લીલાવતી મ. દેસાઈ: રેરામનું; (૭) ક. વિજયભાઈ ન. વેરા: મોનિરી કોરનું ભરન; (૮) વિજયભાઈ ક. મુન્શી: કામનું મોનીનું કામ; (૯) સી. લીલાવતી મ. દેસાઈ: ગોંગાનો; (૧૦) સી. હરિબહેન ડી. લાકડાવાળા: ડોકોદેશનનું

કામ (૧૧) ક. લીલાવતી ર. વોરા: પ્રદર્શનના કામમાં આપેલી વિશ્વવિધ પ્રકારની મેદર માટે.

કપાના ચાંદ: લેતરણુ અને શીલાવકામ માટે: (૧) સી. રસિક દેવભાઈ; (૨) સી. મુનમગીરી નંદાવલ્લભ; અને (૩) સી. સાન્તા: મોટી એન. કે. બ્યાસ. કોરાના કામ માટે: (૪) સી. લક્ષ્મી બહેન ડી. લાકડાવાળા; (૫) ક. મુશીલા જવેરી; અને (૬) સાન્તાકૃષ્ણ યુ. ડિ. સ્ત્રીમંડળ. કનના કામ માટે: (૭) સી. મુશીલા માધવજી; (૮) સી. નયનમુખમોરી એમ મરચું; અને (૯) સી. મુશીલા છ. શ્રીદે. ચિત્રકામ માટે: (૧૦) સી. લીલાવતી મ. દેસાઈ; (૧૧) ક. કપિલા ન. માસ્તર; (૧૨) સી. કુમુદમોટી આર. તાંકા; (૧૩) ક. લીલાવતી ર. વોરા; (૧૪) સી. મુમિત્રા વી. દેસાઈ. મોટલ માટે: (૧૫) ક. મુશીલા ધરમ-દાસ; (૧૬) ક. કાંદબરી મોટી; (૧૭) સી. ભદ્રી રીક્ષિત; (૧૮) સાન્તાકૃષ્ણ યુ. ડિ. સ્ત્રીમંડળ; (૧૯) ક. મીનલદેવી મુન્શી. કનના કામ માટે: (૨૦) સી. શરલાબહેન. (૨૧) સી. નિર્મળામોટી દરકીરાન; (૨૨) સી. યશોદા શમભાઈ; (૨૩) સી. પુષ્પાબહેન પારેજી મોનિરી કોરનું ભરનકામ; (૨૪) સી. શમકારબહેન સી. મેતા; (૨૫) ક. લીલાવતી ર. વોરા. કચના મોનીનું કામ (૨૬) સી. મહિમન-મોટી મ. પંડયા; (૨૭) સી. કાન્તાબહેન મલુભાઈ; (૨૮) ક. અંકુશ બી. દેસાઈ. ડોકોદેશન માટે: (૨૯) સી. કુમુદ એસ. મેતા. નકશા માટે: (૩૦) શ્રી. મંજલાબહેન ચુનીલાલ. દેવક: (૩૧) સી. રસમન એસ. મેતા; (૩૨) સી. બપુબહેન મુદ્દલ મીમનું કામ: (૩૩) ક. નિર્મળા મેતા. ડોકોદેશન: (૩૪) સી. માલતી રીક્ષિત નેતરકામ: (૩૫) શ્રી. આલિશાબ.

આ કપરોન બીજા સુંદર નમુના બનાવનાર બહેનોની ક્યાની કદર પ્રમાણપત્રો આપીને કનનામાં આપી છે. એ બહેનોનાં નામ નીચે મુજબ છે:

ક્રીડીયા કામ માટે: ૧ સી. ચંદ્રમણી નં. મુન્શી; ૨ સી. કુમુદમોટી મુનદેવલાલ; ૩ સી. મુનમગીરી નરવરલાલ; ૪ સી. મુનમગીરી નં. કાંકર; ૫ સી. અચિત્તાબાઈ લોપજી; ૬ સી. મહિ-મનમોટી મ. પંડયા; ૭ સી. દરકોદેશન; ૮ સી. મદ્રા રીક્ષિત; ૯ ક. વિમળા જવેરી; ૧૦ સી.

રમાલક્ષ્મી બા. દેસાઈ; ૧૧-૧૨ સી. નિર્મળા નવનીતલાલ; ૧૩ શ્રી. હરકોરબાઈ મ. મીસ્ત્રી; ૧૪ શ્રી. સુકીર્તિ રા. ત્રિવેદી; ૧૫ શ્રી. લલિતાગૌરી અંબારામ; ૧૬ સી. કુસુમગૌરી વંકુદરાય; ૧૭ સી. સવિતાગૌરી મંગલદાસ; ૧૮ સાન્દ્યાકુંજ શુ. હિં. સ્ત્રી-મંડળ; ૧૯ શ્રી. પદ્માવતી ધીરજલાલ; ૨૦ ગં. તારાબહેન; ૨૧ શ્રી ગોકલદાસ તે. કન્યા-શાળા, ૨૨ શ્રી. નિર્મળા લલ્લુભાઈ (ચુ. કાપડ-બજાર કન્યાશાળા); ૨૩ શ્રી. હીરાગૌરી ન રોક ૨૪ સી. જ્યોત્સ્ના શ્રી. દેસાઈ; ૨૫ શ્રી. હીરા મ. ઝવેરી (વાલીબાઈ કન્યાશાળા); ૨૬ શ્રી. જ્યોત્સ્ના ર. ઇંદાવન હેમરાજ.

ચેન્દીગ, રીવણ, ગુંથણ, ભરતકામ વગેરે માટે: ૧ સી. રતનબાઈ મો. ખટક; ૨ સી. નિર્મળાગૌરી. હ. દલાલ; ૩ સી. કાન્તાબહેન મં. ઝવેરી; ૪ સી. કળાવતી ફતેચંદ; ૫ સી. પુષ્પાવતી દારકાંદાસ; ૬ સી. ચંદ્રકલા ધી. દલાલ; ૭ સી. વિમળાગૌરી નવનીતલાલ; ૮ સી. લીલાવતી રાં. વોરા; ૧૧ એક બહેન; ૧૨ સી. કુસુમગૌરી ર. મોદી; ૧૩ ગં. સરસ્વતી પ્ર. જગડ; ૧૪ સી. ઇન્દુમતી કિ. ખાંડવાળા; ૧૫ સી. કળાવતી ભજ-વાનદાસ; ૧૬ શ્રી. ચંદનબહેન ધરમસી; ૧૭ સી. હરકોરબાઈ ના. વોરા; ૧૮ સી. નેનસુખગૌરી મ. મરચંદ; ૧૯ શ્રી. લીલાવતી પુરવોતમદાસ; ૨૦ શ્રી. પ્રીતિદાગૌરી મનસુદાર; ૨૧ સી. ચંપાવતી છ. તીર્થેરીવાલા; ૨૨ ક. બળશ્રીબહેન મ. મરચંદ; ૨૩ સી. કાન્તાબહેન મંછુભાઈ; ૨૪ ક. સાન્તા બ્યાસ; ૨૫ સી. ધનલક્ષ્મી મોહનલાલ; ૨૬ સી. સુશીલા શ્રી. મનસુદાર; ૨૭ સી. વિમળાગૌરી પંડ્યા; ૨૮ શ્રી. લક્ષ્મી હરપ્રસાદદાસ; ૨૯ સી. જમનાબહેન ત્રી. માળવી; ૩૦ શ્રી. માલિની રા. મહેતા; ૩૧ સી. રમાવતી હ. ફોજદાર; ૩૨ શ્રી પાટીદાર સીમંડળ; ૩૩ શ્રી ગોકલદાસ તે. કન્યાશાળા; ૩૪-૩૫ શ્રી ચંદારામજી કન્યાશાળા; ૩૬ શ્રી રાકુન્તલા સંપદ; ૩૭-૩૮ શ્રી ચંદા રામજી કન્યાશાળા (સુ-શીલા હરિલાલ); ૩૯ શ્રી બંગાળી કન્યાશાળા; ૪૦ શ્રી. બગવતી ધરમચંદ; ૪૧ શ્રી રાકરી બહેન પરસોતમદાસ; ૪૨ સી. માલતીબહેન દીપ્તિ; ૪૩ શ્રી વિનોદ મગનલાલ (વાલીબાઈ કન્યાશાળા); ૪૪ સી. હસ્તસુખગૌરી મહેતા; ૪૫ શ્રી કાશી હર-

જીવન (રંભાબાઈ કન્યાશાળા); ૪૬ શ્રી જસોદ નાનુભાઈ (બંગાળી કન્યાશાળા); ૪૭ શ્રી લલિતા પટેલ; ૪૮ શ્રી અહલ્યા મયારાંકર (કાલબાદેવી કન્યાશાળા); ૪૯ શ્રી સાન્દ્યાકુંજ શુ. હિં. સ્ત્રી-મંડળ (શ્રી મોતીબહેન); ૫૦ શ્રી જ્યોત્સ્ના કીસન-દાસ; ૫૧ ક. હરબાળા વણી; ૫૨ શ્રી સાવિત્રી દેસાઈ; ૫૩ શ્રી પદ્માવતી મોતીલાલ શ્રોફ; ૫૪ ક. લીલાવતી બેન્કર; ૫૫ શ્રી જયેન્દ્ર વીકલદાસ (વા-લીબાઈ કન્યાશાળા); ૫૬ શ્રી ગોકલદાસ તે. કન્યા શાળા; ૫૭ શ્રી મણીબાઈ દેવીદાસ (સી. તે. કન્યા શાળા); ૫૮ સી. હીરામણી લાઈલાલ; ૫૯ શ્રી રમેશવતી ર. ખાનસાહેબ; ૬૦ શ્રી લીલાવતીબહેન; ૬૧ શ્રી મંજુલા નારણદાસ; ૬૨ સી. મંગલાબહેન આદિતરામ; ૬૩ શ્રી પાટીદાર સ્ત્રી-મંડળ; ૬૪ ગં. મોતીબહેન મ. શ્રોફ; ૬૫ શ્રી ગોકલદાસ તે. કન્યાશાળા; ૬૬ શ્રી સુશીલા હીરાલાલ; ૬૭ શ્રી ભાનુમતી રમાકાન્ત; ૬૮ શ્રી ભદ્રકાન્તા જ. સુત-રીઆ; ૬૯ શ્રી. વિદ્યાબહેન મગનલાલ; ૭૦ શ્રી રતનબહેન લાધાભાઈ; ૭૧ શ્રી. મોહિની ડી. ની-ગરી; ૭૨ શ્રી મંજુલા મણીલાલ; ૭૩ શ્રી વિનોદ બહેન મગનલાલ; ૭૪ શ્રી લગિની સમાજ; ૭૫ ક. ઝીના મુન્શી; ૭૬ શ્રી સાન્દ્યાકુંજ શુ. હિં. સ્ત્રી મંડળ; ૭૭ ક. નિર્મળા બ. મોતીલાલ; ૭૮ સી. કુન્દનબહેન શ્રોફ; ૭૯ શ્રી બાળાબહેન થાણેવાળા; ૮૦ સી. કુસુમબહેન દલાલ; ૮૧ શ્રી ગિરજા મા. દેસાઈ.

મંડળની બહેનો હપરાંત અનેક સંસ્થાઓએ જ્યવસ્થા માટે સ્વયંસેવકો પૂરાં પાડી મંડળને આશ્રયી ક્યું છે. એ સંસ્થાઓમાં મુખ્યત્વે મુ-નીસીપલ બોય સ્કાલ્ડસ, શ્રી જૈન સ્વયંસેવક મંડળ, અને રોક ના. છ. તથા બુ. મે. શોદાણા મોર્ટીજ હાઉસે ખાસ સ્વયંસેવકો આપી મદદ કરી છે.

પ્રદર્શનની જ્યવસ્થામાં રૂઝલકીપર તરીકે, અને સ્વયંસેવિકા તરીકે નીચે જણાવેલાં બહેનોએ અધ્યાપન પરિશ્રમ કરી પ્રદર્શનને પાર ઉતારવામાં સેવાનો ફાળો આપ્યો છે:

રેડોલ કીપર: સી. મોતીબેન. દે. દેસાઈ; સી. મંગાબહેન ગો. પટેલ; સી. કાન્તાબહેન વ. સરયા; સી. રતનબહેન છ. દમગીઆ; સી. જમના-

વતી ન. ખંભાતી; કુ. વિજયાકુમારી ર. વોરા; કુ. લીલાવતી ર. વોરા; સૌ. જીતેન્દ્રચમળી કા. કાકોર; મં. વિમળાબ્દેન ધી. સેતલવડ; સૌ. કમળાવતી ક. દેસાઈ; ગં. જ્ઞાનાબ્દેન ગોવિંદજી; સ્ત્રી. કલાવતી રે. નાનજી; સૌ. પુષ્પાવતી હા. દેસા; સૌ. પ્રેમકેસર ધરમદાસ; શ્રી ગુણવંતી રે. નાનજી; સૌ. કુંજલીલા ન. વર્મા; સૌ. ચંચલબ્દેન મંચલદાસ; સૌ. કુસુમગોરી મં. મુન્શી; ગં. જ્ઞાના જ્યોતિલાલ; સૌ. રાકુન્તલા ચંપકલાલ; ગં. ડાહીબ્દેન જ્યોતિશનદાસ; સૌ. તાપીબેન હીરાલાલ; સૌ. તારાબેન ગોરધનદાસ; સૌ. લક્ષ્મીબ્દેન કીશનદાસ; ગં. પુષ્પાવતી રંગીનદાસ; સૌ. હસમુખગોરી ઇશ્વરદાસ; સૌ. નંદુબેન મણુભાઈ; કુ. પદમાવતી ઇ. મહેતા; સૌ. નંદગોરી મ. હરખંતી; સૌ. જ્યોત્સનાબ્દેન રાવજી; કુ. સુલેખના ક. દેસાઈ; સૌ. વિદ્યાગોરી કુ. મુન્શી; સૌ. વત્સલા વિચિત્રચંદ્ર; સૌ. ચંદ્રમણી કુ. કાકોર; સૌ. ઉદુમતી ચં. કાકોર; સૌ. હમનગોરી કાકોર; સૌ. સરસ્વતી મારફતીઆ; કુ. નિર્મળા ભ. મોતીલાલ; કુ. ચંદન ધ. બકરી.

સ્વયંસેવિકા: કુ. સવિતા ડોડલાલ; શ્રી. ચંપાવતી ગો. કીશલાલ; સૌ. ગીરનગોરી માલે. કલાલ; ગં. મંજુબ્દેન જીરાજદાસ; સૌ. નંદગોરી હી. મહેતા; સૌ. ચંપાવતી હ. મહેતા; સૌ. કુસુમ ર. મોદી; સૌ. સુમન ર. કાપડીઆ; કુ. મૃદુલા મુન્શી; સૌ. સાન્તા કસ્તુરચંદ; સૌ. હસમુખગોરી મ. બરડીયાજી; બ્દેન વિમળા નવનીતલાલ; ગં. નવલબ્દેન સુનીલાલ; કુ. ચંદ્રકાન્તા ડોડલાલ; બ્દેન પ્રાણકુંવર લા. નેશી; કુ. નીલા ડા. મહેતા; સૌ. નીલમ હરભાવિંદાસ; સૌ. પ્રભાવતી ગી. પરીખ; શ્રી. ચંદનબ્દેન સુમતલાલ; સૌ. પ્રભાવતી રંજીતલાલ; સૌ. સાન્તા રથામલાલ; કુ. લીલાદેવી ના. વર્મા; ગં. કંપિલા ડા. ભગવતી; સૌ. સુમનગોરી નવનીતલાલ; સૌ. સાન્તા ચીમનલાલ; સૌ. ધનકેસર ન. શાહ; ગં. પદમાવતી અનંતરાય; સૌ. મહાવિજા ચંપાબાઈ; સૌ. તારાબી રંજીતલાલ; સૌ. કુસુમરાનિનાથ; શ્રી નંદગોરી કુન્દનલાલ; સૌ. સુમિત્રા રાયાબાઈ; સૌ. કલાવતી ન. બક્ષી; શ્રી. સુલાબ્દેન બાલકૃષ્ણ.

કપાન્તા પ્રદર્શનના સ્વયંમંડળમાં કપાદાર માટે મુરતી હિન્દુ દોરકનો જેક ખાસ દરોડ ઉપાડી

સ્વયંસેવિકાને, કાર્યવાહકોને અને પ્રેક્ષકોને સગવડ કરી આપવા માટે શેઠશ્રી રતીલાલ ત્રીભાવનદાસ હક્કરનો આ સ્વયં ખાસ આભાર માનવો જોઈએ.

પ્રદર્શનના સમય દરમિયાન વિધવિધ પ્રકારનાં કાર્યક્રમ એ આઠ દિવસના અરસામાં કાર્યવાહકોએ ગોઠવ્યા હતા. આ કાર્યક્રમોને પરિણામે પ્રેક્ષકજનોની મોટી સંખ્યાને તે તરફ આકર્ષી રાખી રાકાળી હતી અને લોકોની બીટને કાણમાં રાખવાની સુગમતા થઈ હતી. આ કાર્યક્રમો નીચે પ્રમાણે હતા:

રવિવાર: તા. ૯-૧૨-૨૮: ૭-૩૦ થી ૯

મેનીટરી ઇન્સ્ટીટ્યુટ તરફથી તંદુરસ્તીને લગતી શ્રીલ્લેખા બતાવવામાં આવી હતી.

સોમવાર: તા. ૧૦-૧૨-૨૮: ૪-૩૦ થી ૬-૩૦.

સ્ત્રીઓએ મરળા ગાયા હતા. આ સમય દરમિયાન ફક્ત સ્ત્રીઓ જ હાજર થઈ શકે એવી ધો. હવલ રાખી હતી. આ પ્રસંગે નાગીતા બાંદુ મીસ. કેસ બરોડે હાજરી આપી હતી અને મરળા જોઈ એ નૃત્ય માટે પ્રસંસા કરી હતી.

૮ થી ૯

રા. મોકુલદાસ રાયચુરાએ લોકગીત અને લોકવાર્તા સંભળાવી હોત/ર રહેલી મોટી સંખ્યાને આનંદ આપ્યો હતો.

મંગળવાર: તા. ૧૧-૧૨-૨૮: ૭ થી ૮

ગ્રો. દીમેશી અવધાનીએ રમરજુરાક્તિના પ્રયોગો કરી બતાવી પ્રેક્ષકોને ચકિત કર્યા હતા.

બુધવાર: તા. ૧૨-૧૨-૨૮ ૪-૩૦ થી ૬-૩૦

મુનિસીપાલ બુલેવર્ડે કન્યાશાળાની કન્યાઓના મેરળા થયા હતા. આ સમય દરમિયાન પણ ફક્ત સ્ત્રીઓ જ હાજર થઈ શકે એવી ગોઠવણ હતી.

૯ થી ૯

રા. બાઇશંકર સર્વેને સંગીતની મેળ ચંપાલી આનંદ આપ્યો હતો.

ગુરુવાર: તા. ૧૩-૧૨-૨૮ ૩-૩૦ થી ૪-૩૦

શ્રી રાત્રી વેળાયા લક્ષ્મણ આઠવલેએ ગીત અભ્યાસ ર. સ્લોક ૪૩ પર પ્રવચન કર્યું હતું.

૫ થી ૭-૩૦

સુન્દર વ્યાયામ મંડળ તરફથી ખાયામના મુન્દર પ્રયોગો થયા.

૬ થી ૯

પ્રો. કોમટે હાસ્યરસના પ્રયોગો કરી પ્રેક્ષકોને ખુબ હસાવ્યાં.

શુક્રવાર તા. ૧૪-૧૨-૨૮: ૪-૩૦ થી ૫-૩૦

મંડળની અને સાંઠાકુળની સાખાની બહેનોએ ગરબા સંવાદો વગેરેનો આકર્ષક કાર્યક્રમ રજૂ કર્યો હતો.

૬ થી ૭

શ્રી પ્રાણેશ્વરેન્દ્રસિં મેયલેએ તીરરસના કાવ્યો માધ આનંદ આપ્યો.

૭-૩૦ થી ૮-૩૦

શ્રી મહેસુલવાળી પ્રો. નિસાર અહમદખાંએ ઉસ્તાદી ગાયનો ગાથ સંભળાવ્યા હતા.

શનિવાર: તા. ૧૫-૧૨-૨૮ ૫ થી ૬-૩૦

પ્રો. બલકંતરાય ક. ઠાકોરે રા. કૃષ્ણલાલ મો. ગ્વેરીયા પ્રમુખપદે “ સંકલિત સમયમાં સ્ત્રીઓ” ક્ષિપ્ર મનનીય બાપણ આપ્યું હતું.

૭ થી ૮

શ્રી કાનજી કરમશી માસ્તર-માંડવી સાખાના વિદ્યાર્થીઓએ કસરતના સુંદર પ્રયોગો કરી બતાવ્યા. રવિવાર: તા. ૧૬-૧૨-૨૮ એવાર: ૮ થી ૧૨ સાખાના બાળકો માટે પ્રદર્શન ખાસ ઉદ્ઘાટન રાખી ફક્ત એક આનાની દીકરી રાખી હતી.

૭ થી ૪-૩૦

અનુકંધર નિવાસી પંડિત શીવલાલે સંગીતમાં “ સીતા-સ્વયંવર-ધનુષ્ય-યજ્ઞ ” વિશે કથા કરી હતી.

૫-૩૦ થી ૬-૩૦

કવિ હરલલ ઓગામણ દેશાંબ દોડવાનાં ફરી હતી.

૭ થી ૮-૩૦

રા. ચુનીલાલ પંડેલા હાસ્યરસના પ્રયોગો અને રા. ‘ મરતકંકાર ’ શું બાપણ-ચર્ચાં હતાં.

૮-૩૦ થી ૧૦-

રા. અક્ષી કૃષ્ણ આપર અને રા. બાહ કલ્યાણીએ બહુના પ્રયોગો કરી બતાવ્યા હતા.

રજત મહોત્સવનો ત્રીજો અમલ્યનો સમારંજ મંડળના સમાસદોના બાળ-બાળકોની રમત-કાની રમતગમતોની હરીફાઈમાં તેની હરીફાઈ. ધોના હતા. આ સમારંજ સખાસદ બહેનોની અને

અનેક સહયોગરોની મોટી મેદની સમક્ષ તા. ૧૭ મી ડિસેમ્બરે વનિતા વિશ્રામની પાછળના વિશાલ કમ્પાઉન્ડમાં ઉઠવાયો હતો. બંધીતા ધારાસભી અને શુભરાતી નરરત્ન રા. ભુલાભાઈ ૨૨. દેસાઈએ પ્રમુખસ્થાન શોભાવ્યું હતું. આ સમારંજ સમયે મંડળના કાર્ય પ્રતિ સહાનુભૂતિ ધરાવતા અનેક યુવ-કમ્પુઓએ મદદ કરી સમારંજને પાર ઉતારવામાં સેવાનો સંગીન ફળો આપ્યા હતા, તેની અમે અત્ર સાભાર નોંધ લઈએ છીએ. આ રમતગમતોની હરીફાઈમાં લગભગ ૧૫૦ કન્યાઓ અને કુમારોએ ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લીધો હતો. આવી હરીફાઈએ મંડળ તરફથી એ બે કે ત્રણ ત્રણ વર્ષને અંતરે-યા બની રહે તે દર વર્ષે મોડવવામાં આવે તેો આપણાં કન્યા-કુમારોના શરીરવિકાસમાં મંડળ સંગીન ફળો આપી શકે. એ હરીફાઈઓની વિગત અને તેમાં ધનામે છતી બનાવનાં નામ નીચે મુજબ છે:—

કન્યાઓ: (૧) દોડવાની હરીફાઈ: ૧૬

વાર: ૧ તારામતી ન. દીવેશ. ૨ સુદેશા હજનલાલ મારફતીઆ. ૩ સુમન મં. ખાંડવાળા. ૪ ૩૩ વાર: ૧ સુશીલા ઇ. દમણીઆ. ૨ મધુરી મકનજી મહેતા ૩ મુદુલા ઇ. દમણીઆ. ૪ ૩૦ વાર: ૧ કુમુદ ચંદ્રાણા. ૨ નલિની ધી. સેતલજી, ૩ ઇંદીરા કીકાભાઈ ૪ ૨૫ વાર: ૧ ઇંદુમતી દીવેશ. ૨ ચંદ્ર-કલા પરમાનંદ. ૩ વીણા ચં. ઠાકોર. ૪ ૨૦ વાર: ૧ નિર્મળા તુ. લાકડાવાલા. ૨ રાસદા ગુવકલાલ ૩ મનહર હરિલાલ. (૨) ચમચા અને લખોટા મોઢામાં રાખી દોડવાની હરીફાઈ: પ્રથમ મુખ: ૧ શીવજીઆ દીવેશ. ૨ ચંપા મારફતીઆ. ૩ તારા-મતી દીવેશ. બીજો મુખ: ૧ કુંભાળા રંબીલદાસ ૨ વચ્ચત ચુ. માસ્તર ૩ એની દેવીદાસ દેસાઈ અને ૪ વિમળા શંકરભાઈ અમીન. ત્રીજો મુખ: ૧ રસિકા ખાંડવાળા. ૨ એ મધુરી મકનજી રહેતા અને ૪ મુદુલા ઇ. દમણીઆ. ચોથો મુખ: ૧ ઇંદુ-મતી દીવેશ. ૨ એ મધુળાળા મંજલદાસ અને ૪ અન્તા ચુ. ચંદ્રાણા. (૩) બટાટા અને ટોપલી પ્રથમ મુખ: તારામતી દીવેશ. ૨ સુશીલા દેસાઈ ૩ ચંપા મારફતીઆ. બીજો મુખ: ૧ ઇંદુમતી મન-ચંદ. ૨ રાકનલા ઠાકોર. ત્રીજો મુખ: ૧ રસિકા ખાંડવાળા. ૨ કુમુદ ચંદ્રાણા ૩ ઇંદુમતી દીવેશ.

ગાયો મુખ: ૧ મધુરી મનન છ મહેતા. ૨ નલિની ર. બગલ. ૩ મુશીલા ઇ. દમગીઆ. (૪) આંખે પાટા બાંધી માટલી ફોડવાની હરિદ્રાધ (કન્યાઓ અને કુમારો વચ્ચે): સરલા જનલાલ મારફતીઆ. (૫) મધુરીકલ એર: ૧ તારામની દીવેચા, ૨ મુશીલા ઇ. દમગીઆ. ૩ નલિની સા- ન્તિલાલ. ૪ વસુમતી દા. મહેતા. (૬) દોરડું જેથવાની હરીદ્રાધ (કન્યાઓ અને કુમારો વચ્ચે): ૧ નાણાવેલી કન્યાઓએ કુમારોને હરાવી દીધા હતા): ૧ વિમળા શં. અમીન. ૨ વસન્ત યુ. મારફતીઆ. ૩ શકુન્તલા વૈ. ઠાકોર. ૪ તારામની દીવેચા. ૫ શીવગંગા દીવેચા. ૬ કુલુમ દલાલ. ૭ સરલા મારફતીઆ. ૮ વસન્ત મારફત. ૯ મુશીલા દેસાઈ. ૧૦ હંદુમની મરથા. ૧૧ વિમળા મૂલવંદ. ૧૨ મુલબા મારફતીઆ. ૧૩ ચંપા મારફતીઆ. ૧૪ સુમન ખાંડવાળાં. ૧૫ વિમળા હરશીરાનદાસ. ૧૬ હંદુમની બજવાનદાસ. ૧૭ કુંજાળા રંગીલાદાસ. ૧૮ મધુરી મનન છ મહેતા. ૧૯ કુમુદ ચંદા-નાણા. ૨૦ સુમતિ.

કન્યાઓ અને કુમારો: સોયમાં દોરો પડેલી દોડવાની હરિદ્રાધ: ૧ ચંદ્રલા યી. પંદલ અને યુ. એમ. ચંદારાણા. ૨ શીવગંગા દી- વેચા અને વી. એમ. ચંદારાણા. ૩ તારામની દીવેચા અને મધુર એન. મહેતા.

કુમારો (૧) દોડવાની હરીદ્રાધ: અ ૧૦૦ નાશ: ૧ વી. એમ. ચંદારાણા. ૨ એમ. જે. ઝવેરી. ૩ એચ. ડી. મહેતા. ૪ ૬૬ વાર: ૧ અરવિંદ ડી. વણીલ. ૨ રમણિકાન્ત ઇ. પ્રીતેરીવાળા. ૩ એન. કે. મેદ. ૪ ૩૩ વાર ૧ પ્રેમોદ મ મહેતા. ૨. નરિન્દ્ર ગોપાલદાસ ૩ યુ. એમ. ચંદારાણા. (૨) દોડ લાંબે નાખવાની હરીદ્રાધ: ૧ અરવિંદ ડી. વણીલ. ૨ અરવિંદ મ. તોલાઈ. ૩ આર. એમ. ચંદારાણા. (૩) લાંબો કુદકે: ૧ વી. એમ. ચંદારાણા. ૨ એચ. ડી. મહેતા. (૪) ચમચો અને લીંબુ મેદામાં રાખી દોડવાની રાત્રા પ્રથમ મુખ: ૧ વી. એમ. ચંદારાણા. ૨ એમ. જે. ઝવેરી. ૩ એચ. ડી. રોપાટકર. બીજો મુખ: ૧ એન. કે. મેદ. ૨ એન. એમ. શોફ. ૩ વી. એસ. દેસાઈ. ત્રીજો મુખ: ૧ પ્રેમોદ મ મહેતા. ૨ યુ. એમ. ચંદારાણા. ૩ સુરેન્દ્ર મ. મહેતા. ૪ દોડવામાં બરાબ દોડવાની હરીદ્રાધ: ૧ વી.

એમ. ચંદારાણા. ૨ એમ. જે. ઝવેરી. ૩ જે. ડી. વોરા ૬ ત્રણ પગે (જે જાણના માર્ગે પગ) બાંધી) દોડવાની હરીદ્રાધ: પ્રથમ મુખ: ૧ વી. એમ. ચંદારાણા અને એમ. જે. ઝવેરી. ૨ એમ. ડી. નાણાવેલી અને જે. ડી. વોરા બીજો મુખ: ૧ એન. કે. મેદ. અને અરવિંદ ડી. વણીલ. ૨ રવિન્દ્ર મ મહેતા અને સુવર્ણકાન્ત મો. કાપડીઆ. ૩ પદમાકર નં. મહેતા અને નવિનચંદ્ર મો. શોફ. આ સર્વ બાળકોને તેમજ તેમના વડીલોને અમે અભિનંદન આપીએ છીએ અને હૃદયથી છીએ કે તેઓ શરીરવિકાસ તરફ હજી વધુ ધ્યાન આપે અને ગુજરાતના બાલિ શહેરીઓનાં શરીર સુદૃઢ બનાવે. આ સમારંભ સાંજના લગભગ ૭-૩૦ વાગ્યે પૂરો થયો હતો.

રજત મહોત્સવનો ત્રીજો મુખ્ય સમારંભ ગોર્ડન પાર્કની મેળાવડો હતો. આ ગોર્ડનપાર્ક. સમારંભ પશુ વનિતા વિશ્વા- મની પાણના વિશાલ

કમ્પાઉન્ડમાં તા. ૧૮ મી ડીસેમ્બરે ઉજવાયો હતો. મંડળ પોતાનો રજત મહોત્સવ ઉજવે તે બાંધના શુભ પ્રસંગે મંડળના એક પેટન સી. લીલાવતી બજવાનદાસ મેળાવાલ ઝવેરીએ આ ગોર્ડનપાર્ક પોતાના ખર્ચે આપી હતી અને તેમાં બાંધ લેવા મંડળના સર્વ સભાસદોને નેતાઈ હતા. એન્ડેમેનની હાજરતા માટે મંડળ એમનું કાળી છે. ઉપાધ્યક્ષ સામગ્રીની સર્વ જવરયા જાળીતા સુરતી હિન્દુ દોડવાના માલિક રોડ રીલીલ ટ્રીબાવનદાસ હમરે બંને હાજરી આપી અત્યંત શ્રમ વેડી કરી આપી હતી તે માટે મંડળ તેમનું પશુ કાળી રહેશે બીજા સમારંભોની જેમ આ પ્રસંગે પશુ પાંચ વાગ્યાનો સમય આપ્યા છતાં આમંત્રિત બંનેના નામ વાગ્યાથી આવવા માંડ્યા હતાં જે સર્વને ન હટકે વનિતા વિશ્વામના દોડમાં બેસાડવા પડ્યો હતો નહિતો અંદરની બધી જવરયા ચંપાઈ ભંત. આ પ્રસંગે મોઢ બંનેને જાનપાનની અમુક વસ્તુઓ તથા મજા સંબંધી અસરોપ પેચો હશે પરંતુ એમાં પ્રાણવદ્ધ અને જવરયાપકો કરતાં આપણા સ્વ- બાવનો વધારે દોષ છે એમ એમને લાગે છે. અંગ્રેજ પ્રેલની જેમ જવરયાસક્તિ આપણામાં નથી; તેવનવતા અને સ્વચંદાનો ભેદ આપણે સમજતાં નથી, આપણે આપણાં સ્વાર્થને જ વિ-

હાર આપ્યા હતાં. એ બહેનોએ એકેરડી બહેનો તરફની પોતાની લાગણી આંતરના સુંદર ક્ષત્રીચર-પોટ તેમને સ્મરણ એટલે તરીકે આપી જ્યારે કરી હતી.

ત્યારબાદ પ્રમુખ સાહેબ શ. કૃષ્ણલાલ અવેરી બિલકલા હતા થયા હતા. તેમણે મંડળના આ સમય-રંગને પ્રાચીન સમયમાં થતાં વિદ્યાર્થીના સ્વ સાથે ત્રણબાળ્યા હતા અને આ મહાન કાર્યક્રમ સફળ-તાથી પાર પાડવા માટે બહેનોને ધન્યવાદ આપ્યા હતા. સ્વ. 'નભનાબહેન' સ્થાન સાચવી રહે એવાં લેડી લક્ષ્મીબાઈ મંડળને મળ્યાં તે માટે સંતોષ દર્શાવી તેમના ઉત્તમ ગુણોની તારીફ કરી હતી અને જણાવ્યું હતું કે “તેમણે માંગણી કર્યા પ્ર-માણે ગુજાર પ્રત્યે નાણાંની રકમ કાઢી આપી છે છતાં તેમનો લોભ માત્રો નથી. પણ એ લોભ નાણાં ભેગાં કરી સંઘરી રાખવા માટે નથી; પરંતુ આ-પણી બહેનોની ઉન્નતિના કાર્ય માટે ખર્ચવાના છે. એમણે જે સ્થાનો સ્થાપવાની ખાહેશ બતાવી છે તે સ્થાપવા માટે ગુજાર પ્રત્યે મોટી રકમ કાઢી આપશે એવી મહને ખાતરી છે. આ મહોત્સ-વના કાર્યક્રમ-પ્રદર્શન કોન્સર્ટ વગેરે માટે તેમને ખેડેલાં સાંના રહેતી હતી કારણકે આ પ્રકારનો મહાન ઉત્સવ ઉજવવાનું કામ મંડળ માટે પહેલું હતું. પરંતુ એ સમારંભોને મળેલી સફળતાથી હવે તેમને વિશ્વાસ આવ્યો છે અને એવા સમારંભો એકે

વખતે અંતરે તેઓ કરશે એવી મને આશા છે.” ઉપર તેમણે આગતું પ્રમુખસ્થાન પોતાને આપી આનંદમાં ભાગ આપવા માટે સર્વનો આભાર માન્યો હતો.

તે પછી શ્રી દશા પોરવાડ શ્રી મંડળના બહે-નોએ લેડી લક્ષ્મીબાઈ અને સેક્રેટરીઓનો આભાર માની તેમને હાર તોરા અર્પણ કર્યા હતા. સાન્ધ્ય-કુચની મંડળની શાખા તરફથી શ્રીમતી ડાહીબહેને આ પ્રસંગમાં શાખાને ભાગ આપવા માટે આભાર દર્શાવ્યા હતા અને ગોડન જયુબીની વખતે આપી અનેક શાખાઓ ભાગ લેતી થશે એવી આશા દર્શાવી હતી.

ઉપર લેડી કૃષ્ણાગીરી સેતલવડે પ્રમુખનો અને અન્ય કાર્યવાહકોનો આભાર માનતાં એવી આશા દર્શાવી હતી કે “શ. કૃષ્ણલાલબાઈ હવે નિવૃત્ત થયા છે તો તેઓથી હવે પછીનું પોતાનું જીવન મંડળની અને તે દ્વારા ગુજરાતી બહેનોની સેવા કરવામાં ગાળશે.” તેમણે પ્રમુખને અને અન્ય મહત્ત્વને હારતોરા અર્પણ કર્યા હતા.

અંતમાં વિદાયગીરીના ગાન પછી “વદે-માતરમતું” સંપૂર્ણીત ગવાયું હતું જે સર્વ સભાજનોએ જમા થઈ બીજું હતું અને સમારંભ પૂરો થયો હતો.

પ્રવાતના પહોરમાં પોતાના માથાના આન્દરને દીપાવવું એ દરેક સ્ત્રીઓનું દત્તવ્ય છે.

સરોજની હેર ઓઇલ

(૨૯૨૨૬)

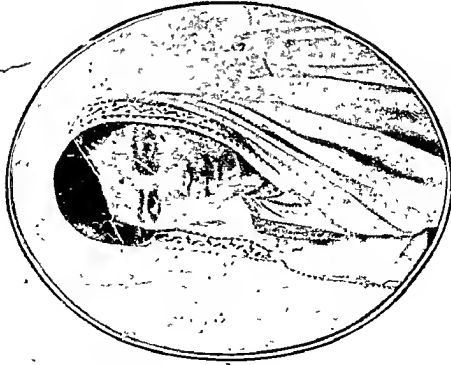
ધુણ અને મુગધમાં અનુપમ છે.

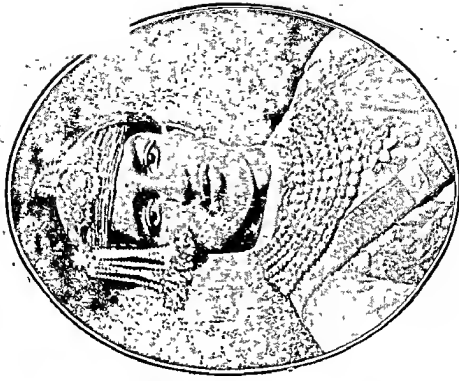
સરોજની
હેર ઓઇલ
વાપરવાથી
મગજને ઠંડક
આપે છે, વાળ
ખરી જતા અ
ટકે છે. તેમજ
વાળ મુંઢર ચા-
ળકતા રેશમ
જેવા અને લ-
ઝાઝાર બને છે
તથા માથાના
દાગો જેવાં કે-
ખાટો, ખુજલી,
માથાનું તપી
જવું નિગેરે
દાગો મટી જાય
છે. એકજ વ-
ખત વાપર-
વાર્ય બીજા જ-
ાણ તેલો વા-
પરવાનું દીલ
યશેજ તદિ.
પી. આ. ૧
રા. ૧)
વી. પી. જીદ.

એ મ. ડી. વોરાની હાં.

મીસ્ટ અને ફીસ્ટ પા બો. નં. ૨૭૭૩, પ્રાન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ નં. ૨

યુવરાણી શ્રી. રેણુ. શાન્તાદેવી.

યુવરાજ શ્રી. પ્રતાપસિંહરાજ.

વર્ષ ૬ કું.]

દિવસવારી ૧૯૨૬.

[અંક ૬ કું.]

દીવડો.

વેપક: રામણીક દોશનલાલ મહેતા.

પવન ! કુંકા ન પું : જુઝાય મહારો દીવડો !

તહાઈ આવડું શું જોર ? જુઝાય મહારો દીવડો !

દેવનો દીવેલ છે :

પ્રમંથી લીધેલ છે :

પવન ! કુંકા ન પું : જુઝાય મહારો દીવડો.

શાન્ત જમુનાનાં નીર : શાન્ત મકૂતિનાં વીર :

અહયો પુરોને-કાં સમીર ? જુઝાય મહારો દીવડો :

પ્રાણથી અમૂલ છે :

વિશ્વમો-અમૂલ છે :

પવન ! કુંકા ન પું : જુઝાય મહારો દીવડો.

તહારો આવડો શો તોર ? કાં પું યાય છે નડોર ?

છાલ ! બાપુ ! તહાઈ જોર : જુઝાય મહારો દીવડો :

હેમની મુન્યોત છે :

પ્રમનો જ સોત છે :

પવન ! કુંકા ન પું : જુઝાય મહારો દીવડો.

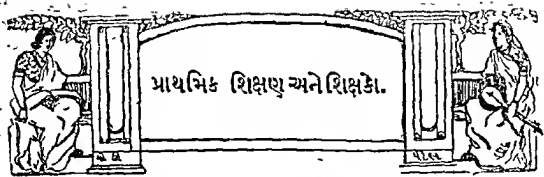
પૂજવા શ્રી દેવરાય : ભડું કું મન-દીરમાં :

એમાં પું એક અંતરાય : જુઝાય મહારો દીવડો :

સ્નેહની મુવાન્ત છે :

આત્માના ઉત્તર છે :

પવન ! કુંકા ન પું : જુઝાય મહારો દીવડો.

પ્રાથમિક શિક્ષણ અને શિક્ષકો.

લેખિકા: સૌ. સરોજિની મહેતા, બી. એ.

શિક્ષિકા બહેનો, મ્યુનિ. સ્કૂલ્સ કમિટીના સભ્યો. સન્નારીઓ અને સદ્ગૃહસ્થો.

આ જની પરિપક્વ પ્રમુખસ્થાન મને આપવા માટે હું આપ સર્વનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. હું કેળવણીકાર નથી, મુખ્યની પ્રાથમિક શાળાઓ સાથે મારે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ કાંઈજ સંબંધ નથી, છતાં મારા ઉપર આપનો પસંદગી શાથી ઉતરી તે હું સમજી શકતી નથી. ગુજરાતમાં વ્યવસ્થિત કેળવણીના પિતા સ્વ. રા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ નીલકંઠના કુટુંબમાં જન્મ લેવાના આકસ્મિક મુલાકાત માટે તો તો મને આ માન નહિ જ આપવામાં આવ્યું હોય એમ મારી ખાત્રી છે. કારણ કે જન્મથી યોગ્યોગ્યતા ગણવાનો જમાનો પૂરો થઈ કર્મથી ગણવાનો સમય આવ્યો છે. કારણ ગમે તે હોય, પણ આપે અને આ માન આપી ગુજરાતનાં શિક્ષકો વિશે મારા મનમાં ધણા સમયથી ધોળાતા વિચારોને વ્યક્ત કરવાની તક આપી છે, તેથી હું આપ સર્વની ઋણી છું.

મારા સ્વ. પૂજ્ય પિતાજી સર રમણલાલના અમદાવાદના મ્યુનિસિપલ શિક્ષકો સાથેના પચીસ ત્રીસ વર્ષના સતત સંબંધને લીધે શિક્ષકોના ગુણદોષનાં વર્ણન આસ્વાદ-

● મુખાધની મ્યુનિસિપલ ગુજરાતી કન્યાઓની શિક્ષણ-પરિપક્વ પ્રમુખ તરીકે આપેલું ભાષણ: ડીસેમ્બર, ૧૯૨૮.

સ્થાયીજ મારે કાને પડતાં આવ્યાં છે. જગતમાં દુર્ભાગ્યે કોઈ પણ દેશમાં શિક્ષકોની સ્થિતિ આદર્શરૂપ તો નથી જ. પણ આપણા દેશ જેવી શોચનીય સ્થિતિ તો કોઈ પણ સુધરેલા કહેવાતા દેશમાં ભાગ્યે હશે. આપણા દેશમાં કેળવણી ખાતું એ સરકારને સાવકો દીકરો છે. એ સાવકો દીકરાનું દરેક નાનામાં નાનું ખર્ચ સરકારને ભેડું લાગે છે, અને નાણાંની તંગી વખતે સૌથી પહેલી કાપકૂપ એ ખાતામાં જ થાય છે. રીસાળ જમાઈ જેવું થઈ બેઠેલું લશ્કરી ખાતું મોંમાં માઝ્યાં કરોડોનાં ખર્ચ મેળવવા લાગ્યશાળી થાય છે, અને વર્ષો વર્ષ પોતાની માગણીઓ વિસ્તાર્યા કરે છે. રાષ્ટ્રના પાયા સંગીન બનાવવા માટે સર્વ શ્રેષ્ઠ ઉપાય-જ્ઞાનનો પ્રચાર એને જ હુલો પાંગળો રાખવા બનતા યત્નો ચાલુ રખાય છે. આપણી પોતાની કહેવાતી મ્યુનિસિપલિટીઓ પણ આ બાબતમાં સરકારનું અંધ અતુકરણ કરી પોતાના કેળવણી-ખાતામાં અણુઘટતી કાપકૂપ કરે છે. પોતાના શહેરને હિંદુસ્તાનમાં પ્રથમ પકિતનું ગણાવતો મુદ્રલેખ (Urbs Prima in Indis) ગર્વથી ધારણ કરતી આપણી મુખાધની મ્યુનિસિપલિટીએ હમણાંજ એક લાખ રૂપિયા કેળવણી-ખાતામાંથી ઓછા કરવાનો દરખ કર્યો છે તે આ અંધ અતુકરણનું જ્વલંત દર્શાવ છે. મ્યુનિસિપલિટીના સભ્યો પોતાનો મન ગમે તેવા વિરોધના

પોકારો છતાં બદલે એવા તો સંભવ નથીજ; પણ પ્રીતો ઉપાય જનતાના અને શિક્ષકોના હાથમાં છે. ચુંટણીનો સમય પાસે આવે છે. જે જે સભ્યોએ આ અર્થ કમી કરવાની તરફેણમાં મત આપ્યા હોય તેઓ 'સેવા' કરવાની ગમે-તેવી ખોટી પ્રતિજ્ઞાઓ કરે અને આપવખાણનાં બહુમાં ટુકે છતાં તેમને એક પણ મત આપવાની એકેએક શહેરી, એકેએક શિક્ષકે એકબી ના પાડવી જોઈએ, અને કોઈની પણ શરમમાં તણાવું ન જોઈએ. શહેરના અમુક્ય ધન સમાન બાળકોના હિતને આમ હુંદી નાખવાથી લાભ નથી પણ હાનિ છે તે એમને ત્યારે જ ખબર પડશે.

નાણાંની તંગી હોય એટલે શિક્ષકોના પગાર તો સંતોષકારક ન જ હોય. અને મળેલી માહિતી મુજબ ટ્રેન્ડ થયેલા શિક્ષકને રૂ. ૬૦ થી અને અન્ટ્રેન્ડને રૂ. ૫૦ થી આપણા શહેરમાં શરૂઆત કરવામાં આવે છે. કેટલાકની દૃષ્ટિએ આ પગારો બહુ મોટા લાગશે, કારણ કે ઇલાકાના બીજા શહેરોમાં અને ગામડામાં એથી અડધા પગારે શરૂઆત થાય છે.

પણ મુખ્યની સરખામણી બીજાં શહેરો સાથે ન જ થઈ શકે—ગામડાં સાથે તો ક્યાંથી જ થાય? મુખ્યમાં રહેનારને આવકનો લગભગ એથો ભાગ ધરભાડામાં જતો રહે છે. બાકી રહેલા ફક્ત ભાગમાંથી એને પોતાનું, પોતાના કુટુંબનું પોષણ, કપડાં, બાળકોનું શિક્ષણ, સગાં વહાલા સાથેનો વ્યવહાર, દાકતરનાં બિલ, ટ્રામટ્રેનનાં ભાડાં એ બધુંજ કાઢવાનું! મ્યુનિસિપલ કૉર્પોરેટશની મોટરના શોફરને ૭૫ કે ૮૦ પગાર મળે અને ભાવિ નાગરિકોનાં જીવન ધડનાર શિક્ષકને ૫૦ કે ૬૦ થી શરૂઆત થાય! સરસ્વતી દેવીની આથી વિશેષ નાલેશી કરી હોઈ શકે નહિ.

પગાર ટુંકા હોય એટલે શિક્ષકો ન છુટકે ટ્યુશનની, શિક્ષક શિષ્ય બંનેને સરખી હાનિકારક રીતિનો આશ્રય લેજ. સ્ત્રીશિક્ષક સવારે ઉઠી એક કે વધારે 'ટ્યુશન' આપી આવે, ઉતાવળમાં ધરતુ કામ (રસોઇ વિગેરે) આટોપે, પોતાને બાળકો હોય તો તેમનું કામ પતાવે, પછી નિરાળે મહામુસ્કેલીએ વખતસર પહેંચે એટલાં શ્રમ પછી એને શાળાના શિક્ષણ માટે જોઈવું પ્રકૃત્ય માનસ, રકૃતિ ક્યાંથી રહે?

નાણાંની તંગીનાં બદલાવાથી આપણા ઇલાકામાં ટ્રેનિંગ કોલેજોની સંખ્યા વધારવામાં આવતી નથી. મારા ધારવા પ્રમાણે ગુજરાતી સ્ત્રીશિક્ષકો માટે માત્ર અમદાવાદની સરકારી ટ્રેનિંગ કોલેજ અને મુખ્યમાં વનિતા વિશ્વામની કોલેજ એ, બેજ સાધન બ્રીટીશ હાથમાં છે. વડોદરા અને રાજકોટમાં જે ટ્રેનિંગ કોલેજો છે તેનો લાભ તો વડોદરા રાજ્ય અને કાઠિયાવાડની બહારનાં રહેવાસીઓને ભાગ્યેજ મળે. એકલા મુખ્ય શહેરની જરૂરીયાત પૂરી પાડવા માટે બોલામાં બોલી એ સારી ટ્રેનિંગ કોલેજો જોઈએ, એમ હું તો ધારું છું. તેને બદલે આખા ગુજરાત માટે જે જ હોય ત્યારે કાંઈ પણ સુધારો ક્યાંથી સંભવે! કેળવણીખાતાના અધિકારીઓની મનોવૃત્તિ પણ કોણ જાણે સાચી એવી, થઈ જાય છે કે તેઓ એમ સમજે છે કે એમની ફરજ ખાતાનું હિત જોવાની—એટલે સરકારને નાણાંનો બચાવ કરી આપવાની છે. ખૂબના હિતની દરકાર કરવી એ તેમનું કર્તવ્ય નથી એમ માને છે, બહુ એમાં કર્તવ્ય-વિમુખતા ગણાય છે! કેળવણીખાતાનો એક દેશી અધિકારી એક વખત ગર્વથી કહેતા હતા કે હવે એક પણ વિદ્યાર્થીને ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ ન કરવો, એવી હું તો સરકારને બસામણ કરવાનો છું કારણ કે

ખાતા પાસે પૈસા નથી! ન્યારે આપણા પોતાનાજ દેશબંધુઓ આવી, વૃત્તિ બતાવે ત્યારે પરદેશી અધિકારીઓ પાસે શી આશા રાખી શકાય? મને મળેલી માહિતી ખરી હોય તો સ્ત્રીવિદ્યાર્થીઓ સરકાર પાસેથી સ્કોલરશિપોની આશા રાખ્યા સિવાય ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં દાખલ થવા તૈયાર હોય છે. તે છતાં કેળવણીખાતા તરફથી તેમને દાખલ થવા માટે પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવે છે. દેશને કેળવણીને ઉચ્ચતર કરવા માટે સૌથી પ્રથમ જરૂર સારા ટેન્ડ પ્રાથમિક શિક્ષકોની છે. પણ ન્યાં શિક્ષકોની સંખ્યા ઘટાડવા આમ નેસભેર યત્નો થાય, ત્યાં દેશની રિયલિટી ઉન્નત ક્યાંથી થાય?

એક શિક્ષકના હાથમાં એકથી વધારે વર્ગો એક સામટા સોંપવાની પ્રથા હજી મુંબઈ જેવા શહેરમાં આજુ છે, એ બહુજ આશ્ચર્ય-કારક ખીના છે. એક શાળામાં તો શાળાના છ વર્ગો માત્ર બે શિક્ષકના હાથમાં નેવા. શિક્ષક તરીકે મેં એક વર્ષ અનુભવ મેળવ્યો હતો. ત્યારે મને ખબર પડી કે નાના બાળકોના એકજ વર્ગને કાષ્ટમાં રાખવો એ કેટલું બધું મુશ્કેલ કામ છે. બાળકોને શાત રાખવા, શિક્ષણમાં રસ ઉત્પન્ન કરાવવો અને શિષ્યવવાનો વિષય તેમના મગજમાં ધામે ધામે ઉતારવો એ સર્વ માટે શિક્ષકને ચિત્તની એકાગ્રતા અને શાંતિવાતાવરણની જરૂર છે. પણ ન્યાં બે ત્રણ વર્ગોના ઘોંઘાટ, અનેક બાળકોની જુદી જુદી માગણીઓ, એ સર્વ ચાલી રહ્યું હોય ત્યાં ચિત્તની એકાગ્રતા ક્યાંથી મળે? શિક્ષકનું મગજ મનુષ્યનું જ મગજ છે, એટલે સ્વાભાવિક રીતે તપી જાય, અને તેનો શય તે બાળકો ઉપર કાઢે તો દોષ કોનો? કદાચ એમ કહેવામાં આવશે કે શિક્ષકને જો ટ્રેનિંગ વખતે એ જાતનું શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું હોય તો તે એકથી વધારે વર્ગોને સાથે ચલાવી શકે. પણ શિક્ષકના મગજ ઉપર

વધારે પડતો બોજો તો પડ્યા વગર રહેજ નહિ અને ગમે તેવી સારી શિક્ષિકા પણ શિક્ષણમાં રસ ઉત્પન્ન કરવા-જો શિક્ષણને એક અતિ અગત્યનો ભાગ છે તે સંતોષકારક રીતે કરી શકે નહિ. ઘરમાં બાળકોની સંખ્યા પાંચ કે છની હોય છે. તો તેમના ઘોંઘાટથી માખાપ કંટાળી જાય છે; તો બે ત્રણ વર્ગનાં મળીને પચીસ ત્રીસ બાળકોના ઘોંઘાટથી શિક્ષક કેમ ન કંટાળે?

આપણા શહેરમાંની કન્યાશાળાનાં ભાડાનાં મકાનોમાંનાં ઘણાં શહેરની મ્યુનિસિપાલિટીને લાંછન રૂપ છે. એક ઝોરડામાં લાકડાના પાતળા પડદા (Partition) ગોઠવી તેના જુદા ભાગ પાડી જુદા જુદા વર્ગો બેસાડવાની પ્રથા ઘણે ઠેકાણે છે. આ પડદા જમીનથી માત્ર છએક ફુટ ઉંચા હોય છે. એટલે વર્ગો એક બીજાને જોઈ ન શકે એટલું જ. તેમની ગરબડ તો સંભળાયા વગર રહેજ નહિ. શાળા મોટા મકાનોના થોડા ભાગમાં બેસે એટલે આસપાસ રહેતાં કુટુંબો હિંદુસ્તાનના લોકોની ટેવ મુજબ જેટલી જેટલી ગદ્ગદી કરે તે બધી શાળાને સહન કરી લેવાની. મોટાં ભાડાં આપવા છતાં શાળાઓમાં જગાની અગવડતા રહેજ. જુના વખતમાં બાંધેલાં પુરતી હવા ઉગસ સિવાયનાં મકાનોમાં કુમળાં બાળકો દિવસનો મોટો ભાગ પસાર કરે છે. લાંબો રૂપીઆનાં બાજ જેટલાં ભાડાં મ્યુનિસિપાલિટી ભરે છે છતાં તદ્દન અસંતોષકારક મકાનો મળે છે. તો હવે ધીરે ધીરે બધાં જ મકાન મ્યુનિસિપાલિટીનાં પોતાનાં કરી દેવાની યોજના અમલમાં મુકવામાં આવે તો શહેરનાં બાળકોને અને શિક્ષકોને આશીર્વાદ સમાચર પડે

આ પ્રમાણે અત્યારે આપણી શિક્ષિકાઓની રિયલિટી કેવી છે? નહિ પૂરું શિક્ષણ નહિ પૂરતા પગાર, ગદાં અધારાં મકાનો

શાળા, પોતાનાથી કામુમાં રાખી રાકાય તે કરતાં વધારે વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા, નહિ પોતાનું જ્ઞાન વધારવા માટે લાખજેરી કે એવાં કાંઈ સાધન, નહિ ઉપરી અધિકારીઓની કે વિદ્યાર્થીઓનાં માખાપની સહાનુભૂતિ. આવા પ્રતિકૂળ વાતાવરણ સામે યુદ્ધ કરી પોતાની ફરજ બજાવી રહેલી શિક્ષિકાઓ તો માત્ર હિંદુસ્તાનમાં જ દરો. તેમને ખરેખર ધન્યવાદ ઘટે છે !

આપણી કેળવણીની પદ્ધતિ બહુજ અસં-
તોષકારક છે, એ તો સર્વ કોષ કચુલ કરે છે.
બીજાં કારણો જ્યાં દબાયે, પણ એક મોટું
કારણ પ્રાયમિક શિક્ષકવર્ગનું એક જાતનું
વિકૃત (Perverted) માનસ એનો તો
વિચાર અત્યારે કરવો જોઈએ. આમાં પણ
આપણી ટ્રેનિંગ કોલેજો અને કેળવણીની
અન્ય સંસ્થાઓનો કાંઈ અંગે દોષ દરો. પણ
આપણો શિક્ષકવર્ગ પણ જાતે દોષિત છે.
યાકય પુસ્તકો ઉપરાંત બહારનું વાચન શિક્ષ-
કોનું બહુજ થોડું હોય છે. મેં એવાં પણ
શિક્ષકો જોયાં છે કે “યુજરાત શાળાપત્ર” સિવાય
એક પણ માસિક ન વાંચતાં હોય. શાળામાં
અને ટ્રેનિંગ કોલેજમાં જે શિક્ષણ પોતાને
મળે તેમાં જ્ઞાનની પર્માપ્તિ માનવામાં આવે
છે. નિશાબોની દુનિયામાં સમસ્ત જગતનો
અંત મનાય છે. આવી સંકુચિત દષ્ટિ જ્યાં
સુધી બદલાય નહિ ત્યાં સુધી શિક્ષકોની કે
શાળાઓની સ્થિતિ સુધરી શકે નહિ. ટ્રેનિંગ
કોલેજમાં ત્રીજું વર્ષ પસાર થયું એટલે
જ્ઞાનનો છેડો આવી ગયો એમ માનવાનું
નથી. જ્ઞાનસાગર અનંત છે. જીંદગીભરના
પ્રયત્ન પછી પણ તેમાં ચંચુપ્રવેશ માત્ર થઈ
શકે છે. થોડી ધણી પણ લક્ષી પ્રાપ્ત કર-
નાર મનુષ્ય લક્ષ્મીપતિ કહેવાય છે. પરંતુ
વિદ્યાનમાં વિદ્યાન માણસ પણ સરસ્વતી દેવીનો
તો સેવક જ રહે છે. એ દેવી નેષ્ટિક અલ્પચારિણી

છે. એનો સ્વામિ કોઈ યજ્ઞચક્રતું નથી. સર્વ એના
ઉપાસક જ રહે છે. એ ઉપાસના માટે સમયની કે
કોઈ પણ જાતની મર્યાદા બાંધી નથી. જેટલી
ઉપાસના લાંબી ચાલે તેટલો પ્રસાદ વધારે
મળે. કહેવાનું તાત્પર્ય એટલું જ છે, કે દરેક
શિક્ષકે પોતાનું જ્ઞાન વધારવાના પ્રયત્નો
જીંદગી સુધી ચાલુ રાખવા જ જોઈએ.

આ પ્રયત્ન માટે અનુકૂળતા આપણા
દેશમાં પૂરી નથી એ તો સર્વ કોષ જણે છે.
આપણા શહેરનો દાખલો લઈએ. મને
ખબર છે તે પ્રમાણે શિક્ષકો માટે આખા
મુંબઈમાં મ્યુનિસિપાલિટીની એક જ લાઇ-
બ્રેરી છે. ૩૦ માઇલના મુંબઈના વિસ્તારમાં
એક લાઇબ્રેરી શી ગણતરીમાં ? શિક્ષકોની
આર્થિક સ્થિતિ એવી ન હોય કે જાતે
પૈસા ખરચી પુસ્તકો કે માસિકો મંગાવે. પણ
જો શિક્ષકોનો નિશ્ચય જ હોય તો તેઓ શહે-
રની સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓ કે ફરતાં પુસ્ત-
કાલયોને તો અને ત્યારે લાભ લઈ શકે. વર્ત-
માનપત્રો, માસિકોનું વાચન જ્ઞાન વધારતું ન
હોય તો મનનની રેવ તો પાડે છે જ; અને
જાતે મનન કયાંથી અનેક ગદન પ્રશ્નોનો
ઉકલ આવે છે. આવાં પત્રો પણ લાઇબ્રેરી-
માંથી કે છેવટે આડોશીપાડોશી પાસેથી લઈ
વાંચી શકાય.

દાલમાં જે નુંબું બાળસાહિત્ય ઉત્પન્ન થાય
છે, તેનો પણ શિક્ષકોએ પૂરો અભ્યાસ કરવો
જ જોઈએ એમ મારી તો દંડ માન્યતા છે.
બાળકો માટેનાં માસિકો અને પુસ્તકો વાંચ્યાથી
બાલકોની મનોવૃત્તિ વિશે ધણો સારો ખ્યાલ
આવે છે.

બાળકોનો સ્વભાવ સમજવો એ શિક્ષકનું
સૌથી પહેલું કર્તવ્ય છે. આને માટે બાળ-
માનસશાસ્ત્ર (Child Psychology) ના
અભ્યાસની આવશ્યકતા છે. આપણી બાપમાં
એ વિષય ઉપર બાળે કોઈ પુસ્તકો જડશે.

એટલે શિક્ષકને પ્રત્યક્ષ અનુભવ ઉપરજ ધણે ભાગે આધાર રાખવો પડશે. ભાવનગરના બોલેમંદિરમાંથી નીકળતી “શિક્ષણપત્રિકા”નાં સંચાલકો કરે છે તે પ્રમાણે આસપાસ એટલે નિશાળમાં તેમજ ઘેર બનતા બનાવો, બાળકોની હલ, તેમના પ્રત્યેનું મોટાંનું યોગ્ય કે અયોગ્ય વર્તન એ બધાંની અસલ શબ્દોમાં જ નોંધ લઈ લેવામાં આવે તો શિક્ષકને એક મોટી અભ્યાસપોથી તૈયાર થશે. આ “શિક્ષણ પત્રિકા” પણ દરેક દરેક શિક્ષકે વાંચવી જોઈએ એમ હું તો ધારૂ છું. એમાંના બધા વિચારો સાથે આપણે સંમત ન થઈએ, તો પણ બાળકોના ધણા પ્રશ્નો વિશે મનન કરવાનું એમાંથી મળશે. વરસ દિવસે એક રૂપિયાના નજીવ મૂલ્યથી એ પત્રિકા દર માસે મળે છે, એટલે શિક્ષકો તે લઈ શકે. માત્ર એટલું જ સંભાળવાનું કે શુજરાતશાળાપત્રની પેઠે શિક્ષકો એ પત્રિકાને વેદવાક્ય સમાન ન માની લે. એમાં રજુ કરેલા પ્રશ્નો ઉપર વિચાર કરી પોતાનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય બાધે એટલું જ અગત્યનું છે.

પ્રાથમિક શિક્ષકોનું જ્ઞાન ઉપરચોટીઈ હોય છે, એમ આરોપ મૂકવામાં આવે છે, તે કેટલેક દરજ્જે ખરો છે. જોકે મુબંધનાં તથા મોટા શહેરોના શિક્ષકો ગામડાના શિક્ષકો કરતાં વધારે માહિતી ધરાવનારા અને ચપળ હોય છે; તે છતાં શિક્ષકની જવાબદારી માટે જોઈતું ઉંડું જ્ઞાન તો તેમનામાં નથી, જ હોતું. ગામડાંની શાળાઓમાં ફરતા કેટલાક અધિકારીઓ પાસેથી શિક્ષકો વિશે સાંભળેલી કેટલીક રમુજ વાતો ઉપરથી લાગે છે કે જેમ School boys' howlers (વિદ્યાર્થીઓ ઘણીક વિજ-તોને મારી મચડીને જુદોજ અર્થ કરી નાખે છે તેના દાખલા) બેગા કરાય છે તે પ્રમાણે School Teachers' howlers પણ

આપણા દેશમાં થઈ શકે. વિદ્યાર્થીઓને વધારે સમજણ પડે માટે ટ્રેનિંગ કોલેજોમાં પ્રત્યક્ષ વસ્તુઓ લઈ પદાર્થપાઠ આપવામાં આવે છે પણ કેટલાક શિક્ષકો આનો અર્થ સમજતાં નથી, અને માત્ર પોતે ભણતી વખતે જોયું હોય તેવાં સાધનો શીખવતી વખતે એકઠાં કરવાં એટલુંજ જાણે છે. એક જ દાખલો બસ થશે. એક મોટા શહેરની મ્યુનિસિપલ સ્કુલમાં એક વખત સ્કુલ્સ કમિટીના કેટલાક સભ્યો ગયા, ત્યારે શિક્ષક ‘પારદર્શક’ એટલે શું તે શીખવતો હતો. પવાલામાં પાણી ભરી તેની અંદર પૈસો મૂકી બાળકોને તેણે કહ્યું કે આ પારદર્શક કહેવાય. સ્કુલ્સ કમિટીના સભ્યોએ શિક્ષકને પૂછ્યું કે આમાંથી શું પારદર્શક—પવાલું, પાણી કે પૈસો ?—તો તેનો ઉત્તર શિક્ષક દર્ષ શક્યો નહિ ! આવી રીતે ગોઠવીને મૂકવું એવું નામ પારદર્શક એટલીજ તેને ખબર હતી ! બધાજ શિક્ષકોનું જ્ઞાન આવું હોય છે, એમ મારો કહેવાનો હેતુ નથી, પણ આટલી હદ સુધી અજ્ઞાન ધરાવનાર માણસ પણ ગોખણપટ્ટીના પ્રતાપે શિક્ષક થઈ શકે છે. કન્યાઓની વર્ના-કચુલર ફાઇનલ પરીક્ષાના પેપરો કેટલીક વાર મારા જ્ઞેવામાં આવ્યાં છે, અને તેમાંના ઘણાંમાં તો એટલુંબધું દારૂચારપદ અક્ષત્ત્વ અજ્ઞાન નજરે પડે છે કે જે એમાંથી હું દાખલા આપું તો આપ સર્વ એ દાખલા જુઠા કે અતિચયોક્તિ ભરેલા જરૂર માને; અને એમ છતાં કાંઈક ગોખેલું લખી મારી એ વિદ્યાર્થીઓ જેમ તેમ ૩૦ ટકા માર્ક મેળવે તો તરત શિક્ષકની પદવી પ્રાપ્ત કરી શકે ! આમાં પણ શિક્ષકનું જ્ઞાન સંજીવ યાય, ઉપરચોટીઈ ન રહે એટલા માટે વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં જ તેમણે પાઠ્ય પુસ્તકો ઉપરાંત અનેક પ્રકારનું વાચન ચાલુ રાખવાની જરૂર છે. દેશમાં બનતા વિવિધ બનાવોથી

વકિફગાર રહેવું જોઈએ, અને જીવનના દરેક પ્રશ્નોનો ઝીણવટથી વિચાર કરવો જોઈએ.

શિક્ષકો ઉપર પંતુજીવણનો આરોપ છે નેમાં કાંઈક અંશે શિક્ષકવર્ગ દોષિત છે, કાંઈક અંશે જનસમાજ દોષિત છે. શિક્ષકો પોતાનું દૃષ્ટિબિન્દુ બહુજ સંકુચિત રાખે છે. શાળામાં શીખવવાના વિષયોનું જ્ઞાન હોય એટલે ખસ એમ માને છે. પોતાને જેટલું જ્ઞાન છે તેનાથી પર કોઈ વસ્તુ નથી એમ માની લે છે. વિદ્યાર્થી સિવાયનાં માણસો સાથે વાત કરતાં પણ ઉપદેશવૃત્તિ રાખે છે, જે સામાન્યરીતે મનુષ્યો સહન ન જ કરી શકે. પોતાની માન્યતા જ દરેક વિષયમાં સર્વશ્રેષ્ઠ છે, એવી હઠીલી વૃત્તિ રાખવાથી મન સોંકડું થઈ જાય છે અને બીજાં મનુષ્યોને આપણા ઉપર અભાવ થાય છે એ સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ.

જનસમાજ શિક્ષકવર્ગ તરફ કાંઈક તિરસ્કારની જ વૃત્તિથી હંમેશાં જુએ છે એ બહુ જ શોચનીય છે. શિક્ષક એ સમાજનાં બાળકોનાં જીવન ધકનાર, એમનામાં સંસ્કારનાં બી રોપનાર, દેશના ભાવિ નાગરિકો તૈયાર કરનાર મહાન વ્યક્તિ છે એ બૂલી જવાય છે. જેની પાસે આપણાં બાળક દિવસના પાંચ છ કલાક રોજ ગાળે છે તે વ્યક્તિ પ્રત્યે આપણને સહાનુભૂતિ, સહભાવ હોવો જોઈએ. તિરસ્કારવૃત્તિ નહિ જ. શિક્ષકોની અવગણના કરવાથી, તેમને 'પંતુજી' ગણી હસી કાઢવાથી, સમાજ પોતે જ બાળકોનું અને અતિ પોતાનું હિત બગાડે છે.

અમુક શિક્ષણપદ્ધતિ રાખવાનું આપણી શાળાઓમાં ફરજિયાત નથી. તે પછી શિક્ષકોએ પોતાને તથા વિદ્યાર્થીઓને અનુકૂળ પડે તે પદ્ધતિ દાખલ કરવી જોઈએ. આ માટે જુદી જુદી પદ્ધતિઓનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. સુજરાતી ભાષામાં જે થોડાં ઘણાં પુસ્તકો કેળવણીની વિવિધ પદ્ધતિઓ ઉપર

મળી શકે તે વાંચવાં જોઈએ. વળી શીખવવાના વિષયોમાં પણ દરેક વિષયનું એક જ પાઠ્ય પુસ્તક જે નક્કી થયું હોય તેજ શિક્ષક વાંચે તે આવી શકે નહિ.

ઈતિહાસનું કે ભૂગોળનું અમુક પુસ્તક કમિટીએ નક્કી કર્યું, એટલે ને એક જ વાંચવાની પોતાની ફરજ ધણાં શિક્ષકો સમજે છે. પણ આના જેવી મોટી ભૂલ એકે નથી. એજ વિષયનાં અનેક પુસ્તકો વાંચવાથી શિક્ષકનો પોતાનો માર્ગ સરલ થશે. બાળકો પોતાની મેજે સમજીને દરેક વિષયમાં રસ લેતાં થાય ત્યારે જ કોઈપણ વિષય શીખવ્યાનું સાર્થક થાય અને બાળકોને કંઈ રીતે રસ પડે તે એમની સાથે રોજના સહવાસમાં આવનાર શિક્ષકે જાણવું જોઈએ. શીખણ પટ્ટીની પદ્ધતિ સામે તો હવે ચારે તરફથી પોકારો થાય છે એટલે આપણી શાળાઓમાંથી તે તદ્દન દૂર કરવી જોઈએ. શિક્ષક શીખવે ત્યારે બાળકને એમજ લાગવું જોઈએ કે અમારી સાથે સામાન્ય વાતચીત કરે છે. અમને જોરજુલમથી અમુક વિષય શીખવે છે એમ ત્યારે બાળકોને લાગે ત્યારે એ શિક્ષણ નિરર્થક છે. બાળકોને શીખવવાનું છે તે તેમની માનસિક, શારીરિક ઉન્નતિ માટે છે. પરીક્ષા પસાર કરાવવા માટે જે ઇન્સ્ટ્રુક્ટરો શિક્ષકને સારાં પરિણામ માટે ધન્યવાદ આપે તે માટે નથી.

શિક્ષકના ચારિત્ર્યની અસર બાળકો ઉપર આપણે કલ્પી ન શકીએ. તેટલી થાય છે. ખાસ કરીને ન્યાં બાળકના પોતાના ઘરમાં સંસ્કારી વાતાવરણ ન હોય ત્યાં તે શિક્ષક જ સર્વ સંસ્કાર રોપનાર વ્યક્તિ છે. એવાં કુટુંબનાં બાળકો ઉપર શિક્ષકના ચારિત્ર્યની અસર બહુ વધારે થાય છે. આટલા માટે જ શિક્ષકે ચારિત્ર્યબળ કેળવવાની જરૂર છે. શિક્ષક પોતાના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તન ન

રાંખે તો એ ઉપદેશની કાંઈજ અસર થતી નથી; એથી ઉલટું કેટલેક અંશે ખોટી અસર થાય છે. કહેવું કાંઈ અને કરવું કાંઈ એવી નીતિ બાળકો તરત અખતાર કરી લે છે. સ્વચ્છતા વિષે અનેક ઉપદેશો આપ્યાથી જ અસર ન થાય તે શિક્ષકના સ્વચ્છ સુધક દેખાવથી થાય છે. એ મેં અનુભવેલું છે. આરિત્ર્યબળમાં સૌથી પ્રથમ દંતનાની જરૂર છે. આ દંતતા એટલે દુરાચલ કે જુલમી વૃત્તિ નહિ, પણ પોતાના સિદ્ધાંતો અનુસાર ચાલવાની શક્તિ અને સિદ્ધાંતોને વેગમી રહેવાની શક્તિ. બાળકો પ્રત્યેના સ્નેહભાવ એ પણ શિક્ષકના આરિત્ર્યનું એક ખાસ લક્ષણ છે. આ બાબતમાં સૌશિક્ષકોને બહુ કહેવું પડે તેમ નથી. કારણ કે સાધારણ રીતે તેઓ વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે સ્નેહભાવ રાખે છે જ. સત્યપ્રિયતા, ધીરજ, મદનશક્તિ, ન્યાયવૃત્તિ અને સામાની ભૂલો પ્રત્યે ઉદારતા એ સદૃશ્યોને શિક્ષકમાં ખીસ્યા હોય તો નીતિના કે ધાર્મિક અનેક ઉપદેશો કરતાં સો ગણી વધારે અસર થાય. શિક્ષક શિષ્યાનો સંબંધ માતા અને બાળક જેવો હોવો જોઈએ. લાંબા લાંબા ઉપદેશો આપીને નહિ, પણ સ્નેહથી બાળકનું મન જીતી લઈ પોતાના વર્તનની સંચોટ છાપ પાડીને નીતિની કૌમત વધારવી જોઈએ. વિજ્ઞાન શીખવતી વખતે શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને ચિત્રો કાઢી કે નમુના લઈ ગ્રહણ શાથી થાય છે એ બાબત સમજાવે, અને પછી ત્યારે ગ્રહણ આવે ત્યારે એજ શિક્ષકને દરિયે નહાવા જેવું બાળકો જુએ, તો એને વિષે બાળકો શું ધારે? આવાં શિક્ષકનાં વિદ્યાર્થીઓ દંભ કરતાં શીખે તો એમાં વાંક કોનો? પોતાના હાથમાં ભવિષ્યની પ્રજાનું જીવન છે એમ ત્યારે શિક્ષકો સમજતાં શીખે ત્યારેજ પ્રાથમિક શાળાઓની રિથિતિ સુધરે. શિક્ષકની બાપા પણ શુદ્ધ

સરલ અને શિષ્ટ હોવી જોઈએ. ન તેમાં કૃત્રિમ આડઅંતરને સ્થાન હોય, કે ન તેમાં આત્મ કિલ્લટાને સ્થાન હોય. શુદ્ધ મીઠી વાણી એ સામાન્ય ઉપર અસર કરવાનું એક મોટું સાધન છે.

શાળાઓમાંથી સખત શિક્ષા કરવાની પદ્ધતિ સદંતર દૂર કરવી જોઈએ. દંડ કરવાથી તેનો બોલો તો માખાપ ઉપર પડે છે, અને બાળકને કાંઈ શિક્ષા થતી નથી. મારની પદ્ધતિ તો સાધારણ રીતે કન્યાશાળાઓમાં નથી હોતી. એટલે એ પદ્ધતિની અધમતા વિષે કાંઈ કહેવાની જરૂર નથી. વારંવાર ધમકી આપ્યાથી બાળકો ઉલટાં નોકોર થઈ જાય છે. બાળકો શિક્ષક પ્રત્યેના સ્નેહભાવથીજ દરેક કામ કરે, એના જુલમથી કરીને નહિ. એવી જ પ્રથા હોવી જોઈએ. શાંતિના પાઠ શીખવવા માટે શિક્ષકેજ પોતાનું વર્તન શાંત, ધીમું રાખવું જોઈએ. બાળકની દરેક દરેક ભૂલને માટે જુદા જુદા ઉપાય; બતાવવાનું અત્યારે શક્ય નથી. પણ શિક્ષક વર્ગને મારી એટલી વિનંતિ છે, કે બાળકો સાથેના સહવાસથી, અનુભવથી તમે એમની ભૂલો સુધારવાની નમ્ર રીતો શોધી કાઢો. બાળકની અણુઆવડત માટે શિક્ષા કરવાની રીત તો બહુજરૂર છે. બધાં બાળકોની શુદ્ધિ સરખી નથી હોતી. તેમજ ધરના સંસ્કારને લીધે પણ દરેક બાળકની ગ્રહણ કરવાની શક્તિમાં ફેર પડે છે. કુદરતી રીતે બોલી શુદ્ધિવાળાં બાળકો પ્રત્યે તિરસ્કાર નહિ. પણ સમતા દાખવ્યાથી જ એમની શુદ્ધિ ખાલી થકે છે. એનું વિસ્મરણ ન થવું જોઈએ.

સ્વચ્છતા એ આરોગ્ય માટે જરૂરી છે. તેટલીજ નૈતિક છાપ પાડવા માટે પણ જરૂરી છે. આપણા શહેરની કન્યાશાળાઓને આસપાસ રહેનારાંની અસ્વચ્છ ટેવોને લીધે સદન કરવું પડે છે તે તો મેં પ્રથમ કહ્યું; પણ

અખિલ હિંદ સ્ત્રી-કેળવણી પરિષદ, પટણા.

પરિવહનો પ્રમુખ.
મંડીના નામદાર રાણીસાહેબા.

અને 'પુરુષ-અક્ષરજ્ઞાન પામેલું' હોય તો ખીજ પેઢીની પ્રજાનું માનસ ઉચ્ચતર પ્રકારનું થાય એમાં શક નથીજ. તેથી આવતા જમાનાના શિક્ષકોનું કામ સરલ થવાનું જ; અને મા આપ અક્ષરજ્ઞાન પામેલાં હોય એટલે એમનો સહકાર મેળવવાનું કાંઈક સહેલું થશે.

ફરજિયાત કેળવણી દાખલ થાય અને કન્યાશાળાઓમા શિક્ષકોની સંખ્યા પૂરતી વધારવામાં ન આવે તો શિક્ષકોનો ભોગે બહુજ વધી જવાનો. જે શાળાઓમાં એક શિક્ષકના હાથમાં એ કે ત્રણ વર્ગો છે, ત્યાં શિક્ષકોને આખા દિવસમાં એક પણ કલાક કામ વગરનો નથી હોતો, અને બપોરની રમના કલાકમા દફતરી કામ કરવું પડે છે. પાંચસો રૂપીઆનો પગાર લેતો પ્રેફેસર આઠ-વાઢીઆના પાંચ કલાક કામ કરે, ત્યારે પચસનો પગાર લેનાર-શિક્ષક દિવસના પાંચ છ કલાક કામ કરે એ કયાનો ન્યાય ?

કેળવણીના પ્રશ્નોનો વિચાર કરવાનું કામ આપણા દેશમાં શિક્ષકનું નથી ગણતું ! સરકાર કે મ્યુનિસિપાલિટીએ પાઠી આપેલે ચીલે ચાલવું એમાં શિક્ષકની ફરજની સંમાપ્તિ ગણાય છે ! રાત દિવસ જેમને કેળવણી સાથેજ સંબંધ છે એવાં શિક્ષકોને તો કેળવણીના પ્રશ્નો વિષે વિચાર કરવાની સૌથી પ્રથમ જરૂર-છે. આપણા દેશની કેળવણીનો મુખ્ય પ્રશ્ન-રખાપા દારા કેળવણી એની સાથે તો પ્રાથમિક શિક્ષકોને પ્રત્યક્ષ સંબંધ નથી. કારણ કે પ્રાથમિક કેળવણી તો સ્વભાવામાં જ અપાય છે. પણ કેળવણીના ખીજ અનેક 'પ્રશ્નો' જેવા કે. છોકરા અને છોકરીઓ માટે જુદા અભ્યાસક્રમ, ધાર્મિક અને નૈતિક શિક્ષણની શાળાઓમાં આવર્યકતા કે અનાવર્યકતા, લલિનકળાઓનું શિક્ષણ, શારીરિક કેળવણી, શિક્ષણની જુદી જુદી

પદ્ધતિઓઃ એ સર્વ પ્રશ્નો તો દરેક શિક્ષકના જીવનમાં આવીને ઉભા રહે છે, અને તેનો ઉંડો અભ્યાસ કરવો જ જોઈએ. શિક્ષકોને સોંપવામાં આવેલાં પાઠ્ય પુસ્તકોમાં કાંઈ ખામી લાગતી હોય તો તે વિષે ફરિયાદ કરવી જોઈએ.

વિદ્યાર્થીઓ પર છાપ પાડવા માટે તેમજ જનસમાજમાં પેતાનો દરજ્જો ઉંચો કરવા માટે શિક્ષકોએ પોતાનું વ્યક્તિત્વ ખીલવવાની જરૂર છે. સ્વમાનની ભાવના શિક્ષકની બહુજ ઉંચી હોવી જોઈએ. સ્વમાન એટલે મિથ્યા-ભિમાન નહિજ. પોતાનું કર્તવ્ય કેટલું ઉચ્ચ, કેટલું જવાબદારી ભરેલું છે, તેનું શિક્ષકને સંપૂર્ણ જ્ઞાન હોવું જોઈએ.

પ્રાથમિક શિક્ષણને ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચાડવા માટે એ વસ્તુઓ સૌથી અગત્યની છે. શિક્ષકોના પગારનું ધોરણ ઉંચું કરવું જોઈએ અને અનુરૂપ શિક્ષક રાખવાની પ્રથા ધીમે ધીમે ઓછી કરી છેવટે બંધ કરવી જોઈએ. 'જેને કાંઈ ન આવડે તે શિક્ષક થાય' એવી વિચિત્ર માન્યતા આપણા દેશમાં પ્રવર્તે છે. તે માત્ર સારા ટેન્ડ શિક્ષકો રાખવાની રીત પણ એટલે જતી રહેશે અને તેને બદલે ખરી માન્યતા પ્રસારશે કે 'જેને ઘણું આવડે તેજ શિક્ષક થાય.' આપણી આ બંને માન્યતાઓનો જવામ મ્યુનિસિપાલિટી અને સરકાર એકજ આપશે, કે અમારો પાસે પૈસા નથી, પણ એ બહાનું કાંઈ પણ રીતે ચાલી શકે તેવું નથી. હિંદુસ્તાનમાં ઘણાં ગરીબ માળાપ પેટે પાઠા બાંધીને કે દેવાં કરીને પણ પોતાના સંતનોને ઉંચી કેળવણી આપે છે. પોતાનું અને બાળકોનું ભવિષ્ય સુધારવા માટે તેઓ આટલું દુઃખ વેડે છે, અને ભોગ આપે છે. પરદેશી સરકારની વાત જવા દઈએ પણ મ્યુનિસિપાલિટીઓ તો આપણી પોતાનીજ છે.

તે આવાં ગરીબ અજ્ઞાન માળાપ નેટલી પણ દીર્ઘદષ્ટિ કે સ્વાર્થલુની ભાવના ન કેળવી શકે? ખીન્ન દરેક ખાતામાં કાપકૃષ કરીને પણ કેળવણીખાતાનું ખર્ચ વધારવું જ જોઈએ, અને ફરજયાત કેળવણી શહેરના બધા વોર્ડમાં દાખલ કરવી જોઈએ.

સન્નારીઓ અને સહૃદયો, મારું આ લાંબું ભાષણ આપે ધીરજથી સાંભળ્યું છે, તે માટે હું આપનો અંતઃકરણથી આભાર

માનું છું. મેં પ્રથમજ કહ્યું તેમ હું કેળવણીકાર નથી. આપણી સમક્ષ કોઈ મહાન વિચારો કે માર્ગદર્શક સૂચનાઓ હું મૂકી શકી નથી. માત્ર પ્રાથમિક શિક્ષણ બાબત અને શિક્ષકો બાબત મારા પોતાના મનમાં જે થોડા ઘણા વિચારો આવ્યા તે મેં રજુ કર્યા છે. - આપે રાજેલી મોટી આશાઓમાં આપ નિરાશ થયાં હો તો ક્ષમા કરશો અને આપે દર્શવેલા સહભાવ માટે ફરી આભાર માની ભાષણ બંધ કરવાની રજા લઉં છું.

ખાલ-વિધવાઓ

ખાળસગ્નનું અનિષ્ટ પરિણામ બાળવિધવાઓની સંખ્યા છે. દુનિયાના તલ પર હિંદ જોવો દુર્ભાગી દેશ ખીન્ને કોઈ નથી ત્યાં ખાળવિધવાઓના શાપ વરસતા હોય. ૧૯૨૧ ના વસ્તી-ગણતરી રીપોર્ટ મુજબ એક વર્ષની અંદરની ઉંમરની ૬૧૨ ખાળવિધવાઓ હતી; એક ને બે વર્ષની અંદરની ૪૬૮; બે ને ત્રણ વર્ષની અંદરની ૧૨૮૫; ત્રણ ને ચાર વર્ષની અંદરની ૨૮૬૩; ચાર ને પાંચ વર્ષની અંદરની ૬૭૫૮-એ રીતે પાંચ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની કુલ ૧૨૦૧૬ વિધવાઓ હતી. ૫ ને ૧૦ વર્ષની વયમાંની ૮૫૫૮૦ અને ૧૦ ને ૧૫ વર્ષની વયમાંની ૨,૩૩,૫૩૩ ખાળવિધવાઓ હતી. અર્થાત ૧૦ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની ૮૭૫૬૬ અને ૧૫ વર્ષની અંદરની ૩,૩૧,૭૯૩ વિધવાઓ આપણે ત્યાં છે. ખાળસગ્ન વિશ્વનો ૨૮ સા. શારદાનો કાયદો પસાર થાય તો એ સંખ્યામાં ઉમેરો થતો તુરત અટકી જાય. વધુ આંકડા જોતાં જણાય છે કે દર ૧૦૦૦ પરણેલી સ્ત્રીઓમાં ૧૪ સ્ત્રીઓ પાંચ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની છે, ૧૧૧ દસ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની અને ૪૩૭ પંદર વર્ષથી ઓછી ઉંમરની છે. અર્થાત હિંદુ સ્ત્રીઓનો ૧૧ ટકા ભાગ દસ વર્ષની ઉંમરની થયા પહેલાં લગ્નની ઝુંસરીમાં જોડાય છે, અને ૮૪ ટકા પંદર વર્ષની થયા પહેલાં એ ચક્ષીમાં પીસાવા માંડે છે. આ જાણ પછી પણ ખાળસગ્નની તંદરેણીમાં તમે રહી શકશો?

ધરગથુ દવાઓ

તુલશીનાં પાનનો રસ કાનમાં નાખવાથી કાનનો દુઃખાવો અસ્કા ઇલાદીને આરામ થાય છે.

તુલશીનાં પાનનો રસ કાળાં મરી (તીખાં) ની સાથે વાટીને તેનું સેવન કરવાથી છાત્ર જ્વર દૂર થાય છે.

ચાંદલો.

એક વ્યોમે વિલાસી વિમળ ચાંદલો રે લોલ,
 ઉશકાશે વિહારી પ્રીતમ ચાંદલો રે લોલ;
 ખડેનાં ! હું તો રસાળ એની ચાંદની રે લોલ.
 મહારા દિલની વસંત આજ મહારતી રે લોલ,
 મહારે હૈયે કોયલ ફૂલ ટૂંકીકતી રે લોલ;
 ખડેનાં ! હું તો પ્રીતમ પંથ અંખતી રે લોલ.
 એક ચંદ્રમા પ્રકાશે ગગન-મંડળે રે લોલ,
 મીઠાં મીઠાં પીયૂષ હૃદય રેલતો રે લોલ;
 ખડેનાં ! જાઉં સરનેહ સુધા ઝીલવા રે લોલ.
 એક પ્રીતમ સુકાળી ઉર-મંડળે રે લોલ,
 પ્રાણ પ્રાણમાં પીયૂષ-પ્રેમ રેલતો રે લોલ;
 ખડેનાં ! જાઉં પ્રીતે હું પ્રેમ ઝીલવા રે લોલ.
 સખી ! નયણે અમીટ મીટ માંડતી રે લોલ,
 પેખી પ્રીતમ પ્રેમાળ શરમ છાંડતી રે લોલ;
 ખડેનાં ! સ્નેહે સમાઉં એની સોડયમાં રે લોલ.
 મહારા હૈયાનાં હીર હાં ! હેલે ચુડચાં રે લોલ,
 સખી ! દિલનાં ફૂંજડાં હાં ! ફરફર ચયાં રે લોલ;
 ખડેનાં ! પ્રીતે આનંદ પ્રીતમ છાંયમાં રે લોલ.
 વિમળ વ્યોમની વિલાસી હું તો વાદળી રે લોલ,
 પ્રીતમ હૈયે રેલાવું હૃદય-નિર્મળી રે લોલ;
 ખડેનાં ! હૈયે હુંકાળ એની છાંયડી રે લોલ.
 એક વ્યોમે વિલાસી વિમળ ચાંદલો રે લોલ,
 ઉશકાશે વિહારી પ્રીતમ ચાંદલો રે લોલ;
 ખડેનાં ! હું તો રસાળ એની ચાંદની રે લોલ.

‘ મયૂખ. ’

નવા યુગની ક્ષત્રાણી.

લેખક: રા. પુરવેતામ વિ. શાહ.

“ બેસ ચાલો, ક્યાંક ચાલી જઈએ. આ ખાદી ખાદી ફાવી દઈએ ! અવન આમ વેડી ન દેવાય. અવન અમૂલ્ય છે ! ”

નવયુવકના આ કાયરતામયક ઉદ્ભારે સાંભળી તેની પાસે ઉભી રહેલી નવયુવતી કણેક આશ્ચર્યસ્તપ્થ બની ગઈ.

“ આજ તમારી સ્વદેશભક્તિ ? ”

“ સ્વદેશભક્તિ પડે ચૂલામાં ! ”

“ તમારી વીરતા ? ”

“ ભેંઠ લેવાશે ! ”

“ અને તમારા લાંબા લાંબા ભાવણો ? ”

“ એ તો હતો નકામો લવારો ! ”

“ ત્યારે એ તમે જ દતા કે- ”

“ દતા ત્યારે દતા. ”

“ અને અત્યારે ? ”

“ અત્યારે આપણે બન્ને ક્યાંક ભાગી જઈએ. ”

“ અને આજની સભા ? ”

“ હું નહિ જાઉં. ”

“ કેમ ? ”

“ કાયદાના સવિનય ભંગને માર્ગે લોકોને દોરવાનો એકજ ઉપાય હવે રહ્યું છે. સરકારે બંધ કરેલા એ રસ્તાપરથી રાષ્ટ્રીયધ્વજ સાથે પસાર થવું જોઈએ. અને મને પાકે પાથે ખખર મળી છે કે સરકાર જરૂર પકડાપકડી

શર કરશે. મારે એ માર્ગ અદ્યક્ષ કરી અવન વેડી નથી દેવું. ”

“ લોકો શું કહેશે ? ”

“ લોકો સાથે મારે શી લેવા દેવા ? ”

યુવતીની મુદ્રા વિવાદપૂર્ણ થઈ રહી. યુવક બોલ્યો:

“ શ્રી વિચાર ચાલે છે ? ”

“ કંઈ નહિ. ક્યાં જવું છે ? ક્યારે જવું છે ? ”

આજે રાત્રે. હમણાં તો કોઈકે ઠેકણે ટ્રેનમાં જઈયું. ત્યાંથી પછી ક્યાં જવું તે શાંત ચિત્તે નક્કી કરી લેવાશે. ”

“ ઠીક, મને શું કહે છે ? ”

“ રાત્રે નવે તૈયાર રહેજો. ”

“ પછી ? ”

“ કંઈ નહિ. ”

“ ઠીક ત્યારે જાઓ. ”

[૨]

ચોક્કમાં હજારે માંણસોની ઠઠ જામી હતી. સભાનું કાર્ય નવ વાગે શરૂ થવાનું હતું. સાડા નવ થઈ ગયા. લોકો અધીર બની ગયા. “ ક્યાં છે ? ” “ દલ કેમ ન આવ્યા ? ” એવા ગણગણાટ થવા લાગ્યો. દશ થયા, છતાં દલ એ બહાદુર દેશભક્તનો પત્તો નથી.

દશ પંદર મીનીટ બીજ વડી ગઈ. અતિ પ્રમુખ કંટાળીને બોલ્યા:

“ ભાઈઓ અને બહેનો, બાપણ કર્તા બાપ હજી કયાં જણાતા નથી, માટે આજની સભા અંધ રાખવામાં આવે છે.”

પરંતુ એટલામાં તો એક સુમધુર અવાજે સર્વને મંત્રમુગ્ધ બનાવી દીધા. એક નવયુવતી—સુંદરી મેદની વીરતી વ્યાસપીઠ પર આવી પહોંચી.

સુંદરી બોલી:

“ ભાઈઓ અને બહેનો, કંઈક અનિવાર્ય કારણેને લઈને આજના આખ્યાતા આવી શક્યા નથી. તેમને સ્થાને હું મારા દેહ તથા પ્રાણ સાથે તમારી સમક્ષ હાજર થઈ છું. મને તેમની માફક બોલતા નથી આવડતું, એથી મને બહુ ખેદ થાય છે. છતાં હું આજ હાથે નોકરશાહીના હુકમનો સવિનયમંત્ર કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઉં છું. આવતી કાલે સવારે આજ સ્થળેથી નીકળી રાષ્ટ્રીય ધ્વજ સાથે એ માર્ગ પરથી પસાર થવા હું હાજર થઈશ. જેને મારી સાથે આવવું હોય તે તે સમયે આ સ્થળે હાજર રહે. અને જેમને માત્ર આખ્યાનો જ સાંભળવાનો રસ છે, તેઓ ક્યાંકથી કોઈ બાધશૂંકતાને બાંહેધર આવે ! ”

વીરબાળાની વીરગર્જનાએ અનેકના અંતરોને હલમલાવી મૂક્યા ધણાએ તેજ ધરીએ પ્રતિજ્ઞા લીધી.

[૩]

સવારે આઠ વાગે તો એ બદાકુર બાળાની આગેવાની નીચે ‘ વદેમાનરમ ’ નો જય-ઘોષ જળવતું, રાષ્ટ્રીય ધ્વજ સાથે ચોકમાયી નીકળેલું એક નાનકડું સરવશ નિષિદ્ધ માર્ગ પરથી ફરવા લાગ્યું.

કલાક દોઢ કલાક પછી એ વીર બાળાને અને કેટલાક બીજા માણસોને પકડવામાં આપ્યા.

કોર્ટમાં ન્યાયનું નાટક લગજવામાં આવ્યું. વીરબાળાને જેલનિવાસ મળ્યો.

[૪]

“ તમે આ શું કરી બેઠા ? ”

“ તમારે જે કરવું બોલતું હતું તે ! ”

“ મને શા માટે ન કહ્યું ? ”

“ તમે એને લાપક ન હતા. ”

“ અને હવે ? ”

“ તમે ભાગી જાઓ. અહીં હું તમારું સ્થાન સાચવી રહી છું. ” યુવતીએ તિરસ્કાર-યુક્ત સહજ શ્વિત કહ્યું.

“ શું હું ભાગી જઈ ? ”

“ ત્યારે શું કરશો ? ”

“ કહું ? ”

“ જરૂર. ”

“ તમને કહું ? ”

“ હા. ”

સુંદરી દસી રહી. એ દારૂ તિરસ્કાર-મુશ્કેલ હતું.

“ હું તમને આદતી હતી: તમારી વીરતા ને તમારા લાગથી. પણ હું છેતરાઈ. મારી આરા ધૂળ મળી. આર્થ મદિસા જીવનમાં એક જ પુરૂષને પ્રેમ સમર્પે છે. મારા પ્રભા-દનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરીશ. જાઓ બદલા, જીવન અમર્ય છે ! ”

સુંદરી પોતાની કોર્ટમાં જતી રહી યુવકને વોડરે બદાર જતા રહેવા કહી દીધું.

[૫]

યુવતી જેલમાંથી છૂટી. પાંચ માસ વધી ગયા હતા. એ આખા પ્રાંતમાં યુવકના ત્યાગની સુવાસ પ્રસરી રહી હતી. તેની જન-સેવાના, વીરતાના સર્વજ વખાણ સંભળતા દના અત્યારે તે જેલ બોગવે છે. યુવતીથી ન રહેવાયું; તે જેલમાં યુવકને મળવા મહે-

યુવક જેલમાં તાવથી તરફડતો પડ્યો હતો.
યુવતી ગદ્ગદ સ્વરે બોલી:

“ પ્રભો ! આ શું ? ”

“ ઝોહો ! તમે આવ્યા ? શુઓ, હું તો
સારો છું. ”

“ મેં તમને ધિક્કાર્યા, તમારું અપમાન
કયું, મને ક્ષમા કરો. ”

“ તમે તો મારી ઈજ્જતનું રક્ષણ કયું,
મને અવનતિના ખાડામાં ગણકતો બચાવ્યો.
હું સત્વર જ સાબો થઈને આવી પહોંચું છું.
ત્યાં લગી વ્હાલી, મારું સ્થાન સાચવજો. ”

“ પણ મને ભાપણો કરતાં નથી આવ-
ડવું. ”

“ તમારા મૌનમાં એટલું બધું સામર્થ્ય

છે કે, ત્યાં ભલભલા વ્યાખ્યાતાઓ પણ પાણી
ભરે ! ”

“ તથિયતં કેવી લાગે છે ? ”

“ આથી બીજી કેવી હોય ? ”

“ પ્રભુ તમને સત્વર મારા કરે. ”

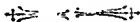
“ ને પ્રજી બહાર આવી મારી વ્હાલીને
સિંદણ સમા સમરાંગણમાં ઝુકતી નિહાળું. ”

“ એ તો કીક. પણ હવે મને શી આરા
આપો છો ? ”

“ ન્યારે ન્યારે હું કાયર કે બીકણ બની
બઈ ત્યારે ત્યારે તમારા પ્રેમ અને હૃદયનું
દાન દધ મને વીર બનાવતા રહેશો ! ”

તલવારયુગની ક્ષત્રાણીઓ ગઈ. નવા

યુગની ક્ષત્રાણી તે આ.

અમર ગુરુને

જોગીજી આમ નહીં થાજો ઉતાવળા,

હેમાને હેત જરી ભીંજતા જવ;

નવલખ પાંખડીએ ખીટ્યા આગથી-જોગીજી,

નાનકડી પાંખડી સ્વીકારતા જવ.

મુકા શરીરે છૂટ્યા પ્રાણના ફવારા, રાજ !

આત્મનુતી પોપચી ઉઘાડી: જોગીજી !

જરા નયનોના નેવથી ભીંજતા તો જવ:

નવલ પ્રભાએ ઉર મારાં ઉગ્મળ્યાં, રાજ !

કલ્યાણના દાર કંઈ ઉઘાડ્યાં, જોગીજી !

જરા ઉગ્મળ્યાં અંતરિયાં નિહાળતા તો જવ:

વિશ્વપ્રેમ કરા પ્રકાશનાં અંધેળ, રાજ !

ઝીંઝી પ્રે ચંદ્રધાર કીકીએ : જોગીજી !

જરા સેવનની રહેજલડીએ પોદતા તો જવ.

જોગીજી, આમ નહીં થાજો ઉતાવળા,

હેમાને હેત જરી ભીંજતા જવ;

નવલખ પાંખડીએ ખીટ્યા આગથી-જોગીજી,

નાનકડી પાંખડી સ્વીકારતા જવ:

બાળકને રોગથી કેમ

બચાવવું ?

સામાન્ય સુચનાઓ—લેખ ૫ મો.

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ લક્ષ્મીલાલ, ડી. પી. એચ;

હેલ્થઓફીસર, સુરત.

દેશના ચાર લેખમાં બાળકને લુદા લુદા રોગથી કેમ બચાવવા તે વિષે વિગતો આપવામાં આવી હતી. આ છેલ્લા લેખમાં ઉપસંહાર રૂપે સામાન્ય પરંતુ અગત્યની સુચનાઓ આપવામાં આવશે. આ સુચનાઓ કેટલાકને બહુ સામાન્ય અને નજીવી લાગશે. પરંતુ નજીવી લાગતી સુચનાઓનું યાન જો માતાને ન હોય તો બાળકની તંદુરસ્તીનો ધતિદાસ કંઈક લુદીજ રીતે પકાય છે.

લગભગ સરખા સંયોગોમાં જન્મેલા લુદા લુદા માતાપના બાળકોમાં કેટલાક દસમુખા, તંદુરસ્ત અને મજબુત હોય છે. બ્યારે કેટલાક માંદલા, તેજ રહિત અને કઠણારીયા હોય છે. આનું કારણ જો આપણે બારીકાઈથી તપાસીએ તો માલુમ પડશે કે આ બધી વસ્તુરિયતિનું કારણ બાળકની માતા છે. બાળકનો બવિષ્યની જીંદગીનો વિધાના નેની માતા છે. માતામાં જો બાળકને ઉછેરવાનું યોગ્ય યાન હોય તો બાળક એક તંદુરસ્ત અને લાયક શહેરી બને છે.

લુદી લુદી રતુઓમાં દેશના દરેક પાણી અનુસાર બાળકની કાળજી રાખવી પડે છે.

બાળકની જીંદગીના વૈવિધ્યક દિવસે લુદા-લુદા બાગ પાડી શકાય છે. ગર્ભાવસ્થા,

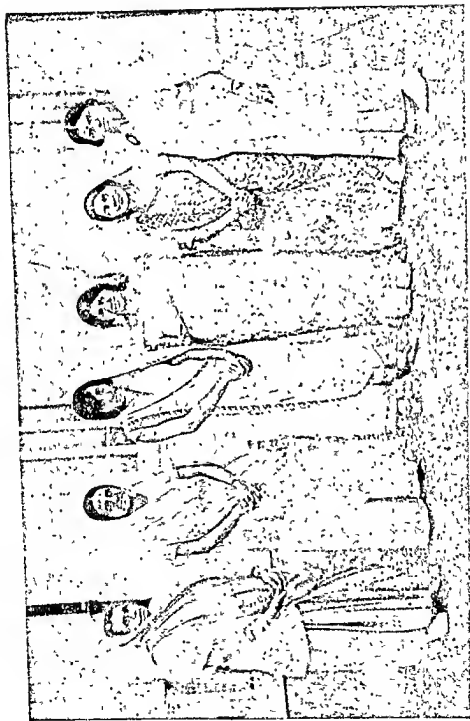
પ્રસુતિ સમયનું જીવન, જન્મ, જન્મ પછીના નવ માસ, દાંતનું આવવું, બોલતા શિખવું, ચાલતા શિખવું, માતાના દુધનો ત્યાગ અને ખોરાક ખાવાની શરૂઆત, ધત્યાદિ ધણા વિભાગો બાળકની જીંદગીના પાડી શકાય છે. આમાંના લગભગ બધાજ વિભાગના સંબંધમાં અજાઉ લખાઈ ગયું છે.

છેવટના ઉપસંહારમાં આ બધાં વિષયોનું વિગતવાર વર્ણન કરવાની જરૂર નથી.

બાળકની જરૂરીયાતોના મુખ્ય બાર ભાગ પાડી શકાય અને આ બારે વિભાગનું જરૂરી યાન દરેક માતા અને પિતાને હોવું જોઈએ. આ બાર વિભાગો ઉપર નો અમેરીકામાં મોટા પુસ્તકો લખાયા છે અને તેમાંથી સાર રૂપે લખ્યાનું તૈયાર કરી તે દેશની માતાઓને નાનાં પોતાનીયા રૂપે તે જોડવામાં આવે છે અને ત્યાંની બાળકોના સંસ્થાઓમાં તે વિષયોની સમજણ આપવામાં આવે છે. દરેક આપણે આ બાર વિભાગનું ટુંકમાં નિરીક્ષણ કરીશું.

૧. દવા: બાળકને રોગથી મુક્ત રાખવા માટે સ્વચ્છ દવા ને સૌથી જરૂરી વસ્તુ છે. બાળકના ખોરાકમાં જરાયે પુષ્ટક સ્વચ્છ દવા નેહાએ દીવસે બાળકને જેમ અને તેમ ખુબી દવામાં રાખવું જોઈએ “ બકા મો નકા ”

અમીલ જી. દ. જી. શ્રી કુલવર્ણી પાંચેક પદોના સુ.ભ.ના પ્રાપ્તિનાથના.

ગામી બાળકો: (૧) મીસ એન્જનીયર; (૨) મીસ દેસાઈ; (૩) મીસ ખાદરજી; (૪) મીસીસ ગ્લો, (૫) મહ, હંસાબેન ગુલા, અને (૬) મીસીસ હીરલેકર.

અખિલ હિંદ સ્ત્રી-કેળવણી ચારપદ, પૃથ્વી.

પિણ્ડારમાંથી પડદાનો રીવાજ નાશ કરવાની લડત ચલાવનાર
અને પરિવર્તનમાં આગેવાન બાગ બેનાર
મિસિસ સિંઘા.

એ કહેવત કોઇ સહેલા ભોજવાળા માણસે ચાલુ કરેલી હશે. આપણા દેશમાં અતિશય ઠંડી નહિ હોવાને લીધે બાળકના ઓરડામાં હવા આવવા દેવાનો પ્રથમ બહુ ગંભીર તેમજ અધરો નથી. પશ્ચિમમાં તો હવાની સાથે બધંકર ઠંડી અને ધુમસ ઘરમાં પ્રવેશ કરે છે. આને લીધે ત્યાં બારી બારણાં તદ્દન ઉઘાડા રાખી શકાતા નથી; બ્યારે આપણા દેશમાં તો લગભગ દરેક રૂતમાં બારીયો ઉઘાડી રાખી શકાય છે. અને જો ફક્ત બાળક ઉપર સીધો પવન ન આવે, તેટલી સંભાળ રાખીએ તો બસ છે.

૨. પાણી: બાળકને પાણીની જરૂર નથી કારણ કે તે દુધ પીએ છે. આની માન્યતા ધણાઓની છે. આ માન્યતા તદ્દન ભુલભરેલી છે. મોટા માણસ જેટલીજ બાળકને પાણીની જરૂર છે. પાણી વિશેષ પીવાથી શરીરનો કચરો, પરસેવા અને પેશાબ મારફતે જલદી બહાર નીકળે છે. પરંતુ એટલું યાદ રાખવું કે પાણી તદ્દન સ્વચ્છ અને વિશુદ્ધ હોવું જોઈએ. બીજરા કુવાતું, વાવ, તળાવ કે તલાવડીનું ગંદુ પાણી બાળકને માટે ઝેર સમાન છે. પાણી વાટે પેટમાં આવેલો જંતુએનો નાશ કરવાની પુરતી શક્તિ બાળકમાં નથી. આટલી માટે બાળકને સ્વચ્છ ઉઠાણેલું અને ગાંઠેલું પાણીજ આપવું. કેટલાક માળાપો પોતે પીવેલું એક પાણી બાળકને પાંચમાં આનંદ માને છે અને આ કારણે પ્રેમના ચિન્ત તરફ માને છે. અર્થે હંકમાં કહી દેવું જોઈએ કે બાળકને એક પાણી અથવા એકા પાંચમાં ચોખ્ખું પાણી પાવું તે અત્યંત ઉકશાનકર્તા છે અને તેનાથી રોગને રીતું આર્મિત્રણ મળે છે.

૩. બોરાક: યોગ્ય બોરાક યોગ્ય સમયે આપવો તે તંદુરસ્તીનો મદામત્ર છે. બાળક રહે તો ખાવાનું આપવું તે, બાળકને રક્ત

રોગી-રાખવાનો ઇલાજ - બહુ જોખમકારક છે. આમ કરવાથી બાળકની તંદુરસ્તી બગડે છે. બાળકને રાતમાં બોરાક આપવાની જરૂર નથી. બહુ નાનો બાળકને કદાચ એકદ વખત દુધ પાવું પડે પરંતુ નિયમિત રીતે રાતમાં બે ત્રણ વખત કાંઈ પેણું બાળકને બોરાક આપવાની જરૂર નથી. રાતમાં દુધ ગરમ કરવું તે અગવડ ભરેલું છે અને તેથી સાધારણ રીતે ઠંડુ દુધ આપવામાં આવે છે. વળી દીવસે બોરાક આપવામાં જેટલી કળણ રખાય છે તેટલી રાત્રે રાખી શકાતી નથી. માટે અને ત્યાં સુધી બાળકને રાત્રે બોરાક ન આપવો. બાળકનું રાત્રે રક્તગતું કારણ બુખ નથી, પરંતુ સ્વચ્છ હવાની ખામી, કઠણ બીજાનું ચાંચ, ચાંચ કે મરઘર હોય છે. આ કારણો રોગી તેવો ઉપાય કરવામાં આવે તો બાળકને રાત્રે બોરાક આપવાની જરૂર નહિ પડે. બાળકને માટે આદર બોરાક માતાનું દુધ છે. તે ન મળે તો ગાયના દુધને માતાના દુધ જેટું બરાબર બનાવીને આપવું. દુધ બનાવવાની રીતો આગળના લેખોમાં આપવામાં આવી છે. અને ત્યાં સુધી કૃત્રિમ બોરાક ન આપવો અને આવા બોરાક આપવા પહેલાં તે કૃત્રિમ બોરાક માતાના દુધને તદ્દન મળતો આવે તેવાજ આપવો. માતાના દુધ સિવાય કોઈ બીજો કાંઈ પુણું બનાવો બોરાક બાળકને આપવો તો તે બાળકને તાજા મીઠા રૂઝના રસ જરૂર આપવો. રૂઝના રસમાં મુંસળીનો રસ સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. વિશેષમાં યાદ રાખવું કે જે બોરાક તંદુરસ્તીમાં કામ આવે છે તે જ મોઢગીમાં નથી કામ આવતો. મોઢગીમાં બોરાક દલકો, જલદી પચે તેવા જોઈએ.

૪. કપડાં: રૂઠ અતુસાર કપડાં પહેરાવવા જોઈએ. ગંદા અને ગરમ કપડાંના થર ઉપર થરથી બાળકને બહુ ઉકશાન થાય છે. વળી

અખિલ હિંદ સ્ત્રી-કેળવણી પારમદ, પટ્ટણા.

મિહારમાંથી પડદાનો રીવાજ નાબુદ કરવાની લડત ચલાવનાર
અને પરિષદમાં આગેવાન ભાગ લેનાર
મિસિસ સિંહા.

તાનું જતન કરવાની શક્તિ નથી. આટલા માટે જેઓ બાળકને ઉછેરતા હોય તેમણે પોતાની નેપથ્યદારીની ગંભીરતાનો ખ્યાલ કરવો જોઈએ.

૧૧. દેખરેખ: અતિશય લાડ, આંધળું વાત્સલ્ય, અતિશય છુટ અને હૃદયપારની કેમળતા બાળકની જીંદગીનું સલાનાથ વાજે છે. માબાપની આ કમજોરીથી અસંખ્ય બાળકોની જીંદગી ધૂળધાણી થઈ ચૂકી છે. આ ચિત્રની બીજી બાજુ તે, માણસ જાતને નહિ જાને તેવી બાળક પ્રત્યે બેદરકારી અને નિર્દયતા છે. આ અવગણના પણ કોઈ કોઈ ઠેકાણે દેખાય છે. સામાન્ય સમજ અને માતા પિતા તરીકેની જવાબદારીની ગંભીર-

તાનો પાક દરેક શિખરો નોંખે.

૧૨. ઉંઘ અને આરામ: મોટા માણસ કરતાં બાળકને આ બે વસ્તુઓની વધારે જરૂર છે. બાળક એક જ પડખે સુઈ રહે તો થાકી જાય અને રડે છે. બીનાં અને બપોરેલાં કપડાં બાળકને ગમતાં નથી. આજસુ માતા ઉંઘવા ખાતર આ કપડાં બદલતી નથી તેથી બાળકને ઉંઘ ને આરામ નોંધ્યો તેટલા ગળતા નથી. બાળકને, માતાએ પોતાની જ પધારીમાં બનેલાં સુધી સુવડાવવું નહિ. આમ કરવાથી માતાને જરા વધારે તકલીફ તો પડે છે પરંતુ તેથી બાળકને વધારે આરામ અને સ્વચ્છ હવા મળે છે તે જુલો જવું નોંધ્યો નહિ.

બેડે બેડા બે વીર ! !

મ્હારી ઉતારી હેલ રાજ ! હેડે હો મેલ્ય.

એમાં ચાંદો સુરજ કરે બેલ રાજ ! હેડે હો મેલ્ય.

હું તો ભરવાને ગઈતી ગંગાનાં નીર,

મ્હારા આજા લિંબયાં ચીર.

રાજ ! હેડે હો મેલ્ય.

કમ્પે કાયા હો યરયર, બની અધીર;

વાતા પૂરવ પચિમના સગીર.

રાજ ! હેડે હો મેલ્ય.

પુલ્કગંગાના નીર, બપોં હેલીમાં હીર:

મ્હારે બેડે બેડા બે વીર

રાજ ! હેડે હો મેલ્ય.

રાજ ! સાહીને સ્થિર, મ્હારાં ઉતારો નીર:

એમાં ચાંદો સુરજ બેડે વીર.

રાજ ! હેડે હો મેલ્ય.

મ્હારી ઉતારી હેલ રાજ ! હેડે હો મેલ્ય.

એમાં કેદી કીધા બે વીર—

રાજ ! હેડે હો મેલ્ય.

બેલરીને આદિકાળમાં સમાનભાવે જ્ઞેવાતાં હોવાનો પુરાવો આજે પણ, પુરૂષ પ્રકૃતિને વિશે વાતચિત કરતાં ય જે સન્માનની લાગણી બતાવવામાં આવે છે તે ઉપરથી લાગે છે.

આર્યોનાં ટાળાં જૂદાં પડ્યાં અને પાંચ નદીઓના પ્રદેશમાં વેદોની રચના થઇ, ત્યારે પણ પુરૂષ કરતાં સ્ત્રીજાતિને કોઇ પણ રીતે ઉતરતી માનવામાં આવી નથી. પરંતુ સ્મૃતિ-ઓના કાળમાં એ ભાવનાનો ઉદય થયેલો જણાય છે.

.તે ઉપરથી એમ લાગે છે કે, જૂદાં જૂદાં ટાળાં રચાવી થયાં દશે તે પછી પુરૂષોના મનમાં, નવરાશની વેળાએ અધિકારબેદની ભાવના પ્રકટી દશે. તેમ છતાં પણ તે યુગના પુરૂષોએ સ્ત્રીજાતિના તિરસ્કાર કરવામાં મધ્ય-કાલિન યુગના જેટલી નિષ્ઠૂરતા બતાવી નથી.

સ્મૃતિઓના તમામ શ્લોકોને મૌલિક માનીએ, તેમા કોઇ જ શ્લોક ક્ષેપક નથી એમ માનીએ તોપણ એટલું તો ખુસ્તું દેખાય છે કે, કેટલીક બાબતમાં સ્ત્રીજાતિને અન્યાય કરે અને તેમનું અપમાન થાય તેવા વિચારો દર્શાવનારા જ ઋષિએ, એ જ સ્મૃતિમાં કેટલેક સ્થળે સ્ત્રીજાતિને માટે ઉંચામાં ઉંચા વિચારો બતાવીને, પ્રકૃતિ નરકની પુરૂષની પલ્લટાતી મનોદશાનો પુરાવો આપ્યો છે.

જેમકે સ્ત્રીઓને અમુક અમુક કાર્યમાં સંપૂર્ણ યોગ્ય માનવાની ના પાડવામાં આવી છે, અને તેમ છતાં ત્યાં સુંદરીઓનું સન્માન થાય ત્યાં દેવો રમણ કરે છે, અને ત્યાં તેમનું અપમાન થાય છે ત્યાં દેવોના શાપ ઉતરે છે એવું પણ ભાર દબને કહ્યું છે.

અનિદાસિક દષ્ટિએ જોઇએ તો પુરાણ કાળમાં સ્ત્રીઓ તરફનું આર્યોનું દષ્ટિબિંદુ ઘણું જ સંકુચિત અને સ્વાર્થી થઇ ગયેલું જણાય છે; તેનું કારણ રાત્રી જન્માવવા અને સાયવવાની ખટપટમાં, સ્ત્રીજાતિ દાંધકોઇ બાબતમાં તેમને ચિંતા કરાવનારી થઇ પડી હોવી

જોઇએ. કેમકે, તે પછીના શાંતિના અને આર્યોની સંસ્કૃતિના સંપૂર્ણ વિકાસના યુગમાં, સ્ત્રીઓનો ઉતારી પડાયલો દરજ્જો બલે ચડ્યો ન હોય, તો પણ વિશેષ પડ્યો તો ન હોતો જ.

પરંતુ પૃથ્વીના આદિ કાળનો સમય બાદ કરતાં, આર્યો ત્યારથી ટાળાં બાંધીને રહેવા લાગ્યા, અને સ્ત્રી પુરૂષોનાં જોડકાં દાંપત્ય-બાપથી જોડાવા લાગ્યાં, ત્યારથી સ્ત્રીઓ ભરણ, પોષણ અને રક્ષણની બાબતમાં પુરૂષો ઉપર વિશેષ અને વિશેષ આધાર ગ્રાપતી થતી ગઇ છે. આમ આર્થિક પરવંત્રતાની જુદીની સાથે જ પુરૂષ જાતિ પોતાને સ્ત્રી જાતિ કરતાં વધુ બલવાન, વધુ શુદ્ધિમાન, ઉપાર્જન કરનાર મનાવવા લાગ્યો. ત્યારથી સ્ત્રી જાતિને પુરૂષ કરતાં નિર્બલ-અબક્ષા, ઓછી શુદ્ધિની-મેગમ, અને સંરક્ષક જુતિથી ઘર કાર્ય કરનારી પ્રધાન સમી ગણવાનો આરંભ થયો.

પરંતુ આર્યોની પુરુષી ઉન્નતિ થઇ, એટલે પછી એમની શ્રીમંતાઇને થાક લાગ્યો, એમની શુદ્ધિ વિસામો લેવા બેસી; ત્યારથી મધ્યકાલિન યુગ શરૂ થયો.

પરદેશી, પરવર્તી, પરસંસ્કારી જાતિઓનાં આક્રમણો પછી તો થવા લાગ્યાં. તે વખતે પુરૂષોએ સ્ત્રીઓની મનોદશાને છેક જ પરાગ્રથી બતાવી દીધેલી. જેમ થોડા સમય પહેલાંના અંત્યજ પોતાને માનવ જાતિ કરતાં છેક જ અધમ માનતા હતા, જેમ થોડાંક વરસો પહેલાં દિંદીઓ પોતાને ગોરાઓ કરતાં ઉતરતા માનતા હતા તેમ આ વખતે સ્વરાજ, સ્વવંત્રતા, સંપત્તિ, સ્વાત્મ, સંસ્કૃતિ, સાત્ત્વ અને સુંદરીઓના સંરક્ષણને માટે આર્યોને પુરૂષ પ્રયત્નો કરવા પડ્યા; અને તે અરસામાંની રૂઢીની કેટલીક મજબૂત જાંજીરો ધડવી પડી.

એ જાંજીરો ને સમય અને સંજોગો

જોતાં કામની હશે; પણ મધ્યકાલિન યુગના એ સંસ્કારોને લીધે પ્રણાલિકાવા ની પૂજા છેકજ વધતી ચાલી; તે એટલે સૂધી કે, અત્યારે મધ્યકાલિન યુગ કરતાં, સામાજિક દૃષ્ટિએ જોતાં અનેક ગણાવધુ સાનુકૂળ સંજોગ હોવા છતાં સ્ત્રી જાતિની દશા વધુ અને વધુ બગડતીજ આવી છે. પુરુષોની મનોદશા શ્રીઓના સંબંધમાં વધુ અને વધુ સાંકડી બનતી ગઈ છે. પરિણામ એ આવ્યું છે કે, સ્ત્રી જીવનને કેટલીક આગતમાં તો છેક જ પશુતુલ્ય બનાવી દેવાયું છે.

આર્થિક પરત્વરતા આબંધીએ ગુલામીનું મૂળ છે. તેનો લાભ લઈને રાજસત્તાએ, ધર્મસત્તાએ અને સમાજ સત્તાએ સ્ત્રી જાતિને માટે અને અનર્થો ઉભા કર્યા છે. અત્યારે એ સ્વાભાવિક મનોદશા થઈ ગઈ છે; તેથી દિંદુજાતિ નો મોટો મમુદ, સ્ત્રી જાતિ તરફ જેટલી ઉદાર ભાવનાથી, સન્માનની લાગણીથી જોશે થડે તે રીતે જોતો નથી.

આથીજ પશ્ચિમમાં પુરુષ અને પ્રકૃતિ વચ્ચે ધર્મથી જનમવા લાગ્યાં છે. પૂર્વમાં કેટલેક રથજે હજી સ્ત્રી જાતિનો ક્યારેયલો આત્મા હમણાંજ ટટાર થવા લાગ્યો છે. દિંદમાં તો લગભગ તેવુંએ બન્યું નથી. એટલે અહિં તો શ્રીઓને તેમનું સ્વભાવ કેવી રીતે કરાવી શકાય તેનાજ વિચાર ચાલે છે.

પણ સંકુચિત મનના પુરુષોથી એટલુંએ સહન કરી શકાતું નથી. એમાં તે ધર્મનો અને સમાજસ્થનાનો નાશ કલ્પે છે, અને તેથી તે વધુ અને વધુ ભડકે છે.

આ મનોદશાનું જ પરિણામ છે. તેમાં પરિવર્તન કરાવી શકાય તો, અત્યાર કરનાં ધણીજ એછી મહેનતે ધણું વધુ સુંદર તેમજ સંગીન કામ કરી શકાય.

હાલના દિંદુ સમાજની મનોદશામાં પલ્ટો કરવા માટે માત્ર બેજ વસ્તુઓ તેના મન ઉપર હામવાવી બેઠએ છે.

આજે તે સ્ત્રી ગુલામી માને છે, વંશનો વેલો વધતો રાખવા માટે અનુકૂળ ચીજ લેખે છે. આજનો દિંદુ પુરુષ પોતાની સ્ત્રીને જંગમ મિલકત લેખે છે.

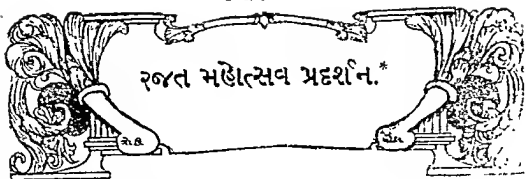
તેને બદલે સ્ત્રીજાતિમાં રહેલી અચાક શક્તિનું એને બે નૂતન સ્વરૂપે દર્શન કરાવવું બેઠએ; પહેલું માતૃશક્તિ તરીકે અને બીજું સ્ત્રીશક્તિ તરીકે.

સ્ત્રીએ જગજગતુની છે. પ્રાણ અર્થાત્ તે પ્રજા સરજે છે. વધુમાં વધુ સંતોષી, વધુમાં વધુ સંયમી, વધુમાં વધુ મહિષ્ય અને વધુમાં વધુ ત્યાગ તો એનોજ. અને તે પુત્ર માટે, પતિ માટે, બંધુ માટે.

સ્ત્રી તરીકે તો એનાં મૂલ્ય એથીયે અદકાં છે. જેનો સંબંધ એક બે વર્ષનો, પાંચ પચાસ વર્ષનો નથી પણ કુટુંબ વૃક્ષનાં અસ્તિત્વ સૂધી ટકવાનો છે. ભાવિ પ્રજાની માતા બનવા માટે પુરુષ જેની સાથે સંબંધ બાંધે છે તે સ્ત્રી, ઓહો ! શું એ સંબંધનું રહસ્ય ! માનવ જાતિની સંસ્કૃતિ અને અસ્તિત્વનો એ આધાર.

આથી સ્ત્રીશક્તિનું અપમાન એટલે માતૃશક્તિનું અપમાન, વર્તમાનની નદિ પછી ભાવિ પ્રજાનું અપમાન. આવી સ્ત્રી શક્તિને અન્યાય એટલે જગજગતુની અન્યાય માનવ જાતિની ભાવિ વંશવેદને અન્યાય; એ વાત બે પુરુષના દિલમાં હો, તોજ એની પરંપરાની માનસિક શુદ્ધતાની સાંકળો તૂટે, અને તોજ સ્ત્રીજાતિ તરફતું દિંદુ પુરુષનું દૃષ્ટિનિંદુ બદલાય.

એ દૃષ્ટિનિંદુ બદલાય તેમાંજ દિંદુ સમાજનો ઉદાર રતો છે. પછી ને બસે આજે બદલાઓ, આવતી કાલે બદલાઓ કે દશ વર્ષે બદલાઓ.

રજત મહોત્સવ પ્રદર્શન.*

સર ચીમનલાલ, બહેનો તથા બંધુઓ,

મુખ્ય શહેરમાં ઘણા પ્રદર્શનો બરાબ છે. સ્ત્રીઓની હસ્તકળાનાં પ્રદર્શનો જુદી જુદી કોમની સ્ત્રીઓ તરફથી પણ બરાબ છે; પણ માત્ર ગુજરાતી બાપા બોલતી અસખ્ય પેઠા વીલાઓની બનેલી તમામ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીઓની હસ્તકળાનું પ્રદર્શન મોટા પાયાપર બરાબનું મારી નાખ્યું નથી. આ પ્રદર્શન માત્ર ગુજરાતી બહેનોના હાથથી બનાવેલી ચીજોનું જ રાખવામાં આવ્યું છે, તેથી મંદગતના કાર્યકર્તાઓની સંકુચિત દૃષ્ટિ છે એમ સમજવામાં નથી પરંતુ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીઓ દુનિયા ઉપર ને કલામાં કેટલી પ્રતીક કરી રાકી છે તેનો અભ્યાસ કરવા અને તે આગળ વધારવા કેવા હતેજનની જરૂર છે તે નજીવાને ચોખ્ખા પગલાં લેવા માટે આમ કરવું પડ્યું છે, એ હું અને નહેરુ કરવાની વાત લઈ છું.

આ પ્રદર્શનમાં પછાત મેળવવા જાનર ફી રાખવામાં આવી નથી. પણ હોલસમુદ્ધ ધણી મોટી સંખ્યામાં આવે તો બધાને પ્રદર્શનમાં, મુકેલી ચીજો નિરાતિ નેવાનું ન બની શકે તે અર્થે જ પ્રદર્શનમાં જીજ્ઞાસુ ફી રાખી છે. નિશાળે, બાણુવ હોસરા હોસરીઓ મોટી સંખ્યામાં આ પ્રદર્શન નેવાની વાત મેળવે તે માટે ફક્ત એક આનાની જ ફી ફી રાખી છે અને દરેકની પાસે ૧૨ વરસની અંદરના હોસરા, હોસરીઓ સાથે આરથી ફી એટલે બે આના જ રાખી છે. આ ખુલાસો અને કરવાનો જરૂર હોતો એટલે કાપી છે.

• તા. ૬ મી ડિસેમ્બરે રજત મહોત્સવ પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવાની સર ચીમનલાલ સેલ્લરવડે વિનંતિ કરતાં મંદગતના પ્રમુખ લેડી લક્ષ્મીબાઈ જામોદનદાસે આપેલું બાવણ.

આ પ્રદર્શન બરાબનું અમોઝે દોડેક મહીના પર નહીં કર્યું હતું. ખુદ મુંબઈ તથા ગુજરાતના બીજા બાગોમાંથી આવેલા થોડા સમયમાં પ્રદર્શન સાથે સારી સંખ્યામાં સુંદર કારીગરીની ચીજો મેળવવાનું બારે ઘણું પરશે એ સહેલુ અમને હોતો પણ નમુનીલી જેવા પ્રસંગે આવું એક પ્રદર્શન ન બરાબ તો પ્રોત્સાહનમાં જરૂર હોય પહે તેમ સમજીને જ અમે આ સાદસ હાલ્યું હતું. અમને કેટલે દરજ્જે ફેલેલ મળ્યું છે તે તમો બહેનો તથા માઈગ્રા પ્રદર્શન નેહને કહી રાકો. આવા પ્રદર્શનોમાં દુર દેશાવરની બહેનો પોતાની કારીગરીના નમુનાઓ મોકલે છે પણ તે ઓતો એક કરવો અનુભવ છે કે મોકલેલી ચીજો સારી હાલતમાં પાછી ફરતી નથી અને કેટલીક બોલાઈ પણ જાય છે. જેથી પોતાના નમુનાઓ બદલાવામાં મોકલનાં બહેનો અચકાય છે. આ અનુભવ અમને પણ ધોળું અંશે નડી છે. માત્ર સુરત બરચ તથા મોધરા ખાતેથી અમને નમુનાઓ મળ્યા છે.

મદિલા વિગ્રાલય, શ્રી કનુરબા કન્યાશાળા, પોરબાદ ખિતિની સમાજ તથા યુવક સંઘ નામની સુરતની ચાર સંખ્યાઓ તરફથી નમુનાઓ મળ્યા છે. આ ઉપરાંત બીજા એક આરંભકમાંથી અમો સ્ટેન્ડે બની જવાં છીએ. મુંબઈની ચુનિસીપલ ગુજરાતી હાઈસ્કૂલની રાજાઓમાંથી અમે નમુનાઓ મેળવવાની માંગણી કરી હતી, પણ તે સાદ-ઓમાં એક નાનું પ્રદર્શન તા. ૮-૯ ડિસેમ્બરના રોજસોજે બરાબનું નહીં થયું હતું. આ તારીખે ને કાવમ રહી હોતો તેમના તરફથી નમુનાઓ

વખતસર મળતે નહીં પણ સુખધની સુલ્લસ કમી-
ટીએ તથા તેના ઓછેદારોએ અને સુઝયેલાં પ્રમુખે
અમારી અરજીને માન આપી તેમના પ્રદર્શનની
તારીખો ફેરવી ૫ મી ૬ ઠી સખી તે સાર હું એ
સર્વેનો અતઃકરણપૂર્વક આભાર માનું છું. આવી
ખીછ અડચણો છતાં પ્રદર્શનમાં અમે લગભગ
૨૦૦૦ ની સંખ્યામાં શુભચાતી બ્લેનો તથા કન્યાઓ
પાસેથી નમુનાઓ મેળવી શક્યા છીએ તે માટે
હું પ્રભુનો ઉપકાર માનું છું.

મંડળ તરફથી થણા વરસોપર દાદાબાઈ જ્યંતી
તથા મંડળના વાર્ષિક ઉત્સવ પ્રસંગે નાના પાયા-
પર એ પ્રદર્શનો અમેએ બર્ષાં હતાં; પણ મંડળ
જેવી મોટી સંસ્થા તરફથી વીસમી સદીના આ-
ગળ પડતા સમયમાં ન્યારે પ્રદર્શન ઉત્સવમાં
આવે ત્યારે શુભચાતી જનતા અમારી પાસે મોટી
આશા રાખે એ સ્વાભાવિક છે અને એ આશા
આ પ્રદર્શન સફળ બનાવે એમ ઇચ્છું છું. શુભ-
ચાતી હિંદુ બ્લેનો આ પ્રદર્શનમાં મુકાયેલી થીજેલું
અવલોકન કરી પોતાની કારીગરી આગળ લાવવા
ને વધારવા ઉત્સાહ રાખશે તે પ્રદર્શનને ઉદ્દેશ
સફળ થયો લેખાશે. આ પ્રદર્શન જેવા અમેએ
ખીછ કોમોના બંધુઓ અને લગીનીઓને આમ-
ન્યાં છે. અમેને મળેલા ટુંક સમયમાં કીધેલા
કામની તેઓ કદર કરશે એવી આશા છે.

આ મંડળ તરફથી રવિવાર અને નહેર તહે-
વારો સિવાય દરરોજ હસ્તકળાની જુદી જુદી
કારીગરીઓનું શિક્ષણ શ્રીમતી લીલાવતી વાસ
આપે છે. આ વર્ષમાં લગભગ ૧૬૭ બ્લેનો શીખે
છે તેમાં ૯૫ ફેન્સી વીજી બનાવવાનું ને ૪૮ કુલ
બનાવવાનું શિક્ષણ લે છે.

ઉપરાંત શીવવાનું તથા વેતરવાનું ૩૯ બ્લેનો
શીખે છે; ન્યારે ચિત્રશિક્ષણ ૨૫ બ્લેનો લે છે.
સારું ઉચ્ચ ને સંજાન શિક્ષણ આપવાને વધારે
શિક્ષકો રાખવાને મંડળની રિયતી ન હતી. પણ
મંડળનું તે તરફ લક્ષ્ય કેટલું છે અને તે કેટલું
ઉપયોગી છે તે તમો સર્વ કદાપી શકો છો.
મંડળના અનુભવે તો આ વર્ષ ખાસ ઉપયોગી
છે. શ્રી. લીલાવતી બ્લેને અમારા આ વર્ષને
ફેતેદમદ પ્રીધો છે અને એ માટે હું તે બ્લેનેને
અગીનંદન આપું છું; અને પ્રદર્શનમાં મંડળના

ખાસ સ્ટોલ માટે તેઓને એક સુવર્ણપદક આ-
પવા ઇચ્છા છે એ પ્રદર્શિત કરતાં મને આનંદ
થાય છે. તેઓ બ્લેને મંડળની ખરી લાગણીથી
સેવા કરી છે. નહી કે માત્ર પગાર પેટેન. મંડળના
સ્ટોલ માટે જે નમુનાઓ તૈયાર થયા છે તે પાછળ
મંડળે તાત્કાળીક લગભગ ૧૫૦૦ નો ખર્ચ કર્યો છે;
અને કેટલીક બ્લેનો જેઓ પોતાના ખર્ચ સામાન
લાવી શકે તેમ નહોતું તેઓને મંડળ તરફથી સામાન
અપાવવાનું પગલું મંડળે ભડું છે. મંડળના
સ્ટોલને તમો દરેક બાઈ બ્લેન ખાસ લક્ષ આપી
જેશે ને વસ્તુઓ ખરીદ કરી મંડળને આભારી
કરશે એમ ઇચ્છું છું.

કોહુમ્બીક ગરીબાઈ, અજ્ઞાનતા, અને આપણી
કેટલીક કઠંગી કુટુંબ કઠીઓને લઈ અનેક બ્લેનો
અને ગરીબ કુટુંબો નિરાધાર અવસ્થામાં પડ્યા
હોય છે. તેવાંઓને હાથ ને કાંઈ ચુલકવગેરે કે
ફુલ્લર હોય તો એ યંત્રોજ, સહાયતારૂપ અને એ
ચાકસું છે. એથી એમને એવા નાના નાના ફુલ-
રેલું શિક્ષણ આપવું એ શુભચાતી જનતાની ખાસ
ફેર છે. અને એ ફેર બળવવા મંડળ જેવી સંસ્થા
લાયક છે. જે કાંઈ સહકર્મી શ્રીમંત બ્લેન કે ભાઈ
આ તરફ લક્ષ આપશે તો ખરેખર આપણી કામઠું
એક પ્રથમ પંક્તિનું કાર્ય થશે. આ વિષયમાં ખાસ
પ્રગતિ કરવા રૂ. ૫૦૦૦૦ ની જરૂર છે. એટલી
રકમ આપી આ અગત્યના ઉદ્યોગ-ફુલ્લર વર્ગને
સ્થાયી કરનાર સંજ્ઞાન સંનારી પોતાનું નામ તે
વર્ગ સાથે ચીરસ્થાયી બનાવે એ ઇચ્છવા યોગ્ય
છે. આ કાર્યથી કેટલીક નિરાશ્રીત પણ આબરુદાર
મધ્યમવર્ગની સ્ત્રીઓ સ્વાભાવી જીવન ગળશે એ
કલ્પના પણ આનંદકર ને સતોષદાયક લાગે છે.
આજના પ્રદર્શનનું પરિણામ એક મોટી મદદ મેળવી
મંડળ તરફથી ઉદ્યોગચુલ સ્થાપવામાં આવશે તો
હેતુ સફળ થયો લેખારો.

આ પ્રદર્શનમાં અમે પ્રાચીન ને અર્વાચીન
કારીગરીના નમુના મુકવા ધારતા હતા પણ જાણ-
વવાને દલખીર છું કે પ્રાચીન નમુના તો નહી
જેવાજ લેવા થઈ શક્યા છે.

આ પ્રદર્શનમાં શુભચાતી બ્લેનોનું ખીરવ સચ-
વાય ને મંડળને જરા મળે તે સાર થોડા સમયમાં
શુભચાતી બ્લેનો તથા શુભચાતી સંસ્થાઓએ બારે

શ્રમ ઉઠાવી સંખ્યાબંધ નમુનાઓ મોકલી-મંડળને ઉત્તેજન આપ્યું છે તે સાર તે સર્વેનો હું મંડળ તરફથી આભાર માતું છું. બરૂંથથી એક બહેન પોતે નમુના લઈ આવ્યા છે, તેમનો પણ હું આભાર માતું છું. સંસ્થાઓ જેવી કે માંગરોળ જૈન કન્યાશાળા, ગુ. હિન્દુ સ્ત્રીમંડળની સાન્તાકુચ શાળા, પાટીદાર સ્ત્રી મંડળ, બચિત્રીસમાજ, સુરત ધૂવક સંઘ, દશા પોરવાડ ભગીની મંડળ, કસ્તુરબા કન્યાશાળા, ચમુનીસીપલ ગુજરાતી કન્યાશાળાઓ, અંદા રામજી ગર્લ્સ સ્કૂલ, વીજેરેનો સહકાર અમારાથી વીસરાશે નહીં. આ સર્વના આભાર માન્યા, પણ આજ અઠવાડિયાથી સતત શ્રમ લઈ એકચિત્તે પોતામાં રહેલી કલાશક્તિની પ્રતીમાને રંગોળીનાં કળાત્મક ચીત્રો દ્વારા પ્રગટ કરતાં ને ચીત્રોના ઇંગમાં એકરંગી બનેલા સૌ. બહેન લીલાવતી દેશાઈને હું ખાસ અભીનંદન આપું છું. બહેન લીલાવતી કળાસક્તિ છે. દિન દિન એમની સંજ્ઞતા વધતી જાય અને ગુજરાતી સ્ત્રીઓને એક ઉદાહરણરૂપ બને એમ અંતરથી ચાહું છું. કેટલીક બહેનોએ મંડળને આ પ્રદર્શન અંગે કેટલીક ચીજો ભેટ આપી છે, એમનો આભાર માતું છું. માધવબાગ વીસ દીવસ જેટલી લાંબી મુદત સુધી અમારે સ્વાધીન કરી મંડળને સાતકુળ મની દરેક સગવડ કરી આપવા માટે માધવબાગના ત્રણીઓનો મંડળ તરફથી હું આભાર માતું છું. અમેાએ પ્રદર્શન માટે વાપરવા લીધેલ જગામાં ગીતા પાઠશાળા, ચાલતી તે પ્રદર્શનના કોરણે બંધ થઈ; અને ધાર્મિક વાંચનમાં એમ ખસેલ પણ એ માટે ખરેખર દીલગીર તો થવાય; અને લાભ લેનારાઓ કોઈ-રીતે દીઝ નહીં દુભવે એમ ઇચ્છું છું. પ્રદર્શનમાં ધનાગો મેળવનાર બહેનોને હું અભીનંદન છું ને ચાહું છું કે પોતાની

પ્રગતિમાં, એઓ આગળ વધો. માધવબાગ જેવા મોટા સ્થળમાં રા. બાલુભાઈ ધાણુવાળાએ અડવાડીયા માટે અમારી મરજી મુજબ મોટી રકમ લઈ ઇલેક્ટ્રીક લાઇટની જે સગવડ કરી આપી છે, તથા ત્રીનીટી સીન્ડ્રીકેટવાળા રા. નરવરલાલ ખંભાનીએ દેડીઓ સેટ મફત મોકલ્યો છે તે માટે તે બંને બાઇઓનો તથા ખાસ કરીને શ્રી. મનહરલાલ મટુંભાઈ કસતલાલ અને શ્રીધુત કૈયાલાલ વશીલ જેઓએ પ્રદર્શનને અંગે અવિશ્વાંત શ્રમ ઉઠાવ્યો છે, તેઓના અને પ્રદર્શન પરીક્ષક કેમિટિનાં માનનીય સભ્યો તથા પ્રદર્શન વિભાગનાં સેક્રેટરી સૌ. તપશ્ચી રાયજી વિજેરેનાં ઉપયોગી કાર્યો માટે ખરેખર મંડળ આભારી છે. રા. મનુભાઈ રંગીલાલે પ્રદર્શનને વધુ શોભાવવા પોતાને ત્યાંથી ફૂલ જાડના ઘણાં ફુડાં આપ્યાં છે, એ માટે અને ગુજરાતી શાળાઓના શિક્ષક-શિક્ષિકાઓ અને બીજાં સર્વ સહાયકોના સહકાર માટે હું આભાર પ્રદર્શીત કરું છું.

આ પ્રદર્શન આપ સર્વે બહેનો તથા ભાઈઓ બારીકાથી જોઈ અમારા કામને ઉત્તેજન આપશો તો અમેા તમારાં આભારી રહીશું.

અમારા આમંત્રણને માન આપી મોટી સંખ્યામાં જે ભાઈ બહેનોએ હાજરી આપી છે તેમનો હું ઉપકાર મંડળ તરફથી માતું છું, ને પ્રબુને પ્રાર્થના કરું છું કે પ્રદર્શનનો હેતુ સર્વ રીતે સંજ્ઞ થાય.

સર ચીમનલાલ હરીલાલ સેતલવાડે મંડળની બહેનોની મરજીને માન આપી હાજરી આપી મંડળને આભારી કહ્યું છે. હું સર ચીમનલાલને પોતાના મુનારક હસ્તે ગુજરાતી બહેનોની હસ્ત-કલાના નમુનાઓનું પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવા મંડળ તરફથી વિનંતી કરું છું.

રજત મહોત્સવની પૂર્ણાહુતિ*

માનનીય પ્રમુખ, બન્ધુઓ, તથા ભગિનીઓ,

આજનો દિવસ હું માંગલિક વર્ણું છું. તા. ૨૮ મી જુલાઈ ૧૯૨૮ ને દિવસે મંડળના પ્રમુખ તરીકે મહેં મુંબઈની ગુજરાત પ્રજાને મંડળની સીલ્લર જ્યુબીલીને અગ્રે બધી રીતે મદદ કરવાની બહેર અપીલ કરી હતી. આ અપીલમાં મારા એક અઠવારિયું જ્યુબીલી પ્રોગ્રામ ઉત્ખવામાં આવશે એમ બહેર કરવામાં આવ્યું હતું; અને આ ઉત્સવમાં મંડળના સભાસદો ઉપરાંત તેઓનાં છોકરાં છોકરીઓને તથા તેમના કુટુંબનાં પુરોષોને પણ અમારી ખુશાકીમાં ભાગીદાર બનાવવાનું મંડળ તરફથી મહેં કમલ્યું હતું; અને મંડળના બેટાળમાં ગુજરાતી પ્રજાને મદદગારી થઈ પડવા મહેં વિનંતી કરી હતી. જ્યુબીલી પ્રોગ્રામ એક અઠવારિયાને બદલે એક પખવારિયું ચાલ્યો; અને તેમાં છોકરાંઓ તથા પુરોષોને પણ ભાગ લેવાની સગવડ અમારાથી આપી રાકાઈ, અને જેટલા ઉપિયા સાથે રાજઆતની માંગણી કરી તેટલા ઉપિયા અમને આવી મળ્યા. મંડળમાં દરરોજ સભાસદોની સંખ્યા જેટલી વધવા લાગી કે મેમ્બરશીપ ફેર્મો ખૂટી ગયાં, અને નવા સભાસદો બનાવવાનું કામ અમને થોડો વખત સુધી બંધ કરવું પડ્યું. જ્યુબીલીના ઉત્સવની ઉજવ-

ણીના સમયમાં નામદાર રહેનસાહ પંચમ જ્યોર્જના જંબીર મંદવારથી, આપણને સ્વાગાતિ-કપણે ચિંતા થઈ હતી; પણ તે ચિંતા દૂર થઈ, રહેનસાહની તંદુરસ્તીમાં કંઈક ફેર પડ્યો છે એ વાત પણ આપની ખુશાકીમાં વધારો કરે છે. આ પ્રમાણે રાજઆતથી તે છેવટ સુધી અમારું કામ ચાલુ રહી, તે ફોલ્ડમંદ નીવડ્યું છે તે જણાવતાં મહેંને અતિ હર્ષ હસન પાવ્યું છે; અને તેથીજ હું આજનો દિવસ માંગલિક વર્ણું છું; અને આશા રાખું છું કે તમે સર્વે મદદ આ વિચાર સાથે મળતાં થશો. ૪૮.

મંડળના આ ઉત્સવની સમાપ્તિના દિવસે મંડળના બહોળતા પુરસ્કૃતિચિંતકોમાંથી કેટલાંક ખાસ નામે વાદ કરવાની હું મંદરી ફરજ સમજું છું. મુંબઈ શહેરમાં ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી-મંડળની સ્થાપના કરવામાં આગેવાન ભાગ લેનાર મુંબઈનાં ચાર આગેવાન ગુજરાતી સંસ્થાઓમાંથી રોક મોકળદાસ કઠાનદાસ પારેખ, રોક ત્રિજુખાણદાસ આત્મારામ તથા રોક નારણદાસ પંડરીતદાસ સ્વર્ગવાસી થયા છે. મંડળનું નામ સુરીતે હંકાઈ બંદરે પુરે તે સાથે મંડળના પ્રથમ સુકાનીનું નામ અમને રોષથી આપનાર રોક મંદાસરજીવણરામ વણીસ આપણી વચ્ચેથી અદૃશ્ય થઈ ગયા છે. પશ્ચિમ દિશામાં સ્ત્રી કેળવણીને પાયો નાખનાર, મંડળના કામની તથા મંડળના પ્રથમ પ્રમુખની તુલના કરી, ચોખ્ખું કરે કરનાર, હિંદના

• શ્રી ગુ. હિં. સ્ત્રીમંડળ રજત મહોત્સવના પૂર્ણાહુતિ સમારંભ પ્રસંગે મંડળના પ્રમુખ લેડી લક્ષ્મીબાઈ જયમોહનદાસ આપેલું બાવણ.

દાદા દાદાબાઈ નવરોજી પણ આપણી વચ્ચેથી ગયા છે. આ સર્વ બાઈઆનાં નામો આજના દિવસે હું પ્રેમ તથા આભારની લાગણી સાથે સંભારે હું. આ સાથે મંડળની અત્દહાર સુધી અમારી સાથે કામ કરનાર મંડળના સહાસરોમાંથી કેટલીએ બહેનો સ્વર્ગવાસી થઈ છે અને તેથી મંડળને તુકરાન થયું છે; પણ આ સર્વ બહેનોમાંથી આજે મારી નજર આગળ તરી

આવતી કેટલીએક બહેનોનાં નામો યાદ આવે છે. તેથી તેઓનાં નામો હું આભારની લાગણીથી તમને જણાવવાની રત્ન લઉં છું.

સી. સત્યવતી લક્ષ્મીભાઈ શામળદાસ, સી. શ્રીલક્ષ્મીબાઈ મોનીલાલ દેસાઈ; સી. મણિકાબાઈ મોનીલાલ ડાહ્યાભાઈ; લેડી પ્રેમદાસભાઈ વિક્રમદાસ; સી. કાશીમવરી ત્રિભોવનદાસ ગર્જર; મં. મણિબાઈ બ. પ્રાણસંકર; સી. મંગલાબાઈ ગોકળદાસ પારેખ; સી. અંબાબાઈ તુલસીરામ ખંડવાળા; સી. વર્સતબા અન્દ્રસંકર પંડ્યા; મં. સ્વ. મણિબાઈ પરમુદાસ લક્ષ્મીભાઈ; સી. હમ્મીબાઈ બુલાભાઈ દેસાઈ, સી. જ્ઞાનાંજલિ સુલાલચંદ દેવચંદ; લેડી પરસાનબાઈ ગોકળદાસ પારેખ.

આ બહેનોએ મંડળની ઉન્નતિ કરવામાં અમને સારી મદદ આપી હતી; પણ આ સર્વે નામો કરતાં, મને મંડળનાં પ્રથમ પ્રમુખ શ્રીમતિ જમનાબાઈ નગીનદાસ સક્ષતું પ્રાવરતમસ્તુતીય નામ આજે ધન્ય યાદ આવે છે. તેઓના ચારિત્ર્યે જ આ મંડળને પાયો દૃઢ કર્યો છે, અને તેમને જ

આપણને નહેર જીવનમાં કેવી રીતે કામ કરવું તે શીખવ્યું છે. મંડળની આજની સ્થિતિ જોવા તે બહેન જીવ્યાં હોત તો તેમને આજે કેટલો અવધૂનીય આનંદ થયો હોત ? તેઓ આપણી વચ્ચે નથી પણ તેઓએ કરેલા પારમાર્થિક કાર્યોની અસર સમસ્ત ગુજરાત પ્રાંતમાં થયેલી આપણે જોઈએ છીએ. આ બહેનની પદ્મી ભાવનાવાળું મોહન

માન મને મંડળની મહારી બધી બહેનોએ આપ્યું છે, જે સારું છે તેઓની આભારી છું; પણ જ્યારે હું જમનાબહેનની કારકિર્દીનો ધ્યાન કરું છું ત્યારે મહારાષ્ટ્રી નહેરમાં પણ જોડ્યા વગર રહેવાતું નથી કે ગુજરાતના નહેર જીવનમાં તેમના મૃત્યુથી પડેલી ખોટ, મહારી માન્યતા ગુજબ દોષ પ્રસાદ નથી.

મંડળની કાર્યવાહક કમિટી તરફથી મંડળના પચ્ચીસ વરસની કારકિર્દીનો ટુકો ઇતિહાસ આ પ્રસંગની હિસાબની યાદગીરી જળવાઈ રહે તે સારું ઇષ્ટાચ્છ છે. આ રીપોર્ટ પહેલેથી છેલ્લે સુધી વાંચી જવાને

હું મારા સર્વ બાઈ બહેનોને અરજ કરું છું. મંડળ સંબંધી મુખ્ય તથા સુસતતા બનતા વિશ્રામનાં સ્થાપક શ્રીમતિ નાનીબાઈ અમરે આપણને જાણાવ્યું છે કે “ સેવાસદને શ્રીજ્યોતિની સંસારમંદિરમાં પ્રતિષ્ઠા કરી; તે પ્રતિષ્ઠાનું જાન કરાવનાર આપણી દિંદુ બહેનોમાં તો સીમંડળ જ છે. ” “ શ્રીબાઈ ” મણિકામાં પણ મંડળ સંબંધી કેટલાંક વર્ષોપર જાણાયું હતું

ગુજરાતી હિન્દુ સીમંડળ.

સીલ્લર જ્યુબીલી ફંડમાં ભરાયેલી રકમ.

મજુર મંડળ તરફથી ઉપાડવામાં આવેલા સીલ્લર જ્યુબીલી ફંડમાં નીચે મુજબ વધુ મદદ મળી છે. અગાઉની યાદીમાં રૂ. ૧૩૨૧૯ તા. ૧૬ મી નવેમ્બર સુધી હતી.

૨૫૦૦૦ સ્વ. રોડ દેવીદાસ પ્રભુદાસ કોઠારી અને તેમના સ્વ. પત્ની -બાઈ હેમકોરબાઈના સ્મારક તરીકે રૂ. ૨૦૦૦૦ અને રૂ. પાંચ હજાર સ્વ. રોડ દેવીદાસના સ્વ. પુત્ર ભાઈ નચિનચંદ્ર અને સ્વ. લીલાવતી તે સ્વ. દેવીદાસની પુત્રીના સ્મારક તરીકે રોડ સામલદાસ પ્રભુદાસ કોઠારી તરફથી.

૩૦૦ નામદાર જીવલ સ્ટેટના રાણી સાહેબ સી. લીલાબા સાહેબ.

૩૫૦ સી. રામકુંવરબાઈ સુનીલાલ દેવકરણ દેસાઈ ૨૫૧ સ્વ. જમનાબાઈ નગીનદાસ સક્ષતના સ્મારક તરીકે તેમના ટ્રસ્ટીઓ મેસર્સ જમવાનદાસ મોનીલાલ ડાહ્યાભાઈ ઓફ અને વેળીલાલ મગનલાલ તરફથી.

૧૫૧ સી. રમણીકમવરી રમણીકલાલ મોદી.

કે “ ગુજરાતી હિંદુ સોમંડળે ગુજરાતી સ્ત્રીઓમાં જલ્દેર જીવન અને ગૃહજીવન માટે કેટલો ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કર્યો છે એ કહેવાની જરૂર નથી. સેવાસ-દન-વનિતા વિશ્રામ-સ્ત્રીસંસ્થા અને વર્ગોની હિલચાલો અને સ્થાપનાઓ શ્રીમતિ જમનાબહેનના જ પ્રયાસોનું પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ પરિણામ છે ”

સ્વર્ગસ્થ પ્રોફેસર ડી. કે. જમજર પણ અમને આ વિચાર કહી સંભળાવતાં. આ સર્વ અભિ-પ્રાય કેટલે અંશે સત્ય છે તેની ખરી તુલના કરવાના સાધન રૂપે અમે તદ્દમારી સમક્ષ મંડળની પ્રથમ પચ્ચાસીનો ઇતિહાસ રજૂ કર્યો છે. તે વાંચી હું ગુજરાતી હિંદુ બહેનોનું હિત હેઠે ધરાવનારા સર્વે બાઈ બહેનોને ધોતાના અભિપ્રાયે અમને દર્શાવવા આજે વિનંતિ કરું છું. હું તદ્દમને સર્વેને ખાતરીથી કહું છું કે હિંદી પ્રજાની જનનિતામાં અમે છેલ્લી ૧૦ સદીમાં અમારા સંજોગો અનુસાર સાચે જાણે આખો છે એમ તેઓ સૌ કણલ કરશે જ.

એકલાં શું કરી શક્યાં હોત ? ” હું આભારની લાગણી સાથે જલ્દેરમાં આ સંપાલનો નવાબ આપતાં જણાવીરા કે સદ્ગત જમનાબહેન જેટલે દૈન્ય પુર્યાં તે આ સહાયતા વગર પુણી ન રાકતે; અને સાથે સાથે એ પણ કહી દેશ કે મંડળ આજે જે સ્થિતિએ પુર્યું છે તે આખા પુરષ વર્ગમાંથી બાઈ

ભવાનીદાસ નારણદાસ મોતીવાળા, તથા બાઈ કેશવલાલ ભાખાભાઈ મણિયારની વર્ષો સુધીની નિઃસ્વાર્થ સેવાને જ આભારી છે. બંને બાઈઓએ ધોતાની આખી જાત અમારી સેવા સારૂ ખરચી છે એમ હું કહું તો તે અતિશયોક્તિ બનું ગણુશો નહિ. આ જ્યુબીલી મહોત્સવની યાદગીરી જ્યુબીલી પ્રોગ્રામમાં બાઈ લેનારી બહેનો તથા મંડળનાં સભાસદોમાંથી તથા પુરુષહિતચિંતકોના વીલમાંથી કરી વિસેરાશે નહિ એ વાત ચોક્કસ છે. પણ ભવિષ્યની પ્રજામાં પણ આ ઉત્સવની યાદગીરી જળવાઈ રહે તે માટે, મંડળના કાર્યકર્તાઓને હું સ-

૧૫૦ સૌ. લીલાવતી મંજળદાસ દેસાઈ.	૧૫૦ કુમારી ઇન્દુમતી ભગવાનદાસ મોતીલાલ યાજ્ઞભાઈ શ્રોફ.
૧૫૧ સૌ. ચંદુબાઈ હંસરાજ કાનજી ખટ્ટક.	૧૫૦ સૌ. રણીઆતબાઈ ભગવાનદાસ પ્રેમજી વેરા.
૧૫૧ સૌ. પ્રભાવતી ગુલાબચંદ સોભાચંદ.	૧૫૧ સૌ. વિદ્યાગૌરી કૃષ્ણલાલ મુન્શી.
૧૫૧ સૌ. મણીબાઈ ચુનીલાલ.	૧૫૧ સૌ. કળાવતી કરમચંદ.
૧૫૧ સૌ. મેંધીબાઈ ગંગાદાસ આત્મારામ.	૧૫૧ સૌ. પુષ્પાવતી મદુલાલ આત્મારામ.
૧૫૧ સૌ. કુસુમ પરસોતમદાસ ડી. ખટેલ.	૧૫૧ સૌ. મંજુલા નંદલાલ માધવદાસ.
૧૫૧ સૌ. જડાવ વસંતલાલ મગનલાલ મહેતા.	૩૨૦૦ કોન્સર્ટની દીપ્તીબેની ઉપજ
૩૬૧૪ પ્રદર્શનની દીપ્તીબેની ઉપજ	૩૪૮૪૬
૩૧૪૪ દોડરોની અંદરની રકમ	૩૭૬૭૦ કુલ રૂપિયા
૬૩૨૧૯ અગાઉની ચાલી	૧૦૧૧૮૬ કુલ તા. ૧ લી જન્યુઆરી ૧૯૨૬ સુધી.

આ વાત જાહેર હું કરું છું તદ્દારે આ સ્થિતિએ મંડળને લાવવામાં અમને અમૂલ્ય સહાયતા આપનાર બે બાઈઓનાં નામો ખાસ દર્શાવવાની મહારી પવિત્ર ફરજ સમજું છું. સદ્ગત જમનાબાઈ સકલ સંબંધી લખતાં શ. ચન્દ્રશંકર પંડ્યાએ સવાલ પૂછ્યો હતો કે:—“ બાઈ મોતીવાળા તથા બાઈ કેશવલાલ જેવા કામ કરનાર પુરુષ સહાયકો જમનાબહેનની સાથે ન હોત તો જમનાબહેન

ચિત્ર ‘ સીલ્વર જ્યુબીલી સુવેનિર ’ કહી તે દરેક સભાસદને મફત આપવા તથા દરેક સભાસદને સદ્ગત જમનાબાઈ સકલની એક સુવેનિર છબી ભેટ આપવાની સૂચના કરું છું; અને તેઓ તેના અમલ કરશે એવી મહારી હમેદ છે.

મંડળની જ્યુબીલીના ઉત્સવના પ્રોગ્રામમાં શેષી અગત્યની બાબત ગુજરાતી સ્ત્રીઓની પ્રાચીન તથા અર્વાચીન હસ્તકળાના નમુ-

નાઓનું પ્રદર્શન હું ગણું. હું. આ પ્રદર્શન ઉપાટી વખતે મહેં થોડું પ્રાસંગિક વિવેચન કર્યું હતું, તેથી તેમાં જણાવેલી બાબતો ફરીથી જણાવવાની હું જરૂર જોતી નથી. પણ આ પ્રદર્શન સંબંધી કંઈક વધુ વિવેચન કરવાની જરૂર જોઈ છે. આ પ્રદર્શનમાં અમને ધાર્યા કરતાં વધારે સફળતા મળી છે એમ મહારે જણાવવું પડે છે. જુદી જુદી કામનાં સીપુરોએ પૈસા ખર્ચી ને મોટી સંખ્યામાં આ પ્રદર્શનની મુલાકાત લીધી છે અને અમારા કામની કદર કરનારા પોતાના અભિપ્રાયો પ્રદર્શનની વીડીયોક્ષમાં જણાવ્યા છે તેથી અમને ને સાહસ લાગતું હતું તેમાં ક્ષેત્ર મળી છે એમ માનવાનું કારણ મળે છે. આ પ્રદર્શનમાં રાત્રિન અચાજ શ્રમ લઈ પ્રદર્શન સંબંધી સુચવરૂપ કરવામાં, તથા પ્રાચીન સુંદર નમુનાઓ, તથા જે. જે. સ્કુલ ઓફ આર્ટમાંથી પણ ફેટીક થીજે ભેગી કરી આપવામાં જે સુંદર સહાયતા આપી છે તે સાથે હું શ. કનેથાલાલ હર્દેવરામ વજીલનો મોટો આભાર માનું છું; અને તેમની મહેનતના ચર્ચિત બહાવ તરીકે અમારા તરફથી તેમને સુવર્ણપદ્મ અર્પણ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. ન્યુઝીલેન્ડ પ્રદર્શન કમીટી પાસે પેરાગ પદમસી મ્યુ. ગ્ર. સ્કુલ તથા પ્રીન્સેસ મ્યુ. ગ્ર. કન્યાશાળા તરફથી યાત્રા મોટા નમુનાઓ મોકલવામાં આવ્યા હતા અને તે નમુનાઓ પ્રદર્શનમાં ઉઠી ઘડીએ દાખલ કરવાનું અગત્ય હોવાથી, બારે દીલ્હીરી સાથે આ સ્કેલોનાં બાજકોને નામીપાસ કરવા પડ્યા હતા સ્કેલોમાં ગીખા બાજકો સાથે, ખાસ વખત રાખી ફી ઓર્ગે લઈ સવજતા કરી આપી હતી જેને લાભ મોટી સંખ્યામાં બાજકોએ લીધો હતો જે જણાવનાં મને ખુશાલી લાગે છે. પ્રદર્શનને અંગે જે જે સંસ્થાઓએ, કન્યાશાળાઓએ દરનકલાના નમુનાઓ અમને મોકલ્યા હતાં તેની ફરક સ્કેલને અમારા તરફથી સીલ્વર કપ આપવાનું નક્કી થયું છે. બંબેરના ૧૨ થી ૩ પરામાં રહેલી બ્લેનો સાથે પ્રદર્શન ઉપાડું રાખવાની સૂચના તથા એક દિવસ ગીળ સીઆને પ્રદર્શન મફત બતાવવાની સૂચના અમારાથી વખતના સંકેતને તથા બીજા અજરોને લઈ અમલમાં મૂકી રાખાઈ નથી તેથી હું મહારી દીલ્હીરી પ્રદ-

ર્શન કંઈ હું. પ્રદર્શનને લગતી ગોઠવણોની ખામીઓ સંબંધીની ટીકાઓ મહારી બાજુ બહાર નથી. બવિચ્છમાં વધુ સારી ગોઠવણ કરવાની હું ખાતરી આપું છું. આવાં પ્રદર્શનો દર વર્ષે અથવા થોડે વર્ષે પણ બરાતા રહે જે સૂચના પર અમે પરવડી શકાવ આપીશું. પ્રદર્શનની મુદત એક દિવસ કરતાં વધારે અમે લંબાવી નહિ શક્યાં તેનું કારણ એટલું જ છે કે કામ કરનારાઓ પર જોઈએ તે કરતાં વધુ બોલે પડ્યા હોતો; અને તા. ૧૭ મી અને તા. ૧૮ મીએ પણ તેઓને જ કામ કરવાનું હોવાથી, તથા પ્રદર્શનની થોડે સમીક્ષામત પાછી પુઝાડવાની જોખમથી અમારે શિર હોવાથી બહેર પ્રગતી મરજી મુજબ માલવાનું નથી બન્યું, તેથી અમે સર્વે અમારી દીલ્હીરી બહેર કરીએ છીએ. પ્રદર્શનમાં મુકાયેલા સર્વોત્તમ નમુનાઓ સાથે અગ્રીઆર સોનાના ચાંદો આપવામાં આવ્યા હતા તેમાં ૧ એક સોનાના ચાંદો શ્રીમતિ વિજયકુમારી રાજાદાસજી વહોરાને મળ્યા છે, તથા ઉત્તમ નમુનાઓ સાથે ૩૫ પાંચીશ રૂપાનાં ચાંદો આપવામાં આવ્યા છે, તેમાંથી ૬ નવ રૂપાનાં ચાંદો મુંબાઈના ગુજરાતી હિંદુ શ્રી મંડળને તથા ૩ ત્રણ મંડળની શાન્નાકુલની શાખાને મળ્યા છે. તે ઉપરાંત ૨૦ પ્રમાણપત્રો પણ મંડળને મળ્યા છે, જે સાથે મને ખુશાલી લાગે છે.

પ્રદર્શનને અંગે ૧૦ દસ રોકેલો બાંધવામાં આવ્યા હતા તેમાં રોકેલકીપરો તરીકે નીચે જણાવેલી બ્લેનોએ દરરોજ રોકેલના તથા રાતના નવ વાગ્યાં સુધી કામ કરી મંડળને આભારો કર્યું છે (આ નામો અમે તથા અંકમાં આપ્યા છે.)

આ મુજબ પ્રદર્શનને અંગે નીચે જણાવેલા બાહ બ્લેનોએ સાથે કામ કરી મંડળને આભારો કર્યું છે (આ નામો અમે તથા અંકમાં આપ્યા છે.)

તા. ૨૭ મી નવેમ્બરે મંડળ તરફથી જે કોન્સર્ટ કરવામાં આવ્યો હતો તેમાં ૮૨ બ્લેનો તથા કન્યાઓએ કુમરબરો બાજુ લઈ અમને આભારો કર્યા હતા. તેઓની મંડળ તરફથી ચોંચ કરે કરવામાં આવશે.

મંડળની પ્રથમ પત્રિકામાં અમે જણાવ્યું છે “ મંડળની સીલ્વર કપ મુકી સંપ, રોકેલ, એકમ,

અને કોઈ પણ જાનના વિરોધ કે વિરૂદ્ધ વગર ફોલ્ગમંદ નીચડો એટલી પરમાત્મા પ્રત્યે અમારી પ્રાર્થના છે. " ન્યુબીડીની ઉત્તવણી ફોલ્ગમંદ નીવડી છે એ વાત હું કબજા કરું છું પણ તે વિરોધ કે વિરૂદ્ધ વગર ફોલ્ગમંદ નથી નીવડી તે સારું હું જાહેરમાં મ્હારી દીલગીરી પ્રદર્શિત કરું છું. મંડળ તરફથી મરતું બાવલાવણવા એક નાટક સંબંધી જાહેરમાં કાર્યવાહક કમિટીના પ્રમુખ તરીકે વિરોધને મૂળમાંથી દાખી દેવા સારું બને બાજુ વચ્ચે જે મોઢવણ કરવામાં આવી હતી તે અનુસાર પ્રમુખતરીકે જાહેરમાં મહેં પુરતો ખુલાસો કીધો હતો, અને તે પછી છાપાંઓમાં આ સંબંધી ચર્ચા ચલાવવામાં નહિ આવે, એવી મારી ઉમેદ હતી પણ તે ઉમેદ ફાળૂત થઈ નથી. મંડળ જેવી સંસ્થા તથા તેના અધિકારીઓ તરફ ન્યુબીડી જેવા પ્રસંગપર કહણ કંઠાસનાં બી રોપવા જાહેરમાં સત્કારનને ન છાત્રતી ભાષામાં અધિકૃત હુમલો કરવામાં આવ્યો છે, તે સારું તે લેખકોને તથા તેવા લેખો પછેમાં કાબજ કરનાર અધિપતિ-એ નો હું હોવ કાઢું તો ખાહું નહિ ન લેખો એ તો મ્હારી ખાત્રી છે. પત્રકારો ન્હાદે પોતાની પવિત્ર ફરજે ભડી જઈ હલકી પકિતના લેખકોને સ્ત્રીઓની સંસ્થાને સાથ ન છાત્રતાં વિશેષણ લગાડી હુમલો કરવામાં મદદ કરે અને તેને વખતે સ્ત્રીઓની સંસ્થાઓના કાર્યકર્તાઓની વહાદે જે એ અધિપતિઓ ન આવે તો સ્ત્રીઓની જનમિતી આશા ક્યાંથી સંભવે ?

મંડળની ન્યુબીડી ઉત્તવણીનું કામ સીધુ-પની બનેલી મોટી કાર્યવાહક કમિટીના હાથમાં સોંપવામાં આવ્યું હતું, અને તે કમિટીએ જ્યાં સંબંધો ધ્યાનમાં લઈને પ્રદર્શન તથા કોન્સર્ટ સારું જે નિર્ણય કીધો તે મુજબ કામ લેવાની અમારી ફરજ હતી; તેથી મંડળને હલકી કપમાં આપી તેને જાહેરમાં કાલારી પાડવાની કોરોષને કોઈ પણ સમજી બાઈ ચા બહેન પ્રસંગપાત્ર ન જ લેખે એમ હું માનું છું. ખુદ ન્યુબીડીના પ્રોગ્રામમાં જુદે જુદે વખતે જાળીની મુસવમાન, ફિઝિલિ પથા પારસી બહેનોએ પ્રમુખસ્થાન લીધાં હતાં. આમ મંડળની ન્યુબીડીની ઉત્તવણીના અગત્યના

પ્રસંગો પર બધી કોમના દિલચિંતકોને જાગ લેવાનું અમોએ આમંત્રણ આપ્યું હતું.

કોન્સર્ટ, નાટકો તથા સીનેમામાં બેસારવા સંબંધી જે અવ્યવસ્થા થઈ હતી અને તેને અંગે જે કંટાળાએક બાઈ બહેનોમાં અસંતોષ થયો છે તે હું જાણું છું. આ સારું ન્યાયાધીશ પાસે ન્યાય કાવવાની જરૂર નથી, પણ ભવિષ્યમાં આવી સ્થિતિ ન થાય એવી ગોઠવણ કરવાની હું મ્હારી ફરજ સમજું છું. અમુક વ્યક્તિ તરફથી કોઈ વખતે ખોટું પગલું લેવાનું હોય, તેથી મંડળને દોષિત ન ગણવાને હું બધી બહેનોને તથા બાઈઓને વિનવું છું. મંડળ જેવી આગેવાન જાહેર સંસ્થાની વ્યવસ્થા દોષિત રહે, એ શોભારૂપ નથી એ કમજૂરું છું છતાં દોષ કહારનારાઓને બીન અનુભવી સ્વયંસેવકો અને સ્વયંસેવિકાઓનો ખ્યાલ, કામકાજ કરનારાઓની યોગી સંખ્યા, તથા તેમના પર પડેલો ભેટો બોલે તથા જવાબદારી તથા નિષ્ક્રમોનો અમલ કરવાની તેઓની ફરજ આ વાતો વિસરી ન જવાની હું આશ્વસનપૂર્વક વિનંતિ કરું છું. ન્યુબીડી જેવા માંગલિક પ્રસંગે કાર્યકર્તાઓના દોષો સારું જે બહેનો તથા બાઈઓને ખાહું લાગ્યું હોય, તેઓને કંઈક આગવાસન મળે તે સારું અધિકારીઓની આખો સંબંધીની જોખમદારી હું મ્હારે શિર ખેંચી લઉં છું; અને મંડળની ત્રુટીઓ સારું મહેને કામ આપવાનું જાહેરમાં સર્વ બાઈ બહેનોને વિનવું છું. આમ સર્વ વિરોધ ને વિદ્વો વચ્ચે મંડળ પોતાના રજત-ઉત્સવનો પ્રોગ્રામ સાંજોપાંજ પાર પાડી શક્યું છે તે માટે હું દયાળુ પ્રબુનો કૃપકાર માનું છું.

ફેરી મહોત્સવના અનેક પ્રસંગોના લાભ લઈ મંડળને સ્થાયી પાયા પર મુકવા અમોએ " ન્યુબીડી ફંડ " ઉઘાર્યું હતું; અને મંડળ તરફથી જપાડી લેવામાં આવેલી જુદી જુદી પ્રવૃત્તિઓના નિભાવ માટે " રાજઆતમાં હમણાં લગભગ એક લાખ રૂપયાની અમારી માગણી આપણી દાનવીર જીવનની પ્રતિ હતાલથી વધારી મદદકર્તા થશે નહીં એમ મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલી ન્યુબીડી પત્રિકામાં અમે દર્શાવેલું હતું. તે મુજબ આ રકમ અમને કદરદાન જીવનની પ્રતિ પાસેથી મળી ગઈ છે. તે સારું હું અનિમાન લઉં તો માફ કરજો.

ન્યુબીલી મહોત્સવ જનવવામાં જે મદદ આપી છે તે સારૂ તેઓ બધાને હું આભાર માનું છું. મંડળના વર્ગોના શિક્ષકોમાં ન્યુબીલી પ્રસંગ પર સૌથી વધુ જોખમદારી શ્રીમતિ લીલાવતિ સ્વ-છાંદાસ વેરા તથા સંગીત શિક્ષક રા. લાલજી કલ્યાણજી ત્રિવેદી પર આવી પડી હતી. આ જોખમદારી તેઓ બનેલે બારે શ્રમ લઈ અદા કરી છે. મંડળ તરફથી આ બનેલો આભાર માનું છું. અમેએ તેઓના કાર્યની કદર કરવા માટે તેઓને સુવર્ણ પદકો આપવાનું ડેરબું છે બીજા દરેક શિક્ષકોને ઉપયોગી થોળે ભેટ આપી અમારી જુરાસીમાં તેમને અમારા ખાગીદાર બનાવ્યા છે. નિમકદવાસીથી મંડળના સિપાહીઓએ સતત્તન મંડળની બંદોનોની બનતી સગવડતા સાચવી છે; જેથી ફરેકને 'બોનસ' આપવાનું ડેરબું છે, અને મુખ્ય સિપાઈ હતુમાનને અમેએ કંઈક સારૂં બોનસ આપવાનું નક્કી કર્યું છે. મુંબઈ ગુજરાતી નાટક મંડળોના માલિક રા. બાપુલાલ બી. નાયક તથા શ્રી આર્ય નૈતિક નાયક મંડળોના માલિક રા. નકુનાથ કાશુભાઈ રાદે મંડળની બંદોનોના લાભાર્થે કંઈ પણ ખર્ચ ન લેતાં બેસો મફત બતાવ્યા તે સારૂ તેઓને સુવર્ણ પદકો અમે આપવા ઇચ્છીએ છીએ. ઇંગ્લીશીએલ ફીલ્મ કંપની તરફથી એક જ દિવસે નક્કી કરેલા એક ખેલ ઉપરાંત રોતાનથ એક પબ્લીક રોની આવક મળી કરીને મંડળના પડેલા 'શો' માં જ્યાં ન મળવાથી રહી ગયેલી બંદોનોને 'મધુરી'ની ફીલ્મ બીજી વખતે મફત બતાવવાની ઉદારતા સીનેમાના માલિક બી. મદમઅલી રંચાગાંબે કરી હતી. તે સારૂ હું તેમને આભાર માનું છું. આજ રીતે શ્રી જનરીસ ફીલ્મ કંપની તરફથી 'જુદલકમી'ની ફીલ્મ બે વાર જુદા થીએટરોમાં બતાવવા સારૂ તે કંપનીના મલિક શ્રી માધવદાસ ઝાંઝગદાસ પાસાબો તથા તે બતાવવા માટે ઇંગ્લીશીએલ સીનેમા થીએટરના બાઈબો નંબરેસ્ટ એન્ડ સીનેમા થીએટરના મલિકો હું બંદોમાં આભાર માનું છું. આ બોલો વૃથા સીનેમાની જોવાખૂ કરવા સારૂ રા. રમણજીલાલ એ. મેલે તથા શ્રીયુત રામચંદ્ર બંદોનો પણ આ બંદો આભાર પ્રદર્શિત કરું છું. નાનકડો દેવેદેલીવાળા બાઈ

નાનુભાઈ દેસાઈએ થોડા દામે બારે મહેનત લઈ મંડળના સભાસદોની, વોલન્ટીયરોની, મંડળના જુદા જુદા વર્ગોની, કમિટીના સભાસદોની, છબીઓ લઈ, વખતસર અમને આપી હતી, તેથી તે બાઈબો તથા રા. સા. ચુનીલાલ શુભભાઈ ચુનીમે પ્રદર્શનની તથા મંડળની બાર્ડન પાર્ટીની ફીલ્મ લેવડાવવા જે ઉદારતા બતાવી છે તે સારૂ તથા ન્યુબીલી મહોત્સવ પ્રસંગે, ન્યુબીલીને ખાસ અંક 'ગુણસુંદરી'ના તંત્રી તરફથી થોડા ખર્ચે, કાઢવામાં આવ્યો હતો તેથી તેમને સર્વને હું આભાર માનું છું.

ન્યુબીલીને પ્રસંગે ખાસ બાપુલુકતાંબી શ્રી-મતી સુલોચના દેસાઈ; તથા પ્રાઈસર બળવંતરાય કલ્યાણરાય ઠાકોરે વરોદેથી આવી તથા માધવ-બાગના પાકરાળાના શાસ્ત્રીએ બંદોનોને જે ફાનદાન દીધું હતું, તે સારૂ લેખને આભાર માનું છું. શ્રીયુત ગોવુળદાસ દારકાદાસ રાયચુરા, અરંધા બાઈશંકર, રા. પ્રાણજીવનદાસ મેધજી, પ્રાઈસર નિસાર અલમદખાં રામપુરવાળા, પંડિત શિવલાલ, શ્રીયુત ઉધવજી બીગાભાઈ જ્વેશી, શ્રીયુત ચુનીલાલ પટેલ, શ્રીયુત દરિપ્રસાદ બઠ, રા. ફાણુ આપર અને બાઈ કલ્યાણીઆ સર્વ બાઈબંદોનોને પ્રદર્શનના દિવસોમાં માધવબાગમાં માધવ, કયા, અને વાતાંબી પ્રદર્શનની શુભાકાંત લેનારા પ્રેક્ષકોને સંભળાવી મનરંજન કર્યા હતાં તે સારૂ આ સર્વને મંડળ તરફથી આભાર માનું છું. ગુજરાત વ્યાયામ મંડળવાળા મી. બાંધીએ કોન્સર્ટ વખત મંડળની કન્યાઓને રમુજીકલ ફીલ્મ વિગેરે સારૂ, તૈયારી કરવા જે સહાયતા આપી હતી તે માટે મંડળ તેમને આભાર માને છે. ગુજરાત વ્યાયામ મંડળ, શ્રી કાનજી કરમસી માસ્તર સુલતા ડાકરાઓના કસરતના પ્રયોગો તથા પ્રાઈસર કામરના દારવ-પ્રયોગો ઉત્તમ રીતે બાળની બતાવવામાં આવ્યા હતા તે સારૂ, તેઓને સોનાના ચાંચો આપવા અમે નક્કી કર્યું છે. મુંબઈના સેનીટરી ઇન્સ્પેક્ટર પ્રદર્શનના પડેલા દિવસે તંદુરસ્તીને લગતી ફીલ્મો મફત બતાવાની તે સારૂ તથા ન્યુબીલી ગ્રેસામબ જુદા જુદા પ્રસંગોએ પ્રમુખરસાન લેનાર અનુભવ દિનું તથા પરોક્ષના બાઈબંદોનો અને ફરીથી આભાર માનું છું. રમતમતના મેળાવડામાં પરી-

ફકોએ જે મહેનત લીધી હતી તે સાડ મંડળ તરફથી હું તેઓના પાઠ માતું છું. મુંબઈના મ્યુનિ-સીપલ બોયલ સ્કાઉટસના વડા મી. ડુલકર્ણી અને બીજા મ્યુનિસીપલ સ્કાઉટ માર્શલ, જેન સ્વયંસેવક મંડળ, તથા રોઠ નારણજી ઇબજી અને બલચંદ્ર મેઘજી લોહાણા બોર્ડીંગ હાઉસ તરફથી આવેલા આર સ્વયંસેવકોએ જુદી જુદી વખતે મહદ આપી તેથી તેઓનો, શુભરાતી-ઈન્ડીસ ઇમ્પ્રો-વોનો તથા રીપોર્ટરોનો પણ હું મંડળ તરફથી આભાર માતું છું.

રોઠરોએ શ્રીમતી રસિકમણિ તથા શ્રીમતી મંગળા બહેન, રાતદિન એકચિતે ઉત્સાહપૂર્વક મંડળના કામકાજ પ્રત્યે લાગણીથી પોતાની શુભ-રાતી બહેનોની ઉન્નતિ અને કલ્યાણ માટે સતત પ્રયાસ કરે છે તે માટે સર્વને મગર ચવાતું છે. આ બે બહેનો જેવી અનેક બહેનો ઉત્પન્ન થાય એવું હું ઇચ્છું છું. મંડળનો રજતમહોત્સવ સારી રીતે ઉજવાય તે માટે તહેમણે ઉત્તમ સેવાઓ કરી મંડળને ફિટ બનાવી છે તે સાથે હું તેઓને અભિનંદન આપું છું. રોઠ નરવરલાલ ખંભાતીએ પ્રદર્શનનાં ફોટો સેટ મોકલી મંડળને આભારી થયું હતું. કોન્સર્ટ વખતે શ્રીયુત ગમનલાલ પંડ્યાએ પ્રોગ્રામની ચોપડીઓ મોકલે છાપી આપી દરેક પ્રેક્ષકને ભેટ આપી હતી તે સાથે, તેમનો તથા કોન્સર્ટ ફિટબંદ કરવા યત્નો, જોરકેસ્ટ સાથે ઉત્તમ મદદ કરવા માટે સૌ હંસ મહેતા, બી. એ. નો તથા સી. લીલાવંતી દેસાઈનો હું ખાસ આભાર માતું છું.

ભાઈ નયતિલાલ રામદાસ યુનીલાલ શ્રોફ એક કેળવણીના જુવાન જૂદસ્ય છે. તેમણે મંડળના વર્ગોની બંને મુલાકાત લઈ ખાતરી થયેથી ઉપર જણાવ્યા મુજબ પાંચ વર્ષ સુધી દર મહિને રૂ. ૩૦ કન્યાસંગીત વર્ગ ચલાવવાને આપણા કબજે કર્યું છે; અને પાંચ વર્ષ પછી વાર્ષિક રૂ. ૩૬૦. મંડળને મળે તેટલી મુદલ રકમ અમને સોંપી દેવાનું વચન આપ્યું છે. આ ઉપરાંત મંડળના ન્યુબીલી પ્રસંગ સાથે ઉમંગથી સરસ કામ કરનારી કેટલીક બહેનોને પોતાને બંજલે એક નાની ગાર્ડન પાર્ટ પણ આપવાની તેમણે ઇચ્છા દર્શાવી છે. દિંદેમાં ન્યારે પંસાદાર કુટુંબોમાં આવા

ઉમંગી ને ઉત્સાહી યુવકો, પોતાની બહેનોની ઉન્નતિ કરવા આગળ આવશે ત્યારે જ આપણી સ્ત્રીઓની કેળવણીની દિલચાલ બેર પકડશે; અને આપણી પ્રગતિ સત્વર સધારો.

મંડળના પેટન બહેન સી. લીલાવંતી બંગલા-દાસ શ્રોફ જેઓ મુંબઈના બણીતા ઝવેરી કુટુંબનાં છે, તેઓએ ન્યુબીલી જેવા પ્રસંગપર સર્વ સલાહોને મોટા ખર્ચ ગાર્ડનપાર્ટ આપી જે મદદ કરી છે તે સાથે તે બહેનનો હું ન્યુબીલી કાર્યવાહક કમિટી તરફથી ખૂબ અંતઃ-રણી આભાર માતું છું. પંસાદાર શુભરાતી બહેનો આ બહેનને પગલે ચાલી મંડળને આવી રીતે તથા બીજી અનેક રીતે ઉત્તમ આપવાનું ચાલું રાખશે તે બલિષ્ઠમાં મંડળના કામકાજને કંઈ અડચણ નહિ પડે એ નિઃસંદેહ છે.

ન્યુબીલીની ઉજવણીને અંગે આ. ઉપરાંત સીધી ચા આડંકતરી રીતે ઉપર જણાવેલા સર્વ ભાઈ બહેન સિવાય બીજાઓ તરફની જે મદદ અમને મળી હતી તે સર્વેનો હું આભાર માતું છું. પણ ખાસ કરીને અમોને સરસ સહાયતા આપનાર ભાઈબહેનોનાં નામ આભારની લાગણી સાથે અમે જણાવવાની જરૂર નેહું છું. શ્રીમાન સર જગમોહનદાસ વરજીવનદાસ નાથલ; શ્રીયુત કેશવલાલ ભાખા-ભાઈ મણિયાર નીં. મનહરલાલ મટુલાલ; શ્રીયુત જમનાદાસ મેઘજી; શ્રીયુત ભવાનીદાસ મોતીલાળ; શ્રીયુત જયદેવજી નીગરદાસ વર્મા; શ્રીયુત રમણિક. અ. મહેતા; શ્રીયુત પ્રાણલાલ યુનીલાલ નરીલાળ; શ્રીયુત હસમુખલાલ નગીરદાસ; શ્રીયુત ચંદુલાલ. ડી. સુથાર; શ્રીયુત કોન્નિલાલ ઠાકોર; શ્રીયુત મંગળદાસ મુંશી; શ્રીયુત મોહનલાલ નાનાભાઈ પંડવા; શ્રીયુત ચંદ્રવદન ઠાકોર; ગં. સ્વ. સુરજ-ભાઈ ચંદુલાલ કાંઈ; સી. હસમુખ બહેન ઇન્વર-દાસ મહેતા; સી. કમળાવંતી ખંભાતી; કુ. વિન્યા કુમારી ચહેરા; સી. પુષ્પાવતી નગીરદાસ; સી. નંદગવરી મલુભાઈ ઠાકર; સી. વલ્લભાં વિપિન મુંશી; કુ. મુદ્દાલ મુંશી; સી. કુસુમગૌરી મુંશી; ગં. સ્વ. વિમળાગૌરી ધીરજલાલ સેતલવાડ; ગં. સ્વ. ડાહીભાઈ દેસાઈ; સી. જીતેન્દ્રમણિ ઠાકર. ... રજત પંડેલી શુભરાતી બહેનોએ છેલ્લાં પચ્ચોસ વર્ષમાં જે થોડી ધણી પ્રગતિ

ખાલુડી.

લેખક: રા. ચંદ્રકાંત મંગળજી ઓઝા.

(ભવ સાગર ગાળે)

કુલઠાંભરી કુલછાખડી છલકે,

ખાલુડી નિર્મળ મલકે રે:

કુલછાખડી છલકે.—

કાલુડે બોલડે મોતી વેરાતાં,

વેણ અમી લહેરાંતા રે:

કુલછાખડી છલકે.—

એકજ મરકલડે મન મોહે,

મરક મરક મુખ સોહે રે:

કુલછાખડી છલકે.—

ભવ્ય કપાળે ડીલડી ટમકે,

લોચને ચાંદની ચમકે રે:

કુલછાખડી છલકે.—

દ્વિધલા દાંતે હીરાકણિ હારે,

તરવરે વારે વારે રે:

કુલછાખડી છલકે.—

પગમાં જાંઝરીઆં, કંકણ કાંડે,

કુંકુમ પગલી માંડે રે:

કુલછાખડી છલકે.—

ખાલુડી રમત રમે રહીઆળી.

કુદડી ફરે પાડે તાળી રે:

કુલછાખડી છલકે.—

મુંદર મેંચી, ડીચુકડી વેણી,

ઝોલણી ઝોલે મનેની રે:

કુલછાખડી છલકે.—

હીચાળે હોંસે, હમી હસી હાલા

વીરને ગાતી હાલાં રે:

કુલછાખડી છલકે.— *

સંગીત શિક્ષણ.

સંપાદક: રા. જુહાપ્રસાદ ડી. ખંધડીયા.

નોટેશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો માટે નિશાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર માટે કોણે અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજાવે.
- (૩) મધ્ય સપ્તકના સ્વરો માટે કંઈ નિશાની નથી. પાછલા યાને મંદ સપ્તકના સ્વરો માટે (ની આ પ્રમાણે સ્વરની પાછળ ફેંસ મુકાશે અને આગલો યાને તાર સપ્તક બતાવવા દે) આ પ્રમાણે આગળ ફેંસ કરવામાં આવશે.
- (૪) તાલનો ઠેકો બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નીશાની કરવામાં આવશે. જેમકે-ભા " બીના-આમાં ' ભા ' પર તાલનો ઠેકો ગણવે,
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...ઇ...એમ લખાવવ: પડે છે તો તે આ...ઇ... બતાવવાને માટે એવા હંદેક વધારાના સ્વર માટે...આમ વળુ મીડા વચ્ચે મુકવામાં આવશે. જેમકે ભા...બી ના (એટલે કે ભા આ. બી. ના એમ સમજવું).

મ પ મ મ

અધીરાઇ.

(રાગ મદ-તાલ કાદરો)

મારે છવન આ વહી ભય

મનીલા । તેં તો વાલો દે

હમતા પ્રભાતથી હશે ખટો આ

હંસલો સરવર તીર

પહોર વીત્યા ને સાંઝ પડી તારા

વીત્યા વાચલ તીર.....મનીલા.

(વધુ માટે કવિ ખબરદાર કૃત હમણાંજ બદાર પડેલો બકિતરસ કાવ્યસંગ્રહ " બલનિકા " નામનું પુસ્તક જોવું)

આ રે છ વ ન વી તી ન.....વ

સા સા દે મ મ પ ધ પ ધ ની સા)

મ તી લા તેં તો વા લો ... દે

પ ધ મ પ જ સા દે જ સા

ત ર તા પ્ર ભા ન મી હ ભો ખ ડો ... આ

મ મ મ મ મ મ મ પ પ પ પ ધ ની

હંસ લો સર વર તી ર

પ પ પ ધ ની રે) સા)

પ તો ર વી ત્યા ને સાંઝ ... પ ડી

સા) સા) ની ધ મ પ પ ધ ની પ પ

ત્ય રા વી ... ત્યા ... વા ધ દા વીર

સા) સા) ની દે સા) ની પ ધ ની પ

મનીલા

ત્રીજી વાર્તાધારની બરીથી થતી પાંચમાત્રીનો તાદરશ ચિતાર આપે છે. અનુસારની ભાષા સરળ અને સુંદર છે. પહેલા પુસ્તકની જેમ આ પુસ્તક પણ વાચકવર્ગનો જરૂર આકર્ષક પામશે.

સાહી ક્રિષ્નામણુ: પુ. ૫ મું. પ્રકાશક: શ. મંગલલાલ શંકરભાઈ પટેલ; મુ. પાટણ મૂલ્ય: રૂ. ૩-૦-૦.

પ્રકાશકે અનેક નાના મોટા લેખકોના લેખો અને પુસ્તકોમાંથી સંગ્રહ કરેલા સંખ્યાબંધ સુવચનો આ પુસ્તકોમાં પ્રકટ કર્યા છે. “સામ્યવર્તમાન” ના વાચકો એ સુવચનોથી અપરિચિત નથી. અત્યાર પહેલાં આવાં આર પુસ્તકો પ્રકટ થઈ ગયાં છે. એ પુસ્તકોને મળેલો આકર્ષક ગુણસ્વાતનો વાચકવર્ગ આવા વાચન માટે પરાપાત ધરાવે છે જેમ ભાતી સંકાય અનેક પુસ્તકો જેવા ન બરીદી શકે તેમને આ પુસ્તકોમાંથી તત્ત્વરે ઘણી બાળતો મળી રહે છે. પુસ્તકાતુ કદ વગેરે જોતાં કામગીરી કંઈક વધારે મળ્યાય.

હાલે નરીમાન ખદમદી કેન્સ: પ્રકાશક: શ્રી સત્ય પ્રકાશક કાર્યાલય, મુંબાઈ, ૪. મૂલ્ય: રૂ. ૫-૦-૦. ધરવેદુ મૂલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦.

મુંબાઈના આગ્રા ગવર્નર લોડે લોહડના સમયમાં કરોડોના આંધણુ જે યોગના પાછળ ગયાં અને હજી થાય છે તે લોકો પૂરવાની યોગના અને તેના કામગીરીને લગતા અનેક યોગના સંબંધી શ. નરીમાને બદરમા કરેલા આક્રોશમાંથી ઉભો ગયેલો આ કેસ સરકારની કાળી બાનુ સંચોટ રીતે બતાવે છે. એ કેસે આજા હિંદની રુષ્ટિ શ. નરીમાનના આત્મભાગ વરફે ખેંચી રાખી હતી. જેનું પરિણામ સુનિર્ધિત છે. જે કેસની વિગતવાર નોંધ આ પુસ્તકમાંથી વાચકોને મળી રહે છે. કેસ સાથે

સંબંધ ધરાવનાર અનેક વ્યક્તિઓના ફોટોગ્રાફો પણ અપાયા છે. આ પુસ્તક રા. નરીમાને કરેલો સેવાતું સ્મારક બની રહેશે. પુસ્તકનું મૂલ્ય કંઈક વધારે છે; પરંતુ કીમત - પાછળથી ઘટાડી રૂ. ૨-૮-૦ રાખી છે.

આદર્શ જન: લેખક: શ્રી ખંસી. પ્રકાશક: શ્રી જેન સરતુ સાહિત્ય પ્રચારક કાર્યાલય; કલોલ.

અહિંસા પરમોધર્મની બાવનાને મૂર્તિમંત કરતો, સાંતિચાહક આદર્શ જેન કેવો હોય શકે તેની બાવના જોરદાર શૈલીમાં રજૂ કરતું, અને પારિભાષિક તત્ત્વોથી નિરાશુ આ પુસ્તક જેનો તેમ જેવેતરોને સરખું આદર્શગીય થશે. કવિ ન્દાનાલાલની શૈલીમાં આ પુસ્તક લખાયું છે, અને જેનત્વની બાવના સંગ્રાહ રીતે રજૂ કરે છે. હંકે સમયમાં જેની બીજી આવૃત્તિ પ્રકટ થઈ છે. પુસ્તકમાં કીમત ગણાવી નથી.

સંવાદ સસક: પ્રકાશક: શ્રી અનંદામરજ જેન પાટણા, લીલિ. મૂલ્ય: દોઢ આનો. સુનિ શ્રી નાવચંદ્રજે પૂરી પડેલી સામગ્રીમાંથી લખાયેલા આ સાત સંવાદો જેન સમાજને લગતા કુરિવાજોને, જેનત્વની બાવનાને, શ્રીસુધારણાને જોડે એવા બીજા વિષયોને હૃદયે લખાયાં છે. સાળાઓમાં ભજવવા કામ લાગશે.

આર્ય પર્વ ચરિત્ર: કિના તહેવારોનું મહત્ત્વ લેખક: રા. ઠા. રામજી વાલજી, નખત્રાણા, કમ્પ મૂલ્ય: રૂ. ૨ આનો. જુના જુના હિંદુ તહેવારો વિષે આ નાનકડા પુસ્તકમાં કવિની માહિતી આપવામાં આવી છે અને દરેક તહેવારનું મહત્ત્વ સમજાવવાનો લેખકે પ્રયત્ન કર્યો છે. બાલિક હિંદુઓ માટે પુસ્તક ઉપયોગી છે.

શ્રી જગત્.

હિન્દ.

સૌ. શારદા બહેન જલેતા, બી. એ. યૂનીવર્સિટીની સેનેટના ફેલો તરીકે ચુરાવા હમેશ્વર તરીકે બહાર પડ્યાં છે. નવો કાયદો અમલમાં મૂકતાં નવેસરથી ચુકાબી થોડા સમયમાં થશે. અમને લાગે છે કે સ્ત્રીઓનું દરિયાઈ રત્ન કરવા માટે અને સ્ત્રી-કેળવણીના ઘડતરમાં ફાળો આપવા માટે સૌ. શારદાબહેન જેવાં સેવાભાવી બહેનની યૂનીવર્સિટીમાં જરૂર છે. ગુજરાતના રજીસ્ટર્ડ પ્રેન્સ્યુ-એટો-આસ કરીને પ્રેન્સ્યુએટ બહેનો તેમને ચુકાબીમાં સફળતા આપવા પોતાથી બનતું કરશે, એવી અમને આશા છે.

બાળસરતાલ: મુંબાઈનું ઠંડુ વાર્ષિક બાળ-સપ્તાહ કન્યાવાની તૈયારીએ કરવા માટે એક પ્રાથમિક સભા લેડી સાધકસના પ્રમુખપદે મળી હતી. આ સભાએ સપ્તાહ તા. ૨૫ થી ૩૦ મી માર્ચ સુધી કન્યાવાનું કરાવ્યું છે.

ભગિનીસમાજ શોકસભા: મુંબાઈના શ્રી ભગિની સમાજના કૃપપ્રમુખ શ્રી. સુરતબહેનના પતિ શ્રી. મણીલાલ અધ્યાપના અકાલ અવગામ માટે બેદ દર્શાવવા અને દીલસોજ દર્શાવવા એક શોકસભા લેડી લક્ષ્મીબાઈના પ્રમુખપદે હિન્દ સેવક સમાજના હોદ્દામાં તા. ૨૧ મી ડીસેમ્બરે મળી હતી. પ્રમુખના વિગેયન બાદ સૌ. જ્યોતી રાયજીએ દરજ મૂક્યો હતો, જેને સૌ. રતનબાઈ પાવરીજી, શ્રી લક્ષ્મીબહેન ટોસાળીજી, શ્રી ગુલાબબાઈ રાહલ જંગેએ ટોચ માપ્યો હતો. સરખતના આત્માને માન આપવા સમાજે કમા યજ્ઞ કરાવ પસાર કર્યો હતો. મં. સ્વ. સુરતબહેનને શિવે આત્મી પટેલ આ વેમલ્ય-કુખ માટે નયે દીલથી તેમને આશીર્વાદ દઈએ હોય.

શ્રી. મગનબહેન જયંતિ: જૈન કામના બાળીતાં મેવાભાવી બહેન શ્રી. મગનબહેનની જયંતિ તા. ૫ મી નવન્યુ. એ આરિકાશ્રમમાં શાસ્ત્રી હજરામના પ્રમુખપદે કમવાઈ હતી. આશ્રમની બહેનોએ તેમની સેવાના વખાણ કર્યાં હતાં.

બાનુ-ટોકટદેશ: ગયા ડીસેમ્બર માસમાં લેવાયેલી ડોકટરી ડીઓ-એમ. બી. બી. એસ. ની પરીક્ષામાં શ્રી. હીરાબાઈ પાટીલ, શ્રી. બાનુ એમ. વજીલ, શ્રી. મેરીઆ લોમિ, શ્રી. બીઆપ્રીસ માધી-આસ, શ્રી. પ્રમીલા કપિલેશ્વરકર અને શ્રી. ઇન્દુમતી સેન્ટત પાસ થયાં છે. બેદની વાત છે કે પરિણામના લીસ્ટમાં એક પણ ગુજરાતી હિંદુ બહેનનું નામ નથી.

તરવા શીખવાનો વર્ગ: મુંબાઈના બાળીતા ગોળસલા સ્ત્રીમીમ બાપના માલેકની બાલોશ પુત્રીઓએ પારસી બહેનોને નરવાનું શીખવવાની ગોલવજી કેટલોક સમય થયાં કરી છે. પરિણામે ૩૫૦ બહેનોએ જે રજાંધી તાલીમ લીધી છે. આ વખતે મળેલી ફીતેલ જોઈ હતે તેમાં હિંદુ અને મુસ્લીમ બહેનોને પણ દાખલ કરવાની ગોલવજી કરી છે. દર સોમ અને શુક્રવારે બપોરે સાડાવત્તીથી સાડાચાર વાગ્યા સુધી આ વર્ગે ચાલુ રહેશે. હિંદુ-મુસ્લીમ બહેનો જરૂર આ કસરતનો લાભ લે.

કુ. માદ્રી દેશાઈ: મિડમ પાવલોવાએ મુંબાઈમાં ખેલા કેટલાક હિંદી રંબના સુંદર નૃત્ય પ્રયોગોન: પ્રદર્શન ૬ માદ્રી દેશાઈએ સંગીત વિષે અદભૂત કોસલ્ય દેખાડ્યું હતું, જેડમ પાવલોવા સાથે આવેલા એક વસ્ત્રાદે તેમના અંગીતવાદનથી ખુબ

યથ નિશ્ચયં કે “ દ્વિતી સંગીતની ખરી ખુબી આ બ્લેનનું સંગીત-સાંમ્યું ત્યારે ન હું સમજ શક્યો. ”

આંધળી સ્ત્રીઓના લાભાર્થઃ કુંભાધ વિભાગના ગર્વ ગાદ્ડસ અને રસ્તે રખડતી ખરીબ આંધળી સ્ત્રીઓના લાભાર્થઃ એક દીલપઝીર નક્સો એમેલ્સ્ટીયર થીએટરમાં મિસિસ બેપ્સી સખાવાળાના પ્રયત્નોથી તા. ૨૧ મી ફેબ્રુઆરીએ થયે. આ નક્સામાં નાચ, સંગીત અને સીનેમા ફીલ્મનો મનોરંજક પ્રોગ્રામ રજૂ થયો.

એક શિક્ષિત કુમારીનું અવસ્થાનઃ અરેબી એલ્ફીન્ટન કોલેજના બી. એ વર્ગમાં અભ્યાસ કરતાં કુમારી મહિબ્દેવ કુંવરજી દેસાઈ નયા માસની તા. ૧૭ મીએ રાત્રે ‘ યાદશેઠડ ’ તાવથી વીસ વર્ષની અક્ષય વયે અવસાન પામ્યાં છે. અનાવિલ જ્ઞાતિમાં બી. એ સુધી અભ્યાસ કરનાર તેઓ પહેલાં બ્લેન હતાં. તેઓ ઘણાં શર-માળ, વિવેકી, મજાવાડા, અને નમ્ર સ્વભાવનાં હતાં; શિક્ષણનો ખર્ચ ન હતો તેમનાં અક્ષય અવ-સાનથી અનાવિલ જ્ઞાતિએ શિક્ષિત કુમારિકા ગુમાવ્યાં છે. પ્રમુ તેમના આત્માને શાન્તિ આપો !

મદિલા વિશ્રામને દાનઃ ના વડોદરા નરેશ સીમંત સયાશરાય ગાયકવાડે નવસારીના શ્રી. ચીમ-નાબાઈ મદિલા વિશ્રામના હમાબાઈ આશ્રમની મુલાકાત લઈ ત્યાંનું કામકાજ જોઈ સતોષ પ્રકટ કર્યો હતો અને રૂ. ૧૦૦૦ ની ભેટ આપી હતી.

સુરત યુવક નેસાહનો સમારંબ કીસેમ્બ-રની મધ્યમાં ઉત્તવાયો હતો. આ પ્રસંગે યથલી જુદી જુદી દરીફાઈઓમાં સ્ત્રીવિભાગમાં હનામો છતી જતાર બ્લેનોનાં નામ આ પ્રમાણે છેઃ કુ. યમુના અભ્યંકર, કુ. ત્રિવેલ્લીકા મુન્શી; સી. કુમ-દિની ત્રિવેદી; બ્લેન ફેની, કુ. ઉપા મ્હેતા, સી. સુંદરમડી મામાવાળા, બ્લેન કપિલા, બ્લેન કુમુદ; વનિતા વિશ્રામની બાળાઓ અને ભગિની સમાજ. કુ. યમુના સંગીત, વાદન ઉપરાંત સ્પર્શકર્ત્ર અને બીજી દરીફાઈઓમાં હનામો અને થોડો છત્તી ગયાં છે તે માટે અમે અશ્ચિનંદન આપીએ છીએ. સુઃતાની માળાપો ધ્રોડ લેશે? આ સખાહને અંજે તા. ૧૭ મીએ સી. કનુબ્લેન મહેતાના પ્રમુખપદે

મજેલી સ્ત્રીઓની સભામાં સી. સંજીવની મ્હેતાએ “ સ્ત્રીઓનો સમાજીક બળવો ” એ વિષય પર મનનીય લાપણુ આપ્યું હતું. પુરોવાને માટે અલા-યદી નૃત્યા રાખી હતી.

શુરકુંભની બ્રહ્મચારીણીઓઃ સુરત અર્થ-સમાજનો વાલિકોત્સવ અને મહાનંદ સંવત્સરી મયા માસમાં ઉત્તવાઈ તેમાં ગણદેવી કન્યા શુરકુંભની બ્રહ્મચારીણીઓએ લાડીના ગરબા, દાંડીયાના પ્રયોગો કર્યા હતા.

બાલ ફિલ્મમેઃ સુરતનાં ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર મહોલ્લે મહોલ્લે બાલવાર્તાની ફિલ્મો બતાવવાની પ્રવૃત્તિ આદરી છે.

સ્ત્રી-સભાઃ અંકલેશ્વરમાં મિસિસ ગીલ્બર્ટના પ્રમુખપદે ૭૦૦-૮૦૦ સ્ત્રીઓની મોટી સભા તા. ૧૮ મી જાન્યુ. એ મળી હતી. બ્લેન મણીગૌરી પંડ્યાએ શારદા બીલને ટેકા આપવા મુકેલી દર-ખાસ્ત સભાએ વધાવી લીધી હતી. બીજા બ્લેનોએ સ્ત્રી-વિષયો પર લાપણુ કર્યો હતો.

અમદાવાદની શુભરાતી કોલેજના વિદ્યાર્થીઓએ પ્રિન્સિપાલ શિશુજીના આપખુદ વલણ સ્વયે વિરોધ દર્શાવી હડતાળ પાડી છે તેમાં વિદ્યાર્થીની બ્લેનોએ પણ ભાગ લીધો છે. સાથમન કમીશન આપ્યું તે દિવસે હમાસિક પરીક્ષા હોવા છતાં પ્રોવીયસ વર્ગના વિદ્યાર્થીઓ ગેરહાજર રહ્યા હતા. એ ગેરહાજર રહેલા વિદ્યાર્થીઓને રૂ. ત્રણ દાંડ આપી પરીક્ષામાં બેસવાનું ફરમાન નીકળ્યું હતું. એ મુજબ તા. ૧૫ મી એ પરીક્ષા હતી. એક પણ વિદ્યાર્થી કોલેજમાં ન જાય માટે વિદ્યાર્થીની બ્લેનોએ પીકેટીંગ કર્યું હતું. માસ મંદાકિની પંડિત નામનાં રૂ. ૬૦ ની શિષ્યવૃત્તિ મેળવનાં એક બ્લેનને પ્રિન્સિપાલે શિષ્યવૃત્તિ લીધે છે તેની બ્લોક બતાવતાં તે બ્લેને પ્રિન્સિપાલ સાહેબ પોતાનાં ખીસ્સામાંથી એ રકમ આપના નથી એવો રોકડો જવાબ આપ્યો હતો.

યુવક સરતાહઃ અમદાવાદના યુવકોનું ૧૯૨૬ નું સખાહ તા. ૭ મી જાન્યુઆરીથી શરૂ થયું હતું. આ દિવસે દેશી માલનો આનંદ બજાર બરવામાં આવ્યો હતો. ત્રીજે દિવસ ખાસ સ્ત્રી-ઓના દિવસ તરીકે ઉત્તવાયો હતો. બારન બારન

શ્રીએટમાં સંવાદો, ગરબાઓ વગેરેનો મનોરંજક કાર્યક્રમ રજુ થયો હતો. બાળાઓ અને યુવતીઓએ આ કાર્યક્રમથી સર્વને અત્યંત આનંદ આપ્યો હતો. ચોથો દિવસ બાળકોના દિવસ તરીકે ઉજવાયો હતો. આજનો કાર્યક્રમ પણ અત્યંત મનોરંજક થયો હતો. પડદાઓ અને ચોથાક ખાસ તૈયાર કરાવ્યા હતા. ડૉ. હરિપ્રસાદે વિવેચન કરી સંય વિષે માહિતી આપી હતી. મ. ગાંધીજીએ ચોતાના આશીર્વાદ સંયની પ્રવૃત્તિ પર વર્ષાવ્યા હતા.

પુસ્તકાલય: અમદાવાદના રા. ઇશ્વરલાલે ચોતાના પત્ની સ્વ. કંચનગૌરીના સ્મારક તરીકે રૂ. ૫૦૦૦ આપી એક સ્ત્રી-ઉપયોગી પુસ્તકાલય સ્થાપ્યું છે. આ પુસ્તકાલયના મહાનંદુ ખાતમ હતું ડૉ. હરિપ્રસાદે દેશાધના હાથે તા. ૬ ડી નવ્યુ. એ થયું હતું. મિશ્ર અખંડાનંદજીએ આ પુસ્તકાલયને રૂ. ૧૦૦૦ ની કમિટના પુસ્તકો બક્ષીસ આપ્યાં છે. અમે એ બન્નેને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

વાર્ષિક ઉત્સવ: શ્રી વનિતાવિશ્રામ લગિની વિદ્યોતેજક સમાજ (અમદાવાદ)નો વાર્ષિક ઉત્સવ ૨૬ મી ડિસેમ્બરે ધીમતી પ્રાણુજન કાકેરના પ્રમુખપદે ઉજવાયો હતો. ગરબા અને કસરતના કાર્યક્રમ પણ પ્રમુખે વિધવાઓના હુઝ વિષે વિવેચન કર્યું હતું.

“અમાનુષી રીખામણી” ના મધબા હેઠળ સહયોગી “સીરાટ” કમકમ્રાટ ઉપલબ્ધે જેવા સમાચાર છાપે છે. છાપરી નામે ગાગોના ધણી લાખો એ વાતનિ નાયક છે. જેને પાંચ પત્ની યથા. જે મરી ગઈ; એકને કાઢી મૂજી. બાજીની બેમાંથી એક ૧૭-૧૮ વર્ષની પત્નીને તેણે અમાનુષી રીતે રીખાવી છે. પરંપરા પણ તરત તેના હાથપગ બાંધી લોખંડની બળામાં પૂરી; રોજ મુઠી ચણા ને બજોર પાણી આપતો. તેના વાળ પણ કાપી નાંખ્યા. ચાર વર્ષની રીખામણીને પરિણામે બાહ દાંડપીંજર બની ગઈ. આખરે એ રાક્ષસને પકડી ન્યાયની દેવડીએ હોમો કર્યો છે.

વારસા-હિસ્સાના હક્ક: ગયા અંકમાં અમે એક બ્લેનની કથની આપી હતી. બીન એક બ્લેન પોતાની કથની લખી મોકલે છે: “મારા અબાપ અબાદાર અને લખિયરી છે. ચાર બાહ છે જે માસિક રોટ જે દબરની આવકવાળા છે. મારી સ્થિતિ ખેલાં સારી હતી. વેપાર ખેડતાં મારા

પતિને ટુક્યાન ગયું. અચ્ચારે પેટપૂરતા રોટલા પણ મળવા મુશ્કેલ છે. છાકરની લણાવવાં પણ શી રીતે? માબાપ અને બાહઓ મારી સ્થિતિ જાણે છે છતાં કોઈ મરી સામું જોતાં નથી. જ્યાં ચાલતા આવેલા હક્ક ન મળે ત્યાં વારસાના હક્કની શી આશા? એકજ લોહીમાંથી વેદા થયલા છવોનો હક્ક એક સરખોજ હોવો જોઈએ. સ્ત્રીઓએ એ હક્ક માટે તૈયાર થવું જોઈએ. મહાત્મા ગાંધીજીએ સ્વરાજ્ય માટે કાર્યક્રમ ઘડ્યો છે તેમ આખો પણ ધરવો જોઈએ બીજા માંજે કોઈ આપે તેમ નથી; સામા યદ લીધેલ છટકો.”

વિધવા વિવાહનો પ્રચાર દિવસે દિવસે વધતો જાય છે. અત્યાર સુધી વિધવા વિવાહનો વિરોધ કરતી અનેક ઉચ્ચ જ્ઞાતિઓમાં હવે વિધવા વિવાહ છૂટથી થવા માંડ્યા છે: (૧) લખનવના કાયસ્થ રાયસાહેબ જવાહરપ્રસાદની બાલવિધવા પુત્રી શ્રી ગામંદેવીએ વિધવા થયા પછી ચોતાનો અભ્યાસ નરી રાખ્યો હતો. બી. એ. થયા પછી ઇંગ્લેંડ જઈ લંડન યૂનીવર્સીટીની પીએચ. ડી. ની ડિગ્રી તેમણે મેળવી છે. તા. ૬ ડી ડિસેમ્બરે એ બ્લેન પ્રો. કૃષ્ણકુમાર માધુર સાથે લગ્ન થયાં છે. કન્યાના ૮૦ વર્ષના વૈદ્યાર્થ પિતાએ સંમતિ આપી હતી અને અનેક સત્તજનોએ જેમાં બાજ લીધો હતો. (૨) વીશા રોરડીઆ બલિક જ્ઞાતિમાં પેરખંદરના રા. મોસારજીએ કુડીઆલુની બાલવિધવા બ્લેન. રામકુંવર સાથે પૂનર્લગ્ન કર્યું હતું. મુંબાઈમાં આ બન્ને સાથે એકજ પંખે બેસી જમવાનો સમારંભ લંગમત ૧૫૦ કુટુંબોએ ઉજવ્યો હતો. આ રીતે જ્ઞાતિનો ઉપ દકા બાજ પુનર્લગ્નની તરફેણમાં જણાયો છે. (૩) રામલાના રા. રવિરાંદરે તેમનીજ ઓર્થિવ જ્ઞાતિના બાલવિધવા બ્લેન મદાલદમ્ની સાથે રાખપુરની વિધવા વિવાહ સમાના આગ્રહ હેઠળ પૂનર્લગ્ન કર્યું છે. આ સમારંભનાં ૪૦૦ શહેરીઓએ બાજ લીધો હતો.

સ્તવ-સંઘડીના ભોગ: (૧) મુંબાઈ ક્વિઅર રોટ પર દમયંતી નામે ૧૬ અને ચીયપોકડીપર ગુલાબદેવી નામે ૨૫ વર્ષની બે દિંદુ બ્લેનો સજી સજાગી, અમરાઈ પરથી સામાન હવાસ્તાં કપડાં સજાવવાથી દાગીને મરી ગઈ. (૨) માધવ-બાજમાં રોટા દામેદર જમનાદાસની પત્ની બ્લેન નિર્મળ પ્રાગમસ સજાવવા દાગી તેને ગુલાવવા

જતાં પતિ પણ સપ્ત દાંડયા બન્ને પરિણામે
ગુજરી ગયાં, અને ૮ વર્ષના છોકરાને નિરાધાર
મૂકી ગયાં. (૩) પહેલાં સમય નામે ૨૫ વર્ષની
હિંદુ બહેન ચા બનાવતાં ૨૮૫થી દાંડી મરણ પામી
છે. (૪) વસંધની કારીબાઈ નામે ૫૮ વર્ષની હિંદુ
બાઈ સગડીથી લાપતાં સાડી સળગી જવાથી મરણ
પામી છે. (૫) ધનબાઈ નામે ૬ વર્ષની હિંદુ
છોકરી સગડીથી દાંડી મરણ પામી હતી.

સમાજની બહીમાં: (૧) આંબરજીના ૫૫
વર્ષના પંડયા નરસિંહને હડીઆણના બટાસંકરની
૧૫ વર્ષની પુત્રી સાથે વિવાહ કર્યો છે. (૨)
ચોરખંડના ૫૫ વર્ષના એક મેમણ રાણાવાવની
૧૪ વર્ષની કન્યા સાથે વિવાહ કરવા રાંધા માટે
છે. (૩) લીંબડીના ૪૨ વર્ષના એક મોહનલાલ
એક સ્ત્રી હયાત છતાં અસાધ્ય રોગથી પીડાતી
હોવાથી ૧૫ વર્ષની ઉમરની બીજ પત્ની લાવવા
તેવાર થયા છે (૪) ચીતમની એક નાની બાળાનું
વેવિરાળ દેલવાડાના કોઈ વૃદ્ધ સાથે થવાનું સંબ-
ધાય છે. (૫) સરનામના ૫૦ વર્ષના એક યુવાને
ક સ્ત્રી હયાત છે. ૧ ધારીની ૧૨-૧૩ વર્ષની
ચા સાથે વિવાહ કર્યો છે. (૫) છારીના એક કુર
લાજુ પિતાએ ૫૦ વર્ષની ઉમરના એક યુવાને
તાની નાની ઉમરની દીકરી આપી છે. (૬)
બવળા ઓદિય નારાયણની પુત્રી અંબાનું
મપણ પિતાની મરહામીમાં તેની માએ ૫૦
ર્ષના દેવ જીવદાસ સાથે કપું. પિતાએ તે સગ-
ણ તોડી બીજા વિવાહ કર્યો પણ જીવદાસના
ભણસોએ દબાણ કરી લઈ અંદાગ્યું. (૭) વીર-
મગામના રોડ એલાલાં ૫૫-૬૦ ની ઉમરે ૧૫
વર્ષની પત્ની પરગી લાવ્યા છે. (૮) ધણેસરના
૫૦ વર્ષના પંડયા સાધવેલએ ૧૨-૧૩ વર્ષની
કન્યા સાથે વિવાહ કર્યો છે (૬) ચાવંડના ૫૦
વર્ષના કપોળ હરગોવિંદદાસના લગ્ન નાની ઉમરની
કન્યા સાથે થવાના છે.

પુના કન્યાશાળાનો વાર્ષિક મેલાવડો ડીસે-
મ્બરની આખરે સંમગીના રાણી સાહેબના
પ્રમુખપદે હજવાયો. રાણી સાહેબે સ્ત્રીઓના ઉદ્ધાર
સંબંધમાં દાહમાં ન પ્રવેશ યદુ રહ્યા છે તે માટે
આનંદ દર્શાવ્યો હતો.

ગૃહસ્થરમાં શુધારા: ધાનાસત્રાએ બહુમનીએ
હાથે છે કે લગ્ન માટે વરકન્યાની ઉમર અનુક્રમે

૨૦ અને ૧૪ વર્ષની રાખવી. ધારાસત્રામાં અને
બીજા સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં સ્ત્રીઓને સત્તાસદ
થવામાં અંતરાય હતો તે કાઢી નાંખવામાં આવ્યો
છે. કલકત્તામાં મળેલી વેદકીય પરિષદે લગ્ન માટે
વરકન્યાની ઉમર અનુક્રમે ૨૦ ને ૧૬ ની રાખ-
વાની સલાહ આપી છે.

આરોગ્ય અને શિશુ સંપત્તા: મદ્રાસમાં
ગયા માસમાં વાઇકાઉન્ટ ગોશને ખુલ્લું મુક્યું
હતું. ત્રાવણકોરનાં મહારાણી રીજન્ટ અને પુર-
કોટાના મહારાણી દરેકે આરોગ્ય મંડળને રૂ.
૨૦૦૦ આપ્યા છે.

બાળકને માટે લોભ: મદ્રાસની એક દક્ષિણી
બાઈ શકુંતલાનો પંદર વર્ષનો છોકરો શીતળામાં
સપડતાં આંખો ગુમાવી બેઠો. બાળકની આંખો
સાજ થાય તે માટે માતાએ જીવદેવીને પોતાની
છંદબીનો લોભ ધર્યો અને શરીર પર કેરોસીન
છાંટી બળી મૂકી કહેવાય છે કે બાઈ કેળવાયથી
હતી. અંધશ્રદ્ધાએ આમ એક પ્રેમાળ માતાનો
લોભ લીધો છે (૨) સિંધુ નદીમાં એક હોય
કુળતાં ૧૬ બાળા બળદારણ થયા. એમાં એક બા-
ઈના ત્રણ દીકરા હતા. પુત્રોના મૃત્યુ સમાચાર
બાળી માતા પણ મરણ પામી.

પ્રગતિને પંથે: (૧) મિસિસ મોરિસ
સોરાબજીને સરકારે કાનાસેરમાં ખાસ મેજસ્ટ્રેટ
તરીકે નીમ્યાં છે. (૨) બેથારી મ્યુનીસીપલ કાઉ-
ન્સિલના સત્તાસદ તરીકે મદ્રાસની સરકારે મીસ
એલ. રામચંદ્રની નીમ્યા છે. (૩) તેનેવેલીની કેળવણી
સંમિલિતા સમાસદ તરીકે મિસિસ એ. એસ.
જરેનીની નીમણુક થઈ છે. (૪) કોચીન સ્ટેટમાં
એનરરી મેજસ્ટ્રેટ તરીકે નીમાનાર પ્રથમ મહિલા
નિચરના શ્રીમતી જનકી અમ્મા છે.

સાચું દાન: (૧) કાગીના બાળુ બાળકજીવાસ
ખરીએ પોતાના પુત્રના લગ્ન પ્રસંગે રૂ. ૨૦૦૦૦
દાનમાં આપ્યા છે. આ રકમ ખરી, કાગિના બાળુ,
કોની કેળવણી માટે અને વિધવાઓની સદ્વાસના
માટે વપરાશે. લગ્ન પ્રસંગ નાચ ને વરા કરી નાખ્યું
વેંડી નાંખનારા માટે આ દાખલો અનુકરણીય છે.
(૨) બવાનીપુરાના એક સગળે બદીલાખ કેપી.
આર્ટુ ગુપ્તદાન આપ્યું છે. આ નાખાનો ઉપયોગ
હિન્દુ-વિધવાઓના લાભમાં કલકત્તાની હિન્દુ સંન્યા

હસ્તક થયો. બહુ આશ્ચર્ય કરવા છતાં એ મૃદસ્યે પોતાનું નામ ભહેર નથી કયું.

(૧) સંયુક્ત પ્રાંતમાં જીવાઈની ૧લી તારીખ પહેલાં કે ૧૮ વર્ષથી ઓછાં વયે પરણેલા કોઈ પણ વિદ્યાર્થીને ૧૯૩૦ ની હાઈસ્કૂલની પરીક્ષામાં ભેસવા ન દેવાનો નિયમ સરકારે મંજૂર કર્યો છે. (૨) દેશ ઇસ્માઈલખાનની વિક્ટોરીઆ હાઈસ્કૂલમાં પરણેલા વિદ્યાર્થીઓ માટે પ્રવેશબંધી કરવામાં આવી છે. તેમજ સાળામાં હોય તે દરમ્યાન પરણે તે વિદ્યાર્થીને કાઢી મુકવાનું કયું છે.

ખડગ બહાદુરને છોડરો ? નેપાળની માયાદેવીને કલકત્તાના મારવાડી હીરાલાલના પંડામાંથી છોડાવવા અને સ્ત્રી-સન્માનની રક્ષા કરવા, હીરાલાલનું ખુન કરનાર વીર ખડગબહાદુરને ન્યાયાધીશે આઠ વર્ષની કેદની સજા ફરમાવી છે. બંગાલાની અને દેશના બીજા ભાગોની સ્ત્રીઓએ તેને છોડી દેવા કરેલી અરજ પર સરકારે. હજી ધ્યાન નથી આપ્યું. એમ સંભળાય છે કે વડી ધારાસભાના સભાસભાએ પણ એ માટે વિનંતિ કરી છે. આ વિનંતિને પરિણામે ખામૈ મહિનામાં એ વીરને છોડી દેવામાં આવશે એવી વકી છે. આખા દેશની સત્તાનીઓએ એ પ્રસંગે એ વીરના સ્વાગત માટે અગાધ થી તૈયારી કરી રાખી છે.

કલકત્તાનાં ગુજરાતી સ્ત્રીમંડળે ડીસેમ્બરની આખરે સી. મા. કસ્ટુરબાના પ્રમુખપદે મળેલી સભામાં ૧૬ વર્ષની ઓછા વયની કન્યાઓના લગ્ન ન કરવાનો, બાલવિધવાને લગ્નની છુટ આપવાનો અને મોટાં વયની વિધવાઓ સ્વેચ્છાથી લગ્ન કરે તો તેની નિંદા ન કરવાના કારણે કયું છે.

સ્ત્રીઓના હકકોઃ આ વિષય ઉપર બંગાળ સમાજ સુધારા સંઘના આશ્રયે બધા માસમાં સર પી. સી. રાયના પ્રમુખપદે શ્રીમતિ કમલાદેવી ચટ્ટો પાંચાથે વ્યાખ્યાન આપતાં બહુબુદ્ધિ કે : " જનતાની સ્ત્રીઓમાં આજે નવી ભગતિ આવી છે આ ચળવળ સામાજિક, રાજકીય અને કેળવણી વિષયક એમ ત્રણ વિભાગમાં વહેંચાઈ ગઈ છે. સુરોપની સ્ત્રીએ શિક્ષિત હોવાથી એમ માનવા લાગી છે કે દેશની પુનર્ધર્મતામાં તેમનો હિસ્સો છે અને તેમ કરવાને તેઓ હકદાર છે. હિન્દ, એ આજળ સૌથી આજળ વહેણે દેશ કહેવાતો દત્તો તે આજે પાછળ પડી ગયો છે. આજે તેને યરમથી નીચું

જોડું પડે છે. અત્યારે જે થોડી ધણી ભગતિ આવી છે તે ઉપરાંત ટુનીઆની સંસ્કૃતિમાં હિંદી સ્ત્રીઓએ કંઈ ફાળો આપ્યો નથી. આપણાં સામાજિક જીવનમાં આપણે કાન્તિ કરવાની છે. તમારે સંસાર સુધારે કરવો હોય તો તેની યર-આત તમારા ઘરથી જ કરો. સ્ત્રીઓ તરફથી બધી મનોવ્રતિ બદલી નખાવવા માટે આપણે પ્રયાસ કરવાનો છે તો જ આપણે સુધારામાં ફેરફાર નીવડે.

હાલમાં ધીરધારનો ધંધો કરતી એક સ્ત્રીના દરજીના લૂંટી નિર્દય રીતે ખૂન કરી તેનું શબ પેટીમાં પૂરી તળાવમાં નાંખી દેવામાં આવ્યું હતું.

દેશખંધુ દાસનાં સ્મારક તરીકે કલકત્તામાં સ્થાપાયેલ સ્ત્રીઓ માટેની ઇસ્તિખાલના ચિતરંજન સેવાસદનનો નવો બ્લોક મહાત્મા ગાંધીજીએ તા. ૨ જાન્યુઆરીએ ખુલ્લો મુક્યો છે.

હિન્દની ભાણીતી સ્ત્રીઓને લગ્નની માહિતી એકત્ર કરી પુસ્તકાકારે પ્રકટ કરવાનું કામ પટનાની ભારતીય મહિલા મંડળના સ્થાપકોએ મિત્રાણીએ ઉપાડ્યું છે, આ પુસ્તકમાં હાલમાં હિન્દના સામાજિક કે બીજાં ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતી ભણીતી સ્ત્રીઓને લગ્નની દરેક માહિતી આપવામાં આવશે. સ્ત્રીઓની સામાજિક, રાજકીય સ્થિતિના ઇતિહાસ ઉપરાંત કાયદામાં તેઓની શા સ્થિતિ છે તેને લગ્નની માહિતી પણ આપવામાં આવશે. સ્ત્રીસંસ્થાઓ, સમાજો, કોલેજો, પુસ્તકાલયો, ઇસ્તિખાલો, વિગેરેની સવિસ્તર માહિતીનો સમાવેશ થશે.

રેકવેના કાયદાઃ આ સંબંધી અજ્ઞાનથી સ્ત્રીઓને મુશ્કેલીમાં ધણીવાર ખમવું પડે છે. જે બહેનોને એ કાયદાનું પુસ્તક જોઈતું હોય તેમણે શ. આભારામ લલ્લુભાઈ રાહને, સસ્તુ સાહિત્ય મંદિર, મુ. કડી (ઉત્તર ગુજરાત) ને સરનામે લખી પોષ્ટલ માટે એક આનાની ટીકીટ મોકલી મંગાવી લેવું.

એશિયા.

સીલોનમાં રાજકીય સુધારા કરવા માટે કમીશન નીમાયવું. એ કમીશને ૩૦ વર્ષની સ્ત્રીઓને અને ૨૧ વર્ષના પુરોષોને મતાધિકાર આપવાની ભલામણ કરી. આ ભેદ દૂર કરાવવા ત્યાંની સ્ત્રીઓએ સ્ત્રી-મતાધિકાર મંડળ સ્થાપ્યું છે. આ પ્ર-

પ્રિયો પરિણામે લાંબા સ્ત્રીઓમાં ધણી બચ્ચિ
 સુધારાના લોગઃ અકાનિસ્થાનને પ્રગતિને
 આપે. આવાવાનો ઉદેશથી અનેક સુધારા દાખલ કર-
 નાચે. રાજ્ય સાંબીને આખરે ગાંધી ત્યાગ કરવા પડ્યો
 ધર્મોધ સુલ્લાઓને પડદો કાઢ્યો, કેવળથી વધે,
 સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર થાય અને તેથી પરિણામે તેમની
 સંસાર જીવનમાં નીકળ્યું અને તેમણે બળવાનોને
 ઉચ્ચેરી રાજ્યને ગાંધી છોડવાની ફરજ પાડી છે. હિં-
 ધનો પ્રગતિને અટકાવી ક્રેબનાર પંચુ એવી રીતે
 આપણા કહેવાતા ધર્મશુદ્ધિ છે. ધર્મોધ સુલ્લા-
 ઓને તાબે યંદ મર્યા પડ્યા એશઆરામ લોખવ-
 વાને યદ્યે રાજ્યરાણીએ પોતાની સ્વતંત્રતા મટિ
 રાજ્યમાંથી ત્યાગ કર્યો છે.

સ્ત્રીના પ્રમુખના પત્ની મિસિસ આંગ ક્રી-
 શેક નાનકડામાં થાદામળના સખાસદ નીમ્યાં છે
 અને તેમને એક પ્રધાન ઇચ્છી સર્વો આપવામાં
 આવ્યા છે. એનો કાલ નાણાખાતાનો પ્રધાન છે.

આફ્રિકા.

ફોર્ટીઓમાં બાચર યુદ્ધ વખતે લુદર
 રવા કરનાર મિસિસ રોડફને સુવાયોનો મ્યુની-
 ઈ સખાસદ નીમ્યાં છે.

સુદાન.

સ્ત્રી વિમાની લેડી એબી બેઠકી ૧૮૦૦
 યાદગી સુસાદરી કરી ગયા માસમાં લંડન આવી
 રહ્યા છે. માર્ચ માસમાં તે લંડનથી નીકળી હતી
 મને એ માસમાં કોંગો, નાઇજીરિયા, મોરરકો દોરા
 માસમાં કેપટાઉનથી પાઝી દરી હતી.

સુદાનમાં મિસિસ ક્રીલીષ રજોરનને એનરરી
 બ્રેથરેટનીમ્યાં છે.

નોરવેથી આના રોડી તરીકે માસ મેબલ કલા-
 ઈ સુમની નીમળુક કરવામાં આવી છે.

સ્ત્રી મેયર થોડ શહેરના મેયર તરીકે આવતે
 વર્ષે મિસિસ ક્રીચલુ જીમારો. અત્યાર પહેલાં
 નોરવેથીના મેયર તરીકે માસ મેરી કોલમેન અને
 રોવર પુલના મેયર તરીકે માસ માર્ગિસ્ટ બીવન એ
 થઈ લોગવા મૂક્યાં છે. બીલ ફેસ શહેરમાં એ
 મેડ સ્ત્રીઓને જોગબુ છે.

ન્યાયતાના મહાપુરુષ માસ માલ રેવરન
 નામની અથે જ પહેલીકા ડુલીઓની મુસાદરી

કરી ગયા માસમાં લંડન પહોંચી છે. '૩૮'ને
 આપેલી મુસાકાતમાં તેણે જણાવ્યું કે નાદુરસ્ત
 તબીબતને લીધે મહાત્મા ગાંધીજી રાજકીય બળ
 કાંઈકે ઓછું થયું છે. છતાં તેઓ જગતના સૌથી
 મહાન પુરુષ છે. ૧૯૬૦ માં તેઓ ઇંગ્લાંડની
 મુલાકાત લેનાર છે.

યુદ્ધલગ્નોઃ મેયા વર્ષમાં ઇંગ્લાંડમાં ૮૦ વર્ષની
 હમ્મરના લગભગ ૧૦૦ માણસો અને ૬૦ વર્ષની
 હમ્મરનો એક માણસ લગ્નની ગાંધી જોડાયા છે.
 એમાં છે સ્ત્રીઓ હતી કે પેલેલી વાર પરણી.
 એક ૭૦ વર્ષની પુટ્ટો ૧૮ વર્ષની કન્યા સાથે
 પરણ્યા; બીલ કેટલાક ૮૦ વર્ષના પુટ્ટો
 ૨૦-૨૨ વર્ષની કન્યાઓ સાથે પરણ્યા. ૧૬ વર્ષની
 હમ્મરના બે છોકરાઓ ૪૦-૪૦ વર્ષની સ્ત્રીઓ
 સાથે પરણ્યા છે. પુટ્ટોમાં મેટિ બાગે વિધુરો હતા,
 પણ ચાર જણ પેલેલી વાર પરણ્યા છે; તેમની
 હમ્મર અનુક્રમે ૮૦; ૮૧, ૮૨ અને ૮૬ છે. એક
 ૧૮ વર્ષની છોકરી ૬૫ વર્ષના અને બીજા બે ૬૦
 વર્ષના પુટ્ટો સાથે પરણી છે; ૧૬ વર્ષની હમ્મરના
 બે અને ૧૭ વર્ષની હમ્મરના ૧૭૨ છોકરાઓ
 પરણ્યા.

નાલાયકઃ રોઈલેન્ડ અને યાધપીસ્ટ તરીકેના
 ધધો ઇંગ્લાંડમાં સ્ત્રીઓએ હાથ કર્યો છે. એ
 સંબંધી સાંકળનારા ખબર મળે છે. હમણાં એ
 માટે સરકાર તરફથી લેવાયત્રી પરીક્ષામાં ૬૩૦
 સ્ત્રીઓ બેડી હતી, એમાંથી ૭૦૦ નાપાસ. યદ
 છે. સેક્રેટઃ યુવતીઓ પોતે લખેલી રોઈલેન્ડ નોંધ
 લેકેલી રાજી ન હતી. લગભગ ૧૬૦, હપર યુવતીઓ
 રોઈલેન્ડમાં, એક પણ માર્ક મેળવી ન રાજી, નહિ.
 યાધપરાઈન માટે જરૂર મીનીટના ત્રીસ રાખોની
 કરાવી હતી, એ માટે ૧૩૦ ને એક પણ માર્ક
 મળ્યા નથી. ગણિતના વિષયમાં ઘણીને માર્ક
 મળ્યું છે. ફેક્ટ ૪૧ પૂરેપૂરા માર્ક મેળવી રાજી છે.

અણધરતા અંકુશઃ ઇંગ્લાંડમાં નાટકોમાં
 કામ કરતી સ્ત્રીઓ નદીઓ હપર હાથ એક અણ-
 ધરતા અંકુશ આહ રહ્યાં છે. પહેલાંની જેમ તેઓ
 સમાજમાંથી બહિષ્કૃત નથી; તેઓ અમીર કુટું-
 બમાં પરણી રાકે છે. મુદ્દ અમીર કુટુંબમાંથી ઘણી
 સ્ત્રીઓ તરીકે ધધો કરે છે. છતાં નદીઓ
 સૈન્યના આદેસ વિભાગના અમલદારોને પરણી ન
 રાકે. એવી હિમ્મત કરનાર અમલદારને રાજીનામું

આપણું પટે. આં અંકુશ દૂર કરાવવા સંભવ નથી.
વળ ચાલે છે.

ત્રીસ લાખની સામ્રાજ્યતા હાલ સ્થિતિની
મિલિસિ સરહદ માંથી પોતાની પાછળ લગભગ ૫
લાખ પાઉટની મીલિસિ સુધી મધ્ય તેમાંથી ૨
લાખ પાઉટ (લગભગ ૩૦ લાખ રૂપિયા) તે
જંગલી પ્રાણીઓની પાંજરાપોળ બાંધવા માટે
નુદા કાઢી ગઈ છે. આવી પાંજરાપોળ સ્થાપવાથી
મનુષ્યનાતિને હુકરાન થાય જોયી "દક્ષીણ સાથે
માગતો કોઈ" ગયો છે.

બાળક બદલાયું: ત્રીવરપુત્રની એક હોસ્પિ-
ટલમાં સ્મૃત ગોઠાળો થઈ ગયો. એક બાળકને ત્રણ
માસ પહેલાં શીતળાથી પીડાતા બે વર્ષના કોકરોને
હોસ્પિટલમાં મૂક્યા હતા. છોકરો સાથે યંચા પછી
તે પાછો લઈ આવ્યો. તેને સંકા ન હતી પણ
સાડાત્રણ વર્ષના તેના મોઢા બાળકે તેની સાથે
રમવાની ના પાડી. કંઈ બહુ થઈ છે કે કેમ તે
સંબંધી તેણે હોસ્પિટલમાં પૂછ્યું. બીજાં છોકરાં
નેહ પોતાના છોકરાં તેમાંથી શોધી લઈ જવા
હોસ્પિટલના અધિકારીઓએ બાળકે નહીં. એક
મોઢા બાળકમાં બાળકોને ભેળા કર્યા. બાળકની
અંદર પેઠી કે તરતજ એક બાળક "મા" કહીને
તેને ભેળી પડ્યો. બે તેના ખરો બાળક હતો.
બેબી બદલાઈ જવાથી મારાળો હોયો થયો.

દેશનની જોગ: ૫૦ વર્ષની એક દેવ બાલુ-
ના વાળ ધોળા થતા હતા. વાળને રંગ બદલવા તેણે
એક નાણીની વાળ-સમારનાની. હુકાનની સમાકાત
ત્રીધી. હુકાનદારે રંગ લગાડી આપ્યો. તરત તે
અસર બહુ સારી નહીં. બાળક દરખાસી ફેર
ગઈ. પરંતુ તેણી કોઈક તાત્કાલિક અર્થે, ૩૫૨ વાળ
ટાંપીની સાથે કાંઈ નીકળી આવ્યા. બાળકે
હુકાનની મેળવવા ફરિયાદ માંડી છે.

સેલાંડમાં મુખ્ય મેનની એક નવી. સાના
બાલક છે તેમાં મીસ મેક્સ મેનેજર તરીકે કામ
કરે. ધારાની સમાકાત મીસ કહીને છે અને
બીજાં મેનેજર પદે શ્રીઓને મૂકે.

પીએનમાં સંદેશની સ્વચ્છતાના માનની
નવાંચ અત્યાર મુખી પુરૂષો ઉપર થઈ છે. એ
માન મેળવનાર પ્રથમ મહિલા નાણીની તરીકે શ્રીઓ
એવન્ટ ગોવર્ધન-સાહેબસ છે. તેની પાળ બીજી

બે મહિલાઓને એમાં મળ્યું છે. શ્રીઓની સાથે
મેરેડને અને શ્રી. આના કાલીનાને.

અંગેરીઓમાં સીકીઆ સંદેશમાં કન્યાઓને
બ્યાંબમની તાલીમ આપવા બ્યાંબમનાળાં ચોસે
છે, જ્યાં તેમને બેવંદારિ કસરત કરાવવામાં આવે
છે. વધારામાં તેમને હુલેર કંઠીય શોખવાનો વેગો
ઉઘાડવામાં આવ્યા છે. (૨) શ્રીઓને પ્રારંભિક
વિદ્યામ ભુવન સ્થાપવાની દિવસાસ ચાલે છે. જે
માટે મ્યુ. એ મફત જમીન કાઢી આપી છે. આ
ભુવનમાં શ્રી-સુસાક્ષે કતાંસ સખી સંશોરો હેપ્પેસ
એમાં ચાલુ બનર રખારો જેમાં શ્રીઓએ બનાવેલી
વસ્તુઓ વેચારો.

એરેબીનીઆની સાલામીમાં જાલાદ. કમળા
સમસદ નથી પણ યશી શ્રીઓ મ્યુ. ની સમસદ
છે. ફેટીક શ્રીઓ દોરી: પણ છે.

હુકામાં લેટીન લીપી ફરજિયાત મંથાથી
બાબ શ્રી પુરૂષો રજૂ છે. પુવાનને એ શ્રીઓ શ્રી
ખતો માટે વળમાં નહીં પડે છે. આ નવી શ્રીઓ
શિક્ષણ એક વર્ષ સુધી આપવામાં આવશે.

અમેરિકા.

અમેરિકામાં ઉદ્દેશી મુદ્દાઓમાં મહિલાઓ
ધારસમાના સમાસદ તરીકે મુદ્દા છે. એમાંની
૪ મહિલાઓ પહેલાં પણ સમાસદ હતા. પ્રમુખ
નવી, સંસદથી મહિલાઓના નામ મિલિસિ રમ
હાના; મિલિસિ રમ પ્રેર અને મિલિસિ રમ જોયન
એવન છે. (૨) નવા વર્ષમાં બાળકોને અને મુલક
વસ્તુ વિગતને લગતો એ બીજાં સુચારૂ માટે આચરણ

સંદેશના બનરમાં: અમેરિકામાં સેકેવંદના
મહાના બનરમાં દેવે પની શ્રીઓ આમાં હોવા
લાગી છે. ગોલ સ્ટીલના બનરમાં શ્રી-મહાકા માટે
નુદા જોડાઓની સખર થઈ છે. મોટે માન
પરૂષી શ્રીઓ થા. તેમને વપસો મળ્યા હોય છે
તેથી શ્રીઓ આ બનરમાં સમાવે છે. નહીં
પંચાનન પુવાની સાલસાળે આ શ્રીઓ સદા મુલક
છે. પરંતુ શ્રીઓ પંચિધી માની આ વેપાર મુલક
છે; પહેલાં કોટામાં જે માટે નવે તે મોટે માને
એ બનરમાં પાળી નવી આવતી. નહાલોને પત
નું ન સતોપ કેમ આપી સમાવ તેના ખસ
અન્યાય કરે માંગે છે.

દેનેડામાં. સ્ત્રીઓને ધારાસભામાં સભાસદ તરીકે ભેસવા સામે વધી ઉઠ્યો છે. વડી અદાલતે, એવા નિર્ણય આપ્યો છે કે ૧૮૯૭ ના કાયદામાં વપરાયેલો 'પર્સન' (Person) શબ્દ સ્ત્રીઓને ઘાથ નથી પડતો. આ સુકાઈ સામે પ્રીવી કાઉન્સિલને પાંચ અગિયો વાનુઓએ અપીલ કરી છે.

ચીલીના બાપારી એન્થો તરીકે શ્રી. હનેઝ આર્ટિઝાર ઝેટિચિટન ખાતે નીમ્યાં છે.

ગ્રામીણમાં મતાધિકાર મળવાને પરિણામે

શ્રી. અલ્બીરા ટીક્કીરા લાન્ની ચ્યુ. ના પ્રમુખ બન્યાં છે અને બીજાં ચહેરોની ચ્યુ. મા બીજા પાંચ મહિલાઓ સભાસદ બની છે. (૨) સ્ત્રી-સહતા માટે પ્રચારકાર્ય કરવામાં એરાયેનનો ઉપયોગ હતો ખીસ ભર્યાં હુટ્ટ કર્યે નવ છે.

આગ્રે ન્દાઇનમાં સીનારા સેલીન લોય ડી મેર્જને સ્ત્રીઓને કાયદા સંબંધી સલાહ આપવાને એક મંડળ સ્થાપ્યું છે. એ મંડળ મારફત અનેક કાયદામાં સુધારા કરાવવાની ચળવળ પણ હપાડી લેવામાં આવી છે.

સાભાર સ્વીકાર: (૧) કપોળ અને કપોળ મિત્ર (ખાસ સ્ત્રી અંક) ખાસ તંત્રી: સી. લીલાવતી મં. દેસાઈ. સ્ત્રીઓના લેખોથી ભરેલા સુદર અને ઉપયોગી અંક. પુ. ૧; અંક ૧. (૨) હિન્દુસ્તાન તંત્રી: રા. અં. ચુ. પરીખ; પુ. ૧; અંક ૮-૧૧. વા. લ. ૩. ૪-૦-૦. (૩) સમાજ સેવક: બા. રા. ગો. હી. ઠક્કર. વર્ષ ૫; અંક ૧-૭ વા. લ. ૩. ૧-૪-૦. (૪) પાટીદાર: તંત્રી: રા. ન. ઇ. પટેલ. વર્ષ ૬; અંક ૩. વા. લ. ૩-૨-૦-૦ (૫) વનિતા વિજ્ઞાન: તંત્રીઓ: શ્રી બાલગીરી મુન્શી અને શ્રી. શિવગોરી ગાંગુર. વર્ષ ૨૦; અંક ૧૦. વા. લ. ૩. ૧-૮-૦. (૬) પ્રચારક: બ્ય. સ્વામીશ્રી ધર્માનંદજી. પુ. ૩; અંક ૧૨. ના. લ. ૩. ૨-૦-૦. (૭) સુદર્શન: માનદ તંત્રી: ખેન ન્યોતેના શુક્લ. પુ. ૧; અંક ૯-૧૧ વા. લ. ૩-૧૨-૦. (૮) ગાંધીવ: તંત્રી: રા. નરવરલાલ વીભવાળા. વ. ૬; અંક ૨૪-૨૭ વા. લ. ૩. ૪) (૯) રીપોર્ટ: શ્રી કાલપુર સેવા સમાજ અને લગ્ન-પતશય મફત વાઘનાલયનો ચતુર્વાર્ષિક લેવાલ તથા

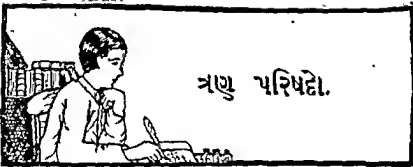
હિસાબ. અને સી. અતિલક્ષ્મી દી લાલચેરીના સં. ૧૮૮૩-૮૪ નો. (૧૦) શ્રી કૃષ્ણ ભક્તિ પંચરત્ન: પ્રકાશક: રા. ઠા. પુરુષોત્તમદાસ (સ. રાસ છં. ખેડા). મૂલ્ય ૮-૨-૦ (૧૧) આત્મદર્શન અને સંદેશ અને ભાવના: પ્રકાશક: શ્રી જૈન સસ્ત્ર સાહિત્ય પ્રચારક કાર્યાલય, કચેરા મૂલ્ય દરેકનો અર્ધો આનો. (૧૨) પંચાંગ: સં. ૧૯૮૫. પ્રકાશક: રા. ર. મો ચોકસી. (૧૩) ઉદ્યોગ: તંત્રી: રા. ચં. અં. ભટ્ટ. વ. ૨; અં. ૧. વા. લ. ૩. ૧-૮-૦ (૧૪) સત્સંગપ્રધા: તંત્રી: રા. કે. જી. પારેખ અને રા. કુમદાર પુ. ૧; અં. ૧૦. વા. લ. ૩. ૩-૦-૦ (૧૫) કપોળપત્રિકા: તંત્રી: રા. ગો. ર. વ. ૧; અં. ૮. વા. લ. ૩. ૧-૦-૦. (૧૬) ચરોદા: તંત્રી: રા. મ. ન. દોશી. વ. ૧; અંક ૧૨. વા. લ. ૩. ૨-૦-૦. (૧૭) જાગૃતિ: તંત્રી: રા. ધી. કે. તુરબીયા અને રા. તા. લ. દાણી. વ. ૫; અં. ૧; વા. લ. ૩. ૨-૦-૦ (૧૮) ગૃહઉદ્યોગ: તંત્રી: રા. મ. જી. ગાંગુર. વ. ૧; અં. ૩. વા. લ. ૩. ૪-૦-૦.

મગનીયો ધડીયાલ દુરસ્ત કરાવવા લઇ ગયો. પણ ધડીયાલીએ તણ રૂપીઆ કલા ને રકતક માલી. ચતુર ધડીયાલીએ કહ્યું કે ધડીયાલની કીમત જે હોય તેથી ૪ થોં ભાગ દુરસ્ત કરામણી આપો તો તંકરાર મટે. મગનીઆએ કમુલ કીધું. ધડીયાલ તેવાર ઘણું ગંધ એટલે મગનીઆએ ધડીયાલ લઈ ચાલવા માંડ્યું.

ધડીયાલી: " પણ પંસા ? ધડીયાલની તમે કેટલી કીમત આપેલી ? "

મગનીયો: " એ ધડીયાલ ચોરવા માટે મને છ મહીના સગાં થયેલી છે ! "

ત્રણ પરિષદો.

૧ અખિલ હિંદ સ્ત્રી કેળવણી પરિષદ.

આ અતિ ઉપયોગી સંસ્થાની શરૂઆત ૧૯૨૭ ના વર્ષમાં મિસિસ માર્ગેટ ક્લીન્સના અચાળ પ્રયત્નોથી થઇ હતી. એ સંસ્થાને અગ્રે દરેક પ્રાંતમાં પ્રાંતિક કેળવણી પરિષદો દર વર્ષે ભરવાનું અને તેમાં પ્રતિનિધિઓ સુઠી મોકલવાનું સાલ્યું હતું છે. તે મુજબ આ વર્ષે પણ નવેમ્બર ડીસેમ્બરના અરસામાં પ્રાંતિક પરિષદો મળી હતી, જેની નોંધ ગયા અંકમાં અગ્રે લીધી છે. પરિષદની પહેલી બેઠક પુનામાં ના. મહાસાણી શ્રીમતાબાઇ ગાયકવાડના અને બીજી દીલ્લીમાં સોપાળના ના. ભેમમ સાહિબાના પ્રમુખપદે મળી હતી. આ વર્ષે જેની ત્રીજી બેઠક પદ્મણમાં મંડીતા ના. રાણી સાહેબા હસિતકુમારીના પ્રમુખપદે તા. ૩ થી ૧૧ નવેમ્બરની રીએ મળી હતી. પરિષદના સ્વામતાચ્ચક્ષ શ્રીમતી સરલાદેવી ચૌધરાણી હતાં.

પ્રમુખે પોતાના બાવણમાં અર્ચેલી બાળતો અને દસાવિલા વિચારોનો સાર પ્રત્યુખનું લાપણુ આ પ્રમાણે છે: " હિંદમાં સ્ત્રીઓ કેટલી મોટી સંખ્યામાં અજ્ઞાન છે તેનો વિચાર કરતાં નિરાશા ઉત્પન્ન થાય છે. ઉદાહરણ મુજબ દર હબરે ૨૧ સ્ત્રીઓ કેળવણી પામેલી છે. એટલે કે એમાંની ધળીખરી તો ફક્ત કાલજન લખી વાંચી શકે એટલું જ્ઞાન ધરાવે છે. ૧૯૨૫-૨૬ નો રીપોર્ટ જોતાં જણાય છે કે હિંદની સખળ સ્ત્રીઓના ફક્ત ૧૩ ટકા નિરાણે જવા જેટલી હરમરની મળીએ તો દર પંદર હોકરીએ એક હોકરી સાળામાં જાય છે. ૧૯૧૬ માં. ૦૯ ટકા પ્રમાણ હતું ને ૧૯૨૬માં ૫૫ને ફક્ત ૧.૩૧ ટકા થયું છે. આ દિશાએ

આપણી બધી કન્યાઓને નિરાણમાં જોતાં વર્ષો વીની જશે.

આપણી સમક્ષ કેટલું જમીરય કાર્ય પડ્યું છે તેનો ખ્યાલ આ ઉપરથી આવશે. બીજા દેશોને મુકબલો કરતાં આપણને લાગે વખત લાગશે. એને માટે મંબીર પગલાં ભરવાની જરૂર છે. ખેતીવાડીની તપાસ માટે નીમણલા કમીશને પોતાના રી-પોર્ટમાં સ્ત્રીઓની અજ્ઞાન દશા પર ખાસ બાર મુક્યો છે અને જણાવ્યું છે કે પુરુષવર્ગમાં કેળવણીનો પ્રસાર કરવા કષ્ટતા હો તો પ્રથમ સ્ત્રીઓને કેળવણી આપો. કેળવાયત્રી અને અમણ માતાના કુટુંબોની સરખામણી કરતાં આ વાતમાં રહેલું સ્વલ જણશે. કેળવણીનો માર્ગ સરળ કરવા આપણે પડ-દાની પ્રયા, બાળલખ, શૈક્ષિકાઓનો અભાવ, ગ્રામમાં સાળાઓની સંખ્યા વગેરે ઘણી બાંધતો વિષે વિચાર કરવો પડશે. કમીશને કેળવણી સંબંધી પ્રગતિ માટે આ પરિષદ પર મોટી આશા બાંધી છે, અને એ આશા સંદર્ભ કરવા આપણે કટિબદ્ધ થવું જોઈએ.

કન્યાને શિક્ષણ આપવા માટે શૈક્ષિક આદર્શ કયો તે પણ આપણે પ્રથમથી જ વિચારવું જોઈશે. પાંચે સારો દરો તોજ આપણે સારી ઇમારત ચણી રાખીશું. આ સંબંધી જણીતો નવલકથાકર આતા-તોલ કાંસે એક સુંદર આદર્શ રચ્યું છે અને તે બાળકને જોરજુલમથી ગ્રાખાવીને શીખવવાનો નહિ પણ તેને દરેક વિષયમાં રસ લેતો કરવાનો છે. આ આદર્શ કાર્યમાં ધોળા આપણે શું ક્યું છે? અલગત કેટલીક ધૂનીવરસીડીઓએ પોતાના અભ્યાસક્રમમાં ઔચ્છિક વિષયો તરીકે ચૂંટીધીને અને માતાને ઉપયોગી થાય એવા વિષયો-નૃદવિજ્ઞાન, ચિત્રકામ, સંગીત વગેરે દાખલ કર્યો છે. પરંતુ

કન્યા અને કુમારોની કેળવણીમાં આમ જોઈ બેઠ પડાય તે ઇચ્છાનાજ નથી. ખાસ કરીને હવે કેળવણીના પ્રદેશમાં હવામાં જંતુ જાન અને સંસ્કૃતિ મેળવવાનો સ્ત્રી-પુરુષને સમાન હક્ક હોવો જોઈએ. સ્ત્રીને શુદ્ધજનને લાયક બનાવીને આપણે બેસી રહેવાનું નથી. સ્ત્રી-પુરુષે સાથે રહી દેશની પ્રગતિ સાધવાની છે. એટલે જીવનના દરેક ક્ષેત્ર માટેની કેળવણી તેને આપવી પડશે.

આપણી કેળવણીનો પ્રમુખ આગળ સામાજિક રીવાજો સાથે ધોરણ સંબંધ ધરાવે છે. બાળકનો અને પડદાની પ્રથા નાબુદ નહિ કરીએ ત્યાં સુધી આપણે કેળવણીનો પ્રસાર નહિ કરી શકીએ. આ પરિષદે એ સામાજિક અંતરાયો દૂર કરી સ્ત્રી-પુરુષને સરખી તક મળે તે માટે પ્રયત્નો કરવા જોઈશે. પ્રાચીન સમયમાં જે પ્રકારે સ્ત્રીઓને હક્ક હતા-સ્વતંત્રતા હતી-તે પાછાં સ્થાપિત થવાં જોઈએ. આ પ્રકારે કેળવણીનો પ્રસાર નહિ ત્યાં સુધી આપણી માતૃભૂમિ સંસ્કૃત દેશોનો વચમાં પોતાનું સ્થાન લઈ નહિ શકે. "

પ્રમુખના બાપણ પછી કેટલાક અત્યંત હાસ્યે

થયા હતા. હૈદરાબાદના મિસિસ કરાવે. એન્ડરે શાળાઓમાં મોન્ટેસોરી

અને કીન્ડરગાર્ટન પદ્ધતિઓ

દાખલ કરવાનો કાવ મૂક્યો હતો. મુબાઈના સેવાસદનના મીસ એન્જીનીયરે સ્ત્રીઓને ઔદ્યોગિક તાલીમ આપી સ્વતંત્ર રીતે પોપણ મેળવવા શક્તિ આપતા હૃદયશુદ્ધો સ્થાપનાની હિમાયત કરી હતી. પંબજના મિસિસ અત્તેને આવી સંસ્થાઓ ઉભી કરવા માટે પ્રાંતિક સરકારો ખાસે નાણા મદદની માગણી કરી હતી. જે શાળાઓ વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામાં અતિબેઠ બતાવે તેને અપાતી મદદ બંધ કરવાની સરકારને ભલામણ થઈ હતી. વરકન્યાનું લગ્ન વય અનુક્રમે ૨૧ અને ૧૬ નું કરાવી સારા બીબેને ટેકો આપ્યો હતો અને તેમાં એટલો મુદ્દા કરી લેવા ધારાસભાના સમાસદોને સૂચના કરી હતી. શિક્ષકોને ટ્રેનીંગ આપવા સંબંધી અને બાલોમાં કામ કરતી મજૂર સ્ત્રીઓની સ્થિતિની તપાસ માટે કમીશન નીમવાની ભલામણ કરનારો હોયો પેણ થયા હતા.

પરિવહના બંધારણમાં ફેરફાર કરવા વિષે ગર-

માગરમ ચર્ચા થઈ હતી.

બંધારણમાં પ્રાંતિક પરિષદોના આવેલ
ફેરફાર. રીપોર્ટ નેતાં કેળવણી સાથે
જોડેને નિકટમાં સંબંધ છે

એવા સામાજિક વિષયો પરિવહના કાર્યક્રમમાં દાખલ કરવાનો દરખાસ. કમળાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયે રજૂ કર્યો હતો. મિસિસ ફરુનજીએ મુબાઈ મૂક્યો કે સામાજિક અને કેળવણી વિષયક કાર્યો માટે બે જુદી જુદી વિભાગી કમિટીઓ કામ કરે એવી મોઢવણ રાખી. મદ્રાસની બહેનોએ સામાજિક વિષય દાખલ કરવા સામે વાંધો લીધો હતો. આખરે મુબાઈમાં હાથ પડ્યાર થયો હતો. ભવિષ્યની પરિષદે એ મુજબ બે વિભાગમાં કાર્ય કરશે.

પરિવહની ભલામણોને અમલમાં મૂકવા માટે

ફંડની જરૂર જણાઈ હતી.

ફંડની સ્થાપના. આ ફંડ ઉભું કરવા અને

તેની વ્યવસ્થા કરવા એક

"અખિલ હિંદ સ્ત્રી મંડળ પરિષદ સ્થાપ્યું". છે.

આ ફંડમાં પ્રમુખશ્રીએ રૂ. ૧૦૦૦ ની ઉદાર ભેટ આપી છે.

બિહાર સ્ત્રી-પ્રગતિની દૃષ્ટિએ પછત પ્રદેશ

હતાં આ પરિષદમાં બધી

બીજી વિગતો. સ્ત્રીઓએ આગેવાન ભાગ

લીધો હતો. હજી પડદાની પ્રથા

નાબુદ કરવાની ભડત ત્યાં હમણાં જ નબી છે. એ

બાબતમાં મિસિસ સિંહાએ અજબ હિંમત બતાવી

છે. તેમણે પડદો ફગાવી દઈ "સંમતિવધ કમિટી"

પાસે હિંમતભરી જીજ્ઞાસા આપી હતી અને આ

પરિષદની વ્યવસ્થા માટે અત્યંત જોડેબંધ ઉઠાવી હતી.

જોમના જેવાં જીભ મિસિસ દુર્ગાપ્રસાદ છે.

જોમણે આખી પરિષદને ગાર્ડન પાર્ટી આપી હતી.

જાનથી મિસિસ સુન-ચાટ-સેને પરિષદને ફીલ

હાથેતો સંદેશો મોકલ્યા હતા અને પુરુષોની સાથે

રહી દેશની પ્રગતિ અને સ્વતંત્રતા સાધવાની ભ-

લામણ કરી હતી. પરિષદમાં આવેલા પ્રતિનિધિઓ

પ્રાચીન સમયમાં અતિ વિખ્યાત થયેલા દસકનર

વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપતા નાલંદાના વિદ્યાર્થીઓ

ખરેકે જોવા ગયા હતા. બિહાર પ્રદેશમાં આજનાં

શુદ્ધજનોની ગંખી કરવાની મોઢવણ પણ થઈ

હતી. પરિષદની આવતા વર્ષની બેઠક માટે મીસ બ્રાઉનરજીએ મુંબઈ તરફથી આપેલું આમંત્રણ સ્વીકારાયું હતું. સૌ કમળાદેવી ચંદ્રાપાધ્યાય મંત્રી તરીકે ફરી સુધાયા હતા.

૨. હિંદી રાષ્ટ્રીય સંસાર સુધારા પરિષદ.

આ પરિષદની ૪૧ મી બેઠક ૨૯ મુકુંદ જય કરના પ્રમુખપદે કલકત્તામાં પ્રમુખનું ભાષણ. તા. ૨૫ મી ડિસેમ્બરે મળી હતી. સ્વાગતાધ્યક્ષ મી. નિ-

મળચંદ્ર હતા. પરિષદમાં સ્ત્રીઓએ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. પ્રમુખના ઉપયોગી ભાષણનો સાર આ પ્રમાણે છે.

“આપણી સામાજિક પ્રવૃત્તિના ફરક અગત્યના વિભાગમાં લાક્ષણિક ફેરફાર થઈ ગયા છે. અને ખાસ કરીને આ ફેરફારે સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ અને મુનશ્ચારને લગતા છે. ચોટાળ વખત પહેલાં, સામાજિક સુધારા અંગત કોમોના નજવા અને નાના પ્રશ્નો ગણાતા. સ્ત્રીશિક્ષણ, પહેરામણી, વિધવા-પુનર્લગ્ન, તેમજ એવા પ્રશ્નોના ખૂબ પ્રશ્નો

સાહીક વધુ સ્થાનિક અગત્યના કે કોમી દૃષ્ટિના ગણાતા. હવે એ બધું ફેરવાઈ ગયું છે અને આવા કોમી કે સ્થાનિક વિચારો એક સમૂહમાં એકત્ર થયા છે અને અત્યારે આપણા સમાજના મૂળ અસ્તિત્વને ઘેરા ઘાલી રહ્યાં છે.

જ્ઞાતિની સંસ્થામાં ખાસ કરીને સૌથી વધુ નોંધવા યોગ્ય સુધારો થયો છે. આજે, આપણા સ્વતંત્રતાપ્રાપ્તિના પ્રયાસોમાં જ્ઞાતિની સંસ્થા અંતરાયરૂપ છે એવી માન્યતા ઘણી પ્રબળ થઈ

ગય છે, એમાં જય પણ રાંધા નથી.

આપણા ધર્મચરિત્ર હિંદુઓની શુદ્ધિની હિલચાલ, મૂળ, પરંપરાઓથી પુનર્શુદ્ધિ કરવાના ઇરાદાથી ઉત્પત્તિ પામી હતી. તેણે આ ફેરફારમાં આવકારદાયક વધારો કર્યો છે. હિંદુ સમાજને દેહ-તર બનાવવામાં બને બાબતો શુદ્ધિની ચળવળે મદદ કરી છે. યોગ્ય શુદ્ધિ ક્યાં પણ એક શુદ્ધ ક્ષત્રિય કેમ ન બની શકે? અધ્યાક્ષણે એમ પુછે છે. આપણાં ધર્મશાસ્ત્રો એવી ક્રિયાઓ નિર્દેશ કરે

છે. ઘણાં સાધુ પુરોહિતો એ ક્રિયા કરી છે. સંગઠન એટલે સયોગ, એકીકરણ અને સમેલન લોકો એક સરખા ધોરણે આવે નહિ ત્યાં સુધી આ અસંભવિત છે.

અર્વાચીન ‘યુગ’ એક બીજું મહાન લક્ષણ તે સ્ત્રીપ્રવૃત્તિ. મીલકત મેળવવાની અને રાખવાની સ્ત્રીની સત્તા, વારસાઈ કાયદા સાથે સંબંધ ધરાવતો છે. હિંદુ કાયદામાં આ સત્તા વખતો વખત બદલાતી ગઈ છે. સ્ત્રીઓને, આજે પુત્રી, પત્ની અને વિધવાઓ તરીકે નો સ્થિતિ

સસ્તા લવાજમની યોજનાની સુદત વધારી છે.

૩. ત્રણના વાર્ષિક લવાજમને હિસાબે એક સાથે ત્રણ વર્ષના ગ્રાહક થનારને ૩. નવંમો ત્રણ વર્ષ સુધી માસિક આપવાની યોજનાની સુદત દીવાળી સુધીની રાખી હતી. કેટલાકની ચાહુ માંગણીને પરિણામે એ સુદત

ઓગસ્ટ ૧૯૨૯ સુધી.

વધારવામાં આવી છે. એ યોજનાના નિયમો નીચે પ્રમાણે છે:

- (૧) સપ્ટે. ૧૯૨૮ થી ઓગસ્ટ ૧૯૩૧ સુધીના ત્રણ વર્ષ માટે ૩. ૯ ભરવા,
- (૨) સપ્ટે. ૧૯૨૮ થી જ ગ્રાહક ગયાંય; વર્ષની અધવચ્ચે નહિ થનાય.
- (૩) લવાજમની રકમ બ્યવસ્થાપકને મોકલવી; એજન્ટોને ત્યાં ભરવી નહિ.

તે વૈદિક સમયના કરતાં ઘણી જલસ્તી છે. હિંદી ઇતિહાસમાં તે સમય સર્વોત્તમ ગણાયે. વેદોમાં ઘણું સૌન્દર્ય છે. પરંતુ તેમાં સર્વોત્તમ તત્ત્વ આર્થમાનસને જીતી જીતી દૃષ્ટિએ બુક્ત કરવામાં છે. તે દિવસોમાં સ્ત્રીઓના દરમજને ઘણાં જ સ્વતંત્ર હતા. આજે ઘણી ખરી બાબતોમાં સ્ત્રીઓ નિરાધાર છે. પરંતુ તે સમયમાં સ્ત્રીએ એ બાબતોમાં ઘણી જ સ્વતંત્ર હતી. તે યુગમાં લગ્ન પ્રજા ફરજ માત્ર ન હતું અને સ્ત્રીએ આજીવન કે મોટાં જય

સુધી અપરિણીત રહી શકતી, અને વિદ્યાભ્યાસ અને લોકકલ્યાણનાં કાર્યો કરતી. આજે લગ્નપ્રસંગે લેવાની પ્રતિજ્ઞાઓમાં વધુપિતા વરને કહે છે કે: “મારી પુત્રીને ધન મેળવતી તમારે અટકાવી નહિ.” તેના ઉત્તરમાં વર કહે છે: “હું તેને તેમ કરતી અટકાવીશ નહિ.” રાત્રીદરબારમાં તેમજ મહાન પંડિતોમાં વેદ અને બીજા પ્રશ્નો સંબંધમાં ચર્ચા કરતી પંડિતાઓના પણ દ્વંદ્વિતા છે. સ્ત્રીઓ અપરિણીત રહેતી અને પુરુષોની સાથે પોતાનું સ્થાન લઈ સરખું માન લોગવતી. પત્નીનો દરજ્જો પણ ધણોજ ઉચ્ચ હતો. ગૃહસ્થાશ્રમના સુખ માટે પત્ની એ ઇશ્વરની સર્વોત્તમ બક્ષીસ છે એમ વૈદિક કવિએ કહ્યું છે. વધુ પુખ્ત વયની હતી. પત્ની પૂરેપૂરી આત્મ પ્રતિષ્ઠાવાળી હોવી જોઈએ એ પરિણીત જીવનનું સુંદર લક્ષણ છે. પતિગૃહે સિધાવતી વધુને પિતા નીચે પ્રમાણે વૈદિક આશીર્વાદ આપે છે:-

“સ્વસુરની, તારાં સાસુની, તારા દીયરની, તારી નણ્ડની અધિષ્ઠાત્રી યા.”

ગૃહની વ્યવસ્થા કરવાની યોગ્યતા એ ગૃહસ્થાશ્રમનાં સુખની નરૂરીયાત હતી. સ્ત્રીઓને પતિથી જુદા માલેકીના હક્કો ઘણા વિસ્તૃત હતા તે એટલે સુધી કે પત્નીની સંમતિ વિના પતિ દેવને કાંઈ અપહ્નુ કરી શકતો નહિ. સ્ત્રીઓ પુનર્લગ્ન કરતી. પતિ તરતજ અવસાન પામેલા હોવાથી અત્યંત શોકમગ્ન એક વિધવાને હૃદયને કહેવાયું છે:- “હક, સ્ત્રી જેવું જીવન ગયું છે તેની પડખે તું સૂતી છે. તારો પતિ જે મરણ પામ્યો છે તેનાથી દૂર જીવંત દુનીઆમાં આવ અને તારો હાથ પકડી તને પરણુવા ઇચ્છતો હોય એવા બીજાનો પત્ની બન.”

સ્ત્રીઓની પડતી ઘણી મોટી રાત્રી યથા બીજા બંધો સાથે જ્યારે લડવાનો પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે પુરુષોને ઘણી અગત્ય મળી ગઈ. અને ત્યાર પછી ઠીકરાના જન્મને વધુ મહત્ત્વ મળવા લાગ્યું.

આ અધિકારસમયે ઘણા સુધારા પ્રકારમાં આવ્યા. તેમના સૌથી ઉત્તમ અને છતાં સૌથી ખરાબ મનુ હતો. મનુએ ઘણી ઓછી નડતરનાં ધોરણે કામ કર્યું. અને આ ક્રિયા ‘યાજ્ઞવાલ્ક્ય’ આવ્યા ત્યાં સુધી ચાલુ રહી. અને તેણે ‘મિતાક્ષરા’ દ્વારા સ્ત્રીને બધી મિલકતની હક્કદાર દર્શાવી આ-

બની સ્ત્રી પણ ‘મિતાક્ષરા’ થી કાંઈ વધુ નહિ ઇચ્છશે. ‘મિતાક્ષરા’ ની વ્યાખ્યા પ્રમાણે દરેક માલકત ‘સ્ત્રીધન’ બની જશે. પરંતુ સમય બતાવેલો પક્ષો ઉપરિચિત થયાં.

કાંઈ પણ વ્યક્તિને આ માટે દોષપાત્ર કશા વચાની મારી ઈચ્છા નથી, પરંતુ તેઓ જે પદ્ધતિ પ્રમાણે કાર્ય કરે છે તેને હું દોષપાત્ર ઠરાવું છું. હિંદુ કાયદામાં એવી ઘણી બાબતો છે જે સુબંધિત કરવી જોઈએ. એટલે આ સુધારાના કાર્ય માટે કાંઈ કાયદો ચલાવી જરૂર છે. સંયુક્ત હિંદુ કુટુંબમાં વિધવાની સ્થિતિ સુધરે એ જોવાની ખાસ જરૂર છે. જ્યારે પતિ કુટુંબથી જુદો પડ્યા પહેલાં મરી જાય છે ત્યારે તેની વિધવા ઉપર કેટલાં દુઃખો આવી પડે છે તે આપણે સૌ નંભીએ છીએ. જો તેને છાકરો ન હોય તો પતિનો ભાગ તેને મળતો નથી. તેના ભરણપોષણ માટેના નિયમો અન્યાયી છે. હિંદુ વિધવાએ પોતાની વય પહેલાં સાધ્વી થઈ એવી ઓછી માન્યતા પ્રચલિત છે. હતક લેવાના તેના હક્કોમાં કાપકૂપ થઈ છે. જુદા પડેલાં હિંદુની પત્નીને કાંઈ સંતાન ન હોય તો તેને તેની મિલકતનો ભાગ કેમ લેવા દેવામાં ન આવે તે સમજી શકાતું નથી.

છાકરીનું લગ્ન વય વધારીને ૧૬ વર્ષનું કરવાની માંગણી આજે સ્ત્રીઓ કરી રહી છે. અને એ મેળવવા માટે તેઓ ૧૬ વર્ષથી ઓછાં વયનું લગ્ન ગુન્દો ગણાય એવી માંગણી કરી રહી છે. શારદાબીજમાં લગ્નવય ૧૪-વર્ષનું કરવામાં આવ્યું છે. સહવાસ માટેના ચોક્કસ વય માટે હિંદી સરકારે નીચેલી સમિતિ બેઠેલી છે. તેના નિર્ણય વિના પણ એમ કહી શકારો કે પરિણીતા માટે ૧૬ કે એટલાં વર્ષનું વય અને બીજાઓ માટે ૧૮ વર્ષનું વય રાખવામાં આવે તો તે યોગ્ય ઠરશે.

પતિની પસંદગી માટે સ્ત્રીઓ વિસ્તૃત ક્ષેત્ર હોય જોઈએ એવી માંગણી કરે છે. હાલની પદ્ધતિ ઘણી વાંધા પડતી છે. કોમમાંજ લગ્ન કરવાની પદ્ધતિને લીધે જોઈએ એવી પસંદગી થઈ શકતી નથી અને કેટલીક વખત તો પાસેના સંબંધીઓમાં પરણવાનો પ્રસંગ આવી જાય છે. તેથી પોતાની કોમની બહાર લગ્ન કરી સમજ

એવો સુધારો લક્ષ્મીના કાચદામાં કરવાની માંગણી વધતી જાય છે. મુંબઈ ઇલાકામાં આ સંબંધમાં પ્રગતિ થઈ છે. મુંબઈની વડી આદાલતના સ્વ. ન્યાયમૂર્તિ લક્ષ્મીભાઈ આચાર્યના સાહેબ વર્ગના પુરુષના નીચ વર્ગની સ્ત્રી સાથેના લગ્ન કાયદેસર ઠરાવ્યાં છે. પરંતુ સ્ત્રીઓને આથી સંતોષ નથી. તેઓ પ્રતિલોભ 'લગ્ન-એટલે કે હમ્મ શાતિની સ્ત્રીઓ અને નીચ શાતિના પુરુષોનાં લગ્ન પણ સ્વીકારી શકે કાયદેસર ગણાય એમ માને છે. હુંકમાં તેઓ પોતાની પસંદગી પ્રમાણે શાતિની સંકુચિત મર્યાદા વિના લગ્ન કરવાની માંગણી કરે છે. કેટલાક આને ધણી સાહસિક માંગણી ગણશે. પરંતુ મોટી વહેલી એ સફળ થવાની જ છે એમ મને લાગે છે.

એ જ રીતે, હયા-છડા, પુનર્લગ્ન, અને ભરણ પોષણ સંબંધના આગળના કાયદાને મુખાંધ બરેલા અને એકપક્ષી છે તેમાં અવાંચીન સમાગમની જરૂરીઆત પ્રમાણે સુધારા કરવાની સ્ત્રીઓ માંગણી કરે છે. કેટલાક સંજોગોમાં હયાછડા માટે અરજી કરવાના હક્કની પણ માંગણી થઈ છે.

સામાજિક સુધારા એ સંજોગોમાં પણ ધણુ ફેરફાર થયા છે અને બીજા દેશોની જેમ એના અર્થમાં સમાગમની તંદુરસ્તી, સહી સલામતી અને સુખની કાંઈ પણ પ્રવૃત્તિનો સમાવેશ થાય છે. આપણી ફરતેની દુનીઆમાં થતા અનેક સુધારાઓનાં કાર્યને થોડાંક વર્ષોમાં પૂર્ણ કરી નવું સ્વર્ગ અને નવી પૃથ્વી સર્જતા હોય એમ લાગે છે. માનવસમાજનાં આ પુનર્નિર્માણમાં આપણે હિંદીઓ કયા ભાગ ભજવવાનું પસંદ કરીશું? આ આગળનો પ્રશ્ન છે."

આ પરિપદે કેટલાક અગત્યનાં ઠરાવો પસાર કર્યા હતા. સ્પર્શસ્પર્શથી દૂર કરવા સંબંધી અને જુદી જુદી જાતોમાં લગ્ન કરવા

સંબંધી જુદા આપવા વિષેના ઠરાવો પર મરમાગ-સ્મ ચર્ચા થઈ હતી. સર પી. સી. રાયે સ્પર્શસ્પર્શ વિષે જુદાસાદાર બ.પણ કહ્યું હતું. પંત-બના પશ્ચિત ભુમાનંદે શાતિનો નાશ કરવાનો ઠરાવ મૂક્યો હતો. આંતરકોમી લગ્ન વિષેનો ઠરાવ સી. કમલાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયે રજૂ કર્યો હતો, જેને મદ્રાસના મીસ નલમુધુ

અમ્મલે ટેકો આપ્યો હતો. બાળલગ્ન નાબુદ કરવા અને-સારદા બી-લને ટેકો આપવા વિષેનો ઠરાવ મિસિસ બ્રીજલાલ નેહરુએ મૂક્યો હતો. દાગની બદી અટકાવવા વિષેનો ઠરાવ રેવરંડ હરબટ એન્ડરસને રજૂ કર્યો હતો.

૩ અખિલ હિંદ સ્ત્રી-સામાજિક પરિષદ. આ પરિષદની બેઠક કલકત્તામાં તા. ૨૭ 'મીએ' ત્રાવણકોર રા-ન્યના રીજન્ડ મહા-રાણી-સાહેબા સ્ત્રી પા-ર્વતીદેવીના પ્રમુખપદે મળી હતી. મથુરમ-નના ના. મહારાણી

સુચારુદેવી સ્વાગતાધ્યક્ષ હતાં. આખા હિંદમાંથી જુદા જુદા ભાગમાંથી લગ-પ્રમુખનું ભાષણ. બેઠક બંધ થઈ પછી સ્ત્રીઓએ આ પરિષદમાં ભાગ લીધો હતો. પ્રમુખના ભાષણનો સાર આ પ્રમાણે છે: "મને આજે આપે પ્રમુખ નીમી જે માન આપ્યું છે તે મારા રાજ્યને આપ્યું છે એમ હું ગણું છું. સ્ત્રીજનવર્ગીના વિષયમાં ત્રાવણકોર અપૂર્વ સ્થાન ભોગવે છે. હજુ એક સદી પહેલાં

“ ગુણમુંદરી ” નો

બાળક અંક

દર વર્ષની જેમ આવતા માસનો-માર્ચ ૧૯૨૬ નો અંક “ બાળક અંક ” થશે. શ્રી દક્ષિણ-મૂર્તિ બાલમંદિર (બાલનગર) નાં સંચાલકો અને “ શિક્ષણપત્રિકા ” નાં તંત્રીઓ શ્રી તારાબેન અને રા. ગિજુભાઈ તથા “ બાલમિત્ર ” ના તંત્રી રા. ચન્દ્રશેકર મ. ભટ્ટ આ અંકના ખાસ તંત્રીઓ તરીકે કામ કરશે.

આ અંકમાં બાળકો વાંચી શકે એવું ઉપ-યોગી અને આસ્વાદ્ય વાંચન સુદર ગિતો સાથે અપારો તેમજ બાળકોના વર્તણૂકને અને શિક્ષકોને ઉપયોગી થાય એવાં વિધવિધ પ્રકારના લખાણો આવશે.

અંકની કીંમત: રૂ. ૧-૦-૦.

પશ્ચિમમાં પણ સ્ત્રીઓની સ્થિતિ કાયદાની દૃષ્ટિએ સંકુચિત હતી. તેમણે વર્ષોની જહેમતભરી લડત પછી પોતાના હક્ક મેળવ્યા છે.

પ્રાચીન સમયમાં હિંદમાં સ્ત્રીઓનો દરજ્જો હંચા હતો. વેદની ધણી ગુલામો સ્ત્રીઓએ લખેલી છે; તેઓ પુરુષોની જેમ મંત્રદાતા હતી; સાક્ષી લખતી અને ગણીતમાં પારંગત હતી. સ્ત્રીઓના વારસા હિસ્સાના હક્ક સંબંધી હિંદુ કાયદો પહેલાં ધણે વિરાણ હતો. અદાલતોએ પોતાના નિર્ણયોથી એ ક્ષેત્રને સંકુચિત કરી નાંખ્યું છે. આટલું છતાં અહિંના નેટલા સ્ત્રીઓના મીલકત સંબંધી હક્ક પશ્ચિમમાં સુરક્ષિત નથી. મારા પોતાના પ્રદેશ-કેસમાં સ્ત્રી કુટુંબની અધિષ્ઠાત્રી ગણાય છે અને મીલકતો કુટુંબના વડેલ તરીકે તેમને નામે હોય છે.

મુસ્લીમ કાયદાથી પણ સ્ત્રીઓને મીલકત સંબંધી વિરાણ હક્ક મળ્યા છે. પેગમ્બર સાહેબ બહુપત્નીના કે પડદાના હિમાયતી ન હતા. તેમણે આર પત્નીની હદ કરાવી તે આરબોમાં થતી અનેક પત્નીઓના રીવાજ સુધારવા માટે. સાલ યુધ્ધોના કારણેજ સ્ત્રીઓની રક્ષા માટે પડદાનો રીવાજ દાખલ થયો હતો. પાછળથી પડદો પ્રતિષ્ઠાપ ગણાયો અને અંધ અનુકરણથી હિંદુ કુટુંબોમાં પણ દાખલ થયો. અત્યારે એ પ્રથમી અગત્ય નથી. ખરું કહીએ તો સ્ત્રીપ્રગતિના માર્ગમાં એ મોટા અંતરાયરૂપ છે. જગતના મહાપુરુષો ધડનાર માતા છે અને માતાને જો આપણે અસાન અને પછાત રાખીશું તો દેશની ઉત્તતિ કદી નહિ થાય.

આપણી લઘુપ્રથા પતિપત્નીની સંમતિ અને પસંદગીના ધોરણ પરજ રચાય છે. બાળવ્રત અને બાળવિધવાના પ્રત્યે આપણી પ્રગતિને રોકી રાખનારા છે. બાળવિધવાની મોટી સંખ્યા બાળવ્રતને જ આવડતી છે; સાથે સાથે પૂર્વજનો વિરોધ પણ સંબંધીત કારણ છે. કોઈ પણ માત્ર આ પ્રકારની સ્થિતિ માટે સમર્થન ન આપે. અતિ મોટી વયે લગ્ન કરવાના કેટલાંક માદાં પરિણામ આવે છે પણ તેથી અનેક ગણા વધુ માદાં પરિણામ બાળલગ્નથી આવે છે. આ બાળતમાં આપણે સ્ત્રીઓના વધારે દોષને પાત્ર છીએ. માતા કે પત્નીના દરામદ પાસે

પણા સુધારક પુરુષોને નમતું આપવું પડે છે. આ રીતે પ્રગતિમાં અંતરાયરૂપ થતાં આપણે અટકવું જોઈએ. સ્ત્રીઓ સામાજિક અને રાજકીય પ્રગતિમાં ચોખ્ખા હિસ્સો આપતી થાય એવા ઉપાયો આપણે લેવા જોઈએ. એ ઉપાયોમાં કેળવણીનો પ્રચાર સૌથી વધારે અગત્યનો ઉપાય છે. પુરુષો આપણે માર્ગ સરળ કરવા તૈયાર છે. દિવસે દિવસે, સ્ત્રીઓની કેળવણીવિષયક પ્રગતિ વધતી વાય છે એ શુભ ચિન્હ છે. છતાં વધારે કાર્યસાધક પ્રગતિ તો ફરજિયાત કેળવણી દાખલ થશે ત્યારેજ કરી શકારો. આપણે જુના વિચાર છોડી, આપણી અશક્તિનો અને નબળાઈનો ખ્યાલ ત્યાગી કેળવણી લેશું ત્યારે જ પુરુષો સાથે સહકાર કરી આપણી નતિની અને દેશની પ્રગતિ સાધી શકીશું."

બીજે દિવસે આ પરિપદે દેશનાક અગત્યના કાર્યો કર્યા હતા. સ્ત્રીઓની હકારો. કેળવણી સંબંધી કાર્ય મિસિસ જેમ્સ રજી ક્યો હતો.

બાળલગ્ન અને વરપ્રિક્ષ નાબુદ કરવા વિષેનો કાર્ય મ. દેરાજધુ દાસના પુત્રી સી. અપભુદિયોએ મૂક્યો હતો. ઉપરાંત વારસા હિસ્સાના હક્ક માટે હિંદુ કાયદામાં સુધારા કરવા સંબંધી, કારખાતાને લગતા સ્ત્રી-મજૂરો સંબંધી કાયદામાં સુધારા કરવા વિષેના તેમજ બીજા કાર્યો પસાર થયા હતા.

આ ત્રણે પરિપદોએ સ્ત્રી-પ્રગતિની દૃષ્ટિએ ઘણું સુંદર કામ બળવ્યું છે ઉપસંહાર.

અને દેશની સ્ત્રીઓને પોતાની તુડીઓ અને અવનતિના ખ્યાલ આપી નાશ કરવામાં મેં ટો ફોજો આપ્યા છે. અમને આરા છે કે હિંદની સુશિક્ષિત બહેનો આ પરિપદોએ બતાવેલા કાર્યપ્રદેશ પોતાના હાથમાં લઈ એ સંબંધી સંબંધી કામ કરવાની સરખાત બનતી ત્વરાએ કરી દેશે, અને પોતાના જ્ઞાન અને બેવસ્થાશક્તિનો લાભ પોતાની અજ્ઞાન બહેનોને આપશે. એ બાળતમાં હિંદનો પુરુષવર્ગ તેમને પોતાથી બનતો સર્વ સહકાર આપવાને કદી પણ ચૂકશે નહિં.